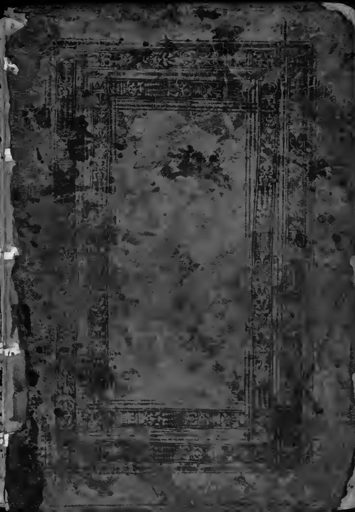

20.

D. HILARII PICTAVORUM EPISCOPI LUCUBRATIONES QUOTQUOT EXTANT

olim per Des. Erasmum Rot. haud mediocribus sudoribus emendatæ, nunc denuo uigilantissima cura recognitæ.

Harum catalogum reperies uersa hac pagina.

BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA
ANNO M D XXXV.

HAEC HABENTUR IN HOC VOLUMINE

Præfatio Des. Erasmi Roterodami dedicatoria.
D. Hilarij Pictauorum episcopi De trinitate libri XII aduersus Arianos & alios hæreticos perperam sentientes de filio dei.
Eiusdem aduersus Constantium Augustum, Arianæ factionis fautorem — Liber I
Eiusdem ad eundem — Liber I
Eiusdem aduersus Auxentium Mediolanensem liber I
Auxentij epistola apologetica Arianæ factionis.
Eiusdem de synodis diuersis aduersus Arianos habitis — Liber I
Eiusdem ad Apram filiam epistola, sed notha.
Eiusdem ad eandem hymnus, sed nothus.
Eiusdem commentarius in euangelium Matthæi.
Eiusdem commentarij in plerosque psalmos.
Index copiosus eruditi cuiusdam additus in omnes libros.

Additum erat nobis aliud agentibus, scriptum quoddam, hunc titulum præ se ferens, Hilarij de patris & filij unitate: mox comperimus id non esse nouum Hilarij opus, sed rhapsodiam studiosi cuiuspiam, partim quidem è secundo De trinitate libro, sed maxima ex parte è nono consarcinatam, omissis & additis quæ libuit, ut satis appareat, eum quisquis hoc ausus est, uoluisse lectori facere fucum. Attexuit appendicem De uarijs Christi cognominibus, ex autore nescio quo. Nam phrasis plurimū dissonat ab Hilariana. Nos uel in hoc relinquendum duximus, quo perspicuum fiat quid sit titulis credere, nec sine causa in præfatione destomachari Erasmum in eos qui sibi nihil non permittunt in celebrium uirorum monumentis.

HILARII BERTVLPHI LEDII
in æditionem D. Hilarij
Elegiacon.

Vnde redis Hilari? Basilea ex urbe, sed illa
    Quæ dici potius πανβασίλεια potest.
Quid tam cultus ades, fueras qui sentus, opacis
    Abditus hinc tenebris, obrutus inde situ?
Corpore sim nitidus, sim pectore purus oportet:
    Deniq; me faciat uestis honesta uirum.
Quò porrò properas? Ad summi præsulis aulam,
    Auspice quo nitidus, quo duce tutus eo.
An mihi nulla precor, quando omnibus ille nitelis
    Virtutum radiat, cura nitoris erit?
Omnibus ingenij Caroodiletus amœni,
    Atq; adeo genij dotibus ille nitet.
Cuius inaudito uel tantum nomine, notum est
    Protinus & uera nobilitate genus,
Cuius in eloquio, cõuictu, moribus, actis,
    Dexteritas omnis, nulla sinisteritas.
Adde quod hunc absens merito symphradmona felix,
    Imò etiam plusquam Nestora Cæsar habet.
Quis rutilam dedit hanc uestem, quæ textilis auro est
    A talo ad summum tota capillitium?
Hanc uigil adpositam solertis cura Frobeni
    Mi dedit, eximijs qua solet arte uiris.
I felix Hilari, non tantum nomine, quando
    Vere id quod merito diceris, esse potes.

OCTOSTICHON

Hoc est quod dicunt prouerbia prisca, propheta
    Nullos honor propria redditur in patria.
Gallus apud Gallos squalore situq; iacebam,
    Nilq; minus quàm quod nomine dicor, eram.
Reddidit ereptum Celebris Basilea nitorem,
    Olim Marte ualens, nunc etiam ingenijs.
Plus illi quæ me superas reuocauit in auras
    Debeo quàm uitam quæ mihi prima dedit.

ARGVMENTVM DES. ERASMI ROTERODAMI IN LIBRVM SEQVENTEM.

Primus hic liber, quanquam postremò scriptus autori, ueluti prologus est in totum opus: primum ostendens, quibus gradibus mens humana perueniat ad cognitionem rerum diuinarum: mox explicat argumenta singulorum librorum.

DIVI HILARII PICTAVORUM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER PRIMVS.

IRCVNSPICIENTI mihi proprium humanæ uitæ, ac religiliosum officium, quod uel à natura manans, uel à prudentium studijs profectum, dignum aliquid hoc concesso sibi ad intelligentiam diuino munere obtineret: multa quidem aderant, quæ opinione communi efficere utilem atque optandam uitam uidebantur: maximeque ea, quæ & nunc, & semper antea potissima inter mortales habentur, ociũ simul atque opulentia, quòd alterum sine altero mali potius materies, quàm boni esset occasio, quia & quies inops prope quoddam uitæ ipsius intelligatur esse exilium: & opulens inquietudo tanto plus calamitatis afferat, quanto maiore indignitate ijs careat, quæ maxime & optata & quæsita sunt ad utendum. Atque hæc quidem quanquam in se summa atque optima uitæ blandimenta contineant, tamen non multum uidentur à consuetudine esse beluinæ oblectationis aliena, quibus in saltuosa loca, ac maxime pabulis læta euagantibus adsit & securitas à labore, & satietas ex pascuis. Nam si hic optimus & absolutissimus uitæ humanæ usus existimabitur, quiescere & abundare: necesse est hunc eundem secundum sui cuiusque generis sensum nobis atque uniuersis rationis expertibus beluis esse cõmunem, quibus omnibus natura ipsa in summa rerũ copia & securitate famulante, sine cura habendi, copia redundat utendi. Ac mihi plerique mortalium nõ ob aliam quidem causam* hanc inepte ac beluinæ uitæ consuetudinem & respuisse à se, ac coarguisse in alijs uidentur, quàm quod natura ipsa autore impulsi, indignum homine esse existimauerunt, in officium tantum se uentris & inertiæ natos arbitrari: & in hanc uitam nõ ob aliqua præclari facinoris aut bonæ artis studia esse deductos, aut hanc ipsam uitam non ad aliquem profectũ esse æternitatis indultam, ob quam profecto non ambigeretur munus dei nõ esse refutandũ, cum tantis afflicta angoribus, & tot molestijs impedita sese ipsam, atque ipsa inter se ætatem à pueritiæ ignoratione usque ad senectutis delitamenta consumeret: & idcirco ad aliquas se patientiæ & cõtinentiæ

*Legendũ suspicor licet reclamantib. exemplaribus haud inepte beluinæ &c. Nam in uetustißimo codice nõ erat addita coniunctio ac

ac placabilitatis uirtutes & doctrina & opere transtulisse, quòd bene agere atq; intelligere, id demum bene uiuere esse opinabantur. Vitam autem ipsam non ad mortem tantum ab immortali deo tribui existimandam: cum boni largitoris non esse intelligeretur uiuendi iucundissimum sensum ad tristissimum metum tribuisse moriendi. Et quanq; non ineptam hanc eorum esse sententiam atq; inutilem existimarem, conscientiam ab omni culpa liberam cõseruare, & omnes humanæ uitæ molestias uel præuidere prudenter, uel uitare consulte, uel ferre patienter: tamen hi ipsi non satis mihi idonei ad bene beateq; uiuendum autores uidebantur: communia tantum & conuenientia humano sensui doctrinarum præcepta statuentes: quæ cum non intelligere beluinum esset, intellecta tamen nõ agere, ultra beluinæ immanitatis esse rabiem uideretur. Festinabat autẽ animus, non hæc tantummodo agere, quæ non egisse, & criminum esset plenũ, & dolorum: sed hũc tanti muneris deum parentemq; cognoscere, cui se totum ipse deberet, cui famulans nobilitandũ se existimabat, * quem ad omnem spei suæ opinionem referret: in cuius bonitate inter tantas præsentium negotiorũ calamitates tanquam tutissimo sibi portu familiariq; requiesceret. Ad hunc igitur uel intelligendum, uel cognoscendũ, studio flagrantissimo accendebatur. Nanq; plures eorum numerosas incertorum deorum familias introducebant, & uirilem ac muliebrem sexum in diuinis naturis agere existimantes, ortus ac successiones ex dijs deorum asserebant. Alij minores ac maiores, & differentes pro potestate deos prædicabant: nonnulli nullum omnino deum esse affirmantes, eam tantũ quæ fortuitis motibus atq; concursibus in aliquid existeret, naturam uenerabantur: pleriq; uero deum quidem esse opinione publica loquebantur, sed hunc eundem incuriosum rerum humanarum ac negligentem pronunciabant: aliqui autem ipsas illas creaturarum corporeas, conspicabilesq; formas in elementis terrenis & cœlestibus adorabant. Postremo quidam in simulacris hominum, pecudum, uolucrum, ferarum, serpentum, deos suos collocabant, & uniuersitatis dominum atq; infinitatis parentem intra angustias metallorum & lapidũ & stipitum coarctabant. Dignumq; iam nõ erat, autores eos ueritatis existimare, qui ridicula, & fœda, & irreligiosa sectantes, ipsis illis inanissimarum sententiarum suarum opinionibus dissiderẽt. Sed inter hæc animus solicitus, utili ac necessaria ad cognitionem dei sui uia nitens: cum neq; incuriam deo rerum à se conditarum dignam arbitraretur, neq; naturæ potenti atq; incorruptæ competere sexus deorum, & successiones fatorum atq; ortorum intelligeret. Porrò autem diuinum & æternũ nihil nisi unum esse & indifferens pro certo habebat, quia id quod sibi ad id quod est autor esset, nihil necesse est extra se quod sui esset præstantius reliquisse. Atq; ita omnipotentiam æternitatemq; non nisi penes unũ esse, quia neq; in omnipotentia ualidius

Pro* ad quẽ

ualidius infirmiusq́, neq; in æternitate posterius anteriúsue congrueret. In deo autem nihil nisi æternum potensq́ esse uenerandum. Hæc igitur multaq; alia eiusmodi mecū animo reputans, incidi in eos libros, quos à Moyse atq; à prophetis scriptos esse Hebræorū religio tradebat, in quibus ipso creatore deo testante de se hæc ita continebantur: Ego sum qui sum. Et rursum: Hæc dices filijs Israel, misit me ad uos is qui est. Admiratus sum planè tam absolutam de deo significationem, quæ naturæ diuinæ incomprehensibilem cognitionē aptissimo ad intelligentiam humanam sermone loqueretur. Non enim aliud propriū magis deo quàm esse intelligitur, quia id ipsum quod est, neque desinentis est aliquando, neque cœpti: & id quod incorruptæ beatitudinis potestate perpetuum est, nō potuit, aut poterit aliquando non esse. Quia diuinum omne neq; abolitioni, neq; exordio obnoxium est, & cum in nullo à se dei desit æternitas, digne hoc solum quod esset ad protestationem incorruptæ suæ æternitatis ostendit. Et ad hanc quidem infinitatis significationem satis fecisse sermo dicentis uidebatur: Ego sum qui sum: sed magnificentiæ & uirtutis suæ erat à nobis opus intelligendum: nam cum esse ei proprium esset, qui manens semper non etiam aliquando cœpisset, æterni & incorrupti dei dignus de se hic rursum auditus est sermo: Qui tenet cœlū palmo & terram pugillo. Et rursum: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum mihi ædificabitis, aut quis locus erit requietionis meæ, nōne manus mea fecit hæc? Vniuersitas cœli palmo dei tenetur, & uniuersitas terræ pugillo concluditur. Sermo autem dei etiam si ad opinionem religiosæ intelligentiæ proficit, tamen plus significationis introspectus sensu continet quàm exceptus auditu. Nam conclusum palmo cœlum rursum deo thronus est, & terra quæ pugillo continetur eadem & scabellū pedum eius est, ne in throno & scabello secundum habitum considentis protensio speciei corporeæ posset intelligi, cum id quod sibi thronus & scabellū est, rursum ipsa illa infinitas potens palmo ac pugillo apprehendente cōcluderet. Sed ut in his cunctis originibus creaturarū deus intra & extra & supereminens & internus, id est, circunfusus & infusus in omnia nosceretur, cū & palmo pugilloq́ continens potestatem naturæ exterioris ostenderet, ac thronus & scabellum substrata esse, ut interno exteriora monstraret, cum exteriora sua interior insidens, ipse rursum exterior interna concluderet. Atq; ita totus ipse intra extraq́ se continens, neq; infinitus abesset à cunctis, neq; cuncta ei qui infinitus est non inessent. His igitur religiosissimis de deo opinionibus ueri studio detentus animus delectabatur. Neq; enim aliud quid dignum esse deo arbitrabatur, quàm ita eum ultra intelligentias rerum esse: ut in quantum se ad aliquem præsumptæ licet opinionis modum mens infinita protenderet, in tantum omnem prosequentis se naturæ infinitatem

infinitas immoderatæ æternitatis excederet. Quod cum à nobis pie intelligeretur, tamen à propheta hæc ita dicente manifeste confirmabatur: Quò abibo à spiritu tuo, aut à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, & ibi ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris, & enim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Nullus sine deo, neque ullus non in deo locus est. In cœlis est, in inferno est, ultra maria est. Inest interior, excedit exterior. Ita cum habet atque habetur, neque in aliquo ipse, neque nõ in omnibus est. Quanquam igitur optimæ huius atque inexplicabilis intelligentiæ sensu animus gauderet, quòd hanc in parente suo & creatore immensæ æternitatis infinitatem uenerarettur: tamen studio adhuc interiore ipsam illam infiniti & æterni domini sui speciem quærebat, ut *unam incircunscriptam immensitatem in aliquo pulchræ intelligentiæ esse opinaretur ornatu. In quibus cum religiosa mens intra imbecillitatis suæ concluderetur errorem, hunc de deo pulcherrimæ sententiæ modum propheticis uocibus apprehendit. De magnitudine enim operum, & pulchritudine creaturarum consequenter generationum conditor inspicitur. Magnorum creator in maximis est, & pulcherrimorum conditor in pulcherrimis est. Et cum sensum ipsum supergrediatur operatio, omnem tamẽ sensum longe necesse est excedat operator. Pulchrum itaque cœlum, aër uel æther, terra, maria & uniuersitas omnis est, quæ ex ornatu suo, ut etiam Græcis placet, digne κόσμος, id est, mundus nuncupari uidetur. Sed si hanc ipsam rerum pulchritudinem ita sensus naturali metitur instinctu, ut etiam in quarundam uolucrum ac pecudum accidit specie: ut dũ infra sententiam sermo est, sensus tamen id ipsum intelligens non eloquatur: quod tamen rursum dum sermo omnis ex sensu est, sensus sibi ipse loquatur intelligens, Nõnne huius ipsius pulchritudinis dominum necesse est totius pulchritudinis esse pulcherrimũ intelligi: ut cum æterni ornatus sui species sensum intelligentiæ omnis effugiat, opinionem tamen intelligentiæ sensus nõ relinquat ornatus? Atque ita pulcherrimus deus est confitendus, ut neque intra sententiam sit intelligendi, neque extra intelligentiam sentiendi. His itaque piæ opinionis atque doctrinæ studijs animus imbutus, in secessu quodam ac spelunca pulcherrimæ huius sententiæ requiescebat, non sibi relictum quicquam aliud à natura sua intelligens, in quo maius officium præstare conditori suo munus ue posset, quàm ut tantum eum esse intelligeret, quantus & intelligi non potest, & potest credi, dum intelligentiam & fides sibi necessariæ religionis assumit, & infinitas æternæ potestatis excedit. Suberat omnibus his naturalis adhuc sensus, ut pietatis professionem spes aliqua incorruptæ beatitudinis aleret, quam sancta de deo opinio & boni mores quodam uictricis militiæ stipendio emererentur. Neque enim fructus aliquis esset bene de deo opinati, cũ omnem sensum

Al.* illam

sensum mors perimeret, & occasus quidam naturæ deficientis aboleret. Porrò autem nõ esse hoc dignum deo ratio ipsa suadebat: deduxisse eum in hanc participem consilij prudentiæ q; uitam hominẽ sub defectione uiuendi & æternitate moriendi: ut in id tantum non existens subsisteretur, ne substitutus existeret: cum constitutionis nostræ hæc sola esse ratio intelligeretur, ut quod non esset quod esse cœpisset, non ut quod cœpisset esse non esset. Fatigabatur autem animus, partim suo, partim corporis metu, qui cum & constantem sententiam suam pia de deo professione retineret, & solicitam de se atq; hoc occasu to secum, ut putabat, habitaculo suo curam recepisset, post cognitionem legis ac prophetarum, istiusmodi quoque doctrinæ Euangelicæ atq; apostolicæ instituta cognoscit. In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in eo uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Erat autem homo missus à deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. In sua uenit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, ijs qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis: & uidimus gloriam eius, gloriam tanquam unigeniti à patre, plenum gratiæ & ueritatis. & cætera.

Proficit mens ultra naturalis sensus intelligentiam, & plus de deo quàm opinabatur edocetur. Creatorem enim suum deum ex deo discit, uerbum deum & apud deum in principio esse audit, mundi lumen in mundo manens, & à mundo non recognitum intelligit. Venientem quoq; in sua, à suis nõ receptum. Recipientes autem sub fidei suæ merito in dei filios profecisse cognoscit: non ex complexu carnis, neq; ex conceptu sanguinis, neq; ex corporum uoluntate uiri, sed ex deo natos. Deinde uerbum carnem factum, & habitasse in nobis, & gloriam conspectam eius, quæ tanq; unici à patre sit *profecta cũ gratia & ueritate. Hic iam mens trepida & anxia plus spei inuenit quàm expectabat. Ac primum ad cognitionem dei patris imbuitur. Et quod antea de creatoris sui æternitate & infinitate & specie, naturali sensu opinabatur, hoc nunc proprium esse etiam unigenito deo accipit: non in deos fidem laxans, quia ex deo deum audit: non ad naturæ diuersitatem deum ex deo decidens, quia plenum gratia & ueritate deũ ex deo discit: neq; præposterum ex deo deũ sentiens, quia in principio apud deum Al. *perfecta

esse deum compeˉrit. Ratissimam deinde huius salutatis cognitionis fidem esse, sed maximum præmium noscit, quia & sui nō receperunt, & recipientes, in filios dei aucti sunt, nō ortu carnis, sed fidei. Esse autem filios dei, nō necessitatem esse, sed potestatem: quia proposito uniuersis dei munere, nō natura gignentium afferatur, sed uoluntas præmium consequatur. Ac ne id ipsum, quod unicuiq; esse dei filium, à deo filio sit potestas, in aliquo infirmitatem fidei trepidæ impediret: quia per sui difficultatem ægerrime speretur, quod & magis optatur, & minus creditur, uerbum deus caro factum est, ut per deum uerbum carnem factum caro proficeret in deum uerbum. Ac ne uerbum caro factum aut aliquid aliud esset quàm deus uerbum: aut non nostri corporis caro esset, habitauit in nobis, ut dum habitat, nō aliud quàm deus maneret: dum autem habitat in nobis, non aliud quàm nostræ carnis deus caro factus esset, per dignationem assumptæ carnis non inops suorum, quia tanquam unigenitus à patre plenus gratiæ & ueritatis, & in suis perfectus sit, & uerus in nostris.

Diuina per fidem intelliguntur

Hanc itaq; diuini sacramenti doctrinam mens læta suscepit, in deū proficiens per carnem, & in nouam natiuitatem per fidem uocata, & ad cœlestem regeneratione obtinendam potestati suæ permissa sententiæ, curam in se parentis sui creatorisq; cognoscens, nō in nihilū redigendam, sed per eum existimās, per quē in hoc ipsum quod est, ex nihilo substitisset, & hæc omnia ultra intelligentiæ humanæ metiens sensum, quia ratio cōmunium opinionum consilij cœlestis incapax, hoc solum putet in natura rerū esse, quod aut intra se intelligat, aut præstare possit ex sese. Dei autem uirtutes secundum magnificentiam æternæ potestatis nō sensu, sed fidei infinitate pendebat, ut deum in principio apud deum esse, & uerbū carnem factum habitasse in nobis, non idcirco nō crederet, quia non intelligeret, sed idcirco se meminisset intelligere posse, si crederet. Ac ne in aliquo sæcularis prudentiæ tardaretur errore, ad piæ confessionis huius absolutissimam fidem, ita

Ceremoniæ abolitæ

insuper per Apostolū diuinis dictis edocetur: Videte ne quis uos despoliet per philosophiam & inanem fallaciam & deceptionem, secundū traditionem hominū, secundū elementa mundi, & nō secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis: in quo & circuncisi estis, circuncisione nō manufacta in expoliatione carnis corporis, sed circuncisione Christi. Consepulti ei in baptismate, in quo & resurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit eum à mortuis. Et uos cum essetis mortui in delictis & in præputio carnis uestræ, uiuificauit uos cū illo, donatis uobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum, in sententijs quod erat cōtrarium nobis: & ipsum tulit è medio, affigens illud cruci: exutus carne & potestates ostentui fecit, triumphatis ijs cum fiducia in semetipso

pso. Respuit captiosas & inutiles philosophiæ quæstiones fides constans, neq; humanarũ ineptiarum fallacijs succumbens, spolium se præbet ueritas falsitati:non secundum sensum communis intelligentiæ deum retinens, neq; de Christo secundũ mundi elementa decernens,in quo diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitet, ut dum infinitas æternæ in eo est potestatis, omnem terrenæ mentis amplexũ potestas æternæ infinitatis excedat: qui nos ad diuinitatis suæ naturam trahens,non etiamnũ corporali præceptorum obseruatione destrinxerit, neq; per legis umbram ad solennia desecandæ carnis imbuerit, sed ut omnem naturalem corporis necessitatem circuncisus à uicijs spiritus criminum emundatione purgaret, cuius morti consepelitemur in baptismo, ut in æternitatis uitam rediremus, dum regeneratio ad uitam mors esset ex uita,& morientes uicijs immortalitati renasceremur,ipso pro nobis ex immortalitate moriente, ut ad immortalitatem unà cum eo excitaremur ex morte. Carnem enim peccati recepit, ut in assumptione nostræ carnis delicta donaret,dum eius fit particeps assumptione nõ crimine: delens per mortem sententiam mortis, ut noua in se generis nostri creatione constitutionem decreti anterioris aboleret: crucifigi se permittens,ut maledicto crucis obliterata terrenæ damnationis maledicta cõfigeret omnia. Ad ultimum in homine passus,ut potestates dehonestaret, dum deus secundum scripturas moriturus, & in his uincentis in se fiducia triumpharet:dum immortalis ipse,neq; morte uincendus pro morientium æternitate moreretur. Hęc itaq; ultra naturę humanæ intelligentiam à deo gesta non succumbunt rursum naturalibus mentium sensibus, quia infinitę æternitatis operatio infinitam metiendi exigat opinionem,ut cum deus homo, cum immortalis mortuus, cum æternus sepultus est, non sit intelligentiæ ratio,sed potestatis exceptio. Ita rursum econtrario non sensus, sed uirtutis modus sit, ut deus ex homine, ut immortalis ex mortuo, ut æternus sit ex sepulto. Coexcitamur ergo à deo in Christo per mortẽ eius, sed dum in Christo plenitudo est diuinitatis, habemus & significationem dei patris nos coexcitantis in mortuo, & Christũ Iesum nõ aliud quàm deum in diuinitatis plenitudine confitendum. In hoc ergo conscia securitatis suæ ocio mens spebus suis læta requieuerat,intercessionem mortis huius usque eò non metuens,ut etiam reputaret in uitam æternitatis. Vitam autem huius corporis sui non modo non molestam sibi aut ægram arbitrabatur, ut eam quod pueritiæ literas,quod ęgris medicinam,quod naufragis natatũ, quod adolescentibus disciplinam, militiam esse crederet imperaturis: rerũ scilicet præsentium tolerantiam ad præmium beatæ immortalitatis proficientem. Quin etiam id quod sibi credebat, tamen per ministerium impositi sacerdotij etiam cæteris prædicabat: munus suum ad officium publicæ salutis extendens. Sed inter hæc emerserunt desperata in se & sæua in om-

Captiosæ quæstiones

Pietas in animis

nes impiæ temeritatis ingenia, potentē dei naturam ex naturæ suæ infirmi-tate moderantiū. Neq; ut ipsi usq; ad infinitatem opinandi de infinitis re-bus emergerēt, sed* intra finem sensus sui indefinita concluderent, essentq; sibi arbitri religionis, cū religionis opus in solo obedientiæ esset officio: sui immemores, diuinorum negligentes, præceptorum emendatores. Nam ut de cæteris hæreticorū stultissimis studijs sileam, de quibus tamen sicubi oc-casionem sermonis ratio præbebit nō tacebimus. Quidam ita Euangelicæ fidei corrumpūt sacramentū, ut sub unius dei pia tantum professione nati-uitatem unigeniti dei abnegent: ut protensio sit potius in hominem quam descensio. Neq; ut qui filius hominis secundum tempora assumptæ carnis sint, idem semper fuerit atq; sit filius dei, ne in eo natiuitas dei sit, sed ex eo-dem idem sit. Vt unius dei, ut putant, inuiolabilem fidem series deducta ex solido in carnem conseruet: dum usq; ad uirginem pater protensus, ipse sibi natus sit in filiū. Alij uero quia salus nulla sit sine Christo, qui in principio apud deum erat deus uerbū: natiuitatem negantes, creationem solam pro-fessi sunt: ne natiuitas ueritatem dei admitteret, sed creatio ueluti compositi & simulati dei falsitatem doceret: quæ dum ementiretur in genere creatio-nis, dei unius fidem nō excluderent in sacramento: sed natiuitatem ueram nomini ac fidei creationis subijcientes, à ueritate unius dei separabilē cum facerent, ut creatio substitutionis perfectionem sibi diuinitatis nō usurpa-ret, quam ueritatis natiuitas non dedisset. Horum igitur furori respondere animus exarsit, recolens hoc uel præcipue sibi salutare esse: non solū in deū credidisse, sed etiam in deū patrem: neq; in Christo tantum sperasse, sed in Christo dei filio: neq; in creatura, sed in deo creatore ex deo nato. Maxi-me ergo properamus ex propheticis atq; Euangelicis præconijs uesaniam eorū ignorantiamq; cōfundere: qui sub unius dei sola sanè utili ac religiosa prædicatione aut deum natum Christū negant, aut uerum deum non esse contendunt, ut creatio potentis creaturæ intra unum deum fidei sacramen-tum relinquat: quia natiuitas dei extra unius dei fidem, religionem protra-hat cōfitentium. Sed nos edocti diuinitus, neq; duos deos prædicare, neq; solum: hanc Euangelici ac prophetici præconij rationem in confessione dei patris & dei filij afferemus, ut unum in fide nostra sint uterq;, nō unus: ne-que eundem utrunq;, neq; inter uerum ac falsum aliud cōfitentes: quia deo ex deo nato, neq; eundem natiuitas permittit esse, neq; aliud.

Sed uos quidem, quos fidei calor & ignorante mundo ac sapientibus mundi ueritatis studium ad legendum uocauit, meminisse oportet terrena rum mentium infirmas ac imbecillas opiniones esse abijciendas, omnes im perfectæ sententiæ angustias religiosa discendi expectatione laxandas. Nouis enim regenerati ingenij sensibus opus est, ut unumquemq; consci-entia sua secundum cœlestis originis munus illuminet. Standum itaq; per

fidem

Marginal notes: Alij* intra Hæreseon origo — Pater natura Lege Tertul-lianum con-tra Praxeā — Arius — Ad lectorē se uertit

fidem ante est, ut sanctus Hieremias admonet, in substantia dei, ut de substantia dei auditurus, sensum ad ea quæ dei substantiæ sint digna, moderetur. Moderetur autem nō aliquo modo intelligendi, sed infinitate. Quin etiam conscius sibi diuinæ se naturæ participem (ut beatus apostolus Petrus in epistola altera ait) effectum fuisse, dei naturam non naturæ suæ legibus metiatur, sed diuinas professiones secundum magnificentiam diuinæ de se protestationis expendat. Optimus enim lector est, qui dictorū intelligentiam expectet ex dictis potius quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit: neq; cogat id uideri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendū. Cum itaq; de rebus dei erit sermo, concedamus cognitionem sui deo, dictisq; eius pia ueneratione famulemur. Idoneus enim sibi testis est, qui nisi per se cognitus nō est. Si qua uero nos de natura dei & natiuitate tractantes, comparationum exempla afferemus, nemo ea existimet absolute in se rationis perfectionem continere. Comparatio enim terrenorum ad deum nulla est, sed infirmitas nostræ intelligentiæ coegit species quasdam ex inferioribus, tanquam superiorū indices quærere, ut rerū familiarium consuetudine admonente, ex sensus nostri conscientia ad insoliti sensus opinionem* edoceremur. Omnis igitur cōparatio homini utilis potius habeatur quàm deo apta: quia intelligentiam magis significet quàm expleat, neq; naturis carnis & spiritus, aut inuisibiliū ac tractabiliū coequandis præsumpta reputetur, protestans & infirmitati se humanæ intelligentiæ necessariam, & ab inuidia esse liberam nō satisfacientis exempli. Pergimus itaq; de deo locuturi dei uerbis, sensum tamen nostrum rerum nostrarum specie imbuentes. Ac primum ita totius operis modum temperauimus, ut aptissimus legentium profectibus connexorum sibi libellorum ordo succederet. Nihil enim incompositum indigestumq; placuit* afferere, ne operis inordinata congeries rusticum quendam tumultum perturbata uociferatione præberet. Sed quia nullus ad prærupta consensus est, nisi * substractis paulatim gradibus feratur gressus ad summa: nos quoq; quædam gradiendi initia ordinantes, arduum hoc intelligentiæ iter cliuo quasi molliore leniuimus, nō iam gradibus incisum, sed planicie subrepente deuexū, ut prope sine scandentium sensu, euntium possit proficere consensus.

γνώμη · *Comparatio ad diuina nulla perfecta* · *Al's edu/ceremur* · *Ordo totius operis* · *Al's afferre* · *Al's stratis*

Post hunc enim primi huius sermonis libellum, sequens ita sacramentum edocet diuinæ generationis, ut baptizandi in patre & filio & in spiritu sancto non ignorent nominum ueritatem, neq; uocabulis intelligentiam confundant, sed unumquodq; ita sensu concipiant, ut est ac nuncupatur: agniturі absolutissime in iis quæ dicta sunt, quod neq; non ipsa ueritas sit nominis, neq; non nomen sit ueritatis.

Arg. secundi libri

Post hunc itaq; lenem ac breuem demonstratæ trinitatis sermonem, tertius liber etsi sensim, tamē iam* proficienter incedit. Nam id quod ultra humani

Arg. tertij li. · *Fortè* *profi/cienter*

mani ſenſus intelligentiam dominus de ſe profeſſus eſt, quantis poteſt potentiæ exemplis ad intelligentiæ fidem coaptat dicens: Ego in patre, & pater in me: ut quod ab homine per naturam habere non capitur, id fides tamen rationabili ſcientia conſequatur: quia neq; non credendum de ſe deo eſt, neq; opinandũ eſt, extra tationem fidei eſſe intelligentiæ poteſtatem.

Arg. quarti libri Quartus deinde liber initium ſui ex hæteticorum doctrinis auſpicatur, ſe ipſum uicijs, quibus fides eccleſiæ infirmatur, * expugnans, ipſam illam perfidiæ expoſitionem à multis * non olim æditam proferens, & ſubdole eos ac per id impijſſime unum deum ex lege defendiſſe conuincens, omnibus legis ac prophetarum teſtimonijs ita demonſtratis, ut ſine deo Chriſto unum deum confiteri irreligioſitas ſit, & confeſſo deo unigenito Chriſto, non unum deum prædicare perfidia ſit.

*Al's * ex/purgans*

*Al's * iam olim*

Arg. quinti libri Quintus uero tenet eum reſponſionis ordinem, quem hæretici inſtituerant profeſſionis. Namq; cũ unũ deũ prædicare ſe ſecundũ legem ementiti eſſent, unum quoq; deũ uerũ ex eadem profetre ſe fefellerunt, ut per exceptionem dei & unius & ueri, natiuitatẽ deo Chriſto adimerẽt: quia ubi natiuitas eſt, ibi & intelligentia ſit uetitatis. Nos autẽ iiſdem gradibus quibus idipſum negabant, docentes: nec duos deos, nec ſolitariũ uerũ deũ, ſed patrem uerũ deum ita ex lege ac prophetis prædicauimus, ne aut unius dei fidem corrumperemus, aut nati ueritatẽ denegaremus. Sed quia ſecundũ illos creato potius quàm nato nomẽ dei domino Ieſu Chriſto deputaretur potius quàm ineſſet, diuinitatis ueritas ita ex autoritatibus propheticis demonſtrata eſt, ut nos domino Ieſu Chriſto deo uero prædicato, intra intelligentiam unius dei ueri natiuæ in eo diuinitatis uetitas contineret.

Arg. ſexti libri Sextus uero iam liber omnem hæreticæ aſſertionis fraudulentiam pandit. Namq; ut dictis ſuis fidem facerẽt, damnantes dicta & uicia hæreticorum Valentini ſcilicet & Sabellij & Manichæi & Hierachæ, pias eccleſiæ prædicationes uelamento profeſſionis impię furati ſunt, ut corruptis in melius uerbis irreligioſorum, & ambigua ſignificatione moderatis, ſub impietatis damnatione doctrinam pietatis extinguerent. Sed nos ſingulorũ dictis & profeſſionibus demonſtratis, ſanctas eccleſiæ prædicationes abſoluimus, neq; quicquam cum damnatis hæreticis commune eis eſſe permiſimus, ut damnanda damnantes, ſola uenerabiliter ſectanda ſequeremur, filium dei dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ, quod maxime ab iis negabatur, per hæc docentes, dum de eo teſtatur pater, dum de ſe ipſe profitetur, dum apoſtoli prædicant, dum religioſi credunt, dum dæmones clamant, dum Iudæi negantes fatentur, dum ignorantes intelligunt gentes, ne iam ambigendum permitteretur, quod ignorandum non relinquebatur.

Arg. ſeptimi libri Septimus deinceps liber ſecundum perfectæ fidei gradum ſuſceptæ diſputationis ſermonẽ tempetauit: namq; primum per inuiolabilis fidei ſa-

nam

nam & incorruptam demonstrationẽ inter Sabelliũ & Hebionem, & hos non ueri dei prædicatores lite certauit, cur Sabellius subsistentem ante secula negaret, quem creatum alij confiterentur. Ignorabat enim Sabellius subsistentem filium, dum deum uerum operatum in corpore esse nõ ambigit. Hi autẽ negabant natiuitatem, & affirmabant creaturam, dum opera eius dei ueri esse opera non intelligunt. Lis eorum nostra fides est: nam dum filium negat, in eo uincit Sabellius, quòd deus uerus operatus est. Et ecclesia eos, qui uerum in Christo deum negauerint, uincit. At uero cum subsistentem Christum ante secula hi aduersus eum demonstrant esse semper operatum, de condemnato secum Sabellio nobis triumphant, deum quidem uerum scientes, sed dei filium nescientes. Hebion autem ab utroq; ita uincitur, ut hic ante secula subsistentem, hic uerum deum conuincat operatum. Omnesq; se inuicem uincendo uincuntur, quia ecclesia & contra Sabelliũ, & contra creaturæ prædicatores, & contra Hebionem, deũ uerum ex deo uero dominum nostrum Iesum Christum, & ante secula natum, & postea hominem genitum esse testatur. Nemini autem dubium est, congruum id maxime piæ doctrinę fuisse, ut quia ex lege & prophetis primũ dei filium, post etiam deum uerum cum sacramento unitatis prædicassemus, rursum legem ac prophetas per Euangelia firmantes, primũ ex his dei filium, post etiam deum uerum doceremus. Competentissimum itaq; fuit post nomẽ filij, ueritatem eius ostendere, quanquam secundum cõmunem sensum ueritatis absolutionem nuncupatio filij obtineret. Sed ne quid aduersantibus unigeniti dei ueritati occasionis ad fallendũ & illudendum relinqueretur, ipsam illam proprietatem per diuinitatis ueritatem astruximus: deum esse eum qui dei filius nõ negaretur: his modis docentes, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione, ne aliud esset quàm nuncuparetur, neq; nuncupatio non natiuitatis esset, neq; natiuitas naturam amisisset, neque natura non retinuisset potestatem, neq; potestas non etiam conscia sibi ueritatis professione notesceret. Causas ergo omnes singulorum generum ita ex Euangelijs exceptas subiecimus, ut nec professio tacuerit potestatem, nec potestas exhortuerit naturam, nec natura non suæ natiuitatis sit, nec natiuitas non sui nominis, ut per id non relinqueretur impietatis calumnia, cum dei ueri ex deo uero diuinitatem secundum & nomen & natiuitatem & naturam & potestatem ipse quoq; dominus noster Iesus Christus natiuæ ueritatis suæ protestatione docuisset.

Octauus uero iam liber duobus superioribus libris de dei filio & de den uero multum ad credentiũ fidem proficientibus totus in unius dei demonstratione derentus est, non auferens filio dei natiuitatem, sed neq; per eam duorum deorum diuinitatem introducens. Ac primum quibus modis hæretici ueritatem dei patris & dei filij, quia negare nõ possent, tamen eludere niterentur, *Arg. octaui libri*

niterentur, edocuit: dissoluens ineptas eorũ & ridiculas occasiones, quibus per id quod dictum est: Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una. Et rursum: Qui plantat autem & qui rigat, unum sunt. Et rursum: Non pro his autem tantum rogo, sed & pro ijs, qui credituri sunt per uerbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te: ut & ipsi sint in nobis, uoluntatis potius & unanimitatis quàm diuinitatis asserunt ueritatem. Sed nos hæc ipsa suis uirtutibus pertractantes, fidem in se diuinæ natiuitatis continere ostendimus: & omnes dictorum dominicorum professiones reuoluentes, totum ac perfectũ ex apostolicis præconijs ac sancti spiritus proprietatibus, & paternæ & unigenitæ maiestatis sacramentum docuimus, cum & in patre filius intellectus, & pater in filio cognitus, unigeniti dei natiuitatem & perfecti in eo dei ostenderẽt ueritatem. Parum est autem in rebus ad salutem maxime necessarijs, sola ea ad satisfactionem fidei afferre, quæ propria sunt: quia plerunq; blandientes sensum fallant dictorum nostrorum inexploratæ assertiones, nisi etiam propositionum aduersarum demonstratæ inanitates fidem nostram in eo ipso quod ipsæ ridiculæ esse arguantur affirment.

Arg. noni libri Nonus itaq; liber totus in repellendis ijs, quæ ad infirmandam unigeniti dei natiuitatem ab impijs usurpantur intentus est, qui dispensationis occulti à seculis mysterij immemores, Euangelica fide deũ atq; hominẽ prædicari non recordentur. Namq; cum deum esse dominum nostrum Iesum Christũ, & similem deo esse & coæqualem ut deũ filium deo patri, natum ex deo, & secundum natiuitatis proprietatem in ueritate spiritus subsistere negant, his niti dictorum dominicorũ professionibus solent: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi unus deus. Vt cum dici se coarguat bonum, & non nisi unum deum bonũ esse testetur, & extra bonitatem dei sit, qui bonus est: & in dei non sit ueritate, qui unus est. Quibus dictis etiam hæc ad impietatis suæ argumenta connectunt: Hæc est autẽ uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Vt solum uerum deum confessus patrem, nec uerus ipse, nec deus sit, quia solius dei ueri exceptio significatæ proprietatis non excedat autorem. Non ambigue autem hoc ab eo dictũ esse intelligendũ, quia idem dixit: Non potest filius facere à se quicquam, nisi quod uident patrem facientẽ. Vt cum nihil nisi de exemplo operis possit operari, naturæ in eo intelligatur infirmitas: quia nequaq; sit omnipotentiæ comparandũ quod alienæ operationis subiectum est necessitati, & ratio intelligentiæ hoc suadeat, in omnibus à se posse * & nõ posse differre, differre autẽ eousq;, ut de patre deo hæc ita professus sit: Pater maior me est. Et cesset in professione absoluta aduersandi calumnia: quia impię uæsaniæ sit, honorem ac naturam dei tribuere abnuenti. Omni autem modo in tantũ eum à proprietate ueri dei abesse, ut etiam testatus

*Et * non posse, in quibusdam non habetur*

hæc

hæc fuerit: De die autem illa & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi solus pater: ut cum filius nesciat quod pater solus sciat, longe alienus sit nesciens ab sciente, quia natura ignorationi obnoxia, nō sit eius uirtutis & potestatis, quæ à dominatu ignorationis excepta sit. Hæc itaq; corrupto deprauatoq; sensu impijssime ita intellecta esse mōstrantes, omnes dictorum causas ex ijs ipsis, uel interrogationū, uel temporum, uel dispensationum generibus attulimus, causis potius uerba subdentes, non causas uerbis deputātes, ut cum à se dissideat: Pater maior me est. & : Ego & pater unum sumus: neq; idem sit: Nemo bonus, nisi unus deus. & : Qui me uidet, uidet & patrem, uel certe tanta à se diuersitate contraria sint: Pater omnia tua mea sunt, & mea tua. Et iterum: Vt cognoscant te solum uerum deum. Vel illud: Ego in patre, & pater in me. Et iterum: De die autem illa & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi pater solus: intelligātur in singulis & dispensationum prædicationes, & conscię potestatis naturales professiones, & cum idem sit dicti autor utriusq;, demonstratis tamen uirtutibus generum singulorum non pertineat ad contumeliam ueræ diuinitatis, quod ad sacramentum fidei euangelicæ sub dispensatione & causæ & temporis & natiuitatis & nominis prædicatur.

Decimi uero libri eadem est ratio quæ fidei. Nam quia ex passionis genere & professione quædam per stultæ intelligentiæ sensum ad contumeliam diuinæ in domino nostro Iesu Christo naturæ uirtutisq; rapuerunt: ea ipsa demōstranda fuerant, & ab his impijssime intellecta esse, & ab eo ad protestationē ueræ & perfectæ in se maiestatis esse memorata. Nanq; his sibi dictis, ut religiose impij sint, blandiūtur: Tristis est anima mea usq; ad mortem. Vt longe à beatitudine atq; incorruptione dei sit, in cuius animam dominans metus tristiciæ imminentis inciderit, qui etiam usque ad hanc precem cōsternatus fuerit passionis necessitate: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et sine dubio timere uidetur perpeti, quod ne pateretur orauit, quia patiendi trepidatio causam attulit deprecandi. In tantum uero infirmitatem eius obtinuerit uis doloris, ut in ipso crucis tempore diceret: Deus meus, deus meus, quare me dereliquisti? Qui etiā usq; ad querelam desolationis, suæ passionis acerbitate commotus auxilij inops paterni, spiritum in hac uoce emiserit, cum dixit: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et exhalandi spiritus trepidatione turbatus, tuendum hunc deo patri commendauerit: quia commendationis necessitatem desperatio securitatis exegerit. Sed stultissimi atq; impijssimi homines nō intelligentes, nihil contrarium in rebus ijsdem ab eodem dictum fuisse: uerbis tantum inhærentes, causas ipsas dictorum reliquerunt. Nam cum longe multumq; diuersum sit: Tristis est anima mea usq; ad mortē. Et: Amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis dei: neq; id ipsum

Arg. decimi libri

sit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et illud: Calicem quem dedit mihi pater meus non bibam illum? Longeq; diuersum sit: Deus deus meus, quare me dereliquisti? sab eo: Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso: multum quoq; dissentiat: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et illud: Pater remitte illis, quia quid faciunt nesciunt: ad impietatem recidetunt diuinorum dictorũ incapaces, & cum non conueniat trepidationi & libertati, festinationi & excusationi, querelæ & adhortationi: diffidentiæ & intercessioni: diuinæ professionis naturæq; immemores ad argumentum impietatis suæ, dispensationis gesta & dicta tenuetunt. Itaque nos demonstratis omnibus quæ in sacramento & animæ & corporis domini nostri Iesu Christi sunt, ad sacramenti religionem nihil inexploratũ, nihil tacitum dereliquimus, sed dictorum omnium pacificam intelligentiam singulis quibusq; causarum generibus coaptantes: nec trepidare fiduciam, nec euitare uoluntatem, nec conqueri securitatem, nec commendationem sui orantẽ, alijs ueniam* dedisse monstrauimus: fidem dictorum uniuersorum absoluta Euangelici mysterij prædicatione firmãtes. Igitur quia desperatissimos homines ne ipsa quidem resurrectionis gloria intra religionis intelligentiam edoctos cohibuit, sed aut per dignationis professionem, impietatis suæ arma sumpserunt, aut sacramẽtum reuelationis ad dei contumeliam transtulerũt, ut per id quod dictum est: Ascendo ad patrem meum & ad patrem uestrum, deum meũ & deum uestrum: dum communis nobis atq; ipsi & pater pater est, & deus deus est, extra exceptionem ueri dei sit in professione communi, eumq; sicut nos & creationis necessitas creatori deo subdat: & adoptio assumat in filium. Iam uero nulla in eo diuinæ naturæ proprietas existimanda sit, secũdum Apostoli dictum: Cum autem dixerit: Omnia ei subiecta sunt, præter eum qui subiecit ei omnia: cum enim fuerint subiecta ei omnia, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus, quia subiectio & infirmitatem subiecti protestetur, & dominantis significet potestatem.

Al. desiderasse

Arg. undecimi libri

In his quoq; cum summa religionis demõstratione tractandis liber undecimus occupatur: etiam ex his ipsis dictis apostolicis demonstrans, non modo nõ ad diuinitatis infirmitatem subiectionem proficere, sed per eam ipsam ueritatẽ dei, quia ex deo sit natus, ostendi, & per id quod sibi ac nobis & pater pater est, & deus deus est, nobis multum acquiri, & ei nihil detrahi, cum scilicet homo natus, & uniuersis carnis nostræ passionibus functus, ad deum & patrem nostrum, ut homo noster in deum glorificandus ascenderet. Quod autem in omni genere doctrinatum obseruari semper meminimus: ut si qui diu tenui primum exercitatione longoq; usu humilioris studij fuerint eruditi, tum iam ad rerum ipsarum, quibus imbuti sunt, experimẽta mittãtur: ut cum iam bene luserint bella militaturi, in militiam

protra-

protrahantur: aut cum forenses lites scholares materiæ tentauerint, tūc mittantur ad tribunalium pugnas: aut cum in stagnis domesticis nanim nauta intrepidus instruxerit, tunc magni & peregrini maris committatur procellis: id ipsum nos in hac maxima ac grauissima totius fidei intelligentia facere curauimus. Nanq; cum ante à leuibus initijs de natiuitate, de nomine, de diuinitate, de ueritate fidem teneram imbuissemus, ac leni profectu etiam usq; ad euellendas omneis hæreticorum occasiones, legentium studia extulissemus, tum eos ad ipsam palæstrā gloriosi certaminis magniq; produximus, ut in quantum ad æternæ natiuitatis complectendam intelligentiam humana mens cōmunis sensus opinione deficitur, in tantum studijs diuinis ad sentienda ea, quæ ultra naturæ nostræ opinionem sunt niteretur, omnem hanc maxime dissoluentes, quæ secularis sapientiæ hebetudine inualescens, de domino nostro Iesu Christo ratione se putat dicere. Erat quando non erat, & non fuit antequam nasceretur: & de non extantibus factus est, ut quia natiuitas eam uideatur afferre causam, ut esset, qui non erat, & cum non existeret nasceretur, per id quoq; unigenitum deum temporum sensui subdant. Quasi uero non fuisse eum aliquando fides & ratio ipsa natiuitatis ostendat. Atq; ideo ex eo quod non fuit, natum esse dicant, quia natiuitas præstet esse quod non fuit. Sed nos Apostolicis atq; Euangelicis testimonijs semper patrem & filium prædicantes, non post aliqua deum omniū, sed ante omnia esse docebimus: neq; incidere in eum irreligiosę huius intelligentię temeritatē, ut de non extantibus nasceretur, & non fuerit anteq; natus sit, sed ita semper fuisse, ut & natū prædicemus: ita uero natum esse, ut semper fuisse manifestemus: sitq; in eo non innascibilitatis exceptio, sed natiuitatis æternitas, quia & natiuitas autorem habeat, neq; careat æternitate diuinitas. Et quia dicti prophetici inscij, & cœlestis doctrinæ imperiti sunt, corrupto sensu, ac proprietate sententiæ creatū esse per id deū potius q; natum affirmare nituntur, quia dictum est: Dominus creauit me initiū uiarum suarū in opera sua, ut sit ex cōmuni creationū natura, licet sit pręstantior in genetatione creationis: neq; in eo sit gloria diuinæ natiuitatis, sed uirtus potentis creaturæ. Verum nos nihil nouum, nihil extrinsecus præsumptum afferentes, in ipso illo sapientiæ testimonio ueritatem dicti rationemq; præstabimus: neq; ad natiuitatis diuinę & ęternæ intelligentiam trahi posse, quòd initium uiarum dei & in opera sit creatus, quia non idem sit in hæc creatum esse, & ante omnia natum esse: cum ubi natiuitatis significatio est, sola natiuitatis professio sit: ubi uero creationis est nomen, ibi causa eiusdem creationis anterior est: & cum ante omnia sit nata sapiētia, tamen quia etiā in res aliquas sit creata, nō id ipsum sit quod ante omnia est, & quod cœpit esse post aliqua.

Quomodo dicitur creata sapientia, qui est filius dei

Dehinc consequens uisum est, creationis nomine à fide, quæ nobis de unige-

Arg. 12. libri

unigenito deo est, repudiato, ea quoque quæ in confessione sancti spiritus cōgrua ac religiosa essent docere, ut iam cōfirmato longo anteriorū libello rum diligenteque tractatu, nihil de tota fidei absolutione deesset: cum amo tis uitiosarū prædicationū, etiam de opinione sancti spiritus irreligiositati bus illæsum atque incontaminatū regenerantis trinitatis sacramentū intra diffinitionē salutarem apostolica atque euangelica autoritas cōtineret. Neque iam per sensus humani sententiā spiritū dei inter creaturas quisquā aude ret referre, quem ad immortalitatis pignus & ad diuinæ incorruptæque na
Innocatio turæ consortiū sumeremus. Ego quidem hoc uel præcipuū uitæ meæ offi cium debere me tibi pater omnipotens deus conscius sum, ut te omnis ser mo meus & sensus loquatur: neque enim ullum aliud maius præmiū hic ipse usus mihi à te concessus loquendi potest referre, quàm ut prædicando te tibi seruiat, teque quod es patrem scilicet unigeniti dei aut ignoranti seculo, aut neganti hæretico demonstret. Et in hoc quidem tantum uoluntatis meæ professio est: cæterum auxilij & misericordiæ tuæ munus orandū est, ut ex tenta tibi fidei nostræ, confessionisque uela flatu spiritus tui impleas, nosque in cursum prædicationis initæ propellas. Non enim nobis infidelis sponsi onis istius autor es, dicens: Petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Nos quidem inopes, ea quibus egemus preca bimur, & in scrutādis prophetarū tuorum apostolorumque dictis studium peruicax afferemus, & omnes obseratæ intelligentiæ aditus pulsabimus: sed tuum est, & oratum tribuere, & quæsitū adesse, & patere pulsatū. Tor pemus enim quodam naturæ nostræ pigro stupore, & ad res tuas intelli gendas intra ignorātiæ necessitatē ingenij nostri imbecillitate cohibemur: sed doctrinæ tuæ studia ad sensum nos diuinæ cognitionis instituant, & ultra naturalem opinionem fidei obedientia proueheat. Expectamus ergo ut trepidi huius cœpti exordia incites, & profectu accrescente cōfirmes, & ad cōsortium uel prophetalis uel apostolici spiritus uoces, ut dicta eorum non alio quàm ipsi loquuti sunt sensu apprehendamus, uerborumque proprie tates ijsdem rerum significationibus exequamur. Locuturi enim sumus, quæ ab ijs in sacramento prædicata sunt, te æternum deum, æterni dei uni geniti patrem, & unum te sine natiuitate, & unum dominum Iesum Chri stum ex te natiuitatis æternæ, non in deorum numerum ueritatis diuersi tate referendum: neque non ex te genitum, qui deus unus es, prædicandum: neque aliud quàm deū uerum, qui ex te deo uero patre natus est, confitendum. Tribue ergo nobis uerborū significationem, intelligētiæ lumen, dictorum honorē, ueritatis fidem, & præsta ut quod credimus, & loquamur scilicet, ut cōtingat nobis unū te deū patrem, & unum dominū nostrū Iesum Chri stum de prophetis atque apostolis cognoscentibus, nunc aduersum negan tes hæreticos, ita deū & te celebrare, ne solū, & eum prædicare, ne falsum.
Diui

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER SECVNDVS

Vfficiebat quidem credentibus dei ſermo, qui in aures noſtras Euangeliſtę teſtimonio cum ipſa ueritatis ſuæ uirtute transfuſus eſt, cum dicit dominus: Euntes nunc docere omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui uobis, & ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationem ſeculi. Quid enim in eodem ſacramento ſalutis humanæ non continetur? aut quid eſt quod reliquum ſit, aut obſcurum? Plena ſunt omnia & perfecta, ut à pleno & perfecto. Nam & uerborum ſignificationem, & efficientiam rerum, & negociorum ordinem, & naturæ intelligentiam comprehendũt. Baptizare iuſſit in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, id eſt, in confeſſione & autoris, & unigeniti, & doni. Autor unus eſt omnium: unus eſt enim ingenitus deus pater, ex quo omnia: & unus unigenitus dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia: & unus ſpiritus donum in omnibus. Omnia ergo ſunt ſuis uirtutibus ac meritis ordinata: una poteſtas innaſcibilis, ex qua omnia: una progenies, per quã omnia: perfectæ ſpei munus unum. Nec deeſſe quicquam conſummationi tantæ reperietur, intra * quam non ſit in patre, & filio, & ſpiritu ſancto, infinitas in æterno, ſpecies in imagine, uſus in munere.

*Alš * intrà quam ſit*

Sed compellimur hæreticorum & blaſphemãtium uitijs, illicita agere, ardua ſcandere, ineffabilia eloqui, inconceſſa præſumere. Et cum ſola fide expleri quæ præcepta ſunt oporteret, perſonis ac rebus adorare ſcilicet patrem, & uenerari cum eo filium, ſancto ſpiritu abundare: cogimur ſermonis noſtri humilitatem ad ea, quæ inenarrabilia ſunt extendere, & in uitium uitio coarctamur alieno, ut quæ contineri religione mentium oportuiſſet, nunc in periculum humani eloquij proferantur.

Non additur in uetuſtiſſimo codice, perſonis ac rebus

Extiterunt enim plures, qui cœleſtium uerborum ſimplicitatẽ pro uoluntatis ſuæ ſenſu, non pro ueritatis ipſius abſolutione ſuſciperent aliter interpretanda, ꝙ dictorum uirtus poſtularet. De intelligẽtia enim hæreſis, non de ſcriptura eſt, & ſenſus non ſermo fit crimen. Nunquid corrumpi ueritas poteſt, cum patris nomen auditur? Nunquid natura filij, cum * continetur in nomine? Nunquid ſpiritus ſanctus non erit qui nuncupatur? Neque enim in patre poteſt non eſſe quod pater eſt, neq; in filio deeſſe quod filius eſt, neq; in ſpiritu ſancto non extare quod ſumitur. Sed homines mente peruerſi omnia confundunt & implicant: & uſq; ad naturæ demutationem, ſenſus ſui peruerſitate contendunt, ut quod pater eſt patri adimant, dum uolũt filio

E ſcriptura perperam intellecta naſcitur hæreſis

*Alš * non*

auferre quod filius eſt. Adimũr autẽ, quãdo cum his non de natura ſit filius. Non ex natura autem eſt filius, quando non eadem in ſe habent ortus & generans. Neq; enim filius eſt, cui alia ac diſsimilis erit à patre ſubſtantia. Pater autem quomodo erit, ſi non quod in ſe ſubſtantiæ atque naturæ

Al'*agnoſcat eſt, *genuerit in filio?

Hæc igitur licet mutare de eo quod ſunt nullo modo poſſint, afferũt tamen doctrinas nouas & humana cõmenta, ut Sabellius patrẽ extendit in

Sabellius

filiũ, idq; nominibus potius confitendũ putet eſſe q̃ rebus, cum ipſum ſibi

Hebion filiũ, ipſum proponat & patrem: ut Hebion omne initiũ filio dei ex Maria concedens, non ex deo hominem, ſed ex homine deum proferat, neq; ſubſiſtens antea, quod in principio apud deum erat deus uerbũ, uirgo in carne ſuſceperit, ſed carnem genuerit per uerbum, quia non in uerbo antea exiſtentis unigeniti dei naturam dicat, ſed ſonum uocis elatum.

Ariani Vt aliqui huius nũc tẽporis prædicatores, qui ex nihilo, atq; à tempore formã & ſapientiã, & uirtutem dei prouehunt, ne ſi ex patre ſit filius, deus ſit imminutus in filiũ, ſoliciti nimiũ, ne patrẽ filius ab eo natus euacuet, atq; idcirco deo in filij procreatione ſubueniãt, eũ de nõ extantibus cõparando, ut intra naturę ſuę perfectionẽ pater, quia nihil ex eo ſit genitũ, perſeueret.

Iam uero quid mirũ, ut de ſpiritu ſancto diuerſa nũc ſentiãt, qui in largitore eius, & autore creando, & demutando, & abolendo tam temerarij ſint autores? atq; ita diſſoluãt perfecti huius ſacramẽti ueritatẽ, dum ſubſtantias diuerſitatũ in rebus tam cõmunibus moliuntur: patrẽ negando, dum filio quod eſt filius adimũt: ſpiritum ſanctũ neſciendo, dum & uſum & autorem eius ignorant: ita & imperitos perdunt, dum rationẽ prædicationis huius affirmant: & audientes fallunt, dum naturas nominibus adimunt, quia nomina nõ poſſunt auferre naturis. Prætermitto reliqua humani periculi nomina, Valentinos, Marcionitas, Manichæos, peſteſq; cæteras, quæ interdum imperitorũ mentes occupant, & ipſo contagio cõuerſationis inficiunt: ſitq; omniũ lues una, dum in audientiũ ſenſus prædicantiũ morbus infunditur. Horũ igitur infidelitas in anceps nos periculũ pertrahit, ut neceſſe ſit de tantis ac tam recõditis rebus aliquid præſcriptũ cœleſte proferre. Dixerat dominus baptizandas gentes in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. forma fidei certa eſt, ſed quantum ad hæreticos omnis ſenſus incertus eſt. Ergo non præceptis aliquid addendũ eſt, ſed modus conſtituendus eſt audaciæ, ut quia malignitas inſtinctu diabolicæ fraudulentiæ excitata, ueritatem rerum per naturæ nomina eludit, nos naturas nominũ proferamus, & ęditis pro ut in uerbis habebimus, dignitate atq; officio patris, & filij, & ſpiritus ſancti, nõ fruſtrẽtur naturæ proprietatibus nominũ, ſed intra naturæ ſignificationem nominibus coarctentur. Et neſcio quid his de rebus aliter ſentientibus animi ſit, ueritatem corrumpentibus, tenebras lumini inferentibus

tibus, indiſſecabilia diſſecantibus, incorrupta ſcindentibus, indiuiſa partientibus: quibus ſi factu facile eſſet, cuperent perfecta cõcerpere, ius ponere poteſtati, modũ ſcribere infinito. Mihi certe his reſpondenti in cutis æſtus eſt, in ſenſu labes eſt, in intelligentia ſtupor eſt, in ſermone autem non iam infirmitatem ſed ſilentium cõfitebor. Et certe mihi extorquetur hoc uelle, dum & audaciæ reſiſtitur, & errori conſulitur, & ignorantię prouidetur. Immenſum eſt autem quod exigitur, incomprehenſibile eſt quod audetur, ut ultra præfinitionem dei ſermo de deo ſit. Poſuit naturæ nomina, patrem, filium, ſpiritum ſanctum. Extra ſignificantiam ſermonis eſt, extra ſenſus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid ultra quæritur, non enunciatur, non attingitur, non tenetur. Verborum ſignificantiam rei ipſius natura conſumit, ſenſus cõtemplationem, imperſpicabile lumen obcæcat intelligentiæ capacitatem, quicquid fine nullo continetur, excedit. Sed nos neceſſitatis huius ab eo qui hæc omnia eſt, ueniam deprecantes audebimus, quæremus, loquemur, & quod ſolum in tanta rerum quæſtione promittimus, ea quæ ſunt ſignificata credemus. Pater eſt, ex quo omne quod eſt conſiſtit: ipſe in Chriſto & per Chriſtum, origo omnium. Cæterum* eſſe in ſeſe eſt, non aliunde, quod eſt ſumens, ſed id quod eſt, ex ſe, atq; in ſe continens. Infinitus, quia non ipſe in aliquo, ſed intra eum omnia: ſemper extra locum, quia non continetur in loco: ſemper ante æuum, quia tempus ab eo eſt. Curre ſenſu, ſi quid ei putas ultimum eſſe, eum ſemper inuenies: quia cum ſemper intendas, ſemper eſt quò intendas. Semper autem locum eius intendere ita tibi eſt, ut ei eſſe ſemper ſine fine eſt. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora, eſſe ſemper inuenies: & cum calculi numerus in ſermone defecerit, deo tamen ſemper eſſe non deficit. Intelligentiam commoue, & totum mente complectère, nihil tenes, quia totum hoc habet reliquum: reliquũ autem hoc ſemper in toto eſt, ergo neq; totũ ei eſt, cui reliquũ eſt: neq; reliquum eſt, cui omne quod eſt, totũ eſt. Reliquũ enim portio eſt, omne uero, quod totũ eſt. Deus autem & ubiq; eſt, & totus ubiq; eſt. Ita regionẽ intelligentiæ excedit, & extra quem nihil eſt, & cui eſt ſemper ut ſemper ſit. Hæc ueritas eſt ſacramenti dei, hoc imperſpicabilis naturæ nomen in patre. Deus inuiſibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem & eloquendũ ſermo ſileat, & inueſtigandũ ſenſus hebeteſ̃, & cõplectendũ intelligẽtia coarcteſ̃. Habet tamẽ, ut diximus, naturę ſuæ nomen in patre, ſed pater tantũ eſt. Non enim humano modo habet aliũde quod pater eſt, ſed potẽs in ſemetipſo habere quod pater eſt, ipſe ingenitus, ęternus, habẽs in ſe ſemper, ut pater ſemper ſit: ſoli filio notus, quia patrẽ nemo nouit niſi filius, & cui uoluerit filius reuelare: neq; filium niſi pater: illis ſciẽtia mutua eſt, illis uiciſſim cognitio perfecta. Et quia patrẽ nemo nouit niſi filius, de patre unà cum filio reuelante filio, qui ſolus

Audi definitor temerarie

Patris natura

*Fort. *ipſe*

testis fidelis est, sentiamus. Atq; hæc senserim potius de patre quàm dixerim: nam me non fugit, quòd ad ea quæ eius sunt eloquenda sermo omnis infirmus sit. Sentiendus est inuisibilis, incomprehensibilis, æternus. Cæterum ipsum, quod in semetipso, & à semetipso sit, & quòd ipse per se sit, quòd inuisibilis, & incomprehensibilis, & immortalis, in his quidem honoris confessio est, & sensus significatio, & quædam circunscriptio opinandi. Sed naturæ sermo succumbit, & rem, ut est, uerba non explicant. Nanq; quod in semetipso sit cum audias, ratio humanę absolutionis occurrit: habere enim haberiq; discernitur, & erit alterum quod est, alterū in quo est. Si rursum quod à semetipso sit accipias, nemo sibi ipse & munerator & munus est. Si quod immortalis est, ergo est aliquis non ab eo, cui alter non fiat obnoxius, nec solū id est, quod per enunciationem uerbi huius uendicatur, sed ab altero. Si quòd incomprehensibilis est, nusquā ergo erit quod negatur attingi. Si quòd inuisibilis est, caret se ipso quicquid non extat ad uisum: deficit ergo in nuncupatione confessio, & quicquid illuc sermonū aptabitur, de um ut est, quantusq; est, non loquetur. Perfecta scientia est, sic deum scire, ut licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus est, adorādus est, & his officijs eloquendus est. Euecti ergo de importuosis locis, in alto turbatoq; mari sumus, nec regredi, nec progredi sine periculo licet, plus tamen difficultatis in emetiēdis est, quàm in emensis. Est

Filij ratio qualis

pater ut est, & ut est esse credendus est. Filiū mens cōsternatur aningere, & trepidat omnis sermo se prodere. Est enī progenies ingeniti, unus ex uno, uerus à uero, uiuus à uiuo, perfectus à perfecto, uirtutis uirtus, sapientia sapientiæ, gloria gloriæ, imago inuisibilis dei, forma patris ingeniti. Quā autem progeniē opinabimur unigeniti ab ingenito? Clamat enim sępenume ro pater de cœlis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacui. Non est abscissio, aut diuisio: impassibilis est enim ille qui genuit, & imago inuisibilis dei est ille qui natus est, & testat: Quia pater in me, & ego in patre. Nō est assumptio: uerus enim filius dei est, qui clamat: Qui me uidet, uidet & patrē. Sed neq; esse ut cætera uisus est, nāq; unigenitus ex uno est, & in se habet uitā, ut habet in se uitā ille qui genuit. ait enī: Sicut habet pater uitā in semetipso, ita dedit filio habere uitā in semetipso. Sed neq; pars patris in filio est. testatur enim filius: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et rursum: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Et: Quæcūq; habet pater dedit filio. Testatur & Apostolus: Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Nec natura habet omnia esse quod portio est. Perfectus autē à perfecto est, quia qui habet omnia dedit omnia: neq; idcirco existimandus est nō dedisse quia habeat, uel non habere quia dederit. Habent igitur natiuitatis huius uterq; secretū, & si quis forte intelligētiæ suæ imputabit generationis huius sacramentū non posse se consequi, cum tamen &

pater

pater ſit abſolute intelligendus & filius, maiore iſtud dolore à me audiet
ignorari. Ego neſcio, non requiro, & conſolabor me tamen. Archangeli ne/
ſciunt, angeli non audierunt, ſecula non tenent, propheta nõ ſenſit, apoſto/
lus non interrogauit, filius ipſe non ędidit. Ceſſet dolor querelarum. Nam
te, quiſquis es qui hæc requiris, non reuoco in excelſum, nõ in amplitudinẽ
tendo, nõ deduco in profundum, nónne æquanimiter ignorabis creatoris
natiuitatem ignorans originem creaturæ? Hoc ſaltem requiro, ſentis ne te
genitũ, & quæ ex te generantur intelligis? Non quæro, ſenſum unde hauſe
ris, uitã unde ſortitus ſis, intelligentiã unde adeptus ſis, quale ſit quod in te
eſt, odor, uiſus, ſenſus, auditus. Certe nemo quod facit neſcit. Quæro unde
iſta ijs quos generes indulgeas, qualiter ſenſum inſeras, oculos accendas,
cor affigas. Hæc ſi potes, enarra. Habes ergo quod neſcis, & tribuis quę nõ
intelligis, ęquanimiter imperitus in tuis, inſolenter in dei rebus ignarus. Au
di igitur patrem ingenitũ, audi unigenitũ filium. Audi: Pater maior me eſt.
Audi: Ego & pater unũ ſumus. Audi: Qui me uidet, uidet & patrem. Audi:
Pater in me eſt, & ego in patre. Audi: Ego de patre exiui. Et: Qui eſt in ſinu
patris. Et: Omnia quę habet pater, dedit filio. Et: Vitam filius in ſemetipſo
habet, ſicut & pater habet in ſemetipſo. Audi filium imaginem, ſapiẽtiam,
uirtutem, gloriam dei, & intellige per prophetam clamantem ſpiritum ſan/
ctum: Generationem eius quis enarrabit? Et obiurga dominũ teſtantem:
Nemo nouit filium niſi pater, neq; patrem quis nouit niſi filius, & cui uo/
luerit filius reuelare. Et inſere te in hoc ſecretum, & inter unum ingenitum
deum & unum unigenitũ deum arcano te inopinabilis natiuitatis immer/
ge. Incipe, procurre, perſiſte, & ſi non peruenturum ſciam, gratulor tamen
profecturum. Qui enim pie infinita perſequitur, & ſi non contingat ali/
quando, tamen proficiet prodeundo. Stat in hoc intelligentia fine uerbo/
rum. Eſt filius ab eo qui pater eſt: unigenitus ab ingenito: progenies à pa/
rente: uiuus à uiuo. Vt enim pater habet uitam in ſemetipſo, ita & filio da/
ta eſt uita in ſemetipſo. Perfectus à perfecto, quia totus à toto, non diuiſio
aut ſciſſio, quia alter in altero, & plenitudo diuinitatis in filio eſt. Incompre
henſibilis ab incomprehenſibili, nouit enim nemo niſi inuicem. Inuiſibilis
ab inuiſibili, quia imago dei inuiſibilis eſt, & quia qui uidet filium, uidet &
patrem. Alius ab alio, quia pater & filius. Nõ natura diuinitatis alia & alia,
quia ambo unũ. Deus à deo. Ab uno ingenito deo unus unigenitus deus.
Non dij duo, ſed unus ab uno. Non ingeniti duo, quia natus eſt ab innato.
Alter ab altero nihil differens, quia uita uiuentis in uiuo eſt. Hęc de natura
diuinitatis attigimus, non ſummã intelligentiæ comprehendentes, ſed in/
telligentes eſſe incomprehenſibilia quæ loquamur. Nullum ergo dicis offi
cium eſt fidei, ſi nihil poterit comprehendi. Imò hoc officium fides pro/
fiteatur, id quod credit incomprehenſibile ſibi eſſe ſe ſcire: Supereſt de
inenarrabili

inenarrabili generatione filij adhuc aliquid, imò aliquid illud adhuc totum est. Aestuo, differor, hebesco, & unde incipiam nescio: nescio enim quando natus sit filius, & nefas mihi est nescire quòd natus sit. Quem imprecer? quem implorem? ex quibus libris ad tantarum difficultatũ enarrationem uerba præsumam? Euoluam omnem Græciæ scholam? Sed legi: Vbi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor huius seculi? In hoc enim sophistæ mundi & sapientes seculi muti sunt, sapientiam enim dei reprobauerunt.

Stulta mundi sapientia

Scribam ergo legis consulam? sed ignorat, quia ei crux Christi scandalum est. Hortabor forte uos conniuere & tacere, quia ad uenerationem satis sit eius qui prædicatur, leprosos emundatos fuisse, surdos audisse, claudos cucurrisse, paralyticos constitisse, cæcos lumen recepisse, cæcum ab utero oculos consequutum, dæmones fugatos, ægrotos reualuisse, mortuos reuixisse. Sed hæc hętetici confitentur & pereũt. Expectate itaq; nihil minus claudorum cursu, cæcorum uisu, fuga dæmonum, uita mortuorum. Consistit, Hebion, mecum in patrocinium æditarũ superius difficultatũ piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, ueste uuida, pedibus limo oblitis, totus è naui. Quærite & intelligite, circunspicite utrum mirabilius fuerit mortuum excitasse, an imperito scientiam doctrinæ istius intimasse.

Sapiens apostolorum imperitia

Ait enim piscator: In principio erat uerbum. Quid est istud, in principio erat? transeuntur tempora, transcenduntur secula, tolluntur ętates, pone aliquid quod uoles tua principium opinione, non tenes tempore: erat enim unde tractatur. Respice ergo ad mundũ, & intellige quid de eo scriptum sit: In principio fecit deus cœlũ & terram. Fit ergo in principio quod creatur, & ætatem continet quod in principio cõtinetur ut fieret. Meus autem piscator illiteratus, indoctus, liber à tempore est, solutus à seculis, uicit omne principium: erat enim quod est, neq; in tempore aliquo concluditur, ut cœperit quod erat potius in principio quàm fiebat. Sed excidisse fortasse ab ordine propositæ distributionis piscatorem nostrum deprehendemus. Verbũ enim tempore liberauit, & suum est, sibiq; quod liberũ & solitarium, & obtemperans nemini est. Aures attigamus ad cætera. ait enim: Et uerbum erat apud deum. Iam sine principio est apud deum, quod erat ante principium. Ergo erat qui esset apud deum: & quia abest à conditione temporis, non abest ab autore. Piscator noster euasit, sed fortasse hęrebit in cæteris. Dices enim, uerbum sonus uocis est, & enunciatio negociorum, & eloquutio cogitationum, hoc apud deum erat, & in principio erat. In principio erat, quia sermo cogitationis æternus est, cum qui cogitat sit æternus.

Sermo ab æterno æternus

Respondebo tibi interim pro piscatore meo paucis, dum uidemus quomodo rusticitatẽ ipse defendat. Sermo in natura nõ habet ut esse possit, sequens autẽ ei est ut fuerit: est uero tantũ cum auditur, & quomodo in principio erat, quod neque ante tempus, neq; post tempus est? & nescio an uel ipso esse possit in tem-

in tempore. Loquentium enim sermo non est anteq̃ loquantur, & cum locuti erunt, non erit: in eo autem ipso quod loquũtur dum finiunt, iam non erit id unde cœperunt. Hæc à me, ut ab uno ex cæteris. Sed piscator meus aliter pro se, & obiurgabit te prius, cur negligenter audieris: nam & si sententiam primam rudis auditor amiseras, in principio erat uerbum: de sequenti quid quereris, & uerbum erat apud deum? Nunquid audieras, in deo, ut sermonẽ reconditæ cogitationis acciperes? Aut fefellerat rusticum, quid esset inter esse, & inter inesse, & inter adesse, momenti? Id enim quod in principio erat, non in altero prædicatur esse, sed cum altero. Sed de superioribus nihil sumo, cõsequentia sibi adsint, statũ uerbi & nomen expecta. Adijcit nanq;: Et deus erat uerbum. Cessat sonus uocis, & cogitationis eloquium. Verbum hoc res est, non sonus: natura, nõ sermo: deus, non inanitas est. Sed trepido in dicto, & me insolens sermo *cõmouit. Audio: Et deus erat uerbũ, cum unũ deũ prophetæ nunciauerint. Sed ne quò ultra trepidatio mea progredi possit, reddit sacramẽti tanti piscator meus dispensationem: & referens ad unũ omnia sine cõtumelia, sine abolitione, sine tempore, ait enim: Hoc erat in principio apud deũ. Cum hoc erat in principio, non tenetur in tempore: cum deus est, nõ refertur ad uocem: cum est apud deũ, nihil nec confunditur, nec cõfertur: nam nec aboletur in alterũ, & apud unum ingenitũ deũ, ex quo ipse unus unigenitus est, deus prædicatur. Expectamus à te adhuc piscator plenitudinem uerbi: erat quidem in principio, sed potuit non esse ante principiũ. Etiam hic tibi aliquid pro piscatore meo profero: Quod erat, nõ potuit non fuisse: erat enim non habet in tempore non fuisse. Sed quid pro se ille? Omnia per ipsum facta sunt, ergo nihil sine illo est, per quem uniuersa cœperũt: & in infinito est, per quẽ quod est, omne sit factum. Tempus enim est spacij non in loco, sed in ætate manentis significata moderatio. Et cum ab eo sint omnia, res nulla nõ ab eo, & idcirco tempus ab eo est. Sed dicitur tibi ab aliquo piscator meus, nimium facilis & promiscuus hic fuisti. Omnia per ipsum facta sunt. Non habet modũ, est ingenitus, qui à nemine factus est: est & ipse genitus ab innato, sine exceptione sunt omnia, & nihil quod extra sit derelinquunt. Sed dum nihil ultra dicere audemus, aut forte dum dicere molimur, occurrit, occurrit planè: Et sine eo factũ est nihil. Piscator, reddidisti autorem, cum socium professus es. Cum enim nihil sine eo, intelligo non solũ, quia alius est per quem, & alius sine quo: utrunq; discernitur, significatio & interuenientis & agentis. Sed solicitor de autore, qui unus ingenitus est, ne in eo quod omnia diceres, nihil esset exceptũ, soluisti metũ dicẽdo: Et sine eo factũ est nihil. Verũ cõfundor & turbor in eo, quod sine eo factũ est nihil. Est ergo aliquid per alterũ factum, quod tamen non sit sine eo factum, & si aliquid per alterũ licet non sine eo, iam non per eum omnia: quia aliud est fecisse,

aliud

Al' *commonuit

aliud interuenisse faciēti. Non habeo hic piscator meus, ut in cæteris quod ex meo proferam, à tuo ore statim respondendum est: Omnia per ipsum facta sunt. Sētio. Apostolus enim Paulus docuit: Visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso. Cum ergo omnia per ipsum, subueni & enarra, quid non sine eo factum sit quod factum sit. Quod factum est in eo uita erat. Hoc igitur non sine eo, quod in eo factū est: nam & id quod in eo factum est, etiam per eum factū est. Omnia enim per ipsum, & in ipso creata sunt. In ipso autem creata, quia nascebatur creator deus: sed etiā ex hoc sine eo nihil factum est, quod in eo factum est: quia nascens deus uita erat: & quia uita erat, non postea quàm est natus effectus est uita: nō enim in eo aliud est quod natus est, & aliud est quod natus accepit. Non habēt inter se tempus & natiuitas & profectus, sed nihil sine eo fiebat ex ijs, quæ in eo fiebant, quia uita est in quo fiebāt: & deus qui à deo natus est, non postea q̄ natus est, sed nascendo deus extitit. Nascens enim à uiuente uiuus, à uero uerus, à perfecto perfectus: non sine potestate natiuitatis suæ natus est, natiuitatem scilicet suam nō postea sentiens, sed se deum in eo ipso quod deus ex deo nascebatur intelligēs: hoc unigenitus ab ingenito: hoc ego & pater unum sumus: hoc in confessione patris & filij deus unus. hoc pater in filio, & filius in patre: hinc qui me uidet, uidet & patrem: hinc omnia quæ habet pater, dedit filio: hinc sicut habet pater uitam in semetipso, ita dedit filio uitam habere in semetipso: hinc nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem nisi filius: hinc in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: hæc uita est: hæc lux tenebras illuminans: & ut impossibilitatem generationis eius enarrandæ secundum prophetam piscator * consolaretur, adiecit: Et tenebræ eam non comprehenderunt. Cessit sermo naturæ, & non habet quò excurrat, & tamen hoc piscator iste recubans in dominicum pectus accepit. Non est iste seculi sermo, quia de quo agitur, nō seculi res est. Addatur aliquid, si in significatione uerborum reperiri potest ultra quàm dictum sit: & si qua sunt alia exposita à nobis naturæ nomina, proferantur: quæ si non sunt, imò quia non sunt, miremur hanc in piscatore doctrinam, & in eo eloquia dei sentiamus, confessionemq; patris & filij, ingeniti & unigeniti, inenarrabilem, & excedentem complexum omnem & sermonis, & sensus teneamus atq; adoremus, & in domino Iesu exemplo Ioannis, ut hæc possimus sentire & colloqui, accubemus. Commendat autem fidei huius integritatem, & euangelica autoritas, & apostolica doctrina, & circumstrepentium undiq; hæreticorū odiosa fraudulentia. Stat enim hoc fundamentum ualidum & immotum aduersus omnes uentos, pluuias, torrentes, non flatibus pellendum, non stillicidijs penetrandū, non inundationibus * subluendum, & optimū est quicquid à plurimis incursatū, à nullo tamen

Al's *conseruaret

Al's subruēdū

tamen poterit impelli. Vt autem quædam medicamentorum genera sunt ita comparata, ut non in singulis tantum ægritudinibus utilia sint, sed omnibus in commune medeantur, habeantq; in se uirtutem generalis auxilij: ita & fides catholica non aduersum singulas tantum pestes, sed contra omnes morbos opem medelæ cõmunis impertit, non infirmanda genere, non uincenda numero, non diuersitate fallenda, sed una atq; eadem aduersum singula omniaq; consistit. Magnum est enim, tot in una eademq; remedia esse quot morbos, & totidem ueritatis esse doctrinas, quotidem erunt studia falsitatis. Contrahantur in unum nomina hæreticorum, & omnes scholæ prodeant, audiant unum ingenitũ deum patrem, & unum unigenitum *deum filium perfecti patris progeniem perfectam: nõ per diminutionem genitum, non ex solido patre aliqua decisum, sed omnia habentem genuisse, omnia consecutum, non ex deriuatione fluxu'ue deductum, sed ex omnibus atq; in omnibus natum ab eo, qui in omnibus, in quibus est, esse non desinat, liberum à tempore, solutum à seculis, per quem omnia facta sunt: neq; enim esse in his potuit, quæ ab ipso sunt instituta. Hæc de Euangelijs & apostolica confessio est. Ali*dei

Patrem & filium, si audet, Sabellius eundem prædicet, & ipsum illum esse qui utrunq; sit nuncupatus: ut cum eo unus sit ambo, non unum. Audi et statim de Euangelijs non semel, neq; iterum, sed frequenter: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Audiet: Pater maior me est. Audiet: Ego uado ad patrem. Et: Pater gratias tibi ago. Et: Clarifica me pater. Et. Tu es filius dei uiui. *Testimonia contra Sabellium*

Subrepat Hebion, omne initium filio dei ex Maria concedens, & uerbũ à diebus carnis intelligens relegat: Pater clarifica me apud temetipsum ea claritate, qua fui apud te priusquam mundus esset. Et: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbũ, & omnia per eum facta sunt. Et iterum: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Existant nouelli apostolatus, sed sub antichristo prædicatores, id est, Ariani omni contumelia dei filium illudentes, & audient: Ego de patre exiui. Et: Filius qui est in patris sinu. Et: Ego & pater unũ sumus. Ego in patre & pater in me: Et postremo unà cũ Iudæis irascantur, quòd Christus proprium sibi patrem deum confitens, æqualem se deo fecerit, & unà cum ijs audiant: Vel operibus meis credite, quia pater in me & ego in patre. Vnum igitur hoc est immobile fundamentum, una hæc est felix fidei petra Petri ore confessa: Tu es filius dei uiui, tanta in se sustinens argumenta ueritatis, quantæ peruersitatum quæstiones & infidelitatis calumniæ mouebuntur. Iam in cæteris dispensatio uoluntatis paternæ est. *Contra Hebionem* *Contra Arianos* *Petram interpretatur ipsam fidei professionem*

Virgo, partus, & corpus, postq; crux, mors, inferi, salus nostra est. Humani enim generis causa dei filius natus ex uirgine est & spiritu sancto,

Christi incarnatio

ipso sibi in hac operatione famulante, & sua uidelicet dei inumbrante uirtute, corporis sibi initia conseuit: & exordia carnis instituit, ut homo factus ex uirgine naturam in se carnis acciperet, perq; huius admixtionis societatem sanctificatum in eo uniuersi generis humani corpus existeret: ut quemadmodum omnes in se per id quod corporeum se esse uoluit conderentur, ita rursum in omnes ipse per id quod eius est inuisibile, referretur.

Natiuitas

Dei igitur imago inuisibilis pudorem humani exordij non recusauit, & per conceptionem, partum, uagitum & cunas, omnes naturæ nostræ contumelias transcucurrit. Quid tandem dignum à nobis tantæ dignationis affectui rependetur? Inenarrabilis à deo originis unus unigenitus deus in corpusculi humani formã sanctæ uirginis utero insertus accrescit. Qui omnia continet, & intra quẽ, & per quem cuncta sunt, humani partus lege profertur, ad cuius uocem archangeli & angeli tremunt, cœlum & terra & omnia mundi huius resoluentur elementa, uagitu infantiæ auditur. Qui inuisibilis & incomprehensibilis est, nõ uisu, sensu, tactuq; moderandus, cunis est obuolutus. Hæc si quis indigna deo recolet, tanto se maioris beneficij obnoxium confitebitur, quanto minus hæc dei conuenerint maiestati. Non ille eguit homo effici, per quem homo factus est, sed nos eguimus ut deus caro fieret, & habitaret in nobis, id est, assumptione carnis unius membra uniuersæ carnis incoleret. Humilitas eius nostra nobilitas est, contumelia eius honor noster est, quod ille est deus in carne consistens, hoc nos uicissim in deum ex carne renouat. Sed ne fortè detineant scrupulosas mentiũ cogitationes cunæ, uagitus, partus atq; conceptio, reddenda est singulis dei dignitas, ut uoluntatis humilitatem potestatis ambitio præcedat, nec dignationẽ dignitas derelinquat. Videamus igitur quæ sunt ministeria conceptus.

Conceptionis dignitas

Angelus Zachariæ loquitur, sterili partus affertur, de incensi loco sacerdos mutus egreditur, Ioannes in uocem adhuc utero matris detentus erumpit, Mariam angelus benedicit, matrem filij dei uirginem pollicetur. Illa uirginitatis suæ conscia, difficultate facti commouetur, angelus ei diuinæ operationis efficientiam exponit, ait enim: Spiritus sanctus desuper ueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Spiritus sanctus desuper ueniens uirginis interiora sanctificauit, & in his spirans (quia ubi uult spiritus spirat) nec se humanæ carni immiscuit, & id quod alienum à se erat, ui sua ac potestate præsumpsit, atq; ut ne quid per imbecillitatem humani corporis diffideret, uirtus altissimi uirginem obumbrat, infirmitatem eius ueluti per umbram circunfusa confirmans, ut ad sementiua ineuntis spiritus efficacia substantiam corporalem diuinæ uirtutis inumbratio temperaret. Hæc conceptionis est dignitas. Videamus partum, uagitum & cunas quæ dignitas sequatur.

Partus dignitas

Loquitur ad Ioseph angelus parituram uirginem, & eum qui natus fuerit uocandum Emanuelem, id est, nobiscum deus. Proclamat spiri-

 tus

tus per prophetam. Angelus testis est. Deus nobiscum est ille qui nascitur. Nouum Magis de cœlo stellæ lumen effertur, & cœli dominũ signum cœleste prosequitur. Angelus pastoribus nunciat natum Christum dominum salutem uniuersorũ. Multitudo exercitus cœlestis in laudem puerperij concurrit, & tanti operis præconia diuini cœtus gaudia eloquuntur: Gloria deinde in cœlis deo, & pax in terra bonæ uoluntatis hominibus nunciatur. Adsunt deinde Magi, inuolutum pannis adorant: & post illam inanis scientiæ suæ operationem arcanam posito in cunis genu flectunt. Sic per Magos cunarum sordes adorantur, sic uagitus per angelorum diuina gaudia honorantur, sic partui proclamans per prophetam spiritus, & id ipsum angelus nuncians, & nouæ lucis stella famulatur. Sic initia nascendi spiritus sanctus desuper ueniens & inumbrãs uirtus altissimi moliuntur. Aliud intelligitur, aliud uidetur, aliud oculis, aliud animo cõspicitur. Parit uirgo, partus à deo est: infans uagit, laudantes angeli audiuntur: panni sordent, deus adoratur. Ita potestatis dignitas nõ amittit̃, dũ carnis humilitas adoratur.

Par etiam est reliquæ cursus ætatis. Nam omne tempus quod in homine egit, dei operibus expleuit. De singulis autẽ nõ est tempus edicere, tantum illud in uniuersis uirtutum & curationum generibus contuendum est, in carnis assumptione hominem, deum uero in gestis rebus existere.

Spiritus sancti ratio

De spiritu autem sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est, sed sileri à nobis eorum causa qui nesciunt, non potest. Loqui autem de eo non necesse est, quia de patre & filio autoribus confitendum est, & quidem puto an sit nõ esse tractandum. Est enim, quandoquidem donatur, accipitur, obtinetur: & qui confessioni patris & filij connexus est, nõ potest à confessione patris & filij separari. Imperfectum enim est nobis totum, si aliquid desit à toto, de quo si quis intelligentiæ nostræ sensum requirit, in Apostolo legimus ambo: Quoniam estis, inquit, filij dei, misit deus spiritũ filij sui in corda uestra clamantem abba pater. Et rursum: Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis. Et iterum: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Et iterum: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei in uobis est: Si quis autem spiritũ Christi non habet, hic non est eius. Et rursum: Si autẽ spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, qui suscitauit Iesum à mortuis uiuificauit & mortalia corpora uestra propter spiritum suum qui habitat in uobis. Vnde quia est & donatur & habetur & dei est, cesset hinc sermo calumniantium cum dicunt per quẽ sit, & ob quid sit, uel qualis sit. Si responsio nostra displicebit dicentium per quem omnia & in quo omnia sunt, & quia spiritus est dei, donum fidelium: displiceant & Apostoli & Euangelistæ & prophetæ, hoc tantum de eo quod esset loquentes, & post hæc pater & filius displicebit.

Et patrem & filium nõnunquam appellari spiritum

Manere autem hinc quosdam in ignorantia atq; ambiguitate existimo, quòd hoc tertium, id est, quod nominatur spiritus sanctus, uideat pro patre & filio frequenter intelligi. In quo nihil scrupuli est, siue enim pater, siue filius, & spiritus sanctus est. Sed id quod in Euangelijs legimus, Quia deus spiritus est, diligenter est contuendũ, quomodo & qua ratione sit dictum. Omne enim dictum ut dicatur ex causa est, & dicti ratio ex sensu erit intelligenda dicentis, ne quia responsum à domino est: Spiritus deus est, idcirco cum sancti spiritus nomine & usus negetur & donum. Cum Samaritana enim domino erat sermo: uenerat enim ratio uel redemptio uniuersorum, cui post multum sermonem aquæ uiuæ, & quinq; uirorũ, & nunc eius qui esset alienus, mulier respondit: Domine animaduerto quod propheta es tu, patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis: quoniam in Hierosolymis est locus ubi adorari oporteat. dominus respondit: Crede mihi mulier, quoniam uenit hora quando neq; in isto monte, neq; Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed uenit hora & nunc est, cum ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate, etenim pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus enim deus est, & adorantes eum, in spiritu & ueritate oportet adorare, quia deus spiritus est. Mulier igitur traditionum memor paternarum, uel tanquam Samaria in monte, uel tanquam Hierusalem in templo adorandum deum existimabat, quòd Samaria ad adorandum deum per transgressionem legis locum montis elegerat, Iudæi uero templum à Salomone conditum religionis sedem existimabant, quorum utrorumq; præsumptio aut collis ædito, aut exstructæ domus concauo deum intra quem omnia & extra quem nihil eius capax est, continebat. Ergo quia deus inuisibilis, incomprehensibilis, immensus est, ait dominus uenisse tempus, ut non in monte uel templo non sit deus adorandus, quia deus spiritus est, quia spiritus nec circunscribitur nec tenetur, quia per naturæ suæ uirtutem ubiq; est, neq; usquam abest, in omnibus omnis exuberans. Hos igitur ueros esse adoratores, qui in spiritu & ueritate sint adoraturi: adoraturis autem in spiritu deum spiritum, alter in officio, alter in honore est, quia discretum est in quo quisq; sit * adorandus. Non enim tollit sancti spiritus & nomen & donum, quia dictum est: Deus spiritus est. Responsum autem est mulieri, deum templo & monte claudenti esse omnia in deo, deum in semetipso & inuisibilem atque incomprehensibilem in ijs quæ & inuisibilia atq; incomprehensibilia sunt adorandum, atq; ita natura & muneris & honoris expressa est, cum in spiritu deum spiritum docuit adorandum, & libertatem ac scientiam adorantium & adorandi infinitatem, dum in spiritu deus spiritus adoratur, ostendit. Simile huic etiam illud Apostoli est: Quia dominus spiritus est, & ubi spiritus domini, ibi libertas.

Deus spiritus

Al. * adoraturus

Discreuit

Discreuit ad intelligentiæ significationem eum, qui est ab eo cuius est. Nõ enim habere haben᷑ unum est, neq; eadem significatio continet eum atque eius. Ita cum ait: Dominus spiritus est, naturam infinitatis eius ostendit. Cum uero adiecit: Vbi spiritus domini, ibi libertas: & eum cuius est significat, quia & spiritus dominus est, & ubi spiritus est domini, ibi libertas est. Hæc non quod causa postulet dicta sint, sed * ne quid in his * obscuritatis hæreret. Est enim spiritus sanctus unus ubiq;, omnes patriarchas, prophetas & omnem chorum legis illuminans, Ioannem etiam in utero matris inspirans, datus deinde Apostolis cæterisq; credentibus ad cognitionem eius, quæ indulta est, ueritatis. *Al. *ne quis* *Al. *obscuritatibus*

Quod autem sit officium eius in nobis, uerbis ipsius domini audiamus. Ait enim: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo: expedit enim uobis ut ego eam, si iero mittam uobis aduocatum. Et rursum: Ego, inquit, rogabo patrem meum, & alium aduocatum mittet uobis spiritum paracletum, ipse me clarificabit. Et rursum: Rogabo, inquit, patrem meum, & alium aduocatum mittet nobis, ut uobiscum sit in æternum, spiritum ueritatis, ille uos diriget in omnem ueritatem, non enim loquetur à se, sed quæcunque audierit loquetur, & uentura nunciabit uobis, ille me honorificabit, quia de meo sumet. Hæc de pluribus ad intelligentiæ uiam dicta sint, quibus & uoluntas muneratoris & ratio & conditio muneris continetur: ut quia infirmitas nostra neque patris, neque filij capax esset, fidem nostram de dei incarnatione difficilem sancti spiritus donum quodam intercessionis suæ fœdere illuminaret. Est autem nunc consequens, ut & Apostolum explicantem doni huius uirtutem atque officium audiamus. ait enim: Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei: non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus, abba pater. Et rursum: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Et rursum: Quia nemo in spiritu dei dicit anathema Iesum, & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et rursum: Diuisiones autem donationum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, sed idem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem, alij autem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij dona sanitatum in uno spiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij separatio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum, omnia autem hæc operatur unus atque idem spiritus. Habemus igitur doni istius causam, habemus effectus, & nescio quid de eo ambiguitatis sit, cuius in absoluto sit & causa & ratio & *Effectus spiritus ex Euangelijs* *Ex Paulo*

potestas. Vtamur ergo tam liberalibus donis, & usum maxime necessarij muneris expetamus. Ait enim, ut etiam superius ostendimus, Apostolus Paulus: Nos autem nõ spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis, quæ & loquimur non indoctis humanæ sapientię uerbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes, animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Accipitur ergo ob scientiam. Vt enim natura humani corporis cessanti bus officij sui causis erit ociosa: nam & oculis nisi lumẽ ac dies sit, nullus ministerij erit usus, & aures nisi uox sonu'ue reddatur, munus suum non recognoscent, & nares nisi odor fragrauerit, in quo officio erunt nescient, non quòd his deficiat natura per causam, sed usus habeatur ex causa. Ita & animus humanus nisi per fidem donum spiritus hauserit, habebit quidem naturam deum intelligendi, sed lumen scientiæ non habebit. Munus autem quod in Christo est, omne omnibus patet unum, & quod ubiq; non deest, in tantum datur in quantum quis uolet sumere, in tantum residet in quantum quis uolet prometeri, hoc usq; in consummationem seculi nobiscum, hoc expectationis nostræ solatium, hoc in donorum operationibus futuræ spei pignus est, hoc mentium lumen, hic splendor animarũ est. Hic ergo spiritus sanctus expetendus est, prometendus est,* & deinceps præceptorum fide atq; obseruatione retinendus.

Als * *additur adorandus est*

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER TERTIVS

Affert plerisq; obscuritatem sermo domini, cũ dicit: Ego in patre & pater in me, & non immerito. Natura enim intelligentiæ humanæ rationem dicti istius non capit, uidetur namq; non posse effici, ut quod in altero sit, æque id ipsum extra alterũ sit: & cum necesse sit ea de quibus agitur non solitaria sibi esse, numerum tamen suum in quo sint conseruantia, nõ posse se inuicem continere, ut qui aliquid aliud intra se habeat atq; ita maneat, manensq; semper exterior ei uicissim quẽ intra se habeat, maneat æque semper interior. Hæc quidem sensus hominum nõ consequitur, nec exemplum aliquod rebus diuinis comparatio humana præstabit, sed quod inintelligibile est homini, deo esse possibile est. Hoc non ita à me dictum sit, ut ad rationem dicti ea tantum sufficiat autoritas, quòd à deo dictum sit. Cognoscendum itaq; atq; intelligendũ est quid sit illud: Ego in patre & pater in me, si tamẽ comprehendere hoc ita ut est ualebimus, ut quod natura rerum pati non posse existimatur, id diuinæ ueritatis ratio consequatur, atq; ut facilius intelligentiam difficillime istius quæstionis consequi possimus, prius patrem & filium

& filium secundum diuinarum scripturarum doctrinam cognosci à nobis oportet, ut de cognitis ac familiaribus absolutior sermo sit.

Aeternitas patris, ut in libro anteriore tractauimus, locum, tempora, speciem, & quicquid illud humano sensu concipi potest excedit. Ipse extra omnia, in omnibusq́, capiēs uniuersa, & capiendus à nemine, nō accessu decessúue mutabilis, sed inuisibilis, incōprehensibilis, plenus, perfectus, æternus, nō aliunde quod est sumens, sed ad id quod ita manet sibi ipse sufficiens.

Hic ergo ingenitus ante omne tempus ex se filium genuit, nō ex aliqua subiacente materia, quia per filium omnia, non ex nihilo, quia ex se filium, non ut partum, quia nihil in deo demutabile aut uacuum est, non partem sui uel diuisam, uel discisam, uel extensam, quia & impassibilis & incorporeus deus est, hæc autem passionis & carnis sunt, & secundum Apostolum in Christo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Sed incomprehensibiliter, inenarrabiliter ante omne tempus & secula unigenitum ex his quæ ingenita in se erāt, procreauit: omne quod deus est per charitatem atq; uirtutem natiuitati eius impartiens, ac sic ab ingenito, perfecto æternoq; patre unigenitus & perfectus & æternus est filius. Ea autem quæ eius sunt secundū corpus quod assumpsit, bonitatis eius ad salutem nostram uoluntas est. Inuisibilis enim & incorporeus & incomprehensibilis, utpote ab eo genitus, tantum in se & materiæ & humilitatis recepit, quantū in nobis erat uirtutis ad intelligendum se & sentiendum & contuendum, imbecillitati nostræ potius obtemperans, quàm de his in quibus erat ipse deficiens.

Igitur perfecti patris perfectus filius, & ingeniti dei unigenita progenies, qui ab eo qui habet omnia, accepit omnia, deus à deo, spiritus à spiritu, lumen à lumine, confidenter ait: Pater in me & ego in patre. Quia ut spiritus pater, ita & filius spiritus: ut deus pater, ita & filius deus: ut lumen pater, ita & filius lumen. Ex ꝭs ergo quæ in patre sunt, ea in quibus est filius, id est, ex toto patre totus filius natus est, non aliunde, quia nihil ante quàm filius: non ex nihilo, quia ex deo filius: non in parte, quia plenitudo deitatis in filio: neque in aliquibus, quia in omnibus, sed ut uoluit qui potuit, ut scit qui genuit: quod in patre est, hoc & in filio est: quod in ingenito, hoc in unigenito est, alter ab altero, & uterq; unum, non duo unus, sed alius in alio, quia non aliud in utroq;, pater in filio, quia ex eo filius, filius in patre, quia non aliunde quod filius, unigenitus in ingenito, quia ab ingenito unigenitus. Ita in se inuicem, quia ut omnia in ingenito patre perfecta sunt, ita omnia in filio unigenito perfecta sunt. Hæc in patre & filio unitas, hæc uirtus, hæc charitas, hæc fides, hæc spes, hæc ueritas, uia, uita. Non calumniari de uirtutibus suis deo, nec per secretum ac potestatem natiuitatis obtrectare filio. Patri ingenito * nihil comparare: unigenitum ab eo, nec tempore, nec uirtute discernere: deum filiū, quia ex deo est, confiteri. Sunt istiusmodi

Quomodo filius à patre & in patre

Al. nihil terrenum*

in deo potestates, quarum cum ratio intelligentiæ nostræ incomprehensibilis sit, fides tamen per ueritatem efficientiæ in absoluto est.

Diuina uirtus ex miraculis ad similitudinem diuinæ generationis

Nec hoc in spiritualibus tantum, sed etiam in corporalibus deprehendimus, non ad natiuitatis exemplum, sed ad admirationem facti intelligibilis ostensum est. Nuptiarū die uinum in Chana Galileæ ex aqua factum est, nunquid consequitur aut sermo noster, aut sensus, quibus modis natura demutata sit, ut aquæ simplicitas defecerit, & uini sapor natus sit? Non permixtio fuit sed creatio, & creatio non à se cœpta sed ex alio in aliud existens, nō per transfusionem potioris obtinetur quod infirmius est, sed aboletur quod erat, & quod non erat cœpit. Sponsus tristis est, familia turbatur, solennitas nuptialis conuiuij periclitatur. Iesus rogatus non exurgit aut instat, sed quiescentis eius hoc opus est. Aqua hydrijs infunditur, uinum calicibus hauritur, infundentis scientiæ sensus non conuenit haurientis. Qui infundunt, hauriri aquam existimant: qui hauriunt, uinum infusum arbitrantur, tempus quod in medio est non sufficit, ut in liquoris natura & nascatur & pereat. Ratio facti & uisum frustratur & sensum, uirtus tamen dei in his quæ sunt gesta sentitur.

Sed & de quinq; panibus nō dissimilis facti admiratio est, incrementis eorum quinq; millium uirorum & innumerabilium mulierū ac puerorum fames uincitur, fugit oculos sensus nostri operis intelligētia. Quinq; panes offeruntur & franguntur, subrepunt in frangentium manibus quædam fragmentorum procreationes, non imminuitur unde præfringitur, & tamen semper præfringentis manū fragmenta occupant: fallunt momenta uisum, dum plenam fragmentis manum sequeris, alteram sine damno portionis suæ contueris, inter hæc fragmentorum cumulus augetur. Præfringentes in ministerio sunt, edentes in negocio sunt, esurientes saturi sunt, duodecim copbinos replent reliquiæ. Non sensus, non uisus profectum tam inconspicabilis operationis assequitur, est quod non erat, uidetur quod non intelligitur, solum superest ut deus omnia posse credatur.

Non habent itaq; diuina adulationem, nec subest deo ad placendū fallendumq; simulatio. Hæc filij dei opera nō de iactantiæ studio sunt profecta, neq; enim ille cui innumerabilium millium milia angelorum seruiunt, adulatus est homini: quid enim eorū quæ nostra sunt indigebat, per quem sunt uniuersa quæ nostra sunt? An honorem à nobis expostulabat? nunc à somno stupidis, nunc de luxu noctium uigilatatū fessis, nunc post rixas & cædes dierum male conscijs, nunc post cōuiuia ebrijs, quem archangeli & dominatus, principatus & potestates sine somno, sine occupatione, sine crimine æternis & indefessis in cœlis uocibus laudant: & laudant, quia ipse inuisibilis dei imago omnes* in se creauerit, secula fecerit, cœlum formauerit, astra distinxerit, terram fundauerit, abyssos demerserit, ipse deinceps homo

Al. per

mo natus sit, mortem uicerit, portas inferni fregerit, cohæredē sibi plebem acquisierit, carnem in æternitatis gloriam ex corruptione transtulerit: Nihil ergo iste eguit à nobis, ut hæc eum apud nos inenarrabilia, & inintelligibilia opera tanquam egentem laudis ornarent, sed prævidens deus nequitiæ & stultitiæ humanæ errorem, & sciens eousq; infidelitatem proruptu ram esse, ut sibi de dei rebus iudicium præsumeret, audaciam nostram earum, de quibus ambigeretur, rerum uicit exemplis.

Sunt enim plures seculi prudentes, quorum prudentia deo stultitia est, qui cum audiunt deum ex deo, uerum à uero, perfectum à perfecto, unum ab uno natum esse, tanquam impossibilia nobis prædicantibus contradicunt, quibusdam sententiarum collectionibus inhærentes, cum dicunt: Nasci nihil potuit ab uno, quia omnis natiuitas est ex duobus: iam si ab uno natus hic filius est, partem eiusdem qui genuit accepit: & si pars, neuter ergo perfectus est, deest enim ei unde decessit, nec plenitudo in eo erit, qui ex portione constiterit: neuter ergo perfectus est, cum plenitudinem suam & qui genuerit amittat, nec qui natus est consequatur. *Confutat rationes humanas*

Hanc mundi sapientiam etiam per prophetam prouidens deus ita damnat dicens: Perdam sapientiam sapientū, & intellectum prudentiū reprobabo. Item in Apostolo: Vbi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor huius seculi: nōne stultam fecit deus prudentiam huius mundi: Nam quia in sapientia dei nō cognouit mundus per prudentiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes, quoniam Græci sapientiam quærunt, & Iudæi signa petunt, nos autē prædicamus Christū crucifixum, Iudæis quidem scandalū, gentibus autem stultitiam, ijs autē qui sunt uocati Iudæis atq; Græcis, Christū dei uirtutem & dei sapientiam: quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est dei, fortius est hominibus. Cum iam ergo humani generis habens dei filius, primum ut sibi crederetur, homo factus est, ut testis diuinarū rerum nobis esset ex nostris, per&q; infirmitatem carnis deū patrem nobis infirmis, & ut carnalibus prædicaret, uoluntatem in eo patris dei efficiens, ut dicit: Non ueni uoluntatem meam facere, sed uoluntatem eius qui me misit. Non quòd nolit ille quòd faciat, sed obedientiam suam sub effectu paternæ uoluntatis ostendit, uolens ipse uoluntatem patris explere. Erat autem hæc efficiendæ uoluntatis uoluntas, cuius ipse testis est dicens: Pater uenit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei uitam æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram opere cōsummato, quod dedisti mihi ut faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum claritate quam habui, priusq; mundus esset, apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti

mihi. Verbis breuibus & paucis omne opus officij sui & dispensatioois ex/
posuit, nihilominus fidei ueritatē aduersum omnē inspirationē diabolicæ
fraudulentiæ cōmuniens. Curramus ergo per singulas sermonis sui uirtu/
tes. Ait: Pater, uenit hora, clarifica filiū tuum, ut filius tuus clarificet te. Non
diem, non tempus, sed horam ueoisse dicit. In hora diei pottio est, & quæ
hæc erit hora? nempe illa de qua in tempore passionis discipulos cōfirmās
locutus est: Ecce uenit hora, ut filius hominis clarificetur. Hęc ergo hora est
Al quod* in qua se à patre clarificari orat, ut patrē ipse clarificet. Sed quid est * istud?
clarificari se clarificaturus expectat, & honorem redditurus expostulat, &
hoc eget quod rursum impartiat. Et hic occurrant sophistæ mundi & sapi/
Syllogismi nūc sustinēt ecclesiam eotes Græciæ, & syllogismis suis ueritatem irretiant, quo modo & unde &
quid causæ sit quærant, & cū hæserint, audiāt: Quia stulta mundi elegit de/
us. Ergo per stultitiā nostram intelligimus hæc inintelligibilia sapientibus
mūdi. Dixerat dominus: Pater, uenit hora: horā passionis ostenderat: nam
hęc sub momento eo loquebatur. Deinde adiecit: Clarifica filiū tuum. Sed
quo modo clarificandus erat filius? namq; natus ex uirgine, à cunis atq; in/
fantia usq; ad consummatū uenerat uirū, per somnū, famem, sitim, lassitudi
nem, lachrymas hominem egerat, etiamnū conspuendus, flagellandus, cru
cifigendus erat. Quid ergo? nobis solū hominem in Christo hæc erant cō/
testatura? Sed nō confundimur cruce, nō flagellis prædamnamur, nō spu/
tis sordidamur. Clarificat pater filium, quo modo tandem? suffigitur cruci:
deinde quid sequitur? sol non occidit, sed refugit. Sed quid refugisse dico?
tiō receptus in nube est, sed de cursu operis defecit, & interitum suum cum
Al illæ* eo reliqua mundi elementa senserunt: & ne huic facinori* illæ cœlestes ope/
rationes interessent, intercessionis huius necessitate quadam sui abolitione
caruerunt. Sed terra quid fecit? ad onus domini in ligno pendentis intre/
muit, cum qui moriturus erat intra se contestata non capere. Nunquid &
portionem suam rupes & saxa concedunt? sed rupta dissiliunt, & naturam
suam perdunt, cæsamq; ex se arcam incontinentem condendi corporis con
fitentur. Quid ad hæc proclamat quoq; centurio cohortis & crucis custos?
Vere dei filius erat iste. O creatura intercessione huius piaculi liberatur, fir/
mitatem & uirtutem saxa non retinent. Qui cruci affixerant, uere dei filum
confitentur. Prædicationi consentit effectus. Dominus dixerat: Clarifica fi/
lium tuum, non solum nomine contestatus est esse se filium, sed & proprie
Christus peculiari modo filius dei dicitur tate qua dicitur tuum. Multi enim nos filij dei, sed nō talis hic filius est. Hic
enim & uerus & propius est filius origine, non adoptione: ueritate, nō nun/
cupatione: natiuitate, oon creatione. Ergo post clarificationem eius, ueri/
tatem confessio consecuta est, nam uerum dei filium centurio confitetur,
ne quis credentium ambigeret, quod unus persequentium non negasset.
Sed fortè ea clarificatione creditur eguisse filius quam orabat, & infirmus

reperitur

reperitur, dum clarificationem potioris expectat. Et quis patrem nõ potiorem confitebitur, ut ingenitum à genito, ut patrem à filio, ut eum qui miserit ab eo qui missus sit, ut uolentem ab ipso qui obediat? & ipse nobis erit testis: Pater maior me est. Hæc ita ut sunt, intelligenda sunt: sed cauendum est, ne apud imperitos gloriam filij honor patris infirmet, nec infirmari se patitur hæc ipsa clarificatio postulata: ad id enim quod dictum est: Pater clarifica filium tuum, sequitur & illud: Vt filius tuus clarificet te. Non ergo infirmus est filius, uicem clarificationis ipse cum clarificandus sit, redditurus. Sed si non infirmus, quid postulabat? Nemo enim nisi hoc quo eget postulat. Aut nunquid infirmus est & pater? Aut eorũ quæ habet ita profusus est, ut ei clarificatio sit reddenda per filium? Sed neq; hic eguit, neq; ille desiderat, & tamen alteri alter impertit. Ergo expostulatio clarificationis dandæ, uicissimq; reddendæ, nec patri quicquam adimit, nec infirmat filium, sed eandem diuinitatis ostendit in utroque uirtutem, cum & clarificari se filius à parte oret, & clarificationem pater non dedignetur à filio, sed hæc in patre & filio uirtutis unitatem per uicissitudinem dandæ & referendæ clarificationis ostendunt. Sed clarificatio hæc quæ sit, & ex quibus sit, noscendum est. Non opinor demutabilis deus est, neque in æternitatem cadit aut uicium, aut emendatio, aut profectus, aut damnum, sed quod est, semper est. Hoc enim deo est peculiare, quod semper est, habere aliquando in natura non poterit ut non sit. Quo modo ergo clarificabitur quod suo non eget, neque à se deficit, neque quicquam sit quod in sese recipiat, neque amiserit ut resumat? Hæremus, moramur. Sed intelligentiæ nostræ infirmitatem Euangelista non deserit, qui quam clarificationem patri filius esset redditurus ostendit dicens: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei uitam æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Clarificatur ergo per filium pater, in eo quod sit à nobis per filium intelligendus. Claritas autem hæc erat, quod ab eo filius potestatem omnis carnis acceperat. Caro enim factus ipse, uitæ æternitatem erat caducis & corporeis & mortalibus redditurus. Vitæ autem nostræ æternitas nõ operationis erat, sed uirtutis effectus, cum æternitatis gloriam non iam molitio noua, sed sola dei esset cognitio sumptura. Ergo non claritas deo additur: neq; enim decesserat ut adderetur, sed per filium clarificatur apud nos imperitos, refugas, sordidos, sine * spiritu emortuos, sine lege tenebrosos, & clarificatur per id quod ab eo filius potestatem omnis carnis acceperit, uitam ei æternam daturus. Per hæc igitur filij opera clarificatur pater. Itaq; cum omnia filius accepit, clarificatus à patre est: & contrà clarificatur pater, cum fiunt uniuersa per filium. Et claritas accepta sic redditur, ut quod claritatis in filio est, id totum claritas patris sit: quia à patre accepit omnia,

Quomodo filius clarificat patrem & uicissim ab eo clarificatur

Ali spe*

quia honor famulantis in honore mittentis est, ut honor gignentis in honore nascentis est. Sed in quo tandem * æternitatis uita est, ait ipse: Ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christū. Quæ hic difficultatum quæstiones sunt, & quæ pugnæ uerborum? Vita est, uerum deum nosse. Sed nudum hoc non facit uitam. Quid ergo connectitur? Et quem misisti Iesum Christū. Debitus patri à filio honor redditur, cum dicit: Te solum uerum deum. Non tamen se filius à dei ueritate secernit cum adiungit: Et quem misisti Iesum Christum. Nō habet interuallum confessio credentium, quia in utroq; spes uitæ est. Nec deus uerus ab eo defecit, qui in coniunctione succedit. Cum ergo dicitur, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, sub hac significatione, id est, mittentis & missi, non patris & filij ueritas & diuinitas sub aliqua aut significationis aut dilationis diuersitate discernitur, sed ad gignentis & geniti confessionem fides religionis instruitur. Ergo absolute patrem filius clarificat in eo quod sequitur: Ego te clarificaui super terram opere cōsummato, quod dedisti mihi ut faciam. Laus patris omnis à filio est, quia in quibus laudabitur filius, laus erit patris. Consummat enim omnia quæ pater uoluit. Dei filius homo nascitur, sed dei in partu uirginis uirtus est. Dei filius homo cernitur, sed deus in operibus hominis * existit. Dei filius crucifigitur, sed in cruce hominis mortem deus uincit. Christus dei filius moritur, sed omnis caro uiuificatur in Christo. Dei filius in infernis est, sed homo refertur ad cœlum. In quantum hæc laudabuntur in Christo, tanto plus laudis ex quo Christus deus est consequetur. His igitur modis pater filiū clarificat super terram. Rursumq; filius ignorationi gentium & stultitiæ seculi, per uirtutum suarū opera eum ex quo est ipse clarificat. Et hæc quidem clarificationis uicissitudo non pertinet ad diuinitatis profectum, sed ad honorem eum, qui ex cognitione ignorantiū suscipiebatur. Quo enim pater non abundabat, ex quo sunt omnia? Vel quid filio deerat, per quem sunt omnia, in quo complacuerat omnem plenitudinē diuinitatis habitare? Ergo clarificatur pater in terra, quia opus eius quod mandauit efficitur. Videamus quid filius à patre clarificationis expectet, & absolutum est. Nam in consequentibus est: Ego te clarificaui super terram, opus cōsummaui quod dedisti mihi ut faciam, & nunc clarifica me tu pater apud temetipsum ea claritate quam habui, prius quàm mundus esset, apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus. Operibus ergo filij clarificatus est pater, dum deus esse intelligitur, dum dei unigeniti pater manifestatur, dum ad salutem nostram filium suum etiam ex uirgine natū esse hominem uoluit. In quo explentur ea omnia in passione, quæ de partu uirginis cœpta sunt. Itaq; quia dei filius ex omni qua est parte perfectus, & ante omne tempus in diuinitatis plenitudinem natus, nunc à carnis suæ origine homo consummabatur

Al.* æternitas uitæ

Al.* extitit

ad mortem, clarificati se apud deũ postulat, sicut patrem ipse clarificabat
in terris, quia rum dei uirtutes ignoranti seculo clarificabãtur in carne. Nũc
autem quid est quod apud patrem clatificationis profectum * expectet? Al* expetat
Nempe hoc quod habuit apud patrem, prius q̃ mundus esset, habuit ple/
nitudinem diuinitatis, atq; haber. Nanq; dei filius est: sed qui erat dei fili/
us, & hominis cœperat esse filius. Erat enim uerbum caro factum: nõ ami/
serat quod erat, sed cœperat esse quod nõ erat. Non de suo destiterat, sed
quod nostrum est acceperat, profectum ei quod accepit, eius claritatis ex/
postulat, unde non destitit. Ergo quia filius est uerbum, & uerbum caro fa
ctum est, & deus uerbum, & hoc in principio apud deum, & uerbum ante
constitutionem mundi filius: filius nunc caro factus orabat, ut hoc patri ca/
ro inciperet esse quod uerbum, ut id quod de tempore erat, gloriam eius,
quæ sine tempore est, claritatis acciperet, ut in dei uirtutem & spiritus incor
ruptionem transformata carnis corruptio absorberetur. Hæc itaq; oratio
ad deum est, hæc ad patrem confessio filij est, hæc carnis deprecatio est, in
qua cum iudicij die compunctum, & de cruce recognitũ uniuersi uidebũt,
in qua præfiguratus in monte est, in qua eleuatus ad cœlos est, in qua deo
assedit à dextris, in qua uisus à Paulo est, in qua honorificatus ab Stepha/
no est. Manifestato itaq; nomine patris hominibus, hoc postulat. Sed quo
nomine? Nũquid nomen dei ignorabatur? Hoc Moyses de rubo audiuit,
hoc Genesis in exordio creati orbis nũciauit, hoc lex exposuit, hoc prophe
tæ prætulerunt, hoc homines in his mundi operibus senserunt, hoc gentes
etiam mentiendo uenerateę sunt. Non ergo ignorabatur dei nomen, sed de
us planè ignorabatur: nam deum nemo noscit, nisi confiteatur & patrem,
pattem unigeniti filij, & filium non de portione, aut dilatione, aut emissio/
ne, sed ex eo natum inenarrabiliter, incomprehensibiliter, ut filium à patre
plenitudinem diuinitatis, ex qua, & in qua natus est obtinentem, uerum &
infinitum & perfectum deum: hæc enim dei est plenitudo. Nam si horum
aliquid deerit, iam non erit plenitudo, quam in eo habitare cõplacuit. Hoc
à filio dei prædicatur, hoc ignorantibus manifestatur, sicut clarificatur per
filium pater, cum pater filij per filium talis agnoscitur.

Volens itaq; filius huius natiuitatis suę fidem facere, factorum suorum
nobis posuit exemplum, ut per inenarrabilem gestorum suorum efficienti/
am de uirtute natiuitatis inenarrabilis doceremur, cum aqua fit uinũ, cum
quinq; panibus saturatis quinq; milibus uirorum, excepto sexu & ætate re
liqua, replent fragmentis cophinos duodecim, cum res cernitur & nescitur,
fit & non intelligitur: ratio non apprehenditur, effectus ingeritur. Stultum
est autem, calumniam in eo inquisitionis intendere, in quo comprehẽdi id
unde quæritur, per naturam suam non potest. Vt enim inenarrabilis est pa
ter in eo quod ingenitus est, ita enarrari filius in eo quod unigenitus est,

non poteſt, quia ingeniti eſt imago, qui genitus eſt. Tum enim ſenſu atq; uerbis imaginem apprehendamus neceſſe eſt, cum eum cuius imago eſt, conſequemur. Sed inuiſibilia perſequimur, & incõprehenſibilia tentamus, quibus intelligentia ad conſpicabiles res & corporeas coartatur. Non erubeſcimus ſtulticiæ: non noſmetipſos irreligioſitatis arguimus, dei arcanis, dei uirtutibus calumniantes. Quomodo filius, & unde filius, & quo damno patris, uel ex qua ſit portione natus, inquirimus. * Hæreas in exemplo operationum, ut crederes deum efficere poſſe, quotum intelligere efficientiam non poſſis. Quæris quomodo ſecũdum ſpiritum natus ſit filius. Ego te de corporeis rebus interrogo, nõ quæro quomodo natus ex uirgine ſit. An detrimentum ſui caro perfectã ex ſe carnem generans perpeſſa ſit, & certe non ſuſcepit quod ædidit, ſed caro carnem ſine elementorum noſtrorum pudore prouexit, & perfectum ipſa de ſuis non imminuta generauit. Et quidem fas eſſet, nõ impoſſibile in deo opinari, quod per uirtutem eius poſſibile fuiſſe in homine cognoſcimus. Sed te, quiſquis es, inueſtigabilia ſectantem, & diuinorum ſecretorum atq; uirtutum grauem arbitrũ conſulo, ut mihi imperito, & tantum de omnibus deo ut ſunt ab eo dicta credenti, rationem ſaltem facti iſtius afferas. Dominum audio, & quia his credo quæ ſcripta ſunt, ſcio iam poſt reſurrectionem frequenter uidendum ſe in corpore præbuiſſe multis non credentibus: credo Thomæ, non niſi contrectatis eius uulneribus credituro, ſicut ait: Niſi uidero in manibus eius figuram clauorum, & miſero digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, nõ credam. Dominus ad omnem ſe intelligentiæ noſtræ imbecillitatem accommodans, & dubitationi infidelium ſatisfacturus, arcanũ inuiſibilis uirtutis operatur, facti rationem quiſquis eris cœleſtium rerum ſcrutator, expone. Erant diſcipuli incluſi, & ſecretò poſt paſſionem domini congregati cõſederant. Dominus Thomæ fidem propoſitis conditionibus confirmaturus aſſiſtit, palpandi corporis & contrectandi uulneris obtulit facultatem: & utiq; qui compunctus recognoſcẽdus ſit, neceſſe eſt ut corpus in quo eſt cõpunctus attulerit. Quæro ergo per quas clauſæ domus partes ſeſe corporeus intulerit. Diligenter enim Euangeliſta expreſſit dicens: Venit Ieſus ianuis clauſis, & ſtetit in medio diſcipulorum ſuorum. An constructa parietum penetrans, & ſolidã lignorum naturam impenetrabilem tranſcurrit? Stetit nanq; corporeus, non ſimulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetrãtis ingreſſum, & cum eo clauſam domum intelligẽtiæ tuæ uiſus introeat. Integra ſunt omnia & obſerata, ſed ecce aſſiſtit medius, cui per uirtutem ſuam uniuerſa ſunt peruia. Inuiſibilibus calumniaris, ego à te uiſibiliũ expoſco rationem. Nihil cedit ex ſolido, neq; per naturam ſuam aliquid tanquam lapſu inſenſibili ligna & lapides admittunt. Corpus domini à ſeſe non deficit, ut ſeſe reſumat ex nihilo

Al.* Habueras. Ego legẽdum arbitror hebueras, hoc eſt, cæcutieras

hilo, & unde qui assistit in medio est? Cedit ad hæc & sensus & sermo, & extra rationem humanam est ueritas facti. Idcirco ergo ut de natiuitate domini fallimur, ita & de ingressu domini mentiamur. Dicamus factum non fuisse, quia intelligentiam facti non apprehendimus, & cessante sensu nostro facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti ipsius fides uincit, assistit dominus clausa domo in medio discipulorũ, & filius est natus ex patre. Noli negare quòd steterit, quia per intelligentiæ infirmitatem, consistentis non consequaris introitum. Noli nescire, quòd ab ingenito & perfecto deo patre unigenitus perfectus filius deus natus sit, quia sensum & sermonem humanæ naturæ uirtus generationis excedat. Et omnia quidem insuper mundi opera adesse nobis in testimonium possent, ne ambigere de dei rebus atq; uirtutibus fas crederemus. Sed in ipsam ueritatẽ infidelitas nostra procurrit, & uiolentiæ exitium dei potestatis irrumpimus. Si liceret & corpora & manus in cœlum leuaremus, solem astraq; cætera annui cursus suis limitibus perturbaremus, permisceremus discessus oceani & accessus: fluenta etiam fontiũ inhiberemus, & naturas fluminum refrenaremus: concuteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera dei parricidio desæuiremus. Sed bene est, quòd nos intra haec modestiæ necessitatem natura corporum detinet. Certe non fallimus, quid si liceret esse mus acturi. Nanq; quia non possumus, propbana uoluntatis audacia naturam ueritatis conuellimus, & bellum dictis dei comparamus. Filius dixit: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Quid ad hæc calumniamur? quid æstuamus? patrem tu negas? Arqui hoc maximũ opus filij fuit, ut patrem cognosceremus. Negas planè, quando secundum te filius non ex eo natus est: & cum filius dicitur factus pro uoluntate, quasi cætera, admirari deum possum conditorem mundi, Christum creantem: & digna deo uirtus est, ut effectorem archangelorum & angelorum, uisibilium & inuisibilium, cœli atq; terræ, & uniuersæ huius creationis effecerit. Sed non hic labor domini est, ut omnia in creandis rebus deum posse tu sentias, sed ut scias deum patrem esse eius filij qui loquitur. Virtutes in cœlo plures sunt, & efficientes, & æternæ, sed unus unigenitus est filius, non à cæteris sola differens potestate, quia per eum creata sunt, sed quia uerus unus est filius, non fiat degener, ut natus ex nihilo sit. Audis filium, quia filius est crede. Audis patrem, memento quia pater est. Quid istis nominibus suspicionem, maliciam, audaciam interseris? Secundum naturæ intelligentiam nomina diuinis rebus aptata sunt. Quid adfers uim uerborum ueritati? Audis patrem & filium, ne ambigas esse quod nuncupãtur. Summa dispensationis est filio, ut noueris patrem. Quid irritum facis opus prophetarũ, uerbi incarnationem, uirginis partum, uirtutem operationum, crucem Christi? Tibi hęc omnia impensa, tibi præstita sunt, ut per hæc manifestus & pater tibi esset,

 & filius

& filius. Supponis nunc uoluntatem, creationem, adoptionem: inspice & militiam & stipendium Christi. Nempe proclamat: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Non audis, creatorem cœlestium creasti. Non audis, effectorem terrestrium effecisti. Sed audis: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Vrere saluatoris tui munere: scito patrem esse qui genuit, filium esse qui natus est. Natum ex eo patre, qui est ex ueritate naturæ. Memento non tibi patrem manifestatũ esse quòd deus est, sed deum manifestatum esse quòd pater est. Audis: Ego & pater unũ sumus. Quid discindis & distrahis filium à patre? Vnum sunt scilicet is qui est, nihil habens quod non sit etiam in eo à quo est. Cum audis filium dicentem: Ego & pater unum sumus, personis rem accommoda, gignenti & genito professionis suæ permitte sententiam. Sint unum, ut sunt qui genuit & qui genitus est, quur naturam excludis? quur ueritatem interimis? Audis: Pater in me est, & ego in patre. Et hoc de patre & filio filij opera testantur. Non ut corpus per intelligentiam nostram corpori immittimus, neq; ut aquam uino infundimus, sed eandem in utroq; uirtutis similitudinem & deitatis plenitudinem confitemur. Omnia enim filius accepit à patre, & est dei forma, & imago substantiæ eius. Eum enim qui est ab eo, qui est imago substantiæ, tantum ad subsistendi fidem, non etiam ad aliquam naturæ dissimilitudinem intelligendam discernit, patrem autem in filio, & filium in patre esse, plenitudo in utroque diuinitatis perfecta est. Non enim diminutio patris est filius, nec filius imperfectus à patre est. Imago sola non est, & similitudo non sibi est. Deo autem simile aliquid esse, nisi quod ex se erit, non potest. Neq; enim aliunde est, quod in omnibus simile est: neq; diuersitatem duobus admisceri alterius ad alterum, similitudo permittit. Ne similia permutes, neq; sibi ex ueritate indiscreta disiungas. Quia qui dixit: Faciamus

Al. * similem hominem ad imaginem & similitudinem nostram, inuicem esse sui * similes: in eo quod similitudinem nostram dicit, ostendit: Ne contigeris, ne contrectaueris, ne corruperis. Tene naturę nomina, tene filij professionem. Nolo aduleris, ut filium de tuo laudes: bene habet, ut ijs quæ sunt scripta contentus sis. Non est antem in tantum confidendum in prudentia humana, ut perfectum se quis putet sapere quod sapiat, & in eo arbitretur absolutæ rationis summam contineri, quòd ipsa pertractans, æquabili undiq; apud se existimet ueritatis opinione constare. Non enim concipiunt imperfecta perfectum, neq; quod ex alio subsistit, absolute uel autoris sui potest intelligentiam obtinere, uel propriam: se quidem in eo tantum quod est, sentiens, cæterum ulterius sensum suum quàm sibi cõstituta sit natura non tendens. Motum enim suum non sibi debet sed autori, & idcirco id quod aliud ex autore subsistit, imperfectum sibi est, dum constat aliunde, & necesse est, ut in quo se perfectum putet sapere, desipiat, quia naturæ suæ non

c moderans

moderans necessitatem, & omnia infirmitatum suarum existimans termi/nis contineri, falsò iam sapientiæ nomine gloriatur, quia sapere sibi ultra sensus sui non liceat potestatem, & quàm infirmus subsistendi est uirtute tam sensu sit. Atq; ob id imperfectæ naturæ substitutio, perfecti sensus sa/pientiam obtinere se glorians, stultæ sapientiæ irridetur opprobrio, Apo/stolo dicente: Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sermone sapientiæ, ne inanis fiat crux Christi: uerbum enim crucis pereuntibus stultitia est, ijs autem qui saluantur, uirtus dei est. Scriptũ est enim: Perdam sapientiam sapientium, & intellectum intelligentium repro/babo. Vbi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor huius seculi? Nónne stultam fecit deus sapientiam huius mũdi? Quoniam quidem in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, decreuit deus per stultitiam præ/dicationis saluare credentes. Quoniam Iudæi signa petũt, & Græci sapien/tiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum Iesum crucifixum, Iu/dæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem uocatis Iu dæis & Græcis, Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Quia quod infir mum dei est, fortius est hominibus: & quod stultum est dei, sapientius est hominibus. Omnis itaque infidelitas stultitia est, quia imperfecti sen/sus sui usa sapientia, dum omnia infirmitatis suæ opinione moderatur, pu tat effici non posse quod non sapit. Causa enim infidelitatis de sententia est infirmitatis, dum gestum esse quis non putat, quod geri non posse definiat, & idcirco Apostolus sciens naturæ humanæ imperfectam cogni tionem, hoc solum putare in ueri ratione esse quod saperet, ait: Non in ser/mone se sapientiæ prædicare, ne prædicationis suæ inanis esset assertio, ac ne stultitiæ esse prædicator existimaretur, adiecit: Verbum crucis stul/titiam esse pereuntibus, quia eam solam infideles prudentiam crederent esse quam saperent, & cum nihil nisi intra infirmitatis suæ saperent natu/ram, eam quæ sola dei perfecta sapientia est, putarent esse stultitiam, per quod ea ipsa infirmi sapientiæ suæ opinione desiperent. Ergo quicquid pe reuntibus stultitia est, hoc ijs qui saluantur, dei uirtus est, quia nihil natura lis sensus sui infirmitate moderantur, sed diuinæ potestatis efficientiam se/cundum infinitatem cœlestis uirtutis expendunt, & idcirco sapientiam sa/pientium, & intelligentiam intelligentium deus improbat, quia per opinio nem stultitiæ humanæ credentibus salus tribuitur, dum & infideles quæ extra sensum suum sunt, stulta esse decernunt, & fideles potestati ac uirtuti dei omnia largiendo sibi salutis suæ sacramenta permittũt. Non ergo sunt stulta quæ dei sunt, sed humanæ naturæ insipiens prudẽtia est, quæ à deo suo aut signa aut sapientiam ad fidem postulet, & Iudæorum quidem est postulare signa, quia in dei nomine per legis familiaritatẽ non admodum rudes, crucis scandalo commouentur. Græcorum autem est, sapientiam

d 3 poscere

poscere, quia gentili ineptia humanaq; prudentia rationem sublati in crucem dei quærunt. Quæ quia secundum sensum naturæ infirmis occultà in sacramento sit, fit stultitia infidelibus, cum quod naturaliter mens imperfecta non concipit, id extra prudentię causam esse decernat. Sed ob hanc imprudentem mundi sapientiam, quæ per dei sapientiam deum ante nesciuit, id est, per hanc magnificentiam mundi, ac tam sapienter instituti opificij ornatum, creatoris sui non est uenerata sapientiam, placuit deo prædicatione stultitiæ saluos facere credentes, id est, crucis fide æternitatem mortalibus prouenire, ut confusa humanæ sapientiæ opinione, ibi salus reperiretur, ubi creditur esse stultitia. Christus enim, qui stultitia gentibus, & Iudæis scandalum est, dei uirtus deiq; sapientia est, quia quæ sensu humano infirma in dei rebus & stulta existimantur, hæc prudentiæ uirtutisq; terrenæ, & sapientiæ & potestatis ueritate præcellunt. Nihil igitur in diuinis est fectibus humanæ mentis opinione tractandum est, neque de creatore suo opificij ipsius materia decernat. Assumenda autem nobis est stultitia, ut sapientiam sumamus, non in prudentiæ sensu, sed naturæ nostræ conscientia, ut quod cogitationis terrenæ ratio non concipit, id nobis rursum ratio diuinæ uirtutis insinuet. Cum enim recognita stultitiæ nostræ intelligentia imperitiam naturalis in nobis imprudentiæ senserimus, tum per diuinæ sapientiæ prudentiam ad dei sapientiam imbuimur, cum sine modo uirtutes dei ac potestatem metiamur, cum naturæ dominum non intra naturales leges cohibeamus, cum hoc solù de deo bene credi intelligamus, ad quod de se credendum ipse sibi nobiscum & testis & autor existit.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER QVARTVS

QVanquam anterioribus libellis, quos pridem conscripsimus, absolute cognitum existimamus, fidem nos & confessionem patris & filij & spiritus sancti, ex euangelicis atq; apostolicis institutis obtinere, neq; quicq; nobis cum hæreticis posse esse commune, quippe illis diuinitatem domini nostri Iesu Christi sine modo & ratione & metu abnegantibus, tamen etiam his libellis quædam necessariò fuerunt comprehendenda, ut omnibus fallacijs eorum & impietatibus æditis absolutior fieret cognitio ueritatis. Et primum cognoscendum est, quæ doctrinæ eorum temeritas sit, quodq; irreligiositatis periculum. Deinde quid aduersum apostolicam fidem, cui nos congruimus, habeant sententiæ, quid' ue soleant dicere è contrario, quaq; uerborum ambiguitate simplicitatem audientium illudant. Postremo qua interpretationum

terpretationum suarum arte ueritatem diuinorum dictorum uirtutemq; corrumpant. Non ignoramus autem, ad res diuinas explicandas, neq; hominum eloquutionem, neq; naturæ humanæ comparationem posse sufficere. Quod enim inenarrabile est, id significantiæ alicuius finem & modū non habet, & quod spirituale est, id à specie corporaliū exemploq; diuersum est. Tamen cum de naturis cœlestibus sermo est, illa ipsa quæ sensu mentium continentur, usu communi & naturæ & sermonis sunt eloquenda, non utiq; dignitati dei congrua, sed ingenij nostri imbecillitati necessaria, rebus scilicet uerbisq; nostris ea quæ & sentimus & intelligimus loquuturi. Atq; hæc sicut primo libello testati sumus, nunc quoq; idcirco à nobis commemorata sunt, ut cum aliquid ex humanis comparationibus proferimus, non secundum naturas corporales de deo sentire credamur, nec passionibus nostris spiritualia comparare, sed potius rerum uisibilium speciem ad intelligentiam inuisibilium protulisse. *Quare ergo tam multa de rebus diuinis definimus?*

Aiunt nanq; hæretici, non ex deo esse Christum, id est, filium nō ex patre natum, neq; deū ex natura, sed ex constitutione esse, adoptione scilicet eius esse in nomine, quia sicut plures deo filij, ita & hic filius sit. Dehinc liberalitatem in dignitate, quia sicut dij plures sunt, ita & hic deus sit. *Indulgentiore tamen in eo adoptionis & nuncupationis*affectu, ut & præ cæteris sit adoptatus, & adoptiuis alijs maior ipse sit filius: & excellentius cunctis naturis creatus, creaturis ipse cæteris præstet. Aiunt etiam quidam eorum dei omnipotentiam confitentes, in similitudinem eum dei creatum, & ex nihilo, ut cætera, in æterni illius creatoris sui imaginem constitisse. Verbo uidelicet de non extantibus iussum esse subsistere, deo potente similitudinē sui ex nihilo cooptare. Quin etiam id adijciunt, cum unius substantiæ patrem & filium esse audiunt, ab anterioribus esse episcopis prædicatum, ut id subtiliter per speciem hæreticæ opinionis infirment, dicentes eos uerbi huius significationē, id est, unius substātiæ, quod Græce dicitur homousion, hoc sensu usurpare atq; eloqui, tanq; ipse sit pater qui & filius, ex infinitate uidelicet sua protensus in uirginem, ex qua corpus assumens sibi, in eo corpore quod assumpsit, filij nomen addiderit. Et hæc quidem de homousio eorum falsitas prima est. Sequens illa est, quòd affirment id enunciationem homousion significare, quod rei anterioris atq; alterius communio sit duobus, & tanq; prior substantia uel usia materiæ alicuius extiterit, quæ participata duobus, & in utroq; consumpta, utrunq; illum & naturæ anterioris, & rei esse testetur unius. Atque idcirco improbare se homousij aiunt confessionem, quod enunciatio eius neque filium à patre distinguat, & posteriorem patrem materia, quæ sibi cum filio sit communis, ostendat. Tertio quoque hanc improbandi homousij causam comminiscuntur, quòd secundum uerbi huius significationem, ex diuisione paternæ substantiæ esse

Al*Indulgentiorem
Al*affectum

filius existimetur, tanquam defectus ex eo fuerit, ita ut in duos sit res una diuisa, & ideo substantiæ dicantur unius, quia portio defecta de toto, in natura ea sit unde defecta sit, nec posse in deũ cadere diuisionis passionem, quia & demutabilis erit, si imminutioni per diuisionem fiat obnoxius, & imperfectus efficietur, perfectionis suæ in portionem alteram decedente substantia: nec non in eo se eleganter doctrinæ propheticæ, sed & euangelicæ atq; apostolicæ posse existimant contraire, ut filij natiuitatẽ intra tempora prædicent. Cum enim uitiose à nobis asserant dici filium semper fuisse, necesse est ut excludendo quod semper fuerit, natiuitatem eius confitentur ex tempore. Si enim non semper fuit, erit tempus quo non fuit. Et si est tempus quo non fuit, erit ante eum tempus, quia qui non semper est,
Ali^a Quod esse cœpit ex tempore.*Qui autẽ caret tempore, nõ potest eo carere quod semper est. Respuere se autem id quod semper filius fuerit, ob eam causam affirmant, ne per id quod semper fuit, sine natiuitate esse credatur, tanquã per id quod semper fuisse dicitur, innascibilis prædicetur. O stultos atq; impios metus, & irreligiosam de deo solicitudinem. Hæc quæ in homousij significatione, & in eo quod semper filius esse dicitur arguuntur, ecclesia abominatur, respuit, damnat. Nouit enim unum deum, ex quo omnia. Nouit & unum dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia. Vnum ex quo, & unum per quem. Ab uno uniuersorum originem, Per unum cunctorum originem & creationem, In uno ex quo autoritatem innascibilitatis intelligit, In uno per quem potestatem nihil differentem ab autore ueneratur. Cum ex quo & per quem, ad id quod creatur, in his quæ creata sunt communis autoritas sit, nouit in spiritu deum spiritum impassibilem & indesecabilem. Didicit enim à domino, spiritui carnem & ossa non esse, ne fortè cadere in eum corporalium passionum detrimenta credantur. Nouit unum innascibilem deum: nouit & unum unigenitum dei filium. Confitetur patrem æternum, & ab origine liberum: confitetur & filij originem ab æterno. Non ipsum initiabilem, sed ab initiabili. Non per seipsum, sed ab eo qui à nemine semper est, natum ab æterno, natiuitatem uidelicet ex paterna æternitate sumentem. Caret ergo fides nostra hæreticæ prauitatis opinione. Aedita nanque est sensus nostri professio, licet nondum sit ratio professionis exposita. Tamen ne quid in homousij à patribus nuncupati enunciatione, & in ea quod semper fuerit confessione suspicionis relinqueretur, ista memorata sunt, quibus & subsistere filium in substantia qua genitus ex patre est cognosceretur: & patri de substantia qua manebat, per filij natiuitatem nihil esse decerptum. Et homousion patri filium non de commemoratis superius uitijs causisq; à sanctis, & doctrinam dei callentibus uiris esse memoratum, ne quis forte existimaret adimi per usiam natiuitatem unigeniti filij, quod patri homousios diceretur, sed ut suscepti hu

ius

ius utriusq; uerbi necessitatem, & contra debacchantes tunc hæreticos ad maximam fidei securitatem, usurpati rationem intelligamus, respondendum esse existimo hæreticorum peruersitati, & omnes eorũ stultas ac mortiferas institutiones euangelicis atq; apostolicis testimonijs texgendas. Videntur enim sibi de singulis quæ asserunt præstare rationem, quia singulis assertionibus suis quædam ex diuinis uoluminibus testimonia subdiderunt, quæ corrupto intelligentiæ sensu solis tantum ignorantibus blandiantur, speciem ueritatis secundum prauitatem interpretantium præstitura. Conatur enim sola dei patris diuinitate celebrata filio auferre quod deus est, quia scriptum est: Audi Irael: Dominus deus tuus, deus unus est. Et id ipsum ad legis doctorem interrogantem, quod præceptum maximum esset in lege, domino dicente: Audi Israel: Dominus deus tuus, deus unus est. Et rursum Paulo ita prædicante: Vnus enim deus, & unus mediator dei & hominũ. Tum quòd solus innascibilis, & quòd solus uerus sit, quia Esaias dixerit: Benedicent te solum deum uerum. Quodq; id ipsum contestatus sit dominus in Euangelijs dicens: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Tum quod solus sapiens sit, ne quid sapientiæ filio relinquatur, secundum Apostoli dictum: Ei autem qui potens est confirmare uos secundum Euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundũ reuelationem sacramenti temporibus secularibus taciti: manifestati autem nunc per scripturas propheticas secundum præceptũ æterni dei, in obedientiam fidei in omnes gentes, cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum, amen. Tum quia solus bonus, ne quid sit bonitatis in filio, quia per eum dictũ sit: Nemo bonus nisi unus deus. Tum quòd solus sit & potens, quia Paulus dixerit: Quem temporibus suis ostendit nobis beatus & solus potens, rex regum, & dominus dominantium. Tum quòd hunc nouerint inconuertibilem & indemutabilem, quia per prophetã dixerit: Ego sum dominus deus uester, & non demutor. Et Iacobus apostolus dixerit: Apud quem non est demutatio. Hunc iustũ iudicem, quia scriptũ est: Deus iustus iudex, fortis & patiens. Hunc cuncta procurantem, quia dominus dixerit cum ei de auibus sermo esset: Et pater uester cœlestis pascit illa. Et rursum: Nónne duo passeres asse ueneunt, & unus ex illis non cadet super terram sine patris uestri uoluntate: Sed & capilli capitis uestri numerati sunt. Hunc omnia prouidentem, sicut beata Susanna dicit: Deus æternus, absconditorum cognitor, sciens omnia ante generationẽ eorũ. Hunc etiã inconceptibilem secundum quod dictum est: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum, quam domũ ædificabitis mihi, aut quis locus requietionis meæ? Hæc enim fecit manus mea, & sunt omnia hæc mea. Hunc quoq; capientem omnia Paulo testante: Quoniam in ipso uiuimus & mouemur

Testimonium quod deprauate proferunt hæretici

& mouemur & sumus. Et Psalmographo dicēte: Quò abibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis maris, etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Hunc quoq; incorporeum, quia dictum est: Spiritus enim deus est, & adorantes eum, in spiritu & ueritate adorare oportet. Hunc immortalem & inuisibilem, Paulo dicente: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum uidit, nec uidere potest. Et secundum Euangelium: Deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris. Hunc quoq; solum manentem, quia dictum est: Ego sum qui sum. Et rursum: Sic dices filijs Israel: Misit me ad uos is qui est. Et per Hieremiam: Qui es domine. Atque hæc * quis intelligat plena fraudis esse & plena fallaciæ? Quæ quanquam sint subtiliter confusa atq; permixta, tamen absolute artificiosam malitiæ atq; stultitiæ calliditatem & ineptiam testantur. Inter cætera enim addiderūt, solum se patrem innascibilem cognouisse: tanquam hinc quisquam possit ambigere, eum ex quo ille genitus sit, per quem omnia sunt, id quod ipse est à nemine consecutum. Ipso enim quod pater dicitur, eius quem genuit autor ostenditur, id habens nomen, quod neq; profectū ex alio intelligatur, & ex quo is qui genitus est, substitisse doceatur. Igitur id quod deo patri proprium est, proprium ei ac secretum relinquamus, confitentes in eo æternæ uirtutis innascibilem potestatem. Nemini autem dubium esse existimo, ob eam causam in confessione dei patris quædam eius tanq; peculiaria & priuata memorari, ne præter ipsum eorum quisquam particeps relinquatur. Dum enim dicūt, solum uerum deum, solum iustum, solū sapientem, solum inuisibilem, solū bonum, solum potentem, solū immortalitatem habentē, in eo quòd solus hæc sit, à communione eorū secundum hos filius separatur. Soli enim, ut aiunt, propria non participantur ab altero: quæ si in patre solo, nō etiam in filio esse existimabuntur, necesse est ut filius deus & falsus & insipiens, & secundum cōspicabiles materias corporeus & maleuolus & infirmus, & extra immortalitatem credatur esse, qui ab his omnibus, cum in his pater solus sit, excipitur. Dicturi autem de absolutissima maiestate & de plenissima diuinitate unigeniti dei filij, non existimamus quenquam arbitraturum, omnem hunc sermonem, quo *hæsuri erimus, ad dei patris contumeliam pertinere, quasi ex eius dignitate decedat, si quid eorum referatur ad filium, cum potius honor filij dignitas sit paterna, & gloriosus autor sit, ex quo is qui tali gloria sit dignus extiterit. Nihil enim nisi natum habet filius, & geniti honoris admiratio in honore generantis est. Cessat ergo opinio contumeliæ, cum quicquid inesse filio maiestatis docebitur, id ad amplificandam potestatem eius, qui istiusmodi genuetit, redundabit. Consequens autē est, ut cognitis

Ali* quis non intelligat

Ali* usuri

cognitis iam ijs, quæ ad de formationem filij de patre cõfessi sunt, id ipsum illud quod de filio professi sunt audiatur. Responsuri enim singulis eorum propositionibus, & diuinorum dictorum testimonijs irreligiosam eorum doctrinam prodituri, debemus ad illa quæ de patre dicta sunt, ea quæ deinceps de filio dei sint commemorata subiungere, ut de confessione ea quę de parre & filio est, inter se comparata, unus atq; idem à nobis in absoluendis singulis propositionibus ordo teneatur. Memorãt nanq; filiũ dei neq; ex aliqua subiacente materia genitũ esse, quia per eum creata omnia sunt: neq; ex deo esse, quia decedere ex deo nihil possit, sed esse ex ijs, quæ non erant, id est, creaturã dei perfectam, uerũtamen non similem cæteris creaturis. Esse autem creaturam, quia scriptũ sit: Dominus creauit me initium uiarum suarum. Esse autem facturam perfectam, sed non similem cæteris facturis. Facturam autem per id quod Paulus ad Hebræos dixerit: Tanto melior factus angelis, quanto excellentius ab his possidet nomen. Et rursum: Vnde fratres facti uocationis cœlestis participes cognoscite Apostolum & principem sacerdotum confessionis nostræ Iesum Christũ, qui fidelis est ei qui fecit eum. Ad infirmãdam uero filij & uirtutem & potestatem & diuinitatem eo maxime utuntur, quod dixerit: Pater maior me est. Idcirco autem nõ esse eum unum ex omnibus creaturis cõcedunt, quia scriptum est: Omnia per eum facta sunt. Concludunt ergo omnem irreligiositatis suæ doctrinã istiusmodi uerbis, dicentes: Nouimus deum unũ, solum infectum, solũ sapientem, solum sempiternũ, solum sine initio, solum uerum, solum immensum, solũ immortalitatem habentem, solum optimum, solum potentem, omniũ creatorem, ordinatorẽ & dispositorem inconuertibilẽ, incommutabilem, iustum & optimum legis & prophetarũ & noui testamenti: hunc deum genuisse filium unigenitum ante omnia secula, per quem & seculum & omnia fecit: natum autem nõ puratiue, sed uere obsecutum uoluntati suæ: immutabilem & incõuertibilem, creaturam dei perfectam, sed non sicuti unam de creaturis facturam, sed nõ sicuti cæteræ facturę. Nec ut Valentinus prolatione patris natum cõmentatus est. Nec sicut Manichæus partem unius substantiæ patris natũ exposuit. Nec sicut Sabellius, qui unionem* diuidit, ipsum esse dixit filium quem & patrem. Nec sicut Hierachas lucernã * dicit de lucerna, uel lampadam in duas partes. Nec eum qui fuit ante, postmodum natum, uel supercreatũ in filium, sicuti & tu ipse beatissime papa, media in ecclesia & in consessu fratrum frequenter eos qui talia introducunt renuisti. Sed sicut diximus uoluntate dei ante tempora & secula creatum, & uiuere & esse accipiens à patre, & glorians cum subsistente patre. Neq; enim pater dans ei omnium hæreditatem fraudauit semetipsum ab his, quę non facta habentur ab ipso, fons est autem omniũ. Quapropter tres substantiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus, & quidẽ deus pater

Exemplũ blasphemiæ eorũ qui creaturã esse dei filium dicunt

Valentinus

Manichæus

Sabellius

Hierachas

Forte inducit*

Forte diuidit*

Tres substantiæ, ὑποστάσεις

us pater causa est omnium, omnino sine initio solitarius: filius autem sine tempore æditus est à patre & ante secula creatus & fundatus. Non erat antequam nasceretur, sed sine tempore ante omnia natus, solus à solo patre subsistit. Nec enim est æternus, aut coæternus, aut simul nō factus cum patre, nec simul cum patre habet esse, sicuti quidam dicūt, aut aliqui duo non nata principia introducentes, sed sicut unio est principium omnium, sic & deus ante omnia est. Propter quod & ante filium est, sicut & à te didicimus papa media in ecclesia prædicante. Secundum quod itaq; & à deo esse habet, & gloriari & uiuere, & omnia ei sunt tradita, secundum hoc principium eius est deus. Principatur autem ei utpote deus eius, cum sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso & quod ex utero exiuit & uenit, & quod ex patre, uelut partem eius unius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur, compositus erit pater, & diuisibilis & mutabilis & conuertibilis, etiam corpus secundum illos, &, quantum in ipsis est, cōsequentia corpori sustinens sine corpore deus. Hic eorum error est, hæc mortifera institutio, ad cuius confirmationem corrupto intelligentiæ sensu, diuinorum dictorum testimonia usurpant, & de his sub occasione humanæ ignorantiæ mentiuntur. Nemini autem dubium esse oportet ad diuinarum rerum cognitionem diuinis utendum esse doctrinis. Neq; enim scientiam cœlestium per semet humana imbecillitas consequetur, neq; inuisibilium intelligentiam ipse sibi corporaliū sensus assumet. Non enim uel id quod creatum in nobis atq; carnale est, uel id quod in usum uitæ nostræ ex deo datum est, suomet iudicio naturam creatoris sui opusq; discernet. Non subeunt ingenia nostra in cælestem scientiām, neq; incomprehensibilem uirtutem sensu aliquo infirmitas nostra concipiet. Ipsi de se deo credendum est, & ijs quæ cognitioni nostræ de se tribuit obsequendum. Aut enim more gentilium denegandus est, si testimonia eius improbantur: aut si ut est deus creditur, non potest aliter de deo q̄ ut ipse est de se testatus, intelligi. Cessent itaq; propriæ hominum opiniones, neq; se ultra diuinam constitutionem humana iudicia extendant. Sequamur ergo aduersus irreligiosas & impias de deo institutiones, ipsas illas diuinorum dictorum autoritates, & unumquodq; eorum ipso, de quo quæritur, autore tractabimus, non ad fallendam & male imbuendam audientium imperitiam, quasdam uerborum enunciationes subtractis eorum causis coaptantes. Intelligentia enim dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Verum omnia æditis simul & dicendi causis & dictorum uirtutibus prosequemur. Igitur singula secundū propositionis ordinem retractentur. Nam hoc eorum principale est: Nouimus, inquiunt, unum solum deum, Moyse dicente: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est, sed nunquid hinc quisquam fuit ausus ambigere, aut unquam aliter à quoquam eorum præ

dicatum

dicatum esse qui deum crederent cognitũ est, nisi unũ deũ esse, ex quo omnia, unam uirtutem innascibilem, & unam hanc esse sine initio potestatem. Sed nõ per id quod deus unus est, dei filio accidit negari posse, quod deus est. Moyses nanq;, uel potius deus per Moysen, populo & in Aegypto & in deserto idolis & deorũ (ut putabant) religionibus occupato, hoc cõstituit principale mandatum, ut unum deũ crederet, & uere ac merito constituit. Vnus est enim deus, ex quo omnia. Sed uideamus an idem Moyses eum quoq; per quem omnia sunt, deũ esse confessus sit. Non enim patri adimitur quòd deus unus est, quia & filius deus sit. Est enim deus ex deo, unus ex uno: ob id unus deus, quia ex se deus. Cõtrà uero, nõ minus per id filius deus, quia pater deus unus sit. Est enim unigenitus filius dei, nõ innascibilis, ut patri adimat quòd deus unus sit, neq; aliud ipse quàm deus, quia ex deo natus est: de quo quamuis ambigi nõ oporteat, quin nascendo ex deo deus sit, per quod fidei nostræ deus unus est, tamen uideamus an Moyses qui ad Israel dixerat: Dominus deus tuus unus est, dei filiũ deũ prædicauerit. Vti enim nos ad cõfitendam domini nostri Iesu Christi diuinitatem testimonio illius oportebit, cuius autoritate hæretici unũ tantũ deũ confitentes, filio putant negandũ esse quòd deus est. Igitur cũ absoluta hæc de deo & perfecta confessio sit, secundũ Apostolum ita loqui: Vnus deus pater ex quo omnia. & unus dominus noster Iesus Christus per quẽ omnia, uideamus originem mundi, quid de ea Moyses loquatur. Ait namq;: Et dixit deus, fiat firmamentũ in medio aquæ, & sit diuidens inter aquam & aquam, & factum est sic, & fecit deus firmamentũ, & diuisit deus per mediũ aquæ. Habes ergo deũ ex quo, habes deũ per quem: aut si id negabis, necesse est id quod factũ est, per quem factũ sit doceas: aut certe naturam ipsam creandorum deo obedientem esse demonstres, quæ ad id quod dictũ est, fiat firmamentũ, se ipsam dei uerbo iussa firmauerit. Sed hæc diuinæ scripturæ ratio nõ recipit. Omnia enim, secundũ prophetam, facta ex nihilo sunt, nec natura aliqua manens demutata in aliud est, sed id quod non erat creatum est, & absolutum est. Per quem? Audi Euangelistam: Omnia per ipsum facta sunt. Si quæris per quem, audias eundem Euangelistam dicentem: In principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud deũ, & deus erat uerbũ, hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt. Quod si negare, uoles à patre dictum uideri, fiat firmamentũ, audias rursum prophetam dicentem: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Quod ergo dictũ est, fiat firmamentũ, in eo quod pater sit locutus ostenditur. Quod autem adijcitur: Et factum est sic, & quod fecisse deus dicitur, in eo persona efficientis est intelligenda, qui faciat. Dixit enim & facta sunt. Non utiq; solum uoluit & fecit, mandauit & creata sunt. Non utiq; quia complacitũ ei est extiterunt, ut mediatoris officium inter se & ea quæ essent creanda cessaret.

Patris iussu per filiũ omnia condita

Dicit ergo fieri deus ex quo omnia sunt, & fecit deus per quē omnia sunt. Eodem paricꝫ nomine, & in dicentis significatione & in efficientis operatione confessio est. Si autem loqui audebis, nō de filio dici, & fecit deus, ubi erit quod dictū est: Omnia per ipsum facta sunt? Et illud Apostolicum: Vnus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia? Et illud: Ipse dixit & facta sunt? Quòd si impudentiam tuam hæc diuinitus dicta conuincent, nō adimitur dei filio quòd deus sit, per id quod dictū est: Audi Israel, Dominus deus tuus, deus unus est: cum ab eo ipso qui hæc est locutus, in ipsa cōstitutione mundi deus fuerit prædicatus & filius. Sed uideamus in quem profectum hęc distinctio iubentis dei, & facientis dei agatur. Nam tametsi sensus cōmunis intelligentiæ nō recipiat, ut in eo quod dictum est, iussit & facta sunt, solitarius atcꝫ idem significatus esse credatur, tamen nequid ambigi possit, oportet ea quæ mundi creationem consecuta sunt explicari. Cū igitur perfecto mundo eius incola formandus esset, talis de eo sermo est: Et dixit deus, Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram. Et rursum: Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum. Quæro nunc, solum ne sibi deum locutū existimes, an uero sermonem hunc eius intelligas nō sibi, sed ad alterum extitisse? Si solum fuisse dicis, eius ipsius uoce argueris dicentis: Faciamus hominem ad imaginē & similitudinē nostram. Deus enim per legislatorem secundū intelligentiam nostram locutus est, uerbis uidelicet quibus uti ipse nos uoluit, cognitionem eorum nobis quæ gessit impertiens. Significato namcꝫ dei filio per quem facta sunt omnia, in eo quod dictum est: Et dixit deus, Fiat firmamentum. Et rursum ita dictum est: Et fecit deus firmamentū, ne tamen hic quidam inanis ac superfluus sermo existimaretur, si sibi ipsi dixisset ut fieret, & rursum ipse fecisset (Quid enim tam alienum ab eo qui solus esset, ut sibi faciendū diceret, cum uoluntate tantum opus esset ut fieret?) absolutius uoluit intelligi significationem hanc nō ad se tantum esse referendam, dicendo: Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram, sustulit singularis intelligentiam professione consortij. Consortium autē esse aliquod solitario ipse sibi non potest. Necꝫ rursum recipit solitarij solitudo, faciamus. Necꝫ quisquam alieno à se, nostram, loquitur. Vtercꝫ; sermo & faciamus & nostram, ut solitarium eundemcꝫ nō patitur, ita necꝫ diuersum à se alienumcꝫ significat. Aut quæro, si cum audias solitariū, utrum nō ipsum eundemcꝫ esse existimes: aut cum audias nō ipsum, necꝫ eundem, an ne quòd solitarius tantū sit intelligas? In solitario ergo solitarius, in nō eodem uero necꝫ ipso, non solitarius reperitur. Solitario ergo conuenit faciam & meam: non solitario uero, faciamus & nostram. Cum itacꝫ legimus: Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram, quia sermo utercꝫ, ut nō solitarium tantum, ita necꝫ differentem esse significat, nobis quocꝫ nec solitarius tantum, nec diuersus

uerfus eft confitendus,cognita per id quod noftram imaginem dicit,nō etiam imagines noftras,unius in utroq; proprietate naturæ. Non fufficit autem folam uerborū attuliffe rationem, nifi dictorū intelligentiam etiam rerum operatio confequatur. Scriptum enim ita eft: Et fecit deus hominem, ad imaginē dei fecit eum. Quæro fi folitario atq; ipfi ad fe eundem fuit fermo,quid hic fentiendum exiftimes? Video enim nunc tripertitam fignificationem & facientis & facti & exempli. Qui factus eft,homo deus. Deus autē fecit,& quem fecit ad imaginem dei fecit. Si de folitario Genefis effet locuta,dixiffet utiq;: & fecit ad imaginem fuam. Sed facramentū Euangelicum annuncians, non duos deos, fed deum & deum elocuta eft, cum hominem per deum effectum ad imaginem dei dicit. Atq; ita deus,ad cōmunem fibi cum deo imaginem atq; eandem fimilitudinem hominem reperitur operari, ut nec folitudinis intelligentiam fignificatio efficientis admittat,nec diuinitatis diuerfitatem, ad eandem imaginē ac fimilitudinem conftituta patiatur operatio. Et quanq; fuperfluum poft hęc exiftimetur ultra aliquid afferre,quia in diuinis rebus nō frequentius dicta fufficiunt, tamen quid de hoc eodem dictum fit cognofci oportet. Non enim diuinorum dictorū, fed intelligentiæ noftræ à nobis ratio præftanda eft. Deus ad Noe inter multa mandata ita loquitur: Qui effuderit fanguinem hominis, pro fanguine eius effundetur anima eius, quia ad imaginē dei fecit hominem. Etiam hic diftinguitur exemplū,opus & operans. Deus teftatur fe ad imaginem dei hominem feciffe. Cum faciendus homo eft,quia neq; de fe,neque ad fe loquebatur,dixit ad imaginem noftram. Cum autem factus homo eft,fecit deus hominem ad imaginem dei. Non ignorauit utiq; uerbi proprietatem,fi fibi ipfe loqueretur,ut diceret: Feci ad imaginem meam. Dixerat enim iam ad demonftrandam naturæ unitatē,faciamus ad noftram. Neq; rurfum confundit de folitario ac nō folitario intelligentiam, cum hominem deus faciens,ad imaginem dei fecerit. Quòd fi deum patrem folitarium fibi hæc locutum fuiffe affirmare uoles, tanquam concedi tibi poffit, ut unus fecum uelut cum altero fit locutus, credaturq; in eo, quod ad imaginem dei fecit hominem,ita uoluiffe intelligi, tanquam ad imaginem meam feci hominem, primum ipfe teftimonio tuo redargueris. Dixifti enim: Ex patre omnia,fed per filium omnia. Namq; per id quod dictum eft: Faciamus hominem,ex eo origo eft, ex quo capit & fermo. In eo uero quod deus ad imaginem dei fecit hominē,fignificatur etiam is per quem cōfummatur operatio. Tū deinde nequid tibi hinc liceat mentiri, fapientia quam tu ipfe Chriftum confeffus es, contraibit dicens: Cum certos ponebat fontes fub cœlo, cum fortia faciebat fundamenta terræ, eram apud illum cuncta componens. Ego eram ad quem gaudebat, quotidie autem lætabar in confpectu eius in omni tempore, cū lætaretur orbe perfecto, & lætabatur

Aliud teftimonium quòd filius deus

in filijs hominũ. Conclusa est omnis occasio, & coarctatur ad ueri confes-sionem uniuersus error. Adest deo genita ante secula sapientia. Neq; solũ adest, sed etiam componit. Est ergo componẽs apud ipsum. Intellige com-positionis uel dispositionis officiũ. Pater enim in eo quod loquitur efficit, fi-lius in eo quod operatur quæ fieri sunt dicta, componit. Personarum au-tem ita facta discretio est, ut opus referatur ad utrunq;. Nam in eo quod di-citur faciamus, & iussio exequatur & factũ. In eo uero quod scribitur: Eram apud illum componens, nõ solitarium se sibi esse in operatione significat. Lætatur autem ante eum quem sibi significat aggaudere lætanti. Quoti-die autem lætabar in conspectu eius in omni tempore, quando lætabatur orbe perfecto & lætabatur in filijs hominum. Causam lætitiæ suæ sapien-tia docuit, lætabatur autem ob lætitiam patris in perfectione mundi, & in filijs hominum lætantis. Scriptũ est enim: Et uidit deus quia bona sunt. Pla-cere patri opera sua gaudet, per se ex præcepto eius effecta. Gaudiũ enim suum hinc esse profitetur, quòd in consummato orbe in filijs hominum pa-ter lætus existeret. Et in filijs hominum ob id, quia iam in uno Adam om-ne humani generis exordium constitisset. Non ergo in fabricatione mundi solitarius pater sibi loquitur, sapientia secum & cooperante & consumma-ta cooperatione gaudente. Non ignoramus autẽ multa & maxima ad ab-solutionem horum dictorũ esse reliqua, sed dilata nobis potius quàm dissi-mulata habeantur. Plenior namq; eorum tractatus propositionibus cæte-ris reseruatur. Nunc enim tantum ad id respondetur quod in expositione fidei suæ, uel potius perfidiæ ab impijs dictum est, unum tantum deum à Moyse prædicatum, & uere ita prædicatũ meminimus, quia unus deus est ex quo omnia. Sed non propterea ignorandũ esse, quia filius deus est, cum idem Moyses deum & deum toto operis sui corpore sit professus. Igitur ui-dendum est, quomodo electio & legislatio deum & deum pari confessio-nis ordine prædicet. Post multas namq; dei id ad Abraham allocutiones, cum aduersum Agar Sara cõmoueretur, conceptui ancillæ domina steri-lis inuidens, cumq; discessisset à conspectu eius, ita de ea scriptura loquitur: Et dixit angelus domini ad Agar: Redi ad dominam tuam, & humilia te sub manibus eius. Et dixit ei angelus domini: Multiplicans multiplicabo se-men tuum, & non dinumerabitur à multitudine. Et rursum: Et uocauit no-men domini, qui loquebatur secum deus, qui aspexisti me. Angelus dei lo-quitur. Duplex autem in angelo dei significatio est, ipse qui est, & ille cuius est. Et loquitur nõ res secundum nomen officij sui. Ait enim: Multiplicans multiplicabo semen tuum, & nõ dinumerabitur à multitudine. Ministeriũ angeli potestas multiplicandarũ gentium excedit, sed quid tandem de eo qui dei angelus, quæ soli deo propria sunt loquebatur, scriptura testata est: Et uocauit nomen domini qui loquebatur secum, tu deus qui aspexisti me.

Primum

Primum angelus dei,secundo dominus. Vocauit enim nomen domini,qui loquebatur secum. dehinc tertio deus : Tu enim es deus qui aspexisti me. Qui angelus dei dictus est, idem dominus & deus est. Est autē secundum propheram filius dei, magni consilij angelus : ut personarū distinctio absoluta esset,angelus dei est nuncupatus. Qui enim est deus ex deo, ipse est & angelus dei. Vt uero honor debitus redderetur, & dominus & deus est prædicatus,& hic quidem primū angelus dei,deinde idem postea & dominus & deus. Ad Abraham uero tantū deus. Tota enim iam personarū discretione præmissa, ne solitarij error subesset, absolutum & uerum eius nomen edicitur. Scriptum namq; est : Et dixit deus ad Abraham, Ecce Sara uxor tua pariet tibi filiū,& uocabis nomen eius Isaac,& statuam testamentum meum ad illum in testamentū æternum & semini eius post illum. De Ismael autem hæc : Ecce exaudiui te,& benedixi eum, & amplificabo eum ualde. Duodecim gentes generabit,& dabo eum in gentē magnam. Nunquid ambigitur,quin qui angelus dei dictus est,idem rursum dicatur & deus. Pariterq; de Ismael sermo est,& nunc & dudum multiplicandus ab eodem est. Et ne forte non idem qui esset locutus ad Agar, nunc loqui crederetur, eiusdem personæ significationem diuinus sermo testatur,dicens : Et benedixi eum,& multiplicabo eum. Benedictio ex præterito est, iam enim ad Agar sermo fuerat: amplificatio uero in futurum. Nunc enim primum ad Abraham de Ismael deus loquitur : ad Agar uero angelus dei locutus est. Deus igitur est qui & angelus dei est, quia & qui angelus dei est, deus est ex deo natus. Dei autē angelus ob id dictus, quia magni consilij est angelus. Deus uero idem postea demonstratus est,ne qui deus est,esse angelus crederetur. Sequatur sermo ordinem rerum. Angelus dei ad Agar locutus est, idem ad Abraham deus loquitur. Ex eodem ad utrunq; fit sermo. Benedicitur Ismael,& in gentem magnam amplificandus esse promittitur. Scriptura & per Abraham,deum esse qui loqueretur, ostendit. Abrahæ quoq; Isaac filius promittitur. Dehinc postea assistunt uiri tres. Abraham conspectis tribus unum adorat & dominum confitetur. Scriptura astiusse uitos tres edidit : sed patriatcha non ignorat qui & adorandus sit & confitendus. Indiscreta assistentium species est,sed ille dominum suum fidei oculis & uisu mentis agnouit. Dehinc sequitur. Et dixit ei: Reuertēs ueniam ad te,ad hoc tempus in futurū,& habebit filium Sara uxor tua. Et post hæc dixit ei dominus: Num celabo ego*Abrahæ puero meo quæ facturus sum? Et rursum: Dixit autem dominus, Clamor Sodomorū & Gomorreorum impletus est,& peccata eorū magna ualde. Et rursum post alium multū sermonem, quem breuitatis studio prætermittimus,cum de iustis unà cum iniustis p erdendis Abraham esset solicitus,ait : Nequaq; qui indicas terram, facies hoc iudicium,ut perdas iustum cū impijs. Et dixit dominus : Si inuenero

Filius est angelus dei & deus

Magni consilij angelus

Erant tres uiri specie similes,sed Abraham uisu mentis et oculis fidei deū inter alios agnouit

Als*Abrahā puerū meū

nero Sodomis quinquaginta iustos in ciuitate, remittam omni loco propter illos iustos. Et rursum consummato sermone ad Loth fratrem Abrahę scriptura dicit: Et dominus pluit super Sodomam & Gomorram sulphur & ignem à domino de cœlo. Et rursum: Et dominus uisitauit Saram, sicut dixit, & fecit deus Saræ sicut locutus est, & concepit & peperit Sara Abrahæ filiū in senectute sua & in tempore, sicut locutus est illi dominus. Et dehinc expulsa de Abrahæ domo cum filio suo ancilla, & in deserto ob aquę inopiam interitum pueri timente, eadem scriptura ait: Et ecce exaudiuit dominus deus uocem pueri ubi erat, & uocauit angelus dei Agar de cœlo, & dixit ei: Quid est Agar? Noli timere, exaudit enim deus uocem pueri de loco in quo est. Surge & accipe puerum, & tene manū eius, in gentem enim magnam faciam eum. Quæ perfidiæ cæcitas est, quæ increduli cordis obtusio est, quæ irreligiositatis temeritas, aut ignorare hæc, aut nō ignorata negligere? Certe ita cōmemorata & dicta sunt, ne intelligentiam ueritatis error aliquis aut obscuritas impediret. Quæ si non posse ignorari docemus, impietatis esse crimē necesse est quod negatur. Angelus dei loqui ad Agar cœpit, Ismaelem in gentem magnam adauctarus, eiq; innumerabilem gentis progeniem præstiturus. Confessio audientis & dominum eum esse & deum edocet. Sermonis enim exordium ab angelo dei cœpit, sed in cōfessione dei constitit. Ita qui sub mysterio magni consilij nunciandi dei angelus est, ipse & natura & nomine deus est. Nomen enim naturæ, nō nomini natura componitur. Iisdem etiam de rebus ad Abraham deus loquitur, benedictum iam Ismaelem edocetur, & multiplicadū esse eundem in gentem: Benedixit, inquit, ei. Non itaq; demutauit personæ suæ significationem. Se enim iam benedixisse demonstrat. Scriptura certe sacramenti ordinem & ueræ prædicationis modū ab angelo dei incipiens, & postea iisdem de rebus eundem loquentem deum confessa seruauit. Procedit autem pleniore doctrinæ profectu sermo diuinus. Deus istic ad Abraham loquitur, pariturum Saram pollicetur. Post hæc uiri tres sedenti assistunt, unum adorat, & dominum confitetur, idemq; & adoratus & confessus ab illo, tempore eodem in futurum rediturum se promittit, & Saræ filium futurum. Deus ad Abraham locutus est. Idem postea de rebus ipsis eundem uir ab eo uisus alloquitur: Demutatio tantum fit nominum, nihil tamē de confessione decessit. Virum enim licet conspectum Abraham deum tamen adorauit, sacramentum scilicet futuræ corporationis agnoscens. Nec tamen tantæ fidei testimonio caruit, domino in Euangelio dicente: Abraham pater uester lætabatur, ut uideret diem meum, & uidit & gauisus est. Vir ergo conspectus rediturum se tempore eodem pollicetur. Contuere responsionis effectum, memento tamen uirum esse qui spondeat. Quid ergo scriptura dicit? Et dominus uisitauit Saram. Vir ergo iste dominus est, de quo scriptura dicit, efficiens

Qui sibi mysterio magni consilij nunciandi dei angelus est, ipse natura & nomine deus est

Abraham cōspiciens uirū, futurū corporationis sacramentū nouit

efficiens quod spopondit. Quid autem sequitur? Et fecit deus Saræ sicut locutus est. Vir in loquendo nuncupatus, dominus in uisitatione significatus, deus prædicatur in facto. Locutũ certe uirum non ignorans, qui Abrahæ & uisus est & locutus. Deum quo modo ignorabis, scriptura eadem quæ uirum dixerat, deũ confitente? Ipsa enim dixit: Et concepit & peperit Sara Abrahæ filium in senectute sua in tempore, sicut locutus est illi dominus. Sed uir uenturum se locutus est. Virum crede tantum, nisi qui uenit, & deus & dominus est. Causam compara. Vir certe ob id uenit, ut Sara & cõcipiat & pariat. Fidem disce. Dominus & deus ob hoc uenit, ut Sara & conciperet & pareret. In potestate dei uir locutus est, & in effectu dei deus præstitit. Ita se deum & loquendo & faciendo significat. Viris deinde conspectis tribus, duo abeunt, sed qui residet, & dominus & deus est. Neq; solum dominus & deus est, sed & iudex est. Stans enim ante dominũ Abraham dixit: Nullo modo tu facies hoc uerbũ, occidere iustum cum impio, & erit iustus sicut impius. Nequaquam, qui iudicas omnem terram, facies hoc iudicium. Toto igitur sermone suo Abraham fidem, ob quã iustificatus est, docet: dominũ suum ex tribus agnitum, & solum adoratum, & deum confessus est & iudicem. Ac ne forte existimes in unius confessione, trium omnium uirorũ, qui simul uidebantur, honorem contineri, contuere quid conspectis duobus, qui discesserant, Loth dixerit: Et uidit Loth, & surrexit in obuiam illis, & adorauit in faciem in terra, & dixit: Ecce domini, diuertite in domum pueri uestri. Hic pluralem retinuit significationem simplex uisio angelorum, illic singularem honorem patriarchæ fides confitetur. Hic diuinæ scripturæ historia duos de tribus angelos fuisse significat, illic dominũ & deum prædicat. Ait enim: Et dixit dominus ad Abraham: Quare risit Sara, dicens: Ego uere paritura sum, ego autem quæ iam senui? Nunquid impossibile est à domino uerbum? in tempore hoc reuertar ad te in futurum, & erit Saræ filius. Tenet ergo scriptura ordinem ueritatis, nec pluralem significatioñe in eo qui & deus & dominus agnoscebatur admiscens, neq; angelis duobus honorem, qui deo tantũ fuerat delatus, impertiens. Loth quidem dominos dicit, sed scriptura angelos nuncupat. Illic hominis officium est, istic confessio ueritatis. Dehinc adest in Sodomam & Gomorram iusti pœna iudicij. Et quid tandem momenti in eo est? Dominus sulphur & ignem pluit à domino: ut dominus à domino, ita non discreuit naturæ nomine, quos significatione distinxerat. Legimus namq; in Euangelio: Pater nõ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Dedit ergo dominus, quod dominus accepit à domino, sed qui accepisti in domino, & domino iudicis cognitionem, cognominis eiusdem in deo & deo cognosce consortium. Iacob discedens ob metum fratris sui somnians uiderat scalam fundatam in terra & contingentem cœlum, & per eam ascendentes

Ex tribus conspectis duo angeli & unus deus & dominus

& descendentes angelos dei, & dominum incumbentem super eam sibiq; omnes benedictiones quas Abrahæ & Isaac dederat, impertientem. Ad hunc postea talis dei sermo est: Dixit autem deus ad Iacob: Surgens ascende in locum Bethel, & habita ibi, & fac ibi altare deo qui appatuit tibi cum fugeres à facie fratris tui. Deus honorem deo postulat, & postulat cum alterius significatione personæ: Qui, inquit, apparuit tibi cum fugeres, ne qua personæ eiusdem confusio nasceretur. Deus ergo qui loquitur dicitur, & de quo loquitur, honoris confessio naturæ nomine non discernit, quos significatio subsistentes esse distinguit. Et huic quidē loco quædam meminimus ad pleniorem absolutionē necessaria. Sed secundū propositionis ordinem responsionis quoq; ordo retinendus est. Itaq; quæ ei reliqua sunt, in libro altero suo loco exequemur. Tantū hoc nunc in deo qui honorē deo postulat, demonstrandū fuit, angelū dei qui cū Agar locutus esset, & deū esse & dominū, cū iisdem de rebus ad Abraham locutus ipse sit, & uirū qui Abrahæ uisus est, & deū esse & dominū. Angelos autē duos & cum domino uisos, & ab eo ad Loth missos, nihil aliud à propheta nisi angelos prædicatos. Non solū autē ad Abraham in uiro deus affuit, sed etiam ad Iacob in homine deus uenit. Neq; solū uenit, sed luctatus ostenditur. Neq; tantum modo luctatus, sed etiam aduersus eum cū quo luctabatur, infirmus. Nunc de luctæ sacramento neq; est in tempore, neq; in materia aliquid tractare. Deus certe est, quia Iacob aduersus deū inualuit, & Israel deū uidit. Videamus autē an etiam alibi præterquam ad Agar hic angelus dei deus esse sit cognitus. Cognitus plane est. Neq; solum deus, sed etiam deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob repertus. Angelus enim domini Moysi de rubo apparuit, dominus de rubo loquitur, uocem eius intelligendam existimas, utrū eius qui uisus est, an alicuius alterius? Hic mendacij locus nullus est. Ait enim scriptura: Apparuit autē illi angelus domini in flamma ignis de rubo. Et rursum: Vocauit eum dominus de rubo: Moyses Moyses. Et respondit: Quid est? Et dixit dominus: Ne accesseris huc, solue calciamentū de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est. Et dixit ei: Ego sum deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob. Qui apparuit in rubo, de rubo loquitur, & uisionis locus unus & uocis est, neq; alius quàm qui est uisus, auditur. Quia qui angelus dei est cum uidetur, idem rursum cum auditur est dominus: ipse uero qui auditur dominus deus est. Deinde Abrahæ Isaac & Iacob deus esse cognoscitur. Cum angelus dei dicitur, nō proprius sibi ac solitarius esse monstratur. Etenim dei angelus cum dominus & deus nuncupatur, in honore naturæ suæ & nomine prædicatur. Habes ergo angelum qui de rubo apparuit, & dominū & deū. Percurre adhuc Moysi testimonia, & intellige an occasionem aliquam prædicandi deū & dominū negligat. Tenes nempe ex dictis eius: Audi Israel, Dominus deus tuus unus est

Angelus ad Agar loquēs deus fuit

Idem angelus domini & deus

Alius locus ex cantico Moysi, quoniam ego sum dominus & non est alius præter me

est. Tene nunc diuinæ illius cantionis dicta. Ait namq;: Videte uidete, quo-
niam ego sum dominus, & non est deus præter me. Et cũ omnis sermo dei
ex persona dei usq; ad finem cantionis fuisset ait: Lætamini cœli simul cum
eo, & adorent eum omnes filij dei. Lætamini gentes cum plebe eius, & ho-
norificent eum omnes angeli dei. Honorificandus est à dei angelis deus, di-
cens: Quoniam ego sum dominus, & nõ est deus præter me. Est enim uni-
genitus deus, neq; consortem unigeniti nomen admitit, sicut nõ recipit in-
nascibilis, in eo tantum quòd est innascibilis, participem. Est ergo unus ab
uno. Neq; præter innascibilem deum deus innascibilis alius est. Neq; præ-
ter unigenitum deum unigenitus deus quisquam est. Vterq; itaq; unus &
solus est. Proprietate uidelicet in unoquoq; & innascibilitatis & originis. Ac
sic uterq; deus unus est. Cum inter unum & unum, id est, ex uno unum, di-
uinitatis æternæ non sit secunda natura. Adorandus est ergo à filijs dei, &
honorificandus ab angelis dei. Ita & honor & ueneratio deo à dei filijs &
angelis postulatur. Significationem honorandi & eorum per quos est ho-
norandus intellige, scilicet per angelos & filios dei, deus. Ac ne fortè hono-
rem dei nõ naturalis existimes postulari, & arbitreris hoc in loco Moysen
de honorando deo patre sensisse, cum tamen pater sit honorandus in filio,
tamen benedictionem quam sub eodem sermone ad Ioseph disponit, ad-
uerte. Ait enim: Et quæ accepta sunt ei qui apparuit in rubo, ueniant super
caput Ioseph & uerticem. Adorandus ergo à dei filijs deus est, sed deus
qui & filius dei est. Honorificandus aũt à dei angelis deus est, sed deus qui
dei angelus est. Qui de rubo apparuit dei angelus deus, & quæ ei compla-
cita sunt, Ioseph cũ benediceretur optantur. Nõ ideo nõ deus, quia angelus
dei est: neq; rursum angelus dei nõ idcirco, quia deus est, sed significata per-
sonarum intelligentia, & distinctio innascibilitatis natiuitatisq; sensu ac ma-
nifestata sacramentorũ cœlestium dispensatione, nõ solitarium deum do-
cuit opinandum, cum angelum & filium dei deum dei angeli & filij adora-
bũt. Et hæc quidẽ de Moysi libris responsa à nobis sint, uel potius Moyses
ipse responderit, quia eo hæretici autore usi, per unius dei confessionẽ pu-
tent persuaderi posse, ne deus esse dei filius prędicetur, contra autoris sui te-
stimonium impij. Quando ille unum deũ confitens, nõ destiterit de dei fi-
lio docere quòd deus est. Sed consequens est multiplices de eodẽ prophe-
tarum sententias proferre. Tenes dictum: Audi Israel. Dominus deus tuus
unus est. Atq; utinã recte teneres. Sed secundũ sensum tuũ dicti propheti-
ci quęro rationẽ. Ait enim in psalmis: Vnxit te deus deus tuus. Discerne ad
legentis intelligentiã unctũ & ungentẽ. Distingue te & tuus, ad quẽ & de
quo sit sermo, demonstra. Superioribus enim dictis is cõfessionis ordo sub-
iectus est. Dixerat namq;: Sedes tua deus in seculũ seculi, uirga directionis
tuæ uirga regni tui, dilexisti iustitiam & odisti iniquitatẽ: Nunc quoq; his
adiecit

Angelus dei filius dei deus

Tractatis testimonijs ex Moyse transit ad alios prophetas Vnxit te deus deus tuus

adiecit: Propterea unxit te deus deus tuus. Deus ergo regni æterni ob meritum dilectæ iustitiæ & perosæ iniquitatis, à deo suo unctus est. Nunquid intelligentiam nostram aliqua saltem nominũ interualla cõfundunt? Nam discretio tantum personæ in te & tuus posita est, in nullo tamen naturæ distincta confessione. Tuus enim relatum est ad autorem, te uero ad eius qui ex autore est, significationem. Est enim deus ex deo, propheta eodem ordine confitente: Vnxit te deus deus tuus. Non est autem ante innascibilem deum deus ullus, ipso dicente: Estote mihi testes, & ego testis dicit dominus deus, & puer meus quem elegi, ut sciatis & credatis & intelligatis, quoniam ego sum, & ante me non est alius deus, & post me non erit. Eius igitur qui sine natiuitate est, demonstrata est * dignitas, & eius qui ex innascibili est, honor cõseruatus est, unxit te deus deus tuus. Id enim quod ait tuus, ad natiuitatem refertur, cæterum non perimit naturam. Et idcirco deus eius est, quia ex deo natus in deum est. Non tamen per id quod pater deus est, nõ & filius deus est. Vnxit enim te deus deus tuus, designata uidelicet & autoris sui & ex eo geniti significatione, uno eodemq; dicto utrunq; illum in naturæ eiusdem & dignitatis nuncupatione constituit. Verum ne forte ex eo arripi impiæ assertionis possit occasio, quod dictũ est: Quoniam ego sum, & ante me non est deus alius, & post me non erit, tanquam per id non & filius deus sit, quia post dominum, ante quem deus nullus sit, nullus quoque postea deus futurus sit, totius ob id dicti ratio tractanda est. Deus ipse sermonis sui testis est, sed puer eius electus unà cum eo testis est, deum ante se non esse, neq; post se futurum. Sufficiens quidem sibi ipse testis est, sed testimonio de se suo testimonium pueri, quem elegit, admiscuit. Vnum ergo duorum testimonium est, nullum ante se deum esse, ex eo enim omnia sunt, neq; post se deum futurum, non utiq; ex se non fuisse. Erat enim iam puer in testimonio patris hæc loquens. Per in tribu ex qua gigni habebat electus: Id ipsum ita in Euangelijs demonstrat: Ecce puer meus quem elegi: dilectus meus, in quo complacuit animæ meæ. Non est ergo ante me alius deus, & post me non erit. Aeternæ uidelicet & indemutabilis uirtutis infinitatem in eo, quod antea & postea deus præter se sit nullus, ostendens, puero * tamẽ suo ut in testimonio suo, ita & in nomine collocato. Et hoc ipsum promptũ est ex persona ipsius discere. Ait enim ad Oseæ prophetam: Non apponam adhuc ut miserear domui Israel, sed enim aduersans aduersabor illis, filiorum aũt Iuda miserebor, & saluos faciam illos in domino deo ipsorum. Ergo absolute pater deum filium nuncupat, in quo & elegit nos ante tempora secularia. Illorũ idcirco ait, quia deus innascibilis à nullo est, nosq; filio in hæreditatem à deo patre donamur. Legimus namq;: Posce à me, & dabo gentes tibi in hæreditatem tuam. Deo enim ex quo omnia sunt, deus nullus est, qui sine initio æternus est. Filio autẽ deus pater est, ex eo

Al.* persona

Idcirco deus eius est, quia ex deo natus in deum est

Al.* tum

Saluos faciam illos in domino deo ipsorũ

eo enim deus natus est. Nobis autẽ & deus pater est, & filius deus est, pa/tre de filio confitente, quòd deus noster sit: filio de patre docente, quòd de/us nobis sit. Deo tamẽ filio à patre, id est, ipso innascibili uirtutis suæ nomi/ne nuncupato. Et hæc quidem ad Oseæ. Per Esaiam autem quàm absoluta dei patris de domino nostro Iesu Christo professio est? Ait namq;: Quoni am sic dicit dominus deus sanctus Israel, qui fecit quæ uentura sunt. Inter/rogate me de filiis uestris & de filiabus, & de operibus manuum mearum mandate mihi. Ego enim feci terram & hominem super eam, ego omnibus sideribus præcepi lucere, ego suscitaui regem cũ iusticia, & omnes uiæ eius rectæ, hic ædificabit ciuitatẽ meam, & captiuitatem plebis meæ conuertet. Non cum præmio, neq; cum muneribus, dicit dominus sabaoth. Labora/uit Aegyptus & mercatus Aethyopum & Sabain, uiri excelsi ad te transi/bunt, & tui erunt serui, & post te sequentur alligati uinculis, & adorabũt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est deus, & nõ est deus præter te. Tu enim es deus, & nesciebamus. Deus Israel saluator, erubescent & pudebunt omnes qui aduersantur ei, & ibunt cũ cõfusione. Est ne adhuc aliquis teme ritati locus? aut ulla relicta est ignorationis occasio, nisi id tantũ relinquũ sit, ut impietas professa se prodat? Deus, ex quo omnia sunt, qui omnia* man/dando fecit, facti opera sibi assumens, nõ utiq; efficienda, nisi dixisset ut fie rent, testatur regem per se excitatũ iustum, & ædificantem sibi domino ciui tatem, & plebis captiuitatem auertentem, nõ cum præmio, neq; cum mune ribus, gratia enim omnes saluamur. Deinde ita loquitur, cũ post laborem Aegypti, id est, seculi captiuitatem, & mercatus Aethyopum & Sabain, ui ri excelsi ad eum transibunt. Et qui tandem existimandus labor Aegypti, & mercatus Aethyopum & Sabain? Recordemur orientis Magos adoran tes dominũ, & munerantes, & laborem ueniendi usq; in Bethleem Iudæ, tanti itineris metiamur. In principio enim labore totius Aegypti, seculi la/bor demonstratus est. Magis namq; diuinæ uirtutis operationes falsa rerũ specie metientibus potissimus impiæ religionis honor à seculo scilicet om/ni deferebatur. Iisdem Magis ex mercatu Aethyopum & Sabain, auri, & thuris, & myrrhæ munera deferentibus: quod quidẽ id ipsum & alius pro/pheta præmonuit, dicens: In conspectu eius procident Aethyopes, & inimi ci eius limum lingent. Reges Tarsis munera offerent, reges Arabum & Sa/bain munera adducent, & dabitur ei de auro Arabię. In Magis itaq; & mu neribus labor Aegypti, & mercatus Aethyopũ & Sabain, ostenditur* secu li & mundi error Magis adorantibus, & electa gentiũ munera adorato ab his domino oblata. Excelsi autẽ uiri, qui ad eum transituri sunt, atque eum uincti sequentur, qui tandem isti sunt, nõ in obscuro est. Respice ad Euan/gelia. Petrus dominum suum sequuturus præcingitur. Intuere apostolos. Seruus Christi Paulus in uinculis gloriatur. & uideamus an uinctus Chri/sti Iesu

Quoniam in te est deus, & non deus præter te

Al.* man/dato

Sabain

Al.* scilicet

sti Iesu, ea quæ deus de filio suo deo fuerat loquutus, impleuerit: Precabuntur, inquit, quoniam in te est deus. Dictum itaq; ab Apostolo recognosce, & recognitũ intellige: Deus in Christo erat mundum reconcilians sibi. Dehinc sequitur: Et nõ est deus præter te. Quibus continuo idem Apostolus ait: Vnus est enim dominus noster Iesus Christus, per quem omnia. Et nullus præter eum uidetur alius esse, qui unus est. Tertio quoq; ait: Tu es deus, & nesciebamus. Sed ex persecutore factus doctor ecclesiæ, dixit: Quorum patres, ex quibus Christus, qui est super omnia deus. Hi igitur uincti hæc prædicarũt, excelsi uidelicet, & in duodecim thronis iudicaturi tribus Israel, & dominũ suum doctrinę & passionis suæ martyrio secuturi. Deus ergo in deo est, & in quo est deus, deus est. Et quomodo nõ est deus præter te, cũ in eodem deus sit? Vsurpas ô hæretice, ad confessionem solitarij dei patris, nõ est deus præter me. Quomodo ex prædicatione dei patris dicentis, non est deus præter te, dictum interpretaberis, si pet id quod dictum est, nõ est deus præter me, affirmare contendis, ne dei filius deus sit? Et cui ergo deus dixerit, nõ est deus præter te? Subijcere enim hic tibi personam solitarij nõ licebit. Dominus enim dixit regi, quem excitauit ex persona utroru excelsorum adorantium & deprecantiũ, quoniam in te est deus. Solitarium res ista nõ recipit. In te enim præsentem, ueluti ad quem sit sermo, significat. Quod autem sequitur, in te est deus, nõ solum eum qui præsens est, sed etiam eum qui maneat in præsenti demonstrat, habitantem ab eo in quo habitat, discernens personę tantum distinctione, nõ generis. Deus enim in eo est, & in quo est deus, deus est. Non enim deus in diuersæ atq; alienæ à se naturæ habitaculo est, sed in suo atq; ex se genito manet deus in deo, quia deus ex deo est. Tu es enim deus, & nesciebamus, deus Israel saluator. Negantem te deũ in deo sequens sermo confutat. Ait enim: Erubescent & pudebit omnes qui aduersantur ei, & ibunt cum confusione. Decretũ hoc in impietatem tuam, dei est. Aduersaris enim Christo, de quo te professio paternæ uocis obiurgat. Deus est enim, quem esse tu deum negas. Denegas uero sub specie honoris dei, dicentis: Nõ est alius deus præter me. Sed confundere & erubesce, nõ eget delato à te honore innascibilis deus, gloriam hanc à te solitudinis suæ nõ postulat, nõ desiderat hanc opinionis tuæ intelligentiam, ut ob hoc quòd dixerit, non est deus præter me, eum quem ex se genuit deum abneges. Ac ne sibi hoc ad diuinitatẽ filij destruendam peculiare deferres, unigeniti sui gloriam honore perfectæ diuinitatis impleuit, dicens: Et nõ est deus præter te. Quid exæquata discriminas? quid com-

Proprium dei filio. patata discernis? Proprium dei filio est, ne præter eum deus sit. Proprium

Proprium deo patri. deo patri est, ne absq; eo deus quisquam sit. Verbis dei de deo utere. Confitere ita, & precare regem, quoniam in te est deus, & nõ est deus præter te. Tu enim es deus, & nesciebamus, deus Israel saluator. Caret cõtumelia honoris

noris officium, neq; offensionem habet confessionis exemplum, maxime cum aduersatio eius plena confusionis sit & pudoris. Immorare dei uerbis, confitere dei uocibus, & fuge cõfusionis denunciationẽ. Deũ enim dei filiũ abnegando, nõ tam deum tanquam solitario gloriæ honore uenerabaris, quàm patrẽ filij inhonoratione contemnis. Honoris fidem innascibili deo confitere, quòd præter eum deus nullus sit. Vnigenito deo prædica, quòd absq; eo deus nõ sit. Audi enim præter Moysen & Esaiam, tum tertio id ipsum quoq; & Hieremiam docentem, cum dicit: Hic deus noster est, & non deputabitur alter ad eum. Qui inuenit omnẽ uiam disciplinæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hęc super terram uisus est, & inter homines conuersatus est. Dixerat enim iam superius: Et homo est, & quis cognoscet eum? Habes ergo deũ in terra uisum, & inter homines conuersatum, & requiro quomodo intelligendum existimes, deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris, cum Hieremias deum prædicet, qui & uisus in terris est, & inter homines conuersatus est? Pater certe non nisi filio uisibilis est. Quis ergo iste est qui uisus est, & conuersatus est inter homines? Deus certe noster est, & uisibilis in homine, & cõtrectabilis deus. Et prophetam loquentem intellige: Nõ deputabitur alter ad eum. Si quæris quomodo, audi quæ sequuntur, ne per id non & patri proprium esse existimes, quod dictum est: Audi Israel. Dominus deus tuus unus est. Hæc enim sibi cohærent: Non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnẽ uiam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hoc super terram uisus est, & inter homines conuersatus est. Vnus est enim mediator dei & hominum, deus & homo: & in legislatione, & in corporis assumptione mediator. Alius igitur ad eum non deputabitur. Vnus est enim hic in deum ex deo natus, per quem creata sunt omnia in cœlo & in terra, per quem tempora & secula facta sunt. Totum enim quicquid est, ex eius operatione subsistit. Hic ergo unus est disponens ad Abraham, loquens ad Moysen, testans ad Israel, manens in prophetis, per uirginem natus ex spiritu sancto, aduersantes nobis inimicasq; uirtutes ligno passionis affigens, mortem in inferno perimens, spei nostræ fidem resurrectione confirmans, corruptionem carnis humanæ gloria corporis sui perimens. Ad hunc ergo nõ deputabitur alius. Soli enim hęc unigenito deo propria sunt, & unus hic in hanc peculiarem uirtutum suarũ beatitudinem natus ex deo est: non alter ad eum deus deputatur. Non enim ex alia substantia, sed ex deo deus est. Nihil in eo itaq; nouum, nihil extraneum, nihil recens est. Cũ enim audit Israel, quòd sibi deus unus sit, & filio dei deo nõ alter deus deputetur, ut deus sit absolute pater deus, & filius deus unũ sunt, non unione personæ, sed substantiæ unitate, quia filio dei deo deputari ad alterum deum non sinit propheta dicens, quòd deus unus est.

Quomodo deus supra terram uisus

Quomodo intelligitur illud: Non deputabitur alter ad eum

Per uirginem natus ex spiritu sancto

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER QVINTVS

RESpondentes impijs & uæsanis hereticorum institutionibus superioribus libris, non ignoramus in eam nos contradicendi necessitatem deductus fuisse, ut non minus periculi audientibus responsio nostra quàm silentium cõmoueret. Cum enim unum deum prophanæ assertio infidelitatis ingereret, & rursum unum deũ religiose negare fides sana non posset, tractari de eo non sine ancipitis periculi conscientia potuit, quod non minus impie confirmaretur quàm negaretur. Equidem humani sensus opinione ineptum, & rationis alienum esse hoc fortè existimabitur, ut quod irreligiosum est negare, id ipsum irreligiosum sit confiteri, cum pietas confitendi, impietatem condemnet negandi: nec ratione conueniat, ut utiliter affirmetur, quod utiliter destruatur. Sed ad diuinæ sapientiæ intelligentiam humanus sensus imprudens, & secundũ cœlestem prudentiam stultus, iuxta infirmitates suas sentit, & iuxta imbecillitatem naturę suæ sapit, stultus sibi futurus ut deo sapiat, scilicet ut sensus sui inopiam intelligens, & dei sapientiam consectans, non secundum humanam sapientiam prudens sit, sed secundum quod ad deũ proficit, sapiat, in dei sapientiam ex recognita mundi stultitia transiturus. Cuius stultæ sapientiæ sensum hæretica subtilitas ad fallendi occasionem coaptans, unum deum professa est autoritate legis Euangeliorumq; usa, qua dictum est: Audi Israel: Dominus deus tuus unus est. Non ignorans quantum in eo sit, uel responsionis periculum, uel silentij, & ex utroq; opportunitatem impietatis expectans, ut si sanctitatẽ dicti infideliter usurpati, conniuentis taciturnitas confirmaret, per id quod deus unus est, filius tamen dei deus non esset, deo tantum sicut est, uno manente. At uero si contradictio præsumptæ impiæ huius professionis existeret, ueritatem fidei Euangelicæ non conseruaret deum unum non confessa responsio, cum fidei nostræ professio secundum deum unum sit, recideretq; in alterius hæreseos impietatem, deum unum patrem & filium non professa confessio. Atq; ita sapientia mundi, quæ stultitia apud deum est, specie blandæ & pestiferæ simplicitatis illuderet, cum hoc fidei suæ constitueret exordium, in quo sibi impie aut assentiremur aut aduersaremur. Et per hoc utriusq; rei periculum, dei filium deum non esse obtineret, quia deus unus est, aut extorqueret alterius hæreseos necessitatem, si & patrem deũ, & filium deum confitentes, unum deum prędicare secundum Sabellij opinionem impiam existimaremur, & ita hac prædicationis suæ modo, unus deus aut alium

excluderet

excluderet, aut per alium non esset, aut tantũ in nominibus unus esset: quia & unitas alium nesciret, & alius non permitteret unionem, & duo unus esse non posset. Sed nos sapientiam dei, quæ mundo stultitia est consequuti, & per fidei dominicæ salutarem & synceram confessionem, uiperea doctrinæ fraudulentiam prodituri, hunc responsionis nostræ ordinem inchoauimus, qui & aditum sibi demonstrandæ ueritatis acquireret, nec se periculo impiæ professionis insereret, temperato inter utrunq; moderamine, nõ negantes deum unum, sed eo ipso autore deum & deũ, per quem deus unus prædicatus est, prædicantes & deum unum, nõ per unionem docentes, neque rursum ad diuersitatis numerum desecantes: neq; contra tantum in nominibus confitentes, sed deũ & deum reposita & dilata adhuc plenius unitatis quæstione, monstrantes. Recte enim unum deum à Moyse prædicatũ Euangelia testantur, & rursum fideliter in Euangelijs deũ & deum doceri, Moyses deum unum prædicans autor est. Atq; ita nõ autoritati contrariũ est, sed ex autoritate responsum est, ne per id filium liceret deũ negare, quia ad Israel deus unus est, cum confitendi dei filium deũ idem autor esset, qui autor est dei unius prædicandi. Sequitur itaq; ordinem quæstionis etiam ordo cõnexi sibi libelli. Nam quia hæc sequens impij blandimenti posita sententia est, nouimus deum unum uerum: hinc quoq; secundi huius libri omnis sermo consistit, an filius dei deus uerus sit. Nam sine dubio in hunc se ordinem hæretici ingenij subtilitas coaptauit, primum unum deũ dicens, deinde unum uerum deum confitens, ut per id filium dei à natura dei & ueritate auerteret, cum ueritas in natura unius manens, naturalem unius non excederet ueritatem. Igitur quia ambiguitati locus nullus est, quin Moyses unum deum prædicans, intelligatur de dei filio significasse; quòd deus sit, per ipsas illas significationis suæ autoritates recurramus, & requiramus, an quem deum significauerit, deum quoq; uerum intelligendũ docuerit. Nulli autem dubium est, ueritatem ex natura & naturæ uirtute esse, ut exempli causa dictum sit. Verum triticum est quod spica structum, & aristis uallatum, & folliculis excussum, & in far comminutum, & in panem coactum, & in cibum sumptum, reddiderit ex se & naturam panis & munus. Itaq; quia naturæ uirtus præstat ueritatem, uideamus an uerus deus sit, quem Moyses deum esse significat, de uno deo, & eodem uero deo postea loquuturi, ne non interposita sponsione, de unius ueri dei in patre & filio subsistentis confirmatione, periculosa suspicio pendulæ expectationis solicitudine defatiget. Creatio igitur mundi,* priusquam & dei cognitio suscepta est, filiũ dei deum esse significans, rogo in quo tandem uerum esse deum denegetꝰ Non enim ambigitur, quin per filium omnia sint. Omnia namq;, secundũ Apostolũ, per ipsum, & in ipso. Si omnia per eum, & omnia ex nihilo, & nihil non per eum, quæro in quo ei ueritas dei desit, cui non desit dei nec natura

Moyses unũ deum prædicãs, de filio significauit q deus sit, nunc inquiritur an uerus deus sit

Al's *postq̃

tura nec uirtus? Naturę enim suæ uirtute usus est, ut & essent quæ nõ erant, & fierent quæ placerent. Vidit enim deus quòd bona sunt. Neq; enim aliam quàm personæ intulit lex significationem cum ait: Et dixit deus: Fiat firmamentum. Et subiecit rursum: Et fecit deus firmamentum. Cæterum nec uirtutem distinxit, nec naturam separauit, nec nomen demutauit in eo, in quo tantum dicentis intelligentiam præstitit, ut significationem efficientis afferret. Veritatem autē naturæ atq; uirtutis, significatio sermocinantis nō adimit, quin potius ueritatem ipsam quanta potest proprietate commendat. Afferre enim dicto efficientiam, naturæ eius est, qui efficiens id possit præstare, quod dicens. In quo ergo tandē nō erit uerus ille qui efficit, cū uerus sit ille qui dicit? Quandoquidē dicti ueritatem, facti ueritas consequatur. Deus est qui dixit, deus est qui fecit. Si in dicto ueritas est, quæro quur negetur in facto? nisi fortè hic dicendo uerus sit, & non sit uerus iste faciendo. Habemus itaq; in filio dei deo naturę ueritatē. Deus est, creator est, dei filius est, potest omnia, parū est ut quod uult possit, quia semper uoluntas uirtutis est, quin etiam id quod sibi dicitur potest. Perfectæ enim potestatis est, hoc naturam posse facientis, quod possit significare sermo dicentis. Atq; ita cū quicquid dici potest, id ipsum & effici possit, tenet ueritatis naturam ea quæ dictis exæquatur operatio. Non est itaq; dei filius deus falsus, nec deus adoptiuus, nec deus nuncupatiuus, sed deus uerus. Et non necesse est aliquid è diuerso demonstrare, per quod non sit uerus deus. Mihi enim sufficit in eo dei nomen atq; natura. Deus enim est, per quem facta sunt omnia. Hoc mihi de eo creatio mūdi loquuta est: Exæquatur deus deo nomine, exæquatur ueritati ueritas opere. Vt significatio est dei potentis in dicto, ita intelligentia est dei potentis in facto. Et post hæc quæro in patris & filij confessione, qua autoritate naturę ueritas uel diuinitatis denegetur, quam & uirtus nominis, & nomē uirtutis impleuit? Meminisse autem legentem oportet, non me immemorem aut diffidentem earum quæ obijci soleant quæstionū, de his nunc tacere. Neq; enim hoc quod dici solet: Pater maior me est, & cætera huiusmodi similia, aut ignorantur, aut nō intelliguntur, ut nō per hæc ipsa ueri dei in filio natura doceatur: sed ordinem responsionis nostræ eum esse conuenit, qui erat propositionis aduersæ, ut uestigia impiæ institutionis gressus hic piæ prædicationis inculcans, ipsa illa prima euadentis in hoc prophanum irreligiosumq; inter fallacis doctrinæ signa deleret. Dilatis igitur, atq; in postremum reseruatis Euangelicis atq; apostolicis præconijs, omnis interim nobis, de lege & prophetis aduersus impios pugna sit, emendatam eorum atq; fallacem peruersitatem his ipsis interim, quibus fallere tentant, dictis coarguentibus. Neque enim aliter ueritas intelligi potest, quàm si falsa ea esse, quæ ueritati obiecta sunt, detegantur. Et hoc quidem mentientiū absolutiore dedecore, si mendacia ipsa

Filius dei non est deus falsus, non deus adoptiuus, nec nuncupatiuus, sed deus uerus

Veritas intelligitur, cū obiecta falsa esse conuincuntur

ipsa proficiant ueritati. Et quidem sensu humanæ opinionis cõmune iudicium est, nequæ ueris falsa sociari, neqꝫ hæc rerũ genera mutuo sibi assensu contineri, quia per generis differentiam aduersante natura nunqꝫ dissidentia coeant, nec diuersa consentiant, nec sibi inuicem aliena cõmunia sint. Quæ cum ita sint, interrogo, inter uerũ & falsum deum, quomodo hoc dictum intelligatur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Verba sensum enunciant, sensus rationis motus, rationis motum ueritas incitat. Ex uerbis igitur sensum sequamur, & ex sensu rationem intelligamus, & ex ratione ueritatem apprehendamus. Cui enim dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quæro in quo nõ secundum eum uerus sit qui sibi dicat. Nam sine dubio dictum hoc ex affectu sensuqꝫ dicentis est. Ergo qui dicit, faciamus, significat secum ad faciendum nõ dissentientem, nõ alienum, non infirmum, sed qui potens sit ad id unde est sermo faciendum. Hoc ergo sine dubio sensisse qui loquitur, quia id loquutus est, intelligendus est. Vt plenior autem naturæ atqꝫ operationis ueritas doceretur, qui sensum suũ per uerba eloquebatur: sensus quoqꝫ rationem ex natura cum ueritate subiecit, dicens: Ad imaginem & similitudinem nostram. Vbi est hic falsus deus, cui uerus deus dicit: Ad imaginẽ & similitudinem nostram? Non habet unionem, nõ habet diuersitatem, non habet discretionem. Homo enim ad cõmunem fit, secundum ueritatem sermonis, imaginem. Cõmunio autẽ falso ueroqꝫ nõ cõuenit. Deus qui loquitur, ad deum loquitur. Ad patris & filij imaginem homo conditur. Nomẽ nõ discrepat, natura nõ differt. Vna enim est imaginis, ad quã homo creatus est, species: & inter hæc ueritas ubi deperit, manente inter utrunqꝫ & facti cõmunione, & cõmunis imaginis ueritate. Nondum absoluendę huius quæstionis mihi tempus est, posterius enim demonstrabimus, in quã imaginem dei patris & dei filij homo conditus sit. Nunc interim hoc tenemus, an iste uetus deus nõ sit, cui uerus deus dixerit: Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostram. Discerne si quid potes, in hac imaginis cõmunione, uerum atqꝫ falsum, & hæretico furore hæc indesecabilia decide. Vnum enim sunt, ad quorũ imaginis & similitudinis unũ est homo factus exemplũ. Sed sequamur ordinem lectionis, ut ueritas sibi cohærens nõ demutetur offendiculo falsitatis. Et fecit deus hominẽ, ad imaginẽ dei fecit eum. Imago cõmunis est, deus ad imaginem dei hominem fecit. Qui uerum deum filiũ dei denegat, quæro ad cuius dei imaginem à deo factũ hominem intelligat? Meminerit tamen semper per filium omnia, ne forte hæretica intelligentia operationẽ sibi dei patris coaptet. Si igitur ad imaginem dei patris per filiũ deũ homo cõditur, conditur quoqꝫ ad imaginẽ filij, quia nemo filio dictum denegat, ad imaginem & similitudinem nostram. Tenuit ergo sermo diuinus rationẽ ueritatis in dictis, quam opus explebat

Alius locus

Ex uerbis sensum sequamur, ex sensu rationem intelligamus, ex ratione ueritatem apprehendamus

Ad patris & filij imaginẽ homo cõditur

in factis, ut hominem ad imaginem dei deus figurans, & deũ significaret, nec ueritatem deo adimeret, cum & in cõmunione imaginis esset deus uerus, qui in opere efficiendo intelligebatur* dei filius. O desperatę mentis furor perdite, ô stulta cæcæ impietatis temeritas. Audis deum & deum, audis imaginem nostram, quid tu subijcis uerum & non uerum? Quid inferis naturalem atq; falsum? Quid sub religionis nomine religionẽ euertis? Quid per unum deum, & unum uerũ deum tentas, ne deus uerus unus sit? Nondum uæsanos spiritus tuos dictis Euangelicis atque apostolicis suffoco, in quibus pater & filius nõ persona, sed natura unus & uerus deus uterq; est: interim te lex sola necat. Nunquid ait deum uerum, & non deum uerum? Nunquid aliter in utroq; præterquam naturæ nomine usa est? Deum & deum dixit, quæ dixit deum unum. Sed quid tantum dixisse dico? Deum uerum, & deum uerum, per ueritatem imaginis prædicauit. Vsa est in nuncupatione primum naturæ nomine, utitur deinceps in genere ueritate naturæ. Cum enim qui fit, secundum imaginem creatur utriusq;, non potest nõ in utroq; consistere, quòd uterq; deus uerus sit. Sed pergamus etiam nunc eo prædicationis nostrę itinere, quo lex sancta de deo docuit: Angelus dei ad Agar de deo loquitur, & idem angelus deus est. Sed fortè idcirco non deus uerus est, quia angelus dei est. Inferioris enim naturæ uidetur hoc nomen, & ubi nuncupatio est generis alieni, ibi existimatur ueritas eiusdem generis non inesse. Et quidem iam superior liber inanitatem huius quæstionis ostendit. In angelo enim officij potius quàm naturæ intelligentia est. Et psalmista mihi testis est, dicens: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Vrens autem ignis, illi ministri eius sunt: sui autem spiritus, angeli eius sunt. Per hæc enim nunciorum, qui angeli nuncupantur, ac ministrorum ostenditur uel natura, uel uirtus. Fit ergo hic spiritus angelus, uel hic ignis urens, minister dei: & hæc natura eorum accipit nuncij & ministri officium. Volens igitur lex, imò per legem deus personam paterni nominis intimare, dei filium angelum dei loquuta est, id est, nuncium dei. Significationem enim officij testatur in nuncio: naturæ autem ueritatem confirmauit in nomine, cum deum dixit. Hic autem nunc dispensationis est ordo, non generis. Non enim aliud quàm patrem & filium prædicamus, & ita naturam nominum coæquamus, ut ueritatem dei teneat ex innascibili deo dei unigeniti natiuitas. Missi autem & mittentis significatio hic non aliud quàm patrem & filium docet: cæterum ueritatem non adimit naturæ, neq; in filio perimit natiuæ diuinitatis proprietatem, quia nemo ambigat naturam autoris in filij natiuitate connasci, ut ex uno consistat in unum atque per unum, non discernatur ab uno, atque ita unum sint per unum, ut unus ex uno est. O impatiens fidei calor, & desidetati sermonis incontinens silentium. Iam enim & in superiori libro mo-

dum

Ali's deus*

Alius locus, ex quo probat filiũ uerum deum

Angelus est nomen officij, non naturæ

dum constitutæ prædicationis excessimus, cum quando impie dictũ unum deum ab hæreticis arguentes, & deũ atq; deum à Moyse prædicatum docentes, ad unius dei ueram & religiosam confessionem pia, quamuis inconsiderata, festinatione descendimus, nunc quoq; alterius quæstionis negocio immorantes, non tenuimus ordinem constitutum, & dum de deo uero dei filio loquimur, usq; ad confessionẽ dei ueri in patre & filio feruentis spiritus ardore prorupimus. Sed tractatui suo fidei nostræ ueritas reseruetur, quæ cum inchoata sit ad securitatem legentis, tractanda tamen atque absoluenda plenius est ad desperationem contradicentis. Non affert itaque demutationẽ naturæ nomen officij. qui enim angelus dei est, deus est. Non sit planè deus uerus, si nõ res dei & loquutus fuerit, & gesserit. In gentem enim magnam Ismael adauget, & nomini eius multiplicationem gentium pollicet..., & quæro si hoc angeli opus est? Sin uero potestas dei est, quid naturæ aufers ueritatem, cui ueritatis non adimis potestatem? Tenet itaque uirtus naturæ ueritatis fidem, & inter dispensationis suæ salutaria mundo sacramenta: qui deus uerus est nescit aliquando non esse deus uerus. Et primum quæro, quid significationis habeat deus, & nõ deus uerus? Non enim uerbi huius apprehendo rationem si dicatur mihi, ignis est, sed non est uerus ignis: aut aqua est, sed non est uera aqua, & quæro, in quo eiusdem generis ueritas à generis eiusdem ueritate dissentiat? Quod enim ignis est, non potest esse ne uerus sit: nec natura manens eo potest carere quod uera est. Perime aquæ quod aqua est, & per id poteris abolere ne uera sit: cæterum si aqua maneat, etiam in eo necesse est persistat ut uera sit: potest ita demũ natura perire, si non sit: uerum non potest non uera esse si maneat. Aut deus uerus est filius dei, ut deus sit, aut si non est uerus deus, non potest id etiam esse quod deus est: quia si natura non sit, non naturæ competit nomen: si autem naturæ in eo nomen est, non potest ab eo ueritas abesse naturæ. Sed forte in eo cum angelus dei deus dicitur, adoptionis nomen indulgeatur, & sit in eo nuncupatio dei potius quàm ueritas. Si parum naturam in se dei, tum cum angelus dei dictus est, edocuit, in inferioris adhuc ab angelo naturæ nomine intellige, an ex se dei præstiterit ueritatẽ. namq; ad Abraham homo loquutus est, sed Abraham deũ adorauit. Erõ pestifer hæretice, deum Abraham confessus est, quem tu deum denegas. Quas promissas Abrahæ benedictiones impie expectas? Non est tibi ille, ut est, gentium pater, neque in familiam seminis sui per benedictiones fidei suæ renatus euadis. Non de lapidibus Abrahæ filius excitaris, sed natio uiperarum confessionis tuæ hostis existis. Non es Israel dei, non es Abrahæ successio, non iustificatus ex fide es, non enim deo credidisti. Per eam namque fidem iustificatus est, & constitutus est Abraham pater gentium, per quam deum cui credidit adorauit.

Verum esse, non separatur ab esse

Obiectio

Adorauit etenim beatus ille & fidelis patriarcha deũ, & accipe quàm deũ uerum,cui,ut ipse de se ait,nõ impossibile est omne uerbum. Aut nunquid nõ soli deo possibile est omne uerbũ? Aut cui possibile est omne uerbum, quæro quid desit de deo uero, & rogo, quis est deus hic Sodomæ & Gomorræ euersor? Pluit enim dominus à domino. Nunquid nõ uerus dominus à uero domino? aut nunquid aliud quàm dominus à domino? Vel quid præter significationem personæ in domino ac domino coaptabis? Et memento, quòd quem solum uerum deum nosti, hunc eundem solum iustum iudicem sis professus. Et intellige, quòd dominus qui pluit à domino, nõ occidens iustum cum impio, omnem iudicans terram, & deus & iudex est iustus, & pluit à domino. Et inter hæc, quem solum iustum iudicem dixeris quæro. A domino enim dominus pluit, & hunc iustum iudicem nõ negabis, qui pluit à domino. Abraham enim dixit, pater gentium nõ utiq; infidelium: Nullo modo facies hoc uerbum ut occidas iustum cum impio, & erit iustus tanq; impius. Nullo modo qui iudicas terram, facies hoc iudicium. Hunc ergo deum iustum iudicem necesse est & uerum deũ esse. Tuo te impie teneo mendacio. Nondũ ex Euangelijs deum iudicem profero, lex mihi iudicem deum loquuta est. Adime filio quòd iudex est, ut auferas quòd deus uerus est. Eum enim solũ uerum deũ, quem solum iudicem iustum professus es: & quem iustum iudicem doces, hunc nõ potes secundũ te uerũ deũ negare. Qui iudex est, dominus est, potens ad omne uerbũ est, benedictionum æternarũ sponsor est, piorũ impiorumq; iudex est. Abrahæ deus est, ab eo adoratus est. Ementire saltem aliquid per hanc impiam & stultam uerbi tui impudentiam, unde nõ uerus est. Non perimunt naturæ ueritatem cœlestis misericordiæ sacramenta, sed nec sanctorũ fidem species quæ ad fidei uisionem coaptantur eludunt. Sacramenta enim legis mysterium dispensationis Euangelicæ præfigurant, ut patriarcha uideat & credat, quod Apostolus contempletur & prædicet. Namque cum lex umbra sit futurorũ, ueritatem corporis umbræ species expressit. Et deus in homine & uidetur, & creditur, & adoratur, qui secundũ plenitudinem temporis esset in homine gignendus. Namq; ad uisum species præfiguratæ ueritatis assumitur. Visus est aũt tum tantũ deus in homine, nõ natus est: mox etiã hoc est quod est uisus, & natus est. Ad ueritatẽ uero nascendi familiaritas proficit assumptæ ad cõtemplandũ formæ. Illic homo per deũ secundũ naturæ nostræ infirmitatẽ uidendus assumitur, hic pro naturę nostræ infirmitate nascitur quod erat uisum. Accipit umbra corpus, & species ueritatẽ, & uisio naturã. Nõ tamẽ deus à se demutatur, cũ in homine nobis aut cõspicitur, aut nascitur, familiari inter se proprietate & natiuitatis & uisus, ut quod natũ est, uisum sit, & quod uisum est nasceretur. Et quia nondũ nobis collationis Euangelicæ ac prophetic ę locus est institutus, interim ex lege ordinẽ prosequamur

Filius iudex ostenditur ex lege

Abrahãm uidit, credidit, & adorauit deum in homine

prosequamur, probaturi postea ex Euangelijs, uerũ dei filium natũ in hominem fuisse, nunc uisum interim patriarchis in specie hominis, dei filium deum uerũ doceamus ex lege. Namq; cũ Abrahæ homo uisus est, & deus adoratur, & iudex prædicatur. Et cũ pluit dominus à domino, nõ ambigitur quin quod pluit dominus à domino, ad significationẽ patris & filij lex loquatur. Neq; rursum existimandum est, quòd patriarcha nescierit, quin deum uerũ adoraret, quem deũ intelligens adorabat. Habet autẽ nõ exiguam perfidię impietas ad intelligentiam ueri fidei difficultatem. Angustum enim irreligiositatis sensum religiosæ doctrinæ institutio non adit, ex quo fit, ut quæ ad sacramentũ salutis humanæ deus in hominem nascendo gessit, mens irreligiosa nõ capiat, dum opus salutis suæ nõ intelligit esse *ueritatem, & contemplando partum natiuitatis, infantiæ infirmitatem, pueritiæ profectum, iuuentutis ætatem, corporis passiones, & passionum crucem, & crucis mortem, per hæc nõ sentiunt deum uerũ, cum hæc in se ad naturam genuerit, quæ sibi nõ erant antea in ueritate naturæ, ita ut naturæ nõ amitteret ueritatem, neq; homo factus deus esse desineret, cum qui deus est, homo esse cœpisset, nõ intelligentes nõ nisi ex ueri dei uirtute esse, ut quod nõ esset, esset: nec tamen quod esset esse desineret, cum naturæ infirmæ assumptio nõ esset, nisi ex potentis uirtute naturæ: quæ cum in eo quod esset maneret, posset tamen esse quod non erat. O hæretica imprudentia, & stulta mundi sapientia, opprobrium Christi non intelligens dei esse uirtutem, & stultitiam fidei nõ sentiens dei sapientiam. Deus ergo idcirco tibi Christus nõ est, quia qui erat nascitur: quia qui indemutabilis est, crescit ætate: quia impassibilis patitur, quia uiuens moritur, quia mortuus uiuit, quia omnia in eo cõtra naturam sunt? Rogo hoc quid aliud est, quàm omnipotentem esse, quod deus est? Nondũ uos ô sacra & ueneranda Euangelia contingo, ut ex nobis Christus Iesus in his passionibus deus sit. Ex lege enim estis, & oportet eam docere, quòd per assumptam infirmitatem nõ *admittat deus esse, qui deus est. Sacramentum enim fidei uestræ mysteriorum suorũ uirtute testata est. Adesto nunc mecum fidei tuæ spiritu aduersus uenenata infidelitatis sibila, sancte & beate patriarcha Iacob, & in lucta hominis inualescens, benedici te ab eo fortior deprecare. Quid istud est, quod imbecillũ oras, quod ab infirmo expectas? Hunc cuius benedictionẽ rogas, complexu tuo ualidior elidis. A gestis corporis tui, mentis tuæ opus dissidet. aliud enim quàm agis sentis. Tenes in gestis luctæ tuæ hominem infirmum, sed hic tibi homo deus uerus est, nõ ex nuncupatione, sed ex natura. Nõ enim adoptiuis benedictionibus benedici te postulas patriarcha, sed ueris. Cum homine luctaris, sed deum facie ad faciem uides: non hoc oculis tui corporis cernis, quod * usu fidei tuæ sentis. Infirmus secundum te homo est, sed anima tua secundum uisum deum saluata est. Iacob in lucta es, post fidem

Alš *uirtutem

Alš *adimat

Deus uideri uoluit homo infirmus, ante quam esset homo natus

Alš *usu

postulatæ

postulatæ benedictionis Israel es. Subditur tibi secundum carnem homo ad mysterium passionis in carne: deum in carnis infirmitate non nescis ad sacramentū benedictionis in spiritu. Nec aspectus impedit, quin fides maneat, nec infirmitas auocat, quin benedictio postuletur. Nec homo efficit, quin qui homo est, deus sit, nec qui deus est, non deus uerus est, quia non potest non deus uerus esse, qui deus est, & benedicit transferens nuncupando. Tenet adhuc sacramenti Euangelici ordinem legis umbra, & apostolicæ doctrinæ ueritatem mysterijs suis ueri æmula præfigurat. In uisu somni beatus Iacob deum uiderat: in somnio sacramenti reuelatio est, non corporalis cōtemplatio. Nam & per scalam descensus & ascensus angelorum ad cœlum demonstratur, & super scalam incumbens deus ostenditur, & interpretatio uisionis, reuelationē somnij prophetauit: nam patriarchæ dictis, & domus dei, & porta cœli, locus esse hic uisionis ostenditur. Et post multam gestorum eius enarrationem sequitur: Dixit autem deus ad Iacob: Surge & descende in locum Bethel, & habita ibi, & offer sacrificium deo, qui uisus est tibi cum recederes à facie Esau. Si Euangelica fides per deū filium, ad deum patrem habet aditum, & non potest deus nisi per deum intelligi, nunc deus qui honorē deo incumbenti in scalam cœli postulat, docete unde non uerus sit, aut quæ in utroque naturæ diuersitas est, ubi eiusdem naturæ unum atque idem nomen est? Deus uisus est, deus de uiso deo loquitur. Non potest deus nisi per deum intelligi, sicut nec honorem à nobis deus nisi per deum accipit. Namque honorandus esse non intelligetur, nisi iste docuerit honorandum: nec deus scietur, nisi hic deus scitus sit. *Hic ianua est, ut de se in Euangelijs testatus est: hinc Dauid cœli portam profitetur in psalmo. *Habet ergo dispensatio sacramentorū suorum ordinem. Ad dei honorem, per deum, qui & uita est & porta, docemur. Tenet natura suū nomen. Nō aliud uterque quàm deus est, & inter patris & filij naturæ unius nomen unum. Quæro quomodo deus filius honorem sibi dei postulans, à se posset degenerare ne uerus sit, quū præsumptio diuini honoris naturæ in se diuinæ protestata sit ueritate? Hanc autem post sacramentum in initio cum Iacob iuste loquutus est, qui etiam ante assumptionem carnis & uisus est, & uia dei deus adorandus esset, & porta nō est de deo. Non est de deo humanis iudicijs sentiendum. Neque enim nobis ea natura est, ut se in cœlestem cognitionem suis uiribus efferat. A deo discendū est, quid de deo intelligendum sit, quia non nisi se autore cognoscitur. Adsit licet secularis doctrinæ elaborata institutio, adsit uitæ innocentia, hæc quidem proficiēt ad conscientię gratulationem, nō tamen cognitionem dei consequentur. Moyses in reginæ filium adoptatus & omnibus Aegyptiorum doctrinis eruditus, cum utique ex naturæ affectu Hebræi iniuriam morte Aegyptij ultus esset, deum tamē paternarum benedictionum nesciebat. Namque ob metum cædis

Offer sacrificium deo qui uisus est tibi &c.

Deus non intelligitur nisi per deum

**Hæc ab hic ianua usque ad *Habet ergo dispens. addita reperi in uno quodam exemplari, mihi uidentur assuta*

cædis prodita Aegyptũ derelinquens, cum in terra Madian pastor ouium esset, ignem in rubo sine concrematione rubi contuens, deum audiuit, & nomen interrogauit, & naturam cognouit. Neq; enim hęc de deo nisi per deũ cognita esse potuissent. Loquendũ ergo non aliter de deo est, quàm ut ipse ad intelligentiam nostram de se locutus est. Angelus dei est qui in igne de rubo apparuit, & de rubo in igne deus loquitur: habes dispensationem in angelo, quia in angelo officiũ est nõ natura: habes in naturæ nomine deũ, qua angelus dei deus est. Sed fortè non uerus est. Nunquid non uerus est deus Abrahæ & deus Isaac & deus Iacob? Horũ enim angelus de rubo loquens deus in æternũ est. Et ne adoptiui nominis utereris occasione, loquitur ad Moysen deus ille qui est. Ita enim scriptum est: Dixit autem dominus ad Moysen: Ego sum qui sum. Et dixit: Sic dices filijs Israel: Qui est, misit me ad uos. Cœptus ab angelo dei sermo est, ut sacramentum intelligatur humanæ salutis in filio. Idẽ deus Abrahæ & deus Isaac & deus Iacob est, ut ei naturæ suæ nomen sit. Mittit deinde ad Israel deus qui est, ut uere intelligeretur esse quod deus est. Quid ad hæc inefficax hæreticæ impietatis stultitia uæsano spiritu mentiris, & contra tantorum patriarcharũ scientiam generosi seminis tritico urendam zizaniam sator nocturnus interseris? Sed si Moysi crederes, crederes & deo dei filio, nisi fortè negabis quòd de deo Moyses locutus sit. Qui cũ negare uolueris, audies uerbis dei: Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Arguit te planè, arguit ille toto legis uolumine, quã manu mediatoris per angelos dispositam suscepit. Et quęre an qui legem dederit, deus uerus sit, cũ utiq; mediator sit ille qui dederit. Aut nũquid nõ obuiam deo Moyses populũ eduxit ad monte? Aut nunquid nõ deus descendit in montem? Aut fortè falsum hoc & adoptiuum *potius naturæ suæ nomen est. Intellige personantes tubas, & lampadum flammas, & è monte æstuante fornacium fumum, & ad aduentum dei conscia humanæ infirmitatis trepidationem, & à populo *orato ad loquendum Moysi confessam sub uoce dei mortem. Tibi hæretice nõ est deus uerus, quo Israel tantum loquente mori timuit, & uocem eius humana infirmitas non tulit. Tibi idcirco deus non est, quia ut audires & uideres per infirmitatem hominis est locutus? Moyses in montem adijt, diuinorũ & cœlestium sacramentorum cognitionem quadraginta dierum ac noctium tempore adeptus est. Omnia secundum speciem ostensæ sibi in monte ueritatis instituit. Per familiaritatem loquentis ad se dei gloriam claritatis inconspicabilis sumpsit, & corruptiuam uultis sui speciem lux intolerabilis uicinæ maiestatis impleuit. Deum testatur, de deo loquitur. Ad hunc adorandum cum lætitia gentiũ angelos dei aduocat. Huius placitas benedictiones Ioseph uertici imprecatur. Et post hęc solo concesso ei nomine, audet quisquam negare quod uerus est? Nunc quia

Ex rubo loquebatur deus filius, qui est angelus dictus dei patris, ratione officij

Al. *potius quàm*

Al. *coacto*

Conclusio autoris

quia omnī hoc sermone nostro demonstratū existimamus, nullam inter-positam intelligentiæ rationē fuisse, ut deus uerus & deus falsus in sensum humanæ mentis incideret, cum deum & deum, dominum & dominum lex locuta sit, neq; in nominibus naturisq; significatam diuersitatem fuisse, ne nō secundum nomen naturæ & natura nominis posset intelligi, cum uirtus dei, potestas dei, res dei, nomen dei in eo esset, quem deum lex prædicabat, quæ secundum sacramenti Euangelici distributionem ad personæ significationem demonstraret, & in creando mundo obedientē dictis dei deum, & in figurando homine cōmunis secum & dei imaginis dominum creatorem, & in iudicandis Sodomitis iudicem dominū à domino, & in latgienedis benedictionibus & in decernendis mysterijs legis angelū dei deum, ut ad salutarem confessionem in patte deo & in filio deo deus semper ostensus, natura: ueritatem ipso naturæ nomine edoceret, cum lex deum utrunq; significans ambiguitatem non relinqueret ueritatis, tempus iam nunc est, ut quod pie religioseq; lex docuit, non impie furto hæreticæ stultitiæ prædicati sinamus, quæ dei filium deum negatura sic cœpit: Audi Israel, Dominus deus tuus unus est. Et quia impietas eius periclitaretur in nomine, cum deum & deum lex esset locuta, ut naturam nominis per autoritatem dicti prophetici negaret, adiecit: Benedicent te deū uerum. Vt per id unū deum locuta lex esset, esset q; in filio dei dei nomen potius quàm ueritas, uno tantum uero deo intelligendo. Et fortè contradicere nos dictis tuis ò stulte arbitraris, ut negemus unum deum uerum. Non planè negamus secundum te confitendo. Hæc est enim fides nostra, hęc conscientia, hic sermo est. Sed intelligimus unum & eundem uerum deum. Nec confessio nostra periclitatur in nomine, quæ in natura filij unum & uerum deum prædicat. Disce confessionis tuæ intelligentiam, & unum ac uerum deū cognosce, ut unum ac uerum deum pie prædices. Rapis enim ad impietatem tuam religionis nostræ professionem, & quod est negas, dum quod est non negas. Sic stulta mundi sapientia fallis, ut ueritatem perimas specie ueritatis. Vnum uerum deum confiteris, ut unum uerum deum deneges. Professio enim tua sic putatur pia, quòd magis impia est: sic uera, quòd falsa est. Sic à te unus & uerus deus prædicatur, ut non sit. negas enim dei filium deum uerum, cum tamen deum non neges, deum tantum non natura confitendo sed nomine. Si natiuitas eius nominis potius est quàm ueritatis, potes auferre nominis ueritatem. Si autem uete deus natus est, quæro quomodo possit non uerus esse quòd natus est? Aut nega esse ne sit, aut si est, quomodo quod est non erit, cū quod est non possit ut non sit? Ac de natiuitate quidem mox erit sermo: interim tamen de ueritate naturæ dei impietatem mendacij tui prophetica professione conuincam, ita tamē ut unum & uerum deum prædicati à nobis neq; Sabellij hæresis ipsum patrem sibi & filij

filij professa præsumat, neq; tu ueritatem de filio dei unum tantum uerum deum prædicans mentiaris. Nihil*planè in se habet sapientiæ impietas: & dei timor, qui sapientiæ initiũ est, ubi deest, aufert secum omne exordium prudentiæ. Ad infirmandam enim dei ueri in filio fidem propheticus sermo profertur, quo dictum est: Et benedicent te deum uerũ. Primum hæc impietatis stultitia fuit, ut quæ superius dicta sunt aut non intelligerentur, aut intellecta cum essent tacerentur. Tum deinde ad quam se fraudem syllabæ adiectione, quæ in libris non extat, instruxit, stultitiæ suæ in eo usa mendacio, tanq; dictis suis eousq; adhibẽda fides esset, ut requirendã esse ipsam dictorum propheticorũ autoritatem nõ putaret. Non enim ita scriptum est: Benedicent te deum uerum: sed, benedicent deum uerum. Nam non exiguum ambiguitatis momentum est inter te deum uerum, & deum uerum. Personæ enim alterius uidetur esse pronomen, ubi te est: cæterum ubi pronominis syllaba nõ erit, ibi ad autorem dicti refertur & nomen. Et ut absoluta intelligendæ ueritatis ratio sit, ipsa illa ex solido prophetæ dicta subdentur. Propterea sic dicit dominus: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos uero esurietis: ecce qui seruiunt mihi bibent, uos uero sitietis: ecce qui seruiunt mihi exultabunt in lætitia, uos autem clamabitis propter dolorem cordis uestri, & à contritione spiritus ululabitis. Relinquetis ergo uos nomen uestrum in lætitia electis meis, uos autem interficiet dominus. Seruientibus uero mihi uocabitur nomen nouũ, quod benedicetur super terram, & benedicent deum uerum: & qui iurant super terram, iurabunt in deum uerum. Nunc; non ex causa est, cum consuetudo prædicationis excedit, & rationem nouitatis ratio*falsitatis inducit. Cum enim antea*tantum de deo prophetiæ extitissent, & ad dei dignitatem ac naturã demonstrandam simplex & solum dei nomen commemoratum fuisset, quærendum est, qua ratione nunc per Esaiam benedicendum deum uerum, & iurandum super terram in deum uerum prophetiæ spiritus præloquatur. Et primum noscendum est, sermonem hunc res futuri temporis nunciare, & quæro an deus uerus non sit, qui tum secundum opinionem Iudæorum & benedicebatur & iurabatur. Iudæi nanq; sacramentum mysterij dei nescientes, & per hoc dei filium ignorantes deum tantum non & patrem uenerabantur. Nam utiq; uenerantes patrem uenerabantur & filium. Hi ergo deum benedicebant & iurabant per eum. Sed propheta benedicendũ deum uerum testatur. Verum deum idcirco pronuncians, quia per mysterium assumpti corporis non ab omnibus esset in eo dei ueritas intelligẽda. Et opus fuit ueri cõfirmatione, ubi falsi proruptura esset assertio. Et singulas dictorum eorundem sententias recenseamus. Propterea sic dicit dominus: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos uero esurietis: ecce qui seruiunt mihi bibent, uos uero sitietis. Cognosce sub eodem dicto utriusq; tem

g poris

Al's sanè*

Ex prophetis ostendit filiũ esse uerũ deũ

Scriptum est benedicẽt deũ uerum, & nõ te uerũ deum

Al's ueritatis*
Al's tantæ*

Ratio quare propheta prædixerit nõ solum deum, sed deũ uerum benedicendum

poris ſignificationem, ut ſacramentũ aſſequaris ætatis. Qui enim ſeruiunt manducabunt. Religionem ſcilicet præſentem futuris præmijs muneratur, ita ut præſentium impietatem futuræ ſitis ac famis pœna conficiat. Deinde adiecit: Ecce qui ſeruiunt mihi exultabunt in lætitia, uos autem clamabitis propter dolorem cordis ueſtri, & à contritione ſpiritus ululabitis. Secundũ ſuperiorem ſenſum etiam nunc futuri & præſentis temporis demonſtratio eſt, ut qui ſeruiunt exultaturi ſint in lætitia, qui uero non ſeruiunt, in clamore atq; ululatu per dolorem cordis & contritionẽ ſpiritus manſuri ſint. Deinde ſubiecit: Relinquetis enim uos nomen ueſtrum in lætitia electis meis, uos autẽ interficiet dominus. Sermo ad carnalem Iſrael eſt cum futuri temporis ſignificatione, cui exprobratur quod nomen ſuũ electis dei relicturus ſit. Quæro quod hoc nomen ſit. Nempe Iſrael, ad quem tum erat ſermo. Dehinc interrogo qui ſit hodie Iſrael. Equidẽ teſtatur Apoſtolus: Qui ſpiritu non litera: Qui in regula Chriſti procedentes Iſrael dei ſunt. Tum præterea cum ſuperius dictũ ſit: propterea ſic dicit dominus, intelligẽdum eſt cur ita hoc cõſequatur: Vos autẽ interficiet dominus. Deinde poſt hæc quid ſibi uelit hic ſermo: Seruientibus uero mihi uocabitur nomen nouũ, quod benedicetur ſuper terrã. Nunquid ambigitur in eo quod dictum eſt, propterea ſic dicit dominus: Et in eo quod ſequitur: Vos autem interficiet dominus, id demonſtratum fuiſſe, ut qui loqueretur, & qui interfecturus eſſet, non alius intelligeretur eſſe quàm dominus, qui & poſt ſibi ſeruientes nouo eſſet nomine muneraturus, & non ignoraretur & in prophetis locutus eſſe, & piorum atq; impiorum iudex futurus? Myſterium itaq; ſermo reliquus euangelici ſacramenti, ne quid in domino dicente, & in domino interficiente ambigi poſſit, explicuit. Seruientibus autem mihi uocabitur nomen nouum, quod benedicetur ſuper terrã. Omnis hic futuri temporis ſermo eſt. Et quod eſt hoc nouum nomen religionis, quod benedicitur ſuper terram? *Si à ſeculis Chriſtiani uocabuli antea beatitudo nunq; fuit, nunc nomen nouum eſt. Si uero hoc ſanctificatur pietas noſtra in deũ, nouum nomen eſt. Hæc profecto profeſſionis nouitas cœleſtium benedictionum merces ſuper terram eſt. Iam uero totius fidei noſtræ cõſcientiam ſequens ſermo confirmat dicens: Et benedicent deum uerum, & qui iurãt ſuper terram iurabunt in deum uerum. Certe ſi cum benedicent deum uerum, quorum in dei ſeruitute nouũ nomen eſt, tum deinde qui iurandus erit deus, deus uerus eſt, an ne ambigitur quis iuretur, quis benedicatur? per quem nouum ipſis ſeruientibus benedictumq; nomen ſit? Conſiſtit mecum aduerſus impiam tuam hæretice prædicationem abſoluta ſermonis *euangelici fides noui per te Chriſte nominis, & per ſeruitutis profeſſionem benedictę ex te ſuper terram nuncupationis te uerum deũ iurans. Omne enim os credentium te Chriſte deum loquitur. Omnis credẽtium fides te deum

iurat

Qui ſub nomine Iſrael intelliguntur

Nomen Chriſtianũ eſt nomen nouum

*For. *ſic legẽdum, ſi à ſeculis Chriſtiani uocabuli antea beatitudo uel tanta beatitudo unq̃ fuit, nũc nomen nouũ non eſt*

*Alś *eccleſiaſtici*

iurat, deum uerum esse te confitens, deum uerum esse te prædicans, deum uerum esse te cōscia. Quanq; igitur omnis hic propheticus sermo nullam reliquerit difficultatem, quin deum significasse intelligatur, & cui per nouū nomen seruiatur, & per quem eiusdem nominis in terris benedicta sit noui tas, & qui benedicatur deus uerus, & qui iuretur deus uerus, quæ omnia secundum temporum plenitudinem ecclesiæ fides pia in deum Christum religione profitetur: Et ita se in eo propheticus sermo coaptauit, ut significationem personæ alterius adiectione pronominis non nouaret. Si enim ad didisset, te deum uerum, referri ad alterū dicentis sermo potuisset. sed cum ait, deum uerum, significationis intelligentiam penes loquentem reliquit. Et quanquam quem præsens sermo significet, non ambigitur, tamen connexa superius dicta cuius professio ista sit intelligenda, demonstrant. Ait enim Esaias: Palàm apparui non interrogantibus me, & inuentus sum non quærentibus me: Dixi ecce adsum genti, qui non inuocauerunt nomen meum. Extendi manus meas tota die ad populum diffidentem & contradicentem. An'ne impia furtiuæ prædicationis falsitas in obscuro est, & deus uerus ignorabitur, qui hæc loquitur: Rogo quis apparuit non interrogantibus, & quis inuentus non quærentibus? Et quis gentium est, qui non inuocauerunt antea nomen eius? Et quis die tota manus ad diffidentem & contradicentem populum extendit? Confer cum his sacrum illud & diuinum Deuteronomij canticum, in quo super non deos deus exacerbatus, super non gentem & gentem stultam, in zelum incitat infideles, & intellige quis manifestus sit ignorātibus, & quis *proprius usurpatur alienis, & quis manus suas ante diffidentem contradicentemq; populum configens cruci chirographum edicti anterioris *expandit. Hic nanq; prophetæ spiritu dixit per continentem sibi in ordine cōnexumq; sermonem: Seruientibus uero mihi uocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram, & benedicent deum uerum: & qui iurant super terram, iurabūt in deum uerum. Hæc si stultitia atq; impietas hæretica ad fallendum ignorantes simpliciores q; dicta esse ex persona dei patris mentietur, ne in deum filium dicti huius intelligentia suscipi possit, audiat mendacij sui reatum, & Apostolo & doctore gentium omnia hæc ad sacramētum passionis dominicæ & euangelicæ fidei tempora prædicante, tunc cum infidelitatem Israel aduentum domini in carne nō intelligentis exprobrat. Ait enim ita: Omnis enim quicunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabūt eum in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei quem non audierunt? Quomodo audient sine prædicante? Quomodo autem prædicabunt nisi mittātur? Sicut scriptum est: Quàm speciosi sunt pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Sed non omnes obediunt Euangelio. Esaias enim dicit: Domine quis credit auditui nostro? Itaq; fides

Alterius loci testimonium

*For.*propius*

*For.*expūgit*

Apostolus interpres prophetæ

 des

des ex auditu,auditus autem per uerbũ dei.Sed dico nunquid non audie-runt? Imò in omnem terram exiuit sonus eorum, & ad terminos orbis terræ uerba eorum. Sed dico: Nunquid Israel non sciuit? Primus Moyses dixit: Ego incitabo uos in non gentem,in gentẽ insensatam exacerbabo uos. Esaias autem audet & dicit: Apparui ijs qui me non quærebant, inuentus sum ijs qui me non interrogabant. Ad Israel autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non audientem,& cætera. Quis in tertium cœlum incorporeus an corporeus ingressus fidelior Paulo dictorum propheticorum interpres extitisti? Quis inenarranda cœlestium mysteriorum audiens sacramenta & tacens, maiore hæc fiducia reuelatæ tibi à deo scientiæ prædicasti? Quis ad plenitudinem dominicæ passionis cruci reseruandus,antea in paradisum raptus euadens melius de diuinis scripturis electionis uase docuisti, hæc nesciens dicta gestaq; esse à deo uero, & intelligentiã dei ueri à uero eius & electo Apostolo prædicata? Nisi fortè Apostolus dictis propheticis nõ ex prophetiæ spiritu usurpatis,temerarius alieni sermonis interpres est. Omnia quidem per reuelationem Iesu Christi Apostolus didicit. Sed Esaiæ dicta ex dictis Esaiæ ipsius nouit: in exordio enim sermonis eius in quo deus uerus à seruientibus sibi benedicendus atque iurandus est, hæc prophetæ oratio legitur: A seculo non audiuimus, nec oculi nostri uiderunt deum præter te,& opera tua quę facies expectantibus misericordiam tuam. Loquitur Esaias,pręter hunc se neminem deum uidisse. Vidit enim gloriam dei,cuius*pronunciauerat mysterium incorporationis ex uirgine. Ac si tu hæretice ignoras quòd in ea gloria unigenitum deum uiderit,audi Ioannem Euangelistam dicentem: Hæc autẽ dixit Esaias quãdo uidit honorem eius,& locutus est de eo. Hinc Apostolicis, hinc Euangelicis,hinc propheticis dictis impie hæretice cõcluderis. Esaias enim deum uidit,& cum scriptum sit,deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris,ipse enarrauit. Deum tamen propheta uidit,& gloriam eius usq; ad inuidiam propheticæ dignitatis aspexit. Nam in iudicium mortis ob hanc causam à Iudæis actus est. Deum itaq; nemini uisum unigenitus filius q in sinu patris est enarrauit. Aut dissolue unigeniti enarrationem, aut deum crede qui uisus est, qui apparuit non intelligentibus se,& palàm factus est genti non inuocanti se, & expandit manus ante populum contradicentem. Ita tamen ut & seruiẽtibus sibi nomen nouum uocetur,& in terris uerus deus benedicatur atque iuretur. Propheta loquitur, Euangelium testatur, Apostolus interpretatur, ecclesia confitetur uerũ deum esse,qui uisus sit,cum tamen deum patrem uisum nemo fateatur. Et eò hæretici furoris prorupit insania,ut dum cõfiteri se simulat denegaret. Negat enim nouo cõfessionis impioq; cõsilio, & arte subdola fidẽ dũ mentitẽ eludit. Cum enim cõfesso uno deo eodẽq; uero & solo iusto,solo sapiẽte, solo

*Al's*prænunciauerat*

Propheta uidit deum scilicet filium, sed nõ patrẽ, quoniam uidit solus filius qui est in sinu patris

ſolo indemutabili,ſolo immortali,ſolo potente,ſubijcitur & filius in diuerſitate ſubſtantiæ,non ex deo natus in deum, ſed per creationem ſuſceptus in filium, non naturæ habens nomen, ſed adoptionis ſortitus appellationem,neceſſe eſt ut his omnibus ſimul careat filius quæ ad priuilegium ſolitariæ in patre maieſtatis ſunt prædicata. Neſcit hæretica peruerſitas unũ deum uerum noſſe & confiteri,& extra impietatis ſenſum confeſſionis huius eſt & fides & intelligentia. Prius confitendus eſt pater & filius, ut unus uerus deus poſſit intelligi. Et cognitis ſacramentis ſalutis humanæ, quæ in nobis per regenerationis uirtutem in patre & filio conſummãtur ad uitam legis & prophetarum ſunt myſteria conſequenda. Vnum deum uerũ non apprehendit ignara euangelicæ & apoſtolicæ prædicationis impietas. Cuius quamuis intelligentiam uſq; ad abſolutiſſimam ueræ pietatis profeſſionem ex ipſis eorum doctrinis præſtabimus,ut indiuiſus atq; inſeparabilis non ex perſona ſed ex natura ſubſiſtens, ex patre unigenitus intelligatur, & per id unus ſit deus,quia ex natura dei deus ſit,tamen ex propheticis dictis perfectæ huius unitatis fides eſt aſtruenda,& hinc euangelicæ domus ſunt ponenda ſundamina, ut per eandem naturam diuinitatis unius unus deus per id intelligatur,quod in deum alterum deus unigenitus non refertur. Tenuimus enim omni hoc ſermonis noſtri libello eum ordinem, ut in quibus ſuperiori libro deum filium docueramus,in ipſis nunc deum uerum oſtenderemus. Et ut ſpero ea dictorum omnium abſolutio fuit,ut deus uerus intelligeretur qui deus eſſe non negabatur. Reliquus autem nunc omnis ſermo ad id proficiet,ut qui deus uerus eſſe intelligitur,non in deum alterum deputetur,& quod in alterum non proficit,id unum intelligatur. Vnum autem illud,non ſubſiſtentem naturam perimat in filio, ſed in deo & in deo naturam dei conſeruet unius. Veritatis ratio poſtulat ab eo initium intelligentiæ iſtius ſumi, per quem manifeſtare ſeculo deus cœptus eſt. Moyſes nanq;, cuius ore hæc de ſe unigenitus deus profeſſus eſt,ait: Vide te uidete,quoniam ego ſum deus, & non eſt deus præter me. Ac ne forte dicti huius ueritatem hæretica impietas ad patrem innaſcibilem deum referat,& ipſa dicti ratio & Apoſtolus autor occurrit, qui ex perſona unigeniti dei ſicut ſuperius docuimus, intelligendi totius huius ſermonis interpres eſt, & hoc quod dictum eſt: Lætamini gentes cum plebe eius,proprium eius eſſe demonſtrauit ſubijciens ad fidem dicti: Et erit radix Ieſſe, & qui ſurget regere gentes, in eum gentes ſperabũt. Demonſtrato igitur per Moyſen eo qui dixerat: Non eſt deus præter me. In eo quod ait: Lætamini gentes ſimul cum eo. Et Apoſtolo id ipſum in dominum noſtrum IESVM CHRISTVM unigenitum deum intelligente, in quo ſecundum carnem ex radice Ieſſe ſurgente rege gentium ſpes eſt, ipſa nunc dicti ratio tractanda eſt,ut quia dictum nõ ambigitur,quatenus dictum ſit poſſit

Cum oſtẽſum ſit quòd filius ſit uerus deus, relinquitur probandum, quòd nõ ſit alius deus à patre

intelligi. Verum & absolutum & perfectum fidei nostræ sacramentum est, deum ex deo, & deum in deo confiteri non corporalibus modis, sed diuinis uirtutibus, nec naturę in naturam transfusione, sed mysterio & potestate naturæ. Non enim per defectionem aut protensionem aut per deriuationem ex deo deus est, sed ex uirtute naturæ in naturam eandem natiuitate subsistit. Res ipsas plenius consequens liber euangelicorum atq; apostolicorum dictorum interpres loquetur. Sed interim ex lege & prophetis hoc quod & loquimur & credimus est docendum. Natiuitas igitur dei non potest non eam ex qua profecta est, tenere naturam. Neq; enim aliud quàm deus subsistit, quod non aliunde quàm ex deo deus subsistit. Eandem autem naturam inde ita, nō ut natus sit ipse qui genuit, (Nam quomodo erit ipse, cum genitus sit?) sed ut in his ipsis subsistat ille qui genitus est, in quibus* totus est ipse qui genuit. Quia non ex *alia genitus, neq; aliud quàm deus est, quia non est aliunde quod genitus est. Et per hoc non refertur ad aliud, quod in unum subsistit ex uno. Neq; nouum in se est, quòd uiuit ex uiuo, neq; abest ex se, quòd uiuus genuit uiuum. Ac sic in generatione filij & naturam suam, ut ita dixerim, sequitur incorporalis atque indemutabilis deus incorporalem atque indemutabilem deum gignens, nec naturam suam deserit ex incorporali atque indemutabili deo incorporalis & indemutabilis dei perfecta natiuitas, per hoc utique subsistentis ex deo dei sacramentum? Hæc ita unigenitus deus per sanctum Moysen testatur. Vide uidere, quoniam ego sum dominus, & non est deus præter me. Non est enim natura diuinitatis alia, ut præter eam *alius deus sit. Nam cum ipse deus sit, tamen etiam per naturę uirtutem in eo deus est, ut per id quod ipse deus, & in eo deus est, & non est deus præter eum, cum non extet aliunde quod deus est, & in eo deus sit, habens in se & quod ipse est, & ex quo ipse subsistit. Confirmat autem fidei nostræ ueram & salutarem professionem idem atque unus in plurimis spiritus prophetiæ, per successiones & intervalla temporum non demutans religiosæ doctrinæ prædicationem. Vt enim per Moysen ex persona unigeniti dei dicta pleniore ad intelligentiam confirmarentur profectu, rursum sermone dei patris ex persona uirorum excelsorum idem prophetiæ spiritus per Esaiam loquitur: Quoniam in te est deus, & non est deus præter te. Tu enim es deus & nesciebamus, deus Israel saluator. Inferat se in hanc & naturæ & nominis inseparabilem professionem hæreticæ impietatis desperatus furor, & hæc si potest, dictis ac rebus unita, rabido uæsaniæ suæ ore concerpat. In deo deus est, & præter eum deus nō est. Dissoluat eum qui inest, ab eo in quo est, & sacramenti huius intelligentiam diuidat generum uarietate. Nam in eo quod ait: In te est deus, naturæ dei patris, in deo filio docuit ueritatem, cum in eo deus intelligeretur esse qui deus est. In eo uero quod subiecit: & præter te non est

---

Margin notes: Quō deus de deo ex lege et prophetis | Al.*deus | Al.*alio | Al.*ullus

est deus, ostendit preter eum deũ non esse, quia in se deo deus inesset. Hoc uero quod tertium est, tu es deus & nesciebamus, humanæ intelligentiæ piam & fidelem testatur professionem, quæ cognitis natiuitatis mysterijs & nomine ad Ioseph per angelum nunciato conficeretur. Tu enim es deus & nesciebamus, deus Israel saluator subsistentem in eo dei naturam intelligens, cum in deo deus insit, nec præter eum qui est deus quisquam deus alius sit, quia ipse deus, & in eo deus alterius nobis cuiusquam dei non relinquat errorem. Et hæc quidem Esaias indiuiduam atque inseparabilem patris & filij diuinitatem testatus ita prophetauit. Hieremias uero non dispari prophetiæ uirtute indiscretæ à deo patre naturæ unigenitum esse deum ita docuit dicens: Hic deus noster est, & non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem uiam scientiæ & dedit eam Iacob puero suo & Israel dilecto suo. Post hæc super terram uisus est, & inter homines conuersatus est. Quid alium deum in filio dei deo hæretice supponis? Disce unum deum uerum intelligere & confiteri. Non alius deus ad Christum deputatur ut deus sit. Deus est ex natura, ex natiuitate, ex deo. Quod enim deus est ex deo est, non etiam deus alius est. Alius enim ad eum non deputatur, quia non est in eo alia præterquã quæ dei est ueritas. Quid uerum & non uerũ, quid degenerem & nobilem, quid diuersum & indiuersum sub unius dei ementita religione componis? Deus est pater, & deus est filius, in deo deus est, præter eum deus non est, non alter ad eum deputatur ut deus sit. In his ergo si unum magis quàm solitarium deum intelligis, ecclesiæ religionem profiteberis, quæ patrem in filio confitebitur. Sin uere unũ deum ad solitarij significationem sacramenti cœlestis ignarus obtendis, extra cognitionem dei es, deum in duo esse non confitens.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER SEXTVS

On sum nescius difficillimo me asperrimoq; tempore scribere hæc aduersum uesanam impiorum hæresim, dei filium creaturam esse affirmantem, aggressum fuisse, multis iam per omnes fermè Romani imperij prouincias ecclesijs morbo pestiferæ huius prædicationis infectis, & uelut ad piæ fidei huius male usurpatã persuasionem longo doctrinę usu, & ementito nomine ueræ religionis imbutis, non ignorans difficilem esse ad emendationis profectum uoluntatem, quam in erroris sui studio per plurimorum assensum autoritas publicæ iam sententiæ contineret. Grauis enim & periculosus est error in plurimis, & multorũ lapsus, etiam si se intelligat, tamen exurgendi pudore

Quare error multorum est periculosus

pudore autoritatem sibi præsumit, ex numero habens hoc impudentiæ, ut quod errat, prudentiam uelit existimari: & quod cum multis errat, intelligentiam esse asserat ueritatis, dum minus erroris esse existimat in multis. Ac mihi quidem præter studij mei atq; officij necessitatem, qua hoc ecclesiæ episcopus prædicationis euangelicæ debeo ministeriũ, tameo eo propensior cura ad scribendum fuit, quo magis plures periculo infidelis intelligentiæ detinebantur, uberius gaudiũ consectans ex salute multorũ, si cognitis sacramentis perfectæ in deum fidei impia humanæ stultitiæ instituta desererent, & se deo redderent, hæreticis repudiatis: atq; à cibo mortis, quo in laqueum aues solent illici, in uolatũ se liberæ securitatis erigerent, sequerenturq; Christũ ducẽ, prophetas nuncios, Apostolos præuios, fidem consummatã, & salutem in patris & filij confessione perfectam, & cum dictum meminissent ore domini: Qui non honorificat filiũ, non honorificat patrem qui misit illum, ad honorificandũ patrem per honorem filij se referrent. Emersit enim pestifera & lætalis populis proxima lues, quæ ingenti grassara cõtagio ruinam miserandæ mortis inuexit. Non enim tantũ aut cõsidentium in chaos cum populis suis repens urbiũ uastitas, aut frequens bellorũ & funeris mortis, aut immedicatæ ægritudinis populosa contagia desæuierunt, in quantũ ad exitiũ generis humani hæresis hæc funesta grassata est. Deo enim cui omnia in mortuis uiuunt, hoc solũ perit quod sibi deperit. Nam iudicaturus ipse de omnibus, & pro maiestatis suæ misericordia pœnæ meritum ignoranti moderaturus errori, negantes se non iam iudicabit utiq;, sed negabit. Negat enim, negat furens hæresis sacramentũ ueræ fidei, ad impietatis suæ doctrinam religionis usa principijs, cum infidelitatis suæ expositionem, ut in superioribus libris continetur, ita cœpit: Nouimus enim unũ solum deum infectũ, solum sempiternũ, solum sine initio, solum uerum, solũ immortalitatem habentem, solum optimũ, solum potentem. Ad id enim usurpatũ proficit piæ confessionis exordium, quo ait, unũ deum, & solũ infectũ, & solũ sine initio, ut per hæc quæ religiose uerbis ostentarentur, cætera impie subderentur. Nam post multa alia quæ de filio patri quoq; simulatæ religionis professione subiecit: Creaturã dei perfectam, sed non sicuti unum de creaturis: facturam, sed non sicuti cæteras facturas. Et post multa alia quibus ueritatis interiectis confessionibus, huius hæreticæ impietatis obumbraretur intentio, ut subsistere eum de nõ extantibus argutæ interpretationis subtilitate defenderet, ait: Et ante secula creatus & fundatus, non erat antequã nasceretur. Postremo quasi rebus iam omnibus ualidissime ad impietatis* professionẽ communitis, ne uel filius uel deus intelligeretur adiecit: Si enim quod ex ipso, & quod ex utero, & quod ex patre exiui & ueni, uelut patrem eius unius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur, compositus erit pater & diuisibilis & conuertibilis

Commemoratio sententiæ Arianorũ seu fides Arianorum circa trinitatem

Al's defensionem

conuertibilis & corporeus secundũ illos, & quantum in ipsis est, consequentia corporis sustinẽs, sine corpore deus. Et quia nobis ex integro aduersum hanc impijssimæ doctrinæ expositionem euangelicus nunc erit sermo, consequens existimauimus* in quarto iam libro, licet omnẽ æditionem huius hæreseos conscriptam, nunc quoqꝫ huic sexto inserere, ut recens lectio & responsionis ad singula collatio subiecta, per euãgelicas atqꝫ apostolicas institutiones inuitis licet & contradicentibus sensum ueritatis eliciat. Dicunt ergo: Nouimus unum deum solum infectum, solum sempiternum, solum sine initio, solum uerum, solum immortalitatem habentẽ, solum optimum, solum potentem, omnium creatorem, ordinatorem & dispositorem, inconuertibilem, immutabilem, iustum & optimũ, legis & prophetarum & noui testamenti, hunc deum genuisse filium unigenitum ante omnia secula, per quem & seculũ & omnia fecit. Natum autem non putatiue, sed uere obsecutum uoluntati suæ, immutabilem & inconuertibilem, creaturã dei perfectam, sed non sicuti unum de creaturis: facturam, sed non sicuti cæteras factutas. Nec ut Valentinus prolatione natum patris commentatus est, Nec sicut Manichæus partem unius substantiæ patris natũ exposuit. Nec sicut Sabellius qui unionem diuidens, ipsum dicit filium quem & patrem. Sed nec sicut Hierachas lucernam dixit de lucerna, uel lampadam in duas partes. Nec eum qui fuit ante, postmodum natum uel supercreatum in filium, sicuti & tu ipse beatissime papa media in ecclesia & in consessu frequenter eos qui talia introducũt renuisti. Sed sicuti diximus, uolũtate dei ante tempora & secula creatũ, & uiuere & esse accipiens à patre, & glorians cum subsistente patre. Neqꝫ enim pater dans ei omniũ hæreditatem fraudauit semetipsum ab his, quæ non facta ab ipso habentur, fons est autẽ omnium. Quapropter tres substãtiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus. Et quidẽ causa est omnium deus pater, omnino sine initio solitarius. Filius autẽ sine tempore æditus à patre, & ante secula creatus & fundatus, non erat anteqꝫ nasceretur. Sed sine tempore ante omnia natus, solus à solo patre subsistit. Nec enim est æternus aut coæternus, aut simul nõ factus cũ patre fuit semper, nec simul cum patre habet esse, sicut quidã dicunt. Aut aliqui, duo non nata principia introducentes, sed sicut unio est principiũ omnium, sic & deus ante omnia est. Propter quod & ante filium est, sicut & à te didicimus papa media in ecclesia prædicante. Secũdum quod itaqꝫ à deo esse habet, & gloriari & uiuere, & omnia ei sunt tradita, secundum hoc, principium eius est deus. Principatur autem utpote deus eius, cum sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso, & quod ex utero, & quod ex patre exiui & ueni, uelut partem eius unius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur, compositus erit pater & diuisibilis & conuertibilis & mutabilis & corporeus secundum illos, & quantum in ipsis est, consequentia corporis sustinens

Supra libro 3 pag. 47

Als* primo, uel quarto licet libro. Als primo licet libro Ego uero non dubito quin legendũ sit, in quatuor iam libris, nã primus nihil habet præter præfationẽ et argumenta.

Valentinus

Manichæus

Sabellius

Hierachas

sustinens sine corpore deus. Quis non in his sentiat lubricos serpentinę uięflexus, uel tortuosi spititus nodos uipereos non intelligat, quibus uenenati oris principalis potestas collecto inflexi corporis orbe concluditur? Sed extensis omnibus atq; absolutis totum occultati capiris uirus patebit. Ingerunt enim nobis primum nomina ueritatis, ut uirus falsitatis introeat. Bonum in ore est, ut de corde malum subeat. Et inter hęc nusquā audio ab his deum dei filium dici. Nusquā inuenio filiū ita pręędicatum esse, quòd filius sit. Nomen filij ingeritur, ut natura taceatur. Natura adimitur, ut nomē sit alienum. Hæreses cæteræ prætenduntur, ut de se hæresis mentiatur. Vnus solus deus, & solus uerus* ingeritur, ne uerū ac proprium dei filio relinquatur esse quod deus est. Quanq; igitur superioribus libellis de deo & deo, & deo uero ac deo uero, & in deo uero patre, & in deo uero filio, uno uero deo intelligendo secundū naturæ unitatem, non secundum personæ unionem ex legis ac prophetarum prædicationibus docuerimus, tamen perfecta fidei huius absolutio ex euangelicis atq; apostolicis est præstanda doctrinis, ut uerus dei filius deus nō alienę à patre diuersæq; naturę, sed eiusdem esse diuinitatis per ueritatem natiuitatis existens possit intelligi. Nec sanè quenq̄ tam amentē posse esse existimo, qui dei de se professiones aut cognitas non intelligat, aut intellectas à se nolit intelligi, aut emendandas putet humanę opinionis prudētia. Sed anteq; res ipsas salutariū sacramentorum loqui incipiamus, ne in aliquo sibi ęditis hæreticorum nominibus, hæresis professio blandiatur, demonstrandum est omne huius argutæ maliciæ uelamen, ut per quod se uirus latens contegit, per id ipsum proditum sit & reuelatum, & ad blandientis ueneni intelligentiā publicę conscientiæ sensus introeat. Volentes igitur hæretici dei filium ex deo esse, neq; de natura & in naturam dei ex deo deum natum, cum iam superius commemorassent unum deum solum uerum, neq; adiecissent & patrem, ut unius ueritatis esse patrem & filium exclusa proprietate natiuitatis negarent, dixerunt. Nec ut Valentinus prolatione natum patris commentatus est, ut sub specie hæreseos Valentinianæ, nomine prolationis improbato, natiuitatē dei ex deo improbarent. Valentinus enim quædam ridicula & fœda commentans, cum præter principem deū familiam deorū & numerosas æternitatum potestates introduxisset, tunc prolatum dominum nostrum Iesum Christum mysterio occultatæ uoluntatis asseruit. Hanc ergo inanem prolationem temerarij ac stulti autoris furore quęsitam euāgelica atq; apostolica ecclesiæ fides nescit. Ignorat enim Valentini bythonas & silentium & ter denos ęonas. Nescit enim aliud q; unum deum patrem, ex quo omnia sunt, & unum dominum nostrum Iesum per quem omnia, natum ex deo deum. Sed quia ex deo deus, neq; per natiuitatem suam deo ademit esse quod deus est, neque ipse in natiuitate non deus est, & quod deus est, non cœpit

Autoris de prædicta sententia particulatim eā examinantis

*Als * asseritur*

Valētini commēta circa diuinitatem trinitatis

Bythones Aeones Lege Tertul. de hæres. & disces Valentini fabulas

cœpit eſſe,ſed natus ex deo deus eſt:& quod naſcitur,id ipſum ſecundum humanæ intelligentiæ ſenſum uidet̃ eſſe prolatũ, ita ut prolatio ipſa natiuitas eſſe exiſtimetur, idcirco tentatũ eſt per Valentini hæreſim prolationis nomen excludi,ne natiuitatis ueritas permaneret, quia prolationis intelligentia,opinione terrrena non multũ eſſet à natura terrenæ natiuitatis aliena. Naturæ humanæ tarda ac difficilis ad res diuinas intelligẽtia exigit, de his,quæ ſemel dicta à nobis ſunt,frequẽtius admoneri, ne ſatisfacere ſacramentis diuinæ uirtutis,humanæ comparationis exempla credãtur, ſed tantum ad imbuendũ ſpiritualiter de cœleſtibus ſenſum,ſpeciem terreni generis afferri,utper hunc naturæ noſtræ gradũ ad intelligentiã diuinæ magnificentię prouehamur.

Semel dicta ſunt ſæpe repetẽda propter noſtram infirmitatem

Non eſt autem ſecundũ humanarũ natiuitatum prolationes,dei natiuitas exiſtimanda. Vbi enim unus ex uno eſt, & deus natus ex deo eſt,affert tantũ ſignificationis intelligentiã terrena natiuitas: cæterum non ſatisfacit cõparationis exemplo origo naſcentiũ, quæ habet in ſe & coitum & conceptũ & tempus & partum, cum deus ex deo natus nihil aliud intelligendus ſit eſſe ꝙ natus. Et quidem de diuinæ natiuitatis,ſecundum fidem euangelicam atq; apoſtolicam, ueritate ſuo loco tractabimus,interim tamen hæreticæ artis ingenium oſtendi debuit; quæ ad ueritatem natiuitatis abolendã,prolationis nomen extingueret. Tenet uero etiam in cæteris eiuſdem artis ſuę malignã fraudulentiã dicens: Nec ſicut Manichæus partem unius ſubſtantiæ patris natum expoſuit. Negata ſuperius prolatio eſt,ut natiuitas negaretur: nunc quoq; ſub Manichæi nomine neganda unius ſubſtãtiæ infertur & portio,ne deus ex deo eſſe credatur.

Manichæi error cum filij natiuitate

Manichæus autem abrupti in improbanda lege ac prophetis furoris & diaboli,quantũ in ſe eſt,profeſſus aſſertor,& ſolius ſui neſcius cultor, id quod in uirgine fuit,portionem unius ſubſtantiæ prædicauit, & id filium uoluit intelligi,quod ex dei ſubſtãtia parte aliqua deductũ apparuerit in carne. Vt igitur unigeniti filij natiuitas,& unius ſubſtantiæ nomen tolleretur, portio unius ſubſtantiæ in natiuitate filij prætenditur: ut quia prophane ea,quæ ex portione unius ſubſtantiæ natiuitas aſſerta eſt,prædicatur,primum natiuitas ipſa nõ eſſet, quæ in Manichæo eſſet ex portionis profeſſione damnata: tum deinde nomen ac fides unius ſubſtantiæ tolleretur, quia apud hæreticos ex portione cõpeteret,& per id nõ ex deo deus eſſet, quòd in eo diuinæ naturæ proprietas nõ ineſſet. Quid uęſanas ſolicitudines ementitæ religionis ſpecie impius furor ſimulat? Manichæum ſecundũ hæreticę inſaniæ prædicatores,piæ eccleſię fides damnat. Neſcit enim in filio portionẽ, ſed ſcit deum totum ex deo toto: ſcit ex uno unũ non defectum, ſed natũ: ſcit natiuitatem dei nec diminutionem eſſe gignentis, nec infirmitatẽ eſſe naſcentis. Si ex ſe ſcit,infer calumniam temeritati uſurpatę ſcientiæ: ſi uero de domino ſuo didicit natiuitatis ſuæ ſcientiã,permitte naſcenti. Hæc enim

ita

ita ei à deo unigenito cõperta sunt, quòd & pater & filius unũ sunt, quòd plenitudo deitatis in filio est, per quod & portionem unius substantiæ addit ad filium, & per naturalis ueritatem, & per ueræ diuinitatis proprietatem ueneratur in filio. Sed seposita pleniore singulorum responsionum absolutione per reliqua curramus, nanq; id sequitur: Nec sicut Sabellius, qui unionem diuidens, ipsum dixit filiũ quem & patrem. Ignorat euangelica atq; apostolica sacramenta, sic credens Sabellius: sed nõ hoc ab hæreticis in hæretico simpliciter damnatur. Volentes enim nihil inter patrem & filiũ esse unum, diuisæ à Sabellio unionis crimen exprobrant, cuius unionis diuisionon natiuitatem intulit, sed eundem diuisit in uirginem. Nobis autẽ in confessione natiuitatis est, & unionẽ detestantes, unitatẽ diuinitatis tenemus, scilicet ut deus ex deo unum sint in genere naturæ, dum quod per natiuitatis ueritatem ex deo in deum extitit, non aliunde quàm ex deo esse substiterit. Quod autem nõ aliunde quàm ex deo manet, maneat necesse est in ea ueritate qua deus est, ac per hoc unum sunt, cum qui ex deo deus est, nec aliud ipse est, neq; aliunde quod deus est. Idcirco autem unionis in Sabellio impietas prætenditur, ut ecclesiæ fidei unitatis religio auferatur. Persequar deinde & cætera hæretici ingenij artificia, ne forte suspitiosis magis q̃ ueris solicitudinibus malevolus interpres alienæ simplicitatis existimer, ostensurus totius professionis conclusionem, in quem se exitum promissio tam subdoli sermonis instruxerit. Id enim sequitur: Sed nec sicut Hierachas, lucernam de lucerna, uel lampadam in duas partes: nec qui fuit ante, postmodum natum, uel supercreatum in filium. Hierachas nesciens unigeniti natiuitatem, nec euangelicorum sacramẽtorum uirtutem adeptus, unius lucernæ duo lumina prædicauit, ut lychnorũ bipertita diuisio substantiam partis & filij æmularetur, quæ ex unius uasculi *unguine accenderetur in lumen, tanquam esset substanna exterior, ut oleum in lucerna continens luminis utriusq; naturam, uel certe ut lampas papyro eodem intexta, utroque capite luceret, essetq; media materies, lumen ex se utrinq; proreodens. Hæc stultitiæ humanæ error inuexit, dum quod sapiũt, ex se potius quàm deo sapiunt. Sed quia ueræ fidei professio est, ita deum ex deo natũ ut lumen ex lumine, quod sine detrimento suo naturam suam præstat ex sese, ut det quod habet, & quod dederit habeat, nascaturq; quod sit, cum non aliud quàm quod est natum sit, & natiuitas acceperit quod erat, nec ademerit quod accepit, sitq; uterq; unum, dum ex eo quod est nascitur, & quod nascitur, neq; aliunde, neq; aliud est. Est enim lumẽ ex lumine. Vt ergo fidei huius intelligentia auerteretur, Hierachæ lampas uel lucerna ad crimen cõfitendi ex lumine luminis obiecta est, ne dici religiose existimetur, quod impie dictum, & nunc & ante damnatum est. Absiste absiste inanissime timor hæreticorum, nec patrocinium ecclesiasticæ fidei falsa solicitæ assertio-

Sabellij sententia

Hierachæ opinio seu fides

*Al. *unguedine*

assertionis opinione mentire. Nihil corporale secundum nos, nihil inane in dei rebus est: Quod deus est, deus totum est. Nihil in eo, *nisi uirtus, nisi uita, nisi lux, nisi beatitudo,* nisi spiritus est. Materies hebetes natura illa non recipit, neq; ex diuersis constat ut maneat. Deus ut est deus, quod est permanet, permanés deus deũ genuit. Non cótinent ut lampas & lampas, aut lychnus & lychnus exteriore natura. Vnigeniti ex deo dei natiuitas nó series est, sed progenies, non tractus, sed ex lumine luminis natura. Vnitas est non ex cónexione porrectio. Iam uero in eo, quanta hereticæ *stultitiæ, & ꝙ callida professio fuit: nec qui fuit ante, postmodum natum uel supercreatum in filio. Deus qui ex deo natus est, non utiq; natus ex nihilo est, neq; de non extantibus natus est, sed * natiuitatis suæ uiuentem habuit naturam. Nec idem deus qui erat, sed deus ex deo qui erat natus est, Et natiuitas habuit originis suæ in ipsa sua natiuitate naturam. Si ex nostro loquimur, insolentes sumus: sin uero ad loquendum edoctos nos per dominum docebimus, natiuitas dei secundum doctrinã dei est confitenda. Hanc igitur in patre & filio naturæ unitatem, & hoc uiuentis natiuitatis inenarrabile sacramentũ excludere hæreticus furor tentans ait: Nec eum qui fuit ante, postmodum natum, nec supercreatum in filium. Quis enim tam uæsanus erit, ut defecisse à se patrem putet, ut idem qui fuerat, postea nasceretur uel supercrearetur in filium, & esset abolitio dei, ut succederet de abolitione natiuitas, cum natiuitas manenté testetur autorem? Vel quis tam demens est, ut substitisse filium nisi ex natiuitate fateatur? Quis porrò tam uecors, qui non extitisse deum ex eo quod deus nascitur, audeat prædicare? Non enim qui manebat deus, sed ex manéte deo deus natus est, tenens in se naturam gignentis in natiuitate naturæ. Natiuitas autem dei, quæ ex deo in deum extitit, non quæ nó erant tenet, sed quæ in deo manebãt & manent, obtinuit ueritate nascendi. Non ergò qui nó erat natus est, sed ex his atq; in his quæ dei erant, deus natus *existit. Omnis igitur hic superior hæreticæ fraudulentiæ sermo, hanc uiam impijssimæ doctrinæ suæ præparauit, ut unigenitum deum negatura tanquam ratione ueritatis ante præmissa, ex nihilo potius ꝙ ex deo natum prædicaret, natiuitatem eius ad creationis referens de non extantibus uoluntatem. Deniq; post multa ad id tanquam præparato sibi aditu prorupit dicens: Filius auté sine tempore æditus & ante secula creatus & fundatus, non fuit antequam nasceretur. Temperauit se, quantum putat hæreticus sermo, & ad impietatis confirmationem, & ad calumniæ, si quæstio intenderetur, excusationem dicens: Non erat antequam nasceretur. Vt in eo quod non fuit antequã nasceretur, naturam ei subsistentis originis denegaret, & cœpisset esse de nihilo, cui ante natiuitatem suam existens non daretur autoritas. Tum porrò si irreligiose hoc dictum existimaretur, adesset ei prompta defensio, quia nasci qui erat

**Hæc ab nisi uirtus, usq; ad nisi spiritus, addita reperi in quodam codice*

*Als*astutiæ*

*Als*diuinitatis*

Nõ q nõ erat natus est, sed ex ijs &c.

*Als*extitit*

nō potuit,neq; qui antea esset,nascendi causam per quam esset, habuisset* cum natiuitas ad id proficiat,ut subsistat esse qui nascitur. O stulte atq; impie hæretice,quis natiuitatem expectet in eo, qui sine natiuitate subsistat? Aut quomodo qui est,nasci existimandus est,cum natiuitas nascendi natura sit? Sed subdole addenegādam ex deo patre unigeniti dei natiuitatem contendens,per id quod non fuit antequam nasceretur, euadere uoluisti, quòd deus ex quo dei filius natus est, erat, maneretq; dei natura, ex qua deus filius natiuitate subsistit.Si igitur ex deo natus est, manentis naturæ confitenda natiuitas est,non ut deus qui erat nasceretur, sed ut ex deo qui erat,dei natiuitas intelligeretur.Sed irreligiosos æstus suos calor hæreticus non continet,& per id quod ait:nō erat antequam nasceretur, id laborans, ut de non extantibus nasceretur,id est,non à deo patre in deum filium nera & perfecta natiuitate natus esset,in ipsa totius expositionis conclusione ad ultimum & prophanissimum irreligiosi furoris sui prorupit ardorem dicens: Si enim quòd ex ipso, & quòd ex utero, & quòd ex patre exiui & ueni,uelut partem unius eius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur,compositus erit pater, & diuisibilis & conuertibilis & corporeus secundum illos, & quantum in ipsis est, cōsequentia corporis sustinens, sine corpore deus.Grauis & multæ difficultatis labor esset, ueritatem religionis aduersus falsitatis impietatem tueri, si quantum audet impietas, in tantum consuleret prudentia. Sed bene est quòd irreligiositatis uoluntas ex inopia prudentiæ est. Et idcirco cum facilis sit aduersum stultitiam responsio, emendatio tamen difficilis stultorum est,per quam primum & ratio intelligentiæ non quæritur,& deinceps ab intellegente intimata non capitur. Sed si quos timor dei & intelligentiæ ignoratio, non impietatis uoluntas,per stultitiæ sensum detinuerit in errore,spero quòd ad emendationem procliues sint,cum impietatis stultitiam absolutæ ueritatis sit demonstratio prodítura. Dixistis ô stulti, quin & hodie idem dicitis, nescientes in deum sapere.Si enim quòd ex ipso,& quòd ex utero,& quòd ex patre exiui & ueni,quæro à te,hoc totū dictū à deo,an' ne non dictum sit? Dictum utiq; est,& necesse est,cum à deo de se dictū sit, non aliter intelligendū esse q̃ dictū est.De dictis suo loco demonstratis singulorum quorumq; uirtutibus tractabimus.Interim tamen uniuscuiusq; intelligentiam cōsulo, quid existimet in eo quod dictum sit,ex ipso. Vtrúmne ex altero intelligendum sit,an ne ex nullo,an uero ipse ille credendus sit?Ex altero non est, quia ex ipso est,*id est,ne aliunde præter quàm ex deo deus sit: Ex nihilo non est, quia ex ipso est. Demonstratur enim natura, unde natiuitas est. Ipse non est,quia ubi ex ipso est,natiuitas filij refertur ex patre.Deinde cum significatur ex utero,interrogo an credi possit esse natus ex nihilo, cum natiuitatis ueritas per corporalium efficientiarum nomina reueletur. Non enim corpora

Fort.*idem

*corporalium consistens deus, cum generationem filij commemoraret ait: Ex utero ante luciferum genui te? Sed inenarrabilem illam unigeniti ex se filij natiuitatem ex diuinitatis suæ ueritate confirmans, ad intelligentiæ fidem loquutus est, ut de diuinis suis rebus secundum humanam naturam humanæ naturæ sensum ad fidei scientiã erudiret: ut cum ait, ex utero, non ex nihilo creatio substitisse, sed ex se unigeniti sui naturalis doceretur natiuitas. Postremo quod dixit: Ex patre exiui & ueni, utrum ambiguitatem reliquerit, quin intelligeretur non aliunde q̃ ex patre esse quod deus est? Ex patre enim exiens, neq; aliam natiuitatis habuit naturam, neq; nullam, sed cum sibi testatur autorẽ, ex quo se profitet exisse. De his aũt demonstrandis atq; intelligendis posterior mihi sermo est. Interim tamen hæc uideamus, qua hominis fiducia intelligenda de deo inhibentur, quę quòd à deo de se dicta sint, non negantur. O grauissimum humanæ stultitiæ atq; insolentiæ dedecus, professionis suæ de se deum non modo arguere non credendo, sed emendando damnare, & illud ineffabile in eo naturæ suæ uirtutisq; secretũ humanis contaminare & impugnare doctrinis, & hæc audere loqui: Si, inquit, ex deo est filius, demutabilis & corporeus deus est, qui ex se protulerit uel extenderit, quod sibi esset, in filiũ. Quid solicitus es, ne demutabilis deus sit? Nos natiuitatem confitemur, nos unigenitum prædicamus ex deo docti: tu ne natiuitas maneat, ne unigenitus deus in ecclesiæ fide sit, naturam indemutabilis dei, quæ nec extendi nec protendi possit, opponis. Afferrem tibi infelix error, etiam ex rebus mũdi quatundam naturarum, quæ gignuntur, exemplum, ne natiuitatem protensionem existimares, nec nascentium naturas detrimenta crederes esse gignentium, ut etiam multa sine corporali admixtione ex uiuentibus in uiuentes animas gignerentur, nisi nefas esset deo de se non credidisse: & ultimi furoris uesania iudicaretur, adimere autoritatem ad fidem, cui uenerationem profitearis ad uitam. Si enim non nisi per eum uita est, quomodo non per cum fides uitæ est? Fides autem uitæ quomodo in eo est, qui sibi de se testis infidelis habeatur? Vsurpas enim impijssime hæretice natiuitatem filij ad creationis uoluntatem, ut non ex deo natus sit, sed uolente eo qui creauit, ex creatione substiterit. Et tecum idcirco non deus est, quia manẽte deo uno non teneat filius originis suæ in natiuitate naturam, sed in substantiam alteram cõditus ipse tanq; unigenitus, cõditionibus & facturis cæteris præstantior sit, substitutus tamen, ut creationis indultæ sibi habeat substitutionem, non dei attulerit ex generatione naturã, & natum dicas, quod substitit ex nihilo. Filiũ autem idcirco nuncupes, non quia ex deo natus est, sed quia pet deum creatus est, quia & homines religiosos appellatione huius nominis dignos à deo habitos memineris. Tum porrò ei non alia cõditione dei nomen indulgeas, q̃ ea qua dictũ sit: Ego dixi dij estis, & filij altissimi om-

Alt*membris corporalibus. Modo corporali loquitur deus, ut ab hominibus ueritas spiritualis capiatur

nes,ut utatur dignatione in uocabulo nuncupantis, non naturę in nomine ueritate. Sitq; tecum filius ex adoptione,deus ex nũcupatione,unigenitus ex priuilegio, *primogenitus ex ordine,totius creatio, ex nullo deus, quia generatio eius nõ naturalis ex deo natiuitas sit,sed substantiæ creatura. Ac primũ orata à te impatientissimi doloris mei uenia, loqui me apud te omnipotens deus patere,& me terram ac cinerem charitatis tamen tuæ religioni deuinctum,liberum in hæc uerba permitte. Ego infelix nihil antea fui, & uitæ sensus expers, sine mei intelligentia eo quod sum carebam: sed misericordia tua ad uiuendum mihi causa est,& non ambigo, quin tu bonus bonum mihi statueris esse quod natus sum. Neq; enim qui mei non eges, ad mali me originem inchoasses.Sed cum me in uitam animatum rationis quoq; intelligentem præstitisses,ad cognitionem me tui facis, ut arbitror, per seruos tuos Moysen & prophetas uoluminibus erudisti, ex quibus te non in solitudine tua ueneranda prodidisti. Cognoui tecum illic deum non alterum in natura,sed in sacramento substantiæ tuæ unum. Cognoui te in deo deum,non ex permixtione confusum,sed ex uirtute naturæ,dum quod tu deus es,in eo qui ex te est,inesse. Non ut idem tu esses,& inesses, sed inesse te in eo qui ex te esset,perfectæ natiuitatis ueritas edoceret. Hoc mihi rursum euangelicæ atq; apostolicæ uoces loquuntur, & ex ipso sacro unigeniti tui ore condita in libris uerba testantur. Filium tuum ex te ingenito deo unigenitum deum & hominem ex uirgine ad mysteriũ salutis meæ natum,in quo te generationis ex te ueritas contineret,& quem in te manentis ex te natiuitatis natura retineret. In quod me oro profundum desperati reditus demersisti? Hæc enim ego ita didici, ita credidi, & ita confirmatæ mentis fide teneo,ne aut possim credere aliter,aut uelim. Quid me miserũ de te fefellisti,& infelicem carnem atq; animam alienæ à te cognitionis doctrina perdidisti? Decepit me post rubri maris diuisionem gloria descendentis de monte Moysi,& omnia tecum arcanorum cœlestium secreta cernentis.Huic ego de te uerbis tuis credidi. Perdidit me repertus secundum cor tuum Dauid,& dignus Salomon diuinæ sapientiæ munere, & uiso domino Sabaoth Esaias prædicans,& ante conformationem sanctificatus in utero Hieremias,eradicandarum & plantandarum gentium prophetes, & mysterij resurrectionis Ezechiel testis,& uir desideriorum Daniel,temporum conscius,& prophetatum consecratus chorus, & omne prædicationis euangelicæ sacramentum, electus ex publicano Matthæus in apostolum, & ex illa familiaritate domini,& reuelatione cœlestium mysteriorũ dignus Ioannes,& post sacramenti cõfessionem beatus Simon ædificationi ecclesiæ subiacens,& claues regni cœlestis accipiens,& reliqui omnes spiritu sancto prædicantes, & ex persequutore apostolus uas electionis tuæ Paulus in profundo maris uiuens,in cœlo tertio homo,in paradiso ante martyriũ, in mar-

*Fort. legendum,primogenitus ex ordine totius creationis,ex nullo deus. Nam Hilarius aliquoties usurpat creationẽ pro creatura.

Petrus ædificationi ecclesiæ subiacet

in martyrio perfectæ fidei cõsummata libatio. Ab his ergo quæ teneo edo
ctus sum, his immedicabiliter imbutus sum. Et ignosce omnipotens deus,
quia in his nec emendari possum, sed commori possum. Tarde mihi hos
pijssimos, quantum ego arbitror, doctores ætas nunc huius seculi protulit. Al. impijssimos
Sero hos habuit fides mea quam tu erudisti magistros. Inauditis ego om
nibus his in te ita credidi, per te ita renatus sum, & exinde tuus ita sum. Om
nipotentem te scio, nec conscię sibi tantum atq; ipsi unigenito tuo natiuita
tis inenarrandæ expecto tationem. Impossibile enim tibi nihil est, & geni
tum à te filiũ omnipotentiæ tuæ uirtute non ambigo. Ambigens enim, iam
omnipotentem te negabo. Bonum te etiam ex natiuitate mea didici, atque
ob id non inuidum te bonorum tuorum in unigeniti tui natiuitate esse con
fido. Credo enim, quòd quæ tua sunt, eius sint, & quæ eius sunt, tua sint.
Sapientem te mihi etiam ipsa mundi creatio prodidit. Sapientiam te tuam
non dissimilem genuisse ex te, mihi conscius sum. Verus & unus mihi deus
es, sed non aliud in eo qui ex te deus est credam inesse, * quàm tu es. Et Al.* quàm quod tuũ est
in eo me iudica, si crimen mihi est, nimium me per filium tuum & legi &
prophetis & apostolis credidisse. Sed cesset sermo temerarius, & ex his in
quæ demonstrandæ stultitiæ hæreticæ necessitate proruperat, in * tedden Al.* credēda
de potius rationis mysterium decidat, ut si qui adhuc salui esse possunt, ad
fidem, teneant euangelicæ doctrinæ atq; apostolicæ itet, ac uerum dei fili
um non ex adoptione, sed ex natura intelligant. Hunc enim responsionis
nostræ esse ordinem conuenit, ut primum dei filium esse doceamus, ut na
tura in eo diuinitatis pet quod filius est, absoluta sit. Id enim maxime hæ
resis, de qua nunc agitur, elabotat, ne dominus noster Iesus Christus uere
dei filius, deus uerus sit. Vere dei filium unigenitum deum dominum no
strum Iesum Christum esse ac doceri, multis modis cognitum est: dum de
eo testatur patet, dum de se ipse profitetur, dum apostoli prædicant, dum
religiosi credũt, dum dæmones confitentur, dum Iudæi negant, dum gen
tes in passione cognoscunt. Neq; enim ex communione nuncupationis est,
quod de proprietatis fide dicitur. Et cũ omnia quæ Christus dominus aut
egit, aut docuit, ultra omnia cotũ sint, qui filij nuncupantur, & in his omni
bus quæ præcipua Christi sunt, hoc uel potissimũ doceatur esse, quod dei
filius est, nõ est in eo filij ex generali familiaritate cognomen. Non cõtami
no ueritatis fidẽ, ut hoc uerbis meis astruam. Loquatur, ut sæpe solitus est,
de unigenito suo pater, ne sub consummandi baptismi sacramento Iesus
Christus ignorabilis possit esse per corpus: Hic est filius meus dilectus, in
quo bene complacui. Rogo in quo ueritas deperit, & in quo infirma fides
professionis est? Non annunciatus per angelum de spiritu sancto, partus
ex uirgine. Non index Magis stella, nec adorati in cunis honor, nec bap
tizandi sub Baptistæ professione uirtus, satis esse ad demonstrationẽ ma

iestatis existimantur. Pater de cœlo loquitur, & ita loquitur: Hic est filius meus. Quid sibi uult non cognominum, sed pronominum fides? Cognomina enim nominibus adduntur: pronomina uero obtinēt in se nominum uirtutem. Proprietatis autem significatio est, ubi & hic est, dictum esse auditur: Et meus est. Et intellige quæ sit ueritas & ratio dictorum. Legeras: Filios genui & exaltaui: sed non legeras, filios meos. Genuerat enim eos sibi per diuisionem gentium, & plebem hæreditatis in filios. Ne igitur per communionem adoptiuæ hæreditatis cognomentum filij unigenito deo adderetur, naturæ ueritas per significationem proprietatis ostensa est. Assignetur sanè hoc communionis in Christo nomen, ut filius sit, si de quoquam dictum reperietur: Hic est filius meus. Sin uero propriũ ac singulare ei est, hic est filius meus, quid calumniam deo patri professæ de filio proprietatis afferimos? An' ne tibi in eo quod dicitur, hic est, non hoc significare uidetur, alios quidem cognominatos ab eo in filios, sed hic filius meus est? Donaui adoptionis plurimis nomen, sed iste mihi filius est. Ne quæras alium, ne non hunc esse credas, hunc ego tanquam indice digito, ac uerbi significatione cõtingo, qua dico, & meus est, & hic est, & filius est. Quid post hæc intelligentiæ poterit esse, ne non esse credatur? Et hæc quidem paternæ uocis significatio eo fuit, ne qui ad implendam omnem iustitiam baptizandus esset, quid esset ignoraretur, sed ut qui ad sacramẽtum salutis nostræ homo cernebatur, dei uoce nosceretur dei filius, & quia in fidei huius confessione credentium uita esset, non enim alia æternitatis uita est, nisi ut IESVM CHRISTVM unigenitum deum sciamus esse dei filium, uox de cœlis rursum ab apostolis iteratæ huius significationis auditur, ut id firmius crederetur ad uitã, quod nõ credidisse mors esset. Nanq; cũ dominus in monte maiestatis suæ habitu cõstitisset, Moyse atq; Helia assistentibus, & ad uisionis ac uocis fidem tribus columnis ecclesiarũ testibus assumptis, hęc uox de cœlo paterna est: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, hunc audite. Non ad confirmationẽ honoris charitas conspecta satis fuerat, uoce designatur: Hic filius meus est. Apostoli gloriam dei non ferunt, & mortales oculi hebetantur ad uisum, & consternata ad metum Petri & Iacobi & Ioannis fides concidit. Adest autẽ autoritatis paternæ professio, & filius hic per proprietatẽ significantis ostenditur. Neq; solum ueritas filij per hoc quod & hic, & meus est, intimatur, sed additur: Hunc audite. Testimoniũ quidem patris ẽ cœlo est, sed testimoniũ filij confirmatur in terra, nam audiendus ostenditur. Et quanq; ambiguitas per professionem paternã non relinquatur, tamen & filij de se professio de se credenda decernitur, & eo usq; ueritas in eo filij docetur, ut paternæ uocis confirmatio audiendi à nobis filij postulet obsequelã. Igitur qoia paternæ uolũtatis hęc uox est, ut filius audiatur, audiamus filiũ de se quid sit ipse, profitetem.

Neminẽ

Neminem autẽ tam alienum à cõmuni sensu existimo esse, ut cum in omnibus euangeliorũ libris ex professione filij assumptionẽ corporeæ humilitatis intelligat, cum ait: Pater clarifica me. Et rursum frequẽtissime: Videbitis filium hominis. Et illud: Pater maior me est. Sed & hoc: Nunc anima mea turbata est ualde. Vel etiam hoc: Deus deus meus, quare dereliquisti me? & multa alia istiusmodi, de quibus suo ordine erit sermo: tamẽ in hac tam assidua humilitatis cõtestatione insolentiæ eum arguat, quòd sibi patrem deum dicat, cum ait: Omnis autem plantatio quã non plantauit pater meus cœlestis eradicabitur. Vel illud: Domũ patris mei domũ fecistis negociationis. Et ubicunq; semper patrẽ sibi deũ nominat, temerariæ præsumptionis potius sit, q̃ confidentis naturæ, quæ conscia natiuitatis suæ teneat ueritatis nomen in patre. Humilitatis igitur professio frequens nõ habet hoc insolentiæ uitiũ, ut sibi aliena uendicet, & non sua defendat, & proprie deo co-æquanda præsumat. Nec pari temeritate qua patrẽ nuncupat, se quoq; filiũ profiteatur dicens: Nec enim misit deus filiũ suum in hunc mundum, ut iudicet mundũ, sed ut saluus fiat mundus per eum. Vel iterũ: Tu credis in filiũ dei? Quid nunc agimus, cõcedentes tantũ Iesu Christo nomen adoptionis, per quod & in patre sibi deo nuncupando temerariæ eum arguimus præsumptionis? Paterna de cœlo uox est: Hunc audite. Audio: Pater gratias ago tibi. Audio: Dicitis quia blasphemaui, quoniam dixi, filius dei sum. Si non credo nominibus, si naturã uocabuli nõ intelligo, quid credendum & intelligendũ sit quæro. Non mihi relinquitur alia suspicio. Autoritas de cœlo paterna est: Hic est filius meus. Professio filij de se est: Domus patris mei, & pater meus. Professio nominis salus est, cum interrogatio fidem postulat dicens: Tu credis in filium dei? Proprietatis nomina sequuntur, ubi meus est. Tibi quæro hæretice, unde alia præsumptio sit. Adimis patri fidem, filio professionẽ, nominibus naturã, uim uerbis dei affers, ne sint quod enunciant. Impietatis tuæ sola impudẽtia est, ut mentitũ de se deum arguas. Quanq; igitur sola simplex confessio naturæ nomina ostendat, ut de quo dictum est, hic est filius meus, & ad quem dictum est, pater meus, hoc sint quod nuncupantur, tamen ne aut adoptionis nomẽ in filio sit, aut honoris in patre, uideamus quæ proprietates per filium ad filij nomen adiectæ sint, ait: Omnia mihi tradita sunt à patre, & nemo nouit filiũ nisi pater, neq; patrem quisquã nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Ad id quod dictum est, hic est filius meus, & pater meus, utrum'ne sibi conuenit, nemo nouit filiũ nisi pater, neq; patrem quisquã nouit nisi filius? Non enim nisi per mutuam testificationẽ cognosci, uel per patrem filius, uel per filium pater potuit. Vox è cœlis est, sermo etiã filij est. Tam ignorabilis est filius quàm & pater. Omnia ei tradita sunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Si potestas exæquata est, si secretum cognitionis æquale est, si

Proprietates ad filij nomen adiectæ

natura in nominibus est, quæro quomodo quod uocantur non sunt, quorum & uis in potestate, & difficultas in cognitione non differt? Non fallit itaq; in uocabulis deus, nec se aut pater mentitur, aut filius, & accipe quę in his fides nominū sit. Ait enim: Opera enim quæ dedit mihi pater, ut perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimoniū perhibent de me, quoniam pater misit me, & qui misit me pater, ipse testificatus est de me. Vnigenitus deus, non nominis tantū testimonio, sed etiam ueritatis docet se esse filium. Opera enim eius quæ facit, testantur à patre se missum. Quæro quam rem opera testantur. Missum nanq; esse. Itaq; & filij obedientia, & paterna autoritas docetur in misso, dum alterius opera esse nō possunt quæ facit, nisi eius qui missus à patre sit. Sed opera nō sufficiunt * incredibilibus ad testimonium, quod se pater miserit. Sequitur nanq;: Et qui misit me pater, ipse testificatus est de me, neq; uocē eius audistis, neq; figurā eius uidistis. Quęro quod testimoniū patris de eo fuerit. Reuolue euāgelica uolumina, & totum eorū opus recense. Da testimoniū patris, prætercę̨ quod auditum est: Hic est filius meus dilectus, in quo cōplacui. &: Tu es filius meus. Hoc Ioannes, licet nō ignarus, audiuit, tamen ad doctrinā nostrā paternæ uocis testimonium mittitur, nec hoc sufficit. Ioannes quidē dignus in deserto hac uoce est, sed & apostoli nō fuerūt huius testimonij autoritate priuandi. Eadem de cœlo ad eos uox adest, sed accipiūt plus Ioanne. Ioānes enim iam ab utero prophetans, nō eguit hac uoce: hūc audite. Audiā planè, nec quenquam prӕter hūc audiā, nisi eum qui audierit ut doceret. Si nullū aliud patris de filio testimoniū extat in libris, quod hic filius suus sit, testimonij huius ueritas est, ut opera ipsa patris quæ gerit, ueritatem testimonij huius affirment. Quid infertur hodie calumniæ, ut adoptio nominis sit, ut mendax deus sit, ut nomina inania sint? Testatus est pater de filio: operibus suis filius testimonio se patris exæquat. Cur nō uideatur esse in eo quod est filij ueritas, quę & dicitur & probatur? Non est per deū patrem filij nomen in Christo ex adoptione bonitatis, neq; sanctitate meruit hoc nomen, sicut plures post cōfessionē fidei dei filij sunt. Proprietatis em̄ in his significatio nulla est: nominis nanq; tantū quod deo dignū est, indulta dignatio est. Aliud est, hic est, & hic meus est, & hūc audite: in hoc ueritas est, natura est, fides est. Nec sanè quicę̨ de se minus filius hac paternæ significationis proprietate testatur. Verū in eo quod ait pater: Hic est filius meus, naturę demōstratio est, & in eo quod subiecit: Hūc audite, sacramenti & fidei, ob quā de cœlis uenit, auditio est, cum eum ad salutarem cōfessionis doctrinā admonemur audire, ita in eo filius & natiuitatis ueritatē docuit & aduentus dicens: Neq; me scitis, neq; unde sim nostis. Nec enim à me ueni, sed uerax est qui me misit, quem uos nescitis, sed ego noui eum, quoniam ab eo sum, & ipse me misit, patrem non nouit, & frequens hinc professio filij est.

Idcirco

*Al. *incredulis*

In Christo est significatio proprietatis filij, sed nō in alijs filijs dei dictis

Idcirco autem soli sibi esse cognitũ dicit, quia ab eo sit. Quæro autẽ utrum id quod ab eo est, opus in eo creationis an naturam generationis ostẽdat. Si opus in eo creationis est, uniuersa quoq; quæ creãtur, à deo sunt. Et quomodo patrẽ nõ uniuersa nouerũt, cum filius eum idcirco quia ab eo est, nõ nesciat? Quòd si creatus potius q̃ natus uidebit̃ in eo quod à deo est, cum à deo cuncta sint, quomodo non cum cęteris patrem, quæ ab eo sunt ignorat? Sin uero idcirco ei quia ab eo sit, eum nosse sit propriũ, quomodo non hoc ei quod ab eo est, erit proprium? Scilicet ut uerus filius ex natura deo sit, cum idcirco deum solus nouerit, quia ab eo solus sit. Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis, & quod ab eo est, non creaturæ in eo uirtutem, nam omnia à deo per uirtutem creationis existũt, sed natiuitatis ueritatem, per quã solus patrem nouit, cum cætera eum quę ab eo sunt ignorent. Tamen ne fortè id quod ab eo est, aduentus sui tempus hæresis inuaderet, continuo subiecit: Quoniã ab eo sum, & ipse me misit. Tenuit ordinem euangelici sacramenti, natum se professus & missum, ut & quis esset, & unde esset, secundum superiorem sententiam nosceretur. Neque enim id ipsum est, ab eo sum, & ipse me misit, sicuti non idem est, neque me scitis, neque unde sim nostis. Nunquid non omnis homo in carne licet natus, secundũ sensum communis opinionis ex deo est? Et quomodo negat ab his uel se ipsum, & unde ipse sit sciri, nisi id unde est, ad naturę suæ referret autorem? qui idcirco ignorabilis esset, quia ipse esse dei filius ignoraretur. Discute infelix stultitia quid illud sit: Neq; me scitis, neq; unde sim nostis. Omnia utiq; ex nihilo, & usq; adeo ex nihilo, ut etiam unigenitum deum ex nihilo substitisse sis ausa mentiri. Quid ergo est quòd impij & Christũ nesciunt, & unde sit nesciunt? Nam id quod unde sit ignoratur, naturam ex qua est, dum unde sit nescitur, ostendit. Ignorari enim unde sit non potest, quicquid subsistit ex nihilo: quia hoc ipsum quod non ignoratur ex nihilo, ignorationem eius unde sit non habet. Non ex se est autem ille qui uenit, sed qui misit illum uerax est, quem impij nesciunt. Iam ergo ille qui misit, ipse est qui misisse ignoratur. Ab eo ergo qui misit est ille qui missus est. Ab eo est, unde esse nescitur, & ob hoc qui sit ipse nescitur, dum ignoratur à quo sit. Non nouit Christum, qui unde Christus sit nescit: nec filium confitetur, qui negat natum: nec natum intelligit, qui putabit ex nihilo. Ex nihilo autem usque adeo non est, ut impij unde sit nesciant. Nesciunt planè, nesciunt, quia naturam nomini adimunt, quia nescientes non amant scire, & audiunt filium scientiæ huius ignorationem impijs exprobrantem, tum cum sibi patrem deum Iudæi dicerent. Ait enim: Si deus pater uester esset, diligeretis utiq; me, ego enim à deo exiui & ueni: nec enim à me ueni, sed ille me misit. Religiosi nominis assumptionem dei filius in his, qui se dei filios confitentes patrem sibi deum dicerent non

Proprietas cognitionis arguit proprietatem generationis

impro

improbauit, sed temerariam Iudæorũ usurpationem, patrem sibi deũ prætimentium, per id quod se non diligerent, obiurgat: Si deus pater uester esset, diligeretis utique me, ego enim à deo exiui & ueni. Omnibus quibus per fidem deus pater est, per eam fidem pater est, qua Iesum Christũ dei filium confitemur. Confiteri autem filiũ secundum generale sanctorũ nomen, quid habet fidei, ut dicamus, unus ex filijs est? Sed nunquid & cæteri in hac creaturę suæ infirmitate non filij sunt? In quo ergo filium dei Iesum Christum fides confessa præcellit, cum ei secundum* filios, filij non natura, sed nomen sit. Sed Christum perfidia ista non diligit, nec hæc impia professio pie sibi assumit deum patrem, quia si sibi pater deus esset, Christum ob id diligerent, quia exisset ex deo. Exisse ex deo, quid sit requiro. Non utiq; dici potest, id ipsum esse ex deo exire, quod & uenisse, nam utrunq; significat: Quoniam à deo exiui & ueni. Et ostenders quid esset, à deo exiui, & quid esset, & ueni, continuo subiecit: Nec enim à me ueni, sed ille me misit. Non se sibi esse originẽ docuit cum ait: Nec enim à me ueni. Et rursum se ex deo exisse, & ab eo missum esse testatur. Sed cum ab ijs qui sibi deũ patrem dicerent, idcirco se diligendum ait, quia ex deo exisset, causam dilectionis ex causa docuit esse nascendi. Exisse enim ad incorporalis natiuitatis retulit nomen, quia religio profitendi sibi patrem deum ex dilectione Christi, qui ex eo genitus est, sit merenda. Nam cum ait: Qui me odit, & patrem meum odit. meum cum ait, communionem nominis per significationem proprietatis exclusit. Cæterũ profitentem sibi patrem deum, & se non diligentẽ, in paterni nominis usurpatione cõdemnat, quia qui se odit, oderit & patrem: nec in deum patrem sit religiosus, qui non diligat filium: cum diligendi filij non alia causa sit, q̃ quòd ex deo sit. Ex deo igitur filius est, non aduentu sed natiuitate, & dilectio in patrem hinc erit omnis, si filius ex eo esse credatur. Testatur hoc dominus dicens: Non dicam uobis quoniam ego rogabo patrem pro uobis. Ipse enim pater amat uos, quoniam uos me amastis, & creditis quoniam ego à deo exiui, & à patre ueni in hunc mundum. Caret apud patrem intercessionis necessitate perfecta de filio fides, quæ quod à deo exierit credat atque amet, & per se ipsa iam & audiri meretur & amari, natum ex deo filium missumq; confessa. Natiuitas itaq; eius & aduentus ostendiť cum absolutissima significatæ proprietatis ueritate. À deo ait exiui, ne in eo alia q̃ natiuitatis natura esse existimaretur, cum exire à deo, id est, ex natiuitate subsistere, quid aliud q̃ deus possit? Et à patre, inquit, ueni in hunc mundum, ut exitio illa à deo, natiuitas significata esse intelligeretur ex patre, à patre se in hunc mundum professus est uenisse. Alterum itaq; in dispensatione, alterum in natura est. Nec patitur exitionem aduentũ existimari, cum post exitionem à deo, aduentum commoret à patre. A patre enim uenisse & ex deo exisse, non est significationis eiusdem

Fort.* illos

Quid exire à deo

eiusdem, & quantum interest inter nasci & adesse, tantū à se uterq; sermo discernitur, cum aliud sit à deo in substātia natiuitatis exisse, aliud est à patre in hunc mundū ad cōsummanda salutis nostræ sacramenta uenisse. Et quidem secundū proposite à nobis respōsionis ordinem opportunissimus hic nobis locus est, ut tertio nunc doceamus filium dei dominū nostrum Iesum Christum ab Apostolis traditū, non ex nuncupatione, sed ex natura, neq; ex adoptione, sed ex natiuitate. Quanq; enim plures & maxime adhuc unigeniti de se dei extent professiones, quibus generationis suæ ueritatem sine leui saltem ementiendæ licet calumniæ occasione testetur, tamen quia neq; legentium onerandus est sensus coaceruatis ad copiam dictis, & cum iam nonnulla de proprietate natiuitatis ostensa sint, cætera omnia alijs erūt quæstionibus reseruanda. Nunc uero quia hic sermonis nostri ordo institutus est, ut post patris contestationem, post filij professionem, fidem quoque Apostolorum de uero & secundum natiuitatem confitendo dei filio doceremus, uidendum est an in eo quod ait dominus: Ex deo exiui, aliud in eo aliquid potius q̄ naturā intellexit natiuitatis. Post multas nanq; prouerbiorum obscuritates, quibus in parabolis locutus esset* quem iam antea Christum sciebant annunciatū à Moyse & prophetis, confessum quoq; à Nathanaele & dei filium & regem Israel, obiurgato etiam Philippo cum de patre requireret, cur per operum uirtutem patrem in se, & se in patre esse nesciret, cumq; se à patre missum frequentibus dictis ante docuisset, tamen cum profitentem eum audissent se à deo exisse, hæc eorum responsio fuit. Connexus enim hic sibi sermo est. Dicunt ei discipuli eius: Nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis, nunc ergo scimus quia nosti omnia, & non habes necesse ut aliquis te interroget. In hoc credimus quia à deo existi. Quæ rogo hæc uerbi huius admiratio est, quòd se exisse à deo professus sit? Tanta & tam propria uos ô sancti & beati uiri ob fidei uestræ meritum claues regni cœlorum sortiti, & ligandi atq; soluendi in cœlo & in terra ius adepti gesta esse per dominum nostrum Iesum Christum dei filium uideratis, & ad id quod à deo exisse dixit, nūc primum uos ueri intelligentiam assecutos protestamini? Videratis utiq; nuptiales aquas, & in eisdem nuptiale uinum, & naturæ in naturam uel demutationem, uel profectum, uel creationem. Quinq; etiam panes ad cibum tantæ multitudinis fregeratis, & satiatis omnibus in plenitudinem duodecim cophinorū fragmenta panum creuerant,* & naturæ paruitas famem pellens profecerat in eisdem copiam naturæ. Reuiruisse manus aridas conspexeratis, & in uocem mutorum linguas solutas, & in cursum claudorum pedes alacres, & cæcorū oculos cernentes, & mortuorum uitas reuertentes, fœtens Lazarus constiterat ad uocem, & sepultus uocatur in nullo interuallo uocis & uitæ, cito fuerat egressus, & adhuc odorem mortis in sensum narium spiritu agente ipse iam uiuus

A patre uenire & ex deo exire nō sunt idem

Al. quoniam

Apostoli fortiti sunt claues regni cœlorum ob confessionem diuinitatis Christi

** Suspicor ita legendum, & materiæ paruitas famem pellens profecerat in eisdem copiam naturæ*

uiuus extiterat. Taceo de cæteris magnarum uirtutum & diuinarum operationibus. Nunc ergo primum intelligitis quis sit hic missus è cœlis postquam audistis: De patre exiui. Et hoc uobis primum iam sine prouerbio dictum est, & per naturæ uirtutem intelligitis uerum esse quòd à deo exiuit, cum uoluntatum uestrarum cogitationes tacitas intuetur, cum de nonnullis tanquam ignarus interrogat, cum omnium cognitor est. Per hæc enim omnia quæ *ueritate ac natura dei agit, à deo exisse credendus est. Non hic sancti Apostoli à deo exisse, id est, à deo missum esse intellexerunt. Nam omni superiori sermone confitentem missum se esse frequenter audierant, sed audientes à deo exisse, naturam in eo dei operibus cernentes, naturæ ueritatem per id quod à deo exiuit recognoscũt cum dicunt: Nunc ergo scimus, quia nosti omnia, & non habes necesse ut aliquis te interroget. In hoc credimus quòd à deo existi. Per id enim credunt quòd à deo exijt, per quod ea quæ dei sunt potest atque agit, plenaque fide testificantur. Non enim naturam dei à patre uenisse, sed à deo exisse consummat. Denique hoc quod nunc primũ audiunt confirmatur ad fidem. Nam cum dominus utrunque dixisset: Ego à deo exiui, & à patre ueni in hunc mundum, nihil admirationis in eo habuerunt, quòd frequenter audierant, & à patre ueni in hunc mundum. Responsio autem eorum fidem & intelligentiam huius dicti contestata est: Ego à deo exiui. Non ad id tantum responsum est cum dicunt: In hoc credimus quia à deo existi. Neque addunt, & à patre uenisti in hunc mundum: & cum alterum in professione, alterum in silentio est, professionis causam dicti nouitas exegit. Profitendi enim contestationem intelligentia ueritatis elicuit. Sciebant quidem eum omnia ut deum posse, sed nondum rationem natiuitatis acceperant: & qui sciebant à deo missum, exisse tamen à deo nesciebant. Inenarrabilem illam & perfectam filij natiuitatem per uirtutem dicti istius intelligentes, nunc primũ cœperunt aduertere, cum illum sine prouerbijs profitentur esse locutum. Non enim per cõsuetudinem humani partus deus ex deo nascitur, neque per elementa originis nostræ ut homo ex homine propellitur. Integra illa & perfecta & incontaminata natiuitas est, cuius à deo exitio potius quam partus est. Est enim unus ex uno, non est portio, non est defectio, non est diminutio, non est deriuatio, non est protensio, non est passio, sed uiuentis naturæ ex uiuente natiuitas est, & deus ex deo exiens est, non creatura in dei nomen electa, non ut esset cœpit ex nihilo, sed exijt à manente: & exisse significationem habet natiuitatis, non habet inchoationis. Non enim idem est substãtiam cœpisse & deum exijsse de deo. Et natiuitatis huius scientia licet non subiecta uerbis sit, cum inenarrabilis sit, habet tamen in doctrina filij fidei securitatẽ à deo se manifestantis exisse. Non est euangelica & apostolica fides, filium dei nomine potius quam natura credidisse. Si enim adoptionis hæc nuncupatio est, & non

Al. *uirtute

Prius deũ non erãt, sed rationẽ natiuitatis non acceperant

non idcirco filius est, quia exierit à deo, quæro unde beatus Simon bariona est confessus: Tu es Christus filius dei uiui. An'ne cum omnibus potestas sit per sacramentum regenerationis in filios dei nasci, si secundũ hanc nuncupationem filius dei Christus est, interrogo quid illud sit quod Petro nõ caro neq; sanguis reuelauit, sed pater qui in cœlis est. Generalis professio quid habet meriti? aut quæ reuelationis est gloria in publica conscientia? Si ex adoptione filius est, unde hæc in Petro beata cõfessio est, hoc filio deferente quod est commune sanctorum? Vltra humanam autem intelligentiam se fides apostolica protendit. Audierant utiq; frequenter: Qui recipit uos me recipit, & qui me recipit, recipit eũ qui me misit. Missum ergo iam non ignorabat, & quem missum iam nõ ignorabat, audierat profitentem: Omnia mihi tradita sunt à patre. Et nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius. Quid istud est quod nũc in Petro pater reuelat, quod beatæ cõfessionis gloriam sumit? Nunquid patris & filij nomen nesciebat? Atqui frequenter audierat. Sed loquitur quod uox humana nondum protulerat: Tu es Christus filius dei uiui. Nam tametsi in corpore manens dei filium se esset professus, tamen Apostolica fides nunc primum in eo naturam diuinitatis agnouit. Neq; enim Petro tantum ex confesso honore laus reddita est, sed ex agnitione mysterij, quia nõ Christum solum, sed Christum dei filium esse confessus est. Nam utiq; ad confessionem honoris suffecerat dixisse: tu es Christus. Sed inane fuerat, Christum ab eo confessum fuisse, nisi dei filium confiteretur. In eo enim quod ait: tu es, uirtutem & proprietatem naturalis ueritatis explicuit. Et pater dicẽdo: hic est filius meus, Petro reuelauit ut diceret: tu es filius dei. Quia in eo quod dicitur: hic est, reuelantis indicium est. In eo uero quod respondetur: tu es, confitentis agnitio est. Super hanc igitur confessionis petram ecclesiæ ædificatio est. Sed sensus carnis & sanguinis cõfessionis huius intelligentiam non reuelat. Hoc est diuinæ reuelationis sacramentum, Christum dei filiũ non solum nuncupare, sed credere. Aut nunquid nuncupatio potius quàm natura Petro reuelata est? si nuncupatio, iam hanc à domino frequenter audierat, se esse dei filium confitente. In quo ergo reuelationis est gloria? naturæ scilicet non nominis, cum frequentata nominis professio iam fuisset.

Super confessionis petram est ecclesiæ ædificatio

Hæc fides, ecclesiæ est fundamentũ, per hanc fidem infirmę aduersus eam sunt portæ inferorũ. Hæc fides regni cœlestis habet claues. Hæc fides quæ in terris soluerit aut ligauerit, & ligata sunt in cœlis & soluta. Hæc fides paternæ reuelationis est munus, Christum non creaturã nouit ex nihilo mentiri, sed secundum proprietatis naturam dei filium cõfiteri. O miseræ stultitiæ furor impius, nõ intelligens beatæ senectutis fideiq; martyrem, & martyrem Petrũ, pro quo pater rogatus est, ne fides eius in tentatiõe deficeret, qui iterata à se dilectionis in deũ postulata professione tẽtari se adhuc tan

Fides ecclesiæ fundamentum habet claues regni cælorũ, & soluit & ligat

Martyr testis

quam ambiguum & incertum tertia interrogatione congemuit. Per id quoque à domino post tertiam tentationis infirmitatem, pasce oues meas, ter
Al's* meruit *meritus audire, qui in cunctorum Apostolorum silentio dei filium reuelatione patris intelligens ultra humanæ infirmitatis modū, supereminentem beatæ fidei suæ confessione locum promeruit. In quam nunc interpretandæ uocis suæ deducimur necessitatem? Ille confessus est Christum filium dei. At mihi tu hodie noui apostolatus mendax sacerdotium ingeris Christum ex nihilo creatum. Quam tum affers dictis gloriosis? filiū dei confessus, ob hoc beatus est. Hæc reuelatio patris est, hoc ecclesiæ fundamentum est, hæc securitas æternitatis est, hinc regni cœlorū habet clauem, hinc terrena eius iudicia cœlestia sunt. Sacramentū occultatum à seculis per reuelationem didicit, fidem locutus est, naturam enunciauit, dei filiū confessus est. Hoc qui creaturam dei potius confitens negat, prius est ut neget Petri apostolatum, fidem, beatitudinem, sacerdotium, martyrium, & post hæc se alienū à Christo esse intelligat, quia Petrus eum filium dei confessus hæc meruit. An ne ó miser quisquis hodie es, ó hæretice beatiorem Petrū futurum fuisse existimas, si dixisset: Tu es Christus perfecta dei creatura, & supereminens facturis omnibus facta, & qui ex nihilo cœpisti esse, & per bonitatem dei qui bonus solus est, nomen filij adoptione meruisti, & quia nō ex deo es natus? Et quæro à te quid auditurus fuerit hæc dicens, qui audita passione respondens: Propicius tibi dominus, non erit istud, audierit sibi dici: Vade retro post me satanas, scandalū mihi es? Nec Petro tamen humana ignorantia proficit ad crimen. Nō enim ei patet adhuc omne passionis mysteriū reuelauerat. Sed fides parua sententiā damnationis excepit. Cur igitur non hanc confessionis fidem patet Petro reuelauit, creaturā scilicet & adoptionem? Inuidit credo hic Petro deus, ut in tempora posteriora dissimulans, hæc nunc nobis uobis prædicatoribus reseruaret. Sit sanè fides alia, si aliæ claues regni cœlorū sunt. Sit fides alia, si ecclesia alia est futura, aduersum quam portæ inferi nō præualebunt. Sit fides alia, si erit alius apostolatus ligata & soluta per se in terra, ligans in cœlo atq; soluens. Sit fides alia, si Christus filius dei alius præter q̃ qui est, prędicabitur. Sin uero hæc sola fides confessa Christū dei filiū omnium beatitudinum gloriam meruit in Petro, necesse est ut ea quæ creaturā potius ex nihilo confitebitur, claues regni cœlorū non adepta, & extra fidem ac uirtutem apostolicam cōstituta, nec ecclesia sit ulla, nec Christus. Proferamus itaq; omnes Apostolicæ fidei professiones, in quibus dei filiū confitentes non adoptionis in eo nomen, sed naturæ proprietatem cōfitentur, neq; creationis in eo ignobilitatem, sed natiuitatis gloriam protestatur. Loquatur Ioannes sic usq; ad aduentum domini manens, & sub sacramento diuinæ uoluntatis relictis deputatus, dum non neq; mori dicitur & manere. Loquatur ergo sua

sua, ut solet, uoce: Deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris. Naturæ fides non satis explicata uidebatur ex nomine filij, nisi proprietatis extrinsecus uinus per exceptionis significantiam adderetur. Præter enim filium & unigenitum nihil cognominans suspitionem penitus adoptionis execuit, cum ueritatem nominis, unigeniti natura præstaret. Nondũ quæro quid sit, qui est in sinu patris, habet interrogatio ista suum ordinem: quæro quid significatio ista unigeniti sibi postulet, & uideamus an hoc sit, quod tu esse profiteris, id est, creaturã dei perfectam, ut perfecta pertineat ad unigenitum, creatura uero referatur ad filiũ. Sed deum unigenitum filium Ioannes dixit, nõ creaturam perfectã. Non enim ignorauit hæc blasphemiæ nomina dicens: Qui est in sinu patris. Et à domino suo audiens: Sic enim dilexit mundũ deus, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. Deus mundum diligens, hoc dilectionis suæ in eum testimonium protulit, ut unigenitum filium suum daret. Si dilectionis hinc fides est, creaturam creaturis præstitisse, & pro mundo id quod mundi est dedisse, & ad ea quæ ex nihilo sunt substituta redimenda, eũ qui ex nihilo substitit præbuisse, non facit magni meriti fidem uilis & spernenda iactura. Preciosa autem sunt quæ cõmendarit charitatem, & ingentia ingentibus æstimantur. Deus diligens mundũ filium non adoptiuum, sed suum, sed unigenitum dedit* Hinc pietas est, natiuitas est, ueritas est, non creatio est, non adoptio est, non falsitas est. Hinc dilectionis & charitatis fides est, mundi saluti & filium & suum & unigenitum præstitisse, prætermitto omnes de filio nuncupationes. Non est damnosa dissimulatio, ubi de copia est electio. Rei profectus semper ex causa est, & omne opus manifestam habet suscepti negocij necessitatem. Scribens utiq; Euangelista, scribendi afferre debuit rationem, & uideamus quam ostenderit dicens: Hæc autem scripta sunt, ut credatis quoniam Iesus est Christus filius dei. Scribendi igitur euangelij non aliam prętulit causam, quàm ut omnes crederent Iesum esse Christum filium dei. Si sufficit ad salutem Christum credere, cui adiecit filium dei? Si uero Christum credere ea demum fides est, non Christum tantummodo, sed Christum filium dei credidisse: nõ est nomen filij in Christo unigenito deo ex adoptionis consuetudine, quod proprium est ad salutem. Si ergo salus in confessione nominis est, quęro cur in nomine ueritas nõ sit? quòd si in nomine ueritas est, qua autoritate creatio esse dicitur, cum nõ creationis confessio salutẽ sit præstitura, sed filij? Hæc igitur salus uera est, hoc perfectæ fidei meritum, Iesum Christum filium dei credidisse. Non enim est in nobis dilectio ad deũ patrẽ, nisi per filij fidem. Et audiamus eum per epistolam loquentem: Omnis qui diligit patrem, diligit eum qui ex eo natus est. Quid est ergo ex eo nasci? Nunquid id ipsum est quod per eũ creari? Aut

Al's* hic pietas est

Necesse ẽ credere Christũ esse filiũ dei

cur Euangelista mentitur, ut ex eo natum dicat, quem per eum creatũ potius hæreticus doceat? Et audiamus omnes quis sit hic doctor. Dictũ nanq; est: hic est antichristus, qui negat patrem & filiũ. Quid ais tu assertor creaturę, & de non extantibus Christi nouus conditor? Si professionem tenes, profitentis nomen recognosce. An cum creatorem & creaturam patrem & filium prædicabis, per assimulatas nominum uoces excludere te posse credis, ne esse antichristus intelligaris? Si in fide tua per naturam pater est, & per naturam filius est, maledicus ego sum, opprobrium in te alieni referens nominis. Sin uero simulata omnia sunt, & potius nũcupata quàm propria, fidei tuæ ab Apostolo disce cognomen, & audi quæ sit crediti filij fides, sequitur enim: Qui negat filium, nec habet patrem, qui confitetur filium, & filium habet & patrem. Negans filium, caret patre. Confitens filium atq; habens habet & patrem. Quæro hic quid adoptiua nomina loci habeant. Nunquid non naturę res ista omnis est? & quàm naturæ res sit accipe. Ait enim idem: Quia scimus quòd filius dei uenit, & concarnatus est propter nos, & passus est, & resurrexit à mortuis, assumpsit nos & dedit nobis intellectum optimum, ut intelligamus uerum, & simus in uero filio Iesu Christo, hic est uerus deus & uita æterna & resurrectio nostra. O infelix intelligentia, & spiritu dei carens, & in antichristi spititum ac nomen proficiens, & nesciens ad sacramentũ salutis nostræ dei filium uenisse. Ac per hoc indigna optimæ huius intelligentiæ sensu, creaturæ potius adoptiuũ nomen quàm uerum filium dei Iesum Christum esse confessa. Quibusnam hoc arcanorum mysteriorum secretis edocta es? uel quis hodie nouus huius scientiæ tuæ autor est? An ne secreto tibi hoc per familiaritatẽ amoris recumbenti in pectus suum dominus ostendit? aut solus ad crucem sequens inter cætera suscipiendæ tibi in matrẽ Mariæ præcepta, hæc quoq; in illa specialis in te amoris cõtestatione didicisti? uel ad sepulchrũ prior quoq; Petro currens adeptus es? uel intra cõsessus angelorũ & signatorũ librorum insolubiles nexus, & signorum cœlestium multisormes potestates, & nouarum atq; incõprehensibilium cantionum hymnos sempiternos tam pia tibi hæc per agnum ducem reuelata doctrina est, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne natura natura sit, ne ueritas ueritas sit? Hæc em̃ apud te omnia demutantur in falsa. Apostolus concessa sibi optima intelligentia uerũ dei filium dicit, tu affirmas creationem, tu prædicas adoptionem, tu negas natiuitatem, & cum hic uerus dei filius nobis sit, & uita æterna & resurrectio, nec uita æterna est ei, nec resurrectio, cui ille nec uerus est. Et hæc quidẽ Ioannes discipulus à domino dilectus. Sed nihil ab his dissimile * executor Apostolus & uas electionis prædicauit. Quis enim sermo eius nõ sub filij confessione est? Quę epistola non de sacramẽto ueritatis ipsius cœpta est? in quo nomine nõ proprietatis significatio est?. Cũ enim dicit: Recõciliati sumus

Al* ex persecutore

ſumus deo per mortem filij ſui. Et rurſus: Deus filium ſuum miſit in ſimilitudinem carnis peccati. Et rurſum: Fidelis deus per quē uocati eſtis in communionem filij eius. Quid hic hæreticorū furto loci relictum eſt? Filius ſuus eſt, filius eius ſit, non adoptio eius eſt, non creatura eius eſt. Nomen naturam loquitur, ueritatem proprietas enunciat, fidem confeſſio teſtatur. Non intelligo quid addi poſſit ad naturam filij quàm quòd filius eius eſt, qui eſſe pater creditur. Nō incerta & infirma ille, qui electionis eſt uas, locutus eſt. Nec magiſter gentiū, & Apoſtolus Chriſti ambiguæ doctrinæ ſuæ errorem reliquit. Scit qui ſint adoptionis filij, & qui hoc eſſe ac nūcupari per fidem meriti ſunt, ait nanq;: Quotquot enim ſpiritu dei agūtur, hi filij ſunt dei. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater. Fidei noſtræ per ſacramentum regenerationis hoc nomen eſt, & profeſſio noſtra nobis præſtat adoptionem: filios enim dei, opera ſecundū ſpiritū dei geſta cōnuncupant, & clamatur à nobis potius abba pater, quàm ex naturæ manet proprietate, quia extra naturæ proprietatem eſt uocis officiū, & dici atq; eſſe non idem eſt. At uero quæ de filio dei Apoſtoli fides ſit intelligamus. Nam cum omni quem habuit ad eccleſiæ doctrinā ſermone, nunq; patrem ſine filij cōfeſſione loqueretur, tamen ut ueritatem nominis huius quanta poſſet humani ſermonis ſignificatione monſtraret, ait: Quid ad hęc? Si deus pro nobis, quis contra nos? qui proprio filio ſuo nō pepercit, ſed tradidit eum pro nobis. Nunquid nam etiā nunc adoptionis in eo erit nuncupatio, in quo proprietatis eſt nomen? Apoſtolus enim uolens charitatē erga nos dei oſtendere, ut magnificentia dei dilectionis ex comparationis genere noſceretur, non peperciſſe deum proprio filio ſuo docuit. Neq; utiq; pro adoptandis adoptiuo, neq; pro creatis creaturæ, ſed pro alienis ſuo, pro connuncupandis proprio. Quære uirtutem dicti, ut magnitudinem charitatis intelligas. Quid ſit proprium expende, ne ignotes ueritatem. Nunc enim Apoſtolus ad Romanos proprium ait filium, cum in multis uel ſuum, uel eius ſæpe dixiſſet. Et quāuis multi codices per translatorum ſimplicem intelligentiam, in hoc loco pro proprio filio, ſuo filio, conſcriptū habeant, tamen Græcitas, qua lingua Apoſtolus eſt locutus, proprium nunc magis quàm ſuum nuncupat. Et licet communis intelligentiæ ſenſu nō ſatis inter propriū & ſuum differat, uerum Apoſtolus cum in cæteris dictis ſuum commemoraſſet filium, quod eſt Græce: τὸν ἑαυτοῦ υἱόν: tamen in hoc loco ſecundū quod ait, ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο. Qui proprio filio ſuo non pepercit, naturæ ueritatem ſignificanter expreſſit, ut qui ſuperius filios plures per ſpiritum adoptionis demōſtraſſet, nunc unigenitū deū filium proprietatis oſtenderet. Non eſt humanus hic error, neq; in negādo dei filio uitiū eſt ignorantiæ, ubi ignorari nō licet quod negatur. Creatura ex nihilo ſubſiſtens, dei

filius dicitur,hoc si nec pater locutus est,nec filius testatus est, nec Apostolus prædicauit,tamen audere eloqui, hoc est Christum non ignorare tantummodo,sed odisse. Cum enim pater de filio suo dicat: Hic est filius meus,& filius de se dicat: Qui tecũ loquitur,ipse est, & Petrus confiteatur: Tu es filius dei,& Ioannes testetur: Hic uerus est,sed Paulus nõ desistat prædicare de proprio,non intelligo aliud q̃ negandi esse odiũ,ubi imperitiæ error non excusatur in crimine. Loquitur hæc interim,loquitur planè per aduentus sui prophetas ac præuios ipse ille, qui postea erit in antichristo locuturus,salutarem fidei confessionẽ his tentamentis nouis inquietans, ut primum conscientiæ nostræ,qua ita credimus,intelligentiã filij naturalis euellat,deinde ipsum illud quod adoptiuũ erit,reliquũ nomen excludat. Nam cum quibus creatura est Christus, necesse est ut cum his antichristus ipse sit Christus,quia & filij proprietatẽ creatura nõ habeat,& dei se ille filium mentiatur,& per hoc à quibus hic dei filius iam negatur,ab his tunc Christus ille credatur. Quas oro spes inanis furor expetis? & qua salutis tuæ fiducia creaturã esse Christum potius q̃ filium blasphemo ore contendis? Oportuerat te ex euangelijs nosse ac tenere fidei huius sacramentũ. Nam cum dominus posset omnia, tamen in uno quoq; eorum qui orabant operationis suæ effectum,meritum uoluit esse confessionis. Neq; enim ei uirtutem,quia deus uirtus est,cõfessio orantis addebat,sed fidei erat præmium, hoc mereri. Nanq; cum Martham rogantem pro Lazaro interrogaret,an eos qui in se credidissent,mori non crederet in æternum, at illa conscientiæ suæ fidem elocuta est dicens: Vtiq; domine,ego credidi,quia tu es CHRISTVS filius dei uiui, qui in hunc mundum uenisti. Confessio hæc æternitas est,& fides ista non moritur. Martha deprecans fratris sui uitam, interrogata an ita crederet, credidit ita. Quam rogo uel à quo uitam expectat hoc denegans,cum sola sit uita sic credere? Magnum est enim huius fidei sacramentum,& perfecta confessionis istius beatitudo est,& cæco à natiuitate dominus uisum indulserat, & naturæ damnum naturæ dominus exemerat,& quia cæcus hic ad gloriam dei natus fuerat, ut in Christi operę dei opus posset intelligi,non expectata ab eo fuit fides cõfessionis. Sed qui in receptis oculis autorem sibi tanti muneris nesciebat, meruit hoc postea, ut fidem disceret. Non enim cæcitatis depulsio uitæ æternitatem afferebat. Ob quod dominus iam sanum, & de synagoga eiectum interrogat dicens: Tu credis in filium dei? Ne damnum sibi putaret esse, se carere synagoga,cui immortalitatem fides hæc confessa redhiberet. Et cum ille incertus etiam nunc respõdisset. Quis est domine,ut credam in eum? Ignorationem eius,quem post oculorum recuperationem tantę fidei intelligentia munerabatur, nolens manere, ita ait: Et uidisti eum,& qui loquitur tecum,ipse est. Nunquid ab hoc sicut à cæteris dominus, qui orabant sanita-

tes,confessionem fidei ad salutem merendam poposcit? Non utiq;.Nam hæc iam ad cæcum uidentem locutus est,sed ob id tantum, ut responderet ille: Credo domine. Quia responsionis fides non cæcitatis sanitatem esset allatura,sed uitæ.Et uirtuté dicti huius diligenter retractemus. Interrogat dominus:Tu credis in filium dei? Si utiq; sola Christi qualiscunq; confessio,fidei esset consummatio,dictum fuisset:Tu credis in Christū?Sed quia hæreticis penè omnibus hoc nomen in ore esset futurū,ut Christum confiterentur,& filium tamen negarēt,id quod Christo proprium est ad fidem poscit,id est,ut credatur in dei filiū. Credidisse aūt in dei filium quid proficit,si credatur in creaturam,cum à nobis fides in Christo non creaturæ dei filij dei postuletur? An ne huius nominis proprietaté dæmones nesciérūt? Dignum enim est hæreticos*non iam Apostolicis doctrinis,sed dæmonū clamore conuinci.Clamant enim & sæpe clamant:Quid mihi & tibi est Iesu fili dei altissimi?Inuitis ueritas elicuit confessionē, & naturæ potestatem testatur dolor obediendi. Virtute uincuntur, cum possessa diu corpora deserunt:honoré reddunt,dum naturam confitentur. Dei se inter hæc filium Christus & opere testatur & nomine. Vnde tibi inter istas confitentiū dæmonum uoces ô hæretice præsumis nomen creaturæ & indulgentiam adoptionis? Quid sit Christus ab his saltem qui nesciūt disce,ut impietatem tuam ipsa illa ignorantium necessaria professio arguat. Nanq; cum Iudæi Christum corporeum nescirent, scirent tamen eum qui Christus esset, esse filiū dei, cum falsis aduersus eum testibus sine ulla ueritatis assertione uterentur, sacerdos eum ita interrogat:Tu es CHRISTVS filius dei benedicti? Sacramentum nescientes, naturam tamen non ignorant. Neque interrogant an CHRISTVS filius dei sit, sed an hic sit CHRISTVS filius dei. Error in homine est, non in dei filio. Nam non quod CHRISTVS dei filius sit ambigitur, atque ita dum interrogatur an hic sit, tamen quòd CHRISTVS sit dei filius non negatur. Et qua tandem rogo tu istud fide denegas,quod ne ipsi quidem negant qui nesciunt? Cum enim perfecta scientia sit, CHRISTVM dei filium ante secula manentem,etiā ex uirgine natum nosse,ipsi quoque qui de Maria natum nesciunt, dei tamen filium esse non nesciunt. Et uide in quod te negando filium dei, Iudaicæ impietatis consortium miscuisti. Quam enim illi damnationis in eum causam detulerint testantur dicentes: Et secundum legem debet mori, quoniam filium dei se fecit.An ne non hoc etiam impiæ tuæ uocis opprobrium est,cur se filium dei dicat,quem tu asseris creaturam? Ille dei confitendo se filium, reus mortis ab his iudicatur:tu eum dei filium negando, quæro quid iudices?Professio enim eius ita Iudæis ut tibi displicet.Interrogo an diuersæ ab eis sententiæ maneas,à quibus non diuersus sis uoluntate. Eadem enim filium dei eum esse impietate tu negas. Illi tamen eo crimine minore quod

*Additū in uno.Nā etiam dæmones confiterentur q; hæretici negant

nesciunt. Nesciunt enim de Maria Christum, sed Christum dei filium esse non ambigunt. Tu quia Christum non potes nescire de Maria, Christum tamen dei filium esse non prædicas. Illis in eo quod nesciunt, potest adhuc in tuto salus esse si credant: tibi iam omnia clausa sunt ad salutem, qui negas quod ignorare iam nō potes. Non enim ignoras esse filium dei, usque adeo ut adoptionis nomen indulgeas, ut creaturam cōnuncupandam filium mentiens. Naturam autem, quātum in te est, auferens, auferres quoq; si tibi liceret & nomen: sed quia id non licet, naturā nominis non relinquis, ne quod filius dicitur, uetus dei filius sit. Habueras in cōfessione eorum* ut crederes, quibus desæuiente uento turbato mari, in uerbi iussu erat restituta tranquillitas, ut & tu uetum dei filium confitereris, & eorū uoce ureteris: Vere filius dei est. Sed te sæuiens spiritus in naufragiū uitæ rapit, & mentis tuæ motibus tanq; fluctuoso mari incumbens procella dominatur. Si tibi hæc nauigantiū ex eo incerta fides uidebitur, quia existimabitur esse Apostolorum, mihi tamen & si minus præstat admirationis, plus tamen affert autoritatis. Veruntamen etiam gentium in eo fidem sume, audi enim inter sæuas crucis custodias Romanæ cohortis edomitum ad fidem militē. Loquitur nanq; cōspectis tantæ uirtutis operibus cēturio: Vere dei filius erat iste. Hoc post emissum spiritum, discissum templi uelum, & mota terra, & scissa saxa, & sepulchra patentia, & mortui resurgentes testantur, & homo gentilis perfidiæ confitetur, uirtutis naturam agnoscit in gestis, naturæ ueritatem profitetur in nomine. Tanta ratio ueritatis, & tanta uis fidei est, ut uincat uoluntatem ueri necessitas, & Christum dominum gloriæ æternæ uere dei filium esse, nec qui crucifixerat denegatet.

Vt crederes in uetustissimo codice non erat

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER SEPTIMVS

Eptimus hic nobis aduersum noue heresecos uesanam temeritatem liber scribitur, cæteris quidē anterioribus numero posterior, sed ad perfectæ fidei sacramentum intelligendū aut primus aut maximus, in quo nō ignoramus q; difficile aut arduum iter doctrinæ euangelicæ scandamus. A quo quamuis conscientiæ infirmitatis nostre trepidatione reuocemur, tamen fidei estu incitati, & hæreticorum furore commoti, & periculo ignorātium perturbati, qui loqui non audemus, silere non possumus: utriusque discriminis metui subditi, ne destitutę ueritatis rea in nobis sit aut taciturnitas aut prædicatio. Incredibilibus etenim se corrupti ingenij artibus hęretica subtilitas circumegit

egit, primum ut fingeret religionem, deinde ut omniũ simplicium aurium securitatem uerbis falleret, tum præterea ut se prudentiæ seculi coaptaret, postremo ut ueritatis intelligentiam per speciem æditæ rationis aueteret. Nam protestata deum unum, mentita pietatem est. Professa rursus dei filium, audientes fefellit in nomine. Dicens etiam non fuisse antequam nasceretur, mundi sapientiæ satisfecit. Indemutabilem quoq; & incorporeum deum confitens, natiuitatem dei ex deo, per demonstrationem subdolæ rationis exclusit, nostris aduersum nos usa doctrinis, & ecclesiæ fide contra ecclesiæ fidem pugnans, grauissimo aduersus nos uel responsionis uel silentij periculo cõparato, dum per ea quæ non negantur, ea prædicat quæ negantur. Sed et quidem cæteris superioribus libris admonitos à nobis legentes meminimus, ut totius blasphemiæ æditionem pertractantes, animaduerterent nihil aliud laborari, quàm ut dominus noster Iesus Christus neq; dei filius, neq; deus esse credatur, dum ei concessis tantum ex quadam adoptione nominibus, & dei natura negatur & filij, cum & indemutabilis atq; incorporeus deus, sicuti & est, idcirco affirmetur, ne filius natus ex deo sit, & deus pater ob id tantum in confessione deus unus sit, ne in side nostra deus Christus sit, quia nec natiuitatis intelligentiam natura incorporalis admittat, & dei ex deo fidem unus tantum nobis deus in confessione dissoluat. Sed superioribus iam libellis fallacem eorum hanc atq; inutilem prædicationem ex lege ac prophetis docentes, eam responsionis formã tenuimus, quæ in deo ex deo prædicato, & uno ac uero deo professo, neq; in unius ueri dei unione deficeret, neq; ad fidẽ dei alterius excederet, dum neque solitarius nobis deus in confessione, neq; duo sunt, & inter hæc unum, neq; negando neq; cõfitendo, fidei conseruata perfectio est, dum & quòd unũ sunt refertur ad utrunq;, & uterq; nõ unus est. Hoc igitur perfectæ fidei indissolubile sacramentũ, euangelicis ac apostolicis doctrinis absolutum, nõ aliud primũ quàm dei filium ueræ natiuitatis subsistentem natura, cognitioni audientiũ debuimus intimare, neq; aliunde, neq; ex nihilo, sed ex deo filium esse manifestare. Quod quia secundum ea quæ anteriori libro æditā sunt, ambigi nõ potest, quin cessante adoptionis nomine, uerus filius ex natiuitatis ueritate sit, eam nunc quoq; ex euangelijs proferimus, ut qui filius uerus est, uerus quoq; deus esse noscatur. Quia neq; uerus filius erit, nisi uerus & deus est, neq; uerus deus, nisi uerus & filius est. Nihil humanæ naturæ grauius est periculi cõscientia. Nam ea quæ aut ignorata aut repentina sunt, habent quidem *mirabilem securitatem, sed non habent metũ futuri, quia non ignaro accidentium anxietas ipsa, pœna patiendi est. Non ego nunc nauem è portu soluo naufragij ignarus, neque iter ineo infestos nesciẽs latronibus saltus, nec Libyæ arenas incertus scorpiões ubiq; & aspides & basiliscos adesse transcurro. Nihil solicitudini meæ, nihil conscientiæ uacat

Als *miserabilem

uacat, sub specula enim omnium hæreticorum ad occasiones singulorum uerborum in os meum pendentiũ loquor, & omnis sermonis mei iter aut angustijs præruptũ est, aut foueis incisum est, aut laqueis prætensum est. Iam quod arduum aut difficile sit minus conqueror, non meis enim, sed Apostolicis scando gradibus. Mihi uero aut angustijs decidere, aut in defossa incidere, aut plagis illaqueari, semper in periculo, semper in metu est. Prædicaturo enim secundum legem & prophetas & Apostolos unum deum, adest mihi Sabellius, totum me sub uerbi huius professione tanquam desideratum cibum morsu sæuissimo transuorans. Negãtem me rursum contra Sabellium unum deum, & confitentem uerum deũ dei filium, expectat me noua hæresis, ut à me duos deos arguat prædicari. Natum quoque dei filium ex Maria dicturo Hebion, qui est Photinus, assistit, autoritatẽ mendacij sui ex professione ueritatis sumpturus. De cæteris taceo, qui ab omnibus extra ecclesiam esse non ignorantur. Hoc uero damnatũ & abiectum licet frequenter, sed intemum hodie adhuc malũ est. Impie multos ad unius dei professionem Galatia nutriuit. Male in totum penè orbem quos negat deos suos Alexandria protulit. Pestifere natum Iesum Christũ ex Maria Pannonia defendit. Ecclesia inter hæc periclitatur ueritatem non tenere per uera, dum ea ei ad irreligiositatem ingeruntur, quibus religio confitmatur & perit. Non enim unum deum pie possumus prædicare, si solum: quia non erit dei filius in solitarij fide. At uero dei filiũ, sicut est, deum prædicantes, periclitamur fidem dei unius nõ tenere, & eiusdem periculi res est unum deum negare, cuius est & solitarium cõfiteri. Et hæc quidem mundi stulta non sentiunt, dum his neque in non solo significari unus uidetur, neque in uno non solus intelligi. Sed eam, ut spero, ecclesia doctrinæ suæ lucem etiam*imprudentiæ seculi inuehit, ut licet fidei sacramentum non suscipiat, tamen aduersus hæreticos ueritatem sacramenti à nobis intelligat prædicari. Magna enim uis est ueritatis, quæ cum per se intelligi nõ possit, per ea tamen ipsa quæ ei aduersantur elucet, ut in natura sua immobilis manens, firmitatem naturæ suæ quotidie dum attentatur acquirat. Hoc enim ecclesiæ proprium est, ut tum uincat cum læditur, tum intelligatur cũ arguitur, tum obtineat cum deseritur: omnes quidem illa secum atque intra se uellet manere, nec ex tranquillissimis finibus suis aliquos abijcere aut perdere, dum indigni fiunt tantæ matris habitaculo. Sed discedentibus ex ea hæreticis uel abiectis, quantũ amittit occasionis largiendæ ex se salutis, tantũ assequitur ad fidem expetendæ de se beatitudinis. Cognosci enim hoc ex ipsis hæreticorum studijs promptissimũ est. Nanque cum à domino ecclesia instituta, & ab apostolis cõfirmata, una omniũ sit, ex qua se diuersarũ impietatũ furens error absciderit: nec negari possit ex uitio malæ intelligentiæ, fidei extitisse dissidium, dum quod legitur sensui potius coaptatur, quàm lectioni sensus

Sabellius

Hebion Photinus

Galatia

Alexandria

Pannonia

Al.*impudentiæ

sensus obtemperat, tamen dum sibi partes singulæ aduersantur, nõ solum suis, sed etiam aduersantium est intelligẽda doctrinis, ut dum aduersus unam eam omnes sunt, impissimũ tamen errorem omnium per id quod so la est atq; una confutet. Hæretici igitur omnes contra ecclesiã ueniunt, sed dum hæretici omnes se inuicem uincunt, nihil tamen sibi uincunt. Victoria enim eorum, ecclesiæ triumphus ex omnibus est, dum in eo hæresis contra alteram pugnat, quod in hæresi altera ecclesiæ fides damnat. Nihil enim est quod hæreticis commune est. Et inter hæc fidem nostram dum sibi aduersantur affirmant. Vnum deum Sabellius prædicat filij natiuitate sublata, dum per naturæ uirtutem, quæ operata in homine est, deũ esse non ambigit. Sacramento etenim filij ignorato, per gestorum admirationem fidem ueræ generationis amisit. Et dum audit: Qui me uidet, uidet & patrẽ, indiscretæ & indissimilis in patre & filio naturæ impie eripuit unionẽ, non intelligens, naturalẽ unitatem sub natiuitatis significatione monstrari, cum per id quod in filio pater uidetur, confirmatio diuinitatis fit, non natiuitatis abolitio. Cognitio itaq; alterius in altero est, quia non differt alter ab altero natura. Et in quo nihil differtur, in eo differens cõtemplatio est de proprietate naturæ. Nec sanè ambigi potest, quin ex se speciem dei formæ, qui in forma dei manebat, ostenderet. Succedit quoq; ad huius prauæ opinionis stultum furorem hoc dictum domini: Ego & pater unum sumus. Naturæ enim indissimilis unitas, irreligiose ad unionis profecit errorem, & rationem dicti, uirtus sola intellecta nõ tenuit. Non enim solitariũ significat, ego & pater unũ sumus. Nam cõiunctio ea quæ significat, & patrem, intelligentiam nõ admittit unius, & illud quod sumus non patitur singularem. Hoc uero quod unum sumus, non natiuitatem adimit, sed naturam nõ discernit in genere: dum neq; unum diuersitatis est, nec sumus, unius est. Compinge huius furori præsentium hæreticorum furorem, ut aduersus Sabellium sibi adsint. Legisse se asserunt: Pater maior me est. Et nihil uel ex natiuitatis sacramento, uel ex mysterio euacuati à se dei, & assumptæ carnis intelligentes naturæ faciunt diminutionẽ ptofessione maioris. Contendunt enim aduersum Sabelliũ, filium esse eo usq;, ut & minor patre sit, & honorem prætentũ reposcat, & mori timeat, & mortuus sit. Contrà uero ille naturam dei defendit in gestis, & cum unũ deũ nouella hæc nunc hæresis nõ negabit, ne filiũ deum credat. Sabellius tamen deum unũ, ne filius omnino exter, in professione retinebit. Hic filiũ operantem ingeret, hic deum in operibus esse cõtendet. Hic unũ dicet, hic unum deum negabit. Sabellius se ita tuebitur dicens: Opera quæ gesta sunt, præter q̃ dei natura non efficit. Peccatorum remissio, curatio infirmitatum, claudorum cursus, cæcorum uisus, mortuorum uita à deo solo est. Non alia natura quàm quæ sui conscia est, diceret: Ego & pater unum sumus. Quid me in substantiam alteram rapis? quid

Hæreticorum dissensio fidẽ confirmat

Cõfutatio Sabellij

Quomodo Sabellius & Arriani dissentiunt

quid in deum alium solicitas? Gesta quæ proprie dei sunt, deus unus hæc gessit. Clamabunt uero contta hæc, dissimilem deo patri filium prædicantes non minus ore uipereo. Sacramentum salutis tuę nescis. Credendus est filius, per quem secula facta sunt, per quem formatus est homo, qui per angelos legem dedit, qui de Maria natus est, qui missus à patre est, qui crucifixus est, mortuus & sepultus est, qui de mortuis resurgẽs in dextris dei est, qui uiuotum iudex est & mortuorum. In hunc renascendum est, hic confitendus est, huius regnum est promerendum. Vterq; hostis ecclesiæ, res ecclesiæ agit, dum Sabellius deum ex natura in operibus prędicat, hi uero ex sacramento fidei filium dei confitentur. Iam uero quæ fidei nostræ uictoria,

Photinus ab utroq; dissentit

Hebion, qui Photinus est, aut uincit aut uincitur, dum Sabelliũ arguit, quur hominem neget filium dei, dum ab Arriomanitis cõfutatur, quur in homine nesciat dei filium, aduersum Sabellium Euangelia sibi ex filio Mariæ defendit. Arrius ei Euangelia pet solũ filium Mariæ non relinquit. Aduersum hunc qui filium negat, homo ab eo usurpatur in filium. Ad hoc ei qui ante secula filium nesciat, filius dei solum negarut ex homine. Vincant ut uolunt, quia se inuicem uincendo uincuntur, dum & hi qui nunc sunt, de natura dei confutantur, & Sabellius de sacramento filij tefellitur, & Photinus natum ante secula dei filium, uel ignorare arguitur, uel negare. Sed inter

Quæ uera sit fides

hæc ecclesiæ fides euangelicis atq; apostolicis fundata doctrinis, & aduersum Sabelliũ tenet filij professionem, & aduersus Arriũ dei naturam, & aduersus Photinum seculi creatorem. Er hoc uerius, quòd hæc ab his inuicem non denegãtur. Naturam enim dei in operibus Sabellius prædicat,

Opiniões prædictorũ hæreticorum de Christo

sed operantem filium nescit. Hi uero filium nuncupant, sed ueritatem in eo naturæ dei non confitentur. Hominẽ autem Photinus usurpat, sed in usurpato sibi homine natiuitatẽ dei ante secula ignotar. Itaq; dum unusquisq; defendit aut damnat ueritatem fidei nostræ, hæc ipsa pto ut sunt, religiose & defendentes & damnantes ostendunt. Hæc igitur à me demonstranda paucis fuerunt, non copiæ studio, sed ratione cautelæ: primum ut hæreticorum incerta esse omnia & erratica noscerentur, tum quoniam sibi pro nobis inuicem dissiderent: tum deinde, ne me horum qui nunc sunt blasphemis professionibus obnitentem, & deum patrem ac filium dei deum prædicantem: deinde ut unius nominis atq; naturæ indissimili genere diuinitatis, patrem & filium esse profitentem, quisquam aut in duum deorũ, ac contra in unici ac solitarij dei teneret errore, cum quando neq; unio in prędicato deo patre & deo filio reperiretur, neque sub indiscretæ naturæ demonstratione deorum diuersitas conueniret. Nunc quia negantibus dei filium à deo ex natiuitatis ueritate subsistentem, libro superiore secundum euangelia responsum est: demonstrãdum est eum, qui uete ex natura filius dei est, uere quoq; per naturã deum esse, ita tamẽ, ut neq; ad singularem neq;

ad

Christus est deus nomine, natiuitate, natura, potestate, & professione

ad alterum deum fides nostra depereat, cum neq; unum deum sit sic prædicatura quasi solum, neq; quasi non unum sit confessura, ne solum. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christum his modis nouimus, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione: sed de nomine nihil puto ambiguitatis remansisse. Legimus enim: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Quid calumniæ est, quur non sit quod nuncupatur? Aut nunquid nomen nõ naturæ significatio est? Et quia contradictio omnis ex causa est, nunc hic negandi dei quæro causam. Simplex namq; nuncupatio est, & caret offendiculo adiectionis alienæ. Verbum enim quod caro factum est, nihil aliud quàm deus est. Non est hic deputatæ aut assumptæ nuncupationis relicta suspicio, ut ei quod deus est, nõ ex natura sit nomen. Respice ad cæteras aut deputatiuas, aut assumptiuas appellationes. Ad Moysen dictum est: Dedi te deũ Pharaoni. Sed nunquid non adiecta nominis causa est cum dicitur, deum Pharaoni? Aut nunquid dei naturam ei intulit, & non potius in eum qui metueret terrorem, cũ dracones magicos draco Moysi mox uirga manens, deuorat? cum cynomyiam quam immiserat abigit? cum grandinem potestate qua euocauerat auertit? cum locustas ea uirtute qua inuexerat repulit? cum in operationibus eius Magi confitentur digitum dei esse? Sic Moyses Pharaoni deus datus est, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur. Et aliud est deum dari, aliud est deum esse. In Pharaonem enim deus datus est, cæterum nõ ei est & natura, & nomẽ, ut deus sit. Memini quoq; & alterius nuncupationis, ubi dicitur: Ego dixi, dij estis. Sed in eo indulti nominis significatio est: & ubi refertur, ego dixi, loquentis est potius sermo, quàm rei nomen, quia rei nomen intelligentiam rei affert: cæterũ uoluntas appellationis ex alio est. Et ubi se nuncupationis autor ostendit, ibi per sermonẽ autoris est nuncupatio, non naturale nomen in genere. At uero hic uerbum deus est, res existit in uerbo, uerbi res enunciatur in nomine. Verbi enim appellatio in dei filio, de sacramento natiuitatis est mysteriũ, sicuti sapientiæ & uirtutis est nomen, quæ cum in dei filium cum substantia ueræ natiuitatis extiterint, deo tamẽ ut sua propria, quamuis ex eo in deũ sint nata, non desunt. Non enim, sicut frequenter dictum à nobis est, dei naturam diuisam esse asserimus in filio, sed natiuitatis sacramentum prædicamus. Nec separatio fuit imperfecta, sed progenies perfecta, quia natiuitas nõ habet detrimentum generandi, cum profectũ teneat nascendi. Et idcirco earum rerum unigenito deo aptata cognomina sunt, quæ cum eum subsistentem ex natiuitate consummant, tamen patri non desint ex indemutabilis uirtute naturæ. Vnigenitus enim deus & uerbum est, sed innascibilis pater nunquam omnino sine uerbo est. Non quòd prolatio uocis natura sit filij, sed ex deo deus, cum ueritate natiuitatis subsistens, ut à patre proprius, & per

naturæ indifferentiam inseparabilis doceretur, significatus in uerbo est. Sicut Christus sapientia & uirtus est dei, non ille ut intelligi solet internæ potestatis, aut sensus efficax motus, sed natura renens per natiuitatẽ substantiæ ueritatem, his internarum rerum significata nominibus est. Non enim id quod nascendo subsistit, potest id ipsum uideri esse quod unicuiq; semper internum est. Sed ex æterno deo patre unigenitus filius in subsistentẽ deum natus, ut non alienus esse à natura paternæ diuinitatis posset intelligi, per hæc proprietatũ nomina subsistens ostensus est, quibus, ex quo substiterat, non carebat. Deus igitur qui est, non est aliud quàm deus. Nam cũ audio: Et deus erat uerbum, non dictum solum audio uerbum, sed demonstratum intelligo esse quod est, quia nõ sicuti superius in Moyse deo, & in cognominatis dijs per appellationem nomen adiectum sit. Hic autem res significata à substantia est, cum dicitur: Deus erat. Ecce enim non est accidens nomẽ, sed subsistens ueritas, & manens causa, & naturalis generis proprietas. Et uideamus an hanc Euangelistæ prædicationem, apostoli Tho-

Thomas mæ confessio consequatur, cũ ait: Dominus meus, & deus meus. Deus igitur suus est, quem deum confitetur, & certe dictum non ignorabat à domino: Audi Israel. Dominus deus tuus, deus unus est. Et quomodo apostolica fides principalis immemor est facta mandati, ut deum Christum confiteretur, cum in unius dei esset confessione uiuendũ? Sed apostolus totius sacramenti fidem per uirtutem resurrectionis intelligens, cum frequenter audisset: Ego & pater unum sumus, & : Omnia quæ patris sunt, mea sunt. &: Ego in patre, & pater in me, iam sine fidei periculo naturæ nomen confessus est. Quia ab unius dei patris professione religio nõ excederet deum confessa dei filium, cum in filio dei non nisi paternæ naturæ ueritas crederetur, neq; sub alterius dei impia confessione fides naturæ periclitaretur unius, quia non alterius dei naturam perfecta dei natiuitas attulisset. Veritatem igitur Euangelici sacramenti Thomas intelligens, dominum suum,

Deus aliquãdo honoris nomen est & deum suum esse confessus est. Non hic honoris est nomen, sed naturæ confessio est: rebus enim ipsis atq; uirtutibus deũ credidit, & dominus pro fessionis huius religionem, non honoris esse docuit, sed fidei, dicens: Quia uidisti me credidisti, beati qui non uiderunt & crediderunt. Videns enim Thomas credidit, sed quid credidit quæris. Et quid aliud credidit quàm professus est: dominus meus & deus meus? Resurrexisse enim per se ex mortuis in uitam, nisi natura dei non potuit, & creditæ religionis fides hoc est professa, quod deus est. An ne ergo nomen dei non naturæ res existimabitur, cum professio nominis fidem naturæ creditæ sit sequuta? Nam utiq; religiosus filius, & qui non uoluntatem suam, sed eius qui se miserat, faceret: & qui non honorem suum, sed eius à quo uenerat, quæreret, honorem huius in se nominis recusasset, ne quod ipse unum prædicauerat, solue-

retur

retur, sed uetæ & apostolicæ fidei mysterium confirmans, & naturæ in se paternæ nomen agnoscens, beatos esse docuit, qui cum se resurgentem à mortuis non uidissent, deum tamen per resurrectionis intelligentiam credidissent. Nomen igitur naturæ, fidei nostræ nõ deserit professionem. Nomen enim quod rem unamquanq; significat, rem quoq; eiusdem generis ostendit. Et iam nõ res duæ sunt, sed res generis eiusdem est. Filius namq; dei deus est, hoc enim significatur ex nomine. Non duos deos cõnumerat unum nomen, quia unius atq; indifferentis naturę unum deus nomen est. Cum enim & pater deus est, & filius deus est, & proprium naturæ diuinæ nomen in utroq; sit, uterq; unum sunt. Quia cum subsistat filius ex natiuitate, naturæ unitatem conseruat in nomine, nec ad professionẽ duûm deorum natiuitas filij credentium fidem cogit, quæ patrem & filium ut unius naturæ, ita unius profitetur & nominis. Est itaq; deo filio nomen ex natiuitate, hic enim nobis secundus ad demonstrationem gradus est, ut deus sit *Secundus gradus, ostendere filiũ esse ex natiuitate* ex natiuitate. Quanquam mihi adhuc de proprietate nominis supersit apostolica autoritas, sed interim Euangelicũ placet tractare sermonem. Et primo quæro, quam natiuitas filij naturæ nouitatem potuerit inferre, ne deus sit? Intelligentię istud humanę sensus excludit, ut aliquid à natura originis suæ nascendo diuersum sit, nisi fortè quod ex naturarum diuersitate conceptum nouum aliquid* in se, & ita sit generis utriusq;, quod neutrũ sit, *Fort. *insit, pro in se legendum* ueniat in uitam, quod in pecoribus ac bestijs usitatum est: sed ea ipsa nouitas non inest, nisi ex cognatis proprietatibus sub diuersitate naturæ, & diuersitatem eorum natiuitas non intulit, sed accepit, dum id tenet, quod ex utroq; sibi unum est. Et cum hæc in his corporalibus causis & passionibus ita sint, quis rogo furor est, natiuitatẽ unigeniti dei ad degenerem ex deo referre naturam, cũ natiuitas nominis ex proprietate naturæ sit? & iam natiuitas non erit, si proprietas naturæ in natiuitate nõ inerit. Hinc ille omnis æstus & furor est, ut in filio dei non natiuitas sit sed creatio, ut nõ naturæ suæ originem subsistens teneat, sed alienam à deo de nõ extantibus sumat. Quia secundum quod ait: Quod de carne nascitur caro est, & quod de spiritu spiritus est, quia deus spiritus est, nõ ambiguum sit nascenti diuersum atq; alienum aliquid ab eo, ex quo natum sit, nõ inesse. Natiuitas igitur dei deũ perficit, ut deus nõ cœptus intelligatur esse, sed natus: quia & cœptum esse potest nõ idipsum esse quod nasci, dum omne cœptum aut ex nihilo in aliquid existit, aut ex alio in aliud proficit, & desinit, ut ex terra aurũ, ut ex aquis animantia, ut ex inanimis uiuentia, ut ex solidis liquida, ut ex frigidis feruentia, ut ex albis punicea. Dei autẽ filius neq; ex nihilo deus cœpit esse, sed natus est, neq; aliud aliquid fuit anteq̃ deus esset. Atque ita qui in deũ natus est, nec cœpit quod deus, nec quod deus est profecit. Tenet itaq; natiuitas eam ex qua subsistit naturam, & filius dei non aliud quàm quod

 deus

deus est subsistit. Aut quisquis hinc ambigit, discat à Iudæis intelligentiam naturæ, uel potius agnoscat ab Euangelio ueritatem natiuitatis, in quo scriptum est: Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quia nō solum soluebant sabbatū, sed & quod* propriū patrem dicebat deum, æqualem se faciens deo. Non nunc, ut in cæteris solet, Iudæorū sermo ab his dictus refertur, expositio potius hæc Euangelistæ est, causam demonstrantis quur dominum interficere Iudæi uellent. Cesset ergo per impietatem blasphemantium uitiosæ intelligentiæ excusatio, cum per apostoli autoritatem sub significatione natiuitatis, proprietas naturalis ostensa sit. Patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. An ne naturalis natiuitas nō est, ubi per nomen patris proprij, naturæ æqualitas demonstratur? Non enim ambigitur quin æqualitas nihil differat. Quis porrò dubitabit, quin indifferentem naturam natiuitas consequatur? Hinc enim est sola illa, quæ uere possit esse æqualitas, quia naturæ æqualitatem sola possit præstare natiuitas. Aequalitas uero nunquam ibi esse creditur, ubi unio est: nec tamen illic reperietur, ubi differat. Ita similitudinis æqualitas, nec solitudinem habet, nec diuersitatem, quia omnis æqualitas, nec diuersa, nec sola sit. Quancū igitur huius intelligentiæ nostræ * iudicia cum humani sensus opinione cōmunia sint, ut & natiuitas naturæ habeat æqualitatē, & ubi æqualitas est, neq; alienum à se aliquid possit esse, nec solū, tamen ex ipsis dictis dominicis huius quoq; sermonis nostri fides affirmanda est, ne temeritas cōtradicendi sub libertate diuersæ in hominibus intelligētiæ audeat professionibus diuini de se testimonij contraire. Respondebit enim dominus: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: quæcunq; enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Pater enim diligit filiū, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, & maiora horum opera demonstrabit ei, ut uos admiremini. Sicut enim pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Nec enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filiū sicut honorificant patrem. Qui nō honorificant filium, nō honorificant patrem, qui misit illum. Propositionis quidem ordo id exigebat, ut singula quæq; genera singularū quarumq; causarum pertractarentur, ut quia deum esse dominū nostrū Iesum Christū dei filium, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione docuissemus, demonstratio nostra gradus singulos dispositionis propositæ percurreret: sed id natiuitatis natura nō patitur, quæ in se & nomen, & naturam, & potestatem, & professionē sola complectitur. Sine his enim natiuitas nō erit, quia in se hæc omnia nascendo cōtineat. Hanc igitur tractantes incidimus in eam necessitatem, ut superius commemorata ad ordinem tractatus proprij differre non liceat. Respondens enim dominus ad Iudæos, quòd cum interficere ob hoc magis uellent, quia patrē suū dicens deū, æqualem se deo fecisset

*Aliâs habent, suum patrem

Alâs* iudicia

fecisset, omne sacramentũ fidei nostræ dum impijs eorum moribus contra
dicit,exposuit. Dixerat enim superius,cum paralytico curato uiolati sabba
ti reus,etiam mortis iudicio cõstitueretur:Pater meus usq; adhuc operatur,
& ego operor. Et hinc omnis accendebatur inuidia,quòd se deo exæquas/
set,paterni nominis usurpatione. Volens itaq; & natiuitatem suam confir/
mare,& naturæ uirtutem profiteri,ait: Non potest quicq̃ à se facere filius,
nisi quod uiderit patrem facientẽ. Exordiũ responsionis aduersus Iudæo/
rum impium motum,per quem usq; ad uoluntatem inferendæ mortis ex/
agitabantur,aptatum est. Nam ad uiolati sabbati obiectum sibi reatum di
xerat:Pater meus usq; adhuc operatur,& ego operor. Vt usurpasse hoc ex
autoritate intelligeretur exempli, significans tamen hoc quod ipse ageret,
patris esse opus intelligendum,quia ipse in se operaretur operante. Et rur/
sum aduersum eam inuidiam qua se per paternũ nomen deo exæquasset,
hæc subdidit:Amen amen dico uobis,nõ potest filius à se facere quicq̃,ni/
si quod uiderit pattem facientem. Ne igitur exæquatio illa per nomen na/
tutamq; filij fidem natiuitatis auferret,ait filium à se facere nihil posse, nisi
quod patrem facientem uidisset. Et ut maneret salutaris in patre & in filio
confessionis nostræ ordo,naturam natiuitatis ostendit,quæ potestatẽ effi/
ciendi nõ per incrementa indultarum ad unumquodq; opus uirium sume/
ret,sed de cognitione præsumeret:præsumeret autem nõ aliquo operis cor
poralis exemplo,ut aliquid prius pater faceret,ad quod postea filius factu
rus esset,sed cum natura dei in naturam dei substitisset,id est,ex patre filius
natus esset,per uirtutis ac naturæ in se paternæ conscientiam,nihil ab se,ni/
si quod patrem facientem uidisset,filiũ facere posse testatus est. Et cum uni
genitus deus paternæ uirtutis operationibus operaretur, tantũ sibi ad faci/
endum præsumeret, quantũ in conscientia sua esset, inseparabilem à se dei
patris, quam per legitimam natiuitatem obtinebat, posse naturam. Non
enim corporalibus modis uidet, sed uisus ei omnis in uirtute naturæ est.
Deniq; subiecit:Omnia enim quæcunq; pater facit,eadem & filius fatit si/
militer. Similiter illud ad significationem natiuitatis adiecit,omnia uero,&
eadem,ad ostendendam naturę ueritatem loquutus est. In his enim,quæ,
& quæcunq;,& eadem sunt,nec diuersitas potest esse, nec reliquum. Atq;
ita in natura eadem est,cui eadem omnia posse naturæ sit. Vbi uero simili/
ter per filium eadem omnia fiunt,similitudo operum solitudinem operan/
tis exclusit,ut omnia quæ pater facit, eadem omnia similiter faciat & filius.
Hæc est ueræ natiuitatis intelligentia,& fidei nostræ, quæ ex naturę diuinę
unitate,unius indifferentisq; diuinitatis ueritatem in patre & in filio cõfite/
tur absolutissimum sacramentum,ut eadem faciendo, filius similiter faciat,
& similiter faciendo,eadem sint ipsa quæ faciat:quia sub una hac significa/
tione testentur,& similiter facta natiuitatẽ,& eadem facta naturam. Tenet

Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor

Quæ sit uera natiuitatis filij intelligẽtia

itaq; responsionis dominicæ ordo ecclesiasticæ fidei integrum ordinem, ut
nec discernat naturam, & significet natiuitatem. Hoc namq; sequitur: Parer
enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, & maiora horũ
opera demonstrabit ei, ut uos admiremini. Sicut enim patet suscitat mor/

Demonstratio operũ ingerit fidem natiuitatis

tuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. An ne demonstratio operũ
aliud bic nobis præter quàm natiuitatis fidem ingetit, ut subsistentem filiũ
ex subsistente deo patre credamus? Nisi fottè per ignorationẽ credendus
est unigenitus deus doctrina demonstrationis eguisse, sed temeritas im/
piæ huius existimationis non admittitur. Non enim doceri eget, qui quid

Remotio obiectionis

quis docendus sit sciat. Nam postea quàm ait: Patet enim diligit filium, &
omnia demonstrat ei quæ ipse facit, ut ostenderet omnem hanc patris de/
monstrationem, fidei nostræ esse docttinam, ut scilicet pater nobis in con/
fessione esset & filius, & ne qua hic ignoratio in filio possit intelligi, cui pa/
ter opera omnia quę ipse faceret, demonstraret, continuo ait: Et maiora ho
rum opera demonstrabit ei, ut uos admitemini. Sicut enim pater suscirat
mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Demonstratio ergo fu/
turi operis non ignoratur à filio, cui hoc demonstrandũ est, ut exemplo pa
ternæ naturæ mortuos uiuificet. Ea enim patrem demonstraturum filio di
cit, quæ mirentur, & quæ eadem essent illa, mox docuit: Sicut pater suscitat
mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Exęquata uirtus est per
naturę indissimilis unitatem. Et demonstratio operum nó ignorationis in/
structio est, sed nostræ fidei, quæ non filio scientiam ignoratotum, sed no/
bis confessionem natiuitatis inuexit, confirmans eam per id quod sibi om/
nia essent demonstrata quæ posset. Neq; enim nó circunspectum se cœle/
stis sermo egit, ne fortè diuersæ naturæ significatio sub occasione dicti am/
bigui subreperet. Demonstrata enim ei potius opera patris esse ait, quàm
ad operationem eorũ natutam uirtutis adiectam, ut demonstratio ipsa na
tiuitatis esse substantia doceretur, cui per dilectionem patris operum pater
norum, quæ per eum effici uellet, esser cognata cognitio. Porrò autẽ ne per
demonstrationis professionem, ignorantis in eo naturæ diuersitas credere/
tur, ea ipsa quæ profitetur demonstranda, nó nescit. Vsq; adeo non de ex/

Velle naturæ libertas est, quæ ad perfectæ uirtutis beatitudinem cũ arbitrij uoluntate subsistat

empli autoritate gesturus est, ut uiuificet quos uelit. Velle enim naturæ li/
bertas est, quæ ad perfectæ uirtutis beatitudinem cum arbitrij uoluntate
subsistar. Ac ne deinceps, quod quos uult uiuificat, non natiuitatis in se na/
turam habere uideretur, sed nó natæ potius iure potestatis subsistere, cóti/
nuo subiecit: Nec enim pater iudicat quenq;, sed omne iudiciũ dedit filio.
Et in eo quod omne iudicium datum est, naturæ demonstratur natiuitas,
quia & omnia habere sola natura possit indifferens, neq; natiuitas aliquid
possit habere, nisi datum sit. Datum autem omne iudicium est, quia uiuifi/
cat quos uult. Neq; adempum patri iudicium potest uideri, cum ipse non

iudicet

iudicet, quia filij iudicium ex iudicio sit paterno. Ab eo enim datum omne iudicium est, sed dati iudicij causa nõ tacita est. Sequitur enim: Sed iudiciũ omne dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui eum misit. Quid igitur, oro, derelictum est suspicionis, aut quid relictum est ad impietatem occasionis? Pater nõ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Iudicij autem dati ea causa est, ut filius exæquati honoris ad patrem sit, & inhonorificus filio inhonorificus & patri sit. Et quomodo post hæc intelligitur natiuitatis differre naturam, quam non solum operatio, uirtus, honor, sed etiam contumelia negati honoris exæquat? Nihil ergo aliud quàm sacramentum natiuitatis, sermo nunc diuinæ responsionis ostendit. Neq; aliter potuit aut debuit filius à patre distingui, quàm ut & natus esset, nec tamen differens doceretur. Pater igitur usq; modo operatur, & filius operatur. Habes naturæ nomina, cum & pater operatur & filius, intellige & naturam dei, per quam deus operatur, operantem. Ac ne fortè duas operationes naturarũ dissimilium existimes intelligendas, memento de cæco dictũ fuisse: Sed ut manifestarentur opera dei in eo, me oportet operari opera eius, qui misit me. In eo ergo quod operatur filius, opus patris est: & opus filij, opus dei est. Et de operibus sermo adhuc sequens est. Interim nunc nil aliud studuit responsio, quàm ut omne opus referret ad utrunque, utriusq; autem natura nõ differret operandi, cũ in eo quod usq; adhuc pater operatur, operatur & filius, ne qui dominus sabbati est, dominus est enim sabbati filius hominis, impie operari sabbato crederetur, cuius opus per natiuitatis naturam paterni in se operis esset autoritas. Nõ cõfunditur itaq; aut aboletur natura, ne sit filius: nec tamẽ rursum adimitur natura, ne deus sit. Nec discernuntur diuersitate, ne unũ sint: neq; quòd unũ sunt, id potest præstare, ne uterq; sit. Et primũ filiũ cognosce, cũ dicitur: Nõ potest filius à se facere quicq;, nisi quod uiderit patrem facientẽ. Habes natiuitatẽ filij, quæ ab se nihil potest facere, nisi uideat. In eo autẽ quod à se nihil potest, innascibilitatis adimit errorem. Ab se enim nõ potest posse natiuitas. Quod autẽ uidet, cõsciæ in se naturę significatur agnitio, & in eo nũc ueram dei cognosce naturam. Quæcunq; enim ille facit, eadẽ & filius facit similiter. Per naturæ autẽ uirtutem, naturæ per id indissimilis intellige unitatem, ut omnes honorificent filiũ, sicut honorificant patrẽ, qui misit illum. Ac ne te naturę unitas in solitarij unione contineat, sacramentũ in eo fidei disce: Qui non honorificat filiũ, nõ honorificat patrem, qui misit illũ. Conclusa sunt omnia aduersum hæretici furoris ingenia: filius est, quia à se nihil potest: deus est, quia quæcunq; pater facit, & ipse eadem facit: unum sunt, quia exæquatur in honore, & eadem facit, nõ alia. Nõ est pater ipse, quia missus est. Habet igitur hoc sacramenti sola natiuitas, ut cõplectatur in se & nomen, & naturam, &

Opus patris, & opus filij, unum opus dei est

potestatem, & professionem: quia uniuersa natiuitas nõ potest nõ in ea esse natura, unde nascitur. Non affert externi generis substantiam, quia ex uno nõ subsistit alienũ. Quod autẽ alienũ à se nõ est, id unũ est genere naturæ. Et quicquid unũ est per natiuitatẽ, nõ habet solitudinem, quia & solitudo singularis est, & natiuitatis est unitas ad utrunq;. Et super hoc ascíscit sibi diuinæ de se sententię testimoniũ. Ait enim: Qui sunt ex ouibus meis, uocem meam audiunt, & ego noui eas, & sequuntur me, & ego uitam ęternam do eis, & nõ perient in sempiternum, nec quisq; rapiet eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius est omnibus, & nemo poterit rapere de manu patris mei. Ego enim & pater unũ sumus. Quis, rogo, intelligentiam nostram stupor hebetis mentis obtundit, ut hæc in sensum nostrũ tam absolute dicta nõ subeant? Aut quis infirmitatem humanam tumor animi insolentis illudit, ut dei cognitionem ex his adepti, deũ putent nõ his intelligendum esse quibus cognitus est? Aut enim alia sunt Euangelia proferenda quæ doceant, aut si de deo sola ista docuerunt, quur non ita credimus ut docemur? Quòd si ex his tantum sumpta cognitio est, quur nõ fides exinde sit unde cognitio? Sed cum fides cognitioni esse aduersa detegitur, iam nõ cognitionis fides illa, sed criminis est, irreligiosam sibi fidem aduersum religionem confessæ cognitionis assumens. Vnigenitus igitur deus naturæ in se suę conscius, natiuitatis propriæ inenarrabile sacramentũ, ad fidei nostrę confessionem, quanta potest uerborũ absolutione significat, ut & natus intelligatur, & in dei natura esse credatur, & cũ patre unum sit, & unũ se profitendo cum patre, nõ tamen ut unus solus tantũ, atq; ipse pater intellectus, amittat esse quod filius est. Testatur enim primum naturæ uirtutem, cum de ouibus suis ait: Nec quisquam rapiet eas de manu mea. Consciæ potestatis hæc uox est, imperturbatæ uirtutis libertatẽ per id quod nemo oues de manu sua abripiat, confiteri. At uero ut in natura licet dei, naturæ tamen ex deo sit intelligenda natiuitas, subiecit: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus. Non occultat ex patre esse se natũ: quod enim à patre accepit, maius est omnibus, & quia accepit, est in eo quod accepit nascendo, nõ postea tamen ex alio est, dũ accepit. Sed qui ex alio accipit, ne aliud quid potius & nõ in eius intelligeretur natura, à quo accipit, existere, ait: Nemo poterit rapere de manu patris mei. De manu sua nemo rapit, quia à patre, quod est omnibus maius, accepit. Quid sibi uult tam diuersa professio, ut rursum de manu patris sui nemo rapiat? Filij manus est, quæ accepit à patre. Patris manus est, quæ dedit filio. Et quomodo quod nõ rapitur de manu filij, nõ rapitur de manu patris? Quomodo si quæris, intellige: Ego & pater unum sumus. Manus filij, manus patris est. Non enim degenerat per natiuitatem natura, ne eadem sit: neq; rursum quia eadem est, intelligentiam natiuitatis offendit, quia natiuitas nihil in se admittit alienum. Vt uero per corpo-

Pater quod dedit mihi, maius est omnibus

Manus patris est manus filij, & contrà

ralem

ralem significationem uirtutem possis eiusdem nosse naturæ, cómemotata
est filij manus, manus patris, quia natura & uirtus patris est etiam in filio.
Postremo ut per sacramentũ natiuitatis ueritatẽ naturæ indifferentis agno/
sceres, dictũ est: Ego & pater unũ sumus: ut quod unũ sunt, nec diuersum,
nec solitarium crederetur, non alia in utroq; per natiuitatis & generationis
proprietatem existente natura. Manet quantũ intelligi licet, & mentiũ uæ/
sanarum uoluntas, cessante licer uoluntatis effectu, & malignũ animũ male
uolentiæ studium absistente mali operis occasione nõ deserit. Nunc enim
hæreticorũ furor iam dominũ in cœlis sedentem, quia exemplo Iudæorũ
in crucem agere nõ possunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod est, de/
negant, & cum nõ possint negare quæ dicta sunt, tamen dictis nõ obedien
tes, odiũ impietatis exercẽt, uerborũ lapides inijciunt, & si possent, de thro/
no eum suo in crucem retraherent. Et de Iudæis quidem ad dicti huius no
uitatem cõmotis, ita scribitur: Tulerũt igitur lapides Iudæi, ut eum lapida/
rent. Respondit eis: Multa bona opera ostendi uobis à patre, propter quod
eorũ opus me lapidatis? Responderunt autẽ ei Iudæi: Pro bono opere nõ
lapidamus te, sed pro blasphemia, & quia tu cũ sis homo, facis te deũ. At tu
uero hæretice, quid agas ac profitearis agnosce, & eorũ te intellige esse con
sortem, quorum in te refers perfidię exemplum. Ad id enim quod dictum
est: Ego & pater unum sumus, Iudæi lapides eleuauerunt, & eorum impius
dolor ad sacramentum fidei salutaris impatiens, usq; ad impetum inferen/
dæ mortis erupit. Quid tu nõ habendo quem lapides, negando minus effi
cis? Non differt uoluntas, sed uoluntatem tuam inefficacem esse cœlestis
thronus efficit. Quanto tu irreligiosior Iudæo? Lapides ille in corpus ele/
uat, tu in spiritum: ille in hominem ut putabat, tu in deum: ille in diuersantẽ
in terris, tu in throno uirtutis sedentem: ille in ignoratum, tu in confessum:
ille in moriturũ, tu in iudicem seculorum. Ille dicit, cum sis homo: tu dicis,
cum sis creatura: uterq; autem dicitis: Facis te deum, hoc commune in eum
impij uestri oris opprobriũ est. Negas enim deum ex generatione dei, ne/
gas filium ex natiuitatis ueritate. Negas hoc quòd ego & pater unum su/
mus, confessionẽ unius in utroq; atq; consimilis esse naturæ. Subijcis sub/
stantiæ nouæ, & externæ, & alienæ deũ, ut aut alterius generis deus sit, aut
omnino nec deus sit, quia nõ ex dei natiuitate subsistat. Sed quia ad sacra
mentum dicti huius cõmotus es: Ego & pater unũ sumus, ut Iudæo dicen/
te: Cum sis homo, facis te deum: tu pari impietate dicas, cum sis creatura
facis te deum. Dicis enim, nõ es filius ex natiuitate, non es deus ex ueritate.
Creatura es præstantior cunctis, sed nõ es in deum natus, quia ex incorpo/
rali deo nõ natiuitatem admitto naturæ. Non modo tu & pater nõ unum
estis, sed nec filius es, nec similis es, nec deus es. Iudæis quidẽ dominus re/
spondit, sed magis ad impietatẽ tuam omnis hęc apta responsio est. Nõne
scriptum

Quoniā ego dixi dij estis

scriptum est in lege: Quoniam ego dixi dij estis? Si ergo illos dixit deos, ad quos uerbum factum est dei, & nō potest solui scriptura, quem pater sanctificauit & misit in hūc mundum, uos dicitis: quia blasphemaui, quoniam dixi: filius dei sum? Si nō facio opera patris, nolite credere mihi: si autem facio, & mihi nō uultis credere, operibus credite, ut sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Causa responsionis causam obiectæ ei blasphemiæ intulit. Id enim ad crimen deputabatur, quod se cum homo esset deum faceret. Deum autē se facere per id arguebatur quod dixisset: Ego & pater unum sumus. Demonstraturus itaque hoc, quod ipse & pater unum essent, ex natiuitatis usurpatum esse natura, in eo primum ineptiam ridiculi opprobrij confutat, quur in reatum uocaretur, quòd se cum homo esset, deum faceret. Cum enim lex huius nominis appellationē sanctis hominibus decerneret, & sermo dei indissolubilis confirmaret hanc impertiti nominis professionem, quomodo hic quē pater sanctificasset, & quem in hunc mundum misisset, blasphemus esset, dei se filium confitendo, cum cognominatos per legem deos, indissolubilis dei sermo statuisset? Iam ergo nō est criminis, quòd se deum cum homo sit, faciat, cum eos qui homines sint, lex deos dixerit. Et si à cæteris hominibus non irreligiosa huius nominis est usurpatio, ab eo homine quem pater sanctificauit: omnis enim hic de homine responsio est, quia dei filius etiam hominis filius est, nō imprudenter usurparari uidetur, quod dei se filiū dixerit, cum præcellat cæteros, qui cognominare se nō irreligiose deos possunt, per id quod sanctificatus in filiū est, beato Paulo scientiam nobis nominis istius intimante, cum ait: Qui ante promisit per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei de semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis. Cessat ergo blasphemiæ crimen, cum sit homo: deū se facit, cum hoc nomen plurimis dei sermo detulerit, & sanctificatus ac missus à patre, nihil aliud se quàm dei filium sit professus. Nō est relictus, ut arbitror, ambigendi locus, quin de natura natiuitatis dictum sit: Ego & pater unum sumus. Nam cum Iudæi arguissent illum, quod per hoc dictum, homo ipse cum esset, sese deum faceret, responsio eius confirmat, quod dei se filium per id quod, ego & pater unū sumus, ostenderit, primū nomine, deinde natura, postremo natiuitate. Nam ego & pater rerū nomina sunt: unū uero naturæ professio est, quia in eo quod est uterq; non differat: sumus autem nō patitur unionem. Et ubi quod sumus, unio nō est, unum eos efficit esse natiuitas, hoc enim totum ex eo est, quod dei se filium sanctificatus à patre profitetur, & professio dei filij hoc ego & pater unum sumus confirmat, quia natiuitas non aliam possit nisi eam ex qua subsistit, afferre naturam. Consummauit autē totius fidei nostræ sacramentū unigeniti dei sermo. Namq; cum responsum ad id fuisset,

Pater & filius sunt nomina rerum, sed unum est naturæ professio

cur

car se cùm homo esset, deum faceret, ut dictum illud: Ego & pater unũ sumus, absolutæ & perfectæ intelligentiæ ordinem sumeret, hæc consequenter subiecit: Vos dicitis quia blasphemaui, quoniam dixi, filius dei sum. Si non facio opera patris, nolite credere mihi: si autem facio, & mihi non uultis credere, operibus credite, ut sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Infrenis audaciæ est desperata iam per conscientiam salus, & extra pudorem est professa omnis impietas. Nam iam quisquis nec erubescit stultitiæ, ubi perdidit religionem, ei non contradicere, amentia potius quàm ignoratio est. Dominus dixerat: Ego & pater unũ sumus. Natiuitatis hoc sacramentũ est, ut pater & filius in unitate naturæ sint. Et quia naturæ præsumptio uocaretur in crimen, præsumendi ratio docetur ex causa. Ait enim: Si non facio opera patris, nolite credere mihi. Si non opera patris facit, non credendum ei est profitenti dei esse se filium. Non habet ergo natiuitas nouam externamq; naturam, quia per id filius esse credendus est, quod opera patris efficiat. Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci inuenit, ne ex natura dei filius sit, cum dei filius ex naturæ paternæ operibus credendus sit? Non exæquatur ac similis est deo creatura, neque ei naturæ alienę potestas comparatur. Sola ei natiuitas filij non improprie per similitudinem creditur æqualis. Nam quicquid extra eum est, cum contumelia ei honoratæ uirtutis ęquabitur. Si enim aliquid quod non ex ipso est, reperiri potest simile ei, ac uirtutis eiusdem, amisit priuilegium dei sub consortio coæqualis, iamq; non erit deus unus, à quo indifferens sit deus alius. At uero non habet contumeliam, proprietatis æqualitas, quia suum est quod sui simile est: & ex se est, quod sibi ad similitudinem comparatur: nec extra se est quod quæ sua sunt potest: & profectus dignitatis est, genuisse potestatem, nec alienasse natutam. Opera patris efficit filius, & per id credi se dei filium postulat. Non est præsumptio arrogans, quia probari se non nisi ex his quæ gerat poscit. Gerere autem se non sua, sed quæ patris sunt testatur, ne per magnificentiam gestorum naturæ natiuitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis, & nati ex Maria hominis, dei filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex gestis cum ait: Si autem facio, & si mihi non uultis credere, uel operibus credite. Credi sibi primum quòd dei filius sit, nisi ex operibus patris quæ ipse efficit, non uult. Quòd si facit opera, & per humilitatẽ corporis, fide professionis indignus est, operum fidem postulat. Cur enim sacramentũ nati hominis, intelligentiam diuinæ natiuitatis impediat, cum diuina natiuitas omne opus suum, sub * mysterio assumpti hominis exequatur? Si igitur homini per opera nõ creditur quòd dei filius sit, credatur operibus quòd dei filij sint, quia negari quòd dei sint non possunt. Omne enim in se filius dei habet nascendo, quod dei est, & idcirco opus filij, opus patris est, quia natiuitas nec extra naturã

Facere opera dei nõ potest conuenire creaturæ

*Al. * ministerio*

eam est ex qua manat, & naturam eam in se habet unde subsistit. Faciens igitur opera patris, & postulans, ut si sibi non crederetur, uel operibus ipsis crederetur, demonstrare debuit quid esset operibus credendum, nempe quod sequitur: Si autē facio, & si mihi non uultis credere, operibus credite, ut sciatis, & cognoscatis, quoniam pater in me, & ego in eo. Hoc est illud: dei filius sum. hoc est illud: ego & pater unum sumus. hæc natiuitatis natura, hoc salutaris fidei sacramentum, non diuidere quod unum sunt, nec natiuitatis adimere naturam, & ex uiuente deo uiuentis dei ueritatem confiteri. Nō enim ex compositis atq; inanimis deus qui uita est, subsistit. Neq; qui uirtus est, ex infirmiotibus continetur: neq; qui lux est, ex obscutis coaptatur: neq; qui spiritus est, ex disparibus formabilis est. Totū in eo quod est, unum est. Vt quod spiritus est, & lux & uirtus & uita sit: & quod uita est, & lux & uirtus & spiritus sit. Namq; qui ait: Ego sum, non demutor: non demutatur ex partibus, nec fit diuersus ex genere. Hæc enim quæ superius significata sunt, non ex partibus in eo sunt, sed totum hoc in eo unum & perfectum omnia deus uiuens ast. Viuens igitur deus, & naturę æternæ uiuentis potestas est, & quod cum sacramento scientiæ suæ ex eo nascitur, nō potuit aliud natum esse quàm uiuens. Nam cum ait: Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, docuit uitam in se per uiuentē patrem inesse. Deinde cum dicit: Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic & filio dedit uitam habere in semetipso, omnia uiua sua ex uiuente testatus est. Quod autem ex uiuo uiuum natum est, habet natiuitatis profectum sine nouitate naturæ. Non enim nouum est, quod ex uiuo generatur in uiuum, quia nec ex nihilo ad natiuitatem uita quæsita est, & uita quæ natiuitatem sumit ex uita, necesse est per naturæ unitatem, & perfectæ atq; inenarrandæ natiuitatis sacramentum, ut & in uiuente uiuat, & in se habeat uitam uiuentem. Admonuisse nos in exordio sermonis nostri meminimus, humanas comparationes diuinis non satisfacere exemplis, tamen pro parte intelligentiæ nostræ sensum formis corporalibus erudiri. Humanæ natiuitatis conscientiam consulo, utrum nō intra patres maneat origo nascentium. Nam tametsi elementa illa inanima ac turpia, quibus nascendi causę inchoantur, in hominem alterum effluant, per naturæ tamē uirtutem intra se inuicem manēt, dum & per datam à se naturæ eiusdem originem nascentem sequitur ille qui gignit, & per acceptam natiuitatem cuius uirtus & si detinetur, non tamen aufertur, in gignente se manet ille qui nascitur. Et hoc quidem tantum ad humanæ natiuitatis intelligentiam commemoratum à nobis sit, non etiam ad perfectum in unigenito deo natiuitatis exemplū, quia naturæ humanæ infirmitas ex disparibus comparatur, & ex inanimis continetur ad uitam, nec statim in ea quod gignitur uiuit, neq; totum uiuit ex uita, cum in ea multa sint, quæ sine naturæ suæ sensu cum excreuerint desecentur.

Quomodo homo genitus manet in patre gignente

ceotur. Io deo uero totum quod est uiuit. Deus enim uita est, & ex uita nō potest quicquam esse nisi uiuum. Neq; ex deriuatione, sed ex uirtute natiuitas est. Ac sic dum totum quod est uiuit, & dum totum quod ex eo nascitur, uirtus est, habet natiuitatem, nō habet demutationem, & impertit profectum, oec amittit naturam, dum & oatiuitatem quam dedit, per indiscretæ naturæ similitudinem sequitur, & natiuitas eam quæ uiuens ex uiuente est, naturam nascendo nō deserit. Affert autem pro parte fidei huius significationem, ignis io se ignem habens & io igni ignis manens. Nam cum sit in eo splendor luminis, naturæ calor, uirtus urendi, mobilitas æstuandi, totum tamen ignis est. Et hæc uniuersa, una natura est. Habet quidem ex infirmitate quod per materiam subsistit ac uiuit, & cum ea per quam uixerat deficit. Sed hoc quod dei est, comparatione ex parte cognoscimus, ut non incredibile in deo sit, quod pro parte aliqua in terrenis reperiatur elementis. Quæro itaq; nunc utrum diuisio ac separatio sit, cum ignis ex igne est. Aut nunquid abscinditur natura ne maneat, aut non sequitur natura ne insit, cum accenso lumine ex lumine per quendam quasi natiuitatis profectū naturæ nulla*defectio sit, & tamen sit lumen ex lumine? Aut nunquid hoc non manet in eo quod ex sese sine * defectione subsistit? Aut hoc nō est in eo unde non recisum est, sed cū unitate substantiæ naturalis exiuit? Et quæro an non unum fiot, cum lumen ex lumine nec diuisione separabile sit, nec genere naturæ? Et hæc, ut dixi, ad intelligentiam fidei tantum comparata sint, nō etiam ad dei dignitatem, ut nos potius intelligentiam inuisibilium ex comparabilibus sumeremus, non utique ut aliquod naturæ dei satisfaceret comparationis exemplum, cum dignum & iustum esset testanti de se deo credere: sed quia simpliciorum fidem furor hæreticus turbaret, ut id de deo credi non oporteret quod difficile, nisi per corpoream comparationem possit intelligi, idcirco secūdū illud quod iam etiam superius memoratum à oobis est, domini dictum: Quod de carne nascitur, caro est: quod atem de spiritu, spiritus est, quia deus spiritus est: utile existimauimus hæc pro parte inserere comparationis exempla, ne mentiri de professioone sua existimaretur, cum diuinæ nobis professionis iotelligentiam ex aliquo naturali a creaturarū exempla præstarent. Igitur ex uiuente deo patre uiuens dei filius, & ex deo deus, & naturæ inseparabilis atq; indissimilis unitatem & sacramentū natiuitatis ostendens, ait: Ego & pater unum sumus. Et quia calumnia dicti tanquam insolentis existitet, ut conscientiam potius naturæ demonstraret in dicto, subiecit: Dicios quia blasphemaui, quoniam dixi: Filius dei sum, unitatem naturæ ex natiuitate esse contestaos. At uero, ut natiuitatis fidem professio absoluta firmaret, nec naturæ tamen afferret natiuitas professa dissidium, banc totius responsionis suæ tenuit absolutionem: Operibus credite, quoniam pater in me, & ego io patre. Quid hic oon naturale

Al* defectio

Utitur his ad fidei intelligentiam non dei dignitatem

turale ac propriū sub sacramento natiuitatis ostensum est. Insunt sibi inuicem, dum non est nisi ex patre natiuitas, dum in deum alterum natura, uel exterior, uel dissimilis non subsistit, dum deus ex deo manens, non est aliunde quod deus est. Infer duos, si occasio patet, fidei ecclesiæ deos. Aut solitarium deum, uel falsa saltem ementire ratione, filium si potes, à patre absque natiuitatis tantum confessa ueritate discerne. Filius in patre est & in filio pater, nō per transfusionem refusionemq; mutuam, sed per uiuentis naturę perfectam natiuitatē. Ita in deo patre & in filio neq; duos connumerabis deos, quia unum uterq; sunt, neque singularem prædicabis, quia uterq; nō unus est. Non habet igitur fides Apostolica duos deos, quia nec duos patres habet, nec duos filios: confitendo patrem confessa filium est: credens in filium credidit & in patrem, quia & nomē patris habet in se filij nomen. Non enim nisi per filium pater est: & significatio filij, demonstratio patris est, quia nō nisi ex patre sit filius. In unius itaq; confessione nō unus est, dum & patrem consummat filius, & filij ex patre natiuitas est. Non demutatur autem per natiuitatem natura, ne secundum similitudinem generis sui eadem sit. Eadem autem ita est, ut per natiuitatem & generationem uterq; potius unū confitendus sit esse, nō unus. Duos itaq; prædicet deos, qui potest unum prædicare sine uno: aut singularem deū doceat, qui possit negare unum uni per naturę uirtutem, & per sacramentum generationis & natiuitatis nō inesse. Naturam quoq; diuersam deputet ad utrunq;, qui nesciat patrem & filiū quod unum sint, prædicatos. Deleant hæretici Euangelicam filij de se professionem: Ego in patre, & pater in me, ut possint uel duos deos prædicare, uel solum. Non sunt naturarum significationes in naturæ unius proprietate, nec duos deos dei ex deo ueritas perficit, nec singularem deum dei patitur natiuitas, nec non unum sunt, qui in inuicem sunt. In inuicem aut sunt, cum unus ex uno est, quia neq; unus uni aliud per generationem quàm quod suum est dedit, neq; unus ab uno aliud per natiuitatem obtinet quàm *unus. Apostolica igitur fides, siue patrem prædicabit, prædicabit deum unum, siue filiū confitebitur, cōfitebitur deum unum, quia eadem atq; indissimilis dei natura sit in utroque, quod dum & pater deus, & filius deus est, & unum sit naturæ nomen utrisq;, unum utrunq; significat. Nam ex deo deus, uel in deo deus, nec duos deos perficit, cū unus ex uno in naturæ & nomine unius maneat. Nec in solitarium deum deficit, cum unus & unus in significatione nō solus sit. Non incertam aut dubiam dominus tanti sacramenti doctrinam reliquit, nec nos in ambiguæ intelligentię deseruit errore. Et audiamus eum omnem fidei huius cognitionem Apostolis reuelantem, ait enim: Ego sum uia & ueritas & uita, nemō uenit ad patrem nisi per me. Si scitis me, & patrem meum scitis, & amodo scietis eum, & uidistis eum. Ait illi Philippus: Domine ostende nobis patrem, &

Filius in patre & pater in filio per uiuentis naturæ perfectam natiuitatem

Pater & filius unū sunt non unus

*Al's*unius*

sufficit nobis. Dicit ei Iesus: Tanto tempore uobiscum sum, & non cogno- Philippus
uistis me? Philippe qui uidet me, uidet & patrē, quo modo tu dicis osten-
de nobis patrē? Nō credis mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est?
Verba quæ ego loquor uobis, nō à me loquor, sed pater qui in me manet,
ipse facit opera sua. Credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est.
Sin autem, uel propter opera ipsa credite. Non nos in erratica atq; in inuia
deducit ille qui uia est, neq; illudit per falsa qui ueritas est, neq; in mortis re-
linquit errore qui uita est. Et quia hæc benigna ad salutē nostram dispen-
sationis suæ nomina ipse constituit, ut nos tanquam uia in ueritatem dedu-
ceret, & ueritas constitueret in uita, cognoscendum est, quod illud obtinen-
dæ uitę sacramentū esse demonstrant. Nemo uenit ad patrem nisi per me.
Iter ad patrem per filium est. Et quærendum est utrum hoc per doctrinæ
admonitionem, an per naturæ fidem sit, quia uideri possumus per doctri-
nam filij potius ad patrem, quàm per confessionem paternę in eo diuinita-
tis uenire. Intelligentiæ igitur sensum in consequentibus requiramus. Non
enim fides ex arbitrio nostro, sed ex dictorū est ineunda uirtutibus, nam
hoc sequitur: Si scitis me, & patrem meum scitis. Homo Iesus Christus cer-
nitur, & quomodo si ipse cognitus sit erit cognitus pater, cum naturæ suæ,
id est, hominis in eo habitum Apostoli recognoscant, & liber à corporali
deus carne nō in hac corporalis carnis infirmitate noscendus sit? Sed in sa-
cramento assumpti corporis diuinitatis paternæ naturam in se dominus
confirmans, hunc ordinem renuit: Si scitis me, & patrem meū scitis, & amo-
do scietis eum, & uidistis eū. Tempus uisionis separauit à tempore cogni-
tionis. Nam quem cognoscendum ait, eundem iam dixit & uisum, ut natu-
ræ iam pridem in se conspectæ scientiam ex tempore nunc huius reuelatio-
nis acciperent. Sed commouit Apostolum Philippum nouitas dictorum,
homo cernitur, dei se filiū confitetur, cognito se cognoscendū patrem fate-
tur. Patrem uisum se uiso dicit, & per id cognoscendū esse quia uisus sit, hu-
mani istud animi infirmitas non capit, nec fidem sumit tam diuersarum re-
rum professio, ut qui tunc uisus sit non cognoscendus sit, cum uidisse co-
gnitio sit, ut si filius cognitus sit, & pater cognitus sit, cū cognitionem filij ipse
secundum hominem corporalis & uisus & tactus ingesserit. Cognitionem
autem ex eo patris ipsa illa differens ab eo conspecti hominis natura non
præstet, & frequenter filius patrem à nemine uisum esse testatus sit, proru-
pit igitur Apostolica familiaritas & constantia dominū interrogans: Do-
mine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Non fides nunc periclitatur,
sed ignorationis hic error est. Visum enim iam & amodo cognoscendum
dominus patrem dixerat, sed uisum esse Apostolus non intellexerat. Dein-
de non uisum negauit, sed ostendi sibi rogauit. Neque ostensionem ueluti
corporalis contemplationis desiderauit, sed demonstrationem intelligendi

eius qui uisus est, postulauit. Filiũ enim hominis in habitu uiderat, sed quo modo per id patrẽ uideret nesciit. Nam ad id quod dixerat. Domine ostẽ de nobis patrẽ, ut ostensio illa intelligendi potius esset demonstratio quàm uidendi, subiecit: Et sufficit nobis. Nõ adempta est fides dicto, sed cognoscendi demonstratio est postulata, quæ sufficeret ad fidẽ dicti, quia per domini professionẽ autoritas esset nõ incerta credendi. Hinc autẽ ostendendi patris petitio orta est, quia dictũ esset uisum esse, & per hoc noscendũ esse, quia uisus sit. Nec impudens erat ostensionem eius, qui uisus est, postulare. Dominus itaq; dictis Philippi hæc reddidit: Tanto tempore uobiscũ sum, & nõ nouisti me Philippe? Arguit Apostoli in cognoscendo se ignotationem, quia superius se cognito, patrẽ quoq; cognitũ esse dixisset. Sed quid illud est quod queritur se tanto tempore cognitum non fuisse? scilicet quia se cognito, paternæ in se naturæ esset intelligenda diuinitas, cum ea quæ gereret ptopria deo essent, calcare undas, iubete uentis, *in intellecta demutatione uini, incrementoq; panum cum gestorum fide gerere, fugare dæmones, morbos depellere, damna corporum rependere, emendare uitia natiuitatis, peccata dimittere, uitam mortuis reddere, & hæc agere carnalem, & dei se filium inter ista profitentem, hinc querelæ omnis orta cõquestio est, quòd in sacramento natiuitatis humanæ gessisset hæc. In homine assumpto, dei non intellecta natura est, & idcirco arguens, cur cum hæc tanto tempore gereret, agnitus non fuisset, postulantibus ut sibi patrem ostenderet, ait: Qui me uidet, uidet & patrem. Non hic ille contemplationem corpoream, & uisum oculorum carnalium significat, sed eorum de quibus dixerat. Nónne uos dicitis, quoniam adhuc quatuor menses sunt, & messis uenit? Ecce dico uobis, leuate oculos uestros, & aspicite regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Nec tempus patitur, nec albentium ad messem regionum significatio permittit, aliquid terrenum hic & corporeum intelligi, sed ad perfectorum fructuum beatitudinem contuendam, intelligentiæ iussit oculos eleuari ut nunc, dicens: Qui me uidet, uidet & patrem. Nõ enim hoc quod ex partu uirginis carnale est, ad cõtemplandam in eo dei formam & imaginem proficit, neq; ad incorporalis dei naturam uidendam assumpti hominis species in exemplo est. Sed agnitus in eo deus est, si quibus tamẽ ipse agnitus est, ex uirtute naturæ, & intellectus deus filius id præstat, ut intellectus & pater sit, dum ita imago est, ut non differat genere, sed significet autorem. Imagines autem cæteræ, ex diuersis metallis, aut fucis, aut generibus, aut artibus, reddunt eorum species, quorum sunt imagines institutæ. Sed nunquid ut imagines ueræ sint, exæquari possunt inanima uiuentibus, & uel picta, uel sculpta, uel fusa natiuis: filius autẽ patri non secundum hæc imago est, quia uiuentis uiuens imago est, & ex eo natus non habet naturæ diuersitatem, & in nullo diuersus tenet naturæ eius ex qua non diuersus

Quomodo intelligendũ, domine ostende nobis patrem

Hoc loco uariebant exemplaria, etiam uetusta, sed hinc atq; hinc collatis coniecturis legendũ arbitror: In intellectam demutationẽ uini, incremẽtaq; panũ cõ gestorum fide gerere, ut con gestorum referatur ad fragmenta collecta. Quanq̃ non displicet ut fides gestorum declaret rẽ antè nõ intellectã, põst compertam

uersus est, potestatem? Qui ergo imago est, eò proficit, ut deũ patrem uni-
geniti dei significet natiuitas. Significet autem, ut forma ipsa & imago inui
sibilis dei, & per hoc non amittat naturæ * unitam similitudinem, quia nec Alij* natiuitas
careat uirtute naturæ, & hinc illud est: Tanto tempore uobiscũ sum, & non
nosti me Philippe? qui uidet me, uidet & patrem. Quomodo tu dicis osten
de nobis patrem? Nõ credis mihi quia ego in patre, & pater in me est? Nõ Non relictus est hominum eloquijs de dei rebus alius præterq̃ dei sermo
relictus est hominum eloquijs de dei rebus alius præter quàm dei sermo.
Omnia reliqua & arcta & conclusa & impedita sunt & obscura. Si aliquis
alijs uerbis demonstrare hoc, quàm quibus à deo dictum est uolet, aut ip-
se nõ intelligit, aut legentibus nõ intelligendum relinquit. Dominus dixit
cũ rogaretur, ut ostenderet patrem: Qui me uidet uidet & patrem. Hoc de-
mutare antichristi, hoc negare Iudæi est, hoc nescire gentilis est. Sed fortè
intelligentię sensus in crimine sit, si in fide nostra uitium, si in dictis dei rese
dit obscuritas. Nam nec solitarium sermo significat, & indifferentem tamẽ
naturam professio docet. Visum enim in filio patrem, nec singularis po-
test esse, nec disparis. Per hunc ille uisus, neq; non unum sunt in sacramenti
professione, neq; unus. Et quæro qoid significasse in eo dominus creditur,
cum dicit: Qui me uidet, uidet & patrem? Non tenes unionem, ubi per con-
iunctionem ipsam paterni nominis significatur adiectio. Etenim cum dici-
tur, & patrem, exclusa est singularis atq; unici intelligentia, & quid reliquũ
est, nisi ut per naturæ unitam similitudinem, pater per filium uisus sit? Et ne
hoc incertum nobis ad fidem relinqueretur, dominus subiecit: Quomodo
tu dicis, ostende nobis patrem? Quæ enim ignorandi patrem aut osten-
dendi ignorantibus necessitas relinquebatur, cum pater in filio uisus esset?
Visus autem adeo est ex proprietate naturæ, dum ex indifferentia atq; in
genere ueritatis unum sunt natus & generans, ut hic domini sermo sequere
tur: Non credis, quia ego in patre & pater in me est? Inseparabiles esse per
naturalem similitudinem patrem & filium, non possumus alijs uerbis doce
re, nisi filij. Non enim hic per demutationem nominum atq; specierum fi-
lius, qui uia & ueritas & uita est, mimis theatralibus ludit, ut in assumpto
homine se filium dei nuncupet, in natura uero deum patrem, & unus ac so-
lus personali demutatione se nunc in alio mentiatur. Non itaq; ipse solita-
rius, nunc sibi filius est, nunc se sibi profitetur in patrem, & naturæ nomina
infert cessante natura. Alia hic uerborum simplicitas est: nam & pater pa-
ter est, & filius filius est. Sed in his nominibus ac rebus nihil nouum, nihil
diuersum, nihilq; peregrinum est. Tenet enim naturæ proprietas ueritatis
proprietatem, ut quod ex deo est, deus sit, & nec diminutionis sit natiuitas,
nec diuersitatis, dum & filius non in naturam externam ac dissimilem patri
deo subsistit, nec pater alienum quid à se natiuitati unigeniti acquirens, sed
uniuersa potius quæ sua sunt sine damno impertientis indulsit. Atq; ita nec

natura dei caret, dum non aliunde quàm ex deo deus est: nec à deo differt, dum nõ aliud ipse quàm deus est, quia & natiuitas dei consistit in filio, nec per natiuitatem dei amisit* esse dei natura quòd deus est. Pater igitur in filio est, & filius in patre, deus in deo. Non per duplicem conuenientium generum coniunctionem, neq; per insituam capacioris substantiæ naturam, quia per corporalem necessitatem exteriora fieri his quibus cõtinentur, interiora nõ possunt, sed per natiuitatẽ uiuentis ex uiuente naturæ. Dum res non differt, dum naturam dei non degenerat natiuitas, dum non aliud aliquid quàm in deum ex deo deus nascitur: dum nihil in his nouum est, nihil alienum, nihil separabile: dum in patre & filio credere duos deos impium est: dum patrem & filium singularem deum prædicare sacrilegũ est; dum deũ ex deo quod in similitudine generis unum sint negare blasphemum est. Ac ne dubium hoc atq; ambiguum sacramentũ fides Euangelica susciperet, hunc doctrinæ suæ dominus ordinem tenuit: Non creditis mihi quoniam ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, nõ à me loquor, sed pater qui in me manet ipse facit opera sua. Quibus rogo alijs in patre & filio naturæ proprietas demonstrari quàm his ipsis uerbis potuit & potest, natiuitatis tamen in omnibus significatione prælata? Cum enim ait: Verba quæ ego loquor uobis, non à me loquor, nõ exemit personam, neq; se filium denegauit, nec naturam in se paternæ uirtutis abscondit. Nam dum loquitur, ipse in substantia manens loquitur: dum autem non ab se loquitur, natiuitatem in se dei ex deo patre testatur ipse, inseparabilis ab eo atq; indissimilis unitate naturæ, quia quamuis ab eo loquatur, ipse tamen loquitur. Nam qui nõ à se loquitur & tamẽ loquitur, nõ potest nõ esse dum loquitur: & dum nõ à se loquitur, ostendit nõ sũi tantum esse quod loquitur, subiecit enim: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Manere in filio patrem, non est singularis atq; unici. Operari uero per filium patrem, non est differentis aut exteri. Sicuti non unius est, non ab se loqui qui loquitur, neq; rursum alieni ac separabilis sit, loqui per loquentem, sed hoc horum sacramentum est, qui unum sunt, qui uterq; non aliud sunt, qui per naturæ proprietatem in sese sunt: quorum hæc unitas est, ut loquens non à se loquatur, neq; qui non à se loquitur, non loquatur. Et quia in se patrem & loqui & operari docuerat, perfectæ huius unitatis fidem statuit, dicens: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi quia ego in patre & pater in me. Sin autem, uel propter opera ipsa credite. Pater operatur in filio, sed & filius opus patris operatur. Ne ergo per uirtutis efficientiam, & non per naturæ, quę secundum natiuitatem est, proprietatem, pater in filio & operari crederetur & loqui, ait: Credite mihi quoniam ego in patre, & pater in me est. Quid est istud rogo: Credite mihi? certe ad id refertur quod dictum est: Ostende nobis patrem. Fides con-firmatur

Al. esse

Quomodo pater in filio nõ tanquam aliud in alio

Verba quæ ego loquor uobis, non à me loquor

firmatur ex credendi præcepto, & ea fides qua patrem sibi ostendi poposcerat. Non enim suffecerat dixisse: Qui me uidet, uidet & patrem: nisi intelligentiam nostram eousque protenderet, ut cum patrem nosceremus in filio, filium tamen esse meminissemus in patre, ne transfusio potius alterius in alterum existimaretur, quàm per generationem natiuitatemque unitas eiusdem in utroque naturæ. Credi itaque sibi dominus uult, ne forte per assumpti hominis dispensationem fidei conscientia periclitaretur. Certe si quid afferat ambiguitatis caro & corpus & passio, uel operibus credatur, deum in deo esse, & ex deo deum esse, unum eos esse, dum naturæ uirtute uterque in se est, & neuter sine altero est: dum & pater nihil ex suis amittit in filio, & filius totum sumit ex parte quod filius est. Nō est corporalium naturarum ista conditio, ut insint sibi inuicem, ut subsistentis naturæ habeant perfectam unitatē, ut manens unigeniti natiuitas, à paternæ diuinitatis sit inseparabilis ueritate. Vnigenito tantū istud deo proprium est, & in sacramento ueræ natiuitatis fides ista est, &* specialis uirtutis hoc opus est, nihil differre & esse & inesse. Inesse autem non aliud in alio, ut corpus in corpore, sed ita esse ac subsistere, ut in subsistente insit: ita uero inesse, ut & ipsa subsistat. Nam uterque subsistens, per id non sine alio est, dum secundum generationem & natiuitatem * subsistens, natura nō alia est, hinc enim illud est: Ego & pater unū sumus, & qui me uidet uidet & patrem. & : Ego in patre, & pater in me. Quia non differt nec degenerat natiuitas, quia unius in patre & filio diuinitatis sacramentum natiuitatis natura consummat, dum dei filius non aliud quàm deus est. Et idcirco nō in deos duos unigeniti generatio deputatur, quia in deum filius dei nascens, naturam in se dei se gignentis exhibuit.

Al. * *spiritualis*

Al. * *subsistentis*

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER OCTAVVS

BEatus Apostolus Paulus formam constituendi episcopi* figens, & planè nouum ecclesiæ hominem præceptis suis condens, hanc ueluti summam cōsummatarum in eo uirtutum esse docuit dicens: Obtinentem secundum doctrinam fidei uerbum, ut potens sit exhortati ad doctrinam sanam, & cōtradicentes reuincere. Sunt enim multi non subditi, uaniloqui & seductores. Ita enim quæ propria disciplinæ ac motum sunt, ad sacerdotij meritum utilia esse significat, si etiam hæc quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt. Quia non statim boni atque utilis

Al. * *fingens*

Summa consummatarum uirtutū in episcopo secūdū Apostolum

l 4 sacerdotis

Bonus pastor debet esse bonus & simul doctus

sacerdotis est, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter prædicare, cum & innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sir: & doctus sine doctrinæ sit autoritate, nisi innocens sit. Non enim apostolicus sermo probitatis honestatisq; præceptis hominem tantum seculo confotmat ad uitam, neq; rursum per doctrinæ scientiam scribam synagogæ instituit ad legem, sed perfectum ecclesiæ principem perfectis maximarum uirtutum bonis instruit, ut & uita eius ornetur docendo, & doctrina uiuendo. Deniq; ipsum illum ad quem ei sermo etat, Titum istiusmodi decreto consummandæ religionis instruxit: In omnibus te ipsum bonorum factorum præbens exemplum, docentem cum ueneratione uerbum sanum, irreprehensibile, ut aduersarius teuereatur, nihil habens turpe aut malum de nobis dicere. Non ignorauit doctor hic gentium & ex conscientia loquentis atque habitantis in se Christi, ecclesiæ electus magister, morbidi eloquij grassatura esse contagia, & aduersum sanitatem uerborum fidelium desæuituram doctrinæ pestiferæ corruptionem, quæ impiæ intelligentiæ suæ uirus usque ad ipsam sedem animæ demergens, profundo serperet malo: Ex his enim ait, quorum sermo ut cancer serpit, latenti semper

Als persuasæ*

subrepentiq; contagio sanitatem * peruasæ mentis inficiens, ob quod sani sermonis in episcopo uoluit esse doctrinam, fidei conscientiam, & exhortationum scientiam, aduersum impias & mendaces & uæsanas contradictiones obnitentem. Multi enim sunt qui simulantes fidem non subditi sunt fidei, sibiq; fidem ipsi potius constituũt, quàm accipiunt, sensu humanæ inanitatis inflati, dum quæ uolunt sapiunt, & nolunt sapere quæ uera sunt,

Sapientiæ ueritas est interdum sapere quæ nolis

cum sapientiæ hæc ueritas sit, ea interdum sapere quæ nolis. Sequitur uero hanc uoluntatis sapientiam sermo stultitiæ. Quia necesse est quod stulte sapitur, stulte & prædicetur. Iam uero stulta prædicatio quantum malum est audientium, cum seducuntur in sententiam stultitiæ sub opinione sapientiæ? Et idcirco Apostolus hunc de his ordinem tenuit dicens: Sunt enim multi non subditi, & uaniloqui, & seductores. Contradicendum itaq; est, & impietati insolenti, & insolentiæ uaniloquæ, & uaniloquio seducenti, & contradicendũ per doctrinæ sanitatem, per fidei ueritatem, per uerborum synceritatem, ut & sanitas ueritatis sit, & ueritas sanitatis. Ac mihi quidem ea nunc cõmemorandæ huius sententiæ apostolicæ fuit causa, quia homines mente peruersi, & professione fallaces, & spe inanes, & sermone uiperei, contradicendi nobis necessitatem imponũt, dum letales doctrinas, & mor-

Als uoluntates*

bidas intelligentias, & corruptas * uoluptates, simplicitati audientium per speciem religionis insinuant. Id apud eos prætermissa apostolicæ prædicationis synceritate agentes, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne deus deus sit, ne fides fides sit. Quorum uæsanis mendacijs renitentes usque eò

iam

iam sermonem responsionis nostræ extendimus, ut cum deum & deum & uerum deũ in uero deo demonstrassemus ex lege, tum deinde perfectam ac ueram unigeniti dei natiuitatem ex Euangelicis atq; Apostolicis doctrinis ostenderemus, postremo ut uerum deum dei filium & indifferentis naturæ à patre, eodem prædicationis nostrę cursu doceremus, ita ut nec singularem deum fides ecclesiæ, nec duos deos profiteretur, cũ nec natiuitas dei solitarium deum sineret, nec natiuitas perfecta diuersarum naturarum nomina in dijs duobus admitteret. Duplex autem nobis in refellendis eorum uaniloquijs cura est, ut primum quæ sunt sancta & perfecta & sana doceamus, neq; sermo noster per deflexus quosdam atq; anfractus oberrans, & ex deuijs atq; erraticis cuniculis emergens, ueritatem potius quærat quàm ostendat: tum deinde ut quæ ab illis inanium ac fallacium sententiarum argutijs ad speciem ueri blandientis aptantur, ea ipsa conscientiæ omnium ridicula esse & inepta pandamus. Non enim sufficit nobis docuisse quæ pia sunt, nisi pijssima ea esse per id intelligantur, dum quæ impia sunt refelluntur. Vt uero bonis & prudentibus uiris naturæ ac studij est, totos se ad beatę spei alicuius obtinendam, uel rem, uel tempus pręparare, ne in aliquo minor sit expectatione procinctus, ita istis hæretico furore amentibus solicitudinis maximæ est, toto aduersus piæ fidei ueritatem impietatis suæ ingenio laborare, ut aduersus eos qui religiosi sunt, uincant esse irreligiosi, & ultra spem uitæ nostræ, uitæ suæ desperatione potiores sint, & plus impendant cogitationis ad falsa, quàm nos doctrinæ aptamus ad uera. Pijs enim fidei professionibus has impiæ perfidiæ suæ contradictiones elaborauerunt, ut primum requirant, utrum ne nobis in fide deus unus sit, deinde subijciant, an etiam Christus deus sit, postremo, an pater maior sit filio, ut cũ audierint in professione deũ unũ, utantur ea ad id, ne Christus deus sit. Nõ enim de filio quærunt an deus sit, sed id tantũ uolunt de Christo interrogando ne filius sit, ut simplicis fidei hominẽ captantes, per unius eũ dei fidem à Christi dei confessione depellant, dum iam nõ unus deus sit, si sit deus confitendus & Christus. Iam uero hic quanta secularis ingenij subtilitate contendunt, cũ dicunt: Si unus est, quisquis ille alius uidebitur esse, iam non erit. Quòd si alius est, iam unus hic non erit, cum natura non sinat, ut ubi alius est, ibi unus sit: aut ubi sit unus, ibi alius sit. Dehinc cũ facilitatem credentis atque audientis, arte subdolæ huius assertionis eluserint, tum id tanquam iam faciliore uia obtineant, ut deus Christus ex nomine potius quàm ex natura sit, quia hoc generale in eo nomen in nullo eam quæ uera sola est, unius dei fidem destruat, & per hoc pater filio maior sit, quia differente natura, cum non nisi deus unus est, maior pater sit proprietate naturæ, sitq; hic nuncupatus filius, & creatio ex dei uoluntate subsistens, quia & minor patre sit, & deus nõ sit, quia deus unus deum alium esse nõ patitur.

Interrogationes hæreticorum cum suis obiectionibus quòd filius nõ est deus

Et

Et qui minor est, necesse est ut naturæ ab eo qui se est maior alienæ sit. Et hi quidem quàm ridiculi in eo sunt præscribentes deo, cũ asserunt, ex uno nasci nihil posse, quia uniuersarũ rerum ex duorũ coniunctione natiuitas est. Deum autem indemutabilem nullam ex se natiuitatem tribuere posse nascenti, quia nec accessioni id quod nõ demutatur obnoxium sit, nec solitarij atq; unius natura id in se habeat conditionis, ut generet. Nos autẽ Euangelicam atque Apostolicam fidem doctrinis spiritualibus assecuti, & beatæ æternitatis spem in patris & filij confessione sectantes, demonstrato dei & dei ex lege sacramento, neq; unius dei fidem excedentes, neq; non & deum Christũ prædicantes, hunc ex Euangelijs responsionis ordinẽ sumpsimus, ut ueram ex deo patre natiuitatem unigeniti dei doceremus, quia per eam & deus uerus esset, neq; à natura unius dei ueri esset alienus, ac sic neq; deus negari posset, neq; ipse alius deus dici, quia & deũ natiuitas præstaret, & natura in eo nnius dei, ex deo eum in deum alterũ non separaret.

Communis sensus dicit, quòd unum sunt in natura, quæ eadem nomina habent naturarũ

Et quanquam ad id nos cõmunis intelligentiæ sensus impelleret, ne in natura eadem naturarum nomina conuenirent, & nõ unum essent, quibus id quod sunt non differret in genere, tamen ipsis hoc domini nunc professionibus placuit ostendi, qui cum frequenter fidei ac spei nostræ deum unum intimasset, ut per sacramentũ unius dei se quoq; deo professo probatoq; firmaret, dixit: Ego & pater unum sumus. Si scitis me, scitis & patrem meũ. Et qui me uidet, uidet & patrem. Et pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Et credite mihi, quia pater in me, & ego in patre. Sin autẽ, uel propter opera credite. Natiuitatem suam in nomine patris expressit, cognosci patrem in se cognito docet. Vnitatem naturæ fatetur, cum pater in se uiso uidetur. Inseparabilem se à patre testatur, cum in manente in se manet pater. Fiduciam cõscientiæ tenet, cum his dictis suis credi postulet ex operatione uirtutis. Atq; ita in hac perfectæ natiuitatis beatissima fide, uicium omne & duûm deorum, & dei singularis extinguitur, cum qui unum sunt, non sit unus, & qui non unus est, non tamen ab eo qui est, ita ex aliquo differat, ut uterq; non unum sint. Hæc igitur quia hæretici negare nõ possunt, quippe cũ sint tam absolute dicta atq; intellecta, tamen stultissimo impietatis suæ mendacio negando corrumpunt. Id enim quod ait: Ego & pater unum sumus, tentant ad unanimitatis referre consensum, ut uoluntatis in his unitas sit, non naturæ, id est, ut non per id quod idem sunt, sed per id quod idem nolunt, unum sint. Et illud quod est in Actibus apostolorum, huic* diffinitioni suę aptant: Multitudinis autẽ credentium erat anima una & cor unũ, ut animarũ & cordium diuersitas in cor unum atq; animam unam per conuenientiam eiusdem uoluntatis unitas sit. Vel illud quod ad Corinthios scribitur: Qui plantat autem & qui rigat, unum sunt: ut nõ differente ministerio ad salutem, & in eiusdem sacramenti profectũ, uoluntatis sit unitas

Ah defensiõi Obiectiones contra unitatem deitatis filij cum patre*

in

in duobus. Vel id quod dominus ad salutem crediturarum in se gentium à patre postulans, ait: Nõ pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per uerbũ eorum in me, ut omnes unũ sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi unum sint in nobis: ut quia homines refundi in deũ nõ possunt, uel ipsi inuicem in unum atq; indiscretum aceruum coire, id quod unũ sunt, ex unitate sit uoluntatis, cũ & omnes deo placita agant, & ipsi nõ dissidentibus inter se animorũ motibus coeant. Atq; ita unum eos esse nõ natura efficiat, sed uoluntas. Nescit sanè sapere, qui deũ nescit: & cum sapientia Christus sit, necesse est ut extra sapientiam sit, qui Christũ aut ignorat, aut odit, ut isti qui maiestatis dominũ, & regem seculorũ, & unigenitũ deũ creaturam dei uolunt potius esse quàm filiũ: & cum stulte mentiantur, stultius tamẽ in defensione mendacij sui sapiunt. Dilata enim paululum etiam nũc ea, quæ in deo patre, & in deo filio est unitatis proprietate, ex his ipsis quibus utuntur refellendi sunt. Namq; quorũ anima & cor unum omniũ erat, quæro utrum per fidem dei unum erat. Vtiq; per fidem, per eam enim anima una & cor unũ omniũ erat. Et interrogo, utrum fides una, an ne altera sit? Vna certe, etiam ipso Apostolo autore, unam fidem sicuti unũ dominum, & unũ baptisma, & unam spem, & unũ deum prædicante. Si ergo per fidem, id est, per unius fidei naturam, utiq; unũ omnes erãt, quomodo nõ naturalem in his intelligis unitatem, qui per naturam unius fidei unum sunt? Omnes enim renati erant ad innocentiam, ad immortalitatẽ, ad cognitionem dei, ad spem fidei. Et nõ possunt hæc sibi esse diuersa, quia & spes una est, & deus unus est, sicuti & dominus unus est, & baptisma regenerationis unũ est. Si hæc assensu potius unũ sunt quàm natura, his quoq; qui in hæc renati sunt, unitatẽ uoluntatis ascribe. Sin uero regenerati in unius uitæ atq; æternitatis naturam sunt, per quod anima eorũ & cor unum est, cessat in his assensus unitas, qui unum sunt in eiusdem regeneratione naturæ. Non nostra loquimur, neq; ad illudendas audientium aures corrupto dictorum sensu aliqua ex his ementita compingimus, sed sanæ doctrinæ formam tenentes, quæ syncera sunt sapimus & prædicamus. Docet enim Apostolus, ex natura sacramentorum esse hanc fidelium dei unitatem, ad Galatas scribens: Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis, non inest Iudæus neq; Græcus, non inest seruus neq; liber, non inest masculus neq; fœmina, omnes enim unum uos estis in Christo Iesu. Quod unum sint in tanta gentium, conditionum, sexuum diuersitate, num quid ex assensu uoluntatis est, aut ex sacramenti unitate, quia his & baptisma sit unum, & unum Christum induti omnes sunt? Quid ergo hic animorum concordia faciet, cum per id unum sint, quòd uno Christo per naturam unius baptismi induantur? Aut cũ qui plantat & qui rigat, unum sint, nunquid non per hoc unum sunt, quia ipsis in uno baptismo renatis una unius

Quomodo intelligitur multitudinis credentium erat anima una &c.

Qui plantat, & qui rigat unũ sunt

Al. regenerantis

unius * regenerationis baptismi dispensatio sit? Nunquid nõ & idẽ agunt? nunquid non in uno unum sunt? Itaq; qui per rem eandem unum sunt, natura etiam unum sunt, non tantum uoluntate: quia & ipsi res eadem effecti sunt, & eiusdem rei atq; efficientiæ sunt ministri. Proficit autem semper contradictio stultorum ad stultitiæ demonstrationem, quia quæ ingenio insipientis aut peruersæ intelligentiæ aduersus ueritatem coaptantur, dum & inconcussa & immobilis est, necesse est, ut quæ è diuerso sunt, & falsa intelligantur, & stulta. Laborantes enim hæretici fallere per id quod dictum est: Ego & pater unum sumus, ne naturæ in his unitas & indifferens diuinitatis substantia crederetur, sed ex dilectione mutua, & ex uoluntatũ cõcordia unũ essent, exemplũ unitatis istius, ut superius demonstrauimus, etiam ex dictis Dominicis protulerunt, ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis. Extra Euangelica promissa est, quisquis extra fidem eorum est, & impiæ intelligentiæ crimen spem simplicem perdidit. Habet enim non tam ueniam quàm præmiũ ignotare quod credas, quia maximũ stipendium fidei est, sperare quæ nescias. at uero ultimæ impietatis furor est, aut intellecta non credere, aut intelligentiam corrupisse credendi. Sed licet ipsum intelligentiæ suæ sensum impietas demutet, non tamen potest intelligentia non extare dictorum. Dominus patrem orat, ut qui in se credituri sint, unum sint, sicut ipse in patre est, & pater in eo est, ita omnes in his unũ sint. Quid hic æquanimitatem, quid per uoluntatis assensum animæ & cordis unitatẽ introducis? Fuerat namq; in uerborum copia & proprietate, ut si uoluntas unum esse eos faceret, dominus ita precaretur: Pater sicut nos unum uolumus, ita & illi unũ uelint, & unum per concordiam simus omnes. Aut forte qui uerbũ est, significationem uerbi ignorauit? & qui ueritas est, loqui uera nesciuit? & qui sapientia est, in stultiloquio errauit? & qui uirtus est, in ea fuit infirmitate, ne posset eloqui quæ uellet intelligi? Loquutus planè ille est uera & syncera fidei Euangelicæ sacramenta. Neq; solum loquutus est ad significationem, sed etiam ad fidem docuit, ita dicens: Vt omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi unum sint in nobis. Pro his primum precatio est, de quibus dicitur: Vt omnes unum sint: tum deinde unitatis profectus exemplo unitatis ostenditur, cũ ait: Sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi unum sint in nobis, ut sicut pater in filio & filius in patre est, ita per huius unitatis formam, in patre & filio unum omnes essent. Sed quia soli patri & filio ex natura proprium est ut unũ sint, quia deus ex deo, & unigenitus ex innascibili, non potest nisi in originis suæ esse natura, ita ut & in substantia natiuitatis suæ qui unigenitus est, existat, neq; aliam ac diuersam diuinitatis natiuitas habeat, quàm ex qua profecta est, ueritatem. Nihil nobis ambiguũ dominus ad fidem relinquens, absolutæ unitatis huius toto consequenti sermone docuit

Vt omnes unum sint, sicut & tu pater in me & ego in te

docuit naturam. Id enim sequitur: Vt & mundus credat, quia tu me misisti. Per id ergo mũdus crediturus est filium à patre missum esse, quod omnes qui credituri in eum sunt, unum in patre & filio erunt: & quomodo erunt, mox docemur: Et ego honorem quem dedisti mihi, dedi eis. Et nunc interrogo, utrum id ipsum sit honor quod uoluntas, cum uoluntas motus mentis sit, at uero honor naturæ, aut speciei, aut dignitas. Honorem ergo acceptum à patre filius omnibus qui in se credituri sunt dedit, non utiq; uoluntatem, quæ si data esset, non haberet fides præmium, cum fidem nobis necessitas affixæ uoluntatis inferret. Accepti autem honoris datio, quo proficeret ostendit: Vt sint unum, sicut & nos unum sumus. Ob eam ergo causam acceptus honor datus est, ut omnes unum sint. Iam igitur unum sunt omnes in honore, quia non alius quàm qui acceptus est honor datus est: neq; ob aliud datus est, quàm ut omnes unũ essent. Et cum per honorem datum filio, & à filio præstitum credentibus, omnes unũ sunt, quæro quomodo filius diuersi honoris à patre sit, cum credentes omnes honor filij ad unitatem paterni honoris assumat? Et insolens quidem hic fortè humanæ spei erit sermo, sed nõ erit infidelis, quia quamuis hoc sperare temeratium sit, tamen non credidisse irreligiosum est, cum idem atq; unus nobis & spei autor sit & fidei. De hoc quidem planius & copiosius suo, ut cõgruit, loco tractabimus. Interim tamen etiam ex præsenti sermone neq; inanis, neque temeraria esse hæc spes nostra intelligitur. Per acceptum igitur & datũ honorem unũ omnes sunt. Fidem teneo, atq; causam unitatis accipio, sed non dum apprehendo rationem, quomodo datus honor unũ omnes esse perficiat. Sed dominus nihil fidelium conscientiæ incertum relinquens, ipsum illum naturalis efficientiæ docuit effectum dicens: Vt sint unũ, sicut & nos unum sumus, ego in his, & tu in me, ut sint perfecti in unum. Eos nunc qui inter patrem & filium uoluntatis ingerunt unitatẽ, interrogo utrũm ne per naturæ ueritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam uoluntatis? Si enim uere uerbum caro factum est, & nos uere uerbum carnem cibo dominico sumimus, quomodo nõ naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis cõmunicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes unum sumus, quia & in Christo pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo naturaliter patrem in Christo negabit, neget prius non naturaliter uel se in Christo, uel Christum sibi inesse, quia in Christo pater, & Christus in nobis, unum in his esse nos faciũt. Si uere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & uere homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosq; uere sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc unũ erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis, quomodo uoluntatis unitas asseritur, cum naturalis per

m lis per

lis per sacramentum proprietas, perfectæ sacramentū sit unitatis? Non est humano aut seculi sensu in dei rebus loquendum, neq; per uiolentam atq; impudentem prædicationem cœlestium dictorum sanitati alienæ, atq; impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus, & tunc perfectę fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi ueritate quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stulte atq; impie dicimus. Ipse enim ait: Caro mea uere est esca, & sanguis meus uere est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De ueritate carnis & sanguinis non relictus est ambigendi locus, nunc enim & ipsius domini professione & fide nostra uere caro est, & uere sanguis est. Et hæc accepta atq; hausta id efficiūt, ut & nos in Christo, & Christus in nobis sit. An ne hoc ueritas non est? Contingat planè his uerum non esse, qui Christum Iesum uerū esse deum negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo, dum secum hoc quod nos sumus, in deo est. Quod autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis simus, ipse testatur dicens: Et hic mundus iam me non uidet, uos autem me uidebitis, quoniā ego uiuo, & uos uiuetis, quoniā ego in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. Si uoluntatis tantum unitatem intelligi uellet, quur gradum quendam atq; ordinem consummandæ unitatis exposuit, nisi ut cum ille in patre per naturam diuinitatis esset, nos cōtra in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum inesse mysteriū crederetur, ac sic perfecta per mediatorem unitas doceretur, cum nobis in se manentibus ipse maneret in patre, & in patre manens ipse maneret in nobis, & ita ad unitatē patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter secūdum natiuitatem inest, nos quoq; in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. Quòd autem in nobis naturalis hæc unitas sit, ipse ita testatus est: Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meū, in me manet, & ego in eo. Nō enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit, eius tantū in se assumptā habens carnem, qui suā sumpserit. Perfectæ autem huius unitatis sacramentum superius iam docuerat dicens: Sicut me misit uiuens pater, & ego uiuo per patrem, & qui manducat meam carnem, & ipse uiuet per me. Viuit ergo per patrem, & quomodo per patrem uiuit, eodem modo nos per carnem eius uiuemus. Omnis enim cōparatio ad intelligentiæ formā præsumitur, ut id de quo agitur, secundū propositum exemplū assequamur. Hęc uero uitę nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manētem per carnem Christū habemus uicturis nobis per eum ea conditione qua uiuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum uiuimus, id est, naturā carnis suæ adepti, quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum uiuat ipse per patrem? Per patrem autem uiuit, dum natiuitas non alienam ei intulit diuersamq;

Caro mea uere est esca, & sanguis meus uere est potus

Quomodo uiuit Christus p patrē, & nos uiuimus per eius carnem

uersamq; naturam, dum quod est, & ab eo est, nec tamen ab eo per aliquā incidentem naturæ dissimilitudinem separatur, dum in se habet patrē per natiuitatem in uirtute naturæ. Hæc autem idcirco à nobis commemorata sunt, quia uoluntatis tantum inter patrem & filiū unitatem hæretici mentientes, unitatis nostræ ad deum utebantur exemplo, tanquam nobis ad filium & per filium ad patrem obsequio tantum ac uoluntate religionis unitis, nulla per sacramentum carnis & sanguinis naturalis communionis proprietas indulgeretur, cum & per honorem nobis datum dei filij, & per manentem in nobis carnaliter filium, & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter unitis, mysterium ueræ ac naturalis unitatis sit prædicandum. Responsum igitur à nobis est stultitiæ furentium, ad demonstrationem tantū inanis mendacij, ne imperitos falleret uanæ ac ridiculæ assertionis errore. Cęterum fides euangelica responsionis nostræ necessitate nō eguit, unitatem nostram ad deum dominus pro nobis precatus est, suam uero obtinet ille, & in ea manet. Nec per sacramentum dispensationis unum sunt, sed per naturæ natiuitatē, dum nihil in eo ex se deus eum gignendo degenerat. Vnū sunt, dum quæ de manu eius non rapiuntur, nō rapiuntur de manu patris, dum eo cognito patet cognitus est, dum eo uiso patet uisus est, dum quæ loquitur, pater in se manens loquitur, dum in operante se operatur pater, dum ipse in patre est, & pater in eo est. Hoc nō præstat creatura, sed natiuitas: non efficit uoluntas, sed potestas: nō loquitur unanimitas, sed natura. Quia nō est unum creari & nasci, neq; uelle idipsum est quod & posse, neque concordare idem est quod manere. Non negamus igitur unanimitatem inter patrem & filium, nam hoc solent hæretici mentiri, ut cum solum concordiā ad unanimitatem non recipimus, discordes eos à nobis affirmari loquātur. Sed audiant q; à nobis unanimitas nō negetur. Vnum sunt pater & filius natura, honore, uirtute: nec natura eadem potest uelle diuersa. Et audiant ad hoc naturę sibi cum patre unitatem filiū testantem, ait enim: Cum uenerit aduocatus ille quem ego mittam uobis à patre spiritū ueritatis, qui à patre meo procedit, ipse testificabitur de me. Aduocatus ueniet, & hunc mittet filius à patre, & spiritus ueritatis est, qui à patre procedit. Excutiat ingenij sui aculeos omnis hæreticorum schola, & quærat nunc, quod uel mentiri ab ignorantibus possit, & doceat quid sit hoc quod filius mittit à patre. Qui mittit, potestatē suā in eo quod mittit, ostendit: sed quod à patre mittit quid intelligimus, utrū acceptū ac dimissum aut genitū? Nam horum necesse est unum aliquid significet, quod à patre missurus est, & missurus à patre est eum spiritum ueritatis, qui à patre procedit. Iam ergo non est acceptio, ubi demonstrata processio est: superest ut confirmemus in eo sententiam nostram, utrum in hoc consistentis egressionem, an geniti processionem existimemus. Neq; in hoc nunc calumnior libertati intel-

Intellectus huius, ut & ipsi unū sint in nobis

Quomodo spiritus sanctus à patre procedit, & à filio mittitur, & similia

ligentiæ, utrum ex patre an ex filio spiritum paracletum putent esse. Non enim in incerto dominus reliquit, nam sub iisdem dictis ita loquutus est: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed nõ porestis portare illa modo: Cum uenerit ille spiritus ueritatis, diriget uos in omni ueritate. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunq; audierit loquetur, & futura annunciabit uobis. Ille me honorificabit, quoniam de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcunq; habet pater, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit uobis. A filio igitur accipit, qui & ab eo mittitur, & à patre procedit, & interrogo utrum id ipsum sit à filio accipere, quod à patre procedere. Quòd si nihil differre creditur inter accipere à filio, & à patre procedere, certe id ipsum atq; unum esse existimabitur, à filio accipere, quod sit accipere à patre. Ipse enim dominus ait: Quoniam de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcunq; habet pater mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit uobis. Hoc quod accepit, siue potestas est, siue uirtus, siue doctrina est, filius à se accipiendum esse dixit: & rursum hoc ipsum significat accipiendum esse à patre, cum enim ait: Omnia quæcunq; habet pater, sua esse, & idcirco dixisse se de suo accipiendum esse, docet etiam à patre accipienda, à se tamen accipi, quia omnia quæ patris sunt, sua sint: non habet hæc unitas diuersitatem, nec differt à quo acceptũ sit, quod datum à patre, datum referatur à filio. Nunquid & hic uoluntatis unitas afferetur? Omnia quæ habet pater, filij sunt: & omnia quæ filij sunt, patris sunt. Ipse enim ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Nondum loci est, ut demonstrem quur ita dixerit, quoniam de meo accipiet: futuri enim temporis significatio est ubi accepturus esse ostenditur: nunc certe ideo à se accepturum ait, quia omnia patris sua essent. Disseca naturæ huius, si pores, unitatem, & aliquam dissimilitudinis infer necessitatem, per quam filius non sit in unitate naturæ. A patre enim procedit spiritus ueritatis, sed à filio mittitur, & à patre: omnia quæ patris sunt, filij sunt, & idcirco quicquid accipiet, à filio accipiet ille mittendus, quia filij sunt uniuersa quæ patris sunt. Natura itaque in omnibus tenet suam legem, & quod unum ambo sunt, eiusdem in utroq; per generationem natiuitatemq; diuinitatis significatio est, cum id quod accipiet à parte spiritus ueritatis, id filius dandum à se fateatur. Non permittenda itaq; ad impiæ intelligentiæ libertatem hæretica peruersitas est, ut dictum hoc domini quod quia omnia quæ patris sunt, sua sunt, idcirco à se accipiet spiritus ueritatis, non ad unitatem confiteatur referendum esse naturæ. Loquatur enim ille, qui electionis est uas, & gentium prædicator, secundum ueritatis intelligentiam fide Romanæ plebis ante laudata. Volens enim naturæ unitatẽ in patre & filio docere, ita ait: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spititus dei in uobis est. Si quis autem spiritũ Christi non habet, hic non est eius. Si autẽ Christus

in uobis

in nobis est, corpus quidem mortuum est per peccatum, spiritus autem uita est per iustitiam. Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, qui suscitauit Iesum à mortuis: uiuificabit & mortalia corpora uestra propter spiritum suum, qui habitat in uobis. Spirituales omnes sumus, si in nobis est spiritus dei, sed hic spiritus dei & spiritus Christi est. Et cum Christi spiritus in nobis est, eius tum spiritus in nobis est, qui Christum suscitauit à mortuis: & qui suscitauit Christum à mortuis, corpora quoque nostra mortalia uiuificabit propter habitantem spiritum eius in nobis. Viuificamur ergo propter habitantem in nobis spiritū Christi, per eum qui Christum suscitauit à mortuis. Et cum eius qui suscitauit Christum à mortuis, in nobis est spiritus, & spiritus tum in nobis est Christi, nec tamen non dei est spiritus, qui in nobis est. Discerne igitur ô hæretice, spiritum Christi ab spiritu dei, & excitati à mortuis spiritum Christi ab spiritu dei, Christum à mortuis excitantis, cum qui inhabitat in nobis spiritus Christi, spiritus dei sit: & cum spiritus Christi à mortuis excitati, spiritus tamen dei sit, Christum à mortuis excitantis. Et quæro nunc in spiritu dei utrum'ne naturam, an rem naturæ significatam existimes. Non idem est enim natura, quod naturæ res: sicuti non idem est homo, & quod hominis est. Nec idem est ignis, & quod ignis ipsius est: & secundum hoc non idem est deus, & quod dei est. Memini enim in spiritu dei ita filium dei significari, ut in eo deus pater demonstratus esse intelligatur, & ad cuiusuis demonstrationem posse significatum dei spiritum pertinere: neque tantum hoc ex prophetica, sed ex euangelica autoritate monstrari, cū dicitur: Spiritus domini super me, propterea unxit me. Et rursum: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ, ponam super eum spiritum meum: Et ipso de se domino testante: Si autem in spiritu dei ego eijcio dæmonia, utique appropiauit in uobis regnum dei: hæc enim uidentur non ambigue uel patrem significare, uel filium, uirtutem tamen naturæ manifestantia. Nanque idcirco dictum existimo, in utroque spiritum dei, ne secundum corporales modos ita inesse filium in patre, uel patrem in filio crederemus, scilicet ne loco deus manens, nusquam alibi extare uideretur à sese. Homo enim, aut aliquid aliud ei simile, cum alicubi erit, tum alibi non erit, quia id quod est illic, continetur ubi fuerit, infirma ad id natura eius, ut ubique sit, qui insistens alicubi sit. Deus autem immensæ uirtutis uiuens potestas, quæ nusquam nō adsit, nec desit usquam, se omnem per sua edocet, & sua non aliud quàm se esse significat, ut ubi sua insint, ipse esse intelligatur, non autem corporali modo, cum alicubi sit, non & ubique esse credatur, cum per sua in omnibus esse nō desinat, nō aliud autem sint quàm quod est ipse, quæ sua sunt. Et hæc quidem ad naturę intelligentiam dicta sunt. In spiritu autem dei patrem deum significari, ita existimo intelligi opor

De spiritu Christi, qui idem est etiā spiritus dei

Spiritus domini super me

In spū aūt dei pater deus significatur

ligi oportere, quòd spiritum domini super se esse dominus Iesus Christus professus sit, propter quod eum ungat, & mittat ad euangelizandū. Paternæ enim naturæ uirtus in eo manifestatur. Naturæ suæ communionem in filio etiam incarnato per sacramentum spiritualis huius unctionis ostendens, cum post consummati baptismi natiuitatem hæc proprietatis significatio est audita, uoce testante de cœlo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Non enim uel ipse super se esse, uel sibi de cœlis adesse, uel ipsum se cognominasse sibi filium intelligendus est. Sed omnis hæc fidei nostræ fuit demonstratio, ut sub perfectæ ac ueræ natiuitatis sacramento unitatem naturæ paternæ manentis in filio, qui etiam homo esse cœperat, nosceremus. Et patrem quidem in dei spiritu ita significari repertum est, filium uero hoc modo demonstratum intelligamus cum dicit: Quòd si in spiritu dei ego ejcio dæmones, utiq; appropiauit in uobis regnum dei, se scilicet, id est, naturæ suæ potestate dæmones ejcere demonstrans, qui non nisi dei spiritu ejci possint.

In spiritu dei est etiā significatio spiritus paracleti

Est autem & in spiritu dei spiritus paracleti significatio, neque solum prophetica, sed apostolica ueritate, cum dicitur: Sed hoc est quod dictum est per prophetā: Erit in nouissimis diebus dicit dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem, & prophetabunt filij eorum & filiæ eorum. Consummatum hoc tunc in apostolis totum fuisse docetur, cum misso spiritu sancto, omnes linguas gentium sunt loquuti. Hæc antem idcirco sunt demonstrata necessario, ut in quamcunq; se licet partem hæretica falsitas contulisset, finibus tamen atq; præscripto ueritatis euangelicæ concluderetur. Habitat enim in nobis Christus, & habitante Christo habitat deus, & cum habitat in nobis spiritus sanctus, habitat tum in nobis spiritus Christi, nō alius tamen spiritus habitat quàm spiritus dei. Quòd si per spiritum sanctum Christus in nobis esse intelligitur, hunc tamen ita spiritum dei, ut spiritum Christi esse noscendum est. Et cum per naturam dei natura ipsa habitet in nobis, indifferens natura filij esse credetur à patre, cum spiritus sanctus, qui & spiritus Christi & spiritus dei est, res naturæ demōstratur unius. Quæro nunc igitur, quomodo nō ex natura unum sunt. A patre procedit spiritus ueritatis, à filio mittitur, & à filio accipit. Sed omnia quæ habet pater, filij sunt, & idcirco qui ab eo accipit, dei spiritus est, sed idem & spiritus Christi est. Res naturæ filij est, sed eadem res & naturæ patris est, & dei excitātis Christū à mortuis spiritus est, sed idem spiritus Christi est à mortuis excitati. In aliquo differat Christi & dei natura ne eadem sit, si præstari potest, ut spiritus qui dei est, non sit & Christi. Sed te hæretice furentem, & spiritu doctrinæ mortiferæ circumactum tenet & coartat Apostolus, Christū nobis fundamentū ponens fidei, dicti huius quoq; domini ei nō nescius: Si quis diligit me, sermonem meū seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionē apud eum faciemus. Per id enī

spiritu

ſpiritu in nobis Chriſti manente, dei ſpiritũ in nobis manere teſtatus eſt: nec diuerſum à ſe eſſe ſpiritum à mortuis excitati Ieſu, & ſpiritum à mortuis excitantis Ieſum. Veniunt enim atq; habitant in nobis, & rogo utrũ comitatu diuerſitatũ uenient, manſionemq; facient, an unitate naturæ? Sed obnititur doctor gentium, non duos ſpiritus, dei ſcilicet & Chriſti, ſed ſpiritũ Chriſti, qui & ſpiritus dei eſt, ineſſe credentibus. Non eſt cohabitatio, ſed habitatio eſt. Sub ſacramento tamen cohabitationis habitatio, dum neq; duo habitant, neq; ab alio diuerſus habitator eſt. Eſt enim in nobis ſpiritus dei, & eſt in nobis ſpiritus Chriſti: & cũ ſpiritus Chriſti ineſt, ineſt ſpiritus dei. Ita cum quod dei eſt, & Chriſti eſt, & cum quod Chriſti eſt, & dei eſt, nõ poteſt aliud quid diuerſum Chtiſtus eſſe q̃ dens eſt. Deus igitur Chriſtus eſt unus cum deo ſpiritus. Et illud euangelicum: Ego & pater unum ſumus. Docet Apoſtolus unitatem eſſe naturæ, nõ ſolitudinem unionis, ſcribens Corinthijs: Propter quod notũ uobis facio, quòd nemo in ſpiritu dei loquens, dicit anathema Ieſum. Scis'ne nunc hæretice, in quo ſpiritu dicas Chriſtũ creaturam? Cum enim in anathemate ſint, qui ſeruierũt creaturæ potius q̃ creatori, Chriſtũ creaturam cõfitens, quid ſis intellige, & qui non ignoras, quin in maledicto ſit religio creaturæ, & quid ſequatur, aduerte: Nemo poteſt dicere dominũ Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto. Sentis'ne quid tibi deſit, Chriſto negando quod ſuũ eſt? Si per naturã dei Chriſtus tibi dominus eſt, habes ſpiritũ ſanctum: ſi uero per adoptiuũ nomen hic dominus eſt, ſpiritu ſancto carens, ſpiritu erroris animaris, quia nemo niſi in ſpiritu ſancto dominũ Ieſum poteſt dicere, & tu creaturam eum potius q̃ deum dicis? Dominum licet nuncupes, dominũ tamen eſſe non dicis, quia tibi ex communi genere potius, & familiari nomine, quàm ex natura ſit dominus. Sed à Paulo, & dei ſpiritu in eo diſce naturam, ſequitur enim: Diuiſiones autem donorum ſunt, idem autem ſpiritus eſt: & diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem autem dominus: & diuiſiones operationum ſunt, idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifeſtatio ſpiritus ad id quod utile eſt. In præſenti ſermone quadrimoda ſignificatio intelligitur, cum in diuiſione donorum idem ſpiritus eſt, & in diuiſione miniſteriorum idem ipſe dominus eſt, & in diuiſione operationum idem deus eſt, & in utilitatis datione manifeſtatio ſpiritus eſt. Atq; ut datio utilitatis in manifeſtatione ſpiritus noſceretur, continuo ſubiectum eſt: Huic quidem per ſpiritũ datur ſermo ſapientiæ, alij autem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, alij autem fides in eodem ſpiritu, alij donum curationum in eodem ſpiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij diſcretio ſpirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio ſermonũ, & quidem id quod quartum eſſe diximus, id eſt, in datione utilitatis ſpiritus manifeſtationum, abſolutam habet intelligentiam. Commemoratum eſt enim,

Deus eſt Chriſtus, unus cum deo ſpiritus

Probat Chriſtũ deum, quia Chriſti & dei idem eſt ſpũs

per quas dationum utilitates hæc esset spiritus manifestatio. In his nanq; diuisionum uirtutibus non incerta doni huius ostensio est, de quo dominus ad apostolos dixerat, præcipiens his, ne ab Hierosolymis discederent, sed expectarent promissionem patris, quã audistis ex ore meo. Quoniam Ioannes baptizauit aqua, uos autem spiritu sancto tingemini, quem & accipietis non post multos hos dies. Et rursum: Sed accipietis uirtutem superueniente spiritu sancto in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & usq; ad ultimũ terræ. Promissionem patris quæ de ore eius audita est, expectari iubet. Certe etiam nunc paternę eius promissionis eloquium est. Per has igitur uirtutum efficientias manifestatio spiritus est: neq; enim in occulto est spiritus donum, ubi sermo sapientiæ est, & uerba uitæ audiuntur: uel ubi diuinæ cognitionis scientia est, ne pecudum modo per ignorationẽ dei, uitæ nostræ ignoremus autorem: uel per fidem dei, ne non credentes euangelio dei, extra euangelium dei simus: uel per donum curationum, ut gratiam eius quæ hæc tribuit, infirmitatum curatione testemur: uel per operationem uirtutum, ut quod agimus, dei esse uirtutis intelligatur: uel per prophetiam, ut per doctrinam intelligamus ex deo eruditi: uel per discretionem spirituum, ne ignari simus, sancto an peruerso spiritu quis loquatur: uel per genera linguarũ, ut in signũ dari spiritus linguarum sermo donetur: uel in interpretatione linguarum, ne ignoratione fides audientium periclitetur, cum linguam ignorantibus linguæ interpretator absoluat. In his igitur omnibus modis ad utilitatem unicuiq; diuisis manifestatio spiritus est, per has scilicet datæ unicuiq; utilitatis administratione, dono spiritus non latente. Tenuit autem beatus Apostolus Paulus in hoc difficillimo ad humanam intelligentiam cœlestium sacramentorum mysterio, & absolutam demonstrationem, & solicitam cautelam, ut per spiritum in spiritu dari hæc diuisionum dona monstraret, ne forte nõ per Christum, & in Christo omnia crederentur, quia datio doni quæ obtinetur in spiritu, hæc tamen indulta per spiritum sit. Consummat autem has dationum diuisiones hoc modo: Hæc autem omnia operatur unus & idem spiritus, diuidens unicuique pro ut uult. Nunc igitur quæro, quis hæc spiritus operetur, diuidens unicuique pro ut uelit. Vtrum Iesus Christus deus spiritus, per quem & in quo donorum diuisio est. Quòd si non id ipsum significatum esse loqui aliquis audebit, contradicet Apostolus, quur se uitiose lector intelligat, ait enim superius: Et diuisiones operationum sunt, idem autem deus qui operatur omnia in omnibus. Alius est ergo qui diuidit, & alius est in quo indulta diuisio est. Et intellige operantem hæc omnia semper deum, ita tamẽ, ut Christus operetur, ut paterno opere operatus filius fungatur. Et si in spiritu sancto Iesum dominũ confiteris, intellige tripartitę significationis in Apostolo uirtutem, cum in diuisionibus donorũ idem

Nota hic multa de spiritu sancto

spiritus

ſpiritus eſt,& in diuiſionibus miniſteriorũ idem dominus eſt, & in diuiſionibus operationum idem deus eſt. Et rurſum omnia operatur unus ſpiritus unicuiq; ſicut uult diuidens.Et apprehende, ſi potes,dominum in diuiſione miniſteriorũ,& deum in diuiſione operationum, hũc eundem unum eſſe ſpiritum,& hæc inoperantem,& pro ut uult,diuidentem, quia in diuiſionibus donorum unus eſt ſpiritus,& idem operatur ac diuidit. Aut ſi diſplicet in deo & in domino unus hic eiuſdem pet natiuitatis ſacramentum, & diuinitatis ſpiritus,oſtende quis ſpiritus,& in quo ſpiritu has nobis diuiſiones & operetur & diuidat. Sed nihil aliud quàm quod fidei noſtræ eſt oſtendes,quia Apoſtolus qui eſſet intelligendus oſtẽdit dicens:Sicut enim unum eſt corpus,membra autem habet multa, omnia autem membra ex uno corpore cum ſint multa,unũ eſt corpus,ſic & Chriſtus. Diuiſiones ergo chariſmatum ex uno domino Ieſu Chriſto qui corpus eſt omniũ, eſſe ſignificat: quia cum oſtendiſſet dominum in miniſterio, oſtendiſſet etiam deum in operationibus,unum tamen hęc omnia ſpiritum & operari & diuidere demonſtrat,membra hæc gratiarum in perfectionem unius corporis diuidentem: niſi fortè nõ tenuiſſe rationem unitatis in eo Apoſtolũ exiſtimas quod dixit:Et diuiſiones miniſteriorũ ſunt, idem autem dominus. Et diuiſiones operationum ſunt, idem autem deus. Vt quia miniſteria ad dominum retulit,& operationes ad deum, nõ unum atq; idipſum in miniſterijs atq; operationibus uideatur intelligi. Accipe quàm hæc membra miniſteriorum membra operationum ſunt,cum ait: Vos eſtis corpus Chriſti & membra. Et quoſdam quidem poſuit deus in eccleſia, primum apoſtolos,in quibus eſt uerbum ſapientiæ: ſecundo prophetas,in quibus eſt donum ſcientiæ: tertio magiſtros,in quibus eſt doctrina fidei: deinde uirtutes,in quibus ſunt curationes infirmitatum,auxiliorum poteſtates, gubernationes prophetales,& dona,genera linguarũ, uel loquendi uel interpretandi. Certe hęc eccleſiæ & miniſteria ſunt & operationes,in quibus eſt corpus Chriſti,& hæc deus ſtatuit. Aut profitere non per Chriſtum ſtatuta, quia ea deus ſtatuit,ſed audies ipſum dicentem: Vnicuiq; autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Et iterum: Qui deſcendit ipſe eſt,qui & aſcendit ſuper omnes cœlos,ut adimpleat omnia, & ipſe dedit quoſdam apoſtolos, quoſdam autem prophetas, quoſdam autem euangelizantes,quoſdam autem paſtores & doctores,ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij. Nunquid miniſteriorum dona non Chriſti ſunt, cum tamen & inoperantis dei dona ſint? Sed ſi id ſibi uſurpauit impietas, ut quia ait:idem dominus & idem deus,non ſint in unitate naturæ,adiungam uero huic intelligentiæ tuæ,ut putas,firmiora præſidia.Ipſe enim Apoſtolus ait:Sed nobis unus deus pater eſt, ex quo omnia, & nos in ipſo. Et unus dominus Ieſus, per quem omnia, & nos per ipſum

ipsum. Et rursum: Vnus dominus, una fides, unum baptisma. Vnus deus & pater omnium, qui super omnia, & per omnes, & in omnibus nobis. Per id enim quod dicitur, unus deus & unus dominus, deo tantum quasi uni deo proprium deputari uidetur ut deus sit, cum proprietas unitatis cōsortium non patiatur alterius. O planè rara ac difficilia charismatum dona, & uere in hac utilitatum datione manifestatio spiritus constituta, & merito hic diuidendarum gratiarum ordo seruatus est, ut principalis esset sermo sapientiæ. Vere enim illud est, & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto, quia nisi per hoc sapientiæ uerbum Christus dominus non potest intelligi. Tum deinde sequens esset sermo scientiæ, ut quod sapimus, scienter loquamur, ita ut sapiamus sapientiæ uerbum. Tertium uero donum in fide esset, quia illa principalia & superiora utilitatem doni nisi deus crederetur, amitterent, ut nunc in huius maximi & pulcherrimi dicti apostolici sacramento, hæreticis omnibus nec uerbum sapientiæ est, nec sermo scientiæ, nec religionis fides, quia impietas quæ non capit intelligentiam, extra sermonis scientiam & extra simplicitate fidei est. Nec enim quisquā quod non sapit loquitur, nec quod loqui nō potest, potest credere. Vnum itaq; deū Apostolus prędicans, & ex lege ueniens, atq; in Euangeliū Christi uocatus, perfectæ fidei tenuit confessionem. Et ne aliquā hæreticis occasionem tanquam incauti sermonis simplicitas præstaret, ut natiuitatem filij per unius dei prædicationem negarent, unum deum sub proprietatis significatione confessus est, dicens ita: Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso, ut qui deus est, & pater crederetur. Dehinc quia nudum hoc in unum deum credere, non proficeret ad salutem, subiecit: Et unus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum, synceritatem fidei salutaris in unius dei & in unius domini prædicatione demonstrans, ut nobis & unus deus pater, & unus dominus Iesus Christus in fide essent. Non enim dictum ignorabat à domino: Hæc est enim uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam ęternam. Sed fidei ecclesiasticæ ordines ponens, fidem nostram in patre & filio statuens, inseparabilis illius atque indissolubilis unitatis & fidei sacramentum locutus est dicens: Vnus deus & unus dominus. Ac primum extra Apostolicum spiritum uiuens, stultitiam tuam hæreticæ intellige. Si enim professionem unius dei ad id usurpas, ne deus Christus sit, quia ubi unus est, solitarius sit intelligendus, & id quod unus est, proprium ei sit & singulare, qui unus est, quid de eo profiteberis quod Iesus Christus unus est dominus? Si enim secundum te quod unus pater deus est, Christo non relinquit ut deus sit, necesse est, ut etiam secundum te unus dominus Christus deo non relinquat ut dominus sit, quia quod unus est, propriū ei uelis esse qui unus est. Si enim itaque unum dominum Christum esse etiam deum negabis,

unum

unum quoq; deum patrem esse negabis & dominũ, & quid erit in dei uir/
tute, nisi dominus est, & in domini proprietate, nisi deus est, cum deũ perfi
ciat id esse quod dominus est, dominum id constituat esse quod deus est?
Sed sacramentũ dicti dominici Apostolus tenens quod est, ego & pater
unum sumus: dum utrunq; unũ profitetur, unum utrunq; significat, nõ ad
solitudinem singularis, sed ad spiritus unitatem, quia unus deus pater, &
unus Christus dominus, cum uterq; & dominus & deus sit, deus tamen in
fide nostra nec deos patitur esse nec dominos. Vnus igitur uterque est, &
unus cum sit, uterq; non solus est. Nec loqui sacramentũ fidei, nisi apostoli
ca uoce poterimus: Vnus est deus, & unus est dominus. Et per id quod u/
nus est deus, & unus est dominus, in deo demonstratur dominus, sicut de/
us demonstratur in domino, ut in uno deo patre unũ significaret & domi/
num, *non tenẽs unionẽ, ut deus singularis sit, nec tamen diuidis spiritum, Al's*non reti/ nens uterq; u/ nionem ut de/ us singularis sit, nec tamen diuidens spiritum
ut uterq; non unũ sint, neq; in uno deo, & in uno domino discernere pote/
ris potestatẽ, ne qui dominus est, non sit & deus, uel qui deus est, non sit &
dominus. Cauet enim Apostolus per eloquia nominũ duos uel deos præ/
dicare uel dominos, & idcirco usus est eo genere doctrinæ, ut in uno domi
no Christo unum significaret & deum, & in uno deo patre unum significa
ret & dominũ. Ne tamen impiam nobis ad perimendam unigeniti dei na/
tiuitatem inueheret unionem, & patrẽ professus est & Christũ. Nisi fortè
eousq; ultimæ desperationis furor audebit erumpere, ut quia Christũ do/
minum Apostolus dixerit, nemo aliud eum præter q̃ dominũ debeat con
fiteri, & habens domini proprietatem, non habeat dei ueritatem. Sed non
ignorat Paulus Christum dominum dicens: Quorum patres & ex quibus Quorũ pa/ tres & ex qui bus Christus, qui est super omnia deus
Christus, qui est super omnia deus. Non hic creatura in deum deputatur,
sed creaturarum deus est, qui super omnia deus est. Quòd uero super om/
nia deus & inseparabilis sit à patre spiritu, disce etiam de hoc ipso de quo
nunc agitur Apostoli dicto. Confessus enim unum deum patrem, ex quo
omnia sunt, & unum dominum Iesum Christum, per quem omnia, quæro
quid diuersitatis attulerit dicens: Ex deo omnia, per Christũ omnia? An ne
possit separabilis à se natura & spiritus intelligi, ex quo, & per quẽ omnia.
omnia enim per filium ex nihilo substiterunt: & ad deum, ex quo omnia:
ad filiũ uero, per quem omnia Apostolus retulerit. Et nõ inuenio quid dif/
ferat, cum utrunq; *apposuit uirtutis eiusdem. Si enim ad uniuersitatis sub/ Al's*per opus sit
stantiam propriũ ac sufficiens creaturis esset quòd ex deo sunt, quid habuit
necessitatis memorare, quòd quę ex deo sunt, per Christum sint, nisi quòd
unum idemq; est per Christum esse, & ex deo esse? Sed quemadmodum
dominũ & deum utriq; eorum, ut mutuũ esset, ascriptum est, ita ex quo &
per quem, relatũ ad utrunq; est, & ad demonstrationem unitatis utriusq;,
nec ad intelligentiam singularis. Non patet ad occasionem impietatis pius
sermo

sermo,& apostolica fides non est extra prædicationis diligētiam. His enim se uerborum proprietatibus temperauit, quibus nec duos deos intelligere/ rur significare, neq; unicum, dum & unionem detestatur, nec separat unita/ tem. Hoc enim ex quo omnia, & per quē omnia, licet non singularem con stitueret in potestate uirtutis, non tamen diuersum demonstraret in effici/ entiæ potestate, cum ex quo omnia, & per quē omnia, eiusdem naturæ ad id demonstratet autorem: utrunq; autem eiusdem naturæ proprium esse declarat. Nanq; post illud diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei potestatum profundum, & inscrutabilium iudiciorum confessam inintelligentiā, & in/ inuestigabilium uiatum demonstratam ignorationem, humanæ tamen fi/ dei usus officio, hunc honorem ininuestigabiliū & imperscrutabilium cœ/ lestium sacramentorum profundo reddidit dicens: Quoniam per ipsum, & ex ipso, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Id nunc ad unius naturæ significationem referens, quod nō nisi opus unius possit esse naturæ. Cum enim specialiter deo id ascripserit, ut ex eo omnia, ut propri/ um Christo detulerit, ut per eum omnia, & nūc honor dei sit quòd ex ipso, & per ipsum, & in ipso sint omnia, & quum spiritus dei idem sit & spiritus Christi, uel cum in ministerio domini & in operatione dei, spiritus unus o/ peretur & diuidat, nō possunt non unum esse, quorum propria unius sunt, cum in eodem domino filio, & in eodem deo patre unus atq; idem spiritus in eodem spiritu diuidens, uniuersa perficiat. O dignus ille magnorum & cœlestium arcanorum conscientia, & assumptus secretorum diuinorum ele ctusq; particeps, & ea ipsa illiciti eloquij silentio necessatio* statuens, & ue/ re Apostolus Christi, quali humanæ peruersitatis ingenia absoluti sermo nis sui prædicatione conclusit, unum patrem deum, & unum dominum Ie/ sum Christum confitendo, ut inter hæc nec duos quisquam possit prędica re, neq; unicum, cum qui non unicus est, nō in duos proficeret, nec qui duo non sunt, solitarius posset intelligi, & inter hæc perfectam Christi natiuita/ tem pater demonstratus ostenderit. Extendite nūc ubi estas sibilis linguas hæretici serpentes, siue Sabelli, siue Photine, siue qui nunc creaturā esse uni genitum deum prædicatis. Audiat unum deum patrem, quisquis negat fi/ lium: quia cum pater non nisi per filium patet sit, filius per id significatur in patre. Qui uero unitatē naturæ indifferentis filio adimit, cognoscat unum dominum Iesum Christum: nisi enim per unitatem spiritus unus est domi/ nus, deo patri non relinquitur ut dominus sit. At qui de tempore atq; ex carne filium deputat, cognoscat quia per eum omnia, & nos per ipsum, & extra tempora sit, condens omnia intemporalis immensitas. Et interea re/ legat, quia una est spes uocationis, unū baptisma, & una fides. Et post hæc aduersans prædicationi Apostoli ipse anathema cōstitutus, cum aliter ex sensu suo sapiat, nec uocatus, nec baptizatus est, nec fidelis: quia in uno deo patre

[Margin notes: Quid sit, ex quo omnia & per quē omnia. — Al. tacens]

patre,& in uno domino Iesu Christo unius spei atq; baptismi fides una sit. Nec doctrinarum diuersarum esse poterit gloria,quæ unius & dei & domini & spei & baptismi sit & fidei. Vna igitur fides est, patrē in filio & filium in patre per inseparabilis naturæ unitatem confiteri: non confusam,sed indiscretam:neq; permixtam,sed indifferentem:neq; cohærentē,sed existentem:neq; in consummatā,sed perfectam. Natiuitas est enim, nō diuisio: & filius est, non adoptio: & deus est,non creatio. Neq; alterius generis deus est, sed pater & filius unum sunt: non enim innouata est natura nascendo, ut ab originis suæ proprietate esset aliena. Tenens hanc itaq; manentis in patre filij, & patris in filio fidem, unum deum patrem & unum dominum Christum sibi esse Apostolus prædicat, cum in domino Christo & deus esset, & in deo patre esset & dominus, & unū esset uterq; quod deus est,& unum esset uterq; quod dominus est,quia imperfectū esset deo, nisi dominus sit,& domino intelligatur deesse,nisi deus sit. Atq; ita cū uterq; unum sit, & unus significatur in utroq;,& nō est uterq; sine uno, nō excedit euangelicam prædicationē Apostolus docens:nec loquēs in Paulo Christus diuersus ab his est,quæ corporeus in mundo manens locutus est. Dixerat enim in euangelijs dominus: Operamini escam non quæ interit,sed escam quæ permanet in uitam æternam,quam filius hominis dabit uobis. Hunc enim pater signauit deus. Dixerunt igitur ad eum: Quid faciemus ut operemur opera dei? Et dixit illis: Hoc est opus dei,ut credatis ei quem misit ipse. Sacramentum & concorporationis & diuinitatis suæ dominus exponit, fidei quoq; nostræ & spei doctrinam locutus est,ut escam non pereuntem, sed permanentem in æternum operemur, ut hanc æternitatis escam dari nobis à filio hominis meminissemus, ut filium hominis signatum à deo patre sciremus,ut hoc esse opus dei nosceremus,credere in eum quē misisset. Et quis est quem pater misit? nempe quē signauit deus: & quis est quē signauit deus? filius utiq; hominis,escam scilicet præbens uitę æternæ. Qui tandē sunt quibus præbet eam? Illi nanq; qui operabuntur escam non intereuntem. Atq; ita quæ operatio escæ est,eadem operatio dei est,in eum scilicet credidisse quem misit. Sed hæc loquitur filius hominis. Et quo modo escam uitæ æternæ filius hominis dabit? Sed sacramentum salutis suæ nescit,qui nescit filium hominis dantem escam in uitam æternam,à deo patre esse signatum. Hic nunc quæro qui tandem intelligentiæ sensus sit,filium hominis à patre signatum deo. Ac primum cognosci oportet,deum non sibi,sed nobis locutum,& in tantum ad intelligentiam nostram eloquij sui temperasse sermonem , quantū comprehendere ad sentiendum naturæ nostræ possit infirmitas. Nanq; cum superius à Iudæis increpatus fuisset,cur se æqualem deo filium se dei profitendo fecisset,responderat: Omnia se quæ faceret pater,facere,& omne se à patre adeptum esse iudicium,etiam se ut patrem ho

Hoc est opus dei,ut credatis ei quem misit ipse

n notandū

norandum. Et in his omnibus professus ante, se filium patris, exæquauerat honore, potestate, natura. Dehinc dixerat, ut patrem uitam in se habere, ita eum filio uitam in se habendam dedisse, in quo significauerat naturæ eius per sacramentū natiuitatis unitatem. Per id enim quod habet pater, ipsum illud significat habendo, quia nō humano modo ex compositis deus est, ut in eo aliud sit quod ab eo habetur, & aliud sit ipse qui habeat, sed totū quod est, uita est. Natura scilicet pfecta & absoluta & infinita, & nō ex dispanbus constituta, sed uiuens ipsa per totum, quæ cum qualis habetur, talis & data est, & si natiuitas eius intelligatur significari cui data est, non tamen diuersitatem generis affert, cum talis data est, qualis & habetur. Post hanc ergo tam multiplicem ac propriam demonstrandæ in se paternæ naturæ significationem ad Apostolos usus hoc dicto est: Hunc enim signauit pater deus. Signaculorū ea natura est, ut omnem impressæ in se speciei explicent formam, & nihil minus ex eo in se habeant unde signentur, & dum totum accipiunt quod imprimitur, totum ex se præferūt quicquid impressum est. Verum hoc ad diuinæ natiuitatis nō proficit exemplum, quia in signaculis & materies fit, & diuersitas & impressio, per quam mollioribus naturis ualidiorum generum species imprimuntur. Vnigenitus uero deus, & per sacramentum salutis nostræ, hominis filius, uolens proprietatis nobis paternæ in se significare speciem, signatum se à deo ait, & hoc ideo, quia uitæ æternæ escam filius hominis esset daturus, ut per hoc potestas in eo dandæ ad æternitatem escæ intelligi posset, quia omnem in se paternæ formæ plenitudinem signantis se dei contineret, ut quod signasset deus, non aliud ex se quàm formam dei signantis afferret. Hæc quidem dominus ad Iudæos ob infidelitatem suam dicti istius incapaces locutus est. Sed nobis euangelij prædicator proprietatis huius intelligentiam spiritu Christi per se loquentis insinuat dicens: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed se exinaniuit, formam serui accipiens. Quem enim signauerat deus, aliud præterquam dei forma esse non potuit. Et ideo quod signatū in dei forma est, hoc necesse est totum in se coimaginatum habere quod dei est. Et idcirco Apostolus eum quē signauit deus, in dei forma manentem deum prædicauit. Nam assumpti & conati in eo corporis sacramentū locuturus ait: Non rapinā arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formā serui accipiens. Quod enim in forma dei erat, per signantem se deū deus manebat. Sed quia suscipienda erat forma serui, & obediens esset futurus ad mortem, non nisi rapiens esse se æqualem deo ad susceptionem formæ seruilis, per obedientiā exinaniuit. Non exinaniuit autē se ex dei forma, id est, ex eo quod æqualis deo erat. Non tamen æqualem se deo per rapinā existimans, cūius in forma dei, & æqualis deo, per deū signatus extaret. Nunc nō quæro utrū alterius generis deus

Hunc enim signauit pater deus

Qui cū in forma dei esset

deus,& qui in forma dei deus maneat, ut secundum cõsignatas consignantes q; species in signaculis cernimus,cum impressum plumbo ferrū, & gemma ceræ speciem,uel cõcauæ in se imaginis fingat, uel extantis de se exprimat formæ. Sed si quis extiterit tam stultus & uęcors, ut putet quod aliud ex se deus in deum q̃ deum formet,& qui in forma dei sit, aliud aliquid totus ipse q̃ deus sit post sacramenta hominis assumpti,& per obedientiam consummatæ usq; ad crucis mortem humilitatis, audiet cœlestium & terrestrium & infernorum,& omnis linguæ cõfessionem,Iesum in gloria dei patris. In hac igitur gloria , si cum iam forma seruilis fuerit manebit, tunc cum in forma dei esset quæro quid manserit, utrúmne in natura dei, quæ significatur,in gloria Christi spiritus fuerit , cum in gloria dei patris Christus Iesus *id est,homo extaret . Tenet in omnibus beatus Apostolus fidei euangelicæ indemutabilem prædicationem,ita dominum nostrum Iesum Christum deum prædicans,ut neq; per alterius generis deū , in duos deos fides apostolica depereat , neq; inseparabilis à patre filius deus unici ac singularis dei prędicandi occasionem impiam prębeat. Dicens enim, in forma dei, & in gloria dei patris, neq; differre docuit, neq; non existentem existimari permisit. Nam qui in forma dei est, neq; in alterum deum proficit, neq; etiam ipse non deus est: quia nec separari potest à dei forma, cum in ea sit, nec qui in dei est forma, nõ deus est. Sicut qui in dei gloria est , nõ potest aliud esse q̃ deus est, & dum in gloria dei deus est, alterius dei atq; à deo diuersi non habet prędicationem, quia per id quod in gloria dei est, ex eo in cuius gloria est habet in se naturale quod deus est. Non periclitatur per plures prędicationes fides una, ne una fit. Euangelista enim dictum à domino docuerat, Qui me uidet, uidet & patrem. Sed nunquid doctor gentium Paulus uirtutem dicti dominici aut ignorauit aut tacuit dicens : Qui est imago dei inuisibilis? Et interrogo utrum uisibilis imago est inuisibilis dei deus: & utrum infinitus deus per formam circunscriptam & imaginem coimaginari possit ad speciem. Imago enim formā necesse est eius reddat , cuius imago est. Qui uolunt autem alterius generis filio esse naturam, constituant cuius modi filium imaginem esse inuisibilis dei uelint . An ne corpoream & contemplabilem,& ex locis in loca motu incessu q; circunuagam. Meminerint tamen secundum euangelia & prophetas, & Christum spiritum & deum spiritum. Qui si circunscriberent hunc spiritū formali & corporali modo, non erit inuisibilis dei imago corporea, nec *indefinitæ speciei , definita moderatio. Sed neq; dominus incertum reliquit: Qui me uidet, uidet & patrem. Neq; Apostolus tacuit qualis esset, qui est imago dei inuisibilis. Dominus enim dixerat: Si nõ facio opera patris mei, nolite mihi credere. Hinc uideri in se patrem docens, quòd opera eius efficeret , ut intellecta naturæ uirtus naturam intellectæ uirtutis ostenderet , per quod Apostolus hanc

Obiectionis exclusio

Als *idem natus

Qui est imago dei inuisibilis

Als *indifferenti

imaginem dei esse significans, ait: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso constituta sunt omnia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue principatus, siue potestates, siue dominationes, omnia per ipsum & in ipso cõdita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initium primogenitus ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum reconciliari omnia in eum. Per horum igitur operum uirtutem imago dei est. Nam utiq; inuisibilium conditor nõ est in ea naturæ necessitate, ut inuisibilis dei imago uisibilis sit. Ac ne formæ potius quàm naturæ imago esse intelligeretur, idcirco inuisibilis dei imago est, natura in eo dei per naturę suæ uirtutem intelligenda, non uisibili qualitate. Primogenitus itaq; omnis creaturę est, quia in ipso omnia creata sunt. Et ne quòd in ipso omnia creata sunt, non ad ipsum quisquam auderet referre, ait: Omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant, quia ante omnia est, & in quo omnia sunt. Et hæc quidem ad exordia pertinent creaturarum. Cæterum ob dispensationem corporis nostri ait: Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initium primogenitus ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso cõplacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum omnia reconciliari in eum. Reddidit Apostolus spiritualibus sacramentũ cõcorporationis. Nam qui imago dei inuisibilis est, ipse est caput corporis ecclesiæ. Et qui primogenitus omnis creaturæ est, idem initium, primogenitus ex mortuis est, ut in omnibus teneat primatum, dum nobis concorporalis est, qui dei imago est, dum qui primogenitus creaturæ est, idem progenitus ad æternitatem est, ut cui spiritualia debent, in primogenito creata quòd maneant, ei & humana debeãt, quòd in primogenito ex mortuis renascantur uitæ æternæ. Ipse est enim initium, qui cum filius sit, imago dei est. Primogenitus quoque omnis creaturæ est, continens in se uniuersitatis exordium. Et rursum ipse caput corporis ecclesiæ est, & primogenitus ex mortuis, ut in omnibus teneat ipse primatum capitis. Et quia omnia ei cõstant, in ipso complacita plenitudo consistit, dum in eo per ipsum, & in eum reconciliantur omnia, in quo per ipsum & in ipso omnia sunt creata. Sentis' ne iam quid sit esse imaginẽ dei? Creari utiq; omnia in eo & per eum. Cum in eo creantur omnia, intellige etiam eum cuius imago est creantem in eo omnia. Cum autem quæ in eo creantur per ipsum creantur, in hoc quoq; qui imago est naturam eius cuius imago est, cognosce. Et per se enim creat, quæ in ipso creantur, sicuti per ipsum reconciliantur in eo omnia. Cum in eo reconciliantur, paternæ uirtutis in eo apprehende naturam reconciliantem sibi in eo omnia. Et cum per eum reconciliantur omnia, ipsum patri reconciliantem in se omnia quæ

Quõ filius imago dei

per se reconciliat intellige. ait enim idem Apostolus: Omnia autem à deo qui reconciliauit nos sibi per Christū, & dedit nobis ministeriū reconciliationis, quoniam quidem deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Confer cum his omne euangelicæ fidei sacramentum. Qui enim uidetur in uiso, qui operatur in operante, qui loquitur in loquente, idem in reconcilian te recōciliat, & idcirco in eo & per eum recōciliatio est, quia per indifferentem naturam pater in eo manens mundum sibi ipse per eum & in eo, *reconciliatione reddebat. Consulens itaq; humanæ infirmitati deus, non incerta uerborum nuditate fidem docuit. Namq; cum credendi necessitatem dicti dominici autoritas sola præstaret, tamen sensum nostrum per intelligentiam æditæ rationis instituit, ut id quod dixerat: Ego & pater unum sumus, per causam ipsam unitatis expositæ nosceremus. Dicens enim se per loquentem loqui, & per operantē operari, & per iudicantem iudicare, & per uisum uideri, & per reconciliantem reconciliari, & manere se in eo qui in se maneret, quæro quo alio ad intelligentiæ nostræ sensum expositionis suæ uti potuerit apertiori sermone, ut unum esse intelligerentur, quàm isto, quo per natiuitatis ueritatem, & naturæ unitatem, quicquid filius ageret & diceret, id in filio pater & loqueretur & ageret? Non est hoc itaq; naturæ speciei à se alienæ per creationem in deum comparatæ, neq; ex portione dei in deum natæ, sed perfecta natiuitate in deum perfectum genitæ diuinitatis, cuius hæc naturalis conscientiæ fiducia est, ut dicat: Ego in patre, & pater in me. Et rursum: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Nihil enim ei ex deo deest, quo operante & loquente & uiso, deus & operatus & locutus & uisus sit. Non sunt duo in unius uel operatione, uel sermone, uel uisione. Nec solitarius deus est, qui in operante & loquente & uiso deo deus & operatus & locutus & uisus sit. Hoc ecclesia intelligit, hoc synagoga non credit, hoc philosophia non sapit, unum ex uno, & totum à toto, deum & filium, neq; per natiuitatem patri ademisse quod totus est, neq; hoc ipsum totum non secum nascendo tenuisse. Et quisquis in hac infidelitatis stultitia detinebitur, aut Iudæorum sectator, aut gentiliū est. Vt autem dictum domini intelligas quod ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, Apostoli & doctrinam & fidem disce dicētis: Videte ne quis uos seducat per philosophiam & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. De mundo est, qui doctrinam hominum sapit: & philosophiæ præda est, quisquis Christum uerum deum nescit, quisquis in eo plenitudinem diuinitatis ignorat. Humana mens hoc solum sapit quod intelligit, & mundus hoc tantum quod potest credit, secundum elementorum naturas, id tantum possibile existimans, quod aut uideret, aut ageret. Elementa enim mundi ex nihilo substiterunt. sed Christus non

Forte* reconciliatiū legendum pro recōciliatione

Quō intelligendū, omnia quæ patris sunt, mea sunt

De humana sapientia

de extantibus manet, nec cœpit ab origine, sed originem ab origine sumpsit æternam. Elementa enim mundi aut inanima sunt, aut in animam profecerunt, sed Christus uita est, ex deo uiuente in uiuentem deum deus natus. Elementa mundi ex deo sunt instituta, non deus sunt. Christus ex deo deus, hoc totum est ipse quod deus est. Elementa mundi cum intra sint, nõ possunt à se extare, ne intra sint. Deum sub sacramẽto in se habens Christus in deo est. Elementa mundi cum ex se sui generis generant ad uitam, per corporales quidem passiones præbent ex se initia nascendi. Cæterum non insunt *uiua ipsa nascentibus. Omnis uero corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo est. Et interrogo cuius in eo diuinitatis plenitudo est? Quæ si non patris est, quem mihi deum alium unius dei fallax prædicator imponis, cuius diuinitatis plenitudo habitet & in Christo? Si uero patris est, edoce quo modo corporaliter hæc in eo inhabitet plenitudo. Si enim corporali modo patrem in filio reducis, pater in filio habitans non extabit in sese. Sin uero quod est potius, corporaliter in eo manens diuinitas, naturæ in eo dei ex deo significat unitatem, dum in eo deus est, non autem per dignationem, aut per uolũtatem, sed per generationem uerus & totus corporalis secundum sui plenitudinem manens, dum quod ipse est, id etiã per natiuitatem dei in deum natus est, neq; diuersum, aut diuisum, aut differẽs aliquid deus in deo est, cum id quod est, corporaliter habitet in Christo, & quicquid inhabitat corporaliter, id ipsum secundum diuinitatis est plenitudinem. Quid humana sectaris? quid inaniũ deceptionum doctrinis inhæres? quid mihi affers, *unitatẽ, concordiã, creaturam? Plenitudo diuinitatis in Christo est corporaliter. Tenuit autem etiã in hoc Apostolus fidei suæ legem, ut corporaliter in Christo inhabitare plenitudinẽ diuinitatis doceret, ne ad unionẽ impiam fidei sermo decideret, ne in alterius naturæ intelligentiam furor irreligiosus erumperet. Habitans enim in Christo plenitudo diuinitatis corporaliter, nec singularis, nec separabilis est, dum nec se patitur à corporali plenitudine corporalis plenitudo discerni, nec habitans diuinitas, ea ipsa intelligi potest esse diuinitatis habitatio. Atq; ita *Christus est, ut corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo sit, sicq; uere in Christo sit diuinitatis corporaliter plenitudo, ut in eo inhabitans nihil aliud intelligatur esse q̃ Christus. Furare quas uoles uerborũ occasiones, & irreligiosi ingenij aculeos exagita. Ementire saltem cuius plenitudo diuinitatis in Christo inhabitet corporaliter. Est enim Christus, est & inhabitãs in eo diuinitatis corporaliter plenitudo. Et quæ sit si quæras habitatio corporalis, intellige quid sit loqui in loquẽte, & in uiso uideri, & in operãte operari, & in deo deũ, & ex toto totũ, & ex uno unũ, & ita corporalis diuinitatis plenitudinem recognosce, cuius hæc diuinitatis corporaliter inhabitans plenitudo sit, memento Apostolũ non tacere dicentem: Ea enim quæ inuisibilia sunt

*Al's *una*

Quõ plenitudo diuinitatis in Christo corporaliter

*Al's *unanimitatem*

*Al's *Christi*

Quæ sit habitatio corporalis

sunt eius à constitutione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, æterna quoque eius uirtus & diuinitas. Huius itaque diuinitas corporalis in Christo est, nō ex parte, sed tota: neque portio est, sed plenitudo: ita corporaliter manens, ut unū sint: ita unū sint, ut à deo non differat deus: ita indifferens à deo deus, ut perfectū deū substituerit perfecta natiuitas: ita autem perfecta natiuitas subsistat, quia in deo ex deo nato corporaliter diuinitatis inhabitet plenitudo.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER NONVS

Ractantes superiori libro de indifferenti natura dei patris & dei filij, & id quod dictū est: Ego & pater unū sumus, demonstrantes non ad solitariū deum proficere, sed ad unitatē indiscretæ naturæ, secundū generationē diuinitatis, dum neque aliunde quam ex deo deus natus est, & ex deo deus nō potest nō id esse quod deus est, per cursisque & si nō omnibus, tamen ad intelligentiā sufficientibus dictorū diuinorum atque apostolicorū testimonijs, quibus inseparabilis natura ac potestas patris ac filij docebatur, usque ad hunc Apostolicę fidei locū uenimus, quo ait: Videte ne quis uos seducat per philosophiam & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christū, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. In quo per corporaliter habitantem in eo diuinitatis plenitudinem, uerum & perfectum & paternæ naturæ deū demonstrari docuimus, ita ut inhabitans plenitudo nec diuersum intelligeretur significare, neque unicum: cum & incorporalis dei, corporalis habitatio proprietatem naturalis unitatis in deo qui ex deo substitisset doceret, & habitans in Christo deus subsistentis Christi natiuitatem, dum eius est habitator ostenderet, per quod impietati eorum satis superque arbitror fuisse respōsum, qui id quod à domino dictum est: Qui me uidet, uidet & patrem. Et pater in me & ego in patre. Et ego & pater unum sumus: Et omnia quæ patris sunt, mea sunt, ad*unitatem & concordiam uoluntatis referrent, ut quia dicti fides maneret, dicti tamen intelligentiam fallacis doctrinæ religio ementita corrumperet. Et cum negari non possit uoluntatum assensus in his in quibus naturæ unitas prædicatur, ad abolendā tamen eam quæ secundū natiuitatem est unitatē, societas tantū cōcordiæ crederet. Sed beato Apostolo post multa naturalis ueritatis nō ambigua præconia, corporaliter habitātis diuinitatis plenitudinē in Christo docente, abscissa est omnis impiæ temeritatis assertio, cum naturalē unitatem incorporalis diuinitatis habitatio

Al*unanimitatem

habitatio corporalis efficeretur,ut id quod non solus filius est,sed quod in eo manet pater,neq; solū manet,sed & operatur & loquitur, neq; solum operatur & loquitur,sed & uidetur, nō sunt nuncupatiua,sed uera, dum habet in se per sacramentū natiuitatis & uirtus uirtutem, & potestas potestatem, & natura naturā,tenens per natiuitatē ipsa quod suum est,& ex se per ipsius imaginē referens quod in se est,dum & imago est autoris & ueritas,quia perfecta natiuitas perfectā imaginem præstat, & plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitans naturalem obtinet ueritatē. Et hæc quidem q̄euis ita se ut sint habeant, quia naturalis ex deo deus non potest nisi in ea natiuitatis suæ natura esse qua deus est,& uiuentis naturæ indifferens unitas,inseparabilis à se est sub uiuentis natiuitate naturæ,tamen per fidei euangelicæ salutarem confessionem subtepunt hæretici* in aduersitatis excidiū, ut naturalem filio detrahant unitatem,dum aliter atq; in aliud dicta,aliter atq; in aliud intelligenda cōponunt. Negantes itaq; dei filium,utuntur ea autoritate qua dixerat:Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus deus. Vt quia unū deum professio eius locuta sit,quicquid illud in dei nomine erit,non in natura dei maneat, quia deus unus est: atque ut id quod ipse deus dicitur, nuncupatione potius q̄ ueritate sit,hinc confirmare nituntur, quia dixerit: Hæc est autem uita æterna,ut cognoscant te solum & uerū deum. Et ut extra proprietatem ueri dei sit,id adijciūt:Non potest filius ab se facere quicquam,nisi quod uiderit patrē facientem. Tentant quoq; & illud:Pater maior me est. Postremo iam tanq̄ indissolubili abnegatę diuinitatis professione subuertisse se fidem ecclesiæ gloriantur,cum relegunt: De die autē illa & hora nemo scit,neq; angeli in cœlis,neq; filius,nisi pater solus. Nō enim uidetur exæquabilis per natiuitatē esse natura,quæ ignorationis sit necessitate diuersa, & pater sciendo ac filius nesciendo manifestent dissimilitudinem diuinitatis,quia & ignorare deus nihil debeat, & ignorans non cōparandus sit ad scientē. Sed hæc omnia,nec ratione intelligentes,nec temporibus discernētes,nec sacramentis euāgelicis apprehendentes,nec dictorū uirtutibus sentientes , stulto atq; imperito furore aduersus diuinitatis naturā loquūtur,adimplentes aures ignorantiū,sola hæc & nuda memorātes, aut absolutionibus eorū tacitis,aut causis,cum dictorū intelligentia,aut ex præpositis,aut ex cōsequentibus expectetur. Atq; horū quidem superius memoratorum rationē ex ipsis uel euangelicis, uel apostolicis professionibus præstaturi,admonendos esse omnes cōmunis fidei existimamus,ut in qua cōfessione æternitas uitæ est,in eadem sit intelligētia ętemitatis. Nescit,plane uitā suam nescit,qui Iesum Christū ut uerum deum,ita & uerum hominem ignorat. Et eiusdem periculi res est,Christū Iesum uel spiritum deum, uel carnē nostri corporis denegare: Omnis ergo,inquit,qui cōfitebitur me coram hominib,cōfitebor & ego eū coram patre meo qui est in cœlis. Qui autem

Al.* in sine ad ueritatis excidium,legendū suspicor in diuersitatis excidium

Dictorū intelligētia aut ex præpositis aut sequentib. expectanda

autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, qui est in cœlis. Verbum caro factũ loquebatur, & homo Iesus Christus dominus maiestatis docebat. Mediator ipse in se ad salutẽ ecclesię constitutus, & illo ipso inter deum & homines mediatoris sacramẽto utrunq; unus existens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis, naturę utriusq; res eadem est, ita tamen ut neutro careret in utroq;, ne forte deus esse homo nascendo desineret, & homo rursum deus manendo non esset. Hæc itaq; humanæ beatitudinis fides uera est, deum & hominem prædicare, uerbum & carnem confiteri, neq; deum nescire quòd homo sit, neq; carnem ignorare quòd uerbum sit. Cum autem contra naturam sensus nostri, deus manens homo nascitur, iam non est contra naturam spei nostræ, ut natus homo deus maneat, cum potior natura in inferiorem nata fidem pręstet, inferiorem in naturam nasci posse potiorem. Et quidem secundum legem & consuetudinem mundi promptior magis spei nostræ quàm diuini sacramenti effectus est. Nanq; mundus in his quæ nascuntur habet incrementi uirtutem, non habet diminutionis potestatẽ. Gramen, arbores, sata, pecudes, ipsum quoq; participem rationis hominem contuere, semper proficit augmento, nunq̃ ueto diminutione contrahitur, nec sese caret quod excreuit ex sese. Nam tametsi aut ætate marcescat, aut morte perimatur, habet quidem aut demutationem in tempore, aut finem in constitutione uiuendi, cæterũ hoc quod fit nõ habet in*ueritate non esse, ut nouũ se per imminutionem condat ex eodem, id est, ut ex sene decidat in paruulũ. Naturæ ergo nostrę necessitas in augmentum semper mũdi lege prouecta, non imprudenter profectum naturæ prioris expectat, cui & incrementum secundum naturã est, & imminutio contra naturam est. Deo itaq; propriũ fuit esse aliud quàm manebat, nec tamen non esse quod manserat: nasci in hominem deum, nec tamen deum esse desinere: contrahere se usq; ad cõceptum & cunas & infantiam, nec tamen dei potestate decedere: hoc nõ sibi, sed nobis est sacramentum: neq; assumptio nostra deo profectus est, sed cõtumeliæ suæ uoluntas, nostra profectio est, dum nec amittit ille quod deus est, & homini acquirit ut deus sit. Natus igitur unigenitus deus ex uirgine homo, & secundum plenitudinem temporũ in semetipso prouecturus in deũ hominem, hunc per omnia euangelici sermonis modũ tenuit, ut se filium dei credi doceret: & hominis filium prædicari admoneret, locutus & gerens homo uniuersa quæ dei sunt, loquens deinde & gerens deus uniuersa quæ hominis sunt, ita tamen, ut in ipso illo utriusq; generis sermone nunq̃ nisi cum significatione & hominis locutus & dei sit, uno tamẽ deo patre semper ostenso, & se in natura unius dei per natiuitatis ueritatem professo, & tamen se deo patri & filij honore & hominis conditione subdente, cum & natiuitas omnis se referat ad autorem, & caro se uniuersa secundum deum profiteatur infirmam

Al.*uirtute

Vnde occasio hæreseos infirmam. Hinc itaq; fallendi simplices atq; ignorantes hæreticis occasio est, ut quæ ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secūdum naturæ diuinæ infirmitatē mentiantur, & quia unus atq; idem est loquens omnia quæ loquitur, de semetipso omnia eum locutum esse contendant. Nec sanè negamus totum illum qui eius manet, naturæ suæ esse sermonem, sed si Iesus Christus & homo & deus est, & neq; cum homo, tum primū deus, neq; cum homo, tum non etiam & deus, neq; post hominem in deo non totus homo, totus deus, unū atq; idem necesse est dictorum sacramentum eius esse quod generum. Et cum in eo secundū tempus discernis hominem à deo, dei tamen atq; hominis discerne sermonem, & cum deum atq; hominem in tempore confiteberis, dei atq; hominis in tempore dicta diiudica. Cum uero ex homine & deo rursum totius hominis, totius etiā dei tempus intelligis, si quid aliud ad demōstrationem eius temporis dictum est, tempori coaptato quæ dicta sunt, ut cum aliud sit ante hominē deus, aliud sit homo & deus, aliud sit post hominem & deum totus homo totus deus, non cō fundas temporibus & generibus dispensationis sacramentum, cum pro qualitate generum ac naturarum alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse non nato, alium adhuc morituro, alium iam æterno. Nostri igitur causa hæc omnia Iesus Christus manens, & corporis nostri homo natus, secundū consuetudinem naturæ nostræ loquutus est, non tamen omittens naturæ suæ esse quod deus est. Nam tametsi in partu ac passione ac morte naturæ nostræ rem peregerit, res tamē ipsas omnes uirtute naturæ suæ gessit, dum sibi ipse origo nascēdi est, dum pati uult quod eum pati non licet, dum moritur qui uiuit. Et tamen cum hæc deus per hominem agit, ex se natus, per se passus, & ex se mortuus, nónne hominem se nō egit, dum & natus & passus & mortuus est? Hæc autem omnia iam ante cōditionem mundi sacramēta sunt cœlestium mysteriorum cōstituta, ut unigenitus deus homo nasci uellet, mãsuro in æternū in deo homine, ut deus pati uellet, ne passionibus humanæ infirmitatis diabolus desæuiens, legem in nobis peccati deo infirmitatem nostrā assumente retineret: ut deus mori uellet, ne qua insolens potestas aduersus deum esset, neq; creatæ in se uirtutis posset usurpare naturā, cum se immortalis deus intra legem mortis habuisset. Nascitur itaq; deus assumptioni nostræ, patitur uero innocētiæ, postremo moritur ultioni, dum & homo noster in deo permanet, & infirmitatum nostrarū passiones deo sociæ sunt, & spirtales nequitiæ ac malitiæ potestates triumpho carnis deo per carnē moriēte subdūtur. Huius igitur sacramenti Apostolus conscius, & per dominū ipsum fidei scientiam adeptus, cum nō ignoraret incapacem esse eius & mundum & homines, & philosophiam, ait: Videte ne quis uos seducat per philosophiā, & inanem deceptionem secūdum traditionem hominum, secūdum elementa mūdi, &

non secundū Iesum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter,& estis in illo repleti,qui est caput omnis principatus & potestatis.Exposita itaq; habitantis corporaliter diuinitatis in eo plenitudine,sacramentum assumptionis nostræ cōtinuo subiecit dicens: Et estis in eo repleti. Vt enim in eo diuinitatis est plenitudo, ita in eo & nos sumus repleti. Neq; sanè ait,estis repleti,sed,in eo estis repleti,quia per fidei spem in uitam æternam regenerati ac regenerandi omnes, nūc in Christi corpore manent,replendis postea ipsis,nō iam in eo , sed in ipsis secundum tempus illud, de quo Apostolus ait:Qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ,cōforme corpori claritatis suæ. Nunc igitur in eo repleti sumus,id est, per assumptionem carnis eius,in qua diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat.Et huius spei nostræ nō exigua in eo potestas est. Nanq; quod repleti in eo sumus,hoc est caput ac principium omnis potestatis, secundum illud:Vt in nomine suo omne genu flectatur, cœlestium,terrestrium & infernorum,& omnis lingua cōfiteatur,quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris.Confessio itaq; hæc erit,Iesum in gloria dei patris, & natum in hominem deum, iam nō in infirmitate corporis nostri manere, sed in dei gloria. Et hoc lingua omnis cōfitebitur, & cum cœlestia & terrestria genu flectent,hoc caput omnis principatus & potestatis est, ut ei uniuersa genu flectendo subiecta sint, in quo sumus repleti , & qui per habitantem in se corporaliter, diuinitatis plenitudinē in dei patris gloria sit cōfitendus. Demōstrato autem & naturæ suæ & assumptionis nostræ sacramēto,cum in eo plenitudine diuinitatis manente , nos in eo per id quod homo natus est repleamur,reliquā dispensationem humanæ salutis exequitur dicēs: In quo & circuncisi estis circuncisione nō manufacta in despoliatione corporis carnis,sed in circuncisione Christi consepulti ei in baptismate , in quo & cōsurrexistis per fidē operationis dei,qui excitauit eum à mortuis.Circuncidimur itaq; nos nō circuncisione carnali,sed circūcisione Christi, id est,in nouū hominem renati.Cum enim cōsepelimur baptismate eius , mori nos necesse est ex uetere homine , quia regeneratio baptismi resurrectionis est uirtus:& hæc circuncisio Christi est,nō expoliari carne præputij, sed totos cōmori ei , & per id totos postea ei uiuere . In eo enim resurgimus per eius dei fidem,qui eum suscitauit à mortuis.Credēdus ergo deus est,cuius operatione Christus excitatus à mortuis est, quia fides ista corresurgit in Christo.Cōsummatur deinde ita omne hominis assumpti sacramētum : Et uos cum mortui essetis in delictis , & præputio carnis uestræ,uiuificauit cū illo, donatis uobis omnibus delictis,delens quod aduersum nos erat chirographum in sentētijs , qood erat cōtrariū nobis,& ipsum tulit è medio affigēs illud cruci,exutus carnē,& potestates ostentui esse fecit, triumphatis his in semetipso.Apostolicā fidē sæculi homo nō capit,&*ex sensus sui dicta alius præter

Duplex circūcisio,carnalis & spiritualis

*For.*excessu*

preter quàm ipsius sermo non explicat. Deus Christum à mortuis excitat, & Christū in quo corporaliter diuinitatis plenitudo inhabitat. Sed cōuiuificauit nos cum illo, donans nobis peccata, & delens chirographū legis peccati, quod per sententias anteriores contrarium nobis erat. Hoc tollens de medio, & cruci affigens mortis lege carne sese spolians, potestates ostentui reddens, triumphatis his in semet ipso. Et de triumphatis potestatibus in semet ipso, atque ostentui redditis, deleto cp chirographo, uiuificatisq; nobis, iam superius tractauimus. Hoc uero sacramentum, quis uel apprehendet, uel eloquetur? Suscitat dei operatio Christum à mortuis, & hæc eadem dei operatio nos uiuificat cum Christo, & hæc eadem dei operatio donat peccata, chirographum delet & affigit cruci. Carnem se exuit, potestates ostentui reddit, ac de his in semet ipso triumphat. Habes operationem dei Christum à mortuis excitantis: habes & Christum hæc ipsa in se, quæ deus operatur operantem. Christus enim mortuus est, carne se spolians. Tene ergo Christum hominem à deo ex mortuis excitatum, tene deum Christum salutis nostræ operationem cum esset moriturus operantē. Et cū hæc deus operatur in Christo, operetur licet deus, spolians se tamen Christus carne, moriturus sit: & cum mortuus est Christus, operans ante mortem deus, mortuum tamen Christum operatio dei excitet, cum ipse sit Christus à mortuis excitatus, qui est ante mortem Christus operatus, & idem sit spolians se carne moriturus. Iam'ne apostolicæ fidei sacramentum intelligis? Iam'ne Christū habes cognitum? Quæro enim à te, quis sit carne se spolians, & quæ sit caro illa spoliata? Duplicis enim intelligentiæ ab Apostolo teneo significationem, spoliatæ carnis, seq; carne spoliantis, & inter hæc Christum audio per operationem dei à mortuis excitatū. Et cum sit Christum à mortuis excitans deus, sitq; & Christus excitatus à mortuis, interrogo quis est carne se spolians, & quis est Christum à mortuis excitans, nosq; uiuificans cum Christo? Si enim non idem est Christus mortuus, qui est caro spoliata, carnis expoliatæ nomen ostende. Et rursus, naturam eius qui se carne spoliauit, expone. Eundem enim esse inuenio deum Christum à mortuis excitatum, qui se carne spoliauit, & rursum spoliatam carnem Christū à mortuis esse excitatum, deinde principatus & potestates ostentui reddentē & triumphantem reperio in semetipso. Intelligis'ne hūc triumphantem potestates in semetipso? Sentis'ne quod à se non differat caro spoliata, & carne se spolians? In semetipso enim triumphat, id est, in ea qua se carne spoliauit. Vidés'ne ita deum & hominem prædicari, ut mors homini, deo uero carnis excitatio deputetur? Non tamen ut alius sit qui mortuus est, & alius sit per quē mortuus resurgit. Spoliata enim caro Christus est mortuus, & rursus Christum à mortuis excitans, idem Christus est carne se spolians. Naturam dei in uirtute resurrectionis intellige, dispensationem

Carne se spolians

Christus mortuus est caro spoliata

tionem hominis in morte cognosce. Et cum sint utraque suis gesta naturis, unum tamen Christum Iesum eum memento esse, qui utrunq; est. Quanquam enim memineris frequenter ad deum patrem per Apostolum referri, Christum à mortuis esse* suscitatum, sed non est Apostolus extra Euangelicam fidem dictis suis ipse cõtrarius, maxime domino dicente: Propter hoc me pater diligit, quòd ego pono animam meam, & iterum recipiam eam. Nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à me. Potestatẽ habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum accipiendi eam. Hoc enim mandatum accepi à patre. Vel cum postulatũ ab eo esset, ut signum ad fidem de se ostenderet, ait de templo corporis sui: Soluite templum hoc, & ego in triduo excitabo illud. Cũ enim per accipiendæ animæ potestatem, & per suscitandi templi uirtutem ipsum se sibi resurrectionis suæ deum doceat, totũ hoc tamen ad mandati paterni refert autoritatem. Non contrarie intelligitur Apostolus, Christum dei uirtutem & dei sapientiam * prædicans, omnemq; operis sui magnificentiam per id ad patris gloriam retulisse, quia quicquid Christus gerit, uirtus dei & sapientia gerit: & quicquid uirtus & dei sapientia gerit, sine dubio deus gerit, cuius & sapientia est Christus & uirtus. Deniq; nunc per operationem dei excitatus Christus à mortuis est, quia per opera dei patris ipse naturæ à deo non differentis operatus est. Et in eo resurrectionis fides est, qui Christũ suscitauit à mortuis. Hanc igitur beatus Apostolus geminæ in Christo significationis tenuit prædicationẽ, ut & infirmitatem in eo hominis, & uirtutem dei ac naturam doceret, secundum illud Corinthijs dictum: Nam & si crucifixus est ex infirmitate nostra, sed uiuit ex uirtute dei, mortem infirmitatis humanæ, uitam uero dei uirtutis ostendens. Et illud ad Romanos: Quod enim mortuũ est peccato, mortuũ est semel: quod autem uiuit uiuit deo. Sic & uos deputate uosmet ipsos mortuos quidem esse peccato, uiuere autem deo in Christo Iesu: mortem peccato, id est, corpori nostro adscribens, uitam autem deo, cui est naturale quod uiuit. Et per id nos corpori nostro mori oportere, ut deo uiuamus in Christo Iesu, qui peccati nostri corpus assumens, totus iam deo uiuit, naturæ nostræ societate in communionem* diuinæ immortalitatis unita. Hæc igitur demonstranda à me paucis fuerũt, ut utriusq; naturæ personam tractari in domino Iesu Christo meminissemus, quia qui in forma dei manebat, formam serui accepit, per quam obediens usq; ad mortẽ fuit, obedientia enim mortis non est in dei forma, sicuti nec dei forma inest in forma serui. Per sacramentum autem Euangelicæ dispensationis non alius est in forma serui, quàm qui in forma dei est, cum tamen serui formam accipere, & in forma dei manere non idem sit, cumq; accipere formam serui nisi per euacuationem suam non potuerit qui manebat in dei forma, non conueniente sibi formæ utriusq; concursu. Sed non alius atq; diuersus est,

Al* excitatũ

Al* prædicasse

Al* substantiæ immortalis

obedientia mortis nõ est in dei forma

qui se exinaniuit, & qui formam serui accepit. Accepisse enim non potest eius esse qui non sit, quia eius sit qui subsistat accipere. Ergo euacuatio formæ non est abolitio naturæ, quia qui se euacuat, nõ caret sese, & qui accipit manet. Et cum ipse sit euacuans & accipieos, habet quidem in eo sacramentum quod se euacuat & accipit, non habet tamen interitũ, ne non extet euacuans, & ne noo sit accipiens. Itaq; euacuatio eo proficit, ut proficiat forma serui, nõ ut Christus qui in forma dei erat, Christus ex se non maneat, cum formam serui nõ nisi Christus acceperit. Qui cũ se euacuauerit, ut manens spiritus Christus, idẽ Christus homo esset in corpore, demutatio habitus & assumptio naturæ, oaturam manentis diuinitatis non perimit, quia unus atq; idem Christus sit, & demutans habitũ, & assumens. Ostensa itaq; sacramentorum dispensatione, per quã hæretici ignorantes quosq; fallerent, ut ea quæ per assumpti hominis naturam dicta gestaq; sunt omnia, infirmitati diuinitatis adscriberent, & formæ dei deputarent, quicquid formæ serui propriæ aptatum est, nunc ipsis propositionibus eorum respondendum est. In totum enim iam dictorum singulorũ genera diiudicabuntur, cum uerbum & carnem, id est, deum & hominem Iesum Christum sola fides sit confiteri. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christũ ex eo negandum per naturam hæretici existimant, quia dixerit: Quid me dicis bonum? Nemo bonus est nisi unus deus. Omois responsionum ratio necesse est, ut ex interrogationum causis proficiscatur. Ad id enim respondebitur, unde quæritur. Et primum requiro à dicti huius calumniatore, utrum ne id arguere dominum existimet, quur bonus dictus sit, quia sese maluerit malum dici. Id enim significari uideatur hoc dicto, quid me bonum dicis? Nõ opinor quisquam tam uæcors erit, ut malitiæ professionem ei uelit adscribere, qui dixerit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meũ super uos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris: Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est. Mitem se profitetur & humilem, & irasci creditur, quur bonus dictus sit? Professionum hęc diuersitas dissidet, ut bonitatis suæ testis nomen in se bonitatis accuset. Non ergo irasci intelligitur se bonum dici. Quærendũ est, quam aliam de se professiooem arguat, qui nõ credendus est nomen in se bonitatis arguere. Videamus itaq;, quid præter bonũ interrogans dixerit, ait enim: Magister bone, quid boni faciam? Duas igitur res cõnuncupauit, & bonum, & magistrum. Et quia nõ arguit bonum se dici, hoc necesse est arguat, quòd magister bonus dictus sit. Ita autem arguit se magistrum bonũ dici, ut fidem interrogantis potius, quàm uel magistri in se, uel boni nomen argueret. Iuueois enim insolens, per obseruantiam legis, & finem legis, qui Christus est, nesciens, & iustificatum se in operibus existimans, & nõ intelligens uenisse eum ad oues perditas do-

Quomodo nemo bonus nisi deus

Iuuenis Euangelicus arrogans ex obseruatione mandatorũ legis

mus

mus Israel, & impossibile esse legi per fidem iustificationis saluare credentes, tanquam communium præceptorum, & in lege scriptorum magistrum interrogat dominum legis, & unigenitũ deum. Detestatus itaq; dominus hanc de se irreligiosę fidei professionem, quòd tanquam magister legis interrogaretur, respondit: Quid me dicis bonũ? Atq; ut significaret quatenus intelligendus & profitendus bonus esset, subiecit: Nemo bonus nisi unus deus. Non respuit bonitatis nomen, si sibi hoc tanquam deo deputaretur. Deniq; ostendens se magistri in se boni, per fidem eius, qui tanq; hominẽ interrogat, nomen arguere, post iactantiam iuuenis & gloriam legis impletæ, ita respondit: Vnum tibi deest, uade, uende quæcunq; habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Non refugit bonitatis de se nomen, qui cœlestem thesaurum pollicetur: nec magistrum se non uult uideri, qui ducem se perfectæ huius beatitudinis præstat. Terrenę autem de se opinionis fidem arguit, bonitatem in solo deo docens esse. Et ut se & deum & bonum significaret, bonitatis est usus officijs, cœlestes thesauros pandens, & se ad eos præuium tribuens. Ita & quę sibi tanquam homini tantũ deferebantur, detestatur, neq; se ab his quæ in deo deputabat, professus alienum est, cum unum deum bonum confitens, ea* ipse loquere tur atq; ageret, quæ unius dei uirtutis, bonitatis atq; naturæ sunt. * Quòd igitur non bonitatis nomen refugerit, sed neq; magistri honorem recusauerit, sed fidem eius qui in se nihil nisi corporeum & carnale sapuisset, arguerit, hinc intelligitur, quòd aliter ad apostolos magistrum sese confitentes loquutus est, dicens: Vos me uocatis magistrum & dominum, & bene dicitis, sum etenim. Et alibi cum dixisset: Ne uocemini magistri, quia magister uester Christus est. Vbi cũ fide magister est, ibi adeo laudat, ut & profiteatur hoc nomen, hic uero boni magistri nomen nõ recognoscit, ubi nec dominus intellectus est esse, nec Christus, solum unum deum bonum prædicans, non se utiq; à deo secernens, qui & dominũ se professus est, & Christum ducem cœlestis thesauri ostendat. Tenuit autem hunc semper dominus fidei ecclesiasticæ modum, ut patrem deũ unum prædicans à sacramento se dei non separaret unius, dum per naturam natiuitatis, neque alium se deum profiteretur esse, neq; ipsum: quia cum nec diuersi generis deum esse natura in eo unius dei patitur, neq; natiuitas admittit nõ perfectum ei esse quod filius est. Ita nec separabilis à deo potest esse, neq; ipse est. Per quod ita omnem sermonis sui significationem temperat, ut quicquid deo patri honoris protestaretur, id modestissima confessione etiam sibi proprium esse demonstraret. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite, quæro in quo se in natura discreuerit, qui non discreuit in honore? Dicens enim, & in me credite, cum dixisset, & in deũ credite: an ne per id quod ait, & in me, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam planè sapara, si fi-

Al's* ipsa

Al's* Quàm

Ne uocemini magistri, quia magister uester Christus est

dem feparas. Si credidisse sine Christo in deum uita sit, Christum à dei & nomine & proprietate diuelle. Quòd si uitam perficit credere in Christo eos, qui in deum credunt, uerbi uirtutem diligens lector expendat: Credite in deum, & in me credite. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credere, uniens se fidei dei, & naturæ eius uniuit, cum memorato deo in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum, deum se per id docens, cum credendum in eum sit ab his, qui in deum credant. Occasionem tamen irreligiosæ unionis exclusit, quia cum & in deum, & in se credendū professus sit, fidem de se solitarij non reliquit. Quanquam igitur in plurimis, ac penè omnibus dictis sacramenti huius præstiterit absolutionem, ne quando cōfessus deū patrem, ab eius se unitate discerneret, neque se in unitate ipsius collocās, eundem tamen unum & solitariū profiteretur, tamen etiam ex hoc uel maxime intelligitur sacramentum & unitatis & natiuitatis doceri, cum ait: Ego autem habeo testimoniū maius Ioanne. Opera enim quæ dedit pater mihi ut perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimoniū perhibent de me, quoniam pater me misit, & qui misit me pater, ipse testificatus est de me. Neque uocem eius unquam audistis, neque figuram eius uidistis, & uerbum eius nō habetis in uobis manens: quoniam quem misit ille, huic uos nō creditis. Patrem testatum esse de filio quomodo uere intelligitur, cū nec ipse uisus sit, nec uox eius audita sit? Memini quidem de cœlis auditam uocem fuisse, dicentis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audite. Et quomodo uox dei audita nō est, cum paternæ uocis significationem in se uox audita contineat? Sed fortè in Hierosolymis manentes nō audierant, quia in desertis Ioannes solus audierit. Quærendū est ergo in Hierosolymis quomodo testatus est pater. Nō enim testimonio iam Ioannis utitur uocem è cœlo audientis, sed habet testimoniū maius Ioanne, & quod hoc esset, cōtinuo subiecit: Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimoniū perhibent de me, quoniam pater me misit. Agnosco testimonij autoritatem, neque enim quisquam nisi filius à patre missus hæc ageret. Opus ergo suū testimonium est. Sed quid tandem sequitur? Et qui me misit pater, ipse testificatus est de me. Neque uocem eius unquam audistis, neque figuram eius uidistis, & uerbum eius nō habetis in uobis manens. Extra crimen ergo sunt ignorantes testimoniū patris, qui in his nunquam auditus ac uisus sit, & in his nō maneat uerbum eius, sed nō sunt sub uenia incogniti sibi testimonij, quia testimonium de se patris, operum suorum testimoniū esse profitetur. Opera igitur de eo testantur quòd à patre sit missus, sed hoc operum testimonium patris est. Et cum operatio filij, patris testimonium sit, eam necesse est operari in Christo naturam intelligendam esse, per quam testis & pater est. Atque ita Christus operans, & in eius opere pater testans, ostenduntur inseparabilis secundū natiuitatem esse

esse naturæ, cum dei de Christo testimonium, ea ipsa Christi esse significetur operatio. Non sunt itaq; extra reatum non cogniti sibi testimonij, cum opus Christi testimoniū de eo patris sit. Neq; in eo quòd testantis uocem non audierint, & figuram non uiderint, & uerbum eius manens in se nō habuerint, idcirco sine testimonij sunt conscientia. Ad id enim refertur quod dictum est: Neq; uocem eius audistis, neq; figuram eius uidistis, & uerbū eius manens non est in uobis. Et cum testatus de eo pater fuisset, ut causa tamen neq; uocis auditæ, neq; uisæ figuræ, & uerbi in his non manentis possit intelligi, continuo subiecit: Quoniam quem misit ille, huic uos non creditis. Secretò & uocem dei audiendam, & figuram uidendam, & uerbū eius in his qui credunt inesse demonstrans, cum per naturæ unitatem in se pateret & loqueretur, & uideretur, & haberetur, nunquid non & patrem significat, cum missus ab eo est? Nunquid se per aliquam naturæ differentiam à parte discreuit, cum hinc patet testans de eo, neq; auditus sit, neq; uisus sit, nec intellectus sit, quia misso sibi à patre nō creditum sit? Non se ergo unigenitus deus à deo separat, patrem deū confitens, sed per significationem deo patre demonstrato, se quoq; in dei honore constituit. Namq; in hoc ipso eodemq; sermone, in quo operibus suis testari se missum esse a patre docet, & patrem testantem, quod ab eo missus sit, significat, cum dixisset: Et honorem eius qui est solus deus, non quæritis, non tamen hoc dictū nudum, & non antea ad unitatis fidem præparatū reliquit. Superius enim ita ait: Nō uultis uenire ad me, ut uitam habeatis: honorem ab hominibus non accipio, sed cognoui uos quoniam dilectionem dei non habetis in uobis. Ego ueni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius uenerit in nomine suo, illum recipietis. Quomodo potestis uos credere, qui honorem ab hominibus accipitis, & honorem eius qui est solus deus, non quæritis? Honorem improbat hominum, quia honor potius quærendus à deo est, & infideliū est honorem ab altero accipere. Quid enim homo homini honoris impartiet? Cognitum itaq; sibi ait, dilectionem dei in his non esse, & non manentis in his dilectionis dei hanc docet causam, quia se uenientem in nomine patris sui nō accipiunt. Quid rogo est, in nomine patris eum uenire? Nunquid aliud quàm in nomine dei? Aut nunquid non idcirco in his dilectio dei nō est, quia non susceptus sit in nomine dei ueniens? Aut nunquid in se non & naturam dei significauerat, dicens: Non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis? Nam & in eodem ipso sermone iam dixerat: Amen amen dico uobis, quoniam uenit hora, & nunc est, in qua audient mortui uocem filij dei, & qui audierint, uiuent. Cum in nomine patris uenit, neque ipse pater est, nec tamen non in ea est diuinitatis natura qua pater est, quia & filio & deo propriū est in nomine dei patris uenire. Deinde accipiendus est alius in nomine eodem ueniens. Sed hic homo est, à quo sibi honorem

Honorē eius qui est solus deus, non quæritis

homines sperabunt, & cui honorem reddent uicissim, cum tamen se idem in nomine patris uenisse faller. Et hic quidem antichristum significari non obscurum est, mendacio paterni nominis glotiantem. Et cum hunc honorabunt, atq; ab eo honorabuntur, tunc enim spiritum erroris accipient, honorem eius qui est solus deus nõ quærent. An ne cum ob hoc dilectionem dei nõ habeant, quia uenientem se in nomine patris non acceperint, & rursum uenientẽ alium in eodem nomine recipientes, & honorẽ ab alterutro accipientes, honorem eius qui solus deus est nõ requirant, separare se Christus ab honore unius dei potuerit intelligi, cum idcirco nõ quæratur honor solius dei, quia antichristum suscipiendo non sit ille susceptus? Nam cuius repudiatio honoris solius dei prætermissio est, in huius honore necesse est honorem solius dei esse, in cuius susceptione mansissent, bonorem solius dei quæsissent. Et hic idem ipse sermo testis est nobis, in cuius exordio continetur, ut omnes honorificent filium, sicut honoficant patrem. Qui non honorificat filium, nõ honorificat patrem qui misit illum. Nunquam enim natura alia exæquatur in honore, neq; exæquatus honor separat honorandos, cum sacramento tamen natiuitatis poscitur honoris æqualitas, cum filius ita honorandus ut pater sit. Et cum eius qui solus est deus, honor non quæritur, non est extra solius dei honorem, cuius honor idem atq; unus & dei est, quia ut non honorificans filium, nõ honorificat & patrem, ita & solius dei honorem non quærens, non quærit & Christi. Inseparabilis itaq; est à dei honore honor Christi. Et quàm unus atq; idem utriusq; sit, etiam ex eo docet, cum ait nunciata sibi Lazari infirmitate: Infirmitas hæc nõ est usq; ad mortem, sed pro gloria dei est, ut honorificetur filius dei per eum. Pro gloria dei Lazarus moritur, ut filius dei glorificetur per Lazarũ. Nunquid ambigitur, in gloria filij dei esse gloriam dei, cũ mors Lazari quæ deo sit gloriosa, gloriam sit dei filio paritura? Atq; ita & naturalis per natiuitatem unitas dei patris in Christo docetur, cum infirmitas Lazari pro dei gloria est: & sacramentum fidei retinetur, cum per Lazarum glorificandus est dei filius, deo perinde dei filio intelligendo, neq; ita deo intelligendo, ut nõ etiam dei filio confitendo, cum glorificando per Lazarum deo, dei fit filius gloriosus. Inseparabilis sacramento diuinæ naturæ est uiuentis à uiuente natiuitas, nec demutationem generis accipit filius dei, ne non in eo paternæ naturæ ueritas maneat. Nam & his ipsis significationibus, quibus confessio uno tantũ deo abnegasse in se dei naturam uidetur, sub solius demonstratione, in unitate se tamen paternæ naturæ unius dei fidem non conuellens locauit. Interrogatus enim à scriba, quod in lege esset principale mandatũ, respondit: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est. & Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uisceribus tuis, & ex tota uirtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum autem

Honor Christi est inseparabilis ab honore dei

tem ſimile eſt huic:Diliges proximum tuum tanquam te ipſum. Maius autem horum mandatuum non eſt. Alienaſſe ſe à natura & religione unius dei exiſtimatur,cum principalis mandari hæc ſit profeſſio:Audi Iſrael, Dominus deus tuus deus unus eſt.Deinde ne in conſequentis ſe quidem mandati religione conſtituat,cũ ad proximi nos dilectionem lex ſicut ad unius dei fidem uocaret. Et quidem reſponſin ſcribæ nõ eſt negligenda,dicentis: Bene dixiſti magiſter in ueritate,quòd unus ſit deus,nec eſt alius præter illum.Ita diligendus ex toto corde,& ex totis uirtutibus, & ex tota anima,& diligere proximum tanquam ſeipſum,hoc maius eſt omnibus holocauſtmatibus & ſacrificijs. Reſponſio ſcribæ uidetur cum dictis domini conuenire,unius dei charitatem intimam internamq́ profitentis, & dilectionem proximi ſecundum propriæ dilectionis ueritatem pollicentis,& ſupra ſacrificiorum holocauſtomata charitatem in deũ atq; hominem eſſe intelligentis. Sed quid ſequatur uidendum eſt: Videns autem Ieſus quòd ſapienter reſpondiſſet,dixit illi:Non es longe à regno dei. Quid ſibi uult tam mode- *Quare ſcribæ dominus dixit,non longe es à regno dei*
ratę reſponſionis profeſſio?cum hominem ad cœlorum regnum fides iſta conſummet,unum deum credere,& eum tota anima, & totis uirtutibus, & toto corde diligere,proximũ quoq; ita ut ſeipſum amare,ſcriba hic nõ iam in regno dei ſit,ſed non longe à dei regno ſit? Alia iſtud ſignificatione nudum ueſtientibus,& eſurientem alentibus,& ſitientem potantibus,& ęgrotum uiſitantibus,& clauſum cercere frequentantibus datur:Venite benedicti patris mei, poſſidete præparatum uobis regnum à conſtitutione mundi.Vel illis quibus hæc paupetis ſpiritus merces eſt:Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.Perfectus hic fructus eſt,& abſoluta*ptofeſſio eſt,& præparati regni nõ incerta traditio.Aut nunquid ado- *Al* poſſeſſio*
leſcens minus aliquid horum confitebatur? Nam exæquata ad amorem ſuum dilectione proximi,quid de boni operis conſummatione nõ egerat? Interdum enim indulgentem officioſumq́ eſſe, non perfectæ eſt charitatis:perfecta autem charitas omne huiuſcemodi indulgentiæ implebit officium,cum non reliquerit quod alteri debeat,qui tantum alteri quantum ſibi reddat.Sed ignoratione conſummati ſacramenti detentum ſcribam,per
* profeſſionem fidei dominus collaudans, & non longe eum à dei regno *Al*promiſſionem*
eſſe reſpondens,non tamen eum in ipſa iam beatæ ſpei poſſeſſione conſtituit.Tendebat enim felici curſu, etſi ignoranti,& prælata omnibus dilectine dei,& charitate proximi ſuæ ipſius dilectioni exæquata,cum tamen ei ipſi proximi charitati amorem dei prętuliſſet,iam non holocauſtomatum & ſacrificiorum præſcriptis continebatur. Non erat longe iſtud ab Euangelico ſacramento: & quur non longe à dei regno ſit, qui futurus magis in dei regno ſit,ex ipſis dictis domini intelligendum eſt.Sequitur enim:Et nemo audebat iam eum interrogare.Et reſpondens Ieſus dixit docens in tem-

 plo

plo: Quomodo dicunt scribæ Christum filium esse David? Ipse enim David dicit in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse David dicit eum dominum, & unde est filius eius? Non longe igitur à dei regno est scriba unum deum confitens, qui ultra omnia esset diligendus: sed admonetur sua ipsius professione, cur sacramentum legis ignoret, & Christum dominum filium dei nesciat per natiuitatis naturam in fide unius domini confitendum. Et quia per unius domini sacramentum manere, non relinqui uidebatur, scribam admonet, quomodo Christum David filium esse diceret, cum David eum dominũ suũ esset professus, nec natura sineret, ut qui tanto patriarchę esset filius, esset & dominus. Hoc ideo, ut scriba secundum carnem & partum Mariæ quòd ex David esset, solum eum intelligens, dominum potius secundum spiritum David meminisset esse, quàm filium. Et id quod dictũ est: Audi Israel. Dominus deus tuus deus unus est, à domini unius sacramento Christum non separaret, cum tantus patriarcha & prophetes eum, qui ex utero domini ante luciferum genitus fuisset, dominum sibi profiteretur. Nõ utiq; immemor legis, neq; ignorans dominum alium nõ confitendum, sed eum qui sacramento naturalis natiuitatis ex incorporali dei utero substitisset, absq; uiolatæ legis fide dominum esse intelligendum, cum unus ex uno per unius domini naturam haberet in se naturale quod dominus est. Quis ergo etiam nunc relictus est ambigendi locus? Dominus ipse præcipuum mandatum legis in unius domini confessione ac dilectione docens esse non suo ad scribam, sed prophetę testimonio est usus, esse se dominum, dominum se tamẽ semper per id quod dei filius est esse significans. Per id enim in sacramento dei unius per natiuitatem manet, quia dei in se naturam dei natiuitas tenens, in deum alterum non excedat diuersitate naturæ, & ueritas generationis nec patri adimat ne nõ deus sit, nec filio non perficiat ne non sit & dominus. Atq; ita neq; autoritatem pater amittit, nec naturam filius non tenet, per quod nec deus pater nõ dominus unus est, neq; unigenitus deus dominus separatur ab uno, cum ex uno domino unus ipse subsistat in dominum, dominum unum esse ita ex lege docens, ut se quoq; dominum, propheta testante confirmet. Tendat per cæteras impij furoris propositiones fidei Euangelicæ responsio, & his ipsis quibus impugnatur repugnet, & armis excidij sui uincens, unius spiritus dicta, unius quoq; fidei demonstret esse doctrinam. Neq; enim alius est Christus, quàm qui est prædicatus, deus scilicet uerus, & in dei unius uerigloria manens: & sicut se dominũ ex lege dñ negare uideretur, professus, ita & in Euangelijs uerum se deũ dum nõ confiteri existimatur, ostendens. Hoc enim se dicto eius, ne eũ uerũ deũ esse hæretici confiteantur, excusant: Hæc est autẽ uita æterna, ut sciant te solũ uerũ deũ, & quem misisti Iesum Christum

Dixit dominus domino meo (margin, line 2)

Hæc est autẽ uita æterna &c. (margin, last lines)

Christum. In eo namq; quod ait, te solum uerum deum, separare se à ueritate dei per exceptionem solitarij existimatur, cum solus uerus deus nisi se tantum solitarium deum non patiatur intelligi. Et uere istud fides apostolica non patitur duos ueros deos credi, quia naturæ unius dei nihil alienum naturæ eiusdem exæquandum sit ueritati. Non erit enim in dei uoius ueritate deus unus, si extra naturam unius dei ueri, alterius generis & nõ secundum natiuitatem naturalis sibi deus, uerus deus existat. Sed ut io hoc ipso eodem dicto nõ ambigue ipse se in unius dei ueri naturam deũ uerum pro fessus esse intelligatur, a superioribus huic tamen dicto cõtinuatis atq; iunctis professionibus responsionis nostræ sermo descendat, ut per gradus demonstratæ fidei iam in ipso apice ueri dei Christi, libertatis nostræ fiducia conquiescat. Post sacramentũ itaq; sermonis eius quo dixerat: Qui me uidet, uidet & patrem, & non creditis mihi quòd ego in patre, & pater in me est. Et uerba quę ego loquor uobis, nõ à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est: sin autem, uel propter opera ipsa credite. Post multiplicem ergo hunc ingentium mysteriorũ sermonem sequitur respondentium discipulorum sermo iste: Nunc ergo scimus quia nosti omnia, & non habes necessitatem ut aliquis te interroget, in hoc credimus quoniam à deo existi. Virtutibus in eo dei, naturam quoq; dei intellexerunt: neq; enim nosse omnia, & cordium cogitationes scire, missi potius à deo posset esse, quàm nati. In hoc ergo credere se profitentur, quòd à deo exierit, quia naturæ in eo dei esset potestas. Intelligentiam autem eorum collaudans dominus respondit, non utiq; quòd missus esset, sed quòd à deo exisset, profectum natiuitatis ex incorporali deo sub exitionis significatione testantium. Nam & ipse natiuitatem suam sub exitionis demonstratione fuerat eloquutus, dicens: Vos me amatis, & creditis quoniam à deo exiui, & à patre ueni in hunc mundũ. A patre enim in hunc mundum uenerat, quia à deo exierat. Nam ut natiuitatem suam in exitione significasse intelligeretur, subiecit, se à patre uenisse. Et cum per id à patre uenerit, quia à deo exierit, exitio eius à deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est professio consequuta. Intelligentibus itaque apostolis hoc exitionis sacramentum, hæc loquutus est: Modo creditis: Ecce uenit hora & nunc uenit, ut dispergatur unusquisque in sua, & me solum relinquatis, sed non sum solus, quoniam pater mecum est: ut exitionem illam, non alienationem à deo patre doceret esse, sed de natiuitate naturam in se dei patris nascendo retinentem, subiecit, nõ se solum esse, sed patrem secum esse, uirtute utiq; atq; unitate naturæ, cũ se, cũ pater in se manens, esset in loquente se, atq; in operante & operans & loquens. Deinde ut causam totius huius sui sermonis ostenderet, adiecit: Hæc loquutus sum uobis, ut in me pacem habeatis. In hoc autem seculo tribulationem

Exitio Christi à deo, est eius absoluta natiuitas

tribulationem habebitis,ſed animi æqui eſtote,quia uici ego mundum. Loquutus ergo iſta eſt, ut pacifici in eo manerent, neq; diſſentionum ſtudio *ſuæ perfidiæ diſceptationibus diſſiderent,cum qui ſolus relinqueretur,nō ſolus eſſet,& qui à deo exiſſet,eum à quo exiſſet deum in ſe haberet.Deinde in ſeculo uexati, patientes promiſſionū eius eſſent, qui mundum à deo exeundo,& deū ſecum habendo uiciſſet. Poſtremo totius myſterij fidem eloquuturus,eleuatis in cœlum oculis,ait:Pater uenit hora, honorifica filiū tuum,ut & filius tuus honorificet te.Sicut dediſti illi poteſtatem omnis carnis,ut omne quod dediſti illi,det ei uitam æternam. An ne tibi infirmus uidetur,cum honorificari ſe rogat?Sit planè infirmus, niſi honorificari ſe idcirco poſtulat,ut ipſe honorificet honorificantem. De honore autem accipiendo & reddendo, libro alio tractauimus, & eadem reuoluere admodū ocioſum eſt. Certe non ambigitur gloriam idcirco poſci,ut glorificetur impartiens,ſed fortè in eo imbecillis eſt, quòd poteſtatem omnis carnis accepit.Sit quoq; acceptio poteſtatis imbecilla,niſi potens eſt illis quos accipit, uitæ tribuere æternitatem:Sed in eo ipſo quoque quod accipit,naturæ aliqua infirmitas arguitur.Sit planè acceptio infirmitatis, niſi Chriſtus ex natiuitate potius quàm ex innaſcibilitate deus uerus eſt.Quòd ſi acceptio poteſtatis,ſola eſt ſignificatio natiuitatis, in qua accipit id quod eſt, nō eſt infirmitati datio deputanda,quæ totū hoc naſcentem conſummat eſſe quod deus. Cum enim innaſcibilis deus ad perfectam diuinæ beatitudinis natiuitatem unigenito deo autor ſit,autorem natiuitatis eſſe ſacramentum paternum eſt. Cæterum non habet contumeliam, quæ autoris ſui exprimit imaginem: quod enim pater dedit poteſtatem in hoc filium genuit, quod filius accepit,natiuitatem cōſummat.Dedit enim ei poteſtatem omnis carnis, & ad id dediſſe, ut det eis uitam æternam: habet in dante quòd pater eſt,& in accipiente quòd deus eſt,cum & in eo ſignificetur pater eſſe quòd dederit,& in eo filius deus maneat,quòd uitæ æternæ dandę ſumpſerit poteſtatem. Naturalis igitur filio dei & congenita omnis poteſtas eſt,quæ cū data ſit, non alienata eſt per id ab autore,quia data eſt, cum quod eſt autoris,hoc datum ſit, dare ſcilicet uitam æternam, & corruptionem in incorruptionem mutare. Dedit itaque pater omnia, & accepit filius omnia, neque ambiguum eſt, cum dixerit: Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt. Et hic quidem non creationum ſpecies, neq; elementorū diuerſas ſubſtitutiones præſens ſermo ſignificat,ſed beatę atq; abſolutę diuinitatis nobis gloriam pandens, deum in his oſtendit intelligendum eſſe quæ ſua ſunt in uirtute, in æternitate,in prouidentia,in poteſtate. Non quòd hæc deus ita habeat, tanquam aliud quid extra iſta eſſe credendus ſit, ſed quòd in his ad aliquantulam ſenſus noſtri opinionem ſignificatus ſit ipſe qui habeat. Vnigenitus igitur in his ſe docens ſubſtitiſſe, quæ patris ſunt, cum ex ſe

Al's* ſuper ſide uel ſidei

ſumptutum

sumpturum esse sanctum spiritū dixisset, adiecit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet. Omnia quæ patris sunt, sua sunt, tradita utiq; & accepta. Sed data non infirmant * natiuitatem, quæ in his eum constituunt esse quibus pater est. His igitur nunc gradibus præmissæ de se intelligentiæ usus est, ut cum se à deo exisse docuisset, secumq; esse patrem professus esset, seq; mundū uicisse testatus esset, & honorandus à patre, patrem esset honoraturus, & accepta potestate in danda uniuersę carni uitæ æternitate esset usurus, tum postremo omnia hæc tali absolutione concluderet: Hæc est autē uita æterna, ut sciant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Vitæ æternæ fidem uel loqui ô hæretice disce uel credere, & separa à deo Christum si potes, à patre filium, à deo uero filium, per omnia deum, à solo unum. Vnus enim dominus est Iesus Christus. Si uita æterna est in deum solum uerum credidisse, sed non sine Christo, separato Christo à solo deo uero, in confessione solius dei ueri, uita æterna non capitur. Non intelligo quo modo nobis à deo uero separandus ad fidem sit, qui non sit separabilis ad salutem. Quanquam igitur sciam morosas difficilium quæstionum absolutiones legentium desiderijs graues esse, tamen dilata ad modicum totius ueritatis demonstratione, indulgeri mihi existimo non sine aliquo fidei profectu his ipsis dictis Euangelicis tecum hæretice luctanti. Audis professionem domini dicentis: Hęc est autem uita æterna, ut sciant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Quæro quid sit quod sensum moueat, ne uerus deus Christus sit. Non enim tibi nunc quid de Christo credideris significatio aliqua alia subiecta demonstrat. Non habes quicquam præter quàm Iesum Christum: non filium hominis, ut de se solet dicere: non filium dei ut profiteri ei de se usitatum est: non descendentem panem uiuum de cœlis, quod cum multorum scandalo de se frequenter asserit, sed dicens, te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum omnem prænominum & cognominum suorum, uel naturalium, uel assumptorum consuetudinem prætermisit, ut cum confitendus solus uerus deus & Christus Iesus æternitatem præstarent, sine dubio in ea Iesus Christus esset significatiõe, qua deus est. Sed fortè quod ait, te solum, communionem atque unitatem suam à deo separat. Separet sanè, si non ad id quod ait, te solum uerum deum, continuo subiecit: & quem misisti Iesum Christum. Et sensum audientis interrogo quid credendus sit Iesus Christus, cum ad id quod pater solus deus uerus credendus sit, credendus & Christus est? Sed solus fortè pater deus uerus Christo nō relinquit ut deus sit. Nō relinquat sanè, si unus deus pater Christo ut unus sit dominus, non relinquit. Quòd si unus deus pater Christo non adimit ut unus sit dominus, ita solus deus pater uerus Christo Iesu non auferat ut uerus deus sit, cum ad uitæ æternæ meritum hoc proficat, ut cum credatur

solus

Al. *diuinitatem

Hæc uita est æterna ut sciant te solum

solus uetus deus, credatur & Christus. Quid nunc rogo stultitiæ tuæ se osu Christo deputans hæretice, ut cum creditur deo patri, credatur & Christo, qui uitam æternam tribuit, quia honorificandus à patre patrem honorificauit, quia mundũ uicit, quia solus relinquendus nõ solus est, sed secum habet patrẽ, quia à deo exiuit, atq; à patre uenit? Quid igitur in tantis dei uirtutibus nato, naturæ ac ueritatis impartiet? Solum enim uerum deum patrem inutiliter credimus, nisi credamus & quem misit Iesum Christũ. Quid hæres? quid motaris? quid Christus cõfitendus sit doce, nam qui quæ scripta sunt negas, quid restat, nisi ut quæ non scripta sunt credas. O infelix uoluntas, ó ueritati obnitens falsitas, cum in fide & confessione ueri dei patris Christus unitus sit, rogo qua fide uetus deus negatus creatura esse dicitur, cum fides nulla sit in solum uerum deum credidisse sine Christo? Sed angustum te hæretice & diuini spiritus incapacem cœlestium dictorum non adit sensus, & uipereo inspiratus errore, Christum uerum deum nescis in fide solius ueri dei ad nitæ æternitatem confitendum. Sed ecclesiæ fides solum uerum deum patem confessa, confitetur & Christũ: neq; uerum Christum deum confitendo, non & solum uerum deum patrem confitetur. Neque tursum solum uerum deum patrem confessa, non confitetur & Christum. Per id enim & Christum confessa deum uerum est, quòd solum uerum deum confessa sit patrem. Ita quod solus pater deus uetus est, deum uerum esse confirmat & Christum. Non enim unigenito deo naturæ demutationem naturalis natiuitas intulit, & qui ex subsistente deo secundum diuinæ generationis naturam deus subsistit, ab eo qui solus uetus deus est inseparabilis est ueritate naturę. Tenuit enim natura ueritatis suę ordinem, ut natiuitatis ueritatem ueritas naturalis inueheret, nec alterius ex se generis deum deus unus afferret. Atq; ita sacramentũ dei nec in solitudine, nec in diuersitate consistit, cum neq; alter deus deputetur qui ex deo cum naturæ suæ proprietate subsititerit, neq; in unione maneat, quem patrem natiuitatis ueritas doceat confitendũ. Non deseruit igitur natus deus naturæ suæ proprietatem, & naturali in eo uirtute est, cuius in se tenet naturali natiuitate naturam. Non enim in eo deus aut demutatus aut degener est, cum si quod uitium natiuitatis intulisset ei, potius naturæ cõtumeliam per quam natiuitas subsistebat, inferret, dum quod ex se est desineret esse quod fuit est. Atq; ita non eum demutatio corrumpebat, eo qui substantiam nouam natiuitate subsisteret, sed eum qui natiuitate filij impotens naturæ suæ tenere constantiam exterorum aliquid à se alienumq; genuisset. Non est autem, ut sæpe iam commemorauimus, in unitate dei patris & dei filij humanarum uitium opinionum, ut sit uel extensio, uel series, uel fluxus, ut aut riuum fons effundat ab origine, aut ramum arbor teneat in caudice, aut calorem ignis emittat in spacium.* Hæc enim inseparabili protensione manent

potius

tius de re quàm sibi sunt, dum & calor in igne est, & in arbore ramus est, & riuus in fonte est. Et hæc ipsa res sola sibi est potius, quàm res ex re substituta est: quia nō aliud arbor quàm ramus, neq; ignis quàm calor, neq; fons possit esse quàm riuus. At uero unigenitus deus ex perfecta atque inenarrabili natiuitate subsistens deus est, & uera progenies innascibilis dei est, & incorporalis naturæ generatio incorporalis, deus uiuus & uerus à uiuente deo uero, & inseparabilis à deo naturę deus, dum subsistens natiuitas nō alterius naturæ deū perficit, neq; generatio quæ substantiam prouehebat, substantiæ naturam demutauit in genere, sed dispensationem assumptæ carnis, & per exinaniendi se ex dei forma obedientiam, naturę sibi nouitatem Christus homo natus intulerat, non uirtutis naturæq; damno, sed habitus demutatione exinaniens se. Igitur ex dei forma serui formam natus acceperat. Sed hanc carnis assumptionem, ea cū qua sibi naturalis unitas erat patris natura non sineret, &*nouitas temporalis, licet maneret in uirtute naturæ, amiserat tamen cum forma dei naturæ dei secundum assumptū hominem unitatem. Sed summa dispensationis hæc erat, ut totus nunc filius homo scilicet & deus per indulgentiam paternæ uoluntatis, unitate paternæ naturæ*maneret, & qui manebat in uirtute naturę, maneret quoq; in genere naturę. Id enim homini acquirebat ut deus esset. Sed manere in dei unitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per unitatem dei in unitatē dei naturalem euaderet. Vt per hoc quod in natura dei erat deus uerbum, uerbum quoq; caro factum rursum in natura dei inesset. Atq; ita homo Iesus Christus maneret in gloria dei patris, si in uerbi gloriam caro esset unita, rediretq; tunc in naturæ paternæ etiam secundum hominem unitatem uerbum caro factum, cum gloriam uerbi caro assumpta tenuisset. Reddenda igitur apud seipsum patri erat unitas sua, ut naturę suę natiuitas in se rursum glorificanda resideret, quia dispensationis nouitas offensionem*unitatis intulerat, & unitas ut perfecta antea fuerat, nulla esse nunc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumptio. Et idcirco tanto antea præparato ad fidei huius intelligentiam sensu, cum dixisset: Hæc est autē uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, subiecit secundū dispensationis suæ obedientiam: Ego te glorificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut facerem. Postq; ut meritū obedientię & sacramentum totius dispensationis intelligeremus, adiecit: Et nūc glorifica me tu pater apud temetipsum gloria quam habebam anteq; seculum esset apud te. Qui manere Christū in natura dei denegat, & inseparabilem esse atq; indifferentē à solo deo uero nō credit, respondeat quæ huius petitionis sit ratio: Et nunc glorifica me tu pater apud temetipsum. Quid enim causæ est, ut pater eū glorificet apud semetipsum? aut quæ uerbi huius significatio est? quiue significationis effectus est? Pater namq; nō

Als * hæc eni à se inseparabili protensione manent potius detenta q̄ sibi insunt. Non aliud arbor quàm ramus, neq; ignis quàm calor &c.

Als*natiuitas

Als*inesset

Als*uirtutis

Et nunc glorifica me apud temetipsum

eger glorię, nec se exinaniuerat de forma glorię suę. Quo modo ergo apud semetipsum glorificaturus est filium, & ea gloria quam habuit apud eum ante mundi constitutionem? Sed apud eum habere quis sensus est? Non enim ait, gloriam quam habebam anteq̃ seculũ esset, cũ essem apud te, sed gloriam quã habebam apud te. Esse enim apud te, consistentem significat: habere autem apud te, naturæ sacramentũ docet. Glorifica uero apud te, nõ idem est quod glorifica me. Non enim semetipsum glorificari tantũ ita ut sibi aliquid sit propriũ gloriæ rogat, sed apud semetipsum patrem glorificari se ab eo precatur. Vt enim in unitate sua maneret, ut manserat, glorificaturus eum apud se pater erat, quia glorię suæ unitatem per obedientiam dispensationis excesserat, scilicet ut in ea natura per glorificationem rursus esset, in qua sacramento erat diuinæ natiuitatis unitus, essetq́; patri apud semetipsum glorificatus, ut quod apud eum ante habebat maneret, neq; abalienaret ab eo formæ dei naturam formæ seruilis assumptio, sed apud semetipsum glorificaret formam serui, ut maneret dei forma, quia qui in forma serui manserat, idem erat in forma dei. Et cum serui forma glorificanda esset in dei forma, apud eum ipsum glorificanda erat in cuius forma formę seruilis erat habitus honorandus. Non noua uero hæc, neq; nunc primum Euangelicis doctrinis consignata, uox domini est, & hoc ipsum glorificandi filij apud semetipsum dei patris sacramentum pulcherrima illa spei suæ gratulatione testatus est, tunc cum Iuda ad proditionem exeunte, gaudio cõsummandæ suæ dispensationis elatus hæc dixit: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo. Si deus honorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se, & deus protinus honorificauit eũ, quid limosi corporis graues animæ, & sordente peccatis conscientia fœtidæ cœnosæq́; usq; ad iudiciũ diuinæ de se professionis inflamur? & arbitros nos naturæ cœlestis deputantes, impijs ad deum calumniæ nostræ disputationibus fallimus? Quanta potuit enim dominus uerborũ simplicitate Euangelicam fidem locutus est: & in tantum ad intelligentiam nostram sermones aptauit, in quantum naturæ nostræ ferret infirmitas, nõ tamen ut quicquam minus dignũ naturæ suæ maiestate loqueretur. Et primam quidem dicti sui significationem non ambiguam existimo, cum ait: Nunc honorificatus est filius hominis. Gloria enim omnis non uerbo, sed carni acquirebatur, id est, nõ natiuitati dei sed nati hominis dispensationi. Hoc uero quod sequitur quid significet interrogo: Et deus honorificatus est in eo. Honorificatum enim in eo deum audio, & quid istud sit secundum intelligentiam tuam hæreticæ ignoro. Deus in eo honorificatus est, in filio utiq; hominis. Et quæro an filius hominis idem sit & filius dei, & cum non aliud sit filius hominis, neq; aliud filius dei, uerbum enim caro factum est: & cum qui filius dei est, ipse & hominis sit filius, requiro quis in hoc filio hominis, qui

Gloria non uerbo, sed carni quærebatur

&

& filius dei est, glorificatus sit deus, qa in filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus deus est? Videamus quid sit hoc quod tertio subditur: Si deus glorificatus est in eo, deus glorificauit eũ in se. Quod istud rogo sacramenti mysterium est? Deus in filio hominis glorificato glorificatum deum glorificat in se. In filio hominis dei gloria est, & gloria dei gloria filij hominis. Deus glorificat eum in sese, homo utiq; non per se glorificatur. Neq; rursum qui in homine glorificatur deus, licet gloriam accipiat, nõ tamen aliud ipse quàm deus est. At uero cum glorificato filio hominis, glorificans deũ deus glorificat in sese, inuenio naturæ gloriam in gloriam naturæ, naturam glorificantis assumi. Non enim se deus glorificat, sed glorificat deum in homine glorificatum in sese. Quòd autem glorificat in sese, licet non se glorificet, tamen in naturæ suæ gloriam naturam glorificantis assumit. Et cũ glorificans deũ deus, quia glorificatus in homine sit, glorificat in sese, eum quem glorificauit in sese inesse demonstrat cum eum glorificat in sese. Affer nunc quisquis es hæretice flexuosę doctrinę tuæ ineuolubiles quęstiones, quę cũ se nodis suis illigent, in nullo tamen agmine hærendi molestiam continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo deus, & deus glorificatum eum in homine glorificauit in sese. Nõ enim idipsum est glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis deum: uel glorificari in sese, glorificatum in homine deum. Loquere hoc secundum impietatis tuæ sensum uerbis tuis quid uelis esse glorificare in filio hominis deũ. Vtiq; aut Christũ necesse est esse qui glorificatur in carne, aut patrem qui glorificatur in Christo. Si Christus est deus, certe Christus est qui glorificatur in carne. Si pater est, sacramentum unitatis est, cum pater glorificatur in filio. Aut Christum cõfitendo deum, etiam inuitus loqueris, aut patrem deum intelligendo, naturam dei patris non negabis in Christo. Atq; hæc de glorificato filio hominis glorificato in eodem deo dicta sint. De eo uero quòd glorificatum in filio hominis deum deus glorificat in sese, in quo tandem tibi relictam facultatem exerendæ impietatis existimas, ne secundum naturæ ueritatem uerus deus Christus sit? Christum enim deus natũ hominem clarificat in sese, nunquid extra se est quem clarificat in sese? Reddit enim in se Christo gloriam quam apud se habuit: & cum in forma dei assumptio formæ seruilis assumit, in se glorificatur glorificatus in homine deus, qui ante natiuitatis dispensationem in se se erat, & per formam sui, & per naturam natiuitatis unitus. Natiuitas enim nõ nouæ neq; alienæ naturæ deum fecerat, sed naturalis filius patri naturali generatione substiterat. Et cum post natiuitatem hominis glorificatus in homine, in naturę suæ rursum gloriam clarescit, in se eum deus clarificat, cum in naturæ paternæ gloriam, ab ea per dispensationem euacuatus assumitur. Concludit autem audacissimum impietatis tuæ furorem apostolica fides, ne quò licentia liberæ

intelligentiæ euageris, cum ait: Omnis lingua confitebitur quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Quem enim in sese pater glorificauit, in eius gloria confitendus est, & qui in patris gloria confitendus est: quem in se pater glorificauit, in his sine dubio intelligendus est esse, quibus pater est, cum & in se eum glorificauerit, & in gloria eius sit confitendus. Non enim hic nũc tantummodo in gloria dei est, sed in gloria dei patris est. Neq; glorificauit gloria exteriore, sed glorificauit gloria in sese, in eam eum quæ sua est gloriam resumendo, & in eam gloriam quam apud eum habuit, eum & apud se glorificat & in sese. Atq; ita inseparabilis à fidei huius coniunctione intelligitur etiam sub hominis humilitate, sic dicens: Hęc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christũ. Cum & sine Christo, solo deo patre cognito, uita æterna nó sit, & Cristus glorificatus in patre sit. Si autẽ ea demum uita æterna est, solum uerum deum patrem nosse, & quem misit Iesum Christũ, nó existimetur planè uerus deus Christus, si uita sit in deum credidisse sine Christo, & quòd solus deus pater deus uerus est, nó pertineat ad deum Christum, nisi gloria Christi* omnis in solo uero deo patre est. Si enim in se deũ glorificat pater, & solus pater deus uerus est, nó extra solum uerum deum Christus est, quia glorificarum in deum Christum glorificet pater uerus deus solus in sese. Et quòd à solo uero glorificatur in sese, nó alienatur à solo uero, quia in se solo glorificatur à uero. Sed fortè piæ huic fidei nostræ, impiæ perfidiæ tuæ occurrat assertio, ut aliena ab intelligenda dei ueri sit hæc necessitatis cõfessio: Amẽ amen dico uobis, non potest filius à se facere quicq̃ nisi quod uiderit patrẽ facientem. Nisi duplicem responsionem duplex Iudæorum indignatio exigit, sit hæc planè infirmitatis professio, nihil ab se facere filium posse, nisi quod uiderit patrem facientem. Quod; si Iudæis & uiolati sabbati reatum obijcientibus, & æqualitatem in Christo dei per professum sibi deum patrem nó ferentibus, sub eodem dicto ad utrunq; responsum est, putas'ne per cõfessionem responsionis posse dictorum occuli ueritatem? Et quanq; in alio libello tractatus hic à nobis locus fuerit, tamẽ quia modo nó obest, sed etiam ad religionem proficit fidem retractari, eundem ipsum, quia causa postulat reuoluamus. Hinc autẽ primũ responsionis necessitas orta est: Et propter hoc persequebantur Iudæi Iesum, & quærebant eum interficere, quoniam hæc faciebat sabbato. Ira itaq; eorum usq; ad cupiditatem interficiendi eum accendebatur propter opera sabbato gesta. Sed uideamus quid dominus responderit: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Quod rogo istud opus patris est, hæretice, demonstra. Per filium enim & in filio omnia sunt uisibilia & inuisibilia. Et tu qui ultra Euangelia sapis, necesse est ut aliquibus arcanorũ doctrinis cognitionẽ paterni operis adeptus, operantem nobis patrem ostendas. Quòd si pater operatur in filio se

cundum

Als hominis*

Non potest filius à se facere quicquam nisi quod uiderit patrem facientem

Pater meus usque modo operatur, & ego operor

cundum quod ipse ait: Verba quæ ego loquor uobis, non ego loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua, uides ne quid hoc sit: Pater meus usq; modo operatur? Hoc enim ideo ait, ut paternæ in se naturæ intelligeretur maiestas in sabbati opere potestatis suæ usa natura. Cum enim in se operante operetur pater, ipse necesse est patre operetur operante, atq; ideo ait: Pater meus usq; modo operatur, ut ipsum illud præsens dictorum atq; gestorum per se opus, paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enim quod usq; modo operatur, unũ atq; idem dicti temporisq; momentum est, ut non aliud aliquod opus esse patris quàm suum hoc quod agit crederetur, cum per id quod usq; modo pater operatur, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantum patris relicta à uitæ æternæ spe abesset, continuo subiecit: Et ego operor, ut hoc ipsum quod modo operatur pater operetur & filius. Ac sic perfectam fidem docuit, cum id quod modo est, eiusdem tẽporis opus sit, & id quod operatur pater & filius, extra singularis sit unionem. Sed geminatus est audientiũ dolor, id enim sequitur: Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quod non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum proprium dicebat deum, æqualem se faciens deo. Et hic rursum admonebo & euangelistæ iudicio, & communi humani generis sensu filium in paternæ naturæ æqualitate esse. Aequalitatem autem non nisi ex eadem esse natura, quia natiuitas non habet aliunde quod maneat. Et omnis generatio à generante se nõ sit aliena, dum ad id quod maneat, subsistit ex eodem. Huic igitur duplicatæ indignationi uideamus quid dominus respondeat: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Nisi dicta propositionis propria sunt, uim dictis præsumptione propriæ & infidelis intelligentiæ afferimus. Si autem iratarum causis subiecta responsio est, fides nostra potius loquitur quod docetur, quàm irreligiosa peruersitas impietatis suæ defendit errorem. Quæramus ergo an de sabbati opere hæc propria responsio sit: Non potest filius à se facere quicquàm, nisi quod uiderit patrem facientem. Ait enim superius: Pater meus usq; modo operatur & ego operor. Si paternæ in se naturæ autoritate quod gerit, gerente patre agit, qui usq; modo operatur in sabbato, extra crimen est operis filius, in quo paternæ operationis præfertur autoritas. Non enim ad infirmitatem retulit, nõ potest, sed ad autoritatem. Nam ab se non potest nisi uideat, neq; enim præstat uidisse uirtutem, & cum nõ præstet uisus uirtutem, naturam non infirmat non posse sine uisu, sed autoritatem ostendit ex uisu. Id enim quod ait: Nisi uideat, conscientiam significat in uisu, sicut ad Apostolos in Euangelio ait: Ecce dico uobis, leuate oculos uestros, & uidete regiones quoniam albæ sunt ad messem. Conscientia

igitur in se naturæ paternæ quæ in se operatur operante, ne uiolasse sabbatum dominus sabbati crederetur, ait: Non potest filius ab se facere quicq̃, nisi quod uiderit patrem facientem, ut id quod operatur, ex conscientia naturæ in se operantis ostenderet, cum & in se sabbato operante usq; modo pater operetur in sabbato. Ad alterius uero indignationis dolorem consequentis dicti retulit causam: Quæcunq; enim pater facit, eadem & filius similiter facit. Exprobra infirmitatem dei filio, adime quoq; naturæ æqualitatem, si nõ quęcunq; facit pater, eadem & filius facit similiter. Si discrimen aliquod paternæ uirtutis atq; operationis admittitur, si quod ad æqualitatem uirtutis naturæq; proprium est, honoris æqualitas nõ postulatur. Ipse enim in continuis ait: Vt omnes honorificent filiũ sicut honorificant patrẽ. Qui nõ honorificat filium, nõ honorificat patrem qui misit illum. Discerne æqualitatem in honore nõ dispari, infirma naturam in eadem operatione uirtutis. Quid responsionis causam ad cõtumeliam diuinitatis inuadis? Ad operationẽ sabbati respondit, nõ se quicq̃ facere posse, nisi quod patrẽ facientem uidisset. Ad demonstrationẽ uero æqualitatis, quæcunq; pater faceret, facere se professus est. Tenet quod ad sabbatũ pertinet, ad opprobriũ infirmitatis, si nõ quæcunq; facit pater, eadem & filius facit similiter. Si autem sine exceptione quæcunq; sunt, in quo tandem infirmitas reperietur, cũ nulla quæ pater possit nõ possit & filius? Ant in quo tandem pet intercessionem infirmitatis negatur æqualitas, cũ unus atq; idem honor postuletur ad utrunq;? Quòd si eadem est uirtus operandi, & eadem est religio honorandi, nõ intelligo in quo tandem naturæ infirmæ contumelia relinquatur, cũ eadem sit in patre & in filio & uirtutis potestas & honoris æqualitas. Et hæc quidẽ quamuis cũ ipsa rerũ absolutione tractata sint, tamẽ ne quid in eo quod ait dominus: Nõ potest filius facare à se quicq̃ nisi quod uiderit patrem facientẽ, ad infirmandæ naturæ impietatẽ proficiar, potius quàm ad demonstrandæ paternæ in se naturæ conscientiam, per quã ex autoritate operatus in sabbato est, dicti quoq; dominici ad id pertinentis demonstranda cognitio est, quo ait: Et à me facio nihil, sed ut docuit me pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecũ est, & non reliquit me solũ, quoniam ego quæ sunt ei placita facio semper. Sentis ne quid sit, nõ quicq̃ posse facere filium, nisi uideat patrem facientem, & quo sacramento dictum sit: Et à me facio nihil? Et rursum: Nõ reliquit me solum, quoniam ego quæ sunt ei placita, facio semper? Si enim ideo nihil ab se facit, quia in se manet pater, quomodo rursum ideo se solũ pater nõ reliquit, quia quæ sunt ei placita facit? Non concordat secundum sensum tuum hæretice, dictorum diuersitas, ut nihil faciat à se nisi doctus à manente in se patre: & rursum idcirco in se pater maneat, quia quæ ei sunt placita gerit. Si enim nihil ab se facit propter manentem in se patrem, quo modo hinc ut in se pater maneat meritus

ritus est, qòod ea quæ ei placeant agit? Non enim meritum aliquod est, nõ ab se gerere quæ quis agat. Et contrà, quo modo patri quæ filius agat placita sunt, cũ ea ipsa agat manens in filio pater? In angusto es impietas, & te munitissima fidei nostrę pietas concludit. Agit aliquid filius aut nõ agit? Si nõ agit, quo modo in his quæ agit placet? Si autẽ agit, quo modo agit in his quæ ab se nõ agit, cum & proprium sit egisse quæ placeant, & sine merito sit non ab se egisse quæ gesserit? Sed naturæ cui contradicis, hæc unitas est, ut ita per se agat, ne à se agat: & ita à se non agat, ut per se agat. Intellige agentem filium, & per eum agentem patrem. Non ab se agit, cum pater in eo manere monstratur. Per se agit, cum secundum filij natiuitatem agit ipse quæ placita sunt. Infirmus sit non ab se agendo, nisi adeo ipse agit, ut quæ agit placeant. Non uero sit in unitate naturæ, si nõ quæ ipse agit, & in quibus placet, nõ ab se agit, sed manens in eo ad agendum pater edocet. Ita & manendo docet pater, & filius agendo nõ ab se agit, & non ab se agens filius, cum quæ placita sunt facit, ipse agit. Ac sic unitas naturæ retinetur in agendo, dum & ipse operans non operatur ab se, & ipse ab se non operans operatur. Adiunge quoq; huic illud quod ad opprobriũ infirmitatis usurpas: Omne quod dat mihi pater, ad me ueniet, & uenientem ad me nõ repello, quia descendi de cœlo, nõ ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem patris qui me misit. Sed fortè sine uoluntatis libertate sit filius, ut ei naturę infirmitas imperet necessitatem. Ideo autem necessitati sit subditus oõ uoluntati, ut datos sibi uenientes à patre nõ repellat. Sed sacramenti unitatem in his dominus significans, dum nõ repellit sibi datos, dum nõ suam, sed mittentis se agit uoluntatem, post repetitam haoc eandem Iudæis murmurantibus uocem, intelligentiæ nostræ sensum confirmat, dicens: Omnis qui audiuit à patre & didicit, uenit ad me, non quòd uiderit patrẽ quisquàm, nisi qui est à deo, hic uidit patrem. Amen dico uobis, qui credit in me, habet uitam æternam. Et quæro primũ, ubi auditus sit pater, ubi docuerit audientes. Sed patrem nemo nouit, nisi qui à deo est. Et quo modo eum quisquàm audierit, quem nemo uidit? Audiens ergo à patre ad filium ueni. Et cum filius auditur & docet, naturæ in eo paternæ proprietas & auditæ & docentis ostenditur, ut hoc quod docet filius & auditur, paternæ doctrinæ intelligatur auditio. Nam cum nemo uiderit patrem, & ad filium ueniens, à patre audiat atq; discat ut ueniat, admonemur intelligere quid sit & in loquente filio patrem docere, & in cõspectu filio patrem qui à nemine sit uisus, audiri, quia naturæ paternæ proprietatem natiuitas filij in se perfecta contineat. Volens igitur unigenitus deus autoritatem paternam, salua in se naturæ unitate testari, & datos sibi à patre non repellit, & uoluntatem non suam, sed eius qui se misit efficit? non quòd non uelit quæ agit, aut quòd nõ ipse audiatur qui docet, sed ut eum qui se mittat, & se qui missus est, sub

An necessitas filij sit

proprietate naturę indifferentis ostenderet, cū quę uult agit, & loquitur ea, & uoluntatē & opera & dicta patris esse significet. Quòd autē sit libere uoluntatis, nō ambigue ostendit cum ait: Sicut enim pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat: cū æqualis in patre & filio & uirtutis potestas & honoris dignitas manifestatur, ibi & libertas uolūtatis ostenditur: cum autē unitas demonstratur, ibi paternę uoluntatis significatur affectio. Quæ enim uult pater, ea facit filius. facere autē plus est, quàm uoluntati obedire, quia obedire uolunrati, habet exterioris necessitatē: facere uoluntatem, propriū est unitati, cum factū sit uoluntatis. Et cū filius uoluntatē patris facit, docet per naturæ indifferentiam, naturalem sibi uoluntatē esse cum patre, cū uoluntas eius sit, omne quod faciat. Vult planè filius omnia quæ pater uult, nec naturalis dissentit uoluntas. Namq; cum hæc uoluntas patris sit quā ostendit dicens: Hæc est enim uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet filiū & credit in eum, habeat uitam æternam, & suscitem eū in nouissimo die, audi nunc an filij à patre dissentiens sit uoluntas, cum ait: Pater quos mihi dedisti uolo ut ubi ego sum, & illi sint mecū. Non ergo ambigitur filiū uelle. Nam cum pater uelit credentes in filio uitam æternam habere, filius uult illic ubi ipse sit esse credentes, nisi fortè cohabitare Christo nō sit æternitas, aut non perfecta & beata in se credentibus tribuat Christus, hæc dicens: Nemo nouit filiū, nisi pater, neq; patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. An ne nō in libertate est uoluntatis uolens nobis secreti illius paterni tribuere cōscientiam, & adeo uoluntas ei libera est, ut cognitionem sui atq; patris quibus uoluerit impartiat? Atq; ita inter patrem & filiū & natiuitatis & unitatis demonstrata natura est, cū sic liber in uoluntate sit filius, ut quod uolens agit, factum paternę sit uoluntatis. Nesciens planè dispensationem fidei, extra intelligentiam sacramentorum est, & doctrinam Euangelij non adeptus, ab spe Euangelij peregrinatur. Credendus est pater in filio, & filius in patre, per naturæ unitatem, per uirtutis potestatem, per honoris æqualitatem, per natiuitatis generationem. Sed contraria fortè huic nostræ professioni est domini testatio, cum ait: Pater maior me est. Hoc'ne hæretice, impietatis tuæ telum est? hæc furoris tui arma sunt? Excidit ne tibi ecclesiam duos innascibiles nescire, & duos patres non confiteri? Oblitus es mediatoris dispensationem, & in ea partum, cunas, ætatem, passionem, mortem, crucem? Et renascens non confessus es ex Maria filium dei natum? Si in his omnibus filius manens ait: Pater maior me est, ignorandum existimas hanc dispensationem salutis tuæ, exinanitionem formæ dei esse? & patrem extra hanc humanarū passionum assumptionem, in illa incontaminatæ naturæ suæ beata æternitate sine carnis nostræ susceptione mansisse? Nos enim unigenitum deum in forma dei manentem in natura hominis mansisse profitemur, neq; unitatem formæ

seruilis

feruilis in naturam diuinæ unitatis ftatim refundimus, neq; rurfum corporali infinuatione patrem in filio prædicamus, fed ex eo eiufdem genetis genitam in fe naturam naturaliter in fe gignentem fe habuiffe naturam, quæ in forma naturæ fe gignentis manens formam naturæ atq; infirmitatis corporalis acceperit. Erat enim humanæ naturæ proprietas, fed nō dei forma iam nō erat, quia per eius exinanitionē ferui erat forma fufcepta. Neq; enī defecerat natura ne effet, fed in fe humilitatem terrenæ natiuitatis manens, fibi dei natura fufceperat, generis fui poteftatem in habitu affumptæ humilitatis exercens, & ex deo deus natus, in forma * dei homo repertus, deū fe uirtutibus agens, neq; deus non erat quem geftis fuis docebat. Neq; enim homo, in cuius habitu repertus eft, non manebat. Et idcirco in hoc eodem fuperiore fermone, naturæ fibi cū patre unitatem conteftatus dixerat: Qui me uidet, uidet & patrem, & ego in patre, & pater in me. Quę utiq; differentiam nō habent ex qualitate naturæ, cum cōtemplatio filij uifum cōpleffet & patrem, & unus in uno manens, unum nō difcernat ab uno, ac ne per contemplationem corporalem referre ex fe paternæ cōtemplationis uifum exiftimaretur, fubiecerat: Credite in me, quoniam ego in patre, & pater in me. Sin autē, uel propter opera credite. Vt cum uirtus naturæ res effet, & operatio ipfa uirtutis fit poteftas, per uirtutis poteftatē, naturæ in fe paternæ unitas nofceretur, cum in quantū quifq; deum cognouiffet in naturę uirtute, in tantum deum patrem cognofceret in poteftate naturę. Et cum tantus quantus eft pater, filius uidendū in fe patrem præftaret & in geftis, indifferens per id pater in filio cognofceretur, per intelligentiam indifferentis pro poteftate naturæ. Impleturus itaq; unigenitus deus carnis difpenfationem, & acceptæ formæ feruilis facramentū confummaturus ufus eft demonftrandæ fidei noftræ profeffione, dicens: Audiftis quoniam dixi uobis, uado & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis quoniam uado ad patrem, quia pater maior me eft. His itaq; quæ ad naturam diuinitatis fpectant, explicitis, hoc eodem fuperiore fermone nunquid profeffio hæc aufert filio naturæ æqualitatem, quam natiuitas generata cōfummat? Aut nunquid unigenito deo cōtumelia eft patrem fibi innafcibilem deū effe, cum ex innafcibili deo natiuitas unigenita in naturam unigenitam fubfiftat? Non enim fuæ originis eft filius, neq; natiuitatem fibi nō extans ipfe conquifiuit ex nullo, fed ex uiuente natura uiuens natura extans tenet in fe naturæ poteftatem, profeffa autoritate naturæ, ut & honorem teftetur, & gratiam fumptæ natiuitatis in honorem, & hoc quidem patri debitū reddens, ut obedientiam fuam mittentis deputet uoluntati, nō tamen ut naturæ unitatem obedientia humilitatis infirmet, factus obediens ufq; ad mortem. Num tamē poft mortem non fuper omne nomen eft? Sed fi fortè hinc inæqualis uidetur, quia ei poft euacuationem formæ dei donatur hoc nomen, calumnia hæc facramen-

Al.* ferui

facramentum aſſumptæ humilitatis ignorat. Si enim natiuitas hominis na
turam nouam intulit, & humilitas formam demutauit ſub aſſumptione ſer
uili, nũc donatio nominis, formæ reddidit æqualitatem. Quid enim dona/
tum ſit quære. Si enim hoc donatum quod dei eſt, naturæ huius donum ig
nobilitatem diuinæ illi nõ inuehit naturæ. Deniq; hoc nunc quod donatur
ei nomen, & ſi habeat doni ſacramentum, nõ tamen habet in dono nomi/
nis nomen alienum. Donatur enim Ieſu, ut ei cœleſtia & terreſtria & infer/
na genu flectãt, & omnis lingua confiteatur quia dominus Ieſus Chriſtus
in gloria eſt dei patris. Confeſſionis ergo huius honor donatur, ut in glo/
ria dei patris ſit cõfitendus. Cum audis itaq;: Pater maior me eſt, ſcito eum
de quo ob meritum obedientiæ dictum eſt: Et donauit ei nomen quod eſt
ſuper omne nomen. Audi rurſum: Ego & pater unum ſumus. Et qui me ui/
det, uidet & patrem. Et ego in patre, & pater in me. Honorem donatæ con/
feſſionis intellige, quia dominus Ieſus in gloria eſt dei patris. Quando igi/
tur illud eſt, pater maior me eſt? nempe tum cum donatur ei nomen ſuper
omne nomen. At contrà quando eſt, ego & pater unũ ſumus? nempe cum
omnis lingua cõfiteatur quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei pa/
tris. Si igitur donantis autoritate pater maior eſt, nunquid per doni cõfeſ/
ſionem minor filius eſt? Maior itaq; donans eſt, ſed minor iam nõ eſt cui
unũ eſſe donatur. Si nõ hoc donatur Ieſu, ut cõfitendus ſit in gloria dei pa/
tris, minor patre eſt: ſi autẽ in ea gloria donatur ei eſſe qua pater eſt, habes
& in donantis autoritate, quia pater maior eſt, & in donati cõfeſſione, quia
unum ſunt. Maior itaq; pater filio eſt, & planè maior, cui tantum donat eſ/
ſe, quantus ipſe eſt: cui innaſcibilitatis eſſe imaginem, ſacramento natiuita/
tis impertit, quem ex ſe in forma ſua generat, quem rurſum de forma ſerui
in forma dei renouat, quem in gloria ſua ſecundũ ſpiritũ Chriſtũ deum na
tum, donat rurſum eſſe in gloria ſua ſecundũ carnem Ieſum Chriſtũ deum
natum, mortuũ. Cauſam igitur oſtendit, quur ſi eum diligerent, gauderent
quòd ad patrem uadit, quia pater maior me eſt. Gaudiũ hoc utiq; ex dile/
ctione docens eſſe, quia lætaretur dilectio Ieſum eſſe in gloria dei patris cõ
fitendum, & gloriæ huius reſumendæ meritũ continuo ſubiecit, dicens: Ve
nit enim princeps mundi huius, & in me habet nihil. Nihil in eo princeps
mũdi huius habet, quia ut homo habitu repertus, extra peccatũ carnis ma
nebat in ſimilitudine carnis peccati de peccato peccatũ in carne cõdemnãs.
Totũ autẽ hoc ad paterni mandati referens obedientiam, ſubiecit: Sed ut
ſciat mũdus quoniam ego diligo patrẽ, & ſicut mandatũ dedit mihi pater,
ſic facio, ſurgite eamus hinc. Ad conſummandũ corporeæ paſſionis ſacra/
mentum per dilectionẽ efficiendi mandati paterni feſtinat exurgẽs corpo
reæ tamẽ aſſumptionis ſtatim myſteriũ pandens, per quam ei tanq; in uite
modo palmitis ineſſemus, fructum nobis ut palmitibus, niſi ille uitis eſſet
effectus

Imò ſi non donat hoc quo maior eſt, quomodo non minor filius?

effectus, utilem nō daturis. Atq; idcirco manere nos in se per fidem assum pti corporis monet, ut qui uerbum caro factum est, naturæ carnis suæ tanquam uiti palmites inessemus, à corpore huius humilitatis assumptione formam paternæ maiestatis alienans, tum cum se ad unitatem palmitū uitem professus, agricolam patrem curiosum huius uitis ostendit, cuius inutiles atq; inferaces palmites desecans deputaret arsuros, dicēs ita: Qui me uidet, uidet & patrem, & uerba quæ ego loquor, non à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Et credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est, ut sacramentum natiuitatis, & mysterium assumpti corporis manifestaret per continentiam dictorum adiiciens, ait: Quia pater maior me est. Et confestim, ut absoluta dicti ratio subesset, & agricolæ, & uitis, & palmitum, subiecit exemplū, assumptionem per id corporeæ humilitatis ostendens. Et hinc causam eundi ad patrem, & dilectionis lætitiam cum ad patrem iret, docens esse opottere, quia pater maior se esset, à quo scilicet esset glotiam resumpturus, apud quē, & in quo esset glorificandus, nō nouello honore, sed pristino: neq; alieno, sed quē apud eum habuit. Si itaq; nō in ipso glotificandus est, id est, ut sit in gloria dei patris, cōtumeliam adscribe naturæ: si uero quòd ab eo glorificatur, autoritas est, pattem maiorē in glorificandi autoritate cognosce. Quid dispensationem ad impietatem trahis? Quid sacramentum nostræ salutis inuadis ad mortem? Glorificaturus filiū pater maior est, glorificatus in patre filius minor nō est. Aut quomodo minor est, qui in gloria dei patris est? Aut nunquid pater maior non est? Maior utiq; pater est, dum pater est: sed filius dum filius est, minor nō est. Natiuitas filij patrem constituit maiorem, minorem uero filiū esse natiuitatis natura non patitur. Maior pater est, dum gloriam assumpto homini rogatur ut reddat: filius minor nō est, dum gloriam resumit apud pattem. Atq; ita & sacramentū natiuitatis, & dispensatio corporationis impletur. Nam & pater dum & pater est, & glorificat nunc filium hominis, maior est. Et pater & filius unum sunt, dum ex patre natus filius, post assumptionem terreni corporis glorificatur in patre. Non habet itaq; natiuitas naturæ ignobilitatem, quia in forma dei est, qui ex deo nascitut. Et cum differre significatione ipsa existimetur innascibilitas à natiuitate, natiuitas tamen nō est extra innascibilitatis naturam, quia nō sumpsit aliunde quod subsistit. Nam & si nō consequuta sit, ut coinnascibilis effecta sit, accepit tamen ex innascibili deo esse, quod deus est. Fides igitur nostra & si initium natiuitatis nō apprehendens, unigenitum deum semper profiteatur, quia natura non ferat ut cœpisse aliquando confiteatur, cuius natiuitas omne initij tempus excedat, sed quem semper esse & ante tempora confitetur, natum tamen in intemporali infinitate non ambigit, eum tamen ex intiabilis intelligentiæ natiuitate confessa. Sed hoc hæretici ad naturæ contu

Pater maior, sed filius non est minor

meliam

meliam sumunt, quia dictum est: Pater maior me est. Vel illud: De die autẽ

Quomodo filius nescit diẽ

& hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi pater solus. Ignoratio ergo diei atq; horæ obijcitur unigenito deo, ut deus ex deo natus nõ sit in ea naturæ perfectione qua deus est, cum nesciendi necessitate dominante, iam uis aliqua exterior eo potior sit, quæ tanquam aduersum se imbecillũ in ignorantiæ eum infirmitate detineat. Quin etiam ad huius nos intelligentiæ impietatem hæreticorum furor iure quodam necessariæ confessionis compellit, ut ita credendum sit, quia & à domino dictum sit ita, & uideri irreligiosissimum, professionis eius de se protestationem diuersa intelligentiæ nostræ opione corrumpi. Ac primũ antequam dicti ratio & causa memoretur, sensu cõmunis iudicij sentiendũ est, an credibile esse possit, ut aliquid ex omnibus nesciat, qui omnibus ad id quod sunt, atq; erunt, autor est. Si enim omnia per Christum, & in Christo, & ita per ipsum ut omnia in ipso sint, id quod neq; extra eum, neq; non per eum est, quomodo non etiam in scientia eius sit, cum plerunq; scientia ea etiam, quæ neq; in se, neq; per se sint, per uirtutem naturæ non nesciens apprehendat? At uero quod causam nisi ex eo nõ sumit, & motum ad id quod est, eritq;, nisi intra se nõ capit, quomodo extra eius naturæ scientiam est, per quã, & in qua id quod efficiendum sit, continetur? Cogitationes namq; humanas nõ tantum præsenti motu incitatas, sed etiam instinctu futuræ uoluntatis agitandas dominus Christus non ignorat, Euangelista testante: Sciebat enim Iesus ab initio, qui essent non credentes, & qui esset traditurus eum. Naturæ ergo eius uirtus, quæ cognitionem rerum nõ extantium capit, & quiescentium adhuc animorũ subituras inquietudines nõ ignorat, id quod per se, intraq; se est, nescisse existimabitur, & alieni potens, impotens sui esse? de quo dictũ meminerimus: Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes.

Coloss. 1.

Vel illud: Quia in ipso complacuit omnem plenitudinẽ inhabitare, & per ipsum reconciliari omnia in ipso. Cum igitur omnis in eo sit plenitudo, & omnia per ipsum & in ipso reconcilientur, & dies illa recõciliationis nostræ expectatio sit, hanc ille diem ignorat, cuius & in se tempus est, & per sacramentum eius est? Etenim aduentus sui dies ista est, de qua Apostolus ait: Cum autem Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos cum eo apparebitis in gloria. Nemo itaq; quod per se, & intra se est, nescit. Christus aderit, & aduentus sui diem ignorat? Dies suus est secundũ eundem Apostolum, quia dies domini sicut fur in nocte adueniet, & ignoratione eius detineri intelligendus est? Humanæ naturæ quod agere diffiniunt, quantum in se est, præsciunt, & sequitur gerendorum cognitio uoluntatem agendi, deus uero natus, quod in se, & per se est, nescit? Per eum enim tempora, & in eo dies est, quia & per ipsum futurorum constitutio est, & in ipso aduentus sui dispensatio est. Et erit in ea hebetudine, ut quod sibi cõstat, sensu naturę

torpentis ignoret, ferarum beluarumq; modo, quæ extra rationem consilij prouidentis animatæ ipsum quod agunt nesciunt, cum quodam motu stupidæ uoluntatis agitatæ, fortuito ad aliquid & incerto feruntur ingressu? Quomodo etiã dominus gloriæ aduẽtus sui ignotabili die naturæ esse incompositæ & imperfectæ creditur, quæ & necessitatẽ habeat adueniendi, & scientiam aduentus sui nõ adepta sit, per quod potior sit ignoratio deo, quæ ei auferat cognitionis habere uirtutem? Iam uero quãta impietatis generatur occasio per infirmitatem Christi, etiam deo patri uitium deputabitur, ut unigenitum deum, & dilectionis suæ filiũ, huius diei cognitione fraudauerit, malignitatisq; affectu scientiam futuræ cõsummationis inuiderit. Et cum non ignorabilem ei esse passionis & diem & horam uoluerit, diem uirtutis eius, & clarificandi in sanctis suis horam negauerit, & ademerit beatitudinis cognitionẽ, cui mortis indulserit præscientiã? Humanæ istud conscientiæ mon potest ferre trepidatio, ut hoc sibi de deo arbitrium præsumat, & ei uitia humanæ demutationis adscribat, ut aut aliquid filio pater deneget, aut aliquid deus natus ignoret. Nescit autem deus aliud aliquando quàm dilectio esse, neq; aliud quàm etiam pater esse. Et qui diligit, non inuidet: & qui pater est, non etiam non pater totus est. Non enim admittit hoc nomen portionem, ut ex aliquo pater sit, & ex aliquo pater non sit. Pater enim uniuersitatis eius quæ in se est, pater est: omnem se in eo habens, cui non sit ex portione quòd pater est, non quòd sibi eorum quæ sua sunt, pater ipse sit, sed quòd in his quibus ipse est, ei qui ex se est, pater totus sit. Et cum secundum humanorum corporum naturas quæ ex disparibus conueniunt, & ex compositis consistũt, non possit nisi omniũ suorum quis pater esse: aut quod in unoquoq; est generum ac partium, id in filio natiuitas perfecta cõseruet. Omniũ ergo suorum quis pater est, dum ex omnibus natiuitas, & in omnibus manet. Et cum in deo nõ sint corporalia, sed absoluta: neq; particulata, sed tota & uniuersa: nõ uiuificata, sed uiua, totus uiuẽs, & unũ totum deus, dum non ex portione copositus est, sed ex simplicitate perfectus est, necesse est, ut secundũ quod est pater, ipse sit omniũ suorum eius quem ex se genuit pater totus, dum eum patrem ex suis omnibus natiuitas filij perfecta cõsummat. Si igitur proprius filio pater est, in ea necesse est filium manere proprietate qua pater est. Manere autem quomodo existimabitur, si extra præscientię naturã sit, & aliquid natiuitati eius ex auctoritate defuerit? Deerit enim propè totum, si quod propriũ deo est, nõ habeat. Propriũ autem deo quid aliud, q̃ cognitio futurorum est? ut res nondum manentes, mansurasq;, posterius inuisibiliũ ac nondum extantiũ generum capax natura cõtineat. Non patitur autẽ in nobis doctor gentium Paulus hãc impij erroris professionem, ut ignorasse aliquid unigenitus deus existimet. ait enim: Instituti dilectione in omnes diuitias adimplerionis

intellectus in agnitionē sacramēti dei patris & Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconsi. Deus Christus sacramentum est, & omnes sapientiæ & scientiæ in eo thesauri latent. Portioni uero & uniuersitati non potest conuenire, quia neq; pars omnia intelligi, & omnia partem non patitur intelligi. Filius enim si diem nescit, iam non omnes in eo scientiæ thesauri sunt. Quòd si in eo omnes scientiæ thesauri sunt, diem nō ignorat, omnem in se scientiæ thesaurum continens. Sed meminisse nos conuenit, occultos in eo istos scientiæ thesauros esse, neq; idcirco quia occulti sint, non inesse, cum per id quod deus est, in eo insint: per id uero quod sacramentum est, occultantur. Non occultum autem, neq; ignoratum nobis est sacramentum dei Christi, in quo absconsi omnes scientiæ thesauri sunt. Et quia sacramentum ipse est, uideamus an in his quæ nescit ignorans sit. Si enim in cæteris professio ignorandi non habet nesciendi intelligentiam, ne nunc quidem quod nescit ignorat. Nam cum ignoratio eius secundū quod omnes thesauri in eo scientiæ latent, dispensatio potius quàm ignoratio sit, habes causam ignorandi sine intelligētia nesciendi. In omnibus enim quæ ignorasse deus loquitur, ignorantiam quidem profitetur, sed ignoratione tamen non detinetur, dum ad id quod nescit, non nesciendi infirmitas est, sed aut tempus est non loquendi, aut dispensatio est non agendi. Loquitur ad Abraham deus dicens: Clamor Sodomorum & Gomorræ impletus est, & peccata eorum magna ualde. Descendam ergo & uidebo, si secū dum clamorem eorum consummantur: quod si non, ut sciam. Habemus ergo ne scientem deum, quod tamen non nesciat: nam cum peccata magna ualde sciat esse, & rursum descendit ut uideat an consummati sint, & si nondum consummati sunt ut sciat, intelligimus eum non ea tunc scire, quia prius nesciat, sed tunc scire, quia tempus ad agendum sit. Nescire ergo deum, nō est ignorantiæ diminutio, sed temporis plenitudo. Expectatur enim ad hoc ut sciat. Et cum *nescimus id de eo intelligere quod nesciat, cum tamen adhuc expectet ut sciat, necesse est, ut id quod sciens nescit, & nesciens scit, nihil aliud quàm uel loquendi dispensatio sit, uel agendi. Non ergo ambigi licet, dei scientiā ex tempore potius esse quàm ex demutatione, cum ad id quod deus scit, profitendæ potius scientiæ tempus sit, quàm adeptæ, ut etiam ex hoc docemur, quod ad Abraham dictum est: Ne inijcias manum tuam in puerum, & ne facias illi quicquam: nunc enim cognoui quia times dominū deum tuum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Deus itaq; modo scit: modo autem scire, anterioris ignorantię professio est. Quod cum in deum non cadat, neque ut ignorauerit ante fidelem sibi esse Abraham, de quo dictum est: Credidit Abraham deo, & deputatum est ei ad iustitiam: hoc quod nunc cognouit, tempus quo Abraham testimoniū accępit, non etiam deus scire cœpit. Abraham enim holocausto filij, dilectionem quam ad deum

Deus quō sciat aut nesciat

Al's* non possimus

ad deum habebat,docuerat.Deus tunc cognouit,cum loquitur.Et quia an te nescire non intelligendus est, necesse est idcirco tunc intelligatur cognouisse,quia loquitur. Et de plurimis quidem quæ de scientia dei testamento ueteri continentur,hæc tantum exempli causa demonstrata à nobis sunt,ut id quod nescit deus,non ignorationis causa intelligeretur esse, sed temporis.In euangeliis uero dominum multa scientem nescire inuenimus, operarios iniquitatis in uirtutibus multis,& in nomine eius gloriantes non nouit dicens:Et tunc iurabo,quia non noui uos. Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.Etiam cum iureiurando eos non nouit, quos tamen iniquitatis operarios esse non nescit. Nescit ergo non idcirco quia nesciat, sed quia cognitione eius per iniquitatem operationis indigni sint, fidem dicti etiam iurisiurandi religione confirmans,& habens in naturę uirtute ne nesciat,& retinens in sacramento uoluntatis ut nesciat. Nescit quoq; unigenitus deus uirgines stultas,& comparandi sibi olei incuriosas, gloriosi aduentus sui thalamum ingressus,ignorat.Nanq; & adeunt & rogant, & usq; eo non ignorantur,ut his rex respondeat:Amen dico uobis, quia nescio uos. Nam & occursus & deprecatio nō ignorabiles esse eas patitur, sed nesciendi responsio,non naturæ potius quàm uoluntatis est, dum ab eo qui nihil nescit,indignæ sint quæ sciantur. Deniq; ne per infirmitatem ignorare existimaretur,cōtinuo Apostolis ita loquutus est: Vigilate itaq;, quia nescitis diem neq; horam,ut cum uigilare eos ob ignorationem diei atq; horę monet,per id nesciri ab eo uirgines noscerentur,quòd sopitę & negligentes,in dignæ aditu thalami sui oleo indigendo mansissent. Non est igitur dominus Iesus Christus, qui scrutans corda & renes deus est,in ea naturæ infirmitate,ne nesciat,cum hoc ipsum ex naturæ scientia intelligatur esse, quod nesciat. Quòd si qui fortè ignorationem ei deputabunt ab eo quia sciat cogitationes eorū,dici sibi metuant:Quid cogitatis mala in cordibus uestris? Nam cum cogitationum gestorumq; non ignarus cognitor, interdum de cogitatis gestisq; quasi ignarus interrogat,uelut de tactu fimbriæ mulierē, uel de dictorū dissensione apostolos,uel de sepulchro Lazari flentes, non nesciens intelligēdus est nescire,sed loquens. Neq; enim natura fert, ut qui in absenti Lazarū mortuum sepultumq; sciat, sepulchri locū nesciat: & qui cogitationes uidet,mulieris fidem nō cognouerit:& qui necessitatē non habet de aliquo interrogādi,dissensionem apostolorū ignorauerit. Sed ei qui nouit omnia,ea ipsa quæ nō nescit, dispensatio est aliquando nescire se loqui,dum aut apud Abrahā scientia dissimulatur in tempus, aut apud stultas uirgines,& iniquitatis operarios cognitio negatur indignis,aut in sacramento filij hominis,interrogatio ignorantis ex homine est. In his se omnibus ueritate corporeæ natiuitatis accōmodans,quibus naturæ nostræ infirmitas detinet,non ut infirmus esset ex natura qui deus est,sed infirmitates

Nescio uos

q 2 sibi

ſibi hominum deus homo natus aſſumpſerit. Aſſumpſerit autem ita, non
ut in naturam infirmã natura indemutabilis ſit redacta, ſed ut in naturę de
mutabilis ſuſceptione eſſet ſacramentum, dum & qui erat deus, homo eſt,
nec deus deſtitit manere, qui homo eſt. Agens itaq; ſe, atq; cõformans ho
minem natum, manens deus uerbũ, ſæpiſſime in ea eſt profeſſione qua ho
mo eſt, cum tamen & proteſtatio dei ea ſit ſæpe quæ hominũ, cum ea ne-
ſcit, quę aut nõ ſint in tempore cõfitenda, aut nõ agnoſcuntur ad meritum.
Intelligendum itaq; eſt, cur profeſſus eſt diem ſe neſcire. Si omnino neſcire
creditur, Apoſtolus ita cõtradicit: In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ &
ſcientiæ abſconditi. Eſt ergo abſconſa ſcientia, quæ quia abſcondita eſt, in-
terdum & neſcientia cõfitenda eſt, ut eſſe poſſit abſcondita. Nam ſi erit in
proteſtatione, non etiam in ſecreto manebit. Negat ergo ſe ſcire, ut ſcientia
poſſit eſſe abſcondita. Quòd ſi idcirco neſcit, ut ſcientia maneat abſconſa,
non per naturam neſcit omnia ſciens, quod idcirco tantũ ut abſconſum ſit,
Iudicij dies quare abſconditus neſcit. Cur autem diei ſcientia abſconſa ſit, non in obſcuro eſt. Nanq; dum
monet nos irremiſſa fide intentos ſemper manere, ſecuritatem cognitionis
ademit, ut pendulæ expectationis incerto mens ſolicita feſtinans, & aduen
tus diem ſemper expectans, ſemper expectando ſperet, curamq; perugi-
lem incertum ipſum, nõ ambigendi tamen temporis detineret. Ita enim do
minus ait: Ideo & uos eſtote parati, quia neſcitis qua hora filius hominis
uenturus eſt. Et rurſum: Beatus ille ſeruus, quem ueniens dominus eius in-
uenerit uigilantem. Ignoratio nõ ad errorem fuit neceſſaria, ſed ad perſeue
rantiam. Nec negatum id ad detrimentum eſt, quod ignoratum tribuit in-
*Al.*exci- taret* crementum, ne ſcientiæ ſecuritas negligentiam fidei diſſimulatæ non*exer
ceret, ſed præparationem irremiſſam expectatio indefinita retineret, quæ
modo furis metuendo ſemper caueret, illo eligente omne tempus ad furtũ,
patrefamiliâs uero domus, damni ſemper timore uigilante. Quanq; igitur
nõ obſcurũ ſit, ignorationem dei nõ ignorationem eſſe, ſed ſacramentum,
dum per diſpenſationem agendi, aut proteſtandi, aut demõſtrandi ſic ne-
ſciat ut ſciat, & ſic ſciat ut neſciat, tamen uidendũ eſt, ne fortè & ita infirmus
ſit, ut ea quæ pater ſcit, ſcire nõ poſſit, potente quidem eo cogitationes hu-
manorũ cordiũ noſſe, quia natura potior motibus ſe naturæ inferioris ad-
miſceat, eamq; tanq; imbecillã uehemẽti uirtute tranſcurrat, ſed impotens
ſit, uehementiorem ſe naturã infirmior ipſa penetrare, quemadmodũ leui-
bus grauia, & raris denſa, & ſolida liquidis nõ cedunt, ita cõtrà grauibus le-
uia, & rara denſis, & liquida ſolidis ſunt peruia, quia cum nõ pareãt ualida
infirmioribus, ualidis tamen infirma penetrãtur. Ob id ergo cogitationes
dei patris ignorare filius ab impijs dicitur, quia infirmus ipſe cum ſit, non
adeat ineundo potiorẽ, nec ualentẽ inualidus tranſcurrat. Quæ ſi quis non
modo ore temerario loqui audebit de unigenito deo, uerum etiam corde
impio

impio cogitare, Apostolũ ita de spiritu sancto ad Corinthios scribentem credidisse cognoscat: Nobis autem reuelauit deus per spiritũ suum, spiritus enim omnia scrutatur etiã altitudines dei. Quis enim scit hominũ quæ sunt hominis quę in ipso sunt, nisi spititus qui in ipso est? Ita & quę in deo sunt nemo nouit, nisi spiritus dei. Sed hęc inania corporaliũ rerũ exempla spernentes, deũ de deo, & spiritum de spiritu, uirtutibus suis potius ꝙ terrenis cõditionibus ęstimemus. Aestimemus autẽ non sensu nostro, sed professione diuina, & credamus ei qui ait. Qui me uidet, uidet & patrẽ. Nec ignoremus eum qui dixit: Vel operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre. Nec ignoremus eum qui locutus est: Ego & pater unũ sumus. Si eñ sensum nostrũ rerum nomina secundũ humanam intelligentiã commemorata cõfirmant, nõ habet ab eo naturæ differentiã, in quo per intelligentiã quisq; uidetur. Nec differt à genere, qui manentẽ in se habens, inest in manente. Nec diuersi sunt qui unũ sunt, intellige unitatẽ, dum nõ diuidua natura est. Naturæ uero rursum indiuiduę sacramentũ apprehende, dum tanquam speculũ unus unius est. Speculũ autẽ ita, ut nõ imaginatã speciem exterioris naturæ splẽdor emittat, sed dum uiuens natura uiuẽtis indifferens est, quippe quæ ex tota tota sit, quæ dũ unigenita est, patrẽ in se habeat, & maneat in patre dum deus est. Hæc itaq; ad significandũ natiuitatis sacramentum à domino prædicata, hæretici quia negare nõ possunt, ita conantur eludere, ut ad uolũtatis cõcordiam referant, ut in deo patre, & in deo filio nõ diuinitatis sit unitas, sed uoluntatis, tanq̃ diuinæ doctrinæ inops sermo sit, neq; aut dici à domino potuerit: ego & pater unũ uolumus, aut eiusdem intelligentiæ sit: ego & pater unũ sumus, uel loquendi imperitus nõ dixerit: Qui uidet uolũtatem meã, uidet & uoluntatẽ patris mei. Et id ipsum sit: Qui me uidet, uidet & patrẽ. Vel certe non fuerit in usu eloquij diuini: Voluntas patris mei in me est, & uolũtas mea in patre meo est, sed cõueniens huic dicto sit: Ego in patre, & pater in me. Quæ quanq̃ omnia fœda & inepta & impia sint, neq; sensus humanus in hanc stultæ opinionis sententiam cõcedat, ut aut non potuerit dominus loqui quod uolebat, aut aliud loquutus sit ꝙ loquutus est, & quanq̃ reperiatur parabolicis & allegoricis dictis usus esse, sed aliud est uel exemplis dicta firmare, uel prouerbiorum significationibus rerum satisfacere dignitati, uel temporũ professionibus se coaptare, tamen ipse idem unitatis de qua tractatur, locus non patitur in dictis aliud ꝙ sonant uerba esse credendũ. Si enim per id unũ sunt, quia unũ uolunt: unũ autẽ uelle naturæ separabiles nõ possunt, quæ diuersitatem generis dissidentis in diuersas necessario uoluntates naturæ diuersitate dissentiunt, quomodo unũ uelle possunt, quibus scire nõ unũ est, cum scientia & ignoratio uolũtatis unius impediat unitatẽ? Cum itaq; scientiæ inscientia aduersa sit, unũ uelle aduersa nõ possunt. Sed fortè id quod solũ

patrem filius ait ſcire, filium, qui ſe neſcire dixerit, neſcire cõfirmet. Niſi pla-
nè patrem ſolũ ſcire dixiſſet, maximi periculi res intelligentiæ noſtræ relin
queretur, ne fortè exiſtimaretur ipſe neſcire. Nam cum in eo quod neſciat,
diſpenſatio ei potius abſcõditæ ſcientiæ, quàm natura ſit neſciẽdi, per id quoq;
nũc quod ſolus pater ſcit, nõ ignorare credendus eſt, quia ſicut ſuperius do
cuimus, ſcientia apud deũ non cognoſcendi id quod neſcierit intelligentiæ
eſt, ſed loquendi. Et per id quod ſolus pater ſcit, filius nõ intelligitur neſcire,
cum filius idcirco neſcire ſe dicat, ne & alij ſciant: patrem ob id ſolũ dicat ſci
re, ne & ipſe non neſciat. Si enim tunc cognouiſſe deus dicitur, amari ſe ab
Abraham, cum hoc nõ celauit Abrahæ: neceſſe eſt, ut & pater diem ob id
ſcire dicatur, quia nõ celauerit filium, deo ſcientiã non de repentina cogniti-

Nũc cognoui quòd timeas dominum

one ſumente, ſed in tempore proteſtante. Si itaq; diem filius ſecundũ ſacra
mentum neſcit, ut taceat, è cõtrario neceſſe eſt, ideo diem pater ſolus oſten-
datur ſcire, quia nõ tacet. Abſit autem corporalium demutationũ nouitates
in patre & filio exiſtimari, ut aliquando pater filio aut loquatur aut taceat.
Nobis quidem nõnunquàm miſſam uocem de cœlo meminimus, ut ſacramen
tum apud nos filij, paterni dicti ſignificatio firmaret, ſicut dominus ait: Nõ
propter me uox hæc uenit de cœlo, ſed propter uos. Cæterum natura dei
non eget compoſitis humani officij neceſſitatibus, linguæ motu, tempera-
mento oris, ſpiritus nixu, aëris pulſu. Deus ſimplex eſt, religione noſtra in-
telligendus eſt, pietate profitẽdus eſt, ſenſu uero nõ perſequendus eſt, ſed

Qur ergo tam multa definiuit?

adorandus, quia natura moderata & infirmis, naturæ infinitæ & potẽtis ſa
cramentum intelligentię opinione nõ occupat. Non eſt itaq; diuerſus com
poſitæ diuinitatis partibus, ut ſit in eo aut poſt ſtuporẽ uoluntas, aut poſt
ſilentiũ ſermo, aut poſt ocium opus, ut aut uelle aliquid, niſi ad uolendum
motus ſit nõ putetur, aut loqui quid niſi poſt ſilentiũ ſonent uerba, nõ poſ-
ſit, aut agere aliquid, niſi in opus exeat, nõ intelligatur. Non ſubiacet natu-
ræ legibus, à quo legem omnis natura ſortitur: neq; in aliquo infirmitate
aut demutatione efficiendi detinetur, qui extra modũ eſt poteſtatis ſecun-
dum domini dictũ: Pater poſſibilia tibi omnia ſunt. Vt quantũ ſenſus hu-
manus nõ capit, tantũ deus poſſit. Sed ne ipſum quidẽ ſe omnipotẽtiæ uir-
tute fraudauit dicens: Omnia quęcunq; facit pater, eadẽ & filius facit ſimi-
liter. Non eſt difficultas ubi non eſt infirmitas, quia difficultati ſubiacet im-
potens efficiendi poteſtas. Difficultatis enim natura in infirmitate uirtutis
eſt, quæ cum nõ habet modũ poteſtatis, non tenetur lege infirmitatis. Hoc
idcirco demonſtratũ à nobis eſt, ne aut deus poſt ſilentiũ loquutus ad fili-
um, aut filius poſt ignorationẽ ſcire exiſtimaretur, ſed intelligentiã noſtrã
naturæ noſtræ eſſe ſignificationibus inſtruendã, quę demonſtrari aliquid,
niſi per loquentẽ non intelligeret, & non neſciri aliquid niſi ſciendo nõ exi-
ſtimaret. Filius itaq; diem idcirco quia tacet, neſcit, & patrẽ ſolũ idcirco ſcire
ait: quia

ait: quia solus uni sibi nō tacet. Sed non expectat, ut dixi, has naturæ difficultates, ut tunc sciat cum ignorare destiterit, tunc audiat cum loqui pater cœperit. Naturæ suæ cum eo tanquam unigeniti unitatem nō ambigue docuit dicens: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Non enim ille nūc de obtinendo loquutus est, quia aliud est extrinsecus subsistentia sua esse, aliud est in suis, atque id ipsum se esse, quorū unum est possidere cœlū, terras, mūdumque totū, aliud est se ipsum in his significare, quæ sua sunt. Sua aūt ita nō tanquam externa subiacent, sed quòd ex suis ipse subsistat. Nunc ergo cum omnia quę patris sunt, sua sunt, diuinitatis significat naturā, non obtentorum communionem. Nam ad id quod de suo accepturū sanctum spiritum loquebatur, ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, & ideo dixi, de meo accipiet, ut dum de suo accipit, non etiam nō de patris accipere existimaretur, uel cum de patris sumeret, non etiā non de suo sumere intelligeretur. Neque enim de creaturis sumebat spiritus sanctus, quia dei spiritus est, ut ex his uideatur accipere, quia ea omnia dei sunt. Sed ideo omnia quæ patris sunt, sua sunt, ut quod sumit ex filio, ne etiam non de patre sumere uideretur, cum omnia quæ patris essent, esse intelligerentur & filij. Hæc igitur natura nō eguit uel demutatione, uel interrogatione, uel allocutione, ut post ignorantiam sciat, post silentium interroget, post interrogationem audiat, sed perfecta in sacramento unitatis suæ manens, ut habuit de deo natiuitatem, ita habet & uniuersitatem. Vniuersitatem autem habens, non etiam nō quæ uniuersitatis sunt, tenuit, scientiam scilicet & uoluntatem, ne quod scit pater, per interrogationem, filius sciret: uel quod uult pater, per significationem filius uellet, sed cum omnia quæ patris sunt, sua essent, in ea esset proprietate naturæ, ne aliud aliquid quàm pater aut uellet, aut sciret. Ad demonstrationē uero natiuitatis plerunque demonstratio est adhibita personæ, cum dicitur: Non ueni uoluntatem meam facere, sed uoluntatem eius qui misit me patris. Patris uoluntatem, nō suam facit, dum per uoluntatē eius qui se misit, significat & patrem. Quòd autē id ipsum uelit, nō ambigue ostendit dicēs: Pater quos mihi dedisti, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. Cum ergo pater uelit nos cum Christo esse, in quo secundū Apostolum elegit nos ante mundi cōstitutionem, & ipsum illud filius uelit, scilicet esse nos secum, uoluntas ad naturam eadem est, quæ ad natiuitatis significationem distinguitur in uolente. Non itaque ignorat filius, quod non ignorat pater: neque quia solus pater scit, idcirco nescit & filius, cum in unitate naturæ pater & filius maneant. Quod autem filius nesciat, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi sunt, tacendi dispensatio sit, sicut ipse dominus restatus est, cum quærētibus apostolis de temporibus respōdit: Non est uestrū scire tempora uel momenta, quę pater posuit in sua potestate. Cognitio negatur, neque solū negatur, sed & solicitudo cognitionis inhibetur, cum scire

Quur fugit cōmunionis nomen?

Filius quo sensu nescit idem

hęc tempora non est eorũ. Ipsum certe nũc post resurrectionem de temporibus interrogant, quibus ante interrogantibus dictũ est, ne filium quidem scire, nec uideri possunt, secundum *aures intellexisse nescire filiũ, cum ipsi eum tanq; scientem & rursum interrogant. Sed sacramentũ nesciendi, dispensatiouem intelligentes esse tacendi, nũc post resurrectionem loquendi tempus iam arbitrantes esse interrogant. Atq; illis filius non iam se nescire ait, sed quòd nunc scire non sit eorũ, quæ pater in potestate sua posuerit. Si itaq; apostoli hoc quod nescit filius diem, dispensationem esse intelligunt, nõ infirmitatem: nos filium ob id tantum diem dicimus nescire, ne deus sit, cum diem pater deus idcirco in potestate sua posuerit, ne ad scientiam humanæ cognitionis euaderet, & filius ante interrogatus, nescire se dicẽs, nũc rursum nõ nescire se respondeat, sed eorum esse nescire: patrem uero tempora nõ in scientia sua, sed in potestate posuisse? Nam cum dies & momentum intra temporũ nomen sit, nõ potest uideri diem & momentum restituendi in regnũ Israel ipse ille qui restituturus eum est, ignorare. Sed nos ad intelligentiam natiuitatis suæ per exceptionem paternæ potestatis erudiens, neq; se nescire respondit, sed facultatem ipsis scientiæ non concessam esse demonstrans, id ipsum in sacramento paternæ potestatis cõsistere est professus. Non ergo quia nescire se diem & momentum filius dicit, nescire credendus est, sicuti cum secundũ hominem aut flet, aut dormit, aut tristis est, deus obnoxius esse aut lachrymis, aut somno, aut timori est confitendus, sed salua unigeniti in se ueritate, secũdum carnis infirmitatem, fletum, somnum, inediam, sitim, lassitudinem, metum pati necesse est, & secundum hominis naturam, diei atq; horæ professus est insciriam.

Al. *aurem*

Etiam ut homo sciebat

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER DECIMVS

On est ambiguũ, omnem humani eloquij sermonem cõtradictioni obnoxiũ fuisse semper, quia dissentientibus uoluntatum motibus, dissentiens quoq; fit sensus animorum, cum aduersantium iudiciorum affectione compugnans, assertionibus his quibus offenditur, contradicit. Quamuis enim omne dictum ueri ratione perfectum sit, tamen dum aliud alijs aut uidetur, aut complacet, patet ueritatis sermo aduersantium responsioni, quia contra ueritatem aut non intellectam, aut offendentem, uel stultæ, uel uitiosæ uoluntatis error obnititur. Immoderata enim est omnis susceptarũ uoluntatũ pertinacia, & indeflexo motu aduersandi studium persistit, ubi non rationi uoluntas subijcitur, nec studium doctrinæ impenditur, sed his quæ uolumus,

rationem

rationem cōquirimus,& his quæ studemus doctrinam coaptamus. Iamq; nominis potius quàm naturæ erit doctrina quę fingitur,& nō iam ueri ma nebit ratio,sed placiti, quā sibi uolūtas magis ad defensionem placentium coaptauit,nō quæ uoluntatis instinctum per intelligentiam ueri rationabilis incitauit. Per hæc igitur uitia studiosarum uoluntatum omnes aduersantium intentionum emergūt cōtradictiones, & inter ueri assertionem & placiti defensionem pertinax pugna est, dum se & ueritas tenet, & tuetur uoluntas. Cæterum si nō præiret rationem uoluntas, sed per ueri intelligentiam ad uelle id quod uerum est,moueretur,nunq; doctrina uolūtati quærcretur,sed uoluntatem omnem doctrinæ ratio cōmoueret, essetq; omnis sine cōtradictione ueritatis sermo,cum unusquisq; nō quod uellet, id uerum esse defenderet,sed quod uerum est,id uelle cœpisset. Harum itaq; uitiosarum uoluntatum nō ignarus Apostolus inter multa contestandæ fidei & prædicandi uerbi præcepta,ad Timotheum scribens ait: Erit tempus cum sanam doctrinam nō sustinebūt, sed ad sua desideria coaceruabūt sibi magistros prurientes auribus. Et à ueritate quidem auditum auertēt, ad fabulas autem cōuertentur. Vbi enim pet impietatis studium extra sanæ doctrinæ patientiam erunt, tūc his quæ desiderant coaceruabūt magistros, apta scilicet cupiditatibus suis doctrinarū instituta cumulantes,neq; doceri se desiderantes,sed doctores ad id quod desiderant congregantes, ut cumulus ipse conquisitorum & coaceruatorum magistrorum, æstuantium desideriorum satisfaciat doctrinis. Et hic tantus stultę religiositatis furor,quo tandem spiritu sanam doctrinam non sustinens, corruptam desiderabit? Si ignorat, ab eodem Apostolo ad hunc eundem Timotheum scribente cognoscat: Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide,attendētes spiritibus seductoribus, doctrinis dæmoniorum in hypocrisi mendaciloquorum. Quis enim doctrinæ profectus est,placida magis quàm docenda cōquirere? Aut quæ doctrinę religio est, non docenda desiderare, sed desideratis coaceruare doctrinam? Sed hæc seducentium spirituum incentiua suppeditant, & simulatæ religionis falsiloquia confirmant. Sequitur enim fidei defectionem hypocrisis mendax, ut sit uel in uerbis pietas quam amiserat cōscientia. Et ipsam quidem simulatam pietatem omni uerborum mendacio impiam reddunt, falsæ doctrinæ institutis corrumpentes sanctitatem fidei, dum secundum desideria studiorum potius quàm secundum euangelicam fidem coaceruata doctrina est. Auribus enim prurigine incitans,dum per audiendi impatientem oblectationem sub nouella desiderij sui prædicatione scalpuntur, ipsi penitus ab auditu ueritatis alieni,totos se fabulis destinant, ut his quæ loquuntur, ueritatis speciem acquirant, dum quæ uera sunt & loqui & audire nō possunt. Incidimus planè in hoc prophetiæ apostolicæ molestissimū tempus.

Conquisitis enim nūc creaturæ potius quàm dei prædicandi magistris, de sideĳs humanis potius quàm sanæ fidei doctrinis studetur, & eò usq; eos prurigo aurium ad ea quæ desiderāt audienda excitauit, ut coaceruans doctoribus sola hæc nūc interim prædicatio polleat, per quam unigenitus de us à potestate & ueritate dei patris alienus, aut alterius generis deus sit in fide nostra, aut deus non sit, mortifera ex utroq; impietatis professione, aut duos deos sub diuersitate diuinitatis loquentes, aut deum omnino cui natura ex deo per natiuitatem sit abnegantes. Hoc alienatis ab auditu ueritatis, & conuersis ad fabulas auribus placet, huius sanæ doctrinæ audientia non sustinetur, & omnis ipsa cum prædicatoribus suis exulat. Sed licet nūc à multis coaceruantibus sibi secūdum desideria sua magistros, sana doctrina exulet, non tamen à sanctis quibusq; prædicationis ueritas exulabit. Loquimur enim exules per hos libros, & sermo dei, qui uinciri non potest, liber excurret, de hoc eodem apostolicæ prophetiæ admonens tempore, ut cum auditus ueritatis impatiens deprehenditur, & secundum desideria humana coaceruati magistri reperiuntur, iam de tempore nō ambigatur, sed in eo coexulare exulantibus sanæ fidei prædicatoribus ueritas intelligatur. Ac de temporibus non queremur, quin etiam gaudebimus, quia iniquitas se per hoc exilĳ nostri tempus ostenderit, quo ueritatis impatiens sanæ doctrinæ prædicatores, ut secundum desideria sua coaceruet sibi magistros, relegat, exilio nostro lætantes & exultātes in domino, cōtigisse in nobis plenitudinem apostolicæ prophetiæ. Superioribus igitur libellis syncerę, ut arbitror, fidei & incōtaminatæ ueritatis professionē tenentes, quanq; secundum humanæ naturę cōsuetudinem nullus sermo nō sit obnoxius contradictioni, eam tamen nos arbitror totius respōsionis nostrę moderatos esse rationem, ut cōtradicere quisquā nisi cum impietatis professione nō possit. Eorum enim dictorū quæ secundum falsiloquū sui artem ex euāgelĳs hæretici præsumunt, ita demonstrata ueritas est, ut iam in cōtradictione ignorantiam excusare nō liceat, sed irreligiositate necesse sit cōfiteri. Eam quoq; nunc secundum sancti spiritus donum temperauimus totius fidei demonstrationem, ut ne quid ementiri saltem aduersum nos criminis possint. Solent enim ita de nobis implere aures ignorantium, ut nos asserāt negare natiuitatem, cum unitatem diuinitatis prædicamus, & dicant solitarium à nobis per hoc quod scriptū est: Ego & pater unū sumus, significari deum: ut innascibilis deus descendens in uirginem, homo natus sit, quia ad dispensationem carnis pertineat id quod ita cœperit, ego, ad diuinitatis suæ uero demonstrationem subiecerit, & pater, tanq; huius hominis sui pater esset, ex duobus uero cōsistens homine scilicet & deo de se locutus sit, unum sumus. Sed nos natiuitatē subsistentē sine tempore protestātes, prædicabimus dei filiū non alienæ à deo patre naturæ, deū: neq; ex innascibilitate innascibili

coæqualem

coæqualem, ſed ex generatione unigenitum non diſparem, neq; unum eos eſſe ex geminatis nominibus unionis, ſed ex natiuitate naturæ, neque duos deos per diuerſitatem generis in fide eſſe, neq; rurſum ſingularem deũ, ubi ſacramentum dei unigeniti eſt cõfitendum, ſed in patre ſignificari atq; eſſe dei filium, dum in eo & natura patris & nomen eſt. In filio uero patrem intelligi ac manere, dum filius neq; dici poteſt niſi ex patre, neq; eſſe, uiuentis quoq; naturæ eſſe uiuentem imaginem & conſignatam naturaliter dei in deo formam, uſq; adeo indifferetis poteſtatis & generis, ut in eo nec opus, nec ſermo, nec uiſus alienus à patre ſit, ſed cum naturaliter in ſe habeat autoris ſui imago naturam, per naturalem quoq; imaginem ſuam autor & operatus & uiſus & locutus ſit. Atq; hanc quidem & intemporalem & inenarrabilem & omnem humanæ intelligentiæ ſenſum excedentẽ unigeniti generationem prædicantes, nati quoq; in hominem ex partu uirginis dei ſacramentum docuimus, demonſtrantes ſecundum diſpenſationem carnis aſſumptæ, tum cum ſe ex forma dei euacuans formam ſerui accepit infirmitatem habitus humani, dei non infirmaſſe naturam, ſed ſalua diuinitatis in homine uirtute, acquiſitam eſſe dei ad hominem poteſtatem. Nanq; cum in homine deus natus ſit, non idcirco natus eſt, ne nõ deus maneret, ſed ut manente deo homo natus in deum ſit. Nam & Emanuel nomen eius eſt, quod eſt nobiſcum deus, ut nõ defectio dei ad hominem ſit, ſed hominis prouectus ad deũ. Vel cum glorificari ſe rogat, nõ utiq; naturæ dei, ſed aſſumptioni humilitatis hoc proficit. Nam hanc gloriã poſtulat, quam ante cõſtitutionem mundi apud deum habuit. Reſpondẽtes quoq; ſtultiſſimis eorum profeſſionibus uſq; ad ignoratæ horæ deſcendimus demonſtrationem, quæ etiam ſi ſecundum illos à filio apprehenſa non eſſet, tamen id ad cõtumeliam diuinitatis unigenitæ nõ pertineret, quia natura non ferret, ut eum natiuitas retroageret ad innaſcibilitatis initiabilem ſubſtitutionem, poteſtati ſuæ patre momentũ definiendi adhuc diei ad demonſtrationem autoritatis innaſcibilis reſeruante: neq; in eo infirmam intelligi poſſe naturam, in qua tantum ineſſet ex natiuitate naturæ, quantum implere poſſet perfecta natiuitas: neq; ad differentiam diuinitatis unigenito deo ignorationem diei & horæ deputandam, cum ad demonſtrandam aduerſum hæreticos Sabellianos innaſcibilem in patre atq; initiabilem poteſtatẽ, innaſcibilis hæc in eo ſit poteſtatis exceptio,* per quam patuit uerbi profeſſionem ad conſummandi hominis ſacramentum pertinere, ut qui infirmitates noſtras portabat, infirmitatem quoq; ſibi humanæ ignorationis adſumeret, atq; ita diem neſcire ſe diceret, ut ſepulchrum Lazari neſciebat, & attrectantem ueſtis ſuæ fimbriam mulierem ignorabat, tam infirmus ad ſciendum q̃ infirmus ad flendum, ſub laſſitudinis & ſitis & inediæ officio, in ſcientiæ etiam nõ dedignatus errorem, maxime cum ex mortuis reſurgẽtem & ingreſſu

Hec à, p quã uſq; ad. Sed quia hãc, aſſu ta reperi in quodã codice

& ingressurũ supergressurumq́ cœlos Apostoli iam non nescientem. Sed huius ipsius diei suæ potentem ac scientem interrogassent, nihil aliud percontantes q̃ id quod sub dispensatione hominis tacebatur, ut in eo quod nescire se dixerat, dum rursum interrogãt, ad adsumptionem potius quàm necessitatem ignorantiæ intelligere uideretur. * Sed quia hanc nescitæ diei professionem, non ignorationis esse infirmitatem, sed tacendi dispensationem docuimus, *expugnanda etiam nunc est omnis impiæ assertionis occasio, & omnes hæreticæ blasphemiæ transcurrendæ sunt prædicationes, ut ueritas euangelij per ea ipsa quibus obscurari uidebatur eluceat. Volunt enim plærique eorum ex passionis metu & ex infirmitate patiẽdi, non in natura eum impassibilis dei fuisse, ut qui timuit & doluit, non fuerit uel in ea potestatis securitate quæ non timet, uel in ea spiritus incorruptione quæ non dolet, sed inferioris à deo patre naturæ, & humanæ passionis trepidauerit metu, & ad corporalis pœnæ congemuerit atrocitatem. Atque hac impietatis suæ assertione nitantur, quia scriptũ sit: Tristis est anima mea usque ad mortem. Et rursum: Pater si possibile est transeat à me calix iste. Sed & illud: Deus deus meus quare me dereliquisti? Hoc quoque adijciant: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Has enim omnes piæ fidei nostræ professiones ad impietatis suæ rapiũt usurpationem. Vt qui timuerit, qui tristis est, qui & transferri à se calicem deprecatus sit: ut qui doluerit, qui derelictum se à deo in passione cõquestus sit: ut infirmus quoque fuerit, qui spiritum suum patri commẽdauerit. Nec anxietas admittat similitudinem exæquatæ ad deum in unigeniti natiuitate naturę, quæ infirmitatem diuersitatemq́ suam & deprecatione calicis, & desolationis querela, & commendationis confessione testetur. Ac primum antequam ex his ipsis dictis demonstremus, nec metuendi de se in eum infirmitatem incidisse aliquã nec dolendi, quærendum est quidnam uideatur timere potuisse, ut in eum formido intolerandi doloris uel terroris inciderit: & puto nõ alia hic ad timendum quàm passionis & mortis causa prętenditur. Et interrogo eos qui hoc ita existimant, an ratione subsistat, ut mori timuerit, qui omnem ab Apostolis terrorem mortis propellens, ad gloriam eos sit martyrij adhortatus dicens: Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus: & qui inuenit animam suam perdet eam, & qui perdiderit eam propter me, inueniet illã. Cum enim pro eo mori, uita sit, quid ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est, qui pro se morientibus uitã rependat? Et cum non timendos esse qui corpus occiderent monet, ipsum illum mors à timore passionis corporalis exterruit? Tum denique quem dolorem mortis timeret, potestatis suæ libertate moriturus? Humano enim generi uitę mortem aut uis exterior, id est, febris, uulneris, casus, ruinæ, degrassata in corpus accelerat, aut ipsa natura corporis nostri senio in eam ipsam mortẽ uicta concedit

Als *expurganda

Quõ doluerit ac timuerit Christus

redit. Vnigenitus autem deus ita potestatem habens ponendæ animæ, ut resumendæ, ad peragendum in se mortis sacramentū, cum poto aceto consummasse se omne humanarū passionum opus testatus esset, inclinato capite tradidit spiritum. Si hoc naturæ hominis ius relictum est, ut per se exhalans spiritū requiescat in mortem, & nō dissoluto corpore labefacta anima decedat, uel aut ruptis aut perfossis aut collisis membris spiritus tanq; in sede sua uiolatus erumpat aut effluat, incidat in dominum uitæ mortis metus, si quod emisso spiritu mortuus est, nō libertatis suæ ad moriendum usus est potestate. Quòd si ex se mortuus est, & per se spiritū reddidit, non est terror mortis in potestate moriendi. Sed fortè humanæ ignorantiæ timiditate hanc ipsam suam moriendi in se timuit potestatem, ut licet ab se moriturus, tamen hoc ipsum quod moriturus esset timuerit. Et fortè si erūt qui ita existimabunt, cōstituant cui rei existimāt mortem fuisse terribilem, spiritui an corpori. Si corpori, an ne ignorant quòd sancto corruptionem nō uisuro intra triduū corporis sui templum esset suscitaturus? Si uero spiritui mors terribilis est, Lazaro in Abrahę sinibus lætante, infernum chaos Christus timeret? Hæc stulta atq; ridicula sunt, ut in potestate ponendæ animæ ac resumendæ mori timeret, ad sactamentum uitæ humanæ sub uoluntatis suæ libertate moriturus. Non est in uoluntate morientis mors, & in potestate nō diu in morte manendi timor mortis, quia & uoluntas moriendi, & potestas reuiuiscēdi, extra naturam timoris est, dum timeri mors nō potest, & in uolutitate moriendi & in potestate uiuendi. Sed fortè penduli in cruce corporis pœnę, & colligantiū funium uiolenta uincula, & adactorum clauorum cruda uulnera sunt timori. Et uideamus cuius corporis homo Christus sit, ut in suspensam & nodatā & ttansfossam carnem dolor* manserit. Ea enim natura corporū est, ut ex cōsortio animæ in sensum quendam animæ sentientis animata, nō sit hebes inanimisq; materies, sed & attacta sentiat, & cōpuncta doleat, & algens rigeat, & consora gaudeat, & inedia tabescat, & pinguescat tibo. Ex quodam enim obtinentis se penetrantisq; animæ transcursu, secundum ea in quibus erit, aut oblectatur, aut læditur. Cum igitur cōpuncta aut effossa corpora dolent, sensum doloris transfusæ in ea animæ sensus admittit. Deniq; uulnus corporis usq; ad os dolet, & digiti excedentium ex carne unguium præsegmina nesciunt. Et si quando accedente uitio pars aliqua corrupta membrorū, sensum uiuæ carnis amiserit, ea cum uel desecabitur, uel uretur, dolorem quisquis esse potuisset, nō manente in ea animæ permixtione, nō sentiet. Aut cum grauis necessitas recidendi corporis manet, medicato potu cōsopitur uigor animæ, & in emortuam sensus sui obliuionem mens succis uiolentioribus occupata conficitur. At tum doloris nesria membra cędūtur, & omne alti uulneris plagam sensus carnis emortuus, sensu animæ in se torpentis euadit. Affert

Forte* inuaserit

itaq; dolorem per animæ infirmis admixtionem, in infirmũ sensum suum corpus animatum. Si igitur homo Iesus Christus per initia corporis atq; animæ nostræ uixit in corpore, & non ita ut corporis sui, sic & animæ suæ princeps deus in similitudine hominis cõstitutus, & habitu repertus ut homo natus est, parem dolorem senserit corporis nostri animæ nostræ & corporis, ut conceptu ita & initio animatus in corpore. Quòd si assumpta sibi per se ex uirgine carne, ipse sibi ex se animam cõcepti per se corporis coaptauit, secundum animæ corporisq; naturã, necesse est & passionũ fuisse naturam. Euacuans se enim ex dei forma & formã serui accipiens, & filius dei etiam filius hominis nascens, ex se suaq; uirtute nõ deficiens, deus uerbum consummauit hominem uiuentem. Nam quo modo filius dei hominis filius erit natus, uel manens in dei forma, formã serui acceperit, si non potente deo uerbo ex se & carnem intra uirginem assumere, & carni animã tribuere homo Christus Iesus ad redemptionem animæ & corporis nostri perfectus est natus? Et corpus quidẽ ita assumpserit, ut id ex uirgine cõceptum, formã eum esse serui effecerit. Virgo enim nõ nisi ex sancto spiritu genuit quod genuit. Et quãuis tantum ad natiuitatem carnis ex se daret, quantũ ex se fœminæ ẽdendorũ corporum susceptis originibus impenderent, nõ tamen Iesus Christus per humanæ cõceptionis coaluit naturam. Sed omnis causa nascendi inuecta per spiritũ tenuit in hominis natiuitate quod matris

Al.* uirtute est, cum tamen haberet in originis* natiuitate quod dei est. Hinc igitur maximum illud ac pulcherrimũ suscepti hominis sacramentum dominus ipse ostendit dicens: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Quod descendit de cœlo, cõceptæ de spiritu originis causa est. Non enim ex se corpori Mariæ originem dedit, licet ad incrementa partũq; corporis omne quod sexus sui naturale est, cõtulerit. Quod uero hominis filius est, susceptæ in uirgine carnis est partus. Quod autẽ in cœlis est, naturæ semper manẽtis potestas est, quæ initiata cõditaq; per se carne nõ se ex infinitatis suæ uirtute intra regionẽ definiti corporis coarctauit, spiritus uirtute ac uerbi dei potestate in forma serui manens, ab omni intra extraq; cœli mundiq; circulo cœli ac mũdi dominus nõ abfuit. Per hoc ergo & de cœlo descendit, & filius hominis est, & in cœlis est, quia uerbum caro factũ nõ amiserat manere quod uerbũ est. Nam dum uerbũ est, & in cœlis est: dum caro est, & hominis filius est: dum uerbũ est caro factum, & de cœlo est, & filius hominis est, & in cœlo est, quia & uerbi uirtus nõ corporalibus modis manens, nõ deerat unde descenderat, & caro nõ aliunde originem sumpserat q; ex uerbo. Et uerbũ caro factum, cum caro esset, nõ tamen nõ erat & uerbum. Absolute autem beatus Apostolus etiam huius inenarrandæ corporeæ natiuitatis sacramentum locutus est dicens: Primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo. Hominem enim dicens, natiuitatem

tiuitatem ex uirgine docuit, quæ officin usu materno, sexus sui naturam in conceptu & partu hominis executa est. Et cum ait, secundum hominem de cœlo, originem eius ex superuenientis in uirginem sancti spiritus aditu testatus est. Atq; ita cum & homo est, & de cœlis est, hominis huius & partus à uirgine est, & cõceptus ex spiritu est. Et hæc quidẽ Apostolus ait: Ipse autem dominus huius natiuitatis suæ mysterium pandens sic locutus est: Ego sum panis uiuus qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit de meo pane, uiuet in æternum. Se panem dicens, ipse enim corporis sui origo est. Ac ne uerbi uirtus atq; natura defecisse à se existimaretur in carne, suum rursum panẽ esse dixit, ut per hoc quod descendens de cœlis panis est, non ex humana cõceptione origo esse corporis existimaretur, dum cœleste esse corpus ostenditur. At uero cum suus panis est, assumpti per uerbum corporis est professio, subiecit enim: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & sanguinem eius biberitis, non habebitis uitam in uobis. Vt quia id quod filius hominis est, & panis de cœlis ipse descendit, per panem suum de cœlo descendentem, & per carnem ac sanguinem filij hominis, & conceptæ ex spiritu sancto, & natæ ex uirgine carnis intelligatur assumptio. Huius igitur corporis homo Iesus Christus & dei filius & hominis est filius, & ex forma dei se exinaniens formam serui accepit. Non alius filius hominis q̃ qui filius dei est, neq; alius in forma dei quàm qui in forma serui perfectus homo natus est, ut sicut per naturam constitutam nobis à deo originis nostræ principe, corporis atque animæ homo nascitur, ita Iesus Christus per uirtutem suam admixtione carnis atq; animæ homo ac deus esset, habens in se & totum uerumq; quod homo est, & totum uerumq; quod deus est. Quanquam multi confirmandæ hæreseos suæ arte, ita aures imperitorum soleãt illudere, ut quia & corpus & anima Adę in peccato fuit, camẽ quoq; Adę atq; animam dominus ex uirgine acceperit, neq; hominem totum ex spiritu sancto uirgo conceperit, qui si intelligerent sacramentum carnis assumptæ, intelligerent etiam sacramentum eiusdem & hominis filij & dei filij. Quasi uero si tantũ ex uirgine assumpsisset corpus, assumpsisset quoq; ex eadem & animam, cum anima hominis opus dei sit, carnis uero generatio semper ex carne sit. Sed uolentes unigenitum deum, qui in principio apud deum erat deus uerbum, nõ substantiuum deum esse, sed sermonem uocis emissæ, ut quod loquentibus est suum uerbũ, hoc sit patri deo filius, argute subrepere uolunt ne subsistens uerbum deus, & manens in forma dei Christus homo natus sit, ut cum hominem illum humanæ potius originis causa quàm spiritualis conceptionis sacramẽtum animauerit, non deus uerbum hominem se ex partu uirginis efficiẽs extiterit, sed ut in prophetis spiritus prophetiæ, ita in Iesu uerbum dei fuerit. Et arguere nos solent quòd Christum dicamus natũ, non nostri corporis atq; animę hominem,

cum nos uerbum carnem factum,& se ex forma dei euacuantē Christum, & formam serui assumentem,perfectum secundum habitum conformationis humanæ,& nostræ similitudinis natum hominem prædicemus, ut uere dei filius uerus hominis filius natus sit. Neq; non natus ex deo homo, neque quia natus ex deo homo,ideo deus esse deficiens. Sed ut per se sibi assumpsit ex uirgine corpus,ita ex se sibi animā assumpsit,quę ntiq; nunquam ab homine gignentium originibus præbetur. Si enim conceptū carnis nisi ex deo uirgo non habuit, longe magis necesse est, anima corporis, nisi ex deo aliunde non fuerit. Et cum ipse ille filius hominis ipse sit qui & filius dei,quia totus hominis filius totus dei filius sit, quàm ridicule præter dei filium qui uerbum caro factum est, alium nescio quem tanquā prophetam uerbo dei animatū prædicemus, cum dominus Iesus Christus & hominis filius & dei filius sit. Per id uero quòd tristis est anima sua usq; ad mortem, & quòd potestatem habet animę suæ ponendæ & resumendæ,uolunt extrinsecus animam non ex spiritu sancto, ut & corpus ex eo conceptum est, deputare,cum uerbum deus in sacramento naturæ suæ manens,homo natus sit. Natus est autem non ut esset alius atq; alius, sed ut ante hominem deus suscipiens hominem,homo deus posset intelligi. Nam quo modo Iesus Christus dei filius natus ex Maria est, nisi quòd uerbū caro factū est, scilicet quòd filius dei cum in forma dei esset,formā accepit serui? Accepisse autem formā serui eum qui esset in dei forma,de contrariis cōparatur, ut quāta ueritas est manere in dei forma,tanta ueritas sit accepisse formā serui. Ad proprietatē enim naturę intelligendā significatione uerbi ad id communis impellimur. In forma enim serui est, qui & in forma dei est. Et cum hoc naturæ, illud uero dispensationis sit, in eiusdē tamen est ueritatis proprietate quod utrunq; est,ut tam uerus sit in dei forma q̄ uerus in serui. Ut uero assumpsisse formā serui, non aliud est q̄ hominem natum esse:ita in forma dei esse,nō aliud est q̄ deum esse, unum tamen eundemq; non dei

Al*defectiōe *defectione,sed hominis assumptione profitētes, & in forma dei per naturam diuinā,& in forma serui ex cōceptione spiritus sancti, secundum habitum hominis repertū fuisse. Itaq; cum Iesus Christus & natus & passus & mortuus & sepultus sit,& resurrexerit,& in cœlos ascēderit,non potest in his

Al*deus sacramentorū diuersitatibus ita ab se diuiduus esse,ne*Christus sit,rum nō alius Christus q̄ qui in forma dei erat,formā serui acceperit, neq; alius q̄ qui natus est mortuus sit,neq; alius q̄ q est mortuus resurrexerit,neq; alius quàm qui resurrexent ascenderit in cœlos. In cœlis autem nō alius sit q̄ qui descendit ante de cœlis. Homo itaque Iesus Christus unigenitus deus per carnem & uerbū,ut hominis filius, ita & dei filius hominem uerum secundum similitudinem nostri hominis non deficiens à se deo, sumpsit, in quē q̄uis aut ictus incideret,aut uulnus descenderet,aut nodi cōcurrerent,

aut

aut suspensio eleuaret, afferrent quidem hæc impetũ passionis, non tamen dolorem passionis inferrent, ut telũ aliquod aut aquã perforans, aut ignem compungens, aut aëra uulnerans. Omnes quidẽ has passiones naturæ suæ infert, ut perforet, ut cõpungat, ut uulneret, sed natutã suam in hæc passio illata non retinet, dum in natura non est uel aquã forari, uel pungi ignem, uel aëra uulnerari, q̃uis naturæ teli sit uulnerare & compungere & forare. Passus quidẽ dominus Iesus Christus, dum cæditur, dum suspẽditur, dum crucifigit̃, dum moritur, sed in corpus irruens passio, nec nõ fuit passio, nec tamen naturã passionis *exercuit, dum & pœnali ministerio illa desæuit, & uirtus corporis sine sensu pœnæ, uim pœnæ in se desæuientis excepit. Habuerit sanè illud domini corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrũ id naturæ habet, ut calcet undas, & super fluctus eat, & nõ degrauetur in gressu, neq; aquæ insistentis uestigijs cedant, penetret etiã solida, nec clausæ domus obstaculis arceatur. At uero si dominici corporis sola ista natura sit, ut sua uirtute sua anima feratur in humidis, & insistat in liquidis, & extructa transcurrat, quid per naturã humani corporis concepta ex spiritu sancto caro iudicatur? Caro illa, id est, panis ille de cœlis est. Et homo ille de deo est habens ad patiendum quidem corpus, & passus est, sed naturã nõ habens ad dolendum. Naturæ enim propriæ ac suæ corpus illud est quod in cœlestem gloriã transformatur in monte, quod attactu suo fugat febres, quod de sputo suo oculos format. Sed fortè in quo affectio flendi, sitiendi, esuriendiq; mansit, & cæteratũ quoq; humanarum passionum in eo necesse sit inesse naturam. Qui sacramentũ fletus, sitis atq; esuritionis ignorat, sciat & uiuificare flentem, nec mortem Lazari flere ob quam gaudeat, & flumina aquæ uiuæ ex se præbere, sitientem neq; carere siti, qui potens sit potare sitientes & esurientes, eam quæ fructus suos esurienti non præbuerit, damnare arborem, nec naturam eam uinci inedia quæ naturam uiriditatis iussa ariditate demutet. Quòd si præter fletus & sitis & esuritionis mysteriũ assumpta caro, id est, homo totus, passionum est permissa naturis, nec tamen ita ut passionis conficeretur iniurijs, ut flens non sibi fleret, & sitiens sitim non potatura depelleret, & esuriens nõ se cibo escæ alicuius expleret, Neq; enim tum cum sitiuit, aut esuriuit, aut fleuit, bibisse dominus, aut manducasse, aut doluisse monstratus est, sed ad demonstrandam corporis ueritatẽ, corporis consuetudo suscepta est, ita ut naturæ nostræ cõsuetudine consuetudini sit corporis satisfactũ, uel cum cibum & potum accepit, nõ se necessitati corporis, sed cõsuetudini tribuit. Habuit enim corpus, sed originis suæ proprium, neq; ex uitijs humanæ cõceptionis existens, sed in formam corporis nostri uirtutis suæ potestate subsistens. Gerens quidem nos per formã serui, sed à peccatis & à uitijs humani corporis liber, ut nos quidem in eo per generationem uirginis inessemus, sed nostra in eo per uirtutem profectæ ex se originis

Lege caute

Alij *execuit

Lege caute

ginis uitia non inessent,dum homo natus,nõ uitijs humanæ conceptionis est natus. Tenuit enim Apostolus demonstrandæ natiuitatis huius sacramentum,cum ait:Sed humiliauit se,formam serui accipiens in similitudine hominũ constitutus,& habitu repertus ut homo. Vt dum formã serui accepit,natus esse in forma hominis intelligatur, dum autẽ in similitudine hominum cõstitutus,& habitu repertus ut homo, species quidẽ & ueritas corporis hominẽ testetur, sed naturã uitiorum , qui ut homo sit habitu repertus,ignoret. In similitudine enim naturæ non uitiorũ proprietate eius generatio est,nam quia in eo quod formã serui accepit,natiuitatis uidebatur significata esse natura,subiecit:In similitudine hominũ constitutũ,& habitu repertũ ut hominem,ne natiuitatis ueritas naturæ quoq; per uitia infirmitatis proprietas crederetᶜ, cum & in forma serui esset uera natiuitas, & in habitu repertũ ut hominẽ,esset similitudo naturæ. Ipse quidẽ per uirginẽ ex se natus homo,& in similitudine uitiosæ peccati carnis inuẽtus. Quod id ipsum ad Romanos scribẽs testatus Apostolus est,cum ait: Quod erat eñ impossibile legi,in quo infirmabatur per carnẽ,deus filiũ suum misit in similitudine carnis peccati,& de peccato cõdemnauit peccatũ in carne.Non fuit habitus ille tantũ hominis,sed ut hominis:ne q; caro illa caro peccati , sed similitudo carnis peccati,dum & habitus carnis in natiuitatis est ueritate,& similitudo carnis peccati à uitijs humanæ passionis aliena est , ita homo Christus Iesus & in ueritate natiuitatis est dum homo est, & nõ est in proprietate peccati dum Christus est, quia & qui homo est, nõ potuit non homo esse qui natus est,& qui Christus est,nõ potuit amisisse quod Christus est. Atq; ita dum homo Christus Iesus est , habet & natiuitatẽ hominis, quia homo est:nec est in uitiosa hominis infirmitate,quia Christus est. Quanq̃ igitur nos ad huius sacramẽti intelligentiam apostolica fides instruat,quæ & habitu ut hominẽ repertum,& in similitudine carnis peccati missum hominem Christũ Iesum esse testata est,ut cum habitu ut homo est sit in forma serui,& nõ sit in uitijs naturæ: & cum in similitudine carnis peccati est, sit quidem uerbũ caro,sed in similitudine carnis peccati sit,potius q̃ ipse caro peccati sit.Et cum homo Christus Iesus est,sit quidẽ homo,sed in homine nõ possit aliud esse q̃ Christus est. Atq; ita & ex corporis natiuitate homo natus sit,nec sit in hominis uitijs,qui non sit in origine,quia uerbũ caro factum nõ potuit non caro esse,quod factũ est: & uerbũ licet caro factum sit,non tamen amisit esse quod uerbũ est: & dum uerbum caro factum originis suæ non potest carere natura , non*oportuit nisi in naturæ suæ origine permanere quod uerbũ est,neq; non uere intelligi uerbũ caro esse quod factũ est,ita tamen ut qui habitauit in nobis,non caro illa uerbũ sit, sed uerbi caro sit habitantis in carne. Quæ cum ita sint, tamen uideamus an peractus uniuersus ille passionis ordo infirmitatem in domino corporalis doloris

Al.*potuit

tis permittat intelligi. Dilatis enim ad modicum eorum dictorũ causis, ex quibus metum domino hæresis ascribit, res ipsas ut gestæ sunt cõferamus. Neq; enim fieri potest, ut timor eius significetur in uerbis, cuius fiducia con tineatur in factis. Timuisse ô hæretice dominus gloriæ passionem uidetur, sed ei ob ignorantiæ huius errorem, & satanas Petrus & scandalũ est, & ille quidem per charitatẽ Christi quem ei non caro neq; sanguis, sed pater qui in cœlis est reuelauerat, detestatus passionis sacramentũ, tali seueritatis sen/ tentia cõfirmatus ad fidem est. Tu uero quid sectaberis spei, Christum deum negando, & metũ ei passionis addendo? An'ne metuit qui armatis ad corripiendũ se obuius prodijt? & in corpore eius infirmitas fuit, ad cuius occursum cõsternata persequentiũ agmina conciderunt, & maiestatem in/ gerentis se ad uincula nõ ferentes supinatis corporibus reciderunt? Quam igitur infirmitatem dominatam huius corporis credis, cuius tantã habuit natura uirtutẽ? Sed fortè dolorẽ uulnerum timuit. Quem rogo penetran/ tis in carnẽ claui habuit terrorẽ, qui excisæ auris carnẽ solo restituit attactu? Expone nobis tu dominicæ infirmitatis assertor, hoc ipso passionis tempo re, infirmatæ opus carnis. Exerente enim Petro atq; adigẽte gladiũ, truncus aure seruus sacerdotis astabat. Quo modo ex decisæ auris uulnere contin/ gente Christo restituta caro auris est? Vnde inter fluentẽ sanguinẽ & post ipsa descendentis gladij uestigia, & in ipsa truncati corporis calumnia, exijt quod nõ est, & sequitur quod nõ extat, & rependitur quo caretur? Produ/ cens ergo hęc aurẽ manus, clauum dolet? & sentit sibi uulnus, qui alteri do/ lorem uulneris non relinquit? Compungendæ carnis metu tristis est, cuius attactui licet carnem donare post cædem? Quòd si hęc in Christi corpore uirtus fuit, qua rogo fide naturaliter infirmus fuisse defenditur, cui natura/ le fuit omnem humanarum infirmitatũ inhibere naturam? Sed fortè stul/ ta atq; impia peruersitate hinc infirmis in eo naturæ præsumitur assertio, quia tristis sit anima eius usq; ad mortem. Nondum te hæretice cur uirtu/ tem dicti non intelligas arguo. Interim tamen à te requiro, cur exeunte ad proditionem Iuda non memineris dictum fuisse: Nunc honorificatus est filius hominis. Si enim passio honorificatura eum erat, quo modo tristem cum metum passionis effecerat, nisi fortè tam irrationabilis fuerit, ut pati ti muerit quæ se essent glorificatura patiẽtem? Sed fortè timuisse usq; eò exi/ stimabitur, ut transferri à se calicem deprecatus sit dicens: Abba pater, om/ nia possibilia tibi sunt, transfer hunc calicem à me. Vt de cæteris nõ calum/ nier, nónne hebetudinem impietatis tuæ uel hinc coarguisses, quia legeras: Recondę gladium tuum in theca, calicem quem dedit mihi pater non bi/ bam? Quo modo enim per patiendi metum transferri à se deprecaretur, quod per dispensationis studium festinaret impleri? Non enim conuenit ut pati nollet quod pati uellet. Et cum pati eum uelle cognosceres, religiosius

*Als*ignorantiam, ſuſpicor fuiſſe ſcriptũ in intelligẽtiã*

ſuerat dicti*intelligentiam confiteri, quàm ad impiæ ſtultitię furorem pro/
rumpere, ut cum aſſereres ne pateretur oraſſe, quẽ pati uelle cognoſceres.
Sed credo te ad impietatis tuæ pugnam etiam hoc dicto dominicæ uocis
armabis: Deus deus meus, quare me dereliquiſti? Poſt cõtumeliam enim
crucis fortè dignationem ab eo paterni auxilij exiſtimes receſſiſſe, & hinc
deſolatæ infirmitatis ſuæ querelam extitiſſe. Si tibi itaq; in Chriſto cõtem
ptus & infirmitas & crux contumelia eſt, oportuerat te dicti huius imme/
motem nõ fuiſſe: Verum dico uobis, amodo uidebitis filiũ hominis ſeden
tem à dextris uirtutis, & uenientem cum nubibus cœli. Vbi rogo in paſſio/
ne timor? ubi infirmitas? ubi dolor? ubi contumelia? Timere ab impijs dici
tur, ſed ipſe pati uelle ſe prædicat. Infirmus eſſe cõtenditur, ſed ſe potentem
dum conſternatis perſequutoribus obuius non ſuſtinetur, oſtendit. Dole/
re uulnera carnis arguitur, ſed in eo quod carnem auris reddit ex uulnere:
caro ipſe cum ſit, extra carnalem tamen naturã dolendi uulneris reperitur,
quia dum & manu truncam aurem attingit, manus illa de corpore eſt: &
dum manus aurem producit ex uulnere, nõ eſſe manus illa corporis ſignifi

Infirmis dicit aliquoties, ut imbecillis

catur infirmis, ſed cõtumelioſa ei eſſe crux dicitur. Arqui per hanc hominis
filius ſedere à dextris uirtutis uidendus eſt, & ex partu uirginis homo na/
tus in maieſtate ſua cum cœli nubibus reuerſurus. Non tenes irreligioſe re
rum naturalium cauſas, & dum impietatis atq; erroris ſpiritu plenus ſacra/
mentum fidei nõ intelligis, ex ipſo ſeculi ſenſu hæretica hebetudine* diſ/

Vtitur & als eo uerbo pro degenerare

proficis. Omne enim quod timetur, uitari neceſſe eſt dum timetur: & quod
infirmũ eſt, ſumit ex infirmitate terrorem: & quicquid dolet, dolendi in ſe
habet indemutabilem naturam: & quicquid cõtumelioſum eſt, ſemper in/
honorum eſt. Tu uero quo ſenſu rationis intelligis dominum Ieſum Chri
ſtum ad quod feſtinat timere? Et conſternantem ſortes infirmitate trepi/
dare? & uulnera non permittentem doleri, uulneratum dolere? & contume
lia crucis dehoneſtari, cui crux conſcenſus ad deum eſt, & reditus ad reg/
num? Sed fortè uel hoc tibi relictum occaſionis impiæ arbitraris, ut deſcen
ſionem ad inferos, & ipſam mortis timuerit neceſſitatẽ, dum id ipſum te/
ſtari uidetur hoc dicto: Pater cõmendo in manus tuas ſpiritũ meum. Hoc
legens & nõ intelligens, aut pie tacuiſſes, aut etiam religioſe intelligentiam
eius oraſſes, non magis per impudentem aſſertionem ſtulto furore uerita/
tis incapax uagareris. An' ne tibi metuere infernũ chaos & torrentes flam/
mas, & omnem pœnarum ultricium abyſſum credendus eſt dicens latroni
in cruce: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo? Naturæ huius po/
teſtatem iam non dico metus, ſed nec infernæ ſedis regio eſt concludens,
quæ deſcendens ad inferos, à paradiſo nõ deſit, ſic ut & hominis filius lo/
quens in terris, maneat & in cœlo martyri ſuo paradiſum promittẽs, & con
ſummatæ beatitudinis delicias pollicens, nõ habet hunc metus corporalis

penetrãtem

penetrantem quidem inferos, sed ubiq; naturæ suæ uirtute distentum. Et naturam hāc mundi dominā ac libertate spiritalis uirtutis immensam non sibi terrore mortis gehennæ chaos uendicat, qua paradisi deliriæ catere nō possunt? Futurus enim in inferis dominus, & in paradiso est futurus. Deseca ad metum pœnæ naturæ indesecabilis portionem, & de Christo apud inferos pone quod doleat, & in paradiso relinquo quod regnet. Latro enī rogat ut sui in regno suo meminerit. Et credo cum ad hanc beatæ confessionis fidem auditus transeūte palmas clauo gemitus accendit, & regnū Christi per dolorem infirmitatis in Christi corpore didicit. Ille dignationem reminiscentis in regno postulat, tu crucis mortem ad metum deputas? Dominus cōmunionem ei paradisi mox pollicetur, tu Christum in inferis sub pœnali terrore cōcludis? Diuersæ spei fides ista est. Paradisum meruit sub cruce latro pendentem Christum confessus in regno. In pœnæ ergo dolore & metu mortis Christum deputans, & paradiso necesse est sit cariturus & regno. Collatis ergo dictorum atq; gestorum uirtutibus demonstratis, non ambiguum est, in natura eius corporis infirmitatem*naturæ corporeę non fuisse, cui in uirtute naturæ fuerit omnem infirmitatem corporum depellere, & passionem illam illata licet corpori sit, non tamen naturam dolendi corpori intulisse, quia q̄uis forma corporis nostri esset in domino, non tamen uitiosæ infirmitatis nostræ forma esset in corpore, qui non esset in origine, quod ex conceptu spiritus sancti uirgo progenuit, quod licet sexus sui officio genuerit, nō tamen terrenæ conceptionis suscepit elementis. Genuit etenim ex se corpus, sed quod conceptum esset ex spiritu, habens quidem in se sui corporis ueritatem, sed nō habens naturæ infirmitatem, dum & corpus illud corporis ueritas est quod generatur ex uirgine, & extra corporis nostri infirmitatem est quod spiritalis cōceptionis sumpsit exordiū.

In uetusto codice quidam mutarat, parem nostræ naturæ corporeæ, quod & aliâs fecit

Sed niti aduersus*apostolicæ fidei demonstrationē hæretici uidentur hoc dicto: Tristis est anima mea usq; ad mortē, ut professio eius qui se tristem ait, naturæ infirmitatem, per cuius cōscientiam tristis cœperit esse, testetur. Ac primum humanæ intelligentiæ sensum interrogo, quid sit tristem esse usq; ad mortem. Non enim eiusdem significationis est, tristem esse propter mortem, & tristem esse usq; ad mortem. Quia ubi propter mortem tristitia est, illic ipsa mors causa tristitiæ est. Vbi uero tristitia usq; ad mortem est, mors iam nō tristitiæ est causa, sed finis. Qui ergo nō propter mortem, sed usq; ad mortem tristis est, quærendū est unde sit tristis. Tristis autem non incerto neq; indefinito humanæ ignorantię tempore, sed usq; ad mortem. Adeo autem non propter mortem suscepta tristitia est, ut sit destituta per mortē: & ut causam tristitiæ intelligere possimus, uideamus quid hanc professionem tristitiæ uel præcesserit uel consequatur. Totius enim passionis & fidei mysterium cōsummatum paschæ cœna fuerat per dominū, postq;

Als euangelicæ*

uniuerso-

uniuersorum in se scandalum docet, sed præcessurum se eos in Galilæam promittit. Petrus cæteris licet scandalizandis, se tamen nō scandalizandum constanti fide spopondit. Sed dominus per naturam dei non ignarus gerendorum, ter eum negaturum esse respondit, ut cæterorum scandalum intelligeretur ex Petro, cum ille in tam graue fidei periculum ter negando recideret. Tūc ille assumptis Petro, Iacobo & Ioanne duobus ad martyrium electis, & Ioanne in prædicatione euangelij firmando, tristē se usq; ad mortem professus est, deinde progressus orauit dicens: Pater meus, si possibile est, transeat à me calix iste, sed non tamen sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Transire à se calicem rogat, utiq; iam secum manentem, qui tum in sanguine noui testamenti pro multorum peccatis effundendus consummabatur. Non autem rogat ne secum sit, sed ut à se transeat. Deinde rogat ne uoluntas sua fiat, & quod uult effici, id ipsum concedi sibi non uult, ait enim: Sed tamen nō sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Vt uolūtate calicis deprecandi humanæ in se solicitudinis significans cōsortium, sententiā à se unitæ sibi communisq; cum patre nō discerneret uoluntatis. Vt autem nō pro se precari intelligeretur, & ratio significatæ uolūtatis, ac deprecatio nō obtinendæ esset in absoluto, hoc totum huiusmodi petitionis suæ cœpit exordijs: Pater meus, si possibile est. Aliquid ergo patri relinquitur, quod ei an possibile est, incertum sit: Et si nihil patri impossibile est, intelligendum est ad cuius cōditionem id quod sibi impossibile est, sit relictum. Post huius enim orationis precem sequitur: Et uenit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. An'ne adhuc tristitię causa & transeundi calicis deprecatio in obscuro est? Vigilari enim secum ob hoc iubet & orari, ne in tentationem intrent, spiritu quidem prompto, sed infirma carne. Nam qui nō scandalizandos se per constantiam fidelis cōscientiæ pollicebantur, in scandalo per infirmitatem carnis erant futuri. Non ergo sibi tristis est, neq; sibi orat, sed illis quos monet orare peruigiles, ne in eos calix passionis incumbat, quem à se transire orat, ne in his scilicet maneat. Idcirco autē transferri eum si possibile esset, à se precatus est, quia cum impossibile deo nihil sit, sicut ipse ait: Pater possibilia tibi omnia sunt, impossibile tamē est homini, passionis terrore nō uinci, nec possit nisi per probationem fides nosci. Atq; ideo & pro hominibus ut homo uult calicē transire, ut & dei ex deo uoluntas effectui paternæ uolūtatis uniatur. Id autē quod ait, si possibile est transeat, manifeste in eo docuit quod ait Petro: Ecce satanas expetiuit, ut uos cerneret sicut triticum, ego autem rogaui pro te, ut non deficiat fides tua. Per hunc enim calicem dominicæ passionis tentandi omnes erant. Etiam pro Petro pater rogatur, ne deficiat fides eius, ut negantis infirmitati uel dolor saltem

pœni-

pœnitentiæ non abesset, quia fides in eo nõ deficeret, quod pœniteret. Tristitia igitur usq; ad mortem domino est, quia in morte motu terræ, diei tenebris, discissione ueli, monumentorũ referatione, mortuorum resurrectione cõfirmanda iam apostolorũ fides esset, quam & nocturnæ custodiæ terror, & in flagellis, alapis, sputis, corona spinea, crucis onere, & totius passionis ludibrium, & postremo maledictæ crucis damnatio cõmoueret. Sciens igitur dominus hęc omnia post passionem suam*destitura, ideo & usq; ad mortem tristis est, & scit hunc calicem transire nõ posse, nisi biberet dicens: Pater meus, si nõ potest calix iste transire à me nisi bibam illum, fiat uoluntas tua. Consummata in se scilicet passione metum calicis transiturum, qui nisi eum bibisset, rtansire nõ posset. Finem terroris eius non nisi finito consummatæ in se passionis terrore succedere, quia post mortẽ eius per uirtutũ gloriam apostolicæ infirmitatis scandalũ pelleretur: & quanq; in eo quod ait, fiat uoluntas tua, in calicis, id est, passionis suæ scandalo apostolos permittens paternæ uoluntatis arbitrio, tamen etiam repetitæ tertio orationis prece usus est, post quam ait: Dormite iam & requiescite. Non enim exrta rationis alicuius internæ cõscientiam, qui antea eos dormiẽtes coarguisset, nunc dormire & requiescere eos iubet. Sed intelligentiam nobis Lucas adhortationis istius tribuisse existimatur, qui cum dixisset, satanam expetisse ut apostolos modo tritici cerneret, & dominum pro fide Perti ne deficeret, oratum fuisse, subiecit: Post mulram domini precem, angelũ adstitisse confortantem eum, quo assistente orare prolixius cœperit, ita ut guttis sanguinum corporis sudor efflueret. Misso enim ad tuitionem apostolorum angelo, & per eum cõfortato domino, ne pro his tristis esset, iam sine tristitiæ metu existens ait: Dormite iam & requiescite. De angelo quidem Matthæus & Marcus, & de expetitione zabuli nihil locuti sunt, sed post tristitiam animæ, post dormientium obiurgationem, post transferendi calicis deprecationem nõ ex nihilo dormientiũ adhortatio subsecuta est, nisi quòd cum absuturus ab his esser, & indulti angeli cõfortatus auxilio, securitate custodiæ custodiendos permittebet in somnum. Nec sanè ignorandum à nobis est, & in Græcis & in Latinis codicibus complurimis, uel de adueniẽte angelo, uel de sudore sanguinis nihil scriptum reperiri. Ambigentibus igitur, utrũ hoc in libris uariis aut desit, aut superfluũ sit, incertũ hoc nobis relinquitur de diuersitate librorũ. Sed certe si quid sibi ex hoc hæresis blanditur, ut infirmũ affirmet, cui opus fuerit angeli confortantis auxilio, meminerit creatorem angelorũ creationis suæ nõ eguisse præsidio, tum deinde necessario eo modo eum cõfortari, quo modo & tristem esse. Nam qui nobis tristis est, id est, propter nos tristis est, necesse est ut propter nos sit confortatus & nobis. Quia ergo qui de nobis tristis est, & de nobis cõfortatus est, ea confortatus est conditione qua tristis est. Sudorẽ uero nemo infirmitati audebit

*Al. * destitura*

Christus quõ ab angelo confortatus

audebit deputare, quia dum & contra naturam est sudare sanguinem, nec infirmitas est, quod potestas non secundum naturæ consuetudinem gessit, neq; ad hæresim infirmitatis pertinere ullo modo poterit, quod aduersum hæresim phantasma mentientem, proficiat per sudorem sanguinis ad corporis ueritatem. Igitur cum & tristitia de nobis est, & oratio pro nobis est, non possunt nō omnia propter nos gesta esse intelligi, cum omnia pro nobis, quibus timebatur, orata sunt. Præstant autem sibi mutuam euangelia plenitudinem, dum alia ex alijs, quia omnia unius spiritus prædicatio sit, intelliguntur. Hanc enim tacitam ab omnibus pro apostolis domini orationem Ioannes maxime spiritualium causarum prædicator ostendit, dominum ita precatum esse dicens: Pater sancte, conserua eos in nomine tuo. Cum essem cum eis, ego custodiebam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi custodiui. Non sibi itaq; fuit oratio illa, sed apostolis: nec sibi tristis est, qui orare eos ne tentetur monet: nec sibi angelus mittitur, qui si uellet, duodecim milia legionum de cœlis deduceret: nec propter mortem anxiatus, ut à se transferatur calix, rogat, sed à se transire calicē rogat, qui tamen transire non posset, nisi cum biberet. Transire autem non de loco est decedere, sed omnino non extare, quod quidem ipsum & euangelicus & apostolicus sermo significat, cum dicitur: Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non præteribunt. Sed & Apostolus: Ecce uetera transierunt, & facta sunt omnia noua. Sed & cum ait: Et figura huius mūdi transibit. Calix ergo de quo patrem rogat ut transeat, nō potest transire nisi bibatur: & quod orat dominus, utiq; pro his orat, quos cum his manens ipse saluauit, quos & patri saluandos reliquit. Nunc uero sacramentum mortis peracturus, patrem his custodem precatur, & missi in eo angeli, si tamen ita est, non ambigua præsentia est, & obtentæ precis manifesta securitas est, cum eos cōsummata oratione adhortatur in somnum. Effectum autem impetratæ orationis, & adhortatæ dormitionis securitatem iam in ipso opere passionis Euangelista demonstrat, cum apostolis omnibus de persecutorum manibus elapsuris ait: Vt adimpleretur uerbum quod dixerat, quoniā quos dedisti mihi, perdidi ex eis neminem. Impletur enim per se orationis precatio, & salui omnes sunt. Sed orat pater, ut saluatos per se nūc in nomine suo saluet ipse, & adeo saluat, ut Petri fides pœnitentia subsequente nō deficiat, licet tertia. Demonstrata itaq; & à Ioanne domini oratio, & à Luca zabuli postulatio, & ea quæ in Marco & in Matthæo tristitia usq; ad mortem est, & somni obiurgatio, & rursum adhortatio, nihil ambiguitatis relinquūt, cum quando per precem à Ioanne, qua patri apostolos commendat, & tristitiæ causa, & transeundi calicis deprecatio absoluta sit, nō à se passionem amouen domino deprecante, sed patrem ut apostolos se passuro tueatur orante, & per Lucā ostensa aduersum zabulū prece, iam de fiducia ueniti antea somni

somni secura permissio sit. Non est itaq; in ea natura quæ supra hominem est, humanæ trepidationis anxietas, & extra terreni est corporis mala, non terrenis inchoatum corpus elementis, & si filio hominis originem spiritus sanctus per sacramentũ conceptionis inuexit, nempe & altissimi uirtus uirtutem corpori, quod ex conceptione spiritus uirgo gignebat, admiscuit. Nam cum per transfusæ in corpus animæ consortium sensus animati corporis uiuat, & ipsum ad illarorum dolorem corpus anima corpori permixta uiuificet, quæ ubi cœlestis spei, ac fidei suæ beato calore, terrenæ in corpore suo originis despexit exordiũ, sui quoq; sensus ac spiritus corpus efficitur in dolore, ut pati se desinat sentire quod patitur. Et quid nobis de natura dominici corporis, & descendentis de cœlo filij hominis adhuc sermo sit? Ipsa terrena corpora timere ac dolere interdũ nesciunt, quòd & dolere necesse est, & timeri. Quæro enim an pastas ad fomenta exæstuandæ Babylonicæ fornacis flammas Israelitæ pueri timuerint, & utrum in illud nostræ conceptionis corpus metus tanti ignis incesserit. Quæro etiam an*circumaduri se flammis doluerint, sed fortè idcirco quia nõ usti sunt, nihil doleant, & tum abfuisse ignibus naturam urendi existimabitur. Certe hæc natura corporis erat, ut & uri se timeret, & posset uri. Quòd si per spiritum fidei terrena corpora, id est, secundum elementa causarum communium initiata, neq; uri potuerũt, nec timere, quæ ergo per fidem dei in homine contra naturam sunt, ea in deo homine secundum uirtutem spiritus ad naturæ originem inchoata, nõ sunt naturaliter æstimanda? Vincti pueri in medio ignis sunt: ignem non timent, dum incenduntur: flammas nõ sentiunt, dum orant: uri nõ possunt, dũ in igne sunt. Naturam suam in his & ignis, & corpora amittit, nam neq; illa uruntur, neq; ille urit, & tamen in cæteris in natura sua est ignis & corpus. Nam circunstantes ardent, & pœnæ ministeria in pœna sunt. Non uis impie hæretice, ut transeunte palmas clauo Christus non doluerit, neque uulnus illud nullam acerbitatem teli compingentis intulerit. Interrogo quur pueri ignes non timuerint, nec doluerint, aut quid in eorum corporibus naturæ fuerit, ut naturam ignis excederet. Quòd si illi fidei calore, &*beati martyrij gloria timere nesciunt quæ timentur, Christus etiam si uitiorum nostrorũ origine esset conceptus, tamen per crucem manfurus deus, & mundum iudicaturus, & rex æternorum seculorum futurus, tristis metu crucis esset? & tantorum præmiorum immemor, turpis metus anxietate trepidaret? Daniel prophetę prandio alendus, leonũ lacum non timet, apostoli cædi se pro Christi nomine & pati gaudent, Paulo libatio sua corona iustitiæ est, desecanda colla sua percussoribus cũ hyminis martyres tendunt, & ædificatos sibi congerie lignorum ignes cum canticis scandunt, usque eò sensus fidei, perempto in corporibus naturalis infirmitatis metu, corpora ipsa ad sensum non sentiendi doloris emutat, ut per animæ

s propo

Fort.*circundari Al*circumamburi

Al*beata

propositum firmitas corpori inuehatur, animatumq; corpus in id se tantum sentiat, in quod animæ studio commouetur, ut quod pati animus gloriæ cupiditate cõtemnit, id se pati corpus anima negante nõ sentiant. Hæc
Alijs ueget tante
si in hominibus naturalia sunt per animæ ad gloriam ardentis calorem, ut passiones suas nesciant, & uulnera ignorent, & mortes nõ intelligant: domi nus ueræ gloriæ Iesus Christus, cuius in fimbria uirtus est, cuius sputus & sermo natura corporis est, dum & mancus iam non mancus manum iubetur extendere, & cæcus natus natiuitatis uitia non sentit, & truncus aure nõ truncus est, in ea infirmitate compuncti, ac dolentis corporis deputabitur, in qua gloriosos ac beatos uiros fidei suæ spiritus nõ reliquit? Passus igitur unigenitus deus est omnes incurrentes in se passionum nostrarum infirmitates, sed passus uirtute naturæ suæ, ut & uirtute naturæ suæ natus est: neq; enim cum natus sit, non tenuit omnipotentiæ suæ in natiuitate naturam. Nam cum natus sit lege hominum, non tamen hominum lege conceptus est, habens in se & constitutionẽ humanæ conditionis in partu, & ipse extra constitutionem humanæ conditionis in origine, secundum quod ita ex infirmitate corporis nostri passus in corpore est, ut passiones corporis nostri, corporis sui uirtute susciperet, & huius fidei nostræ etiam sermo propheticus testis est, cum ait: Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos existimauimus eum in dolotibus esse, & in plaga, & in uexatione. Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Fallitur ergo humanæ existimationis opinio, putans hinc dolere quod patitur: portans enim peccata nostra, peccati nostri scilicet corpus assumens, tamen ipse non peccat. Missus namq; est in peccati carnis similitudine, portans quidẽ in carne peccata, sed nostra, & pro nobis dolens, non & doloris nostri dolet sensu, quia habitu ut homo repertus, habens in se doloris corpus, sed non habens naturam dolendi, dum & hominis habitus est, & origo non hominis est, nato eo de conceptione spiritus sancti. Hinc itaq; existimatus est & in doloribus, & in plaga, & in uexatione esse.
Cæte lege
Formam enim serui accepit, & natus ex uirgine homo, opinionẽ nobis naturalis sibi in passione doloris inuexit. Ipse autẽ uulneratus est, sed propter iniquitates nostras. Nam quamuis sit uulneratus, nõ tamen iniquitatis suæ uulnus est, & quicquid patitur, non sibi patitur. Non enim sibi homo natus est, nec ex se iniquus est. Testatur Apostolus causam dispensationis istius, dicens: Orantes pro Christo, reconciliari deo, eum qui non cognouit peccatum, pro nobis peccatum fecit. Peccatum enim in carne per peccatũ condemnaturus, peccati licet expers, factus est ipse peccatũ, id est, per carnem peccatum in carne condemnans, carnis quidem peccati nescius, sed pro nobis caro factus, carnis similitudo peccati est. Et idcirco propter iniquitates nostras est uulneratus. Cæterum nescit in Christo Apostolus trepidationem

nem doloris, nam dispensationem hanc passionis loquuturus, in sacramento eam diuinitatis prædicauit, dicens: Donans nobis omnia peccata, delens quod aduersum nos fuit chirographum in sententijs, quod erat cótrarium nobis, tollens illud de medio, & affigẽs illud cruci, spolians se carne, & principatus & potestates traduxit cum fiducia, triumphans eos in semet ipso. Succumbere ergo tibi uidetur uirtus ista uulneris clauo, & ad ictum compungentis exterrita demutasse se in naturã dolendi? Atqui Apostolus loquente in se Christo loquutus, & salutis nostræ per dominũ opus memorans, mortem Christi ita significat, ut carne se spoliet, & potestates cum fiducia dehonestet, & de his in semet ipso triumphet. Si in passione sua necessitas est, & nõ salutis tuæ donum est: si in cruce dolor compungendi est, & non decreti quod in timore est, scripta confictio est: si in timore uis mortis est, & non per potestatẽ dei carnis exuuię sunt: si deniq; mors ipsa aliud est quàm potentum dehonestatio, quàm fiducia, quàm triumphus, adscribe infirmitatem: si ibi necessitas est & natura: si ibi uis est, & diffidentia, & dedecus: sin autem hæc è contrario in sacramento passionis prædicantur, quis rogo furor est, tepudiata doctrinæ apostolicæ fide, mutare sensum religionis, & totum hoc ad imbecillitatem & contumeliam rapere naturæ, quod & uoluntas est, & sacramentum, quod & potestas est, & fiducia, & triumphus? Triumphus planè est quæri ad crucem, & offerentem se non sustineri: stare ad sententiam mortis, sed inde consessurum à dextris uirtutis: configi clauis, sed pro persequutoribus orare: acetum potare, sed sacramentum consummare: deputari inter iniquos, sed paradisum donare: eleuari in lignum, sed terram tremere: pendere in cruce, sed solem ac diem fugare: exire de corpore, sed reuocare animas in corpora: sepeliri mortuum, sed resurgere: demum secundũ hominem pro nobis infirma omnia pati, sed secundum deum in his omnibus triumphare. Restat nobis adhuc, ut hereticis uideatur, magna & grauis confessę infirmitatis professio, & maxime ipsius domini uocibus ædita, cum ait: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Quæ maxima querelæ esse intelligitur protestatio, derelictum se esse conqueri, infirmitatis permissum. Verũ hæc impiæ intelligentiæ uiolenta præsumptio, quam sibi in omni dictorum dominicorũ genere compugnat, ut qui ad mortem festinat, ut qui per eam honorificandus est, ut qui post eam à dextris uirtutis sessurus est, in his tot beatitudinum causis mori timuerit, & ob id ad necessitatem moriendi desertũ se à deo suo quetatur, cum in beatitudinibus illis esset mortem obeundo mansurus. Quin etiam ad irreligiositatis huius tanquam ad præparatam sibi uiam per id ingenia hæretica contendunt, quod aut descisse omnino deum uerbũ in animam corporis uolunt, ut nõ idem fuerit Iesus Christus hominis filius, qui & dei filius: & aut ex se defecerit deus uerbum, dum corpus officio animæ uiuificat, aut om-

nino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo dei uerbũ modo spiritus prophetalis habitauerit. Sed ridiculæ huius peruersitatis error in maiorem se impietatis extendit audaciam, ne Iesus anteꝗ ex Maria natus est, Christus sit, dum nõ qui erat, natus est, sed ad id tum primũ quod natus est, esse cœperit. Per quod etiam illud uitij adiungitur, ut deus uerbum tanquam pars aliqua uirtutum dei quodam se tractu continuationis extendens, hominem illum qui à Maria esse cœpit, habitauerit, & uirtutibus diuinæ operationis instruxerit, animæ tamen suæ motu naturaꝗ uiuentem. Per hanc subtilem pestiferamꝗ doctrinam deducuntur in uitium, ut aut deus uerbũ anima corporis per demutationem naturæ suę in naturam infirmitatis extiterit, & uerbũ dei esse defecerit, aut rursum per exteriorem nudamꝗ naturam hominem illum sola uita animæ mouentis animatum, in quo uerbum dei, id est, quædam quasi potestas extensæ uocis habitauerit. Atꝗ ita omni modo impijssimæ intelligentiæ aditus pandatur, ut aut deus uerbum in animam defecerit, nec permanserit deus uerbum, aut omnino Christus ante partum Mariæ non fuerit, quia Iesus Christus animæ solum communis & corporis homo hoc habeat sui, quòd ut esset homo cœpit exordiũ, quẽ extrinsecus protensi sermonis potestas ad uirtutem operationũ confirmauerit, qui nunc à dei uerbo contracta rursum protensione desertus, clamet: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Vel certe tum, cum in animam corporis à dei uerbi natura demutatus est, paterno in omnibus usus auxilio, nunc inops eius mortiꝗ permissus, solitudinem suam conqueratur, relinquentemꝗ se arguat, omniꝗ modo exitiabile deceptæ fidei periculũ comparetur, si aut in deo uerbo significari existemetur naturæ infirmitas per querelam, aut omnino nec fuerit deus uerbum, dum Christo Iesu Mariæ solum partus exordium est. Sed inter has impias infirmasꝗ sententias, ecclesiæ fides apostolicis imbuta doctrinis nouit in Christo natiuitatem, sed ignorat exordium. Scit dispensationẽ, sed nescit diuisionem. Non patitur Christum Iesum, ut Iesus ipse non sit Christus: nec filium hominis discernit à dei filio, ne filius dei fortè non & filius hominis intelligatur. Non assumit filium dei in filium hominis, neꝗ tripartita Christũ fide scindit, cuius desuper texta uestis inscissa est, ut Iesum Christum & in uerbum, & in animam, & in corpus incidat, neꝗ rursum deum uerbum in animam & in corpus absumat. Totum ei deus uerbum est, totum ei & homo Christus, retinens hoc in sacramento confessionis suæ unum, nec Christum aliud credere quàm Iesum, nec Iesum aliud prædicare quàm Christũ, & dei uerbum. Non ignoro autem in quantum humanæ intelligentiæ infirmitatem magnificentia mysterij cœlestis impediat, ut hæc nõ facile aut uerbis enunciare, aut *diuidere sensu, aut etiam complecti mente possimus. Sciens autem Apostolus arduum hoc terrenæ naturæ difficillimumꝗ esse, rerum diui-

Ali* disiudicare

natum

narum efficientiam iudicio nostro ranquam ad intelligendum actiore, quàm ad efficiendum deo potiore concipere, illi legirimo sibi secundum fidem filio, sacrasq; lireras ab infaotia * sumenti, ita scribir: Sicut hortatus sum te sustinere Ephesi cum irem in Macedoniam, ut præciperes quibusdam, ne aliter docerent, neq; attenderent fabulis & genealogijs interminatis, quæ quæstiones magis præstant, quàm ædificatiooem dei, quæ est in fide. Vetat genealogiæ eloquia rtactari, & fabulas interminatæ quæstionis attingi. Aedificationem uero dei dicit in fide esse, ut humanæ uerecuundiæ modum fideli omnipotentiæ dei religione concludat, neq; se infirmitas nostra ad perspicienda ea, quæ perspicieodi naturam noo habeot, extendat. Quòd si contueotibus solis claritatem, uirtus intenti luminis obstupescit, ur si quando causam radiantis luminis solertius acies curiosæ contemplationis inquirat, usq; ad emortuum uidendi sensum oculorum natura reuocetur, accidatq; nitendo magis uidere, ne uideas: quid nobis in dei rebus & in sole iustitiæ expectandum est? Nónne incumbet uolentibus supersapere stultitia? Nónne ipsum illud acre intelligentiæ lumen stupor hebitis despientiæ occupabit? Non eoim natura inferior causam naturæ potioris intelliget, nec subiacet humanæ cooceptioni ratio cœlestis. Nam intra conditionem infirmitatis erit, quicquid infirmi conscientiæ subdetur. Excedit itaque humanam mentem dei potestas, ad quam si se infirmitas protendat, magis infirma reddetur, dum hoc ipsum quod obtinet, amittit potiore ad obtundendam eam rerum cœlestium natura, quia omnem eius consectanôs se peruicaciam ipse complexus eius maior infirmat. Vr igitur sol ita uidendus est, ut possit uideri, tantusq; excipieodus lumine est, quantus admittitur, ne si plus uelimus spectare, minus quoq; quàm possumus consequamur: ita & ratio cœlestis in tantum intelligenda est, in quantum se permiserit intelligi: in tantum experenda est, inquantum apprehendendam se dedit, ne si contenti indulgentiæ moderatione oō simus, amittamus indulta. Est ergo in deo quod percipi potest: est planè, si modo quod potest, uelis. Sicut enim est in sole quod uideas, si hoc uelis uidere quod possis: amittas autem quod potes uidere, dum quod oon potes, nireris: ita & in rebus dei habes quod inrelligas, si intelligere quod potes, uelis: cæterũ si ultra quàm pores, speres, id quoq; quod potuisti posse, non poteris. Noodum intemporalis natiuitatis illius sacramentum mouebo, competentis loci est ille tractatus. Interim mihi assumptæ carnis mysterium in uerbis est, illos nunc arcanorum cœlestium scrutatores consulo, ut secundum naturam suam oati ex uirgine Christi sacramentũ loquantur. Vnde dicent uirgini conceptũ? unde uirgini partum? quam hanc esse genitaliom originum causam disputabunt? Et quid intra secessus maternorũ sinuum coaluisse? corpus unde? homo unde? Iam uero post hæc, quid sit descendisse de cœlis filium homi-

Fort. *sequenti

ὑπερφρονεῖν

nis in cœlo manentem? Non enim eiusdem est, secundum corporales cau/sas, descendere & manere, quorum alterum descensionis transmutatio est, alterum manendi imperturbatio est. Vagit infans, sed in cœlo est: puer cre/scit, sed plenitudinis deus permanet. Iam uero cum ascendit ubi antea fuit, & descendit qui manet, quo intelligentiæ humanæ sensu cootuebitur? Do/minus enim ait: Quid si uideritis filiũ hominis ascendentem ubi antea fuit? Ascendit filius hominis ubi antea fuit, & quis hoc sensus concipiet? De/scendit de cœlo filius hominis, qui in cœlis est, & quæ hoc ratio præstabit? Verbum caro factum est, quæ hoc uerba loquentur? Fit caro uerbum, id est, homo deus. Et qui homo est, in cœlis est: & qui deus, de cœlis est. Ascen dit descendens, sed descendit non descendens. Est qui erat, & quod est, nõ erat. Currimus per causas, & ratione deficimur: rationem cernimus, & cau/sas nõ intelligimus. Sed Christum Iesum ita intelligentes scimus, & magis putantes nos intelligere, nescimus. Iam uero quantum est illud dictorum & gestorum sacramentum? flete Christum, & per animi angorem lachry/mas oculis effluere? Vnde eius animæ hæc uitia, ut fletum corpori tristitiæ mœror eliciat? Et quæ rerum acerbitas, & intolerantia doloris, descenden/tem de cœlis filium hominis in lachrymas dissoluit? Quid sit deinde quod in eo fleuerit, deus'ne uerbum, an corporis anima? Nam quamuis lachry/marum officiũ in corpore sit, animæ tamen eas in ministerio corporis qua/si quidam mœror exudat. Tum deinde quę ei ad flendum causa fit? An'ne

Al.*parri/cidamq; impiam*patricidialemq; Hierusalem nihil dignum tantorum prophetarũ & apostolorum cæde, & ipsius domini sui morte passuram, debito lachry/marum honore prosequitur? & ut humanarum mortium deflentur calami tates, ita perditæ huius desperatæq; gentis casus doletur? Et quod hoc, to/go, flendi sacramentum est? Anima quæ tristis est, flet. Sed nunquid hæc prophetas misit? Sed nunquid hæc totiens uoluit congregatos pullos eius pennarum integmento obumbare? Non cadit in uerbum domini mœror, neq; in spiritum lachrymæ, sed neq; in animam conuenit aliquid ante cor/pus egisse. Et tamen uere Iesum Christum flesse non dubium est, pari quo que lachrymarum ueritate & Lazarus fletus est. Et quæro primum quid

Quid fleuit Christus in Lazaro fleatur in Lazaro, non utiq; mors, quæ non usque ad mortem est, sed pro dei gloria est. Dominus enim ait: Infirmitas ista non est usque ad mortem, sed pro gloria dei, ut honorificetur filius dei per eum. Mors ergo quæ glo/rificandi dei causa est, flendi tristitiam non afferebat. Sed ne in eo quidem flendi necessitas existebat, quòd Lazaro moriente absuisset. Nam ipse ait manifeste: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos, ut credatis quo/niam non eram ibi. Absentia itaque eius non habuit causam lachryman/di, quæ ad apostolorum fidem proficiebat, cum ægri mortem conscientia diuinæ cognitionis absens prænunciasset. Nulla ergo restat necessitas flen/

di. & tamen fletum est. Et tamen quæro, cui imputabitur fletus ille, deo, an animæ, an corpori? Sed corpus per se tantum non habet lachrymas, quas ad dolorem animæ mœrentis profundit. Longe autem minus est, ut deus fleuerit, qui glorificandus in Lazaro est. Non conuenit autem, ut anima de sepulchro Lazarum uocet, & ad animæ innexæ corpori præceptum atque uirtutem in mortuum suum anima iam ex eo dissoluta reuocetur. Dolet qui glorificandus est? Flet qui uiuificaturus est? Non est uiuificaturi, flere: nec glorificandi, dolere, & tamen uiuificat, qui & fleuit & doluit. Non inopiæ necessitate, uel dictorum ignoratione de multis pauca memorauimus, sed ut absolutam expositionem ratio nō morosa commendet. Gerit dominus atque ait, quod cum conscientia nescitur, quod nec ignoratur, & ignorabile est, dum & ueritas in rebus est, & in uirtute sacramentum est, ut etiam ex his quæ ait, manifeste docebimus: Propter hoc me pater diligit, quòd ego pono animam meam, ut iterum accipiam eam. Nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à me. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo accipiendi eam, hoc mandatum accepi à patre meo. Animam suam ab se ponit, & quæro quis ponat. Christum enim non ambigimus esse deū uerbum, neque rursum filium hominis ex anima & corpore constitisse ignoramus, angelo ad Ioseph confirmante: Surge & accipe puerum & matrem eius, & uade in terram Israel, defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Cuius hæc ergo anima est requiro, corporis'ne, an dei? Si corporis, quid habet corpus potestatis, quod per animæ motum animatur in uitam? Deinde utrum mandati aliquid corpus acceperit, quod sine anima hebes emortuumque est? Si uero quisquam putabit animam suam uerbum deum ponere ut rursum resumat, ostendat uerbum deum mortuum, id est, ut sine sensu atque uita mortui corporis modo maneret, quod iterum animam suam ad uiuendum, qua rursum uiuificaretur, assumpserit. Sed nec deo animam quisquam rationis particeps deputabit, quanquam frequenter animam dei & sabbata, & neomenias odisse scripta sit, & etiam in quibusdam complacere. Sed ex ea istud significatione commemorati solitum est, qua & manus, & oculi, & digiti, & brachium, & cor in incorporali deo commemorantur. Nam cum spiritus, secundum domini dictum, carnem & ossa non habeat, ei qui est, nec demutatur, nulla ad soliditatem sui corporaliū partium membra conueniunt, sed simplex ac beata natura unū totum quod est, omnia permanet. Non ergo deus corporalibus modis officio interioris animæ animatur ad uitam, sed ipse uita sibi uiuit. Et quomodo ponet animam suam, uel positam resumet, uel quę huius mandati ratio est? Deus ergo nec ponit ad mortē animam, nec resumit ad uitam, sed nec corpus mandatum ad resumendū habet, quia nec per se resumit. Dictum enim de corporis sui templo est: Soluite templum hoc, & post triduū suscitabo.

Cui conuenit ponere & resumere animā in Christo, an corpori, animæ, an deo

Quomodo anima deo tribuitur

taho illud. Suscitat ergo templum corporis sui deus. Et quis ponit animam ut resumat? Corpus enim nõ per se resumit, sed per deum suscitatur. Suscitatur autem quod est mortuũ, & nec ponit animam quod uiuit. Deus itaq; nec mortuus est, nec sepultus, & tamẽ ab eo dictum est: Hæc enim mittens unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendũ me fecit. Quod in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum factum est, & non idem est, se esse, suumq; esse: & nõ unum est, ad sepeliendum se fieri, & ungi suum corpus. Neq; conuenit corpus suum esse, seq; sepeliri, sed sacramentum istud diuinæ intelligentiæ est, non ignorare deum, quem non nescias hominem: non nescire autem hominem, quem nõ ignores deum: Iesum Christum nõ diuidere, quia uerbũ caro factum est: & sepultũ nõ putare, quem resuscitatum esse intelligas: resuscitatũ nõ ambigere, quem negare nõ audeas sepultũ. Sepultus enim est Iesus Christus, quia & mortuus est. Mortuus autẽ est, qui & moriturus locutus est: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Locutus autẽ hęc est, qui & dixerit: Amẽ dico tibi, quia hodie mecũ eris in paradiso. Paradisum quoq; promittens, magna uoce proclamauerit: Pater in manus tuas cõmendo spiritum meum. Et hoc dicens expirauerit. Vos nunc uel tripartientes Christum in uerbum, & animam, & corpus: uel totũ Christum deum uerbum, in solum cõmunis generis hominem contrahentes, hoc nobis magnum pietatis sacramentum, quod in carne manifestum est reuelate quem tradiderit spiritum Christus, & quis in manus patris commendauerit suum spiritum, & quis in paradiso die eadem fuerit, & quis derelinqui se à deo questus sit. Nam querela derelicti, morientis infirmitas est. Promissio autem paradisi, uiuentis dei regnum est. Commendatio spiritus, commendantis confidentia est. Traditio spiritus, morientis excessio est. Quæro itaque, quis moritur? Nempe qui tradit spiritum. Deinde quis tradidit spiritum? Vtique qui tradidit, patri commendauit spiritum suum. Et si idem qui commendauit, tradens spiritum mortuus est, interrogo utrum corpus animam commendet,* an corpus animam? Nam spiritum frequenter significari animam, non ambiguum est, uel ex hoc ipso quod Iesus moriturus tradidit spiritum. Si igitur quisquam existimandum putabit, commendari animam à corpore, à dissoluendo uiuentem, à corrumpendo æternam, à resuscitando manentem: & non ambigitur quin idem commendauerit spiritum patri, qui & die eadem in paradiso fuerit cum latrone. Et quæro an sepulchro receptus in paradiso manserit, an uero in paradiso manens, derelictum se à deo questus sit. Vnus enim atque idem est dominus Iesus Christus, uerbum caro factum, se ipsum per hæc uniuersa significans, qui dum ad mortem derelinqui se significat, homo est: dum uero homo est, in paradiso deus regnet. Regnans porrò in paradiso, patri commendat spiritum dei filius: cõmendatum uero patri spiritum, hominis

filius

[redacted]

Clamare se derelinqui, commendare spiritum, promittere paradisum, tradere spiritum, esse in paradiso, quomodo cõueniunt Christo secundum corpus atque animam &c.

Als an deus corporis*

filius tradat ad mortem. Quid nunc de sacramento facimus contumeliam? Habes conquerentem ad mortem relictum se esse, quia homo est: habes eum qui moritur, profitentem se in paradiso regnare, quia deus est. Quur hoc nobis quod ad intelligentiam mortis suæ locutus est, solum ad impietatem retinemus, & id quod idem ad demonstrationē immortalitatis suæ est professus tacemus? Si eiusdem uox hæc atq; sermo est, se derelictū conquerentis, & se regnare profitentis, quàm fidem nostram infidelitatis ratione diuidimus, ut non idem in tempore eodem sit mortuus, qui & regnet, cum idem ipse de se utrunq; testatus sit, & commendans spiritum, & expirans? Quòd si idem commendans spiritum, atq; tradens, & regnans moritur, & mortuus regnat, habemus in sacramento filij hominis & filij dei, & mori regnantem, & regnare morientem. Absistat itaq; omnis irreligiosa & diuini sacramenti incapax infidelitas, quæ nescit Christum non sibi flesse, sed nobis, ut assumpti hominis ueritatem ipse quoq; affectus humanę consuetudinis susceptus protestaretur: quæ ignorat Christum non sibi mori, sed uitæ nostræ, ut per immortalis dei mortem, mortalium uita renouetur: quæ non intelligit querelam derelicti, & regnantis confidentiam, ut quod deus regnat, & quod se mori queritur, sit intelligentia nostra, & homo mortuus, & deus regnans. Non enim alius est moriens & regnans, neque alius est commendans spiritum & expirans, neq; alius est sepultus & resurgens, neq; non unus est descendens & ascendens. Audi in hoc apostolicæ doctrinæ eruditam non carnis sensu, sed dono spiritus fidem, cum Græcis sapientiam, & Iudæis signa poscentibus loquitur: Nos autem prædicamus Christum Iesum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem uocatis Iudæis atq; Græcis Christū Iesum dei uirtutem & dei sapientiam. Nunquid diuisus est Christus, ut alius sit Iesus crucifixus, alius Christus uirtus & sapientia dei? Sed hoc & scandalum Iudæis, & stultitia gentibus est: nobis uero Christus Iesus dei uirtus, deiq; sapientia, sed sapientia non mundo cognita, nec intellecta à prudentibus seculi. Et quàm non intellecta sit, disce, eodem beato Apostolo dicente: Sed loquimur dei sapientiam, quæ in sacramento absconsa est, quam præfiniuit deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo ex principibus huius seculi cognouit: si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. An ne Apostolus ignorat hanc dei sapientiam in sacramento esse absconsam, & esse principibus seculi ignorabilem? An ne diuidit Christū, ut alius sit dominus maiestatis, alius Iesus crucifixus? Sed stultissimę huic atque impijssimę opinioni contradicit, dicens: Non enim iudicaui quicquam scire in uobis, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum. Aliud Apostolus nescit, neq; aliud se scire iudicat. Nos autem & infirmi ingenij, & infirmioris fidei, Christum Iesum scindimus, diuidimus, duplicamus, arbitrij myste-

Causa quare Christus fleuit

Temeritas definiendi de Christo

riorum

riorum,& occulti sacramenti calumniatores. Alius enim nobis est Christus crucifixus, alius dei sapientia, alius sepultus, alius descendens: & alius filius hominis, & alius filius dei. Non intelligentes docemus, & nescientes arguimus, & dicta dei homines emendamus, & non dignamur secundum Apostolum ita credere: Quis criminabitur electos dei? Deus est qui iustificat, Quis est qui condemnet? Christus qui mortuus est, imò qui etiam resurrexit, qui est in dextera dei, qui & postulat pro nobis. An'ne alius pro nobis postulat, quàm qui in dextera dei est? Vel qui in dextera dei est, nō ipse est qui resurrexit? Vel qui resurrexit, non idem mortuus est? Vel qui mortuus est, non idem condemnat? Vel qui condemnat, non idem est qui iustificat deus? Separemus ergo scilicet à iustificante deo condemnantem Christum, à condemnante Christo mortuum Christum, à mortuo Christo Christum in dextris sedentem, orantemq́ pro nobis. Si itaq; hæc omnia Christus unus est, neq; alius est Christus mortuus, alius sepultus: aut alius descendens ad inferna, & alius ascendens in cœlos, secundum illud Apostoli: Ascendit autem quid est, nisi qui descendit in inferiora terræ? Qui descendit ipse est qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia. Quò usq; impietatis nostræ extendimus stultiloquam ignorationem, ut quod in sacramento dei absconsum est, id explicari à nobis posse profiteamur? Qui descendit, ipse est qui & ascendit. Nunquid ambigitur, quin Iesus Christus homo ex mortuis resurgens, super omnes cœlos ascendēs, ad dexteram dei sit? Nunquid descendisse ad inferos corpus quod in sepulchro iacuit, dicetur? Si itaq; qui descendit, ipse & ascendit, ut neque corpus descendisse ad inferos credatur, & resurgens ex mortuis, corpus ascendisse in cœlos non ambigatur, quæ hic præter occulti sacramenti, & incogniti mundo ac principibus seculi fides relicta est, cum idem atq; unus sit descendens & ascendens? Vnus quoq; nobis Iesus Christus sit, & dei filius & hominis filius, & uerbum deus & homo caro, & passus, & mortuus, & sepultus, & resurgens, & in cœlos receptus, & sedens ad dexteram dei habēs in se uno eodemq́ per dispensationem atque naturam, in dei forma & in forma serui, sine aliqua sui & partitione quod homo est, & diuisione quod deus est. Incautæ igitur atq; ignorantis opinionis nostræ fidem Apostolus formans, ita confessionis huius sacramentum locutus est: Nam & si crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei. Prædicans enim filium hominis dei filium, qui cum ex dispensatione homo esset, maneret tamen ex natura deus, eundem ex infirmitate crucifixum ait, qui ex uirtute dei uiueret. Vt cum infirmitas esset ex forma serui, & natura manet ex forma dei, & qui cum esset in forma dei assumpsisset formam serui, nō ambiguum esset, in quo sacramento & passus esset & uiueret. Vt cum in eodem esset & infirmitas ad passionē, & ad uitam dei uirtus, nō alius aut diuisus à se esset

qui

qui & pateretur & uiueret. Passus quidem est unigeoitus deus quæ homines pati possunt, sed utamur Apostoli fide atq; dicto: Tradidi enim uobis in primis, quia Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit die tertia secundũ scripturas. Non nudis usus est ad erroris occasionem dictorum definitionibus, sed mortis & resurrectionis modum nõ tantum rerum nominibus quantũ & scripturarum uirtutibus admonens confirendum, ut hæc nostra esset io eius morte intelligentia, quæ & esset in significatiooe scripturarũ. Infirmas enim cogitationes, & scrupulosas fidei calumnias oõ relinquens, finem hunc tantũ secundũ scripturas prædicandæ mortis & resurrectionis adiecit: Ne inaniũ disputationum uento circumacti, uel fallacium quæstionũ ineptis argutijs impediti infirmatemut. Sed in hunc se semper religionis suæ portum fides illæsa reuocaret, ut mortem & resurrectionem hominis filij & dei filij Iesu Christi secundum scripturas crederet & confiteretur pia aduersus calumniam resistendi securitate proposita, cũ ita mori ac resurgere Christus Iesus intelligendus esset, qualiter scriptus est. Non enim haber fides periculum, & omnis pia professio in occulto sacramenti dei tuta est. Natus ex uirgine Christus est, sed secundum scriprutas conceptus de spiritu sancto est. Fleuit Christus, sed secundum scripturas, ut in eo quod fleuit gratulatus sit. Et esuriuit Cbristus, sed secundum scripturas, sine cibo in non habentem fructus arborem deus operatus est. Passus Christus est, sed secundum scripturas, tũc à dextris uirtutis sessurus est. Derelioqui se ad mortem questus est, sed secundum scripturas, tunc confessorem suũ secum in regno paradisi recepit. Mortuus est, sed secundum scripturas, resurgens à dextris domioi dominus assidet. In huius igitur sacramenti fide uita est, calumniam confessio ista non recipit. Certe Apostolus nõ relinquit ut ambigi diciq; liceat: Christus natos, passus, mortuus, resurgens quo modo, qua uirtute, qua diuisione, quibus partibus, quis lachrymans est, quis gaudens, quis conquerens, quis descendens, quis ascendens. Sed fidei in hoc meritũ, per cõfessionem incunctantis tantũ religionis ostendens ait. Ex fide autem iustitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cœlum? boc est Christum deducere: uel quis descendit in abyssum? boc est Christũ à mortuis reducere. Sed quid dicit scriptura? Iuxta est uerbum tuum in ore tuo & in corde tuo, hoc est uerbum fidei quod prædicamus. Quia si cõfessus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus, & credidens in corde tuo quia deus illũ suscitauit à mortuis, saluus eris. Iustum fides consummar, secundum quod dictum est: Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Nunquid Abraham calomniatus est deo, cum ei hæreditatem gentium, & secundum stellarum & arenæ multitudinẽ, mansuræ ex se sobolis numerositatem pollicebatur? De omnipotentia enim dei fides religiosa non ambigens, humanæ infirmi

tatis

Fides non habet periculũ, quia omnia intelligenda qualiter sunt scripta

Notẽt curiosi inquisitores

ratis nõ eſt detenta naturis,ſed in ſe id quod erat caducum terrenumq́ de/
ſpiciens,diuinæ ſponſionis fidem ultra modum corporeæ cõſtitutionis ex/
cepit, quia nequaq̃ dei uirtutes lex poſſet humana moderari,tantum in ef/
ficiendo libertatis deo promente,quantũ in ſpondendo oſtenderet uolun/
tatis.Nihil igitur fide iuſtius eſt,quia cum æquitas atq; moderatio terreno
rum actuum ſit probabilis,nihil tamen iuſtius homini ſit, quàm omnipo/
tentiam dei indefinitæ poteſtatis intelligentia credidiſſe.Hanc itaq; in no/
bis quæ ex fide eſt iuſtitiam Apoſtolus expectans,incertæ atq; infidæ am
biguitatis irreligioſitatem remouit, uetans curam ſolicitæ in cor cogitatio/
nis admitti,dicti etiam prophetici ratione monſtrata,ait enim : Ne dixeris

Intellectus Apostoli, Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cœlum

in corde tuo,quis aſcendit in cœlum . Hæc à propheta dicta ſubiectæ ſen/
tentiæ abſolutione proſequitur dicens : Hoc eſt Chriſtum deducere. Non
enim ſe in cœleſtẽ ſcientiã humanæ mentis ſenſus extendit, ſed neq; de di/
uinis operibus religioſa fides ambigit.Non eguit Chriſtus humanæ uirtu
tis auxilio,ut ex illa beatitudinis ſuæ ſede deſcendẽs,cuiuſquam è cœlo ope
deduceretur in corpus . Non exterior poteſtas cum egit ad terras, creden/
dus eſt ueniſſe qualis & uenit.Et uera pietas eſt Chriſtum non deductum,
ſed deſcendentem confiteri. Sacramentũ ſuum eſt & in tempore & in ope/
re.Neq; quia modo uenit,deductus per alterũ eſſe credendus eſt,nec tem/
poralis eius aduentus poteſtati deducentis ſubditus intelligendus eſt, ſed
ne alterius quidem ambiguitatis infidelitas ſinitur. Nam cõtinuo ex dicto
prophetico ſubditur : Vel quis deſcendit in abyſſum ? Ac mox dicti ratio
ſubiecta eſt:Hoc eſt Chriſtũ à mortuis reducere. Libertas redeundi in cœ/
lum,ex deſcendendi in terrã libertate eſt. Ambigendi autẽ ſublata cuncta/
tio eſt,ſapientia in fide eſt, ratio in uirtute eſt,effectus in rebus eſt, cauſa in
poteſtate eſt.Sed non nutante ad id opus eſt conſcientia.Apoſtolus enim
rotum ſcripturæ myſterium exequens ait: Iuxta eſt uerbũ tuum in ore tuo
& in corde tuo.Non tardo opus eſt petitoq́ longe uerbo confeſſionis,nec
internallo aliquo inter cor atq; os relicto, ut quod ad proteſtationem reli/
gionis loquendum ſit, per infidelem ambiguitatem cogitetur, ſed & iuxta
nos eſſe oportet,& in nobis, ne aliqua inter religionem cordis atq; oris mo
ra,fides fortè noſtra nõ ita in ſenſu ſit,ut in uerbis, ſed connexa ori atq; cor
di incunctantem habeat & ſentiendi & loquendi religionem,& huius qui/
dem dicti prophetici,ut in cæteris,rationẽ Apoſtolus ſubiecit:Hoc eſt uer/
bum fidei quod prædicamns,quia ſi confeſſus fueris in ore tuo quia domi
nus eſt Ieſus, & credideris in ore & corde tuo, quia deus illum ſuſcitauit à
mortuis,ſaluus eris. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio
fit ad ſalutem.Pietas eſt nõ ambigere,& iuſtitia eſt credere, & ſalus eſt con
fiteri. Non in incerta diffluere, neq; ad ſtultiloquia efferuere, neq; ratione
aliqua uirtutes dei uentilare, neq; modo circunſcribere poteſtatem, neque

causas ininuestigabilium sacramentorum retractare, dominum Iesum con fiteri, & à deo suscitatum à mortuis credere salus est. Quæ uero insania est, qualis & cuiuscemodi sit Iesum calumniari, cū salus sola sit, hoc solum scire quòd dominus sit? Tum porrò qui humanæ inanitatis error est, de resurre ctione eius lites mouere, cum sufficiat ad uitam, quòd à deo suscitatus sit credidisse? In simplicitate itaq; fides est, in fide iustitia est, in cōfessione pie tas est. Non per difficiles nos deus ad beatam uitam quæstiones uocat, nec multiplici eloquentis facundiæ genere solicitat. In absoluto nobis ac fa cili est æternitas, Iesum suscitatum à mortuis per deum credere, & ipsum esse dominum confiteri. Nemo itaq; ea quæ ob ignorationem nostram di cta sunt, ad occasionem irreligiositatis usurpet. Cognoscendus enim Iesus Christus mortuus erat ut in eo uiueremus. Si itaq; ad intelligentiam mor tis suæ ait: Deus deus meus, quare me dereliquisti. &: Pater in manus tuas commendo spiritum meum, nunquid confessioni nostræ consulens, infir mum se esse potius confessus est, quàm nos ambiguos non reliquit? Exci taturus namq; Lazarum orat ad patrem, nunquid prece eguit, dicens: Pa ter, gratias ago tibi quia exaudisti me? & ego sciebam quia semper me ex audis, sed propter turbam dixi, ut credant, quia tu me misisti. Nobis itaq; orauit, ne filius ignoraretur: & cum sibi nō proficeret deprecationis sermo, ad profectum tamen nostræ fidei loquebatur. Non inops ergo tum auxi lij est, sed nos sumus inopes doctrinæ. Clarificari se quoque deprecatur, ac mox de cœlo uox dei patris clarificantis auditur. Sed ad auditæ uocis ad mirationem ait: Non propter me uox hæc uenit, sed propter uos. Nobis pater rogatur, nobis pater loquitur. Totum ad effectum sit nostræ confes sionis. Et cum clarificationis responsio non obsecrationi claritatis sit impen sa, sed ignorationi audientium, quomodo querela passionis in summa ex ultatione patiendi nō confessionis nostræ eruditioni præstita intelligetur? Christus pro persequentibus rogat, quia quod agunt nesciūt. Christus de cruce paradisum promittit, quia deus regnat. Christus in cruce cōsummas se esse omnia aceti poculo gratulatur, quia moriturus prophetiam implene rit. Nobis natus est, nobis passus est, nobis mortuus est, nobis resurrexit. Et cum nobis hæc sola sit proprietas ad salutem, ut dei filiū confiteamur ex mortuis, cur rogo in hac irreligiositate moramur? ut cum Christus intra fi duciam diuinitatis suæ manens, mori se per significationem assumpti homi nis, cum securitate morientis ostenderit, hoc maxime ad abnegandū eum deum proficiat, quod se nobis filius dei & hominis filium est professus & mortuum?

Non per difficiles quæstiones nos deus ad uitā uocat

t Diui

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER VNDECIMVS

Otum atq; absolutum fidei Euangelicę sacramentum multifarię Apostolus tractans, hæc quoq; inter cætera diuinæ cognitionis præcepta ad Ephesios est locutus: Sicut & uos uocati estis in una spe uocationis uestræ, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus & pater omnium qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Non enim ambiguis nos & erraticis indefinitæ doctrinæ studijs dereliquit, uel incertis opinionibus ingenia humana permisit, statutis per se & oppositis obicibus in libertatem intelligentiæ uoluntatisq; concludens, ut sapere nō nisi ad id tantum quod prædicatum à se fuerat, nos fineret, cum per definitam fidei indemutabilis constitutionem credi aliter atq; aliter non liceret. Vnum itaq; nobis dominum prædicās, unam fidem memorat. Deinde unius domini unam fidem memorans, unum etiam baptisma demonstrat, ut cum unius domini una fides esset, unius* per hoc fidei in domino unum esset & baptisma. Et quia sacramentum omne & baptismi & fidei ut in uno domino, ita & in deo uno est, consummationem spei nostrę unius dei professione conclusit, ut & unū baptisma & fides una sicut unius domini, ita & dei esset unius. Vnus enim uterq; est non unione, sed proprietate, dum & unius cuiusq; proprium est, ut unus sit, uel patri esse quod pater est, uel filio esse quod filius est, & id quod uterq; in proprietate sua unus est, sacramentum unitatis ad utrunq; est, quia & unus dominus Christus deo patri non potest auferre quod dominus est, & unus deus pater uni domino Christo non intelligitur negare quod deus est, cum si per id quod deus unus est, non & Christo proprium esse uidetur ut deus sit, necesse est per id quod unus dominus Christus est, non & deo patri demptū esse intelligatur ut dominus sit, sed id quod unus est, non sacramenti sit significatio sed unionis exceptio. Vnius itaq; domini sicut unius dei patris & unum baptisma & fides una est. Fides autē una iam non est, si non unum dominum & unum deum patrem in conscientiæ professione retinebit. Vnum uero dominum & unum deum patrem quo modo fides quæ nō una est confitetur? Vna autē in tanta prædicationum diuersitate iam nō erit, si alius dominū Iesum Christū penetrante palmas clauo, infirmitatis nostræ credit dolore gemuisse, & egentē naturæ suæ potestatisq; uirtute, imminentis iam sibi mortis timuisse terrorem, si etiam id quod principale est, natum negabit, & creatum potius prædicabit, si deum dicet magis quàm intelliget, quia &*duos dici irreligiosum est, & deum non intelligi

Al.* porro

Al.* deos

intelligi, diuinæ naturæ conſcientia eſt. Iam ergo non unus eſt dominus Chriſtus, ſi aliud deus non dolet, ſi aliud infirmus timet. Alij ſit ex natura, alij ex cognomine deus, & alij ex generatione, & alij ex appellatione ſit filius, & per id neq; deus pater unus in fide eſt, ſi alijs poteſtate, alijs generatione pater creditur, quia & uniuerſorũ pater deus ſit. Iam porrò quis ambiget, extra fidem eſſe quicquid extra fidem unam eſt? Quia in fide una & unus dominus Chriſtus, & deus pater unus ſit. Vnus autẽ dominus Chriſtus nõ nomine, ſed fide unus eſt, tuncq; dominus & deus ſemper & filius ſit, ſi deus ſit, ſi indemutabilis ſit, ſi non aliquando defuerit uel deus eſſe uel filius. Qui igitur Chriſtum aliter quàm eſt prædicabit, idem nec filium nec deum eſſe alium Chriſtum prædicabit. Sed nec unius baptiſmi fides una eſt, quia ſecundum Apoſtolicam doctrinam eius unius baptiſmi fides una eſt, cuius unus dominus, & dei ſit filius Chriſtus, & deus ſit. Non enim negari iam Chriſtus quin Chriſtus ſit poteſt, neq; mundo ignorabilis effici. Hunc prophetiæ uolumina conſignant, hunc temporum quotidie proficiens plenitudo teſtatur, hunc Apoſtolorum & matryrum per uirtutum operationes loquuntur ſepulchra, hunc poteſtas nominis ſui probat, hunc immundi ſpiritus profitentur, hunc punitorum dæmonũ reſonant mugitus. Sed in his omnibus, uirtutis ſuæ diſpenſatio eſt. Cęterum fide noſtra, talis qualis eſt prædicandus eſt, ut non nomine, ſed confeſſione in unius baptiſmi fide una unus nobis dominus ſit, quia ſecundũ unum dominum Chriſtum unus deus pater eſt. Sed nunc hi noui Chriſti prædicatores cuncta negando quæ Chriſti ſunt, alium dominum Chriſtum, ſicuti alium deum patrẽ prædicant, quia neq; hic genuerit, ſed creauerit, neq; ille natus ſit, ſed creatus ſit. Et per id extra ueritatẽ deus Chriſtus ſit, cui nõ ſit ex natiuitate quod deus eſt, & extra fidei cõſcientiam deus pater ſit, cui nõ ſit in generatione quod pater eſt. Laudantes quidẽ merito, ita ut dignũ eſt, deũ patrem, naturę ſcilicet eum eſſe inacceſſæ, inconſpicabilis, inuiolabilis, inenarrabilis, infinitæ, prouidæ, potentis, benignę, mobilis, tranſcurrentis, manentis intra extraq;, & omnia in omnibus*ſentientis. Sed cũ adijciunt ad ſupereminentiam laudis, ſolum bonum, ſolum potentem, ſolum immortalem, quis non hãc religionẽ laudationis intelligat eò tendere, ut dominus Ieſus Chriſtus extra hanc corporationis beatitudinẽ, quę ſoli deo per exceptionem ſolius deferatur ad honorẽ manens, ipſe & motralis & infirmus & malus ſit, dum in his pater ſolus eſt? Et ei idcirco naturalis ex deo patre natiuitas abnegatur, ne per generationẽ ea quæ in eo naturalis deo patre beatitudo eſt maneat, quia natiuitas in naturæ eius ſit uirtute, quæ genuit, nec Apoſtolicis, nec Euangelicis prædicationibus erudiri ad impiæ profeſſionis ſuæ uſurpationem magnificentiam dei patris non religionis fide, ſed arte impietatis extollunt, ut dum incomparabilia omnia eſſe naturæ eius ediſſerunt, de

Alij *ſentiendæ

generis infirmiotisq; naturæ unigenitum deum per exceptionem comparationis affirment. Deum uiuentis dei uiuam imaginem, & beatæ naturæ plenissimam formam, & innascibilis substantiæ unigenitam natiuitatem.

Ali* gloriam Quæ nisi perfectam paternæ beatitudinis habeat* formam,& absolutam naturæ totius referat speciem, non est in imaginis ueritate. Si autem innascibilis dei unigenitus deus imago est, perfectæ atque absolutæ in eo naturæ ueritas inest, per quam efficitur esse eum imaginem ueritatis. Potens est pater, sed si infirmus est filius, imago iam non est potentis. Bonus est pater, sed si in diuersi generis diuinitate filius est, boni imaginem mali natura non reddit. Incorporeus pater est, si filius secundum spiritum circunscriptus est corpore, iam incorporei non est forma corporeus. Ineffabilis pater est, si filium sermo complectitur, extra imaginem est inenarrabilis natura narrabilis. Verus deus est pater, si filius in dei falsitate est, iam non est ueri imago qui falsus est. Non ex parte imaginem, neq; ex portione formam eum dei Apostolus prædicat, sed imaginem esse ei deum inuisibilis, & formam eum dei esse loquitur. Non potest expressius in filio dei diuinitatis natura ab Apostolo prædicari, quàm ad id quod inuisibile dei est inuisibilis dei imago sit Christus, qui utique in substantia conspicabili, imaginem naturæ inuisibilis non referret. Sed ut superioribus libris docuimus, dispensationem assumpti corporis rapiunt ad contumeliam diuinitatis, & impietatis causas arripiunt de salutis nostræ sacramento. Qui si Apostolicæ fidei tenaces essent, intelligerent eum qui in forma dei esset, assumpsisse formam serui, neque formam serui usurparent ad formam dei dehonestandam, cum forma dei plenitudinem in se dei contineret, & quæ essent temporum ac mysteriorum, pia ratione tractarent, ut nec contumeliam diuinitas susciperet, nec dispensatio efferret errorem. Sed omnibus, ut existimo, iam à nobis absolutissime demonstratis, & sub assumpti corporis natiuitate diuinæ naturæ uirtute monstrata, non relictus est ambigendi locus, quin omnia unigenitus deus & homo uirtutibus dei gesserit, & in uirtutibus dei uniuersa hominis ueritate perfecerit, habens in se & naturam dei potentis in gestis, dum natus ex deo est, & perfecti hominis absolutionem dum ei est partus ex uirgine, & cum ueritate corporis subsistens in natura dei, & cum dei natura manens in corporis ueritate. Quanquàm igitur usque ad ipsam mortis gloriam omnis responsionis nostræ sermo descenderit, & singulis professionis impiæ propositionibus ex Euangelicis atque Apostolicis doctrinis sit contradictum, tamen quia etiam post resurrectionis gloriam quædam ad degeneris infirmitatem naturæ demonstrandam, præsumere impij ausi sunt, his ipsis nunc respondendum est. Atque ut in cæteris obseruatum à nobis est, eorum ipsorum dictorum ratio, ex his ipsis dictis afferatur, ut illic ueritas reperiatur, ubi negatur. Quæ

enim

enim simpliciter & ad eruditionem fidei diuinitus dicta sunt, ea necesse est ita dicta sint, ut ad id quod dicta sunt, non alienorum atque extrinsecus dictorum confirmentur exemplis. Inter cæteras enim impietates suas etiam hoc dicto domini uti hæretici solent: Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum ad deum meum & deum uestrum. Vt per id quod pater eius pater eorum est, & deus eius deus eorum est, in natura dei non sit, dum hoc cæteris deum patrem profitetur esse quod sibi sit. Cessante priuilegio, in communione & naturç & natiuitatis, per quam & deus sit natus & filius sit. Teneant quoq; etiam illud Apostoli: Cum autem dixerit, omnia subiecta sunt, absq; eo qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta ei fuerint omnia, tunc ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Vt quia subiectio illa infirmioris naturæ cõtestatio esse existimabitur, non sit in paternæ naturæ uirtute, quem naturalis infirmitas, naturæ potioris subiecerit potestati. Sumant autem omnis impietatis suæ hanc tam quàm munitissimam & inexpugnabilem defensionem ad ueritatem natiuitatis abolendam, ut quia per subiectionem deus nõ est, & per communem sibi atq; nobis deum atq; patrem, in communione sit creatura, ipse quoq; ex deo creatio sit potius quàm generatio, quia creatio ex nihilo subsistat, generatio uero naturalem habeat natiuitatis autorem. Omnis quidem calumnia improba est, quia ueritati falsitas, cũ iam effrenato pudore sit, contradicit, sed tamen interdũ prætendit aliquod excusationis ambiguæ uelamen, ut uerecunde in defensione sit, quod impudenter in sensu est. Verum nunc in his quæ impie ad infirmandam domini nostri diuinitatem præsumpta sunt, locus uerecundiæ & uelamen falsæ excusationis exclusus est, cum quando ipsa illa ignorationis uenia cessante, sola uoluntas irreligiosæ intelligentię detegatur. Vt enim paululum ipsius dicti Euangelici differam demonstrationem, an ne ignorabilis hæc erat Apostoli prædicatio dicentis, Et quidem confessione omnium, magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, uiuificatum est in spiritu, uisum est angelis, prædicatũ est Gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in claritate? Est ne adhuc quisquàm tam hebetis intelligentiæ, ut dispensationem assumptæ à domino carnis aliud quàm sacramentum pietatis intelligat? Et primum extra fidem dei est, quisquis extra hanc erit confessionem. Non enim Apostolus ambigit, quin hoc ab uniuersis fatendum sit. Mysterium quidem salutis nostræ contumeliam non esse diuinitatis, sed magnæ pietatis sacramentum. Non est ergo istud necessitas, sed pietas: nec infirmitas, sed magnæ pietatis sacramentum. Et sacramentum non iam in mysterio occultatum, sed in carne manifestatum: neq; adhuc per naturam carnis infirmum, sed in spiritu iustificatum, ut per iustificationem spiritus abesset

Obiectiones hæreticorũ

Ascẽdo ad patrem meũ & patrẽ uestrũ

Subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia

 à fide

à fide nostra carnis infirmitas, & per carnis manifestationem mysteriũ nõ esset occultũ, & per mysterij ignorabilem causam magnæ pietatis in sacramento esset sola confessio. Atq; ita Apostolus fidei totius ordinem tenuit: ut dum pietas est, sacramentũ sit: dum sacramentũ est, cognitio in carne sit: dum cognitio in carne est, iustificatio in spiritu sit, quia sacramentum pietatis quod manifestatur in carne, ut uere sacramentũ sit, per iustificationẽ spiritus manifestatur in carne. Ac ne illa manifestatio in carne qualis esset iustificatio in spiritu ignoraretur, sacramentum quod manifestatũ in carne, & iustificatum in spiritu est, & angelis uisum est, & gentibus prædicatum est, & in hoc mundo creditum, hoc ipsum assumptum est, in claritate, ut in omnibus sit magnæ pietatis sacramentum, dum manifestatur in carne, dum iustificatur in spiritu, dum uisum est ab angelis, dum prædicatur gentibus, dum creditur in hoc mundo, dum assumitur in claritate. Nam & uisum sequitur prædicatio, & prædicationem fides, & omnia consummat claritatis assumptio, quia & magnæ pietatis sacramentum est, assumptio claritatis, & per hanc dispensationis fidem, conformes assumi claritatis dominicæ præparamur. Magnæ igitur pietatis sacramentũ est carnis assumptio, quia per assumptionem carnis, manifestatio sacramenti in carne est. Sed tamen manifestatio in carne non aliud quàm magnæ pietatis sacramentum confitendum est, quia manifestatio eius in carne iustificatio spiritus est, & claritatis assumptio. Et qua tandem spe in fide nostra est piæ dispensationis mysterium, diuinitatis infirmitas, cum per claritatis assumptionem, magnæ pietatis sacramentum sit confitendum? Et quia iam non est infirmitas, sed sacramentum: nec necessitas, sed pietas, dicti nũc Euangelici ratio quærenda est, ne quod salutis nostræ & gloriæ mysterium est, id ad occasionem prædicationis impiæ relinquatur. Grauis tibi autoritas est hæretice, & indissolubilis domini de se professio, qua ait: Ascendo ad patrem meũ & ad patrem uestrum, ad deum meum & ad deum uestrum. Vt per id quod & nobis & illi unus & pater pater est, & deus deus est, sit in ea infirmitate qua sumus, dũ & per eundem patrem exæquamur in filios, & per eundem deum comparamur in seruos, & cum nos simus & creatio ex origine, & ex natura serui, tamen dum & pater nobis communis & deus est: sit ei nobiscum & creatio & natura cõmunis & seruitus. Et hic impiæ prædicationis furor etiam hoc prophetico utitur dicto: Vnxit te deus deus tuus, ut nõ sit in ea naturæ uirtute qua deus est, dum ei ungens se deus in deum suum sit antelatus. Ignorat deum Christum, qui ignorat deum natum. Deum autem nasci non est aliud, quàm in ea natura esse qua deus est, quia nasci cum causam natiuitatis ostendat, nõ disproficit tamen in genere autoris existere. Quod autem nõ disproficit in genere, debet quidem autori causam natiuitatis suæ, natu-

Intellectus ascendo ad patrẽ &c.

Quid deũ nasci

ram tamē ex ſe nō amiſit autoris, quia natiuitas dei neq; aliunde, neq; aliud eſt. Quæ ſi aliunde eſt, non natiuitas eſt: ſi uero aliud eſt, non deus eſt. Cum autem ex deo deus eſt, per id deus pater deo filio & natiuitatis eius deus eſt, & naturę pater, quia dei natiuitas & ex deo eſt, & in ea generis eſt natura qua deus eſt. Huius igitur piæ ac debitæ profeſſionis modum ita in omnibus quæ locutus eſt dominus temperauit, ne diuinitati ſuæ contumeliam confeſſio natiuitatis afferret, ne obſequij religio naturam maieſtatis offenderet, ſed ut honorem debitū natiuitas profitetetur, quæ * ſubdere ſe deberet autori, & naturæ conſcientiam fiducia naturalis oſtenderet, quæ in deū naſcendo ſubſiſteret. hinc enim illud eſt: Qui me uidet, uidet & patrē. Sed & illud: Verba quæ ego loquor, nō à me loquor. Nam dum nō à ſe loquitur, autori eum neceſſe eſt debere quod loquitur. Cum autē ſe uiſo pater uidetur, naturæ conſcientia eſt, quæ ad demonſtrationem in ſe dei, non aliena à deo in deū natura ſubſtitetit. Vel illud: Pater quod dedit mihi maius eſt omnibus. Et rurſum: Ego & pater unum ſumus. Nam & datio pater na ſumptæ natiuitatis profeſſio eſt, & quod unum ſunt proprietas ex natiuitate naturę eſt. Vel illud: Sed iudicium omne dedit filio, ut omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Nam dum iudicium datur, natiuitas nō tacetur: dum uero exæquatur honor, natura retinetur. Vel illud: Ego in patre & pater in me. Et rurſum: Pater maior me eſt. In eo enim quod in ſe ſe ſunt, dei ex deo diuinitatem cognoſce. In eo uero quod pater maior eſt, confeſſionem paternæ autoritatis intellige, Sicuti & illud eſt: Non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod uiderit patrem facientē, quæcunq; enim ille facit, eadem & filius facit ſimiliter. Dum nō à ſe facit, ad id quod agit ſecundum natiuitatem, ſibi pater autor eſt. Et tamen cū quęcunq; facit pater, eadem & filius facit ſimiliter, nō in aliud aliquid quàm in deum ſubſtitit ad facienda omnia quæ deus pater faciat, paternæ omnipotentiæ in ſe ſubſiſtente natura. Hæc itaq; ſecundū ſpiritus unitatem, & naturæ quæ ſecundū natiuitatis eſt proprietatē, ita demonſtrata ſunt, ut & natiuitas deum * ſubſtitutionis ſuæ confiteretur, &* ſubſtitutio naturæ conſcientiam nō taceret, profitens ſibi patrem deum deus filius, dum ex eo naſcitur, cæterum ad id quod natus eſt, totū habens naturale quod deus eſt. Diſpenſatio itaq; magni & pij ſacramenti natiuitatis diuinæ patrem inſuper etiam conditionis aſſumptæ deū fecit, dum qui in forma dei erat, repertus eſt in forma ſerui. Seruus enim non erat cum eſſet ſecundum ſpiritum filius dei, & ſecundum commune iudicium ubi non eſt ſeruus, neq; dominus eſt. Deus quidem & pater natiuitatis eſt unigeniti dei. Sed ad id quod ſeruus eſt, nō poſſumus niſi tunc ei dominum deputare cum ſeruus eſt. Quia ſi cum ante per naturam non erat ſeruus & poſtea ſecundum naturam eſſe quod non erat cœpit, nō

Ali ſubſidere

Pater maior eſt ratione autoritatis

Ali ſubſiſtentiæ

Ali ſubſiſtentiæ

Quomodo intelligendū Chriſtus non erat ſeruus, ſed factus eſt

pit, non alia dominatus causa intelligenda est, quàm quæ extitit seruitutis, tunc habens ex naturæ dispensatione dominum, cum præbuit ex hominis assumptione se seruum. Manens igitur in forma serui, qui manebat ante in dei forma homo Christus Iesus locutus est: Ascendo ad patrem meum & ad patrem uestrum, ad deum meum & ad deum uestrum. Si igitur hæc ser uus, & ad seruos locutus est, quomodo professio ista nō serui sit, & ad eam magis naturam, quę nō in natura serui sit, transferetur, cum ei qui in forma dei manens formam serui assumpsit, quasi seruo ad seruos communio, nō nisi ex eo tantum possit esse quod seruus est? Pater igitur sibi, ita ut homini bus pater est, & deus sibi, ita ut seruis deus est. Et cum hæc ad homines ser uos homo in serui forma Iesus Christus loquatur, non ambigitur quin pa ter sibi ut cæteris sit ex ea parte qua homo est, & deus sibi ut cunctis sit, ex ea natura qua seruus est. Deniq; hunc eundem sermonem huiusmodi pro fessionis cœpit exordio, ita dicens: Vade autem ad fratres meos, & dices il lis: Ascendo ad patrem meum, & ad patrem uestrum, ad deum meum & ad deum uestrum. Et quæro nunc, fratres ei secundum formam dei, an ne secundum formam serui esse intelligendi sint. habeatq; aliquid ad eum se cundum plenitudinem habitantis in eo diuinitatis corruptio nostra consor tium, ut in fratres ei ad id quod deus est deputemur? Sed non ignorat & propheticus spiritus unigenito deo qua ex parte sint fratres. hęc enim non tam homo quàm uermis locutus est. Narrabo nomen tuum fratribus me is. Et hæc uermis, uel non ex conceptu communium originum uiuens, uel è profundis terræ uiuus emergens, ad significationem assumptæ & uiuifica tæ per se etiam ex inferno carnis professus est, totoq; in psalmo passionis suæ sacramenta prophetico spiritu * prolocutus, ex ea necesse est ut fratres habeat dispensatione qua passus est. Nouit sacramentum in eo fratrum eti am Apostolus. ut & primogenitum eum ex mortuis, ita primogenitum in multis fratribus prædicans. Secundū id ergo est in multis fratribus primo genitus, secundū quod est primogenitus ex mortuis. Et cum sacramentum mortis in corpore sit, sacramentum quoq; fraternitatis in carne est. Fratres itaq; ex carne sunt deo, quia & uerbum caro factum est, & habitauit in no bis. Cæterum unigenitus deus in unigeniti exceptione sine fratribus est. Ip se autem uniuersitatis nostræ in se continens ex carnis assumptione natu ram, erat quod nos sumus, neque amiserat esse quod manserat, habens ex natiuitate tunc patrem tantum ex constitutione, nunc deum & pa trem tantum ex constitutione, nunc deum, quia ex patre deo omnia. Om nibus enim deus pater est, dum ex eo & in eo omnia sunt. Sed unigenito deo quia uerbum caro factum est, non hinc tantum pater est. Pater enim est ad id quod in principio apud deū erat deus uerbum. Sed cum uerbum

caro

Abusus pronominis sibi reddit sensum obscuriorem

Deus relatiue ad seruum

*Al. * prælocutus*

Quomodo apostoli fratres Christi

caro factum est, manet & in uerbi dei natiuitate, & in carnis constitutione quod pater est. Pater enim omnis carnis est deus, Sed nō secundum quod uerbo deo pater est. Verbum autem deus, neq; uerbum esse desijt, neq; caro non fuit. Nam uerbum quod caro factum est, & habitauit in nobis, neque dum habitat non uere uerbum est, neq; dum uerbum caro est, non uere deus homo est, quia & habitare eius necesse sit esse qui maneat, & carnem fieri eius intelligendum sit esse qui nascitur. Et quod in nobis habitat, nostræ carnis assumptio est, quia per id in nobis habitat uerbum caro factum, dum deus est in nostri corporis ueritate. Si igitur naturam detrahit deo uerbo homo secundum carnem Christus Iesus, uel non secundum sacramentum pietatis deus uerbum homo Christus Iesus est, sit in naturæ cōtumeliam quod ei secundū nos & pater pater est, & deus deus est. Quod si deus uerbum, homo Christus Iesus deus uerbum esse non destitit, communio nobis & illi ad patrem & deum ex ea tantum est natura qua frater est, quia ascendo ad pattem meum & patrem uestrum, ad deum meum & deum uestrum, non per id quod unigenitus deus uerbum est, sed per id quod uerbum caro factum est, sit fratribus nunciatū. Non in cautis autem neq; ad occasionem impietatis incertis significationibus sermo apostolicus loquitur. Vt nunc Euangelista dictum domini à professione fratrum incipiens, totius dicti professionē ad eius naturæ consortiū docuit, ex quo frater est pertinere. quia sermo est destinatus ad fratres, ne ad diuinitatis contumeliam reputaretur, quod ad sacramentum pietatis prædicabatur, tum cōmunio ad eum nostra qua pater nobis & sibi pater est, & deus nobis & sibi deus est, secundum dispensationem carnis existeret fratribus nobis ad eum natiuitate corporis deputandis. Nemo igitur ambigit deum patrem esse etiam deum domini nostri Iesu Christi, Sed hæc pia nostra professio non patet ad impietatis occasionem. Deus eius est, nō idcirco ut diuersi ab eo generis deus sit, sed quia ex patre deus natus est, & ex dispensatione seruus est, habeat & patrem dum ex eo deus est, & deum suum, dum ex uirgine caro est. Quod breui atq; absoluto Apostolus sermone cōsignat dicēs: Cōmemorans in orationibus meis, ut deus domini nostri Iesu Christi pater claritatis det uobis spiritum sapientiæ & reuelationis. Vbi enim Iesus Christus est, ibi deus eius est. Vbi uero claritas est, ibi pater est. Qui itaque Christo secundum claritatem est pater, idem Christo secundū Iesum deus est. Iesum enim angelus Christum dominum quem Maria esset paritura, cognominat. Cæterum Christum dominum spiritus prophetia loquitur, & plerisq; secundū latinitatem hoc dictum obscurius uidetur, quia latinitas pronominibus non utitur, quæ Græcitas usu honesto & necessario semper usurpat, ita enim scribitur: ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ὁ πατὴρ τῆς δόξης. Quod nobiscum si semper pronominum consuetudo esset, ita pronuncia-

Verbum habitare in nobis, est nostræ carnis assumptio

Articuli Græci uis

pronunciaretur. Ille deus illius domini nostri Iesu Christi, ille pater illius claritatis. Sed id enim quod ille deus illius Iesu Christi est, & ille pater illius claritatis, quædam secundum capacitatem sensus nostri intelligentiæ proprietas expressa est, ut Christi ubi claritas est, ibi deus pater eius sit: ubi uero Christus Iesus est, ibi pater deus suus sit, habens deum suum in dispensatione cum seruus est, & patrem in claritate cum deus sit. Nō afferunt autem tempora uel ætates spiritus diuersitatem, ut non ipse atq; idem Christus in corpore sit qui mansit spiritus in prophetis. Loquēs enim per os sancti patriarchæ Dauid: Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis, nō secundum sacramentū aliud quàm secundum dispensationem assumpti corporis est locutus. Namq; nunc fratribus mandans patrē eorum patrem suū, & deum eorum deum suū esse, tunc quoq; unctum se à deo suo præ participibus suis loquebatur, ut dum unigenito Christo deo uerbo particeps non est, participes tamen ei ex ea nosceréntur assumptione qua caro est. Vnctio enim illa non beatæ illi & incorruptæ & in natura dei manenti natiuitati profecit, sed corporis sacramento & sanctificationi hominis assumpti, Petro Apostolo testante, qui ait: Conuenerunt enim uiri in ciuitate ista aduersum sanctum tuum filium Iesum quem unxisti. Et rursum: Vos scitis quod factum uerbū est per uniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa post baptismū quod prædicauit Ioannes, Iesum Nazarænum, quomodo unxit illum deus spiritu & uirtute. Iesus ergo ungitur ad sacramentum carnis regeneratæ, & quemadmodum spiritu dei & uirtute sit unctus, nō ambiguum est, tum cum ascendente eo de Iordane uox dei patris audita est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, ut per hoc testimonium sanctificatæ in eo carnis, unctio spiritalis uirtutis cognosceretur. Cæterū cum in principio apud deum erat deus uerbū, non habet ullam aut causam, aut enarrationē naturę eius unctio, quę nihil aliud quàm esse in principio nunciatur. Neq; habuit sanè ungendi se per spiritū & uirtutem dei necessitatem deus, qui dei & spiritus esset & uirtus. Vngitur ergo deus à deo suo prę consortibus suis. Et si ante dispensationem carnis plures ex lege sunt Christi, Christus qui nūc præ participibus ungitur, posterior in tempore est, dum unctis participibus anteferetur. Deniq; ille prophetiæ sermo posteriorem unctionem hanc quæ in tempore esset, ostendit dicens: Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis præ cōsortibus tuis. Consequens & posterior causa nunc; refertur ut prior sit, quia meruisse aliquid, posterius est, quàm esse qui possit mereri. Mereri enim eius est, qui sibi ipse meriti acquirendi autor existat. Si igitur natiuitati unigeniti dei unctionem deputabimus, quæ unctio ob meritum dilectæ iustitiæ, & perosæ iniquitatis indulta sit, prouectus potius per unctionem unigenitus deus, quàm genitus intelligetur, iamq; per incrementa & profectus

Participes Christi

Christus unctus secundū carnem

Christus deus spiritus & uirtus

Vnctio data ob meritum

profectus deus consummabitur, qui non natus deus sit, sed in deum sit unctus ex merito, & iam per causam erit deus Christus, non omnis causa per deum Christum. Et ubi illud Apostoli erit: Omnia per ipsum, & in ipso, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant? Deus enim dominus Iesus Christus, non ob aliqua, neque per aliqua deus est, sed deus natus est. Et qui ex generatione deus est, nõ post natiuitatem in deum per causam profecit, sed in eo quod natus est, nihil aliud nascendo quàm deus est. Cum uero ungitur ex causa, non ad id quod incremento non eget, spectat unctionis profectus, sed ad id quod per incrementum sacramenti profectu eguit unctionis, id est, ut per unctionem sanctificatus homo noster Christus existeret. Si igitur nunc quoq; per prophetam serui demonstratur dispensatio, ob quam à deo suo præ participibus ungitur, ut propterea quia iustitiam dilexerit, & oderit iniquitatem, ungatur, quur prophetæ sermo nõ ad eam Christi naturam pertinebit, in qua ei sunt ex carnis assumptione participes? Cum præsertim ita se prophetiæ spiritus temperauerit, ut dum deus à deo suo ungitur, sit ei & in dispensatione unctionis quod deus suus est, & in natura quod deus est. Deus igitut ungitur, sed quæro an id, quod in principio deus erat uerbum, unctum sit? Non utique, nam posterior deo unctio est. Et cum non ea uerbi natiuitas quæ in principio apud deum deus erat, uncta sit in deum, necesse est ungatur quod posterius sit in dispensatione quàm deus est. Et cũ deus à deo suo ungitur, id ungitur, quod ab eo in mysterio carnis seruile susceptum est. Nemo igitur magnæ pietatis sacramentum, quod manifestatum in carne est, sensu impio uiolet, nec se quisquam unigenito per substantiam diuinitatis exæquet. Sit nobis ille & frater, & particeps, secundũ quod uerbum caro factum habitauit in nobis, secundum quod mediator dei atq; hominũ homo Iesus Christus est. Sit nobis & secundum seruos & cõmunis pater, & communis deus, & præ participibus unctus sit in ea natura, cum priuilegio licet unctus, qua participes unguntur. Sit in mediatoris sacramento ut homo uerus, ita & deus uerus. Deus ipse ex deo communem nobiscum habens patrem ac deum, in ea communione qua frater est. Sed forte subiectio illa regniq; traditio, deinde finis, aut naturæ abolitio, aut potestatis defectio, aut diuinitatis infirmitas sit intelligenda. Pleriq; enim ita uolunt, ut aut dum subiectis omnibus deo subijcitur, per conditionem subiectionis deus non sit: aut dum regnum tradit, non sit in regno: aut dum finis est, finem eius defectio consequatur. Cõgruum itaq; est, omnem super his apostolici sermonis sensum retractare, ut singulorũ quorumq; dictorum ratione exposita atq; ædita, sacramenti totius capaces ueritatis intelligentiam* præbeamus. Ait itaque: Quoniam enim per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Quomodo enim in Adam omnes moriunt', sic & in Christo omnes uiuificabuntur

Quomodo filius subiectus patri &c.

Al. instruamur

uiuificabuntur. Vnusquisq; autem in suo ordine, primitię Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis. Omnia enim subiecit sub pedibus eius: Nouissima autem inimica destruetur mors. Cum autem dixerit, omnia subiecta sunt, absq; eo qui illi subiecit omnia. Cum autē subiecta fuerint ei omnia, tunc ipse subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Cœlestium dispensationum arcana Apostolus non ab hominibus, neq; per hominē, sed per Iesum Christum electus gentium magister, quanta potest absoluti sermonis significatione demonstrat. Et qui inenarranda usq; ad tertiū cœlum raptus audisset, ea tantum quorum natura humana capax esset, sensui humanæ intelligentiæ reuelauit, nō ignorans tamen quædam nō statim pos se æque ut audiuntur, intelligi, quia infirmitas nostra * aliter in uerum atq; in absolutum mentis iudicium, ea quę in aures transfunderentur, acciperet, longiore ad cunctandum mora sensui potius quàm auditui derelicta, cum & audisse uocis sit, & intellexisse rationis, deo tamen intelligentiæ cupidis intelligentiam reuelante. Namq; ad Timotheum per auiæ ac matris gloriosam fidem, sacris ab infantia literis institutū scribens plurima, hoc quoq; addidit: Intellige quæ dico. dabit enim tibi dominus in omnibus intellectū. Admonitio intelligendi ex difficultate intelligentiæ est. Intelligentiæ uero à deo donum, fidei munus est, per quam infirmitas sensus gratiam reuelationis meretur. Ergo si Timotheus apostolico testimonio homo dei, & legitimus Paulo secundum fidem filius, ut intelligat admonetur, quia ei dominus intelligentiam in omnibus sit daturus, nos quoq; admoneri per Apostolum ad intelligentiam meminerimus, scientes dominum nobis intelligentiam omnium præstaturum. Et si forte humanæ conditionis errore præsumptum aliquid sensu tenebimus, profectum intelligentiæ per reuelationis gratiam nō recusemus, ne intellexisse aliquid semel suo sensu ad id ualeat, ut pudeat rectius aliquid demutando sentire. Ob quod prudenter consulteq; moderandum, hæc ad Philippenses beatus quoq; idem Apostolus scribit: Quotquot ergo perfecti sumus, hæc sentiamus, & si quid aliter sentitis, id quoq; deus uobis reuelabit. Verum in quo festinauimus, ipso ingrediamur. Non præiudicat sensus anterior dei reuelationi, nam Apostolus nouit in quo sapiant, qui sapiunt perfecte. Et his qui aliter sapiunt, reuelationem dei, ut id quod perfectum est sapiant, expectat. Si qui ergo profundam hanc arcanæ scientię dispensationem aliter intellexerint, & per nos rectum aliquid & probabile afferetur, nō pudeat eos secundum Apostolum per reuelationem dei sapere perfecte, neq; magis ament ueritatem nescisse, quàm oderint permansisse in nō ueris. Eos enim qui aliter sapiunt, & qui

Margin notes: Al* tardius (beside "se æque ut audiuntur"); Si quid aliter sentitis, id quoq; deus uobis reuelabit (beside "tolus scribit: Quotquot ergo perfecti").

& quibus id deus reuelauit, monet in id feſtinare, in quo ingreſſi fuerunt, ut relicto primo ignorantiæ ſenſu, ſecundum propoſitæ feſtinationis ingreſſum reuelationem perfectæ intelligentiæ conſequantur. Ingrediamur itaq; in quo feſtinauimus, & ſi fortè feſtinationem noſtram deuij itineris error moratur, per reuelationem tamen dei in id quò feſtinauimus rurſum ingreſſi, feſtinationis noſtræ nõ demutemus ingreſſum. Feſtinauimus enim ad Chriſtum Ieſum dominum gloriæ, & regem æternorum ſeculorum, in quo inſtaurata ſunt omnia in cœlis & in terra, cui conſtant omnia, in quo, & cum quo ſemper manebimus. In his ergo ingreſſi ſapimus perfecte, & ſi quid aliter ſapimus, deùs nobis id quod perfecte ſapitur, reuelabit. Itaq; ſecundum apoſtolicam fidem ſacramentum dictorum præſentium retractemus, & eo modo quo ſuperius à nobis tractata ſunt omnia, ut omnem impiæ uoluntatis ſenſum ſub dictis apoſtolicis deceptũ, ex ipſa fidei apoſtolicæ ueritate prodamus. Tria igitur ſecundum dictorum ordinem in quæſtionem uocantur, primum finis, deinde traditio, deinde ſubiectio, ut per hæc aut deſinat Chriſtus in fine, aut regnum tradendo non teneat, aut extra dei naturam ſubiectus exiſtat. Ac primum noſcendum eſt, nõ hunc ordinem apoſtolicæ eſſe doctrinæ. Primum enim regni traditio eſt, deinde ſubiectio, poſtremo finis. Sed ſingulis quibuſq; cauſis propria quatumq; cauſarum genera ſubiecta ſunt, ut dum res ſingulæ in res alias deſinant, habeat ſemper ſubiacentem ſibi cauſam præcedens cauſa. Finis enim erit, ſed cum tradident regnũ deo. Trader autẽ regnũ, ſed cum euacuauerit omnem magiſtratũ & omnẽ poteſtatem. Euacuabit autẽ omnem magiſtratũ & poteſtatem, quia oportet eum regnare. Regnabit aũt donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. Ponet uero omnes inimicos ſub pedibus ſuis, quia deus ſubiecit omnia ſub pedibus eius. Subiecit aũt deus ita, ut nouiſſima ab eo mors inimica uincat. Deinde ſubiectis omnibus ei pręter eum qui ſubiecit ei omnia, tunc ſubijcietur ipſe ſubijcienti ſibi omnia. Subiectionis uero cauſa non alia eſt, quàm ut ſit deus omnia in omnibus. Finis itaq; eſt, eſſe deum omnia in omnibus. Et quærendum nunc ante omnia eſt, an finis defectio ſit, an traditio amiſſio ſit, an ſubiectio infirmitas ſit. Quæ ſi his ſibi contrarijs non ſubiacebũt, erunt in ea intelligẽtia qua dicta ſunt. Finis itaq; legis Chriſtus eſt, & quæro utrum abolitio Chriſtus legis ſit, an ne perfectio? Quòd ſi legem Chriſtus, qui finis eius eſt, nõ diſſoluit, ſed adimplet, ſecundum quod ait: Non ueni legem ſoluere, ſed adimplere, finis non defectio eſt, ſed conſummata perfectio. Tendunt enim ad finem omnia, non ut non ſint, ſed ut in eo ad quod tetenderant, maneãt. Et propter finem omnia. Cæterum finis ad aliud aliquid non refertur. Sed cum finis omniũ ſit, manens ipſe ſibi totus eſt. Et quia non excedens ex ſeſe ulli alij tempori aut rei potius quàm ſibi proficit, ad finem ipſum ſemper intentio ſpei omnis

Quõ in fine tradet filius regnum deo patri, & erit illi ſubiectus

Finis

Finis ad aliud aliquid non refertur

protenditur. Et idcirco dominus religiosæ fidei patientiam fini se reseruantem, ita adhortatur: Beatus qui permanserit usq; in finem. Non utiq; ut si & beata defectio, & nō esse sit fructus, & merces fidei suę cuiusq; cōstituatur abolitio, sed quia finis propositæ beatitudinis inexcessus modus est, beati sunt, qui usq; ad finem cōsummandæ beatitudinis manserint, non ultra se fidelis spei expectatione tendente. Finis itaq; est manendi immobilis ad quem tenditur status. Deniq; Apostolus impietatis finem ad desinēdi metum præmonens, ait: Quorū finis est interitus, nostra autem expectatio in cœlis est. Si itaq; & beatis & impiis finis est, & finis intelligit̄ esse defectio, religionem atq; impietatem finis exæquat, quia utrinq; per cōstitutum finem sit in commune non esse. Et ubi expectatio nostra in cœlis est, si per finem esse secundum impios desinamus? Quòd si sanctis expectatio, impiis uero finis debitus esse dicitur, tamen ne sic quidem finis creditur esse defectio: quia quæ pœna impietatis est, omnino non esse ad pœnarum ultricium sensum, causa in his per defectionem sui non extante patiendi. Finis ita que est indemutandæ constitutionis mansura perfectio, quæ & beatitudini reseruata, & impietati est præparata. Nunc ergo quia iam ambigi nō potest, in fine non defectionem, sed non excessuram constitutionē esse intelligendam, quanq; adhuc quædā in ipsa dicti absolutione sint reseruata, tamen his tantum ad significationem sensus demonstratis, uideamus an traditio regni defectio sit intelligenda regnantis, ut quod tradidit filius patri, tradenda non teneat. Quòd si quis stultæ impietatis furore cōtendet, fateatur necesse est, patrem cum tradiderit omnia filio, amisisse tradendo, si tradentem traditis egere significet. Ait enim dominus: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et rursum: Data mihi est omnis potestas in cœlo & in terra. Si igitur dedisse caruisse est, pater quoq; bis quæ dedit caruit. Quòd si pater tradendo non caruit, ne filius quidē intelligi potest his egere quæ tradidit. Ergo si tradens omnia, his ipsis quæ tradidit non uidetur eguisse, reliquum est, ut in tradendo dispensationis causa noscatur, quur & pater tradendo non careat, & filius dando non egeat. De subiectione autē ne quid in ea contumeliosum filio deputetur, cum alia nōnulla fidei nostræ opitulentur, præcipue tamen sibi hic ipse locus aderit. Et primum cōmunem sensum interrogo, utrū nunc subiectionem ita intelligendam putemus, tanq; seruitutem dominatui, aut infirmitatē uirtuti, aut honori inhonorationem contrariis qualitatibus subdimus, ut filius secundū hæc deo patri sit diffi- deris naturę diuersitate subiectus. Quòd si ita existimabitur, error tē hunc opinionis humanæ apostolici sermonis* cautela prohibebit. Subiectis enī sibi omnibus, tunc subiciendus subiicienti sibi omnia erit, & per id quod tunc subiicietur, dispensationem significauit in tempore. Nam si subiectionem aliud sentiemus, & si tunc subiicietur, certe subiectus modo non est, &

Finis est manendi immobilis status

De traditione regni

De subiectiōe

Al* cautio

efficiemus eum diffidẽtem & insolentem & impium, quem necessitas temporis tanquam fracto & compresso tyrannicæ impietatis tumore, in feram obsequelam sit subditura. Et ubi illud erit: Non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me? Et rursum: Pater diligit me: quia omnia quæ placita sunt ei facio? Sed & illud: Pater fiat uoluntas tua. Vel hoc Apostoli: Humiliauit se factus obediens usq; ad mortem. Et qui se humiliauit, habet hoc in natura ne humilis sit? Et qui sit obediens, suscepit ex uoluntate quod obedit, dum per id quod se humiliat, fit obediens? Vnigenitus itaq; deus humilians se & obediens patri usq; ad mortem crucis, quo genere cum subiecta ei omnia sint, tunc subijciendus ipse patri intelligetur, nisi quod subiectio hæc non nouæ obedientiæ, sed dispensatio sacramenti est, quia & obsequela iam maneat, & in tempore sit ineunda subiectio. Nihil itaq; nunc aliud subiectionis significatio, quàm mysterij demonstratio est. Et quid illud sit, secundum hanc eandem fidei nostræ spem, intelligendum est. Nam resurgentem à mortuis dominum Iesum Christum sedere à dextris dei non ignorabile est, etiam Apostolo testante, cum ait: Secundum operationem potentiæ fortitudinis eius, quam operatus est in Christo, cum eum excitauit à mortuis, & collocauit ad dexteram suam in cœlis super omnem principatum & potestatem & uirtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Apostolicus nanq; sermo secundum dei potestatem pro factis iam, futura significat, quæ enim per adimpletionem temporum sunt gerenda, ea iam in Christo, in quo omnis est plenitudo, constituit: quæ cum futura erunt, dispensationis in his potius est ordo, q̃ nouitas: Subiecit enim omnia sub pedibus eius, licet adhuc subijcienda sint, ut in eo quod subiecta sunt, Christi indemutabilis sit potestas: in eo uero quod subijcienda sunt secundum plenitudinem temporum succedentium, ad fidem ætatum profectus sit. Omnem autem contrariam uirtutem euacuandam esse non obscura cognitio est, & hunc aëris principem & spiritalis nequitiæ potestatem æterno interitu tradendam, secundum illud: Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Euacuatio autem non idem est quod subiectio. Nam euacuare aduersantem potestatem, hoc est ius potestatis auferre ne maneat, & per potestatis euacuationẽ, regni est abolere dominatum. *Denuo & dominus testatus est dicens: Regnum meum non est de hoc seculo, hunc eundem regni istius potentem mundi principem ante testatus, cuius potestas desinet regni sui euacuato dominatu. Subiectio uero, quæ & obedientię & fidei est, eadem uel concessionis, uel demutationis demonstratio est. Euacuatis itaque magistratibus, subijcientur inimici eius, ita autem subijcientur, ut ipse sibi subijciat: ita uero subijciet, ut ei subijciat deus.

Subiectio hæc non nouæ obedientiæ, sed dispensatio sacramenti est.

Euacuatio

Al. *De quo

u 2 An ne

An'ne ignorauit Apostolus dicti euangelici uirtutem, cum ait: Nemo uenit ad me, nisi pater meus adducat illum, cum tamen scriptum sit: Nemo uadit ad patrem nisi per me? Et nunc ipse sibi inimicos subijcit, attamen deus ei subiecit, omne per hoc opus eius, dei in eo opus esse testans. Et cum non nisi per eum eundum ad patrem sit, ad filium tamē nisi pater adduxerit, non uenitur. Nam dum filius dei intelligitur, paternæ in eo naturæ ueritas discitur. Atq; ita & cognito filio deus pater aduocat, & credito filio pater suscipit, quia significatio & cognitio patris in filio, per significationem in se dei patris religiosos nos in eum paterna religione perfectos adducit. Adducit ergo ita pater, dum principale pater creditur. Ad patrem autem nemo uadit nisi per filium, quia cessante in nobis fide filij, ignorabilis pater est, non aditur is ad paternam religionem, nisi prius filij ueneratione suscepta. Atq; ita cognito filio, ad uitæ nos æternitatē pater adducit & suscipit, & utrunq; per filium est, dum prædicatione per eum patris, & perducit ad eum pater, & ad patrem ipse deducit. Ad absolutiorem itaq; dicti præsentis intelligentiam commemoratio sacramenti istius fuit necessaria, ut per filium esset quod pater nos & adducit & suscipit, & per hoc intelligeremus, quatenus quod ipse sibi subiecit, deus ei subiecit, dei scilicet in eo natura per natiuitatem manente, & ea quæ ipse agit, agente, dum ita agit, ut ea deus agat, & tamen ipse ea quæ deus egerit, agat ita tamen, ut in eo quod ipse agit, ut filius dei agere intelligatur: in eo uero quod deus agit, paternę in eo naturę ut in filio proprietas sentiatur, existere. Euacuatis itaq; magistratibus & potestatibus, subijcientur ei sub pedibus inimici eius. Et quos inimicos intelligi oporteat, idem Apostolus docuit dicens: Secundum euangelium quidem

Inimici inimici propter uos, secundum electionem autem dilecti propter patres. Hos ergo inimicos crucis Christi meminerimus, sed quia dilecti propter patres sunt, scimus eos subiectioni reseruatos, secundum quod dictum est: Nolo enim uos ignorare fratres sacramentum hoc, ut non sitis uobis sapientes, quoniam ex parte obtusio facta est in Israël, quoadusq; plenitudo nationum intret, & sic omnis Israël liberabitur, sicut scriptum est: Et ueniet à Sion, qui eliberet & auertat impietates ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero iniquitates eorum. Inimici ergo subijcientur sub pedibus eius, sed subiectionem illam quid consequatur, intelligendum est, nempe illud: Nouissima deuicta est ab eo mors. Deuictio autem mortis nihil aliud est, quàm resurrectio ex mortuis, cum interitus corruptione cessante, uiuæ iam cœlestisq; naturæ constituetur æternitas, secundum quod dictum est: Oportet enim corruptiuum istud induere incorruptionem, & mortale istud induere immortalitatem. Cum autem mortale istud induerit immortalitatem, tunc fiet uerbū quod scriptum est: Absorpta est mors in contentione. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors stimulus tuus?

In subiectione

In subiectione itaque inimicorum mors uincitur,& morte uicta, immortalitas uita succedit. Quæ autem subiectionis perfecta illa post fidei subiectionem proprietas sit, idem Apostolus testatus est, cum ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ secundum efficaciæ suæ opera,qua possit subijcere ei omnia. Subiectio itaque etiam ea est, quæ est ex natura in naturam concessio, dum à se secundum quod est desinens,ei subijcitur,cuius concedit in formam. Desinit autem non ut non sit,sed ut proficiat, fitq; ex demutatione subditus, in speciem suscepti alterius generis transeundo. Deniq; ut sacramenti huius esset ratio absoluta,post nouissime deuictam mortem,ait: Cum autem dixerit: Omnia subiecta sunt absque eo qui subiecit ei omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi,qui ei subiecit omnia,ut sit deus omnia in omnibus. Primus igitur sacramenti gradus est,subiecta esse ei omnia,& tunc ipsum subiectum fieri subijcienti sibi omnia, ut quemadmodum nos gloriæ regenerantis corporis subdimur,eodem rursus sacramento ipse regnans in gloria corporis subijcienti sibi uniuersa subdatur. Subdimur autem gloriæ corporis sui, ut in ea simus corporis claritate, qua regnat in corpore, quia corpori eius conformes erimus. Et quidem gloriam regnantis nunc corporis sui euangelia non tacent. Ita enim scribitur, domino dicente: Amen dico uobis,quoniam sunt aliqui de astantibus hic, qui non gustabunt mortem, donec uideant filium hominis uenientem in regno suo. Et factum est post dies sex, assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum,& transfiguratus est Iesus ante eos,& resplenduit facies eius ut sol,uestimenta autem eius facta sunt sicut nix. Gloria itaque uenientis in regnum corporis apostolis demonstrata est. Nam in habitu dominus gloriosæ transformationis suæ constitit, regnantis corporis sui claritate patefacta. Et huius quidem gloriæ suæ consortium Apostolis pollicens,ait: Sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos,& colligent de regno eius omnia scandala, & qui faciunt iniquitatem,& mittent eos in caminum ignis,ibi erit fletus & stridor dentium. Tūc iusti fulgebunt sicut sol in regni patris eorum, qui habet aures audiendi audiat. Nunquid non omnibus naturales corporalesq; aures ad dictorum audientiam patent,ut ad audiendum dominica admonitione fuerit opus? Sed sacramenti scientiam dominus insinuans, auditionem doctrinæ fidelis exegit. In consummatione itaque seculi de regno eius scandala auferuntur. Habemus ergo regnantem dominum secundum corporis claritatem quousque scandala auferantur. Habemus rursum conformes gloriæ corporis sui in regno patris,tanquam in solis claritate fulgentes, in qua habitum regni sui apostolis in monte transformatus ostendit. Tradet ergo regnum deo patri,non utiq; tanquam tradens potestate concedat,sed quod

Filius subiectus erit illi

Sunt aliqui de astantibus hic &c.

Tradet regnū deo patri

tios conformes gloriæ corporis sui facti, regnum dei erimus. Non enim ait, tradet suum regnum, sed, tradet regnum, effectos nos per glorificationem corporis sui regnum deo traditurus. Nos itaque tradet in regnum secundum hoc in euangeliis dictum: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Fulgebunt ergo iusti ut sol in regno patris eorum. Tradet enim filius deo regnum eos, quos uocauit in regnum, quibus & beatitudinem sacramenti spopondit dicens: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Regnans itaque auertet scandala, & tunc iusti in regno patris tanquam sol fulgebunt. Tradet autem deo patri regnum, & tunc quos regnum deo tradiderit, deum uidebunt. Quod regnum ipse testatus est, dicens ad apostolos: In uobis enim est regnum dei. Regnans itaque regnum tradet. Et si quis quæret, quis iste sit tradens regnum, audiet: Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium, quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Omnis enim hic nunc præsentis quæstionis sermo de sacramento corporis est, quia Christus primitiæ ex mortuis est. Quo autem Christus mysterio ex mortuis resurrexerit, Apostolo docente noscamus: Memento Christum Iesum à mortuis resurrexisse, de semine Dauid. Mortem utique & resurrectionem ex ea, tantum docens ex dispensatione esse qua caro est. Regnat autem in hoc eodem glorioso iam suo corpore, donec euacuaris magistratibus, & morte deuicta subiiciat sibi inimicos. Et quidem ab Apostolo seruatus hic modus est, ut magistratibus & potestatibus euacuatio, inimicis uero subiectio deputaretur. Quibus subiectis, subiicietur subiicienti sibi omnia, deo scilicet, ut sit deus omnia in omnibus, naturæ assumpti corporis nostri natura paternæ diuinitatis inuecta. Per id enim erit omnia in omnibus deus, quia secundum dispensationem ex deo & homine hominum deiq; mediator, habens in se ex dispensatione quod carnis est, adepturus in omnibus ex subiectione quod dei est, ne ex parte deus sit, sed totus deus. Non alia itaque subiectionis causa est, quàm ut omnia in omnibus deus sit, nulla ex parte terreni in eo corporis residente natura, ut intra se duos continens, nunc deus tantum sit, non abiecto corpore, sed ex subiectione translato, neque per defectionem abolito, sed ex clarificatione mutato, acquirens sibi deo potius hominem, quàm deū per hominem amittens. Subiectus uero ob id, non ut non sit, sed ut omnia in omnibus deus sit, non habens in sacramento subiectionis esse ac manere quod non est, non habens in defectione ita se carere, ne non sit. Et quanquam ad intelligentiæ huius religiosam securitatem sufficiat nobis apostolica autoritas, subiiciendum esse in tempore, & per dispensationem dominum nostrum Iesum Christum primitias dormientium, ut sit deus omnia in omnibus, per quod non diuinitatis infirmitas est, sed assumptionis profectus, dum

Beati sunt regnum

dum homo & deus, iam deus totum est, tamen ne fortè quia clarificatum
in corpore dum in eo regnat,& postea subijciendum,ut deus omnia in om
nibus sit,credimus,ne non etiam ex euangelijs præsumpsisse existimemur
fidei nostræ testimonium,non solum apostolicorum, sed etiam dominico
tum dictorum professione est astruendum,ut quod loquente Paulo Chri
stus loquutus est,id ante Paulum Christus ipse sit iam loquutus. Dispen-
sationem itaq; gloriæ huius apostolis suis absoluta uerborum significatio-
ne demonstrans,ait: Nunc glorificatus est filius hominis,& deus glorifica-
tus est in eo. Si deus glorificatus est in eo,& deus glorificauit eum in se,&
deus protinus glorificabit eum, habemus primum gloriam filij hominis,
deinde in filio hominis dei gloriam. In eo enim quod dictũ est: Nunc ho-
norificatus est filius hominis,& deus honorificatus est in eo,hoc enim pri-
mum spectat ad corporis gloriam, quæ ex naturæ diuinæ consociatione
mutuaretur. Succedit deinde gloriæ plenioris * effectus, ex incremento in- *Als* *profe-ctus*
dultæ iam corpori gloriæ capessendus: Deus honorificatus est in eo, & de-
us honorificauit eum in se,& deus protinus honorificabit eũ. Per hoc enim
glorificauit eum deus in se,quia iam in eo glorificatus sit deus. Nam quod *Per glorifica-tionẽ humani-tatis apparuit gloria dei*
deus in eo glorificatus est,ad corporis gloriam spectat, per quam dei glo-
ria intellecta per corpus est,gloria dei per gloriam filij intelligenda. Quod
uero quia glorificatus in eo deus est,ideo glorificauit eum deus in se,per in-
crementum glorificati in eo dei,glorificauit eum in se deus, ut quia iam re-
gnat in gloria,quæ ex dei gloria est,ipse exinde in dei gloriã transeat. In se
enim deus glorificauit,id est,in ea natura qua deus est,quod est,ut sit deus
omnia in omnibus,tota iam in deũ ex ea qua homo est dispensatione man
suro. Nec sanè de tempore tacuit dicens: Et deus glorificauit eum in se,& de
us protinus glorificabit eum. Vt quia prodeunte ad proditionẽ Iuda,glori
am quæ sibi post passionem cõsequuta resurrectione futura esset,in poste
rum reseruaret,dei in eo gloria per uirtutẽ resurrectionis ostensa, ipso uero
in dei gloriã,id est,in deum omnia in omnibus ex subiectionis dispensati-
one mansuro. Et in eo quidẽ quanta furoris hæretici stultitia est,desperare
in deo,quod humanis suis spebus blandiatur,& quod in homine deus po-
tens sit,id in se ipso infirmus sit. Nec sermo istud,nec sensus rationis capax
loquitur, ut naturali quadam necessitate ad consulendum nobis obnoxius
deus,sibi nihil afferre beatitudinis possit. Non quod profectu egeat,qui im
perturbatæ naturæ uirtutisq; sit,sed quia per dispensationem & sacramen-
tum pietatis magnæ, qui deus & homo est, impotens sibi sit,hoc se totum
præstare quod deus est,cum nobis nõ ambigue indulturus sit,id quoq; nos
esse quod non sumus. Vitæ enim humanæ atq; mortis finis est resurrectio.
Et certissimũ militiæ nostræ stipendiũ est incorrupta æternitas,non ad pœ
næ perseuerantiã manens,sed ad perpetuæ gloriæ fructum iucũditatemq;

non desinens. Cum igitur hæc nostra terrenorum corporum origo in ha-
bitum oaturæ potioris excedat, & conformis gloriæ dominici corporis fi-
at, deus in forma serui repertus, licet iam glorificatus in corpore sit, secun-
dom quod io forma serui est, tameo cooformis deo noo erit, ut qui oobis
formam glorificati corporis sui tribuet, ipse corpori suo nihil ultra possit
q̃ nobis ac sibi sit commune præstare. Hoc eoim quod dictum est: Tunc
subiectus erit illi, qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus, plæri-
que hæreticorum ita affirmant: ut idcirco subijciendus sit deo patri filius,
ut pater per subiectionem filij deus sit omnia in omnibus, tanquam ei ad-
huc perfectio dei desit, quam per filij subiectionem sit adepturus, absoluteę
utiq; ac beatæ diuioitatis inops iotelligendus, si deus esse omnia in omni-
bus per prouectionem temporum consequetur. Ac mihi quidem deum so
la ueoeratione iotelligenri, non minus his respondere impium uidetur, q̃
adesse, & de oatura quę humani sensus conceptionem excedat, uerbis quo
rum adhuc significatio augustior quàm intelligentia sit, enunciare se posse
confidere, ac primum ambigere, desit ne quid deo, an plenus ipse sit, uel ple
no iam pleniorem esse ei reliquū sit. Quod si deus cui nō aliunde est quod
deus semper est, profectum habeat, ut plus sit aliquãdo, non potest tamen
ad id peruenire, ne sibi oihil desit: quia cui naturæ profectus est reliquus,
nunquam intelligitur sioe aliquo incremento residuo profecisse, cum natu-
ra ad profectum spectans, proficiens licet semper, semper tamen pateat ad
profectū. Quod autem in plenitudine perfecta manet, semperq; est, non
sibi relinquit ut plenius sit, quia accessionem plenitudiois, plenitudo nō ca-
piat. Et hæc quidem de deo ita opinandi, piæ intelligentiæ species est, deo
nihil deesse, plenumq; esse. Cæterū non ignorat Apostolus, cuiusmodi de
de deo cōfessionis uoce testandum sit dicens: O profundum diuitiarum &
sapieotiæ & scientiæ dei, q̃ suot incompreheosibilia iudicia eius, & ininue-
stigabiles uiæ eius. Quis enim cognouit seosum domini? aut quis cōsiliari-
us eius fuit? aur quis prior dedit, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per
ipsum, & io ipso suot omoia, ipsi gloria in secula seculorū. Non circunscribi
tur deus mente terrena, neq; hoc sapientiæ suæ profundū sensu intelligen-
tiæ penetrantis attingitur, nec iudicia constitutionū suatum perscrutantium
ingenio appreheodūtur, nec uiæ cognitionis eius ininuestigabiles se conse-
ctantium studijs derelinquūt. Incōptehensum profundū demersa eius om
nia sunt, oihilq; de rebus eius reperietur, nihil cōsectabitur. Sensum eius ne
mo cognouit, & consilio non eguit externo. De nobis autem nunc omnis
sermo hic est, non etiā de eo per quē omnia sunt, qui est magni cōsilij ange
lus, qui ait: Nemo nouit filiū, nisi pater: oeq; patrē quis nouit, nisi filius: &
cui uoluerit filius reuelare. Sed aduersum imbecillas mentes nostras, & se
ad definiendæ circunscribendæq; naturæ diuinæ demergētes profundum
confessione

Tūc subiectum intelligunt pleriq;

confessione apostolicæ protestationis utendum est, ne temeraria opinio aliquid sibi de deo præter quã docetur, usurpet. Cõmunis autem hæc naturalium causarum intelligentia est, nihil in sensum cadere, nisi quod sensui subiacet, ut aut res opposita oculis, aut opus quodq; ipso sensu nostro ac mente posterius: quorum unum quid aut attrectatur, aut cernitur, dum cedit intra opinionis nostræ sententiã, ipso tactu uisuq; moderandum: aliud uero quod fit in tempore, & quodã iuniore à nobis aut gignitur, aut cõstituitur exordio, quia sensum intelligentiæ non præuenit, iudicio quoq; sensus diiudicantis obnoxium est. Non enim aut aspectus noster inuisibilia diiudicat, qui non nisi tantum cõspecta discernat, aut mens nostra se in id quod non extitit tempus, extendet, & antiquiora ortu suo peruestigabit, cum non nisi earum rerum opinio, quarum ipsa sit senior, relinquatur, quæ plerunq; ipsa per necessitatem naturalis suæ infirmitatis incerta, absolutam scientiã in causarum cognitione non teneat, nedum eorum quæ ante se sint, æternam rationem sensu ultra natiuitatem suam redeunte percipiat. Et idcirco Apostolus, quia nunquam nisi ea in cognitionẽ caderent, quæ sensui posteriora succederent, cõmemorato sapientiæ dei profundo, & inscrutabiliũ iudiciorum infinitate, & ininuestigabiliũ uiarũ secreto, & incogniti sensus ignoratione; & cõsilij non cõmunicati*intelligẽtia, subiecit: Quis enim prior dedit, & retribuetur ei? quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Deus qui semper est, non subiectus est modo, neq; ab anteriore sui aliquo motu mentis, aut intelligentiæ præuenitur. Et idcirco inuestigabile & imperscrutabile ipse totus profundũ est. Totus autem ita, ut non per hoc definitus in modum sit, sed intellectus sit in immenso, quia à nemine quod est, sumpsit, sed nec prior ei dedit aliquis, ut retribui officium danti oporteat. Ex ipso enim, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Non eget ex se, & per se, & intra se manentibus. Nec qui origo, nec qui opifex est, nec qui cõtinens est, & internis externus, & effectis conditor, & suorum ipse egens nunquam est. Nihil ante est, nihil aliunde, nihil extra est. Quo igitur caret plenitudinis profectu, ut per tempus adhuc deus omnia in omnibus sit? Vel unde sumet, extra quem nihil est? Nihil autem ita ut semper ipse sit. Et qui ipse semper est, extra quem nihil est, quo incremento explendus est, uel quo augmento demutandus est, dicens: Ego sum, & non demutor? cum non relinquatur uel ad demutationem locus uel ad profectum causa, uel ad æternitatem anterius, uel ad deum aliud præter quàm deus ipse est? Non ergo per subiectionem filij deus erit omnia in omnibus, neq; per causam consummabitur, ex quo, & per quem, & intra quem omnis causa cõsistat. Manet itaq;, ut est, semper deus, nec profectu eget, quia id quod est, ex se ac sibi semper est. Sed ne in unigenitũ quidem deum, demutandæ naturæ cadit necessitas. Deus enim est, quod plenæ ac perfectæ diuinitatis est no-

Al's*ignorantia. Legẽdum suspicor, non intelligentia

Deus nomen est plene ac perfectæ diuinitatis

est nomen. Nam ut superius docuimus, & repetitæ gloriæ significatio, & subiectionis causa est, ut sit deus omnia in omnibus. Esse autem deum omnia in omnibus, sacramentum est, non necessitas. In forma enim dei manens, formam serui assumpsit, non demutatus, sed se ipsum exinaniens, &

Al. intra

intra se latens, & *infra suam ipse uacuefactus potestatem, dum se usq; ad formam temperat habitus humani, ne potentem immensamq; naturam assumptæ humilitatis non ferret infirmitas, sed in tantum se uirtus incircumscripta moderaretur, in quantum oporteret eam usque ad patientiam connexi sibi corporis obedire. Quod autem se ipsum intra se uacuefaciens continuit, detrimentum non attulit potestati, cum intra hanc exinanientis se humilitatem, uirtute tamen omnis exinanitæ intra se usus sit potestatis. Quod itaque deus erit omnia in omnibus, assumptionis nostræ profectus est. Qui enim cũ esset in forma dei, repertus est in forma serui, rursum confitendus est in gloria dei patris, ut non ambigue in eius forma manens intelligatur, in cuius erit gloria cõfitendus. Dispensatio itaq; tantum est, non demutatio: in eo enim est, in quo erat. Sed cum medium est quod esse cœpit, id est, homo natus, totum ei naturæ, quæ antea deus non fuit, acquiritur, cum deus esse omnia in omnibus post sacramentum dispensationis ostenditur. Nostra hæc itaq; lucra sunt, & nostri profectus, nos scilicet conformes effici gloriæ corporis dei. Cæterum unigenitus deus, licet homo natus sit, nõ tamen aliud quàm deus omnia in omnibus est. Subiectio enim illa corporis, per quam quod carnale est, in naturam spiritus deuoratur, esse deum omnia in omnibus eum, qui præter deum & homo est, cõstituet: noster autem ille homo in id proficit. Cæterum nos in hominis nostri conformem gloriam proficiemus, & in agnitionem dei renouati, ad creatoris imaginem reformabimur, secundum Apostoli dictum: Exuti ueterem hominem cum actibus suis, & induti nouum eum, qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Consummatur itaq; homo imago dei, nanq; conformis effectus gloriæ corporis dei, in imaginem creatoris excedit secundum dispositam primi hominis figurationem. Et post peccatum ueteremq; hominem, in agnitionẽ dei nouus homo factus, cõstitutionis suæ obtinet perfectionem, agnoscens deum suum, & per id imago eius, & per religionem proficiens ad æternitatem, & per æternitatem creatoris sui imago mansurus.

LIBRI VNDECIMI D. HILARII FINIS.

D. Hilarij

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER DVODECIMVS

Endimus iam sancto spiritu tandem prosequente, ad tutum securæ fidei tranquillumq; portum. Atq; ita ut multo mari uento q; iactatis accidere sæpissime solet, ut cum eos circa*ora portuum impediti, & graues fluctus nónunquam morentur, ad ultimũ in notam sibi fidamq; stationem ipse ille ingentis terribilisq; undæ æstus impellat. Quod nobis, ut spero, duodecimo hoc aduersum hæreticam tempestatem nitentibus libro continget. Vt cum in eo grauissimæ*tempestatis fluctui communitam puppim damus, ipse ille nos fluctus ad optatæ quietis sinum deuehat. Omnibus enim incerto doctrinæ uento circumactis, hinc metus, hinc periculũ, hinc etiam sæpe naufragium est, quia unigenitus deus sub prophetica autoritate creatura esse defenditur, ut in eo non sit natiuitas sed creatio, quia ex persona sapientiæ dictum est: Dominus creauit me initium uiarũ suarum. Hic hyemis eorum maximus fluctus est, hæc tortuosi turbinis grauis unda est, quæ excepta à nobis & securo nauigio* infracta usq; ad ipsum tutissimum nos portũ optati littoris prosequetur. Non incertis autem neq; ociosis nautarum modo nitimur spebus, quos interdum uoris magis q; fiducia nauigantes, uagi instabilesq; uenti aut depellunt aut deferunt. Cæterum nobis adest insuperabilis fidei spiritus dono unigeniti dei permanens, & nos indemutabili cursu ad tranquilla deducens. Non enim dominum Christum creaturam, quia ipse est qui creauit omnia: neq; facturam, quia facturarum omnium ipse est dominus, sed deum nouimus, deum dei patris propriã generationem. Nos quidem omnes secundum bonitatis dignationem dicti assumptiq; sumus filij dei. Sed ille uerus unus patri deo filius, & uera atq; absoluta manens, tantum in cognitione utriusq; natiuitas. Nostra uero tantum hæc sola religio est, filium confiteri non adoptiuum sed natum, neq; electum sed generatum. Non enim aut factum aut non natum prædicamus, quia neq; creatorem creaturis comparamus, neq; natiuitatem sine generatione mentimur. Non per se est, qui per natiuitatem est. Neq; non natus est, qui filius est. Neq; qui filius est, aliter potest quàm nascendo esse, quod filius est. Nemini autem dubium est, contrarias semper obnitentesq; impietatis causas esse causis religionũ, neq; posse id pie suscipi, quod impie susceptũ esse decernitur. Vt hi nunc noui apostolicæ fidei emendatores euangelicũ & propheticum spiritum in lites diuidunt, & in iurgia partiuntur, ut hi aliter prophetauerint, & hi aliter prædicauerint, quia Salomon ad creaturæ nos ue-

nerationem

Als*oras

Als*impietatis

Als*instructa

Christus non est adoptiuus filius sed natus, neque electus sed generatus

nerationem uocet. Paulus uero seruientes creaturæ coarguat. Quæ utique non uidentur sibi secundum pietatis dei intelligentiam conuenire, ut Apostolus, & per legem doctus, & per præfinitionem segregatus, & per loquentem in se Christum loquens, prophetiam aut ignorauerit aut non ignoratam dissoluerit, & nescire creaturam Christum quem creatorem nuncupauerit, & uetuerit creaturæ religionem, qui soli creatori seruiendum* nouerit dicens: Qui immutauerunt ueritatem dei in mendacium, & seruierunt creaturæ præterito creatore, qui est benedictus in secula. Parum ne arguit hanc falsiloqui impietatem loquens in Paulo Christus? Parum'ne demutatæ ueritatis mendacium damnat? Per dominum enim Christum creata omnia sunt, & idcirco ei proprium nomen est ut creator sit. Non cadit in eum efficientiæ suæ & natura & nuncupatio, testis nobis est Melchisedech creatorem cœli atque terræ deum ita prædicans: Benedictus Abraham deo summo, qui creauit cœlum & terram. Testis est & Osee propheta dicens: Formans cœlum & creans terram ego dominus deus tuus, cuius manus creauerunt omnem militiam cœli. Testis & Petrus ita scribens: Quasi fideli creatori commendantes animas uestras. Quid operis nomen opifici imponimus? Quid nostris cognominibus deum cognominamus? Creator noster est, creator omnis militiæ cœlestis est. Hæc cum ad filiũ per quem omnia facta sunt, Apostolica atque euangelica fide intelligenda referantur, quomodo his ipsis quæ gessit æquabitur, & in ea erit naturæ nũcupatione, qua cuncta quæ facta sunt? Primum quidem humanæ intelligentiæ sensus hæc respuit, ut creator creatura sit, quia creatio per creatorem est. Qui si creatura sit, & corruptioni subditus est, expectationi obnoxius est, & seruituti subiectus est. Ait enim idem beatus Apostolus Paulus: Et enim longinqua expectatio creaturæ, reuelationem filiorum dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non sponte, sed propter eum qui subiecit in spe. Quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem claritatis filiorum dei. Si igitur Christus creatura est, necesse est sub spe longinquæ expectationis incertus sit, & longa eius expectatio nostra potius expectet, & expectans ea, uanitati subiectus sit, & per necessitatis subiectionẽ nõ sponte subiectus sit. Subiectus autẽ non sponte cum sit, necesse est & seruus sit. Seruus autem cum sit, maneat etiã in corruptione naturæ. Hæc enim omnia creaturæ propria esse Apostolus docet, à quibus per longinquam expectationem liberanda, secundum humanam gloriam clarescet. Et ó impudentem de deo atque impiam professionem, his cum per creaturæ contumeliam ludibrijs deputare, ut speret, ut seruiat, ut coactus sit, ut liberandus sit in nostra non in sua, cum de suis nos ad aliquid prouehamur. Sed impietas nostra cum ingenti perfidiæ incremento per hanc illicitæ uocis audaciam eò procedit, ut quia filius creatura sit, pater quoque non differat à creatura.

*Al. *monuerit*

Verbum Melchisedech de deo filio intelligitur

Christus

Christus enim in forma dei manens formam serui accepit, & qui in forma dei est, si creatura est, deus non aberit à creatura, qui in forma dei sit creatura. Esse autem in forma dei, non alia intelligentia est q̄ in dei manere natura. Per quod & deus creatura est, quasi natura eius sit creatura. Qui autē in forma dei erat, deo se æqualem esse non rapuit, quia ex dei æqualitate, id est, ex forma eius in serui formam decederet. Decedere autem ex deo in hominem, nisi se ex dei forma deus euacuans non potuit. Euacuans autem se non abolitus est, ut non esset, cum esset & aliud quàm fuisset. Neq; enim defecit ex sese, qui se euacuauit in sese, cum uirtutis potestas etiam in euacuandi se potestate permaneat, & in formam serui transisse, nō sit naturam dei perdidisse, cum formam dei euacuasse nihil aliud quàm uirtus diuinæ sit potestatis. Adeo autem in forma dei esse, nihil aliud est quàm ęqualem deo esse, ut æqualitas honoris domino Iesu Christo, qui in forma dei est, debeatur ipso dicēte: Vt omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Nunquam diuersitas rerum, nisi & in honore diuerso est. Res enim eædem uenerationis eiusdem sunt, quia ut summus honor indigne inferioribus defertur, ita cum contumelia superiorum inferiora his æquabuntur in honore. Filius autem si concreatio potius quàm natiuitas sit, per uenerationem qua exæquabitur patri, nulla nobis religio honoris ad patrem est, cum tanta nobis eius ueneratio imposita sit, quanta est creaturæ. Sed quia deo patri in eo quod ex deo deus est natus, æqualis est, est etiam ęqualis in honore. Filius enim est, non creatura. Et hæc de illo præclara uox patris est: Ex utero ante luciferum genui te. Non præiudicatur autem deo, ut sæpe iam diximus, per infirmitatem nostræ intelligentiæ, ut per id quod ex utero genuisse se dixit, ex partibus internis externisq; per membra coëuntibus, tanquam corporalium causarum originibus consistat, cum extra naturaliū necessitatum causas liber atq; absolutus, naturæ totius dominus manens, proprietatem natiuitatis unigeniti sui ex indemutabilis naturæ suæ uirtute significet. Ex spiritu enim spiritus nascens, licet de proprietate spiritus, per quam & ipse spiritus est nascatur, non tamen alia ei præter quàm*perfectarum atq; indemutabilium causarū ad id quod nascitur causa est. Et ex causa licet perfecta atq; indemutabili nascens, necesse est ex causa in causæ ipsius proprietate nascatur. Proprietas autem humanarum* necessitatum intra causas uteri continetur. Sed deo non ex partibus perfecto, sed indemutabili per spiritum, quia deus spiritus est, non est internarum causarum naturalis necessitas. Sed quia nobis spiritus de spiritu natiuitatem pręd icabat sensum nostrum*causarum nostrarum exemplo. Non in exemplum natiuitatis, sed ad intelligentiam generationis, ut exemplum illud non ad necessitatem proficiat sed ad sensum. Si igitur creatio est unigenitus deus, &

Esse in forma dei, est manere in natura dei

Infirmitas humanæ intelligētiæ nō præiudicat diuinis

*Als***perfectæ atque indemutabilis substantiæ*

*Als***natiuitatum*

*Als***generationum*

x quid

quid sibi uult significatio intelligentiæ, quæ per consuetudinem natiuitatis humanæ intelligentiam diuinæ generationis ostendit? Plerunque enim per hæc nostrorum corporum membra, operationum suarum nobis deus momenta significans, sensum nostrum usu intelligentiæ cõmunis edocuit, cum ait: Cuius manus creauerunt omnem militiam cœli. Vel iterum: Oculi domini super iustos. Vel rursum: Inueni Dauid Iesse filium secundum cor meum. Cum enim & uoluntas significetur in corde, per quam Dauid morum probitate complacuit, & cognitio uniuersitatis, qua extra scientiam dei nihil sit, sub oculorum uocabulo enuncietur, & operum efficientia quia nihil non ex deo sit per nomen manuũ intelligatur, uolens & prouidens & agens deus cuncta, sub significatione causarum corporalium intelligendus sine ministerio corporali est, quo modo in eo quod ex utero genuit, non per causam corporalem intelligendæ natiuitatis sensus affertur, cum per cæteras membrorum significationes, cęterarum quoque in deo efficientiarum demonstretur effectus? Quia ergo proponitur cor ad uoluntatem, oculi ad uisum, manus ad effectum, cum tamen *extra partium insectam comparationem deus & uelit & prouideat & peragat, & hæc eadem per cor & oculos & manum enuncientur, nónne significatio qua ex utero genuit, ueræ natiuitatis ostensio est? Nõ quod ex utero genuerit, sicuti nec per manũ agat, nec per oculos uideat, nec per cor uelit, sed quia per significationem horũ uere omnia agat & uideat, & uelit ita per significationem uteri, uere ex se genuerit quem genuit, non per causam uteri, sed ad ueritatis genuinę professionem, sicuti nec per causas corporũ aut uelit aut uideat aut agat, sed utatur his partium nuncupationibus, ut per corporalium ministeria uirtus efficientiarum incorporalium sentiatur. Natura igitur humanæ consuetudinis non sinit, sed nec dominicæ doctrinæ sententia patitur magistro discipulum pręesse, uel seruum imperare domino, quod alterum alteri & per ignorantiam subiaceat, ut ignarus scientiæ, & per conditionem inferior sit, ut dominatui seruitus. Quæ cum ita esse commune iudicium sit, cuius nunc nos temeritatis exemplo, deum creaturam, & filium dei facturam & dicemus & existimabimus? Cum nusquam nobis hoc de se & magister & dominus seruis ac suis discipulis locutus sit, neque natiuitatem suã aut creationem aut facturam docuerit? Sed & pater nihil aliud quam filium testatus sit, & filius nihil aliud quam proprium sibi deum patrem professus sit? Natum utique nõ factum aut creatũ, sicuti ait: Omnis qui diligit patrẽ, diligit & filiũ, qui natus est ex eo, factura autẽ opera creaturarũ sunt, non generationis natiuitas. Non enim cœlum filius, aut terra filius, aut mundus natiuitas est, de quibus dictũ est: Omnia per ipsum facta sunt. Et per prophetam: Opera manuum tuarum sunt cœli. Et per eundem: Opera manuum tuarum non omittas. Nunquid pictori pictura filius, aut gladius fabro filius, aut architecto domus filius? Hæc

Per membra nostri corporis significantur operationes dei

*Als *ultra*
Als imperfectum

Hæc enim opera efficientium sunt, at uero parri solus qui ex eo nascitur, filius est. Et nos quidem filÿ deo, sed per facturã filÿ. fuimus enim aliquando filÿ iracundiæ. Sed filÿ deo per spiritũ adoptionis effecti, & dici id meremur potius quàm nascimur. Et quia omne quod fit, anrequam fiat, non fuit, nos cum filÿ non fuissemus, ad id quod sumus efficimur. Ante enim filÿ non eramus, sed postquam meruimus hoc, sumus. Sumus autem nõ nati, sed facti: neq; generati, sed acquisiti. Acquisiuit enim sibi deus populum, & per hoc genuit. Genuisse autem deum filios nunquam cum proprietatis significatione cognoscimus. Non enim ait, filios meos genui & exaltaui, sed hoc tantum, filios genui & exaltaui. Nisi fortè in eo quod ait: Filius primogenitus meus Israel, quisquam hoc quod primogenitus meus dixit, ad detrahendam filio ptoprietatem generationis intelliget, ut quia & de Israël dixerit meus, assumptio factorum filiorum pro natiuitatis proprietate usurpata sit. Et idcirco nõ sit natiuitati dei proprium, quod de eo dictũ est: Hic est filius meus dilectus, cum meus etiam illis proprium esse dicatur, quos nõ natos esse manifestum est. Non natos autem esse, licet nati esse dicantur, uel eo docetur cum dicitur: Populus qui nascetur quem fecit dominus. Ergo populus Israël nascet' ut fiat. Neq; per id quod nasci dicitur, non intelligitur & fieri. Ex adoprione enim est filius nõ ex generatione, neq; ei proptietas, sed nuncupatio est. Nam licet ptimogenitus meus de eo scriptum sit, longe tamen multumq; differt, filius meus dilectus, & filius primogenitus meus. Vbi enim natiuitas est, ibi filius meus dilectus. Vbi uero electio ex gentibus est, & adoptio per uoluntatem est, ibi filius primogenitus meus. Hic quod suus est, ad primogenitũ est, illic quod suus est, ad filiũ est, & in natiuitate filÿ ptimũ suus est, & sic dilectus. In electione, primum primogenitus, & sic postea suus. Vt adoptato ex omnibus populis filio Israël ptoprium esset, quod primogenitus est. Nato uero unigenito deo, manifestum sit, proptium esse quod filius sit. Non est itaq; uera & perfecta natiuitas, ubi deputatur magis q̃ generatur, quia non ambiguũ est cum populum qui in filium nascatur, & fieri. Quod autem fit cum nõ fuisset, & per id quod factum est dicitur nasci, non est in eo uera natiuitas, qui ante aliud quàm natum est fuerit. Et idcitco fuit antequam nasceretur, id est, antequam fieret, quia qui ex gentibus filius est, gens est antequam filius est, ac pet id nõ uere filius, quia non semper filius. Vnigenitus autẽ deus neq; fuit aliquando non filius, neq; fuit aliquid antequam filius, neq; quicquam aliud ipse nisi filius. Atq; ita qui semper est filius, non reliquit id de se intelligentiæ, ne aliquando non fuerit. Et natiuitates quidem humanæ habent in tempore non fuisse, primũ quidem quia omnes ex his omnibus qui ante fuerint nascantur. Nam tametsi unicuiq; nascentium, ex eo sit origo qui fuerit, tamen ipse ille ex quo nascitur non fuit antequam natus est. Dehinc

Genuisse deus filios legitur, sed sine proprietatis significatione

Filius primogenitus meus Israel

ipse qui natus est, postquàm non fuit, natus est, tempore ipso ante manenti te quàm nascitur. Nascens enim hodie, in eo quod hesternum fuit, nõ fuit. Et in id quod est, ex eo quod non fuit cœpit, & intra intelligentiã nostram est hesterno id quod hodie nascitur non fuisse. Atq; ita natiuitas eius per quam est post id quod non fuit manet, quia hodie primum post hesternũ tempus necesse est, ut ei sit in tempore nõ fuisse. Et hęc quidem cõmunia in rerum humanarum origine sunt, ut omnia initium sui cum antea non fuerint accipiant. Primum quidem, ut docuimus, per tempus, deinde per causam, Et per tempus quidem nõ ambiguum est, quin ea quæ nunc cœperint, ante non fuerint. Per causam uero, quia his non ex causis constet esse quod maneant. Reuolue enim omnes originum causas, & intelligentiam in anteriora converte, inuenies nihil cœpisse per causam, dum omnia per uirtutem dei ad id quod sunt creantur, non etiam nascuntur ex aliquo. Ex quo etiam unicuiq; generi per successionem ipsam naturale est, ut non fuerit & cœperit, dum & post tempus in tempore est, & cum semper uniuersa post tempus sint, causam sui quoq; de antea non extantibus sumunt, dum ex his nascuntur quæ antea nõ fuerint, ipso illo primo humani generis parẽte Adam ex terra quæ ex nihilo est, & post tempus, id est, post cœlum & terram, diem, solem, lunam & astra formato, qui & originẽ non habuerit nascendi, & cœperit cum nõ fuisset. Sed unigenito deo, cui non præest tempus anterius, non relinquitur ut aliquando non fuerit, quia ipsum illud aliquando iam temporis est, & incipiet nõ post eum tempus esse, sed ipse esse post tempus, cui in eo quod antequàm nasceretur nõ fuit, id ipsum in quo nõ fuit præferatur. Deinde qui ex eo qui est, natus est, intelligi non potest, ex eo quod non fuit natus esse, quia eius qui est ad id quod est, causa est, non etiam id quod non est, origo nascendi est. Ergo cui neq; in tẽpore est, ut aliquando non fuerit, neq; in patre, id est, autore est, ut subsistat ex nullis, nõ reliquit id de se occasionis, ut aut ex nihilo natus sit, aut nõ fuerit antequã nasceretur. Non sum autem nescius plærosq; eorum quibus aut per impietatem obtusa mens sacramentum dei non capit, ut per aduersi spiritus dominationem sub specie religionis obtrectandi deo furor pronus est, affirmare simpliciorum auribus id solere nos cum semper filium fuisse dicamus, neq; aliquid aliquando fuisse, quod nõ fuit, sine natiuitate eum per id quod semper fuerit prædicare, quia humani sensus opinio id quod semper fuit non patiatur ut natum sit. Nascendi autem causa ut sit quod nõ erat, esse uero quod non fuit, nihil aliud sub cõmuni sensu esse quàm nasci. Adijciant uero ad hæc arguta satis atq; auditui placentia: Si, inquit, natus est, cœpit. Et quum cœpit non fuit. Et cum non fuit, nõ patitur ut fuerit. Atq; idcirco piæ intelligentiæ sermonẽ esse contendant, non fuit antequã nasceretur, quia ut esset qui non erat matris est, non qui erat natus est. Neq; eguit natiuitate qui erat, cum

Argumentum contra natiuitatem filij

ad id ut

ad id ut esset qui non erat nasceretur. Ac primum oportuerat homines religiosam diuinarum rerum scientiam præferentes, ubi euangelicæ atq; apostolicæ prædicationis ueritas præcellebat, callide philosophiæ tortuosas quæstiones abijcere & sectari potius fidem quæ in deo est, quia sensum infirmum facile fidei suæ præsidio sophisma syllogisticæ interrogationis exueret, cum captiosa propositio responsionem simplicem, sibiq; secundū interrogationem rerum obsecundantem ad ultimum iam sensus sui interrogatione spoliatet, ut quod ptofessione amisisset, id iam cōscientia non teneret. Quid enim tam necessario intetrogationi obsecūdabit, quàm ut cum à nobis quæratur, est ne aliquid antequam nascitur, in professiōe nostra sit non fuisse antequam nascitur? Neq; enim aut in natura aut in necessitate est, ut quod est nascatur, cum nasci quid ob id tantum ut sit, nō quia etat, necesse sit. Quod cum concessum fuetit à nobis, quia recte conceditur, exuti fidei sciētia, capti iam impijs atq; alienis studijs acquiescemus. Quod ptouidēs ante beatus Paulus apostolus, sicut frequenter ostendimus, ut caueremus admonuit dicens: Videte ne quis uos spoliet per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Cauendum igitur aduersum philosophiam est, & humanarum traditionum non tam euitanda sunt studia quàm refutanda. Neq; enim his ita concedendū est, quasi uincant potius quàm fallant. Quia nos Christum dei uirtutem & dei sapientiam prædicantes, æquum est humanas doctrinas non tam defugere quàm refellere, & simpliciores ne ab his spolietut, & obstruete & instruete. Nam cū possit omnia, & in ea omnia sapienter deus possit, & nec uirtuti eius tatio, nec rationi uirtus obsistat, oportet & eos qui Christum prædicant mūdo, irreligiosis mundi imperfectisq; doctrinis per scientiam sapientis omnipotentiæ contraire. Secundum illud beati Apostoli dictum: Nostra enim arma non sunt carnalia, sed potentia deo, ad destructionem munitionum, rationes destruētia, & omnem altitudinem eleuatam aduersum cognitionem dei. Fidem non nudam Apostolus atq; inopem rationis reliquit, quæ quamuis potissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instruatur, habebit quidem inter aduersa tutum refugiendi recessum, non etiam retinebit constantem obnitendi securitatem, eritq; ut infirmibus sint post fugam castra, nō etiam ut* castra habentibus adsit interrita fortitudo. Contundendæ sunt ergo insolentes aduersum deum disputationes, & destruenda rationum fallacium munimenta, & eleuata ad impietatem ingenia conterenda, nec carnalibus armis, sed spiritualibus: nec terrena doctrina, sed cœlesti sapientia, ut quanta rerum diuinarum humanarumq; discretio est, tantum ultra tetrena studia ratio cœlestis excedat. Cesset itaque solicitudo perfidiæ, neque negare nos, quia

Contra sophisticas captiones

Al. arma*

 ipsa

ipsa non intelligit existimet, quod solum à nobis bene & intelligitur & creditur. Nam ipsa sermonum enunciatione, cum natum confitemur, non tamen non natum prædicamus. Neq; enim id ipsum est, non natum atq; nasci. Quia illud ab altero, hoc uero à nemine est. Et aliud est sine autore esse semper æternum, aliud quod patri, id est, autori est coæternum. Vbi enim pater autor est, ibi & natiuitas est. At uero ubi autor æternus est, ibi & natiuitas æterna est. Quia sicut natiuitas ab autore est, ita & ab æterno autore æterna natiuitas est. Omne autem quod semper est & æternum est. Sed tamen non omne quod æternum est, etiam innatum est. Quia quod ab æterno nascitur, habet æternum esse quod natum est. Quod autem non natum est, id cum æternitate non natum est. Quod uero ex æterno natum est, id si non æternum natum est, iam non erit & pater autor æternus. Si quid igitur ei qui ab æterno patre natus est, ex æternitate defuerit, id ipsum autori non est ambiguum defuisse, quia quod gigneti est infinitum, infinitum est etiam nascenti. Medium enim quid inter natiuitatem dei filij & generationem dei patris, nec ratio, nec sensus admittit. Quia & in generatiõe natiuitas est, & in natiuitate generatio est. Quod utrunq; sine interuallo fui est, quia sine utroq; neutrum est. Quod ergo nisi ex utroq; non consistit, id in omnibus nisi utrunq; non permanet, quia in aliquo alterum non relinquatur, quod id ipsum alterum in aliquo non possit esse sine altero. Sed inquiet quisquã diuini huius incapax sacramenti: Omne quod natum est, non fuit, quia in id natum est, ut esset. Et quis igitur ambiget quin quæ in rebus humanis nata sunt, aliquando non fuerint? Sed aliud est ex eo nasci qui non fuit, aliud ex eo nasci qui semper est. Infantia enim omnis cum antea non fuisset, cœpit ex tempore. Quæ rursum in pueritiam excrescẽs, post etiam adolescentiam coëgit in patrem, & non semper pater est, qui ante in adolescentiam per pueritiam, & in pueritiam per infantiam cœptam profecerit. Ergo qui non semper pater est, non semper & genuit. Vbi autem semper pater est, semper & filius est. Si itaque habes in cognitione uel sensu deum, in cuius cognitionis sacramento proprium est quod pater est, non semper patrem esse filij unigeniti, habes & in intelligentia & scientia, non semper filium esse qui genitus est. Quod si semper patri proprium est, quod semper est pater, necesse est filio semper proprium esse, quod semper est filius. Et quomodo in sermonem nostrum atque intelligentiam cadet, ut non fuerit antequam nasceretur, cui propriũ est, semper esse quod natus est? Formam itaq; atq; imaginem inuisibilis dei unigenitus in se deus continens, in omnibus his quæ propria deo patri sunt, per plenitudinem ueræ in se diuinitatis æquatur. Nam ut superioribus libris docuimus, per uirtutem & generationem sicut pater & honorandus & potens est, ita & in eo quod pater semper est, ei quoque in eo quod filius est, filio semper esse commune est

Nullum medium inter natiuitatẽ filij dei & generationẽ dei patris

est. Nam secundum ad Moysen dictũ, misit me ad uos is qui est, deo proprium esse id quod est, non ambigens sensus est, quia id quod est, non potest intelligi dici᷑ non esse. Esse enim & non esse, contraria sunt, neque hæ diuersæ significationes in unum atq; idem coeũt, quia manente alia altera nõ erit. Ergo ubi esse est, non potest uel sensum uel sermonem inire non esse, sensui nostro retroacto semperq; reuocato ad intelligentiam eius qui est,*deo id ipsum tantum quod est dei, semper anterius est, quia id quod infinitum in deo est semper infinitatem se sensus nostri recursui subtrahat, Vt ante id quod proprium deo est, semper esse aliquid aliud intentio retroacta nõ capiat, quia nihil aliud ultra ad intelligendam dei æternitatem procedat, quũ deum semper esse semper occurrat. Quod igitur & per Moysen de deo significatum, & per communem sensum nihil aliud nobis intelligendum permittitur, id ipsum unigenito deo esse proprium euangelista testatur, cum in principio erat uerbũ, & cum apud deum hoc erat, & cum lumen uerũ, & cum unigenitus deus in sinu patris est, & cum Iesus Christus super omnia deus est. Erat igitur atq; est, quia ab eo est, qui quod est, semper est. Ab eo autem esse, id est, ex patre esse, natiuitas est. Esse autem semper ab eo, qui est semper, ęternitas est. Aeternitas uero nõ ex se, sed ex æterno, ex æterno autem nihil aliud quàm æternum. Quod si non æternũ, iam nec pater, qui generationis est autor, æternus est. Quod si illi patrem semper esse, atq; huic filium semper esse proprium est, & in eo quod est, significatur æternitas, per id quoq; cui quod est, proprium est, proprium est & ęternũ. Nemini autem dubium est, quin generatio significet natiuitatem, & natiuitas manentem doceat, non etiam non manentem. Porrò autem ambigi non potest, neminẽ qui erat nasci. Nam nascendi ad eum non proficit causa, qui per se maneat æternus. Sed unigenitus deus, qui & dei sapientia & dei uirtus & uerbũ est, cum natus sit, patrem testatur autorem. Cum ex manente natus est, nõ est natus ex nihilo. Et cum ante tempora æterna natus, omnem sensum necesse est nascendo præueniat, nec reliquit in uerbis, ut non fuerit antequam nasceretur. Si enim sensui nostro subiacet, ut non fuerit antequam natus est, iam natiuitate eius & sensus noster & tempus anterius est. Quia omne quod non fuit iam & sensui obnoxium est & tempori, in ea ipsa significatione qua non fuit. Quia non fuisse, pars temporis est. Qui autem ab æterno est & semper fuit, dum & semper fuisse, supra tempus est, & natum esse natiuitas est. Natum itaq; unigenitum deum, sed natum ante tempora æterna confitemur. Quia cõfiteri necesse est, in quod nos Apostolicarum atque propheticarum prædicationum dicta concludunt, cum tamen sensus humanus intelligentiam intemporalis natiuitatis non apprehendat, quia aliquid in natiuis terrenis ante tempora natum esse non competit. Quod cum ita à nobis prædicabitur, quo modo rursum

Al. *deus For te legendum semper per infinitatẽ si sensus nostri recursui subtrahit

In quodam co dice hoc erat additũ nec est sine natiuitate nec non fuit

Sẽsus hũanus natiuitatẽ intemporalẽ nõ apprehendit

eiusdem intelligentiæ complexu, non fuisse antequam nasceretur dicemus, cum secundum Apostolum ante tempora æterna sit unigenitus deus? Si igitur natū ante tempora æterna nō ratio humanæ intelligētię, sed prudentiæ fidelis professio est, quia & natiuitas per autorem est, & quod tempora excedit, æternum est, & extra sensum terrenum est quod ante tempora æterna sit natum, certe iam impia uoluntate sensum humanæ rationis extollimus, ut per intelligentiam mundi non fuerit antequam nasceretur, cum ultra sensum humanum & intelligentiam mundi nascatur æternum. Aeternum autem est, quicquid tempus excedit. Tempora enim omnia uel opinione complectimur, uel scientia, cum quod nunc est, scimus non etiam pridie fuisse, quia quod pridie fuerit nunc non sit, quod autem est, nunc tantum sit, non & pridie fuerit. Opinione uero ita præterita metimur, ut ante urbem aliquā institutam, etiam non ambigatur tempus fuisse, quo urbs instituta nō fuerit. Cum ergo uel scientię uel opinioni nostræ subiaceant tempora, sensu humanæ intelligentiæ iudicamus, ut de aliqua ratione dixisse existimemur, non fuit antequam nasceretur, quia uniuscuiusq; originem tempora semper antelata præueniant. At uero cum in dei rebus, id est, in dei natiuitate nihil nō ante tempus æternū sit, non cadit in id, ut antequam natus est, cuiq; ante tempora æterna promissum æternum sit, secundum beati Apostoli dictum, in spe uitæ ęternæ quam promisit non mendax deus ante tempora æterna, aliquando non fuisse dicatur, quia intelligi non potest cœpisse post aliquid, qui esse sit ante æterna tempora confitendus. Si ergo nasci aliquid ante tempora æterna, neq; in naturis humanis est, neque in intelligentia, & tamen in hoc professionibus de se dei creditur, quo modo id quod sine sensu intelligentiæ æternæ natum semper, id est, ante tempora æterna esse apostolica fides locuta sit, id tursum non fuisse antequam nasceretur, per sensum humanæ intelligentiæ nostri temporis æstimatione infidelitas eloquitur? Cum quod ante tempus natum est, semper est natum, quia id quod est ante æternum tempus, hoc semper est. Quod autem semper est natum, non admittit ne aliquando non fuerit, quia aliquando non fuisse, iam non est semper esse. Semper autem esse excludit nō semper fuisse. Et excluso eo per id quod semper est natus, non semper fuisse, non cadit in sensum, ut non fuerit antequam natus sit, quia qui ante tempora æterna natus est, natus esse semper in sensu est, cum tamen ante tempora natum non esse non subeat in sensum. Nam si quod utiq; conuenit, ante creaturam seu inuisibilem, seu corporalē & ante omnia secula & tempora æterna, & ante sensum omnē natus confitendus est esse, qui per id quod ita natus est, semper est, concipi quoq; nullo sensu licet, ut nō fuerit antequā nasceretur, quia & ante sensum omnem est qui ante tempora æterna natus est. Et in sensu nunquā est eum qui semper esse cōfitendus est non fuisse.

Tempora omnia uel opinione uel scientiā cōplectuntur

Sed

Sed atgute huius intettogationis calumnia antefertur: Si, inquit, in sensum non cadit non fuisse anteq̃ nascitur, reliquum hoc sensui est, ut qui erat natus sit. Et calumnianti respondebo. Nunquid à me aliud q̃ natum diri meminerit? Aut nunquid ante tempora ęterna esse, id ipsum sit quod est, eum qui erat nasci? quia nasci quod erat, iam non nasci est, sed seipsum demutare nascendo est. Natum autem semper esse, hoc est sensum temporum nascendo præcurrere, neq; intelligentiæ patere aliquando fuisse non natum. Non est itaq; id ipsum natũ ante tempora æterna semper esse, & esse antequam nasci. Natum autem ante tempora æterna semper esse, excludit non fuisse anteq̃ nascitur. Cæterũ non relinquit prius esse q̃ nasci, quia qui ultra sensum est, in nullo subiacet sensui. Nam si ultra sensum est, natum semper esse, non licet iam esse post sensum non fuisse eum anteq̃ nasceretur. Cum itaq; natum semper esse, nihil aliud sit confitendum esse q̃ natum, id sensui anteq̃ nasceretur uel fuisse, uel non fuisse non subiacet, quia sensum nihil aliud quàm ante tempora æterna natum esse semper anteuenit. Natus itaq; est, & semper est qui nihil aliud de se patitur intelligi aut dici posse, nisi natũ. Nam cũ anterior ipso tempore sensu nõ est, quia ante sensum tempus ęternũ est, nõ admittit sensum de se diiudicantẽ, esse aut nõ fuisse anteq̃ nasceretur, quia & esse anteq̃ nascitur, nõ sit natiuitatis, & non fuisse, iam temporis sit. Ergo & infinitas temporũ ęternorum, quod est temporis, id est, non fuisse, consumit, & natiuitas quod suum non est, id est, antequam nascitur esse non patitur. Quod si aut esse aut non fuisse sensui subiacebit, iam natiuitas ipsa post tempus est. Quia qui non semper est, necesse est cœperit esse post aliquid. Finis igitur & fidei & sermonis & sensus est, dominum Iesum & natum esse & semper esse, quia si quid de filio mens retroacta scrutabitur, nihil aliud scrutantis sensui quàm natum esse & semper esse, semper occurret. Vt igitur deo patri proprium est sine natiuitate, ita & filio debitum est, per natiuitatem semper esse. Natiuitas autem nihil aliud quàm patrem, neque pater aliud quàm natiuitatem enunciabit. Mediũ enim nihil quicquam nomina ista aut natura permittit. Aut enim non semper pater, si non semper filius, aut si semper pater, semper & filius, quia quantum filio temporis ne semper filius fuerit, abnegabitur, tantum patri deest ne pater semper sit. Vt licet semper deus, non tamen & pater in ea fuerit infinitate, qua deus est. Etiam in id se professio impietatis extendet, ut nõ filio tempora natiuitatis, sed patri generationis ascribat, quia generationis modus intra natiuitatis sit tempora cõstitutus. Pium tibi ac religiosum hæretice, existimas, deũ semper quidem, sed non semper patrẽ confiteri? Quod si ita sentire te pium est, Paulum impietatis, necesse est filiũ ante tempora æterna esse dicentem, cõdemnes. Etiã ipsam de se testantem sapientiã, quod ante secula fundata sit, criminetis, quæ patri aderat, tum cum

Natũ semper esse uel aliud q̃ natum

coelum

cœlum præpatatet. Sed tu ut deo initiũ tribuas quo patet eſt, prius tempo
ribus initiũ decerne quo cœpta ſunt. Quæ ſi cœpta ſunt, mendax eſt Apo/
ſtolus, qui ea ſit profeſſus æterna. Soletis enim tẽpota de ſolis ac lunę crea
tione numetare, quia ſcriptũ de his ſit: Et ſint in ſigna & tempora & annos.
Sed qui ante cœlum eſt, quod ſecundum uos etiam ante tempus eſt, idem
& ante ſeculum eſt. Neq; ſolum ante ſeculum eſt, ſed etiam ante generatio
nes genetationum ſeculum præeuntes. Quid caducis & tertenis & angu/
ſtis diuina & infinita concludis? Neſcit Paulus in Chriſto niſi temporum
æternitatẽ. Non poſt aliquid ſe eſſe ſapientia, ſed ante omnia loquitur: Te/
cum à ſole ac luna tempora inſtituta ſunt. Chtiſtũ autẽ ante ſolem petma/
nere ſignificat dicens: Ante ſolem permanet nomen eius. Et ne tes dei mun
di iſtius otigine inchoatas arbitteris, idem dixit: Et ante lunã & genetatio/
nes generationum. Deſpiciuntur hæc tempota à tantis uiris & ptophetico
ſpititu dignis, & nihil ſenſui humano relinquitur, in quo ſe ante natiuitatẽ,
quæ tempora ætetna excedit, extendat. Sed hunc modum tantum habeat
religioſæ opinionis fides, ut dominum Ieſum Chriſtum unigenitum de/
um, & ad perfectæ natiuitatis confeſſionem natum meminerit, & in diuini/
tatis ueneratione non ignotet æternũ. Sed accuſamut mendacij, & unà no/
biſcum doctrina Apoſtolicæ ptædicationis arguitur, natiuitatem quidem
confeſſa, ſed ætetnitatem natiuitatis profeſſa. Vt & natiuitas teſtaretur au/
torem, & æternitas in ſacramento diuinæ natiuitatis ſenſum humanæ opi/
nionis excederet. Profertur enim aduerſum nos ſapientiæ de ſe proteſta/

Quõ ſcriptura, Dominus creauit me & initium uiarũ ſuarum intelligitur

tio, quæ creatam ſe docuerit his dictis: Dominus creauit me initium uia/
rum ſuarum. Et ó te miſet hæretice, quid indulta eccleſiæ aduerſum ſynago
gam atma, contta fidem eccleſiaſticæ ptædicationis inuadis? & doctrinæ
ſalutaris munitiſſimam intelligentiã rapis aduerſum uniuerſorum ſalutem,
creaturam Chriſtum per hæc uerba eſſe contendens? Nam Iudæũ potius

Locus hic uarius habebatur, nec mihi adhuc ſatisfacit

negantem Chriſti ante ſecula æterna diuinitatem, & in omnibus operibus
ac doctrinis dei efficientiã hęc uerba ſapientiæ ſubſiſtentis extinguũt, quæ
ſe nunc creatam initium uiatum dei, & in opera eius à ſeculo dixerit, ne for/
tè ante Mariam manere non exiſtimatetur, neq; tamen creatam ſe ad nati/
uitatis intelligentiam referret, quia uiatum initium, & in opera ſit creata.
At uero ne hoc uiarum initium quod utiq; de diuinis rebus humanæ co/
gnitionis exordium eſt, quiſquam ad ſubijciendam tempoti natinitatem
infinitam deputatet, fundatã ſę ante ſecula eſt profeſſa. Vt dum aliud eſt
in uiatum initium, & in opera cteari, & aliud eſt ante ſecula fundari, ante/
rior intelligeretur eſſe & creatione & fundatione, & hoc ipſum quod funda
ta in opera ante ſeculum eſt, ſacramentum creationis oſtenderet: quia fun/
datio ante ſeculum, & creatio in uiatum initium atq; in opeta, poſt ſeculum
ſit. Iam uero ne creatio & fundatio fidem diuinæ natiuitatis offenderet,

ſequitur

ſequitur: Prius quàm terram faceret, prius quàm mõtes ſtabiliret, ante omnes colles genuit me. Iam genitus eſt ante terram, qui ante ſecula fundatus eſt: neq; ſolum ante terram, ſed etiam ante montes atq; colles. Et in his quidem quia de ſe ſapientia loquitur, plus loquit quàm auditur. Omnia enim quæcunq; ad infinitatis intelligentiam ſignificantur, iſtiuſmodi eſſe oportet, ne rei cuiquam aut generi ſecunda in tempore ſint. Cæterum ad æternitatis demonſtrationem nequaquam temporalia coaptabuntur; quia per id quod poſteriota ſunt cæteris, per ſe ipſa non manifeſtant infinitatis exordium, cum temporale ſortita ſint. Quid enim magnũ eſt, ut ante terram deus dominum Chriſtum generaret, cum angelorum origo terræ creatione reperiatur antiquior? Aut cur qui ante terram genitus diceretur, etiam ante montes & colles manifeſtaretur, cum collium ſignificatio poſt montes ſit, mõtium uero intelligentia poſt terram ſit? Per quod exiſtimati non poteſt, idcirco hæc eſſe dicta, ut ante montes & colles & terram eſſe intelligeretur, qui ea quæ ante terrã & montes & colles ſunt, infinitatis ſuæ æternitate præcelleret. Sed ſenſum noſtrum ſermo diuinus non inopem rationis reliquit, nam cauſam dicti per hæc quæ conſequuntur oſtendit: Deus fecit regiones, & inhabitabilia & cacumina quę habitantur ſub cœlo. Cum pararet cœlum, eram cum illo, & cum ſecernebat ſuam ſedem. Quando ſuper uentos ualidas faciebat in ſummo nubes, & cum certos ponebat fontes ſub cœlo, & cum fortia faciebat fundamenta terræ, ego eram apud illum componens. Quis hic temporum locus eſt? aut quo ſe extendere ultra infinitam unigeniti dei natiuitatem humanæ intelligentiæ ſenſus permittitur? Non enim per hæc, quorum creationem mente concipimus, comprehendi generatio eius poteſt, qui anterior his omnibus eſt, ut quamuis præſtet in tempore, non tamen infinitus ſit, cui hoc ſolum tributum ſit, ut ante temporalia natus ſit. Nam cum illa tempori in ſui conſtitutione ſubiaceant, ille tamen licet anterior his omnibus ſit, non ſit liber à tempore, quia temporalis horum conſtitutio tempus natiuitatis eius qui ante ſit natus, oſtendat, dum hoc ipſum ei temporale eſt, quod temporalibus anteſertur. Sed dei ſermo & ueræ ſapientiæ doctrina quæ loquitur, & perfecta & abſoluta ſignificat, docens ſe nõ temporalibus eſſe anteriorem, ſed infinitis. Cum enim præpararetur cœlum, aderat cum eo. Nunquid cœli præparatio deo eſt temporalis? Et*res cogitationis motu ſubito in mentem tanquam antea torpidam ſtupentemq; ſubrepſit, humanoq; modo fabricandi cœli impenſam & inſtrumenta quæſiuit? Atqui alius propheta de operationibus domini ſenſus eſt, cum ait: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum. Præcepto tamen dei cœli ut firmarentur eguerunt. nam apparatus & uirtus eorũ in hac imperturbatæ inſtitutionis ſuæ firmitate, non de temporatione alicuius, & permixtione materiæ, ſed ex ſpiritu

Angeli ante mundũ creati reperiuntur

Non poteſt filij generatio comprehendi per creata

Dei ſermo pro filio dei

Als repens cogitationis motus*

ſpiritu diuini oris exiſtit. Quid ergo eſt præparāti deo cœlum genitam ab
eo adeſſe ſapientiam, cum neq; creatio cœli ex præparatione cōſiſtat, neq;
naturæ dei ſit, in apparatu cum cogitandi operis commorari? Nihil enim
non ſemper cum deo fuit, quicquid in rebus eſt: quę & ſi ad creationem ſui

Creaturæ nō ſunt ad dei poteſtatem uel præſcientiam incœptæ

cœpta ſunt, non ſunt tamen ad dei uel præſcientiam, uel poteſtatem incho
ata. Et teſtis eſt nobis propheta dicens: Deus qui feciſti omnia quæ futura
ſunt. Quæ enim futura ſunt, licet in eo quod creanda ſunt, adhuc fient, deo
tamen, cui in creandis rebus nihil nouum ac recens eſt, iam facta ſunt, dum
& temporum diſpenſatio eſt ut creentur, & iam in diuinæ uirtutis & præ/
ſcientiæ efficientia ſint creata. Et idcirco nunc ſapientia natam ſe ante ſecula
docens, anteriorem ſe non ſolum his quæ creata ſunt, docet, ſed æternis co/
æternam, præparationi ſcilicet cœli, & diſcretioni ſedis dei. Non enim tum
diſcreta ſedes eſt, cum effecta eſt, quia aliud eſt diſcerni ſedem, aliud com/
poni. Neq; tum paratum cœlum eſt, cum præparatum eſt, nam erat apud
præparantem & diſcernentem. Poſt uero componebat cum parante æter/
nitatem ſuam, cum præparanti adeſt & miniſterium, quando cum paran/
te componit, oſtendens. Idcirco nunc etiam ante terram & montes & col/
les genitā ſe eſſe dixit, quia & præparationi cœli affuiſſe ſe doceret, ut hæc
iam tunc cum præpararetur cœlum, penes deum facta eſſe per id quod ni/
hil deo nouum eſt, demonſtraret. Perpetua enim & æterna rerum creanda
rum eſt præparatio, neq; partibus cogitationū uniuerſitatis huius corpus
effectum eſt, ut primum de cœlo ſit cogitatū, tum poſtea terræ cura & tra/
ctatus deum inierit, conſultatumq; per ſingula ſit, ut primum in planiciem
diffunderetur, deinde poſtea meliori cōſilio montibus eleuaretur, rurſum
autem etiam collibus uariaretur, quarto deinde habitabilis etiam in ipſis
cacuminibus redderetur, præpararetur q; cœlū, ac ſedes dei ſegregaretur,
uentorumq; exhalationes nubes in ſummo ualidæ continerent. Tum de/

*Als *manarēt*

inde certi ſub cœlo fontes *mearent, ac poſtremo fundamentis terra fortio
ribus confirmaretur. Singulis enim his omnibus anteriorē ſe ſapientia eſſe

Componendo cœlo Chriſtus affuit

profitetur. Sed cum omnia per deum quæ ſub cœlo ſunt, facta ſint, & com
ponendo cœlo Chriſtus affuerit, & ipſam præparati cœli præueniat æter/
nitatem, non patitur hoc exiſtimari in deo minutarum rerum particulatas

Omnis præparatio creaturarum eſt deo coæterna

cogitationes, quia omnis horū præparatio deo eſt coæterna. Nam tametſi
habeat diſpenſationem ſui ſecundum Moyſen firmamenti ſolidatio, aridę
nudatio, maris congregatio, aſtrorum conſtitutio, aquarum terræq; in eij/
ciendis ex ſe animantibus generatio, non tamen cœli, terræ, cæterorumq;
elementorū creatio leui ſaltem momento operationis diſcernitur, quia eo/
rum præparatio æquabili penes deum æternitatis infinitate cōſtiterat. His
igitur infinitis & ęternis in deo Chriſtus cum adeſſet, ſolam nobis natiuita
tis ſuæ permiſit cōſcientiam, ut quantū ad fidem proficeret dei intellectus,

rantum

tantum ualeret ad susceptam religionem cognita natiuitatis æternitas, quia ex eo qui æternus est patre, nec ratio, nec sensus admittat, nisi coæternum filium prædicari. Sed creationis nomen nos & professio mouet. Moueat sanè nomen creationis, si non natiuitas ante secula, & creatio in initium uiarum dei & in opera prædicatur. Non enim potest natiuitas pro creatione accipi, cum natiuitas ante causam sit, creatio uero per causam. Ante præparationem enim cœli erat, & ante secula fundata, quæ initium uiarum dei & in opera est creata. Aut nunquid eiusdem intelligentiæ est initium uiarum, & in opera creari, & nasci ante omnia, quorum unum habet tempus in gestis, aliud uero intemporalem intelligentiam continet? Aut fortè uelis id quod in opera creatur, ita intelligi oportere, ut propter opera sit creatus, id est, ut Christus causa efficiendorum operũ sit creatus, ut ipse seruus potius & operator mundi maneret, non dominus gloriæ natus esset, & ad ministerium efficiendi seculi crearetur, non etiam semper filius dilectionis & rex seculorum. Sed quanquam hunc impijssimum sensum tuum intelligentia communis extinguat, quia aliud sit initium uiarum dei & in opera creari, aliud ante secula nasci, tamen hic idem locus, ne propter operationẽ mundi deum Christum creatum esse mentiteris, occurrit, cum deum patrem effectorem atq; operatorem uniuersitatis ostendit. Tuto id quidem pro nobis, quia ei qui pararet omnia, adesset ipse compotiens. Sed cum scriptura omnis creatorem mundi dominũ Iesum Christum esset loquutura, nunc tamen sapientia ad denegandam impietatis occasionem, & fabricatorem mundi deum patrem professa est, neque se fabricanti deo docuit absuisse. Quippe cum adesset etiam præparanti, & cum pater pararet, & sapientia cum parante componeret, adessetq; etiam præparanti, per id ipsum utrunque complexa est, ne propter opera creata esse intelligeretur, quæ æternæ præparationi futurorum operũ affuisset, neq; scripturam mendacem constitueret, quia cum parante componeret. Sed tandem per doctrinæ catholicæ reuelationem, quid sit Christum initium uiarum dei & in opera creatum esse, in principio hæreticæ cognosce, & ipsius sapientiæ dictis impiæ hebetudinis tuæ disce stultitiam. Cœpit enim ita: Si enunciauero uobis quæ quotidie fiunt, memorabor ea quæ à seculo sunt, enumerare. Namq; cum ante dixisset O uos homines obsecro, & emitto uocem meam filijs hominum, intelligite simplices astutiam, in doctrina autem cor apponite. Et rursum: Per me reges regnant, & potentes * sciunt iustitiam. Per me principes magnificantur, & tyranni per me tenent terram. Et rursum: In uijs equitatis ambulo, & inter medias semitas iustitiæ conuersor, ut diuidam diligentibus me substantiam, & thesauros eorum impleam bonis. Quotidianum opus suum sapientia non tacet, & primum uniuersos obsecrans monet, & simplices intelligere astutiam, & indoctos cor apponere, ut uerborum distinctas

Al.* scribunt

discretasq; uirtutes uehemens ac diligens lector expenderet. Suis itaque modis, suis constitutionibus uniuersa agi, intelligi, laudari, teneri docet, & intra se regna regum, & potentium prudentiam, & principum famosa opera, & ius terram obtinentium tyrannorum contineri ostendit, se quoq; non admisceri iniquitatibus, nec iniustitijs interesse. Et hoc ob id, ut uniuersis æquitatis ac iustitiæ operibus intercedendo diligentibus se, æternorum bonorum, & incorruptorum thesaurorum opulentiam subministret. Ergo ea se quæ quotidie fiunt, enarraturam professa, memorem se quoq; ad enumeranda ea, quæ à seculo sunt, pollicetur. Et nunc quis hebetudinis sensus est, ea quæ à seculo esse memorata sunt, quod ante secula gesta sint, existimare? quia in his quæ à seculo sunt, opus omne post seculum est, à uero quæ ante seculum sunt, præueniunt seculi à se posterioris constitutionem. Memorem itaque se ad dicenda ea quæ à seculo sunt professa, sapientia ait: Dominus creauit me initium uiarum suarum in opera sua. Rerum itaque à seculo gestarum significatio ista est, neq; generationis ante secula * prædicat initium, sed dispensationis à seculo initæ doctrina est. Et quærendi est, quid sit natum ante secula deum, rursum initium uiarũ dei & in opera creari, quia ubi ante seculũ est natiuitas, illic infinitæ generationis æternitas est. Vbi uero à seculo est creatio, eademq; in uias dei atq; in opera eius ostenditur, illic operibus ac uijs causa creationis aptata est. Ac primũ quia Christus sapientia est, uidendum est, an ipse sit initium operum uiæ dei. Nec, ut opinor, ambigitur, ait enim: Ego sum uia, & nemo uadit ad patrem, nisi per me. Via est, dux euntium, festinantiũ cursus, ignorantium securitas, & quædam nescitatum ac desideratarum rerum magistra. Ergo uiarum initium & in opera dei creatur, quia & uia est, & deducit ad patrem. Sed creationis huius quæ à seculis est, ratio quærenda est. Nam ultimæ dispensationis sacramentum est, quod etiam creatus in corpore, uiam se dei operũ est professus. Creatus autem est in uia dei à seculo, cum ad cõspicabilem speciem subditus creaturæ, habitum creationis assumpsit. Videamus itaq; in quas dei uias, & in quæ dei opera à seculis creata sit nata ante secula ex deo sapientia. Vocem deambulantis in paradiso Adam audiuit. Putas'ne deambulantis incessum, nisi in specie assumptæ creationis auditum, ut in aliqua creatione consisteret, qui inambulans fuerit auditus? Non requiro qualis ad Cain & Abel & Noe loquutus sit, & benedicẽs quoq; Enoch qualis affuerit. Angelus ad Agar loquitur, & utiq; idem deus est. Nunquid speciei eiusdem est, cum angelus uidetur, cum est in ea natura qua deus est? Certe species angeli ostenditur, ubi postea dei natura memoratur. Sed quid de angelo dicam? Homo ad Abraham uenit. Nunquid secundum hominem in creationis istius habitu Christus talis assistit, qualis & deus est? Sed homo loquitur, & corpore assistit, & cibo alitur, ueruntamen deus adoratur. Certe, qui

Al.* prædicatæ

An Christus initiũ sit operum uiæ dei

qui ante angelus, nunc etiam homo est, ne naturalem hanc esse dei speciem diuersitas huius ipsius assumptę creationis pateretur intelligi. Adest autem ad Iacob etiam usque ad luctæ complexum in habitu humano, & manum conserit, & membris nititur, & lateribus inflectitur, & in omni motu nostro incessuq; consistit. Sed idem postea & Moysi esse ignis ostenditur, ut naturæ creatæ tum potius ad speciem quàm ad substantiam naturæ fidem discceres. Habuit tum in se potestatem conflagrandi, nec tamen naturalem suscipiens urendi necessitatem, quia sine rubi damno cōflagratio ignis apparuit. Curre per tempora, & intellige qualis uisus sit, uel Iesu naue nominis sui prophetæ, uel Esaiæ etiam cum Euangelico testimonio uisum prædicanti, uel Ezechieli usque ad conscientiam resurrectionis assumpto, uel Danieli, hominis filium in æternorum seculorum sempiternitate confitenti, & cæteris alijs, quibus se in habitu uariæ creationis ingessit, in uijs dei & in opera dei, ad cognitionem scilicet dei, & nostræ æternitatis profectū. Quid hic nunc hæc humanæ salutis dispensatio tam impiam æternæ natiuitatis contumeliam molitur? Creatio ista à seculis est, cæterū ante secula infinita natiuitas est. Vim sanè nos dictis afferre contende, si propheta, si dominus, si apostolus, si sermo ullus ad diuinitatis æternæ natiuitatem creaturæ retulit nomen. In his enim omnibus deus, qui ignis consumens est, ita creatus inest, ut creationē ea uirtute qua assumpsit absumeret, potens abolere rursum quod tantum ad causam contemplationis extiterat. Beatam autem illam & ueram conceptæ intra uirginem carnis natiuitatem qua tum creaturæ nostræ & natura & species nascebatur, creaturam & facturam Apostolus nominauit. Et certe cum eo ueræ secundū hominem natiuitatis hoc nomen est, cum ait: At ubi uenit adimpletio temporis, misit deus filium suum factum de muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum consequeremur. Filius itaq; suus est, qui est in homine, & ex homine factura. Neq; factura tantum, sed etiam creatura, ut dicitur: Sicut est ueritas in Iesu, deponere uos secundum priorem conuersationem ueterem hominem, eum qui corrumpitur secundum concupiscentias eius deceptionis. Innouamini autem spiritu sensus uestri, & induite nouum hominem, eum qui secundum deum creatus est. Induendus itaq; nouus ille homo est, qui secundum deum creatus est. Qui enim erit filius dei, natus erat & filius hominis, quia non diuinitatis erat natiuitas, sed creatura carnis significationem sui generis accepit, nouus homo secundum natum ante secula deum, creatus. Et quur secundū deum homo nouus creatus esset, ostendit, hæc adijciens: In iustitia, & sanctitate, & ueritate. Dolus enim in illo nō fuit, & factus est nobis iustitia & sanctificatio, & ipse est ueritas. Hunc ergo Christum, qui secundum deum nouus homo creatur, induimur. *Secundū deum autem creatur, quia secundum dei iustitiam, & sanctificationem, &

Qui ante angelus, nunc etiam homo est

Paulus

Christus quomodo creatura

Induite nouum hominem &c.

**Additum*

ueritatem homo peccati nescius est creatus. Si igitur sapientia memorem se eorum, quæ à seculo gesta sunt, dicens, in opera dei atq; in uias dei creatam esse se dixit, atq; ita creatam, ut fundatam se ante secula doceret, ne assumptæ illius uariæ ac frequenter creationis sacramentum demutasse naturam uideretur, cum fundationis firmitas conuellendi status non reciperet perturbationem. At uero ne fundatio aliud quicquam quàm natiuitatem uideretur ostendere, ante omnia professa est se esse genitam. Nunc uero quur creatio ad natiuitatem deputatur, cum quæ genita ante omnia est, ipsa fundata ante secula est? Quæ autem fundata ante seculum est, ea ipsa initium uiarum dei, & in opera eius creata à seculis est, ut creatio à seculis differre intelligeretur ab ea, quę ante secula, & quę ante uniuersa natiuitas est. Non habet saltem impietas ueniam, ut prætendat impietatis errorē. Namque & si infirmitas intelligentiæ sensum irreligiosæ opinionis impediret, ne nunc quæ creationis proprietas esset, consequi posset, tamen uel secundum Apostoli dictum facturam ueræ natiuitati deputantē, creationem quoq; & si indocte, tamen non impie ad generationis fidem proficere oportere existimare debuerat.

Quomodo Paulus Christum dicit factum de muliere

Apostolus enim uidetur unius ex uno natiuitatem, id est, deum ex uirgine sine passionum humanarum conceptu prædicaturus, non extra rationem factum de muliere locutus esse, quem natum sciebat, frequenterq; dixisset, ut & natiuitas ueritatem generationis ostenderet, & factura unius ex uno natiuitatem protestaretur: quia humanæ permixtinis conceptum facturæ nomen* excedetet, cum factus esse ex uirgine diceretur, qui natus magis esse non ambigebatur.

*Als * excluderet*

Ac uide tu, quàm sis impius ò hæretice, creatum Iesum Christum potius ex deo, quàm natum esse, sermo nullus aut Euangelicus, aut apostolicus, aut propheticus est loquutus. Tu uero natinitatem negas, & affirmas creaturam, non secundum significationem Apostoli factū esse dicentis, ne natus esse ambigeretur unus ex uno, sed ad impijssimū sensum, ne deus naturali natiuitate subsisteret, cum creatura potius ex nihilo substitisset. Hoc primum infelicis mentis tuæ uirus est, non natiuitatem etiam creaturam nominare, sed pro natiuitate * fidem creationi aptare.

*Als * contumeliam*

Quanquam id quidē inopis ingenij esset, sed tamen nō admodum irreligiosi creatum idcirco dixisse, ut impassibilis ex deo, tanquam unius ex uno natiuitas nosceretur. Sed nihil horum constans atque apostolica fides patitur. Scit enim in qua dispensatione temporis Christus creatus, & in qua tempotum æternitate sit natus.

Natiuitas solum testatur autorem

Natus autem ex deo deus est, ut in eo ueræ natiuitatis, & perfectæ generationis, & non ambigua diuinitas esset. Nihil enim in rebus dei nisi natum æternumq; confitemur. Natum autem non post aliquid, sed ante omnia, ut natiuitas tantū testetur autorem, non præposterum aliquid in se autore significet. Et quidem confessione cōmuni, secunda quidem ab autore natiuitas est, quia ex deo est, non tamen

tamen separabilis ab autore, quia in quantum sensus noster intelligentiam tentabit excedere, in tantum necesse est etiam generatio excedat. Solus itaque hic pius de deo sermo est, scire patrem, & cum eo eum qui ex eo est, filius. Neq; sanè aliud de deo, prætérquàm patrem eum esse unigeniti dei & creatoris docemur. Vltra se itaq; infirmitas humana non tendat, & loquatur hoc solum, in quo solo ei salus est, ante carnis sacramentum in domino Iesu Christo hoc se semper scire, quod natus est. Ego quidem in quantum cōcesso mihi à te hoc spiritu uigebo, sancte pater, omnipotens deus, ut æternum te deum, ita æternum & patrem confitebor. Neq; in id unquam stultitiæ atq; impietatis erumpam, ut omnipotentiæ tuæ sacramentorumq; arbitrum hunc infirmitatis meæ sensum ultra infirmitatis tuæ religiosam opinionem, & significatam mihi æternitatis fidem erigam, ut te aliquando sine sapientia & uirtute, & uerbo tuo, unigenito tuo, deo domino meo Iesu Christo fuisse præfiniam. Non enim præiudicat de te sensui meo naturæ nostræ infirmus imperfectusq; sermo, ut fidem intra silentium strangulet eloquendi inopia. Namq; cum uerbum, & sapientia, & uirtus in nobis interioris motus nostri opus nostrum sit, tecum tamen perfecti dei, qui & uerbum tuum, & sapientia, & uirtus est, absoluta generatio est, ut inseparabilis semper à te sit, qui in his æternarū proprietatum tuarum nominibus ex te natus ostenditur. Natus autem ita, ut nihil aliud quàm te sibi significet autorem. Non etiam fidem infinitatis amittat, per id quod ante tempora ęternanatus esse memoratur. Multa enim istiusmodi in rebus humanis præstitisti, quotum cum causa ignoretur, effectus tamen non nescitur. Et religiosa est fides, ubi est etiam naturalis inscitia. Nam cum erexi in cœlum tuum hos luminis mei infirmos oculos, nihil aliud esse quàm cœlum tuū esse credidi. Hos enim astriferos in eo circulos, & annuos recursus, & uergilias, septentrionem, & luciferum, & diuersa ministeriorum suorum sortitos officia conspiciens, deum te in his, quorum intelligentiam non complector, intelligo. Cum uero mirabiles elationes maris tui uidi, non solum aquarum originem, sed nec motum dimensæ huius* uicissitudinis assecutus, fidem tamen rationis mihi imperspicabilis licet apprehendens, in his te quoq; quæ ignoto, non nescio. Iam uero cum in terram mente conuertor, quæ occultarum uirtute causarum, sata omnia suscepta dissoluit, dissoluta uiuificat, uiuificata multiplicat, multiplicata confirmat, nihil in his tepperi, quæ intelligere sensu meo possem, sed ignotationis meæ hebetudo ad intelligendum te proficit, dum famulantis mihi naturæ imperitus, usu te tantum meæ utilitatis intelligo. Ipsum me quoque nesciens ita sentio, ut te magis eo quod mei sum ignarus, admirer. Nam hunc dijudicantis mentis meę aut motum, aut rationem, aut uitam, & non intelligens sentio, & sentiens tibi debeo, cui ultra intelligentiam naturalis exordij, sensum naturæ oblectantis impartias

Ad deum patrem autor loquitur

Multi noscuntur effectus, quorū causæ ignorantur

Al. uasti tudinis*

tias,& cum te me ignorans intelligam,& intelligens uenerer,nec ego in tuis rebus fidem omnipotentiæ tuæ laxabo, quia nesciam, ut sensus meus originem primogeniti tui occupet,& sibi subdat, & aliquid in me sit,quo ego ultra & creatorem & deū meū tendam. Natiuitas eius ante æterna tempora est.Si aliquid in rebus est quod anteueniat æternitatem,erit aliquid profecto quod sensum æternitatis excedat. Tua enim res est,& unigenitus tuus est, non portio, non protensio, non secundum efficientiarum opinionem nomen aliquod inane, sed filius, filius ex te deo patre deus uerus, & à te in naturæ tuæ ueritate genitus.Post te ita confitendus,ut tecum,quia æternæ originis suę es autor æternus.Nam dum ex te est,secundus à te est:dum uero tuus est,non separandus à te est,quia nec sine tuo fuisse confitendus aliquando es, ne aut imperfectus sine generatione, aut superfluus post generationem arguaris.Atq; ita ad id tantum natiuitas proficit æterna,ut geniti ante æterna tempora ex te filij patrem te sciamus æternū. Et mihi quidem parum est hoc, fidei meæ ac uocis officio dominum & deum meum,unigenitum tuum Christum Iesum creaturam negare, huius ego nominis consortium ne in sancto quidem spiritu tuo patiar ex te profecto, & per eum missio.Magna enim mihi erga tes tuas religio est, neq; quia te solum innascibilem,& unigenitum ex te natum sciens, genitū tamē spiritum sanctum non dicturus sim, dicam unquam creatum. Huius ergo dicti quod mihi

Aliâs * ad te quoq; prorepentis timeo — cum cæteris à te substitutis cōmune est, * prætendisti sensui meo contumeliam. Profunda tua spiritus sanctus tuus secundū Apostolum scrutatur & nouit, & interpellator pro me tuus inenarrabilia à me tibi loquitur, & ego

Als* cum unigenito tuo — naturæ suæ ex te * per unitam tuam manentis potentiam creationis nomine non modo non eloquar,sed etiam infamabo. Nulla te nisi res tua penetrat,nec profundū immensæ maiestatis tuæ,peregrinæ atq; alienæ à te uirtutis causa metitur. Tuum est quicquid te init,neq; alienū à te est, quicquid

Als* interest — uirtute scrutantis* inest.Mihi autē inenarrabilis est, cuius pro me mihi inenarrabiles sunt loquelæ.Nam ut in eo quod ante æterna tempora unigenitus tuus est,cessante omni ambiguitate sermonis,atq; intelligentiæ difficul

Als* cum eo — tate,solum quod natus est manet, ita quod ex te * per eum sanctus spiritus tuus est,& si sensu quidem non percipiam, sed tamen teneo conscientia. In spiritualibus enim rebus tuis hebes sum, unigenito tuo dicente : Ne mire=

Spiritus ubi uult spirat — tis quod dixerim tibi, oportet nos nasci denuo. Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, & non scis unde ueniat, & quò eat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu sancto. Regenerationis meæ fidē obtinens nescio, & quod ignoro iam teneo. Sine sensu enim meo renascor cum efficientia renascendi. Modus autem spiritui nullus est loquenti cum uelit, quod uelit,ubi uelit,& cuius adeuntis atq; abeuntis causa, sub assistentis licet conscientia nesciatur, huius naturam inter creaturas referam, & originis sui definitione

moderabor

moderabor? Omnia quidem facta per filium, qui apud te deum in principio erat deus uerbum, Ioannes tuus loquitur. Sed creata omnia in eo in coelis & in terra uisibilia & inuisibilia Paulus enumerat. Et cum uniuersa in Christo & per Christum creata memoraret, de spiritu sancto sufficientem sibi significationem eam existimauit, quod hunc spiritū tuum diceret. Cū his ergo proprie electis tibi uiris hæc ita sentiam, & sicut nihil aliud ultra sensum intelligentiæ meę secundū eos de unigenito tuo dicam quàm esse natum, ita quoq; ultra ingenij humani opinionem secundum eos nihil aliud de sancto spiritu tuo loquar quàm spiritum tuum esse. Neq; sit mihi inutilis pugna uerborum, sed incunctantis fidei constans professio. Conserua, oro, hanc fidei meæ incontaminatam religionem, & usque ad excessum spiritus mei dona mihi hanc conscientię meæ uocem, ut quod in regenerationis meæ symbolo baptizatus in patre, & filio, & spiritu sancto professus sum, semper obtineam, Patrem scilicet te nostrum, filium tuum unà tecum adorem, & sanctum spiritum tuum, qui ex te per unigenitum tuum est, promerear. Quia mihi idoneus ad fidem testis est, dicens: Pater omnia mea tua sunt, & tua mea, dominus meus Iesus Christus manens in te, & ex te, & apud te semper deus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Cauta professio de spiritu

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI DE TRINITATE LIBRI DVODECIMI ET VLTIMI, FINIS.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, CONTRA CONSTANTIVM

Augustum iam uita defunctum liber.

Empus est loquendi, quia iam præterijt tempus tacendi. Christus expectetur, quia obtinuit antichristus. Clament pastores, quia mercenarij fugerunt. Ponamus animas pro ouibus, quia fures introierunt, & leo sæuiens circumit. Ad martyrium per has uoces exeamus, quia angelus satanæ transfigurauit se in angelū lucis. Intremus per ianuam, quia nemo uadit ad patrē, nisi per filiū. Manifestentur in pace sua pseudoprophetæ, quia in hæresi & schismate manifestabuntur probati. Sustineatur tribulatio, qualis nō fuit à constitutione mundi, sed intelligantur breuiandi dies propter electos dei. Impleta prophetia est, dicens: Erit tempus quando sanam doctrinam nō sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros scalpentes aures, & à ueritate quidem auditum auertent, ad fabulas autē conuertentur. Sed expectetur promissio protestantis: Beati estis cum maledicent, & persequentur, & dicent omne malū aduersum uos propter iustitiam. Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlo. Sic enim persequuti sunt prophetas qui erant ante uos. Stemus ante iudices & potestates pro Christi nomine, quia beatus est, qui usq; ad finē perseuerauerit. Non timeamus eum qui potest corpus occidere, animam autē nō potest, sed timeamus eum, qui potest corpus & animam occidere in gehennam. Nec sollicitī de nobis simus, quia capilli capitis nostri numerati sunt, & per spiritū sanctum sequamur ueritatem, ne per spiritū erroris credamus mendacio. Et cōmoriamur Christo, ut Christo corregnemus. Vlterius enim tacere, diffidentiæ signum est, nō modestiæ ratio, quia nō minus periculi est, semper tacuisse, quam nunq̄. Ego fratres, ut mihi omnes qui me uel audiunt, uel familiaritate cognitum habent, testes sunt, grauissimum fidei periculum longe antea prouidens, post sanctorum uirorum exilia Paulini, Eusebij, Luciferi, Dionysij, quinto ab hinc anno à Saturnini, & Vrsatij, & Valentis cōmunione, me cum Gallicanis episcopis separaui, indulta cæteris consortibus eorum resipiscendi facultate, ut nec pacis abesset uoluntas, & principalium morborū fœrida, & in corruptionem totius corporis membra proficientia desecarentur, si tamē hoc ipsum beatissimis confessoribus Christi editum decretū, tum à nobis manere placuisset. Quibus postea per factionem eorum pseudapostolorū ad Biturensem synodum compulsis, cognitionem

Nō minus periculi semper tacuisse, quàm nunquam

Spatiū resipiscentiæ datū

cognitionem huius hæreseos obtuli. Sed hi timentes publicæ conscientiæ, audire ingesta à me noluerũt, putantes se innocentiam suam Christo posse mentiri, si uolentes nescirent, quod gesturi postmodũ essent scientes. Atq; exinde toto hoc tempore in exilio detentus, neq; * discedendũ mihi esse de Christi confessione decreui, neq; honestam aliquam ac probabilem ineundę unitatis rationẽ statui respuendam. Deniq; exinde nihil in tempore ma le dictum, nihil in eam quæ tum se Christi ecclesiam mentiebatur, nunc au tem antichristi est synagoga, famosum ac dignum ipsorũ impietate scripsi, aut locutus sum, nec interim criminis loco duxi, quencq; aut cũ his colloqui, aut suspensa licet cõmunionis societate, orationis domũ adire, aut paci op tanda sperare, dum erroris indulgentiam ab antichristo ad Christũ *recur rentium per pœnitentiã præpararemus. Si quis igitur prudens, tam rationẽ silentij mei percipit, profectò me usq; nunc recentis iniuriæ acerbitatẽ mo deratum, nunc demũ fideli in Christo libertate testante, nõ aliquo uitio hu manæ perturbationis ad hæc scribenda arguet incitatũ. Neq; enim imma ture loquor, qui diu tacui: nec sine modestia tacui, qui aliquando iam lo quor: neq; iniuriam meam queror, qui dissimulaui recentem: & ne quid ex causa mea loqui existimarer, tantum adhibui ad silentiũ tempus. Nunc mihi nõ alia ad dicendũ causa quàm Christi est, cui & hoc debui, quod usq; nũc ta cui, & ex reliquo me intelligo debere, ne taceam. Atq; utinam illud potius omnipotens deus & uniuersorũ creator, sed unius domini nostri Iesu Chri sti pater, ætati meæ & tempori præstitisses, ut hoc cõfessionis meæ in te at que in unigenitum tuũ ministerium Neronianis, Decianis'ue temporibus explessem. Nec ego per misericordiam domini & dei filij tui Iesu Christi, ca lens eculeũ metuissem, qui desectũ Esaiam scissem: nec ignes timuissem, in ter quos Hebræos pueros cantasse meminissem: nec crucem & fragmenta crurum meorum uitassem, postquam in paradisum translatum latronem recordarer: nec profundũ maris & Pontici æstus absorbentem rheumam trepidassem, cum per Ionam & Paulum docuisses fidelibus esse in mari ui tam. Aduersus enim absolutos hostes tuos felix mihi illud certamẽ fuisset, quia nec dubium relinqueretur, quin persequutores essent, qui ad negandũ te, pœnis, ferro, igni, compellerent: neq; ad te sacrificandũ plus tibi nos, quàm mortes nostras liceret impendere. Pugnaremus enim in palàm & cum fidu cia contra negantes, contra torquentes, contra iugulantes, & nos populi tui tanquam duces suos, ad confessionis religionem intelligentia persequutio nis publicæ comitarentur. At nunc pugnamus contra persequutorem fal lentem* contra hostem blandientem, contra Constantiũ antichristum, qui non dorsa cædit, sed uentrem palpat: non proscribit ad uitam, sed ditat in mortem: nõ trudit carcere ad libertatem, sed intra palatium honorat ad ser uitutem: non latera uexat, sed cor occupat: non caput gladio desecat, sed ani

mam

Al'* dicendũ

Modestia ser uata cum ad uersarijs

Al'* re cursum

Causa loquen di, qui tacen di Christum

Animus ad martyriũ paratus.

Satis fortiter.

Hæc rheuma, ut alibi dicit, diaplasma

Al'* fauentẽ Cæsarẽ dicit antichristum

mam auro occidit: non ignes publice minatur, sed gehennam priuatim ac-cendit: non contendit ne uincatur, sed adulatur ut dominetur. Christū confitetur, ut neget: unitatem procurat, ne pax sit: hæreses comprimit, ne Christiani sint: sacerdotes honorat, ne episcopi sint: ecclesię tecta struit, ut fidem destruat. Te in uerbis, te in ore circunfert, & omnia omnino agit, ne tu ut deus, ita pater esse credaris. Cesset itaq; maledictorum opinio, & mendacij suspicio. Veritatis enim ministros decet uera proferre. Si falsa dicimus, infamis sit sermo maledicus: si uero uniuersa hæc manifesta esse ostendimus, non sumus extra apostolicam libertatem & modestiam, post longum hęc silentium arguentes. Sed temerarium me fortè quisquàm putabit, quia dicam Constantium antichristum esse. Quisquis petulantiam istud magis quàm constantiam iudicabit, relegat primum Ioannem dixisse ad Herodem: Nō tibi licet facere istud. Sciat à martyre esse dictum regi Antiocho: Tu quidem iniquus de præsenti uita nos perdes, sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus in ęternam uitam in resurrectione suscitabit. Et rursum beata fideliq; uoce alium increpasse: Potestatem, inquit, inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod uis. Noli autem putare genus nostrū à deo esse derelictum. Patienter sustine, & uide, magna potestas ipsius qua liter te & semen tuū torquebit. Et quidem ita pueri. At uero fœmina nihil minus perfectis & beatis uiris loquuta est, dicens: Tu uero qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum dei. Si enim nobis uiuis propter increpationem & correptionem dominus modicū iratus est, sed iterum recordabitur seruis suis. Non est istud temeritas, sed fides: neq; inconsideratio, sed ratio: neq; furor, sed fiducia. Proclamo tibi Constanti, quod Neroni loquuturus fuissem, quod ex me Decius & Maximianus audirent, contra deū pugnas, contra ecclesiam sæuis, sanctos persequeris, prædicatores Christi odis, religionem tollis, tyrannus non iam humanorum, sed diuinorum. Hæc tibi à me atq; illis socia atq; communia sunt, at uero nunc propria tua accipe. Christianum te mentiris, Christi nouus hostis es, antichristum præuenis, & arcanorū mysteria eius operaris. Condis fidem, contra fidem uiuens: doctor prophanorū es, indoctus piorum: episcopatus tuis donas, bonos malis demutas: sacerdotes custodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem ecclesiæ disponis: synodos contrahis, & occidentalium fidem ad impietatem compellis: conclusos urbe unà minis terres, fame debilitas, hyeme conficis, dissimulatione deprauas. Orientales autem dissensiones artifex nutris, blandos elicis, fautores instigas, ueterum turbator es, prophanus nouorum es. Omnia sæuissima sine inuidia gloriosarum mortium peragis. Nouo inauditoq; ingenij triumpho de diabolo uincis, & sine martyrio persequeris. Plus crudelitati uestræ Nero, Deci, Maximiane debemus. Diabolum enim per uos uicimus, fanctus ubiq; beatorum martyrum

Excusatio de immodestia

Sed mortuo

Exprobrata Constantio Cæsari

martyrũ sanguis exceptus est, Dum in his dæmones * mugiunt, dum egri- Al's*rugiunt
tudines depelluntur, dum admirationum opera cernuntur, eleuari sine la-
queis corpora, & suspensis pede fœminis uestes non defluere in faciem, uri
sine ignibus spiritus, confiteri sine interrogantis incremento fidei. At tu om-
nium crudelitatũ crudelissimee, damno maiore in nos, & uenia minore de-
sæuis, Subrepis nomine blandienti, occidis specie religionis, Impietatem Grauior iactu-
peragis, Christi fidem Christi mendax prædicator extinguis. Non relin- ra sub specie
quis saltem miseris excusationes, ut æterno iudici suo pœnas, & aliquas la- religiõis Chri-
niatorum corporum præferant cicatrices, ut infirmitas defendat necessita- stum oppu-
tem. Scelestissime mortaliũ, omnia persecutionis mala ita temperas, ut ex- gnare
cludas & in peccato ueniam, & in confessione martyrium. Sed hæc ille pa-
ter tuus artifex humanarum mortium docuit, uincere sine contumacia, iu-
gulare sine gladio, persequi sine infamia, odire sine suspicione, mentiri sine
intelligentia, profiteri sine fide, blandiri sine bonitate, agere quod uelis, nec
manifestare quæ uelis. Sed me ipse unigenitus deus, quem in me perseque-
ris, admonuit, ne tibi crederem, neq; me hoc fallax in te ementitumq; no-
men illuderet, dicens: Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit
in regnum cœlorum, sed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cœlis est,
hic intrabit in regnum cœlorum. Agnoscis'ne nunc diuinæ in te prophe-
tiæ ueritatem, & dominicæ sententiæ fidem, qua non professio nominis in
cœleste regnum, sed obedientia paternæ uoluntatis admittitur? At uide tu
si præferens nomen domini in uerbis, uoluntatem efficias dei patris in re-
bus. Clamat ille: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.
Et tu decernis non esse filium, neque esse patrem, sed adoptionis nomina,
externas nuncupationes, & simulantem de se omnia deum, nouus hodie re-
ligionis diuinæ persecutor inducis. Ante hac patres tui in solum Christum
hostes fuerunt. Tu autem ad patrem deum certas ut mendax sit, ut fefelle-
rit, ut hoc de se professus sit quod nõ esset, quasi neq; possit. Clamat filius:
Ego & pater unũ sumus. Et operibus meis credite, quia pater in me, & ego
in patre: Et omnia quæ patris sunt, mea sunt: tu Christum abiurgas uerita-
tis, tu patrem arguis professionis, emendas deum homo, uitam moderaris
corruptio, & nox lucem illuminas, & promulgas fidem infidelis, & pietatẽ
impius mentiris, & orbem prophana simulate* committis, negans hoc de Al's*cõmisces
deo quod ipse professus est. Sed præter hanc emendationẽ falsitatis, aliud
me dominus ad intelligendum te, dictum docuit dicens: Attendite à pseu-
doprophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, ab intus autẽ sunt
lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos. Est enim aliquid in corde
quod dissimulatur in uultu, & uelatũ mente, & ouem putantes, lupum sen-
serunt. Si quæ ouium sunt, agunt, credantur & oues esse, Si autem rapacia
luporum oues peragunt, lupi esse per opus suum intelliguntur. Ex gestorũ
fructu

fructu,uestimentorum species arguitur. Vestem ouis tuæ lupe rapax cerni
Al's* oneras mus. Auro reipub. sanctũ dei * honoras, & uel detracta templis,uel publi-
cata edictis, uel exacta pœnis deo ingeris. Osculo sacerdotes excipis, quo
& Christus est proditus:caput benedictioni summitis,ut fidem calces: con
uiuio dignaris,ex quo Iudas ad proditionem egressus est:censum capitum
remittis,quem Christus ne scandalo esset,exoluit:uectigalia Cæsar donas,
ut ad negociationem Christianos inuites:quæ tua sunt relaxas, ut quæ dei
sunt,amittantur.Hæc tua falsa ouis,indumenta sunt. At nunc fructus ope-
rum tuorum lupe rapax audi. Neq; alia potiusquam quæ gesta sunt in ec-
clesia refero,ut tyrannidem aliam preter quàm dei referrem. Non quia cau
sam ignoro, sed tamen querela famosa est. Iussos à te episcopos non esse
quos cõdemnare nullus audebat, etiam nunc in ecclesiasticis frontibus scri
ptos metallicæ damnationis titulo recenseri. Adest mecum Alexandria tot
concussa bellis,tantum commotarum expeditionum pauens tumultũ. Bre-
uius enim aduersum Persam, quàm aduersum eam armis certatũ est. Mu-
tati præfecti,electi duces,corrupti populi,commotæ legiones,ne ab Atha-
nasio Christus prædicaretur. Taceo de minoribus populis & ciuitatibus,
quibus per totum orientem aut terror,aut bellũ est. Postquam omnia con
tulisti arma aduersum fidem occidentis,& exercitus tuos cõuertisti in oues
Christi,fugere mihi sub Nerone licuit. At tu Paulinum beatæ passionis ui
Treueri rum blandimento sollicitatum relegasti,& ecclesiam sanctam Treuerorum
tali sacerdote spoliasti. Edictis fidem terruisti, ipsum usque ad mortem de-
mutasti exilijs & fatigasti,extra Christianum quoq; nomẽ relegasti,ne pa
nem aut de horreo tuo sumeret,aut de Montanę Maximillæq; antro pro
phanatum expectaret. Mediolanensem pijssimam plebem, quam tu fu-
rore terroris tui turbasti, tribuni tui adierunt sancta sanctorum,& uiam si-
bi omni per populum crudelitate pandentes,protraxerunt de altario sacer
dotes. Leuius te putas scelestè, Iudæorum impietate peccasse? Effuderunt
quidem illi Zachariæ sanguinẽ, sed quantũ in te est, concorporatos Chri-
sto,à Christo discidisti. Vertisti deinde usq; ad Romam bellum tuum,eri-
puisti illinc episcopum,& ò te miserum,qui nescio utrum maiore impietate
relegaueris,quàm remiseris. Quos tu deinde in ecclesiam Tolosanam exer
cuisti furores? clerici fustibus cæsi,diacones plumbo elisi,& in ipsum,ut san
ctissimi mecum intelligunt,in ipsum Christũ manus missæ. Hæc Constan
ti si ego mentior,ouis es,si uero tu peragis, antichristus es. Num quia hæc
quæ conscientia publica tenentur, nõ magis à me maledicta sunt,quàm ue
ra? si cui in Christo reliqua spes est,si quis iudicij diem metuit, si quis dia-
bolo renunciauit, si quis se regeneratum in uitam recordatur, accipiat quæ
dico,& de his iudicet quo modo in se iudicandum est. Quę enim dicturus
sum,non aliunde cognoui, sed ipse audiui,& præsens affui cũ gerebantur.

In

In Christo itaq; non mentior, quia discipulus ueritatis assisto orientalium in Seleucia Synodo, ubi repperi tantum blasphemorum, quantum Constantio placebat. Nam post secessionem meam deprehendi, ut Christum Iesum centū & quinq; episcopi ὁμοιούσιον, id est, dissimilis essentiæ profiterentur, & soli Ægyptij præter Alexandrinū hæreticum ὁμοούσιον constantissime obtinerent. Cogente itaq; Leona comite, in unum omnes congregati sunt ex his qui ὁμοιούσιον prædicabant. Aliqui eorū nonnulla pie uerbis præferebant, quod & ex deo esset, id est, de substantia dei filius, & semper fuisset. Qui uero ὁμοιούσιον defendebant, nihil nisi prophanissimum afferebant. Negantes quicquàm substantiæ dei simile esse posse, neq; de deo posse existere generationem, sed esse Christū creaturam. Itaq; quod creatus esset, id ei natiuitas deputaretur. Ex nihilo autem esse, & idcirco nō esse filium, nec deo similem. Loquor autem uobis, quod ego ipse recitari in conuentu publice audiui, quod prædicatum Antiochiæ exceptum habebatur. Hæc ergo ita dicta esse ab eo cōmemorabantur. Erat deus quod est, pater non erat, quia neq; ei filius, nam si filius, necesse est, ut & fœmina sit, & colloquium sermonis, & compunctio coniugalis uerbi, & blandimentū, & postremum ad generandum naturalis machinula. O miseras aures meas, quæ tam funestæ uocis sonū audierunt, hæc de deo ab homine dici, & de Christo in ecclesia prædicari. Post multas autem istiusmodi impietates, cum patrem & filiū ex nominibus potiusquam ex natura comparasset, ait: Quantum enim filius se extendit cognoscere patrem, tantum pater superextendit se, ne cognitus filio sit. Quibus recitatis, tumultus exortus est. Cum autem intellexissent & hi qui dissimilem deum dicunt humanas aures tantæ impietatis uerba suscepturas non esse, rursum hi ipsi palatio potius quàm ecclesiæ episcopi, fidem scribunt ὁμουσίου & ὁμοιουσίου, dissimilitudinem damnant. Quod cum contrariū ipsis sensu audientium esset, ipse ego quendam eorum, qui fortè ad me pertentandum accesserat, quasi ignorans rerum gestarum percunctatus sum, quid sibi uellet istud, ut qui unam substantiam filij esse cum patre damnassent, uel esse similis substantiæ denegassent, dissimilitudinem damnarent. Tunc mihi ait: Christum deo similem non esse, sed similem patri esse. Rursus hoc obscurius mihi adhuc uidebatur. De quo cum iterum interrogarem, tunc hæc ita locutus est: Dico eum dissimilem deo esse, similem patri posse intelligi, quia pater uoluisset creaturam istiusmodi creare, quæ similia sui uellet, & idcirco similem patri esse, quia uoluntatis esset potius filius, quàm diuinitatis. Dissimilem autem deo esse, quia neque deus esset, neque ex deo, id est, de substantia dei natus esset. Hæc audiens hebui neque credidi, donec cum publice ex consensu omnium eorum prophanissimæ huius similitudinis ratio prædicaretur. Hi autem qui ὁμοιούσιον prædicabant, omnes eos qui maxime sine

ὁμοούσιος sonat eiusdē essentiæ, ὁμοιούσιος similis essentiæ. Prius uocabulū reijciebant Ariani, posterius admittebant, quod similitudo ferat inæqualitatem

ὁμοιούσιον interpretatur dissimilitudinem, nō quod ita sonet Græcis, sed quod sic interpretarentur Ariani. meminit harum duarū uocum in synodis, & differentiam exponit Hilarius

aliquo impietatis pudore impudentiſſime hæc loquebantur, condemnauerunt. Condemnati ad regem ſuum aduolauerunt, exceptiq́ honorifice impietates ſuas quanta potuerunt ambitione confirmauerunt, ſimilem deo eſſe, uel ex deo natum, uel naturalem eſſe filium denegantes. Pauci plurium damnati ſunt. Conſtantius res blaſphemiæ ſuæ, metu extorſit exilij, uiciſſe ſe iam orientales gloriatus, quia decem legatos uoluntatis ſuæ ſubdidiſſet. Comminatus & populo per præfectum & epiſcopis intra palatium, per maximas orientis ciuitates hæreticos epiſcopos ſubrogatos cõmunione hæretica muniuit. Nihil prorſus egit aliud, quàm ut orbem terrarum pro quo Chriſtus paſſus eſt diabolo cõdonaret. Vtitur autem etiam nunc, ut in cæteris ante, artis ſuæ cõſuetudine, ut per recti ſpeciem praua cõfirmet, & per rationis nomen inſana conſtituat: Nolo, inquit, uerba quę nõ ſcripta ſunt dici. Hoc tandem rogo quis epiſcopis iubeat? & quis apoſtolicæ prædicationis uetet formam? Dic prius, ſi recte dici putas. Nolo aduerſum noua uenena nouas medicamentorum comparationes. Nolo aduerſum nouos hoſtes noua bella. Nolo aduerſum nouas inſidias cõſilia recentia. Si enim Ariani hæretici idcirco ὁμοούσιον hodie euitant, quia prius negauerunt, nónne tu hodie idcirco refugis, ut hi nunc quoq́ denegent? Nouitates uocũ, ſed prophanas deuitari iubet Apoſtolus. Tu cur pias excludis? cũ præſertim ab eo dictum ſit: Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata utilis eſt. Innaſcibilem ſcriptum nuſquam legis. Nunquid ex hoc negandum erit, quia nouum eſt? Decernis ſimilem patri filium. Euangelia non prædicant. Quid eſt quod non refugis hanc uocem? In uno nouitas eligitur, in alio ſubmouetur. Vbi impietatis occaſio patet, nouitas admittitur. Vbi autem religionis maxima & ſola cautela eſt, excluditur. Sed diabolici ingenij tui fallentem ſubtilitatem non tacebo, ſimilem (quod ſcriptum non eſt) patri filium decernis prædicari, ut æqualem Chriſtum deum, quod eſt ſcriptum, taceas. Domini enim mortis hæc cauſa eſt: Propter hoc magis Iudæi quærebant eum occidere, quia non ſolum ſoluebat ſabbatum, ſed quod patrem ſuum dicebat deum, æqualem ſe faciens deo. Hoc Ioannes loquens magna uoce proclamabat, ut profeſſus filius ſibi patrem deum, profeſſum ſe æqualem eſſe intelligatur. Quod ſi fortè dicis æqualitatem ſibi & deo negaſſe Chriſtum, quia dixerat: Non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod uiderit patrem facientem: Memento Chriſtũ & reſpondiſſe de ſabbato quod uiolaſſe arguebatur, ut in hoc ipſo, patris in ſe operantis præferret autoritatem & ęqualitatẽ ſibi uirtutis honoriſq́ ſumpſiſſe, dicens: Omnia quæcunq́ pater facit eadem & filius facit ſimiliter. Et iterum: Vt honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Et qui nõ honorificat filium, non honorificat patrem qui miſit illum. Si uirtus eadem eſt, ſi honor idem eſt, quæro in qua deſit æqualitas? Sed ſimilitudo tibi placet, ne audias: Ego &

pater

pater unum sumus. Nunquid & hoc quod unum sumus in quo neq; unio, neq; diuersitas relinquebatur. Calumniantibus rursum Iudęis quòd se per hoc dictum deum faceret, dominus denegauit, dicens: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Si autem facio, & non uultis mihi credere, uel operibus meis credite, quia pater in me est, & ego in patre. Quid rogo æqualitati dei deest? an opus? an natura? an professio? Nam pater in me est, & ego in patre, æqualitas est, quæ uicissitudinem æqualitatis expressit, dum inesse atq; esse commune est. Opera uero patris sui facere, non aliud est, quàm uirtutem in se paternæ diuinitatis operari. Vnũ uero quod sunt, hoc est, non æqualitatẽ abnuere, sed incremento intelligentiæ, fidem æqualitatis instruere. Veras igitur non scripta dici, & ipse non scriptis tamen uteris, neq; quæ sunt scripta loqueris. Similem uis patri filium prædicari, ne ab Apostolo audias: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed exinaniuit se formam serui accipiens. Non rapit quod erat Christus, id est, in forma dei esse. Nõ est æqualitas dei in forma dei esse, si non æqualitas hominis est esse in forma serui. Quòd si in forma serui homo Christus est, quid aliud in forma dei quàm Christus deus est? Similem itaq; ob id prædicari uis, ne in fide tua sit: Et omnis lingua cõfiteatur, quoniam dominus Iesus in gloria est dei patris. O fallax blandimentũ tuũ. Paleis enim aquas tegis, & funeas cespitibus occultas, & escis laqueos supponis. Satisfacere ignorantibus putas, quia dicis similem patri secundũ scripturas. Audi etiam nunc impietatis tuę artem. Nunquid nõ pie dicimus hominem similem deo secundũ scripturas, quia dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram? Homo ergo ad imaginem & similitudinem dei patris & dei filij est factus. Et cuiusmodi imago est, catholici si requirent docebuntur. Nunc autẽ homo ad similitudinem & imaginem dei conditur, non etiam similitudo inter patrem & filium prædicatur. Id enim quod ait, nostram, æqualitatis est demonstratio, dum non differat, cuius in sacramento & imago sit & similitudo. De filio autem nusquam similitudinem reperies. Imaginem autem eum dei esse Apostolus dicit, sed cum additamento fidei, ne imaginem conformationem sentires. Ait enim: Qui est imago dei inuisibilis, ut imago inuisibilis dei, etiam per id quod ipse inuisibilis est, inuisibilis dei esset imago. Similitudinẽ uero cum imagine ad deum homini deputauit, ne ueritatis proprietas existimaretur, cui ad imaginem similitudo esset adiuncta. Deniq; ubi ad significationem uirtutis equat, & similitudo in filio demonstratur operandi, cum profectus uero intelligentiæ prædicatur, tum ita dicit: Omnia quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter. Facere similiter, parũ uisum est, nisi eadem fierent, quæ similiter fiebant. Atq; ita similitudo faciendi pie demonstrata est in eorundem proprietate factorũ. Est autẽ & similitudo in domino carnis

peccati, sed illi nõ similitudo carnis est, sed similitudo carnis peccati est. Vt quod in forma hominis est, homo fit: quod autẽ in similitudine carnis peccati est, hominis sit similitudo, dum in hominis * statura est, & extra hominis peccatum est. *Quæ ergo callidæ religionis tuę professio est, similem secundum scripturas patri filium dicere, cum ad imaginem & similitudinem dei homo tantũ factus sit? Quid itaq; uerbis fallis? Quid arte eludis? Cur non æqualem deo? Hoc enim secundum scripturas pie dicis, sed uereris ne æqualem dicens, innascibilem significes. Sed uerum intellige, quòd hinc æqualis deo esse intellectus est, quia sibi proprium deũ professus est esse: & protestari patrem sibi proprium deũ esse, natiuitatis demonstratio est. Mihi quidem similitudo, ne unioni detur occasio, sancta est, sed tibi à me non concedenda est, quia æqualem eundem & similem postea fatebor pie. Similem autem patri, similem quoque & deo, religiose prædicabo. Similem uero ita, ut similitudini hoc dictum semper anteferam: Ego & pater unum sumus. Tu autem his omnibus contradicis, quia similitudinem excusationi defendis. Negas filium per natiuitatem, negas deum per naturam, negas similem per æqualitatem, negas uerum per unitatem. Et iam quæro, quid ei relinquas similitudinis, cui nihil ad quod filius est, proprietatis impertias. Hoc nunc à te Constanti requiro, in qua tandem fide credas. Ego enim nunc fidẽ tuam ignoro per demutationis tuæ tempora, quibus quisque in unum blasphemiæ suæ barathrum descendens, per gradus præcipites cucurrit. Namq; post primam uerę fidei synodicen, congregato rursum Antiochiæ concilio, fidem tibi renouas. Sed accidit tibi quod imperitis ædificatoribus, quibus sua semper displicent, accidere solet, ut semper destruas quod semper ædifices. Ac ne me iniquum uoluntatis tuæ iudicem arguas, quid tibi in eadem Niceorum fide displiceat renunciabo. Minime fallit illud quod tuum est: Patres generatum esse ex patre filium dixerunt, deum de deo, totum de toto, unum de uno, perfectum à perfecto, regem de rege, inconuertibilis diuinitatis essentiæq;, uirtutis & gloriæ incommutabilem imaginem. His quidem ego intra Niceam scripta à patribus fide fundatus maneo, quæ non ego, sed tamen hæc tu emendando rescindis, ac fine fidei meæ damno tibi requiris perfidiæ occasionem. Post synodum deinde Sardicensem, omnem rursum aduersum Photinũ Syrmium catholicæ doctrinæ tuæ commoues curam. Sed tibi statim hoc quod utraq; fide continebatur exhorret. Eos autem qui dicunt, de nõ extantibus esse filium dei, uel ex alia substantia, & non ex deo, & quod erat aliquando tempus aut seculum quando non erat, alienos nouit sancta & catholia ecclesia: tu his ipsis diffides & aduersus tuos hostis rebellas. Nouis uetera subuertis. Noua ipsa rursum innouata emendatione scindis. Emendata autem iterum emendando condemnas. Suscipis etiam aduersum deliramenta Osij & incrementa Vrsatij

Al.* natura
Al.* Quin uel quoniam

fatij ac Valentis, emendationũ tuarum damnationes. Sed mox emendanda tua omnia esse, uel potius damnanda constituis. Offenderis enim his paucis inimicissimis tibi uerbis, & si quis seniorem tempore patrem dicat filio esse unigenito, iuniorem autem filium patre, anathema sit. Non calumniamur de rescissis, de quibus magis post Niceam synodum instituris conquerimur. Nam etiam si his omnibus nihil uiciorum subiacere affirmetur, non tamen causa religiosæ uoluntatis inesset, quia mali meditatio est bonorum demutatio, & nõ necessaria emendatio peruersitatis occasio est. Tacco cur nostra apud Niceam à patribus gesta rescindis. Non enim cum his tibi conuenit. Hoc tantum queratur, cur tua damnas? Fidem enim unam & unum baptisma Apostolus prædicat. Iam quicquid apud te præter fidem unam est, perfidia non fides est. Nam qui fidem emendando condemnas, damnationem fidei esse constituis, dum apud te aboletur per alteram, quę per alteram rursus abolenda est. Cuius enim tu exinde episcopi manũ innocentem reliquisti? Quam linguam non ad falsiloquium coegisti? Quod cor non ad damnationem anterioris sententiæ demutasti? Damnare homousion decernis. Antiquitatis fidem & pietatis securitatem anathematizari, homœusion ab his ipsis à quibus usurpatum est, constituisti, quod tamen etsi nobis ad fidem uitiosum est, tamen tesendentibus, fidei suæ damnatio est. Damnas quoque & substantiæ nomen, quo te & Sardicensi synodo & Syrmiensi pium esse occidentalibus mentiebaris, quod tamen prophetica autoritate suscepta fidei intelligentiam continebat. Omne itaque quod probatum antea est, damnare iubes: quod improbatum semper est, sanctificari compellis. O tu scelefte, quod ludibrium de ecclesia facis? Soli canes ad uomitum suum redeunt, tu sacerdotes Christi resorbere ea quæ expuerant coegisti: probare eos id in confessionibus suis præcipis quod ante damnauerant: in negando reos suos absoluunt, & se ipsos reos reddunt. Omnia in impietatẽ & in reatũ detrusisti, dum omnes reos se esse atq; impios aut ex præsentibus statuunt, aut ex præteritis cõfitentur. Non recipit mendacium ueritas, nec patitur religio impietatem. Christianum te loqueris, sed quàm nõ sis, ipse testaris. Nec confessioni tuæ gesta cõueniũt. Substrauisti enim uoluntati tuæ, sed & uiolentiæ. Mandas tibi subscriptiones Afrorum, quibus blasphemiam Vrsatij & Valentis condemnauerant reddi, renitentibus cõminaris, & postremum ad diripiendos mittis. Quid existimas Christum non nisi per literam iudicare, & ad arguendam uoluntatem egere chartula deum? Aut quod semel scriptum est, & per reuiolenter abreptum, id de conscientia posse diuinæ potestatis aboleri? Sequentur quidem te in cineres chartulæ, sed criminosorum apud deum uiuent damnationes. Vnum tantũ* perficis, ut posteritas quid decernere in eos debeat, instructa sit timendo. Et ò quantis ad impietatem proficis incrementis. Et Al.*proficis

cæteri quidem mortales semper cum uiuis bella gesserunt, dum homini ad hominem ultra mortem nihil causæ est, tibi uero inimicitiarum nullus est finis. Receptos enim iam in æternam quietem patres nostros lacessis, & in decreta eorum peruersus irrumpis. Apostolus cõmunicare nos sanctorum memorijs docuit: tu eas damnare coegisti. Est ne aliquis hodie aut uiuus, aut mortuus, cuius tu dicta non resciderís? Episcopatus ipsos qui nunc uidentur, sustulisti: quia nemo non iam per se damnatus est, & eum à quo sacerdotium sumpsit, nõ iam & ipse damnauit. Cui nunc sanctorum memoriæ communicabitur? Anathema tibi trecenti decem & octo conuenientes apud Niceam episcopi sunt, anathema deinde omnes qui uarijs exinde expositionibus affuerunt. Ipse quoq; pridem iam mortuus anathema tibi pater tuus est, cui Nicea synodus fuit curæ, quã tu falsis opinionibus infamatã perturbas, & contra humanũ diuinumq; iudicium cum paucis satellitibus tuis prophanis impugnas. Sed nõ licet tibi nunc regno potenti etiam in posterum præiudicare. Extant enim literæ, quibus id quod tu criminosum putas, pie tunc esse susceptum docetur. Audi uerborum sanctam intelligentiam. Audi ecclesiæ imperturbatam constitutionem. Audi patris tui professam fidem. Audi humanæ spei confidentem securitatem. Audi hæreticæ damnationis publicũ sensum, & intellige te diuinæ religionis hostem, & inimicum memorijs*autorum, & paternæ pietatis hæredem rebellem. Pater est, ex quo omne quod est, cõsistit, ipse in Christo, & per Christum origo omniũ. Cæterũ esse eius in sese est, nõ aliunde quod est sumens, sed id quod est, ex se atq; in se obtinens. Infinitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia. Semper extra locũ, quia nõ continetur in loco. Semper ante æuum, quia tempus ab eo est. Curre sensu, si quid ei putas ultimũ esse, eum semper inuenies. Quia cũ semper intendas, semper est quò intendas. Semper autẽ locum eius intendere, ita tibi est, ut ei esse semper sine fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterũ reuolue tempora, esse semper inuenies. Et cum numerus calculi in sermone defecerit, deo tamen semper esse nõ deficiet. Intelligentiam cõmoue, & totum mente complectere, nihil tenes. Totum hoc habet reliquum, reliquũ autem hoc semper in toto est. Ergo neq; totum ei est, cui reliquum est: neq; reliquum est, cui est omne quod totum est. Reliquum enim portio est, omne uero quod totum est. Deus autem & ubiq; est, & totus ubiq; est. Ita regionẽ intelligentiæ excedit, & extra quem nihil est, & cuius est semper ut semper sit. Hæc ueritas est sacramenti dei, hoc imperspicabili naturæ nomen in patre. Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem & eloquendum sermo sileat, & ad inuestigandũ sensus hebeat, & ad complectendũ intelligentia coarctetur. Volens itaq; filius huius natiuitatis suæ fidem facere, factorũ suorum, nobis posuit exempla, ut per inenarrabilium gestorum suorũ efficientiam, de uirtute natiuitatis inenarrabilis

*Al. sanctorũ, forte auorum

rabilis doceremur,cum aqua fit uinum,cum quinq; panes saturatis quinq;
milibus uitorum, excepro sexu & ætate reliqua, repleat fragmentis cophi/
nos duodecim.Res cernitur,& nescitur:fit,& non intelligitur:ratio non ap/
prehenditur,ingeritur effectus.Stultum est autem calumniam in eo inqui/
sitionis intendere, in quo cõprehendi id unde quætirur per naturam suam
nõ potest.Vt enim inenarrabilis est pater in eo quod ingenitus est,ita enar/
rari filius in eo quod unigenitus est, nõ potest, quia ingeniti est imago qui
genitus est. Tum enim sensu atque uerbis imaginem apprehendamus ne/
cesse est, cum eum cuius imago est consequemur. Sed inuisibilia persequi/
mur,& incomprehensibilia tentamus,quibus intelligentia ad conspicabiles
res & corporeas coarctatur. Non erubescimus stultitiæ, non nosmetipsos
irreligiositatis arguimus, dei arcanis, dei uirtutibus calumniantes, quomo/
do filius, & unde filius, & quo damno patris, uel ex qua sit portione natus
inquirimus.*Habueras in exemplo operationum,ut crederes deum effice/ Forte he/ bueras
re posse,quorum intelligere efficientiam non possis. Quæris quomodo se/
cundum spiritum natus sit filius.Ego te de corporeis rebus interrogo.Non
quęro quomodo natus ex uirgine sit.An detrimentum sui caro perfectam
ex se carnem generans perpessa sit,& certe non suscepit quod edidit,sed ca
ro carnem sine elementorum nostrorũ pudore prouexit, & perfectum ip/
sa de suis non imminuta genetauit. Et quidem fas esset, non impossibile in
deo opinari, quod per uirtutẽ eius possibile fuisse in homine cognoscimus.
Sed te,quisquis es ininuestigabilia sectantem,& diuinorum secretorũ atq;
uirtutum grauem arbitrum consulo, ut mihi imperito & tantum de omni/
bus deo,ut sunt ab eo dicta,credenti,rationẽ saltem facti istius afferas.Do
minum audio,& quia his credo quæ scripta sunt, scio iam post resurrectio/
nem frequenter uidendum se in corpore præbuisse, mulris nõ credentibus.
Credo Thomæ nõ nisi contrectatis eius uulneribus credituro,sicut ait:Ni/
si uideto in manibus eius figuram clauorum, & misero digitũ meum in lo/
cum clauorum,& mittam manum meam in latus eius,non credam. Domi/
nus se ad omnem intelligentiæ nostræ imbecillitatem accommodat, & du
bitationi infidelium satisfacturus,arcanum uirtutis inuisibilis operatur.Fa/
cti rationem,quisquis eris cœlestium rerum scrutator,expone. Erant disci/
puli inclusi, & secretò post passionem domini coniuncti confederant. Do/
minus Thomæ fidem propositis conditionibus confirmaturus assistit,pal
pandi corporis & contrectandi uulneris obtulit facultatẽ. Et utiq; qui com
punctus recognoscendus sit, necesse est ut corpus in quo est compunctus,
attulerit. Quæro ergo per quas clausæ domus partes sese corporeus intule
rit.Diligenter enim Euangelista expressit dicens:Venit Iesus ianuis clausis,
& stetit in medio discipulorum suorũ. An constructa parietum penetrans,
& solidam lignorum naturam impenetrabilem transcurrit? Stetit namque

corporeus, non simulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetrantis ingressum, & cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ usus introeat: Integra sunt omnia & obserata, sed ecce assistit medius, cui per uirtutem suam uniuersa sunt peruia. Inuisibilibus calumniaris, ego à te uisibiliũ exposco rationẽ. Nihil cedit ex solido, neq; per naturam suam aliquid tanquàm lapsu insensibili ligna & lapides admittũt. Corpus domini à sese nõ deficit, ut sese resumat ex nihilo. Et unde qui assistit in medio est? Cedit ad hæc & sensus & sermo, & extra rationem humanam est ueritas facti. Idcirco ergo ut de natiuitate fallimur, ita & de ingressu domini mentiamur. Dicamus factum non fuisse, quia intelligentiam facti nõ apprehendimus: & cessante sensu nostro, facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti fides uincit. Assistit dominus clausa domo in medio discipulorum, & filius est natus ex patre. Noli negare quòd steterit, quia per intelligentię infirmitatem consistentis nõ consequaris introitũ. Noli nescire quòd ab ingenito & perfecto deo patre unigenitus perfectus filius deus natus sit, quia sensum & sermonem humanæ naturæ, uirtus generationis excedat: & omnia quidem insuper mundi opera adesse nobis in testimonium possent, ne ambigere de dei rebus atq; uirtutibus fas crederemus. Sed in ipsam ueritatem infidelitas nostra procurrit, & uiolenti in excidiũ dei potestatis irrumpimus. Si liceret, & corpora & manus in cœlũ leuaremus, solem astraq; cætera annui cursus suis limitibus perturbaremus, permisceremus decessus oceani & accessus, fluenta etiam fontium inhiberemus, & naturas fluminum refrenaremus, concuteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera dei parricidio desæuiremus. Sed bene est quòd nos intra hanc modestiæ necessitatem natura corporum detinet. Certe non fallimur, quid si liceret, essemus acturi: namq; quia non possumus, prophana uoluntatis audacia naturam ueritatis cõuellimus, & bellum dictis dei comparamus. Cesset dolor querelarũ, nam te quisquis es, qui hæc requiris, non reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum. Nónne æquanimiter ignorabis creatoris natiuitatem ignorans originem creaturæ? Hoc saltem requiro, sentis'ne te genitum, & quæ ex te generentur intelligis? Non quæro, sensum unde hauseris, uitam unde sortitus sis, intelligentiam unde adeptus sis, quale sit quod in te est, odor, sensus, uisus, auditus. Certe nemo quod facit nescit. Quæro unde ista his quos generas indulgeas, qualiter sensum inseras, oculos accendas, cor affigas. Hæc si potes, enarra. Habes ergo quod nescis, & tribuis quæ non intelligis, æquanimiter imperitus in tuis, insolenter in dei rebus ignarus.

Hic liber uidetur imperfectus, nec alter cum hoc cohæret.

Diui

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, AD CONSTANTIVM AVGVSTVM LIBER

Enignifica natura tua, domine beatissime Auguste, cũ benigna uoluntate cócordat. Et quoniam de fonte paternæ pietatis tuæ misericordia largiter profluit, quod rogamus, facile nos impetrare posse confidimus. Non solum uerbis, sed etiam lachrymis deprecamur, ne diutius catholicæ ecclesiæ grauissimis iniurijs afficiantur, & intollerabiles sustineant persecutiones & cótumelias, & quod est nefariũ, à fratribus nostris. Prouideat & decernat clementia tua, ut omnes se ubiq; iudices, quibus prouinciarũ administrationes creditæ sunt, ad quos sola cura & solicitudo publicorũ negociorũ pertinere debet, à religiosa se obseruantia abstineant. Neq; posthac præsumant atq; usurpent, & putent se causas cognoscere clericorũ, & innocentes homines uarijs afflictationibus, minis, uiolentia, terroribus frangere atq; uexare. Intelligit singularis & admirabilis sapientia tua, nó decere, nó oportere cogi & cópelli inuitos & repugnantes, ut se his subijciant & addicát ui oppressi, qui nó cessant adulterinæ doctrinæ corrupta semina aspergere. Ideirco laboratis, & salutaribus consilijs rempublicã regitis, excubatis etiam & uigilatis, ut omnes quibus imperatis, dulcissima libertate potiantur. Nó alia ratione quæ turbata sunt componi, quæ diuulsa sunt coerceri possunt, nisi unusquisq; nulla seruitutis necessitate astrictus, integrũ habeat uiuendi arbitriũ. Certe uoces exclamantium, à tua mãsuetudine exaudiri decet, Catholicus sum, nolo esse hæreticus: Christianus sum, nó Arianus: & melius est mihi in hoc seculo mori, quàm alicuius priuati potentia dominante castam ueritatis uirginitaté corrumpere. Æquumq; deb et uideri sanctitati tuæ, gloriosissime Auguste, ut qui timét dominum deũ & diuinum iudiciũ, nó polluantur aut contaminentur execrandis blasphemijs, sed habeát potestaté, ut eos sequantur episcopos & præpositos, qui & inuiolata cóseruant fœdera charitatis & cupiunt perpetuam & synceram habere pacé. Nec fieri potest, nec ratio patitur, ut repugnantia congruant, dissimilia cóglutinentur, uera & falsa misceantur, lux & tenebræ confundantur, dies quoq; & nox habeant aliquam coniunctioné. Si igitur (quod sine dubitatione & speramus & credimus) hæc permouent nó infimam, sed ingenitam tuam bonitaté, præcipe ut nó studiũ, nó gratiam, nó fauorem, locorũ rectores grauissimis hæreticis præstét. Permittat lenitas tua populis, quos uoluerint, quos putauerint, quos elegerint, audiant docentes, & diuina mysteriorũ solennia concelebrent, pro incolumitate & beatitudine tua offerant preces. Nó quisq; peruersus aut inuidus maligna loquatur. Nulla quidem suspitio erit nó modo seditionis, sed nec asperæ murmurationis. Quieta sint omnia, & uerecunda. At nunc qui Ariana & pestifera cótagione

tagione inquinati sunt, nõ cessant ore impio, & sacrilego animo Euangeliorum synceritatẽ corrumpere, & rectam Apostolorũ regulam deprauare. Diuinos prophetas nõ intelligunt. Callidi & astuti artificio quodam utuntur, inclusam perniciosam corruptelam exquisitorũ uerborũ uelamine contegunt. Non prius uenenatũ uirus infundunt, quàm simplices & innocentes sub prętextu nominis Christiani raptos atq; irretitos inuoluant, ne soli pereant, sed participes horrendi criminis sui reos faciãt. Et hoc obsecramus pietatẽ tuã, ut eos qui adhuc egregij uidelicet sacerdotes, qui tanti nominis præpollent dignitate, aut in exilio, aut in desertis locis tenentur, iubeas ad sedes suas remeare, ut ubiq; grata libertas sit, & iucunda lætitia. Quis nõ uidet, quis non intelligit, post quadringentos ferè annos, postq; dei unigenitus filius humano generi pereunti subuenire dignatus est, quasi ante non Apostoli, nõ post eorum martyria & excessus fuerint Christiani. Nouella nunc & teterrima lues, nõ corrupti aeris, sed execrandorũ blasphemorũ Ariana effusa est. Ita illi qui ante crediderũt, inanẽ spẽ immortalitatis habuerunt. Nuper didicimus, commenta hæc fuisse inuenta & à duobus Eusebijs & à Narcisso & Theodoro & ab Stephano & Achaico & Menophanto, & imperitis atq; improbis duobus adolescentibus Vrsatio & Valente, quorum epistolæ proferuntur, & idoneis testibus etiamnum conuincuntur, qui eos magis oblatrantes quàm disputantes audierint, quibusq; cõmunionẽ suam imprudenter & incaute cõmiscent, quia fiunt socij scelerum, participes criminũ, necesse est etiam eos qui in hoc seculo abiecti sunt & abdicati, cum aduenerit dies iudicij, pati supplicia sempiterna. Iam nemini dubiũ est, cuiuscemodi curam in absolutionem Athanasij, sancti illi uiri receperint, ut post synodi sententias, quas pro sacerdotalis iudicij reuerentia, fas fuerat sacerdotali uel ecclesiastica cõtinentia cõtineri, scribi ad regem, legationemq; instrui oportuerit. Sed quid aliud his literis quàm libertatem fidei & contagionem Ariani nominis deprecantur, orantq; uincula, carceres, tribunalia,

Fortè adytũ

& omne illud ferale * habitũ, nouas etiam in reos quæstiones inhiberi. Deus cognitionẽ sui docuit potius quàm exegit, & operationũ cœlestiũ admir
atione præceptis suis concilians autoritatẽ, coactam confitendi se aspernatus est uoluntatẽ. Si ad fidem ueram istiusmodi ius adhiberetur, episcopa-

[redacted]

lis doctrina obuiam pergeret, diceretq; : Deus uniuersitatis est, obsequio nõ eget necessario, nõ requirit coactam confessionẽ. Non fallendus est, sed promerendus. Nostra potius nõ sua causa uenerandus est. Nõ possum nisi uolentem recipere, nisi orantem audire, nisi profitentẽ signare. Simplicitate quærendus est, confessione discendus est, charitate amandus est, timore uenerandus est, uoluntatis probitate retinendus est. At uero quid istud quòd sacerdotes timere deũ uinculis coguntur, pœnis iubentur, sacerdotes carceribus cõtinentur, plebs in custodiam catenati ordinis constricta disponitur,

nitur, uirgines nudantur ad pœnam, sacrata deo corpora publico exposita conspectui, ad fructũ spectaculi & quæstionis aptantur? Cogunt, nempe nõ ut Christiani omnes sint, sed ut Ariani, & cõfessam in deo fidem ad cõsortium piaculi sui sceleris compellunt. Autoritate etiam nominis sui, in errorem imperatorem transducunt, tectum affirmantes, ut sub specie timoris dei, in hac peruersitate subditos sibi tradant, quæstiones poscunt, iudiciorũ subsidia desiderant, autoritatẽ regiam implorant, & nec sic peruersitatẽ sceleris sui erubescunt, extorquere cõuentiam plebium, nec cogi de iure potuerunt. Hæc si de ueteribus chartulis prolata ætatis nostræ tempus instruerent, ambigendum, ut opinor, tantis de rebus fuisset, & cũ ab alijs quibusq; pronunciari posceretur, reus quæreretur in fidem literarũ, in iudiciũ uitam, in accusatorũ fidem, in ipsius quoq; hominis mores atq; actus. Moueret enim absolutionem eius Arianorũ iuncta damnatio, magniq; periculi esset iudicium simul cum reatus & innocentiæ nõ suscepta rursum inquisitione dissoluere, totaq; in patrociniũ suum cum fidei doctrina autoritas sibi antiquitatis assisteret. At cum ipsi qui tunc Ariani hæretici damnati sunt, rem exagitent, turbent omnia, omnesq; ex potestate & ambitione corrumpant, & Athanasius si fuit, esse adhuc reus potest, testes loquantur, uideant iudices, fidei doctrina præceptis Euangelicis atq; apostolicis eluceat. Quæ obtusio intelligentiæ est? quæ cordis hebetudo? quæ obliuio spei? quæ mors scelerũ? quod odium ueritatis? in damnatorũ fauorem, dei amorem transducunt. Venio nunc ad id quod recens gestũ est, in quo se etiam professio sceleris ex secreto artis suæ dedignata est continere. Eusebius Vercellensis episcopus, est uir omni uita deo seruiens, hic post Arelatensem synodum cũ Paulinus episcopus tantis istorũ sceleribus contraisset, uenire Mediolanum præcipitur, collecta iam illic malignantium synagoga, decem diebus ad ecclesiam est uetitus accedere, dum aduersus tam sanctũ uirum maliciose peruersa consumit. Soporatis deinde consilijs omnibus, ubi libitum est, aduocatur. Adest unà cum Romanis clericis, & Lucifero Sardiniæ episcopo, conuentis ut in Athanasiũ subscriberent, ait de sacerdotali fide prius oportere constare, compertos sibi quosdam ex his qui adessent, hæretica labe pollutos, expositam fidem apud Niceam, cuius superius meminimus, posuit in medio, spondens omnia se quæ postularent, esse facturũ, si pro fidei professione scripsissent. Dionysius Mediolanensis episcopus chartam primus accepit: ubi profiteri scribendo cœpit, Valens calamũ & chartam è manibus eius uiolenter extorsit, clamans nõ posse fieri, ut aliquid inde gereretur. Res post clamorem multũ deducta in conscientiam plebis est, grauis omniũ dolor ortus est, impugnata est à sacerdotibus fides. Verentes igitur illi populi iudiciũ, è dominico ad palarium transeũt. Cuiusmodi sententiam in Eusebium longe antequàm ecclesiam ingrederetur, scripserint, de se loquitur ipsa sententia. Et hic liber uidetur imperfectus.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, AD CONSTANTIVM AVGVSTUM liber, quem Constantio ipse tradidit.

On sum nescius piissime imperator, ea quæ de nonnullis negocijs ad conscientiæ publicæ audientiam proferantur, pro dignitate eorum qui eloquuntur, uel grauia existimari solere, uel leuia, dum distantibus opinionibus, ambiguam sententiam ad studium intelligentiæ promouet hominis contemptus aut gratia. Sed mihi apud te de diuina te pia dicturo, nullus uulgatæ consuetudinis metus est, quia cũ sis bonus ac religiosus, nec uiciũ iudicij apud prudentes religionum, quid à quo audiat, sed an quæ audiat sint religiosa, diiudicet. Et quia mihi à deo de præsentia tua opportunitas præstita est, nec erga hæc quidem conscientiæ meæ cessauit officium, ut in eum quem apud te habeo de religione sermonem, indignitas fortè aliqua tecum loquentis offendat, Episcopus ego sum in omnium Gallicarum ecclesiarum atq; episcopotum cõmunione, licet in exilio permanens, & ecclesiæ adhuc per presbyteros meos communionem distribuens. Exulo autem non crimine, sed factione, & falsis nuncijs synodi apud te imperatorem pium, nõ ob aliquam criminum meorum cõscientiam per impios homines delatus. Nec leuem habeo querelæ meæ testem dominum meum religiosum Cæsarem tuum Iulianum, qui plus in exilio meo à malis cõtumeliæ, quàm ego iniuriæ pertulit. In promptu enim sunt pietatis uestræ literæ, falsa autem eorum omnia, qui in exilium meum procurauere, non in obscuro sunt. Ipse quoq; uel minister, uel autor gestorum omnium intra hanc urbem est. Circumuentum te Augustum, illusumq; Cęsarem tuum, ea confidens conscientiæ meæ conditione, patefaciam, ut si indignum aliquid non modo episcopi sanctitate, sed etiam laici integritate gessisse docear, nõ iam sacerdotium per ueniam expectem, sed intra pœnitentiam laici consenescam. Hæc autẽ dignantissime imperator, arbitrio tuo derelinquo, quatenus & quomodo me iubes loqui, & ea quæ maxime tecum in tempore hoc agenda sunt, prosequar. Dabis quidem id in præsens instructionis ad causam, ut præsentem eum, cuius ministerio exulo, usq; ad confessionem falsorum quæ gessit, adducam. Sed nihil de eo, nisi cũ iusseris, loquar. Nunc autẽ quia mihi metus est de mundi periculo, de silentij mei reatu, de iudicio dei, qui ut autẽ est desperandũ de uita, de immortalitate nõ tam mea quàm tua, uniuersorumq́; Quæ quia mihi cum plurimis communis est, hæc à me communis spei expectatio est. Recognosce fidem quam olim, optime ac religiosissime imperator, ab episcopis optas audire, & nõ audis. Dum enim à quibus ea requiruntur

ritur, sua scribunt, & non quæ dei sunt prædicant, orbem æternum erroris, & redeuntis in se semper certaminis circumtulerunt. Oportuerat enim humanæ infirmitatis modestia omne cognitionis diuinæ sacramentum illis tantum conscientiæ suæ finibus cõtineri, quibus credidit, neq; post confessam & iuratam in baptismo fidem in nomine patris, & filij, & spiritus sancti quicquam aliud uel ambigere, uel innouare, sed quorundam aut præsumptio aut facilitas, aut error, apostolicæ doctrinę indemutabilem constitutionem partim fraudulenter cõfessa est, & partim audacter egressa, dum in confessione patris, & filij, & spiritus sancti, ueritatem naturalis significationis eludit, ne id maneret in sensu, quod in regenerationis sacramẽto est confitendum. Ob hoc penes quorundam conscientiam nec pater pater, nec filius filius, nec spiritus sanctus spiritus sanctus est. Sub cuius necessitatis tanquam improbabili occasione scribendæ atq; innouandæ fidei exinde usus inoleuit, qui postquam noua potius cœpit cõdere, quàm accepta retinere, [illegible] nec ueterata defendit, nec innouata firmauit, & facta est fides temporũ potius quàm euangeliorum, dum & secundum annos scribitur, & secundum confessionem baptismi nõ tenetur. Periculosum nobis admodum, atq; etiam miserabile est, tot nunc fides existere, quot uoluntates: & tot nobis doctrinas esse, quot mores: & tot causas blasphemiarum pullulare, quot uitia sunt, dum aut ita fides scribuntur, ut uolumus, aut ita ut uolumus, intelliguntur: & cum secundum unum deum & unum dominum, & unum baptisma, etiam fides una sit, excedimus ab ea fide quæ sola est, & dum plures fiunt, ad id cœperũt esse, ne ulla sit: Conscij enim nobis inuicem sumus, post Niceni cõuentus synodum, nihil aliud quàm fidem scribi, dum in uerbis pugna est, dum de nouitatibus quæstio est, dum de ambiguis occasio est, dum de autoribus querela est, dum de studijs certamen est, dum in consensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse cœpit, propè iam nemo *Idẽ nunc agitur* Christi est. Incerto enim doctrinarum uento uagamur, & aut dum docemus, perturbamus: aut dum docemur, erramus. Iam uero proximi anni fides, quid iam de immutatione in se habet? Primum, homousion decernit taceri, sequens rursum* quæ homousion decernit & prædicat. *Fort.*usiã* Tertium deinceps, quæ usiam simpliciter à patribus præsumptam, per indulgentiam excusat. Postremum quartam, quæ non excusat, sed cõdemnat. Et quò tandem processum est, ut neq; penes nos, neq; penes quenquam ante nos, sanctum exinde aliquid atq; inuiolabile perseueret. De similitudine autẽ dei filij ad deum patrem, quod miserabilis nostri temporis fides est, ne nõ aut ex toto, aut tantũ ex portione sit similis, egregij scilicet arbitri, cœlestiũ sacramentorũ cõquisitores, inuisibiliũ mysteriorũ professionibus de fide dei calũniamur, annuas atq; menstruas de deo fides decernimus, decretis pœnitemus, pœnitentes defendimus, defensos anathematizamus, aut in no-

In tā manifesto mendo cō scribebāt exēplaria, quū ne mini dubiū sit esse legēdum: & mordentes inuicē, iam cōsumpti sumus &c.

stris aliena, aut in alienis nostra damnamus,* & morientes motū uicem, iam absumpti sumus ab inuicem. Fides deinde quæritur, quasi fides nulla sit. Fides scribenda est, quasi in corde non sit. Regenerati per fidem, nunc ad fidem docemur, quasi regeneratio illa sine fide sit. Christum post baptisma discimus, quasi baptisma aliquid esse possit sine Christi fide: emendamus, quasi in spiritum sanctum peccasse sit uenia. Sed impietatis ipsius hinc uel præcipue causa perpetua est, quod fidem apostolicam septuplo proferentes, ipsi tamen fidem euangelicam nolumus confiteri, dum impietates nostras nobis in populis multiloquijs defendimus, & magniloquentiæ uanitate aures simplicium uerbis fallentibus illudimus, dum euitamus de domino Christo ea credere, quæ de se docuit credenda, & per speciosum pacis nomen in unitatem perfidiæ subrepimus, & sub reijciendis nouitatibus rursum ipsi nouis ad deum uocibus rebellamus, & sub scripturarum uocabulo non scripta mentimur, uagi, prodigi, impij, dum & manentia demutamus, & accepta perdimus, & irreligiosa præsumimus. Quod hyeme undoso mari obseruati à nauigantibus maxime tutum est, ut naufragio desæuiente, in portum ex quo soluerant, reuertantur: uel incautis adolescentibus cõuenit, ut cum in tuenda domo sua mores paternæ obseruantiæ transgressi, profusa libertate sua usi sunt, iam sub ipso amittendi patrimonij metu solus illis ad paternam consuetudinem necessarius & tutus recursus est, ita inter hæc fidei naufragia cœlestis patrimonij iam penè profligata hæreditate, tutissimum nobis est, primam & solam euangelicam fidem confessam in baptismate, intellectam ꝙ retinere, nec demutare quod solum acceptum atq; auditum habeo bene credere, non ut ea quæ synodo patrum nostrorum continentur, tanquam irreligiose & impie scripta damnanda sint, sed quia per temeritatem humanam usurpantur ad cõtradictionem, quod ob hoc sub nomine nouitatis euangelium negaretur impericulose, tanquam sub emendatione innouetur. Quod emendatum est, semper proficit, ut dum omnis emendatio displicet, emendationem omnem emendatio consequuta condemnet, ac si iam, quicquid illud est, non emendatio aliqua sit emendationis, sed cœperit esse damnatio. In quantum ego nunc beatæ religiosæq; uoluntatis uere te domine Constanti imperator admiror, fidem tantū secundum ea quæ scripta sunt, desiderantem: & merito planè ad illa ipsa unigeniti dei eloquia festinans, ut imperatoriæ solicitudinis capax pectus etiam diuinorum dictorum conscientia plenum sit. Hoc qui repudiat, antichristus est, & qui simulat, anathema est. Sed unum hoc ego per hanc dignationis tuæ synceram audientiam rogo, ut præsente synodo quæ nunc de fide litigat, paucis me de scripturis euangelicis digneris audire, & loquar tecum de uerbis domini mei Iesu Christi, cuius uel exul sum, uel sacerdos. Habent enim uasa testea non ignobiles thesauros, & infirmiora corporum magis

teneren-

reuerenda sunt,& apud nos modo deū indocti piscatores locuti sunt: Super humilem & trementem uerba sua,secūdum prophetam, deus respicit. Fidem imperator quæris,audi eam non de nouis chartulis,sed de dei libris: scito eam posse etiam in occidente donari,unde uenientes in regno dei, cum Abraham,& Isaac,& Iacob recumbent. Memento eam non in quæstione philosophiæ esse,sed in euangelij doctrina. Non tam mihi rogo audientiam,quàm tibi,atq; ecclesijs dei.Ego enim penes me habeo fidem, exteriore non egeo. Quod accepi,teneo, nec demuto quod dei est. Sed memento tamen,neminem hæreticorum esse, qui se nunc nō secundū scripturas prædicare ea quibus blasphemat,mentiatur.Hinc enim Marcellius, uerbū dei cum legit,nescit:hinc Photinus, hominem Iesum Christum cum loquitur, ignorat:hinc & Sabellius,dum quòd ego & pater unum sumus, non intelligit,sine deo patre, & sine deo filio est:hinc & Montanus per insanas fœminas suas paracletum alium defendit: hinc & Manichæus & Marcion legem odit,quia litera occidit,& mundi princeps diabolus est. Omnes scripturas sine sensu loquuntur,fidem sine fide prætendūt.Scripturæ enim non in legendo sunt,sed in intelligendo:neq; in præuaricatione sunt,sed in charitate.Audi,rogo,ea quæ de Christo sunt scripta,ne sub eis ea quæ nō scripta sunt prædicentur. Summitte ad ea quæ de libris locuturus sum, aures tuas,fidem tuam ad deum erigas. Audi quod proficit ad fidem, ad unitatem,ad æternitatē. Locuturus sum tecum cum honore regni & fidei tuæ, omnia ad orientis & occidentis pacem profutura,sed publica cōscientia sub synodo dissidenti sub lite famosa.Prætermitto interim pignus futuri apud te sermonis mei,non aliqua ad scandalum,neq; quæ extra euangeliū sunt, defendam: sed intelliges à me in sacramento solius dei ueri, & quem misit Iesum Christum, prædicari unum deum patrem,ex quo omnia:& unū dominum Iesum Christum,per quem omnia, natū ex deo, qui est ante tempora æterna, & erat in principio apud deum deus uerbum, qui est imago dei inuisibilis,in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: qui cum in forma dei esset, humilians se salutis nostræ causa, formam serui ex conceptu spiritus sancti de uirgine accepit,factus obediens usq; ad mortē, mortem autem crucis: & post resurrectionem mortis deinde in cœlestibus sedens,aderit iudex uiuorum & mortuorum,& rex omnium æternorum seculorum. Est enim unigenitus deus, & deus uerus, & deus magnus,super omnia deus,& omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus Christus in gloria dei patris est. Hæc ego in spiritu sancto ita credidi, ut ultra hanc de domino Iesu Christo fidem non possim doceri:non per hæc adimens patrum fidei religionem,sed secūdum regenerationis meæ symbolum, & doctrinæ euangelicæ scientiam,ab ea iuxta ista non dissonans.

Et hic liber uidetur minutus.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, CONTRA ARIANOS, VEL AVXENTIVM MEDIOLANENSEM, LIBER.

Ilectißimis fratribus in fide paterna manentibus,& Arianam hæresim detestantibus episcopis, & omnibus plebibus, Hilarius cõseruus ueſter ſalutẽ. Speciosum quidem nomen eſt pacis,& pulchra eſt opinio unitatis, ſed quis ambigat eam ſolam eccleſiæ atq; Euangeliorũ unitam pacem eſſe quæ Chriſti eſt? Quã ad apoſtolos poſt paſſionis ſuæ gloriam eſt locutus, quam ad æterni mandati ſui pignus cõmendauit abiturus, hanc nos fratres dilectiſſimi, & amiſſam quærere,& turbatam componere,& repertam tenere curauimus. Sed huius ipſius temporis noſtri peccata non meruerunt, nec imminentis antichriſti præuij miniſtriq; ſunt paſſi, qui pace ſua, id eſt, impietatis ſuæ unitate ſe iactant, agentes ſe non ut Chriſti epiſcopos, ſed antichriſti ſacerdotes. Ac ne maledicis uerborũ in eos uti conuitijs arguamur, cauſam perditionis publicæ, ne cuiquam ignorata ſit, non tacemus antichriſtos plures eſſe, etiam apoſtolo Ioanne prædicante, cognouimus. Quiſquis enim Chriſtum, qualis ab apoſtolis eſt prædicatus, negauit, antichriſtus eſt. Nominis antichriſti proprietas eſt, Chriſto eſſe contrarium. Hoc nunc ſub opinione falſæ pietatis efficitur, hoc ſub ſpecie prædicationis euãgelicæ prædicatur, ut dominus Ieſus Chriſtus, dum prædicari creditur, denegetur. Ac primum miſerari licet noſtræ ætatis laborem,& præſentium temporum ſtultas opiniones congemiſcere, quibus patrocinari deo humana creduntur, & ad tuendam Chriſti eccleſiam ambitione ſeculari laboratur. Oro uos epiſcopi, qui hoc uos eſſe creditis, quibus nam ſuffragijs ad prædicandum euangelium apoſtoli uſi ſunt? quibus adiuti poteſtatibus Chriſtũ prædicauerũt, genteſq; ferè omnes ex idolis ad deum tranſtulerunt? An ne aliquam ſibi aſſumerent è palatio dignitatem, hymnum deo in carcere, inter catenas,& poſt flagella cantãtes? Edictiſq; regis Paulus cum in theatro ſpectaculũ ipſe eſſet, Chriſto eccleſiam cõgregabat? Nerone ſe, credo, aut Veſpaſiano, aut Decio patrocinantibus tuebatur, quorũ in nos odijs confeſſio diuinæ prædicationis effloruit. Illi manu atq; opere ſe alentes, intra cœnacula ſecreta q; coeuntes, uicos & caſtella genteſq; ferè omnes terra ac mari contra ſenatuſconſulta & regum edicta peragrantes, claues, credo, regni cœlorum non habebant? Aut non manifeſta ſe tum dei uirtus contra odia humana porrexit, cum tanto magis Chriſtus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nunc, proh dolor, diuinã fidem ſuffragia terrena commendant, inopſq; uirtutis ſuæ

Hic idem fit maxime

suæ Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur. Terret exilijs & carceribus ecclesia, credique sibi cogit, quæ exilijs & carceribus est credita: pendet ad dignationem communicantium, quæ persequentium est conse crata terrore: fugat sacerdotes, quæ fugatis est sacerdotibus propagata: diligi se gloriatur à mūdo, quę Christi esse nō potuit, nisi eam mundus odisset. Hæc de comparatione traditæ nobis olim ecclesiæ *nuncque deperditæ, res ipsa quæ in oculis omnium est atque ore, clamauit. Quid autem illud sit quod ignorandū ultra non sit, breuiter exponatur. Secundū placitam deo plenitudinem coartata sunt tempora. incircunscripta enim ratio eorū coelestibus libris docetur, ac necesse est in ipsam nos ętatē antichristi incidisse, cui secundum Apostolum ministris satanæ in lucis se angelū transformantibus, ab omnium ferè sensu & conscientia is qui est Christus aboletur. Vt enim erroris affirmatio certa sit, incerta uero opinio antefertur: sitque antichristo iam peruium, Christū eum esse se falleret, de quo nunc usque* discessum sit. Hinc illæ uariæ opiniones, hinc sub unius Christi fide prædicatio plurimorū, hinc Arij spiritus nuper ex angelo diaboli in lucis angelū transfiguratus, cuius hæreditas* nominis ad Valentem, Vrsatium, Auxentium, Germinium, Caium successit atque defluxit: nam ipsi nunc Christū nouum, per quem antichristus subreperet, intulerunt. Nolunt enim hunc suū Christum non eiusdem diuinitatis esse, cuius & pater est, sed esse eum præstantem cæteris alijs creaturis creaturam, eumque per uoluntatem dei ex nihilo substitisse, & eum ante omnia quidem secula, & ante omne omnino tempus natum ex deo deum esse, sed non ex substantia dei esse, neque diuinæ in eo natiuitatis maiestatisque eius, quæ dei est, intelligendā ueritatē, ne quàm uerus sit deus qui pater est, tam uerus sit deus qui filius est. Vt id quod unum esse filius & pater in euangelijs prædicātur, in uoluntatis tantum sit & charitatis societate, non in diuinitatis ueritate: quæ si in filio non eadem est ipsa illa quæ dei est, ut in confessione fidei deus unus sit, quur dominum filium, quur ante tempora & secula confitentur: nisi quia dei nomen sancto cuique per indulgentiā est destinatū, & regenerati omnes uere dei filij sunt, & angeli omnes per Christum utique conditi, *ante tempora, & ante omnia omnino secula sunt creati. Verū antichristum arbitror minori inuidia intro ducendum, miserisque credendum. Tribuunt Christo dei nomen, quia hoc & hominibus sit tributum. Fatentur dei uere filium, quia sacramento baptismi uere dei filius unusquisque perficitur. Ante tempora & secula confitentur, quod de angelis atque diabolo est non negandum. Ita domino Christo sola illa tribuuntur, quæ sunt uel angelorum propria, uel nostra. Cæterum quod deo Christo legitimum & uerum est, Christus deus uerus, id est, eadem esse filij quę patris diuinitas, denegatur. Et huius quidem usque adhue impietatis occasio per fraudem perficitur, ut iam sub antichristi sacerdoti-

Nunc incendijs

* Legendum, nūc quàm deperditæ, licet reclamātibus exemplaribus

Alij* dissensum

Alij* omnis

Alij* non

bus Christi populus non occidat, dum hoc putant illi filij dei esse, quod uocis est. Audiunt deum Christum, putant esse quod dicitur. Audiunt filium dei, putant in dei natiuitate inesse dei ueritatem. Audiunt ante tempora, putant id ipsum ante tempora esse, quod semper est. Sanctiores aures plebis, quàm corda sunt sacerdotū. Si deum uere Ariani prædicant, Christum deum sine fraude confessi sunt: quòd si deum dicunt & negant uerum, tribuunt nomen, adimunt ueritatem. Quanquam igitur impijssimis eorum blasphemijs plenæ omnes ecclesiarum chartæ, plenique iam libri sunt, quid proxime tamen acciderit, nō tacendum est. Cum edicto graui sanctus rex perturbari ecclesiam Mediolanensium, quę deum uerum Christum, & unius cum patre diuinitatis & substantiæ confitetur, sub unitatis specie & uoluntate iussisset, etiam importuna interpellatione suggessi, Auxentium blasphemum esse, & omnino hostem Christi habendum, atque adieci, eum aliter credere quàm rex ipse, aut alij omnes haberent. Quibus rebus permotus, audiri nos à quæstore & magistro præcepit. Considentibus una nobis cum episcopis ferè decem, primumque, ut in foro solet, de persona calumniatus est, damnatum me à quodam Saturnino, audiri ut episcopū non oportere. Non est nunc temporis, quid ad hæc responsum sit enarrare, sed qui tum audiebant, de fide potius, ut regi placuerat, agitandum esse decernūt. Cumque iam in arcto esset negandi periculo, credere se Auxentius Christū deum uerum, & unius cum deo patre diuinitatis & substantiæ est professus. Placuit igitur hoc scribi, & ne memorijs audientium quæ dicta essent, elaberentur, continuo libellum regi per quæstorem offero, quo quid conuenisset, contineretur: & ne quid mentiri arguar, eiusdem exempla subieci. Placet omnibus Auxentium hæc ipsa profiteri frequēter, qui ut ipse scriberet, est coactus. Qui diu consilia sua uersans, callidissime fidem regis eludit, dat scripturam stilo antichristi compositam. Nam primum ea quæ Niceæ Thraciæ omnium impietas ex se soluisset, sancta esse testatur, uim scilicet illatam episcopis, fidem esse ueræ confessionis affirmans. Negat quoque se scire Arium, cum in Alexandria in Ariana ecclesia, cui Gregorius præerat, presbyter esse cœpisset. Sed de Ariminensi synodo, quæ ab omnibus est religiose dissoluta, nihil dicamus, tantū diaboli commenta pandenda sunt. Cum placuisset igitur scribi deum uerum esse Christum, & unius cum patre diuinitatis esse atque substantiæ, ponitur talis ab eo, ut à callidissimo diabolo, sententia, quæ significaret Christum ante omnia tempora natum de um uerum filium, ut secundum Arianos ueritas ad filium, non ad deum referretur. Et ut longe maior differentia huius significationis existeret, subijcitur: Ex uero deo patre, ut in patre dei ueritas esset, in Christo ueritas tantum filij scriberetur. Dehinc procedēte sermone, unà ab Auxētio diuinitas prædicatur, & in ea non confitetur & filiū, ut in solo patre, nō etiam in filio esset

Tantū initiū posuit exemplorum

esset sola una diuinitas. Spargitur uero per populos, Auxentiũ uerum deũ Christum, & unius cum patre diuinitatis ac substantiæ esse scripsisse, neq; expositæ per me fidei dissidere sententiã, postq; ad cõmunionem eius rex pro fidei suę synceritate aduenit. Sed cum hoc mysteriũ impietatis diu occultatum iam non taceretur, dicerentq; fingi omnia, fidem negari, hominem atq; homines illudi, iubeor de Mediolano proficisci, cum consistendi mihi in ea inuito rege esset nulla libertas. Hęc igitur fratres, quibus dei iudicium in metu est, ita gesta esse significo. Auxentius quod negare timuit, noluit cõfiteri: nam expositionis ipsius exemplar subieci.* Si idem scripsit, arguite fallentem: si uero aliud scripsit q̃ professus est, intelligite iam Christũ per eum alium, id est, antichristum prædicari. Lusit quidem ille uerbis, quibus possit fallere electos, sed patet impietatis tantæ professio. Negat se duos deos prædicare, quia non duo patres sunt. Quis secundum hæc non uidet unius dei confessionem idcirco tantũ patri propriam esse, quia solus esset? Vnde & ille satanæ stilus extitit: Noui unũ solum uerum deum patrem. Et post maleuolas significationes: Similem, inquit, secundum scripturas filium genitori suo patri. Si usquam in sanctis uoluminibus hoc scriptum est, habet innocentię professionem. Si ueritate diuinitatis pater & filius unum sunt, quid similitudinis imperfecta opinio antefertur? Imago quidem dei Christus est, sed & hominẽ imaginem dei esse non dubiũ est, cum ad imaginem & similitudinem dei Adam factus sit. Quid tu hæres Arrij, Christo tantũ nostra cõcedis? Quid regem, quid comites, quid dei ecclesiam patris tui, id est, satanæ, arte circumuenis? Christũ deum dicis, quid fallis in nomine? Nega Mosen Pharaoni deum dictũ, Christũ filium & primogenitum dei loqueris. Nega primogenitum filium Israël deo esse, Christũ ante tempora natum asseris, & creatum. Nega diabolũ ante tempora & secula substitisse, Christũ similem patri memoras. Nega ad imaginem & similitudinem dei hominem esse cœpisse, solũ in Christo quod est denegas, ne deus uerus & unius cum patre diuinitatis atq; substãtiæ sit, & solitus es unà cum magistris tuis me hæreticũ arguere. Expone quibus potes literis, impietatis meæ causam, & blasphemiarũ mearum titulum propone. Mihi autem antichristus est, qui unius diuinitatis esse filium cum patre non confitetur, quiq; non ita unum deum uerum patrem prædicat, ut ueritas quoq; diuinitatis non intelligatur in filio. Si igitur unius diuinitatis Christus & deus sunt, quur hoc non simpliciter scripsisti? Si tibi non sunt, quur hoc non simpliciter denegasti? Arcanum igitur tam pestiferi mysterij optassem fratres ipse potius quàm per literas reuelare, & omnes blasphemias Auxentij uerbis singulis explicare: uerum quia id non licet, saltem unusquisq; quod sibi placet intelligat. Multa alia proferre ecclesiæ me pudor inhibet, & committere epistolæ Arianorum blasphemiarum dedecora pertimesco.

Deest exẽplar

Angeli ante mũdũ creati

Vnum moneo, cauete antichristum. male enim uos parietum amor cepit, male ecclesiam dei in tectis ædificijsq́; ueneramini, male sub his pacis nomen ingeritis. An ne ambiguum est, in his antichristũ esse sessurum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & uoragines sunt tutiores, in his enim prophetæ aut manentes, aut demersi, dei spiritu prophetabant. Absistite ab Auxentio satanæ angelo, hoste Christi uastato, perdito fidei negatore, quam sic est regi professus, ut falleret: sic fefellit, ut blasphemaret. Congreget nunc ille quas uolet in me synodos, & hæreticum, ut sæpe iam fecit, publico titulo proscribat, & quantam uolet iram in me potentium moliatur, mihi certe ille nunquam aliud quàm diabolus erit, quia Arianus est. Necq; pax aliquorum unquam optabitur, nisi eorum, qui secundum patrum nostrorum apud Niceam tractatum, anathematizatis Arianis, Christum deum uerum prædicabunt.

AVXENTII MEDIOLANENSIS EPISTOLA.

Beatissimis ac gloriosissimis imperatoribus, Valentiniano ac Valenti Augustis, Auxentius episcopus ecclesiæ catholicæ Mediolanensium. Ego quidem pijssimi imperatores, existimo non oportere sexcentorũ episcoporum unitatem post tantos labores ex contentione paucorũ hominũ resticari, abiectis decretis ante annos decem, sicut & scripta manifestant. Sed & si aliqui è plebe, qui nunq̃ cõmuni cauerant, necq; his qui ante me fuerunt episcopis, nunc amplius excitati ab Hilatio & Eusebio, perturbantes quosdam, hæreticũ me uocauerunt. Iussit uero pietas uestra cognoscere de his uiros laudabiles quæstorem & magistrum, & sicut prædixi non eos personã habere accusatorũ, aut iudicare, qui semel depositi sunt, dico autẽ Hilariũ, & qui ei cõsentiunt: tamen obediens serenitati uestræ, processi manifesta re, falsa dicẽtibus & blasphemantibus & uocantibus me Arianũ, & quasi non confitentem Christum filium dei deum esse. Exposui amicis pietatis uestræ meã confessionem, primum satisfaciens, quia nunq̃ sciui Arium, non uidi oculis, non cognoui eius doctrinam: sed ex infantia quemadmodum doctus sum, sicut accepi de sanctis scripturis credidi, & credo in unũ solum uerum deum patrem omnipotentem, inuisibilem, impassibilem, immortalem: & in filium eius unigenitum dominũ nostrum Iesum Christum, ante omnia secula & ante omne principium natũ ex patre deũ, ex uero deo patre, secundum quod scriptum est in euangelio: Hæc est autẽ uita æterna, ut cognoscant te solũ uerum deum, & quem misisti Iesum Christũ. Per ipsum enim omnia facta sunt, uisibilia & inuisibilia. Qui descendit de cœlis uoluntate patris propter nostrã salutem,

natus

natus de spiritu sancto ex Maria uirgine secundum carnem, sicut scriptum est, & crucifixum sub Pontio Pilato, sepultum, tertia die resurrexisse, ascendisse in coelis, sedere ad dexteram patris, uenturum iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum paracletum, quem misit dominus & deus noster saluator Iesus Christus discipulis ueritatis spiritū. Sic credidi, & credo sicuti & ascendēs in coelis unicus filius dei tradidit discipulis dicens: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Duos autem deos nunquam prædicaui, nec enim sunt duo patres, ut duo dij dicantur, nec duo filij, sed unus filius ex uno patre, solus à solo, deus ex deo, sicut scriptum est: Vnus pater deus, ex quo omnia, & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, propter quod & unam deitatem prædicamus. Omnes ergo hæreses quæ aduersus catholicam fidem uenirunt, semper quidem congregati episcopi catholici condemnauerunt & anathematizauerunt, specialiter autem cōuenientes Arimino, & inde condemnauimus. Catholicam autem & euangeliorum quam tradiderūt apostoli, hanc fideliter custodiuimus. Vt autem pietas uestra uerius cognosceret ea quæ gesta sunt in concilio Ariminensi transmisi, & peto ut ea libenter legi præcipiatis. sic enim cognoscet serenitas uestra, quia iam dudum damnati, depositi, hoc est, Hilarius & Eusebius contendunt ubiq; schismata facere. Quæ enim bene de sanctis scripturis catholicæ fidei exposita sunt, pietas uestra peruidet, hæc retractari non oportere.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE SYNODIS FIDEI CATHOLICAE contra Arianos, & præuaricatores Arianis acquiescentes.

D*Ominis & beatissimis fratribus, & coëpiscopis prouinciæ Germaniæ primæ & Germaniæ secundæ, & primæ Belgicæ & Belgicæ secundæ, & Lugdunensi primæ & Lugdunensi secundæ, & prouinciæ Aquitanicæ, & prouinciæ nouæ Populanæ, & ex Narbonensi plebibus, & clericis Tolosanis, & prouinciarum Britanniarum episcopis, Hilarius seruus Christi, in deo & domino nostro æternā salutem. Constitutū mecum habebam fratres charissimi, in tanto silentij uestri tempore nullas ad uos ecclesiastici sermonis literas mittere. Nam cum frequēter uobis ex plurimis Romanarum prouinciarū urbibus significassem, quid cū religiosis fratribus nostris orientis episcopis, fidei studijq; esset, quātaq; sub occasione temporalium motuū diabolus uenenato ore atq; lingua mortiferæ doctrinæ sibila protulisset, uerens ne in tanto ac plurium episcoporum calamitosæ impietatis uel erroris periculo taciturnitas uestra de pollutæ atq; impiatæ conscientiæ esset

Al.* dilectissimis

esset desperatione suspecta, nam ignorare uobis frequēter admonitis non licebat, mihi quoq; apud uos tacendum arbitrabar, dominicæ sententiæ ad modū memor, quæ post primam atq; iteratam conuentionem, eos qui etiam sub testimonio ecclesiæ inobedientes existerent, haberi sicut ethnicos publicanosq; iussisset. Sed beatæ fidei uestræ literis sumptis, quarum lenitudinem ac raritatem de exilij mei, & longitudine, & secretò intelligo constitisse, gratulanis sum in domino incontaminatos uos & illæsos ab omni contagione detestandæ hæreseos perstitisse, uosq; cōparticipes exilij mei, in quod me Saturninus, ipsam conscientiā suā ueritus, circumuento imperatore detruserat, negata ipsi usq; hoc tempus toto iam triennio cōmunione, fide mihi ac spiritu cohærere, & missam proxime uobis ex Syrmiensi oppido infidelis fidei impietatem, non modo nō suscepisse, sed nunciatam etiam significatamq; damnasse, necessarium mihi ac religiosum intellexi, ut nunc quasi episcopus, episcopis mecum in Christo communicātibus salutaris ac fidelis sermonis colloquia transmitterem, & qui per metum incertorum, conscientiæ tantum antea meæ, quòd ab his omnibus essem liber, gratulabar, nunc iam communis fidei nostræ integritate gauderem. O gloriosæ conscientiæ uestræ inconcussam stabilitatem. O firmam fidelis petræ fundamine domum. O intemeratæ uoluntatis illæsam imperturbatamq; constantiam. Mansit nanq;, atq; etiam nunc permanet post synodi Biturensis professionē, in qua partonos huius hæreseos ingredēdæ quibusdam uobis testibus denunciaueram, innocens inuiolataq; religio. Expectatis eñ sanctæ & indemutabilis perseuerantiæ gloriosum triumphum, non cedendo Saturnini minis, potestatibus, bellis, & cum omnia inchoandæ blasphemiæ in deū certamina mouerentur, manentesq; nunc usq; mecum in Christo fideles, neq; antea ad occasionē proruptura hæreseos *cessistis, & nūc omnem eius petulantiam in proruptionis congressione fregistis. Vicistis enim fratres, cum ingenti fidei communis gratulatione, & geminā habuit illæsæ conscientiæ uestræ honor gloriam, de integritate scilicet conscientiæ, & de exempli autoritate. Nam fidei uestræ imperturbatę inconcussæq; fama quosdam orientalium episcoporum sero iam ad aliquem pudorem nutritæ exinde hæreseos auctæq; commouit: & auditis his quæ aqud Syrmiū conscripta impijssime erant, irreligiosorum audaciæ quibusdam sententiarum suarum decretis contradixerunt. Et si diligenter sententia hæc expensa esset, fortè totius tractatus mei ratio non fuisset suspitiosa. Non enim tacuissem illic, quod non nisi cum scandalo esset audiendum. Et licet non sine aliquo aurium scandalo & piæ solicitudinis offensione restiterint, tamen adeo restiterūt, ut ipsos illos qui tunc apud Syrmiū in sententiam Potamij atq; Osij, ita ut ipsi consentientes confirmantesq; * consenserant, ad professionem ignorantiæ errorisq; compellerent, ut ipsi rursum subscribendo damnarent

Alij *cessatis

Alij *concesserant

damnarent, quod fecerant. Quod utiq; ideo fecerant, ut aliud ante damnarent. Sed tenet etiam nunc inuicta fides uestra spectabilem cõscientiæ suæ gloriam, & nihil subdolum, nihil ambiguum, nihil trepidum agere contenta, secure in Christo libertatis suæ professione persistit, ab eorum se communione qui episcopos blasphemijs suis contradicentes, in exilio detinent abstinendo, neq; se in iniusti iudicij reatum per assensum dissimulationis subdole aggregando. Nam post multum & grauem omnium nostrum ob eas res quæ irreligiose ab impijs gerebantur dolorem, ex eo intra nos tantum cõmunio dominica cõtinetur, ex quo his perturbationibus uexari ecclesia cœpta est, ut exulent episcopi, demutentur sacerdotes, plebes terreatur, fides periclitetur, humano arbitrio ac potestate doctrinæ dominicę decreta statuant. Hoc fides illęsa uestra neq; nescire se simulat, neq; pati posse profitetur, nõ se extra conscientiæ crimen futurã intelligens ex ipso dissimulationis assensu. Et quanquam in omnibus quæ gessistis & geritis, constantem fidei uestrę libertatem & securitatem testemini, tamen etiam in eo feruentis spiritus ardorem probastis, quod nonnulli ex uobis quorum ad me potuerũt scripta deferri, quæ exinde orientales, fidei professionibus gerant & gesserũt, significari uobis humilitatis meæ literis efflagitastis, etiam hoc mihi onus imperitissimo atq; indoctissimo omniũ ex affectu charitatis addentes, ut quid ipse super omnibus dictis eorũ sentiam indicem, cum difficillimum sit sensum ipsum propriæ meæ fidei secundum intelligentiæ affectum loquendo proferre, ne dum modo facile sit intelligẽtiam eorum quæ absolute in hoc omni loco legentibus rationem consilij mei, quam literis complexus sum, àb alijs dicantur exponere. Oro autem uos per domini misericordiam, ut quia mihi ȧd uos de diuinis, ut uoluistis rebus, & de fidei nostræ intemerata cõscientia, erit per literas has sermo, ne quisquam de me ante sermonis consummationem per literarum exordia existimet iudicandum. Iniquum est enim nisi comperta usq; ad finem ratione dictorum, prȩiudicatam sententiam ex initijs, quorum causa adhuc ignoretur afferre, cum non de incboatis ad cognoscendum, sed de absolutis ad cognitionem sit iudicandum. Est enim mihi nõ de uobis, ut dominus sensui meo conscius est, sed de quibusdam nimium apud se cautis & prudẽtibus metus, non intelligentibus per beatum Apostolum sibi, ne supersaperent præceptum, ὑπερφρονεῖν quos uereor nolle omnia ea quorũ absolutio à me in consummatione erit prȩstanda cognosci, dum uerũ intelligi ex ijs quæ absoluentur euitant. Sed quisquis hæc legenda & cognoscenda susceperit, modũ sibi atq; mihi patientiæ fidelis indulgeat, & usq; ad absolutionem uniuersa percenseat. Fortè enim omnis hic fidei meæ sermo præstabit, ut neque furtiui hæretici quod uolunt fallant, & perfecti catholici quod desiderant, consequantur. Obsequor igitur charitatis uestræ impatientissimæ uolũtati, & omnes fides quę

post

post sanctam Synodũ Nicenam diuersis temporibus & locis æditæ sunt, cum sententiarum omnium atq; etiam uerborum additis per me expositionibus destinaui. In quibus si quid uitiosum inesse intelligetur, nemo mihi uitium potest assignare dictorum. Internũcius enim, ut uoluistis, sum ipse, non conditor. Si quid uero rectum atq; ex doctrinis apostolicis deprehendetur, nemo ambigit non interpretantis in eo esse gloriam, sed autoris. Ego tamen quę gesta sunt, fideliter transmisi, uos an catholica, an hæretica sint, fidei uestræ iudicio comprobate. Quanquã enim responderi literis uestris necessatium fuerit, quibus mihi communionem dominicam fidei uestræ scriptis miseratis, & quidam etiam ex uobis ad Synodum quæ in Bythynia futura uidebatur acciti, firmissima fidei cõstantia intra communionem se meam continentes, se à cæteris extra Gallias abstinerent. Et dignum sanè erat episcopali ministerio ac uoce, in tanto hæreticorum furore, aliqua uobiscum per literas piæ fidei consilia conferre. Non enim cum corporibus nostris exulans, uinctum ac detentum esse potuit dei uerbum, ut non communicari uobiscum posset ubicunque, sed maxime cum comperissem Synodos in Ancyra atq; Arimino congregandas, & ex singulis prouincijs Gallicanis binos uel singulos eò esse uenturos, ea quæ inter nos atq; orientales episcopos mutuis suspicionibus detinentur, per me qui in orientis partibus continebar, exponenda uobis licet iam scientibus, atq; ędenda existimaui, ut cum hanc prorumpentem à Syrmio hæresim & uos condemnassetis, & illi cum anathemate iudicassent, sciretis tamen in cuius fidei professionem id ipsum quod uos gesseratis, etiam ab orientalibus episcopis esset effectum, & uos quos maxime uellem futuris Synodis probabiles elucere, non paterer uno atq; eodem apostolicæ fidei sensu catholica sentientes, aliqua saltem à catholicæ fidei synceritate ignorata uerborũ opinione differre. Et quidem rectum ac conueniens existimo, ut antequam de uerborum suspicionibus ac dissensionibus in eo sermonẽ, ea quæ ab orientalibus episcopis aduersum conscriptam apud Syrmium hæresim, dicta & constituta sunt, uerbis quàm possim absolutissimis demonstrem, non quod non ab alijs planissime omnia ædita sint, sed quod ex Græco in Latinum ad uerbum expressa translatio affert plęrunq; obscuritatem, dum custodita uerborum collatio eandem absolutionem non potest ad intelligentiæ simplicitatem conseruare. Meministis nanq; in ea ipsa scripta proxime apud Syrmium blasphemia, id tentatum ac laboratum fuisse, ut dum pater unus & solus omniũ deus prędicatur, deus esse filius negaretur, & dum de homousio & homoeusio taceri decernitur, id decretũ esse, ut aut ex nihilo, ut creatura, aut ex alia essentia, ut consequentia creaturarum, & non ex deo patre deus filius natus cõfirmaretur. Tum porrò in eo quod honore, claritate, dignitate, maiestate pater maior diceretur, id esse quæsitũ, ut filius his omni-

bus quibus pater maior est, indigeret. Postremo dum ignorabilis natiuitas eius asseritur, per hoc ignorãtiæ decretũ nescire quod ex deo sit iuberemur. Perinde quasi iuberi decernicꝙ possit, ut quis aut quod ignoratus sit sci/ at, aut quod scierit ignoret. Ipsam aũt ex solido impijssimę blasphemiæ pe stem inuitus licet subdidi, ut responsionũ quę è diuerso ab orientalibus po/ sitæ sunt, absolutius & uitius & ratio nosceretur, quibus studij fuit, ut secun dum intelligentiæ suæ sensum omnibus hæreticorum artibus contrairent.

Exemplũ blasphemiæ apud Syrmiũ per Osium & Potamiũ cõscriptæ. Cum nõnulla putaretur esse de fide disceptatio, diligẽter omnia apud Syr mium tractata sunt & discussa, præsentibus sanctissimis fratribus & coepi/ scopis nostris, Valente, Vrsatio & Germinio. Vnum cõstat deum esse om/ nipotentem patrem, sicut per uniuersum orbem creditur, & unicũ filiũ eius Iesum Christum dominũ, saluatorem nostrũ, ex ipso ante secula genitum. Duos autẽ deos nec posse nec debere prædicari, quia ipse dominus dixit: Ibo ad patrem meum & patrem uestrũ, deum meum & deum uestrũ. Ideo omniũ deus unus est, sicut apostolus docuit: An Iudæorum deus tantum? nonne & gentium? imò & gentium. Quoniam quidem unus deus qui iu/ stificat circuncisionem ex fide, & præputiũ per fidem. Sed & cætera conue/ nerunt, nec ullam habere potuerunt discrepantiam. Quod uero quosdam aut multos mouebat de substantia, quæ Græce usia appellatur,* id est, ut expressius intelligatur, homousion dicitur, aut homoeousion, nullam om/ nino fieri oportere mentionem. Nec quencꝙ prædicare* eadem esse ratio/ ne, quod nec in diuinis scripturis contineatur, & quod superbi nominis sci/ entia sit, nec quisquam possit natiuitatem filij enarrare, de quo scriptũ est: Generationem eius qui enarrabit? Scire autem manifestum est solum pa/ trem, quomodo genuerit filium suum, & filium quomodo genitus sit à pa/ tre. Nulla ambiguitas est, maiorem esse patrem. Nulli potest dubium esse, patrem honore, dignitate, claritate, maiestate, & ipso nomine patris maio/ rem esse, filio restante: Qui me misit, maior me est. Et hoc catholicum esse, nemo ignorat, duas personas esse patris & filij, maiorem patrẽ, filium sub/ iectum, cum omnibus his quæ ipsi pater subiecit. Patrem initium non ha/ bere, inuisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse. Filium autem na tum esse ex patre, deũ ex deo, lumen ex lumine. Cuius filij generationem, ut ante dictum est, neminem scire nisi patrem suum. Ipsum autem filium dei dominum & deum nostrum, sicut legitur, carnem uel corpus, id est, ho/ minem suscepisse ex utero uirginis Mariæ, sicut angelus prędicauit. Vt au/ tem scripturæ omnes docent, & pr æcipue ipse magister gentium Aposto/ lus, hominem suscepisse de Maria uirgine, per quem compassus est. Illa au tem* clauis totius fidei & illa confirmatio, quod trinitas semper seruanda est, sicut legimus in euangelio: Ite & baptizate omnes gentes in nomine pa

Al.* idem

Al.* ea de causa

Al.* clausu/ la est

tris & filij & ſpiritus ſancti. Integer, perfectus numerus trinitatis eſt. Paracletus autem ſpiritus per filium eſt, qui miſſus uenit iuxta promiſſum, ut Apoſtolos & omnes credentes inſtrueret, doceret, ſanctificaret.

His itaq; tot & tantis impietatis profeſſionibus ęditis, has rurſum è contrario orientales epiſcopi in unum congregati ſententiarũ definitiones condiderunt. Sed quia frequens nobis nuncupatio eſſentiæ ac ſubſtantiæ neceſſaria eſt, cognoſcendum eſt quid ſignificet eſſentia, ne de rebus locuturi, *Vſia quid* rem uerborum neſciamus. Eſſentia eſt res quæ eſt, uel ex quibus eſt, & quę in eo quod maneat ſubſiſtit. Dici autem eſſentia, & natura, & genus, & ſubſtantia uniuſcuiuſq; rei poterit. Proprie autẽ eſſentia idcirco eſt dicta, quia ſemper eſt. Quæ idcirco etiã ſubſtantia eſt, quia res quæ eſt neceſſe eſt ſubſiſtat in ſeſe: quicquid autem ſubſiſtit, ſine dubio in genere uel in natura, uel ſubſtãtia maneat. Cum ergo eſſentiã dicimus ſignificare naturã, uel genus uel ſubſtantiã intelligimus eius rei quæ in his omnibus ſemper eſſe ſubſiſtat. Nũc igitur præſcriptas ab orientalibus fidei definitiones recenſeamus.

1 Si quis audiens, imaginem eſſe filiũ dei inuiſibilis, idem dicat eſſe imaginem dei quod & deum inuiſibilem, quaſi nõ confitens uere filium, anathema ſit. Expoſitiones omnes ſi quid habent criminis, intra ſe habent: cæterum non habere in publica facie exiſtimantur. Sed quia ſcirem mea ſola Syrmiũ eſſe delata, excluſa eſt aſſertio uolentiũ nominibus tantũ patrem & filiũ prædicare, cum imago omnis, eius ad quem imaginetur, ſpecies indifferens ſit. neq; enim ipſe ſibi quiſquã imago eſt, ſed eũ cuius imago eſt, neceſſe eſt ut imago demõſtret. Imago itaq; eſt rei ad rem coęquãdæ imaginata & indiſcreta ſimilitudo. Eſt ergo pater, eſt & filius, quia imago patris eſt filius: & qui imago eſt, ut uere imago ſit, ſpeciem neceſſe eſt & naturam & eſſentiam ſecundum quod imago eſt, in ſe habeat autoris.

2 Et ſi quis audiens filium dicentem: Sicut enim pater habet uitam in ſemetipſo, ſic & filio dedit uitam habere in ſemetipſo, eundem dicat, qui accepit à patre uitam, qui cõfitetur hoc idem: Ego uiuo propter patrẽ, quem & illum qui dederit, anathema ſit. Diſcernitur perſona accipiẽtis & dantis, ne ipſe ſit idem unus & ſolus. Cum enim anathema ſit, qui ſolitarium atq; unicũ in accipiẽtis & dantis profeſſione crediderit, nõ poteſt intelligi idem atq; unus à ſe accepiſſe qui dederit. Neq; enim eſt ipſe ſolus qui uiuit & per quẽ uiuit, quia alius eſt ſibi uiuẽs, alius profitẽs ſe uiuere per autorẽ: & unũ atq; eundẽ nemo profitebitur qui uita utatur, & per quẽ ſit cauſa uiuendi.

3 Et ſi quis audiens unigenitũ filiũ, inuiſibilis dei ſimilem, nõ dixerit eſſentia filiũ, qui eſt imago dei inuiſibilis, cuius imago & iuxta eſſentiã intelligitur, quaſi nõ uere dicens filiũ, anathema ſit. Indiſcreta cõfirmatur indiſſimiliſq; natura. Cum enim unigenitus filius, & imago inuiſibilis dei ſit, neceſſe eſt per ſpeciem atq; naturã ſimilis eſſentia ſit. Aut quomodo inter filium

atq;

atq; patrem natura discernitur generis indifferentis, cum in his quæ patris
sunt propria, subsistens filius, per naturã in se genitã cõsistat, gloriæ scilicet,
uirtutis, potestatis, inuisibilitatis, essentiæ, atq; ita in his paribus diuinitatis
bonis intelligitur. Neq; ille minor esse cum filius sit, neq; hic præstate cũ pa-
tet sit, cum patri filius & coimaginatus ad speciẽ sit. Nec sit dissimilis in ge-
nere, quia diuersitatẽ substãtiæ geniti ex substãtia patris & filij similitudo
nõ recipit, & omnẽ in se diuinitatis paternæ, qualis & quanta est, formã in-
uisibilis dei filius & imago cõplectit̃, & hoc uere est esse filiũ, paternæ scili-
cet formę ueritatẽ, coimaginatę in se naturæ perfecta similitudine retulisse.

Et si quis audiens hoc: Quomodo enim pater habet uitã in semetipso, 4
sic & filio dedit uitã habere in semetipso, similem nõ dicat etiã iuxta essen-
tiam filiũ patri, ipso testante quod sic habet, quemadmodũ dixit, anathe-
ma sit. Manifestũ est enim, quòd uita in patre hic intelligitur substantia si-
gnificata: uita quoq; in unigenito, quæ ex patre generata est, essentia intel-
lecta, ita similitudinẽ essentiæ ad essentiã significari cõnectitur. Tali cõfessi
one originis suæ indiscretæ naturæ perfecta natiuitas est. Quod enim in u-
troq; uita est, id in utroq; significatur essentia: & uita quæ generatur ex ui-
ta, id est, essentia quæ de essentia nascitur, dum nõ dissimilis nascit̃ scilicet,
quia uita ex uita est, tenet in se indissimilem naturã originis suæ, quia & na-
tæ & gignentis essentiæ, id est, uitæ quæ habetur, & data est, similitudo nõ
discrepet. Quod enim ex se deus eũ ex naturæ suæ similitudine genuit, nõ
deseruit in eo genitã similitudinẽ naturalis proprietate substãtiæ. Non enĩ
aliud habet q̃ dedit, & sicut uitã habẽs, ita habendã dedit uitã Ac sic quod
de essentia tanq; uita ex uita, simile sui secundũ essentiã nascitur, nullam di-
uersitatem ac dissimilitudinem admittit geniti & gignents essentia.

Si quis cõdidit uel creauit me, & genuit me, ab eodẽ audiens, hoc genu- 5
it me, nõ tame ex similitudine essentię intelligat, sed idem esse dicat, genuit
me & cõdidit me, quasi nõ dicens filiũ de deo perfectũ, ex duobus nomini-
bus significarũ filiũ, sed per duo nomina, hoc est, cõdidit me & genuit, con-
ditionẽ tantũmodo dicens, & nequaq; filiũ, sicut tradidit sapientia ex duo-
bus piũ intellectũ, anathema sit. Dicentibus creaturã uel cõditionẽ esse fili-
um dei cõtraitur ratione subiecta. Nanq; impietatis hæreticorũ hinc pro-
phana præsumptio est, quòd legisse se dicãt: Dominus cõdidit uel creauit
me. id ipsum enim cõditio & creatio uidetur intelligi. Sed consequentẽ sen-
tentiam subtrahentes, ex qua intelligentiã prior sumit: ex prima arripiunt
impietatis suæ autoritatẽ, ut creaturã dicant, quia sapientia dixerit se crea-
tam. Quæ si creata est, quomodo potuit & nasci? quia omnis natiuitas quę
cunq; est, in naturã suam ex natura gignente cõsistit. Creatio aũt sumit ex-
ordium de creantis potestate: potente scilicet creatore ex nihilo cõdere crea
turam. Sapientia itaq; quæ se dixit creatã, eadem in cõsequenti se dixit &

B 2 geni-

genitam, creationē referens ad parentis indemutabilem naturā, quæ extra humani partus speciem & cōsuetudinem, sine imminutione aliqua ac demutatione sui creauit ex se ipsa quod genuit. Creatis enim opus nō habet passionē aut permixtionis, aut partus. Esse enim aliquādo incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro potestate quod condidit: & est opus uirtutis creatio, nō naturæ ex natura gignente natiuitas. At uero natiuitas, legitimæ originis & genuinæ naturæ profectus est. Ex natura enim generante naturā sumpsit genita natura. Sed quia dei filius nō corporalis patitudinis est genitus exemplo, sed ex perfecto deo perfectus deus natus est, idcirco ait creatā se esse sapientia, iam omnes in generatione sua coporales passiones excludens. At uero ut ostenderet, nō creationis in se, sed natiuitatis naturā esse, subiecit & genitā, ut cum creatā se & genitā confitetur, absolutam natiuitatis suæ intelligentiā præstaret: dum & indemutabilem patris naturā in creatione significat, & legitimā ac propriā ex deo patre genitam naturæ suæ ostendit esse substantiā. Atq; ita perfectę natiuitatis intelligentiam, creationis & generationis attulit sermo, cum alterū sine demutatione, alterū in proprietate naturæ est. Fitq; utrunq; unū, & unum utrunq; perfectum, dum & filius ex deo ac sine demutatione dei natus est, & ex patre nascitur ut creetur, & indemutabilis ex se, ac naturalis filio, pater sic filiū condit ut generet. Hæresis ergo creaturā esse dei filiū profiteri ausa damnatur, quia impiā creaturę dei ex nihilo opinionē, impassibili per eam diuinitatis perfectione mōstrata cōsequēs professio naturalis generatiōis extinguat.

6 Et si quis in filio patris similitudine secundū essentiā quidem, ipso filio reuelante, per hæc quæ dicit: Sicut enim pater habet uitā in semetipso, sic & filio dedit habere uitā in semetipso, iuxta efficientiā aūt per ea quæ docet. Quæ enim pater facit, eadē & filius similiter facit, solā secundū efficaciam similitudinē cōcedens: iuxta essentiam uero, quod est principalissimū fidei nostrę, filiū fraudet, quasi semenpsum fraudans cognatione uitę perpetuę, quæ est in patre & filio, anathema sit. Conclusi hæretici scripturarū autoritatibus hoc solū tribuere solent filio, ut patri tantū uirtute similis sit, adimāt autē ei similitudinē naturæ, stulti atq; impij nō intelligentes, nō nisi ex naturæ similitudine similitudinē esse uirtutis. Neq; enim aliquando inferior natura, superioris à se potiorisq; naturæ uirtutē cōsequetur. Aut quid hæc asserentes, de omnipotente patre deo profitebūtur, si uirtuti suæ uirtus naturæ inferioris exæquatur? Non enim potest negari quin filius idem possit cum dixerit: Quæcunq; facit pater, eadē & filius facit similiter. Sed similitudini uirtutis, naturæ similitudo succedit, cum dicit: Sicut enim pater habet uitā in semētipso, ita & filio dedit uitā habere in semetipso. In uita, naturæ & essentiæ significatio est, quæ sicut habetur, ita data esse docetur ad habendum. Tenet ergo uitę similitudo uirtutis similitudinē. Similitudo enim uirtu-

uirtutis nõ poteſt eſſe diſſimilis naturæ, atq; ita neceſſe eſt, ut eſſentiæ ſimilitudo uirtutis ſimilitudinẽ cõſequatur. Quia ſicut ea quæ pater facit, eadẽ & filius facit: ita ſicut habet uitã pater, ſic habendã filio dedit uitã. Cõdemnatur ergo impiæ profeſſionis temeritas, quæ uirtutis ſimilitudinẽ cõfitens, diſſimilitudinẽ auſa ſit prædicare naturæ, cum principalis ſpei noſtræ fides ſit, indifferentem in patre & filio diuinitatis ſubſtantiam confiteri.

Et ſi quis patrem & filiũ credere ſe promittens, patrẽ diſſimilis ſibi eſſen- 7
tiæ dicat, ſed ſimilis efficaciæ, quaſi prophanas & nouas uoces cõtra eſſentiam filij loquẽs, & interimens uerũ dei filiũ eſſe, anathema ſit. Cõfuſis permixtiſq; uerbis ueritatẽ frequentiſſime hæretici eludũt, & incautorũ aures communiũ uocabulorũ ſono capiũt, patrem & filiũ ſolis nominibus, nõ etiam per ueritatẽ naturalis & genuinæ eſſentiæ prædicãtes, quia omniũ creationum ſciant dici deũ patrem, & ſanctos quoſq; nũcupari meminerint dei filios, quo exemplo patrẽ & filium ſecundũ cõmunia uniuerſitatis nomina cõfitentur, ut pater & filius dicãtur potius ꝙ ſint: dicũtur enim, nõ etiã ſunt, ſi in his differentis eſſentiæ diſcreta natura eſt, cum nõ poſſit paterni nominis ueritas niſi ex naturæ ſuæ progenie acquiri. Pater itaq; nõ poteſt alienæ à ſe ac diſſimilis ſubſtãtiæ pater dici, quia natiuitas perfecta nõ habet diſſidentem originalis ſubſtantiæ diuerſitatẽ. Repudiatur ergo hæc omnis impietas, quæ patrem nõ ſecundũ naturam ſuam, genitiq; ex ſe filij patrem loquatur. Neq; enim pater per id dicetur deus, ſi habeat nirtuti atq; efficaciæ ſuæ ſimilẽ creationem, ſed ſi genuerit nõ diſſimilis atq; alienæ à ſe eſſentiæ naturã: quia diuerſitatẽ paternæ naturæ natiuitas naturalis nõ recipit. Atq; ob id anathema ſint, qui patrem aſſerãt diſſimilis ſibi naturæ patrem eſſe, ut ex deo aliud ꝙ deus natus ſit, & putent eſſentiã patris à ſe in filio degeneraſſe gignendo. Perimunt enim quantũ in ſe eſt, ipſam illam innaſcibilem patris & indemutabilem eſſentiam, quia auſi ſunt in unigeniti ſui natiuitatem, diſſimilitudinem degeneratæ eſſentiæ naturalis ingerere.

Et ſi quis intelligens ſimilem ſecundũ eſſentiam filium, eius cuius & fili- 8
us intelligitur, eundem dicens filiũ quem patrem, aut patrem patris, aut per emanationem, aut aliquã paſſionẽ, quemadmodũ corporales filios, ab incorporali patre incorporalem filiũ ſubſiſtentem, anathema ſit. Cauetur in omnibus aduerſum ſingularũ peruerſitatum uitia, neq; occaſio fraudis admittitur. Plures enim hæreticorũ, idcirco ſimilem ſecundũ diuinitatẽ eſſe patri filiũ dicunt, ut per ſimilitudinis proprietatẽ eundẽ patrem eſſe quem filium cõfirment, quia indiſcreta ſimilitudo admittere uideatur unici ac ſingularis occaſionem. Quod enim non diſſentit in genere, id uidetur in unione manere naturæ. Sed natiuitas nõ admittit hanc fabulã, quia unio nõ habet natiuitatem: quod enim natũ eſt, habet natiuitatis ſuæ patrem. Neq; quia indiſcreta eſt naſcentis à gignente natiuitas, ideo ipſe eſt & generator & ge-

nitus,cum nō possit nisi alius atq; alius esse genetans & generatus,neq; rur sum dissimilis esse possit natus & generans. Anathema ergo est qui in pa tre & filio naturæ similitudinē ad abolendā filij personalem significantiam Al.*prædi/ *personabit. Quia cū in nullo differat res à re per mutuā similitudinē, simi/ cabit litudo tamen ipsa nō recipiens unionem, patrem & filiū per id quod filius indemutabilis similitudo patris est,cōfitetur. Non enim aut pars est filius patris,ut unus dici possit & natus & generans. Neq; emanatio est, ut conti/ nenti fluxu per corporalem & indiuiduū procursum, idem ipse fluxus te/ tentus in origine,ipsum sibi sit serie atq; tractu cohærenti, origo quod flu/ xus,sed perfecta natiuitas est,& cum naturæ similitudine manens, nō con ceptu & partu corporali corporaliter inchoata, sed secundū eiusdem natu/ ræ similitudinem incorporalis filius ex incorporali patre subsistens.

9 Et si quis propterea,quòd nūq; patet filius intelligit,& quòd filius nun/ q; pater intelligitur,aliū dicēs filiū præter patrē,propterea quòd alius sit pa ter,alius sit filius,secundū quod dictū est:Alius est qui testimoniū perhibet mihi, q me misit pater,ptopter hāc piā in ecclesia intelligendā proprietatē personæ patris & filij,timēs nequādo idem intelligat filius & pater, similē nō dicat etiā iuxta essentiā patri,anathema sit. Dictū ad apostolos domini est:Estote prudētes ut sunt serpētes,& simplices ut colūbæ. Per quod diffi/ dentium à se animantiū inesse nobis uoluit naturā,sed ita ut serpentinā pru dentiā colūbæ simplicitas tēperaret, & simplicitatē colūbę prudētia serpen tis instrueret:fieretq; & simplex sapiētia,& sapiens simplicitas,quod præce ptum in huius fidei expositione seruatū est. Nam cū superior de qua locuti sumus,sentētia id cauisset,ne per similitudinē essentiæ,personalis unio præ dicaretur,neq; ut naturæ indifferētia perimeret filij natiuitatē,& unus ac so litarius nobis esset in sensu,quia alter ab altero non differret in genere: sed cōsequēti sentētia illi prudētię serpētis,cui cōfigurari cū colūbę simplicitate præcipimur,p simplicē atq; apostolicā prudētiā rursum occursum est,ne for tè p id quod psonalis unio nō reciperet,quia alius sit pater,alius sit & filius, prædicatio iterū dissimilis naturæ possit obtepere:ne dū alius est qui misit, & alius q missus est,quia non unus est missus & mittēs,discretę ac dissimilis naturę existimarenē esse missus & mittēs,cū diuersę essentię esse nō possint natus & genetans. Renneē itaq; in patre & filio naturæ indifferētis similitu do per essentiæ natiuitatē. Nō tamē damnū psonę affert, ut unus sit missus & mittēs,similitudo naturæ. Neq; rursum in personæ proprietate, cum nō possit ipse sibi unus & filius & pater dici, aufert similitudo naturæ, atq; ita & natiuitatis ueritas ad similitudinē proficit essentię, & similitudo essen/ tiæ nō adimit natiuitatis personalem ueritatem. Neq; rursum professio gi/ gnentis & geniti similitudinē excludit essentiæ, quia cum gignens & geni/ tus unus esse nō possit, nō tamen diuersæ naturæ sint natus & generans.

Et si

10 Et si quis in aliquo tempore patrem deũ unigeniti filij intelligat, & non super tempora, & super omnem humanam existimationem unigenitũ filium sine passione extitisse, quasi prætergrediens euaogelicam prædicationem, quæ temporũ quidem intercapedinem de patre & filio aspernata est: fideliter autem nos docuit, quòd in principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud deum, & deus erat uerbum, anathema sit. Pia professio est, patrem nõ intra tempora contineri. Omnem enim intelligentiæ sensum excedit intemporalitas, paterni nominis ueritas. Et si ipsa paterni nomiois, per quod impassibilis origo nascentis est, religiosa confessio est, nõ tenetur tamen in tempore, quia nõ potest æternus & infinitus deus pater iotelligi temporalis. Et secundum euangelicã prædicationem cognoscitur uoigenitus deus, uerbum magis iam in principio apud deum esse quàm nasci.

11 Et si quis seniorem tempore patrẽ dicat filio ex se unigenito, iuniorem autem filium patre, anathema sit. Similitudo essentię cõfigurata in genere, indifferens quoq; docetur in tempore: ne qui imago est dei, qui uerbũ est, qui deus est apud deum in principio, qui similis est patri, interiecto inter se ac patrem tempore, noo perfectum in se habeat quod & imago est & uerbum est & deus est. Si enim tempore iunior prædicatur, amisit & imaginis & similitudinis ueritatem, quia similitudo iam non sit quæ dissimilis reperiatur in tempore. Quia ipsum illud quod deus pater est, tempus aliquod non potest habere ne pater sit. Ex quo nec in filio tempus potest esse ne filius sit. Atq; ob id, nec pater filio senior, nec filius patre iunior esse dicendus est, quia utriusq; nominis ueritas non possit esse sine altero.

12 Et si quis intemporalẽ unigeniti filij de patre* substantiã ad innascibilẽ dei essentiã referat, quasi filiũ patrem dicẽs, anathema sit. Dedisse superior definitio occasionẽ hæreticis uidebatur, cum tempus natiuitatis filij negaretur, quia nefas esset, si pater esset in tempore. In tẽpore aũt esset, si filius tempori subderetur, ut per hãc opportunitatẽ temporis abnegati, sub filij nuncupatione pater, qui innascibilis esset, singularis atq; unicus, ipse sibi & pater & filius prędicaretur. Quia ubi nascendi tempus excludit, illic opinio uidetur innascibilitatis admitti, ut natus nõ putet, cuius natiuitas nõ sit in tempore. Idcirco ne p hãc occasionẽ tẽporis abnegati hęresis unionis irreperet, & hæc impietas dãnatur, quę audeat intẽporalẽ natiuitatẽ ad unicã ac singularem innascibilis essentiæ referre substantiam, cum aliud sit intemporalem esse, aliud sit esse non natum, quorum uoum habeat, licet extra tempus, natiuitatẽ, aliud ipsum sibi, ad id quod est, solus atq; idem autor æternus sit. Percucurrimus charissimi fratres, omnes orientalium episcoporum æditas fidei definitiões, quas aduersum emergentẽ proxime hæresim, congregati intra Synodũ condidere: & oos quantum potuimus, ad intelligentiæ eorũ sensum, expositionis nostræ sermonẽ coaptauimus, famulãtes po

*ὑπόστασιν male uersum

tius eorum dictis, quam dictorũ alienorum autores existimãdi, quibus aduer/sum nouã & prophanã impietatem, hæc cõscientiæ suæ, & adeptæ iampri/dem doctrinæ suæ instituta decernũt, & eos qui hanc apud Syrmiũ hære/sim cõscripserant, uel cõscriptam susceperant, ignorationem confitentes, ad subscriptionẽ decretorũ talium coëgerũt. Vbi filius patris imago perfecta est. Vbi sub indifferentis imaginis proprietate, per fraudem prophanã fili us nõ aboletur, ut pater sit. Vbi imago patris filius prædicatur per similitu/dinis ueritatẽ, à substantia patris, cuius imago est, substantię diuersitate nõ differt. Vbi per habitã à patre uitam, & acceptã à filio uitã, nihil differens in substantia quæ significatur in uita, habeat pater, quã filius accepit ad ha bendum. Vbi non creatura est filius genitus, sed à natura patris indiscreta substantia est. Vbi sicut inter patrem & filiũ indifferens uirtus est, ita nullã inter se diuersitatẽ patiatur essentiæ. Vbi pater generando filiũ, nihil ex se in eodem degenerat diuersitate naturę. Vbi quia nihil differat in utroque na turæ proprietas, tamen similitudinis personaliũ nominũ respuat unionem, ne subsistens unus sit, qui & pater dicatur & filius. Vbi quia pie dicitur & pater mittens, filius missus, in nullo tamen inter patrem & filiũ, id est, inter missum atque mittentem discernatur essentia. Vbi nõ intra tempora paterni nominis ueritas continetur. Vbi filius patre non est posterior in tempore. Vbi ultra tempus omne perfecta natiuitas, inopsibilitatis in se nõ admit/tit errorem. Et hæc quidem fratres charissimi, omnis quæ edita est fidei do ctrina, per paucos iuxta uniuersitatis modũ orientales, sub his ipsis propè diebus, quibus uos ingestam hæresim respuistis, emersit, cuius exponen/dæ ea fuit ratio, quòd unius substantię silentiũ decernebatur. Sed iam supe rioribus diuersisque temporibus, multis hic causis postulantibus, fides alias necesse fuit conscribi, quæ quales sint ex ipsis intelligetur, omnibus quæ ab his gesta sunt cognitis, ut facilius tum & plenius earũ rerum, de quibus in/ter nos quæstio est, absolutionẽ religiosam & unitati cõgruam afferamus.

Expositio ecclesiasticæ fidei quę exposita est in Synodo, habita per En cænias Antiochenæ ecclesiæ cõsummatæ, quam exposuerunt qui affuerũt episcopi nonaginta & septem, cum in suspitionẽ uenisset unus ex episcopis quòd praua sentiret, consequenter euangelicæ & apostolicæ traditioni.

Credimus in unũ deũ patrẽ omnipotentẽ, cũctorũ quę sunt ędificatorẽ & factorem & prouisorẽ, ex quo omnia: & in unũ dominũ Iesum Christũ filiũ ipsius unigenitũ deum, per quẽ omnia, qui generatus est ex patre, deũ ex deo, totũ ex toto, unũ ex uno, perfectũ de perfecto, regem de rege, do/minum de domino, uerbũ, sapientiã, uitã, lumen uerũ, uiam ueram, resurre/ctionem, pastorem, ianuam, inconuertibilem & incõmutabilem, diuinita/tis essentiæque & uirtutis & gloriæ incommutabilem imaginem, primũ ædi/tum totius creaturæ, qui semper fuit in principio apud deũ uerbum deus,

iuxta quod dictum est in euãgelio:Et deus erat uerbum, per quem omnia facta sunt,& in quo omnia constant,qui in nouissimis diebus descendit de sursum,& natus est ex uirgine secundum scripturas,& agnus factus est mediator dei & hominum,prædestinatus fidei nostræ & dux uitæ.dixit quippe:Non enim descendi de cœlo ut facerem uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui me misit. Qui passus est,& resurrexit pro nobis tertia die, & ascendit in cœlis, & sedet in dextera patris, & iterum uenturus cum gloria iudicare uiuos & mortuos.Et in sanctum spiritum, qui in paraclesim & sanctificationem & cõsummationem credentibus datus est,iuxta quod & dominus Iesus Christus ordinauit discipulis dicens:Pergite & docete uniuersas gentes,baptizantes eas in nomine patris & filij & spiritus sancti.Manifesta utiq; patris,uere patris,certaq; filij,uere filij, notaq; spiritus sancti,uere spiritus sancti,hisq; nominibus non simpliciter, neq; ociosis propositis, sed significantibus diligenter propriam uniuscuiusq; nominatorũ substantiam & ordinem & gloriam,ut sint quidem per substantiam tria,per consonantiam uero unũ.Hanc ergo habentes fidem, & ab inito & usq; in finem habituri in conspectu dei & Christi,omnem hæreticã prauam sectam anathematizamus,& si quis præter salubrem scripturarũ & rectam fidem docet, dicens aut tempus, aut spatium, aut seculũ, aut esse, aut fuisse prius quam generaretur filius, anathema sit.Et si quis filium conditionẽ dicit,quemadmodum unum conditionum:aut natiuitatem,sicut sunt natiuitates: aut factionem,sicut sunt facturæ,non sicut diuinæ scripturæ tradiderunt,singulæ quæque superius dictæ sunt. Et si quis aliud docet, aut euangelizat præter quod accepimus,anathema sit. Nos enim omnibus quæ diuinis scripturis tradita sunt à prophetis & apostolis,uere & cum timore & credimus & sequimur.Minus fortè expresse uidetur de indifferenti similitudine patris & filij fides hæc locuta esse,maxime cum de patre & filio & spiritu sancto ita senserit significatam in nominibus propriam uniuscuiusq; nominatorum substantiam & ordinem & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam uero unum.Et primum sciendum est, nõ aduersum hæresim quæ dissimilis substantiæ patrem & filium & spiritum sanctum ausa est prædicare,in Antiochia fuisse conuentum, sed aduersus eam quæ post sanctam Synodum Nicenam in id proruperat, ut tria nomina patri uellet ascribere,de qua suo loco tractauimus.Memini enim me in exordio sermonis,patientiam & æquanimitatem legentium atq; audientium usq; ad absolutionem omnium dictorum meorum poposcisse, ne temerarius quisq; in me iudex ante cognitionem perfecti sermonis existeret.

Tria in diuinis unitas | *Conditio pro creatura* | *Tria*

Volens igitur congregata sanctorum Synodus impietatẽ eam perimere,quæ ueritatem patris & filij & spiritus sancti, nominum numero eluderet,ut non subsistente causa uniuscuiusq; nominis, triplex nuncupatio obti

netet sub falsitate nominum unionem, ut pater solus atq; unus idem atq; ipse haberet & spiritus sancti nomen & filij, idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocētes, non substantiam patris & filij & spiritus sancti diuersitate dissimilis essentiæ separantes. Quod autem dictum est, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam uero unum, non habet calumniam. Quia cognominato spiritu, id est, paracleto consonantiæ potius quàm essentiæ, per similitudinem substantiæ prædicari conuenit unitatem. Cæterum omnis superior sermo in nullo patrem & filium essentiæ ac naturæ diuersitate discernit. Vbi enim dicitur, deum de deo, totum ex toto, non ambigitur totum deum ex toto deo natum. Nam & dei de deo natura nō differt, & totus ex toto, in ijs est ipse in quibus pater est. Vnus ex uno, passiones humani partus, & conceptiones excludit, ut dum unus ex uno est, non aliunde nec diuersus, aut aliud sit qui est unus ex uno, perfectus à perfecto. Non differt præter originis causam ab innascibilitate natiuitas, cum perfectio utriusq; nō differat. Rex de rege. Non admittit uno atq; eodem nomine potestas connuncupata dissimilitudinem potestatis. Dominum de domino. Dominatus quoq; æquatur in domino. Nec recipit differentiam confessa in utroq; sine diuersitate dominatio. Illud uero quod post multa alia subiectum est, incōuertibilem & immutabilem diuinitatis & essentiæ & uirtutis & gloriæ incommutabilem imaginem, absolutū est. Nam ex deo deus, ex toto totus, ex uno unus, & ex perfecto perfectus, & ex rege rex, & ex domino dominus, cum in eo omnis diuinitatis gloria atq; natura in qua pater permanet, natus quoque subsistat, & filius etiam hoc ex paterna substantia habet, ne demutabilis fiat. Non enim in eo nascente ea de qua est natus, demutata natura est, sed indemutabilem essentiam natus obtinuit, ex indemutabilis autoritate naturæ. Nam quamuis imago est, tamen incōmutabilis est imago. Non commutatus in eo scilicet per dissimilitudinem paternæ essentiæ, ex qua est genitus natura, quia in eo imago paternæ essentiæ nascebatur. Iam uero cum primus æditus esset totius creaturæ, doceretur & ille semper fuisse in principio apud deum. Verbum deus dicitur, dum primus æditur. Natus fuisse ostenditur, dum semper fuit, nec tempore *separatus à patre. Non ergo uideri potest diuisio substantiarum, quæ nihil aliud studuit quàm ut per trium subsistentium nomen triplicis uocabuli excluderet unionem, ad separationem diuersæ in filio & in patre substantiæ introducta, cum totius fidei expositio patrem & filium innascibilem & unigenitum, nec tempore, nec nomine, nec essentia, nec dignitate, nec dominatione discernat. Dignum autem est conscientia communi etiam cæteras eorundem episcoporū orientalium diuersis & locis & temporibus conscriptas fides noscere, ut per plures confessiones synceritas conscientiæ possit intelligi.

Tres substantiæ in deo

Al.* separatur

Sancta

Sancta synodus in Sardica congregata ex diuersis prouincijs orientalium partium, Thebaida, Aegypto, Palestina, Arabia, Phœnice, Syria Cœle, Mesopotamia, Cilicia, Cappadocia, Póto, Paphlagonia, Galatia, Bithynia, Hellesponto, Asia, Phrygijs duabus, Pisidia, Cycladum insularũ, Pamphylia, Caria, Lydia, Europe, Thracia *Eminonto, Massilia cũ Mysia, Pannonijs duabus, hãc exposuimus fidem. Credimus in unum deum patrem omnipotentem creatorem & factorum uniuersorum, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Credimus & in unigenitũ eius filium dominum nostrum Iesum Christum, qui ante omnia secula ex patre genitus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia, & quæ in cœlis & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia, qui est uerbum & sapientia & uirtus & uita & lumen uerum, & qui in nouissimis diebus propter nos incarnatus est, & natus ex sancta uirgine, qui crucifixus & mortuus est & sepultus, & resurrexit ex mortuis tertia die, & receptus est in cœlo, & sedet in dextera patris, uenturus iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuiq; secundũ opera eius. Cuius regnũ sine cessatione permanet in immensa secula. Sedet enim in dextera patris, nõ solũ in hoc seculo, sed etiã in futuro. Credimus & in spiritũ sanctum, hoc est, paracletũ, quem promittens apostolis post reditũ in cœlos, misit docere eos ac memorari omnia per quę & sanctificantur synceriter in eum credentiũ animę. Eos aũt qui credunt, de non extantibus esse filium dei, uel ex alia substantia & nõ ex deo, & quod erat aliquando tempus aut seculũ quando nõ erat, alienos nouit sancta & catholica ecclesia. Similiter & eos qui dicũt, tres esse deos, uel Christũ non esse deum, & ante secula neq; Christũ, neq; filium eum esse dei, uel eum ipsum esse patrem & filiũ & spiritum sanctũ, uel innascibilem filium, uel quod neq; uolũtate pater genuerit filium, anathematizat sancta & catholica ecclesia.

Fides secundũ orientis synodum

*Al. *Eminũto*

Hilarius. Breuibus expositio fidei huius, sed absolutissimis usa est definitionibus. Nã cõdemnans eos, qui de nõ extantibus esse filiũ dei dicerẽt, originem ei non cœptã, sed manentẽ dedit. Ac ne hæc origo eius, ex qua natus est manens, alia potius q̃ dei intelligeretur esse substantia, etiã eos blasphemos pronũciat, qui ex alia aliqua substantia, & nõ ex deo filiũ natum esse loquerent, atq; ita cum nõ ex nihilo subsistit, neq; aliunde q̃ ex deo quod est extitit, nõ potest ambigi in his natus esse quæ dei sunt, quia neq; de non extantibus, neq; alia q̃ de innascibili patris & æterna substantia, unigenita filij generatur essentia. Respuit uero & interualla temporũ ac seculorum, ut qui per naturam non differt, non possit separabilis esse per tempus. Ex omni autem parte, qua se circumagere solicitudo potuit, hęreticorum ingenijs aditus obstruitur, ne quid esse diuersitatis prædicetur in filio. Anathematizat nanq; eos qui tres deos dicunt, quia secundũ naturæ ueritatem, numerum nuncupationũ substantia ista nõ recipit, nisi ut hominibus atq; angelis

solet, cum nomen tribuitur ex honore meritorum, naturæ tamen inter eos & deum differens est substantia, & idcirco dij plures sunt. Cæterum in natura dei deus nnus est, ita tamen, ut & filius deus sit, quia in eo natura non differens sit: & cum deus ex deo sit, non potest non uterq; deus esse, quorum per generis indifferentiam non discernatur essentia. Numerus autem nominis in nuncupatione respuitur, quia non est in naturæ qualitate diuersitas. Cum igitur anathema sit duos deos dicens, anathema sit filiū deum denegans, absolute ostenditur unius ad utrunq; nominis unitatem de proprietate indifferentis esse substantiæ, cum in confessione innascibilis dei patris, & unigeniti dei filij, neutro à se dissimilitudine essentiæ differente dicitur, ut uterq; cum deus sit, deus tamen unus & credendus sit & prædicandus. Solicita itaq; multum diligentiq; cautela episcoporū fides munit naturæ genitæ & gignentis indifferentiam, nominis unionem cōfirmans. Tamen ne rursum unius dei prædicatio, unicam ac sine progenie sua solitarij dei uelit affirmare substantiam, statim etiam hanc condemnat temeritatē, quæ quia deus unus est, unum ac solitarium deum patrem, habenem in se nomen patris & filij confitetur, cum in generante patre & nascente filio deus unus esset ob indifferentem abinuicem naturæ substantiam prædicandus. Innascibilem quoq; filium, sanctorum fides nescit, quia natura filij nisi ex natiuitate nō extat. Natiuitatis autem in eo à deo perfecta natura est, ut qui ex substantia dei natus est, etiam ex consilio eius ac uoluntate nascatur. Ex uoluntate enim atq; consilio, non ex corporalis passione naturæ essentiæ dei, de essentia dei, absoluta perfectio est.

Consequens autem est, ut eam nunc fidem retractemus, quę non olim, tunc cum Photinus episcopatu deiectus est, cōscripra est. Exemplū fidei Syrmio ab orientalibus contra Photinū conscriptæ. Credimus in unum deum patrē omniporentem, creatorem & cōditorem, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terris nominatur. Credimus & in unicū filium eiusdem dominum nostrū Iesum Christū, qui ante omnia secula ex patre natus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia. Qui & est uerbum & sapientia & uita, & lumen uerum, qui in nouissimis diebus propter nos incorporatus est, & natus de sancta uirgine, & crucifixus & mortuus & sepultus, q & resurrexit ex mortuis tertia die, & ascendit in cœlū, & sedet in dextera patris, & uenturus est in consummatione seculi iudicare uiuos & morruos, & reddere unicuiq; secundum opera sua, cuiusq; regnū sine fine perseuerans permanet in æterna secula. Erit enim sedens in dextera patris, non solū in hoc seculo, uerum etiam & in futuro. Et in spiritum sanctum, id est, paracletū, quem promitens apostolis, posteaquam cœlum ascendit, misit docere eos, & commonere omnia, per quem & sanctificantur credentium in eum synceriter animæ.

Eos

Eos autem qui dicunt, de nullis extantibus eſt filius, uel de alia ſubſtan/ 1
tia, & non ex deo: & quod erat tempus uel ſeculum quando non erat, alie/
nos ſcit ſancta & catholica eccleſia. Si quis autem patrem & filium duos 2
dicit deos, anathema ſit. Et ſi quis unum dicens deum, Chriſtum autem 3
deum ante ſecula filium dei obſecutum patri in creatione omniũ non con/
fitetur, anathema ſit. Et ſi quis innaſcibilem deũ, uel partem eius de Ma/ 4
ria natum eſſe audet dicere, anathema ſit. Et ſi quis ſecundum præſcienti 5
am uel prædeſtinationem, ex Maria dicit filium eſſe, & non ante ſecula ex
patre natum apud deum eſſe, & per eum facta fuiſſe omnia, anathema ſit.

Si quis ſubſtantiam dei dilatari & contrahi dicit, anathema ſit. Si quis 6.7
dilatatam ſubſtantiam dei filiũ dicat facere, aut latitudinẽ ſubſtantiæ eius,
ſicuti ſibi uidetur, filium nominet, anathema ſit. Si quis inſitum uel prola 8
tiuum uerbum dei filium dicat, anathema ſit. Si quis hominem ſolum di 9
cit de Maria filium, anathema ſit. Si quis deũ & hominem de Maria na/ 10
tum dicens, deũ *innaſcibilem ſic intelligit, anathema ſit. Si quis uerbũ ca 11
ro factum eſt audiens, uerbum in carnem tranſlatum putet, uel demutatio *ἀγέννητος
nem ſuſtinentem accepiſſe carnem dicit, anathema ſit. Si quis unicum fi/ 12
lium dei crucifixum audiens, deitatem eius, corruptionem, uel paſſibilita/
tem, aut demutationem, aut diminutionem, uel interfectionem ſuſtinuiſſe
dicat, anathema ſit. Si quis, faciamus hominem, nõ patrem ad filium di/ 13
xiſſe, ſed ipſum ad ſemetipſum dicat deũ locutum, anathema ſit. Si quis 14
filium non dicat Abrahæ uiſum, ſed deum innaſcibilem, uel partem eius di
cat, anathema ſit. Si quis cum Iacob non filium quaſi hominem colluctа 15
tum, ſed deum innaſcibilem, uel partem eius dicat, anathema ſit. Si quis, 16
pluit dominus à domino, nõ de filio & patre intelligat, ſed ſeipſum à ſeipſo
dicat pluiſſe, anathema ſit. Pluit enim dominus filius à domino patre. Si 17
quis dominum & deum, non patrem & filium quaſi dominum à domino
intelligat, quia dominũ & deum duos dicat deos, anathema ſit. Non enim *Filius patri*
exæquamus uel conformamus filium patri, ſed ſubiectũ intelligimus. Ne/ *ſubiectus eti/*
que enim deſcendit in Sodomam ſine patris uoluntate, neq; pluit ex ſe, ſed *am iuxta na/*
à domino autoritate patris: nec ſedet in dexera à ſemetipſo, ſed audit di/ *tiuitatem diuinam*
centem patrem: Sede ad dexteram meam. Si quis patrem & filium & ſpi 18
ritum ſanctum unam perſonam dicat, anathema ſit. Si quis ſpiritumſan 19
ctum paracletum dicens, innaſcibilem deum dicat, anathema ſit. Si quis, 20
ſicut docuit nos dominus, nõ alium dicat paracletum à filio, dixit enim: Et
alterum paracletum mittet uobis pater, quem rogabo eum, anathema ſit.

Si quis ſpiritumſanctum patrem dicat patris uel filij, anathema ſit. Si 21.22
quis patrem & filium & ſpiritumſanctum tres dicat deos, anathema ſit.

Si quis, quod dictũ eſt: Ego deus primus, & ego deus nouiſſimus, & præ 23
ter me non eſt deus, ad deſtructionem idolorum dictum, & eorum qui nõ

sunt dij, in destructionem unici ante secula dei Iudaice dictum intelligens,
24 anathema sit. Si quis uoluntate dei tanquàm unum aliquid de creatura
25 factum dicat filium, anathema sit. Si quis nolente patre natũ dicat filium,
anathema sit. Non coactus pater, uel naturali necessitate ductus, cum nol-
let genuit filium, sed mox ut uoluit, sine tempore & impassibiliter ex se uni-
26 genitum demonstrauit. Si quis innascibilem & sine initio dicat filium tan
quàm duo sine principio, & duo innascibilia, & duo innata dicens, duos faci
at deos, anathema sit. Caput enim quod est principium omnium filius, ca-
put autem quod est principium Christi, deus. Ita enim ad unum, qui est si-
ne principio, omniũ principium, per filiũ uniuersa referimus, & iterum con-
Christus ministrat etiam ut deus filius firmantes Christianissimi intellectum, dicimus: Quoniam si quis Christum
deum filium dei ante secula subsistentem & ministrantem patri ad omniũ
perfectionem non dicat, sed ex quo de Maria natus est, ex eo & Christum
& filium nominatũ esse & initium accepisse, ut sit deus, anathema sit. Hi-
larius. Necessitas & tempus admonuit eos qui tum cõuenerant, per mul-
tiplices quæstiones latius ac diffusius expositionẽ fidei ordinare. Quia mul
tis & occultis cuniculis in catholicam domum ea quæ per Photinum reno-
uabatur hæresis, tentaret irrepere, ut per singula genera intemeratæ & illæ-
sæ fidei unicuiq; generi hæreticæ ac furtiuæ fraudulentiæ contrairetur: es-
sentq; totidem fidei absolutiones, quotidem essent quæsitæ perfidiæ occa-
siones. Ac primũ post generalem illam atq; indubitatam sacramentorum
expositionem, hinc exponendæ fidei aduersum hæreticos cœpit exordiũ.
1 Eos autẽ qui dicunt, de nullis extantibus est filius, uel de altera substan-
tia & non ex deo, & quod erat tempus uel seculum quando non erat, alie-
nos scit sancta & catholica ecclesia. Quis hic ambiguitatis locus, aut quid ex
synceræ fidei conscientia reliquum est? Non est de nõ extantibus. Vt ei ex-
tans origo sit, non est extans ei ad originem substantia aliqua alia, nisi sola
quæ dei est. Vt in eo quidem nihil aliud quàm deus sit, quia non ex nihilo
extans aliunde nõ subsistit. Non differt in tempore, ut cum patre sit intem-
poralis & filius. Inseparabilia itaq; inter innascibilem patrem & unigenitũ
filium cuncta sunt, quos in tempore pares ipsa illa unius tantũ paternæ in-
nascibilitatis æternitas, ex qua natiuitas sumitur, indifferenti in nullo discer-
2 nat essentiæ. Si quis autẽ patrem & filium duos dicit deos, anathema sit.
3 Et si quis unum dicens deum, Christum autem deum ante secula filium
dei obsecutum patri in creatione omnium non confitetur, anathema sit. Re
rum nobis absolutam intelligentiam ipsa illa nominis religiosa professio
tribuit. Cum enim in damnatione sit, patrem & filium duos deos dicere: &
rursum anathema sit, filium deum negare substantiæ diuersæ alterius ab al
tera, opinio in prædicandis dijs duobus excluditur. Non enim est alia præ-
ter illam dei patris, ex qua dei filius deus intemporalis est natus, essen-
tia,

tia. Nam cum necessario deum patrem confitemur, & absolute Christum
dei filium deum prædicamus,& inter hæc duûm deorum sit irreligiosa con
fessio,nō possunt secundū naturæ indifferentiam & nomen indifferens nō
unum esse in essentiæ genere,quorum essentiæ nomē nō licet esse nisi unū.
Si quis innascibilem deum,uel patrem eius de Maria natū esse audet di- 4
cere,anathema sit.Ne quod nuncupatæ essentiæ in patre & filio,per indissi
milem naturam nomen unum est,occasionem hæreticis præstaret,ut inna-
scibilem deum uel patrem eius nasci de Maria prędicarent,occursum est sa
lutaris definitione sententiæ,ut anathema esset hoc confitens.nō enim reli-
giosa unitas nominis ex indifferentis naturæ essenria constituta,personam
genitæ ademit essentiæ,ut unica ac singularis dei substantia per unionē no
minis intelligatur,cum utriusq; essentiæ nomen unum,id est,deus unus,ob
indiscretæ in utroq; naturæ indissimilem substanriam prędicetur. Si quis 5
secundū præsciennam & prædestinationem,à Maria dicit filium esse,& nō
ante secula ex patre natum apud deū esse,& per eum facta esse omnia,ana
thema sit.Deum omnium nostrum dei filium antequàm corporeus nasce-
retur,negaturi,secundū præscientiam & prædestinationem,non secundum
naturæ subsistentis essentiam fuisse confirmant, id est, ut per præscientiam
patris,quia cum prædestinauir ut esset, aliquando scilicet gignendus ex uir
gine nunciatus nobis fuerit potiusquàm ante secula in naturæ diuinæ sub-
stantia natus extiterit, utq; omnia quæ ipse in prophetis de incorporatio-
nis suæ ac passionis sacramentis locutus est, secundum præscientiam de eo
à patre sint dicta. Itaq; doctrinæ huius peruersiras cōdemnatur, ut cogni-
tus nobis unigenitus filius dei,natus potius ex patre ante secula,& ipsa secu
la cum creaturis omnibus cōdens, quàm prædestinatus sit esse gignendus.
Si quis substantiam dei dilatari & conttahi dicit,anathema sit.Contrahi 6
& dilatari,corporalis est passio,deus autē qui spiritus est,& spirat ubi uult,
nō se per demutationem substantiæ aut dilatat aut contrahit.Extra corpo-
ralis enim naturæ necessitatem liber manens, quod uult id præstat ex sese.
Impium ergo est,substantiæ demutationem libertati tantæ uirtutis ascribe
re. Si quis dilatatam substantiam dei filium dicat facere, ant latitudinem 7
substantiæ eius nominet filium,anathema sit.Superior sententia etsi inde-
murabilem docere deū noluerit,ad hanc se tamen sequentem hæresim prę
parauit. Quidam enim ausi sunt innascibilem deum usq; ad sanctam uirgi
nem,substantiæ dilatatione protendere,ut latitudo deducta, quodam na-
turæ suæ tractu assumensq; hominē filius nuncuparetur,neq; filius ante se
cula perfectus deus natus,idem postea & homo natus sit.Totū hoc itaque
catholica fides damnat, in quo & demutabilis pater dicitur, & natus filius
abnegatur. Si quis insitum & prolatiuum uerbū,dei filium dicat,anathe- 8
ma sit.Hæretici perimentes quantum in ipsis est,dei filium,uerbū esse tan-

tum confitentur,prodeuntem ſcilicet ex loquentis ore ſermonem,& in ſub-
ſtantiuæ uocis incorporalem ſonum,ut deo patri iſtiuſmodi ſit uerbum fi-
lius,cuiuſmodi per inſitam nobis loquendi naturam uerbum omne profer-
tur in uocem. Fraus ergo hæc omnis in damnatione eſt,quę deum uerbum
quod in principio apud deum erat,tanquam uerbum eſſe inſitæ ac prolatæ uo-
9 cis affirmet. Si quis hominem ſolum dicat de Maria filium, anathema ſit.
Filium dei de Maria nõ prædicamus,niſi & hominem & deũ prędicemus.
10 Si quis deum & hominem de Maria natum dicens, deũ innaſcibilem ſic
intelligit,anathema ſit. Sed ne id quod deũ & hominem prædicamus,frau-
dis habeat occaſionem, cõtinuo ſubiecit,deum innaſcibilem:ſic intelligenti
conſeruatur ſubſtantię & nomen & uirtus,cũ in anathemate ſit,qui ex Ma-
ria dei filium,hominem ſine deo dixerit,& in eodem iudicio ſit, qui in ho-
mine innaſcibilem deum dixerit:nõ deus is qui in homine eſt, nõ eſſe deus
dicitur, ſed deus innaſcibilis abnegatur, patre à filio non naturæ nomine,
11 quia nec diuerſitas eſſet, ſola innaſcibilitatis autoritate diſcreto. Si quis,
uerbum caro factum eſt, audiens, uerbũ in carnem tranſlatũ putet, uel de-
mutationem ſuſtinentem accepiſſe carnem dicat,anathema ſit. Conſerua-
tur dignitas diuinitatis,ut in eo quod uerbum caro factũ eſt, dum uerbum
caro ſit,nõ amiſerit per carnem quod erat uerbum, neque tranſlatum in car-
nem ſit,ut uerbum eſſe deſineret, ſed uerbũ caro factum eſt, ut caro potius
hoc inciperet eſſe quod uerbũ. Alioquin unde carni in operibus uirtutes?
in monte gloriam? in cogitationibus humanorum cordium ſcientiam? in
paſſione ſecuritatem? in morte uitam? Sed demutationẽ deus neſciens,ni-
12 hil ex ſubſtantiæ ſuæ bonis caro factus amiſit. Si quis unicum filium dei
crucifixum audiens,deitatem eius corruptionem,uel paſſibilitatem,aut de-
mutationem,uel diminutionẽ, uel interfectionem ſuſtinuiſſe dicit,anathe-
ma ſit. Abſolute oſtenditur,cur uerbum,licet caro factũ ſit,nõ tamen tranſ-
latum fuerit in carnem. Cum enim hæc paſſionũ genera infirmitatem car-
nis afficiant,deus tamẽ uerbum caro factus nõ potuit demutabilis eſſe pa-
tiendo. Non enim id ipſum eſt pati & demutari,quia omnem carnem paſ-
ſio cuiuſque generis demutet ſenſu,dolore,patientia, tolerantia. Verbum au-
tem quod caro factum eſt,licet ſe paſſioni ſubdiderit, non tamen demuta-
tum eſt paſſibilitate patiendi. Nam pati quidem potuit paſſione,ſed paſſi-
bilitate paſſibilis eſſe non potuit,quia paſſibilitas naturæ infirmis ſignifica-
tio eſt. Paſſio autem eſt eorũ quæ ſint illata, perpeſſio. Itaque quia indemu-
tabilis eſt deus, cum tamen uerbũ caro factum ſit, habuerunt in eo paſſio-
nes materiam ſine paſſibilitatis infirmitate. Manet itaque indemutabilis eti-
am in paſſione natura autori ſuo indifferens, & impaſſibilis eſſentiæ nata
13 ſubſtantia. Si quis,faciamus hominem,nõ patrem ad filiũ dixiſſe,ſed ip-
14 ſum à ſemetipſo dicat deum locutum, anathema ſit. Si quis filium non
dicat

dicat Abrahæ uisum, sed deũ innascibilem, uel partem eius, anathema sit.
Si quis cum Iacob non filium, quasi hominem colluctatum, sed deũ in- 15
nascibilem, uel partẽ eius dicat, anathema sit. Si quis pluit, dominus à do 16
mino, non de filio & de patre intelligat, sed ipsum à se pluisse dicat, anathe
ma sit. Pluit enim dominus filius à domino patre. Hæc quia Photinus, ad-
uersum quem tunc conuentũ erat, negabat, inferenda fidei fuerunt, ne quis
auderet non ante dei filium quàm uirginis filiũ prædicare, & superiora om
nia quæ propria dei filio sunt, stultissima hæreticę insanię peruersitate deo
innascibili coaptaret, & dum hæc ad pattem refert, filio substantiam dene-
garet. Quæ quia absoluta sunt, necessitatem nobis interpretandi non reli-
quetunt. Si quis dominum & deum nõ pattem & filium intelligat, quia 17
dominum & deum duos dicat deos, anathema sit. Non enim exęquamus,
uel compatamus filium patri, sed subiectum intelligimus. Neq; enim de-
scendit in Sodomã sine patris uoluntate, neq; pluit ex sese, sed à domino,
autoritate scilicet patris. Nec sedet in dextera à semetipso, sed audit dicentẽ
patrem: Sede ad dexteram meam. Et superiora & cõsequentia suspicionẽ,
si qua esse in his dictis uidebitur, penitus excludunt, ne diuersitas dissimiliũ
in domino & domino prædicetur, & in eo nõ comparatur, quia duos deos
dici impium sit. Non autem idcitco non comparatur uel exæquatur filius
patri, ne deus sit ipse creator. Cum enim anathema sit, Christum deum de
negans, nõ potest idcirco prophanum uideri, duos deos cognominari, ne
& Christus deus prædicetur, cum per essentiæ naturalis proprietatem idcir
co deus unus est, quia ex innascibili deo patre, qui unus est, deus unigeni-
tus filius deus natus non aliunde, quàm ex deo habeat esse quod deus est,
& indifferenti ipsi qui genitus est, ab eo qui genuit, essentia nõ potuit es-
se, nam indifferentis unum nomen est naturæ, uel in eo quidẽ maxime nõ
comparatur, nec coæquatur filius patri, dum subditus per obedientiæ obse
quelam est, dum pluit dominus à domino, ne à se ipse secundum Photinũ
aut Sabelliũ pluerit, ut dominus à domino, dum ad dexteram dei tum con-
sedit, cum sibi ut consideret dictũ sit, dum mittitur, dum accipit, dum in om
nibus uoluntati eius, qui se misit, obsequitur. Sed pietatis subiectio non est *Filius sub-*
essentiæ diminutio, nec religionis officium degeneTem facit naturam, cum *iectus*
per id quod cum & innascibilis pater deus est, & unigenitus filius dei deus
est, deus tamen unus sit, & subiectio filij doceatur & dignitas, dum ei ipsi
non nisi filius nuncupandus subijcitur. Quod cum dei patris sit, tamen sibi
ex natura sit, nomen habens alienum, sed eius cuius & filius est, ut sit patri
& obsequio subiectus & nomine: ita tamen ut subiectio nominis proprie-
tatem naturalis atq; indifferentis testetur essentiæ. Si quis pattem & filiũ 18
unam personam dicit, anathema sit. Non habet necessitatem contradicen-
di sibi absoluta peruersitas, & tamen stultus quorundam furor in id pro-

rumpit, ut personam unam duûm nominum ausa sit prædicare.

19 Si quis spiritum sanctum paracletum dicens, innascibilem deum dicat, anathema sit. Adiectio nunc paracleti, anathemati obnoxiam facit innasci bilis in eo dei prædicationem. Impijssimum enim est, innascibilem deum eum dici, qui ad consolanonem nostram sit missus à filio.

20 Si quis sicut docuit nos dominus, non alium dicat paracletum à filio, di xit enim: Et alterum paracletum mittet uobis pater, quem rogabo ego pa trem, anathema sit. A filio paracletum missum meminimus, & in principio hoc fides ipsa exposuit. Sed quia frequenter filius per indifferentis naturæ uirtutem opera sua opera patris esse dixit, dicens: Ego opera patris mei fa Al.*spopōdit cio, missurus quoq; paracletum, sicuti frequenter * exposuimus, interdum eum & mittendum dixit à patre, dum omne quod ageret, pie referre est so litus ad patrem. Ex quo hæretici occasionem frequenter arripiunt, ut ipsum esse filium paracletum dicant, cum in eo quod alium paracletum mittendū à patre sit precaturus, differentiam missi rogantisq; significent.

21 Si quis spiritumsanctum partem dicat patris uel filij, anathema sit. Stul titia hæretici furotis hæc coegit scripto referre non quæstio. Nam cum spi ritussancti nomen habeat suam significationem, & spiritussanctus paracle tus habeat substantiæ suæ & officium & ordinem, & ubiq; indemuta bilis pater & filius prædicetur, quomodo pars esse aut patris, aut filij, san ctusspiritus asseritur? Sed quia sicut inter cætera insaniarum genera etiam hoc quoq; proferri ab impijs solet, idcirco à sanctis debuit improbari.

22 Si quis patrem & filium & spiritumsanctum tres dicit deos, anathema sit. Duûm deorum professio cum irreligiosa sit, quia nusquàm nisi unum deum prędicatum meminerimus & prædicemus, quanto magis trium deo rum in patre & filio & spiritusancto nuncupatio damnabilis est? Quod ta men, quia hæretici dicunt, rectè catholici condemnant.

23 Si quis quod dictum est: Ego deus primus, & ego deus nouissimus, & præter me nō est deus, ad destructionem idolorum dictum, & eorum qui non sunt dij, in destructionem unici ante secula dei Iudaice dictum intelli gat, anathema sit. Deorū numerositate damnata, & deo tantum uno præ dicato, negari deus filius dei non potest. Verum naturæ istud præstat ge nuina proprietas, ut nomen quod negatur ad numerū, debeatur essentiæ: & id quod non est deus præter me, non posse filio auferre quod deus est. quia deus alius quàm qui est ex deo, nullus est. Et præter hanc uocem pa tris, non potest nō deus esse, qui ex se indifferenti ad naturam suam est na tus essentia. Quod idcirco Iudæi ad unionem dei referūt, quia unigenitum deum nesciunt. Sed nos cum duos deos negamus, diuersitatem in patre & filio naturalis abominamur essentiæ, quia id quod non est deus premere, impiam de falsis dijs perimit opinionem. Cum uero unum deum confiten

tes, sic

tes, filium quoq; deum dicimus, nihil diuersum per substantiam in utroq;
sub uno nomioe prædicamus. Si quis uoluntate dei tanquàm unum ali- 24.
quem de creatura filiũ factum dicat, anathema sit. Omnibus creaturis sub-
stantiam uoluntas dei attulit, sed naturam filio dedit ex impassibili ac non
nata substanria, perfecta natiuitas. Talia eoim cuncta sunt creata, qualia ea
esse deus ooluit. Filius autem natus ex deo talis substitit, qualis & deus est,
nec dissimilem sui ędidit natura naturam. Sed ex substantia dei genitus, oa
turæ secundum origιnem attulit esseotiam, nõ secundum creaturam oolun
tatis essentiam. Si quis nolente patre natũ dicat filium, anathema sit. Nõ 25
enim nolente patte coactus pater, uel naturali necessitate ductus cum nol-
let genuit filium, sed mox ut uoluit sioe tempore & impassibiliter ex se uni-
genitum demonstrauit, cum nõ ex uoluotate, ut cætera, filius subsistere do
ceretur, ne secundum uoluntatem tantum nõ etiam secundum naturam ha
beret essentiam, data hæreticis occasio uidebatur, ut necessitatem deo patri
gignendi ex se filij ascriberẽt, tanquàm naturali lege cogente, inuito se ædi-
derit. Sed hæ passionum non est in deo patre conditio, cum inenarrabili &
perfecta natiuitate filij, nec uoluntas sola genuit filium, nec demutata, aut
coacta imperio naturalis legis essentia est, nec ad gignendum quæsita sub-
stantia est, nec gignentis in genito diuersa natura est, nec in tempore pater
ni nominis solitudo, sed ante tempora omnia pater ex naturæ suæ essentia,
impassibiliter uolens filio dedit naturalis natiuitatẽ esseotiæ. Si quis in- 26
nascibilem & sioe inino dicat filium, tanquàm duo sine principio, & duo in-
nascibilia, & duo innata dicẽs, duos faciat deos, aoathema sit. Caput enim
quod est principium omnium, filius: caput autẽ, quod est principium Chri
sti, deus. Sic enim ad unum ininitiabile omnium initium per filium uoiuer
sa referimus, filium innascibilem confiteri, impijssimum est. Iam enim non
erit deus unus, quia deum unum prędicari natura unius innascibilis dei exi
git. Cum ergo unus deus sit, duo innascibiles esse non possunt, cum idcirco
deus unus sit, cum pater deus sit, & filius dei deus sit, quia ionascibilitas sola
penes unum sit. Filius autem idcirco deus, quia ex innascibili essentia natus
existat. Respuit ergo innascibilem filiũ prædicari fides sancta, ut per unum
innascibilem, deum unum prædicet, ut naturam unigeoitam ex innascibili
geoitam essentia, in uno innascibilis dei nomine cõplectatur. Caput enim
omnium filius est, sed caput filij deus est. Et ad unum deũ omnia hoc gra-
du atq; hac cõfessione referuntur, cum ab eo sumant uniuersa principium,
cui ipse principium sit, & iterum confirmantes Christianismi intellectum,
dicimus. Quoniam si quis Christum deum, filium dei ante secula subsi- 27
stentem & ministrantem patri ad omnium perfectionem non dicat, sed ex
quo de Maria natus est, ex eo & Christum & filium nominatum esse, &
initium accepisse ut sit deus, dicat, anathema sit. Concludi damnatio eius

hæresis, propter quam conuentum erat, expositione totius fidei cui aduersa batur, oportuit, quæ initium dei filij ex partu uirginis mentiebatur. Hoc enim fidei nostræ secundum Euangelicam & apostolicam doctrinam principale est, dominum nostrum Iesum Christum deum & dei filium à patre nec honoris confessione, nec uirtutis potestate, nec substantiæ diuersitate, nec interuallo temporis separari. Multifariè, ut intelligitur ex episcoporum consilijs atque sententijs, quæsita ueritas est, & intelligentiæ ratio exposita est per singulas scriptæ fidei professiones, singulis quibusque generibus impiæ prædicationis extinctis. Non enim infinitus & immensus deus breuibus humani sermonis eloquijs uel intelligi potuit uel ostendi. Fallit enim plerunque & docentes breuitas uerborum, & compendio sermonum aut non intelligi potest quod requiritur, aut etiam corrumpitur quod significatum magis quàm enarratum rationis absolutione non constat. Et idcirco episcopi in intelligentiæ suæ sensu loquentes, ob difficultatem naturalis intelligentiæ & plurimis definitionibus & copiosioribus uerbis usi sunt ad docendum, ut & sensum audientium distinctione æditæ per multa ueritatis imbuerent, & de diuinis rebus nihil aut periculosum aut obscurum in hac multimoda plurium sententiarum absolutione loquerentur. Nihil autem mirum uideri uobis debet fratres charissimi, quòd tam frequenter exponi fides cœptæ sunt, necessitatem hanc furor hæreticus imponit. Nam tantum ecclesiarum orientalium periculum est, ut rarum sit huius fidei, quæ qualis sit uos iudicate, aut sacerdotes aut populum inueniri. *Male enim per quosdam impietatis autoritas data est in exilijs episcoporum, quorum causam nō ignoratis, uires *autem sunt prophanorum. Non peregrina loquor, neq; ignorata scribo: audiui ac uidi uicia præsentium non laicorum, sed episcoporum. Nam absque episcopo Eleusio & paucis cum eo, ex maiori parte Asianæ decem prouinciæ, intra quas consisto, uere deum nesciunt. Atque utinam eum nescirent, cum procliuiore enim uenia ignorarent quàm obtrectarent. Sed hotum episcoporum dolor *ultra silentium non continens, unitatem fidei huius quærit, quam iamdudum per alios amisit. Nam in illa in prima collatæ expositionis synodo, fides hanc habuit necessitatem, quum apud Syrmium per Osium immemorem gestorum suorum dictorumq́, nouæ & tamen iam diu suppuratæ impietatis doctrina proruperat. Sed de eo nihil loquor, qui idcirco est reseruatus, ne iudicio humano ignoraretur qualis ante uixisset. Vbiq; autē scandala, ubiq; schismata, ubiq; perfidiæ sunt. Hinc illud est, ut ad professionē subscribendæ fidei aliqui eorū, qui ante aliud scripserant, cogerentur. Non queror de patientissimis uiris orientalibus episcopis, quibus sufficit post blasphemiæ uoluntatem coactæ saltem fidei professio. Gratulandū enim uidetur in tanta blasphemantium episcoporū hæretica pertinacia, aliquem

ex

Ali* multa

Ali* auctæ

Ali* se intra

ex his suscipi pœnitentẽ. Sed inter hæc ô beatos uos in domino & glorio/sos, qui perfectam atq; apostolicam fidem conscientia & professione dei retinentes, conscriptas fides huc usq; nescitis. Non enim eguistis litera, qui spiritu abundabatis. Neq; officiũ manus ad scribendũ desiderastis, qui quod corde à uobis credebatur, ore ad salutem profitebamini. Nec necessarium habuistis episcopi legere, quod regenerationis officio tenebatis. Sed necessitas consuetudinem intulit, exponi fides, & exposins subscribi. Vbi enim sensus conscientiæ periclitatur, illic litera postulatur. Nec sanè scribi impedit, quod salutare est confiteri. Cõfiremur planè in sancti spiritus dono semper innocentes, & scribimus uolentes, non deos duos, sed deum unum, neq; per id nõ & deum dei filium. Est enim ex deo deus. Non innascibiles duos, quia autoritate innascibilitatis deus unus est. Neq; per id nõ & unigenitus deus est. Namq; origo sua innascibilis substantia est. Non unum subsistentem, sed unam substantiam. Non differentem, non unum indissimilibus naturis dei nomen, sed unius nominis atq; naturæ indissimilem essentiam. Non præstantẽ quenquam cuiquam genere substantiæ, sed subiectum alterũ alteri natiuitate naturæ. Patrem in eo maiorem esse quòd pater est, filiũ in eo nõ minorem esse quòd filius est. Significationẽ intelesse, nõ interesse naturam. Patrem nõ intra tempora confiteri, sed cointemporalem patri nõ negare. Patrem in filio prædicare, quia nihil in se habeat filius à patre dissimile: filiũ in patre confiteri, quia non est aliunde quod filius est. Mutuam sibi ac similẽ inuicem naturam nõ nescire, quia par sit quod unus sit, nõ existimare, quia unum sunt, unum eos sic per indissimilis naturæ indifferentiam prædicare, ne unus sit. Exposui charissimi quantũ humani sermonis cõsuetudo patiebatur, & dominus mihi semper, ut ipse scit, à me oratus indulsit, cõmunis fidei conscientiam. Et si quid minus, imò quia minus, ac propè nihil dictum est, mementote non sensum mihi, sed uerba deesse. Arguam fortè in eo naturam meam, non tamen arguam uoluntatem: & ignosco naturæ, si loqui de deo quod uult non potest, cui sufficiat ad salutem, credidisse quæ dei sunt. Nunc quia fides mea atq; uestra, quantum mihi conscius sum, apud deũ non periclitatur, & ostendi uobis, sicut uoluistis, quæ ante expositæ fides essent ab orientalibus episcopis, sed paucis: repetam ergo, quia secundũ numerum ecclesiarum orientalium, episcoporum paucorum fides ista est, ipse quoq; quid de diuinis rebus secundũ doctrinam apostolicam sentirem professus sum. Reliquum est, ut professio quæ errorẽ nobis aspergere uidetur simplicitatis ex sermone sine suspicione aliqua, quia iam nec*relata est, audienda sit. Et quanquàm iam non*moueat de me iudicari secundum expositionem totius fidei, tamen patimini, ut nolim de me adhuc, nisi absolutis omnibus, iudicari. Multi ex nobis fratres charissimi, ita unam substantiam patris & filij prædicant, ut uideri possint, non

Filius patri subiectus etiam iuxta diuinam naturam

*Ali*relictæ*

*Ali*terreat*

non magis id pie quàm impie prædicare. habet enim hoc uerbũ in se & fi-dei conscientiam & fraudem paratam. Nam si secundum naturæ proprie-tatem ac similitudinẽ,ut similitudo non speciem solam afferat,sed genus re-neat,religiose unam substantiam prædicamus, dummodo unam substan-tiam proprietatis similitudinem intelligamus,ut quod unum sunt,non sin-gularem significet,sed æquales: æqualitatẽ dico,id est,indifferentiam simi-litudinis,ut similitudo habeatur æqualitas. Aequalitas uero unum idcirco dicitur esse,quia par sit. Vnum autẽ in quo par significatur,non ad unicum uendicetur. Vna igitur substantia si non personam subsistentem petimat, nec unam substantiam partitam in duos diuidat, religiose prædicabitur. Quæ ex natiuitatis proprietate, & ex naturæ similitudine ita indifferẽs sit, ut una dicatur. At uero si idcirco unius substantiæ pater & filius dicatur, ut hic subsistens sub significatione licet duûm nominum unus ac solus sit,con fessum nomine filium conscientia nõ tenemus, si unam substantiam confi-tentes,ipsum sibi unicũ ac singularem & patrem esse dicimus & filiũ. Quin æque & huius tanti erroris occurrit occasio, ut diuisus à se ipse pater intelli-gatur, & partem execuisse quæ esset sibi filius. Id enim hæretici unam sub-stantiam prædicantes contendunt, & his multũ pie confessionis noster ser-mo blanditur. Vt dum hoc uerbũ indefinita breuitate dubiũ est, proficiat ad errorem. Est præterea error hic tertius,ut cũ unius substantiæ pater & fi lius esse dicitur,significari existimetur substantia prior quã inter se duo pa-res habeant. Ac sic tres res sermo significet,substantiam unam,& duos uni us substantiæ uelut cohæredes. Vt enim cohæredes duo sunt,& hæreditas anterior est cuius duo sunt cohæredes, ita unius substantiæ anterioris duo possunt uideri cõsortes. Atq; ita una substantia patris & filij prædicata,aut unum qui duas nuncupationes habeat, subsistentẽ significat, aut diuisam unam substantiam duas imperfectas fecisse substantias,aut tertiam priorẽ substantiam quæ à duobus & usurpata sit & assumpta. Quę idcirco una di catur,quia in duas una defecta sit. Et ubi post hæc natiuitas, ubi pater, ubi filius intelligitur,si patrem & filiũ uel defectio potius,uel anterioris substan tiæ communio, quàm naturæ natiuitas prædicabit? In his igitur tot tamẽq; grauibus fidei periculis,uerborũ breuitas temperanda est:ne impie dici exi stimetur,quod pie intelligitur:ne secura atq; innocente conscientia, per oc-casionem hæreticorũ reus sermo dicturus, unam substantiam catholicam patris & filij nõ inde incipiat, neq; hoc quasi maximum teneat, tanq̃ sine hoc uera fides nulla sit,tuto unam substantiam dicet,cum ante dixerit: Pa-ter ingenitus est, filius natus est, subsistit ex patre, patri similis est, uirtute, honore,natura. Patri subiectus est,ut autori: nec se per rapinam deo,cuius in forma manebat,æquauit:obediens usq; ad mortem fuit. Non ex nihilo est,sed natiuitas est. Non est innascibilis, sed cõtemporalis. Non est pater,

sed

ſed ex eo filius eſt. Non eſt portio aliqua, ſed totus eſt. Non eſt autor ipſe, ſed imago eſt. Imago dei ex deo, in deum nata. Non eſt creatura, ſed deus eſt. Non eſt alter deus in genere ſubſtantię, ſed unus deus per indiffetentis ſubſtantiæ eſſentiam. Non perſona deus unus eſt, ſed natura: quia nihil in ſe diuerſum ac diſſimile habent natus & generans. Et poſt hæc, unam ſub/ſtantiam patris & filij dicendo, non errat, at unam ſubſtantiam negando, iam peccat. Nemo itaq; unam ſubſtantiam negari à nobis putet, cuius idcir co ratio oſtenditur, ne negetur. Nemo unam ſubſtantiam breui ac nudo ſer mone putet prædicandam, ut poſſit religioſe dici, una eſſe ſubſtantia. Non enim ego audio: Chriſtus ex Maria natus eſt, niſi & audiam: In principio erat uerbum, & deus erat uerbum. Non audiam, Chriſtus eſuriuit, niſi poſt quadraginta dierum ieiunium audiam: Non in pane ſolo uiuit homo. Nō audiam, ſitiuit, niſi audiam: Qui biberit de aqua quam ego dedero ei, nō ſi/tiet in æternū. Non audiam, Chriſtus paſſus eſt, niſi audiam: Nunc eſt ho/ra ut filius hominis clarificetur. Nō audiam, mortuus eſt, niſi audiam, reſur rexit. Nihil ſolitarium ex diuinis ſacramentis ad ſuſpicionem audientium & ad occaſionem blaſphemantium proferamus. Ante natiuitas filij, ante ſubiectio, ante ſimilitudo naturę filij prędicanda eſt, ut nō impie unius eſſe & pater & filius ſubſtantiæ prædicetur. Et nō intelligo, cur ante cætera tan/quam maximum & potiſſimum & ſolitarium prædicandum ſit, quod nec pie poſſit ante cætera prędicari, & iam impie neceſſe ſit poſt cętera denega ri. Non eſt, fratres chariſſimi, una patris & filij neganda ſubſtantia, ſed nec irrationabiliter prædicanda ſit una ſubſtantia ex naturæ genitæ proprieta te. Non ſit, aut ex portione, aut ex unione, aut ex cōmunione. Poteſt una ſubſtantia impie dici, & pie taceri. Habes natiuitatem, habes ſimilitudinē. Quid uerbi calumniam ſuſpicioſe tenemus, rei intelligentia nō diffidentes credamus: & dicamus eſſe unam ſubſtatiam, ſed per naturam proprietate non ad ſignificationem impiæ unionis. Vna ſit ex ſimilitudine, non ex ſoli tudine. Sed fortè parum proprietatis in ſe habere ſimitudo uideatur. Hoc ſi eſt, quęro quo modo poſſim alterum ad alium, niſi per ſimilitudinem co æquare? Aut nunquid nō id eſt eſſe ſimile quod æquale? Si unum dico, ha bet & unici ſuſpicionem: ſi ſimilem dixero, habet indifferentis comparatio nem. Inter ſimilem & unum quæro quem locum habeat æqualis, & inter/rogo utrum ſimilitudinis potius aut ſolitudinis res ſit. Non eſt æqualitas in diſſimilibus, nec ſimilitudo eſt intra unū. Aut quid differūt ſimilis & æqua/lis, ut ab uno iterum diſcernatur æqualis? Non ſunt itaq; diſſimiles æqua/les. Et quid aliud poſſunt eſſe ſimiles quàm æquales, cū in diſſimilibus non ſit æqualitas? Prædicantes itaq; fratres chariſſimi ſimilem filium in omni/bus patri, nihil aliud quàm æqualem prædicamus, perfectę æqualitatis ha bet ſignificantiam ſimilitudo, & hoc ex ſanctis ſcripturis intelligendū eſt.

legimus

legimus namq; Vixit autẽ Adam ducentis triginta annis, & genuit secundum effigiem & similitudinem suam, & cognominauit nomen eius Seth. Quæro cuiusmodi similitudinem & effigiem suam Adam in Seth genuerit. Tolle corporum infirmitates, tolle conceptus initium, tolle dolores parturitudinis, & omnem humanam necessitatem. Quæro similitudo hæc quæ in Seth est, utrum per naturam dissentiat autori, aut utrũ alterius generis essentia fuerit in utroq;, ne nõ naturalem habuerit Adæ Seth natus essentiam. Sed similitudo Adæ est, etiam si genus, quia nõ est natura dissimilis. Si militudo autem naturæ non habuit in Seth alterius generis naturam, quia non aliunde Seth natus est: ita similitudo res ipsas naturales coæquat per similitudinẽ nõ indifferentis essentiæ. Omnis itaq; filius secundũ naturalẽ natiuitatẽ, æqualitas patris est, quia est & similitudo naturę. Et beatus Ioannes docet in natura patris & filij, quam Moyses in Seth Adam similitudinem dicit, hanc eandem æqualitatẽ esse naturæ. ait enim: Propter hoc eum magis quærebant Iudæi interficere, quoniam non solum soluebat sabbatũ, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Quid tantorũ uirorum doctrinis atq; dictis inserimus torpentia peccatis grauibus ingenia? & sensus hebetes atq; temerarios aduersum indissolubilis prædicationis autoritatẽ impij fatigamus? Per Moysen Seth Adæ similitudo est. Per Ioannem filius patris æqualitas est. Et quærimus tertiũ nescio quid inter patrem & filiũ, quod natura nõ recipit. Similis est patri filius, filius patris est, ex eo natus est. Per hoc solũ pie potest, quod unum sit prædicari. Nec me fallit fratres charissimi, quosdam esse qui similitudinem confitentes negant æqualitatem. Sed loquantur ut uolunt, & blasphemiæ suæ uirus ingerant ignorantibus. Si inter similitudinem & æqualitatem differre dicunt, quæro unde comparetur æqualitas. Namq; secundũ essentiam & uirtutem & gloriam & tempus patri filius similis est. Interrogo ex quo nõ uideatur æqualitas. Nam etiam hæc in superiori fidei constituta damnatio est, ut anathema esset, qui patrem dissimilis sibi essentiæ diceret patrem. Si ergo naturam neq; aliam, neq; dissimilẽ ei, quẽ impassibiliter generabat, dedit, non potest aliam dedisse, nisi propriã. Ita similitudo proprietas est, proprietas æqualitas est, & æqualitas nihil differt. Quę aũt nihil differũt, unũ sunt, nõ unione personæ, sed æqualitate naturæ. Quanq; uero & cõmuni sensu & diuinis autoritatibus inter similitudinem & æqualitatem nihil differe intelligatur: quippe cum secundũ Moysen & Ioannem patri filius & similis sit & æqualis, tamẽ uideamus an dominus Iudæis irascentibus quòd patrem sibi deũ dicendo, deo se coęquasset, se esse docuerit deo ęqualem. ait enim: Non potest filius à se facere quicq̃, nisi quod uiderit patrem facientem. Autorem discreuit, cũ ait: Non potest à se facere. Obedientiam significat cum addit: Nisi quod uiderit patrem facientem. Non enim uirtutis differentia est

Obedientia etiam in filio dei

est,non posse nisi uideat, quia uirtutem magis præstat natura quàm uisus. At uero obsequelæ est,tunc posse cũ uidet. Atq; ita per id quod uidet,significat,non ex uisu se accipere uirtutem,sed autoritate uisus præsumere potestatem. Non ergo differt naturæ uirtus in patre & filio,cui hoc posse,quod pater possit,nõ ex incremento aliquo naturæ profectus tribuat,sed autoris exemplũ. Deniq; honore in quẽ subiectio conseruauit,naturæ uirtus æqua uit. Subiecit enim: Quæcunq; enim ille facit,eadem & filius similiter facit. Nunquid similitudo nõ æqua est? æqua planè est,etiam si negemus, eadẽ enim similiter facit. Nunquid similiter facta,nõ eadem sunt,aut eadem nõ recipiunt æqualitatem,aut aliquid inter simile differt & æquale? Cumq; similiter fiunt,eadem fieri intelligantur,nisi fortè quisq; quæ eadem sunt,negauerit æqualia,ut quæ similia sunt,nõ dicantur æqualia:cumq; similiter fiunt,nõ modo æqualia fieri, sed eadem prædicentur. Caret igitur fratres similitudo naturæ contumeliæ suspicione, nec potest uideri filius idcirco in proprietate paternæ naturæ nõ esse, quia similis est, cũ similitudo nulla sit nisi ex æqualitate naturæ. Æqualitas autem naturæ nõ potest esse,nisi una sit. Vna uero nõ personæ unitate,sed generis. Hæc fides pia est,hæc conscientia religiosa,hic salutaris sermo est,unam substantiam patris & filij idcirco nõ negare,quia similis est: similem uero ob id prædicare, quia unũ sunt. Exposita charissimi pietate unius substantiæ,quæ Græce homousion dicitur,& similis substantiæ,quæ homœousion, uicijs quæ ex uerborũ uel breuitate subdola, uel periculosa nuditate accidere possint, absolutissime demonstratis,reliquus mihi sermo ad sanctos uiros orientales episcopos diri gendus est. Et quia iam de fide nostra nihil inter nos suspitionis relictum est, ea quæ adhuc in suspitionem ex uerbis ueniunt purgentur, & dabunt ueniam ex cõmuni conscientiæ fide secum liberius locuturo. O studiosi tan dem apostolicæ atq; Euangelicæ doctrinæ uiri, quos fidei calor in tantis tenebris hæreticæ noctis accendit. Quantam spem reuocandæ ueræ fidei attulistis constanter audacis perfidiæ impetũ retundendo. Antea enim in obscuro atq; in angulis dominus Christus dei esse secundũ naturam filius negabatur,& essentiæ inops paternæ, accepisse cum creaturis originem de nõ extantibus prædicabatur. At uero nũc publicæ autoritatis professione hæresis prorumpens,id quod antea furtim mussitabat, nunc uictrix gloriabitur. Quibus enim antea cuniculis in catholicam ecclesiam nõ tentauit irrepere? Quas non * exercuit falsæ religionis blandimento,seculi potestates? Al.*exeruit Homines enim peruersi cousq; proruperant,ut cum hoc ipsi prædicare publice nõ auderent, imperatorem tamen fallerent ad audiendũ. Fefellerunt enim ignorantem regem,ut istiusmodi perfidię fidem bellis occupatus exponeret, & credendi formam ecclesijs nondum regeneratus imponeret. Contradicentes episcopos ad exilium coegerunt. coegerunt enim nos ad

uoluntarem exulandi, dum impietatis imponit necessitate. Sed exulemus semper, dummodo incipiat uerũ prædicari: domino enim gratias quòd ignorationem per nos admonitus imperator agnouit, & errorem nõ suũ, sed *astantium, per has fidei uestræ sententias recognouit, & se inuidia apud deũ atq; homines impiæ uoluntatis exemit, cum legationem uestram honorifice habens, falsitatem eorum, quorũ autoritate in inuidiam deducebatur, coacta à nobis ignorantiæ suæ professione cognouit. Fallunt quantum & uereor, & mihi uidetur fratres charissimi fallunt, quia semper fefellerunt, & ipsa illa præsens nũc subscriptio nõ caret falsitate. Excusant enim se idcirco homusion & homœusion taceri uoluisse, quia unũ atq; idem significari uerbo utroq; existimarent. Rudes credo episcopi ignorauerunt homousij significationem, quasi nunq̃ de hoc aut synodus fuisset, aut lites. Sed esto, ignorauerunt homousion, aut nesciebant homœusion id significari, quod similis esset essentiæ. Iam si hoc nesciebant, cur nescin uolebant generationem filij? Nunquid si inenarrabilis est, ideo & ignorabilis est? Sed si ignoratur quomodo natus est, nunquid ignorari potest, quòd filius deus nõ ex alia substantia, sed ex deo natus nõ diuersam habeat essentiam? Nunquid nõ legerant, sicut patrem, ita & filiũ honorandũ, ut patrem honore præferrent? Nunquid incognitũ habebant, patrẽ in filio uideri, ut filius apud eos dignitate, charitate, maiestate differret? An & hoc ex ignorantia uenit, ut cũ cæteris patri subiectus sit filius, ut dum cũ cæteris subijcitur, nõ* diceretur natura patri æqualis, natura cæteris cum infirma sit? Passum quidem sciebant, sed dicant quæso, cõpassum quomodo cognouerant? cur euitant homousion atq; homœusion, quia nusq̃ scriptũ sit, quæro compassum esse unde præsumpserint? Aut nunquid uolũr duos esse qui passi sunt? Id enim compassio testatur. Vbi illud est? Iesus Christus filius dei. Aut nunquid alius est Iesus Christus, alius filius dei? Si nõ idem atq; unus intra extraq; filius est, credere in homousio ignoratione, si hæc ignorare licet: si aũt in his ipsis ipsa illa ignoratio impia est, quæ tamen nõ potest in eo falso excusari, uereor ne & homousij ignorationem professio mentiatur. Non queror admodum de uenia quã dedistis. religiosum est deo sua reseruare, & ignorationis error humanus est. Sed ignoscant mihi iam duo episcopi Valens & Vrsatius, quòd eos pro ætate atq; exercitatione sua ignorasse nõ credo. Et difficillimũ est ne mentiri existimentur, qui se in alio negocio non possunt nisi mendacio purgare. Sed dominus hoc magis tribuat, ut nos male opinemur, quàm illi nõ ignorauerint. Malo enim ego male existimans iudicari, quàm fidem uestram hæretica & cõscientia & cõmunione uiolari. Oro autem uos sanctissimi uiri, ut cum bona uenia solicitudines meas æstimetis. *Testis enim dominus est conscientiæ meæ, in nullo me expositiones has quas in Syrmiũ detulistis fidei uestræ uelle conuellere. Sed date ueniam, si quædam

Al* adhortantium

In quodã codice sic erat, Discernatur à cæteris, cum subiectio filij naturæ proprietas sit, subiectio autẽ cæterorũ creationis infirmitas sit

Hæc erant addita, sed in re

quædam intelligere non possum, & consolabor me, quia legi: Spititus prophetarũ prophetis subiectus est. Ex quo fortè non impudenter etiam à me præsumitur, ut & ego intelligam quod alius ignoret. Non quod quicq̃ uos secundũ mensuram scientię ignorare ausus sim dicere, sed super fidei catholicę unitatem patimini nõ minus in nobis esse solicitudinē quàm in uobis. Epistolam quã à uobis de homousij & homœusij expositione apud Syrmium Valens & Vrsatius & Germinius poposcerunt legi, intelligo in quibusdam nõ minus circunspectã esse quàm liberam. Et ipsa homousij & homœusij demonstratio, nihil reliquit difficultatis. Et quidem de homœusio, quod est similis essentiæ, cõmune iudiciũ est. De homousio uero, quod est unius essentiæ, tractantes, primũ idcirco respuendũ pronunciastis, quia per uerbi huius enunciationē substantia prior intelligeretur, quã duo inter se partiti essent, intelligo uitiũ intelligentiæ. Et prophanus hic sensus est, & cõmuni iudicio ab ecclesia respuendus. Secundo quoque id addidistis, quod patres nostri, cũ Paulus Samosateus hæreticus pronunciatus est, etiam homousion repudiauerint, quia per hanc unius essentiæ nuncupationē solitarium atq; unicũ sibi esse patrē & filiũ prædicabat. Et hoc sanè nunc quoq; prophanissimũ ecclesia recognoscit, patrem & filiũ in his nominũ professionibus ad unionis ac singularis solitudinem negata personarũ proprietate reuocare. Tertio etiã hæc causa improbandi homousij cõmemorata à uobis est, quia in synodo, qud apud Niceam fuit, coacti patres nostri propter eos qui creaturam filiũ dicebant, nomē homusij indidissent. Quod nõ recipiendum idcirco sit, quia nusquàm scriptũ reperiretur. Quod à uobis dictũ satis miror. St enim homousion propter nouitatē uerbi repudiandũ sit, uereor ne & homœusion pericliterur, quia nusquam scriptum reperiatur. Sed hinc nõ calumnior. Malo enim aliquid nouum cõmemorasse, quàm impie respuisse. Prætermissa itaq; quæstione nouitatis, ne in his quidem residet quæstio, quę & cõmuni omniũ nostrũ iudicio damnantur. Quis enim sanę mentis tertiam substantiam, quæ patri & filio cõmunis sit, prædicabit? Vel quis secundũ Samosateum in Christo renatus, & filiũ cõfessus ac patrem, quòd Christus in se sibi & pater & filius sit, confitebitur? Par itaq; in condemnandis impietatibus hæreticorũ sententia est, & hanc homousij intelligentiam nõ modo respuit, sed & odit. Atq; ita nõ relinquitur uitiosæ intelligentiæ quęstio, ubi in uitij damnatione cõmunis assensus est. Dicturo autem me tandem de tertia quæstione, óro uos, ne ubi pax conscientiæ est, ibi sit pugna suspicionũ. Neq; quicq̃ me nisi ad unitatis profectum proferre existimetis. Inane enim est calumniã uerbi pertimescere, ubi res ipsa, cuius uerbũ est, nõ habeat difficultatem. Displicet cuiquam in Synodo Nicena homousion esse susceptũ? Hoc si cui displicet, necesse est placeat qd' ab Arianis est negatũ. Negatũ enim idcirco est homousion, ne ex substantia dei

centiore codice, Pro prudentia uestra expendite qd sit à sanctissimis uiris poscere, ut cũ bona uenia audiant dicentē, et an eiusdem sit exulare et obiurgare. hoc ideo dictũ est, quia quæ ab bis adpræsens tacita fuissent eram producturus. Nõ tamē in his quæ possent tanq̃ excusabilia defendi uiderer calumniari

 patris

patris deus filius natus, sed secundum creaturas ex nihilo conditus prædica retur. Nihil nouum loquimur, pluribus ædita literis, ipsa Arianorum perfi dia sibi testis est. Si propter negantiū impietatem pia tum fuit intelligentia cōfitentium, quæro cur hodie conuellatur, quod tum pie susceptū est, quia impie negabatur? Si pie susceptū est, cur uenit constitutio pietatis in crimē? quæ impietatē pie per ea ipsa quibus impiabatur extinxit? Videamus igi tur quid Nicena Synodus statuerit, homousion, id est, unius substātiæ cō fitendo, nō unq; hæresim parturire, quæ de homousij uitiosa opinione cō cipitur. Non opinor illud loquentur, quod unam anteriorem substantiam pater & filius in substantiam suam partiendo diuiserint. Et ipsam quidem tum religiose conscriptam fidem, nunc quoq; huic sermoni nostro nō irre ligiose inseremus. Credimus in unum deū patrem omnipotentem, omniū uisibilium & inuisibilium factorem. Et in unum dominū nostrum Iesum Christum filiū dei, natum ex patre unigenitū, hoc est, de substantia patris, deū ex deo, lumen ex lumine, deū uerū de deo uero, natū nō factum, unius substantiæ cum patre, quod Græce dicunt ὁμόσιον, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo & in terra, qui propter nostram salutem descendit de cœ lis, & incarnatus est, & homo factus est, & passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cœlos, uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum san ctum. Eos autem qui dicunt, erat quando nō erat, & anteq; nasceretur non erat, & quòd de nō extantibus factus est, uel ex alia substantia aut essentia, dicentes esse cōuertibilem & demutabilem deū, hos anathematizat catho lica ecclesia. Non hic sanctissima religiosorum uirorū Synodus nescio quā

Al.*Et priorem quæ in duos diuisa sit, substantiam introducit.* Sed filium natum de substantia patris, nō quidem nos negamus, aut quid aliud confitemur. Et post cæteras cōmunis fidei expositiones ait, natū nō factum, unius sub stantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμόσιον. Quæ hic uitiosæ intelligen tiæ occasio est? natus esse de substantia patris filius, nō factus prædicatur, ne natiuitas diuinitatis, factura sit creationis. Idcirco autē unius substantiæ, nō ut unus subsistat, aut solus, sed ex substantia dei natus nō aliunde subsi stat, neq; ut aliqua dissidentis substantiæ diuersitate subsistat. Aut nūquid

Al.*uera nō hæc fides* nostra est, ut nō aliunde subsistat, neq; quòd indissimilis sub sistat? Aut aliud hic testatur homousion, quàm ut una atq; indissimilis sit secundum naturæ propaginem essentia, quia essentia filij non sit aliunde, quæ quia aliunde non est, unius rectè esse ambo credantur essentiæ, quia substantiam natiuitatis filius nō habeat nisi de paternæ autoritate naturæ? Sed fortè econtrario dicetur, idcirco improbari oportere, quia uitiose intel

E sacris literis hæreses ortæ, nec ideo damnantur ligi soleat. Hoc si timemus, deleamus in apostolo quod dictum est: Media tor dei & hominū homo Christus Iesus, quia ad autoritatem hæresis suæ Photinus hoc utitur: & nō legatur à nobis, quia ab illo male intelligatur. Pe

reat

re at quoque ad Philippenses scripta epistola, aut igni, aut spongia, ne in ea Marcion relegat: Et habitu repertus ut homo, phantasiam corporis confitens esse nō corpus. Non extet Euangeliū Ioannis, ne Sabellius dicat: Ego & pater unum sumus. Neq; isti nunc creaturæ prædicatores scriptū male legant: Pater maior me est. Neq; illi qui dissimilem patri filiū affirmare uolunt, legant: De die autē & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi pater solus. Non sint quoq; libri Moysi, ne tenebræ deo, qui innascibilem lucem habitat, coæuæ sint, quia in Genesi post noctem dies cœpta sit, ne anni Mathusale ætatem diluuij excedant, & nō tantum octo sint animæ reseruatæ, ne clamorem Sodomorū repletis iam peccatis deus audiens, tanquàm ignorans clamorem descendat ut uideat an plena sint cum clamore peccata, & reperiatur deus nescire quod scierit. Ne quisquàm quoq; sepelientium sepulcri Moysi sciat sepulchrū, ne per hoc, ut hæretici putant, diuersa lex ipsa sibi hostis sit. Et quia hæc ab his nō intelliguntur, nō legantur à nobis. Pereant quoq; si uidetur (quod nō ego dixerim, sed responsionis necessitas) omnia diuina illa & sancta Euangelia salutis humanæ, ne se inuicem contraria dictorum opinione compugnent, ne missurus dominus spiritum sanctum ipse de spiritu sancto natus legatur. Ne mortem & gladiū denunciaturus, usuris gladium passurus interdicat. Ne ad inferos descensurus, in paradiso sit cum latrone. Ne postremo apostoli reperiantur in crimine, qui baptizare in nomine patris & filij & spiritussancti iussi, tantum in Iesu nomine baptizauerunt. Vobis enim fratres uobis dico, qui non iam lacte alimini, sed firmo cibo ualetis, Nunquid, quia ista sapientes mundi non intelligunt, & his stulta sunt, nos cum mundo sapientes erimus, ut hæc stulta credamus? Et quia hæc impijs cæca sunt, nos nō lucebimus intellecta ueritate doctrinæ? Male sanctis rebus præiudicatur, si, quia non sanctæ à quibusdam habentur, esse nō debeant. Non ergo gloriemur in cruce Christi, quia scandalum mundo est: neq; in uiuente deo mortem prædicemus, ne ab impijs mortuus deus arguatur. Male intelligiē homousion, quid ad me bene intelligentē? Male homousion Samosateus cōfessus est, sed nunquid melius Ariani negauerunt? Octoginta episcopi olim respuerunt, sed trecenti decem & octo nuper receperūt. Et mihi quidem ipse ille hic numerus sanctus est, in quo Abram uictor regum impiorū ab eo qui æterni sacerdotij est forma, bene dicitur. Illi contra hæreticum improbauerūt. Nunquid & isti nō aduersum hæreticum probauerunt? Grauis autoritas est uetustum. Nunquid & horū leuis sanctitas est? Si contraria inuicem senserūt, debemus quasi iudices probare meliora: si uero & probando & improbando unum utriq; statuerunt, quid bene constituta conuellimus? Sed fortè dicetur mihi, aliqui hodie ex his qui tunc synodo interfuerunt, tacendum de homousio esse decreuerūt. Et ego inuitus licet respondebo dicenti. Nun

 quid

quid non & ipsi tacendum esse de homœusio. Oro uos, ne quisquam alius ex his præter senem Osium, & ipsum illum nimiū sepulchri sui amantem, reperiatur, qui tacendum esse existimet de utroq;. Er quò tandem n tantis hæreticorum peruersitatibus recidimus, si dum nō utrunq; recipimus, neutrum retinemus? Non enim uideri potest impie dici, ut quia neutrū scriptū reperiatur, aut neutrum cōfitendum sit, aut utrunq;. Homousion sanctissimi uiri, intelligo ex deo deum, nō dissimilis essentiæ, nō diuisum, sed natū, & ex innascibili dei substantia cōgenitam in filio secundum similitudinem un genitam natiuitatem, ita me antea intelligentem non mediocriter ad id confirmauit homousion. Quid fidem meam in homousio damnas, quam per homœusij confessionē nō potes probare? Damnas enim fidem meam uel potius tuam, cū damnas intelligentiam eius in nomine. Sed male alius intelligit: Damnemus in cōmune uitiosam intelligentiam, nō auferamus fi dei securitatem. Synodo Samosatenæ subscribendum putas, ne secundum Samosatei intelligentiā quisquàm sibi usurpet homousion. Subscribamus & Nicenæ synodo, ne homousion improbet Ariani. Sed uetendum est, ne si secundum fidem homœusion homousion significare uideantur, decernatur, nihil differre unius & similis esse substantiæ. Sed & homousion potest male intelligi. Constituatur qualiter bene possit intelligi. Vnum atq; idem quod sapimus, pium inter nos esse uelimus. Date ueniam fratres quam frequenter poposci. Ariani nō estis, cur negando homœusion censemini Ariani? Sed dices. Mouit me cum scandalo, homœusij ambiguitas. Iterum audi oro sine scandalo, & me mouit homœusij nuditas. Multa sæpe fallunt quę similia sunt. Timeo aurum bracteæ, quia me fallere possit interius. Et tamē auro simile est quod uidetur. Timeo lactis similitudinem, ne oblatum mihi lac, non lac ouium sit, quia ei simile uideatur & bubulum, ut lac ouium lacti ouium simile sit, nō potest simile esse, nisi ouis sit. Similitudo uera in ueritate naturæ est, ueritas autem in utroq; naturæ, nō negatur homœusios: hæc est enim secundum essentiam similitudo. Si massa massæ cōsimilis nō fallat in bractea, si lac quod concolor est, non diuersum sit in sapore, simile auro quicquam non potest esse nisi aurum: simile lacti, nisi sui generis sit, esse non poterit. Fefellit me frequenter color uini, & tamen gustatu alterius generis liquorem recognoui. Vidi carnes carnibus similes, sed postea mihi naturæ dissimilitudinē sapor prodidit. has enim similitudines, quæ non ex unitate naturæ sint, metuo. Vereor enim fratres, orientis hæreses in tempora singula pullulantes, & quid uerear edicam. Iam & legi. Mihi quidem in his, quę uos de orientalium quorundam assensu, susceptæ legationis ministri subscribenda Syrmium detulistis, nihil suspicionis relictum est: sed habuerunt ab exordio nō nihilum offensionis, quæ credo uos sanctissimi uiri Basilij & Eustathij & Eleusi ne quid scandali afferretur, abolenda tacuis-

se. Quæ

se. Quę si recte scripta sunt, taceri non debuerunt. Si autem, quia non recte scripta sunt adhuc tacentur, cauendum est ne aliquando dicantur. Patcens enim adhuc de his nihil dico, tamen mecum recognoscitis, quod nō ita om nis scripta apud Ancyram fides se habeat. Non famæ fabulam loquor, lite rarum fidem teneo, non à * lectoribus sumptam, sed ab episcopis datam. Alś*laicis Oro uos fratres, adimite suspicionem, secludite occasionē, ut probari possit ὁμοιούσιον, nō improbemus ὁμοούσιον. Cogitemus tot sacerdotes sanctos & quiescentes iam, quid de nobis dominus iudicabit, si nunc anathematizan tur à nobis? Quid de nobis erit, qui rem eò deducimus, ut quia episcopi nō fuerunt, nos quoq; nec ceperimus? Ordinati enim ab his sumus, & eorum sumus successores. Renunciemus episcopatui, quia officium eius ab anathe mate sumpserimus. Date ueniam fratres dolori meo. Impium est quod*au Alś*audetis ditis, non patiar hanc uocem, ut in anathemate sit ὁμοούσιον, secundum re ligiosam intelligentiam confitens. Nomen nihil habet criminis, quod sen sum non perturbat religionis: homœusion nescio, nec intelligo, nisi tantum similis essentiæ confessionem. Testor dominū cœli atq; terræ, me cum neu trum audissem, semper tamē utrunq; sensisse quod per homœusion & ho mousion oporteret intelligi, id est, nihil simile sibi secundum naturam esse posse, nō quod esset ex eadem natura. Rege manens fidem Nicenam nun quam nisi exulaturus audiui, sed mihi homousij & homœusij intelligenti am Euangelia & apostoli intimauerunt. Pium est quod uolumus, ne dam nemus patres, ne animemus hæreticos, ne dum hæresim appellamus, hære sim nutriamus. Interpretati patres nostri sunt post Synodū Nicenam ho mousij proprietatem, religiosi extant libri, manet conscientia, siquid ad in terpretationem addendum est, communiter consulamus. Potest inter nos optimus fidei status condi, ut nec ea quæ bene sunt constituta uexentur, & quæ male sunt intellecta resecentur. Egressus sum fratres charissimi, huma næ conscientiæ pudorem, & humilitatis meæ immemor de tantis ac tam re conditis rebus, & ad usq; hanc ætatem nostram intentatis ac tacitis, amore uestri coactus hæc scripsi, & quæ ipse credebam loquutus sum. Conscius mihi, hoc me ecclesiæ, militiæ meæ stipendium debere, & per has literas, episcopatus mei in Christo uocem, secundum doctrinas Euangelicas, de stinate. Vestrum est in cōmune tractare ac prouidere atq; agere, ut quod usq; nunc inuiolabili fide manetis, religiosa conscientia consuetis & tenea tis quod tenetis. Mementote exilij mei in orationibus sanctis, à quo me post expositionem huius fidei nescio an tam iucundum est ad uos in do mum Christi reuerti, quàm securum est mori. Deus & dominus noster incontaminatos uos & illæsos in diem reuelatio nis reseruet opto fratres charissimi.

FINIS

HAEC EPISTOLA MERVM EST NVGAMENTVM HOMINIS OCIOSE INDOCTI, HYMNVS eiusdem est farinæ, sed bene habet quòd non plures nænias affinxerint sancto Hilario.

EPISTOLA S. HILARII AD ABRAM FILIAM SVAM

Ilectissimæ filiæ Abræ Hilarius in domino salutem. Accepi literas tuas, intelligo desiderantẽ te mei esse, & certum ita habeo. Sentio enim quantũ præsentia horũ qui amantur optabilis sit, & quia graue tibi esse absentiam meam scio, ne me forte impiũ esse erga te existimares, qui tam diu à te abessem, excusare tibi & profectionẽ meam & moras uolui, ut intelligeres me non impie tibi, sed utiliter deesse. Namq; cũ te filiam ut unicam, ita, quantũ à me est, unanimem habeam, & uellem te pulcherrimam omniũ & sanctissimã uiuere. Nunciatũ mihi est, esse quendam iuuenem habentẽ margaritam, & uestem inæstimabilis precij, quã si quis ab eo possit mereri, super humanas diuitias & salute & diues & saluus futurus esset. Ad hunc ergo his auditis profectus sum, ad quẽ cũ per multas & longas & difficiles uias uenissem, uidens eum procidi statim. Adest enim tam pulcher iuuenis, ut ante conspectũ eius nemo audeat consistere. Qui ubi me procidisse uidit, interrogari me iussit quid uellẽ, & quid rogarem, & ego respondi, audisse me de ueste sua & margarita, & ideo uenisse, & si eam dignaretur præstare, esse mihi filiam quã uehementer diligerem, cui hanc uestem ac margaritam quærerem. Et in terram prostratus faciẽ fleo plurimum, & noctibus ac diebus gemiscens rogo uti audire dignaretur precẽ meam. Post quæ, quia bonus iuuenis & melius illo nihil est, ait mihi: Nosti hanc uestem atq; hanc margaritam, quam à me lachrymis rogas uti eam filiæ tuæ concedam? Et ego respondi illi, domine auditu cognoui de ipsis, & fide credidi, & scio quia optima sunt, & salus uera est hac ueste uti, & hac margarita ornari. Et statim ministris suis præcepit ut mihi & uestem hanc & margaritam ostenderent. Et confestim ita fit. Hanc uestem anno primo uidi, uidi filia, uidi quod eloqui nõ possum. Nunquid nõ & sericum secundũ subtilitatem eius* partem habuerat? Nunquid candori eius niues comparatæ nõ nigrescebant? Nunquid aurum iuxta fulgorem eius li nebat? Ipsa enim multicolor & nihil prorsus comparatũ ei poterat æquari. Postq; uideo margaritam, qua uisa statim concidi. Nõ enim poterãt oculi mei sustinere tantũ eius colorẽ. Nam nec cœli, nec lucis, nec maris, nec terræ species pulchritudini eius poterat cõparari. Et cũ prostratus iacerem, ait mihi quidam de assistentibus: Video te solicitũ, & bonũ patrem esse, & hanc uestem atq; hanc margaritam ad filiam tuam mittere desiderate, sed ut magis

Al.* par erat

gis desideres, ostendo tibi quid adhuc hæc uestis atq; margarita boni habeat: uestis hæc nunq̃ tineis comeditur, nõ usu atteritur, non sorde inficitur, nõ ui scinditur, nõ damno amittitur, sed semper talis qualis est permanet. Margarita uero hæc uirtutis eius est, ut si quis eam induitur, non ægrotet, nõ senescat, nõ moriatur. Nihil omnino in se habet quod sit obnoxium corpori, sed utenti ea nihil accidit, quod aut mortem afferat, aut ætatem demutet, aut impediat sanitati. Quod ut audiui filia, exanimari magis desiderio margaritæ & uestis istius cœpi, & sicut prostratus iacebam, indeficienti fletu & intenta oratione iuuenem precari cœpi, dicens: Domine sancte, miserere preci meæ, & miserere solicitudini & uitæ meæ. Si enim hanc uestem mihi & margaritam nõ cõcedis, miser futurus sum, filiam meam uiuentem perditurus sum, ego propter hanc uestem & margaritam peregrinari uolo. Scis domine, quia tibi nõ mentior. Postq̃ uocem meam audiuit, iubet me leuare, & ait mihi: Mouerunt me preces & lachrymæ tuæ, & bene est quod credidisti. Et quia dixisti, te pro hac margarita ipsam uitam tuam uelle impendere, nõ possum eam tibi negare, sed scire debes propositũ & uoluntatem meam. Vestis quã ego dedero talis est, ut si quis uoluerit ueste alia colorata & serica & aurata uti, uestem meam capere non possit. Sed illi dabo eam quæ contenta sit, nõ serico habitu, sed natiuis coloribus, & insumptuoso textu uestiri: ita ut propter consuetudinem, purpuream per augustas uestes habeat: nõ etiam purpura ipsa defundatur in ueste. Margaritam uero quã à me petis naturæ eius est, ut habere eam nõ possit, si quis margaritam aliam habuerit. Quia aliæ margaritæ, aut de terra, aut de mari sunt: mea autem, ut ipse tu uides, speciosa & preciosa est incompabilis & cœlestis, nõ dignatur ibi esse ubi aliæ sunt. Non enim rebus meis conuenit cum rebus hominis, quia qui ueste mea & margarita utitur, in æternum sanus est, nõ febre exardescit, nõ uulneri patet, nõ annis demutatur, nõ morte dissoluitur, æqualis æternis. Ego tamẽ hanc uestem & hanc margaritam meam peten ti tibi dabo, eam ut filiæ tuæ perferas. Sed prius scire debes quid uelit filia tua, si se huius uestis & margaritæ meæ facit dignam, id est, si uestes sericas & auratas & infectas habere noluerit: si alteram margaritã oderit, tunc hæc quæ me rogas tibi præstabo. Post uocem filia lætus exurgo, & secretum habens, hanc ad te epistolam feci, rogans te per multas lachrymas meas, ut te huic uesti & margaritæ referues, neq; miserum seuem tali damno tuo facias, si hanc uestem & hanc margaritam nõ habueris. Testor autem tibi filia deum cœli & terræ, quia nihil hac ueste atq; hac margarita preciosius est, & tui iuris est ut hanc habeas. Tu modo quando tibi uestis alia affertur, uel serica, uel infecta, uel deaurata, dicito ei qui tibi offert: Ego uestem alterã expecto, propter quã pater meus à me tam diu peregrinatur, quã mihi quærit, quam nõ possum habere si hanc habuero. Sufficit mihi lana ouis meæ:

sufficit mihi color quem natura attulit: sufficit mihi lectus insumptuosus. Cæterum uestem illam desidero quæ dicitur nō absumi, nō atteri, nō scindi. At uero si tibi margarita offeratur aut suspendenda collo, aut digito coaptanta, dices ita, nō mihi impedimēto sint istæ inutiles & sordidę margaritę, sed expecto illam preciosissimam, pulcherrimam & utilissimam. Credo patri meo, quia & ille qui spopondit ei se credidit, propter quā mihi significauit se etiam mori uelle. Hanc expecto: hanc desidero, quæ mihi præstabat salutem & æternitatem. Ergo filia subueni solicitudini meæ, & hanc epistolam meā semper lege, & huic uesti & margaritæ te reserua. Et ipsa tu mihi, nullum interrogans, quomodolibet potes literis rescribe, utrū uesti huic & margaritæ te reserues, ut sciam quid iuueni illi respondeam: & ut si illam desideras, si expectas, lætus possim ad te reditum cogitare. Cum autem tu mihi rescripseris, tunc tibi & ego quis sit hic iuuenis, & qualis sit, & quid uelit, & quid promittat, & quid possit, indicabo. Interim tibi hymnum matutinum & serotinum misi, ut memor mei semper sis. Tu uero si quid minus per ætatem hymno & epistola intelligis, interroga matrem tuam, quæ optat ut te moribus suis genuerit deo, & deus qui te genuit, hic & inæternū custodiat, quod & opto filia desideratissima.

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI hymnus filiæ suæ Abræ transmissus.

Hymnus epistolæ respondens, hoc est, dignū patellæ operculū.

Lucis largitor optime
Post ipsa noctis tempora
Tu uerus mundi lucifer,
Venturæ lucis nuncius,
Sed toto sole clarior
Materna nostri pectoris
Adesto rerum conditor
Cuius amota gratia
Tu quoq; pleno spiritu
Ne rapientis perfidi
Vt inter actus seculi,
Omni carentes crimine
Probrosas matris castitas
Sanctumq́; puri corporis
Hęc spes precantis animæ,
Vt matutina nobis sit
Gloria tibi domine,
Cum spiritu paraclito

Cuius sermonis lumine
Dies refulsus panditur.
Non is qui parui syderis
Angusto fulget lumine.
Lux ipse totus & dies
Illuminans præcordia.
Paternæ lucis gloria,
Nostra pauescunt corpora
Secum deum gestantia,
Diris patescat fraudibus.
Vitæ quos usus exigit
Tuis mittamus legibus.
Carnis uincat libidines
Delubrum seruet specie.
Hæc sunt uotiua munera
Lux in noctis custodiam.
Gloria unigenito,
Nunc & per omne seculum.

FINIS

ELENCHVS CANONVM D. HILARII IN EVANGELIVM MATTHAEI, ordine quo ab eo sunt æditi.

CANON I

De natiuitate Christi. De Magis cum muneribus,& de infantibus occisis.

CANON II

De Iesu regressu ex Aegypto. De prædicatione Ioannis, & baptismo. De domino baptizato.

CANON III

De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piscatoribus.

CANON IIII

De beatitudine & præceptis. De reconciliatione fratrum. De adulterio. De oculo & manu eruenda. De iuramentis & eleemosyna.

CANON V

De oratione & ieiunio. De thesauro in coelo. De lucerna corporis. De duobus dominis. De cibo & uestitu. De uolatilibus & lilijs agri, & foeno. De solicitudine diei. De festuca & trabe in oculo.

CANON VI

De margaritis ante porcos. De pseudoprophetis. De domo ædificata super petram.

CANON VII

De leproso quem curauit dominus. De puero tribuni paralytico. De socru Petri. De plurimis & diuersis curis.

CANON VIII

De discipulis in naui excitantibus Iesum. De duobus dæmoniacis in terra Gerasenorum. De paralytico curato & lectum ferente.

CANON IX

De Matthæo publicano. De pharisæorum, & discipulorum Ioannis ieiunio. De adsutu panni rudis. De profluuio mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De surdo & muto.

CANON X

Misertus turbarum dominus, duodecim discipulos præmittit cum potestate & doctrina &c.

CANON XI

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus de Ioanne ad turbas loquitur. Item confessio Iesu ad patrem.

CANON XII

Discipuli spicas uellunt. Manus aridæ hominem sabbato curauit. Cæcum & dæmoniacum curauit. De blasphemia spiritus. De fructu arboris bonæ

bonæ & malæ. De omni uerbo ocioso. De signo Ionæ. De Niniuitis & regina Austri. De septem spiritibus & octauo. De matre Iesu & fratribus.

CANON XIII

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas loquitur. De seminante bonum semen. De zizania & tritico. De grano sinapis. De fermento abscon/so in farina. Expositio zizaniæ. De thesauro in agro. De bona margarita. De rete misso in mare.

CANON XIIII

De scriba in regno cœlorum. De fratribus & sororibus domini. De Ioannis capite in disco. De quinq; panibus & duobus piscibus. Vbi super mare ambulabat, & Petrum mersum erexit.

CANON XV

De lauandis manibus. Et nõ ea quæ in os intrant, sed ea quæ ex ore exeunt inquinare. De filia Chananææ mulieris. De septem panibus & paucis piscibus.

CANON XVI

De Ionæ prophetæ signo. De fermento pharisæorũ, & cõfessione Petri. De benedictione domini, & de se abnegando qui Dñm Xpm̃ sequi uoluerit.

CANON XVII

Vbi in monte cũ Moyse & Helia uidetur, & uox de cœlo auditur. Vbi puerum lunaticum saluat. De credentium fide. De didragma postulata, & statere in ore piscis inuento.

CANON XVIII

De infantibus inhibitis. De humilitate eorũ assumẽda. De manu & pede, & oculo eruẽdo, & de oue perdita. De corripiendis fratribus secreto primũ, tũ duobus testibus, postremo ecclesia præsente. Et quod semper ignoscendum. De eo qui conseruum, remisso sibi à domino debito, suffocauit.

CANON XIX

Transit in Galilæam. Vxorem non debere dimittere. De eunuchis. De infantibus inhibitis. Diuitem difficile introire in regnum cœlorum.

CANON XX

De spe apostolorum. De nouissimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad uineam. De filijs Zebedæi. De primo accubitu. De duobus cæcis secus uiam sedentibus.

CANON XXI

De asina & pullo eius. De eiectis è templo nummularijs. De ficu maledicta. De duobus filijs ad uineam missis. De publicanis & meretricibus.

CANON XXII

De uinitoribus, qui missos ad se ob recipiendos fructus interficiunt. De inuitatis promiscuis, & de ueste nuptiali.

CANON XXIII

De tributo Cæsari dando, & de imagine Cæsaris. De eadem septem fratrum

fratrum uxore. De mandatis maximis. De Dauid filio.

CANON XXIIII

De cathedra Moysi, super quã sederũt scribæ & pharisæi. De clauso ab ijsdem regno cœlorũ. Et ab ijsdem comedi domos uiduarũ, & circumeunti um mare & arida. Et dicẽtibus: Quicũq; iurauerit in templo, nihil est. Et de decimantibus mentã & anetũ. Et ædificantibus sepulchra prophetarũ. Et de Hierusalem, quę interficit prophetas, & lapidat eos qui ad se missi sunt.

CANON XXV

De structura tẽpli interrogãtibus discipulis. Et de his, qui in tecto sunt, ne descendant tollere aliquid de domo, & qui in agro sunt ne reuertantur tollere tunicam suam. Et de prægnantibus & nutrientibus.

CANON XXVI

De sole obscurato, & luna & stellis.

CANON XXVII

De seruo fideli quẽ cõstituit dñs super familiã suã. Et de decem uirginibus. De homine peregre profecto, qui tradidit substantiã suam seruis suis.

CANON XXVIII

De aduentu filij hominis uenientis ad iudicium cum maiestate sua.

CANON XXIX

De muliere quæ accessit ad Iesum in domo Simonis leprosi, habẽs alabastrum unguenti preciosi.

CANON XXX

De die prima azymorum, in qua accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi uis paremus tibi manducare pascha?

CANON XXXI

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Gethsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orare. Et tristata est anima eius usq; ad mortẽ. Et de calice mortis dicit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. De spiritu prompto, & carne infirma. Et rursum de eo quod dixit: Pater non potest hic calix transire, nisi illum bibam: fiat uoluntas tua.

CANON XXXII

De Iuda, qui erat unus de duodecim discipulis, ueniente ad Iesum cum plurima turba ut eum traderet. De gladio quem iussit Petro conuertere in locum suum.

CANON XXXIII

De Pilato cum sederet pro tribunali, & cum misit ad illum uxor sua, dicens: Nihil tibi sit & iusto isti. De transeuntibus iuxta crucem, qui mouebãt capita sua & dicebant: Hic est qui destruebat templum, & in triduum illud reædificabat.

ELENCHI FINIS

DIVI HILARII PICTA

VORUM EPISCOPI, IN EVANGELIUM Matthæi canones, seu commentarius.

De natiuitate Christi. De Magis cum muneribus, & de infantibus occisis. Canon I

Hæc in quodã codice sic habebantur, Et quẽ Lucas per sacerdotalem ordinem dinumerat, uterq; agnitionem in domino utriusq; tribus significat: rectæq; generationis gradus ponitur, quia sacerdotalis & regiæ tribus societas per Dauid ex cõiugio inita, à Salathiel in Zorobabel cõfirmetur ex genere.

LIBER generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abrahæ &c.

Gressus quem Matthæus* & Lucas in ordine regiæ successionis ędiderãt, quẽ dum uterq; dinumerat, & agnitionem in domino utriusq; tribus uterque significat, & rectæ generationis gradum ponit, quia sacerdotalis & regię tribus societas, per Dauid ex coniugio inita, iam à Salathiel in Zorobâbel confirmatur ex genere. Atq; ita dum Matthæus paternã originem, quæ ex Iuda proficiscebatur, recenset, Lucas uero acceptum, per Natham ex tribu Leui genus edocet, suis uterq; partibus domino nostro Iesu Christo, qui est æternus & rex & sacerdos, etiam in carnali ortu utriusq; generis gloriam probauerunt. Quòd uero Ioseph potius q̃ Mariæ natiuitas recensetur, nihil refert. Eadẽ enim est totius tribus atq; una cognatio. Exemplũ autem etiã Matthæus & Lucas dederũt, patres inuicem appellantes, non tam genere q̃ gente, quia ab una tribu cœpta, sub unius successionis & originis familia continetur. Cum enim filius Dauid atq; Abrahæ sit ostendendus, ita Matthæus cœpit:

Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abrahæ.) Non refert quis in originis numero atq; ordine collocetur, dummodo uniuersorũ familia cœpta esse intelligatur ab uno. Itaq; cum eiusdem tribus sit Ioseph & Maria, dum profectus esse ex Abrahæ genere Ioseph ostẽditur, profecta quoq; docetur & Maria. Hæc enim in lege ratio seruata est, ut si mortuus sine filijs familiæ princeps esset, defuncti uxorem posterior frater eiusdem cognationis acciperet, susceptosq; filios in familiam eius qui mortuus esset referret: maneretq; ita in primogenitis successionis ordo, cum patres eorũ, qui post nati essent, aut nomine haberentur, aut genere. Sequens illud est, ut quia diximus secundum rerum fidem generationis istius ordinem, nec numero sibi, nec successione constare, huius quoq; rei ratio adferatur. Non enim leuis causa est, ut aliud in narratione sit, aliud fuerit in gestis: & aliud referatur in summa, aliud uero teneatur in numero. Nanq; ab Abraham usq; ad Dauid quatuordecim generationes numeratæ sunt, & à Dauid usque ad transmigrationem Babylonis, in quibusdã libris decem & septem

deprehen-

deprehenduntur. Sed in hoc non mendacij aut negligentiæ uitiū est. Tres enim ratione præteritæ sunt, Nam Ioras genuit Ochoziam, Ochozias uero genuit Ioam, Ioas deinde Amasiam, Amasias autem Oziam. Et in Matthæo Ioras Oziam genuisse scribitur, cum quartus ab eo sit. Hoc ita quia ex gentili fœmina Ioras Ochoziam genuit, ex Achab scilicet, qui Hiezabel habuit uxorem. Denique per prophetam, non nisi in quartam generationem, in throno regio Israëlis, quenquā de domo Achab esse sessurum dicitur. Purgata igitur labe familiæ gentilis tribus, quæ præteritis iam regulis in quarto generationum consequentium ordine numeratur, & usque ad Mariam generationes quatuordecim esse scribuntur, cum in numero decem & septem reperiantur, nullus error esse poterit, scientibus non eam solum esse domino nostro Iesu Christo originem, quæ cœpit ex Maria, sed procreatione corporea natiuitatis æternæ significantiam comprehendi. Generationis autem ratio simplex est. Nam conceptum ex spiritu sancto, natum ex Maria uirgine, omnium opus prophetarum est. Sed plures irreligiosi, & à spirituali doctrina admodum alieni, occasionem ex eo occupant turpiter de Maria opinandi, quod dictum sit: Prius quàm conuenirent inuenta est in utero habens. & illud: Noli timere accipere coniugem tuam. & illud: Non cognouit eam donec peperit, non recordantes desponsatam fuisse, & dictum hoc Ioseph uolenti eam abijcere, quia iustus ipse nollet in eam lege decerni. Igitur ne qua de partu eius ambiguitas existeret, ipse conceptis ex spiritu sancto Christi testis assumitur. Dehinc quia desponsata esset, in coniugem reciperetur. Cognoscitur itaque post partum, id est, transit in coniugis nomen. Cognoscitur enim, non admiscetur. Denique cum transire Ioseph ad Aegyptum admonetur, ita dicitur: Accipe puerum & matrem eius, & reuertere cum puero & matre eius. Et rursum in Luca: Et erat Ioseph & mater eius. Et quotiescunque de utroque fit sermo, mater potius Christi, quia id erat, non uxor Ioseph est nuncupata, quia non erat. Sed hæc quoque ab angelo ratio seruata est, ut tum cum desponsatam eam iusto Ioseph significabat, coniugem nuncuparet. nam ita ait: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariā coniugem tuam. Ergo & coniugis nomen sponsa suscipit, & post partum in coniugem recognita tantum Iesu mater ostenditur, ut quemadmodum iusto Ioseph deputaretur eiusdem Mariæ in uirginitate coniugium, ita uenerabilis eius ostenderetur in Iesu matre uirginitas. Verum homines prauissimi hinc præsumunt opinionis suæ autoritatem, quòd plures dominum nostrum fratres habuisse sit traditum, qui si Mariæ illi fuissent, & non potius Ioseph ex priore coniugio suscepti, nunquam in tempore passionis Ioanni apostolo transcripta esset in matrem, domino ad utrunque dicente: Mulier ecce filius tuus. & Ioanni: Ecce mater tua, nisi quòd ad desolatæ solatium charitatem filij in discipulo relinque-

bat. Stellę autem ortus primum à Magis intellectus indicat, mox gentes in Christo credituras, & homines professionis longe à scientia diuinæ cognitionis auersæ, lumen, quod statim in ortu eius extitit, cogituros. Denique oblatio munerum, intelligentiam in eo totius qualitatis expressit, in auro regem, in ture deum, in myrrha hominem confitendo. Atq; ita per uenerationem eorum, sacramenti omnis est cōsummata cognitio, in homine mortis, in deo resurrectionis, in rege iudicij. Quòd uero repetere iter atq; ad Herodem in Iudæam redire prohibentur, nihil à Iudæis petere scientiæ cognitionisq; permittimur, sed in Christo salutem omnem & spem locantes, admonemur prioris uitæ itinere abstinere. Parante autem Herode paruuli necem, Ioseph per angelum monetur, ut eum in Aegyptum transferat.) Aegyptum idolis plenam, & omnigenum deûm monstra uenerātem, iam post Iudæorum insectationem, & in extinguendo eo prophanæ plebis assensum, Christus ad gentes inanissimis religionibus deditas transit, & Iudaicam relinquens ignorantiam sæculo colendus, infertur Bethleem, id est, Iudæam martyrum sanguine redundantem. Herodis uero furor & infantium mors, populi Iudaici in Christianos sæuitiæ est forma, existimantis se beatorum martyrum cæde posse in omniū fide & professione Christi nomen extinguere. Sed gloriosus per prophetam eorum honor redditur dicentem: Vox in rama audita est, ploratus & ululatus multus. Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.) Rachel Iacob uxor fuit diu sterilis, sed nullos ex his quos genuit amisit. Verum hæc in Genesi ecclesiæ typum prætulit. Non igitur illius uox & ploratus auditur, quæ nullam habuit amissorum filiorum dolorem, sed huius ecclesiæ diu sterilis, nunc uero fœcundæ ploratus ex filijs, non idcirco, quia peremptos dolebat, auditur, sed quia ab his perimebātur, quos primum genitos filios retinere uoluisset. Denique consolari se noluit quæ dolebat. * Non enim non erant ij, qui mortui putabantur, in æternitatis enim profectum per martyrij gloriam efferebantur. Consolatio autem rei amissæ erat præstanda, non auctę.

In quodam codice habebatur, Neque enim erant ij, qui mortui putabātur, ut sit sensus: Neq; enim erāt mortui, q mortui putabantur.

De Iesu regresso ex Aegypto. De prædicatione Ioannis & baptismo. De domino baptizato. Canon II

Post quæ mortuo Herode per angelum monetur, ut in Iudæam cum puero & matre ipsius redeat. Et reuertens cum Archelaum Herodis filium regnare audisset, timuit eò uenire, & per angelum monetur, ut in Galilæam transeat, & in regionis eius ciuitate Nazareth inhabitet. Reuerti ergo ad Iudæam monetur, & reuersus timet. Et rursum uisu admonitus, transire ad regionem gentium iubetur. Sed aut timere eum qui admonitus sit non oportuit, aut per angelum deferri admonitio mox mutāda non debuit. Verum typica ratio seruata est.

Ioseph

Ioseph enim apostolorum habet speciem, quibus Christus circumferendus est creditus. Hi tanquam Herode mortuo, id est, populo eius in passione domini deperdito, Iudæis prædicare sunt iussi. Missi enim erant ad oues perditas domus Israël, sed manẽte hæreditariæ infidelitatis dominatu metuunt & recedũt. Admoniti per uisum, sancti scilicet spiritus, donum in gentibus contemplantes, ad eas transferunt Christum Iudææ missum, sed uitam & salutem gentium nuncupatum. In diebus illis uenit Ioannes prædicans in deserto Iudææ dicens: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum &c.) In Ioanne locus, prædicatio, uestitus, cibus est contuendus: atq; ita ut meminerimus, gestorum ueritatem non idcirco corrumpi, si gerendis rebus interioris intelligentiæ ratio subiecta sit. Fuerant enim prædicãti & locus opportunior, & uestitus utilior, & cibus aptior: sed subest gestis rebus exemplum, & in eo operatio ipsa meditatio est. Nam & ad desertam Iudæam uenit: desertam dei frequentatione non populi, & uacuam sancti spiritus habitatione non hominum, ut prædicationis locus, eorum quibus prędicatio erat missa, solitudinem protestaretur. Pœnitentiam quoq; regno cœlorum propinquante prõnũciat, per quam est reditus ab errore, & recursus à crimine, & post uitiorum pudorem professio desinendi: ut deserta Iudæa meminisset se eum suscepturã, in quo cœlorum est regnum, non uacuam deinceps futuram, si se à ueteribus uitijs pœnitentiæ confessione purgasset. Pilis etiam camelorum uestis adtexta, peregrinum propheticæ istius prædicationis habitum designat, cum exuuijs immunda rum pecudum, quibus pares existimamur, Christi prædicator induitur, fitq; sanctificatum habitu prophetali, quicquid in nobis uel inutile fuerat ante uel sordidum. Zonę autem precinctio, efficax in omne opus bonum est appatatus, ut ad omne ministerium Christi uoluntatis cingulo simus accincti. In esum etiam eliguntur locustæ fugaces hominum, & ad omnem aduentus nostri sensum auolantes. Nos scilicet, qui ab omni sermone & congressu prophetarum impijs quibusdam corporum saltibus efferebamur, uoluntate uagi, in operibus inutiles, in uerbis queruli, sede peregrini, nunc sumus sanctorum alimonia, & satietas prophetarũ, electi simul cum melle syluestri, dulcissimum ex nobis cibum, non ex aluearijs legis, sed ex truncis syluestrium arborum præbituri. Tali igitur Ioannes habitu prædicans, uenientes pharisæos & Saducæos ad baptismum, progenies nuncupat uiperarum, fructum ut dignum pœnitentiæ faciant monet, ne' ue Abraham patrem habere se glorientur, quia ex lapidibus deus potens est Abrahæ filios excitare. Non enim successio carnis quæritur, sed fidei hæreditas. Dignitas igitur originis in operum consistit exemplis, & prosapiæ gloria fidei imitatione retinetur. Zabulus infidelis, Abraham fidelis. Nam ille in hominis transgressione fuit perfidus, hic uero iustificatus est ex fide. Igitur

uniuscuiusq; mores atq; uita propinquitatem cognationis acquirit, ut qui fideles sunt, Abrahæ propago per fidem sint: qui autem infideles sunt, in Zabuli progeniem infidelitate mutentur: quando & pharisæi uiperarum natio nuncupantur, & gloriatio sanctificati parentis eis inhibetur, & ex saxis ac rupibus Abrahæ filij excitantur, & ut operantes dignos fructus pœnitentiæ sint admonentur, ut qui diabolum patrem habere cœperant, cum eis qui de lapidibus excitarentur, rursum Abrahæ filij per fidem fiant. Securis uero radicibus arborum apposita, infructuosarum arborum cæde & concrematione significans, inutilis perfidiæ excidium conflagrationi iudicij præparari. Et quia legis opus esset iam inefficax ad salutem, & Ioannes baptizandis in pœnitentiam nuncius extitisset: prophetarum enim officium erat, à peccatis reuocare: Christi uero propriũ, saluare credentes: se quidem baptizare in pœnitentiam dicit, sed fortiorem esse uenturum, cuius ferendorum ac soluendorum calciamentorum sit indignus officio: apostolis circunferendæ prædicationis gloriam derelinquens, quibus speciosis pedibus pacem dei erat debitum nunciare. Salutis igitur nostræ & iudicij tempus designat in domino dicens: Ille baptizabit uos in spiritu sancto & igni, quia baptizatis in spiritu sancto reliquum sit consummari igne iudicij.

Habens uentilabrum in manu purgabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.) Ventilabri opus est ab infructuosis fructuosa discernere. Quòd in manu domini sit, arbitrium indicat potestatis. Triticũ suum, perfectos scilicet credentium fructus, horreis recondendum. Paleas uero, id est, inutilium atq; infructuosorum hominum inanitatem, igne iudicij cõcremandas. Tunc uenit Iesus in Galilæam, in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo, & reliqua.) Erat in Iesu Christo homo totus, atq; ideo in famulatum spiritus corpus assumptum, omne in se sacramentum nostræ salutis expleuit. Ad Ioannem igitur uenit ex muliere natus, constitutus sub lege, & per uerbum caro factus. Ipse quidem lauacri egens non erat, quia de eo dictũ est, peccatum non fecit: & ubi peccatum non est, remissio quoq; eius est ociosa: sed assumptum ab eo creationis nostræ fuerat & corpus & nomen, atq; ita non ille necessitatem habuit abluendi, sed per illum in aquis abluitionis nostræ erat sanctificanda purgatio. Deniq; & à Ioanne baptizari prohibetur, ut deus: & ita in se fieri oportere, ut homo edocet. Erat enim per eum omnis implendi iustitia, per quem solum lex poterat impleri. Atq; ita & prophetæ testimonio, lauacro non eget, & exempli sui autoritate humanæ salutis sacramenta cõsummat, hominem & assumptione sanctificans & lauacro. Ordo etiam in eo arcani cœlestis exprimitur. Nam baptizato eo, reseratis cœlorum aditibus, spiritus sanctus emittitur, & specie columbæ uisibilis cognoscitur, & istiusmodi paternæ pietatis unctione perfunditur, uox

deinde

deinde de cœlis ita loquitur: Filius meus es tu, ego hodie genui te.) Filius dei auditu conspectuq; monstratur, plebiq; insidæ & prophetis inobedienti, testimonium de domino suo mittitur & contemplationis & uocis, ac* summi, ut ex eis quæ consummabantur in Christo, cognosceremus, post aquæ lauacrum, & de cœlestibus portis sanctum in nos spiritum inuolare, & cœlestis nos gloriæ unctione perfundi, & paternæ uocis adoptione dei filios fieri, cum ita dispositi in nos sacramenti imaginem ipsis rerum effectibus ueritas præfigurauerit. Al* simul

De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piscatoribus. Canon III

TVnc Iesus ductus est in desertum à spiritu, ut tentaretur à Zabulo, & reliqua.) Et in desertū traductio, & quadraginta dierum ieiunium, & post ieiunium fames, & satanę tentatio, & responsio domini, magni cœlestisq; consilij effectibus plena sunt. Nam quòd in desertū ductus est, significatur libertas spiritus sancti, hominem suū iam diabolo offerentis & permittentis tentandi & assumendi occasionem, quam non nisi datam tentator habuisset. Erat igitur in diabolo de metu suspitio, non de suspitione cognitio. Mouebatur enim quadraginta dierum ieiunio. Sciebat totidem diebus aquas abyssi effusas, explotatam repromissionis terram, Moysi legem à deo scriptam, annorum quoq; quibus plebs in eremo uita angelorum habituq; mansit, hunc numerum expletum fuisse. Igitur istius temporis metu, in tentando eo quem hominem contuebatur, sumpsit temeritatem. Adam enim pellexerat, & in mortem fallendo traduxerat. Sed ita dignum nequitia eius & scelere erat, ut in eo, cuius morte & calamitatibus gloriabatur, homine uinceretur, & qui dei beneficia homini inuidisset, ante tentationem deum in homine intelligere non posset. Tentatur igitur statim post baptismum dominus, tentatione sua indicans in sanctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassari, quia uictoria ei est magis exoptata de sanctis. Non cibum etiam hominum esurijt, sed salutem. Nam post quadraginta dies, non in quadraginta diebus esurijt, Moyse & Helia in eodem ieiunij tempore non esurientibus. Igitur cum esurijt dominus, non inediæ subrepsit operatio, sed uirtus illa, quadraginta dierum non mota ieiunio, naturæ suæ hominem dereliquit. Non enim erat à deo diabolus, sed à carne uincendus: quam utiq; tentare ausus non fuisset, nisi in ea per esuritionis infirmitatē quæ sunt hominis tecognosceret, quam utiq; in eo sentiens ita orsus est: Si filius dei es.) Anceps sermo est: Si filius dei es. Licet esurientem uideret, quadraginta tamen dierū in eo ieiuniū pertimescebat, quia rerum ratione indicat, post quadraginta dierū conuersationē, quibus post passionem in seculo erat cōmoraturus, esuritionē se humanę salutis habiturū. Quo in tempore expectatū deo

patri munus hominem quem assumpserat reportauit. Contuendum itaq; nunc illud est, quibus tandem interrogationibus usus sit, ait enim: Si filius dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Fallax diabolus, & ad traducendū artifex callidissimus, posse omnia Christum sciebat, & esuritionem in homine ex ipso ieiunij tempore sentiebat, ignarus quid nam esuriretur. Eam ergo in tentando conditionem operis proposuit, per quam & in deo ex demutatione lapidum in panes uirtutem potestatis agnosceret, & in homine oblectamento cibi patientiam esurientis illuderet. Sed dominus nō panem potius quàm salutem hominum esuriēs ait: Non in pane solo uiuit homo. Qnia ipse non solum homo, sed & deus, licet usq; in tentationis diem cibo hominis abstineret, dei tamen spiritu alebatur, ostendens non in pane hoc solitario, sed in uerbo dei alimoniam æternitatis esse sperandam. Sequens etiam interrogatio talis est, cum eum in summum templi sustulisset: Si filius dei es, mitte te deorsum, & reliqua.) Laborat tentatione dominum de excelsis ad inferiora deducere, & positum in templi summo, id est, supra leges & prophetas eminentem in humilibus continere: Sciebat quidē & ministeria angelorum prompta esse dei filio, neq; in lapidem pede offensionis incidere, quippe super aspidem & basiliscum ambulaturum, & cōculcaturum leonem & draconem. De his enim quæ in se dicta sunt tacuit, sed superiora memorando, uult quoquo modo obedientiā elicere tentato, relaturus hinc gloriam si sibi dominus maiestatis, licet per confidentiā, paruisset. Sed nulla diabolo contigit tantę fraudis occasio, idipsum deo tempore posteriore testante, cum dicit: Venit princeps huius seculi, & nō inuenit in me quicquam. Digna igitur hanc eius petulantiam domini est secuta respōsio:

Non tentabis deum & dominū tuum.) Diaboli conatus & tentamenta contundens, & deum se protestatur & dominum, docens, à fidelibus abesse oportere iactantiam: quia cum omnia possibilia deo sint, nihil tamen in tentatione eius audendum sit. Sed iam tertio tota diabolicæ potestatis commouetur ambitio. Constituto igitur domino in monte excelso, uniuersa orbis terrarum regna, eorumq; gloriam obtulit, si modo adoraretur ipse. Iam gemina responsio opinionem suspitionis excesserat. Cibo Adam pellexerat, & de paradisi gloria in peccati locum, id est, in regionem uetitæ arboris deduxerat: tertio diuini nominis ambitione corruperat, dijs futurum similem pollicendo. Igitur aduersus dominū tota iam seculi potestate pugnatur, & creatori suo possessio huius uniuersitatis offertur, ut tenens ordinem fraudis antiquæ, quem neq; cibo pellexerat, nec loco mouerat, nunc uel ambitione corrumperet. Sed responsio domini dignum de superioribus gradum fecit. Ait enim: Vade retro satana. Scriptum est enim: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Temeritatis tantæ congruum exitum tulit, cum & criminum suorum in Satana nomen audiuit, & dominum

& dominum deum suum adorandum in homine cognouit. Præbuit etiam huius responsionis effectu magnum nobis dominus exemplū, ut contempta humanæ potestatis gloria, & seculi ambitione postposita, solum meminissemus deum & dominum adorandum, quia omnis seculi honor diaboli sit negocium. Post hanc ergo diaboli fugam, angeli Christo ministrant, ostendentes, à nobis uicto calcatoq; diaboli capite, & angelorum ministeria, & uirtutum in nos cœlestium officia non defutura. Cum audisset autem Iesus quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam, transiens in Caphamaum.) Et prophetę Esaiæ rei gestæ ordo est. In piscatorum uero allectione, ex hominum arte futuri eorum officij opus proditur, ut piscibus è mari, ita hominibus deinceps è seculo in locum superiorem, id est, in lumen cœlestis habitaculi protrahendis. Quibus & artem & patrias domos relinquentibus, docemur Christum secuturi, & secularis uitæ solicitudine, & paternæ domus consuetudine non cōtineri. In quatuor uero primum apostolis eligendis, præter rerum fidem, quia & ita gestum est, futurorum euangelistarum numerus præfiguratur. Galilæam igitur circumit, & in synagogis prædicat regni euangelium, & omnium ægritudinum infirmitates medendo, factis ipse se profert, ut quem in prophetarum uoluminibus legere erāt soliti, præsentem operibus contuerentur.

De beatitudine & præceptis. De reconciliatione fratrū. De adulterio. De oculo & manu eruenda. De iuramentis & eleemosyna. Canon IIII

Ongregatis igitur pluribus turbis, montem conscendit & docet, in paternæ scilicet maiestatis positus celsitudine, cœlestis uitæ præcepta constituit. Non enim æternitatis instituta, nisi in æternitate positus tradidisset. Deniq; ita scriptum est: Aperuit os suum & docebat eos.) Locutum eum fuisse promptius erat dicere, sed quia in gloria paternæ maiestatis instituerat, & æternitatem docebat, idcirco ad motum spiritus eloquentis obedisse ostenditur humani oris officium. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.) Exemplo dominus docuerat humanę ambitionis gloriam relinquendam, dicens, Dominum deum tuū adorabis, & illi soli seruies. Et cum se per prophetas populum humilem & ad uerba sua trementem, præmonuit esse electurum, in spiritus humilitate perfectæ beatitudinis posuit exordiū. Igitur humilia spirantes, id est, se homines recordātes, in cœlestis regni possessione constituti, conscij sibi ex sordentibus ac tenuissimis se principijs coalitos, in hanc formā perfecti corporis procreari, & in hunc sentiendi, contuendi, iudicandi, agendi sensum deo profectū ministrante procedere: nihil cuiqȝ suum esse, nihil propriū, sed cunctis dono parentis unius eadem & ueniendi in uitam tribui primordia, & utendi eandem substantiam ministrari, ac nos optimi illius, qui nobis sit ista largitus, exemplo, perfunctæ in nos bonitatis

bonitatis esse æmulos oportere, ut boni omnibus simus, communia omnia omnibus existimemus. Nulla nos nec secularis fastus insolentia, nec opum cupiditas, nec inanis gloriæ ambitio corrũpat, sed subiecti deo simus, & de communione uiuendi in omnes communis uitæ charitate teneamur. Magnum etiam in eo quod nati sumus, diuinæ bonitatis futurum profectum existimantes, cuius præmiũ atq; honos præsentis uitæ operibus sit merendus, atq; ita per hãc spiritus humilitatẽ, qua à deo nobis meminerimus & indulta omnia, & deinceps potiora speranda, cœlorũ regnũ erit nostrum.

Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram.) Mitibus terræ hæreditatem pollicetur, id est, eius corporis, quod ipse dominus adsumpsit habitaculum. Et quia per mansuetudinem mentis nostræ habitauerit Christus in nobis, nos quoq; gloria clarificati eius corporis uestiemur. Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.) Lugentibus æternæ consolationis solatia repromittit, non orbitates aut contumelias aut damna merentibus, sed peccata uetera flentibus, & criminum quibus obsordescimus, conscientia ærumnosis. Hæc sedula in cœlo consolatio præparatur. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.) Sitientibus & esurientibus iustitiam, beatitudinem tribuit, significãs extensam in dei doctrinam sanctorũ auiditatem bonis perfectæ in cœlo satietatis expleri. Beati misericordes, quia ipsis misericordiam præstabit deus.) Misericordibus misericordiæ munera præparat. In tantum enim deus beneuolentiæ nostræ in omnes delectatur affectu, ut misericordiam suam sit solis misericordibus præstiturus. Beati mundo corde, quoniam deum ipsi uidebunt.) Mundis corde conspectum dei spondet. Nihil enim pollutum & sordidum ad occursum diuinæ charitatis insistit, & ad conspectũ dei acies obsoletæ mentis hebetatur, eos scilicet & uisui & occursui dei esse patentes, quibus per animi nitorem ac uitæ puritatẽ potestas eius sit contuendi. Non enim nisi spiritu perfecti, etiam mortalitate immutati, quod solis mundis corde dispositum est, hoc quod in deo est immortale cernemus. Beati pacifici, quoniam filij dei uocabuntur.) Pacificorum beatitudo adoptionis est merces, ut filij dei maneant. Parens enim omnium deus unus est, neq; aliter transire in nuncupationem familiæ eius licebit, nisi obliuione earum rerum assumpta, quibus possimus offendi, fraternæ inuicem charitatis pace uiuamus.

Beati qui persequutionem patiũtur propter iustitiam, & reliqua.) Perfecta ad postremũ beatitudine eos muneratur, quibus omnia pro Christo pari promptus affectus est, quia ipse iustitia est. His igitur & regnũ reseruatur, & merces in cœlo copiosa promittitur, qui in cõtemptu seculi pauperes spiritu, & damnis rerum præsentiũ, iacturisq; probrosis, & aduersus maledicta hominũ cœlestis iustitiæ confessores, ac deinceps gloriosi promissorum dei martyres, omnẽ uitæ usum testimonio ueritatis eius impenderint.

Vos

Vos estis sal terrę, quòd si sal infatuatū fuerit, ad nihilū ualet id quod sa lietur.) Sal, ut arbitror, terræ nullū est, quomodo ergo apostolos sal terræ nuncupauit? Sed proprieras est quęrenda dictorū, quam & apostolorum officium, & ipsius salis natura monstrabit. Sal est in se uoo cōtinens aquæ & ignis elementū, & hoc ex duobus est unū. Hic igitur in omnem usum hu mani generis effectus incorruptionē corporibus, quibus fuerit aspersus, im pertit, & ad omnem sensum cōditi saporis aptissimus est. Apostoli autem sunt rerum cœlestiū prædicatores, & æternitatis uelut satores, immortalita tem omnibus corporibus, quibus eorū sermo aspersus fuerit, conferentes. Atq; superius Ioannes testis est sacramenti aquæ ignisq; perfecti, dum ait: Ipse uos baptizabit spiritu & igni. Merito igitur sal terræ sunt nūcupati, per doctrinæ uirtutē saliendi modo æternitati corpora reseruātes, sed natura sa lis semper eadē est, nec immutari unq; potest, uerū quia couersioni homo subiacet, & solus beatus, qui usq; ad finē in omnibus dei operibus perman serit, ideo eos sal terræ nuncupatos monet in traditæ sibi potestatis uirtute persistere, ne infatuati nihil saliant, & ipsi sensu accepti saporis amisso uiuifi care corrupta nō possint, & proiecti de ecclesię promptuarijs, cum his quos salierint, pedibus incedentiū proterantur. Vos estis lumen mundi.) Na tura luminis est, ut lucem quocūq; circūferatur emittat, illatumq; ędibus te nebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionē dei po situs obscurabatur ignorantiæ tenebris, cui per apostolos sciētiæ lumen in uehitur, & cognitio dei claret, & de paruis eorū corpusculis quacunq; incess serint, lux tenebris ministratur. Non potest ciuitas abscondi super mon tem ædificata, neq; accendūt lucernā, & ponūt eam sub modio, & reliqua.) Ciuitatem carnem quā assumpserat, nuncupat, quia ut ciuitas ex uarietate ac multitudine consistit cohabitantiū, ita in eo per naturā suscepti corporis quædā uniuersi generis humani cōgregatio cōtinetur. Atq; ita & ille ex no stra in se cōgregatione fit ciuitas, & nos per consortiū carnis suæ sumus ciui tatis habitatio. Abscondi ergo iam nō potest, quia in altitudine positus, cel situdinis dei admiratione operū suorum & cōtemplandus & intelligendus omnibus effertur. Sed nec lucerna accenditur recondenda sub modio.) Quis enim fructus est, clausī impensam luminis continere? Verū synago gam digne dominus modio cōparat, quę susceptos fructus intra se tantum receptans, certum modū dimensæ obseruantiæ cōtinebat. Nunc tamen fru ctu omni adueniente, se uacuauit, nō tamen potens luminis occulendi, atq; ideo iam lucerna Christi nō recondenda sub modio est, neq; opetimento occultanda synagogæ, sed in ligni passione suspensa lumen æternum est in ecclesia habitantibus præbitura. Pari etiam fulgere apostolos monet lumi ne, ut admiratione operis eorū deo laus impertiatur, nō quòd hominibus oporteat gloriam quęrere, quia omnia in honorem dei agenda sunt, sed ut dissimu

dissimulantibus licet nobis opus nostrum, his inter quos uiuimus eluceat.

Nolite putare quoniam ueni dissoluere legem aut prophetas, non ueni dissoluere, sed adimplere.) Virtus & potestas uerborum cœlestiũ magna in se momēta complexa sunt. Lex enim operũ posita est, & omnia in fidem eorũ, quæ in Christo erant reuelanda, conclusit, cuius & doctrina & passio grande & profundum est paternæ uoluntatis arbitrium. Lex autē sub uelamento uerborũ spiritualiũ natiuitatē domini nostri Iesu Christi, & corporalitatem & passionem & resurrectionem loquuta est, atq; id ita iam ante tempora secularia in ætatis nostræ tempus esse dispositũ, frequens & prophetica & apostolica autoritas est. Igitur post ieiuniũ dierum quadraginta, satanas tantis suspicionibus anxius, usq; ad tentandi erupit audaciam, ingens in Iesu pertimescens cœlestis molitionis arcanũ. Iesus enim domino nostro nomen ex corpore est, itaq; & corporalitas eius & passio uoluntas dei & salus seculi est, & ultra humani sermonis eloquiũ est, deum ex deo, filium ex patris substantia, atq; intra patris substantiam consistentem, primum in hominem corporatum, dehinc morti hominis conditione subiectum, postremo post triduum in uitam ex morte redeuntem, consociatam spiritus & substantiæ suæ æternitati materiem ad cœlum assumpti corporis retulisse. Ne igitur aliud existimaremus in operibus suis esse quàm contineretur in lege, nō soluere se legem professus est, sed implere. Cœlum quidem & terram, maxima, ut arbitramur, elemēta esse soluenda, cæterum ne minimum quidem posse esse de mandatis legis infectum. In ipso enim lex & prophetia omnis impletur. Sub passione & iamiam spiritum traditurus, magni huius in se certus arcani, poto aceto consummata omnia est professus. Fidem enim gestorum omnia tum prophetarum dicta sumebāt. Itaq; ne minima quidem mandatorum dei, nisi cum piaculo dei cōstituit esse soluenda, futuros minimos, id est, nouissimos, ac penè nullos denuncians, minima soluentes. Nulla autem his minora possunt esse, quæ minima sunt. Minimum autem est omnium, domini passio & crucis mors, quam si quis tanquam erubescendam non confitebitur, erit minimus. Confitenti uero magnæ in cœlo uocationis gloriam dominus esse cōfitetur.

[redacted]

Dico autem uobis, quia nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.) Pulcherrimo ingressu opus legis cœpit excedere, ut non dissolueret eam, sed profectu potiore præcelleret, aditum apostolis in cœlum, nisi iustitiam pharisæorum æquitate anteissent, denuncians non futurum. Propositis igitur his quæ in lege præscripta sunt, profectu ea nō abolitione transgreditur. Lex uetuit occidere, reatum homicidij seueritate iudicij expiatura, sed male in alterum commotæ mentis affectio idem in euangelijs habet pœnæ, & ex præcepto fidei non minus rea ira est sine ratiōe suscepta, quàm in operibus legis homicidium.

Et qui

Et qui dixerit fratri ſuo racha, reus erit concilio.) Racha uacuitatis opprobrium eſt, & qui ſancto ſpiritu plenum conuitio uacuitatis inſimulet, fit reus concilio ſanctorum, contumeliam ſpiritus ſancti ſanctorum iudicium animaduerſione luiturus, Qui autem fatuum dixerit, reus erit gehennæ ignis.) Piaculi magni periculum eſt, quem ſalem deus nuncupauerit, eum cõtumelia infatuati ſenſus laceſſere: & ſtultorum intelligentiam ſalientem, ſtultæ intelligentię exaſperare maledicto. Iſtiuſmodi igitur ęterni ignis erit pabulum. Ita quicquid lex in ipſis quidem operibus damnauit, euangeliorum fides pro contumelioſa tantũ uerborum facilitate cõdemnat. Mutua igitur uniuerſos charitate deuinciens, nullam impacificæ orationis fieri precem patitur, ſed altario munera offerentes, ſi recordentur habere ſe cum fratribus aliquid ſimultatum, recõciliata humana pace reuerti in diuinam pacem iubet, in dei charitatem de charitate hominũ tranſituros. Et quia nullum tempus uacuum affectu placabilitatis eſſe permittit, cito in omni uitæ noſtræ uia recõciliari nos aduerſario benignitate præcepit, ne in reditu gratiæ moroſi in mortis tempus non inita pace ueniamus, noſq; aduerſarius iudici tradat, & iudex miniſtro, & in carcerẽ mittamur, & nõ exeamus inde donec reddamus nouiſſimum quadrantem. In præceptis dominicæ orationis remitti nobis peccata noſtra oramus exemplo, & data aduerſarijs conditione ueniæ, ipſi ueniam deprecamur. Hæc itaq; negabitur nobis, ſi alijs negetur à nobis: noſtroq; ipſi iudicio rei ſumus, ſi in iudicij tempus non remiſſis ſimultatibus tranſeamus, aduerſario tradẽte nos iudici, quia manens in eum ſimultatis noſtræ ira nos arguit. Et quia charitas plurimum peccatorum tegit, & errorum noſtrorum ambitioſa ad deum patrona eſt, nouiſſimum pœnæ quadrantem ſoluemus, niſi precio ipſius aliquantorũ criminum culpa redimatur. Quid autẽ à pluribus in hoc capite ſenſum ſit, non putaui eſſe tractandum. Hoc enim quod aduerſario recõciliari beneuolentia iubemur, ad corporis & ſpiritus aduerſantiũ ſibi concordiam *retulerit, ſed nos ordinem doctrinæ tenentes, & opus legis euangelicis profectibus excedentes, non putauimus intelligentiæ continuationẽ oportere conuelli.

Alij* retulerunt

Audiſtis quia dictum eſt, non mœchabetis &c.) Fertur ſuo curſu ordo præcepti, & prætermiſſis legis operibus, iam in euãgelicis adulterio motus tantum oculi * incidentis æquatur, & cum fornicationis opere punitur illecebroſa uiſus tranſcurrentis affectio. Quòd ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & proijce abs te &c.) Fit innocentiæ gradus celſior, & profectum fides ſumit. Carere enim non ſolum proprijs uitijs, ſed & extrinſecus incidentibus admonemur. Non enim ex cauſis peccantium membrorum corporis damna præcepta ſunt. Dextero enim oculo non minus ſiniſter erraret. Certe pes ſenſu concupiſcentiæ carens damno inutilis eſt, in quem pœnæ cauſa non incidet. Sed quia diuerſa inuicem membra, cor-

Fort. * inſidiantis

pus tamen omnes unum sumus,abijcere à nobis,uel potius eruere propin/ quitates charissimorum hominum admonemur, si in illis aliquid tale cer/ namus,ne in consortium criminis eorum de familiaritate ueniamus,rectius utilibus & maxime necessarijs, tanquam oculi & pedis membris carentes, quàm usque in societatem gehennæ uitiosæ propinquitatis teneamur affe/ ctu.Esset autem abscisio membrorum utilis,si & cordis esse posset exectio. Cum enim concupiscentia efficientiæ compararetur, damnū corporis ocio sum est,relicto uoluntaris instinctu. Dictum est autem: Quicunq; dimi serit uxorem suam , det illi repudium &c.) Aequitatem in omnes concili/ ans,manere eam maxime in coniugiorum pace præcepit, legi addens plu/ ra,nihil demens.Nec sanè profectus argui potest.Nam cum lex libertatem dandi repudij ex libelli autoritate tribuisset , nunc marito fides euangelica non solum uoluntatem pacis indixit,uerum etiam reatum coactæ in adul/ terium uxoris imposuit,si alij ex discessionis necessitate nubēda sit,nullam aliam causam desinendi à coniugio præscribens , quàm quæ uirum prosti/ tutæ uxoris societate polluetet. Iterum audistis, quia dictū est antiquis: Non periurabis &c.) Lex pœnam posuerat periurio,ut fraudulentiā men tium sacramenti religio contineret, simulq; plebs rudis atq; insolens fre/ quentem de deo suo mentionem haberet familiaritate iurandi: fides uero sacramenti consuetudinem remouet,uitæ nostræ negocia in ueritate consti tuens, & abiecto fallendi affectu,simplicitatem loquendi audiendiq; præ/ scribens,ut quod erat esset, non esset uero quod non erat, quia interest,& non patens esset materia fallendi, & quod ultra est, id omne de malo est. Quod enim est,suū est ut semper sit:quod uero non est, naturæ est ut non sit. Ergo in fidei simplicitate uiuentibus iurādi religione opus non est,cum quibus semper quod est, est:quod non, non: & per hæc eorum & opus & sermo omnis in uero est. Neq; per cœlū iurabis,quia sedes dei est , & re/ liqua.) Non solum reddere nos deo sacramenta non patitur , quia omnis dei ueritas dicti factiq; nostri simplicitate retinēda est , sed superstitionem contumaciæ ueteris condemnat.His enim elementorum nominibus Iude/ is erat religio iurare,& cœli & terre,Hierusalem,& capitis sui,quibus in con tumeliam dei sacramento uenerationem deferebant.Quid enim momenti erat iurare per cœlum dei sedem,iurare per terram scabellum pedum eius, iurare per Hierusalem urbem breui ob insolentiam & peccata inhabitanti/ um destruendam,cum præsertim in præformationem ecclesię,id est,corpo. ris Christi , quæ magni regis est ciuitas, esset constituta ? Per caput autem iurare quur uellent ? Nunquid uel capilli unius mutandi facultas esse pote/ rat iuranti,cum omnibus colorem natura à deo profecta suggereret? Atq; ita hæc sacramentorum pignora plena apud eos piaculi fuisse demōstrat, cum ignorato aut neglecto opifice,religionem operibus impertirentur.

Audistis

Audistis,quia dictum est: Oculum pro oculo,dentem pro dente,& reliqua.) Extensam fidei nostræ in æternam spem rebus ipsis dominus uult probari,ut ipsa dissimulandæ iniuriæ & tolerãtia testis iudicij sit futuri. Lex infidelem Israël intra metum continebat,& iniuriæ uoluntatem iniuriæ uicissitudine coercebat. Fides autẽ nullius tam grauem dolorem esse patitur iniuriæ,ut ultionem expetat,& illatæ sibi quisquam uindex sit cõtumeliæ, quia in iudicio dei & perpessis iniuriã plus est consolationis,& pœna seuerior iniuriosis. Atq; ita non solũ ab iniquitatibus nos abesse euangelia præcipiunt,uerum etiam ulciscendæ iniuriæ exigunt dissimulationẽ. Nam accepta alapa maxillam alteram iubemur offerre,& mille passus onus uehentes,progredi in spacium passuum duûm millium, iniuriæ augmento profectum ultionis habitum,ipso uirtutum cœlestium domino ad incrementum gloriæ & maxillas palmis,& flagris scapulas offerente. Non solum autem iudicij humani refugienda esse arbitria præcepit, uerum etiam cum damni uoluntate uitanda, ut tunicã nobis uolenti iudicio exuere mittamus & pallium, & per spem bonam secularem supellectilem contemnentes, inanem gentium cupiditatem,& uanitatem infructuosæ auaritiæ arguamus. Omnibus etiam dari quæ poposcerint iubet, & à precibus uolentium mutuari, os atq; animum non referre, ut his quibus indigent, per nostram munificentiam expleãtur,& eorum uel sitim potu,uel famem cibo,uel nuditatem nestitu indulto arceamus,ac sic bonorum eorum quibus à deo indigemus, digni reperiamur,cum obtinendi meritum indulgendi consuetudo conciliet. In officio quoq; dispendendæ eius quam accepimus gratiæ,pronos esse oportere demonstrat, ut boni gratuiti sit dispensatio gratuita, & mutuari uolentibus non negemus quod mutuamur à deo,semper sine habẽdi damno impertiendi ministerio functuri. Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum, & reliqua.) Conclusit omnia bonitate perfecta. Amari enim lex proximum exigebat, & in inimicum licentiam odij dabat. Diligi uero inimicos fides præcipit,& petulantes humanarum mentium motus publicæ charitatis frangit affectu,non solum iram ab ultione depellens,sed etiam in amorẽ mitigans inimici, quia gentium sit amantes amare,& commune sit diligere diligentes. Vocat igitur nos in dei ut hæreditatem, ita & imitationem bonis & iniustis Christi sui aduentu in baptismi & spiritus sacramẽto,& solem tribuentis & pluuiam, ita nos ad perfectam uitam per hanc publicæ bonitatis concordiam, quia nobis in cœlo perfectus pater sit imitandus instituit. Attendite iustitiã uestrã, ne faciatis coram hominibus &c.) Omnem curam rerum præsentiũ amouet,& attentos tantum esse in spem futuri iubet, neq; sectari uel hominum fauorem ostentatione bonitatis, uel iactantiam religionis orationis publicæ copia, sed intra conscientiam fidei fructum boni operis continendum, mat. c. 6

F 2 quia

quia humanæ laudis consectatio eam tantum quam ab hominibus expectet, mercedem sit receptura. Cæterum promerendi dei expectatio, præmium sit longæ patientiæ consequutura. Sinistra quoq; manus ut ignoret opus dextræ. Sed nunquid istud natura corporis sinet? aut intelligentiæ sensum manuum ministeria sortiuntur? Verum ut in dei scientia opera nostra consistunt, cum sub nuncupatione membrorũ in his quæ geramus, eorum quæ nostra sunt, atq; nobiscum sunt, conscientia arceatur.

De oratione & ieiunio. De thesauro in cœlo. De lucerna corporis. De duobus dominis. De cibo & uestitu. De uolatilib. & lilijs agri, & fœno. De solicitudine diei. De festuca & trabe in oculo.

Canon V

Clauso quoque cubiculi ostio iubemur orare, atq; in omni loco precem fundere docemur, & sanctorum oratio inter feras, carceres, flammas, & de profundo maris, ac bestiæ uentre suscepta est. Ergo non occulta domus, sed cordis nostri cubiculum ingredi, & clauso mentis nostræ secreto orare ad deum, non multiloquio, sed conscientia admonemur, quia dictorum uerbis opus omne præcellat.

Cyprianus De orationis autem sacramenti necessitate nos commendandi, Cypria *Tertullianus* nus uir sanctæ memoriæ liberauit. Quanquam & Tertullianus hinc uolumen aptissimum scripserit, sed consequens error hominis detraxit scriptis probabilibus autoritatem. Cum aũt ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, ut pateant hominibus ieiunantes &c.) Ieiuniorum profectum docet extra iactantiam cõfecti corporis esse oportere, neq; de inediæ ostentatione fauorem gentium confectandum, sed omne ieiunium in sanctæ operationis decore ponendũ. Oleum enim fructum misericordiæ esse cœlestis, & propheticus sermo est. Ergo bonitatis operibus caput nostrum, id est, uitæ nostræ sensus ornandus est, quia intelligentia omnis in capite est. Sordesq; in facie abluendæ, ne quid sit horroris ex uitijs, sed magis gratia candoris sit in occursu, atq; ita nos in splendorem bonæ conscientiæ elutos, & in gratiã misericordiæ operis delibutos, deo ieiunia nostra commendent. Cæterum fugientes in ieiunijs hominum conscientiam unctis capitibus, & ridiculi magis erimus, & cogniti. Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, & reliqua.) Prætermissa igitur humanæ gloriæ & opulentiæ solicitudine, omnem placendi deo curam sumi oportere demonstrat. Quia humanam laudem uel corporum uitia, uel obtrectatio inuidentium corrumpat, & hic thesaurus pecuniæ aut detrimento sit periculosus, aut furto. Cæterum laus cœlestis æterna est, nec subrepentis furto subtrahenda, nec tinea aut rubigine inuidiæ exedenda, corde nostro sedem thesauri utram sit sequuturus habiturо, & intelligentiæ nostræ lumine aut cum pecunia damnosa futuro, aut cum deo sempiterno.

Lucerna

Lucernæ corporis tui eſt oculus tuus.) Continens ſenſus eſt. De oculi
enim officio lumen cordis expreſſit. Quod ſi ſimplex & lucidum manebit,
claritatem æterni luminis corpori tribuet, & ſplendorem originis ſuæ corru
ptioni carnis infundet: ſi autem obſcurum peccatis, & uoluntate erit nequã,
uitijs mentis natura corporis ſubiacebit. Et ſi lumen quod in nobis eſt, tene
broſum ſit, quantas neceſſe eſt ipſarũ tenebras eſſe tenebrarum? Quia iam
periculoſe ſolet animi generoſitati terrenæ carnis uitioſa origo dominari,
longeq́ʒ magis peccata corporis ingraueſcere, ſi etiam cupiditatibus adiu/
uentur animorum, ex eoq́ʒ fieri præter naturam ſuam corpora noſtra tene
broſa, ſi illis mentium lumen extinctum ſit. Quod ſi per ſimplicitatem ſpi/
ritus retinuerimus, lumine ſuo neceſſe eſt & corpus illuminet. Nemo po/
teſt duobus dominis ſeruire &c.) Duûm dominorum infidele ſeruitium
eſt, nec par eiuſdem poteſt eſſe ad ſeculum atqʒ ad deum cura. In alterum
enim neceſſe eſt odium ſit, in alterum amor: quia idem opus diuerſæ domi
norum non conueniat uoluntati, nec pauperes ſpiritu deo placentes, ambi/
tioſæ ſeculi huius poſſint apti eſſe iactantiæ. Ideo dico uobis, ne cogite/
tis in corde ueſtro, quid manducetis, neque corpori ueſtro, quid ueſtiatis.
Nónne anima ueſtra pluris eſt quàm eſca, & corpus pluris eſt quàm ueſti/
mentum?) Contemptum ſeculi, & fiduciam futurorum toto ſuperiore ſer
mone pręceperat. Nam cum ad iniuriam pronos iubet eſſe, & ad damnum
uoluntarios, & ad ultionem negligentes, & ad diligendum promiſcuos, &
ad humanam gloriam incurioſos, confirmare nos in ſpem bonorum æter/
norum laborat. Plures enim & amor præſentium, & deſperatio futurorum
incertos facit, & aut illecebris capit, aut infidelitate cõfundit. Ergo regnum
cœlorum quod prophetæ nunciauerunt, Ioannes prædicauit, dominus no
ſter in ſe eſſe poſitum eſt profeſſus, uult ſine aliqua incertæ uoluntatis am/
biguitate ſperari, alioquin iuſtificatio ex fide nulla eſt, ſi fides ipſa fiat am/
bigua. Igitur curam nullam eſſe ueſtitus & cibi præcepit dicens, & eſcis ani/
mam, & cibo corpus eſſe precioſius. Et quidem pulchrum eſt, præſentium
rerum cõtemptu curam tantum diuinis rebus impendere, ſed altius ſermo
deſcendit, & in cœleſtis dicti intelligentiam uerbis ſubiecta ratio extendi/
tur. Theſaurũ dominus condi iuſſit in cœlo, & ex oculi lumine corpori quo
que ſplendorẽ ſpopondit, & dominis duobus neminẽ placere poſſe teſta/
tus eſt, & poſt hęc ait: Ideo dico uobis, ne cogitetis in corde ueſtro q̃d man
ducetis, neqʒ corpori ueſtro quid induatis. Quæ cõſequuntur, nõ ſatis pro/
poſitionibus cõgruunt. Nunquid & unius domini ſeruus nõ poſſit circa ue
ſtem eſſe cibumq́ʒ ſolicitus? Nunquid per aduerſam ualetudinẽ hebetato
oculi lumine obſcurabitur corpus, aut quod corporis lumen eſſe poſſit ex
oculo? Nunquid theſaurizare in cœlis ſola nuditas ac fames poterit? Sed
quia corruptus circa futurorũ curam infideliũ ſenſus eſt, calumniantiũ quæ

in resurrectione corporum species sit futura, quæ in substantia æternitatis alimonia, & cum ex difficultatibus quæstionũ inutilium quædam utenda/rum præsentium uoluptatum ratio quæsita est, inutili metu circa dei reue/rentiam demorantes, in seculi gaudia transeunt, atq; ita est, ut duobus do/minis unius infidele seruitium sit, igitur ex summo pietatis affectu, grauissi moq; diffidentiæ periculo ante prædicto, ita admonet: Nónne anima plu/ris est quàm esca, & corpus pluris est quàm uestimentum? In dictis dei ue/ritas est, & rerum creandarum efficiẽtia omnis in uerbo est, itaq; nec quod spopondit ambiguum est, nec inefficax quod loquutus est. Nihil est quod non in substantia sua & creatione corporeum sit, & omnium siue in cœlo, siue in terra, siue uisibilium, siue inuisibilium elementa formata sunt. Nam & animarum species, siue obtinentium corpora, siue corporibus exulanti/um, corpoream tamen naturæ suæ substantiã sortiuntur, quia omne quod creatum est, in aliquo sit necesse est. Atq; ideo inertiam inutilissimæ quæsti/onis deus arguens, non patitur, anima & corpore in æternitatis substantia collocandis, spem nostram futuri in resurrectione cibi & uestitus sollicitu/dine demorari, *ne tanto pretiosa redderẽtur, corpus scilicet atq; animam, con tumelia in non efficiendis leuioribus inferatur. Respicite uolatilia cœli, quoniam non serunt, neque congregant in horrea, & pater uester cœlestis pascit illa. Nónne uos magis pluris estis illis? Sub nomine uolucrum ex/emplo nos immundorum spirituum adhortatur, quibus sine aliquo nego/cio quærendi & cõgregandi, uiuendi tamen tribuitur de æterni consilij po/testate substantia. Atq; ut ad immũdos istud spiritus referri oporteret, ad/iecit: Nónne uos magis pluris estis illis? De comparationis præstantia dis/crimen nequitiæ & sanctitatis ostendens. Quis autem uestrum potest adijcere ad staturam suam cubitum unum? Et de uestimento quid soliciti estis? Fidem uitalis substantiæ nostræ documento spirituum firmauit, opinionem autem habitus futuri, iudicio communi intelligentiæ dereli/quit. Cum enim uniuersorum corporum quę uitam *auxerint diuersitatem in unum cõsummatum uirum perfectumq; sit excitaturus, solusq; potens sit ad uniuscuiusq; proceritatem cubitum unum & alterum tertium ue præ stare, de uestitu, id est, de specie corporum, cum tanta eius contumelia am/bigemus? qui ut æqualem atq; uniformem omnem hominem efficiat, tan tum mensuræ sit humanis corporibus additurus. Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant, neq; nent. Dico autem uobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis &c.) Li lia non laborant, neq; nent, & Salomon coopertus eorum gloria non fuit, propheta magnus, & merito dilectæ sapientię deo charus. Sed lilia nascun tur potius quàm cooperiuntur. Coopertio autem uelamentum est corpo/ris, non corpus ipsum. Quod si ad sensum humanæ intelligentiæ refertur,

*Suspicor ita legendum, ne tanto preciosiora regenti &c.

*Non dubito quin legendũ sit, hauserint

colorem

colorem lilij uelamenti candor potuerat æmulari. Sed lilia non laborantia, neq; nentia significari intelligẽda sunt, ut angelorum cœlestium claritates, quibus extra humanæ scientiæ eruditionem, suiq́; operis mercedem à deo gloriæ candor indultus atq; indutus est, ne quid ex proprio labore aut arte existimarentur habuisse. Et cũ in resurrectione similes omnes angelis erũt, sperare nos cœlestis gloriæ uoluit operimentum exemplo angelicæ claritatis. Est autem in natura istius germinis, ut aptissime cœlestibus angelorum substantijs comparetur. Hoc enim efflorescens, cum à stirpe detentæ humi radicis auellitur, naturæ suæ uirtutem licet aruisse putetur occultat, & redeunte tempore rursum lilij sui honore uestitur. Ex se igitur efflorescit ac redditur, & quod est, nec radici potest debere, nec terræ, cum ille qui se subeat succus ex se sit. Atq; ita annuæ licet huius uiriditatis exemplo uirtutem cœlestis substantiæ æmulatur, cum ex eo tantum quod intra se acceptum habeat alatur in florem. Ideo ergo lilia non laborant, neq; nent, quia uirtutes angelorũ ex ea quam adeptæ sunt originis suæ sorte ut sint semper accipiunt. Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in ignem mittitur, deus sic uestit, quanto magis uos modicæ fidei?) Fidei nostræ inuiolabilem confidentiam exemplorum autoritate confirmat, ut tanto maioris periculi res sit ambigere, quãto impensiore cura omnem occasionem infidelitatis abstulerit. Fœnũ non idcirco nascitur, ut detur igni, neq; ideo uestiendi eius peculiaris deo cura est ut cremetur, sed sub fœni nomine nuncupatas esse à deo gentes crebro inuenimus. Germen autem illud est, quod uirtutis suæ flore dilapso, ad calorẽ solis arescit. Igitur requies nulla gentibus, neq; mortis, ut uolunt, cõpendio quies dabitur, sed corporalis & ipsis æternitas destinabitur, ut ignis æterni in ipsis sit æterna materies, & in uniuersis sempiternis exerceatur ultio sempiterna. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur æternitas corporalis, ut mox igni iudicij destinentur, q̃ profanum est, sanctos de gloria ęternitatis ambigere, cũ iniquis ęternitatis opus præstetur ad pœnã? Omnem igitur expectationem nostrã in fide repromissionum & uirtutis suæ potestate exigit collocari, ut cura rerũ quibus indigemus omissa, ab eo potius omnia à quo ipsi uitale exordium sumimus, expetamus, regnũ dei uitæ nostræ stipendijs quæramus. Et hæc recte perfecteq́; uiuentiũ merces est, ut in nouã cœlestemq́; substantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur, & corruptio terrena cœlesti incorruptione mutetur. Gentiũ igitur est, infidelitatis istius cura angi, quibus seculi amore detentis, & corporis gaudijs occupatis, nullũ per fidẽ & confessionem dei in cœleste regnũ iter quæritur & optatur. Nolite ergo soliciti esse de crastino. Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipse, sufficit diei malicia sua.) Cõmune iudiciũ est, diem esse labentium temporũ cursum luce solis illuminatũ, quem nox interiectu discriminat, & interuentu suo diei diem

subrogat. Futuri autem temporis significantia continetur in crastino, ergo de futuro solicitos nos esse deus uetuit: incuria autem solicitudinis relaxatæ, non negligentiæ, sed fidei est. Quur enim soliciti simus in crastino, cum crastinus dies sibi ipse solicitus sit? Ergo anxietatem nostram ipsa pro nobis dies solicita depellit. Sed solicitudo, ut arbitror, proprius est hominis affectus, hanc autem excitat aut curæ, aut metus, aut doloris anxietas. Dies uero cursus est temporis, & sola prouidentia consequuta, solicitudinis recipiunt affectum. Constituetur ergo dies esse animal quod & caueat, & prospiciat & curet, cui & malicia propria sufficiat, neq; extrinsecus accidenti sit cumulanda peccato. Sed natura rei nō capit diei deputare mētis affectum, ergo & quòd sibi ipsa solicita est, & quòd ei malicia sua sufficit, & quòd inhibemur soliciti esse de crastino, totum sub dicti cœlestis significantia continetur. Iubemur igitur non ambigere de futuris, satis enim uitæ nostræ malitia, & dierum quibus uiuimus peccata sufficiunt, ut circa hæc purganda & promerenda omnis uitæ nostræ meditatio laborēq; uersetur, ne etiam de futurorum diffidentia inexpiabilis irreligiositas contrahatur. Cum cessante cura nostra, ipsa in officio suo, quæ sunt futura, solicita sint, & nobis æternæ claritatis profectus dei procurāte bonitate iam nō solicitis præparetur.

Nolite iudicare, ne iudicemini. Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis.) Omne iudicij officium penitus submouet, nec ullum omnino suscipi patitur, sed compugnare propositis subsequentia existimantur, cum dicit: Quo iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis. Sed superius ait: Nolite iudicare, ne iudicemini. Nunquid boni iudicij arbitrium suscipi non oportebit? Atqui profitetur pro conditione iudicij iudicandos, & uniuersis genere quo mensi sunt metiendum, ergo nunc̄q; bene iudicabitur, si omnino non erit iudicandum. Sed iamdudum, ut superius cognoscitur, nihil in uerbis dei leue aut inane tractatur, omnisq; hic ultra sensum gentilium auditum sermo est. Iudicari enim de spōsionibus suis uetuit, quia ut iudicia ex incertis rebus inter homines sumūtur, ita & hoc iudicium aduersum deum ex sentiendi atq; opinandi ambiguitate suscipitur, quod penitus repellit à nobis, ut constans potius fides retineatur, quia nō sicut in rebus cæteris peccatum sit perperam iudicasse, sed in his rebus tantūmodo de deo iudicium initum esse sit criminis. Quid aūt uides festucā in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo nō uides? & reliqua.) In cōsequentibus docuit solā in spiritum blasphemiā extra ueniam futurā, cæteris omnibus deo indulgētiam largiēte. Peccatū autem in spiritū est, deo uirtutis potestatē negare, & Christo substantiam adimere æternitatis, per quem quia in hominem deus uenit, homo rursum fiet in deū. Ergo quantū inter festucā & trabem discriminis est, tantū ostendit peccatū in spiritū conditionem cæterorum criminum excedere, ut cum infideles delicta corporis alijs exprobrent, onus peccati

quo

quo de promissis dei ambigāt, in se ante non uideant: In oculo utroq; tan/quam in mentis acie insidente. Fit enim sæpe, ut assumamus nobis arguen/di aliquos autoritatē sine ullo propriæ emendationis exemplo, & meden/dæ cæcitatis alienæ iactantiam præferamus, ipsi in tenebris corrupti lumi/nis constituti, cum difficile quenquā sit præstare quod exigas, & optimum sit exemplo potius docere quàm dictis. Cura ergo proprie adhibenda est cæcitati, quia ex natura rerum est, non prius aliquem purgandæ de oculo fratris festucæ idoneum effici posse doctorem, quàm de mentis suæ lumi/ne trabem perfidiæ grauantis eiecerit.

De margaritis ante porcos. De pseudoprophetis. De domo ædificata super petram. Canon VI

Olite dare sanctum canibus, neq; miseritis margaritas uestras ante porcos &c.) Præceptis & promissis dei nihil preciosius sanctiusq́ est, quæ sanctificatis nobis immortalitatis thesau/rum largiuntur. Horum igitur sacramenta atq; uirtutes neq; in gentes efferre, neq; cum hæreticis conferre permittimur. Canes enim ob latrandi aduersus deum rabie, gentes sunt nuncupatæ. Porcorum uero hæ/reticis est nomen, quia quamuis ungulæ bifidæ sint, acceptā tamen dei co/gnitionem non ruminando disponunt. Ergo & incorporationē uerbi dei, & passionis mysterium, & uirtutem resurrectionis non promiscue tractare nos cōuenit, neq; impenite incuriosèq; proferre, ne ignorantiam nostram, si perfectæ scientiæ desit instructio, proterant atq; cōculcent, & infirmita/tem in deo passionis irrideant, conuersisq; in nos contradictionū aculeis, imperitiam nostrā fidemq; dirumpant. Sed in his quæ ignorabimus, uia nobis consequendę ueritatis aperitur, quam obtinere in sola precum mora est. Vt igitur sentiamus credamusq; omnia, & nullo ambiguæ uoluntatis differamur incerto, orandum est, quærendum est, pulsandum est, oratione misericordiā, inquisitione profectum, tentamento aditum reperturis. Quin etiam ad spem obtinendi exemplo humani affectus docemur. Nam cum nos filijs piscem panem'ue poscentibus, non serpentem simus aut lapidem reddituri, quanto magis nobis optimus ac præstātissimus pater deus oran/tibus perfectæ fidei munera largietur, neq; sit pro uitæ cibo lapidem duri/tiæ gentilis, aut pro baptismi cōseruatione serpentem ueneni hæretici præ/stiturus. Cōsummauit deinde omnia bonitatis exemplo, uniuersos amoris mutui pace coniungens, in eo legis & prophetarum mandata constituens, ut uniuersorum in nos bonitatem optantes, ipsi omnibus boni simus.

Intrate per angustam portam.) Quàm lata & spaciosa uia quæ ducit ad perditionem. Arduum in cœlum iter homini est, & aditus angustus ac tenuis. Cæterum perditionis uia lata est, hanc plures obtinent, illam por/rò pauci inueniunt. Paucis enim damna rerum præsentium chara sunt, quibus

quibus cupiditates & animi uincere & corporis frangere, & exposita totis seculi uiribus illecebratum omnium lenocinia preterire maximum coelestis spei lucrum est. Illis autem quibus solum bonū est scortari, comessare, ambire, insolescere, fastidire, odisse, diripere, plurimus est frequentantium iter tale comitatus. Et quia paucorum esset uiam angustam inuenire, fraudulentiam eorum qui eam se quaerere mentiuntur exponit dicens: Attendite à pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, & reliqua.) Blandimenta uerborum & mansuetudinis simulationem admonet fructu operationis expendi oportere, ut non qualem quis uerbis referat, sed qualem se rebus efficiat spectemus. Quia in multis uestitu ouium rabies lupina contegitur. Ergo, ut spinae uuas, ut tribuli ficus non generant, ut iniquae arbores utilia poma non afferunt, ita ne in istis quidem cōsistere docet boni operis effectum, & idcirco omnes cognoscendos esse de fructibus. Regnum enim coelorum sola uerborum officia non obtinent. Neq; qui dixerit: domine domine, haeres illius erit. Quid enim meriti est domino dicere, domine? Nunquid dominus non erit, nisi fuerit dictus à nobis? Et quae officij sanctitas est nominis nuncupatio, cum coelestis regni iter obedientia potius uoluntatis dei nō nuncupatio repertura sit? Multi mihi dicent in illa die: domine domine, nónne in tuo nomine prophetauimus? & reliqua.) Etiam nunc pseudoprophetarum fraudulentiam & hypocritarum simulamenta condemnat, qui gloriam sibi ex uerbi uirtute praesumunt, in doctrinae prophetia & daemoniorum fuga, & istiusmodi operum uirtutibus. Atque hinc sibi regnum coelorum pollicentur, quasi uero eorum aliquid proprium sit, quae loquuntur aut faciunt, & non omnia uirtus dei inuocata perficiat, cum doctrinae scientiam lectio afferat, daemonia Christi nomen exagitet. De nostro igitur est beata illa aeternitas promerenda: praestandumq; est aliquid ex proprio, ut bonum uelimus, malum omne uitemus, totoq; affectu praeceptis coelestibus obtemperemus, ac talibus officijs cogniti deo simus, agamusq; potius quod uult, quàm quod potest glorietur, repudians eos ac repellens, quos à cognitione sua opera iniquitatis auerterint. Omnis ergo qui audit uerba mea & facit, similem aestimabo uiro sapienti, qui aedificat domum suam super petram, & reliqua.) Sensus est superioribus iunctus. Obiurgans enim pseudoprophetarum iactantiam, & hypocritarum figmenta, per comparationis exemplum, perfectae in se fidei hominem exponit. Quòd is qui uerba sua & audit & facit, super petram sit aedificatus, & fundamento stabili firmoq; incidentium tempestatum impetu non possit dissolui. In petra seipsum dominus significat ualidum excelsi aedificij fundamentum. Eum autem qui ex se in sublime opus excreuerit, moueri non posse uel pluuijs, uel fluminibus, uel uento. In pluuijs, blandarum & sensim illabentium uoluptatum illecebras significat,

quibus primum fides rimis patentibus immadescit, postéq; torrentium pro cursus, id est, grauiorum cupiditatum motus incurrit, atq; exinde tota uentorum uis circunflantium desæuiat, uniuersus scilicet zabolicæ potestatis spiritus inferatur. Sed fundaměto petræ homo ædificatus insistet, nec mo ueri loco suo poterit. Stultus uero hæc audita dissimulans, tanquam super harenam opus ędificationis impenderit, infideliter stat, cito pluuijs illaben tibus subluendus, & fluminibus propellendus, & uentis differendus, secun dum naturam super quas ædificatus est harenarum, cum graui ruinæ suæ strage soluendus. Atque ita superiorum conturbationum exemplo domi nus nos uoluit & efficere quæ iussit, & credere quę spopondit. Consumma tis igitur omnibus, turbæ mirabantur doctrinam eius, quia se non scribatum & pharisæorum more docuisset. In uerborum enim uirtutibus effectus potestatem metiebantur.

De leproso quem curauit dominus. De puero tribuni paralytico. De socru Petri. De plurimis & diuersis curis. Canon VII

T descendente eo de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus quidam ueniens adorabat eum dicens: Domine, si uis potes mundare me &c.) In exordio sermonis admonuimus, ne quis fortè existimaret aliquid rerum gestarũ fidei detrahendum, si res ipsas profectus rerum consequentium continere in se do ceremus. Nihil enim ueritati detrahit, imitationem ueritas consecuta. Toto igitur superiore sermone dominus fidei præcepta tradiderat, legem excesserat, iam inutilem atq; inefficacem excedendo significans. Mandatorum obseruantiam exegerat, ante promissorum suorum spem fidissimam impe rauerat, quid igitur post hæc primum gesserit contuendum est. Adest leprosus, emundari se rogat, purgatur uerbi potestate, contactum iubetur silere, sed tamen ostendere se sacerdoti, & munus quod Moyses in testimonium fieri præcepit offerre. Curatio igitur obedientis & credentis turbæ, & cum domino de monte uenientis adoratio in leproso ostenditur, quæ uitio sa labe corporis contaminata, audita regni cœlorum prædicatione, curari se rogat, contactu corporis uisitatur, uerbi uirtute curatur. Et ut sa lus hæc non offeretur potius quàm quæreretur, silentium imperatur. Et ostendere se sacerdotibus iubetur, ut prænunciatus in lege factis & operibus cernatur, & in quo lex infirmabatur, in eo uirtus intelligeretur, præmiũ quoq; receptæ salutis qui purgatus est, deo offerat. Sed ut donũ illud non fit ex auibus, sed ut homo ipse à sordibus peccati corporis emundatus, in sacrificium dei transeat. Quia quod Moyses in lege præceperit, testimonium sit, non effectus. Post hæc autem cum introisset Capernaum, accessit ad eum quidam tribunus rogans eum & dicens: Puer meus iacet in domo paralyticus &c.) Sequitur emundationem leprosi, paralytici pueri

curatio

curatio. Sed quid istud est, quod non dignum se tribunus pueri dominus profitetur esse, ut Christus domum eius introeat, puerũ uideat, & præsens
Alˢ*Seq. præsenti opem afferat?*Sed habere milites, iubere quod uelit, & in potestate posito patere sibi plurimos? Similiter & dominum curationem uerbo posse præstare? De tribuno posuisse me satis sit principem esse gentiũ credituratũ. Quis hic princeps sit cui subiecti sunt plures, qui uolet scire, Moysi in Deuteronomio canticum, & Salomonis librum Ecclesiasticum, ubi de dispersione gentium quædam locuti sunt, legat: nobis tantũ de puero tractatus sit. Sccedit deinde in hoc puero post paralytici sanitatem curationi populi de monte descendentis salus gentium. Iacebat enim puer dissolutus in domo humili, corruptibili, & ingressu eius, cuius tamen egens erat, salutoris indigna. Et tribunus scit puerum uerbo posse sanari, quia salus gentium omnis ex fide est, & in præceptis domini uita est uniuersorum. Igitur iacentes in seculo, & peccatorũ morbis dissolutæ gentes existimandæ sunt, omnibus undiq; artubus fluidis, & ad consistendi officium ingrediendiq; corruptis. Quarum salutis sacramentum in tribuni puero expletur, non tamen ingressuro domum Christo, quia licet in seculo demoratus sit, uitia tamen seculi & peccata non adijt. Miratus deinde fidem ait: Non inueni tam tam fidem in Israël. Non erat tribunus iste de gentibus, & quomodo in Israël fides talis non est reperta, cum qui crederet esset Israelita? Sed ut similitudinem futuri hæc ipsa ueritas æmularetur, idcirco uerbi ratio subiecta est, tantam fidem quanta gentium est, in Israël non reperiendam, & cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cœlorum ex ultimis gentibus quieturos. Perfecta quidem est in puero secundum credentis fidem ueritas sanitatis, sed præsentium efficientia etiam futurorum imagini proficere monstratur, quando & tribuno credente, & puero saluato, nec talis in Israël fides reperta est, & regni cœlorum consortiũ cum Abraham gentibus destinatur.

Cum uenisset Iesus in domum Petri, uidit socrum eius iacentem & febricitantem, & reliqua.) In socru Petri uitiosa infidelitatis æstimatur affectio, cui adiacet libertas uoluntatis, quæ nos quadam sibi coniugij societate coniungit. Ergo ingressu domini in Petri domum, id est, in corpus, curatur infidelitas peccatorum calore exæstuans, & uitiorum ægra dominatu, mox deinde sanata officij famulatu ministrat. Nã primus credidit, & apostolatus est princeps, & quod in eo ante languebat, dei uerbo inualescens ministerio tanq; publicæ salutis operatum est. Recte autem hanc ex socru Petri similitudinem ad affectionem infidelitatis aptari, loco qui de nuru & socru cõ sequitur tractabimus, nunc autem ideo infidelitas socrus Petri nuncupabitur, quia usq; dum credidit, uoluntatis suæ seruitio detinebatur.

Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habẽtes, & ejciebat spiritus immundos &c.) Curationem promiscuam horis uespertinis concursu

concurſu eorum quos poſt paſſionem docuit recognoſcimus, omniū peccata dimittens, omnium infirmitates auferens, & malarum uoluptatum insidentium incentiua depellens, paſſione corporis ſui ſecundum prophetarum dicta infirmitates humanæ imbecillitatis abſorbens.

Videns aūt Ieſus turbas multas circum ſe, iuſſit diſcipulos ſuos ire trans fretum. Et accedens ad eum quidam ſcriba, ait: Magiſter ſequar te quocunque ieris, & reliqua.) Multa incurrunt quæ ſenſum communem mouere poſſunt, ad quæ non nos intelligentiam fingimus, ſed geſta ipſa nobis intelligentiam impertiuntur. Neq; enim res intelligentiæ, ſed rei intelligentia ſubſecundat. Turbæ plures ſunt, & ire trans fretum dominus diſcipulis præcipit. Non exiſtimo cadere in ſaluatoris bonitatē, ut circuncutſantes relinquere uoluerit, & ſecretum quoddam * impetandæ ſalutis eligere. Deinde conſequitur ſcriba dicens, magiſtrum ſe quocunq; ierit ſecuturum. Sed nihil à ſcriba dictum factum'ue legitur, quod poſſet offendere, dominus reſpondit: uulpibus eſſe foueas, & cœli uolucribus nidos quieſcendi, filio autem hominis, quo reclinet caput ſuum, locum eſſe nullum. Et diſcipulū poſtulaſſe dari ſibi tempus patris ſepeliendi, hoc negatum, & pij atq; humani officij uetitam religionem. Ergo rerum tantarum, & tam diuerſarum ratio promenda eſt, atq; ita ut ſecundum continentem rerum ordinem grauiſſimas ueritatis ipſius cauſas interioris ſignificantiæ intelligentia explicet, diſcipulorum nomen non in duodecim tantū apoſtolis uerſari exiſtimandum eſt. Nam præter apoſtolos plures fuiſſe diſcipulos legimus. Ex omni igitur turba quædam fieri uidetur electio, eorum ſcilet qui dominum per multa ſeculi huius pericula & iactationes eſſent ſecutur. Eccleſia enim inſtar eſt nauis, & plurimis locis ita nuncupata eſt, quæ diuerſiſſimi generis & gentis uectore ſuſcepto, ſubiecta eſt omnibus & uentorum fluctibus, & maris motibus. Atque ita illa & ſeculi & immundorum ſpirituum uexatur incurſibus. Propoſitis enim periculorū omnium motibus, Chriſti nauem, id eſt, eccleſiam introimus, ſcientes nos mari uentoq; iactandos. Vt igitur ordo typicæ ſignificantiæ cohæreret, poſſetq; intelligi fidelium portio conſcendentium nauem, & infideliū turba reſidentium, ſcribæ & diſcipuli perſona ſubiungitur: Et quidam ſcriba, qui eſt unus ex doctoribus legis, an ſit ſecuturus interrogat, quaſi uero lege non hunc eſſe Chriſtum, quem ſequi eſſet utile contineretur. Igitur infidelitatis affectum ſub differentia interrogationis expreſſit, quia fidei aſſumptio non interroganda eſt, ſed ſequenda. Vt autē eadem interrogatio infidelitatis eſſet punita iudicio, dominus reſpondit: uulpes habere foueas, & uolucres cœli nidos quibus requieſcāt, hominis autem filium non habere ubi caput ſuum inclinet. Vulpes eſt animal inſidioſum circa domotū ſe occulens foueas, & domeſticis auibus inſidians, atq; hoc nomine pſeudoprophetas nūcupari aliquot locis legimus.

Al.* imperuenda

Vector paſſiue

G Volucres

Volucres autem cœli sæpenumero immundos spiritus cognominari didi/cimus. Dei ergo filius paucitatem sequentiū contuens, & doctori legis dif/fidenti an sequeretur, ipsum exprobrat pseudoprophetis esse foueas, & im mundis spiritibus nidos quiescendi, quòd extra nauem relicti, id est, extra ecclesiam positi, effecti sint incolatus pseudoprophetarum & habitatio dæ monum. Filiū autē hominis, se scilicet, cui caput deus sit, nō reperire in quos collocata dei cognitione requiescat, inuitatis omnibus ut in nauem, ita in ec clesiam paucis metu maris, id est, seculi secuturis. Adest post hæc discipu/lus non interrogans an sequatur (iam enim sequi oportere se credidit) sed permitti sibi orans sepelire patrem. Accipimus in dominicæ orationis exor dio, ita primum precandum: Pater noster qui in cœlis es. Ergo quia creden/tis in discipulo populi persona est, admonetur, ut meminerit quòd pater si/bi unus in cœlis est. Sequi autem dominum iubetur, quia & uolebat, ita ut mortui mortuum sepeliant. Sed nullum arbitror officium expectari à mor tuis posse. Quomodo ergo mortui mortuos humabunt? Primum igitur ostendit perfectam in se fidem nulla secularis in alterū officij religione esse deuinctam. Deinde inter fidelem filium patremq; infidelem ius paterni nominis non relinqui. Non igitur obsequium humandi patris negauit, sed addendo: dimitte mortuos sepelire mortuos suos, admonuit non admisce/ri memorijs sanctorum mortuos infideles. Mortuos autem & iam eos esse qui extra deū uiuant. Et idcirco mutua mortuis officia relinquenda, ut mor tui sepeliantur à mortuis, quia per dei fidem uiuos uiuo oporteat adhibere.

De discipulis in naui excitantibus Iesum. De duobus dæmonia cis in terra Gerasenorum. De paralytico curato & lectum suū ferente. Canon VIII

ET ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli. Et ec/ce tempestas magna facta est in mari. & reliqua.) Nauem discipulis introgressis tempestas oritur, mare commouetur, nauigantes turbantur. Ipse uero somno cōsopitus timentium metu excitatur, oratur ut opem afferat. Et increpitis his quod modicæ es/sent fidei, uento & mari tranquillitatem imperauit, cum admiratione ho/minum præceptis eius uentum & mare obedisse. Igitur secundum hæc ec/clesiæ intra quas uerbum dei nō uigilauerit, naufragæ sunt, nō quòd Chri/stus in somnum relaxetur, sed quòd somno nostro consoporetur in nobis. Maxime autem illud accidit, ut à deo præcipue in periculi metu & uexatio/ne speremus, atq; utinam, uel spes sera confidat sese periculum posse euade re Christi intra nos seruitute uigilante. Perpetuam autem nobis obiurga/tionis suæ recordationem relinquit, dicens: Modicæ fidei, quid timidi estis? Metum scilicet mortuum secularium, cum quibus Christi fides uigilet, nul/lum

lum esse oportere. Consequitur deinde hominum admiratio dicentium: Qualis hic homo est, quòd uenti & mare obediunt ei? Non discipulorum hic sermo, sed gentium est. Nam cum superius & discipulos tantū nauem introisse, & à discipulis excitatū esse dixisset, nunc admiratos esse homines significat, hominem in ipsa admiratione dicentibus: qua nominum conuersione intelligitur, omnia opera Christi omnesq; eius uirtutes ut dei esse laudandas, quia piaculi gentilis miserrimiq; erroris stultitiam demonstrat, quòd eum ex humilitate passionis hominem potius nuncupent, quàm ex uirtutibus deum. Et cum uenisset trans fretum in regione Gerasenorum, occurrerunt ei duo homines dæmonia habentes, de monumentis exeuntes, periculosi nimis. & reliqua.) Duûm hominū occursus, dæmonum in duos homines longa possessio, & periculosa transeuntibus uia, & transfugiendi in porcos deprecatio, & purgatis hominibus gregis ipsius per præceps in mare casus, dehinc pastorum in oppidum fuga, populi de ciuitate progressus, & ne urbem dominus adiret legatio, & reditus eius in patriam, & illic paralytici lecto iacentis oblatio, & pro fidei merito in tempore ipso peccatorum remissio, & murmur scribarum, & uirtutis confessio, & paralytici etiam sub onere lectuli in domum reditus, & hominū admiratio, hanc habent causam. In exordio generis humani in tres fuit humani generis diuisio, Noe scilicet & filiorum, ex quibus secundum prophetiam Genesis Sem in possessionem dei lectus est. Extra urbem autem, id est, extra legis & prophetarum synagogam, duos homines in monumentis dęmones detinebant, duarum scilicet gentium origines, intra defunctorū sedes & mortuorum reliquias obsederant, efficientes prætereuntibus uiam uitę præsentis infestam. Igitur ut esset in rebus gerendis futuri plena meditatio, ueniente domino duo homines occurrunt, ut occursus eorum cōcurrentium ad salutem uoluntas indicaretur. Sed in hominibus dæmones proclamant, cur sedem inuideat, cur ante iudicij tempus infestet. Adiacebat etiam eis duobus gentium populis plebs ex Sem genere Sadducæorum, quorum hæresis ex Iudæis negatæ resurrectionis piaculum est. Videntes igitur dæmones, non sibi iam locum in gentibus derelinqui, ut patiatur habitare se in hæreticis deprecantur, quibus occupatis totus in mare impetu rapido per præceps grex coactus est, in cupiditatem scilicet secularium, dęmonum præcipitatur instinctu, in aquis multis, id est, cum reliquiarum gentiliū infidelitate moriturus. Atq; etiam in hoc typica ratio seruata est, ut non satis esset dixisse præcipitatos in mare, nisi etiam adderet, & mortui sunt in aquis multis. Quorum principes, atq; pastores rerum talium admiratione turbati ad urbem ueniunt, & quæ gesta sunt nunciant. Vrbs illa Iudaici populi habet speciem, qui Christi operibus auditis, domino suo obuiam pergit, prohibens ne fines suos urbemq; contingeret. Neq; enim Euangelica lex

præcipit, à qua repudiatus in ciuitatem suam reuertitur. Deo ciuitas fidelium plebs est. In hanc igitur naui, id est, ecclesiam inuectus introijt. Iamq; in paralytico gentium uniuersitas offertur medenda, & curationis ipsius uerba sunt contuenda. Non dicitur paralytico: sanus esto, non dicitur: surge & ambula, sed dicitur: Constans esto fili, remissa sunt tibi peccata tua. In Adam uno peccata uniuersis gentibus remittuntur. Hic itaq; angelis ministrandus offertur, hic filius nuncupatur, qui primum dei opus est, huic remittuntur animæ peccata, & indulgentia primæ transgressionis ex uenia est. Non enim paralyticū peccasse aliquid accepimus, cum præsertim alio in loco idem dominus dixerit, cæcitatem à natiuitate non ex peccato aut proprio aut paterno fuisse contractam. Veritatis deinde ordo succedit in gestis, quàmuis futuri species expleatur in dictis. Mouet scribas remissum ab homine peccatum. Hominem enim tantum in Iesu Christo contuebantur, & remissum ab eo, quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat. Deinde murmurationem eorum dominus introspicit, dicitq;: facile esse filio hominis in terra peccata dimittere. Verum enim nemo potest dimittere peccata, nisi solus deus: ergo qui remittit deus est, quia nemo remittit nisi deus: deus in homine manens curationē homini præstabat, & nulla ei agendi aut loquendi erat difficultas, cui subest totū posse quod loquitur. Porrò autē ut ipse in corpore positus, intelligi posset esse, qui & animis peccata dimitteret, & resurrectionem corporibus præstaret, ait: Vt sciatis quoniam filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge & tolle lectum tuum. Satis fuerat dixisse surge, sed quia omnis erat perficiendi operis ratio explicanda, adiecit: Tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Primum remissionem tribuit peccati, dehinc uirtutem resurrectionis ostendit: tum sublatione lectuli infirmitatem ac dolorem corporibus docuit abfuturum: postremo reditum in domū propriam iter in paradisum credentibus esse inhibendum, ex quo Adam parens uniuersorum peccati labe dissolutus exciderat. Videntes autē turbæ timuerunt. Opus istud admiratio potius consequi nō metus debuit, sed manet etiamnum ordo mysterij, ut ueritati præsentium futurorum species adiecta sit dictorum & factorum. Domini uirtutem turbæ timent. Magni enim timoris res est, non dimissis à Christo peccatis in mortem resolui, quia nullus sit in domum æternam reditus, si cui indulta non fuerit uenia delictorum.

Et honorificauerunt deū, quòd tantam dedit potestatem hominibus.) Conclusa sunt omnia suo ordine, & cessante iam desperationis timore honor deo redditur, quòd tantam dederit hominibus potestatē: sed soli hoc Christo erat debitum, soli de communione paternæ substantiæ hæc agere erat familiare. Non ergo hoc uenit in admiratione quòd posset ista (quid enim non posse deus credetur?) alioquin laus de uno homine, non de pluribus

ribus extitisset, sed delati deo honoris hinc causa est, quòd potestas hominibus hac uia data sit per uerbum eius & peccatorum remissionis & corporum resurrectionis & reuersionis in cœlum.

De Matthæo publicano. De pharisæorum & discipulorum Ioannis ieiunio. De assutu panni rudis. De profluuio mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De surdo & muto. Canon IX

ET cum transiret inde Iesus, uidit hominem sedentem in teloneo Matthæum nomine, & ait illi: sequere me. & reliqua.) Matthæum publicanum sedentem in teloneo sequi se iubet, & concedens in domum conuiuium instruit, & cum eo publicanorum & peccatorum turba discumbit, pharisæis discipulos obiurgantibus, cur magistro cū publicanis cibus esset. Quibus respondit: Sanis medico opus non esse, sed curatione ægrotos indigere, euntesq́ iubet discere quid sit, misericordiam malle quàm sacrificium. Publicanorum nomen ex uita est, qui relictis legis operibus, gerere se usu communi & publico maluerunt. Ergo è domo, id est, ex peccatis corporis Matthęum dominus euocauit, in cuius mentem ingressus recumbit. Hic enim idem Euangelīj istius scriptor est, & de peccati sui domo exiens, dominum ipse suscepit, interiore eius habitatione illuminatus, intra quem Euangelicis cibis peccatoribus & publicanis conuiuium* de uitæ copia præparatur. Aemulatio deinde agitat Iudæos, dominum publicanis & peccatoribus communicare, quibus ille operta infidelitatis uelamine uerba legis exprompsit. Se quidem ægrotis opem ferre, & medicinam egentibus præstare. Eis autem qui se sanos existimarent necessariam curationem nullam esse. Sed ut intelligerent, neminem suorum sanum esse, admonuit ut scirent quid esset: Misericordiam uolo, non sacrificium, legem scilicet sacrificiorum obseruatione deuinctam opem ferre non posse, sed salutem uniuersis in misericordię indulgentia reseruari. Non enim ueni iustos uocare, sed peccatores in pœnitentiam. Omnibus uenerat, quomodo ergo nō se iustis uenisse dicit? Erant ergo quibus necesse non erat ut ueniret? Sed nemo iustus ex lege est. Ostendit ergo inanem iustitiæ esse iactantiam, quia sacrificijs infirmis ad salutem, misericordia erat uniuersis in lege positis necessaria. Nam si iustitia fuisset ex lege, uenia per gratiam necessaria non fuisset. Tunc accesserunt ad eum Ioannis discipuli, dicentes: Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?) Ieiunabant pharisæi & discipuli Ioannis, & apostoli non ieiunabant. Sed istis spiritualiter respondit, sponsumq́ se Ioannis discipulis ostendit. Ioannes enim repositam in Christo omnem uitæ

Al.* diuitē

ſpem ſpopondit, & recipi à domino diſcipuli eius adhuc eo prædicante nõ poterant,uſq; in eum enim lex & prophetę ſunt,& niſi lege finita in fidem Euangelicam, eorum nemo concederet. Quòd uero præſente ſponſo ieiunandi neceſſitatem diſcipulis non eſſe reſpondit, præſentiæ ſuæ gaudium & ſacramentum ſancti cibi edocet,quo nemo ſe præſente, id eſt, in conſpectu mentis Chriſtum continens indigebit. Ablato autẽ ſe ieiunaturos eſſe dicit, quia omnes non credentes reſurrexiſſe Chriſtum,habituri nõ eſſent cibum uitæ. In fide enim reſurrectionis ſacramentum panis cœleſtis accipitur,& quiſquis ſine Chiſto eſt,in uitę cibi ieiunio relinquetur. Vt autem intelligerent,nõ poſſe ſibi in ueteribus poſitis perfecta hæc ſalutis ſacramenta committi, comparationis poſuit exemplum . Pannũ rudem ueſtimento ueteri nõ adſui, quia uetuſtatis infirmitatem uirtus ad ſumenti rudis diſſoluat: & uinum nouum ueteribus utribus non infundi. Feruentis enim muſti calor utres ueteres abrumpit, infirmas uidelicet uetuſtate peccatorũ & animas & corpora nouæ gratiæ ſacramenta non capere. Fiet enim ſciſſura peior,effuſoq; uino utres ueteres peribunt. Duplex enim talium erit reatus,ſi præter uetuſtatem peccatorum ſuorum uirtutem nouæ gratiæ nõ ſuſtinebunt. Atq; ideo & phariſæos & diſcipulos Ioannis noua nõ accepturos eſſe,niſi noui fierent. Hæc illo loquente ecce princeps unus acceſſit & adorabat eum,dicens:Domine filia mea modo defuncta eſt,ueni & pone manum ſuper eam.&c.) Preces principis,fides mulieris,turbę in domo conuentus, & cæcorũ duorũ clamor, muti & ſurdi & dæmoniaci oblatio ex ſuperioribus dictis connexæ ſibi intelligentiæ tenent ordinem . Princeps hic lex eſſe intelligitur,quæ dominum orat,plebs,quam ipſa Chriſti prædicatio aduentus eius expectatione nutrierat,uitam mortuæ reddat. Nam nullum principem credidiſſe legimus, ex quo perſona principis huius orantis merito in typum legis aptabitur . Cui quidem dominus opem ſpopondit, ad quam præſtandam profecutus eſt . Sed prior cum apoſtolis peccatorũ turba ſaluatur . Et cum primum electionem, quæ ex lege deſtinabatur, uiuere oportuiſſet,anterior tamen in mulieris ſpecie ſalus publicanis & peccatoribus redditur. Hæc itaq; ad domini prætereuntis occurſum tactu ueſtis domini ſanam ſe de profluuio ſanguinis futuram eſſe confidit,ſordibus ſcilicet polluta corporis ſui,& interioris uitij immundicijs diſſoluta,fimbriam ueſtis per fidem feſtinat attingere:donum uidelicet ſpiritusſancti de Chriſti corpore modo fimbriæ exeuntis cum apoſtolis conuerſata contingere, fitq; mox ſana,ita alteri ſalus dum alij defertur eſt reddita. Cuius fidem & conſtantiam dominus laudauit, quia quod Iſraeli parabatur, plebs gentiũ occupauit. Eſt autem in ſimplici intelligentia magna uirtutis dominicæ admiratio, cum poteſtas intra corpus manens, rebus caducis efficientiam ad-
deret

deret sanitatis, & usque in uestium fimbrias operatio diuina procederet. Nõ enim diuisibilis & comprehensibilis erat deus, ut corpore clauderetur. Ipse enim dona in spiritu diuidit, cæterum non diuiditur in donis. Virtutem autem eius fides ubique consequitur, quia ubique est, & nusquàm abest. Et assumptio corporis non naturam uirtutis inclusit, sed ad redemptionẽ suam, fragilitatem corporis uirtus assumpsit, quæ tam infinita, tam libera est, ut etiam ostendent, nõ ex salute fidem, sed per fidem salutem expectandam. Cæci enim quia crediderant uidetunt, non quia uiderant crediderunt. Ex quo intelligendum est, fide merendum esse quod petitur, non ex impetratis fidem esse sumendam. Ingreditur deinde dominus domum principis, synagogam uidelicet, cui in canticis legis hymnus luctuum personabat. & irridetur à plurimis. Nunquàm enim illi deum in homine crediderunt, quin potius prædicari resurrectionem ex mortuis riserunt. Apprehensam igitur puellam manu, cuius apud se mors erat somnus, retraxit ad uitam. Nanque ut ratus hic esse ex lege credentium electionis numetus intelligi posset, turba omnis expulsa est, quam utique saluari dominus optasset, sed irridendo dicta gestaque resurrectionis non fuit digna consortio. Et exeunte fama in uniuersam terram illam, in electionis salutem donum Christi atque opera prædicantur. Exeuntem igitur dominum mox cæci duo sequuntur. Sed cæci & egressum & nomen domini quomodo scire potuerunt? Quinetiam & filium Dauid nuncupant, & saluari se rogant. In cæcis duobus ratio totius superioris præfigurationis absoluitur. Ex his enim filia principis esse monstratur, Pharisæi scilicet & discipuli Ioannis, qui dominum iam superius in commune tentauerant. His igitur nescientibus à quo salutem peterent, indicauit, & his saluatorem suum in corpore ex Dauid genere monstrauit. Et cæcis uerere peccato, quia Christum nisi admoniti nõ uidebant, lumen menti infert. Quibus dominus, si credidissent, uisum pollicetur, credentibus præstat, & silentium imperat, quia apostolorum erat proprium prædicare. Quinetiam post hæc in muto & surdo & dæmoniaco gentium plebs indiga totius salutis offertur. Omnibus enim undique malis circumsessa, totis corporis uitijs implicabatur. Et in eo rerum ordo seruatus est. Nam dæmon prius ejicitur, & tum reliqua corporis officia succedunt. Deus quippe cognitione superstitionum omnium uæsania effugata, & uisus & auditus & sermo salutis inuehitur, cuius facti admirationem talis turbæ est consecuta confessio: Nunquam sic apparuit in Israel. Eum cui per legem nihil afferri opis poterat, uerbi uirtute saluari, quodque laudes dei homo mutus surdusque loqueretur. Salute autem gentibus data, ciuitates omnes & castella omnia uirtute & ingressu Christi illuminantur, & omnem infirmitatem ueterni languoris euadunt.

Misertus turbarum dominus duodecim discipulos præmittit cum potestate & doctrina. Canon X

Idens autem turbas misertus est, quòd essent uexatę & iacentes. & reliqua.) Verborum uirtutes nō minus oportet introspicere quam rerum, quia, ut diximus, paria in dictis atq; in factis significationum momenta consistunt. Turbarum dominus miseretur uexatatum & iacentium, tanquàm gregis sine pastore dispersi, & ait: Messem multam, paucos operarios. Orandum dominum messis, ut operarios plures in messem eijciat. Et discipulis conuocatis dedit potestatem eijciendorum spirituum immundorum, curandæq; cunctæ infirmitatis, omnisq; languoris.) Hæc igitur licet in præsens gesta sint, quid tamen in futurum significent contuendum est. Nullus in turbas uexator irruperat, neq; casu aliquo motuq; perculsæ iacebant. Quomodo ergo iacentes uexatasq; miseratur? Immundi uidelicet spiritus dominante uiolentia uexatam, & sub legis onere ægrotam plebem dominus miseratur. Quia nullus adhuc his pastor esset custodiam sancti spiritus redditurus. Erat autem doni istius copiosissimus fructus, sed nondum missus à quoquàm.

Fortè multitudinem Eius enim copia haurientium* dissimilitudinem uincit. Nam quantumlibet assumatur à cunctis ad largiendum se, tamen semper exuberat. Et quia plures esse utile sit per quos ministretur, rogari dominum messis iubet, ut in messem operarios plures eijciat. Ad capessendum scilicet quod præparaba-

Als messorū* tur donum spiritussancti * missorum copiam deus præstet. Per orationem enim ac precem hoc nobis à deo munus effundetur. Atq; ut messem illam messorésque numerosos ex his duodecim primum apostolis diffundendos indicaret, conuocatis illis dedit eijciendorum spirituum potestatem, & omnis infirmitatis medendæ. Huius enim doni uirtutibus poterant & turbaror expelli, & infirma curari. Et dignum est præceptorum singulorum significantiam contueri. Abstinere se à uijs gentium admonentur, non quòd non etiam ad salutem gentium mitterentur, sed ut opere & uita gentilis ignorantiæ abstinerent. In ciuitates Samaritanorum uetiti sunt introire. Nunquid non potius Samaritanam ipse curauit? Sed ut ecclesias hęreticorum non adeant admonentur. Nihil enim differt ab ignoratione peruersitas. Mittuntur deinde ad oues perditas domus Israel. Atqui in eū luporum ac uiperarum linguis & faucibus sæuierunt. Sed legislatio obtinēre priuilegium Euangelij debebat. Hoc minus Israel sceleris sui excusationem adhibiturus, quòd plus sedulitatis in admonitione sensisset. Tota deinde in apostolos potestas uirtutis dominicæ transfertur, & qui in Adam in imaginem & similitudinem dei erant figurati, nunc perfectam Christi imaginem & similitudinem sortiantur, nihil à domini sui uirtutibus differentes. Et qui terrestres ante erant, cœlestes modo fiunt. Prædicent regnū

cœlorum

cœlorum propinquare. Imaginem scilicet & similitudinem dei, nunc in con
fortium ueritatis assumi, ut sancti omnes qui cœli nuncupari sunt, domino
contregnent, infirmos curent, mortuos suscitent, leprosos emundent, dæmo
nes eiciant. Quicquid malorum Adę corpori Satanæ instinctus intulerat,
hoc rursum ipsi de communione dominicæ potestatis emundent. Et ut ex
toto, secundum Genesis prophetiam, dei similitudinem consequantur, da-
re gratis quod gratis acceperunt iubentur, ut sit scilicet ministratio gratuita
muneris gratuiti. Aurum, argentum, pecuniam possidere inhibentur in zo-
nis, & peram in uia ferre, & duas tunicas & calciamenta, & uirgam in mani-
bus assumere. Et dignus mercede sua est operarius. Non inuidiosus (ut ar-
bitror) thesaurus in zona est, & quid sibi uult auri, argenti, atq; æris in zo-
na inhibita possessio? Zona est ministerij apparatus, & ad efficaciam ope
ris precinctio. Ergo ne quid in ministerio nostro uenale sit admonemur,
neq; hoc apostolatus nostri opus fiat, auri, argenti, ærisq; possessio. Nec
peram in uia ferre, curam scilicet secularis substantiæ relinquendam. Quia
omnis thesaurus sit perniciosus in terra, corde nostro illic futuro ubi conda
tur & thesaurus. Non duas tunicas. Sufficit enim nobis semel Christus in-
dutus, néue per prauitatem intelligentiæ nostræ altera deinceps uel hære-
seos, uel legis ueste induamur. Non calciamenta. Nunquid humanorum
pedum infirmitas patiens nuditatis? Sed in sancta terra, & peccatorum spi
nis atque aculeis non obsessa, ut Moysi dictum est, nudis pedibus stat uri
admonemur, non alium ingressus nostri habere quàm quem à Christo
accepimus apparatum. Neque uirgam in manibus.) Id est, potestatis
externæ iure nō indigi, habentes uirgam de radice Iesse, nam quæ alia fue-
rit non erit Christi. Instructi omni superiore sermone ad conficiendum
iter seculi, gratia, uiatico, ueste, calciamento, potestate. In his enim ope-
rantes, digni mercede nostra reperiemur, id est, in horum obseruantia cœ-
lestis spei pręmia recepturi. In quamcunque ciuitatem intraueritis, inter-
rogate quis in ea dignus est, & reliqua.) Leuia fortè dominus dedisse
Apostolis præcepta existimabitur, quòd se usque ad monita intreundi, ha
bitandi, morandi, exeundiq; summiserit. Hæc quidem intellecta simplici-
ter sanctorum modestiæ congruunt, ut cum dignis sit hospitalitas, néue
per incuriam aut ignorantiam cohabitatione probrosæ familiæ polluan-
tur: sed introeuntes ciuitatem de digno iubet interrogari, & cum eo habita-
re usque ad profectionem. Domum quoque ab introeuntibus pacifice sa-
lutari, quæ si digna est, & pacis communione sit digna: si indigna, pax in-
uicem reuertatur. Qui autem non receperint eos, sermonesq; eorum, his
excusso pedum puluere, æternæ maledictionis semina relinquenda. Hæc
non mediocriter sensus intelligentiæ commouent. Si enim successuri ho-
spitio nō erunt, nisi ante quis dignus sit interrogauerint, quomodo indigna
domus

domus postea reperietur? Et quomodo sermones eorum non audiet, & ipsos non audiens,& ipsos non recipiens? Aut enim hoc in eo qui iustus est non uerendum,aut si indignus repertus sit, nec communio erit habitationis ineunda? Et quid interrogasse proderit & quæsisse de digno,si aduersus indignũ hospitem & obseruantia præcipiatur & pœna? Sed instruit eos dominus,non admisceri eorum domibus ac familiaritatibus,qui Christum aut insectantur, aut nesciunt. Et in quacunque ciuitate interrogare quis eorum habitatione sit dignus,id est, sicubi ecclesia sit,& Christus habitator,neque quoquam alibi transire, quia sit domus digna,& iustus hospes. Quòd autem ab introeuntibus salutari domũ uoce præcepit, dicens: Dicite,pax huic domui. Et si digna domus reperta sit,uenire super eam pacem oportere,si uero indigna,ad ipsos pacem reuerti. Sed si iam primo ingressu in salutatiõis officio dicta pax est,quomodo postea ueniet,aut quomodo postea reuertetur? Aut enim dici pax antea nõ habuit, quàm utrum digna esset probaretur,aut si digna fuit & salutata cum pace est,conditio & uenturæ & reuersuræ pacis non potest ex ratioe superioribus cohærere. Quæ ergo dictorum sit proprietas monstrandum est. Iudæorum plures erant futuri,quorum tantus in fauorem legis affectus esset,ut quamuis per admirationem operũ in Christo credidissent,tameo in legis operibus morarentur. Alij uero exploraodæ libertatis quæ in Christo est curiosi,transisse se ad Euangelia ex lege essent simulaturi. Multi autem etiam io hæresim per intelligentiæ peruersitatem traducerentur, & quia huiusmodi omnes fallentes, & audientibus blandientes, penes se esse ueritatẽ catholicam mentiuntur,ideo superius admonuit,dignum cum quo habitandum sit esse quærendum. Quia uero per uerborum fallaciam incidere ignorantes in istiusmodi hospitem possent, domo ipsa quæ digna sit dicta,id est,ecclesia quæ catholica dicetur, caute & diligenter utendum. Salutandam quidem cum pacis affectu,sed ita ut potius pax dicta quàm data sit. Nam ita præcepit:Salutate eam,dicentes:Pax huic domui. Ergo pax salutatioois io uerbis est,& oraoonis sermone tribuenda. Porrò autem pacem propriam,quę uiscera miserationis sunt, noo oportere in eam uenire nisi digna sit, quæ si digna reperta non fuerit, sacramentum pacis cœlestis intra propriam eorũ conscientiam continendum. In eos autem qui audita cœlestis regni prædicatione Apostolorum præcepta respuerint,egressu eorum, & signo puluerıs pedibus excussis, æterna maledictio relinquatur: nescio quæ enim insistenti in loco cum eo io quo insistent loco uidetur cõmunio, & fit ioter eos quędam corporis soliq; cõiunctio. Ergo omne domus illius habitationisq; peccatum intra ipsam excusso puluere pedum relinquitur,nihil q; sanctitatis de insistentium apostolorũ uestigijs mutuatur,ut quorum adıtu ingressuq; delicta terrenę originis auferuntur,eorum testimonio infidelitas cum omni

omni terræ suæ puluere iudicetur. Tolerabilius in die iudicij terræ Sodomorum & Gomorrhorū erit quàm ciuitati isti.) Quia illis ignorato Christo errasse sit leuius, his uero inexpiabile sit, aut prædicatum non recepisse, aut receptum non sanctè neq; catholicè prædicasse. Et quidem plures hos qui uesano furore in Apostolos desæuituri essent, futuros esse significat, cū se eos sicut oues in medio luporum ait mittere, prędicens simplices sicut columbas, & prudentes sicut serpentes esse oportere. Sed columbæ simplicitas in absoluto est. Quæ autem sit serpentis prudentia contuendum est. Nescio quid in illo prudentiæ cōsilijq; extet, licet quædam hinc aliqui memoriæ mandauerint, quod ubi se in manus hominum uenisse intelligat, omni genere ab ictu caput subtrahat, idq; aut collecto in orbē corpore cōtegat, aut foueæ immergat, cædiq; partem reliquam derelinquat. Nosq; hoc exemplo oportere, si quid acciderit persecutionum, caput nostrum, quod est Christus, occulere, ut ablatis nobis in omnes cruciatus, fidē ab eo acceptam iactura corporis communiamus. Sed omnis hic domini de Iudæis atq; hæreticis sermo est. Tradet frater fratrem, & pater filium, & insurgent filij in parentes.) Id est, familiam inter se eiusdem domus dissidere, quia de parentum cognationumq; nominibus populi quondam unitas indicatur. Nūc hostili inuicem odio, diuersisq; iudicibus, etiam regibus terræ offerendos, dum extorquere aut silentium nostrum, aut conniuentiam tentant, testes & ipsis & gentibus futuri. Quo testimonio excusatio ignoratę diuinitatis adimenda sit persequentibus, gentibus uero uia pandenda credendi Christum pertinacibus inter sæuientium pœnas confessorum uocibus prędicatum. Instructos igitur uos serpentis prudentia monet esse oportere. Hunc antequàm Adam traduceret, iam sapientem Genesis nuncupauit, & prudentiam eius malignantis consilij ordine docuit. Primum enim animū sexus mollioris aggressus est, spe deinde illexit, & cōmunionem immortalitatis spopondit, & per hæc tanta præmia opus consilij & uoluntatis suæ gessit. Pari igitur opportunitate introspecta uniuscuiusq; & natura & uolūtate uerborum adhibenda prudentia est. Spes bonorū futurorum reuelanda, & cœlestia perfectę fidei præmia proferenda. Et quod ille mentitus est nos prædicemus ex uero, secundū sponsionem dei, angelis similes futuros esse qui credent, ut mentes plebium faciles & absolutas, circunsæuientibus licet lupis & hæreticis promissis regnorum cœlestiū occupemus, & rerum fidem serpentis prudentia columbę simplicitate tradamus. Monet etiam traditis abesse oportere curam responsionis, sed expectandū potius quid spiritus dei suggerat. Quia fides nostra omnibus præceptis diuinę uoluntatis intenta, ad responsionem scientiæ instruetur, in exemplo habentes Abraham, cui postulato ad hostiam Isaac non defuit aries ad uictimam. Ex una deinde in duas urbes fugam suadet, quia prædicatio eius primum à Iudæa effugata

Solœcismus q doctis quoq; nonnunquam obrepit

effugata transijt ad Græciam, dehinc diuersis intra Græciæ urbes Apostolorum passionibus fatigata, tertio in uniuersis gentibus demoratur. Sed ut ostenderet gentes quidem apostolorum prædicationi credituras, uerum ut reliquum Israel crederet, esse aduentui suo debitum ait: Non consummabitis ciuitates Israel donec ueniat filius hominis.) Post plenitudinem scilicet gentium quod erit reliquum Israel ad implendum numerum sanctorum futuro claritatis suæ aduentu in ecclesiam conuocandum. Non est discipulus super magistrum, neq; seruus super dominum.) Multum proficit ad tolerantiæ assumptionem rerum imminentium cognitio, maxime si patientiæ uoluntas præsumatur exemplo. Dominus noster lumen æternum & dux credentium, & immortalitatis parens discipulis suis futuratum passionum solatia ante præmisit, ne se quis discipulus magistro potiorem, aut super dominum esse seruus existimaret. Si enim patrifamiliâs cognomentum per inuidiam dæmonis addiderunt, quanto magis in domesticos eius omnia iniuriarum & contumeliarum genera perficient? Sed ea nihil nos terreant, gloriæ loco potius amplectentes si domino nostro uel passionum conditionibus adæquemur. Nihil est occultum quod non reuelabitur.) Diem scilicet iudicij ostendit, quæ abstrusam uoluntatis nostræ conscientiam prodet, & ea quæ nunc occulta existimantur, luce cognitionis publicæ deteget. Igitur non minas, non consilia, non potestates insectantium monet esse metuendas, quia dies iudicij nulla hæc fuisse atque inania reuelabit. Et quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.) Non legimus dominum solitum fuisse noctibus sermocinari, & doctrinam in tenebris tradidisse, sed quia omnis sermo eius carnalibus tenebræ sunt, & uerbũ eius infidelibus nox est, itaq; id quod à se dictum est, cum libertate fidei & confessionis uult esse loquendum. Idcirco quæ in tenebris dicta sunt, prædicari iussit in lumine, & quæ secreto aurium cõmissa sunt, super tecta, id est, excelsum loquenda, ut præconio audiantur. Constanter enim dei ingerenda cognitio est, & profundum doctrinæ Euangelicæ secretum lumine prędicationis apostolicæ reuelandum, non timentes eos quibus cum sit licentia in corpora, tamen in animam ius nullum est, sed timentes potius deum cui perdendæ in gehenna animæ & corporis sit potestas. Nónne duo passeres asse ueneũt, & unus ex illis non cadit in terram sine uoluntate patris uestri?) Non est (ut puto) criminis agere aucupium, neque uenditio passerum habet culpam, & quod ait, unus ex illis non cadit super terram sine uoluntate patris uestri, contra apostolicum dictum facere uidetur quod ait: Nõ est pecudum deo cura. Et autoritati eius multum detogabitur, si sensisse aliter quàm in Euangelijs traditum est reperietur. Nec sanè apostolis multum dignitatis tribuetur, si passeribus antestabunt. Locus hic ex sensu superiore proficiscitur. Ini-

quitates

quitates enim eorum exaggerantur qui traditurí sunt,qui insecuturi,qui in fugam coacturi, quibus propter nomen domini esse odio nos oportet,qui omne ius suum in solis corporibus exerceant, potestatem in animam non habentes.Hi igitur passeres duo asse ueneunt.Et quidem quæ sub peccato uendita sunt redimit ex lege Christus. Ergo quod uenditur, corpus atque anima est:& cui uenditur, peccatum est, quia Christus & de peccato redemit,& animæ ac corporis est redemptor.Quid igitur duo passeres asse ueneunt,seipsos peccato minimo uendunt natos ad uolandum, & ad cœlum pennis spiritualibus efferendos.Sed capti præcijs præsentium uoluptatum & ad luxum seculi uenales totos se talibus auctionibus nundinantur. Sed quærendum est, quomodo unum ex illis est quod sine uoluntate dei non cadet.Dei uoluntas est,ut unum ex illis magis euolet,sed lex ex constitutione dei profecta decernit unum ex eis potius decidere. Quemadmodũ autem si euolarent unum essent,id est,corpus in naturam animæ transisset,& grauitas illa terrenæ materiæ in profectum & substantiam animæ aboleretur,fieretq; corpus potius spirituale,ita peccatorum pretio uenditis,in naturam corporum animæ subtilitas ingrauescit,& terrenam contrahit ex uitiorum sorde materiam,sitq; unum ex illis quod trudatur in terram.Plurimis autẽ eos antestare passeribus cum dicit, ostendit multitudini infideliũ, electionum fidelium præesse, quia his casus in terram sit,illis uolatus in cœlũ. In numerum autem aliquid colligi diligentiæ ac solicitudinis cura est.Neq; enim dignum negocium est peritura numerare. Vt igitur nihil ex nobis periturum esse cognosceremus,quia multo passeribus meliores sumus,ipso capillorum nostrorum supputatorum numero indicatur,saluis nobis ex solido futuris, cum quod innumerabile in nobis sit, conseruandi & affectu & potestate numeretur. Nullus igitur corporum nostrorum casus est pertimescendus,neq; ullus interimendæ carnis admittendus est dolor, quando pro naturæ suæ atq; originis conditione resoluta in substantiam spiritualis animæ refundatur.Et quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam confitendi dei habere constantiam,etiam conditionem qua teneremur adiecit: negaturum se eum patri in cœlis, qui se hominibus in terra negasset: eum porrò qui confessus coram hominibus se fuisset,à se in cœlis confitendum. Qualesq; nos nominis sui testes hominibus fuissemus, tali nos apud deum patrem testimonio eius usuros. Nolite arbitrari quoniam ueni pacem mittere in terram.Non ueni pacem mittere,sed gladium. Veni enim separare filium aduersum patrem, & filiam aduersus matrem, & nurum aduersus socrum suam,& inimici hominis domestici eius.) Quæ ista diuisio est?Inter prima enim legis præcepta accepimus: Honora patrem tuũ & matrem tuam.Et ipse dominus ait: Pacẽ meam do uobis, pacem meam relinquo uobis.Quid sibi uult missus potius gladius in terram,& separatus

à patre filius, & filia à matre, & nurus aduersus socrum, & hominis domestici eius inimici? Igitur exinde publica autoritas impietati proferetur, ubique odia, ubiq; bella & gladius domini, inter patrem & filiũ, & inter filiam matremq; deseuiẽs? Et in Luca quidem talis de hoc sermo est: Erunt enim ex hoc quinq; in una domo diuisi, tres in duos, & duo super tres diuidentur. Nunquid non in maiorem numerum potest agnitionis domestica familia diffundi? Aut præscripto temporis cõtinebatur, ut ex hoc essent quinque tantum in domo una, ijdemq; diuisi? Ergo qui sit gladius in terra, quæ proprietas nominum, & in numero quinq; quæ ratio, & quomodo tres in duos, & duo super tres diuidendi, & quatenus homini domestici eius inimici, contuendum est. Singularũ quidem rerum & uniuersæ quæstionis primum natura est explicanda. Nec minus intelligentiam nostram sensus & superior & consequens adiuuabit. Gladius telorum omnium telum acutissimum est, in quo sit ius potestatis, & iudicij seueritas, & animaduersio peccatorum, & huius quidem teli nomine noui Euangelij prædicationem appellatam frequens in prophetis autoritas est. Dei igitur uerbum nuncupatum meminerimus in gladio, qui gladius missus in terram est, id est, prædicationem eius hominum cordibus infusam. Hoc igitur quinq; habitantes in domo diuidit tres in duos & duos super tres. Sed tria tantum in homine reperimus, id est, corpus & animam & uoluntatem. Nam ut corpori anima data est, ita & potestas utriq; utendi se ut uellet indulta est. Atq; ob id lex est præposita uoluntati. Sed hoc in illis deprehenditur qui primi à deo figurati sunt, in quibus cœptæ originis ortus effectus est. Non traductus aliunde, sed ex peccato atq; infidelitate primi parentis sequentibus generationibus cœpit esse corporis nostri pater peccatum, mater animæ infidelitas. Ab his enim mortem per transgressionem primi parentis accepimus. Nam uoluntas unicuiq; sua adiacet. Ergo iam unius domus quinque sunt, pater corporis peccatum, mater animæ infidelitas, & incidens uoluntatis arbitrium, quod totum hominem quodam coniugij sibi iure adstringit. Huic infidelitas socrus est, nos ex ea natos, atq; à fide metuq; dei peregrinantes accipiens, ut inter infidelitatẽ uoluptatemq; possessos & ignoratione dei & in omnium uiciorum oblectatione detineat. Cum ergo innouamur baptismi lauacro per uirtutem ab originis nostræ peccatis atq; autoribus separamur, recisiq; quadam excisione gladij dei, à patris & matris affectionibus dissidemus, & ueterem cum peccatis atq; infidelitate sua hominem exuentes, & per spiritum anima & corpore innouati, necesse esset ingeniti & uetusti operis cõsuetudinem oderimus. Et quia corpus ipsum per fidem mortificatum in naturam animæ quę ex afflatu dei uenit, quamuis id ipsum adhuc in materia sua extet, cuadat, quia cõmutio ipsis inuicem concilietur ex uerbo. Idcirco iam unum atq; idem cum anima uelle cœpit, effici sci-

ci scilicet ut illa est spiritualis, quibus libertas uoluntatis à socru sua, id est, ab infidelitate diuisa ius suum omne concedit, ut quod erat libertas uoluntatis, deinceps animæ sit potestas, fitq; grauis in domo una dissensio, & domestica nouo homini erunt inimica, quia ille per uerbū dei diuisus ab illis manere & interior & exterior, id est, & corpus & anima in spiritus nouitate gaudebit. Ea uero quæ ingenita & à quadam prosapiæ antiquitate deducta, consistere in his quibus oblectata sunt concupiscent, & origo carnis & origo animæ, & libertas potestatis in duos diuidentur, animam scilicet & corpus hominis noui, quæ unū atq; idem uelle cœperunt, diuisiq; tres duobus subiacebunt in dominatum eorum de spiritus nouitate potioribus. Et idcirco illi qui domesticas nominū charitates dilectioni eius prætulerunt, futurorum bonorum indigni erunt hæreditate. Pergit deinde eorum præceptorum & intelligentiæ decursu. Nam postea quàm relinquenda omnia quæ in seculo charissima sunt imperauerat, adiecit: Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus.) Quia qui Christi sunt cruci fixerunt corpus cum uitijs & concupiscentia. Et indignus est Christo, qui non crucem suam in qua compatimur, commorimur, consepelimur, conturgimus, accipiens dominum sit secutus, in hoc sacramento fidei spiritus nouitate uicturus. Qui inuenerit animam perdet illam, & qui perdiderit animam suam propter me inueniet eam.) Verbi scilicet potestate & ueterum diuisione uitiorum proficie lucrum animæ in mortem, & damnum in salutem. Ergo suscipienda mors est in nouitate uitæ, & cruci domini configenda sunt uitia, & aduersus persequentes contemptu præsentium gloriosæ cōfessionis retinenda libertas est, & damnosum animę lucrum refugiendum, scientibus cuiquam ius in animam non relinqui, & detrimento breuis uitæ fœnus immortalitatis acquiri. Qui recipit uos me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui me misit. & reliqua.) Vniuersis doctrinæ affectum & præceptorum sedulitatem impendit, & qui periculum non recipientiū Apostolos excussi pulueris testimonio denunciasset recipientium meritum ultra gratiam sperati officij commendat, docetq; in se etiam mediatoris officium, qui cum sit receptus à nobis, atq; ille profectus ex deo sit, deus per illum transfusus in nos sit. Atq; ita qui Apostolos recipit, Christum recipit, qui uero Christum receperit, partem deum recipit, quia non aliud in Apostolis recipit quàm quod in Christo est. Neque in Christo aliud est quàm quod in deo est. Perq; hunc ordinem gratiarum, non aliud est Apostolos recepisse quàm deum, quia & in illis Christus, & in Christo deus habitat.

Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet.) Qui prophetam recipit, habitantem recipit in propheta, fitq; pro phetæ mercede dignus, prophetam prophetæ nomine recipiens. Par quoque recepisse iustum merces deputatur, fitq; iustus ex honore iustitiæ, ac

sic consummatur iustitia ex fide, & mercedem acquirit officium, plures consequendę æternitatis occasiones deo largiente, quando in recipiendo iusto & propheta ipse reuerentiæ affectus & iusti honorē accipiat & prophetæ.

Et quicunq; potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ. & reliqua.) Non inane esse bonæ conscientiæ opus docuit, neq; spem fidei alienæ infidelitatis crimine laborare. Prouidēs enim plures futuros tantum apostolatus nomine gloriosos, omni uero uitæ suæ opere improbabiles, eosdemq; diu fallere diuq; mentiri, tamē obsequium quod ipsis sub religionis opinione delatum sit, mercede operis sui speciq; non fraudat. Nam licet ipsi minimi essent, id est, peccatorū omnium ultimi (minimum autem est quo minus nihil aliud est) non inania tamen in eos etiam leuia, quę sub frigidæ aquæ nomine designat, officia esse decernit. Non enim peccatis hominis, sed discipuli nomini honor præstitus est. Atq; ita ad probitatem obsequentis, fallentis de se probra non lædunt, cum mercedem suam dantis fide, non assumentis mendacio consequatur.

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus de Ioanne ad turbas loquitur. Item confessio Iesu ad patrem. Canon XI

IOannes cū audisset in carcere opera Christi, mittens ad eum discipulos suos, ait illi: Tu es qui uenturus es, an alium expectamus?) Ioannes detentus carcere dominū ignorat? & propheta tantus deum suum nescit? At qui uenturum ut præitor nunciauit, consistentem ut propheta agnouit, adeuntem ut cōfessor ueneratus est, unde tam uariæ & tam abundanti eius scientiæ error obrepsit? Sed cōsequens de eo domini testimonium sentiri hoc ita non sinit. Neq; sanè credi potest, spiritusſancti gloriam in carcere posito defuisse, cum apostolis uirtutis suæ lumen esset in carcere positis ministraturus. Sed præbetur in his quæ in Ioanne gesta sunt intelligentia amplior, & cum facti efficentia gratia in eo expressa sentitur, ut propheta ipse ipso quoq; conditionis suæ genere prophetaret, quia in eo forma legis elata est. Christum etiam lex annunciauit, & remissionem peccatorum prædicauit, & regnum cœlorum spopondit, & Ioannes totum hoc opus legis expleuit. Igitur cessante iam lege, quæ peccatis plebis inclusa, & populi uincta uitiis, ne Christus posset intelligi, uinculis & carcere continebatur. Ergo ad Euangelia contuenda lex mittit, ut infidelitas fidem dictorum contempletur in factis: & quod intra eum peccatorū fraude sit uinctum, per intelligentiam libertatis Euangelicæ absoluatur. Tali igitur Ioannes exemplo non suæ sed discipulorum ignorantiæ consulit. Ipse enim uenturum in remissionem peccatorum prædicauit, sed ut scirent nō alium à se prædicatum, ad opera eius intuenda discipulos suos misit, ut autoritatem dictis suis illius opera conferrent, neq; Christus

alius

alius expectaretur quàm cui testimonium opera præstitissent. Et cum totum se dominus rerũ miraculis prodidisset, cæcorum scilicet uisu, claudorũ cursu, leprosorum curatione, surdorum auditu, uoce mutorum, uita mortuorum, pauperum prædicatione, ait: Bea us qui in me non fuerit scandalizatus.) Nunquid aliquid iam in Christo erat gestum quod Ioannem scandalizaret? Non utiq;. Nam in ipso doctrinæ suæ cursu & operis morabatur, sed superioris sententiæ uis & proprietas cõtuenda est, quid illud sit quod pauperes bene nunciantur, id est, qui perdiderint animam, qui crucem suam acceperint & sequentur, qui humiles spiritu fient, quorum regnũ præparatur in cœlo. Ergo quia in domino hæc passionum uniuersitas conueniret, futuraq; esset crux sua plurimis scandalũ, beatos eos professus est, quorum fidei nihil tentamenti deferret crux, mors, sepultura. Itaque cui rei Ioannes cauisset ostendit dicens: Beatos eos quibus aliquid in se scandali nõ fuisset. Quia metu eius, discipulos suos Ioannes ut Christum audirent uidetentq; misisset. Ac ne istud referri ad Ioannẽ posset tanquàm aliquid scandalizatus esset in Christo, abeuntibus illis ad turbas de eo locutus est.

Quid existis in deserto uidere, arundinem uento moueri?) Desertum sancto spiritu uacuum sentiendũ est, in quo habitatio dei nulla sit. In arundine enim homo talis ostenditur, de gloria seculi uitæ suæ inanitate speciosus, ipse autem fructu ueritatis cauus, exterior placens & nullus interior, ad omnem uentorum motum, id est, immundorum spirituum flatum mouendus. Neque ad consistendi firmitatem ualens, & animi medullis inanis. Ergo cum dicit: Quid existis in deserto uidere? Arundinem uento moueri? hoc loquitur: Nunquid existis uidere hominem cognitione dei uacuum, & ad immundorum spirituum flatum uagantem? Nam increpantis affectu potius quàm confirmantis hæc loquitur, ostendens scilicet non eum in Ioanne conspici, qui & inanis & mobilis sit. Sed quid existis uidere? Hominem mollibus uestitũ? Ecce qui mollibus uestiuntur, in domibus regum sunt.) Vestem ambitum corporis quo induitur anima significat, quod luxu ac lasciuijs mollescat. Sed qui uestiti mollibus sunt, in domibus regum sunt. In regibus trangressorum angelorum nuncupatio est. Hi enim seculi sunt potentes, mundiq; dominantes. Ergo uestiti mollibus in domibus regum sunt, id est, eos quibus per luxum fluida & dissoluta sunt corpora esse dæmonum habitationem, consimilem sedem propositis suis atq; operibus eligentium. Sed quid existis uidere? Prophetam? Dico uobis etiam plus quam prophetam &c.) Gloriam omnem Ioannis dominus ostendit, dicens: esse eum ultra prophetam, quia soli ipsi licuerit & prophetare Christum & uidere. Et quomodo Christum ignorare creditur, qui missus in angeli potestate uiam uenturo parauerit? & quo ex natis mulierum nullus maior propheta surrexit? Nisi quod qui minor eo est, id est, qui interro

gatur, cui nō creditur, cui testimonium nec opera sua præstant, hic in regno cœlorum maior est. A diebus autem Ioannis baptistæ usq; nunc regnū cœlorum uim patitur, & uim facientes diripiunt illud.) Vt rerum natura exigit uim potior afferret, minorq́; erit cui uis afferat. Quid ergo est quod diripiens est, quodq́; uim patitur, contuendum est. Infidelitatem discipulorum Ioannis dominus aduerterat, turbæ etiam opinionem de eius nuncio intellexerat, in crucis scandalo ingens fidei periculum sentiebat, ire potius apostolos ad oues Israel perditas iusserat, ipsos constitui oportebat in regno, & in Abrahæ & Isaac & Iacob familia ac natione teneri. Sed omnis hæc prædicatio profectū publicanis & peccatoribus afferebat. Ex his enim iam credentes, ex his iam apostoli, ex his iam regnum cœlorum. Cæterum Ioanni à plebe non creditur, autoritatē Christi opera non metentur. Crux futura erat scandalo. Iam prophetia cessat, iam lex repletur, iam prædicatio omnis includitur, iam Heliæ spiritus in Ioannis uoce præmittit. Alijs Christus prædicatur, & ab alijs agnoscitur: alijs nascitur, & ab alijs diligitur. Sua eum respuunt, aliena suscipiunt. Proprij insectantur, complectuntur inimici. Hæreditatem adoptio expetit, familia reijcit. Testamentū filij repudiāt, serui recognoscunt, itaq; uim regnum cœlorum patitur, inferentesq́; diripiunt illud. Quia gloria Israel à patribus debita, à prophetis nunciata, à Christo oblata, fide gentium occupatur & rapitur. Cui autē similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro & clamantibus inuicem &c.) Totus hic sermo infidelitatis opprobrium est, & de affectu superioris querimoniæ descēdit, quia insolens plebs per diuersa prædicationum genera edocta non fuerit. In pueris scilicet prophetas significans, qui in medio synagogæ tanquàm in publico fori conuentu populum coarguant, quòd cantantibus sibi officio corporis nō obsecundauerint, id est, quòd dictis suis non paruerint. Ad cantuum enim modum saltantium motus aptatur. In simplicitate autē sensus ut pueri prædicauerunt, & ad cōfessionem psallendi deo prouocauerūt, ut cantico Moysi tenetur, ut Esaiæ, ut Dauid, ut cæterorum prophetarum. Rursumq́; eos in pœnitentiam peccatorum, & ad dolorem ac luctum ueterum delictorum nec Ioannis prædicatio inflexerit, quibus & lex grauis uisa sit, potus cibiq́; præscriptis & difficilis & molesta peccatum in se, quod dæmonium nuncupat, habens. Quia per obseruantię difficultatem necesse sibi esset in legem peccare. Rursumq́; in Christo Euangelij prædicatio uitæ libertate non placeat, per quam difficultates legis & onera laxata sunt, & ad eam publicani peccatoresq́; crediderint, atq; ita tot & tantis admonitionū generibus frustra habitis, nec per gratiam iustificentur, & à lege sint abdicati. Et iustificata est sapientia à filijs suis.) Ab his scilicet, qui uim facientes regno cœlorū ipsum illud fidei iustificatione diripiunt. Confitentes iustū sapientiæ opus esse, quia munus suum

Diripi regnū cœlorum quid sit

ſuum ad fideles & obſequentes à contumacibus infidiſq; transtulerit. Eſt autem non ocioſum hoc in loco uirturem dicti contueri: Et iuſtificata eſt ſapientia. De ſe utiq; locutus eſt. Eſt enim ipſe ſapientia, nõ ex efficientijs, ſed ex natura. Res enim omnis habet poteſtatem, cæterũ negotium omne poteſtatis effectus eſt, ut nõ idem eſt opus uirtutis & uirtus, ut efficiens diſcernitur ab effecto. Plures enim eludere dictum Apoſtolicum quod ait: Chriſtum ſapientiam & dei uirtutẽ, his modis ſolent, quòd in eo ex uirgine creando efficax dei ſapientia & uirtus extiterit, & in natiuitate eius diuinæ prudentię & poteſtatis opus intelligatur, ſitq; in eo efficientia potius quàm natura ſapientiæ. Quorum ne quid tale intelligi poſſet, ipſum ſe ſapientiam nuncupauit, eam in ſe, nõ quæ eius ſunt oſtendẽs. Eſt enim ſapientiæ opus, fides, charitas, ſpes, pudicitia, ieiunium, continentia, humilitas, humanitas, ſed hæc naturæ opera ſunt, non ipſa natura, & nõ in his quæ fiunt conſiſtit res ipſa quæ faciat, cur apoſtolus dei uirtutẽ & dei ſapientiam dixerit, quia ex ea ſapientia quæ erat creata ſapientia eſt. Væ tibi Chorozain & Bethſaida, quia ſi in Tyro & Sidone factæ eſſent uirtutes quæ factæ ſunt in uobis. & reliqua.) Inobedientiæ maledictum cum obedientię benedictione decernitur. Primum enim Iudæis oportuit prædicari, ſed priuilegio prædicationis infidelitatis cumulatur inuidia, cum credentium arguantur exemplo, quibus nulla factorum admiratione propoſita, ſalus omnis ex fide ſit. Dominum enim in Bethſaida & Capernaum muti laudant, cęci uident, ſurdi audiunt, claudi circuncurrunt, mortui ſentiunt, & nulla fidei uoluntate rerum tantarum admiratio commouebat, cum ſola geſtorum auditio uocare ad metum atq; ad fidem rapere debuiſſet. Sed nõ ſolum Tyri & Sidonis, ſed ipſa Sodomorum & Gomorrhorum facient leuia peccata, quia fortè illis credendi fuiſſe affectus, ſi talium uirtutum contemplatio contigiſſet.

In illo tempore reſpondens Ieſus dixit: Confiteor tibi domine pater cœlorum & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & reuelaſti ea paruulis. & reliqua.) Digne ſuperioribus dictis confeſſio talis adiungitur. Nam tametſi optabilis fuerit ſalus Iſrael, tamen nõ extra gaudiũ domino erat prædicata olim fides gentiũ. Cœleſtiũ enim uerborũ arcana atq; uirtutes ſapientibus abſconduntur, & paruulis reuelantur, paruulis malicia nõ ſenſu, ſapientibus uero ſtultitiæ ſuæ præſumptione non prudentiæ cauſis. Factiq; huius æquitatem dominus paternæ uoluntatis iudicio cõfirmat, ut qui dedignantur paruuli in deum fieri, ſtulti deinceps in ſapientia ſua fiant. Ac ne quid in illo minus quàm quod in deo eſt æſtimaret, omnia ſibi à patre ait tradita eſſe, ſoliq; ſe patri cognitũ, patrẽq; ſoli ſibi notũ, uel cui ipſe reuelare uoluiſſet: reuelaturus ei, à quo ut reuelare uelit oret, qua reuelatione eandem utriuſq; in mutua cognitione eſſe ſubſtantiã docet, cũ qui filiũ cognoſceret, patrẽ quoq; cogniturus eſſet in filio, quia oĩa ei à patre ſint tradita.

Tradita autē nō alia sunt, quàm quæ in filio soli nota sunt patri. Nota uero filio soli esse, quæ patris sunt, atq; ita in hoc mutuę cognitionis secreto intelligitur, non aliud in filio quàm quod in patre ignorabile sit extitisse. Legis deinde difficultatibus laborantes, & peccatis sęculi oneratos ad se aduocat, dempturumq; se laborem onusq; promittit, si modo eius iugum tollunt, mandatorum scilicet suorum præcepta suscipiant, eumq; sacramento crucis adeant, quia corde humilis & mitis sit, & in his animabus suis requiem inueniant, iugi suauis & leuis oneris blandimenta proponens, ut credentibus eius boni scientiam præstet, quod solus ipse nouit in patre. Et quid iugo ipsius suauius? quid onere leuius? Probabilem fieri, scelere abstinere, bonum uelle, malum nolle, amare omnes, odisse nullum, æterna consequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri quod ipsi sibi perpeti sit molestum.

Discipuli spicas uellunt. Manus aridæ hominem sabbato curauit. Cæcum & dæmoniacum curauit. De blasphemia spiritus. De fructu arboris bonæ & malæ. De omni uerbo ocioso. De signo Ionæ. De Niniuitis & regina austri. De septem spiritibus & octauo. De matre eius & fratribus Canon XII

IN illo tempore abijt Iesus per segetes sabbatis, discipuli autem eius esurientes cœperunt uellere spicas & manducare.) Et egressus in segetem, & dies sabbati, & discipulorum esuritio, & spicarum præcerptio, & pharisæorum insimulatio, & domini responsio, habent, ut cætera, subiacentē interioris causæ intelligentiam. Omnes enim (ut diximus) factorum ueritates in ipsis illis gestorum effectibus sui similem atq; ex se intelligendam futuræ ueritatis imaginem consequuntur. Ac principio contuendū sermonem hunc ita cœptum esse: In illo tempore abijt Iesus per segetes.) Id est, in eo tempore quo patri deo gratiam data gentibus salute cōfessus est, ut idem sensus & superiora & consequentia contineret. Ergo per reliqua curramus. Ager mundus est, sabbatū ociū est, seges crediturorum profectus in messem est. Ergo sabbato in agrum profectus, in legis ocio domini progressus in hunc mundum est, segetem eam, id est, sationem humani generis inuisens. Et quia esuritio fames est salutis humanæ, spicas præcerpere ac uellere, scilicet sanctorum se salute satiare discipuli festinant. Neq; enim homini congruit cibus spicæ, neq; præcerptarum esus est utilis aristarū, sed futuri fidē facti species exequitur, & uirtus interiecta uerborum sacramentum & esuritionis & satietatis absoluit. Pharisæi qui penes se clauem cœlorum esse existimarent, illicita agere discipulos coarguunt, quos dominus facti eius in quo sub rerū argumento prophetiæ ratio continetur, admonuit Dauid unà cum his qui secum aderant esurientem panibus illicitis expletum fuisse. Neq; enim si non licebat fieri, Dauid creditus fuit fecisse sine crimine, uerum sine criminis piaculo factis

prophetat

prophetat in lege, ut ipse cum cæteris panibus propositionis expletus sit, ita ostendens Christum cum Apostolis gentium salute satiandum, quod Iudæis illicitum uideretur. Alterius quoque eos admonet prophetiæ, ut consummari in se omnia quæ anterius sunt dicta, cognoscerent in lege, sabbatum in templo sacerdotes uiolant sine crimine, templum se ipsum scilicet indicans, in quo per apostolicam doctrinam populo legis infideliter ociante, salus gentibus datur, quia maior ipse sit sabbato, & absque uiolatæ legis culpa Euangelica fides operetur in Christo. Atque ut ostenderet omnem rerum efficientiam hanc speciem futuri operis continere, adiecit: Si enim sciretis quid est, misericordiam uolo non sacrificium, nunquàm condemnassetis innocentes.) Opus salutis non in sacrificio, sed in misericordia est. Et lege cessante in dei bonitate saluamur. Cuius rei donum si intellexissent, nunquam condemnassent innocentes, id est, apostolos, quos insimulaturi erant transgressæ legis inuidia, cum sacrificiorum uetustate cessante uniuersis per eos misericordiæ nouitas subueniret. Neq; existimassent sabbati præscrito dominum sabbati contineri. Hæc in campo dicta gestáque sunt. Et post hæc synagogam ingresso hominem aridæ manus offerunt, interrogantes an curare sabbatis liceret, occasionem arguendi eum ex responsione quærentes: quos decidentis in foueam ouis conclusit exemplo, quam sine crimine sabbato extrahere sint soliti, rectiusq; homini, qui oui præstet, medendum esse. Neq; in ministerio salutis humanæ existimandū sabbatum posse uiolari, quod extrahendæ de fouea ouis solicitudn nō uiolet. Subijcitur recte talis domino curatio. Nam post reditum de segete, ex qua iam apostoli fructus sationis acceperant, ad synagogam uenit, etiam illinc messis suæ operarios paraturus, qui plures postmodum unà cum apostolis extiterūt. Hi igitur curant̃. In manu enim dandæ salutis substantiam non habebant. Et manus nfficium cessabat, & ministerium corporis quo aliquid agitur, atq; *imperatur, aruerat. Dominus igitur manum eum iussit extendere, quę restituta est ei sicut altera. Curatio omnis in uerbo est, & manus sicut altera redditur, id est, similis ministerio apostolorum in officium dandæ salutis efficit̃, docetq; pharisæos ægre ferre non oportere operationem humanæ salutis in apostolis, cum ipsis ad officij eiusdem ministerium manus sit reformanda, si credant. Sed inuidia facti pharisæos commouet, & aduersus eum ineunt consilium, quia contuentes hominem in corpore, deum in operibus non intelligebant. Sciensq; eorum consilia secessit, ut à consilijs malignantium procul absuturus cognosceretur. Pluresq; turbæ eum secutę sunt, ab infidelibus uidelicet recedenti fideliū comitatus assistit. His uero quos curat, silentium imperauit. Sed nunquid curationis taciturnitas iubebatur? Non utiq;. Nam salus unicuique reddita, erat sibi ipsa testis: sed iubendo secretum, & gloriandi de se iactantiam declinat, & nihilo

Al.* impertitur

minus

minus cognitionem sui præstat in eo ipso, dum admonet de se taceri, quia obseruantia silentij ex re quæ sit silenda proficiscitur. Quinetiam per hanc tacendi de se uoluntatem, dictorum per Esaiam effectus impletur, de cuius prophetia illud nunc tantum admonemus, hunc & dilectum à deo, & paternæ bene placitum uoluntati, & spiritum dei super eum esse, & ab eo iudicium gentibus nunciari, & arundinem quæ quassata sit, non esse confractam, & linum fumigans nō extinctum, id est, caduca & quassata gentium corpora non fuisse contrita, sed in salutem potius reseruata, neq; exiguitatem ignis tantum iam in lino fumigantis extinctam, ex Sion Israel, & ex reliquis ueteris gratiæ spiritum non ablatum, quia resumendi totius luminis in tempore pœnitentiæ sit facultas. Sed istud intra certi temporis statuta præscribitur, donec eijciat uictoriam ad iudicium, sublata scilicet mortis potestate, iudicium claritatis suæ reditu introducat, in nomine eius per fidem gentibus credituris. Tunc oblatus est ei homo dæmonium habens, cæcus & mutus. & reliqua.) Sequitur dæmoniaci, & cæci, & muti opportuna curatio. Non enim sine ratione, cum turbas omnes curatas in commune dixisset, nunc extrinsecus dæmonium habens cęcus & mutus offertur, ut si ne ambiguitate aliqua idem intelligentiæ ordo sequeretur. Spicas uellere, id est, homines seculi præcerpere, apostolos pharisæi arguebant: misericordia super sacrificium prædicabatur: manus aridæ homo oblatus in synagoga curatur. Atq; hæc ad conuertendum Israel non solum nihil proficiunt, uerum etiam pharisęi consilium necis ineunt. Oportebat igitur, ut post hæc in unius huius forma gentium salus fieret, ut qui erat habitatio dæmonis & cæcus & mutus, deo capax pararetur, & deum contueretur in Christo, & Christi opera dei confessione laudaret. Stupuerūt facti istius opus turbæ, sed pharisæorum ingrauescit inuidia. Nam quia humanam infirmitatem hæc tanta eius opera excederent, pudorem confessionis suæ maioris perfidiæ scelere declinant, ut quia hæc opera esse existimare hominis non possent, & cōfiteri dei nollent, omnem hanc eius ex Belzebub principe dæmonum esse dicerent in dæmones potestatem. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit illis: Omne regnum diuisum contra se desolabitur.) Sermo dei diues est, & ad argumentū positus intelligentiæ, pluriū de se exemplorum copiam præbet, & uel simpliciter intellectus, uel inspectus interius, ad omnem profectum est necessarius. Sed relictis his, quę ad communem intelligentiam patent, causis interioribus immoremur. Omne regnum diuisum contra se desolabitur. Responsurus ad id quod de Belzebub erat dictum, in eos ipsos, quibus respondebat, responsionis ipsius conditionem retorsit. Lex enim à deo est, & regni Israel pollicitatio ex lege est, & Christi ortus & aduentus ex lege est. Si regnum legis contra se diuiditur, dissoluatur necesse est, & potestas omnis diuisione detrahitur, & regni uirtus aduer

sum se separata consumitur, ac sic regnum Israel amisit ex lege, quum adim pletionem legis in Christo plebs legis impugnet. Sed & ciuitas & domus diuisa contra se non stabit.) Domus quoq; & ciuitatis eadem est ratio quæ regni. Sed ciuitas hic Hierusalem indicatur, gentium semper gloriosa dominatu: nunc postea quàm in dominum suum furore plebis exarsit, & apostolos eius cum credentium turbis effugauit, descendentiũ illinc diuisione non stabit, atq; ita quod mox consecutũ est, per hanc diuisionem ciuitatis, illius denunciatur excidium. Si enim satanas satanam eijcit, aduersus se diuisus est.) Dicti superioris maleuolentiam, quo eum in Belzebub hæc agere loquebantur, eo ipso quo locuti sunt genere condemnat, non intelligentes confessos se fuisse Belzebub esse diuisum, & si ad diuisionem sum coactus est, ut dæmone dæmones perturbaret, & aduersus se diuisio ipsa consisteret. Hinc quoq; existimandum esse, plus in eo qui diuiserit, quàm in his qui diuisi sint inesse uirtutis. Ergo iam diuisus est, & aduersum se coactus est, regnũq; eius diuisione tale est dissolutũ. Quòd si in uirtute Belzebub Christus dæmones eijcit, filij eorum, id est, apostoli in cuius nomine eijcient? Atq; idcirco digne sunt in eos iudices constituti, quibus id dedisse Christus aduersus dęmonas potestatis reperietur, quod ipse sit ne gatus habuisse. Ergo si discipuli operant̃ in Christo, & ex spiritu dei Christus operatur, adest dei regnum iam in apostolos, mediatoris officio transfusum. Sed cũ per Belzebub posse Christus arguitur, deus blasphematur in Christo, atq; ita in deum inexpiabilis conuitij cõtumelia per pharisæos in Belzebub nomine comparatur. Quomodo potest intrare quis in domum fortis, & uasa eius diripere? & reliqua.) Contusam à se in tentatione prima omnem zaboli indicat potestatem, quia nemo domum fortis introeat eiusq; uasa diripiat, nisi fortem alligauerit, & tunc domum eius diripiet, & necesse est hæc agens illo forte sit fortior. Ligatus est ergo, tum cum satanas à domino nuncupatus, ipsa nequitiæ suæ nuncupatione cõstrictus est, cui ita uincto spolia detraxit, & domum abstulit: nos scilicet quondam arma eius regniq; militiam in ius suum redegit, uictoq; atq; uincto domum sibi ex nobis uacuam & utilem comparauit. Longe autẽ à se esse, ut aliquid ab eo mutuatus sit potestatis ostendit, ut quando qui secum non est, aduersum se sit: & qui secum non congregat, dispergat. Ex quo ingentis periculi res intelligetur, male de eo opinati, cum quo nõ esse idipsum est quod contra esse, & non congregare, dispergere. Omne peccatum & blasphemia non remittetur.) Pharisæorum sententiæ, & eorum qui ita cum his sentiunt peruersitatem seuerissima definitione condemnat, peccatorũ omnium ueniam promittens, & blasphemiæ spiritus indulgentiam abnegans. Nam cum cætera dicta gestaq; liberali uenia relaxentur, caret misericordia si deus negetur in Christo, & in quo sine uenia peccator beneuolentiam iteratæ

Zabolus pro diabolus

ratę admonitionis impendit. Omnino peccata cuiuscu generis remittenda, blasphemiam in spiritum sanctum non remittendam. Quid enim tam extra ueniam est, quàm in Christo negare quod dei sit, & consistentem in eo paterni spiritus substantiam adimere, cũ in spiritu dei opus omne consummet, & ipse sit regnum coelorum, & in eo deus sit mundum reconcilians sibi. Ergo quicquid contumeliæ extiterit in Christo, id omne extabit in deo: quia in Christo deus, & Christus in deo sit. Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut facite arborem malam, & fructus eius malos. & reliqua.) Sermo se & in præsens exerit, & effert in futurum. Nam in præsens Iudæos tefellit, qui cum intelligerent Christi opera ultra humanam esse uirtutem, nolleot tamen quòd dei sint confiteri: futuram autẽ omnem fidei peruersitatem coarguit, eorũ scilicet qui diuinitatem & cõmunionem paternæ substantiæ domino dettahentes, in diuersa hæresecs studia effer- buerunt: neutrũ facieotes, nec inter geotes sub uenia igoorationis habitantes, nec in ueritatis cognitione uersantes. Arbotem se in corpore positum significat, quia per interiorem uirtutis suæ foecunditatem exeat ubertas omnis in fructus. Igitur aut arbor bona facienda cum bonis fructibus est, aut mala constituenda cum malis fructibus, quia ex fructibus suis de se arbor ipsa testabitur. Non quòd secundũ arborũ oaturam arbor mala possit cum stitui quæ bona sit, aut eadem ipsa cum ramis suis bona esse si mala sit: sed

Coacte ot per hanc significantiam intelligeremus, Christũ aut tanquam inutilem relinquendum, aut tanquam bonum bonorum fructuum utilitate retinendum: quia aduersum filium hominis dicta sub uenia sint, blasphemia autẽ spiritus careat uenia. Cæterum medium se agere, & Christo aliqua deferre, negare quæ maxima sunt: uenerari tanquam deum, dei cõmunione spoliare, hæc blasphemia spiritus est, or cum per admirationem operum tantorum dei nomen detrahere non audeas, per maleuolentiam mentis & sensus generositatem eius, quam coofiteri es coactus in oomine, aboegata paternæ substantiæ communione decerpas. Atq; ideo etiam in eo dominus bonitatis suæ muous extendit, dicens: Aut malam arborem cum malis fructibus, aut bonam cum boois fructibus esse faciendam: quia in malæ arboris opinione, sub secreto indulgentię dei reposita sit uenia, qua omne peccatum sit remittendum: in bonæ cõfessione fructus æternus sit, ne incidentes

Al. * cum constat uere mediam inter utrunq; sententiam, * cum constituere malum non audemus, confiteri bonum oolimus, indissolubili corruptæ de se opioionis iudicio relinquamur. Omnem autem ita sentiendi corruptelam ex naturæ uitio profisci docuit, dicens: De malo thesauro non nisi quæ mala sunt posse proferri, & omnis ociosi, id est, inepti & inutilis dicti rationem deo esse reddendam, quia de coofessionis oostræ uerbis aut condemnandi sumus, aut iudicandi, talem futuri iudicij beneuoleotiam recepturi, qualem de cœlestis gloriæ

gloriæ domino sententiam tenuerimus. Signum deinde rogatur ut præ-stet, quod se ex Ionæ signo datarum esse respondit, ut sicut triduo & toti-dem noctibus Ionas in ceti uentre detentus sit, ita se intra interiora terræ pa ri temporis spatio demoraturum. Sed maiorem futuram gentium fidem monstrat. Niniuitæ enim Iona prædicante pœnitentiam egerunt, & à deo ueniam pœnitendi confessione meruerunt. Sed & Austri regina nūc in ex-emplum ecclesiæ præsumpta sapientiam admirata Salomonis, ex ultimis terræ partibus uenit audire quam erat admirata sapientiam. Cumulat igi-tur inuidiam comparatio, & Iudæos sine excusatione facit fides gentium, ut cum illi prophetis, id est, Ionæ Salomoniq́ crediderint, Christo isti non credant Iona Salomoneq́ potiori. Et idcirco in resurrectione eos iudica-bunt, quia in his repertus timor dei fuerit, quibus lex non erat prædicata, hoc magis indigni uenia, quia ex lege sunt infideles, quo plus fidei in eis qui legem ignorauerunt, sit repertum. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inue-niet, & reliqua.) Continens lectio est, & ex ipso initi sermonis exordio, ex sensu superiore proficisci indicatur. Ex uerbi enim coniunctione cœ-pit, sed totius propositæ comparationis ratio tractanda est. Exiens ab ho-mine immūdus spiritus, arida & inaquosa loca circuit, in quibus nullus fons uitæ effluebat: & cum requiem non inueniet, tum intra se loquetur, congru-um sibi esse, ad domū suam unde exiuit reuerti, quam inueniet uacantem, scopis mundatam & ornatam, assumetq́ secum septem nequiores se spiri-tus, qui introeuntes habitabunt, & nouissima hominis illius primis peiora fiunt. Et quidem dominus absoluit dicēs: Sic erit generationi huic pessimę. Non igitur ambigere possumus, totum hoc ad personam populi huius es-se referendum, sed contuendum est quatenus proposita singula singulis temporibus rebusq́ reddantur. Superius nempe in Niniuitarum & regi-næ Austri nomine iustificata fides gentium est, sed longe antea, post mul-ta in deum & grauia peccata Iudæis data lex est. Et peccata quidem eo-rum libro Mosi continentur. Verum post tot diuinæ uirtutis documen-ta, id est, decem plagis percussam Aegyptum, & columnam nubis ac lu-minis die noctęq́ famulantem, & in Erythreo mari iter præbitum, & fon-tes ruptis saxis effluentes, & ministratam esurientibus mannam, & ad po-stremum in quadraginta annorum tempore, uita atq́ habitu angelorum populum uiuentem, adoratum supplicatumq́ postea pecudibus & saxis, hisq́ cum choris canticisq́ saltatum, & metalla deos nuncupata. Ergo in-fidentem plebis istius pectoribus spiritum immundum lex quæ postea da ta est interuentu suo eiecit, & ueluti quadam custodia circumiectæ po-testatis exclusit. Qui illinc exiens, circum gentes desertas atq́ aridas ober-rauit, domum ueterem derelinquens, ut in his usque in diem iudicij non

inquietata habitatiõe requiesceret,sed rursum dei gratia impertita gẽtibus, post quàm in aquæ lauacro fons uiuus effluxit, habitandi cum his locus nullus est, & cum iam in his requiem non habebit, intra se reputans, optimum credit regredi in eam ex qua profectus est domum. Hæc emundata per legem, & prophetarum ornata præconijs, & Christi aduentu præparata,uacua inuenitur,à qua & custodia legis abscesserit, quia omnis lex usque ad Ioannem est,& ad habitandum non receptus sit Christus: atq; ita & habitatore uacua est,& deserta custodibus, cum tamen uenienti habitatori præeuntium sollicitudine & mundata sit & ornata. Septem igitur spiritus nequiores assumuntur, quia tot erant gratiarum munera destinata cum Christo, quæ in eo multiformis illa dei sapientia, septiformi gloria collocauit, ut tanta iniquitatis fieret possessio, quanta futura fuerat gratiarũ. Atq; ita nouissima hominis illius peiora erunt prioribus, quia ex Iudæis immundus spiritus metu legis excesserat, nunc autem in eos cum ultione repudiatæ ab eis gratiæ reuertetur. Et quia totum istud in paternæ maiestatis uirtute loqueretur, nunciãti sibi quòd foris à matre atq; à fratribus expectaretur, manum in discipulos extendens, eos sibi fratres esse matremq; respondit: quicunq; uoluntati paternæ obsecutus esset, eum esse & fratrem & sororem & matrem, formam seipsum uniuersis agendi sentiendiq; constituens: propinquitatum omnium ius atq; nomen, iam non de conditione nascendi, sed de ecclesiæ communione retinendum. Cæterum non fastidiose de matre sua sensisse existimandus, cum ipsi in passione positus maximæ sollicitudinis tribuerit affectum. Est autem etiam in eo typica ratio seruata, ut mater eius & fratres foris starent, cum utiq; ingrediendi ad eum haberent ut cæteri potestatẽ. Sed quia in sua uenit, & sui eum non receperunt, in matre eius ac fratribus synagoga & Israëlitæ præfigurantur, ingressu eius atque aditu abstinentes.

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas loquitur. De seminante bonum semen. De zizania & tritico. De grano sinapis. De fermẽto abscõso in farina. Expositio zizaniæ. De thesauro in agro. De bona margarita. De rete misso in mare. Canon XIII

IN illa die exijt Iesus, & sedebat secus mare, & cõgregatæ sunt ad eum turbæ, ita ut in nauiculam ascenderet.) Sedisse domi nũ in naui, & turbas foris stetisse, ex subiectis rebus est ratio. In parabolis enim erat locutus, & facti istius genere significat eos, qui extra ecclesiam positi sunt, nullã diuini sermonis capere posse intelligentiam. Nauis enim ecclesiæ typum præfert, intra quam uerbum uitæ positum & prædicatum: hi qui extra sunt & harenæ modo steriles atq; inutiles adiacent, intelligere non possunt. De parabolis autem iam à domino absolutis loqui ociosum est. Qui enim habet dabitur ei, & abundabit: qui

bit,qui autem nõ habet, & quod habet auferetur ab eo.) Regni mysteria fides percipit: hæc in quibus fuerit proficiet, & incrementis profectus sui abundabit:in quibus uero non fuerit, etiam quod habent auferetur ab eis. Damnum scilicet legis ex fidei inopia declarat,quam fidem Iudæi non habentes,legem quoq; quam habuerant perdiderunt, & ideo perfectum fides euangelica habet donum,quia suscepta nouis fructibus ditat,repudiata uero etiam ueteris substantiæ opes detrahit. Vestri autem beati oculi qui uident,& aures quæ audiunt.) Apostolici temporis beatitudinẽ docet, quorum oculis atq; auribus contigit dei salutare uisere & audire, prophetis atq; iustis cupientibus uidere & audire plenitudinem temporũ destinatorum,& expectationis istius gaudiũ apostolis reseruatum. Simile est regnum cœlorum grano sinapis, & reliqua.) Grano sinapis se dominus comparauit,acri maxime, & omnium seminum minimo, cuius uirtus ac potestas tribulationibus & pressuris accẽditur. Granum hoc igitur post quàm in agro satum fuerat, id est, ubi à populo comprehensus & traditus morti,tanquam in agro satione quadã fuit corporis consepultus,ultra mensuram omnium olerum excrescit, & uniuersam prophetarum gloriam excedit. Oleris enim uice,tanquam ęgroto Israeli data est prędicatio prophetarum.Sed iam ex ramis arboris ex solo in sublime prolatæ cœli uolucres inhabitant, apostolos scilicet ex Christi uirtute protensos & mundum inumbrantes,in ramis intelligemus,in quos gentes in spem uitę aduolabunt, & aurarum turbine,id est,diaboli spiritu flatuq; uexatæ,& tanquam in ramis arboris acquiescent. Simile est regnum cœlorum fermento , quod acceptum mulier abscondit in farinæ mensuris tribus, donec fermentatum est totum.) Fermentum de farina est,quod uirtutem acceptam aceruo generis sui reddit, huic se dominus comparauit. Quod acceptum mulier synagoga scilicet,per iudiciũ mortis abscondit,arguens legem, & prophetas euangelijs dissolutos.Hoc autẽ in farinæ mensuris tribus, id est, legis,prophetarum,euangeliorum æqualitate coopertum,omnia unũ facit,ut quod lex constituit,prophetę nunciauerunt,id ipsum euangeliorum profectibus expleatur.Fiuntq; omnia per dei spiritum eiusdem & uirtutis & sensus, nihilq; aliud ab alio mensuris æqualibus fermentatum dissentiens reperietur.Quanquam ad fidei sacramentum,id est,ad patris & filij & spiritus sancti unitatem, sed & ad trium gentiũ uocationem, ex Sem,Cam & Iaphet, tres mensuras farinæ esse referẽdas sensisse multos memini. Sed nescio an hoc ita opinari ratio permittat, cum tametsi omnium gentium uocatio sit æque,tamen in his Christus non absconsus sit,sed ostensus, & in tanta infidelium multitudine non fermentatum sit totum. In patre autem & filio & spiritu sancto in ea admixti extrinsecus fermenti necessitate in Christo omnia unum sint. Iterum simile est regnum cœlorum thesauro abscon-

ſo,& reliqua.) Per ſimilitudinem theſauri in agro, ſpei noſtræ opes intra ſe poſitas oſtendit, quia deus in homine ſit repertus,in cuius pretium omnes ſeculi uendendæ ſunt facultates, ut ueſtitu, cibo,potuq; indigentium, æternas cœleſtis theſauri diuitias comparemus. Sed contuendum eſt, inuentum theſaurum & abſconſum fuiſſe,cum utiq; qui inuenit,& ſecreto & tempore quo abſcondit, auferre potuiſſet, & auferens emendi neceſſitate caruiſſet.Sed ut rei,ita & dicti fuerit ratio explicanda.Ideo enim abſconſus eſt theſaurus,quia & agrum emi oportebat.Theſaurus enim in agro,ut diximus,Chriſtus intelligitur in carne,quem inueniſſe eſt gratum. Euangeliorum enim prædicatio in abſoluto eſt, ſed utendi & poſſidendi huius theſauri, cum agro poteſtas non poteſt eſſe ſine pretio, quia cœleſtes diuitiæ non ſine damno ſeculi poſſidentur. Et de margarita * par ratio eſt. Sed ad negociatorem iam diu in lege uerſantem proficiens hic ſermo eſt, qui longo ac diutino labore ad margaritæ ſcientiam peruenerit,& ea quæ ſub onere legis adeptus ſit derelinquat. Diu enim eſt negociatus, & margaritam aliquando qualem optabat,inuenit. Cui & unius huius deſiderati lapidis pretium reliqui laboris iactura eſt comparandum. Iterum ſimile eſt regnum cœlorum reti miſſo in mare, & reliqua.) Merito prædicationem ſuam reti comparauit,quæ in ſeculũ ueniens,ſine ſeculi damno habitantes intra ſeculum congregauit, modo retis, quod mare penetrans ita agitur de profundo,ut per omne elementi illius corpus euadens, clauſos intra habitum ſuum extrahat,noſq; ex ſeculo in lumẽ ueri ſolis educat: in bonorum electione,& in malorum abiectione futuri iudicij examen oſtendens.

* Al' comparatio eſt

De ſcriba in regno cœlorum. De fratribus & ſororibus domini. De Ioannis capite in diſco. De quinq; panibus & duobus piſcibus. Vbi ſuper mare ambulabat,& Petrũ merſum erexit. Canon XIIII

Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei: Vtiq;. Et ait illis: Ideo omnis ſcriba doctus in regno cœlorum &c.) Non turbis ſed diſcipulis eſt locutus, & intelligentibus parabolas dignum teſtimonium reddidit, ipſos ſcilicet ſub patrisfamiliæ nomine ſibi comparans, quòd doctrinam de theſauro ſuo nouorum ſpiritus ſancti ac ueterum ſint adepti,quoſq; ſcribas propter ſcientiam nũcupat, quòd intellexerint ea quæ ille noua & uetera,id eſt, in euangelijs & in lege protulerit, & eiuſdem patrisfamiliâs,& unius utraq; theſauri. Et factũ eſt cum conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas,tranſit inde, & uenit in patriã ſuam,& reliqua.) Inhonoratur dominus à ſuis, & quanquam & docendi prudentia & operandi uirtus admirationem commoueret,infidelitas tamen eorũ uirtutem iudicij non recipit. Non enim credunt hæc in homine deum agere, quinetiam patrem ipſius, matrem fratreſq; nuncupant, & paternæ artis quodã

quodam opprobrio lacessunt. Sed planè hic fabri erat filius ferrum igne uincentis, omnem seculi uirtutem iudicio decoquentis, massamq́ formantis in omne opus utilitaris humanæ, formam scilicet corporum nostrorum, & materiem in diuersa membrorum ministeria, & ad omnia æternæ uitæ opera fingentis. In his igitur scandalizabantur omnes, & inter tot, quæ magnifice gerebat, corporis eius contemplatione commouebantur. Quibus dominus inhonorabilem in patria sua prophetam esse respondit, quia in Iudæa esset usq; ad crucis sententiam contemnendus. Et quia penes solos fideles dei uirtus est, propter eorum incredulitatem omnibus diuinæ operibus uirtutis abstinuit. In illo tempore audijt Herodes tetrarcha famā Iesu, & reliqua.) Frequenter monuimus, omnem diligentiam euangeliorum lectioni adhibere oportere, quia in his quæ gesta narrantur, subesse interioris intelligentiæ ratio reperiatur. Habet enim omnium operum nar ratio suum ordinem, sed gestorum effectibus causæ subiacenti species præformatur, ut in Herode ac Ioanne intelligetur. Nam & Herodes princeps erat populi, & Herodiadem uxorem Philippi fratris sui in matrimonium suum iure potestatis assumpserat, & huic Herodiadi erat filia: & natali die, cum saltans placeret, potestatem cuius uellet præmij, sacramento iurantis accepit, & Ioannis caput, qui in carcere diu habitauerat, puella matre admonente, disco sibi inferri precata est. Et Herodes tristis licet, sacramento fidem reddidit, & matri puella munus exhibuit, & sepulto eo discipuli eius ad dominum transeunt. Auditisq; his dominus in nauiculam in loca deserta secessit, & sequentium se turbarum uexationē miseratus est, & dimitti eas in castella ad coēmendos cibos apostoli admonēt, & dominus respondit, necessitatem eò reuertendi ipsas non habere, dariq; his cibum præcipit. Et solos se quinq; panes & duos pisces habere causantur. Et offerri sibi eos iussit, turbamq; substrato fœno accumbere, & oblata benedixit, & turbæ manducanda cōminuit, & dedit discipulis ut offerrent: & saturatis omnibus supplementa cophinorum duodecim superfuerunt, cum tamen mulierum puerorumq; super numerum, quinq; milia uirorum expleta essent. Et discipulos nauiculam conscendere, & trans fretum præcedere iubet, dimissaq; ipse turba in montem orare solus ascendit, factoq; uespere solus fuit, & nauis mari medio uento aduersante fluctibus iactabatur, & quarta uigilia dominus uenit super mare ambulans, uidentesq; turbati sunt, & inanis uisus phantasma credentes, clamauerunt præ timore, quibus mox dominus locutus est, & constantes esse iussit, & ex plurimis Petrus respondens postulauit uti ad dominum super aquas ueniret, qui de nauicula descendens, & progressus aliquantulum, uento inualescente timere cœpit & mergi, quem apprehendens dominus obiurgat cur fidei modicæ sit, ingressusq; nauem tranquillitatem uento & mari acquiescente reuocauit.

Al's* quę unusquisq; ex nat.

Igitur hæc ut commemorauimus gesta sunt: sed his omnibus personis, effectibus, causis, numeris modus adiacet, ut quæ gesserunt, præter gerendi mutuus instinctumq;,* quem ex natura sua sumpsit, extrinsecus omnia gesserint in exemplum: hoc maiore ita opinandi reuerentia, si tam diuersarum causarum efficientiam una atq; eadem intelligentia consequitur. Sermo igitur ad originem propositionis referendus est. Ioannes, ut frequenter admonuimus, formam prætulit legis, quia lex Christum prædicauit. & Ioannes profectus ex lege est, Christum ex lege pronuncians. Herodes uero princeps est populi, & populi princeps subiectæ sibi uniuersitatis nomen causamq; complectitur. Ioannes ergo Herodem monebat, ne fratris sui uxorem sibi iungeret. Sunt enim atq; erant duo populi, circuncisionis & gentium. Sed Israëlem lex admonebat, ne opera gentium infidelitatemq; sibi iungeret. Gentibus enim socia infidelitas est, quæ ipsis tanquam uinculo coniugalis amoris annexa est. Hi igitur fratres ex eodẽ humani generis sunt parente. Ob hanc itaq; asperæ admonitionis ueritatem, Ioannes tanquam lex in carcere continebatur: die autẽ natalis, id est, rerum corporalium gaudijs Herodiados filia saltauit.* Voluntas enim tanquam ex infidelitate orta, per omnia Israëlis gaudia totis illecebræ suæ cursibus efferebatur, cui se omnem etiam sacramẽto uenalem populus addixit. Sub peccatis enim & seculi uoluptatibus Israëlitæ uitæ æternæ munera uendiderunt. Hæc matris suæ, id est, infidelitatis instinctu, deferri sibi Ioannis caput, id est, gloriam legis orauit, quia lex incestuosum Israelem autoritate diuinorum pręceptorum arguebat. Sed superius Herodes significatus est Ioannem uelle occidere, & metu populi demotari, quia sicut propheta habebatur: nunc uero petita ipsius nece, cum præsertim religione sacramenti detineretur, quomodo tristis efficitur? Contrarium uidelicet est, tunc eum uoluisse, nunc nolle. Et præsens molestia anteriori non conuenit uoluntati. Verum in superioribus gestæ rei ordo est, in his autem nunc species causæ consequẽtis exponitur. Gloriam legis uoluptas ex infidelitate orta occupauit, sed populus boni eius, quod in lege erat, cõscius, uoluntatis conditionibus non sine aliquo certi periculi sui dolore concedit, scitq; se tali præceptorum gloria non oportuisse concedere, sed peccatis tanquam sacramẽto coactus, & principum adiacentium metu atq; exemplo deprauatus, & uictus illecebris uoluntatis etiam mœstus obtemperat. Igitur inter reliqua dissoluti populi gaudia, in disco Ioannis caput affertur, damno scilicet legis* uoluntas corporum, & secularis luxus augetur: ita per puellam ad matrem defertur, ac si probrosus Israel & uolũtati & infidelitati suæ familię, scilicet ante gentium gloriam legis addixit. Finitis igitur legis temporibus, & cum Ioanne consepultis, discipuli eius res ita gestas domino nunciant, ad euangelia scilicet ex lege uenientes. Ergo dei uerbum lege finita nauem conscendens

Al's* uoluptas, ut paulo post aliquoties

ecclesiam

ecclesiam adit,& in desertum concedit. Relicta quippe conuersatione Israelis,in uacua diuinæ cognitionis pectora transit. Turba hæc audiens dominum,de ciuitate pedes sequitur in desertum:de synagoga uidelicet ad ecclesiam concedit: quam uidens misertus est,& omnem languorem eius infirmitatemq; curat, obsessas scilicet mētes & corpora infidelitatis ueterno,ad intelligentiam nouæ prædicationis emundat. Et cum discipuli dimitti turbas in castella proxima ad coemendos cibos admonerent,respondit:Non habēt necesse ire,ostendens eos,quibus mederetur, uenalis doctrinæ cibo non egere,neq; necessitatem habere regredi ad Iudæam cibumq; mercari, iubetq; apostolis uti escam darent. Nunquid ignorabat non esse, quod dari posset,& humanarum mentium interna conspiciens,modum repositi penes apostolos cibi nesciebat? Sed erat omnis typica ratio explicanda. Non dum enim concessum apostolis erat,ad uitæ æternę cibū cœlestem panem perficere ac ministrare. Quorum responsio ad spiritualis intelligentiæ ordinem tendit. Solos enim se quinq; panes & duos pisces responderunt habere,quia adhuc sub quinq; panibus,quinq; libri legis continebantur,& pisci um duorum,id est,prophetarum & Ioannis prædicationibus alebantur. In operibus enim legis tanquam ex pane erat uita: prædicatio autem Ioannis & prophetarum,in uirtute aquæ uitæ humanæ spem cōfouebant. Hæc igitur primum quia in his adhuc erant,apostoli obtulerūt, & ex his euangeliorum prædicatio profecta monstrat,& his originibus deducta in maiorem uirtutis suæ abundantiam crescit. Acceptis igitur panibus atq; piscibus, dominus respexit ad cœlum. Benedixit & fregit patri agens gratias, post tempora legis ac prophetarum se in euangelicum cibum uerti significans. Accumbere post hæc super fœnum populus iubetur, non iam in terra iacens,sed legis suffultus,& tanquam terræ fœno, fructibus operis sui unusquisq; substernitur. Dantur quoq; apostolis panes,quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda. Plebs deinde quinque panibus & duobus piscibus pascitur & expletur,& fragmenta panis & piscium saturatis accumbentibus,usq; in duodecim cophinorum plenitudinem abundauerunt:dei scilicet uerbo ex doctrina legis prophetarumq; ueniente multitudo satiatur,& reseruata gentium plebi & æterni cibi ministerio, in duodecim apostolorum plenitudinem,copia diuinæ uirtutis exuberat. Idem autem edentium numerus inuenitur, qui futurus erat crediturorum. Nam sicut libro Praxeon continetur, ex Israelitici populi infinitate uirorū quinq; milia crediderunt. Rerum enim admiratio usq; in mensuram causæ subiacentis extenditur. Confractiq; cum piscibus panes,saturato populo,in tantum deinceps cumulantur augmentum, quantus & credentis populi, & explendorum cœlesti gratia apostolorū numerus destinabatur, ut & modus numero, & numerus modo obtemperaret, & intra fines suos ratio conclusa, ad

consequentis effectus conditionem, ipso diuinæ uirtutis moderamine con tineretur. Vincit autem humanam intelligentiā opus facti: & cum frequen ter quædā sint, quę cōcepta sensu sermo non explicet, in his tamen ipsa sen sus sublimitas ingrauescit, & ad rei cōtemplationem pro difficultate tam in uisibilis negocij obstupescit. Acceptis enim panibus quinq;, in cœlū domi nus respexit, honorem eius à quo erat ipse cōfessus, non quòd carnalibus oculis contueri patrem esset necesse, sed ut qui adessent intelligerent, à quo uirtutis tantæ accepisset effectū. Dat deinde discipulis panes. Non quinq; multiplicantur in plures, sed fragmentis fragmenta succedunt, & fallūt sem per præfracta frangentes. Crescit deinde materies, nescio utrum in mensa rum loco, an in manibus sumentium, an in ore edentium. Ne mirere, fontes fluere, inesse uuas uitibus, & uuis uina diffundi, & omnes mundi opes an nuo quodam meatu indefessoq; defluere, autorem enim huius uniuersita tis tantus panum profectus ostendit, per quē tali incremento modus per tractatæ materiæ adderetur. Agitur enim in opere uisibili inuisibilis moli tio, & arcanorū cœlestium dominus arcanū negocij præsentis operatur. Su perat autem omnē naturā uirtus operātis, & supergreditur facti intelligen tiam ratio uirtutis, & sola relinquitur admiratio potestatis. Ordo etiā cau sarum operumq; cōsequitur. Conscendere post hæc in nauem discipulos præcepit, donec turbas ipse dimitteret, & dimissa turba montem conscen dit orare, & uespere facto solus erat. Horum ratio distinguenda tempori bus est. Quòd uespere solus est, solitudinē suā in tempore passionis osten dit, cæteris trepidatione dilapsis. Quòd autem nauem conscendere discipu los iubet, & ire trans fretum dum turbas ipse dimittit, & dimissis turbis as cendit in montem, esse intra ecclesiam, & per fretum, id est, per seculum fer ri usq; in id tempus iubet, quo reuertens in claritatis aduentu, populo om ni, qui ex Israel erit reliquus, salutem reddet ipse, eiusq; peccata dimittet, di missoq;, uel in cœleste regnum potius admisso, agens deo patri gratias, in gloria eius & maiestate consistat. Sed inter hæc discipuli uento ac mari dis feruntur, & totis seculi motibus immundo spiritu aduersante iactantur. Sed quarta uigilia dominus uenit. Quarto enim tum ad ecclesiam uagam & naufragam reuertetur. In quarta enim noctis uigilia totidem solicitudi nis eius numerus reperitur. Prima enim uigilia fuit legis, secunda prophe tarum, tertia corporalis aduentus, quarta autem in reditu claritatis. Sed in ueniet fessam & antichristi spiritu, & totius seculi motibus circumactam. Veniet enim maxime anxijs atque uexatis. Et quia de antichristi consue tudine ad omnem tentationum nouitatem soliciti erunt, etiam ad domi ni aduentum expauescent, falsas rerum imagines, & subrepentia oculis fi gmenta metuētes. Sed bonus dominus statim loquetur, timoremq; repel let, dicetq;: ego sum, aduentus sui fide metū naufragij imminentis abspel lens

lens. Quòd uero ex omniũ consistentium in naui numero respondere Petrus solus audet, & iuberi sibi, ut super aquas ad dominum ueniat precatur, passionis tempore uoluntatis suæ designat affectum, tum cum solus retro ueniens, & uestigijs domini inhærens, contemptis seculi, ut maris, motibus, pari ad contemnendam mortem uirtute comitatus est, sed infirmitatem futuræ tentationis timiditas eius ostendit. Nam quamuis incedere ausus esset, tamen submergebatur. Per imbecillitatem enim carnis & metum mortis, etiam usque ad negandi necessitatem coactus est. Sed proclamar, & salutem orat à domino. Clamor iste pœnitentiæ ipsius gemitus est. nondum enim passo domino in confessionem reuersus est, & negandi ueniam habuit in tempore, Christo postea pro uniuersorum redemptione passuro. Quòd autem trepidanti illi non uirtutem perueniendi ad se domi nus indulsit, sed manum extendit, apprehensumq; sustinuit, hæc ratio est: Non erat quidem Petrus domini sui indignus accessu, nam & tentauit accedere, sed & typicus in eo ordo seruatus est. Non enim domino seculi motus tempestatesq; calcanti quisquã passionis esse particeps poterat. Solus enim passurus pro omnibus omniũ peccata soluebat, nec socium admittit quicquid uniuersitati præstatur ab uno: ita cum esset ipse redemptio uniuersorum, erat etiã Petrus ante redimendus, ad redemptionis istius fidem, cum in Christi martyrem reseruatur. Et hoc in Petro cõsiderandum est, fidē eum cæteros anteisse. Nam ignorantibus cæteris primus respondit: Tu es filius dei uiui. Primus passionem, dum malum putat, detestatus est. Primus & moriturum se, & non negaturum spopondit. Primus lauari sibi pedes prohibuit. Gladium quoq; aduersus eos, qui dominum comprehendebant, eduxit. Ascensu autem eius in nauim uentum & mare esse sedatum, post claritatis suæ reditum, æternæ ecclesiæ pax & tranquillitas indicatur. Et quia tum manifestus adueniet, rectè admirantes uniuersi loquuti sunt: Vere filius dei est. Confessio enim uniuersorum tum & absoluta & publica erit, dei filium non iam in humilitate corporea, sed in gloria cœlesti pacem ecclesiæ reddidisse. Cum transfretassent, uenerunt in terram Gennassar, & cum cognouissent eum uiri loci illius, adorabant eum.) Multa & media inciderunt, quæ nos post quinq; milium uirorũ & congregationem & satietatem reddendę rationis studio demorata sunt, sensus autem usq; in hunc locum idem est. Finitis enim legis temporibus, & ex Israel quinq; milibus uirorum intra ecclesiam collocatis, iam credentium populus occurrit, iam ipse ex lege per fidem saluus, reliquos ex suis infirmos ęgrotosq; offerens domino, oblatiq; fimbrias uestimentorũ cõtingere optabãt, sani per fidem futuri: sed ut ex ueste tota fimbrię, ita ex domino nostro Iesu Christo sancti spiritus uirtus exijt, quæ apostolis data ipsis quoq; tanq; ex eodem corpore exeuntibus salutem his, qui contingere cupiunt, subministrant.

Tunc

Tunc accesserunt ad eum scribæ & pharisæi ab Hierosolymis dicentes, &c.) Absoluta & dictorum & gestorum in cõsequentibus ratio est, nam his quæ proposita fuerant, ipse respondit: Omnem plantationem quæ non à patre sit, eradicandam dicens, id est, traditionem hominum eruendam, cuius fauore legis præcepta transgressi sunt, & ideo esse eos duces cæcos, uitæ æternæ iter quod non uideant pollicentes, cæcisq́ ipsis & ducibus cæcorum casum in foueam esse communem.

De lauandis manibus. Et non ea quæ in os intrant, sed ea quæ ex ore exeunt, inquinare. De filia Cananeæ mulieris. De septẽ panibus & paucis piscibus. De signo Ionæ prophetæ. Canon XV

Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis, & ecce Cananea à finibus illis egressa, clamauit, & reliqua.) Diuersa curationum genera diuersos causarum cõplectũtur effectus, sed res atq; sermo ordinem ex superioribus sumit. Infidelitatẽ enim pharisæorum, & opprobrium cæcorum ducum, & humanarum traditionum superstitiones coarguit, & post hæc ad regiones Tyri & Sidonis uenit, & Cananea à finibus illis egressa, clamat atq; orat, & dominum Dauid filium confitetur, & filiæ suæ opem poscit. Dominus silet, discipuli pro ea rogant, quibus se perditis ouibus domus Israel missum esse respondit. Illa uero adorans, adiuuari se postulat, cui dominus ait: Illicitum esse panem filiorũ canibus offerri. Vicissimq́; illa respondit: Decidẽtibus de mensa dominorum micis ali catellos solere. Postq; fidem eius dominus collaudat, & in tempore ipso puellæ sanitas reddita est. Vt igitur illa quæ gesta sunt interior traditio consequatur, quæ Cananeæ persona sit, ex ipsis uerborum uirtutibus cõtuendum est. Fuisse atq; etiam esse penes Israel proselitorum plebem fides certa est, quæ de gentibus in legis opera transcendit, & uitæ anterioris egressa religione peregrinæ dominãtisq; legis tanq; domo continebatur. Cananæi autem fuerunt, terras, in quibus nũc Iudæa est, incolentes, qui uel bello consumpti, uel in loca uicina dispersi, uel in seruitutem deuictorum conditione subiecti, nomen tantũ sine patria sede circumferunt. Plebs igitur hæc cum Iudæis admixta de gentibus est. Et quia non est ambiguũ in ea turba quę credidit, partem nõnullam proselytorũ fuisse, merito hæc Cananea proselytorum formã præferens, existimabitur fines suos egressa, ex gentibus scilicet populi alterius nomen excedens, quæ pro filia, uidelicet gentium plebe orat, & quia dominũ cognouit ex lege, Dauid filium nuncupat. In lege enim uirga de radice Iesse, & Dauid filius æterni & cœlestis regni rex continetur. Ipsa quidem curatione iam non eget, quia Christum & dominum, & Dauid filium confitetur, sed filiæ suæ, plebi uidelicet gentium, dominatu immundorum spirituum occupatæ, opem poscit. Dominus tacet, silentij pœnitentia Israel priuilegium salutis reseruans.

Et mise-

Et miserantes discipuli preces iungunt, sed arcanum ille paternæ uoluntatis continens, quibus se perditis Israël missum esse respôdit, ut absolute liqueret, typum ecclesiæ Cananeæ filiam continere, cum illa posceret quod alijs deferebatur, nô quòd non & gentibus impertienda salus esset, sed suis dominis ad quæ in sua uenerat, primitias fidei his à quibus erat ortus explicat, cæteris deinceps apostolorum prædicatione saluandis. Atq; ideo ait:

Non licet accipere panem filiorum & dare canibus.) Delatus Israël honor, affectus in eum dei cumulat inuidiam, iuxta quem plebes gentium accipit canum nomen, sed Cananea iam ipsa per fidem salua, & interioris certa mysterij respondit, micis quæ de mensa exciderint pasci catellos, canum opprobrio iam sub blandimento diminutiui nominis mitigato. Et ut silentium domini intelligeremus ex ratione temporis, non ex uoluntatis difficultate proficisci, adiecit: O mulier, magna est fides tua.) Salutis suæ scilicet ipsa iam certa, quin etiam de gentium congregatione confidat, quo in tempore ita credentes, mox, ut puella, ab omni dominatu immundorû spirituum liberabuntur, & continuo facti fides sequitur. Nam post præfigurata in Cananeæ filia gentiû plebem, continuo in monte obsessi uatio genere morborum à turbis domino offeruntur, id est, à credentibus infideles ægrotiq; ut adorent & procidant instruuntur, quibusq; salus redditur, atq; ad sentiendum, contuendum, laudandum, comitandumq; deum omnia & mentis & corporis ministeria reformantur. Iesus autem conuocatis discipulis ait: Misereor turbæ huic, quia triduum est iam quòd perseuerat mecum, & reliqua.) Tenet ordinem cursus operandi, sed & operibus ijsdem sermonum paratio succedit. In filia enim Cananeæ ecclesiæ formam constitutam meminimus, & consequentis populi curationê concursu ægrotarum gentium esse tradidimus. Nunc ergo diligêter & dicta domini & facta tractanda sunt, ut uideamus an superioris tractatus, atq; huius sermo, ita ut à nobis intelligi traditus est, etiam ex consequentibus eiusdem intelligentiæ accipiat autoritatem. Miseretur turbæ dominus, quòd triduum secum maneat, quam dimittere ieiunam non uult, ne in uia præ inedia deficiat. Causantur discipuli panes nô esse tantos, quibus expleri saturariq; possint. Percunctatus est dominus quot panes haberêt. Responderunt illi: septem panes esse, & paucos pisces. Turbis iubetur in terrâ discumbere, & dominus panes ac pisces accipiens gratias egit, ac fregit, & discipulis præstacta ut offerrent dedit, sed fragmenta panû septem paucorumq; pisciû explent uirorû quatuor milia, ita tamen, ut replendis septem sportis præfractus panis, saturatis omnibus, abundauerit. Et occurrût quidê multa quæ noua sunt. Discipuli unius diei ieiuniû miserantes, quinq; milia uirorû ad coëmundos cibos remitti in castella uoluerunt, nunc toto triduo tacent. Et deinceps fœno superior turba substernitur, hæc accumbit in terra: illic quinque panes, hic sep-

hic septem offeruntur: illic duo pisces, hic indefinitus sub paucitatis tamen significatione numerus est: illic quinque milia uirorũ, hic quatuor: illic duodecim cophini, hic septem sportæ repletæ. Et superioribus quidẽ puto esse responsum, & omnia iuxta personam populi congruenter esse subiecta, nunc quoque competentem rei atque causæ rationẽ afferre tentemus, ut quem admodum illa Iudaicæ credentium congruunt plebi, ita hæc populo gentium compatentur. Ordo igitur idem in sermone domini est, qui in consequenda gratia manet. Venturi enim ad baptismum, prius confitentur credere se in dei filio, & in passione ac resurrectione eius. Et huic professionis sacramento fides redditur. Atque ut hanc uerborum sponsionem quædam rerum ipsarum ueritas consequatur, toto in ieiunijs passionis dominicæ tempore demorantes, quadam domino compassionis societate iunguntur. Igitur siue ex sponsionis sacramento, siue ieiunio, omne illud passionis dominicæ cum domino agũt tempus. Et huius spei atque comitatus dominus misertus ait: triduo secum esse, quos ne in uitæ secularis cursu, id est, in uitæ ope re defectio labefactaret, uult cibo suo alere, atque ad peragendum totius itineris fortitudinem panis sui uirtute firmare, conquerentibus discipulis panes in deserto nullos esse. Atqui in superioribus exemplum sumpserãt, nihil impossibile deo esse. Sed gestorum causæ rationem interioris intelligentiæ moliuntur. Quantus enim apostolorum in saluando Israel fauor fuerit, beatissimi Pauli epistolæ docent, atque ideo eodem demorante, nunc in concursu gentium, & de pane causatio, & de ieiunio silentium introducitur. Panes igitur septem offeruntur. Nulla enim ex lege & prophetis gentibus salus sumitur, sed per gratiam spiritus uiuunt, cuius septiforme, ut per Esaiam traditum, munus est. Ergo spiritus per fidem salus gentibus est, quæ in terram recumbunt. Nullis enim legis operibus fuerant ante substratæ, sed peccatorum & corporum suorum origini hærentes, ad donum spiritus septiformis uocantur. Indefinitus piscium numerus, diuersorum donorum & charismatum partitiones ministrationesque significat, quibus fides gentium gratiarum diuersitate satiatur. Sed quod septem sportæ replentur, redundans & mutiplicata septiformis spiritus copia indicatur, cui quod lar-
Al's*saturatis giatur exuberat, fitque*saturitas nobis ditior semper & plenior. Quòd uero quatuor milia uirorum congregantur, multitudo innumerabilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. Ad formam enim futuri in tot panium milia plebs dinumerata satiatur, quotidem de partibus ad cœlestis cibi donũ concursura essent milia crediturorum. Turba igitur dimittitur satiata & expleta. Et quia omnibus diebus uitæ nostræ nobiscum dominus manet, naturam, id est, ecclesiam credentium plebe comitatus ingreditur.

De Ione

De Ionæ prophetæ signo, & de fermento Pharisæorum, De confessione Petri. De benedictione domini. Et de se abnegando qui Christum sequi uoluerit. Canon XVI

ET accesserunt ad eum pharisæi & Sadducæi tentantes, & rogauerunt eum ut signum de cœlo illis ostenderet, & reliqua.) Adsunt Pharisæi & Sadducæi legis fiducia insolentes, dedignantesq; opera uirtutum, fidei signum ostendi sibi de cœlo precantur, humilitatem in Christo carnis & corporis contuentes, doctrinam ex his quæ sub hominis habitu gerebat dedignantur accipere. Quorum insolentiam & inanitatem irridens, multa eos de natura cœli conijcere solere respondit, quum rubicundo aut ortu, aut uespere, serenū nimbosum' ue pronunciant. Porrò autem ignorate eos temporū signa, cum omnis lex & prophetæ aduentus sui indicia ex operū quæ gereret admiratione significent, ut quemadmodū fidem tempestatis cœli uel matutini, uel uesperis rubor redderet, ita manifestam temporum cognitionem uirtutum atq; operū indicia præstare debetent. Sed ortus è cœlo signum his terrestre constituit, ut eos intra confessionem humilitatis corporeæ contineret, dandū dicens Ionæ signum. Huic se dominus comparat, quem ad futuræ passionis effectum in prædicationem pœnitentiæ ad Niniuitas pati specie præmiserat. Nanq; Ionas uentis desæuientibus proiectus è naui est & deuoratus à ceto, & post triduum uiuus emissus, non retentus à monstro, non cibi conditione confectus, sed contra humani corporis naturam integer & illæsus in auras superas uirtute dominicæ præfigurationis euadit. Hoc ergo potestatis suæ signum cōstitutum esse demonstrat, ipse remissionem peccatorum per pœnitentiam prædicans, de Hierusalem uel synagoga immundorum spirituum dominâte flatu ejiciendus, & Pilati potestati, id est, seculi iudicio tradendus, & à morte tanq; elemēti eiusdem monstro glutiendus, & post triduū ex ea contra cōditionem hominis quē assumpserat non retentus, uiuus atq; incorruptus emergens. Ea igitur quæ in homine de cōceptu uirginis sumpto, diuinarū erant plena uirtutū, cognosci atq; intelligi de se uoluit, & prophetæ signo & hominis exemplo. Et relictis illis abijt.) Non sicut locis alijs legitur: Dimissis turbis abijt, sed quia infidelitatis error insolentium animos obtinebat, non dimisisse eos scribitur, sed reliquisse. Et cum uenisset trans fretū, obliti sunt discipuli eius panes accipere, Iesus autē dixit illis: Attendite uobis à fermēto Pharisæorū & Sadducæorū &c.) Absoluta omnis de fermēto Pharisæorū & Sadduceorū obscuritas est. Quòd autem abstinere se eo apostoli iubētur, nō admisceri doctrinæ Iudęorum monentur, quia legis opera in effectū fidei & præformationē rerum consequentium cōstituta sint, ut in quorū tempora atq; ætatē ueritas cōtigisset, nihil ultra in ueritatis similitudine spei positum arbitrarentur, ne doctrina

K Pharisæ-

Pharisæorũ Christum nesciens effectus ueritatis euangelicæ corrumperet.

Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogat discipulos suos, & reliqua.) In processu sermonis atq; operis absolutius discipulis cognitionem suam præstat, & quandam intelligendi se formam rationemq; cõstituit. Est autem hæc uera & inuiolabilis fides ex deo æternitatis, cui ob id quod semper filius fuerat, semper & ius patris & nomen sit, ne si nõ semper filius, non semper & pater sit, deum filium profectum fuisse, cui sit ex æternitate parentis æternitas. Nasci autem cum uoluntas eius fuit, cuius in uirtute ac potestate inerat ut nasceret. Est ergo filius dei ex deo deus, unus in utroq;. Theotetam enim, quam deitatem Latine nuncupant, æterni eius parentis ex quo nascendo est profectus accepit. Accepit autem hoc quod erat, & natum est uerbum quod fuit semper in patre. Atq; ita filius & æternus & natus est, quia non aliud in eo natum est, quàm quod æternum est. Hunc igitur assumpsisse corpus, & hominem factum esse, perfecta confessio est, quia sicut æternitas natutæ nostræ corpus accepit, ita cognoscẽdum est, naturã corporis nostri æternitatis assumere posse uirtutem. Igitur quia summum in fide ista bonum est, à discipulis requirit, quem se homines esse dicerent: & adiecit, hominis filium. Hæc enim cõfessionis tenenda ratio est, ut sicut dei filium, ita & filium hominis meminerimus, quia alterum sine altero nihil spei tribuit ad salutem. Æditis itaq;, quæ diuersæ de eo erant, hominum opinionibus, quid de se ipsi sentiant quærit. Petrus respõdit: Tu es Christus filius dei uiui.) Sed Petrus conditiones propositionis expenderit. Dominus enim dixerat: Quem me homines esse dicunt, filiũ hominis? Et certe filium hominis contemplatio corporis præferebat, sed addendo, què me esse dicunt, significauit præter id quod in se uidebatur esse aliud sentiendum, erat enim hominis filius. Quod igitur de se opinãdi iudicium desiderabat? Non illud arbitramur, quod de se ipse confessus est, sed occultum erat de quo quærebatur, in quod se credentiũ fides debebat extendere. Et dignum planè confessio Petri præmium cõsecuta est, quia dei filium in homine uidisset. Beatus hic est, ut ultra humanũ oculos intendisse & uidisse laudatus est, non id quod ex carne & sanguine erat, contuens, sed dei filium cœlestis patris reuelatione cõspiciens, dignusq; iudicatus, qui quod in Christo dei esset, primus cognosceret. O in nuncupatione noui nominis felix ecclesiæ fundamentum, dignaq; ædificatione illius petra, quę infernas leges, & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret. O beatus cœli ianitor, cuius arbitrio claues æterni aditus traduntur, cuius terrestre iudiciũ præiudicata autoritas sit in cœlo, ut quæ in terris aut ligata sunt aut soluta, statuti eiusdem conditionẽ obtineant & in cœlo. Iubet etiam discipulis, ne loquantur quòd ipse est Christus, alios enim spiritus sui testes esse oportebat, legem uidelicet & prophetas. Cæterum resurrectionis testimonium proprium

θεότητα, nescio an Theotetã dixerit, quemadmodũ alibi dixit rheumã, diapsalmam, & mannam

Ecclesiæ fundamẽtũ fides

propriū est apostolorū. Et quia scientiū in spiritu Christū beatitudo monstrata est, negatæ tursum humilitatis & passionis eius periculū declaratur. Nam cum prædicare cœpisset, oportere se Hierosolymam ire, pati deinde plura à senioribus plebis, & à scribis & principibus sacerdotū: occidi etiam, & post diem tertium resurgere. Apprehendens eum Petrus ait: Absit à te domine, non erit istud. At ipse conuersus, Petro dixit: Vade retro post me satana, scandalum mihi es. Vt enim dei munus est, Christum in spiritu deum nosse, ita zaboli opus est, Christū in homine nescire. Atq; eiusdem periculi res est, uel corpus dicere sine deo, uel deum sine corpore. Corpus autem carnis huius in æternitate spiritus deo nullum est, uerum humanæ salutis causa Christus in corpore est, quod assumpsit ex homine. Igitur post prædicationem passionis accipiens diabolus facultatem (usque ad tempus enim ab eo secesserat, quia incredibile satis apostolis uideretur, eum in quo deus erat esse passibilem) sumens hanc humanæ infidelitatis occasionem, opinionis istius Petro insinuauit affectum. Denique ita passionem detestatus est, ut diceret: absit, quo uerbo rerum detestandarum execratio continetur. Sed sciens dominus zabolicæ artis instinctum, Petro ait: Vade retro post me, id est, ut exemplo se passionis sequatur. In eum uero per quē opinio hæc suggerebatur conuersus, adiecit: Satana scandalum mihi es. Non enim conuenit existimare, Petro satanæ nomen & offensionem scandali deputari, post illa indultæ & beatitudinis & potestatis tanta præconia. Sed quia infidelitas omnis diaboli opus est, Petri responsione dominus offensus, cum opprobrio nominis infidelitatis istius est detestatus autorem. *Absit*

Tum Iesus dixit discipulis suis: Si quis uult post me uenire, abneget se ipsum, & reliqua.) O beatum damnum, & iactura felix. Ditescere nos dominus detrimento animæ & corporis uoluit, & esse sui similes hortatur, quia ipse in figura dei constitutus, usque ad mortem humilis & obediens factus, principatum potestatis totius quæ in deo est, accepit. Sequendus igitur est cruce assumpta, & passionis suæ si non sorte, attamen uoluntate comitandus est. Quid enim prodest occupasse mundum, & toto terrenæ potestatis dominatu opibus sæculi incubare, si perdenda anima, & suscipiendum uitæ detrimentū est? Quæ autem commutatio pro anima, cum fuerit amissa quæretur? Cum angelis enim Christus adeft, reddens singulis ut merebuntur. Quid offeremus ad uitam? Præparatos credo æternarum opum futuris commercijs thesauros, ambitiosos dignitatum famæq; titulos, aut ueteres delegatæ nobilitatis imagines? Neganda sunt hæc omnia, ut melioribus abundemus, & contemptu uniuersorum Christus sequendus est, & æternitas spiritualium, terrenorum damno est comparanda.

Vbi in monte cum Moyse & Helia uidetur, & uox de cœlo auditur. Vbi puerũ lunaticum saluat. De credentium fide. De didrachma postulata, & statere in ore piscis inuento. Canon XVII

Men amen dico uobis, quoniam sunt quidam de adstãtibus istis, qui mortem non gustabunt, donec uideant filiũ hominis uenientem in regno suo &c.) Docet dominus & rebus & uerbis, & fidem spei nostræ æqualiter sermo atq; opus instruũt. Graue enim onus infirmitati humanæ impo suerat, ut cum sensum uitę homines ex uiuendi affectu habere cœpissent, fructum eius qui præsens corporibus blandiebatur amitterẽt, negarentq; se sibi, id est, quod esse cœpissent, esse se nollent, cum sensus huius exordiũ ex affectu uoluntatis habuissent. Deinde opinionem spei ambiguæ incertæq; sequerentur, cum in his quæ præsentia haberentur, illecebræ gaudij blandientis exsisterent. Opus ergo erat ueri ac manifesti exempli autoritate, ut contra uim sensumq; iudicij optabile fieret præsentium damnum, lucro deinceps non ambiguo futurorum. Igitur post q; & tollendam crucem, & perdendam animã, & damno mundi commutandam uitæ æternitatem monuerat, conuersus ad discipulos ait: quosdam ex his futuros, qui gustaturi mortẽ non essent, donec filium hominis in regni sui gloria cõtuerentur. Ex conditione autem gustatus, tenuem quandã fidelibus libationem mortis ostendit. Itaq; uerba res sequitur. Nam post sex dies Petrus, Iacobus & Ioannes assumuntur seorsum, & in excelso monte consistunt, ipsisq; inspectantibus dominus transfiguratur, & toto claritatis suæ habitu circũsplendet. Et in hoc quidem facti genere seruatur & ratio & numerus & exemplũ. Nam post dies sex gloriæ dominicæ habitus ostenditur, sex milium scilicet annorũ temporibus euolutis, regni cœlestis honor præfiguratur: tribusq; assumptis, de trium origine, Sem, Cham, Iaphet, futura electio populi ostẽditur. Quòd aũt Moyses & Helias ex omni sanctorum numero assistunt, medius inter legem & prophetas Christus in regno est. Cum his enim Israelem, quibus testibus prædicatus est, iudicabit, simulq; ut & humanis corporibus decreta esse resurrectionis gloria doceretur, cum quando Moyses cõspicabilis adstitisset, ipse aũt dominus fit niue ac sole candidior, supra opinionẽ scilicet nostram cœlestis luminis splendore cõspicuus. Petro aũt ut tria illic tabernacula fierent offerenti nihil respondetur. Nondũ enim ut in hac gloria cõsisteretur erat tempus, sed loquente adhuc eo, nubes eos candida inumbrauit, & diuinæ uirtutis spiritu ambiuntur. Hunc esse filiũ, hunc dilectũ, hunc complacitum, hunc audiendũ, uox de nube significat, ut idoneus ipse præceptorum talium autor esset, qui post seculi damnũ, post crucis uoluntatem, post obitum corporeum, regni cœlestis gloriam ex mortuorum resurrectione facti confirmasset exemplo. Territos deinde & consternatos eleuauit, ut solum contue-

conuerterentur, quem medium constitisse inter Moysen & Heliam uiderant. Ad futuri enim formã, atq; ad facti fidem Moyses & Helias in monte constiterant. Silentium enim rerum gestarum quas uiderant imperat, donec à mortuis resurgeret. Hoc enim fidei præmium reseruabatur, ut honor redderetur his, apud quos non leuis sola præceptorum autoritas reperiretur. Infirmos enim sanauerat ad uocis auditum, ut cum essent spiritu sancto repleti, tunc gestorum spiritualiũ testes essent. Soliciti etiam de temporibus Heliæ requirunt, quibus respondit: Heliam esse uenturũ, & restituere uniuersa, id est, reliquũ quod deprehenderit ex Israël ad cognitionem dei reuocaturum. Sed in uirtute ac spiritu Heliæ Ioannẽ uenisse significat, in quo gratia quæq; atq; aspera exercuissent, ut domini aduentũ prænuncians, passionem quoq; præcurreret & iniuriæ & uexationis exemplo. Et cum uenisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus prouolutus dicens: Domine miserere filio meo.) Reuerso ad turbas domino, à patre genibus aduoluto puer offertur dæmoniacus, frequẽter & in aquã decidens, & in ignem, cui curationem afferre discipuli non potuerunt. Obiurgatis his, & increpato dæmone, sanus puer factus est. Crediderunt quidem apostoli, sed nondum erant perfectæ fidei. Nã domino in monte demorãte, & ipsis cum turbis residentibus, quidam tempore eorũ fidem relaxauerat, atq; idcirco ait:

Generatio incredibilis & peruersa, quousq; ero uobiscũ?) Quia absente se antiquæ infidelitatis consuetudo subrepserat. Docet igitur, eos nihil salutis afferre posse, qui medio euangeliorum & iterati aduentus sui tempore à fide tanquam domino absente decessetint. Deniq; quærentibus à se, quur dæmoniũ eijcere non potuissent, respondit, de inopia fidei effectum fuisse, ne possent, quæ si in illis tanquam granum sinapis esset, monti huic ut à loco in locum transiret, cum efficiendi potestate præciperent. Sed iam de monte decesserat, & inter turbas hæc loquebatur. Itaq; & se granum sinapis nuncupauit omniũ minimũ, & diabolũ montem cognominauit, quia in illo spirituales nequitiæ sunt, cœlestesq; uirtutes per eos eijciendas, & in altitudinem maris tanq̃ in profundũ inferni abijciendas, quos in hanc efficaciam ieiunium & oratio prosequentur. Tenebimus quoq; etiam eum ordinem, ut sub discipulorum nomine pharisæorum & scribarũ persona tractetur, quibus lex curãdum ut discipulis populum tanq̃ pater filium, cum dominus abesset obtulerit. Qui peccatis dominantibus, nunc in ignem iudicij decidebat, nunc in aquam diuturnam sordium suarum consuetudine mergebatur. Hi igitur nihil opis attulerunt, quia demorante Moyse cum domino in monte, effecti fuerunt infideles, ut typica ratio impleretur. Discipuli mirantur se eijcere dęmonem nõ potuisse, cum omnis potestas non solum dæmonum fugandorum, uerum etiam mortuorum excitandorum esset indulta. Quia uero ultra cum his lex futura non esset, ait: Generatio

incredibilis & peruersa (non enim ad eos quos sanctificauerat, uidetur hęc loqui) quousque, inquit, ero uobiscum? Quia fidem non habentes, ipsam illam quam habebant, amissuri erant legem, quā fidem si in se habuissent, quia ipse est granū sinapis, uerbi uirtute hoc peccatorum onus, & grauem infidelitatis molem ab eo qui offerebatur populo eiecissent, tanq; in mare montem, sic ad conuersionem gentiū & seculi transtulissent. Ipsis autem conuersantibus in Galilæa, dixit Iesus: Futurum est ut filius hominis tradatur in manus hominum.) Sequitur mœstitia cognitionē passionis. Nondum enim sacramentum ineundæ crucis, resurrectionis uirtute fuerat reuelatum. Et cum uenisset Iesus Capernaum, accesserūt qui didrachmam exigebant ad Petrum, dominus didrachmam soluere postulatur.) Hoc enim omni Israëli lex pro redemptione animæ & corporis constituerat in ministerio templi seruientium. Sed lex, ut scimus, futurorum umbra est. Non enim æris preciū deus desiderabat, ut tam exigua impensa criminibus corporis atq; animæ quædā redemptio concederetur. Vt igitur inscriptos nos & professos, & Christi nomine consignatos offeramus in Christo, qui uerum dei templū est, pro testimonio filij dei huius didrachmæ oblatio constituta est. Itaq; Petrum post conuentionē silentem tali sermone pręuenit:

Ita dicit didrachma didrachmæ, quē admodū aliâs hæc rheuma, nisi quòd suspicor, librariorum hoc uitium esse. Itaq; mutauimus scripturam

Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum aut censum? &c.) Nunquid ambiguū est, filios regum tributis obnoxios non esse? Et quibus regni ueritas est, eos esse liberos à seruitute? Sed sermo interius intendit. Postulatur didrachma à populo. Lex enim in eam fidem, quę per Christum erat, reuelanda cōcluditur. Ergo hæc eadem didrachma consuetudine legis, tanquam ab homine poscebatur à Christo, sed ut ostenderet, legi se non esse subiectum, & ut in se paternæ dignitatis gloriam contestaretur, terreni priuilegij posuit exemplum, censu aut tributis regum filios non teneri, potiusq; se redemptorem animæ nostræ corporisq; esse, quàm in redemptionem sui aliquid postulandum, quia regis filium extra communionem oporteret esse reliquorum. Scandalo igitur præstat ut soluat, cæterum debito legis est liber. Dehinc sub rerum præsentium effectu, & significantiam legis, & constantiam euangelicæ libertatis exposuit, ut cognosci promptum esset, quid didrachma præfiguraret in lege. Ire Petrus iubetur ad mare, hamumq; mittere, & primi piscis ascendentis os requirere, repertumq; in eo staterem pro se ac domino offerre. Didrachmam dominus postulatur, id est, denarios duos, quia staterem Petrus offerret: deinde cum primum piscem admonetur inquirere, ascensuri ostenduntur & plures. Nunquid etiam natura pisciū ferret, ut in littore fortuito repertum staterem ore potius contineret, non intra uiscera conderet? Subest igitur efficiendis præsentibus rebus ratio interior. Destinatus enim ad prædicationem Petrus, & piscator hominum factus, doctrinæ hamum misit in seculo

culo, quo appositi cibi dulcedine uagos ex eo fluctuantesq; protraheret. Huic adhæsit beatus ille primus martyr à domino, qui ore suo quadrigeminum denarium cōtinebat, id est, euangelici numeri unitate, dei gloriam, dominumq; Christum in passione contuens prædicabat. Stephanus igitur primus ascendit. Stephanus staterem ore continuit, in quo etiam didrachma nouæ prædicationis, tanquam duo denarij, habebatur: hoc lex præfigurabat, huius ueritatis umbram tanquam corporis imaginem circumferebat. Hæc redemptio animæ & corporis designabatur, ideoq; ait: Da pro me & te. Quia iam talis non didrachma, sed stater, & pro Christo erat & pro Christi prædicatione soluendus.

De infantibus inhibitis. De humilitate eorum assumenda. De manu & pede & oculo eruendo. De oue perdita. De corripiēdis fratribus, secreto primum, tum duobus testibus, postremo ecclesia præsente. Et quod semper ignoscendum. Qui conseruum suum remisso sibi à domino debito suffocauit. Canon XVIII

IN illa die accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Quisputas maior est in regno cœlorū? & reliqua.) Non nisi reuersos in naturam puerorum introire regnum cœlorum dominus docet, id est, per simplicitatem puerilem uitia corporum nostrorum animæq; reuocanda. Pueros autem credētes omnes per*audientium fidem nuncupauit. Hi enim patrem sequuntur, matrem amant, proximo uelle malum nesciunt, curam opum negligunt, non insolescunt, non oderūt, non mentiuntur, dictis credunt, & quod audiunt, uerū habent. Et hæc omnium affectionum assumpta nobis & consuetudo & uoluntas cœlorū iter peruium præstat. Reuertendum igitur est ad simplicitatem infantium, quia in ea collocan speciem humilitatis dominicæ circumferemus. Si qui autem in Christi nomine tales receperint, Christi recepti præmium consequētur. Qui autem scandalizauerit unum de pusillis istis, id est, qui offendiculum tentationis intulerit, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Tot tantæq; res non ociose comparatæ sunt, & mola, & asinaria, & cum ea in mari mergendus, & hoc ei expediens. Communi omnium sensu quod expedit, utile est. Quid ergo utilitatis est, mola asinaria collo suspensa demergi? Mors enim tam grauis proficiet ad pœnam, & nescio quomodo erit utile, id expetere, quod ultimum sit malorum. Quid ergo sentiri oporteat, quærendū est. Molæ opus labor est cæcitatis, nam clausis iumentorū oculis aguntur in gyrū. Et sub asini quidē nomine frequenter gentes cognominatas reperimus. Igitur gentes quod agunt, nesciunt, & in uitæ suæ opere detentæ, cæci laboris ignorantia continentur. Iudæis autem scientiæ iter in lege præstratum est, qui si Christi apostolos scandalizauerint, rectius illigata collo mola asinaria demersi in mari

*Al. audientia

fuissent, id est, gentium labore depressi, in ignorantia seculi demorarentur, quia illis tolerabilius fuerit nescisse Christũ, quàm istis prophetatum non recepisse. Væ huic mundo ab scandalis. Necesse est enim uenire scandala, ueruntamen uæ homini illi per quem scandalũ uenit.) Humilitas passionis scandalum mundo est. In hoc enim maxime ignorãtia detinetur humana, quòd sub deformitate crucis æternæ gloriæ dominũ noluit accipere. Et quid mundo tam periculosum, q̃ non recepisse Christũ? Veruntamen sub hominis nuncupatione, autorem scandali huius Iudaicũ populum designat, per quem omne hoc mundo periculũ comparatur, ut Christũ in passione abnegent, quẽ lex & prophetæ passibilem prædicauerunt. Ideo uero necesse esse aituenite scandala, quia ad sacramentũ reddendę nobis æternitatis, omnis in eo passionis humilitas esset expleda. Superius aũt in abscindendis manu uel pede, propinquitatũ contineri nomina exposuimus, atq; ideo cognationem generis Israelitæ relioquendam, ueluti quadam membrorum recisione significat, quia per eum mundo scandala comparentur.

Videte ne contemnatis unũ de pusillis istis, qui credũt in me.) Aptissimum uinculum mutui amoris imposuit ad eos præcipue, qui uere in domino credidissent. Pusillorum enim angeli quotidie deum uident, quia filius hominis uenit saluare quæ perdita sunt. Ergo & filius hominis saluat, & deum angeli uident, & angeli pusillorũ præsunt fideliũ orationibus. Præesse angelos absoluta autoritas est. Saluatorũ igitur per Christum orationes angeli quotidie deo offerunt. Ergo periculose ille cõtemnitur, cuius desideria ac postulationes ad æternũ & inuisibilem deum ambitioso angelorum famulatu ac ministerio peruehuntur. Atq; ut ingentẽ esse in cœlis lætitiam reditu humanæ salutis ostenderet, comparationis posuit exemplum, eius qui oues nonagintanouem in montibus reliquisset, & errantẽ unam requisisset, qua inuenta plus gaudij sit, q̃ habebatur in nonagintanouem conseruatione lætitiæ. Ouis una homo intelligendus est, & sub homine uno uniuersitas sentienda est, sed in unius Adæ errore omne hominum genus aberrauit. Ergo nonagintanouem non errantes, multitudo angelorũ cœlestium opinãda est, quibus in cœlo est lætitia & cura salutis humanę. Igitur & quærens hominẽ Christus est, & nonagintanouẽ relicti, cœlestis gloriæ multitudo est, cui cũ maximo gaudio errans homo in domini corpore est relatus. Merito igitur hic numerus per literam & Abrahæ additur, & consummatur in Sara. Ex Abram enim Abraham nuncupatur, & ex Sarai Sara accepit nomen. In uno enim Abrahã omnes sumus, & per nos qui unũ omnes sumus, cœlestis ecclesiæ numerus explendus est, atq; ideo & creatura omnis reuelationem filiorum dei expectat. Ideo congemiscit & dolet, ut numerus qui per Alpha Abrahæ additus est, & qui in Rho consummatus in Sara est, ad cœlestem constitutionẽ incremento credentium impleatur.

Quòd

Quòd si peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum, & reliqua.) Eum ordinem continendæ charitatis nobis dominus imposuit, quem ipse in conseruando Israel tenuerat. Iubet enim peccantem fratrem ab eo solo in quem peccauerit corripi atq; obiurgari. Ipse enim sacrificantem dijs alienis populum Iudaicum maiestatis suæ aduentu, & toto præsentis potestatis terrore corripuit, tum quum idem populus dei propinquantis aduentum extra montem licet positus ferre non potuit inobedientiam, unú atq; duos iussit adhiberi, ut in ore duûm testium fides uerbi ac ueritas maneat. Quia insolenti Israel lex & prophetæ & Ioannes est missus, testibusq; istis ut peccare desineret conuentus est. Tertio ipso domini aduentu, tanquam cœtu ecclesiæ inspectantis admonitus est, frustraq; habitis his obiurgationibus, publicanoi aut ethnici uilitate negligitur. Ad terrorem autem metus maximi, quo in præsens omnes continerentur, immobile seueritatis apostolicæ iudicium præmisit, ut quos in terris ligauerint, id est, peccatorum nodis innexos reliquerint, & quos soluerint, confessione uidelicet ueniæ receperint in salutem, hi apostolicæ conditione sententiæ in cœlis quoque aut soluti sint, aut ligati. In tantum igitur humanę pacis studuit concordiæ, ut unitatis merito omnia quæ à deo precanda sint, impetranda esse confirmet. Et ubi duo atque tres pari spiritu ac uoluntate collecti sint, ibi se medium eorum polliceatur futurum. Ipse enim qui pax atque charitas est, sedem atque habitationem in bonis & pacificis uoluntatibus collocauit.

Quærenti deinde Petro an peccanti in se fratri septies remitteret, respondit: Non usq; septies, sed usq; septuagies septies.) Omnimodo ad similitudinem nos humilitatis ac bonitatis suæ instruit, & molliendis ac frangendis turbidorum motuum nostrorum aculeis, placabilitatis suæ confirmat exemplo, quippe peccatorum omnium ueniam per fidem tribuens. Neq; enim naturæ nostræ uitia indulgentiam merebantur. Ergo uenia omnis ex eo est, cum etiam ea quæ in se sint peccata post reditum confessionis indulgeat. Soluenda quidem per Cain pœna in septuplum constituta est, sed peccatum illud in hominem est. In Abel enim fratrem peccatum usque ad necem fuerat, sed in Lamech supplicium usq; ad septuagies septies est constitutum, & in eo (quantum existimamus) constituta in autores dominicæ passionis est eius pœna. Sed dominus per confessionem credentium huius criminis ueniá largitur, id est, per baptismi munus obtrectatoribus ac persecutoribus gratiam salutis indulget, quanto magis oportere ostendit sine modo ac numero ueniam à nobis esse reddendá, nec cogitandum quoties remittamus. Sed ut irasci his qui in nos peccant, quoties irascendi necessitas extiterit desinamus, quæ utiq; ueniæ assiduitas docet, nullum omnium omnino penes nos iræ tempus esse oportere, quando omnium omnino peccaminum ueniam deus nobis suo potius munere quàm nostro merito largiatur.

largiatur. Neq; enim enim fas est, nos ex præscripto legis dandæ ueniæ numero concludi, cum per euangelij gratiam sine modo nobis à deo fuerit indulta. Quin etiam ad perfectæ bonitatis affectum comparationis posuit exemplum, in * qua seruo unde redderet non habenti omne dominus debitum relaxauit, conseruo q; suo seruus ille exiguum, quod sibi debebatur extorquens, per hoc uoluntatis suæ uitium donum munificentiæ domini & libertatis amisit. Absoluta autem comparationis eius est ratio, atque ab ipso domino omnis exposita est.

Al. * quo

De transitu Iesu in Galilæam. Et quòd non liceat uxorem dimittere. De eunuchis. De infantibus inhibitis. Diuitem difficile introire in regnum cœlorum. Canon XIX

ET factum est cum locutus esset sermones istos Iesus transtulit se in Galilæam, & uenit in fines Iudææ &c.) Galilæos in Iudææ finibus curat, poterat nanq; ægrotorum turbas non fatigare, & intra ipsam Galilæam opem ferre debilibus, sed typica ratio etiam locorum erat explenda priuilegijs, ut peccata gentium in eam ueniã quæ Iudææ parabatur admitteret. Tunc accesserunt ad eum pharisæi tentãtes eum & dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacunq; ex causa?) In eo sermone qui de uxore & de repudio est, occurrit illud, aliter scriptum esse in Genesi, quàm nunc in præsens dominus sit locutus. Illic enim sub uerbis Adæ res omnis refertur, hic dominus indicat ab eo, qui & hominem figurauerit & mulierẽ fecerit, omnia illa dicta esse. Sed nos secuti apostolicam autoritatem, qui hoc mysterium grande esse professus sit, se autem in Christo atq; in ecclesia accipere, locum hunc sicuti est intactum relinquamus. Admonemus tamen legentem, ut quotiescunq; de hac eadem quæstione se consulat, uerborũ uirtutes, & quibus dominus responderit, & quibus discipuli usi sint, diligẽter aduertat. Pauli autem apostoli de hoc affectum uel silentis, uel interdum sub alijs locis tractantis expendat. Nobis circa eunuchos sermo sit & uoluntas. Et in uno posuit naturam, in altero necessitatem, & in tertio uoluntatem. Naturam in eo qui ita nascitur, necessitatem in eo qui ita factus est, uoluntatem in illo qui spe regni cœlestis talis esse decreuerit, cui nos similes effici, si tamẽ possimus, admonuit. Tunc oblati sunt ei infantes, ut manus his imponeret & oraret. Discipuli autem prohibebant eos, & reliqua.) Nouum est discipulos prohibuisse, ne infantes ad Christum accederent, qui offerebantur ut super eos manum imponeret & oraret. Res Euangelica, ut diximus, inter præsentis & futuri effectum medium utrique rei & congruam rationem temperauit, ut his quæ efficiebantur futuri species adhæreret. Infantes quidem uere oblati sunt, sed & uere inhibiti sunt, sed hi gentium forma sunt, quibus per fidem & auditum salus redditur. Verum ex affectu

primum

primum saluandi Israël à discipulis inhibentur accedere. Inhibêdi quidem uoluntas placabilitati apostolicæ non conuenit, sed typicam consummatio nem prohibendorũ infantium subregit instinctus, quos dominus ait: non oportere prohiberi, quia talium sit regnum cœlorum. Munus enim & donum spiritus sancti per impositionem manus & precationem cessante legis opere erat gentibus largiendum. Et ecce unus accessit ad eum, & ait illi: Magister, quid boni faciam, ut habeam uitam æternam? & reliqua.) Opportune post sermonem superiorem, quo & infantes inhibiti sunt, & talium regnũ cœlorum esse responsum est, succedit hic iuuenis requirens quibusnam bonis operibus uitam æternam habere posset. Iuuenis iste & interrogauit, & insolens fuit, & rursum mœstus est factus, tesq; omnes quæ scriptæ sunt, gestæ factæq; sunt, sed admonuimus ea quæ sub deo agebantur præsentium effectibus consequentium formam prætulisse, atq; ita semper in scripturis cœlestibus sermonem omnem temperatum fuisse, ut non minus his quæ gerebantur, quàm eorum quæ gerenda essent, similitudini conueniret. Iuuenis hic nanq; formã Iudaici populi habet, & in lege insolentis, & nihil præter præcepta Moysi spei expectantis à Christo, cui dominus in responsione ipsa seueritatẽ iudicij ex se futuri protestatus est dicens: Quid me uocas bonum? Is enim cui necesse sit impia & iniqua punire nomine bonitatis abstinuit, soli hoc nomen deo patri reseruãs, qui se iudicem dando officio seueritatis exuerit, nõ quòd bonus & ipse nõ esset, sed quòd congrua in eum seueritate iudex esset futurus. Hunc igitur ex lege insolentem, solicitum de salute remittit ad legem, ut in ea ipsa, in qua gloriaretur intelligeret, nihil se exinde recti operis fecisse. Verbis enim legis ei dominus respondit. Sed adulescens tanquam populus insolens & glorians in lege confidit, cui tamen obsecutus ex nullo est. Iussus enim fuerat, non occidere prophetas, interfecerat. Non mœchari, hic corruptelam fidei & legi adulterium intulerat, & dñs alienis adorauerat. Non furari, hic antequam libertatem credendi in fide Christus redderet, furto legis præcepta dissol uit. Non falsum testem fieri, hic Christum negauit ex mortuis. Patrem & matrem iussus est honorare, hic ipse se à dei patris atq; ab ecclesiæ matris familia abdicauit. Proximum tanquam se amare præceptus est, hic Christum, qui omnium nostrum corpus assumpsit, & unicuiq; nostrum assumpti corporis cõditione factus est proximus, usq; in pœnã crucis persecutus est. Vt igitur his depositis egressus omnibus uitijs in legem reuerteretur est iussus. Sed respondit hæc omnia fecisse se à iuuentute sua, & quærit quid adhuc sibi restet. Sed, ut diximus, neq; superiora illa egerat atq; remittitur, & in ipsis glorians tanq; cõsummatus hæc loquitur. Cui dominus respondit: Vendenda omnia bona sua esse, & danda pauperibus, & tunc eum futurum esse perfectum, habiturumq; thesaurum in cœlis. Respondetur

Oro tibi

his

his quidem iuueni pulcherrimo illo ac maxime utili relinquendi seculi præcepto, quo iactura terrenæ substantię cœlorum opes emendæ sunt. Sed in eo quòd bona sua uendere & dare pauperibus iubetur, confidentiam legis relinquere admonetur, & eam felici cõmercio mutare, & ut meminerit umbram in ea ueritatis esse, quæ deinceps pauperibus, id est, gentibus, sit sub ipsius ueritatis corpore diuidenda. Hæc autem neminem posse efficere, nisi qui sequi cœperit Christũ. Sed adulescens auditis his tristis recessit. Multam enim opulentiæ fiduciã habebat ex lege, atq; in eo etiam typicæ efficientiæ ratio seruata est, ut cum adulescentem hunc esse significet, ipse superius dixerit, ab omni se iuuentute sua præceptis his quæ habentur in lege seruiuisse, cum adulescentia infra iuuentutem sit, & posterior ætatis gradus non possit intra priores terminos cotineri, sed hoc ideo ut à iuuentute hoc seruiente, longũ iam in opere legis populi tempus ostenderet. De hinc dominus cognita adulescentis mœstitudine, respondit: Difficile diuitẽ uenturum in regnum cœlorum.) Diuitem se igitur israel (ut diximus) legis fiducia gloriatur, huic difficilis est aditus in cœlum, ueteres opes sub Abrahę nomine inanis prosapiæ ambitione retinẽti. Quinetiam adiecit: Camelum facilius per foramen acus posse transire, quàm cœlorum regnum diuitem introire. Habere criminis non est, sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo impertiendum est, quomodo communicãdum, si impertiendi & communicandi materia nõ relinquatur? Ergo nocenter magis habere, quàm illud ipsum habere sit crimen. Sed periculosa cura est uelle ditescere, & graue onus innocentia subit incrementis opum occupata. Rem enim seculi famulatus dei non sine seculi istius uitijs assequetur. Hinc difficile est diuitem regnum cœlorum adire. Atq; etiam quia uti plures his quę habent recte possent, ea in sermone domini ratio seruata est, ut non absolute regnum cœlorum nemo introire possit, sed intelligi posset futurorum raritas ex difficultate. Hæc quidem ad simplicis sensus intelligentiam pertinent. Verum eodem cursu interioris causę ordo retinendus est. Adulescens (ut diximus) insolens, ubi iacturã legis facere præcipitur, mœstus & tristis est. Est autem huic populo crux & passio scandalum, & idcirco ipsi nihil salutis ex ea est, sed gloriatur in lege, & cohæredes gentes aspernatur, & transire in euangelicam libertatem recusat, atq; ideo difficile regnum cœlorum introibit. Pauci enim eorum & iuxta multitudinem gentium, admodum rari erant crediturũ, & difficile præduratam in lege uoluntatem ad prædicationem euangelicæ humilitatis inflecterent. Sed facilius camelus per foramen acus transibit. Non cõuenit camelo cum acus foramine, neq; in angustijs cauernæ exiguissimæ recipi potent beluæ ingentis informitas. Sed in primordio libri sub uestitu Ioannis in camelo gentes significari admonuimus. Pecus enim hoc uerberibus obedit, metu cõtinetur, ieiunij patiens est, & oneri

& oneri suo quadam disciplinę ratione succumbit, cuius exemplo gentium immanitas ad obedientiam pręceptorum cœlestium emollitur. Hęc igitur angustissimum iter regni cœlestis introeunt. Acus scilicet quæ est uerbi noui prædicatio, per quam corporum uulnera assuuntur, & dissuta uestium retexuntur, & mors ipsa compungitur. Ergo huius nouæ prædicationis hoc est iter, in quod facilius informitas gentium introibit, quàm opulentia diuitis, id est, gloriantis in lege.

De spe apostolorum. De nouissimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad uineam. De filijs Zebedæi. De primo accubitu. De duobus cæcis secus uiam sedentibus. Canon XX

Vditis itaq; istis discipuli admirantur & metuunt, dicentes: neminem posse saluari: Dominus respondit: hoc impossibile esse apud homines, possibile apud deum. Rursum illi dictis domini hæc reddunt: Reliquisse se omnia, & cum ipso esse. Quibus dominus, cũ sederit in maiestatis suæ sede sessuros super sedes duodecim, ac totidem tribus Israel iudicaturos spopondit: omnibusq; qui uniuersa relinquerint propter nomen eius, fructum centupli præmij reseruatum. Multos autem ex nouissimis primos futuros, & ex primis futuros nouissimos. Multa sunt quæ non sinunt nos simplici intellectu dicta Euangelica suscipere. Interpositis enim nonnullis rebus, quæ ex natura humani sensus sibi contraria sunt, rationem quærere cœlestis intelligentiæ admonemur. Apostoli dicunt, & sequi se Christũ, & se omnia reliquisse. Quomodo igitur fiunt tristes, & quomodo metuunt, dicentes: Saluũ esse neminem posse? Namq; & ab alijs fieri poterat, si quid fecissent ipsi: deinde cum fecissent, quare metus uel unde susceptus est? Additur etiam in responsione domini, hæc apud homines impossibilia, possibilia apud deũ. Nunquid apud hominem impossibilia erant, quę & apostoli fecisse se gloriantur, & fecisse eos dominus agnoscit, & deinceps plures usque ad martyrij beatitudinem essent omnia relicturi? Aut nunquid est deo quo egere possit, relictumq; sit aliquid quod iactura rerum quas habeat sit sequendum, ut soli ipsi hoc facere possibile sit? Omnis itaq; hic sermo est spiritualis. Apostoli enim spiritualiter audientes, neminem ex lege posse saluari, cum ipsi etiamnum in lege essent. Nam uehemens eos amor legis fauorq; detinuit. Hi igitur nondum penitus Euangelici mysterij ueritate comperta, metuunt neminẽ saluum esse posse sine lege. Quia omnem salutem etiamnum in lege constituunt, sed dominus breui absolutaq; ratione eorundem & ignorantiam & metum soluit, dicens: Hoc quidem impossibile est apud homines, possibile autem apud deũ. Quid enim Iudæo tam sine effectu uidetur, quàm ut ab homine magis salutem expetat quàm ex lege? quàm ut in crucis scandalo legislatio, & testamentũ, & adoptio, & hæreditas negligatur? Quid autem

L   del

dei uirtuti tam possibile est, quàm ut per fidem saluet? ut per quam regeneretur? ut per crucem uincat? ut per Euangelia adoptet? ut per resurrectionem ex morte uiuificet? Quibus auditis apostoli cito credunt, seseq; omnia reliquisse profitentur, sed hanc eorum obedientiam cito dominus muneratur, omnem difficultatem superioris quæstionis absoluens, cum dicit: Vos qui secuti me estis, in regeneratione iudicabitis duodecim tribus Israel. Secuti in regeneratione sunt lauacro baptismi in fidei sanctificatione, in adoptione hæreditatis, in resurrectione ex mortuis. Hæc enim illa regeneratio est, quā apostoli sunt secuti, quam lex indulgere non potuit, quæ eos super duodecim thronos in iudicandis duodecim tribubus Israel, in duodecim patriarcharum gloria copulauit. Cæteris quoq; contemptu seculi se sequentibus centesimi fructus copiam pollicetur. Hic centesimus fructus est, qui in centesima oue cum cœlesti lætitia expletur. Hic centesimus fructus est, quem perfectæ terræ ubertas cōsequetur, qui ecclesiæ honor iam in Saræ cognomento est destinatus, & iactura legis ac fide Euangelica promerendus est. Atq; ita ex nouissimis primos efficiendos, quia nouissimi efficiantur ex primis. Simile est regnum cœlorum homini patrifamiliâs, qui exiuit primo mane conducere operarios. Et reliqua.) Comparatio omnis per se absoluta est, sed personis distinguenda, & discernenda temporibus est. Patremfamiliâs hunc, dominum nostrum Iesum Christum existimari necesse est, qui totius humani generis curam habens, omni tempore uniuersos ad culturam legis uocauerit. Vineam uero, legis ipsius opus & obedientiam, denarium autem, obedientiæ ipsius præmium significare intelligemus. Et de denario iam superius tractauimus. De uinea uero opportunius in consequentibus rationem afferemus. Forum autem pro seculo accipi res ipsa admonet æquabili turbis hominum calumniarum iniuriarumq; contentionibus, & diuersorum negociorum difficultatibus semper tumultuosis. In prima igitur hora tempus constitutum testamenti ad Noe ex matutini significatione noscendum est, tertia autem hora ad Abraham, sexta ad Moysen, nona ad Dauid & prophetas. Totidem enim testamenta humani generis constituta per singulos reperiuntur. Quòd eiusdem ad forum enumeratur egressus, in duodecima autem hora corporei aduentus tempus ostendit. Nam ex omni numero qui spacio præsentis seculi cōstitutus in eandē rationem conuenit, ortus eius ex Maria, inquam, duodecimæ horę tempus ex die est. Diuisione enim per quingentenum numerum facta in omne sex milium annorum summa, tempus corporei ortus eius undecimo diuisionis totius calculo supputatur. Et quidem diuersus ad duodecimæ horæ operarios sermo est. Primis enim, sed & cæteris dictum est: ite ad uineam, merces tamen denarij cum primo est constituta. Nam cæteris iustæ solutionis promissa spes est. Nouissimis uero dicitur, quid hic statis? Quia quamuis ad Israel

Israel lata lex fuerat, uoluntas tamen gentium nō excludebatur à lege. Qui responderunt: Nemo nos conduxit. Debitum namq; erat per orbem terrarum Euangelium prædicari, & gentes fidei iustificatione saluari. Hi igitur mittuntur ad uineam, & cum sero esse cœpisset, donum constitutæ in totius diei labore mercedis, primi operarij hora uesperis consequuntur. Merces quidem ex dono nulla est, quia debetur ex opere, sed gratuitam deus omnibus ex fidei iustificatione donauit. Verum secundum insolentiam populi iam sub Moyse contumacis, hinc murmur operantium est, hinc gratuitæ mercedis inuidia est, quòd sine longi laboris difficultate & sub æstus nomine non longo in eos Zabolici instinctus calore flagrante idem præmiū redhibeatur operantibus, sed ideo quod apud homines impossibile est, possibile est apud deum, mercedem legis optime & inculpabiliter custoditæ donum gratiæ per fidem credentibus primis ex nouissimis largiatur. Et ascendens Iesus Hierosolymam assumpsit duodecim discipulos, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam. & reliqua.) Iam sine scandalo auditurіs apostolis sacramentum crucis dominus exponit. Denique nulla hunc sermonem mœstitia consequitur. Confirmati scilicet superiore sermone per fidem crucis nouissimos primos futuros, diuitibus autem, id est, confidentibus legi, in eandem crucem scandalizantibus inuium iter ad regnum cœlorum futurum. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filijs suis. & reliqua.) Non sine aliquo momento rerum ita effectum fuisse existimandum est, ut mater filiorum Zebedæi dominum deprecaretur. Nunquid & filijs petendi familiaritas non erat? Sed erat gestorum effectibus prophetandum. Apostoli quidem iam ex lege crediderant, quæ eos in fidem Euangelicam nutrierat. Itaq; in matre filiorum Zebedæi lex intelligetur, quæ confidentia priuilegij sui pro credentibus ex se populis deprecatur. Quæ quia superius audierat primos nouissimos, & nouissimos primos futuros, deferri filijs suis orat, ut in domini regno unus ad dexteram eius sedeat, alter ad sinistrā. Cui dominus respondit, nescire eam quid oret. Nihil quidem de gloria apostolorum ambigebatur, & iudicaturos eos sermo superior exposuit, deniq; in medio sermone an calicem suū possent bibere interrogat. Non utiq; de communis poculi genere loquebatur. Neq; enim labor est bibere de calice, sed ille de calice sacramenti passionis interrogat. At illi qui iam martyrij libertatem cōstantiamq; retinebant, bibituros se pollicentur. Dominus collaudans eorum fidem, ait: martyrio quidem eos secum compati posse, sed læuæ eius ac dexteræ assidere alijs à deo patre fuisse dispositum. Et quidem, quantū arbitramur, ita honor iste alijs est reseruatus, quod tamen nec apostoli ab eo erunt alieni, qui in duodecim patriarcharum sede considentes, Israelem iudicabunt. Et quantum sentire ex ipsis Euangelijs licet, in regno cœlorum Moyses & Helias assidebunt.

bunt. Nam cum spopondisset dominus uisuros quosdam de apostolis an tequam mortem gustarent, filium hominis uenientem in regno suo, assumptis Petro & Iacobo & Ioanne, apparuit cum gloriæ suæ habitu Moyse & Helia in monte comitantibus. Et hos quidem eosdem prophetas duos præuenientes aduentum eius intelligimus, quos Apocalypsis Ioannis ab antichristo perimendos esse dicit, licet uane uel de Enoch, uel de Hieremia, plurimorum extiterint opiniones, quòd alterum eorū sicut Heliam mori oporteat. Sed nō possimus ueritatis fidem, quam dominus tribus superioribus testibus reuelauit, sensus nostri opinione corrumpere, neque alios uenturos existimare, quàm qui ad sponsionem fidei uenisse conspecti sunt. Et quanquam ultra Euangelicam ueritatem non necesse sit opinari, tamen si quis conditionem & mortis & sepulchri Moysi diligenter aduerterit, & secretarum scripturarum, secundum apostoli autoritatem, cognitionem adeptus sit, intelliget omnia ita esse tractata, ut Moyses potuerit iam uideri. Et hæc quidem instruendi eam sint dicta. Cæterum ut ratio spiritualis intelligentiæ plena esset, pro duobus dominum mater orauit. Duæ enim sunt uocationes ex Israel, una discipulorum Ioannis, altera apostolorum & pharisæorum. Nam post passionem Ioannis superius legimus discipulos eius ad dominum transisse. Ideo igitur pro duobus oratur, quia Euangelio Christi hæ uocationes geminæ crediderunt. Post hæc igitur decem discipuli contristati sunt de fratribus duobus. Verum ipsorum duūm discipulorum nulla mœstitia est. Hoc ratio non patitur ut alterius contumelia alius fiat mœstus, certe etiam pro se decem mœsti esse potuissent. sub duorum enim nominibus negatum hoc omnibus uidebatur. Sed typicus ordo seruatus est. Apostoli de se certi erant, ideo solū mœsti sunt de duobus, quia etiam his duabus uocationibus, quæ ex lege sunt, cōsortium gloriæ huius optabant. Ita enim rationem futuri & præsentis sermo moderatur, ut non de se, neq; decem, neque duo soliciti scriberentur, & in decem solicitudine de duobus præsentis negocij efficientiæ obtemperaretur. Volens igitur dominus proprietatem istius præfigurationis ostendere, atq; hanc præsumptionem eos qui erāt ex lege uenturi, de prærogatiua Israelitici nominis uelle præsumere, docet principatum ab his, non modo gentium capessendum, sed ministros & seruientes, & non eos quibus ministratum sit ad gloriam honoris maximi aduocandos, exemplo scilicet patriarcharum & prophetarum qui seruierint, exemplo etiam apostolorū qui ministrauerint, exemplo etiam domini qui animam suam pro redemptione nostræ salutis impenderit. Ad gloriam autem humilitatis istius cœnæ eos & conuiuij modo instruit, monens in locis eminentioribus accubari non oportere, ne fortè eo adueniente qui clarior est, per dominum cœnæ occupato loco concedendi contumelia admonitus decedat. Porrò autem si in humilibus accubuerit, aduenientibus

entibus humilioribus, ad gloriam loci celsioris accedet, atq; ita non præsumere aliquid honoris decet, sed humilitatis operibus promereri. Et egredientibus illis ab Hiericho secuta est eum turba multa, & ecce duo cæci sedentes super uiam audierunt quòd Iesus transit. &c.) Superius per figuram duorũ filiorũ Zebedæi de Israelita populo tractatũ est, qui ex semine Sem erat ortus. Cõpetenter igitur cęci duo uiam obsident, populi uidelicet gentium duo ex Cham & Iaphet procreati, egressus & iter eius obseruant, sibiq; cæcis uisum reddi deprecantur. Denique eos turba obiurgat cur clament, & ut sileant increpant, non quòd silentium causa honoris exigerent, sed acerbe à cæcis audiunt quòd negabant dominum esse Dauid filium. Illuminatis enim cæcorum mentibus deus in homine prædicabatur, ut uerũ esset quod à domino dictũ est: In iudicio mundi huius ueni, ut qui uident nõ uideant, cæci uero respiciant. At illi magis clamabãt, & demorante legis populo uehementiorẽ fidei suæ protestantur calorem. Sed dominus miseretur, & quid uolũt requirit, illi uero aperiri oculos suos precantur. Quibus misertus oculos contigit, & uisum cognoscendi dei reddidit. Atq; ut typus crediturarum gentium* explicetur, cœlestis gratiæ cognitione præcepta qui cæci fuerant uidentes dominum sunt secuti. *Al* explerentur*

De asina & pullo eius. De eiectis è templo nummularijs. De ficu maledicta. De duobus filijs ad uineam missis. De publicanis & meretricibus. Canon XXI

TVnc Iesus misit duos ex discipulis suis, dicens: Ite in castellum quod contra uos est. &c.) Duo discipuli ad uicum mittuntur, ut asinam ligatam cum pullo eius absoluãt atq; ad Christum perducant. Et si quis interroget cur ita fiat, respondeant domino necessarios, ac statim emittendos. Post superiorem sermonẽ quo in duobus filijs Zebedæi duplicem ex Israel uocationem significatam meminimus, competenter nunc duo discipuli ad soluendam asinam & pullum destinantur. Quia duplex erat ex gentibus plebis uocatio consecutura. Erant enim atq; sunt Samaritæ profecti quondam per secessionẽ ex lege, & sub quadam obseruantiæ suæ consuetudine seruientes. Erant etiam gentes indomitæ & feroces. Igitur duo mittuntur ut soluant ligatos & obstrictos, & erroris atq; ignorantiæ uinculis præpeditos. Et mittuntur extra Hierusalẽ. Extra eam enim hæ duæ uocationes habebantur. Cæterũ mater filiorum Zebedæi intra Hierusalem dominum orauit. Duabus enim uocationibus Israel uel per apostolos uel per Ioannem ex lege saluatur. Verum adæque per Philippum Samaria credidit. Per Petrum autem Cornelius Christo tanquam primitię gentiũ adductus est. Quòd autem instruuntur, ut quærenti respondeant domino necessarios & mox emittendos, id est, eosipsos genti suæ prædicatores fidei Euangelicæ esse reddendos. Impleta igitur est

 prophe-

prophetia,quę inuectum asina & pullo nouo dominum uenturum in Hierusalem nunciabat. Sed gestorum effectibus prophetatum. Asina namque de uico soluitur atque exhibetur, Samaria uidelicet alieno & peregrino obsessa dominatu per apostolos soluitur,& domino suo redditur. Pullum uero idem dominus ascendit nouellum,cōtumacem,durum, atque hæc omnia gentilis ignorantiæ uitia domantur, & tot animorum ferocitates uecto deo fractæ sunt. Omnis autem hæc species futuri ordinem tenet,& parabolicis significationibus,rerumque præsentium conditionibus futuri forma præmittitur. Erit enim dominus in claritatis suæ aduentu gentes possidens,earumque mentibus tanquam uictor insidens toto comitatus sui agmine prædicabitur,patriarcharum,prophetarum atque apostolorum. Nam gloriam suam in uestimentis patriarcharū domino substernunt. Eorum enim & generationibus & nominibus & insectationibus est dominus prophetatus, eique omni dignitatis suæ ornatu concedentes, seque sedili substernentes doceant omnē gloriam suam præparationi dominici aduentus fuisse substratam. Illic etiam prophetę uestimenta sua incedentis itineri substernūt. Hæc enim uiam gentium uecturam dominū prædicauerunt, quique seculi amore postposito, mortibus se & lapidationibus offerendo ipsis quodammodo corporibus exuerint ad ingressum uiæ talis oblatis. Apostoli quoque excisarum arborum ramos post uestimenta substernunt, sed nulla in hoc est humani officij reuerentia. Rami enim incedentem impedirent, & implicitum iter facerent properantis ingressui: uerum explicatur omnis ratio prophetiæ,& futuri forma seruatur. Igitur infructuosarū arborum rami,id est, infidelium quondam gentiū fructus per apostolos itineri domini substernuntur,& saluatoris iustificantur ingressu,& per eos inceditur,& gratissimū fit incedenti deo ex ramis infœcundæ radicis officium. Turba autem & præcedens & consequens clamabat: Osanna fili Dauid, benedictus qui uenit in nomine domini.) Sed crucifigendum quomodo turba collaudat, aut quomodo odium meruit ex fauore? Verum laudationis uerba redemptionis in eo exprimunt potestatem. Nam Osanna Hebraico sermone significatur redemptio domus Dauid. Deinde Dauid filium nuncupant, in quo agnoscereut regni æterni hæreditatem. Postremo benedictum in nomine domini uenientem confitentur. Atqui acclamandum ab his erat,crucifige blasphemum, sed peragunt formam futuri gesta præsentia, & compugnantibus licet eorum inter quos hæc gerebantur affectibus, quàmuis mox diuersa essent consecutura,rerum tamen cœlestiū fidem etiam inuitorum meditatur operatio. Commouetur deinde Hierosolyma,rerum enim nouitas motum attonitis afferebat. Tempum uero introijt,id est,ecclesiam traditæ à se prædicationis ingressus,à qua primum omnia sacerdotalis ministerij uitia iure potestatis expellit. Reddenda enim ab omnibus gratuita tradide-

Locus ab Hieronymo notatus,in quo lapsus est & Ambrosius

tradiderat,quæ gratuita fuerant consecuti,quia neq; emi aliquid per corru/ptelam sacerdotis aut uendi, libertas doni debebat admittere. Cathedras autem præcipue uendentium columbas euertit. Quæ porro dignitas est in nundinis columbarum, aut quod priuilegium in auium istarum commercijs reseruatum est,ut uendentes eas honorem sibi arrogent cathedrarum? Sed in omni loco admonemur, altius uerborum uirtutes in istiusmodi si/gnificationibus contuendas. In columba, secundum prophetiæ exempla, sanctumspiritum intelligimus,in cathedris sacerdotum sedes est. Ergo eo/rum qui sanctispiritus donum uenale habent,cathedras euertit, quibus mi nisterium à deo commissum, negociatio est, admonitionis eius commemotans autoritatem, quæ in propheta teneatur. Scriptum est enim: Domus mea domus orationis uocabitur, uos autem fecistis illam speluncam latronum.Sed neque emere Iudæos in synagoga,neque uendere spiritum sanctum posse existimandum est. Non enim habebant ut uendere pos/sent, neque erat quod emere quis posset, sed præfiguratio futurorum di/ctis præsentibus continetur, Ecclesiæ uitia in ipso aduentu domini claritatis esse purganda. Infirmitates quoque cæcorum & claudorum curauit in templo, & publicas eius operationes fauor populi consecutus est.Inuident autem puerorum clamoribus principes sacerdotum,eumq; admonent cur ista audiat. In redemptionem enim uenisse domus Dauid prædicabatur. Quibus respondit:Non legisse eos: Ex ore infantium & lactentium perfe/cisti laudem. Cessantibus enim prudentium iudicijs, hanc sibi à pueris at/que infantibus, quorum sit regnum cœlorum,confessionis gloriam præpa ratam, quia prudentes & principes seculi sapientiam dei reprobauerint. Christum autem regenerationis paruuli lactantesq; fuit prædicaturi.

Et his dictis ciuitatem egressus reliquit eos,atq; in Bethania mansit)in/fidelem uidelicet synagogam deserens, in ecclesia gentium demoratur.

Mane autē transiens in ciuitatem, esuriit, & uidens arborem fici unam secus uiam,uenit ad eam.& reliqua.) Idem etiamnū rerum cœlestium or/do præmittitur. Nam in fico synagogæ positū exemplum est. Dato enim pœnitentiæ spacio, uidelicet tempore quod inter passionem & reditum claritatis est medium ueniet, esuriens plebis huius salutem, & inueniet infœcundam, folijs tantummodo uestitam,id est, uerbis inanibus gloriantem, sed fructibus uacuam, operibus quippe bonis sterilem, & expectantibus prouentibus nudam. Et quia pœnitendi tempus excesserit, in perpetuum sententia iudicij cœlestis arescet.Et in eo quidem bonitatis dominicæ argumentum reperiemus. Nam ubi afferre uoluit procuratæ per se salutis exemplum,uirtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit,spem futurorum & animæ salutem curis præsentium ægritudinum commendans. Nunc uero ubi in contumacibus formam feueritatis constituebat, futuri

speciem damno arboris indicauit,ut infidelitatis periculum sine detrimento eorum,in quorum redemptionem uenerat indicaretur. Admirantur uero discipuli,arborem in momento dicti ipsius aruisse,quia præsentis facti efficacia futuri imaginem præferebat. Cum enim in regno cœlesti aduenerit, eo tempore ipso aduentus eius infidelitatis Iudaicæ sterilitatem æternæ damnationis sententia cōsequetur. Quos dominus si fidem habuerint,nō solum hæc,sed & maiora eorum eos posse confirmat. Illi quidem iudicaturi erant Israel secundum antecedentes sponsiones, sed etiam ius omne in Zabulo,quem montem nuncupat,essent cō secuturi. Ait enim ita: Si fidem habueritis,non solum de ficulnea facietis,sed & si monti huic dixeritis: tolle,iacta te in mare,& fiet. O ingens fidei præmium,cuius merito in tantum potestas credentium extollitur,ut iudicaturi uniuersos, pari seueritatis sententia in damnatione seculi, zaboli celsitudinem montemq; demergant. Contuendum autem est, qua ratione synagoga ficui arbori comparetur. Hæc namq; arbor dissimiliter à cæterarum arborum & natura & conditione florescit. Nam flos ei primus in pomis est, sed nō his quæ maturitatem ut emerserint consequentur. Grossa enim hęc & communis usus,& propheticа autoritas nuncupauit. Verum postea internæ fœcunditatis uirtute exuberante, eiusdem speciei atq; formæ poma prorumpunt, quibus prorumpentibus ista truduntur,& solutis quibus cōtinebantur radicibus decidunt, aliaq; illa exeuntia usq; ad maturitatem fructuum prouehuntur, sed de superioribus illis,si quando inciderit ut in sinu uirgularum ex ramulo eodem prodeuntium emerserint, manent semper, & non sicut grossa cætera decidunt, sed hærent sola tantum, pomaq; cætera maturitate præueniunt. Et hos pulcherrimos fructus arbor illa ex se dabit,qui cum grossis cæteris pro mergentes, de medio utrarumq; uirgularum clauiculo proferentur. Igitur ex cōditione arboris,propria & competens synagogæ similitudo proposita est. Primos enim populi fructus,quos ab exordio protulerat, grossorū amisit exemplo,quia plebem eius inutilem, fidelis & pertinax, & usque ad consummationem temporum manens populus gentium protrusit. Verum tamen credentes primi ex Israel apostoli, & inter legem & Euangelia grossorum modo inhærentes,cæteros resurrectionis gloriæ tempore anteibūt. Et quidem iam in exordio Genesis, in huius rei formam pudorem suum Adam atq; Eua huius arboris folijs texerunt, cum seipsos ad aduentum domini uocantis occulerent. Quia synagoga infidelis, & legis mandata transgrediens, impudentiæ suæ fœditates & turpitudinum confusionem infructuosis esset uerborum uelamentis, tanquam ficus folijs contectura. Atq; hæc quidem de natura arboris interiecta sunt,ut comparationis proprieras intelligi posset. Reliquus itaq; gestorum ordo est contuendus. Pharisæi multa exinde uiderant in gentibus magis digna miraculis, sed nuoc

maxime

maxime soliciti sunt, & interrogant in qua hæc faciat potestate. Res enim sub præsentium gestorum effectibus ingens futurorum complectebatur arcanum. Atque idcirco ex eo specialiter interrogandi reperitur instinctus, sub quo totius periculi præformatio proferebatur, dominus respondit, dicturum esse se in qua hæc faceret potestate, si modo illi interroganti sibi respondissent, Ioannis baptisma utrum de cælo, an ex hominibus putarent esse. At illi responsionis periculo cunctantur, cogitantes si de cælo professi essent, cõfessione sua se reos reprehendendos, cur cœlestis testimonij autoritati nõ credidissent: si ex hominibus dixissent, turbas uerebantur. Plures enim prophetam Ioannem habebant. Responderunt itaq; nescire se. Non utiq; de cœlo nesciebant, cum conuinci ueritate professionis suæ metuunt, sed uerum de se etiam cum fallendi uoluntate dixerunt. Per infidelitatem enim suam de cœlo esse Ioannis baptisma nescierunt. Quòd autem ex hominibus esset, idcirco nõ potuerunt scire, quia non erat. Homo quidam habebat duos filios, & reliqua.) Multa & grauia sunt, quæ confundere intelligentiam possint, nisi prioris & posterioris sensus ordinem tenuerimus. Quis enim hic existimari poterit filius senior, qui iturũ se ad opus negauerit, & per pœnitentiã emẽdatus eò rursum profectus sit? Atqui Israel non pœnituit, sed in dominum manus intulit, & uniuersitas eius deum suũ impio ore crucifixit. Iuniorem autem quem sentiemus, qui iturum se spoponderit & non abierit, sed gentium peccatorumq; plebs id quod spoponderit effecit. Abijt enim, & ad opus ad quod uocabatur egressa est, quomodo ergo ea esse quæ non abijt sentietur. Deinde ipsa pharisæorum responsio quid momenti habeat quærendum est. Dicunt uoluntati iuniorem obedisse. Hoc rerum ratio non patitur, ut simulata professio meritum perfectę ueritatis obtineat, ut plus sit fefellisse spondentem quàm perfecisse omnia non pollicentem. Quis autẽ nõ malit negari sibi id quod poscat, dummodo quod poposcerit fiat, quàm non fieri quod spondeatur ut fiat, cum facti effectus ex desperatione sit gratior, spes autem destituta plus doleat? Nisi fortè poscentium uoluntas sola sibi adulatione spondentium blandiatur. Recordandũ igitur est, propositionẽ comparationis istius ex eo sermone descendere, qui initus sit de Ioanne, ut infidelitatis cunctationẽ & ex ea silentij necessitate istiusmodi positum eos obiurgaret exemplũ. Sed sicut in cæteris admonuimus, hic quoq; meminisse nos oporteret, rationi rerum præsentium aliquid interdum ea conditione deesse, ut futurorum species si ne damno aliquo præfigurat, efficientia expleatur. Primus filius est, populus ex pharisæis in præsens à deo per Ioannis prophetiam ut præceptis suis obtemperaret admonitus, hic insolens & inobediens & dictis præsentibus contumax fuit, habens in lege fiduciam, & pœnitentiam peccatorum gloria prærogatiuæ ex Abraham nobilitatis aspernans, qui deinceps operum

rum miraculis post domini resurrectionem pœnitens sub Apostolis credidit, facti fide ad uoluntatem Euangelicæ operationis regressus anterioris insolentiæ culpam pœnitendo confessus est. Filius autem minor, plebs est publicanorum & peccatorum, ipsa peccari in qua tum demorabatur conditione posterior, cui præceptum sit per Ioannem, ut à Christo expectaret salutem, & ab eo baptizata crediderit. Sed quod ait, spopondisse eam ituram se & nó isse, ostendit credidisse eam quidem Ioanni, sed quia Euangelicam accipere doctrinam nó nisi post passionem domini per Apostolos potuit (tum enim erant humanæ salutis sacramenta peragenda) non isse eam significat. Denique non ait noluisse, sed non abiisse. Res extra culpam infidelitatis est, quia in facti erat difficultate ne fieret. Non igitur ire statim ad
Al.*ire opus quod præceptum est noluit, sed quia * iri non poterat, non ijt. In eo enim necessitatis mora sine crimine uoluntatis ostenditur. Et in responsione quidem pharisæorum quædam est necessitas prophetiæ. Nam inuitiliter confitentur quis obsecutus sit uoluntati. Iunior scilicet filius obediens professione, licet non efficiens in tempore, quia fides sola iustificat. Atque ideo publicani & meretrices in regno cœlorum erunt priores, quia Ioanni crediderint, & in remissionem peccatorum baptizati, aduentū Christi confessi sint, curationum opera laudauerint, sacramentū passionis acceperint, uirtutem resurrectionis agnouerint. Principes autem sacerdotum & pharisæi uidentes hæc & contemnentes, qui iustificati per fidem non erant, nec per pœnitentiam regressi sunt ad salutem, atq; ideo in perpetuum fructus eorum sub maledictione ea quæ in ficu arbore præformabatur arescit.

De uinitoribus qui missos ad se ob recipiendos fructus interficiunt.
De inuitatis promiscuis. Et de ueste nuptiali. Canon XXII

Liam parabolam audite. Homo erat paterfamiliâs, & plantauit uineā, & sepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & turrim ædificauit. & reliqua.) Quæstio omnis in absoluto est. Nam etiam ipsi principes sacerdotū & pharisæi se dici hæc intelligentes, in iram accensi sunt, sed personarum proprietas & rerum comparationes sunt proferendæ. Patremfamiliâs hic patrem deū intelligemus, qui populum Israel in prouentus optimorum fructuum plantauerit, quiq; eos sanctificatione paterni nominis, id est, nobilitate Abrahæ & Isaac & Iacob, intra fines suos tanquam septo aliquo custodiæ peculiaris incluserit. Prophetas quoq; quędam quasi torcularia aptauerit, in quos musti modo quædam ubertas sanctispiritus feruentis influeret. In turri autem eminentiam legis extruxerit, quæ & in cœlū ex solo egressa proueheret, & ex qua speculari Christi posset aduentus. In colonis uero, principum sacerdotū & pharisæorū est species, quibus in plebem potestas est permissa doctrinæ.

In

In seruis uero qui missi sunt ut fructus perciperent, uarius & sæpe repetitus progressus est prophetarum. Missi autē rursum plures prioribus, tempus illud est, quo post singulorum prædicationem plurimus in unum prophetantium numerus emissus est, qui uarijs temporibus uerberati & lapidati & occisi sunt, fructus institutæ plebis edoctæq; repetentes. In filio uero ad ultimum misso, domini nostri & aduentus & passio est, qui extra Hierusalem tanquam extra uineam in sententiam damnationis abiectus est. Consilium uero colonorum, & hæreditatis occiso hærede præsumptio, spes inanis est, gloriam legis peremptо Christo posse retineri. In patrisfamilias reditu, tempore iudicij gloria est in filio paternæ maiestatis assistens. In responsione autem ipsorum principum & pharisæorū redditur dignius Apostolis legis hæreditas. Sed hic filius lapis est ab ędificatoribus improbatus, & in fastigium angularis electus, & in oculis omnium mirabilis est, inter legem atq; gentes lateris & ædificij utriusq; coniunctio. Simile est regnū cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, & misit seruos suos uocare inuitatos ad nuptias &c.) Et hæc quidem parabola distinguenda temporibus est, & dinoscenda personis est. De persona regis & filij absoluta intelligentia est. Fecisse autem patrem nuptias filij, & sic inuitasse, noua ratio est. Nam nuptias facere & autoris & temporis est nuptiarum. Verum hic nuptiæ, uitæ cœlestis & in resurrectione suscipiendæ æternæ gloriæ sacramentum est. Merito igitur à patre sunt factæ, quia æternitatis huius societas, & noui corporis desponsa coniunctio perfecta habebatur in Christo, & in hoc quidem loco admonemus ita ut & in superiore, ubi de repudij cōditione tractatum est, diligenter quæ de ratione resurrectionis significata sunt contueri: & id quod sub persona Adę ad Euam dictum est, quia sacramentum magnum sit, ne incuriose relinquatur. Qui autem admonentur ut ueniant inuitati, antea populus Israel est. In gloriam enim æternitatis per legem est aduocatus. Serui missi qui inuitatos uocarēt, apostoli sunt. Eorum enim erat proprium cōmonefacere eos quos inuitauerant prophetæ. Qui uero iterum cum præceptorū conditione mittuntur, apostolici sunt successores apostolorum. Tauri autem saginati, gloriosa martyrum species est, qui cōfessioni dei tanquam hostia electa sint immolati. Saginata uero sunt homines spirituales, tanquam cœlesti pane ad euolandum aues paratæ cæteros accepti cibi ubertate expleturæ. His enim omnibus iam paratis, & in numerum complacitæ deo multitudinis regni cœlestis gloria tanquam nuptiæ nunciantur. Plures uero ob pecuniæ cupiditatem negociatione detinentur, cæteri autem missos seruos, quod in ipsis Apostolis expletum est, affectos iniurijs occiderunt. Sed tam immanis facti scelus ultio digna consequitur. Missi exercitus cœlestes omnem eorum congregationem iudicio dei urent, & flammis æterni ignis succendent. Quia contra humanitatis affectum

fectum homicidarum odiis sæuierunt. Quoniam uero de iudicii tempore & resurrectionis ista loqueretur, sermonem eundem ad congregationem gentium retulit. Indignis enim repertis his qui primi iouitati fueraot, iubet iri ad exitus uiarũ. Dono enim gratiæ uitæ interioris crimina remittuntur. Nam sæpissime uiam tempus seculi iotelligendam monuimus. Atque ideo ad exitus uiarum iubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. Vocari deinde omnes sine aliqua exceptione ad nuptias iubet, & mali simul cum bonis ueniunt. Vocatio quidem bonos efficere debuerat, quia sancta est, & ex optimo affectu inuitatis profecta est, sed per uitium inemendatæ uoluntatis discrimen est uocatorum. Et quia in fallendis hominibus plurimũ artis soleat habere simulatio, quæ si nos uel secreto mentis alienæ uel simplicitate iudicii nostri fefellerit, tamen deum latere non possit, ideo ingressus deus felicis resurrectionis istius cœtum, & hominem accumbentem sine nuptiali ueste conspiciens, interrogat quomodo sit ingressus. Nunquid inuitandorum habitum designauerat? Deinde cum inuitari quosque iussisset, quod o unus omnibus poterat esse uestitus? Aut si certus ex consuetudine cõuiuantium in nuptiis habitus soleret esse, ab inuitantibus ac ministris potuisset inhiberi, sed quia malos intelligere non omnium est, & humana simplicitas difficile fraudulentiam simulatæ mentis intelligit, idcirco hunc malum & indignum cœtu nuptiali deus solus inuenit. Vestitus autem nuptialis est gloria spiritussancti & candor habitus cœlestis, qui bonæ interrogationis confessione susceptus usque in cœtum regni cœlorum immaculatus & integer reseruatur. Hic itaque tollitur, & in exteriores tenebras mittitur. Quia multi uocati sunt, & pauci electi. Non est igitur paucitas in inuitatis, sed raritas in electis, quia in inuitante sine exceptione publicæ bonitatis humanitas est, in inuitatis uero de iudicii merito probitatis electio est.

De tributo Cæsari dando. Et de imagine Cæsaris. De eadem septem fratrum uxore. De mandatis maximis. De Dauid filio.

CANON XXIII

TVnc abierunt pharisæi, & consilium fecerunt ut Iesum caperent in uerbo. & reliqua.) Frequenter pharisæi commonentur, & occasionem insimulandi eum habere ex præteritis non possunt. Cadere enim uitium in gesta eius & dicta non poterat, sed de malitiæ affectu in omnem se inquisitionem reperiundæ accusationis extendũt. Namque à seculi uitiis atque à superstitionibus humanarũ religionum uniuersos ad spem regni cœlestis uocabat. Igitur an uiolaret seculi potestatem, de propositæ interrogationis conditione pertentant, an uidelicet reddi tributum Cæsari oporteret. Qui interna cogitationum secreta cognoscens (deus enim nihil eorum quæ intra homioem sunt abscōsa nō speculatur) afferri sibi denarium iussit, & quæsiuit cuius & inscriptio esset & forma.

forma. Pharisæi responderunt, Cæsaris eam esse. Quibus ait, Cæsari redhibenda esse quæ Cæsaris sunt, deo autē reddenda esse quæ dei sunt. O plenam miraculi responsionem, & perfectam dicti cœlestis absolutionem. Ita omnia inter contemptum seculi & contumeliam lædendi Cæsaris temperauit, ut curis omnibus & officijs humanis deuotas deo mentes absolueret, cū Cæsari quæ eius essent reddenda decernit. Si enim nihil eius penes nos resederit, conditione reddendi ei quæ sua sunt nō tenebimur. Porrò autem si rebus illius incumbamus, si iure potestatis eius utimur, & nos tanquam mercenarios alieni patrimonij procuratione subijcimus, extra querelam iniuriæ est Cæsari redhiberi quod Cæsaris est, deo aūt quæ eius sunt propria reddere nos oportere, corpus, animam, uoluntatem. Ab eo enim hæc profecta atque aucta retinemus, & perinde condignum est, ut ei se totum reddant cui debere se recolunt & originem & profectum. In illa die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem. & reliqua.) Sadducæi extra fidē resurrectionis sunt, & quia eam dominus prædicaret, calumniam diuinis rebus ex efficiendi uoluntate proponunt, septem uidelicet fratrum eandem coniugem, cuiusnam eorū in resurrectione futura esse respondeat. Atq; ita quidem publica opinio accipit, de resurrectionis conditionibus nihil in scripturis prophetalibus contineri. Sed dominus ait: Erratis, nescientes scripturas, neq; uirtutem dei. Ergo scriptum est & cessare debet ambiguitas, quam autoritas tanta condemnat. Hanc enim eandem calumniam afferre plures solent, in quam formam muliebris sexus resurgat, & an rursum cum ipsis naturæ suæ & corporis officijs reformetur. Nos quidem temere locum hunc à cunctis fermè præteritum contingimus, sed admonemus id tantum domino fuisse propositum, cuius uxor sit deputanda de septem, dominum autem obiurgasse cur errarent, nescientes scripturas deiq; uirtutem, quia non nubent neq; nubentur. Et quidem sufficerat aduersus Sadducæos ita sentientes opinionem corporeæ illecebræ recidisse, & officijs cessantibus inania hæc corporum gaudia sustulisse, sed adiecit: Erunt similes angelis dei. Quia igitur eas angelis similes sacramentum scripturatum & diuinæ uirtutis potestates futuras esse demonstrat, qualis in scripturis autoritas est de angelis opinandi, talem in resurrectione spei nostræ sensum oportet esse de fœminis. Et hæc quidem de resurrectionis conditionibus propositæ reddidit quæstioni, de ipsa uero resurrectione aduersum infidelitatem eorum ita locutus est. Non legistis quod dictum est uobis à deo dicente: Ego sum deus Abrahæ & deus Isaac & deus Iacob? Non est deus mortuorum sed uiuorū.) Sermo enim hic ad Moysen sanctis istis patriarchis iam pridem quiescentibus extiterat. Ergo quorum erat deus, hi deum habebant. Nihil autem poterant habere si non erant. Quia in natura rei est, ut esse id necesse sit cuius sit alterum. Atq; ita deum habere

uiuentium est, cum deus æternitas sit, & non sit eorum quę mortua sunt ha-
bere id quod æternum est. Et quomodo esse illi futuriq; semper negabun-
tur, quorum se esse profiteatur æternitas? Pharisæi autē audientes quòd
silentium imposuisset Sadducæis, congregati sunt aduersus eum, & inter-
rogauit eum unus ex his legis doctor &c.) Succedunt Sadducæis ten-
tantibus pharisæi, & illis quidem, congruenter fuerat de resurrectione re-
sponsum, ut in lege ipsa ex qua erant profecti contioeni sperandæ resurre-
ctionis fidem conuincerentur. Pharisæi uero habere se scientiam legis glo-
riabantur, quæ ad futurorum speciem prælata imaginem consecuturæ ue-
ritatis continebat. Quærunt autem quod mandatum potissimum esset in
lege, nō contuentes meditationem legis in Christo fuisse perfectam. Et qui
dem insolentium ignorantiæ legis ipsius uerbis responsum est, quæ respon
sio omnem in se ueritatis est complexa doctrinam. Proprium enim domi-
ni nostri Iesu Christi officiū est, cognitionem dei afferre, & intelligentiam
nominis eius potestatisq; præstare. Missus enim uenerat & ex æternitate
deductus his quæ erant deo placita persungebatur. Respondit itaq; pri-
mum esse mandatum: Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, &
in tota anima tua, & in tota mente tua. Non enim alius ille efficiebat quàm
quod lex continebat, quia præcepta legis eorum quę gesturus ipse erat for
mam complectebantur. Admonet igitur cognitionis eius quam habere se
gloriabantur in lege, deum omnipotentem cum omni affectu mentis cor-
dis animæ diligendum, ut admonitionē suam prædicta legis mandata fir-
marent, deinde adiecit: Hoc est magnum & primum mandatum. Secun-
dum uero simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum.) Sed
mandatum sequens & simile significat idem esse & officij & meriti in utro-
que. Neq; enim aut dei sine Christo, aut Christi sine deo potest utilis esse
dilectio. Alterum igitur sine altero nullum ad salutem nostram affert pro-
fectū. Et ideo in his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Quia
lex ex prophetia omnis Christi deputabatur aduentui, & aduentus eius
per supplementum eorum cognoscendi dei intelligentiam pręstabat. Nam
de proximo, frequenter admonuimus, nō in alium intelligendū esse quàm
Christum. Cum enim patrem, matrem, filios charitati dei præponere inhi-
beamur, quomodo dilectio proximi, diligendi dei simile mandatum est?
Aut relinquitur aliquid quod amori dei possit æquari, nisi quia similitudo
præcepti parem charitatem diligendi patrem & filium exigebat. Atque ut
legis ipsius uerbis argui possent, & de proximo manifestior intelligentia
panderetur, requirit: quid illis uideretur Christus, cuiusnam filius futurus
esset. Qui responderunt: Dauid.) Quibusq; ait: Quomodo in spiritu do
minus à Dauid nuncuparetur, qui eius filius futurus esset? Et quomodo ab
eo dictum esset: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec
ponam

ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Erat quidem uerũ, Christum ex Dauid semine procreandũ, sed similitudo nominis qua dominus domino dicebat, & qua à dextris collocabat, donec omnes inimicos subderet pedibus ipsius, significabat & de cõsortio nominis substantię unitatem, & de assidendi inuitatione iudium, & de uniuersorũ subiectione uirtutem, ut meminissent in eo qui ex Dauid oriebatur æternæ uirtutis & potestatis & originis substantiam contineri, & deum in homine mansurum.

De cathedra Moysi super quam sederunt scribæ & pharisæi. De clauso ab ijsdem regno cœlorum. Et ab ijsdem comedi domos uiduarum, & circumeuntibus mare & aridam. Et dicentibus, quicunq; iurauerit in templo nihil est. Et de decimantibus mentam & anetũ. Et de ædificantibus sepulchra prophetarum. Et de Hierusalem quæ interficit prophetas, & lapidat eos qui ad se missi sunt. Canon XXIIII

TVnc Iesus locutus est turbis & discipulis suis dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi. & reliqua.) Legis de se testantis gloriam prætulit, quæ imaginem in se futuræ ueritatis expresserat, in omnibus enim Christi meditabatur aduentum. Quicquid enim in ea continebatur, in profectũ manifestandæ eius cognitionis assumptum est. Iubet igitur præceptis pharisæorũ obtemperari, quia in Moysi cathedra sederũt: iubet legis mandatis omnibus obediri, sed à factis eorum atq; operibus abstineri, ut mores hominum atque infidelitas nõ legis doctrina uitetur. Ipsi enim subdito sibi populo grauissima legis onera imponunt, ne digitum quidem suum contingendis ipsis admouentes. Quinetiam præcipiunt deum ex toto corde diligi, & proximum tanquàm se amari, ipsi aduersum legis sibi latæ testimonium deũ in Christi passionibus persequentes. Verborum quoq; suorũ gloriam tanquàm phylacteria dilatantes, quibus uitæ æternæ autor deus non sit intellectus in Christo, seseq; ex honore legis emissos tanquàm fimbrias ex ueste magnificent, qui totius legis ignari neq; opera, neq; uirtutem eius ipsius legis agnouerint. Amantes primos accubitus in conuiuijs, qui igni æterno (conuiuantibus potius cum Abraham gentibus) deputantur. Et primas cathedras in synagogis, ipsi doctorem suum secundũ legis & prophetarum testimonium nescientes. Sed & salutationes in foro, quibus humilitas cordis & ministerium in omnes est imperatum. Vocari etiam ab hominibus magistri uolunt doctrinæ legis ignari, & magistrũ salutis perpetuæ respuentes. Quę quia omnia prophana atq; peruersa essent, factorum imitatione damnantur, legis autem audientia & dictorum obedientia, quia Christum loquebantur, exigitur. Verum in contrarium discipulis iam se scientibus totius humilitatis præcepta consummat, ut meminerint omnes fratres

esse, id est, filios parentis unius, & per nouae natiuitatis generationem terrenae ortus excessisse primordia, & unum sibi esse omnibus coelestis doctrinae magistrum, & gloriam honoris aeterni humilitatis cōscientia capessendum. Quia insolentiam deus humilem effecturus sit, & humilitatem * electurus in gloriam. Vae uobis scribae & pharisaei hypocritae qui clauditis regnū coelorum.) Simulationem eorum poenae significatione condemnat. Vae enim uox dolentis. Claudere autem eos regnum coelorum ideo ait, quòd in lege meditationem eius quae in Christo est ueritatis occultent, & corporeum aduentum à prophetis praedicatum doctrinae simulatione abscondant, ipsiq; non adeuntes uiam aeternitatis in Christo adire quoq; caeteros non sinant. Vae uobis scribae & pharisaei hypocritae, qui comeditis domos uiduarum.) Hinc illae sunt ueritatis inficiae. hinc adeundae caeteris salutis inhibitio & regni coelestis obseratio, ut in obeundis uiduarum domibus retineatur ambitio, ut longe orationis dignatione spolientur, ut ab his coelestis cognitio tanquàm à thesauro repositae opulentiae expetatur, ut legis dignitas gratiae silentio perseueret. Et ideo accipiant amplius iudicium, quia & poenam proprij peccati & reatum alienae ignorantiae debebunt.

Ali* elaturus
Vae uox dolentis

Vae uobis scribae & pharisaei hypocritae, qui circumitis mare & aridam.) In maris & terrae peregrinatione significat in totis orbis finibus eos esse Christi Euangelio obtrectaturos, & legis iugo contra iustificationem fidei aliquos subdituros. Proselyti enim sunt ex gentibus in synagogam recepti, quorum futurorum raritas in uno indicatur. Neq; enim post Christi praedicationem doctrinae eorum fides relicta est, sed quisquis fuerit acquisitus ad plebem filius fit gehennae, poenae soboles, & aeterni iudicij haereditas, quia adoptio ex gentibus Abrahae familiam factura sit. Ideo autem poenę duplicatae erit filius, quia neq; remissionem peccatorum fit gentilium consecutus, & societatem eorum qui Christum persecuti sunt fit secutus.

Vae uobis duces caeci, qui dicitis: Quicunque iurauerit in templum, nihil est.) Reuerentiam humanarū obseruationum, & contumeliam propheticae traditionis exprobrat, quòd inanibus honorem darent & detraherent honorandis. Legem namq; ipse dederat & lex nō inficientiam continebat, sed meditabatur effectus. Nam ornatus altarī atq; templi nō dignitatem de cultu conciliabat, sed futurorū speciem eo decore fingebat. Nam aurum, argentum, aes, orichalcum, margaritae, chrystallus, propriam significantiam pro natura uniuscuiusq; metalli complectuntur. Igitur redarguit quòd aurum templi & dona altaris pro sacramentorum religionibus uenerarentur, cum honor potior esset & altaris & templi, quia ad futurorum speciem & aurum templi & donum dedicaretur altari, & ideo adueniente Christo inutilem esse fiduciam legis, quia non in lege Christus, sed lex sanctificaretur in Chri-

in Christo, in qua ueluti sedes thronusq; sibi positus sit, qui quia religiosus habeatur, religionem ab eo necesse est qui in illo confidat accepetit, atque ita stulti cæciq; sint, sanctificante præterito sanctificata uenetantes.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam & anetum, & reliqua.) Mentis occulta & obscutam uoluntatum iniquitatem redarguit, quòd ea quæ in decimis mentę atque aneti lex præscribit efficiant ut implere legem ab hominibus existimentur, misericordiam uero atq; iustitiam & fidem & omnem beneuolentiæ affectum reliquerint, quod proprium hominis officium est. Quia decimatio illa holeris, quæ in præformatione futurorum erat utilis, non debebat omitti, effici autem hoc oporte bat, ut fidei & iustitiæ & misericordiæ partibus functi non imitatione fingendæ, sed ueritate retinendæ uoluntatis opetibus placeremus. Et quia minus piaculi esse decimationem holeris potius quàm beneuolentię officium præterire, irridet eorum in colandis culicibus diligentiam, quotum in glutiendis camelis esset incuria, peccata uidelicet leuia uitandum & grauia deuorandum. Par quoq; in eos pœnæ denunciatio est, qui calices & paropsides extrinsecus eluentes eorum interiora non mundent, & iactantiam inutilis studij sequentes, utilitatis perfectæ ministerium derelinquant. Calicis namque usus interior est qui si obsorduerit, quid proficiet lotus exterius? Atq; ideo interioris conscientiæ nitor est obtinendus, ut ea quæ corporis sunt forinsecus eluantur. Sepulchris quoque eos comparauit, quæ humano opere cultuq; splendentia mortuorum ossibus & cadauerum immundicijs interius sordescant, præferant scilicet manibus uerbis iustitiæ speciositatem, habeant uero intra se conscientiæ suæ mentisq; fœtorem. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetatum. & reliqua.) Iudicij forma in absoluto est, & unicuiq; nostrum ex natura sensus atq; opinio æquitatis imponitur, ut minus ex eo ueniæ iniquitatis opus habeat, quo magis æquitas ignorata non fuerit. Prophetas namq; omnes legis populus occidit. In odium enim cotú amaritudine obiurgationis accensi sunt. Nam uoce publica, furta, cædes, adulteria, sacrilegia eius coarguebant. Et quia indignum eum cœlesti regno ob hæc opera denunciabant, & hæredes testamenti dei gentes futuras prędicabant, uario pœnarū genere confecti sunt. Sed parentū facta posteritas ita detestata est, ut prophetiæ libros ueneretur, memorias adornent, sepulchra instaurent, taliq; reuerentia extra culpam se esse paterni sceleris testentur. Qui ergo prophetas cum grauissimo piaculo occisos fatentur, qua uenia Christum qui prophetarum opus est condemnabunt, cum ea quæ detestentut etiam multiplicato facinore perficiant? Atque ideo & serpentes & uipetina generatio sunt, quia mensuram paternæ uoluntatis implebunt. Et quomodo effugient iudicij,

 detestantes

derestantes cædem prophetarum, & usque ad crucis mortem dominum persequentes? A quibus propter Apostolos, qui de futurorum reuelatione prophetæ sunt, & de Christi agnitione sapientes, de legis intelligentia scribæ, cæsos, lapidatos, crucifixos, & à ciuitatibus in ciuitates fugatos, omnis sanguis iustorum ab Abel usq; ad Zachariam redundauit, ut quibus obeditum si fuisset, propriorum criminum esset uenia præstita, ab his ob eosdem interemptos pœna in eos qui peremerint paternorum quoq; facinorum congeretur. Hierusalem Hierusalem quæ interficis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt &c.) Inter multa obiurgationũ genera sem per misericordiæ suæ protestatur affectum, cuius hinc omnis querela est, quòd regredi in salutem quam præstabat abnuerent. Occiderant enim prophetas, & ad se missos lapidauerant. Hierusalẽ.) In ciuitatis nuncupatione habitantium facinus ostenditur. Et idcirco Abel sanguis & Zachariæ in hanc eorum posteritatem uenturus ostenditur. Quia iam in his habitans Christus & prædicans erat passus. Quòd si creditum ei fuisset, non solum extra pœnam necis prophetarum credentium fides fuerat, sed ipsam illam dominicæ passionis sententiam esset uenia cõsecuta. At uero cum nec post resurrectionem creditum ei fuerit, etiam ultio ab his Abelis & Zachariæ sanguinis reposcitur. Quamuis enim corporeus hæc loquatur, & opem uniuersis homo repertus exhibeat, frequenter tamen congregare eos uoluit prædicationibus prophetarum, sed frustra hunc impendit affectum & in cassum: tanquàm gallina cõgregans pullos suos continere eos sub alis suis uoluit, terrena uidelicet nunc & domestica auis factus, quodam corporis sui tanquàm alarum operimento calorem ut pullis suis uitæ immortalis indulgens, & in uolatũ uelut noua generatione producens. Pullis enim alia nascendi ratio est, alia uiuendi. Nam primum ouorum testis tanquàm claustro corporis cõtinentur, dehinc postea parentis sedulitate confoti exeunt in uolatum. Huius igitur familiaris ac penè terrenæ auis more congregare eos intra se uoluit, ut qui conditione nascendi æditi iam fuissent, nunc alterius generationis ortu & calore confouentis renati in cœleste regnum tanquàm pennatis corporibus euolarent. Quod quia noluerunt, domus eorũ deserta & uacua relinquetur, id est, indigni habitatione sanctispiritus erũt. Sua enim domus non dei esse cœperunt, & in contumacia infidelitatis manentes usq; id tempus eum nõ uidebunt, quo in domini nomine reuertentem etiam inuita infidelitatis confessione benedicent.

De structura templi interrogantibus discipulis. Et de his qui in tecto sunt ne descendant tollere aliquid de domo. Et qui in agro sunt ne reuertantur tollere tunicam suam, & de prægnantibus & nutrientibus.

CANON XXV

Et

T egressus de templo ibat,& accesserũt discipuli eius ut osten/
derent ei structuram templi &c.) Post comminationem de/
serendæ Hierusalem tanquam cõmouendus ambitione tem/
pli esset magnificentiæ lex stuctionis ostenditur, qui ait de/
struenda omnia esse,& dispersis totius substructionis lapidibus diruenda.
Templum enim æternum ad habitationem sanctispiritus consecrabatur,
homo scilicet per agnitionem filij,& confessionem patris,& præceptorum
obedientiam deo fieri dignus habitaculum. Et cum secessisset in montem,
adeuntes eum secreto discipuli interrogant quando hæc fierent, quod ue/
stigium & aduentus sui & consummationis seculi noscerent. Et quia tria
hæc in unum quæsita sunt, distinctis & temporis intelligentiæ significatio/
nibus separantur. Respondetur igitur primum de ciuitatis occasu, & con/
firmantur ueritate doctrinæ, ne quis fallax ignorantibus posset obrepere.
Venturi enim erant etiam eorum tempore qui se Christum essent nuncu/
paturi. Vt igitur fides pestifero mendacio detrahi posset, admonitio præ/
cessit. Venit enim Samaritanus Simon Zabolicis instructus & operibus Simon Samaritanus
& dictis, plurésque factorum miraculis deprauauit. Et quia hoc in Apo/
stolorum tempora conueniret, ait: Non est finis. Sed ne tunc quidem cum
gentes aduersus se mutuo & regna concurrerent, & fames ac terræ motus
erunt, quia in his non uniuersitatis huius dissolutio est, sed dolorum ini/
tia, malis omnibus exinde cœpturis. Confirmat igitur eos ad tolerantiam
passionum, fugæ, uerberationis, interitus, & publici in eos odij propter
nomen eius. Atque his quidem uexationibus multi turbabuntur, & tantis
insurgentibus malis scandalizabuntur, & usque in mutuum odium excita/
buntur. Et falsi prophetæ erunt (ut Nicolaus unus ex septem diaconibus Nicolaus
fuit) multosq; ementita ueritate peruertent, & abundante nequitia chari/
tas frigescet, sed usque in finem perseuerantibus salus reseruata est, ac tum
per omnes orbis partes uitis apostolicis dispersis Euangelij ueritas prædi/
cabitur. Et cum uniuersis fuerit cognitio sacramenti cœlestis inuecta, tum
Hierusalem occasus & finis incumbet, ut prędicationis fidem & infidelium
pœna & metus ciuitatis erutæ consequatur. Hæc igitur in eam ut fuerant
prædicta perfecta sunt, & lapidatis, fugatis, peremptis apostolis, fame, bel/
lo, captiuitate consumpta est, ac tum fuit digna nõ esse, cum eiectis prędica
toribus Christi indignam dei prædicatione se præbuit. Sequitur deinde &
indicium aduentus futuri, cum abominationẽ desolationis stantem in loco
sancto uidebunt, tunc claritatis reditum intelligendum. Et de hoc quidem
beatissimo Daniele & Paulo prædicantibus superfluũ nos puto habere ser
monem. De antichristi enim temporibus hæc locutus est. Abominatio ex
eo dictus, quòd aduersus deum ueniens honorem sibi dei uindicet. Deso la

tionis autem abominatio, quia bellis & cædibus terram cum piaculo desolaturus sit, atq; à Iudæis susceptus loco sanctificationis insistet, ut ubi sanctorum precibus deus inuocabatur, illic ab infidelibus receptus dei honore uenerabilis sit. Et quia proprius iste Iudæorum erit error, ut qui ueritatem respuerunt, suscipiant falsitatem, Iudæam deseri monet, & transfugere in montes, ne admixtione plebis illius Antichristo creditura uisa, ut contagio afferatur, sed omnibus qui tunc fideles erunt, tutiora futura sint deserta montium quàm frequentata Iudææ. Quod autem ait: Et qui in tecto sunt, non descendant tollere aliquid de domo.) Præceptum istud secundum humanam intelligentiam rationem dicti facti'q; nō recipit. Qui enim in tecto est, & Iudæam sit relicturus nisi descendens ex eo abire non poterit. Aut quæ utilitas est, consistere in tecto & nō in domo manere? Sed frequenter admonuimus proprietates uerborum & locorum contuendas, ut momenta præceptorum cœlestium consequamur. Tectum est domus fastigium, & habitationis totius celsa perfectio. Domus enim nulla dici poterit uel esse sine tecto. Qui igitur in consummatione domus suę, id est, in corporis sui perfectione consistit, regeneratione nouus, spiritu celsus, & diuini muneris absolutione perfectus, non descendere in humiliora rerum secularium cupiditate debebit, neq; interioribus corporis illecebris prouocatus de tecti sui sublimitate decedere. Et qui in agro erit, non reuertatur tollere tunicam suam.) Scilicet positus in operationem præcepti nō ad curas pristinas reuertatur. Neq; aliqua corporis indumenta desideret, ob quæ reuersus ueterum exinde peccaminum quibus antea contegebatur erit tunicam relaturus. Væ prægnantibus & nutrientibus.) Simpliciter quidē istud propter moram fugæ accipi potest, quia uentris onere impeditas imminentem temporum ruinam effugere sit molestum. Sed quid conditio sexus & generationis ordo commeruit? Nisi fortè ætas illa mulierū quæ in illa tempora inciderint propriè sit futura maledicta. Sed absit istud, ut quicquam sit quod homini nisi sua culpa malum fiat. Non igitur de fœtarum onere dominum admonuisse credendū est, cum dicit: Væ prægnantibus, sed animarum peccatis repletarum ostendisse grauitatem, quæ neq; in tecto positæ, neq; in agro manentes repositæ iræ tempestatem uitare possint. Dolor enim prægnantes ex natura consequitur, & partus sine totius coporis uexatione non funditur. Quæ ergo tales animæ reperientur in suo & onere & dolore continebuntur. Illis quoq; uæ erit quæ nutrientur. Est infantia lacte depulsa non minus ad fugam inutilis, quàm ea quę etiamnum lacte alatur, & quomodo uæ illi quæ nutriatur, cum nihil intersit ætatis ac temporis nutriri lacte & decessisse de lacte, sed perinde hic etiam infirmitatem animarum, quæ ad cognitionem dei tanquam lacte educabantur ostendit, quæ

perfecti cibi uirtute indigentes, tenui diuinæ cognitionis infirmoq; gustatu imbuantur. & idcirco uæ ipsis erit, quia & ad effugiendum antichristū graues, & ad sustinendum imperitæ, nec peccata effugerint, nec cibum ueri panis acceperint. Atq; idcirco orare admonemur ne uel hyeme fuga nostra, uel sabbato sit, id est, ne aut in peccatorum frigore, aut in ocio bonorū operum reperiamur. Quia grauis uexatio incumbet, & intolerabilis cunctis, nisi quòd causa electorū dei, diebus illis sit breuitas afferenda, ut uim incumbentium malorum coarctatum degrassandi tempus exuperet. Et quia in magna uexatione positis, pseudoprophetæ tanquam præsentem in Christo opem sint indicaturi, multis in locis Christum esse atq; haberi mentientur, ut in antichristi famulatū depressos uexatosq; deducant: nunc in desertis esse dicentes, ut errore deprauent: nunc in penetralibus asserentes, ut dominantes potestate concludant. Sed se dominus nō loco occulendum, nec à singulis contuendum esse profitetur, sed ubicunq; & in conspectu omniū præsentem futurum, modo fulguris, quod ab oriente clarum, lumen suum usq; ad occidentis plagam spargit, & undecunque micans ubicunq; cernetur. Ac ne uel loci quidem eius in quo futurus esset, essemus ignari, ait: Vbicunq; fuerit corpus, ibi cōgregabuntur aquilæ. Sanctos de uolatu spiritualis corporis aquilas nuncupauit, quorum congregantibus angelis conuentum futurum in loco passionis ostendit. Et digne illic claritatis aduentus expectabitur, ubi nobis gloriam æternitatis, passione corporeæ humilitatis operatus est.

De sole obscurato, & luna & stellis. De signo ficus. De diei aduentus domini incertitudine. De assumendis & relinquendis. Et de uigilantia seruanda. Canon XXVI

STatim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur. & reliqua.) Gloriam aduentus sui, & claritatis reditum indicat obscuritate solis, defectione lunæ, casu stellarū, uirtutū cœlestium motu, ostensione signi salutaris, lamentatione gentium cognoscentiū filiū hominis in dei gloria, & ad collectionem sanctorū destinatione angelorū, cum tubæ, id est, iam publicæ libertatis hortatu. Sic erit de grano sinapis arbor ingens: sic de lapide montis contrita imagine orbem terræ mons occupans: sic ciuitas omnibus cōtemplabilis: sic lucens uniuersis lumen in lino, sic ex humilitate mortis deus gloriæ. Quarū omniū rerum indicio scire nos noluit tempus nostrę redemptionis, quo ex corruptione corporū in honorem spiritualis substantiæ transferemur. Cognoscendi autem temporis signum in similitudine ficus arboris posuit, cuius cum ramus tener fuerit, atque fronduerit, tum prope esse æstas intelligetur. Sed longe alia natura & æstatis & arboris est. In ueris enim initijs intumescit,

&non

& non exiguum tempus est medium inter id quod æstas ingruit & arboris ramus tenerescit in frondes. Ex quo non de arbore hoc dictum esse noscen dum est. Et quidē iam superius de arboris istius proprietate tractauimus. Huius etiam folijs Adam legimus indutum, & pudorem conscientiæ texisse, id est, tanquam peccati ueste sub lege circundatū. Ramus igitur ficus antichristus esse intelligetur, zaboli filius, peccati portio, legis assertor. Qui cū tenerescere cœperit atq; frondescere, tunc proxima esse æstas, id est, dies iudicij sentietur. Frondescere autem quadam peccatorum exultantium uiridi tate noscitur. Erit enim tum flos criminosorum, & honor facinorosorum, & gratia prophanorum, quibus tamen æstus, id est, calor æterni ignis in proximo est. Atq; ut fides certa esset futurorum, amen dicendo, professionem ueritatis adiecit, generationem nostram præterire non posse, nisi uniuersa ista transcurrerent, eaq; quæ firma existimantur cœlum & terram non futura, uerba autem sua non posse non esse, quia illa ex conditione creationis suæ, id est, profecta de nihilo, habeant id in se necessitatis, ut non sint: hæc autem ex æternitate deducta, id in se contineant uirtutis ut maneant. De fine autem temporum curam solicitudinis nostræ ademit, diem illum dicens nemini esse cognitum, & non solum angelis, sed etiam sibi ignorarum. O diuinæ bonitatis inæstimabilem misericordiam. Nunquid deus pater cognitionem diei celandi filium proposito abnegauit, cum dictum ab eo sit: Omnia mihi à patre meo tradita sunt? Ergo non omnia sunt, si est aliquid quod negatur: sed quia ad nos omnia à patre accepta deueheret, deiq; uerbum non tam futuri in se fidem contineat quàm facti, ideo extra definitionem dies posita est, ut largum licet deus pœnitentiæ nobis tempus indulgens, incerti tamē metu semper nos solicitos detineret, & ipse nulli loquendo, uoluntatem dandi huius diei nulla dicti sui definitione cohiberet, quia secundum diluuij tempus in ipso uitæ nostræ cursu omnia agentibus ac pœnitentibus magnus ille dies aderit. Quin etiam in assumendis fidelibus futurum esse discrimen ostendit, cum duobus in agro positis, assumatur unus, & alter relinquatur: & duabus molentibus improbetur altera, altera eligatur: & ex duobus qui in lecto erunt, adhæreat unus, alter deseratur. Infideliū enim & fideliū discrimē in relinquendis alijs, & alijs assumendis docet. Dei enim ira ingrauescente sancti, ut propheta ait, in promptuarijs recōdentur, perfidi uero ad cœlestis ignis materiem relinquentur. Duos igitur in agro, id est, duos populos fideliū & infidelium in seculo tanquam in uitæ huius opere dies domini deprehendet: separabuntur tamen relicto alio, & alio assumpto. De molentibus quoq; par ratio est. Mola opus legis est: sed quia pars Iudæorum ut per apostolos credidit, ita per Heliam est creditura, & iustificanda per fidem est, ideo una per eandem fidem boni

operis

operis apprehendetur, alia uero in infructuoso legis opere relinquetur, molens in cassum, & non factura cœlestis cibi panem. Duo autem sunt in lecto eandem passionis dominicæ requiem prædicantes, circa quam & hæreticorum & catholicorum eadem atque una confessio est. Sed quia unitatem patris & filij, & communem eorum theotetam, quam deitatem nuncupauimus, catholicorum ueritas prædicabit, & eandem rursum plurimis contumelijs hæreticorum falsitas impugnabit, idcirco ex duobus in lecto alter relinquitur & alter assumitur, quia fidem confessionis utriusque in uno assumendo, & in altero relinquendo diuini arbitrij iudiciũ comprobabit. Atque ut ignorantiam illam diei omnibus taciti, non sine utilis silentij ratione esse sciremus, uigilare nos propter aduentum furis admonuit, & orationum assiduitate detentos omnibus præceptorum suorum operibus inhærere. Furem enim esse ostendit zabolũ ad detrahenda ex nobis spolia peruigilem, & corporum nostrorum domibus insidiantem, ut ea incuriosis nobis & somno deditis, consiliorum suorum atque illecebrarum iaculis perfodiat. Paratos igitur esse nos conuenit, quia diei ignoratio intentam solicitudinem suspensæ expectationis exagitet.

De seruo fideli, quem constituit dominus super familiam suam. De decem uirginibus. De homine peregre profecto, qui tradidit substantiam suam seruis suis. Canon XXVII

Vis nam est fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus supra familiam suam? &c.) Quanquam in cõmune nos ad indefessam uigilantiæ curam adhortetur, specialem tamen populi principibus, id est, episcopis in expectatione aduentusque sui solicitudinem mandat. Hunc enim seruũ fidelem atque prudentem præpositum familiæ significat, commoda atque utilitates commissi sibi populi curantem. Qui si dicto audiens & præceptis obediens erit, id est, si doctrinæ opportunitate, & ueritate infirma cõfirmet, disrupta consolidet, deprauata conuertat, & uerbum uitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ dispendat, atque hæc agens hisque immorans deprehendatur, gloriam à domino tanquam dispensator fidelis & uillicus utilis cõsequetur, & super omnia bona cõstituetur, id est, in dei gloria collocabitur. Quia nihil sit ultra quod melius sit. Quòd si contuens longam dei patientiam, quæ in profectũ humanæ salutis extenditur, aduersum conseruos insolescet, & seculi malis uitijsque se tradet, præsentium tantum curam in cultu uentris exercens, desperata die dominus adueniet, eumque à bonis quæ spoponderat diuidet, portionemque eius cum hypocritis in pœna æternitate constituet: quia aduentum desperauerit, quia mandatis nõ obtemperauerit, quia præsentibus studuerit, quia uita gentium uixerit, quia desperatione iudicij commissam sibi familiam

familiam fame, siti, cæde uexauerit. Tunc similabitur regnum cœlorum
decem uirginibus. & reliqua.) Ex dictis superioribus ratio quoq; huius ser
monis intelligi potest. De die enim magno domini omnis est sermo, quo
occulta humanarum cogitationum diuini iudicij cognitione prodentur, &
uera expectati dei fides non ambiguæ spei meritum consequetur. Absolu-
te enim in quinq; prudentibus, & in quinq; fatuis fidelium atq; infidelium
est constituta diuisio. Quo exemplo Moyses decem uerba duabus tabulis
conscripta acceperat. Necesse enim erat, omnia ea in utraq; conscribi. Et du
plex pagina inter proprietatem dextræ & sinistræ diuisionem sub uno li-
cet testamento bonorum malorumq; signabat. Sponsus atq; sponsa domi
nus noster est in corpore deus. Nam ut spiritus carni, ita spiritui caro spon-
sa est. Deniq; tuba excitante sponso obuiam tantum proditur. Erunt enim
iam ambo unum, quia in gloriam spiritualem humilitas carnis excesserat.
Primo autem progressu uitæ huius officijs occurrere in resurrectionē, quæ
est à mortuis, præparamur. Lampades igitur animarum splendentium lu-
men est, quæ sacramento baptismi splenduerunt. Oleum boni operis est
fructus. Vasa humana sunt corpora, intra quorum uiscera thesaurus bonæ
conscientiæ recondendus est. Vendentes sunt hi, qui misericordia fidelium
indigentes, reddunt ex se petita commercia, indigentiæ suæ scilicet ex satie
tate boni operis nostri conscientiam ementes. Hæc enim indefessi luminis
copiosa materies est, quæ misericordiæ fructibus & emenda est, & recon-
denda. Nuptiæ immortalitatis assumptio est, & inter corruptionem atque
incorruptionē ex noua societate coniunctio. Mora sponsi, pœnitentiæ tem
pus est. Expectantium somnus, credentium quies est, & in pœnitentiæ tem
pore mors temporaria uniuersorū. Nocte media clamor, cunctis ignoranti
bus. Tubæ uox, est domini præcedentis aduentum, & uniuersos ut obuiam
sponso exeant excitantis. Lampadum assumptio, animarum est reditus in
corpora, earumq; lux conscientia boni operis elucens, quæ uasculis corpo-
rum continetur. Prudentes uirgines hæ sunt, quæ opportunum in corpori-
bus operandi tempus amplexæ, in primum se occursum aduentus domini
ei præparauerint. Fatuæ autem, quæ dissolutæ ac negligentes, præsentium
tantum solicitudinem habuerint, & immemores promissorū dei, in nullam
se spem resurrectionis extenderint. Et quia prodire obuiam fatuę extinctis
lampadibus non possunt, deprecantur eas quæ prudentes erant, ut oleum
mutuent. Quibus responderunt non posse se dare, quia non sit fortè quod
omnibus satis sit, alienis scilicet operibus ac meritis neminem adiuuandū,
quia unicuiq; lampadi suæ emere oleum sit necesse. Quas hortantur ut re-
deant ad emendū, si uel sero præceptis dei obsequendo, cū lampadū luce
sponsi dignæ efficiant occursu. Quibus morantibus sponsus ingressus est,

atq;

atque unà cum eo in nuptias sapientes, quæ comparato lampadum lumine opperiebantur, introeunt, id est, in cœlestem gloriã sub ipso statim aduentu dominicæ claritatis incedunt. Et quia iam pœnitentiæ nullũ est tempus, fatuæ occurrunt, aperiri sibi aditum rogant. Quibus respondetur à sponso, quia nescio uos. Non enim in officio aduenientis affuerant, neque ad uocem tubæ excitantis occurrerant, neque introẽuntium comitatui adhæserant, sed morantes & indignæ introeundi ad nuptias tempus amiserant. Sicut enim homo peregre proficiscens, uocauit seruos suos, & tradidit illis substantiam suam, & reliqua.) Diuisio pecuniæ inæqualis est, sed non ad diuidentem referenda diuersitas est. Ait enim, unumquenque secundum uirtutem suam accepisse. Ergo inquantum quis capax esset accepit, & extra moderantis arbitrium est quod erat in iure sumentis. Patremfamilias seipsum esse significat. Peregrinationis tempus, pœnitentiæ spatium est, quo in cœlis à dextris dei assidens, potestatẽ uniuerso generi humano fidei atque operationis euangelicæ permisit. Igitur unusquisque secundum fidei suæ mensuratam talentum, id est, euangelij prædicationem à prædicante suscepit. Hæc enim incorrupta substantia est, hoc Christi patrimonium æternis hæredibus reseruatum. Sed seruus ille qui quinque talenta accepit, populus ex lege credentium est, ex qua profectus, meritũ ipsius rectè probeque perfunctus euangelicę fidei operatione duplicauit. In ratione autem ponenda iudicij examen est, quo cœlestis uerbi usus, & reditus dispensati talẽti postulatur. Igitur cui erant quinque commissa, domino reuerso, de quinque decem obtulit, talis scilicet in fide repertus qualis in lege, qui decem uerborum quinque libris Moysi, præceptorum obedientiam per gratiam euangelicæ iustificationis expleuerit. Igitur iubetur in gaudium domini introire, id est, in honorem gloriæ Christi recipitur. Ille uero seruus cui duo talẽta commissa sunt, gentium populus est fide atque confessione & filij iustificatus & patris, dominum nostrum Iesum Christum deum atque hominem & spiritu & carne confessus. Nam & corde fides, & ore confessio est. Hæc ergo huic sunt duo talenta commissa, sed ut prior ille omne sacramentum in quinque talentis, id est, in lege cognouerat, idque ipsum fide euangelij duplicauerat: ita iste incremento duum talentorum, atque operatione promeruit, ratione ac reditu dissimili, par tamen à domino munus amborum est, ut gentium fidem exæquatam credentium ex lege scientiæ nosceremus, nam cum laudatione eadem iubetur in gaudium domini introire. Est autem duplicatio, sumpte pecuniæ operationem fidei addidisse, & quæ opinione crediderant, rebus factisque gessisse. Qui uero unum talentum accepit, & in terram recõdidit, populus est in lege persistens, totus carnalis & stupidus, & nihil spirituale intelligens, ut quem uirtus prædicationis euangelicæ non subeat, sed propter inuidiam saluandarum gentium, in terra receptum talentum absconderit,

neq; ipse utens, neq; utendum alijs dispenset, sed sufficere sibi legem existi met ad salutem: atq; ideo cum ab eo ratio expostularetur ita ait Timui te, tanquam per reuerentiam ac metum ueterum præceptorum, usu euangelicæ libertatis abstineat, dicatq;, ecce quod tuum est, uelut in his quæ à domino præcepta sunt fuerit immoratus. In terram uero abscondere, hoc est, nouæ prædicationis gloriam sub obtrectatione corporeæ passionis occulere. Qui cum Christum dominum ad salutem gentium missum fuisse nõ posset abnuere: nam & aduētus & passio eius ex lege est, obtemperare tamen euangelijs ipse noluerit. ait enim: Scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, & colligis ubi non sparsisti. Rerum præsentium natura non fert messem esse sine semine, & colligi quæ sparsa nõ fuerint, sed totus spiritualis hic sermo est. Diximus enim, hunc populũ esse de lege non ignorantem domini aduentum & gentium salutem, sed infidelem, quippe cum sciat me tendos illic iustitiæ fructus, ubi lex sata non sit, & colligendos ex gentibus, qui non ex Abrahę sint stirpe dispersi: & idcirco durus hic homo sit, scilicet sine lege iustificaturus, sine dispersione collecturus, & sine satione messurus. Atq; ideo hoc magis sine uenia erit cur prædicationem occuluerit, & commissum sibi talentum suffoderit, cum sciret messurum esse sine semine, & collecturum esse, quæ non sparsit: sed potius oportuisse eum nummularijs date, id est, uniuerso generi hominum, quod seculi negocijs occupetur, usum crediti sibi talenti communicare, domino reditus eius à singulis postulaturo. Ob quam culpam talentum ab eo non tam euangelij, quod suffoderat q̃ legis aufertur, eiq; qui quinq; duplicauerit datur, domino dicente: Omni enim habenti dabitur & abundabit: qui autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Potest quidem habens abundare, quia facile est per incrementum uel munificentiæ, uel laboris opulentum posse ditescere. Sed quo modo non habens habebit ad dandum? Hoc ideo, quia habentibus usum euangeliorũ, etiam legis honor redditur: non habenti aũt fidem Christi, etiã id quod ex lege habere sibi uidebatur honoris aufertur.

De aduentu filij hominis ad iudicium in maiestate sua. Canon XXVIII

CVm autem uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, & reliqua.) Omnem ipse rationem huius sermonis absoluit. De iudicij enim tempore aduentuq; commemorat, quo fideles ab infidelibus separabit, atq; ab infructuosis fructuosa discernet, hœdos uidelicet ab agnis, & in dextra ac sinistra collocans unumquenq;, digna aut bonitatis aut maltiæ suæ sede constituet, iudicans se in minimis suis, id est, ijs qui sibi cum humilitatis suæ expectatione famulenẽ, & esurientibus ali, & sitientibus potari, & peregrinantibus confoueri, & nudis contegi, & infirmis uisitari, & solicitis cõsolari. Ita enim in uniuer-

in uniuerſorum fidelium corporibus membriſq́; transfunditur, ut hæc humanitatis officia, aut gratiam ſuam impenſa mereantur, aut offenſam negata commoueant. Poſt quem ſermonem quò ſe uenturum in reditu claritatis oſtenderat, nunc paſſurum eſſe ſe admonet, ut ſacramentum crucis admixtum eſſe gloriæ æternitatis agnoſcerent. Sumitur inter hæc perimendi eius à Iudæis conſilium, & congregatis principibus ſacerdotum occaſio tanti facinoris expectatur.

De muliere quæ acceſſit ad Ieſum in domo Simonis leproſi, habens alabaſtrum unguenti precioſi. Canon XXIX

Vm autem eſſet Ieſus in Bethania in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum unguenti precioſi, & reliqua.) Sub ipſo tempore paſſionis non ex nihilo eſt, ut mulier unguentum precioſum recumbentis domini capiti infuderit. Dehinc, ut diſcipuli iraſcerentur & dicerent, uendi iſtud potius in uſum pauperũ debuiſſe: tum, ut dominus & mulieris factũ cõprobaret, & æternã cum prædicatione euangelij operis huius eſſe memoriã ſponderet: poſtremo, ut poſt id Iudas ad uendendã ſalutem eius erumperet. Mulier hæc in præfiguratione gentiũ plebes eſt, quæ in paſſione Chriſti gloriã deo reddidit. Caput enim eius perunxit: caput autẽ Chriſti deus eſt. Nam unguentum boni operis eſt fructus, & propter corporis curam mulierũ ſexui maxime gratũ eſt. Igitur omnem curã corporis ſui, & totũ precioſæ mentis affectum in honorẽ dei laudemq́; transfudit. Sed diſcipuli fauore ſaluandi Iſraëlis, ut ſæpenumero cõmouẽtur, uendi hoc in uſum pauperũ debuiſſe. Sed neq; mulier hæc uenale unguentũ circumferebat, & pauperes fidei indigos inſtinctu prophetico nuncupauerũt. Atq; hanc gentium fidem emi potius ad ſalutem egeni huius populi debuiſſe, quibus dominus ait, plurimum eſſe temporis quo habere curam pauperũ poſſent, cæterum non niſi ex præcepto ſalutem gentibus poſſe præſtari, quæ ſecum infuſo mulieris eius huiuſmodi unguento ſint conſepultæ: quia regeneratio non niſi commortuis in baptiſmi profeſſione redhibetᷣ, & idcirco ubi prædicabitur hoc euangelium, narrabitur opus eius: quia ceſſante Iſrael euangelij gloria fide gentium prædicatur. Qua æmulatione in Iudæ perſona Iſrael prophanus accenſus, omni odio ad extinguendum nomen domini incitatur.

De die prima azymorum. Canon XXX

Rima autem die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: Vbi uis paremus tibi paſcha manducareᷣ & reliqua.) Diſcipuli ire ad quendam hominẽ iubentur, & ei dicere quòd cum eo dominus paſcha cum diſcipulis facere uellet. Qui præceptis obtemperauerũt, & paſcha parauerũt. Sed oportuerat eos ſcire quò pergerẽt, & de hominis nomine edoceri: alioqui incerti ad quẽ mitterentur,

quomodo missi, quæ præcepta fuerant exequebantur. Verum sermo prophetiæ rerum præsentiũ effectibus admiscetur. Hominem enim, cum quo pascha celebraturus esset non nominat: nondum enim Christiani nominis honor credentibus erat præstitus, qui uere sunt deum mentis ac fidei oculis cõtuentes, ut cum eo pascha domini apostolos præparare sciremus, cui in tempore domini nouum nomen esset addendum. Post quæ Iudas proditor indicatur, sine quo pascha accepto calice & fracto pane conficitur. Dignus enim æternorum sacramentorum communione nõ fuerat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quod cum turbis reuersus ostenditur. Neq; sanè bibere cum eo poterat, qui nõ erat bibiturus in regno, cum uniuersos, tum bibentes ex uitis istius fructu, bibituros secum postea pollicetur.

Hymnoq; dicto in montem reuersi sunt.) Consummatis scilicet uniuersis diuinorum mysteriorum uirtutibus gaudio, & exultatione cõmuni in cœlestem gloriam efferuntur. Futuræ quoq; eos infirmitatis admonuit, & nocte eadem omnes metu atque infidelitate turbandos. Cuius rei fides etiam autoritate prophetiæ ueteris cõtinebatur, percusso pastore oues esse spargendas. Se tamen resurgentem in Galilæam præcessurum esse, ut infirmitatem eorum sponsione reditus sui consolaretur. Sed Petrus pro fidei suæ calore respondit, cæteris licet scandalizantibus nunquam se scandalizaturum. In tantum enim & affectu & charitate Christi efferebatur, ut & imbecillitatem carnis suæ, & fidem uerborum domini non contueretur, quasi uero dicta eius efficienda nõ essent, cui ait: Ante quàm gallus cantet, ter me negabis. Sed tam ille, quàm cæteri ne mortis quidem metu decessuros se de confessione nominis eius pollicentur. Ad omnem enim se ministerij constantiam intrepida fidei uoluntate firmauerant.

Scandalizari dicit, ut loqui

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Getsemani, & orat patrem &c. Canon XXXI

Tunc uenit cum illis Iesus in agrũ, qui dicitur Getsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orare.) Fidem discipulorum & constantiam deuotæ sibi uoluntatis acceperat. Sed & turbandos & diffisuros sciebat. Quos considere in loco iubet dum progrederetur orare. Et assumpsit Petrum, Iacobũ & Ioannem Zebedæi filios, quibus assumptis, tristis esse mœstusq; cœpit, & ait, tristem animam suam usque ad mortem esse. Aliquorum ea opinio est, quod cadere propter se mœstitudo in deum potuerit, eumq; futuræ passionis metus fregerit, quia dixerit: Tristis est anima mea usque ad mortem. & illud: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et rursum: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. & ad postremum, bis id ipsum: Pater si non potest hic calix transire, nisi illum bibam, fiat uolũtas tua. Voluit enim ex infirmitate corporis erumnam spiritui adhærere, ac si uirtutem illam in

corruptæ

corruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ forte assumptio carnis infecerit, & æternitas naturam fragilitatis acceperit, quæ si ad metũ tristis est, si ad dolorem infirma, si ad mortem trepida, iam & corruptioni subdita erit, & incidet in eam totius infirmitatis affectio. Erit ergo quod non erat, de angore mœsta, de timore solicita, de dolore perterrita, ac sic æternitas demutata in metum, si potest esse quod non erat, potuit perinde hoc quod erat aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporum semper est, & qualis est, talis æternus est. Æternitas autem in infinito manẽs, ut in his que fuerant, ita in illis quæ consequentur extenditur, semper integra, incorrupta, perfecta, præter quam nihil quod esse possit extrinsecus sit relictum. Non ipsa in aliquo, sed intra eam cũcta, potens ita largiri nobis ipsa quod suum est, ut sibi nihil de eo quod sit largita decedat. Sed eorũ omnis hic sensus est, ut opinentur metum mortis in dei filium incidisse, qui asserunt nõ de æternitate prolatum, neq; de infinitate paternæ substantiæ extitisse, sed ex nullo illum, qui omnia creauit effectum, ut assumptus ex nihilo sit, & cœptus ex opere, & cõfirmatus ex tempore. Et ideo in eo doloris anxietas, ideo spiritus passio cum corporis passione. Ideo metus mortis, ut qui mortẽ timere potuit, & mori possit: qui uero mori potuit, licet in futurum erit, non tamen per eum qui se genuit ex præterito sit æternus. Quòd si per fidem uitæq; probitatem capaces euangeliorum esse potuissent, scirent uerbum in principio deum, & hoc à principio apud deum, & natũ esse ex eo qui erat, & hoc in eo esse qui natus est, quod ipse est penes quem erat anteq̃ nasceretur, eandem scilicet æternitatem esse & gignenris & geniti. Mori igitur nihil in deo potuit, neq; ex se metus deo ullus est. In Christo enim deus erat mundum reconcilians sibi. Sed introspiciẽdus omnis hic sermo est, ut quia mœstum fuisse dominum legimus, causas mœstitudinis reperiamus. Admonuerat superius omnes scandalizaturos. Petrus de se confidens responderat, etiamsi ceteri perturbarentur se non cõmouendum: quem dominus etiam ter se negaturum esse respondit. Sed & ille & cæteri omnes discipuli ne si in ipsa quidem morte positi sint, pollicentur sese negaturos. Et procedens iussit discipulos suos considere dum oraret. Assumptisq; Petro, Iacobo & Ioanne cœpit tristis esse. Ergo nõ ante tristis est q̃ assumit, & omnis metus illis esse cœpit assumptis, atq; ita non de eo orta est, sed de his quos assumpserat mœstitudo. Et quidem recordandũ est, non alios hic assumptos fuisse, q̃ ipsos illos, quibus uenturus in regno suo filius hominis ostensus est, tum cum assistẽtibus in monte Moyse & Helia toto æternæ gloriæ suæ honore circũdatus est. Sed quæ tum assumendorũ eorũ, eadẽ & nunc fuit causa. Deniq; ait: Tristis est anima mea usq; ad mortẽ. nũquid ait: Tristis est anima mea propter mortẽ. certe non ita. Nam si de morte erat metus, ad eam utiq; referri pet quam erat debuit. Sed aliud est usq; in id, aliud

Tristitia quō in Christo

N 3 obid

Blasphemia in spiritum

ob id metuere. Et causam nõ facit quicquid in fine est, quia usq; in id quod
ab altero cœptum sit differatur. Superius igitur dixerat: Scandalum patie/
mini in me in ista nocte. Sciebat extertendos, fugãdos, negaturos: sed quia
spiritus blasphemia nec hic, nec in æternum remittitur, metuit ne se deum
abnegent, quem cæsum & consputũ & crucifixũ essent contemplaturi. Quę
ratio seruata in Petro est, qui cum negaturus esset ita negauit: Non noui ho
minem. Quia dictũ aliquid in filiũ hominis remittetur. Tristis ergo est usq;
ad mortẽ. Non itaq; mors, sed tempus mottis in metu est. Quia post eam
resurrectionis uirtute fides esset firmanda credentiũ, sequitur illud: Susti
nete & uigilate mecũ. Et progressus procidit in faciem suã orans.) Manere
secum peruigiles admonet. Sciebat enim ingruente zabulo fidem eorũ con
sopiendam. Et patem secum uigilantiã imperat, quibus eadẽ passio immi/
nebat, deinde orat: Pater meus si possibile est trãseat à me calix iste. Sed
tamen nõ sicut ego uolo, sed sicut tu uis.) Transite à se calicem rogat, nun/
quid ait: Transeat me calix iste? Hæc enim futura erat pro se timentis ora/
tio, sed aliud est, ut transeat deprecari. In eo enim quod à se transit, ipse ille à
molestia transeuntis excipitur. Qui autem, ut à se transeat rogat, nõ ut ipse
prætereatur orat, sed ut in alterum id quod à se transit excedat. Nunquid
impossibile erat non pati Christum? Atqui iam à constitutione mundi sa/
cramentum hoc in eo erat nostræ salutis ostensum. Nunquid pati ipse no/
lebat? Atqui superius fundẽdum in remissionem peccatorum corporis sui
sanguinem consecrauerat. Quomodo ergo ait: Pater si possibile est, & quo
modo: Nõ sicut ego uolo, sed sicut tu uis? Totus igitur super his, qui passu/
ri erant, metus est: atq; ideo quia non est possibile se non pati, pro his ro/
gat, qui passuri post se erant, dicens: Transeat calix à me, id est, quomodo
à me bibitur, ita ab his bibatur sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine
metu mortis. Ideo autem si possibile est, quia & carni & sanguini horũ gra/
uis terror est, & difficile est eorum acerbitate corpora humana non uinci.
Quod autem ait: Non sicut ego uolo, sed sicut tu uis, uellet quidẽ eos non
pati, ne fortè in passione diffidant, sed cohæreditatis suæ gloriam sine pas/
sionis difficultate mereantur. Non ergo ut nõ patiantur rogat dicens: Non
ut ego uolo, sed ut quod pater uult, bibendi calicis in eos ex se transeat fir/
mitudo, quia ex uoluntate eius non tam per Christum uinci diabolum q;
etiam per eius discipulos oportebat. Post quæ ad discipulos redit, & dor/
mientes deprehendit, & Petrum coarguit, cur secum una saltem hora non
uigiler. Petrum ideo ex tribus, quia præ cæteris non se scandalizaturum fu/
erat gloriatus. Superioris autem metus sui indicat causas dicens: Orate ne
intretis in tentationẽ. Hoc erat igitur quod uolebat, & ideo in oratione tra/
diderat: Nõ inducas nos in tentationẽ, sciens quid in nos infirmitati carnis
liceret. Cur autem ne in tentationem uenirẽt orare eos admonuisset, osten
dit

dit dicens: Spiritus quidem promptus, caro autẽ infirma. Non utiq; de se. Ad eos enim hic sermo cõuersus est. Aut quomodo nũc sit spũs promptus, si superius, tristis est anima usq; ad mortem? Sed uigilare præcepit & orare, ne in tentationem incidant, ne infirmitati corporis succumbant. Et ideirco si possibile est, ut à se transeat calix orat, quia bibendi eius caro omnis infirma sit. Rursum uero discedens orauit dicens: Pater si non potest transire calix iste nisi illum bibam, fiat uoluntas tua. Passuris discipulis per fidei iustificationem, omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit, cruciq; secum uniuersa ea, quibus infirmabamur affixit. Ideo peccata nostra portat, & pro nobis dolet, quia fidei in nobis calore seruẽte, cum aduersum diabolum passionis bello sit decertandum, omnes imbecillitatum nostrarum dolores cum corpore eius & passione moriuntur. Et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat, qui pati nisi ex eius passione nõ possumus. Verum quod iterum reuersus reperit dormientes, ostendit absentiæ suæ tempore plures quodam fidei somno detinẽdos. Sed rursum orauit, idem repetens, reuersusq; qui uigilare iusserat, qui consopitos obiurgauerat ait: Dormite iam & requiescite. Post orationem frequentem, post discursus recursusq; multiplices, metum demit, securitatem reddit, in requiem adhortatur, uoluntatem patris iam de nobis secutus expectat dicens: Fiat uoluntas tua, quia transiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis nostri, & timoris solicitudinem, & ipsum dolorẽ mortis absorberet. Quòd autem ad eos reuertens, dormientesq; reperiens primũ reuersus obiurgat, secũdo silet, tertio quiescere iubet, ratio ista est, quòd primũ post resurrectionem dispersos eos & diffidentes ac trepidos deprehendit, secundo misso spiritu paracleto grauatis ad contuendam euangelij libertatem oculis uisitauit. Nam aliquandiu legis amore detenti, quodam fidei somno occupati sunt. Tertio uero, id est, claritatis suæ reditu securitati eos quietiq; restituet.

De Iuda, qui erat unus de duodecim discipulis, ueniente ad Iesum cum plurima turba, ut eum traderet, De gladio quem iussit Petro conuertere in locum suum. Canon XXXII

T adhuc eo loquẽte, Iudas unus de duodecim uenit, & cũ eo plurima turba.) In his omnibus passiõis est ordo, sed in osculo Iudæ hæc fuit ratio, ut doceremur inimicos omnes, eosq; quos sciremus desæuituros in nos esse, diligere. Osculum enim eius dominus non respuit. Quod aũt ait Iudæ: Fac quod facis cito, traditionis suæ potestatem sub uerbi huius conditione præmittit. Nam qui iuris sui habebat aduersum traditores aduocare plusquã duodecim legiones angelorum, longe facilius unius hominis & cõsilijs & artibus potuisset occurrere. Deniq; Pilato ait: Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset. Dat igitur in se potestatem dicendo: Fac quod facis: scilicet quia uoluntatis

N 4 crimen

crimen pro facti pensatur inuidia, re perageret, quod uolũtate iam faceret.

Vnus autem ex his, qui erant cum eo gladium exerens, seruo principis sacerdotum aurem abscidit, eiq; dominus ait: Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui gladio utuntur, gladio peribunt.) Ergo hic ipse iam iudicatus est, quia gladio utens gladio interibit. Sed nõ omnibus gladio utentibus mors solet esse per gladium. Nam plures, aut febris, aut alius accidens casus absumit, qui gladio aut iudicij officio, aut resistendi latronibus necessitate sint usi. Igitur ab apostolo seruo principis sacerdotum auricula desecatur, populo uidelicet sacerdntin seruienti per Christi discipulum innbediens auditus exciditur, & ad capacitatem ueritatis hoc, qund erat inaudiens amputatur. Turba autem nmnis aduersus dominũ gladijs armata processerat. Recnndi gladium præcepit, quia eos non humano, sed oris sni gladio esset perempturus. Cæterum si secundum sententiam eius, omnis gladio utens gladio perimeretur, recte ad necem enrum gladius exerebatur, qui eodem utebantur ad facinus. Reliqua uero gestorũ ordinem habent. Falsi testes conquisiti, sacerdos eius ipsius in qua gloriabatur legis ignarus, etiam sacramento, an ipse Christus esset, fidem quærens, quasi occulte de eo lex prophetæq; loquerentur. Quin etiam ipse Christ ũ estconfessus inuitus, domino dicente: Tu dixisti. Cuins maiestate audita uestem sibi discidit, ipsum uidelicet quo contegebatur uelamentum legis abrumpens. In palmis uero atq; sputis ad consummandã hominis hnmilitatem, Idem Ambrosius uniuersa in eum cõtumeliarũ genera exercebantur. Diligenter autẽ contuendum est, qua cõditione Petrus negauerit. Quanq; de hoc superius tractatum est. Nam primo ait, nõ se intelligere quid diceret: sequenti, nũ se ei adhæsisse: tertio uero, se hominem non nosse. Et uere propè iam sine piaculo hominem negabat, quem dei filiũ primus agnouerat: tamen quia ex infirmitate carnis uel ambiguus extitisset, amarissime fleuit, recolens trepidationis istius culpam, se nec admonitũ potuisse uitare. Traditur deinde Pilato gentium iudici. Non enim iudicari reus poterat ex lege, ipse sine dolo atq; peccatn. Tunc uidens Iudas, qui eum tradiderat quoniã damnatus esset &c.) Iudas agens pœnitentiã, preciũ sanguinis Christi reddidit sacerdotibus, ut licet ipse uenditi sanguinis iusti autor esset, tamen ementium infidelitatem ipsa professin uendentis argueret. Qui respõderũt, quid ad nos. Tu uideris.) Professio audax atq; cæca est, emisse se iusti sanguinẽ audiunt, & extra iudicij reatũ futuros esse se credunt, cum tamen dicendo, tu uideris, facinus ipsum in uendente cõstituant, cõtra aũt uendentis testimnnio scelus ementiũ confirmetur. Secedens itaq; suspẽdit se damnato Christo. Ita mortis Iudæ tempus est cõparatum, ut sub passione domini commotis infernis supernisq; omnibus & reuulsis, & in obliuionẽ officij sui uniuersorum elementorum procuratinne stupefacta, nec inter mnrtuns uisitaretur,

nec

nec inter uiuos post resurrectionem haberet pœnitentię facultatem. De argenteis uero redditis, quia precium sanguinis esset, neq; in corbanã, id est, in oblationem pecuniam admisceri liceret, consilio inito emitur ager figuli, & in sepulturam peregrinorum deputatur. Magnum in hoc prophetiæ sacramentũ, & in factis & in dictis miraculi plena meditatio. Figuli opus est de luto uasa formare, cuius in manu sit, ex luto eodem uas, aut idipsum, aut pulchrius reformare. Agrum autem seculum nuncupari ipsis domini nostri uerbis continetur. Christi ergo precio seculum emitur, id est, uniuersitas eius acquiritur, & in sepulturam peregrinorum atq; inopum deputatur. Nihil hinc pertinet ad Israel, & totus hic seculi empti usus alienis est, his uidelicet, qui in precio Christi sanguinis sepelientur, quo uniuersa sunt empta. Omnia enim à patre accepit, quæ in cœlis & quæ in terra sunt. Et ideo hic ager figuli est, quia dei omnia sunt, cuius in manu sit, nos ut uellet tanquam figulus reformare. In hoc igitur agro Christo commortui & consepulti, huius peregrinationis nostræ æternam requiem sortiemur. In cuius rei fidem Hieremiæ prophetia subditur, ut in facti istius opera tanto ante diuinæ uocis autoritas ostenderetur. Interroganti autem Pilato, an ipse esset rex Iudæorum, respondit: Tu dicis.) Sed perquàm diuersus sermo est qui fuerat ad sacerdotem. Illi enim quærenti, an ipse Christus esset, dixerat: Tu dixisti. hoc ideo, quia lex omnis uenturum Christum prędicauerat, responderetur tanquam de præteritis sacerdoti, quia semper uenturum Christum ex lege ipse dixisset, huic uero legis ignaro interroganti, an ipse esset rex Iudæorum, dicitur: Tu dicis, quia per fidem præsentis confessionis salus gentium est, & quod hoc de se ille qui antea ignorabat, loquatur, quod hi negent qui antea loquebantur.

De Pilato cum sederet pro tribunali, & cum misit ad illum uxor sua dicens: Nihil tibi sit & iusto isti. De transeuntibus iuxta crucem &c. Canon XXXIII

Sedente autem Pilato pro tribunali, misit ad illum uxor sua dicens: Nihil tibi sit & iusto isti.) Species in ea gentium plebis est, quæ iam fidelis, eum cum quo conuersabatur incredulum populum, ad Christi fidem aduocat. Quæ quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eandem gloriam futuræ spei illum cum quo conuersabatur inuitat. Deniq; Pilatus & manus lauit, & populo Iudaico innocentem se à domini sanguine esse testatur: quia Iudæis suscipientibus in se ac filios suos fusi dominici sanguinis crimen, quotidie in confessionem fidei ablutus gentium populus demigrat. Offerenti uero Pilato, ut secundum solennis diei priuilegium, quo unum ex reis poscẽtibus dimitti oportebat, ut Iesum absolueret, Barabban potius hortantibus sacerdotibus populus elegit, interpretatio autem nominis Barabba est patris filius. Iam itaq;

arcanum

Barrabas quid. arcanum futuræ infidelitatis ostenditur Christo patris filium præferendo, antichristum scilicet hominem peccati & zaboli filium, potiusq; adhortantibus principibus suis, eligunt damnationi reseruatũ, quàm salutis autorem. Cæso deinde domino imponitur chlamys coccinea, & uestis purpurea, & corona spinea, & harundo dextræ, & genu posito adoratur, illuditur, susceptis uidelicet omnibus corporis nostri infirmitatibus, omnium deinde martyrum, quibus regnum secum erat, debitũ sanguine in cocci colore perfunditur, preciosoq; prophetarum ac patriarcharum in purpura honore uestitur. Spinis quoq;, id est, compungentiũ quondam peccatis gentium coronatur, ut ex rebus periociosis atq; inutilibus, quæ capiti eius, id est, deo circundata moliuntur, gloria quæreretur peccatorum. Est enim aculeus in spinis, ex quibus Christo uictoriæ corona contexitur. In calamo uero earundem gentiũ infirmitas atq; inanitas manu comprehensa firmatur, quin etiam capiti eius illiditur. Capiti, ut opinor, de ictu calami non grandis iniuria est, sed typica in eo ratio seruatur, ut infirmitas gentilium corporum manu Christi comprehensa etiam in deum patrem, qui caput eius est, acquiescat. In his autẽ omnibus Christus dum illuditur adoratur. Procedentes autem homini cuidam Cyrenensi lignũ passionis imponũt.) Indignus enim Iudæus erat Christi crucẽ ferre, quia fidei gentiũ erat relictũ & crucem accipere & compati. Locus deinde crucis talis est, ut positus in medio terræ, & tanq; in uertice huius uniuersitatis insistens, ad capessendã dei cognitionẽ uniuersis gentibus esset æqualis. Oblatũ quoq; uinũ felli admixtũ bibere recusauit. Non enim æternæ gloriæ incorruptioni peccatorũ amaritudo miscetur. Vestis uero eius sorte potius diuisa q̃ scissa, mansurã incorruptionẽ corporis indicabat. Atq; ita in ligno uitæ cunctorũ salus & uita suspenditur, cui duo latrones læuæ ac dextræ affigũtur, omnem humani generis uniuersitatem uocari ad sacramentũ passionis domini ostendentes. Sed quia per diuersitatẽ fidelium atq; infideliũ fit omnium secundũ dexteram sinistramq; diuisio, unus ex duobus ad dexterã situs fidei iustificatione saluatur. Additur etiam illud opprobriũ, quo se ipse Israel infidelitatis arguere indicatur: Hic est qui destruebat templũ dei, & in triduũ illud reædificabat. Hoc igitur maximũ omnium, & ueluti difficillimũ imponitur. Quid ergo ueniæ erit, cum post triduũ reædificatum dei templum in corporis resurrectione cernetur? Quòd autem latrones ambo cõditionem ei passionis exprobrant, uniuersis etiã fidelibus scandalũ crucis futurũ significat. Nox aũt ex die, diuisio temporũ est. Ita enim tertius dierũ triũ totidemq; noctiũ numerus expletur, & occultũ diuinæ operationis mysterium totius creationis stupore sentitur. Clamor uero ad deũ, corporis uox est, recedẽtis à se uerbi dei cõtestata diffidiũ. Deniq; cur relinquatur exclamat, dicẽs: Deus meus, deus meus, quare me dereliquisti? Sed relinquitur, quia erat homo, etiã morte peragen-

peragendus. Quin etiam hoc quod per calamũ datum in spongia acetum, cum gustasset proclamans spiritum reddidit, diligenter est contuendũ. Vinum & honor est immortalitatis & uirtus, quod per uitium aut incuriæ aut uasis coacescit. Hoc igitur cum in Adam coacuisset, ipse accepit & potauit ex gentibus. In calamo enim ex spongia ut potaret offertur, id est, ex corporibus gentium uitia corruptæ æternitatis accepit, & in se atq; immortalitatis cõmunione ea quæ in nobis erant uitiata transfudit. Deniq; in Ioanne postq; perpotauerat dixit: Consummatũ est, quia omne uitium humanæ corruptionis hausisset, & quia nihil agendum esset extrinsecus, spiritum cum clamore magnæ uocis emisit, dolens non omniũ se peccata potare. Et deinceps uelum templi scinditur, quia exinde populus est diuisus in partes, & ueli honor cum custodia angeli protegẽtis aufertur. Mouetur terra. Capax enim huius mortui esse non poterat. Petræ scissæ sunt. Omnia enim tam ualida & fortia penetrans dei uerbum & potestas æternæ uirtutis irruperat. Et monumẽta aperta sunt. Erant enim mortis claustra reserata. Et multa corpora sanctorum dormientiũ surrexerunt. Illuminans enim mortis tenebras, & infernorum obscura collustrans, in sanctorum ad præsens consopitorum resurrectionem, mortis ipsius spolia detrahebat. Vt autem infidelitatis facinus Israeli accumularetur, centurio & custodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, dei filium confitentur. Quòd autem à Ioseph rogato Pilato ut corpus redderet, & sindone inuoluitur, & in monumento nouo in petra exciso reponitur, & saxum monumenti ostio aduoluitur, quanq; sit ordo gestorum, & sepelire eum esset necesse, qui resurrecturus esset ex mortuis, tamen non sine rerum aliquarum momento expressa sunt singula. Ioseph apostolorum habet speciem, & idcirco quanq; in duodecim apostolorum numero non fuerit, discipulus domini nuncupatur. Hic munda sindone corpus inuoluit. & quidẽ in hoc eodem linteo reperimus de cœlo ad Petrũ uniuersorũ animantiũ genera summissa. Ex quo fortè non superflue intelligetur sub lintei huius nomine cõsepeliri Christo ecclesiam, quia tum in eo, ut in cõfusione ecclesiæ mundorum atq; immundorum animalium fuerit congesta diuersitas. Domini igitur corpus tanq; per apostolorũ doctrinam infertur in uacuam & in nouã requiem lapidis excisi, scilicet in pectus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere excisum Christus infertur, rude scilicet ac nouũ, & nullo antea ingressu timoris dei peruium. Et quia nihil est, quod præter eum oporteat in pectora nostra penetrare, lapis ostio aduoluitur, ut quia nullus antea in nos diuinæ cognitionis autor fuerat illatus, nullus absq; eo postea inferatur metus. Deinde furandi corporis, & sepulchri custodia atq; obsignatio, stultitię atq; infidelitatis testimoniũ est, quod signare sepulchrum eius uoluerint, cuius præcepto cõspexissent de sepulchro mortuũ suscitatum. Motus uero terræ tempore matutino

matutino diei dominici resurrectionis est uirtus, cum cōtuso mortis aculeo, & illuminatis illius tenebris, resurgente uirtutum cœlestium domino, infernorum trepidatio commouetur. Angelus autem domini de cœlo descendens, & lapidem reuoluens, & sepulchro adsidens, misericordiæ dei patris insigne est, resurgenti filio ab inferis uirtutum cœlestium mysteria mittentis. Atq; ideo prior ipse resurrectionis est index, ut quodam famulatu paternæ uoluntatis resurrectio nunciaretur. Sed confestim dominus mulierculis per angelū adhortatis occurrit, & consalutat, ut nunciaturæ expectantibus discipulis resurrectionem non angeli potius quàm Christi ore loquerentur. Quòd uero primum mulierculæ dominum uident, salutantur, genibus aduoluuntur, nunciare apostolis iubentur, ordo in contrarium causæ principalis est redditus, ut quia à sexu isto cœpta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloriæ, & uisus & fructus & nuncius redderetur. Emitur uero à custodibus, qui omnia hæc uiderant, argento resurrectionis silentiū & mendacium furti, honore scilicet seculi & cupiditate, quia in pecunia honor eius est, Christi gloria denegatur.

FINIS

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, IN PSALMORVM EXPLANATIONEM PROLOGVS.

IVERSAS esse plurimorum de psalmorũ libro opiniones, ex libris ipsis quos scriptos relinquere, cõperitum habemus. Nam aliqui Hebræorum eos in quinque libros diuisos uolunt esse, ut sit usq; in quadragesimum psalmum liber primus, & à quadragesimo usq; ad septuagesimumprimum liber secundus, & ex eo usq; ad octogesimumoctauũ liber tertius & usq; in centesimum quintũ liber quartus, ob quod hi omnes in consummatione sua habeant, fiat, fiat. Concluditur deinde in centesimo quinquagesimo psalmo liber quintus. Alij uero ita inscribẽdos psalmos existimauerũt: Psalmi Dauid, quo titulo intelligi uolunt, eos omnes à Dauid fuisse conscriptos. Sed nos secundum apostolicam autoritatem, librum psalmorũ & nuncupamus, & scribimus. Ita enim in Actis apostolorũ dictum meminimus: Scriptum est enim in libro psalmorũ: Fiat domus eius deserta, & episcopatum eius accipiat alter. Ergo neq; secundum quosdam Hebræos quinq; libri, neq; secundum plurimorum simplicitatem psalmi Dauid dicendi sunt, sed secundum apostolicam autoritatem liber psalmorum esse noscendus est. Sunt autem plures eorundem psalmorum scriptores. Nam aliquibus Dauid autor præscribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus Asaph, in aliquibus Iditum, in aliquibus filiorum Chore, in aliquo Moysi. Ex quo absurdum est psalmos Dauid cognominare, cum tot autores eorum ipsis inscriptionũ titulis edantur. Et liber psalmorum rectius esse dicetur, diuersis in unum uolumen prophetis, diuersorum & autorum, & temporum congregatis. Visum autem aliquibus est, quod Hieremias, & Aggeus, & Zacharias in quibusdam psalmorum superscriptionibus nominati sunt, dum horum nihil in authenticis Septuaginta translatorũ libris ita dictum reperiatur, adeo ut etiam in plurimis Latinis & Græcis codicibus sine horum nominibus simplices tantum psalmorum tituli præferantur. De his autem qui sine autorũ nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur, antiquorum uirorũ ista traditio est, quod ex eo psalmo, cuius autor in superscriptione proponitur, qui deinceps sine autorum superscriptione succedunt, eius esse existimandi sunt, qui ante prioris psalmi autor inscribitur usq; in eum psalmum, quo nomen autoris alicuius præferatur. Vt si psalmi alicuius superscriptio talis sit: Psalmus Dauid, cæteri qui sine titulo consequantur, Dauid esse credantur, donec prophetæ alterius nomẽ in superscriptione ponatur, & ex eo usq; in alterum prophetam, qui sine inscriptione medij sunt, eius sint, qui in anteriori psalmi superscriptiõe autor cœptus sit anteferri. Quod si fortè aliquis per id intelligentiæ huic fidem detrahet, quod in his psalmis, qui in eum psalmum cui Moses autor prælatus est, subsequuntur, scriptum sit, id est, in nonagesimooctauo, Moses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuhel inter eos qui inuocant nomen eius, non posse à Mose eum prophetatũ uideri oportere, cum Samuhel nomen, qui tanto postea quàm Moses natus est, extet in psalmo, meminerit nulli mirum aut difficile uideri oportere, ut tantus propheta tanti prophetæ postea, licet futuri nomen ediderit, cum in regnorum libris Iosiæ regis nomen sit

Psalmorũ uaria diuisio.

Autores psalmorũ qui certi, qui dubij.

Psalmi sine titulis.

Nomen ædi in prophetis etiã non nati.

antequam nascatur, prophetatum, propheta dicente: Altarium, altarium hæc dicit dominus: Ecce filius nascetur Dauid, Iosias nomen eius. Per quod non incredibile esse oportere, ut Samuhel à Mose prædicatus sit, maxime cum secundum Hieremiam dicentem: nec si stet Moses & Samuhel, Mosi cognominatus & coæquatus sit ex merito sanctitatis.

Esdra psalmorum Aristarchus

Quæ traditio ab Esdra est, quantum creditur, psalmos post captiuitatem in unum librum colligente. Prophetia si falsa aut improbabilis existimabitur, ab his qui contradicunt autores horum psalmorũ demonstrari necesse est. Absolutum enim est, nõ potuisse eos nisi prophetis prophetantibus prophetari.

Psalmi canunt euangelicam historiam

Non est ergo ambigendum, ea quæ in psalmis dicta sunt, secundum euangelicam prædicationem intelligi oportere, ut ex quacunq; licet persona prophetiæ spiritus sit loquutus, tamen totum illud ad cognitionem aduentus domini nostri Iesu Christi, & corporationis, & passionis, & regni, & resurrectionis nostræ gloriæ uirtutemq; referatur.

Obscuritas in psalmis

Sunt autem omnes prophetiæ ad mundialem sensum & prudentiam seculi clausæ atq; obsignatæ, secundum illud Esaiæ: Et erunt uobis omnia uerba hæc tanquã eloquia libri huius signati. Quòd si quidem homini scienti literas dicetur: lege ista, dicet: non possum legere, signatum est enim. Et si dabitur liber hic in manus hominis nescientis literas, & dicetur: lege hunc, respondet: nescio literas. Imperitia legendi & intelligendi librum prophetiæ sub persona utriusq; hominis monstrata est, cum intelligentia docti ad legendum, signaculum clausi misterij non adeuntis illius indocti ignorationi per cõmunem utriusq; intelligendi inopiam comparatur.

Summa argumenti psalmorum

Sunt enim uniuersa allegoricis & typicis contexta uirtutibus, per quæ omnia unigeniti dei filij in corpore & gignendi, & patiendi, & moriendi, & resurgendi, & in æternum conglorificatis sibi qui in eum crediderint, regnandi, & cæteros iudicandi sacramenta panduntur. Et quia scribæ & pharisæi dei filium natum in corpore nõ recipientes, omnibus propheticæ intelligentiæ adi tum denegarent, sub denunciatione pœnæ ita à domino arguuntur: Væ uobis legis doctores, qui abstulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & introeuntes non sinitis introire. Negantes enim Christum, cuius aduentus opus est prophetarum, clauem scientiæ abstulerunt, quia cognitionem legis, quæ aduentum domini corporeum prædicauit, fides corporei aduentus abnegata præcludit. Et hoc quidem ex omni scripturarum propheticarũ genere dictum esse intelligendum est, ut nisi in aduentum domini ex uirgine in hominem procreandi intellectæ & recognitæ fuerint, intelligentiarum uis obsignata habeatur & clausa.

Fides aperit prophetiæ recondita

Tamen nequaquã psalmorum librũ nisi per fidem aduentus eius posse intelligi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur. Et angelo Philodelphię Ecclesiæ scribe. Hæc dicit sanctus & uetus qui habet claues Dauid, qui aperit, nemo claudet: qui claudit, & nemo aperiet. Clauem igitur Dauid habet, quia ipse per hæc ui quadam signacula quæ de corporalitate eius, & passione, & morte, & resurrectione, & gloria, & regno, & iudicio Dauid de eo in psalmis prophetat, absoluit, aperiẽs quod nemo claudet, & claudens quod nemo aperiet. Quia per hæc quæ in illo expleta est prophetia, aperiet, quod nemo præcludet: & contra expletæ in eo prophetiæ fide abnegata, claudet quod nemo possit aperire. Nullus enim nisi ille in quo hæc prophetata & expleta sunt, clauem intelligentiæ huius impartiet. Deniq; id ipsum consequenter docuit, dicens: Et uidi super dextram sedentes in throno librum scriptum deintus & deforis signatum signaculis septem, & uidi alterum angelum ualidum, prædicantem uoce magna: Quis est dignus aperire libum & soluere signacula eius? Et nemo potuit, neq; in cœlo, neq; in terra, neq; infra terram aperire librũ, neq; uidere ipsum. Et flebam, quia nemo dignus repertus esset aperire librũ, neq; uidere ipsum. Et unus de senioribus ait mihi: Noli flere, ecce uicit leo de tribu Iuda radix Dauid ape

rire li-

brum, & septem signacula eius. Liber iste & præterita, & futura in his, quæ intus & foris scripta erant, continens, à nemine dignus est aperiri, & apostoli fletus ob desiderium intelligentiæ, & dolorem difficultatis exoritur. Sed uicit leo ex tribu Iuda, & radix Dauid librum & signacula eius aperire, quia solus septem illa, quæ superius docuimus, signacula, quibus liber clausus est, per sacramentum corporationis suæ & diuinitatis absoluit. Id ipsum autem dominus post resurrectionē restatus est, dicens: Quoniā oportet omnia impleri quæ scripta sunt in lege Moysi, & in prophetis, & psalmis de me. Per hæc ergo omnis prophetiæ liber & signatus & clausus est, quia creditis his quæ impleta per eum sunt, cuncta illa quæ signata & clausa sunt, & aperiuntur, & absoluuntur, & tanquam omnia diuino spiritu per Dauid dicta esse, ipsa domini professione noscemus. Tamē etiam id ipsum prophetiæ huius species edocet supernæ & cœlestis in eo doctrinam scientiæ extitisse. Eo enim arcano prophetatum est Græce psalterio, Hebraice Nabla nuncupato, quod unum omnium musicorum organorum rectissimum est, nihil in se uel peruersum cōtinens, uel obliquum. Nec quod ex inferioribus locis in sonum concentus musici commoueretur, sed in formam dominici corporis constitutum organum, sine ullo inflexu deflexuúe directum est organū ex supernis commotum & impulsum, & in cantionem supernæ & cœlestis institutionis animatū, non humili & terreno spiritu, ut cætera terræ organa, personā. Non enim ille humilia atque terrena in ipso corporis sui organo prædicauit, sicut ipse restatus est: Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui autem de cœlo uenit, quæ uidit & audiuit, testatur. Per hunc ergo supernum spiritum deus cantatur in psalmis in forma dominici corporis, in quo cœlestis spiritus est loquutus, forma quoque terreni huius & musici, & ex supernis concinentis organi comparata. Non est autem ignorandum, discretum apud Hebræos numerum esse psalmorum, sed sine ordinis numerotatione esse conscriptos. Non enim illic primus, secundus, aut tertius, aut quinquagesimus, aut centesimus prænotātur, sed sine præscriptione aliqua ordinis numerique permixti sunt. Esdras enim, ut antiquæ traditiones ferunt, incōpositos eos, & pro autorum ac temporū diuersitate dispersos, in uolumen unum collegit & retulit. Sed septuaginta seniores secundum Moysi traditionem ad custodiam legis & doctrina in synagoga manentes, postea quàm illis à rege Ptolemæo transferendæ ex hebræo in Græcum sermonem totius legis cura mandata est, spirituali & cœlesti scientia uirtutes psalmorum intelligentes, in numerum eos atque ordinem redegerunt, singulis quibusque numeris pro efficientia sua & absolutione perfectis perfectorū & efficientium psalmorum ordinem deputantes. Et quanquam id ipsum ex singulorum psalmorum uirtutibus intelligi possit, tamen absolutissime in gestorum & temporum historia docemur, psalmorū scilicet collationes secundum perfectorum numerorum esse efficientiam ordinatas. Psalmus enim tertius secundum historiam quinquagesimo psalmo posterior est. Inscriptio nanque utriusque multo interuallo temporis ætatisque diuersa est. Nam ille quæ sub Vria & Dauid sunt gesta, complectitur: ille autem fugam Dauid Absalon filio suo olim persequente significat: & uirtus ac sacramentū numeri perficit, hunc & illum pro competentibus & sibi congruis numeris collocari. Inscriptio uero quinquagesimi psalmi secundum historiam quinquagesimi & primi psalmi inscriptione posterior est. Sed quinquagesimi numeri uirtus & perfectio exigebat, & Doech Idumæi impœnitens in Dauid odium postulabat, anteriorem postponi, & posteriore anteferri, ut remissio peccatorū in numero quinquagesimo collocaretur, & pœna perfidiæ numerum constitutæ remissionis excedens carere uenia, cum & tempus & numerum pœnitentiæ perdidisset. Nam cum in quinquagesimo, in quo est sabba-

Psalterium quid sit

Christi corpus psalterium est

Quotusquisque psalmus

Septuaginta addiderunt numeros

Mysteria numerorum in psalmis

ta sabbatorum secundum Iubilei anni præfotmationem peccatorum remissio sit constituta, competenter hic psalmus in quo pœnitentia antelata peccatorum remissio postulatur, in ordine est huius numeri collocatus. Tribus uero quinquagesimus psalmorum libris continetur, & hoc ex ratione ac numero beatæ illius nostræ expectationis existit. Nanq; qui & primæ quinquagesimæ & secundæ, deinde quinquagesimum psalmum, & tertiæ rursum quinquagesimæ in qua finis est, libri consummationē diligenter aduertat, prouidentiam dispositorum in hunc ordinem psalmorum cum dispensatione salutis nostræ intelliget conuenire. Cum enim primus gradus sit ad salutem, in nouum hominem post peccatorum remissionem renasci, sitq; post pœnitentiæ confessionem regnum illud domini in sanctæ illius ciuitatis & cœlestis Hierusalem tempora reseruatum, & postea consummata in nos cœlesti gloria in dei patris regnum per regnum filij proficiamus, in quo debitas deo laudes uniuersitas spiritum prædicabit, facile intelligimus in singulis psalmorum uirtutibus sub quinquagenariæ numero collocatis sacramentum dispensationis huius quinquagenariæ cōtineri. Esse autem hæc sabbata sabbatorum

Ogdas in euangelio septenarius numerus per septem in septuplum connumeratus ostendit. Quem tamen ogdoadem, quia dies eadem prima, quæ octaua secundum euangelicam plenitudinem in ultimo sabbato adiecta consummat. Et hæc quidem sabbata sabbatorum ea ab apostolis religione celebrata sunt, ut his quinquagesimæ diebus nullus neq; in terram strato corpore adoraret, neq; ieiunio festiuitatem spiritualis huius beatitudinis impediret: quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus dominicis est constitutum, qui ultra sabbati numerum per plenitudinem euangelicæ prædicationis accedunt. Nanq; cum in septimo die sabbati sit & nomen & obseruantia constituta, tamen nos in octaua die, quæ & ipsa prima est, perfecti sabbati festiuitate lætamur. Et dignum est hanc ogdoadis perfectam sacramentis cœlestibus uirtutem in psalmo eo qui octauo in numero dispositus est, contueri, cui pro torculari-

* bus adiectis est uasculis in nouos fructus præparatis, & ad feruentis musti liquorem continendum innouatis. Et numerus iste ad percipiendos fructus euangelicos caducis his corporum nostrorum uasculis reformatis secundum ogdoadem est euangelicam destinatus. Et hoc psalmi istius textus & sermo testatur. Ogdoadis quoq; istius uirtus, etiam in uirtute sexti psalmi & numeri, quo pro octauo oratio est continetur, & hoc numeri ratio perficit, ut ei in sexto pro octauo esset oratio, & in octauo titulus pro torcularibus adderetur. Tribus autem in numeris hæc torcularium superscriptio reperitur. Nam & octauus, & octogesimus, & octogesimustertius psalmus hunc habet titulum, ut in numeris perfectis perfectæ huius beatitudinis ordo consisteret, ita tamen, ut simplicem ogdoadem, & ogdoadis de-

Trias cadem sacramentum triadis, quæ à nostris trinitas est nuncupata, concluderet. Et hanc quidem ogdoadis perfectionem etiam in centesimo atq; decimooctauo psalmo cognoscere possumus. Namq; in octonum numerum per octonos uersus secundum Hebræos singularum literarum initia collecta sunt, sed & ipsa uirtus psalmi sacramentum ogdoadis edocet. Sunt autem in eo ogdoades uigintiduo. Nam octoni uersus singularum literarum initijs deputantur, & hoc ea ratione efficitur, quia psalmus iste perfectum uirum secundum doctrinam euangelicam consummat, per omnes uiginti & duas hebræi sermonis literas, sub sacramēto ogdoadis erudiremur. Et ea causa est, ut in uigintiduos libros lex testamenti ueteris deputetur, ut eum literarum numero conuenirent. Qui ita secundum traditiones ueterum deputantur, ut Moysi sint libri quinq;, Iesu Naue sextus, Iudicū & Ruth septimus, primus & secundus regnorū in octauum, tertius & quartus in nonum, Paralipomenon duo in decimum sint, sermones dierum Esdræ in undecimum, liber psal-

ber psalmorum in duodecimum: Salomonis prouerbia, Ecclesiastes, Cantica canticorum in tertiumdecimum, & quartumdecimũ, & quintumdecimũ: Duodecim autem prophetę in sextumdecimum. Esaias deinde & Hieremias cum lamentatione & epistola. Sed & Daniel, & Ezechiel, & Iob, & Hester, uiginti & duorum librorum numerum consumment. Quibusdam autem uisum est, additis Tobia & Iudith uigintiquatuor libros secundum numerum Græcarum literarum connumerare.

Tres linguæ

Romana quoq; lingua media inter Hebræos Græcosq; collecta, quia his maxime tribus linguis sacramentum uoluntatis dei, & beati regni expectatio prædicatur: ex quo illud Pilati fuit, ut his tribus linguis regem Iudæorum dominum Iesum Christum esse præscriberet. Nam quamuis multæ barbaræ gentes de cognitione secundum apostolorum prædicationem, & manentium hodie illic ecclesiarum fidem adeptæ sint, tamen specialiter euangelica doctrina in Romani imperij, sub quo Hebræi & Greci continentur, sede consistit. Consequens autem est, secundum octonarium hunc uiginti & duarum ogdoadum numerum, eum qui subiectus est, in quindecim canticis graduum psalmorum numerum contineri. Post perfectam enim illam præcedentiũ ogdoadum doctrinam hoc canticum graduum in quindecim psalmis, & duobus perfectis numeris oportuit cõuenire, hebdomade scilicet & ogdoade, id est, septimo & octauo numero. Nam per obseruantiam legis, quæ in hebdomade est constituta, & euangelicum profectum qui ogdoadis, & præsenti religione, & sperata expectatione perficitur, isto cantico graduum in cœlestia & æterna conscenditur. Nam & in templo per hunc numerum graduum principes sacerdotum in sanctorum sancta coscendebant, ut quia neq; hebdomas legis sine euangeliorum ogdoade, neq; ogdoas euangeliorum sine legis hebdomade uirum posset præstare perfectum, quisquis illa perfecte credidisset, in his perfectis & beatis sanctis sanctorum perfectum hunc uitum, qui in quindecim graduum cantico est, hebdomadis & ogdoadis numerum locaret.

Tituli psalmorum quid habeant mysterij

Quanquam uero hæc à nobis secundum numeros sine legis obseruatione complacitos, & in sacramento euangelico distributos ita dicta sint, tamen absolutius uniuscuiusq; numeri uirtutem ex superscripsionis psalmorum & dictorum ipsorum intelligentia consequamur. Sunt autem superscriptionum omnium tituli diuersi. Nam præter eos qui autorum suorum nominibus, aut causarũ uel temporum significationibus prænotantur, sunt alij quibus titulus in finem est: alij quibus tantum psalmus cantici, uel canticum psalmi, & necesse est diuersas causas diuersarũ superinscriptionum extitisse. Non enim sine causa tantum rerum diuersitate hic titulorum ordo conuenitur, ut nunc in finem, nunc psalmus, nunc canticum, nunc canticum psalmi, nunc psalmus cantici, ad distinctionem psalmi quæ subiaceat præferatur. Et quanquam in singulis quibusq; psalmis singularum quarumq; inscriptionum causas præstare nitamur, tamen ad compendium studiosæ intelligentiæ in breuem sermonem uirtutem superscriptionũ omnium coartamus.

Titulus in finem, quid uelit

Finis est, cuius causa cætera sunt, ipsum autẽ nulli alij causam suam præstat. Ob finem enim omnia, nihil uero aliud post finem. Nanq; ad finem tenditur, sed in fine definitur, ita finis & anteriorum perfectio est, & ex se nihil in aliquid aliud protendens, propria in semetipso ipsa possessio est. Psalmi igitur qui inscribuntur, in finem, tituli intelligendi sunt, ut ex perfectis atq; absolutis bonorum æternorum doctrinis & speciebus existant, quia ad ea quæ intus dicuntur, fidei se nostræ cursus extendat, & in his nullo ulteriore procursu ipso suo optatæ & adeptæ beatitudinis fine requiescat.

Psalmus, canticum, & similia, quomodo differant

In musicis uero artibus hæ sunt officiorum & generum uarietates. Psalmus est, cum cessante uoce pulsus tantum organi cõcinnentis auditur. Canticum est, cum cantantium chorus libertate sua utens, neq; in consonũ organi adstrictus

obsequium, hymno canoræ tantum uocis exultat. Canticũ autem psalmi est, cum
organo præcinente subsequens & æmula organo uox chori canentis auditur, mo-
dum psalterij modulis uocis imitata. Psalmus uero cantici est, cũ choro ante canen
te humanę cantationis hymno ars organi cõsonantis aptatur, uocisq; modulis præ
cinentis pari psalteriũ suauitate modulatur. His ergo quatuor musicæ artis gene-
ribus competentes singulis quibusq; psalmis superscriptiones sunt coaptatæ. Ex
uirtutibus autem psalmorũ, & ipsis doctrinæ musicæ diuersitatis causa uniuscu-
Psalmus iusq; superscriptionis ostenditur. In eo psalmo, in quo tantum psalmus inscribitur,
fidelium operum, & religiosorũ gestorum, aut doctrina, aut confessio continetur,
cum propheta cõmemorando quæ egerit, ad doctrinã nos gestorum similium in-
stituit, motu corporei organi nostri ad pios officiorũ usus temperato. At uero cum
Canticum Canticũ tantum in titulo ponitur, scietitia in eo spiritualis, & intelligentia cœlestis
arcani, quam quis per cognitionẽ sapientię consequitur, existit, cum cõmemoratis
fidei his operibus, solam doctrinã perfectæ de deo cognitionis ostendit. Non enim
statim omnis scientia in bono opere est, necq; rursum omne opus bonum ueram sci
Canticum entiam consequitur. De quo est illud, qui in tertio superscriptionũ genere & canti
psalmi cum psalmi, cum bonorum operum efficientiæ scientia & doctrina coniungitur.
Prius enim in bonis operibus uiuendũ est, ut perfecta posset ea quæ deinceps suc-
cedit diuini sacramenti esse cognitio, secundum id quod dictum est: Desiderasti sa
pientiam, serua mandata, dominus præstabit tibi eandem. Præstat ergo dominus
sapientiam his, qui per meritum operum gratiam intelligentiæ consequuntur. Ex
his ergo operum doc~inęq; studijs psalmi illius, qui cantico psalmi superscribitur,
Psalmus can- erit causa noscenda. Vbi autem est psalmus catitici, illic per cognitionis scientiam
tici usus boni operis tractatur, cum quando desideratã nobis fidelium gestorum effici
entiam præster anterior de deo adepta cognitio. Hæc igitur musicæ artis quadrifa
ria diuersitas, psalmorum est diuersitati coaptata, ut psalmus per organi corporei
motum in cõmemoratione gestorũ sit. Canticũ uero per sapientiæ cognitionẽ ha-
beat in se doctrinæ scientiã. Canticum uero psalmi est, cum præeunte gestorũ me-
rito cognitio præstatur. Psalmus deinde cantici, cum per adeptæ scientiæ cognitio
nem fidelium gestorũ opus inchoatur & geritur. Per has ergo superscriptionũ pro
prietates intelligentiã psalmorũ quærere oportebit, quia unicuiq; generi prophe-
ἀνεπίγραφοι tiæ in proprietate titulorũ unũquodq; genus musicę cõparationis aptatũ est. Eos
uero qui sine inscriptione ulla significationis alicuius habeantur, ut est primus uel
secundus, & cæteri cõplures alij, intelligendũ est ex doctrina spiritus sancti ad spi-
ritualem cognitionẽ generalis scientiæ fuisse cantatos, ut unusquisq; ex his secun-
dum fidei suæ synceritatẽ, rationem intelligentiæ spiritualis expeteret. Aliæ uero
superscriptiones, quæ aut res gestas secundũ historiã significant, aut tempora, aut
dies, aut aliud aliquid cõplexæ sunt, uel ex interpretatione nominũ, uel ex compa
ratione gestorũ, uel ex consimiliũ specie, ex quibus rebus psalmus cõsistat osten-
dunt, ut sicubi est pro die sabbati, aut pro occultis filij, aut pro die octaua, per cor-
poralem superscriptionũ significantiã spiritualis psalmi intelligat æditio: uel cum
illius Dauid, uel illi Dauid, uel Absalon, uel Saul, uel Doech in titulo sub gesto-
rum historia prænotantur, in eo per nominũ qualitates ut illi, uel illius Dauid, aut
per nominum uirtutes, ut est Absalon, & prophetiã quæ in psalmo sit, cõsequan-
Diapsalma tur. In diapsalma uero, quod interiectum in plurimis psalmis est, cognoscendũ est
quid demutationẽ sensus sub cõuersione modi musici inchoari, ut sicubi diapsalma in-
tercesserit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis musicæ
modulo cantari intelligendum sit, & de personis ac sensibus ubi diapsalma interce
dere reperiemus, rationẽ afferre tentabimus. Cæterũ modum musici disciplinam
conserua-

conseruare translatio Græca & Latina nõ potuit. Hæc autem in cõpendiosam breuitatem festiuis ad ipsam psalmorũ expositionem sermo collegit. Est aũt diligens perpensumq; iudicium expositionis psalmi uniuscuiusq; præstandũ, ut cognoscatur qua unusquisq; eorum claue intelligentiæ aperiendus sit. Nam liber omnis similis est urbi pulchræ atq; magnæ, cui complures ædes diuersæq; sint, quarum fores proprijs clauibus diuersisq; claudantur, quæ cum unum in locũ congestæ permixtæq; sint, uolenti unamquanq; ædem aperire, maximã ignaro afferant difficultatem, ut claues uniuscuiusq; ædis inueniat, aut familiaris scientia cognitã clauem cito ex copia illa cõgestæ in unum qualitatis eligere, aut ingentis laboris aptam & congruam clauem aperiendi uniuscuiusq; aditus inuenire, quia ratio & qualitas non sinat, nõ suas claues claustris disparibus coaptare. Itaq; secundum domini misericordiã aperiendi uniuscuiusq; psalmi clauem reperturi, huius ipsius primi psalmi aditum propria sua & congrua claue pandamus.

Carmen

Clauis psalmi

CLAVIS SIVE INTROITVS IN I. PSALMVM.

PRincipalis hæc in psalmis intelligẽtia est, ex cuius persona, uel in quem ea quæ dicta sunt intelligi oporteat, posse discernere. Non enim uniformis & indiscreta eorum est constitutio, ut non & autores habeant, & genera diuersa. Inuenimus enim in his frequenter personam dei patris solere proponi, ut in octogesimooctauo, cum dicitur: Exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, in oleo sancto meo unxi eum. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam eum excelsum super reges terræ. Personam uero filij in plurimis ferè introduci, ut in decimoseptimo psalmo: Populus quẽ nõ cognoui, seruiuit mihi: & in uicesimo primo psalmo: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Hunc autem primum psalmum uel ex persona patris, uel ex persona filij non posse intelligi, ipse absoluit & docet, cum in eo ait: Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. In eo enim psalmo, in quo personam patris designari meminimus, propria & apta memorantur, cum dicitur: Ipse inuocabit me, pater meus es tu deus meus, & susceptor salutis meæ. Et in eo quo filius loqui docetur, ipse se ex his quæ commemorat dictorum suorum profitetur autorem, dicens: Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Dum enim & pater dicit: inuocauit me, & filius ait: Populus seruiuit mihi, ipsos se esse qui de se loquuntur, ostendunt. At uero nunc cum dicitur: Sed in lege domini uoluntas eius, nulla domini persona de se loquentis ostenditur, sed alterius potius, beati eius scilicet uiri, cuius in lege domini uoluntas sit. Persona itaq; prophetæ, cuius ore spiritus sanctus loquitur, nunc esse noscenda est officio oris eius ad cognitionem nos sacramentis spiritualibus erudiens. Et cum hæc loquatur, quærendum est de quo uiro eum loqui intelligere debeamus. Ait enim: Beatus uir qui nõ abijt in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquã lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet, & omnia quæcunq; faciet, bene dirigentur. Multos uel præsenti sermone uel ex literis ac scriptis eorũ comperi ita sensisse de psalmo, quòd significari in eo dominus noster Iesus Christus atq; intelligi debeat, cuius beatitudo in his quæ subiecta sunt, prædicetur. Sed id nec modo, nec ratione docuere, bonæ quidẽ opinionis affectu, quia omnis ad eum prophetia est referenda psalmorũ. Sed ubi & quando ad eum prophetiæ ipsius sermo se referat, rationabilis scientiæ discernendũ est ueritate. Ea autem quæ in exordio psalmi posita sunt, minime personæ eius dignitatiq; cõueniunt, & incautã hanc ita prædi

Persona à quo & in quem

Augustinus docet hæc dicĩ persona patris

candi facilitatẽ ipſa illa coargũt, quæ cõtinentur in pſalmo. Cum enim dicitur: & in lege domini uolũtas eius, cum lex per dei filiũ lata ſit, quomodo ad eum ob id beatitudo referetur, quia uoluntas eius in lege domini fuerit, cũ dominus ipſe ſit lex? Quòd autẽ lex eius ſit, in pſalmo ſeptuageſimoſeptimo ipſe teſtatur, quod ait: Attendite populus in legem meam, inclinate aures ueſtras in uerba oris mei. Aperiam in parabolis os meum. Et hęc Matthęus euangeliſta ab eo eſſe dicta cõfirmat, dicens: Ideo in parabolis loquebatur, ut impleretur quod dictum eſt: Aperiam in parabolis os meum. Prophetiam ergo ſuam rebus dominus expleuit. Nam in his in quibus loquuturum ſe ſpoponderat, parabolis eſt loquutus. Id autem quod ait: Et erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, in quo comparatiue beatitudinis profectus oſtenditur, quomodo perſonæ eius poterit coaptari, ut ſit dei filio plantatum lignum beatius? ob quod beatus ſit, quia aliquando ſimilitudinem eius profectus beatitudinis conſequatur. Dehinc cum ſecundum Sapientiam & Apoſtolum, & ante ſecula, & ante tempora æterna ſit, & primogenitus omnis creaturæ ſit, & in ipſo, & per ipſum creata ſunt omnia, quomodo his rebus cum ſiet ſimilis, beatus eſt, quæ ab ipſo ſunt inſtituta? cũ neq; creatoris uirtus ad beatudinis ſuæ perfectionem comparatione egeat creaturæ, neq; primogeniti antiquitas in eo quod erit tanquã lignum, tempus præpoſteræ comparationis admittat. Id enim quod erit per expectandum adhuc tempus, nõ poteſt uideri ut aut fuerit, aut iam ſit in rerũ natura. Quicquid autẽ iam eſt, non eget dilatione temporis ut ad aliquid inchoëtur, quia antiquitate exordij ſui iam permanet. Itaq; quia hæc à diuinitate unigeniti filij dei domini noſtri Ieſu Chriſti intelligũtur aliena, uir ille hic à propheta beatus prędicari opinandus eſt, qui ſe ei corpori quod dominus aſſumpſit, in quo homo natus eſt, cõformem ſtudio æquitatis, & totius iuſtitię perfectione pręſtiterit. Et ſanè id intelligi oportere plenior pſalmi expoſitio monſtrabit. Specioſiſſimũ autem hoc & digniſſimum incipiendorũ pſalmorum ſancti ſpiritus ſumpſit exordium, ut humanam infirmitatem per ſpem beatitudinis ad innocens religionis ſtudium adhortaretur, ut ſacramentum dei corporati doceret, ut communionẽ gloriæ cœleſtis polliceretur, ut pœnam iudicij denunciaret, ut differentiam reſurrectionis oſtenderet, ut prouidentiã dei in retributione monſtraret. Perfecta ſcilicet conſummataq; ratione tantæ prouidentiæ ordinem inchoauit, ut hominum imbecillitatẽ ad fidei ſtudium beati uiri ſpes illiceret, ſpei beatitudinem comparata ligni ſimilitudo conderet, inſolentem impietatem intra metum denunciata impijs ſeueritas coërceret, meriti differentiam in conſilijs ſanctorum cõditionis ordo diſtingueret, dei magnificentiam in cognoſcendis iuſtorum uijs æquitas conſtituta monſtraret. Nunc & res ipſas & eorum uerba tractemus.

Quomodo igitur dicitur uitis & lux?

Summa argumenti totius pſalmi

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI in primum Pſalmum enarratio.

EATVS uir qui non abijt in cõſilio impiorũ, & in uia peccatorũ nõ ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ nõ ſedit. Sed in lege domini uolũtas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.) Quinq; generũ obſeruantiã beato uiro ſubeſſe propheta cõmemorat. Primã in impiorũ conſiliũ nõ eundi, alteã in peccatorũ uia nõ cõſiſtendi, tertiã in cathedra peſtilentiæ nõ ſedendi, tum deinde uolũtatis in lege domini ponendę, poſtremã in ea die noctuq; meditãdi. Ergo neceſſe eſt differre impiũ à peccatore, peccatorẽ à peſtilente, maxime cũ ſit impijs cõſiliũ, peccatori uia, cathedra peſtilenti. Dehinc cũ in cõſiliũ impiorũ eatur potius q̃ ſtetur,

Quinq; in beato uiro

in uia

in uia uero peccatoris ſtetur magis quàm eatur. Quarum rerum cauſas ut intelli/ *Impius & peccator quòd differat*
gere poſſimus diſcernendum eſt, quanto differat peccaror ab impio, ut per id intel
ligi poſſit, cur peccatori uia, & impio conſilium deputetur. Dehinc cur & in uia
ſtandum, & in conſiliũ eundum ſit, cum humana conſuetudo, & in conſilio ſtan/
dum, & in uia eundum eſſe decernat. Non omnis qui peccator eſt, & impius eſt.
Impius autem non poteſt non eſſe peccator. Et ſumamus ex uſu conſcientiæ com/
munis exemplum. Patres ſuos amare poſſunt filij, licet ebrioſi ſint, & laſciui, &
prodigi, & inter hæc uicia carent impietate, qui non carent crimine. Impij uero li/ *Impietas quid proprie*
cet in præcipuis ſint continentiæ frugalitatiſq; uirtutibus, omne tamen quod/
cunq; aliud extra impietatem erit crimen in contumelia parentis excedunt. Igi/
tur ſecundum hoc propoſitum exemplum, impium diſcerni à peccatore non du/
bium eſt, & impios quidem eos eſſe natura ipſa iudicij communis oſtendit, qui
cognitionem dei expetere faſtidiunt, qui nullum eſſe mundi creatorem irreligioſa
opinione præſumũt, qui mundum in hunc habitum ornatumq; fortuitis motibus
conſtitiſſe cõmemorant; qui ne quod iudiciũ creatori ſuo ob uitam recte crimino/
ſeue digeſtã relinquãt, uolunt ex naturæ neceſſitate ſe naſci, & ex eadem rurſum
neceſſitate diſſolui. Horum igitur omne conſilium fluctuans, incertũ ac uacuum
eſt, & in eiſdem ac per eadem ſine ulla conſiſtendi ſtatione defertur. Non enim
tenet modum definitionis alicuius. Creatorem mundi diſputatio docere auſa non
eſt. Cum enim quæras cur mundus factus ſit, & quando, & in quantum, & utrum
mundus homini, an homo mundo, & mors ob quid uel quouſq; uel qualis, circa
hæc impietatis ſuæ conſilia agitur ſemper, & uadit, loco conſiſtendi in his conſilijs
non reperto. Sunt & alia conſilia impiorum, eorum ſcilicet qui in hęreſim delapſi,
nec noui, nec ueteris teſtamenti legibus continentur. Quorũ ſermo in orbem ſem/
per & circulum erroris inflexus, nihil tenens, & in nullo cõſiſtens, indefinitæ ſcien
tiæ curſu recurſuq; iactatur. Quorum impietatis eſt, deum non ex dei ipſius pro/
feſſione, ſed ex arbitrij ſui uoluntate metiri, ignorantes nõ minoris impietatis eſſe
deum fingere quàm negare. A quibus cum requiras quo ſpei ac fidei ſuæ fine ſic
ſentiant, confunduntur, perturbantur, diſſimulant cum errant, & finem ipſum eius
de qua quæritur diſputationis euitant. Beatus ergo uir eſt qui in hoc impiorũ con
ſilium nõ abijt, id eſt, qui ipſam illam in hoc cõſilium eundi non admiſerit uolunta
tem; quia quæ impia ſunt uel cogitaſſe iam crimen ſit. Sequens autẽ eſt, ut qui in *Via peccatorum quid*
impiorum conſiliũ non abijt, in peccatorũ quoq; uia nõ ſtet. Plures enim ſunt qui
cum per confeſſionem dei ab impietate diſcreti ſunt, non tamen à peccato per id li
beri ſunt. In eccleſia quidẽ manentes, ſed eccleſię diſciplinã non tenentes, ut auari,
ebrioſi, tumultuoſi, procaces, ſuperbi, ſimulatores, mẽdaces, rapaces. Et ad hęc qui
dem nos uitia naturæ noſtrę propellit inſtinctus. Sed ut utile eſt, nos à uia hac qua
ferimur abſcedere, ſic neq; cõſiſtere illic, adhibito decedendi ex ea non moroſo re/
curſu. Et idcirco beatus uir eſt, qui in uia peccatorũ non ſtetit, natura quidem in ui
am hanc deferente, ſed ex uia hac fidei religione referente. Tertius quoq; hic ob/
tinendæ beatitudinis ordo eſt, in cathedra peſtilentiæ non ſedere. Sederũt in cathe *Cathedræ peſtilentia*
dra Moyſi phariſæi docẽtes, ſedit & Pilatus in tribunali. Cuius itaq; cathedræ ſeſ/
ſionem exiſtimabimus peſtilentẽ? Non utiq; Moyſi, dominus enim ſedentem po/
tius quàm ſeſſionẽ cathredræ improbandũ dicit: Super cathedrã, inquit, Moyſi ſe/
derunt ſcribæ & phariſæi, quæcunq; dixerint facite, quæ aũt faciunt, facere nolite.
Cathedræ huius ſeſſio peſtilens nõ eſt, cuius obedientia dominica autoritate præ/
cipitur. Illa ergo erit peſtilens, cuius cõtagiũ Pilatus manus abluẽdo deuitat. Mul
tos enim etiã in metu dei cõſtitutos, ſeculariũ tamen honorũ ambitio corrumpit,
& uolunt eccleſiæ legibus ſubditi, fori legibus iudicare. Sed quanquã ad hæc ipſa

officia

Secularia negocia periculosa clericis ac bonis

officia quæ agunt, ferãt secum religiosam uoluntatẽ, beneuolos sese cõtinentesq; præstando, tamen necesse est eorum in quibus diuersabuntur negociorũ quodam pestilenti contagio polluantur. Publicarum enim causarum ordo manere eos uolentes etiam in ecclesiasticæ legis sanctitate non sinit. Et quamuis religiosi propositi tenaces sint, tamen necessitate sedis obrentæ, cum ad contumeliam, cum ad iniuriam, cum ad pœnam cunctante licet uoluntate coguntur, facit eos necessitatis ipsius participes, cum tanquã lue morbida imbuuntur. Et idcirco hanc eorum cathedram pestilentiæ propheta cognominat, quia contagione sua uoluntatem religiosę mentis inficiunt. Sed beatitudinem uiri nondum, uel in impiorum consiliũ non isse, uel in peccatorum uia non stetisse, uel in pestilentiæ cathedra non sedisse, consummat. Possunt enim hæc & in seculari uiro reperiri, ut unum deum esse, creatorem mundi opinetur, ut à peccatis se per studium modestiæ, innocentiæ referat, ut honorum dignitatibus, priuatæ & tranquillæ uitæ ocium anteponat. Sed perfectum nunc deo uirum propheta conformans, & quem in magnis æternæ beatudinis constituat exemplis, non cõmunibus eum ad id docet usurum esse uirtutibus, sed his consummandũ esse, ut beatus sit, quę sequuntur: Sed in lege domini uoluntas eius.) Abstentio superiorum inutilis est, nisi in consequentia adhibeatur intentio, scilicet ut in lege domini uoluntas sit. Non expectat propheta ut metus sit.

Legis domini meditatio

plures enim intra legem metus cohibet, paucos uero uoluntas constituit in lege. Quia timoris est, non audere timenda negligere: perfectæ uero religionis est, præscriptis uelle parere. Et idcirco beatus ille est, cuius in dei lege nõ timor est, sed uoluntas. Sed deest interdum & aliquid uoluntati. Et perfectam beatitudinem solum uelle non obtinet, nisi uoluntatem sequatur operatio. Sequitur nanq;: Et in lege eius meditabitur die ac nocte.) Beatũ hunc uirũ cõtinua legis meditatio & indefessa cõsummat. Sed fortè id humanæ infirmitatis natura nõ patitur, per quam quiescendum, dormiendũ, cibo uacandum est, ob quæ à spe consequendæ beatitudinis ex necessitate naturalium decidamus, cum aliquando à meditatione diurna atq; nocturna negocij corporalis intercessione sit desinendũ. Simile quoq; huic dicto Apostoli dictum est: Sine intermissione orantes. Quasi uero nõ recuperãdo uires

Meditatio in factis est

suas naturæ nostræ necessitas possit sine interpellatione tẽporis semper orare. Meditatio itaq; legis non solum in uerbis legendi est, sed in opere & religione: neq; ut libros tantum & scripturas recenseamus, sed ut ea quæ scripturis ac libris cõtinentur, gestis rebusq; meditemur, & diurna nocturnaq; opera legem semper exerceant, ut illud apostoli est: Omnia quæcunq; facitis, in gloriã dei facite, siue cũ manducaris, siue cum bibitis, siue cum aliud agitis. Per hoc enim efficitur, ut sine intermissione oremus, cum per opera deo placita, & in gloriã eius semper exercita, sancti cuiusq; uiri uita omnis oratio fit, ac sic secundum legem noctu dieq; uiuendo, uita ipsa nocturna legis erit & diurna meditatio. Sed consummata uiri huius beatitudine, qui impiorum consilijs, & peccatorum uijs, & pestilentiæ cathedra se abstinens dei legem uolens die & nocte meditetur, docendum est quantus ei fructus acquisitæ huius beatitudinis sit futurus. Velle enim beatum esse, ex beatudinis ipsius expectatione proficiscitur. Sequitur nanq;: Et erit tanquam lignum quod

Et erit tanquam lignum

plantatum est secus decursus aquarum, quod fructũ suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet.) Ridiculum hoc fortè & ineptum comparatæ beatudinis creditur exemplum, in quo ligni plantatio secus decursus aquarum, fructus sui datio secundum suum tempus, & folium eius non defluens prædicatur. Hæc quidem secundum homines seculi nulla fortè existimabuntur. Sed uideamus secundum propheticam doctrinam, quanta in his ipsis rebus ac uerbis comparatæ beatudinis gloria condocetur, in libro Genesis ubi plantatum à deo paradisum legislator

gislator ostendit: Omne quoque lignum specie pulchrum & ad usum bonum productum esse monstrauit, esse quoque & in medio paradisi lignum uitæ, & lignum sciendi boni & mali exposuit, irrigari deinde paradisum flumine, quod postea in quatuor principia diuisum sit. Quod autem esset hoc lignum uitæ, propheta Salomon docuit, dicens de adoratione sapientiæ: Lignum uitæ est omnibus qui complectuntur eam, & qui incumbunt in eam sicut in domino. Lignum ergo hoc uiuens est, neque solum uiuens, sed etiam rationale. Rationale autem in tantum, ut fructum det. Det uero non confuse, non importune, sed tempore suo. Et plantatum hoc lignum est secus decursus aquarũ in possessione scilicet regni dei, id est, in paradiso, & unde flumen exiens in quatuor principia diuiditur. Non enim ait: Post decursus aquarum, sed secus decursus aquarũ, unde primum decursus aquarum diuisiones sortiuntur. Illic enim plantatum hoc lignum est quò latronem illum se domino confitentem dominus (qui sapientia est) introducit, dicens: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Et quia sapientiã, qui Christus est, lignum uitæ cognominari de sacramento futuræ corporationis & passionis prophetica autoritate docuimus, etiam ex euangelijs intelligentiæ huius est proprietas astruenda. Dominus nanque ipse se arbori comparauit, cum in Beelzebub dæmonia eum Iudæi ejcere dixissent: Aut facite, inquit, arborem bonam & fructus eius bonos, aut facite arborem malam & fructus eius malos. Ex fructu enim arbor cognoscitur, quia cum fructus esset optimus dæmonia ejcere, Beelzebub eum, cuius fructus pessimi sunt, esse dicebant. Huius quoque beati ligni non dedignatus est in se docere uirtutẽ, cum pergens ad crucem ait: Quia si in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Per humidi ligni exemplum nihil in se ariditati mortis obnoxium esse significat. Huic itaque ligno beatus ille uir similis fiet, cum translati latronis in paradisum modo secundum decursus aquarum & ipse plantetur, & fiet beata illa & non eradicanda nouella plantatio, quam in euangelijs dominus significat cum de aliena plantatione cõqueritur, dicens: Omnis plantatio quam non plantauit pater meus eradicabitur. Hoc enim lignũ dabit fructus suos. Vbicunque autem de fructibus arborum aliquid diuinus sermo significat, facere potius eas fructum quàm dare memorat, cũ ait: Non potest arbor bona fructus malos facere. Et cum secundum Esaiam querela de uinea est: Expectaui, inquit, ut faceret uuas, fecit autem spinas. Lignum autem dabit fructus suos arbitrio dandi & ratione moderatum. Nam in tẽpore suo dabit.) Et quo tandem tempore? Nempe eo de quo beatus Apostolus ait: Notum uobis facere sacramentum uoluntatis suæ, secundum beneplacitum quod proposuit in ipso in dispensationem plenitudinis temporum. Hoc ergo dispensationis est tempus, quo & accipiendi & dandi opportunitas temperatur, cum suum erit tempus, ut accipiant quibus dabit: temporis autẽ mora in plenitudine temporum pendet. Dispensatio enim dandi fructus plenitudini temporum seruatur. Et qui tandem hic dispendendus erit fructus? Nempe ille de quo idem Apostolus meminit, dicens: Et transformauit corpus humilitatis nostræ conformatum corpori gloriæ suæ. Hos ergo nobis fructus suos dabit, quos iam in eo quem sibi assumpsit, & qui significatur in ligno, homine perficit, quem in immortalitatis suæ naturam absorpta mortalitate transfudit. Erit ergo ut hoc lignum beatus ille uir, tum quando ipse in gloriam dei domino suo conformis adstiterit.

Prouer. 3. sed alijs uerbis

Christus arbor

Lucæ. 23. ὑγρῷ

In tẽpore suo

Folium autem ligni huius non defluet.) Nec mirum si folia eius nõ defluunt, cuius fructus dabuntur potius quàm decident, non maturitate depulsi, non ui exteriore decussi, sed rationalis officij dispensatione dimensi. Et quid in folijs significet ex comparatione rerum corporalium absolutum est. Nanque hanc esse naturam foliorum contuemur, ut ad custodiam fructuum fructibus ipsis circumiecta

Et folium eius non defluet

prorum.

prorumpant, ut quodam uallo tenera pomorum initia communiant. Doctrina er/
go uerborum dei quæ promissos nobis fructus conuestit, significatur in folio. His
enim uerbis spes nostræ inumbrantur, horum inter has seculi tempestates mun/
mine conteguntur. Non defluent igitur hæc folia, id est dei uerba, quia per domi/
num dictum est: Cœlum & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt.
Nihil enim ex his quæ à deo dicta sunt, dilabetur aut decidet. Quod autem hæc fo
lia ligni huius non inutilia sint, sed salutaria gentibus, sanctus Ioannes in Apocaly
psi testatur, dicens: Et ostendit mihi flumen aquæ uiuæ splendidum tanquam cry
stallum exiens de throno dei & agni, & in medio plateę eius, & ex utraq; parte flu
minis arborem uitæ, quæ facit fructus duodecies, singulis mensibus reddens fru/
ctum suum, & folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium. Cœleste sacramen/
tum ita per corporales species exponitur, ut rationem spiritualem corporalia ipsa
Fortè sic legendū, tamen ad comparationem inutilia sint quanquàm implere non possint, tamen ad corporata non mutilent. Conuenerat
enim dixisse ex utraq; parte fluminis demōstrati, arbores esse nō arborē. Sed quia
uitæ arbor ubiq; in sacramento baptismi una est, undiq; ad se uenientibus aposto
licæ prædicationis fructus subministrans, ideo ex utraq; parte fluminis una uitæ
arbor assistit, unus enim agnus est in throno dei uisus, & unum flumen, & uitæ ar
bor una, quę omnia in se complectuntur mysteria corporationis, baptismi, passio/
nis, cuius folia, id est prædicationis uerba salutem gentibus per doctrinam eloquij
Et omnia quæcunq; non decidentis impartiūtur: Et omnia, inquit, quæcunq; faciet bene dirigentur.)
Iam nō sicut in Adam domum eius & statuta perturbantur, quia ille constitutæ
immortalitatis beatitudinē peccato transgressæ legis amisit, sed per redēptionem
ligni uitæ, id est, dominica passione cum ipsi ligno uitæ similes erimus, iam quic/
quid in nobis fiet, æternum est. Aeternum autem cum beatitudinis sensu. Prospe/
rabuntur enim omnia illa quæ fient, non demutatione incerta, nō natura infirma,
cum incorruptio corruptionem, & æternitas infirmitatem, & forma dei formam
terrenę carnis absorpserit. Huic igitur plantato ligno in tēpore suo hos fructus su/
os danti beatus ille uir erit similis, ipse quoque in paradiso plantatus, ut plantatio
dei non eradicanda permaneat, in quo omnia à deo facta prospere dirigentur, nul
la deinceps demutatione uel infirmitatis nostræ eradicanda uel temporis. Demon
strata autem perfecta huius uiri beatitudine consequens erat quæ impios pœna
Non sic impij maneret, ostendere, Sequitur naq;: Non sic impij nō sic, sed tāquàm puluis quem
proijcit uentus à facie terræ.) Non est impijs cōparatiuæ huius beatitudinis spes
relicta, sed uagum eos, obtritum, uentilatū, dispersum & inquietum manet, ut ex il
la corporalis soliditatis firmitate decussi ludibrio pulueris differantur in pœnam,
non in nihilum dissolui, ut sit in his materies pœnalis, sed in inane ac leue aridūq;,
ut ludibriosæ pœnæ, & loco altero idem propheta meminit, dicens: Comminuam
eos ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearum delebo illos. Comparatio
itaq; ut beatitudinis, ita & pœnæ est constituta. Quod enim nullus labor est uen/
to puluerem dissipare, & quàm lutum in plateis ingredientes propè calcasse non
sentiunt, ita pœnæ illi inferni facile est impios delere atq; dispargere, quos pecca/
torum ratio & in lutum soluerit, & cōminuerit in puluerem, non relicta neq; sub/
stantia firmitatis, cum puluis & lutum sint, & per id quod puluis & lutum sunt, in
Al. tamen* natura*tantum pœnalis substantiæ reseruati. Et quia per hanc demutationem ob/
tritæ in puluerem firmitatis, non erit huius boni particeps, quod beato uiro ex fru
ctu ligni dabitur in tempore. Ideo consequenter adiecit: Propterea nō resurgunt
impij in iudicium.) Non abolitio his qui utiq; puluis erunt per id quod non re/
surgunt denunciatur, sed resurrectio his in iudicium denegatur. Non enim per id
quod non erunt, sensu pœnę carebit, quia lucri pœnam facit quod non subsistit ad

pœnam

pœnam. Subsistunt autem qui erunt puluis. Puluerem uero effici uel ariditate uel attritu nō est subsistendi amisisse naturam, sed in naturam alteram substitisse. Per id autem quod in iudicium non resurgent, absolutum est non resurgendi eos caruisse natura, sed resurgendi in iudicium perdidisse ordinem. Qui autem resurrectionis & iudicij ordo intelligēdus sit, dominus in Euangelijs ostendit, dicens: Qui credit in me, non iudicatur: qui autem nō credit, iam iudicatus est. Hoc est autem iudicium, quia lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Negligentem audientiam & incuriosam legentiũ facilitatem dicti dominici sermo perturbat. Cum enim dicit: Qui credit in me non iudicabitur, exemit iudicio fideles. Et cum subiecit: Qui autē non credit, iam iudicatus est, non admisit ad iudicium infideles. Ergo si credentes exemit, & repulit infideles, nec in hos nec in illos iudicij sorte permissa, quomodo conuenire sibi hoc quod tertium ait, existimatur: Hoc est autem iudicium, quia lux uenit in mundum, & dilexerũt homines magis tenebras quàm lucem? Non potest uideri locus relictus esse iudicio, cum neq; infideles, neq; fideles sunt iudicandi. Et hæc quidem ita esse auditoribus negligentibus & lectoribus incuriosis uidebuntur, cæterũ in se uerius ipsa uerborum proprietas dicti intelligentiã continet: Qui credit, inquit, non iudicabitur, quid enim necesse est iudicare credentem? Iudicium enim ex ambiguis rebus existit, & ambiguitate adempta, iudicij non desideratur examen. Ex quo ne infideles quidem necesse est iudicari, quia ambiguitas quum infideles sint nō resedit. Sed adempto in credentes non credentesq; iudicio, causam dominus iudicij & autores in quo iudicari necesse esset adiecit. Sunt enim aliqui inter impios piosq; qui medij sint, ex utroq; admixti, neutri tamen proprie, quia in id ipsum constiterint ex utroq; nec fidei admiscendi, quia sit illis aliquid infidelitatis insertũ: nec infidelitati deputandi, quia aliquid habeant & fidei. Plures nanq; dei metus in ecclesia cõtinet, sed eosdem tamen ad secularia uicia seculi blandimenta solicitant. Orant, quia timent: peccant, quia uolunt: Christianos se nũcupant, quia bona est spes æternitatis: gentilia agunt, quia blanda præsentia sunt: impij non manent, quia his dei nomen in honore est: pij non sunt, quia quæ pietati sunt aliena sectantur. Et necesse est ea magis diligant per quæ id quod se nuncupant esse non possunt, secundum nuncupationis uoluntatem, operũ uoluntate potiore. Et idcirco dominus posteaquàm credentes non iudicandos & nō credentes iam iudicatos esse dixerat, addidit: Hoc est autem iudicium, quia lux uenit in hunc mũdum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lumen. In eos ergo iudiciũ est, quod iam & in incredulos actum est, & in credentes nō necessariũ est, quia magis tenebras quàm lumen dilexerint, non quòd non dilexerint & lumen, sed quòd dilectio illis fuerit magis propensa tenebrarum. Præferri enim solet dilectioni ex comparatione dilectio, & hic iudiciũ est, quia cum dilexerit Christum, magis tamen tenebras dilexerũt. Hi ergo iudicabuntur, qui neq; ut pij non iudicabuntur, neq; iam fuerint ut impij iudicati, in quos ex prælata potius dilectione iudicium est. Et huius quidem euangelicæ dispositionis tenuit propheta rationē, dicens: Propterea non resurgunt impij in iudicio, neq; peccatores in consilio iustorum. Impijs iudicium, quia iam iudicati sunt, non relinquit: peccatoribus autem, quos superiori sermone discerni ab impijs docuimus, consilium iustorum, quia iudicandi sint, denegauit. Illos enim præiudicatos impietas facit, hos uero peccatum detinet iudicandos. Itaq; neq; impietas quæ iam iudicata est, peccatorum est permissa iudicio, neq; peccatores qui iudicandi sunt, iustorum qui nō iudicabuntur, meriti sunt digni esse consilio. Et huius differentiæ hinc ordo proficiscitur. Quia cognoscit, inquit, dominus uiam iustorũ, & uia impiorum peribit.) Consilium iustorum peccatores idcirco non adeunt, quia uiam iusto

Soli medij iudicabuntur

rum dominus cognoscit. Cognoscit autem non ignorationis scientia, sed dignatione noscendi. Neq; enim hæc in deo passionum humanarum demutatio est, ut aliquid aut cognoscat aut nesciat. *Quomodo deus cognoscat aut ignoret* Beatus apostolus Paulus qua ratione à deo cognosceremur exposuit dicens: Si quis est in uobis propheta aut spiritalis, cognoscat quæ scribo uobis, quia domini sunt: si quis autẽ non cognoscit, non cognoscetur. Eos ergo cognosci à deo ostendit, qui quæ dei sunt cognouerint, tunc cognoscendi cum cognouerint, dignationem scilicet cognitionis per meritum religionis cognitæ consequentes, ut quod cognoscitur non ignorantis profectus intelligatur esse, sed cogniti. Absolute autem dominus ostendit in Adam atq; Abraham peccatores se ignorare, cognoscere autem fideles. Nanq; Adę post peccatum dictum est: Vbi es Adam? Non quòd deus quem adhuc in paradiso habebat, in paradiso esse nesciret, sed quòd dum ubi sit interrogatur, indignus cognitione dei per id quod peccauit, ostenditur. Abraham ante diu ignoratus, scilicet ad quem septuagenarium dei iam fuit sermo, cum se per oblationem Isaac fidelem domino probasset, tali in diuinam familiaritatem dignatione suscipitur. Nunc cognoui quia times dominum deum tuum, & non pepercisti dilecto filio tuo propter me. Non ignorabat utiq; Abrahæ fidem, quam ei de generando Isaac credenti & ad iusticiam deputauerat. Sed qui magnum timoris sui dederat filium offerendo documentum, nunc cognoscitur, nunc probatur, nunc dignus est qui non ignoretur. Scit itaq; deus & agnoscit & nescit, cum Adam peccator nescitur, & Abraham fidelis agnoscitur, dignus scilicet qui à deo nihil utiq; ignorante noscatur. Cognita ergo est deo iustorum non iudicandorum uia, & idcirco peccatores iudicandi sunt eorum consilio. Impij autem in iudicio non resurgent, quia deperdita eorum uia, iam fuerint iudicati per eum qui ait: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio domino Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

Sine titulo apud Hebræos II.

VARE fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?) Plures nostrum ambiguos facit apostolica autoritas, utrum psalmum hunc cohærentem primo, & ueluti primi extremum putent esse, an uero subiacentem, & secundum potius connumerent. Nanque in Actis apostolorum primum hunc haberi, atque esse sub oratione beati Pauli ita docemur: *Actuum 13.* Nanq; uobis euangelizamus eam quę ad patres facta est repromissio, hanc deus expleuit filijs uestris, suscitans dominũ nostrum Iesum, sicut in psalmo primo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, cum suscitauit eum à mortuis amplius non regressurum in interitum. Ob hanc ergo apostolicam autoritatem errore scribentium fieri creditur, ut in ordine secundus psalmus iste numeretur, cum primus esse ipso doctore gentium testante noscatur. Cognoscenda itaq; ea ratio est, cur & à nobis secundus esse intelligendus sit, & ab apostolo esse primus ostensus sit. Medijs nanq; temporibus legis priusquã unigenitus dei filius ante secula manens deus, uerbũ homo nasceretur, poscente rege Ptolemæo septuaginta seniores libros ueteris testamenti ex Hebræis literis in Græcas transtulerũt. *Secreta legis Mosaicæ* Erat autem iam à Mose antea institutum in synagoga omni septuaginta esse doctores. *Non credo* Nam idem Moses quamuis ueteris testamenti uerba in literis condidisset, tamen separatim quædam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat. Cuius doctrinæ etiam dominus in euangelijs meminit, dicens: Super cathedram Mosi, inquit, sederunt scribæ & pharisæi, omnia ergo quæcunq; dixerint uobis seruate & facite: secundum uero facta eorum nolite facere. Doctrina ergo horum mansit in posterum, quæ ab ipso scripto

so scriptore legis accepta in hoc seniorum & numero & seruitio conseruata est. Hi itaq; seniores libros hos transferentes, & spiritualem secundum Mosi traditionem occultarum cognitionum scientiam adepti, ambigue lingua Hebraica dicta & uaria quædam ex se nunciantia, secundum uirtutes rerum certis & proprijs uerborum significationibus transtulerunt, doctrinæ scientia multimodam illam sermonum intelligentiam temperantes. Et ex eo fit ut qui postea transtulerunt, diuersis

Audi Hieronymum

modis interpretantes, magnum gentibus attulerint errorem, dum occulte illius à Mose * prophetæ traditionis ignari, ea quæ ambigue lingua Hebræa commemorata sunt, incertis ipsi indicijs æddiderunt. Ambiguitatis autem linguæ Hebraicæ unum afferemus exemplum, ex quo cætera istiusmodi esse atq; ut sunt, intelligantur.

Profectæ legendum puto

Bresith uerbum Hebraicum est: tres enim significantias in se habet, id est, in principio, & in capite, & in filio.

Bresith

Sed translatores septuaginta in principio æddiderunt, cæteris diuersæ transferentibus, & secundum hanc ambiguitatem hæc ab illis in omni translatione est facta confusio. Sed perfecta horum septuaginta interpretum autoritas manet. Primum quòd ante aduentum corporalem domini transtulerunt, nec adulatio interpretandi adhibita tempori arguitur, tanto anteriores interpretationis ætate, de hinc quod ipsi illi principes, doctoresq; synagogę & præter scientiam legis, per Mosem quoq; doctrina secretiori perfecti innotuerũt, non improbabiles esse arbitri interpretandi, qui certissimi & grauissimi erant autores docendi.

Aliud sentit Hieronymus

Hi ergo psalmos inter cæteros libros transferentes, & in numerũ redegerunt, & in ordinem collocauerunt, & diapsalmis distinxerunt, qui omnes secundum Hebræos confusi & habebantur & habentur. Horum igitur translationes Hebræis, tum lingua tantum sua utentibus, non erant necessariæ. Ipsis tamen omnibus diligenti & religiosa custodia obseruatis, quibus postea quàm dominus legem omnem sacramento & corporationis suæ & passionis & resurrectionis impleuerat, cum his libris quos regij ijdem translatores æddiderant collocatis, & fideliter consonantibus repertis, indissolubilis constituta est priuilegio doctrinæ & ætatis autoritas.

Fabula de cellulis septuaginta

Beatus ergo apostolus Paulus secundum promissionem suam Hebræus ex Hebræis, etiam secundum Hebraicam cognitionem & fidem, psalmum hunc primum esse dixit, translatorum distinctione non usus, cui maximum hoc prædicandi ad synagogæ principes studium erat, ut dominum nostrum Iesum CHRISTVM dei filium natum, passum, resurgentem, regnare in æternum, ex doctrina legis ostenderet. Tenuit itaq; hunc modum, ut Hebræus ipse & Hebræis prædicans Hebræorum consuetudine uteretur. Sed nobis translatorum utendum autoritate est, legem non ambiguitate literæ, sed doctrina scientiæ transferendum. Præstat autem nunc absolutissimam intelligentiam personæ temporis causæ apostolica autoritas. Nam quid in libro Actorum suorum de hoc eodem psalmo idem Apostoli senserint, uerbis ipsorum loquemur. Scriptum nanq; est: Et ipsis dicentibus domine, tu es qui fecisti cœlum & terram & mare, & omnia quę in illis sunt, qui per os patris nostri Dauid sancti pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersum dominum, & aduersum Christum eius. Conuenerunt enim in ueritate in ciuitate ista aduersus sanctum tuum filium Iesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus, & populus Israel facere quanta manus tua & consilium præscribit fieri. Et nunc domine respice in minas illorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum.

Actuum 4.

παῖδα filium uertit non puerum

Non ergo ambiguum est quid tanto anteriore tempore prophetiæ psalmus ostenderit. Nam permixtim sibi in Herode atq; Pilato gentes frementes & populi uana meditantes, in unũ cum ipsis suis principibus & regibus astiterũt. Cõmuni enim & prætoris & tetrarchę iudicio in dominũ confirmata dam-

mata damnationis est passio. Et quidem diligentet secundum propheticã scienti/a municuiq; generi & nomini singulorũ quorumq; uerborum est proprietas coaptata. Vt gentes fremuerint,imperito scilicet motu incōditoq; dei filium in corpore cernentes & odientes,quæ usq; adeo fremuerũt,ut coronã spineam cōpun/xerint,ueste regia indutũ salutatione atq; honore regis illuserint,harundine caput contuderint,aceto ac felle potauerint,lancea latus foderint. Cohors enim militum Pilato subditorum ex fremitu iræ intemperantis hæc gessit. Populi autem inania meditati sunt, id est,inani in doctrinis dei meditatione uersati,cum per meditatio/nem legis non intellexerunt qui prædicabatur in lege. Iam enim tum non tantum ex illa secundum carnem Abrahæ generatione synagoge populus abundabat,sed ex multis populis in nomine Israel populi nomine multorum populorum diuer/sitas continebatur. De hoc in Actorum libro ita scribitur: Erant autem in Hierusa/lem habitantes Iudæi, uiri timentes dominum ab omni gente quæ sub cœlo est. Populi itaq; isti meditati sunt inania, ex multis populis in unum populum con/gregati. Reges quoq; adstitetũt. Pilatus scilicet & Herodes,cum quibus reges ter ræ intelliguntur, & uterq; pro legum quibus præerant necessitate præsentiæ suæ adhibuit officium. Qui autem impio irreligiosoq; consilio multis cōuententibus aduersus dominum tractabant, hi principes conuenerunt in unum, frequenter sci/licet in domum Cayphæ, omnium sacerdotũ principibus congregatis. Deniq; re/ges terræ cognominati sunt, Herodes tetrarcha & Pilatus prætor, quia iure terre/ni imperij adstiterunt. Cæteri autem qui in unum conuenerunt,neq; principes ter ræ sunt,neq; principes sacerdotũ,quia nec ius regni sui prætori Romano & tetrar chæ obtinebant subditi, neq; ultra iam principes sacerdotum cognominari mere/bantur, quia impij in deum ac dominum ipsius sacerdotij extitissent. Et quia non ambiguum est,ex persona dei patris secundum apostolicã autoritatem psalmum cœptum esse, quippe cum dixerint: Qui per os patris nostri Dauid sancti pueri tui dixisti, idcirco ad intelligendam personæ demutationem ab interpretantibus interiectum diapsalma est, licet in libris Hebræorum non contineretur. Persona ergo quæ demutatur,apostolorum esse intelligenda est dicentium: Dirumpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsorum. Detestan tur eo necesse est quod arguunt. Horum ergo qui & fremuerunt, & inania meditati sunt,uincula di rumpunt, & iugum abijciunt. Et non ambiguum est quin differat iugum abijce/re & uincula rumpere, quod utrunq; utriq; superius memorato & generi & no/mini conuenit, & uincula gentium rumpant, iugum autem populorum abijciant: quia gentes peccatorum suorum uinculis colligantur à quibus absoluere se per in/fidelitatem non possunt, secundum quod dictum est: Fascijs peccatorum suorum constrictus est peccator. Iudæi uero iugo legis onerantur, quod à se Apostoli abij/ciunt,beato Petro dicente: Nunc uero quid tentatis dominũ ponere supra collum discipulorum iugum,quod neq; nos,neq; patres nostri potuimus portare? Hoc er go populorum iugum à se abijciunt, quia subditi ei fuerunt: uincula autem non si bi, sed gentibus dirumpunt. Et ita utriusq; sermonis ratio seruata est, ut ubi uincu la dirumpuntur, nullam personæ suæ significantiam addant: ubi uero abijciunt iu gum,illic dicendo abijciamus à nobis,non de alijs quàm de semetipsis locuti intel/ligatur,ut graui isto & intollerabili abiecto,suaui illi & leui ad quod inuitati sunt, euangelicæ sanctificationis se iugo subderent, gentium autem uincula per liber/tatem prædicationis abrumperent, secundum illud quod in eiusdem psalmi com/memoratione dixerunt: Et nunc domine respice in minas illorum,& da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum, hæ enim apostolicæ doctrinę omniũ in fi/delitatum & peccaminum laqueos abrumpunt. Et quia superius duplex persona

Persona pa tris contra Hierony mum

seruata

seruata est cum ait: Aduersus dominum & aduersus Christum eius, gemina quoque nunc ridentis & subsannãtis significatio cõsecuta est. Non enim discernitur contumelia alterius ab altero, neque discretus honor est religionis ad utrunque. Qui enim per geminam patris & filij secundum se legum amque naturam in gloriam diuinitatis unum sunt, unum etiã sunt uel in cõtemptus iniuria uel in honore reuerẽtiæ, & alter in altero aut honorificatur aut spernitur. Atque id ipsum dominus testatur dicens: Sicut pater suscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Nec enim pater iudicat quenquã, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes glorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filiũ, non honorificat patrem qui misit illum. Non distinguitur honor, non discernitur contumelia, æqua in utrunque religio expectatur. Et iniuria unius, cõtemptus utriusque est. Ita cum in uno uterque spernatur, qui unum sunt in diuinitate ambo per gloriam, unum quoque sunt in religione ambo per honorem. Et nunc qui aduersus dominum conuenerunt, cõuenerunt quoque aduersus Christum eius: & quos in cœlo habitans irridet, hos & dominus subsannat. Non quòd non & dominus esset semper in cœlo, quippe qui de se ipso testatus sit: Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Non abest ergo à cœlo, quia cum de cœlo descendent filius hominis manens atque loquens est: tamen cum hæc loqueretur in cœlo, descenderat quidem filius hominis, sed per naturæ uirtutem non aberat filius dei unde descenderat, neque se ex eo quod antea erat, tum cum homo est natus absumpserat, neque factus filius hominis, filius dei esse defecerat, sed à deo filius hominis, filius dei est, ut descendens de cœlo filius dei esset, & per uirtutem suæ substantiæ idem filius hominis esset in cœlo. Sed uolens propheta sub personæ distinctione significare patrem, qui filio suo etiam in filio hominis cõsistente in terris, in illa æterna sua sede ac beata maneret, & sine descensionis alicuius dispensatione requiesceret, ait: Qui habitat in cœlis irridebit eos, & dominus subsannabit eos. Vt per eũ qui irrideret habitans in cœlo intelligeretur, & dominus qui subsannaret è cœlo. Non differt autem subsannare & irridere: utrunque enim secundum uoluntatis affectum officio oris efficitur. Nanque secundum intelligentiã nostrã per corporales species diuinarum rerum sensus exponitur, ut subsannatio & risus in eludendis his qui aduersus dominum & aduersus Christum eius cõuenerant nominaretur, non quòd in incorporalẽ deum aut resolutio aut obductio oris incideret, sed ut ex naturæ nostræ consuetudine nosceremus quale in impios esset iudiciũ diuinæ uoluntatis. Subsannati ergo & irrisi sunt, nanque qui testes falsos concinnauerant, qui proditionem mercati erant, qui super se ac filios suos sanguinem eius receperant, qui crucifige clamauerant, qui descende de cruce si filius dei es dixerant, qui sepulchrum ob signauerant, qui resurrectionis silentium à militibus & famam furati corporis emerant, perdiderunt tantum impietatis suæ laborem, deus est quem crucifixerant, æternus est cuius sepulchrum obsignauerãt. Irridetur impietas dum ad illicita nititur, dum inconcessa expetit, dum quod obtinuisse se sperat amittit, dum deum esse quem tanquã hominem condemnat agnoscit. Ob quod competenter hoc sequitur: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos. Postea enim quàm resurgente à mortuis deo, in quem mors per speciem corporis quod assumpsit inciderat, temeritas infructuosę impietatis irrisa est, deus ad eos quos subsannauerat loquitur, eosque in indignatione conturbat. Ac priusquam qui iste iræ sermo & quæ hæc indignationis perturbatio sit ostendamus, admoneri legentes atque audientes oportet, ne aliquas demutationes passionũ perturbationesque motuum cadere in deum credant. Nihil enim in æternã illam & perfectam naturam nouum incidit, neque qui ita est, ut qualis est, talis & semper sit, ne ali

quando nõ idem sit, potest effici aliquid aliud esse, quàm semper est. Terrenę istud imperfectęq; causæ habent generis, ut demutabiles fiant cõuersione naturę, cum lætitiam mœror, placabilitatẽ ira, beneuolentiã offensa, æquanimitatem inuidia, & securitatem solicitudo perturbat. Sumus per hæc aliud aliquando quàm fuimus, cum eam quæ præsens sit mentis affectionem, subrepens per inconstantiã infirmitatemq; nostram motus appetitionis alterius inquietet, & ex eo quod fuimus, in id quod sumus cõuersio nos repẽtina demutet. Deus autẽ beatus atq; perfectus profectu nõ eget cui nihil deest, demutatione nõ nouus est, qui origine caret. Ipse est, qui quod est, non aliunde est, in sese est cum est, ad se est, suus sibi est, & ipse sibi omnia est, carens omni demutatione nouitatis, qui nihil aliud quod in se posset incidere per id quod ipse sibi totũ totus est reliquit. Ex huius igitur optima ac beneuola beatitudine, per dominũ nostrũ Iesum Christũ perfectæ omnes sunt cœlestium & inuisibiliũ creationes, spiritualium & corporaliũ cõstitutiones, nõ ut profectum sibi aliquem ex his, quibus originẽ impertiebatur, adquireret. Neq; enim quisquam eo indiget, quod ex se tribuit: aut per id proficit, cui ad id quod est autor est. Exteriora aũt sunt quæ afferunt profectũ, quia ea quæ inopiæ medentur aliena sunt. Deus igitur ex quo omnia sunt, nullo eorũ indiget, quibus id quod sunt esse largitus est, omnia uero ad profectũ eorum quæ gignerentur creauit. Et quia longus erit sermo, si etiam de cœlestibus & inuisibilibus inchoëtur, ex nobis ipsis ad quos prophetiæ psalmus est, tractemus. Hominem nõ quod officio eius in aliquo eguerit instituit, sed qui bonus est participẽ beatitudinis suæ cõdidit, & rationale animal in usum largiendæ ęternitatis suæ uita sensusq; perfecit, & hoc ipsius dictis absolute intelligitur. ait enim: Sed nunc Israël quid dominus deus tuus poscit à te, nisi ut timeas dominũ deũ tuũ, & ambules in omnibus uijs eius, & diligas eum, & seruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & custodias præcepta domini dei, & iustificationes eius quæ ego præcipio tibi ut bene sit tibi. Nullum à nobis, nisi innocẽtiæ, & religionis, & fidei obsequiũ deus postulat. Amari se à nobis exigit, non utiq; amoris in se nostri fructũ aliquem sui causa ipse percipiens, sed amore ipso nobis potius qui eum amabimus profuturo. Nam amari se, sibiq; nos obsequi idcirco (at nobis expetit) ut digni beatitudinis suæ ac bonitatis munere per meritũ amoris sui & obsequij iudicemur. Bonitatis aũt usus ut splendor solis, ut lumen ignis, ut odor succi, nõ præbenti proficit, sed utenti. Quod ergo sumus, profectus noster est potius quàm eius, qui nos in id quod sumus instituit, quia deus bonorum eorum quę in se sunt æterna non inuidens, in sensum nos atq; usum beatæ suæ bonitatis assumit. Sed qui perfectus ac bonus est, bonitate in nos ac beatitudine sua nõ sine ratione ac modo usus est. Nam unicuiq; nostrũ libertatem uitę sensumq; permisit, non *necessitatem alterutrũ affigiens, ut unumquenq; ex natura bonum malumue esse lex cogeret, sed qui nos per beneuolentiã utendæ beatitudinis suæ creasset, profectum nobis ad id meritũ uitæ innocentis honestęq; constituit. Quid autẽ honoris ac præmij bonitatis necessitas mereretur, cũ malos non esse uis quædam nobis conferta non sineret? uoluntati ergo permissa bonitas est, ut præmiũ sibi uoluntas bonitatis acquireret, ut esset nobis æternæ huius beatitudinis profectus atq; usus ex merito, non necessitas indiscreta per legẽ. Et quanquàm nos ad uoluntatem bonitatis, id est, ad bene honesteq; uiuendum per spem promerendæ & utendæ suæ bonitatis illiceret, pœnam tamen deuitatę & contemptæ bonitatis adiecit. Vt cum libertatem nobis uoluntatis ad bonitatẽ promerendam reliquisset, quia meritum necessitas naturæ non haberet, libertatẽ ipsam quotidie propositus è contrario pœnæ terror argueret. Atq; ita & per rationem æqui atq; iusti ad meritum pręmij permissa libertas est, & per bonitatẽ dei uis libertatis

Liberum arbitrium

*Forte necessitate in

metu cõstitutionis arctata est, ut bene uelle meriti spes moneret, malum nolle propositæ ultionis pœna suaderet. Itaq; his quibus ex uoluntatis libertate malina magis placuit, ultio constituta ira esse dei creditur, nõ quia indemutabilis illa dei quieta natura motu impetus turbidi incalescat, sed quòd ille qui per constitutionẽ pœnæ maneat in pœnam, sentiat sibi autorẽ huius constitutionis iratum. Pœna enim patientis, ira esse creditur decernentis. Atq; ira irascitur deus, cum per pœnæ dolorem iram decreti in se sentiat esse punitus, quæ non per demutationem naturæ in iram ex placabilitate commota est, sed ex constitutione pœnæ ira sit puniendis. Hanc autem pœnæ constitutionem, iram nuncupari atq; esse, Ioannes in euangelio ostendit, dicens: Natio uiperarum, quis monstrauit nobis fugere à uentura ira? Cum enim debitum illis esset, ob impietatem suam pœnę constitutione puniri, itam tamen hanc futuram pœnitentiæ confessione fugiebant. Apostolus quoq; irę huius ita meminit, dicens: Quia si cum adhuc peccatores essemus Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati nunc per sanguinem eius liberabimur ab ira per illum, iram uidelicet pœnam manentis constitutionis ostendens. Non itaq; ad demutationem deus mobilis est, neq; ad aliud ex alio transferendus, certæ ipse cõstantisq; naturæ est. Manet ut est quippe qui dixerit: Ego sum qui sum, & non demutor. Beata illa & perfecta æternaq; uirtutis bonitas non patitur conuersionem, nec demutatur ex alio in aliud motu accidentis instinctus. Et hoc idem hic sancto spiritu loquens propheta testatur, dicens: Deus iudex iustus, fortis & magnanimus, nunquid irascetur per singulos dies? Nisi conuersi fueritis, gladium suum uibrabit, & arcum suum tetendit, & parauit illum: Et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. Non ergo ad iram magnanimus demutatur, sed potens iudex pœnam decreuit ad culpam. Nam non conuertentibus gladium uibrabit, & arcum tetendit, & in eo parauit uasa mortis, & sagittas suas arsuris operatus est. Operatus autem est non ad motum repentinæ iræ, quæ per cupiditatem ulciscendi subito accensa sit, sed operatus arsuris est, qui per impœnitentem uoluntatem ipsi se constituent urendos. Et his qui non conuertuntur, gladius uibratus est, non ex demutatione iræ perimendos ad singulos. Neq; enim qui magnanimus est per dies singulos irascitur, sed quia iudicium decreuit, gladius eius ex pœnæ constitutione iam promptus est. Ipsa autem pœnalis iudicij spiritualia ministeria in gladio, arcu, sagittisq; memorantur, quia præparata habentur arsuris. Non ex motu iræ temporariæ præparantur, sed ea ex decreti cõstitutione temperatissima deus bonitatis suæ æquabilitate moderatus est, non occultam scilicet constitutionis ipsius huius seueritatem & incognitam relinquendo, terroremq; eius denunciationibus præmonendo, & ipsam illam constitutam, licet longa tamen ad peccati pœnitentiam dilatione remorando, atque ideo posteaquam fremuerant gentes, & adstiterant reges, posteaquàm inania meditantes populi in unum conuenerant aduersus dominum Christumq; eius, & posteaquàm irrisi subsanatiq; sunt, subiectum est: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos.) Qualiter autem loqui semper in ira sua dominus solitus sit, unum propheticæ doctrinæ grauissimum & maximum afferemus exemplum, Esaia dicente: Audite uerbum domini principes Sodomorum, attendite uerbum domini populus Gomorræ. Quò mihi multitudinem hostiarum uestrarum dicit dominus, plenus sum. Holocausta arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hircorum nolo. Nec si ueniatis apparere in conspectu meo, quis enim exquisiuit hæc de manibus uestris? Calcare aulam meam non apponetis: si afferatis similaginem, uanum est, thymiama abominatio est mihi. Neomenias & sabbata & diem magnum non sustineo. Ieiunia & ferias

Ira dei qu id

& Neomenias uestras & festiuitates odit anima mea. Facti enim mihi estis in abundantiam, iam nõ sustineo peccata uestra, & si extendatis manus, auertã oculos meos à uobis, & si multiplicetis precem, non ex audiã uos: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et hæc quidem atrocia & plena iræ principes Sodomorũ generosam Abrahæ familiã nuncupari, populum Gomorræ electum, in hæreditatem Israël dici, improbabiles esse hostias, abominabiles solennitates, pertæsa ieiunia, auertendi ab conspectu adeuntium oculi, obstruendæ ab auditu precantium aures, quia manus sanguine plenæ sunt. Quid hac comminatione grauius est? Quid his minis seuenus? Sed uideamus qualiter in ira sua deus loquitur. Sequitur enim postea quàm dictum est, manus uestrę sanguine plenę sunt: Lauamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis uestris, à conspectu oculorũ meorũ. Discite bonum facere, exquirite iudicium, liberate iniuriã accipientem, iudicate orphano, & iustificate uiduam, & uenite arguamur, dicit dominus. Et si fuerint delicta uestra sicut fœnicium, ut niuem dealbabo. Si autem fuerint ut coccum, ut lanam candidã efficiam. Et si uolueritis & exaudieritis me, quæ bona sunt terræ mãducabitis: quod si nolueritis, neq; audiueritis me, gladius uos cõmedet. Os enim domini locutum est. Sequitur terrorẽ benignitas, & quibus iam ultio criminis debita est, his adhuc superest pœnitentis conscientiæ beata confessio. Non enim statim deus in ira sua perimit, sed loquitur, & dissimulata adhuc pœna tantũ in indignatione perturbat. Qui enim ut coccum & fœniciũ erant, redundanti in manus sanguine decolores, in niuem dealbescent, eruntq; ueste beati uelleris candidati. Et hæc quidem ex autoritate testamẽti ueteris præsumpta sunt, uideamus an etiam in nouo dei ira talis esse intelligatur, ut saluet. Nanq; Ioannes eos quos esse nationẽ uiperarum ob maliciam paternæ in se impietatis exprobrat, ita ad salutem monet: Facite dignũ fructum pœnitentiæ. Et rursum dominus ipse: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Frementibus autẽ aduersus se, & non tantum in passione, sed etiam post passionẽ, non dico in unum cõuenientibus, sed persecutionem ecclesiæ, apostolorũ fugam, cædem martyrum spirantibus, deus sic loquitur iratus: Saule Saule, quid me persequeris? Ait autem: Quis es domine? Dominus uero: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. At ille tremẽs & pauens in eo quod sibi acciderat, dixit: Domine, quid me uis facere? Hic loquitur iratus, sic in indignatione conturbat, cum quibus ob meritum impietatis pœna decreta est, ipsis per ammonitionem desinendi mali, metus & terror affertur. Sed ne ipsam quidem principalem & maximã loquendi in ira & indignatione conturbandi prædicationem prætermisit propheta. Nanq; post id quod ait: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in forore suo cõturbabit eos, ut ostenderet qui ille iræ sermo esset, & quę ex eo conturbatio gigneretur, adiecit: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum eius. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionẽ tuam terminos terrę. Reges eos in uirga ferrea, tãquam uas figuli confringes eos.) Iratus loquens atq; in indignatione perturbans, & irascendi modum temperat & loquendi. Nam neq; iram dissimulat potestate prælata, neq; à bonitate sua excidit terrore præmisso, ut ad pietatẽ nos metus eius, cuius potestas esset demonstrata, uocaret. Cõturbantur ergo frementes & uana meditantes, cum regem sciunt, cum filium dei audiunt, cum possessorem eum finiũ terræ, & heredem esse gentium discunt, cum regendi ius in uirga ferrea & eius esse cognoscunt, cum modo ac facilitate uasis figuli comminuendos populos intelligunt. Sic loquitur iratus, sic conturbat indignans, non puniens admissam impietatem, sed impœnitentem ad pœnitentiæ confessionem commemoratæ potestatis

terrore

terrore perturbans. Quanquàm uero per spiritum prophetæ pro gerendis gesta memorauit, quia solitus sit non per ambiguam prouidentiam gerendorum deus futura pro præteritis significare, absolute intelligi possit, omnia hæc ex persona unigeniti filij dei domini nostri Iesu Christi dicta esse, & infidelitas maxima sit, tre pidum ad hæc sensum ambiguę opinionis afferre, tamen etiam euangelicis atque apostolicis doctrinis ostendendum est, nihil eorum propheram quæ gerenda prædicanda essent non antea prophetasse, maxime cum non exiguus ignorantibus atque simplicibus error oriatur in eo quod dictū est: Ego hodie genui te. Cum enim ante tempora unigenitus dei filius maneat, non conueniens esse intelligitur, ut in die genitus sit, cum dies omnis in tempore sit. Tempora enim secundum præscriptam nobis à Mose cognitionē in hunc suū motū atque cursum ab origine seculi & constitutione dimensa sunt, cū per momenta & horas & menses, & annū reuolubili in se successione discreta sunt, institutumque est tempus & ex tēpore, quia omnia tempora mutua temporū substitutione & gignit & terminat. Atque ob id dies in tempore est, per quam tempus uniuersum & inchoatū definit, & desinens inchoatur. Vnigenitus uero filius dei, ut dei uerbum est, ita deus erat uerbum, non cum temporibus est, sed ante tempora: nō in aliquo, sed ante omnia est. Erat enim cum tempora facta sunt, quippe qui ea fecerit, Erat ergo semper. Non enim est definitus in tempore, non subiectus in numerū, sed per quem est eorum omnium quæ & sunt & esse dici possunt, origo, ipse ille ex infinitæ æternitatis suæ ortu, ut ab æterno genitus est persistit. Vt igitur dicti prophetici, quo ait: Ego hodie genui te, ratio possit intelligi, adhibenda nobis est euangelica & apostolica atque prophetica autoritas, ut uel propheta de Apostolo, uel Apostolū de propheta intelligamus. Tenendus autem idem euangelicorum dictorum ordo qui psalmi est. Nam idem primus est. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Et nescio cui Christum regem esse ambigere sit tutum, latrone hoc ipso in crucis passione profitente: Memento mei domine, cum ueneris in regnum tuum. Sed non sufficit confessio latronis regem esse profitentis, testantur etiam adoraturi Magi cum interrogant: Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Testatur & Pilatus interrogans: Tu es rex Iudeorum? Profitetur & dominus respondens: Tu dixisti. Non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem, cum non sit nisi ex responsione confessio, ita neque se protulit professionis autorem, neque interrogatæ cognitionis ueritatem inuidit. Sed non sufficit respondisse quòd rex sit, audiamus etiam illud, & qui sit iste qui rex est. Princeps nanque sacerdotum etiam cum adiuramento interrogat, dicens: Adiuro te per deum uiuum, ut dicas si tu es Christus filius dei. Et dicit illi Iesus: Tu dixisti. Interrogatio nunc quoque non improbatur, sed & iactantia & gloriatio spontaneæ professionis effugiatur. Quæsita tamen ueritas non negatur, ac sic uerecundia humilitatis & ueritatis confessio temperatur, ut sit & in responsione officiū, & in interrogatione cognitio. Sed expectandus est, qui tandem sit responsionis huius profectus, quòd Christus filius dei est. Nempe quid sequitur ad id quod dictum est: Tu dixisti: Verum dico uobis, amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis dei, & uenientem in nubibus cœli: qui filius hominis est, idem & filius dei est. Natura generositatis in filij hominis assumptione non deperit. Nam non idcirco non dei filius, quia & hominis est filius. Non enim diuinitatis fit decessio, cum humilitatis accessio: nec per consortium infirmitatis contumeliam uirtus excepit, quippe cum infirmitas honore sit donata uirtutis. Nam hominis filius à dextris dei assidet, ueniens cum cœli nubibus contuendus. Quo dicto prophetia consummatur illa, quæ dixit: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos

scabellum

scabellum pedum tuorum. Hic ergo rex super Sion montem sanctum dei constitutus est præceptum domini annuncians. Non super illum utiq; terrenæ ciuitatis montem, comploratæ scilicet & homicidæ & parricidæ Hierusalem, sed Hierusalem eius quæ in cœlis est, quæ mater est nostra, quæ ciuitas regis magni est, cuius, ut existimo, hodie incolæ sunt in passione domini resurgentes. Dei itaque præceptũ hic rex constitutus annunciat, ut uenturum eum cũ cœli nubibus meminissent, aduersus quem fremerent & conuenirent, ut per cognitionem diuini aduentus conturbati super contumeliam illusæ humilitatis corporeæ pœniterent. Tenet autem ordinem prophetiæ euangelica doctrina. Nam in eo ipso dictu utriusq; ratio continetur, huius scilicet dicti: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum eius. Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. Cum enim ait: Amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis dei, tempus quo filius hominis qui & Christus & dei filius, consessu dei dignandus esset ostendit, ut qui antea dei filius, tum quoq; & hominis filius esset, ut id quod tum filius hominis est, ad perfectum dei filium, id est, ad resumendam indulgendamq; corpori æternitatis suæ gloriam per resurrectionis potentiam gigneretur, quam gloriam à patre corporeus reposcebat. Qui enim in forma dei erat, formam serui acceperat, & acceptæ huic formæ serui, gloriam dei in qua mansit expostulat, dicens: Pater glorifica me apud temetipsum ea claritate quam habui priusquàm mundus esset apud te. Non noua quærit, non aliena desiderat, esse talis qualis fuerat postulat, sed precatur id se quod antea erat esse, gigni scilicet ad id quod suum fuit. Non erat autem idipsum totus, quod ut fieret precaretur, fieri autem totus non aliud quàm quod fuerat postulabat. Sed fit quod fuit, & quod non erat est futurus, ad id quod fuerat, id quod totum non erat quodam nouo ortu nascebatur. Exordio ergo hic resurrectionis suæ ad assumendam gloriam dies est, per quam ad id nascitur, quod ante tempora erat. Sed nascens ad id quod ante tempora fuit, id tamen in tempore nascitur esse, quod non erat, atque ideo filius hominis amodo assidens uirtutis dextris est uidendus, quia natura carnis post resurrectionem glorificata ad profectum eius quam antea habuerat claritatis prouehebatur, cum hominis filius consessurus patri & in immortalitatem corruptione carnis absorpta, & in uiuentem tunc, & non moriturum amplius dei filium nasceretur. Tenuit autem beatus Apostolus nouam hanc in eo tempore huius natiuitatis discretam ab ea quæ ante tempora est generationem & subdiuisam significationem. Nam cum de beata illa, & nullis circumscripta temporibus natiuitate dixisset: Primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso creata sunt omnia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia, primogenitum quoq; etiam ex mortuis in resurrectione commemorat, dicens postea: Primogenitus ex mortuis, ut fieret ipse in omnibus primatum habens. Nascitur enim ad id quod non erat, cum tamen id fieret quod fuisset. Est enim primogenitus ex mortuis qui erat primogenitus creaturæ, idcirco primogenitus ex mortuis ut maneret primogenitus creaturæ. Idem enim est primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ: non nunc aliud est atque antea fuit, quàmuis etiam aliud ipse fuerit ex alio, sed id quod ex alio etiam aliud fuit, in idipsum tamen unde antea extitit aliud est renatum. Nam qui natus ex uirgine homo est, erat & tum dei filius, sed qui filius hominis est, idem erat & dei filius. Natus autem rursum ex baptismo, & tum dei filius, ut & in id ipsum & in aliud nasceretur. Scriptum est autem cum ascendisset ex aqua: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed secundum generationem hominis renascentis, tum quoque ipse deo renascebatur in filium, profecto ut hominis filio, ita & dei in baptismate comparato.

Quomodo nascitur quod perficitur

Sed

Sed id quod nunc in psalmo est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, non ad uirginis partum, neq; ad lauacri generationem, sed ad primogenitum ex mortuis pertinere apostolica autoritas est. Nanque in libro Actuum apostolorum ita dictum est: Nosq; uobis euangelizamus eam quæ ad patres facta est repromissio. Hanc deus expleuit filijs nostris, suscitans dominum nostrum Iesum. Sicut & in psalmo primo scriptum est: filius meus es tu, ego hodie genui te. Cum suscitauit eum à mortuis amplius non regressurum in interitum. Vox ergo dei patris secundum Apostolum in die resurrectionis extitit, & uideamus an idipsum & euangelia sic doceant. Nanq; dominus resurgens tali ad apostolos usus est uoce: Data est mihi potestas omnis in cœlo & in terra. Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritussancti. Resurgens enim in cœlo & in terra ius omne sortitus est. In eo autem quod ait: Data est, poposcisse id quod accepit ostendit. Sequitur enim: Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.) Accepit ergo hęreditatem gentium quam poposcit. Poposcit enim cum ait: Pater, uenit hora, honorifica filium tuum, ut filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, ut omni quod dedisti illi det uitam æternam. Et rursum: Non pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per uerbum eorum in me. Hæc ergo hæreditas eius, ut omni carni det uitam æternam, ut omnes gentes baptizatæ atq; doctæ regenerentur in uitam, non iam secundum illam diuinam Moysi cantionem angelorum dominatui deditæ, neq; secundum eorum numerum diuisæ, sed in dominicam familiam susceptæ, & in domesticos dei deputatæ, & ex iniusto atq; peruerso iure dominantium in regnum æternum diuinumq; translatæ. Neq; adhuc tantum portio domini Iraël, neq; funiculus hæreditatis eius Iacob, sed gentes omnes secundum numerum angelorum ante diuisæ, nunc iam unius atq; unius. Omnis hæc uniuersitas gentium dei populus est, & æterna hæc omnium ex mortuis resurgentium. Primogeniti huius ex mortuis æterni hæredis hæreditas est. In eo autem quod adiectum est: & possessionem tuam terminos terræ, non est existimandum quòd id ipsum repetitus sermo significet, tanquam illi sola gentium terras inhabitantium donata possessio sit. Non enim ait: & possessionem tuam usq; ad terminos terræ, sed terminos terræ. Ab eo autem quod terminatur id quod terminat differt. Neque id ipsum est finitum atq; finire, neq; unum est, modum sumere, atq; moderari, quorum aliud interius modum accipit, aliud exterius quodam ambitu suo obiectuq; moderatur. Non enim ita in profundum demersa est terra, aut in latitudinem extensa, aut prolata in altum est, ut non undiq; secus, aut circumfusę, aut subiecentis sibi naturæ contineatur obiectu. Hanc enim infernæ uastitudinis demersa & immensa abyssus sustentat, hanc circũfusi & superni aëris spiritus inumbrat atq; ambit. Quod autẽ subiecta sibi abysso suspensa sit propheta testatur, dicẽs: Ipse super maria fundauit eam, & super flumina pręparauit illam. Et rursum. Qui firmauit terram super aquas. Et hanc immensam atq; infinitã uastitatẽ abyssum scriptura solita est nũcupare, cum Iona intra cetum orante dicitur: Abyssus multa circumfudit me. Atq; hæc quidem infinita immensitas quæ secundũ uerbi proprietatẽ in abysso significari intelligitur, spirituali diuinæ substantiæ est circumscripta uirtute, secundum illud apostoli: Quoniã in ipso & per ipsum, ipsi gloria in secula seculorum. Esse autem huius infernæ regionis uastæq; abyssi incolas plures, beati Ioannis Apocalypsi docemur, cũ nullus, neq; in cœlo, neq; super terrã, neq; infra terram obsignatũ librũ dignus est repertus aperire. Non utiq; de mortuis & in terram sepultis significate intelligitur, cũ ad tertij incolatus demonstrationẽ non qui intra terram, sed qui infra terram, neq; qui mortui sunt, sed qui uiuunt, illum in se

resignan-

resignandi libri habuerint autorem. Cum ergo possessio terræ finium domino donatur, non tam terra donatur quàm ea, quibus terra finitur. Terræ enim terminos quibus terra ipsa determinatur, accepit. Cuius rei sacramentum omne beatus apostolus Paulus (quippe cuius ore Christus de se est locutus) exposuit, dicens: Qui cum in forma dei esset, non rapinam existimauit se esse æqualem deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominis constitutus, & habitu repertus ut homo, humiliauit se factus obediēs usq; ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu curuetur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. In forma itaq; dei manens, formā serui accepit, scilicet ex deo homo natus, & post mortem crucis in nomen quod est super omne nomen exaltatur. In deum nanq;, quia nullum ultra deum nomen est, prouehitur, eiq; hoc petenti, id est, ut esset quod fuerat ante, donatur. Formam enim serui in forma dei manens sumpserat. Accepit deinde possessionem finium terræ, id est, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Non terrena sola, sed superna etiam infernaq; donantur, & ea quibus terra concluditur, & in gloria dei patris hodie genitus nascitur, id est, in manente antea dei forma per præmium mortis forma seruilis adhonestatur. Fitq; sub tempore noua, nec tamen inusitata natiuitas, cum ad resumendam gloriam dei patris qui ex forma serui erat, primogenitus ex mortuis nascetur. Sequitur deinde: Reges eos in uirga ferrea, tanquam uas figuli confringes eos.) Multis aut male opinantibus, aut uirtutem & proprietatem dictorum diuinorum ignorantibus, aduersa hæc esse bonitati dei uidentur, ut gentes quas filius dei in possessionē poposcit, & in hæreditatem accepit, terrore uirgæ ferreæ regat, & modo uasis figuli cōfringat. Neq; enim boni cuiusquā est dare & accipere perdenda. Et qui mauult peccatorum pœnitentiam quàm mortem, non existimatur secundum promissionē naturæ suæ esse facturus, si uirga ferrea confringat, quos dari sibi in hæreditatem poposcit. Et primū ne quis temerariæ huic & impiæ præsumptioni locus pateat, proprietates ipsæ uerborum in Romanam linguam translatorum cognoscendæ sunt. Nanq; id quod nobiscum est, reges eos in uirga ferrea, quanquā ipsum, reges, non tyrannicum, neq; iniustum sit, sed ex æquitatis ac moderationis arbitrio regiminis rationale demonstret, tamen molliorem adhuc regentis affectum proprietas Græca significat: quod enim nobiscum est, reges eos, cum illis est, ποιμανεῖς, id est, pastoraliter reges, regendi scilicet eos curam affectu pastoris habiturus. Ipse est enim pastor bonus, cuius nos sumus oues, pro quibus animam suam posuit. Non autem ius tyrannicum significari arbitremur in uirga, quæ in uirgæ nuncupatione proprietas sit, ex nouo & ueteri testamento noscendum est. Beatus Paulus ad Corinthios scribens, quos cum ex multis peccatis ad pœnitentiam moderata atq; utili adhortatione reuocabat, ait: Quid uultis, in uirga ueniam ad uos, aut in charitate & spiritu mansuetudinis? Nunquid Paulo ius prætorum erat, ut uirga cōminaretur, & cum officio lictoris ad ecclesiam Christi adesset? Non utiq; ita opinandum est, sed quia omnis dei sermo quo ex errore in ueritatem dei retrahimur, quo per cōminationem terroremq; iudicij ad innocentis & sanctæ uitæ uiam tegamur, uirga est nuncupatus, per quā intra disciplinam diuini metus cohibet timoratio, ac prouidentis rectoris monitu cohercemur. Beatus apostolus conditionē eligendi aduentus sui his quos monuerat adiecit, utrum mallēt eum in seueritate doctrinæ atq; obiurgationis adesse, an in spiritu lenitatis.

Hoc subolet Origeniacum quiddā. Nam in hoc opere Origenem sequutus est Hilarius

Virga apostolica sermo euangelicus

Quod utrumq; secundum modestiæ tenorē erat necessarium, ut obedientibus senior,

nior, insolentibus uero seuerior aduenirer. Et hoc quidem ex noui testamenti autoritate præsumptum est. Hanc autem uerbi doctrinā uirgam nuncupari ex ueteri ita cognitū est, cum dicitur: Virga directionis, uirga regni tui: quia hæc eadem est uirgæ directio, qua per doctrinam in æquam uiam utilemq; dirigimur. Et quæ uirga regni est, necesse est ipsa illa doctrina sit regni, ipsum autem dominum nostrum ob doctrinæ suæ utilem ac moderatam prædicationē uirgam nuncupatum ita accepimus, dicente Esaia: Exiet, inquit, uirga de radice Iesse. Ac ne tyrannicā in eo se ueritatem per uirgæ nuncupationē auderet quisquàm opinari, continuo propheticus sermo adiecit: Et flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, ut uirgæ seueritatē floris suauitas temperaret, cum unicuiq; nostrum doctrinæ terror regimen perfectæ beatitudinis ammoneret. In hac ergo uirga reget datas sibi gentes, non corruptibili, nō caduca, non fragili, sed ferrea, id est, ualidissima, & pro naturæ suæ soliditate firmissima. Hæc ergo uirga ferrea reget, ita ut confringat & conterat. Nam magis hoc secundum Septuaginta translatores Græcitatis proprietas enunciat, ita scriptum esse, συντρίψεις: sed siue conterat, siue confringat, nō idcirco existimandus est hæreditatē poscere, ut eam ad perdendū atq; abolendum cōfringat & cōterat, quippe cui cor cōtribulatum sacrificiū sit optimum. Contritio ergo illa siue confractio est, quæ in nobis corporeas uoluptates & secularium uitiorum incentiua cōminuit, dignosq; nos dignatione domini præstabit, secundum dictum prophetæ: Cor contritum & humiliatū deus non spernet. Comparata autem uasis figuli confactio, quantam absolutionē intelligentiæ huius impartitur. Non enim sine causa quos in hæreditatem poposcit uirga ferrea regens tanquam uas figuli confringet, nisi quòd cōparationis exemplo fragmenti istiusmodi damnum proficere in restaurationem eiusdem uasis ostendit. Qualis autem à deo secundum uas figuli nostra confractio sit idem docuit per Hieremiā prophetam, dicens: Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies uerba mea. Et descendi in domū figuli, & ecce ipse faciebat opus super lapides. Et cecidit uas quod faciebat in manibus eius, & ipse fecit uas aliud secundum quod placuit in conspectu eius ut faceret. Et factum est uerbum domini ad me dicens: Si secundum figulum hunc non possum facere uos domus Israël: Ecce sicut lutum figuli uos estis in manibus meis. In summa, loquar super gentem & super regnum ut feriam eos & perdam, & si conuersa fuerit gens illa à malis suis, pœnitebo de malis quæ cogitabam facere illis. Et in summa, loquar super gentem & regnum, ut reædificem & plantem. Et facient mala ante me, ut ne audiant uocem meam, & pœnitebo de bonis quæ locutus sum facere illis. Sic petitas atq; obtentas hæreditatis suæ gentes deus confringet & conteret ut reformet: confringit enim deus in omnibus omnes inexplebiles cupiditates, & illecebrosas lasciuias, & feruentes iras, & inanes superstitiones, & tumentes fastus, & impias opiniones. Reformat autem nos ad rationabilem uitæ usum contemptu pecuniæ, luxus pudore, iræ moderatione, ueri scientia, cōmunione uiuendi, religionis officijs, cum per doctrinæ regimen terroremq; iudicij in has uirtutes post uitia illa reuiuiscimus. Non ait: Tanquam uas figulus confringes, ne per testæ fragmentum irreformabile uas posset intelligi, sed ait: uas figuli, quod in ipsa artificis molitione uas fieret, ut secundum prælatū exemplum prompta esset confracti eiusdem uasis ex artificis uoluntate reparatio. Sed irrationabilis materiæ uas etiam sub alia intelligentia ad rationē humanæ uoluntatis aptum est, homines quidem per hæc uitia sua cadere, sed si in his pœniterent, id est, si ab his desinerent, se quoq; deus in his quæ ad pœnam causas huius constituerat pœniteret. Non quòd hic motus mentis secundum humanā naturam in deum caderet, sed quia hominis gestorū pœnitentia modus est gerendorum. Pœnitentiam

quocꝫ suam deus memorat ad pœnam, quia puniri desinerent qui esse impij destitissent. Vt ergo figulo promptum est, amissum uas ad eandem, uel quam uolet speciem reformare, ita deo facile est post uinorũ casus uolentes se erigi per doctrinæ suæ institutionem ad pietatem ex impietate reparare. Sed & illa tanquã uas figuli non ignoranda cõfractio est, tum cum his corporibus dissolutis, & casu mortis confractis pro uolũtate artificis restauratio afferet. Quod utrũcꝫ propheticus sermo significasse eodem dicto uidetur. Nam cum pœnitentiam utilem in his quæ ante agebantur ostendit, præsentis huius uitæ & corporalis ex uitijs in uirtutẽ nouam quasi instaurationem docet esse oportere, ira in eos dei sicuti criminum uoluntate cessante. Et quanquã id ex figuli cõparatione protulerit, tamen cum de eodem figulo ait: Et ipse fecit uas aliud secundum quod placuit in conspectu eius, significari etiam intelligitur illa, quæ secundum dei uoluntatẽ resurgentiũ corporũ instauratio est futura: prout enim ei placet, & conspectu eius dignum est, confracta reparabit, nõ ex alia aliqua, sed ex ueteri atcꝫ ipsa originis suæ materie speciẽ illis complaciti sibi decoris impartiẽs, ut corruptibiliũ corporũ in incorruptionis gloriam resurrectio, non interitu naturam perimat, sed qualitatẽ conditione demutet. Non enim aliud corpus quamuis in aliud resurget, Apostolo dicente: Seminatur in corruptelam, resurget in incorruptionem: seminatur in ignominiam, resurget in gloriam: seminatur in infirmitatem, resurget in uirtutem: seminatur corpus animale, resurget spirituale. Fit ergo demutatio, sed non affertur abolitio. Et cum id quod fuit, in id quod non fuit surgit, non amisit originem, sed profecit ad honorem. Confringi itacꝫ nos tanquã uas figuli, uel nunc, uel tunc gaudeamus, ut & nunc modo figuli uasis commortui & consepulti domino in baptismate in nouitate uitæ ambulemus, & in nouum Christi hominem deposito uetere renascamur, ut tunc per hunc nouæ natiuitatis profectum in beatam illam ac deo placentem iteratæ reparationis nostræ speciem reformemur. Cuius boni non ignarus propheta, post hæc hortatur & dicit: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne fortè irascatur uobis dominus, & pereatis de uia iusta. Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.) Doctrinæ hic ordo utilissimus est, ut eorum in quæ nos adhortatur, beatitudinem cognitam præstet, quia difficile sit animum ac spem ad ignorata protendere. Volens igitur propheta ad eorum nos quæ superius cõmemorauerat, intelligentiam coarctari, intelligentiæ ipsius honorem ante memorauit, dicẽs: Et nunc reges intelligite, eos scilicet qui intellecturi essent, reges demonstrans, obsequelæ admixtos eliciat. Itacꝫ & deo seruientes, si timeant imminentem timorem, non negligentes in ea, erunt quam susceperint seruitutem. Ac ne tyrãnici terroris hic metus esse fidelium crederetur ad id quod dixerat: Seruite domino in timore & exultate, ut metum seruituris gaudij exultatio temperaret, cum ipse timor causam lætitiæ per conscientiam seruitij fidelis afferret. Porrò autem ne libertas gaudij fines congruæ moderationis excederet, ita subdidit: Exultate in tremore, quia periculosa ad obliuionem timoris esset libera à tremore lætitia. Atcꝫ ita hęc prophetici eloquij ratio seruata est, ut seruitutem timor detineret, timorem exultatio moderaretur, & exultationem tremor consequens contineret. Huius autẽ seruitij & timorem exultantẽ, & exultationẽ trementem docuit in eo quod sequitur consistere, dicens: Apprehendite disciplinam. Virtute uerbi significationẽ impatientis uelut properæ ad id uoluntatis ostendit, nõ tam expetendam, quàm apprehendendã potius disciplinã, docens non tempore fidei in huius obedientiæ obseruatione cõtentus, sed ardorem spiritus in apprehendenda auiditate desiderans. Sic in rapiendo regno cœlorũ raptore dominus delectatus, ait: A diebus

autem Ioannis regnum cœlorũ uim patitur,& uim facientes diripiunt illud. Quia cum regni cœlestis possessio Israel prædicaretur, fides tamen gentiũ possessionem hanc sibi Israel diffidenti præriperet. Sic & beatus Paulus currit ut apprehendat, dicẽs: Sequor aũt ut apprehẽdã, in quo & apprehẽsus sum. Non lento gradu properat, neq; ocioso sequitur procursu. Apprehensurus enim sequitur, & satis quidem dixisse uideretur, si consequuturus sequeretur. Sed uim & ipse afferre optat, & apprehendere properat, & modo exempli corporalis inuadere. Scit aũt se eo ipso iam esse quod apprehendere properat apprehensum. Si enim nos per corporalem naturam deus naturæ suæ diffidentes homo genitus apprehendit, factus ipse quod sumus, nostrum est ad apprehendendũ nunc id quod est ipse cõtendere, ut in eam gloriam in quam naturam corporeæ huius corruptionis exemit, festinatio nostra se misceat, atq; ita apprehendemus id in quo fuimus apprehensi, si naturã dei consequamur, deo ante naturam hominũ consequente. Apprehendenda itaq; disciplina & inuadenda est quodã amplexu & uinculo corporali, ne elabatur aut decidat. Causam aũt diligemis huius amplexus ac uinculi propheta subiũxit, dicens: Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur dominus, & pereatis de uia iusta. Cum exarserit in breui ira eius. Adest enim pœnę dies qui exardescẽte ira domini significari intelligitur, in quo si non apprehensam à nobis disciplinam tenebimus, perditi de uia iusta erimus. Vnicuiq; enim rei perit quicquid aufertur, & quod est, ei cui deest iam uidetur amissum. Nam tametsi per naturã suam maneat, ei tamen cui abest non manet. Et idcirco de uia iusta impij pereunt, quia in ea non erunt. Pereunt autẽ de uia iusta, cum exarserit in breui ira eius. Non morosa hæc ira est, per quam de iusta uia pereũt, ne quis sibi interim pœnæ lucro inter moras iudicij blandiatur. In breui nanq; exardescit ira. Excipit enim nos statim infernus, & decedentes de corpore si ita uixerimus, confestim de uia recta perimus. Testes nobis sunt euangelij diues & pauper, quorum unum angeli in sedibus beatorum & in Abrahæ sinu locauerunt, alium statim pœnæ regio suscepit. Adeo autem statim pœne mortuum excepit, ut etiam fratres eius in supernis manerent. Nihil illic dilationis aut moræ est: Iudicij enim dies, uel beatitudinis retributio est æterna uel pœnæ. Tempus uero mortis habet interim unũquenq; suis legibus, dum ad iudiciũ unumquenq; aut Abrahã reseruat aut pœna, & iccirco copiosum hunc sacramentis cœlestibus psalmũ sic propheta conclusit: Beati omnes qui confidunt in eum.) Non trepidam spem, neq; ambiguã perfectio beatitudinis exegit. Confidentia ad id opus est firmæ opinionis scilicet, & indemutabili uoluntate, quia plus sit confidere quàm sperare. Confidendũ ergo est ne nos à uia recta exardescẽs breui ira dei deperdat. Fidelis enim est qui ait: Qui credit in me, nõ iudicabitur, sed trãsiet de morte ad uitã, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum.

In finem intellectus Dauid cum uenit ad eum Doech Idumæus, & nunciauit Sauli: uenit Dauid ad domũ Achimelech. Psal. LI.

Vperscriptio psalmi sollicitã expetendæ intelligentiæ postulat diligentiam. Est enim in exordio eius statim positũ, in finem intellectus. Historiam nõ sui temporis psalmus cõtinere ostenditur, cui præscriptio tituli in finem est. Et cum in finem intelligentia sit, non potest in eo alicuius alterius magis rei intelligentia esse quàm finis. Finis autem est, ut frequẽter ostendimus, quo cõcluduntur omnia, cuius causa cętera sunt, ad quem uniuersa spei, rerum, negociorũ opera festinãt. Intelligentia ergo psalmi in eo consistit, ob quem sunt omnia, extra quem nihil est. Et quis iste sit, superscriptio ipsa quæ continere historiã existimatur ostendit. Est enim talis: In finem intel

lectus illi Dauid, cum uenit Doech Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit ei: Venit Dauid in domũ Achimelech. Atq; ut absolutius rationem superscriptionis consequi possimus, ipse rerum gestarum ordo subdendus est. Doech præpositus erat mulorum Saul, qui ad Saul ait: Vidi filium Iesse uenientẽ in Nobæ ad Abimelech filium Achitob, & interrogauit eum in domo, & manducare dedit illi, & gladium Soliæ alienigenæ dedit ei. Quibus auditis, rex potestatem Doech sacerdotum & ciuitatis dedit. Dehinc scriptura subiecit: Et circumiuit, inquit, Doech Idumæus, & tetigit sacerdotes, & mortificauit in die illa octoginta & quinq;, omnes ferẽtes Ephod, & Nobæ ciuitatẽ sacerdoti detecit in ore gladij. Hæc itaq; omnis gestorũ fides est, de qua tantum ad psalmi titulum præsumptum est, quantũ & sacramento psalmi, & propheticæ satisfaceret doctrinæ. Id enim solum in superscriptione est, cũ inquit: Venit Doech, & annũciauit Saul & dixit: Quia uenit Dauid in domum Abimelech. Et necessario post quinquagesimũ psalmũ, in quo peccatorũ remissio secundum sanctificati huius, quem in exordio psalmorũ docuimus, numeri uirtutem cõtinetur. Psalmus iste tẽpore anterior, ordine posterior collocatur, ut id quod in finem intellectus perscribitur, perfectis undiq; & absolutis sacramentorũ generibus posset intelligi. Achimelech interpretatione uerbi fratris mei imperũ significat. Quod enim nobiscũ fratris mei imperiũ dicimus, id Hebræi Achimelech nuncupant. Cum ergo Sauli dicitur: Venit Dauid in domum Achimelech, illi inimico Dauid nunciatur, quod domũ ingressus sit fratris imperij. Domus aũt imperij fratris quę sit, Petrus apostolus docet, dicens: Et uos quasi lapides uiui ædificamini in domos spiritales ad sacerdotiũ sanctum. Et infra: Vos autẽ genus electum, regale sacerdotiũ, genus sanctum, plebs ad possidendũ. In hanc igitur spiritalem domum ædificandi in regale genus sumus, si per spiritalem corporũ ędificationẽ cõformes deo facti, genus perfici regale mereamur. Hanc ergo Achimelech domum, id est, domũ fraterni regni Dauid ille uerus, sanctus ac iustus oriens ingressus est, factus scilicet nostri corporis homo, quę domus fratris mei regnũ est, quia in eiusdem corporis gloria cohæredes sumus regni eius, ipso dicẽte: Venite benedicti patris mei, possidete præparatũ uobis regnũ à cõstitutione mũdi. Quòd aũt fratres eius sint, quorum domũ regiã fuerit ingressus, per prophetã testatur in psalmo dicens, Annunciabo nomen tuũ fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Concessa ergo secundum præcedentẽ psalmum peccatorũ remissione, & uerbum caro factum habitat in nobis, qui & fratres, & domus spiritalis, & regale genus sumus. Populus autem impius, & parricidalis, & proditor, qui in Doech persona significatur, regi suo, inimico scilicet Dauid, prodit quòd in domo Achimelech sit, & hoc fit cum Pilato traditur, cũ homo crucifigẽdus offertur, cũ repudiato rege regẽ suũ Cæsarem confitetur, prodens quidẽ eum in domo esse Achimelech, sed non intelligens eum in domo esse imperij fraterni, corpus scilicet in quo sanctorũ ecclesia, quæ corpus est Christi, conformis conregnabit, ingressum, in qua & desideratũ sibi cibum sumpserit. Desiderio enim manducare pascha desiderauit, & ex qua Soliæ, id est, diaboli arma sustulerit. Fortis enim spolia ipse diripuit, post quod ab hoc eodem Doech, id est, populo proditore apostoli occisi, ecclesiæ subuersæ sunt. Hic ergo titulus psalmi, in finẽ intellectus, quia in Christo, qui Dauid oriens iustus rex & æternus & pastor est, totius spei nostræ cõsummatio, & legis finis intelligitur esse, qui & secundum psalmi titulũ & ordinẽ in ea corporis sui domo proditus est, quæ ei fraterni domus significat esse imperij. Quid gloriatur in malicia potens iniquitate tota die?) Querelã facit propheta, gloriari eũ in iniquitate tota die, qui in malicia potens sit. Et hęc quidẽ gloria iniquitatis arguitur. Cæterũ est gloria & expetenda, & confitenda, & affectu quodã exultantis gaudij eloqueda, quod utrunq; sub ijsdem dictis

Argumẽtum psalmi.

In, finem quid sibi uelit

dictis alius propheta demõstrat, dicens: Non glorietur sapiẽs in sapientia sua, neq; fortis in fortitudine sua, neq; diues in diuitijs suis, sed qui gloriatur, in domo glorietur. Vetitis enim primũ improbabilis gloriæ causis, causam rursum gloriæ competentis ostendit, quo exemplo Apostolus scit, in nullo sibi, nisi in uno tantũ gloriandum, cum ait: Mihi autẽ absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Non ergo gloria istiusmodi, sed gloria iniquitatis ostendit, & eius iniquitatis, quæ die tota sit. Diem pro ætate uel tempore hominis nuncupare solere meminimus, cũ dicitur: Diem hominis nõ concupiui. Vel rursum cum Abraham diem domini desiderauit: uel cum Apostolus satanæ tradit in interitũ carnis, ut spiritus saluus sit in diem domini. Nõ hunc diem ortu solis occasuq; finitũ, sed diem cõstituti temporis uel ætatis ostendens. Potens ergo in malicia gloriatur in iniquitate tota die. Sed absolute intelligitur in Doech persona rationẽ querelæ huius non conuenire. Quid enim potentiæ habebat mulorum custos, & ius in animalia uectionis regiæ sortitus, ut tantũ nuncians Dauid domũ Achimelech ingressum? Nunquid tota die in iniquitate gloriatur? Verum sub persona eius populus, cui omnis in iniquitate ætas fuit, cui ex potentatu maliciæ gloria iniquitatis ipsius abundauit, significari intelligẽdus est. Potẽs enim fuit cum seruus uisitabatur à domino, cũ propter eũ tot plagis percussa est Aegyptus, cum in trium dierũ tenebris tenebras ipsas lumine secum manente non sensit, cum Aegyptum ipsa in argento & omni ornatu dispoliatam cladi suæ reliquit, cum secundum diei noctisq; tẽpora columna nunc nubila, nũc ignea usus est, cũ rubrum mare pede transiuit, cum angelorũ cibo uixit, cum maiestatẽ descendentis ad montem dei uidit, cum uocem de nube loquentis audiuit, cum regna multis bellis grauibus euertit, cum Iordanẽ refluentẽ ut sibi areret spectauit, cũ prophetas habuit, cum sacerdotibus ad emundationem peccatorũ, & redemptionẽ animæ suæ usus est, cum obtinere regnũ suum meruit. Sed in his omnibus cũ potens esset, tamen in malicia sua potens semper fuit, cũ cepas & allia Aegypti, & cum carnes desiderauit, cum ob uitiorũ consuetudinem seruitutẽ impiam libertati piæ prętulit, cum uitulum adorauit, Mosi maledixit, deum abominatus est, filios suos dæmonũ hostijs uouit, prophetas occidit, ipsum quoq; deum ac dominum suum sui causa natũ hominem, proditum prætori in crucem sustulit. Ac sic toto uitæ suæ die in iniquitate glorians cum potens esset, potens tamẽ in malicia permansit. Post hanc ergo de eo prophetici doloris querelam, iam in ipsum sermo conuertitur: Iniusticiam cogitauit lingua tua. Linguæ humanæ officiũ est, ut naturali impulsa ratione, motu uario, eodemq; moderato uocẽ in uerba distinguat, exteraq; per eam ex cõfuso erumpentis spiritus sono dissonans ad rerum intelligentiã sermo. Et quamuis quidem hic eius ad id efficiendũ rationabilis motus sit, tamen ipsa subdita potius esse rationi intelligitur, quàm sensu rationis intelligẽs est. Quod uero caret sensu intelligẽtiæ, caret & rationis instinctu: quicquid aũt caret rationis instinctu, caret & meditatione cõsilij. Et quomodo recte à propheta dictũ intelligitur, linguã iniusticiam cogitare, cũ cogitatio ex rationabili sensu animę uiuentis ineat? Lingua uero non ad naturã rationis ineundæ, sed ad ministeriũ naturæ sit rationabilis instituta, sed dicti huius perfecti & prophetici autoritatẽ & alius propheta demonstrat, dicens: In ore stultorũ cor eorũ est, quia nihil ex rationis cõsilio tractantes, & cordis meditatione pendentes, temerario tantũ motu linguæ inconsultæ res fortuitas & inconditas eloquantur. Atq; ideo in ore stultorũ cor eorum est, quia nõ quod cogitauerint loquentur, sed quod loquuti fuerint cogitabunt. Et hoc quidem de lingua stultitiat uero de lingua sapientis ita legimus: Lingua intelligentis meditabitur sapientiam. Et rursum: Lingua mea calamus scribæ uelociter scribentis. Quia intelligentis lin

Doech mulio Saulis

tis lin

tis lingua ex meditatione sapientiæ sit, & cadẽ rursum tanq̃ calamus scribentis, nihil incompositũ, nihil incertum agat: sed his quæ aut cogitata aut lecta fuerint, obtemperãs celeriter ex ratione consilij obsecundet. Et quia ex ratione naturæ cogitatis potius famuletur lingua q̃ cogitet, hæc lingua quæ iniusticiã cogitauit, nõ naturæ suæ usa docetur esse officijs. Sequitur enim: Sicut nouacula acuta fecisti dolum. Nouacula ad nitorẽ uultus acuitur, ut abradens hirsutã atq; horrentẽ faciem leuiget: hęc si potius uulneret, dolum fecit: quippe cũ pręparata ad ornatũ ministerium suũ prębuerit ad uulnus. Lingua hæc ergo huius in malicia potentis iniquitatem cogitãs dolum fecit, id est, quã natura ad eloquẽdas rationabiles cogitationes consulti cordis præparauerat, ipsa potius irrationabiles cogitat iniquitates. Populus enim qui in Doech significari intelligẽdus est, ad magnificandũ dei nomen electus, & ad celebrandas laudes ipsius pręparatus, hunc inhonorat, hunc tradit, hunc quantũ in se est, morte crucis perimit, & hoc linguæ suæ nouacula per quã clamauit, crucifige, crucifige, cõsummat. Dolum itaq; tanq̃ nouacula acuta & iniquitatem cogitans fecit hæc lingua, & cuiusmodi dolum, cõsequentia docent. Sequitur enim: Dilexisti maliciã super benignitatẽ, iniquitatẽ super q̃ loqui iusticiam. Doli huius crimẽ ex cõparatione fit grauius, cũ malicia diligĩ, bonitate neglecta: cum iniquitas agitur, prætermisso sermone iusticię. Hunc propense in maliciã dilectionis affectum dominus in euangelijs condemnat, dicens: Hoc est autẽ iudiciũ, quia lux uenit in hunc mundũ, & dilexerũt homines magis tenebras q̃ lucem. Populus itaq; cui ad redemptionẽ peccatorũ uerbum caro factũ est, & deus homo natus est, ut per fidei iustificationẽ maledicto legis liber esset, dum in transgressione legis mauult seruire maledicto, ipsum illum deum suum tradidit pœnam sanguinis eius ut prætor esset innocens, in se ipse suscipiẽs. Et hæc agens demutat naturę cõsuetudinem. Maliciã enim diligit super benignitatẽ, & ex bonis amorẽ conuertit in pessima. Diligere quoq; iniusticiã, super quam iusticiã loqui maluit. Tenuit uero secundum Iudaicã consuetudinẽ propheticus sermo in ipsa sermonũ uirtute orationẽ, cum ait: Dilexisti maliciã super benignitatẽ, iniusticiã super q̃ loqui iusticiã. Nam ubi ait: Dilexisti maliciã super benignitatẽ, nihil ultra q̃ dilectionem ipsam ex comparatione cõdemnat. Vbi uero ait: Iniusticiã super q̃ loqui iusticiam, ibi coarguit non iam prælati amoris affectũ, sed ipsum illud odium in loquendo dicens: Super quàm loqui iusticiã. Possunt enim & solent Iudęi, licet non ament bonitatẽ, tamen eam uel loquendo simulare. At uero qui de domino nostro Iesu Christo, qui secundum beatũ apostolũ Paulum factus est nobis iusticia, & sanctificatio, & redẽptio, loqui nullo modo possunt, non cõtinentur ad aliquam sermonis sapientiã, si quando ex propheticis autoritatibus obtẽditur à nobis unigenitus deus, qui ante secula natus est in homine, & passus, & crucifixus, & mortuus. Tum enim omne de eo eloquiũ euitãt & fugiũt, & si discedendi quoquã locus nullus sit, ui quadã taciti doloris oppressi, aures manibus obstruũt, & auditũ ne in se penetret excludunt, bonitatem quidem tantum nõ amantes, interdum tamen eam loquentes, cæterũ iusticiam nec diligẽtes, quæ Christus est, nec loquentes. Intercessio diapsalmę, & si personæ non attulerit conuersionẽ, tamen sensus fecisse intelligitur demutationẽ. Nam cum & eius cuius antea, & ad eum ad quem antea sermo sit, idem tamen sermo aliud nunc quàm ante significat. Et quidem superiora querelis grauia fuerũt, adeo ut ex prophetiæ dolore anteq̃ edicerentur increpita sint, cũ iniusticiã lingua cogitat, cum tanq̃ nouacula acuta dolum efficit, cũ malicia super bonitatẽ diligitur, & iniusticiæ super iusticiã eloquiũ est. Proptereaq; quædã quasi prophetæ accusatio apud deũ præmissa est arguentis, cũ dicitur: Quid gloriatur in malicia potens in iniquitate tota die: Et ne inanis querelæ dolor reperiretur, ipsa querelę causa subiecta est; Hunc

Sic opinor iuxta uulgi consuetudinẽ utitur hac uoce diapsalma, quemadmodum Agustinus ptulit aliquoties baptismũ in neutro genere

est:Hunc uero intercedente diapsalmate nõ præcessit querela, sed demonstrata ante causa peccati grauissima, tum hæc damnationis est subiecta sententia: Dilexisti omnia uerba præcipitationis, linguã dolosam, propterea destruet te deus in finem, euellat & emigret te de tabernaculo tuo, & radicẽ tuam de terra uiuentiũ, exẽplo quo in Genesi dictũ legimus his uerbis: Quia fecisti hoc, maledictus tu à terra. Et rursum: Quia audisti uocem mulieris tuæ. Sed & ab Apostolo cũ grauissima humanę impietatis crimina percẽsuisset, ita dictũ: Propter hoc tradidit eos in sensum reprobum. Ita est nunc: Dilexisti uerba præcipitationis, linguã dolosam, propterea deus destruet te in finem. Verbi uirtutẽ Latinus sermo nõ tenuit: quæ enim nobiscum uerba præcipitationis sunt, ea à Græcis ῥήματα καταποντισμοῦ cõmemorata sunt, quo dicto significatur id quod nobiscũ præcipitatio est, cũ illis esse dimersio in profundũ maris. Potest aũt nobiscũ secundum generalem sensum præcipitatio non in mari tantũ, sed ex editis aut ædium, aut rupium, aut quorumcũq; generum locis decidentiũ casus intelligi. Ergo secundum demonstratã præcipitationis rationem, quia uerba præcipitationis Doech dilexerit, seuerissima damnatione subiectus est. Omnis etenim anima infidelis in seculi huius tanq̃ maris profundo naufraga, incerto motu uagoq; differt, & diuersarũ cupiditatũ æstu mobilis fluctuat, potestate diaboli seculũ incolentis illisa, & nulla ad resistendũ obtinendumq; ei subiectę soliditatis firmitate cõsistit, ex quo facile est, incẽtiuis circumagentiũ cupiditatum pendulam uagamq; iactari. Quòd aũt seculi huius motus atq; fluctus undantis maris sit æstibus cõparatus, qui dominantis sit diaboli incolatus, secundũ propheticam & allegoricã intelligentiã, psalmus centesimus tertius sub corporali tamen creaturarũ significatione demõstrat: Hoc mare magnũ & spaciosum, illic serpentes, quorũ nõ est numerus. Animalia pusilla & magna, illic naues pertrãsibunt. Draco iste quem formasti ad illudendũ ei. Et rursum in psalmo nonagesimonono: Veni in altitudinẽ maris, et tẽpestas demersit me. Vnigenitus itaq; dei filius, & dei uerbum, & deus uerbũ, ad eruendos nos ex alto in profundũ seculi huius naufragium descendit, doctrinę suæ rete, cui regnũ cœlorũ simile est, hæc uniuersa piscium genera extracturus, ab impio populo proditur & inhonorat̃, seseq; populo confirmato ad illudendũ draconẽ socium ipse demergit, & in hoc se profundũ ad incolatus eius consortiũ præcipitat. Sic & incredulus Mosi Aegyptiorũ populus pręcipitari demergiq; meruit, & impie agentẽ refusi in se maris fluctus absorbuit præcipitationis uerba tum cum deo obstitit diligentẽ. Quia ergo Iudeæ populus incredulus, & regem suũ prodens, uerba pręcipitij dilexit, dicens: Regẽ nõ habeo, nisi Cæsarem: deo rege neglecto, & rege homine cõfesso in hoc se seculi profundũ ipse demersit, ideo in finem destruitur. Vsq; in cõsummationẽ enim seculi regnũ destructæ ciuitatis amisit, & de tabernaculo euulsus & transmigratus est, uagus nunc in toto orbe terrarũ, & ubiq; peregrinus, cõsummatis omnibus suis in domini passione peccatis. Quia præcipitationis uerba dilexit, tabernaculo illo caret in quo propheta semper dei spiritu plenus fuit, in quo sanctarũ uirtutũ tremẽdę cõtemplationes & salutares uisiones exiterunt, in quo hostiarũ ad redemptionẽ animæ utiles oblationes, in quo paschę agnus in clade Aegyptij fideliũ custos, & in liminũ sanguine postis signũ, in quo æmulæ æternorũ temporũ temporariæ festiuitates. Ab hoc itaq; tabernaculo euulsi, his spiritalium donorũ honoribus carent. Euulsi aũt sunt nõ ex hoc terrene tantũ habitaculo, sed ex illo de quo dictum est: Eleuabo tabernaculũ Dauid quod cecidit, sanctum illud scilicet & uenerabile nati ex uirgine dei corpus & tẽplum, in quo qui crediderit, tanq; consors dominicæ carnis habitabit. Omnis aũt infidelis à cognatione hac nõ crediti corporis, id est, dei tabernaculo euelletur & emigrabit̃, spiritalis huius tabernaculi indignus habitaculo, quod si-

gnificare dominus intelligiť,cũ ait:Ego ſum uitis uera,uos eſtis propagines,pater meus agricola eſt. Omnis propago in me nõ manens,neq; ferens fructũ,eradicabitur.Et omnem propagiuem in me manentẽ emundabit pater meus,ur fructũ ampliorẽ ferat. Si qui igitur per fidem corporati dei manere in natura aſſumpti à deo corporis merebuntur,hi emundantur in fructus æternos ex ſe afferendos,quia neceſſe eſt,ut naturã ueræ uitis propago intra uitem manens teneat. At uero qui incredulus nati in corpore dei fuerit, ſi & credens maneat,fructibus tamen fidei ſuæ careat,eradicabitur,aut ob infidelitatẽ, aut ob inutilitatẽ fructuum necatorũ. Natus enim ex uirgine dei filius,non tum primũ dei filius eſt,cũ filius hominis:ſed in filio dei & filius hominis,ut filius hominis eſſet dei filius,naturã in ſe uniuerſæ carnis aſſumpſit,per quã effectus uera uitis genus in ſe uniuerſæ propaginis tenet.Si qua ergo propago infidelis aut infructuoſa eſt,eradicandã ipſa ſe præbet,per naturam quidem manẽs,ſed per infidelitatẽ ac inutilitatẽ euelliť . Ex boc ergo tabernaculo tanq; ex uera uite hic impius Doech & euellitur &emigratur,manens per naturam & in tabernaculo & in uite, ſed per infidelitatẽ dignus auelli . Auulſus aũt de tabernaculo,eradicabiť & de uiuentiũ terra . Qui enim nõ manebit in Chriſto, regni Chriſti incola non erit. Non erit aũt,non quòd ſibi homo patuerit incolatus (uniuerſis enim patet ut conſortes ſint corporis dei atq; regni, quia uerbũ caro factum eſt,& habitauit in nobis,naturã ſcilicet in ſe totius humani generis aſſumẽs) ſed unuſquiſq; pro merito & euellendũ ſe de tabernaculo , & eradicandũ de terra uiuentium præbet,nõ prohibitus unq; ineſſe,quia per naturæ aſſumptionẽ incola ſit receptus, ſed eradicatur ob infidelitatis crimen, naturæ conſortio indignus exiſtens.Eradicatur ergo de uiuentiũ terra,quę in beata regione ſanctis domino conregnantibus præparatur,cuius ipſe in euangelio meminit,dicens:Beati manſueti, quoniã ipſi hæreditabunt terrã.Et hic idem propheta:Et placebo deo in regione uiuentiũ. À qua proditor populus eradicari meruit, poſtq; deſtructus in finẽ à tabernaculo & emigratus eſt & auulſus. Viuorũ aũt iccirco terra eſt,quia omnis fidelis in domino licet mortuus ſit,deo tamen uiuit,ut dictũ eſt:Ego ſum deus Abraham, & deus Iſaac,& deus Iacob,Non eſt deus mortuorũ,ſed uiuorũ. Et rurſum per Iacob: Viuat Ruben,& nõ moriatur.Et illud: Iſmahel hic uiuat in cõſpectu tuo.Sed & illud Apoſtoli,ſi ita tamẽ legenti uidebitur,quia duplicẽ ſenſus ſignificationem habet:Et nos qui uiuimus,qui reſidui erimus,rapiemur cũ nubibus obuiã domino in aëra,& ſic ſemper cũ domino erimus.Interceptio quidem corporis affert temporarium mortis occaſum,ſed lex cõſtituta moriendi, legem non adimit reſurgendi. Quia decernenti legem,lex nõ affert neceſſitatẽ:neq; ſibi deus ius uindicandi ademit,legem nobis decernendo moriendi.Mors aũt in eos tantũ,in quos decreta legitime eſt. Viuunt aũt deo omnes,ex cuius lege ſunt mortui.Neq; mors quę nõ niſi per legem decernentis inualuit,poteſt per ſe in bis inualeſcere, ne per decernẽtem renouandæ uitę legem demutabilis ſit lege uiuendi,cũ decernentis poteſtas conſtitutam ab exordio in Adam ſub cõditione decreti uita legis demutauerit legẽ moriendi,uiuũt itaq; ſancti quiq; &fideles deo.Nam cũ ſe deum eorũ qui mortui fuerant,id eſt,Abrahæ,Iſaac,& Iacob eſſe dicat,& cõtinuo teſtetur,non mortuorũ ſe, ſed uiuorũ deum eſſe,docet per id eos qui iudicio humanę opinionis mortui exiſtimentur,ſibi legẽ decernenti nõ mortuos eſſe,ſed uiuos.Interceſſio diapſalmæ,&ſi non perſonã,ſenſum tamẽ innouauit.Nam poſt pręnunciatã Doech dãnationem, ad quem tanq; ad præſentẽ fuit ſermo, nunc ad alterius expoſitionis ſignificationem ſe retulit prophetia: Videbunt iuſti & timebũt,& ridebunt ſuper eum, & dicent:Ecce homo qui nõ poſuit deum adiutorẽ ſuum,ſed ſperauit in multitudine diuitiarũ ſuarũ,præualuit in uanitate ſua.)Deſtructio Doech in finem,&euulſo de tabernaculo

bernaculo atq; emigrato, & de terra uiuentiũ eradicato, sancti quiq; necesse est metuant, cum uideant tot tantisq; diuinæ misericordiæ auxilijs populum adiutũ atq; usum, post ingentem illam & ultra humanas opes gloriosi regni dignitatem, maximum de se ac ultimũ humanæ calamitatis exemplũ præbuisse. Quis enim memoria recẽseat antiquas gloriæ eius & innumeras beatitudines, quas superius pro parte memorauimus, cum post Aegypti funera, itineri eorũ diuisum mare cessit, cum ardorẽ diei nubis columna inumbrauit, cum noctis tenebras ignis columna discussit, cum cibum cœli per angelos præbuit, cum fontem petra fluxit, cum Iordanis refluxit, cũ ciuitas maxima ad solum arcæ testamẽti circuitũ concidit, cum sol decursu suo inhibitus diem distulit, & diuinæ legis ordo ex illo elementorũ cœlestium indefesso imperturbatoq; motu ad belli morã restitit, post illam deinde diuinæ maiestatis conspectus, auditus familiaritatem, consumptos eos bellis, fame emortuos, & antea mortuorũ cadaueribus ad mortem famis pastos, reliquos deinde in seruitutẽ redactos, exules esse, ubiq; degeneres, nusq; cognitos, semper nouos, & demutatione incolatus semper ignobiles, semper alienos. Iam si spiritales quis oculos erigat, de quibus dominus ait: Eleuate oculos uestros, & uidete regiones, quia albæ sunt ad messem, tum sciat auulsos esse ex cõsortio corporis dei, ex illo beatitudinis regno, ex illo resurrectionis honore, & esse sine dei spiritu, sine intelligentia prophetiæ, cõstitutosq; gehennæ pabulũ, quos immortalis uermis excesos usturus sit, & inextinguibilis ignis crematurus, quorũ sunt legislationes, quorũ testamenta, quorũ patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus. *Iudei quàm reiecti* Quanto ergo has damnationes eorum & præsentis & æternæ calamitatis, sancti quiq; metu cõtuebuntur, quia punitorũ contemplatio sit terribilis exemplo. Videbunt ergo iusti & timebunt, nihil nõ sibi metuendũ in tanta horum calamitate intelligentes. Sed quia iusti sunt, licet timeant de exẽplo, tamen de fructu propriæ iustitiæ gaudebunt. Ridebũt enim super eum. Ridentes igitur & timentes, quia deo subditi sunt, punitorũ seueritate terribili. Tẽperat ergo metũ risus, dum & metus de exemplo, & risus ex merito est. Moderatur autẽ rursum metus risum, dum ita gaudebũt in bonis, ne desit terror exempli: quia impiæ & diffidentis de se cõscientiæ est, timere sine gaudio: & insolentis naturæ est, sine timore gaudere. Sed qui timentes ridebunt, id quoq; adijcient ad hunc moderatũ in timore risum, ut dicant:

Ecce homo qui non posuit deum adiutorẽ suũ.) Stultitiæ atq; impietatis extremæ est, non intelligere se sub deo, & ex deo uiuere, sed in his quæ gerit & expectat sua magis uelle cõfidere potestate, cũ si quid illud in se sit, ex deo sit. Ad deũ itaq; spes omnis nostra sit, & confessio omnis in deo sit, exemplo prophetæ dicentis: Domine adiutor meus, & redemptor meus. Et rursum: Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet adiutoriũ mihi. Auxiliũ meum à domino, qui fecit cœlum & terram. Metuamus itaq; semper, ne quando æternus ille nos ignis exurat, & uermis immortalis absumat, cum audiamus quid iusti timentes ridentesq; dicant: Ecce homo qui non posuit deum adiutorẽ suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Diuites quosdã insolentes præstat opulentia, & maxime timorẽ dei diuitiarum fiducia inanis auertit. Stulti non intelligentes hæc, se magis religiosos oportere esse quòd diuites sunt, quia gratiam referre largitori bonorum sibi desiderabilium cõueniat, & hoc magis inexcusabilis auaritiæ sit reatus, quia auaritiæ necessitatem non excuset opulentia. Iam uero quàm infelix fiducia est rei inanis, deum contemnere habendo aurum, quasi aurum nõ ex dei sit creaturis, aut aliquem per id iudicio sanæ mentis beatæ uitæ acquirat profectum, quòd sibi aurum iaceat suffossum, & hunc fiant generosioris animæ & corporis, homoq; alius possit esse, quàm natus est: aut cũ uita excedat, auro suo sit usurus in morte. Vtetur planè, si

eo recte utitur in uita, si esurientē pane suo aluerit, si nudum ueste sua texerit, aut ægrum sumptu suo refouerit, aut captiuū libertati suæ redemerit. Hæ sunt planè ambitiosæ apud deum humani thesauri legationes, hæc potentia deprecandorum criminū & uera suffragia. Sic auro demutamur, ut ex terrenis cœlestes, & ex mortalibus simus æterni. Hæc infidelis ille populus non cogitans, & dei mandata contemnens, putansq; se per legem, quæ futurorū bonorum umbra est, esse diuitem, & adeptis diuitijs male usus, ex uiuentium terra & tabernaculo eradicatus & emigratus, auulsus est, præpotentem se in uanitatibus credens, in regni scilicet sui gloria, in templi auro, in mandatis hominum, secundum prophetam dicentē: Sine causa colunt me, docentes doctrinas & præcepta hominū diligentes, contumeliosa humanæ cōsuetudinis obseruatione mutata. Propheta aūt, quem necesse est iustum esse, intelligi aliter de se fiducia spei suæ, loquitur: Ego aūt sicut oliua fructifera in domo dei, speraui in misericordia dei in æternū & in seculū seculi. Differt quidem tempore ætas hominum, sed prophetiæ spiritus idem est. Propheta manere se in

Oliua domo dei sicut oliuam fructiferam dicit, arborem semper uirentem, & fructus optimi feracē. Apostolus huic oleæ præfractis ob infidelitatē eius ramis, fideles gentes ex ignobili oleastro esse insitas prædicat, ut contra naturam generis, naturam radicis acciperēt. Sed propheta in lege licet manens, euangelicus tamen & propheta simul, & in lege & in euangelijs cum fructu suo in domo dei esse persistit, non perfringendus in ramis, non relinquendus in truncū, non inutilis iam ipse inserendo sibi præbendus oleastro, nec radicis suę uirtutē arbori trāsfusurus alienæ, sed totus integer ut est fidei apostolicæ prædicator, nō ex gentibus radici legis ad fidem euangelicā inserendus, sed etiam in gentiū euangelica fide propriæ radicis suæ ramorumq; uirtute tutus ipse ex legis pingui cōscientia fructuosus. Est autē dei domus secundum apostolū Petrum ecclesia, & omnes fidei euangelicæ sectatores, sicut ait: Aedificamini domus spirituales, regnum sacerdotale. Et Paulus: Vt scias quemadmodū te oporteat in domo dei conuersari, columna & firmamentū ueritatis, quæ est ecclesia dei uiuentis. In hac igitur dei domo iustus & sanctus propheta tanquā fructifera oliua cōsistens, propriæ sua usus fructuosa pinguiq; radice, sperauit in misericordia dei, non ad tempus, non in huius corporalis tantum uitæ breui seculo, sed in seculum seculi. Extendit enim spes suas ad infinitā perennitatis ætatem nec concluditur mortis occasu, quin sciat sibi in Abrahæ finibus exemplo pauperis Lazari esse uiuendū, sciat quoq; gloriosæ resurrectionis demutatione coęternum se & conformem deo esse mansurū. Mansurum autem ob id quod sequitur: (Confitebor tibi in seculū, quia tu fecisti, & expectabo nomē tuum, quoniam bonum ante cōspectum sanctorū tuorū.) Spes in misericordia dei in seculum & in seculum seculi est. Nō enim ipsa illa iusticiæ opera sufficierēt ad perfectę beatitudinis meritū, nisi misericordia dei etiam in hac iusticię uoluntate humanarū demutationum & motuum uitia non reputet. Hinc illud prophetæ dictum est: Melior est misericordia tua super uitam. Quia quamuis probabilis per iusticiæ operationē uita iustorum sit, tamen per misericordiā dei plus meriti cōsequetur. Ex hac enim uita in uitam proficit æternam, & operationem iusticiæ. In tantum misericordia dei muneratur, ut miserans iusticiæ uoluntatem, æternitatis quoq; suæ iustum quenque tribuat esse participem. Idcirco in seculum & in seculum seculi misericordiæ spes est, sed confessio tantum in seculo, non etiam in seculum seculi. Non enim confessio peccatorum nisi in huius seculi tempore est, dum uoluntati suæ unusquisq; permissus est, & per uitæ licentiam habet confessionis arbitrium. Decidentes nanq; de uita, simul & de iure decidimus uolūtatis. Tunc enim ex merito præteritæ uoluntatis lex iam constituta, aut quietis, aut pœnæ excidentium ex corpore suscipit

re suscipit uoluntatem. Cuius temporis non iam liberam, sed necessariam uoluntatem ostendit propheta, dicens: Non est mihi in diebus illis uoluntas. Cessante enim uoluntate libertatis, etiam uoluntatis, si qua erit, cessabit effectus. Transire nanque ad Abrahā uolens diues, chaos medio nō sinitur, cum tamen per libertatem uoluntatis in Abrahę finibus esse potuisset. Interclusa est ergo libertas uoluntatis, quia confessio nulla sit mortuis, secundum id quod dictum est: In inferno autem quis confitebitur tibi? Sperans ergo propheta misericordiam in seculo, & in seculum seculi, confitetur tantum in seculo, temporalia, confessionis officia seculi tempore gerens, spem uero æternam seculorum æternitate protendens. Confessionis autem causam addit, dicens: Quia fecisti, autorē scilicet uniuersitatis huius dominum esse confessus, nulli alij docens confitendum, quàm qui fecit oliuam fructiferam spei, misericordia in seculum seculi. Et quis hic sit qui fecit ista, demonstrat, dicens: Et expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Expectabit ergo dei nomen cui confitetur per quem facta sunt omnia, ut ait Paulus: Vnus enim deus pater, ex quo & nos in ipso, & unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Huius ergo nomen expectat, Iesum scilicet uidere, id est, saluatorem suum nosse, angelo dicente: Et cognommabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluū faciet populū suum à peccatis eorum. Christum cōspicere, ut per possessionē generosę familiæ sit Christianus expectat. Bonū aūt hoc nomen est, quod angeli atque archangeli adorant, quod dæmones tremunt, & ferre nō possunt, quod ad salutē homines assumūt, quia scriptū est: Et omnis qui inuocauerit nomē eius, hic saluus erit. Expectat aūt non occulte, non trepidus, nō solus, sed in cōspectu sanctorū eius, fide scilicet libera testimonio expectationis suæ: uel sub temporū cœlestiū conscientia nō recusans, uel prophetiæ exemplo sanctis omnibus, qui in terra sunt, in seipso præbens expectationis exemplum.

Psalmus LII. Dauid in finem pro Abimelech Intellectus Dauid.

Ixit stultus in corde suo, nō est deus. Corrupti sunt &c.) Pręsens psalmus decimotertio psalmo penè conueniens est. Sed habet in hac ipsa uerborum similitudine non exiguum intelligentiæ discrimen. Primum uirtutem inscriptionis ipsius. Nam decimustertius ita inscribitur: In finem illius Dauid. Quo titulo id significatur, psalmū illum à Dauid prophetatū fuisse. Hic uero, In finem pro Abimelech intellectus illi Dauid. *Pro τῷ uertit illi*
Vbi enim est: In finem intellectus, adhortationis, & ammonitionis est significatio, qua iubemur secundū finis cogitationē intelligentiæ nostræ admouere iudicium, ut ea in psalmo denunciari intelligamus, quæ cōsummabuntur in finē, secundum illud apostoli: Dehinc finis cum tradiderit regnū deo patri, cum euacuabit omnem principatū, & potestatē, & uirtutem: tunc & ipse subijcietur subijcienti sibi omnia. Nouissima aūt inimica euacuabitur mors. Hic ergo finis est, qui intelligitur in psalmo. Illud aūt quod: Illi Dauid, psalmus inscribitur, ostēditur omnis de Christo, qui *τῷ & τοῦ in*
Dauid uerus est, prophetari: quia ubi illius inscribitur, ibi eum qui dixerit significat: ubi uero illi est, ibi eum ad quem dicatur, ostendit. Dixit insipiens in corde *titulo quid differant*
suo, nō est deus.) Virij est humani, pudenda eloquia uerbis oris nō audere cōmittere, sed instinctu nequitiæ interioris urgente, ea intra cor eloqui, dum aduersum publici pudoris necessitatem uoluntatis iniquitate luctante, quod pudet dici, non pudet cogitare. Et idcirco stultus in corde suo dicit, nō est deus, quia si uelit uerbis oris hoc eloqui, stultus esse sicuti est, publici assensus iudicio argueretur. Quis enim mundum cōtuens, deum esse nō sentiat? Sed fit frequenter, ut nos cum ueri necessitas ad confessionē dei cogat, oblectatio tamen uitiorū deum nobis non esse persuadeat, &

deat, & quod contra fidem credimus, id tamen de cõsilio impij cordis eloquamur. Ex quo illud dei dictũ est per prophetã: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorũ longe est à me, quia noluit credere, quod negare nõ possunt. Causam uero huius stultissimi in corde eloquij ostendit dicens: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. Iniquum est quicquid extra legem est. Et legem dei excedentes primũ corruptioni subditi sunt, dehinc abominationi: quia iniquitas corruptionem affert, corruptio autem abominationem meretur. Cum enim quis transgreditur dei legem, tum deum negabit, & eum negare corruptio est. Dominus enim noster ad debellandam corruptionẽ uerbum caro factum est. Oportet enim secundum apostolum, corruptionem uestiri incorruptione. Sed qui iniquus est, & qui uerbum deum carnem factum esse non credit, & quia deus non sit loquitur in corde, corruptus & abominabilis permanebit. Decimustertius psalmus pro eo, quod abominabiles facti sunt in iniquitate, ita ait: Abominabiles facti sunt in adinuentionibus suis. Nec differt sensus & crimẽ, quia homines ea quæ sibi sunt placita sectantes diuinæ legis cõstituta transgressi sunt. Consequitur deinde hæc quę rela. Non est qui faciat bonitatem, non est usque ad unum.) Versum hunc quia inferius etiã cum accessione subiectus est, suo loco tractabimus. Qui tamen nunc opportune & competenter adiectus est, corruptis omnibus & abominatis, neminem in operibus repertũ esse bonitatis. Quia cum loqui quæ bona sunt aliquando soleamus, factis tamen ipsis difficile quæ bona sunt exequimur. Ac ne indiligens dei erga homines uoluntas esse existimaretur, adiecit dicens: Dominus de cœlo prospexit super filios hominum si est intelligens, aut requirens deum.) Prospectio domini de cœlo frequens fuisse cognoscitur, quoties peccatis humani generis commotus, salutis nostræ causa, aut Noe ante diluuium eligit, aut Abraham iustificat per fidem, aut Isaac sponsionis suæ promittit hæredem, aut in Iacob posterioris populi primogenita præfigurat, aut Mosem prophetam & ducem præficit, & latorem legis instituit, aut dum prophetas in omni tẽpore legis inspirat. Per has igitur uirtutis suæ istiusmodi efficientias, ad filios hominũ prospexit ut uideret si quis esset intelligens & exquirens deum. Non est autem facile illud hoc, quod deus prospicere dignatur ut uideat, magnumque illud est quod tam studiose, an in aliquo reperiri possit, inspicit. Prospicit enim e cœlo deus, ut uideat an se quisquam hominum intelligenter exquirat. Quotum enim quenque hominum inuenies, qui secundum perfectam intelligentiam deum uelit exquirere? qui primum causas creaturarum, & dehinc constitutionem humani generis pertractans, per rationem intelligentiæ, autorem ac parentem tantæ uniuersitatis exquirat? dehinc cur mundus, cur homines, cur secula temporum, cur patriarcha electus, cur lex constituta, cur propheta præmissus, & in quem prospectum causarum omnium origo constiterit? Tum præterea quæ uirtutes cœlorum, & angelorum ministeria, & archangelorũ potestates, & diaboli regnum, & sancti spiritus donum, & deus ex deo unigenitus dei filius, profectum nobis tam uarijs officiorum generibus impartiantur? Hunc ergo exquirentem se per intelligentiam unum deus uidere prospectat. Est enim intelligentiæ non exiguum meritum. Salomone dicente: Intelligentia enim bona omnibus, qui inueniũt eam: & rursum per alium prophetam: O Israel, quid deus exquirit à te nisi facere iudicium & intelligere iusticiã? Proprium enim intelligentia humanæ rationis officium est, & idcirco nobis natura animæ spiritalis inserta est, ut per eam ad intelligentiæ sensum, qui solus rationis est particeps, tenderemus. Sed obruti uitijs, & per oblectamenta corporis natura corporeæ grauitatis oppressi declinamus nos à studio intelligentis exquisitionis. Declinamus autẽ postea quàm inutiles esse cœperimus, id enim propheticus sermo significat:

Omnes

Omnes declinauerunt simul, inutiles facti sunt.) Non cũ declinãt inutiles fiunt, sed cum inutiles cœperint esse, declinant. Et uirtutem dicti facile est ex consuetudine humanæ demutationis intelligi. Nanq; cum ex bonis mali esse cœperimus, & ex prudentiũ familiaritate, & publicę famæ honestate, per uitia nos & dedecota secreuerimus, effecti per id inutiles, tum omnes probabilium uirorum declinamus occursus, sectantes deuia, & pręsentium bonorum conscientiæ nostræ pudore uitamus. Deniq; Adam per peccatum inutilis factus, nm dei declinauit aduentum. Viuens autem aliquandiu innocens, & per mandatorũ obseruantiam utilis, familiarem sibi occursum antea dei, simul atq; inutilis cœpit esse, defugit. Non repertis autem deum intelligenter exquirentibus, omnes simul atq; inutiles facti sunt, declinantibus, ex affectus dolore iteratur querela dicentis: Non est qui faciat bonitatem, non est usq; ad unum.) Grauis dei professio est, & indissolubile super humana uitia iudiciũ, cum bonitatem usq; ad unum nemo facit. Et quæritur post hæc quomodo Abel placuerit: Seth probatus sit: Isaac* hæc sit: Enoch trãslatus sit: Noë reseruatus sit: Melchisedecb sanctificatus sit: Abraham electus sit: Iacob Israël sit: Iob inculpabilis sit: Moses amicus sit: Aaron Christus sit: Dauid secundum cor dei sit: prophetæ spiritales sint: apostoli cœlorum claues sortiti sint, si excepto uno tantum bonus nemo sit. Iam uero illud quomodo dictum intelligitur: Bonus homo de bono thesauro profert bona. & illud: Serue bone intra in gaudium domini tui. Quomodo enim bonus nuncupabitur, nemine faciente bonitatem? Ac primum ne etiam in hos quos superius memorauimus, iudicio dei probatissimos uiros eadem, tanquam generalis huius sententiæ professionem existimemus, superiorum dictorum sensus obsistit. Omnis enim de stultis & corruptis & abominabilibus cœptus est sermo, & deo prospiciente de cœlo: ut uideret, si quis intelligenter exquirens esset, omnibus postquàm inutiles esse cœperant declinantibus, nemo repertus est bonitatem faciens usque ad unum: id est, ex illis qui & stulti & corrupti & abominabiles, & postquàm inutiles facti sunt, declinantes esse cœpissent, sententia in eos diuini iudicij congruente, à quibus cœpit & sermo. Id autem quod ait: Vsq; ad unum, non unum excepit ex omnibus, sed omnibus inutilibus & declinantibus, cum usq; ad unum bonitatem nemo faciat, sed ne unum quidem secreuit ex omnibus. Non enim ait præter unum, sed usq; ad unum. Et in eo quod præter unum est, exceptio significatur unius: in eo uero, quod usq; ad unum est, uniuersitas generalis prospicientis è cœlo scientem diligentiam, sub quodam speciali, & personali numero continetur. Quanquam uero eam esse infirmitatem humanæ naturę meminerimus, ut ex comparatione diuinæ bonitatis bonus nemo sit, sed incomparabilis illa diuinitatis exceptio, non interclusit bonitatis officium, ut secundum comparationem humanam inter homines bonus nemo sit. Bonitas nanq; primum perfecta est ea quæ in demutabilis naturæ uirtute consistens, nescit aliquando aliud esse quàm fuerit, nec potest non id esse quod semper est. Humani uero motus ipsa plerũq; mutatione diuersi sunt, & terrenæ legis imperfecta natura sit, alia ex alio instinctu se perturbante demutans, & ad id nos diuersarum affectionum motus impellit, dum cõtumelia irascimur, dum damno mouemur, dum ira accendimur, dum metu perturbamur, dum amore inflectimur, dum odio impellimur, dum gaudio efferimur, dum dolore stimulamur, dum iudicio dissidemus, dum ætate mutamur. His ergo subditi naturæ infirmis motibus ęquales esse non possimus, dum & affectu demutabiles sumus & tempore. Et idcirco perfecta bonitas in nullo est, quia eam naturalium perturbationum incentiua demutant. Sed tamen cum boni sumus, uel uoluntate, uel gestis, possimus uel tunc non hoc esse quod sumus, quamuis & imperfecti ad id

Fort. hæres.

Apostolis datæ claues regni cœlorum.

Volũtas bona

sumus, ne semper id simus, quod tamẽ sumus in tempore, licet per naturę infirmitatem, demutationi bonitatis obnoxijs nõ adimitur nobis bonos uel tũ esse cũ sumus. Bonus autẽ solus per naturã indemutabilem suã semper deus, nõ prædurus huius demutatiõis nostræ arbiter fuit, indulgentiã infirmitati nostræ qua nõ semper boni permanemus, ex merito uolũtatis impartiẽs, qua bonos nos esse delectat, magisq́; his quę uolumus, ꝓpiciatus est, q̃ his quę nõ possimus iratus est. Nãq; cũ Mosi fideli utiq; amico suo, & quem in deum Pharaoni constituerat dixisset: Quia nõ glorificasti me in aquis contradictionis, ascende in montem & morere, hunc sibi postea sepulturæ eius loco a nemine cognito, unà cum Helia ab apostolis in monte conspectum, beati & æterni regni sui consortem & martyrem reseruauit. Et ne per Aaron & Dauid & Salomonẽ ac plerosq; alios, istius bonitatis dei exempla percurram, quibus increpitis demutationum offensis, ob fidei tamen meritum affuit uenia procliuis, conscius dominus infirmitatis humanæ, cum apostolis dixisset: Omnes uos scandalum patiemini in nocte hac: & beato Petro ter, non ad denunciationem damnaræ negationis, sed quia per timorem carnis demutabilis homo, id quod negaturus esset ammonito, neganti quidem, claues tamen regni cœlorum non ademit, quia cum per trepedationem obrepsisset negatio, uoluntati tamen usq; ad martyrium confitendi fides firma non deerat. Et aliud est nolle, aliud non posse. Territus enim Petrus, & si per carnis sensum responsionis non potuit tenere constantiam, per fidem tamen animi statum fleuit. Et cum decussum se ab eo quod uolebat agnouit, lachrymarũ dolore fidei suę effudit affectũ. Et ipsum illud fuit negationis tempus, & fletus scilicet secundum demutationem trepidationis, uoluntatis firmitate potiore. Nam mox inconstantiam trepidationis constans fides fleuit, probatissimam deinceps apostolicæ firmitatem martyrij confessionem confirmans. Hæc idcirco in præsenti loco commemorauimus, ne generaliter dictum existimaremus: Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum: cum hi tot & placentes deo uiri, etiam si per naturæ demutationem de proposito fidei aliquantulum decidissent, tamen maximis ac pulcherrimis bonitatis operibus gloriam sint cœlestis de se iudicij consecuti. Atque hanc quidem intelligentię nostræ rationem ea quæ consequuntur, absoluunt. Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis. Deum non inuocauerunt: illic timuerunt, ubi non fuit timor. Quoniam deus dissipauit ossa hominibus placentium, confusi sunt, quoniam deus spreuit illos.)

Si enim usque ad unum bonitatem nemo facit, quomodo populus dei est, qui ut cibus panis manducatur ab operantibus inquitatem? Generalitas ergo sententiæ admota est, cum à dei populo, quem in bonitatis operationibus non ambiguũ est permanere, iniquitatem secernuntur operantes. Comedunt itaque operarij iniquitatis populum dei ut cibum panis, qui sanctorum iniurijs uiuunt, quos uexatio prophetarum, & uastatio ecclesiæ, & omnis iniquitatis delectat operatio. Comedunt quoque etiam illi ut cibum panis dei populum, qui eum obtrectationis morsu, & laniatu inuidiæ dilacerant, secundum illud apostoli: Si autem inuicẽ mordetis & comeditis, uidete ne consumamini ab inuicem. Sed & sunt comedentes populum dei ut cibum panis, quibus, ut idem beatus Apostolus ait, deus uenter est, qui ministerium deputant ad negociationem, collationibus se plebis & muneribus ditando: dum conuiuia sub obtentu religionis sumpruosa sectantur: dum apothecas suas inutili religiosorum obsequio distendunt, cum consuetudo ab apostolis necessariæ huius collationis ad diurnam tantum seculo renunciantium, aut per inopiam indigentium, alimoniam fuerit instituta, de quibus scriptum est: Comedentes domos uiduarum, & oratione longa orantes. Hi ergo ut cibum

Audiant episcopi & protochotyranni.

panis

panis, dei populum comedunt, & dominum non inuocauerunt. Stulti enim in corde dixerunt, non est deus. Non inuocant ergo quem negant. Vel certe si qui in ecclesia positi, dei plebem obtrectatione, insectatione, & sumptu comedunt ut cibum panis, etiam si dominum se inuocare credunt, audient dictum in euangelio fuisse: Scimus autem quia peccatores deus non audit. Hi ergo dominum non inuocauerunt, quia operatio non uerborum sit professio, sed fidei. Sed qui deum nõ inuocant, & illud impietati suæ addunt, ut timeant non timenda. illic enim trepidarunt, ubi non erat timor: saxa, metalla, robora, ignem, aquam, æthera, reges mortuos atque morituros, uel cætera religionum superstitiosa commenta uenerantes: & hoc ipso impio inanium metu, contemptuq; necessarij timoris ex comparatione condemnandi, cum non tam obliuisci timorem dei impium sit, quàm impietate præcellat, timori metum inanium prætulisse. Docuit autem dominus, solum in nobis metum eorum quæ uere timenda sunt oportere esse, cum dicit: Nolite timete eos, qui corpus possunt occidere, animam autem non possunt occidere. Timete autem magis eum, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. Impius ergo timor est, cum quæ non timenda sunt timentur, & quæ timenda sunt non timentur. Et plerunque nos tanquàm pro debita officij religione pie adulari regibus existimamus, quia in corpus nostrum sit his aliquid potestatis, quibus nihil ultra in nos licet quàm febri, quàm incendio, quàm naufragio, quàm ruinæ. His enim casibus corporum pro summa potestate desæuiunt, & propter breuem dolorem libertatem ecclesiæ, spei nostrę fiduciam, confessionem dei addicimus, punitorem perditoremque in igne iudicij, & corporis & animæ nostræ deum non timentes, & æternis diuinæ ultionis pœnis momentanea atq; abolenda supplicia præferentes, dum placere nos ipsis, & in eorum gratia permanere famulatu impio gloriamur, hoc ipsum decreto grauissimo sententia diuina condemnat. Nanq; ad illud quod dixerat: Nonne sciunt, qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis. Deum non inuocauerunt, & in non timendis trepidauerunt, id ad summam cœpti sermonis adiecit: Quoniã deus dissipauit ossa hominibus placentium, confusi sunt, qm̃ deus spreuit eos.) Hi ergo qui operantur iniquitatem, & populum comedunt ut cibũ panis, & deũ non inuocauerunt, & in nõ timendis trepidauerunt, nonne cognoscent, quia ossa eorum qui hominibus placere uelint deus dissipabit: Timuit huius prophetici dicti sententiam sanctus ille gentium doctor, dicens: Ego si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nõ essem. Inutilis est humanę gratiæ & irreligiosa sectatio. Nam ex deo magis q̃ in contumeliam dei hominibus est placendum, ut per diuina instituta, & probitatem fidelis uitæ innocentisq; placeatur. Cæterum placere tantum hominibus uelle, deo est displicere. Non auocat autem ab hominũ gratia deus iustorum mentes, & fideliũ rationabilem sanctitatem. Et audiamus eam per Paulum loquentem: Sine offensione estote Iudæis & Græcis, & ecclesiæ dei, sicuti & ego per omnia in omnibus placeo, non quęrens quod meũ utile est, sed quod multorum ut saluentur, hoc est non hominibus, sed deo placere, cum per id quod deo placetur & hominibus sit placendum. Ex causa enim placendi deo, causa etiã hominibus probabilis sit placendi. Cæterum studium, quod ut hominibus tãtum placeatur impenditur, ad id quod deo placendum est non refertur, quia tantum eorum causa quibus placetur adhibetur. Nõ est autem maius uinculum hominibus placendi, q̃ ut nemo sui causa uelit aliquid. Etenim quod propriæ utilitatis efficitur, non potest non aliquam interdum offensionem ex causis accidentibus excitare, cum quod alij utile est, alteri sæpe fiat incommodum. At uero qui nihil sui causa uelit, & omnia in profectum alienæ uoluntatis exerceat, necesse est ut cau-

Qgomodo sit placendũ hominibus.

ſam probabilẽ placendi cunctis apoſtolus docuit, quia utilitatis ſuæ negligẽs, utilitati ſe dediſſet alienę. Diſſipauit ergo oſſa deus hominibus placentiũ. Et oſſa nõ hæc corporalia diſſipari intelligenda ſunt, ſed quia ſpes ęternitatis in oſſibus ſignificari ſolet, ex quo dictum eſt: Hoc nunc os ex oſſibus meis. Quod beatus apoſtolus, quia magnum myſterium eſt, ad Chriſtum & ad eccleſiam refert, quę ex Adę ſui æternitate æternitatis ſubſtantiam mutuatur, quod in domini uulnerato licet corpore confixoq; non frangitur. Os, inquit, eius non conteretur, quia cum fuerit iniquis uis paſſionis in carne, in æternam tamen diuinitatis & impaſſibilem naturam nihil licuit paſſioni. Integram autem, & incorruptam ſpem æternitatis ſignificari in oſſibus etiã illic meminimus, ubi dicitur: Cuſtodit dominus omnia oſſa iuſtorum: unum ex his non conteretur, quia ſecundum demonſtratam Ezechieli reſurrectionem, ſacramentum eius ſub oſſium ſignificatione ſit reuelatum. Ergo ut cuſtodit deus oſſa iuſtorum, ita & hominibus placentium diſſipabit, & diſſipabit non ita, ut eo quod eſſent carerent, ſed ut per contemptum dei tanquã deperdita, abiecta uileſcerent. Id enim ſequitur: Confuſi ſunt, quia deus ſpreuit eos. Cõfunditur quiſq; & pudore dedecoris ſui, & comparatione oris alieni. Et hinc illud eſt, quod apoſtolus ſignificat dicens. Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes demutabimur. Sed & propheta & confuſionem reſurrectionis & honorẽ diſcernit, ita dicens: Et reſurgent alij quidem in uitam, alij quidem in confuſionem æternam. Confundentur ergo quorum oſſa diſperſa ſunt, quos ſpreuit deus, quos tanquam indignos ne conformes eſſent gloriæ ſuæ reſurrectiõis abiecit. Reſurrecturi adeo ut cõfundanẽ, nõ demutabuntur uero, et ex eo confundenẽ. Hęc eñ reſurrectionis ſtatuta cõditio eſt. & idcirco tanq; ex pręterito pro decreti definitione ſit ſermo, quia id ut ita maneat ſit ſtatutũ. Cõmemoratis uero humanis & inſolẽtiæ & iniquitatis impietatibus, ut is q titulo pręferẽ intellectus in finẽ poſſet intelligi, tali ꝓpheta ſpẽ beatorũ finis ipſius adhortatione cõfirmat dicẽs: Quis dabit ex Sion ſalutare Iſraël, dũ auertit dñs captiuitatẽ plebis ſuæ: Exultabit Iacob, & lętabiẽ Iſraël.) Vna enim hæc ſpes reliqua fuit humanæ infirmitatis & fidei, per quam inter tantas præſentis uitæ calamitates æternorum bonorum expectatione requieſceret. Et idcirco certus huius beatitudinis propheta, tanquam ex uaſto humanarum miſeriarum proclamat profundo, dicens: Quis dabit ex Sion ſalutare Iſraël? Nãq; ſecundũ alium prophetã: Ex Sion exiet lex, & uerbum dñi ex Hieruſalem. Hoc uerbum domini caro factum eſt. Hæc caro & Sion & Hieruſalẽ eſt ciuitas nouæ pacis & ſpeculatorium noſtrorum. Huic ſalutaris, huic Ieſus. Ieſus enim, ut ſæpe diximus, ipſo nomine ſalutaris eſt. Lex autem ex Sion non fuit ſalutaris, opere quidẽ uiuificãs, ſed nõ iuſtificãs ex fide. Hic uero expectatus eſt ſalutaris, & datus eſt Iſrael, ſed non carnali Iſraël. Non eñ qui filij carnis filij dei ſunt, ſed filij promiſſionis deputanẽ in ſemen. Teſtatur & Ioannes, non eſſe ſecũdum carnem Abrabæ filios, cum & filij uiperarum ſunt, & potens eſt deus Abrahæ filios de lapidibus excitare. Dominus autem ipſos docuit ex fidei operibus proprietatem ſucceſſionis exiſtere, nec ſecundum carnis generationem filiorum originẽ deputari, cum ait: Si filij Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis. Sed & Daniel presbyteros condemnans, ait: Non ſemen Abraham, ſed ſemen Chanaan, & non Iuda. Ezechiel quoq; increpitis populi iniquitatibus, ait. Pater tuus Chananæus, mater tua Cethæa. Radix tua & generatio tua de terra Chanaan. Non eſt ergo Iſraël iſte ex ſucceſſione corporea, cui ob infidelitatem origo profaniſſimi generis deputatur. Neq; huic data ſalus eſt, qui non ſuſcepit oblatam, ſed ei qui auerſa captiuitate populus dei factus eſt. Captas autem imperitarum gentium mentes, & impijſſimis uitijs ac religionibus ſubditas, in libertatem fidei & nomen familię

cœleſtis

cœlestis absoluit. Qui enim erant dæmonum seruitus, facti sunt dei populus. Et quis hic sit captiuitatem auertens, de se ipso testatus est. Hæc enim non lex, non patriarcha, nō propheta, nō angelus, nō aliqua alia cœlestiū, uel dominatuū, uel potestatum, uel thronorum, uel uirtutum uirtus auertit, sed ille qui accepto libro in synagoga cū ista legisset: Spiritus domini super me, propter quod unxit me, prædicare captiuis remissionem, & cæcis uisionem, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum domini acceptum, fidem & autorē cōsummatæ significans prophetiæ ait: Quia hodie impleta est prophetia hæc in auribus uestris. Hæc igitur populi dei auersa captiuitas est, cum oculi intelligentia panduntur, cū præfracta peccatis corda in requiem relaxantur, cum annus domini acceptabilis nunciatur, quo pœnitentiæ nostræ deo accepta est confessio: cum nihil præteritorum reputatur ad crimē: cum noua omnia sunt, noua libertas est, noui filij, & æterna lætitia est. Exultabit enim Iacob, & lætabitur Israël. idem nanq; ipse patriarcha utrunq; nomen sortitus ex merito est. Nam quia manu calcem fratris continuisset in partu Iacob nuncupatus est. Supplantaturus deinceps & emendo primogenita, & benedictionem occupando, & interpretationis uirtutem Genesis exposuit, Iacob eum qui supplantator fratris, sic nuncupatum. Per agnitionem autem confessi dei, tum cum se ab eo homine, cuius in lucta dominabat, benedici poposcit, quia deum aduersus quē generis sui populus secundū futuræ passionis sacramentū in lucta carnis inualuit, fidei oculis inspexisset: in corpore Israël, quia Israël deum uidens sic meruit nuncupari. Et secundum ipsius Genesis prohetiā, in Iacob iuniorē populū, qui esset ex gentibus crediturus, significari absolutum est. Hic ergo exultabit Iacob, & lætabitur Israël. Secundum ecclesiæ ordinem, hic unus est populus duplicis & professionis, & honoris. Neq; enim geminans sententijs idipsum cœlestis sermo significat. Sed quia fides prima quo quis inuocari super se dei nomen precatur, fide anteriorem populum supplantat, cum Iudęo infideli fidelem se optat esse gentilis. Hic ergo Iacob est spe præoccupatæ benedictionis insultās. Iam uero ubi baptismo renatus, & fide consummatus, deū intelligentiæ oculis, & mente aspexerit, tunc iam Israël lætabitur, quia iam supplantato seniore deum fide uideat, uisurus ueriore conspectu, secundum illā beatitudinis sponsionem. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt domini & dei Iesu Christi, qui est benedictus in secula. *Imò deo fortis.*

In finē in carminibus, intellectus Dauid, cum uenissent Ziphæi & dixissent ad Saul: Nonne Dauid absconditus est apud nos? PSAL. LIII.

DEus in nomine tuo saluū me fac, & in uirtute tua iudica me. Deus exaudi orationem meā, auribus percipe uerba oris mei. Quoniam alieni insurrexerūt super me, & fortes quæsierunt animā meam, & nō proposuerunt deum ante cōspectum suum. Diapsalma. Ecce enim deus adiuuat me, & dominus susceptor est animæ meæ. Auerte mala inimicis meis, in ueritate tua disperde illos. Voluntarie sacrificabo tibi, confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos respexit oculus tuus.) Sanctus & beatus Dauid nō ignarus, sed ut propheta euangelicæ doctrinæ, & in tempore licet legis, hanc corporalem agens uitā, tamen quantum in se est, apostolici mandati præcepta consummat, testimonio de se dei fidem præstans, cum dictum est: Inueni uirum secundum cor meū Dauid qui Iessæ est. Nō enim inimicos suos bello persequitur, neq; insidiātibus sibi decertando armis resistit, sed exemplo domini cuius & nomen & lenitatem præfigurabat, proditus orat, periclitās psallit, patiens odia gratulatur, & ideo secundum domini cor repertus est. Quia cum domino duode-

 cim milia

cim millia legionum angelorum possent in tempore passionis assistere, tamen ad omne officium humilitatis explendũ, passioni se & infirmitati subesse permisit, orans tantum, & dicens: Pater cõmendo in manus tuas spiritum meum. Quo exemplo hic idem per similitudinẽ passionũ futuræ eius passioni propheta, nõ contradicit, nõ resistit inimicis, malum pro malo ex præcepto euãgelico non reddẽs, sed dominicę mãsuetudinis æmulator, cum tribulatur, cũ proditur, cum fugatur, dominum cuius tãtum aduersus impios armis utitur, deprecatur. Psalmo autem huic titulus ex historia præscribitur, sed ante historiam quatenus, & quando, & in quem ea quæ sub historia dicuntur, à nobis sint intelligenda monstrantur. Est enim primũ, In finem intellectus illi Dauid, tum deinde sequitur: Conuenerunt Ziphęi, dixerũt Saul: Nonne ecce Dauid abscõsus est nobiscum? Ergo hoc quod à Ziphæis Dauid proditur, in finem est intelligendũ, per quod ostẽduntur ea quę in pręsens tũ erga Dauid gerebãtur, pręformationẽ in se futuri tẽporis cõtinere, cũ innocẽs insectatione uexatur, cum ꝓpheta cõtumelijs illuditur, cum deo placens ad mortẽ requirit, cum rex inimico suo, ut Herodi dominus atq; Pilato, ab his proditur, cũ quibus tutus esse debebat. Psalmi ergo intelligentia in finẽ est, & in Dauid illo intellectus in quo finis est legis. Et qui Dauid habet claues, aditũ intelligentiæ, tum aperit, cum quæ de se à Dauid sunt prophetata consummat. Ipsa autem secundũ Hebræam proprietatẽ interpretatio nominis affert nõ exiguum nobis ad intelligendũ profectum. Ziphæi nanq; significãtur, quæ nobiscum sunt oris aspersiones, hæ ab Hebręis Ziphæi nuncupãtur. Aspersio secundum legem emundatio peccatorum erat, per fidem populum sanguinis aspersione purificãs, cuius aspersionis hic idem beatus Dauid ita meminit: Asperges me hysopo & mundabor. Sacramentum futuræ ex domini sanguine aspersionis, fide interim legis sanguine holocaustomatũ repræsentat. Sed hic populus ut populus Ziphæi ore potius quàm fide aspersus, & mundationẽ aspersionis labijs magis quàm corde suscipiens, infidelis in Dauid suum & proditor extitit, quod antea per prophetam dixerat: Populus hic labijs me honorat, cor autẽ eius longe est à me. Ad prodendum Dauid ob id pronus, quia cessante fide cordis, omnia per oris fraudulentiam legis sacramenta gessisset. Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me. Deus exaudi orationem meã, auribus percipe uerba oris mei.) Secundum demonstratam tinili rationẽ, passio Dauid prophetę dei, ac domini nostri Iesu Christi passionis exemplũ est. Idcirco oratio quoq; eius etiam ad intelligentiam orationis eius, qui uerbum caro factum est, temperatur, ut qui omnia secundum hominem passus est, idem omnia secundum hominẽ eloquatur. Et quorum infirmitates portauit, & peccata suscepit, corũ ad deũ deprecetur obsequio. Proprietates autem uirtutesq; uerborum etiam inuitis licet & cunctantibus nobis intelligentiæ huius exigunt sensum, ut omnia ex persona eius dici non ambigamus in psalmo. Ait enim: Deus in nomine tuo saluum me fac. In humilitate corporis unigenitus dei filius sub prophetæ dictis hæc precatur, qui & gloriam quam ante secula habuerat, reposcebat. Saluificari se in dei nomine rogat, in quo est & nuncupatus & natus, ut se in eo corpore in quo erat natus, idipsum quod naturæ anteriori suæ & generi erat proprium, saluum faceret dei nomen. Et quia omnis hæc ex persona formæ seruilis oratio est, cui formæ seruili usq; ad crucem mortis assumptæ, salutem eius nominis, quod dei est deprecatur, & saluandus ex dei nomine, id continuo subiecit: Et in uirtute tua iudica me. Nanq; ob meritum humilitatis, quia se exinaniuisset formam serui accipiens, formã non rursum dei consortem in ea quam assumpserat humilitate repetebat, in dei nomine homine ipso in quo deus nasci obedierat, saluato. Et ut huius nominis, in quo se saluari orabat

Ziphæi quid sonet Hebraice.

rabat, honorem non nudæ tãtum nuncupatiõis doceret esse, iudicari se in uirtute dei precatur. Primum enim ex iudicio est, quod meretur, Factus, inquit, obediens usq; ad mortẽ, mortem autem crucis. Propter quod exaltauit illũ deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut ei nomẽ quod super omne nomen est donetur. Tum deinde hoc ipsum iudicium sit in uirture iudicij, quia per uirtutem dei is qui ex deo homo mortuus fuerat, idem rursus in deũ ex homine mortuo resurrexit, secundũ illud Apostoli: Crucifixus ex infirmitate, resurrexit ex uirtute. & rursum: Non enim erubesco euangelium. Virtus enim dei est in salutem omni credenti. Per iudicij enim uirtutem infirmitas corporalis in dei nomine naturaq; saluatur, atq; ita ob meritum obedientiæ, in salutem nominis dei ex iudicij uirtute prouehitur, ut in eo dei & nomen & uirtus sit. Cæterũ si ex cõsuetudine humana sermo iste cœpisset, in misericordia potius uel æquitate, quàm in uirtute iudicari se propheta poposcisset. Sed uirtutis illic opus fuerat iudicio, ubi dei filio in filiũ hominis ex partu uirginis nato, rursum ipsi hominis filio per iudicij uirtutem dei filij, & nomẽ redhibendum esset & uirtus. Sequitur dehinc: Deus exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei.) Promptũ prophetę fuerat dixisse, deus exaudi me. Sed quia ex persona eius loquitur qui solus sciret orare, idcirco cõstans postulatio *postulãdæ orationis ostenditur. Paulus beatus neminem hominum qualiter orare oporteat scire docet dicẽs: Quod enim, quid oremus, qualiter oporteat nescimus. Non est ergo infirmitatis humanæ exaudiri orationem suam postulare, cum doctor gentiũ post constitutam licet iam à domino formam orandi, quid & quatenus oret ignoret. Sed eius ista fiducia est, qui solus patrem uidet, qui solus patrem scit, qui solus potest orare pernoctans. Secundũ euangelium enim dominus pernoctauit orans, qui per speculum uerborum formã ipsam occultissimi sacramenti sub communibus uerbis, dum oraremus, ostendit. Et qui orationem suam poposcit audiri, ut peculiare hoc fiduciæ suæ doceret esse, subiecit: In auri uerba oris mei. Et quisquàm hoc humanæ fiduciæ esse existimabit, ut uerba oris sui uelit audiri? An illa quibus motus animi nostri & impetus pronunciamus, tum cum de ira exardescimus, tum cum de odio obtrectamus, tum cũ de dolore querimur, tum cũ de adulatione blãdimur, tum cum aut pro spe lucri, aut de ueritatis pudore mentimur, aut de contumeliæ offensione maledicimus? Et quis unquàm uitæ ita emendatæ & patientis ad omnia fuit, ut his humanæ demutationis uitijs non esset obnoxius? Solus hoc potuit cũ fiducia uelle, qui peccatum non fecit, in cuius ore dolus non fuit, qui flagellis dorsum præbuit, qui maxillas ab alapis non deflexit, sputamentorum contumeliam non exprobrauit, & in illo uoluntatẽ eius, cuius ad hæc uoluntati in omnibus uolẽs obediebat, offendit. Causam deinde cui uerba sua audiri oret adiecit: Quoniã alieni insurrexerunt in me, & fortes quæsierunt animam meã, & non proposuerunt deũ ante conspectum suũ.) Vnigenitus dei filius dei uerbũ, & deus uerbum, cum utiq; omnia quæ pater posset, omnia ea & ipse posset, sicuti ait: Quæcunq; enim pater facit, eadẽ & filius facit similiter, ut in indiscreto deitatis naturæq; nomine indiscreta quoq; esset & uirtus, ut absolutissimũ nobis humanæ humilitatis esset exemplũ, omnia quæ hominum sunt, & orauit, & passus est. Et ex communi nostra infirmitate salutem sibi est deprecatus à patre, ut natiuitatem nostram cum ipsis infirmitatis nostræ inesse intelligeretur officijs. Hinc illud est quod esuriuit, sitiuit, dormiuit, lassatus fuit, impiorum cœtus fugit, mœstus fuit, & fleuit, & passus, & mortuus est. Et ut his omnibus non natura, sed ex assumptione subiectus esse posset intelligi, perfunctus his omnibus resurrexit. Omni ergo eius in psalmis ex naturæ nostræ affectu querela est. Nec mirum si ita intelligimus nos dicta psalmorum, cum ipse dominus secundum euangelicam fidem passionis

Forte impetrandæ.

suæ sacramenta scripta esse fuerit testatus in psalmis. Alieni igitur super eum insurrexerunt. Non enim iam filij Abrahæ sunt, neque filij dei, sed natio uiperarum, sed serui peccati, sed semẽ Chanaan, patre Amorreo, matre Cethea, & diabolo patre, filij diabolicæ uolũtatis. Quærunt quoq; & animã suam fortes, cũ Herodes principes sacerdotũ ubi nasci habebat Christus, interrogat, cum omnis Synagoga aduersus eũ testis falsa coniurat. Sed animam hãc humanæ naturæ & infirmitans esse existimantes, nõ proposuerunt deum ante conspectũ suum. Quia deus ex eo quod deus manebat usq; ad originẽ nascendi se hominis humiliasset, id est, ut hominis filius esset, qui erat antea dei filius. Non enim alius filius dei q̃ qui filius hominis. Et filius hominis non ex parte, sed natus. forma enim se dei ex eo quod erat ad id quod nõ erat, id est, ut nasci posset in animã suam corpusq; uacuante. Et idcirco & filius dei & filius hominis, idcirco & deus homo, id est, dei filius habitu humanæ originis natus est, usq; ad naturam scilicet hominis nascendi qui totus ex anima & carne formabilis est dei se humiliante substantia. Ob quod cũ insurgũt aduersum eum alieni, cum potentes animã eius exquirunt, quæ frequenter in euangelijs tristis & mœsta est, deum ante conspectum suum non proposuerunt, quia deus dei filius ante secula manẽs humanæ naturæ habitu, id est, nostri corporis atq; animæ homo ex partu uirginis natus esset, per operũ magnificentiam non intelligentes, quia hominis filius cuius animam quærebant, ad id quod homo esse cœperat, ex dei filio quod semper manserat, extitisset. Interuentu diapsalmæ non dicentis, sed cui dicebatur demutata persona est. Nunc enim generalis sermo est prophetiæ. Nam post eam orationẽ quæ ad eum fuerat, ut fiducia orantis posset intelligi, in eo ipso precationis tempore quod poposcerat impetrato, cõtinuo subiecit: Ecce enim deus adiuuat me, & dominus susceptor est animę meæ. Conuertet mala inimicis meis. Effectus proprios proprijs reddidit postulatis, docens, nõ negligentẽ orationis nostræ deum esse, neq; irracionabilem præstationem misericordiæ suæ existimandã, cum nos secundum quod precaremur audiret. Nanq; ad id quod ait: Qoniam alieni iusurrexerunt in me proprium illud est: Deus adiuuat me. Ad id autem & fortes quæsierunt animam meam, in eo exauditæ orationis peculiaris effectus est, quo ait: Et dominus susceptor est animæ meæ. Ad id uero quod ait: Et non proposuerunt deum ante conspectũ suum, hoc cõpetenter adiecit: Cõuertet mala inimicis meis.) Deus ergo & aduersus insurgentes adiuuat, & quæsitam à fortibus animã sancti sui suscipit, & nõ propositus ante oculos, neq; ab impijs cogitatus, ad inimicos mala ipsa conuertit. Dũ deum nõ cogitant iusti animã quærendo, & aduersum eũ insurgẽdo, adiuto eo atq; suscepto eo, quẽ inter iniquitatum opera nõ cogitabãt, ultorẽ maliciæ ipsius retributione sentirent. Habeat itaq; hanc innocens religio fiduciam, ut inter humanas infectationes, & animæ pericula adiutorẽ sibi deum esse non ambigat, & si quando iniuste mortis uis affertur, excedentẽ habitaculo corporis animã sciat in dei susceptione requiescere: habeat ultionis quoq; certissimã securitatẽ, cum mala omnia in eos qui inferãt reuertãtur, nõ potest iniq̃tatis argui deus, nec perfectę bonitati malignæ uolũtatis instinctus ac motus ammixtus est. Mala ẽm nõ maleuolus excitat, sed ultor retorquet: neq; ea ex malicia sua affert, sed in merita nostra conuertit. Statuta ẽm in omnes sunt adulationũ ministeria, mala ista cũ lege uiuendi iusti iudicij secura ęq̃tate moderanẽ. Sed hęc & auersa à iustis sũt lege iustitię, & cõuertunẽ in iniquos ęquitate iudicij. Vtrũq; iustũ, ut & iustis ad meriti prõpta sint, nec admixta, quia iusti sunt, & iniustis ad pœnã sunt cõuerrẽda, quia meriti sunt, nec iustis admixta cũ prõpta sint, nec iniustis defutura, q̃a prõpta sunt. Dehinc rursum fit ad personam dei, ad quẽ primũ deprecatio erat cœpta, conuersio:

In ueritate

In ueritate tua disperde illos.) Veritas mendacium confutat, & perimitur falsi
tas ueritate. Omnem autem superiorē orationem esse eius hominis in quo fili-
us dei natus est docuimus, etiam hoc quoq; nunc à deo patre deprecātis, ut inimi
cos suos in ueritate disperdat, & quæ sit ueritas nō ambigitur, nempe ille ipse qui
dicit: Ego sum uita, uia, ueritas. Disperduntur ergo in ueritate inimici, cū falsis te
stibus damnationem Christo comparantes, resurrexisse à mortuis eū audiunt,
& in dei ueritate gloriam suam resumpsisse cognoscunt. Nam postea ob pœnam
dei in crucem acti, fame & bello absumpti ac perditi sunt, uitæ autorē morte dam
nātes, neq; deū in ueritate per operū magnificētiam cogitātes. Hos igit̄ disperdit
dei ueritas, cū ad resumendam gloriæ paternæ maiestatem resurgens, absolurā in
se diuinitatis probauerit ueritatem. Quòd autem & in crucē actum unigenitum
dei filium, & morte damnatū eum qui natiuitate quæ sibi ex æterno patre est natu
talis & æternus sit, frequenter, imò semper prædicamus, nō ex naturæ necessitate
potius quàm ex sacramento humanæ salutis passioni fuisse subditus intelligēdus
est, & uoluisse se magis passioni subijci q̄ coactū, & quanq; passio illa non fuerit
cōditionis & generis, quia indemutabilem dei naturā nulla uis iniuriosæ pertur
bationis offenderet, tamen suscepta uolūtarie est, officio quidem ipsa satis factura
pœnali, nō tamen pœnæ sensu læsura patientem. Non quòd illa lædendi non ha- *Sensus pœnæ quatenus in Christo.*
buerit pro ipsa passionis qualitate naturā, sed quòd dolorē diuinitatis natura non
sentit. Passus ergo est deus, quia se subiecit uolūtarius passioni. Sed suscipiens na
turales incongruentiū in se passionū, quibus dolorē patientibus necesse est eas in
ferri uirtutes, ipse tamen naturę suæ uirtute nō excidit ut doleret. Sequitur enim:
Volūtarie sacrificabo tibi. Legis sacrificia quæ in holocaustomatibus & oblatio-
nibus hircorum atq; thaurorū sunt, non habent in se uoluntatis professionē, quia
maledicti sententia legem sit decreta uiolātibus. Quisquis enim à sacrificio desti-
tisset, ipse obnoxiū se efficiebat esse maledicto. Necesse ergo erat effici quod fie-
bat, quia sacrificij negligentiam maledicti non admitebat adiectio. A quo maledi
cto nos dominus noster Iesus Christus exemit, Apostolo dicēte: Christus nos re-
demit, de maledicto legis factus pro nobis ipse maledictū, quia scriptū est: Male-
dictus omnis qui pependit in ligno. Maledictorū se ergo obtulit morti, ut maledi
ctum legis dissolueret, hostiam se ipsum deo patri uoluntarie offerendo, ut per ho
stiam uoluntariā maledictum quod ob hostiæ necessariæ & intermissę reatū erat
*auditum, solueretur. Cuius sacrificij alio loco meminit in psalmis: Hostiam & ob *Forte admissum.*
lationem noluisti, perfecisti autem mihi corpus: deo patri legis sacrificia respuēti,
hostiam placentē suscepti corporis offerendo, cuius oblationis beatus Appstolus
ita meminit: Hoc enim fecit semel seipsum offerens hostiā deo. Omnem humani
generis salutē oblatione sanctæ huius & perfectæ hostię redempturus. Ob quæ
omnia ita gesta laudem deo patri refert: Cōfitebor nomini tuo domine, quoniā
bonū, quoniam ex omni tribulatione eripuisti me.) Reddidit in singulis proposi-
tionibus proprias absolutiones. Nam in exordio dixerat: In nomine tuo saluifica
me. Post precum uero satisfactionem, congruam gratulationis esse oportuit pro-
fessionem, ut eius nomini cōfiteretur, in cuius nomine saluari sese fuerat depreca
tus. Et quia auxiliū contra alienos insurgentes in se poposcerat, idipsum adeptū
sese fuisse professus p̄ hoc gaudij exultatiōe memoraret, q̄a ex omni tribulatione
eripuisti me. Ad id uero quod cū fortes quęrūt animā eius, deū nō p̄posuerunt in
cōspectu suo, pręclare indemutabilis diuinitatis docuit ęternitatē, in eo qđ dictū
est: Et sup̄ inimicos meos despexit oculus meus. Morte em̄ nō interceptus unige
nitus dei filius, ad explēdam quidē hominis naturā etiā mori se, id est, discessioni
se tanq; animę corporisq; subiecit, & ad infernas sedes, id quod homini debitū ui-
detur esse

detur esse penetrauit. Sed manet resurgẽs, & inimicos suos immortali oculo despicit glorificatus in deũ, & ex hominis filio in dei filiũ, ex quo etiã hominis filius esse cœperat, per resurrectiõis gloriã iam renatus, inimicos suos despicit, quibus dixerat: Soluite templum hoc, & post triduum ædificabo illud. Aedificato igitur hoc corporis sui templo, eos qui quæsierant animam suam ex ædito uidet, & ultra humanæ mortis legem autores mortis suæ sublimis ipse despectat, mortẽ perpetiens, sed mori nesciens, deus homo dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

In finem in carminibus intellectus Dauid,

PSALLMVS LIIII.

Naurite deus orationem meã, & ne despexeris deprecationem meã, intende mihi, & exaudi me.) Superscriptio psalmi sine historia est, tantum in finem intellectus in hymnis est. Hymnos aliqui trãslatores nostri carmina nuncupauerunt: plerique autem hymnos ex ipsa Græcitatis usurpatiõe posuerunt. De nomine nihil differt, dum modo res una esse quæ uel in hymnis, uel in carminibus significabit intelligatur. Hoc ergo de psalmo sciendum est, quòd quæ hymno eius uel carmine continentur, in finem intelligenda sunt, omni intellectu scilicet nostro ad dominum nostrum Iesum Christum, quem apostolus finem legis docuit esse, referendo. Frequenter autem admonuimus, eam in psalmorum cognitionem sensus nostri temperandã esse rationem, ut eum de quo & per quem omnis prophetia est, ex dei filio hominis filium natum meminerimus, & dei naturam omnibus ante seculis manentem in naturam hominis esse ex partu uirginis genitam, ita ut naturæ posterioris adiectio nullam defectionem naturæ anterioris afferret, neque qui iã homo esse cœperat, id quod ante hominem manebat, deus scilicet, esse desineret. Hic ergo assumens carnis nostræ fragilitatem, & manens suus atque noster ita agit, orat, profitetur, expectat omnia illa quæ nostra sunt, ut in his admisceat etiam illa quæ sua sunt. Loquaturque interdum ex persona hominis, qua & homo natus, & passus, & mortuus est, interdum autem omnis ei secundum deum sermo sit, quia ex deo homo, & ex dei filio hominis filius extitisset, naturæ scilicet eius confidentiam non oblitus in uerbis, qua in assumptione licet hominis nõ carebat, & ita ex nobis atque ex infirmitate nostra humani sermonis consuetudine usuque loquens, ut ex se atque uirtute sua, quæ deo sunt propria & digna loqueretur, ut in præsenti psalmo cognosci potest, qui ita cœptus est. Inaurite deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me. Contristatus sum in exercitatione mea, & cõturbatus sum à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. Quoniam declinauerũt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi. Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor uenit super me, & contexit me tenebra. Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam? Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.) In exordio psalmi & si humilitatis uoce usus sit cum ait: Inaurite deus orationem meã, non tamen sine aliqua propria conscientia altioris fiduciæ intelligitur hæc locutus. Non enim cuiuscunque est innocentiæ id postulare, ut orationem suam deus inauriat. Promptæ nanque semper precationi hominum dei aures sunt, quia qui naturam audiendi humano generi impertit, ipse extra auditus non potest esse naturam: & qui ubique hunc in nobis sensum auditionis operatur, nõ potest non ubique in ipso esse quod præstat. Deus itaque ubique semper audit, sed nõ omniũ meriti est, ut quod audit inauriat, auditũ quidẽ eius orantis uoce penetrãte, sed dignationẽ eorũ quæ audiant inauriendi sola oratiõis innocentia promerente. Triplex autẽ in

exordio

ᾠώπιαι.

Hymni qui.

exordio oratio precationis est ædita. Prima enim ea est, ut inauriatur oratio. Sequens est, ne despiciatur deprecatio. Tertia est, ut intendat sibi seq; exaudiat. Et necesse est discretam esse uniuscuiusq; generis naturam, ut non idem sit inaurire, & nõ despicere, rursumq; differat ab utroq; intendere & exaudire. Et quia de inaurienda oratione quid intelligi posset ostẽdimus, quid illud sit, ne despexeris deprecationem meam, tractandum est. Despiciũtur orationes leues, diffidentes, inutiles, seculi curis anxiæ, & rerum corporaliũ desiderijs implicatæ, bonorũ operũ fructibus infœcundæ. Hæ igitur despicabiles sunt orationes dei dignatione nõ dignæ, de quibus per Esaiam prophetam, ait: Et cum extenderitis manus uestras ad me, auertam oculos meos à uobis. Et causam despiciendę orationis cõtinuo subiecit dicens: Manus uestrę sanguine plenæ sunt. ubi ergo operatio iniquitatis exstabit, illic despicitur oratio deprecantis. At uero tum in eo qui sperat intenditur, cum tacitæ spei fides, piæ conscientiæ religione cohibetur. Et est nobis hoc absolutissimũ uniuscuiusq; proprietatis exemplũ. Inauriuit dominus uerba Chananeæ sæpe clamantis, despexit orationem adolescentis illius, qui ab ęternitatis largitore diuisionem patrimonij postulabat: intendit autem in eam fœminã, quæ fidei silentio salutem sibi etiam à uestis fimbria expectabat. His ergo totius precationis suę generibus distinctis, nunc causam ipsam exposuit deptecandi, quia in exercitatiõe sua conturbaretur à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. Et quidem exercitatio nunquam nisi ad res utiles salutaresq; suscipitur, quas quia in sancto quoq; impij ferre non possunt, omnibus eum iniurijs afficere, & usq; ad formidinem mortis defatigare contendunt. Sed hæc in domino Iesu Christo exercitatio, nostræ salutis operatio est, quam diuersarum sanationum dehinc passionis ipsius exercitatio prouehebat. In hoc quoq; se inuido consortio nostræ infirmitatis exercens, quam exercitationem egressu suo Isaac in campum præfigurauit, cum inuectæ camelo Rebeccæ tanquàm sponsæ ex gentibus exercens se in hoc mundo Christus occurrit. A uoce inimici etiam turbatur, cum Samaritanus, cum dæmonium habens dicitur, cum quia à se cruce non eruat, negatur esse cæteris salus, declinantes in eum iniquitatem falsorum testimoniorum & sententiæ mortis. In ira quoque molesti sunt, dum flagellis, dum colaphis, dum alapis desæuiunt. Sed inter hæc habens potestatem duodecim milia legionum cœlestium euocare non ad iram commouetur, neque ad ultionem exacerbatur. Sequitur enim: Cor meum conturbatum est in me.) Pati omnia in seipso constituit, dummodo humanæ salutis sacramenta perficeret. Difficillimum autem hominis infirmitati est intra ipsum perturbationes mentis commotionesque cohibere, ut non etiam usque ad ipsam uultus demutationem tacito licet motu significatio anxietatis uel indignationis erumpat. Verum unigenito deo quamuis infirmitas nostra suscepta sit, tamen diuinitatis suæ non est oblita natura, ut non in his omnibus quæ infirma sunt salua maiestatis suæ dignitate persunctus sit, dum uniuersa quæ mortis nostræ sunt ac timoris ita pertulit, ut in eum inciderent hæc potius quàm inessent, dum infirmitas nostra magis quàm naturalis in deo est. Deniq; idipsum sequens sermo connexuit, cum dicit: Et formido mortis cecidit super me. Timor & tremor uenerunt super me, & contexit me tenebra.) Et hæc quidem in eum omnia quæ nostræ necessitatis sunt irruerunt, sed ab eo naturæ suæ uirtute suscepta sunt, dum mortem nostram potens non mori, etiam timore in se mortis ingruente non renuit. Et cum hæc eadem tanquam in hominem imbecillitati eius dominatura cecidissent, tamẽ ut non subiectũ se his quæ ingruerũt edoceret, subijcit: Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut colũbæ, & uolabo & requiescã.) Nam infirmus est, cui ad euolandum de cõtegentibus se tenebris metuq; mortis pennæ

Solœcismus.

Videtur memoria lapsus, Nam in Matthæo non habentur nisi duodecim legiones. Vnus codex uetustus similiter habebat in canone.

pennæ aliunde sumendæ sunt. cum enim dicit: Quis dabit mihi, non poscentis ab aliquo, sed nõ aliunde sperantis est. Euolare autem ut colũba festinat, id est, in spiritualem redire naturam, & in columbæ specie spiritus in eum uolãdo requieuit, habitatione aliquãdo in homine qui tum de Iordanis aquis ascendebat inuenta. Et hæc quidem precationis est causa, quia infirmitate corporis degrauatus, hoc quod nobis est mortale susceperat, ut caro factus in spiritũ euolaret. Et harũ quidem pennarum suarum in psalmo alio ita meminit: Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris, Ita enim illuc manus tua deducet me. Suas itaq; sumet, ut non intelligatur eas ex his euacuatus assumere, sed sumptis pennis ut uolando requiescat, quo sit quieturus ostendit, dicens: Ecce elongaui fugiens, & mansi in deserto.) Ceciderunt quidem super lucem tenebræ, sed tenebræ eam non comprehenderũt. Elongauit enim fugiens, qui ne à gentibus quidẽ potuit comprehendi. Fugit ergo etiam eos qui se persequebantur, & ab his longe factus habitat in deserto. Et quod desertum hoc uel quæ solitudo sit (nam eodem uerbo utrũq; Græcitas elocuta est) ita alio loco propheta declarat: Lętare desertũ sitiens, exultet desertum & floreat tanq̃ liliũ, & floriant & exultẽt deserta Iordanis. Inualescite manus inualidæ & genua dissoluta cõsolamini, modici animi sensu inualescite, & nolite timere. Ecce deus iudiciũ reddidit, ecce uenier & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorũ, & aures surdorũ audiẽt, erudietur lingua mutorum, tũc saliet claudus tanq̃ ceruus. Venerat quidẽ ad oues perditas domus Israel, sed ab his fugatus hæc deserta lætificat, in his enim manet, & mãsit postq̃ uolando requieuit. Est eñ dei requies quæ impijs denegatur cum dicitur: Si intrabũt in requiem meam. Resumpta spiritali gloria unigenitus deus in his (tanq̃ in templo digno se) corporibus quæ erant ante deserta requiescit, quia plures iam filij desertæ magis quàm eius quæ habet uirum. Non sum aũt nescius plærosq; solum uerborum sonum & literam contuentes, nihil de omnibus ferè psalmis congruum personæ domini nostri Iesu Christi existimare, putentq; totum querelis prophetæ increpari, sed nos litem non mouemus. Neque enim destruimus sed adstruimus, addẽtes potius de obscuris intelligentiã, quàm simplicibus dethrahentes, quia quęcũq; Dauid aut passus aut quæstus est, etiã passionibus eius qui uniuersitatis nostræ caro est factus, impleta sunt. Et (ut arbitror) ea quæ sequuntur intelligentiæ nostræ cursum probabunt. Intercedens uero diapsalma demutauit &

Diapsalma.

sensum. Nam omnis rursum aduersum eos de quibus est querela fit sermo, honore tamen eius ad quem omnia est referre solitus antelato. Sequitur enim: Expectabam saluificantem me à pusillanimitate & tempestate.) Non noua hæc eius expectatio est, nam & in eo psalmo (quem ex persona eius esse non dubium est) sic precatus est: Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia, ueni in altitudinẽ maris, etiam tempestas demersit me. Ab hac igitur tempestate atq; ab hac pusillanimitate, humiliatus enim erat usq; ad mortem crucis, saluari expectat ab eo ad quẽ precatus est, dicens: Pater clarifica me apud temetipsum claritate quam habui apud te priusq̃ mundus esset. Sed expectans saluari se plus iam q̃ spem salutis expectat. Sequitur enim: Præcipita domine & diuide linguas eorum.) Proprietatem uerbi siue Hebraici siue Græci Latinitas, uti in multis, non elocuta est. Nam id quod præcipita dicitur cum illis καταπόντισον enunciatum est. Quo sermone nõ ut præcipitentur, sed ut in profundũ demergantur oratur. Demergi ergo eos linguasque eorum diuidi rogat, quorum aliud sub Noé, aliud post ædificationem turris scimus effectum, cum illos diluuio submersos consumpsit profundum. Hos ergo linguarum diuisio ad causam æternæ in se concertationis

discreuit

discreuit, ut conspirationem aduersus deum initam, dum se inuicem & nesciunt & metuunt, non tenerent. Non dispar ergo nunc in hos pœna deposcitur, scilicet ut in morem gentiũ, quas in aquis significari meminimus, absumpti, et in omnes linguas cũ quibus nũc habitant, & quibus loquunẽ diuisi amitterent uitæ ac regni sui dignitatẽ, ut aũt ob intia ciuitatis cõtradictionemq; præceptorũ suorum hæc cõsecutura nosceremus adiecit: Quia uidi iniquitatẽ & contradictionẽ in ciuitate. Die ac nocte circũdabit eã super muros eius, & iniquitas, & labor in medio eius, & nõ defecit de plateis eius usura & dolus.) Ob hæc igiẽ uitia & crimina futurę captiuitatis & dispersionis pœna deposcitẽ, sed potissima inter crimina sunt iniqtas & cõtradictio. Nam eũ quem lex & prophetæ nunciauerãt reijcientes, contradictione impia respuerũt. Quę cõtradictio nocte & die circundãs muros ciuitatis ipsius supergressa est, quia & ipsa passionis suæ nocte cũ se uidendũ in cõsessu, & à dextris uirtutis, pfiteretur, discissa ueste etiã cũ blasphemię inuidia contradixerũt, in muris aũt tuitionẽ salutis significari meminimus, sicut cũ nouæ Hierusalẽ ædificatio & munitio, id est, cõstructio & custodia eius cœlestis optatẽ, ita scriptũ est: Benigne fac dñe in bona uolũtate tua Sion, & ædificetuẽ muri Hierusalem.. Erat ergo tũ in eo populo custodia spiritalis, & dispositæ per angelos legis administratio cõmuniebaẽ. Sed ubi ipso mediatore legis reiecto, hos muros, & hanc custodiã circũdans iniquitas supergressa est, tũ cœpit maius esse ipsa munitione peccatũ, ut iniquitas uinceret custodis uoluntatẽ usura & dolo, cæterisq; quę in lege sunt uetita, redundãte, & indignitatẽ tãtæ huius iniquitatis ostendẽs, subijecit: Quoniã si inimicus meus impperasset mihi, supportassem utiq;. Et si odiens me super me magna locutus fuisset, absconderẽ me ab eo. Tu autẽ homo unanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecũ dulces capiebas cibos, In domo dei ingressi sumus cũ cõcordia.) Querela nõ de passione est, sed de Apostolo proditore. Nam cũ salutẽ generi humano suscepta crucis morte donaret, non potest uideri sacramentũ hoc magnę pietatis arguere. Nã utiq; si inimicus esset, querelæ causa nõ esset, cũ in se consummareẽ, quod ad salutẽ nostrã perpeti ipse uoluisset. Et sicuti si odiẽs se locutus sup se magna esset, abscõsus ab eo fuisset, quia ei nõ cognitus in homine deus esset, & ob hoc minus esset criminis nesciẽti. Non eñ gentes uerbũ carnem factũ prænuncia sibi lege didicerunt, quod utiq; his qui sub lege sunt etiã ipsius gẽtis ad speciẽ futuræ ueritatis aptatum est, cum & hominem Abrahã adorauit, & Iacob in homine deũ uidit, portasse hæc opprobria gentiũ, quòd cũ esset homo deũ se faceret, quòd dæmoniũ habens populũ seduceret, quia ignorassent hæc omnia in lege quę ad Israël lata est, cõtineri. Veruntamẽ cũ unanimis, & dux, & notus hęc faciat, unanimis cũ electus ad apostolũ est, dux cũ demotante dño ipse ad pręedicationẽ aduẽtus fui ad castella pręmissus est, & futuri regni dux ab eo ac princeps est cõstitutus, notus aũt cũ omnis ingressus eius egressusq; didicisset, cognosceretq; in hominis filio & dei filiũ, qui & particeps in demutãdo ex aqua uino & dulcificando in populi cibũ ordeo extitisset, conuiuioq; eodẽ usus esset, secumq; dei domũ semper esset ingressus, maiorẽ de se querelam in hoc consortiũ diuini ministerij assumptus exhibuit. Sed quanq; specialia hæc in impietatem eius dicta essent, tamen pœnę decretum refertur ad plures.

Veniat mors super eos, & descendãt in infernũ uiuentes, qm̃ nequitiæ in hospitijs eorũ, & in medio eorũ est.) Id est, totos ipsos intra extraq; nequitiæ opera circundẽt, ita super eos morte uentura, ut ad pœnæ sensum uiuentes descendant in infernum, cum hospitijs eorũ. Verum ille hæc his agentibus atq; meditantibus ad quem spes & precatio sua esset ostendit, dicẽs: Ego ad deũ clamaui, & dominus saluauit me. Vespere, & mane, & meridie narrabo, & renũciabo, & exaudiet

uocem meam. Liberabit in pace animã meam ab his qui appropiant mihi, quoniã inter multos erant mecum. Et exaudiet me deus, & humiliabit eos qui est ante secula.) Clamorẽ fidelem mox dominus exaudit, & hanc ipsam exauditi clamoris sui gratulationem uespere & mane & meridie narrabit, diem omnem in his diei partibus per quas dies continetur ostendẽs. Talis autem temporum ordo nõ nisi ex prophetica scientia distributus est, ut uespere, & mane, & meridie nunciet, & quia secundum legem & obseruantiã legis à uespere dies cœpta, eadem ipsa usq; ad meridiem deputatur, cum inchoationẽ diei non mane lux reddita, sed uespere nox facta perficiat. Narrat ergo & renunciat ea quæ in psalmo continentur, quòd uocem eius audiat, & in pace animã suam liberet. Pacificauit enim omnia in cœlo & in terra, ut liberet ab appropiantibus sibi. Superior enim querela de proximis cum etiã unanimus & dux & notus hæc ageret, cum apostolis cæteris & ipse electus in apostolũ. Deus ergo qui est ante secula, id est, per quẽ omnia sunt, quia ante omnia sit, exaudiet eum, & humiliabit eos, cum indigni gloria æternæ resurrectionis effecti sint. Nam interiecta diapsalma omnem his ob impœnitentem impietatis professionem spem recidit dicens: Non enim est illis commutatio, & non timuerunt deum.) Omnes secũdum Apostolum resurgent, sed nõ omnes commutabuntur, quia nõ timuerunt deum. Fas enim fuerat ignorasse in homine deum, si resurgentem tamen deum ex mortuis credidissent, patente his etiam post passionis piaculum pœnitentia & indulgentia. Non enim solum non timuerunt deum, sed cum ad retribuendum his manum extendisset, id est, auxilium obtulisset, contaminauerunt testamentum eius, cum eum qui testamento legis ad salutẽ prænunciatus est, repulerunt. Sequitur enim: Extendit manum suam in retribuendo, contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira uultus eius.) Et idcirco demutatio his non relicta est, quia pro peccato semel mortuus est, & resurgens eos tantũ demutatione donauit, qui secum per fidẽ & causa mortui sunt & resurgent. Hos autẽ ab ira uultus sui euersa ciuitate diuisit, partemq; eorũ cũ infidelibus ponens, eos uel dispersit in omnia, uel diuisit à sanctis, dehinc de generali querela ad significationẽ eius qui ei & dux & unanimis & notus fuerat, sermo se retulit: Et appropiauit cor eius. Mollierunt sermones eius super oleũ, & ipsi sunt iacula.) Ammixtus Apostolis & curã pauperum agens, maximum scilicet ministerij opus curans appropiauit cor suum. Ad appropiãtibus enim liberati animam suã gratulatus est, non utiq; ministerio fidei appropians, sed iræ dei & contaminationi testamenti eius. Cæterũ ipse blãdiloquus emollito super oleũ sermone curam agere se pauperum fallens, etiam tum cum preciosi unguenti effusa alabastro conquestus est, tanq; id magis uenire in sumptum inopum debuisset. Sed ille occasionẽ furti de pecuniæ collatiõe quærebat. Et istiusmodi fortè blãdiloquij oleum psalmo alio euitat propheta cũ dicit: Oleũ peccatoris nõ impinguet caput meũ, quia sub specie boni operis maliciæ arma cõmoueat. Sunt autẽ etiam in uerbis iacula, sicut dentes, scutum, & sagittæ sunt, & lingua machæra acuta est. Hæc igitur sermonũ iacula detestatur quæ magis sub blãdimento & adulatione nocitura sunt. Sed inter ista inimici iacula imperterritus manet, nobisq; portũ securitatis tutum fidumq; demõstrat. Sequitur enim: Iacta in dominũ cogitationem tuam, & ipse te enutriet, non dabit in æternũ fluctuationẽ iusto.) Ademit nobis etiam in euãgelijs dominus solicitudinis potestatẽ, dicens: Nolite soliciti esse de crastino, sufficit diei malicia sua. Quærite primũ regnum dei & iusticiam eius, & omnia præstabũtur uobis. Omnẽ scilicet curã in promerẽdo dei regno & iusticia collocandam. Iactanda ergo super eum cura est. Ipse enim enutriet secundũ illud: Super aquam refectionis enutriuit me. Enutriens autẽ non relinquit in fluctibus

Oleum peccatoris, impietas sub prætextu pietatis.

istius

altius seculi, sicuti enutritus Iacob omnẽ tempestatẽ & odiorũ & duræ seruitutis qua sit, dicẽs: Deus qui nutriuit me à iuuentute mea.) Ipse enim uitæ autor est, ipse cibi largitor, nõ terreni tantũ, sed etiam spiritalis. Sed illo super aquã refectionis educato, & à procellæ fluctibus liberato, digna impios pœna cõsequitur, cum dicit: Tu uero deus deduces eos in puteũ interitus, uiri sanguinum & dolositatis nõ exdimidabunt dies suos, ego autem sperabo in te domine.) Est quidem puteus aquæ uiuæ, sed est puteus interitus secundum illud: Nõ me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat super me puteus os suum. Non relicto igitur in fluctuatione iusto, illi in puteum interitus deducentur, cuius os clausum resurgente ex inferis unigenito deo esse non potuit. Cæterum post passionem domini statim eos belli uictoria cum excidio ciuitatis absumpsit, omni promiscua ætate ad satisfactionem innocentiũ interempta, non dimidiatis uitæ diebus iuuentute prostrata. Dies autem pleni sanctis & fidelibus reseruãtur, secundum illud: Et dies pleni inuenientur his, quorũ spes semper in domino est, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem pro populo, quia à sanctis lõge factus est Dauid, in tituli inscriptione cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.

PSALMVS LV.

MVlta psalmi superscriptio comprehendit, quæ præter rerum gestarum notionem altertius intelligẽtiæ intimant sensum, cum pro populo qui à sanctis longe est Psalmus est, cũ tituli inscriptio præfertur, cũ postremo exordiũ ipsum in fine præscribitur. Si enim eã solam querelam præsens sermo cõtineret, quòd cũ fugeret ab Allophylis in Geth Dauid teneretur, totum se circa id tantum hic iniquitatis increpitæ motus exereret. At uero cũ hæc ante rei gestæ significationẽ ad imbuendum legentiũ sensum dirigendumq; prælata sint, sine dubio intelligimus per rerũ gestarum, quæ in Dauid gerebantur, effectus imprimi nobis secundum spiritum prophetiæ earum rerum quæ sub his præscriptiõibus significata sunt, notionẽ, ut quod Dauid passus est, præfiguratio fuerit passionum domini nostri Iesu Christi, ut quod tituli inscriptio est, eius qui moriendo uicerit significata uideatur æternitatis, quia tituli inscriptio (quam stelographia sermo Græcitatis enunciat) his maxime qui probabilem uitam degentes etiam pro salute patriæ mori bello non timuerũt, ad æternitatis gloriam deferatur. Populo autẽ qui longe sit factus à sanctis Israël indignus factus sanctificatione gentium longeq; ab ea discedẽs esse noscendus est. Quod autem in finem est, propriũ ei esse qui finis legis est intelligatur, quod idipsum psalmi fine noscetur, cum huius ipsius intelligentiæ nostræ absolutionẽ his maxime quo psalmi finis cõcluditur, sermo declaret. Per hęc certe quę superscriptioni præter rerũ genera cõnexa sunt, psalmũ etiã ex persona domini tractabimus, nõ tamẽ à prophetæ ipsius dissidẽtes querelis, neq; eũ his quæ pertulit non etiã gemuisse existimandũ est, quia idcirco his ipsis quæ spiritalem sensum intimãt, rerũ gesta cõnexa sunt, ut per actionẽ prophetæ sensus ac sermo notesceret prophetiæ, cum propheta nõ tam spiritu quàm passionibus prophetarit. Erit ergo sermo inter Dauid ipsum & hominẽ Iesum Christũ temperatus, ut quia infirmitates omniũ portauit & peccatorum nostrorum frequẽter & uoce sit usus & lachrymis extra contumeliam dei sit & affectus & sermo qui hominis est. στηλογραφία

ENARRATIO PSALMI. LV.

MIserere mei domine, quoniã cõculcauit me homo tota die, pugnans tribulauit me, conculcauerũt me inimici mei tota die.) Diem frequenter significari pro ætate cognoscimus, ut ubi dies tota est, illic omne uitæ tẽpus ostẽsum sit. Neq; enĩ uel dñs unius tantũ diei insectatiõe uexatus Dies pro ætate.

est. Sed qui misericordiā dei postulat, seseq; conculcatū esse cōqueritur, habet securitatis & uirtutis suę arma, quibus nō solū terrena odia, sed & spiritualiū nequitiarū bella sustētat. Aduersum quas potius quàm aduersum carnē & sanguinē pugnā nobis apostolus docet esse. Ministerijs enim impiorū utunť ad uexatiōes tribulationesq; sanctorū, cum eorū corda penetrātes in omnē eos impetū turbulētæ mentis instigāt. Hāc igitur supereminentē in hoc seculo & efferentē se altitudinē propheta nō pertimescēs ait: Ab altitudine dierū nō timebo, quia multi qui debellant me timebūt. Scit æterni iudicij diem, nouit etiā ęternum ignē pœnis æternis præparatū, atq; ideo magis illi qui eū debellare tentāt timebūt, quia hoc sancto nō timente, in eos magis iudicij terror incūbit. Pro fiducia uero securitatis suę subiecit: Ego uero in te sperabo. In domino laudabo sermones meos tota die.) Spes omnis in deo collocat, sermonesq; suos toto tēpore uitæ suę laudat. Neq; obscurū est quid in loquēte se laudet. Vox enim hęc sancto est digna quæ sequitur: In deo sperabo, nō timebo quid faciat mihi homo. Nō hūc frāgit seculi terror, neq; cōspirantium aduersus se odia perturbāt. Spes enim quæ in deo est terrores humanorū nō pertimescit odiorū. Carnem autē pro significatiōe hominū per quā in corpore continentur frequētet accipimus, uel cū de ipsis dicit: Nō habitabit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt. Vel illud: Videbit omnis caro salutare dei. Vel illud Apostoli: Nónne estis carnales, & secundū hominē ambulatis? Manet itaq; imperterritus sub misericordia dei, atq; ideo in eo sperās omnis carnis impetus insectatiōesq; nō metuit. Sed digna planè etiā hæc unigenito deo uox est, cui exinaniēti se ex dei forma uirtutē dei atq; naturā seruilis forma nō abstulit. factus enim caro deus, etiā in assumptione carnis deus esse permāsit, utens uirtutis suæ sub cōsortio nostri corporis potestate. Nō enim carne est degrauatus, ne super undas ambularet, neq; nō ut usq; ad fimbrias uestis uirtus diuinæ potestatis exiret, neq; ut nō peccata dimitteret, ut sputo suo naturā uidendi cæcis ab utero oculis accēderet, & aure ꝓducta de uulnere abscissę auris uulnus obduceret, neq; ut nō solida parietū corpore interlabēte penetraret. Nō ergo metuit à carne, uel in deo sperās ꝓpheta, uel sub assumptiōe carnis deus opa diuina consummās. In his etiā quæ consequunť, ret in eo quoq; gestæ significatio cōtinetur. Ait enim: Tota die uerba mea execrabātur: aduersus me omnia cōsilia eorū in malū. Habitabūt: ipsi calcaneū meum obseruabūt.) Nusq; enim nisi occultis cōsilijs aduersum eū testimonia falsa, & captiosæ interrogationes sunt cōparatę, in cōmune habitātes & consilia maliciæ occulētes. Sed & increpationē uerborū eius, quibus impietatē eorū exprobrare nō destitit, non tulerūt: egressus quoq; omnes ipsius in calcaneo contuētes, dū in eius supplantationē frandulēta cōspiratione consentiūt, ob quod eos digna hæc iudicij sentētia cōprehendit. Sequiť enim: Sicut expectauerunt animā meam, pro nihilo saluos facies illos: in ira populos deduces.) Nouus hic prophetæ sermo est, ut eos qui expectant animam suā ad nihilū deus saluet. Et cū aliud sit in nihilū, aliud saluari, nūc salus quę in eos fiet in nihilū sit. Est ergo quod saluet in nihilū, est planè, quicquid resurrectione cōcessa demutatione nō dignū est. Nā cum omnis caro redēpta in Christo sit ut resurgat, & omnē assistere ante tribunal eius necesse sit, nō tamē omnibus gloria & honor est ꝓmiscuus resurgendi. Quibus ergo tantū resurrectio non etiā demutatio est tributa, hi saluanť in nihilū. in ira enim deducētur hi populi, quibus ad pœnę sensum salus resurrectiōis est cōstituta, à qua ira eripiendos nos Apostolus pollicetur, dicēs: Quoniā si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multomagis iusti in sāguine eius saluabimur per eū ab ira. Pro peccatoribus igiť ad salutē resurrectionis est mortuus, sed sanctificatos in sāguine suo saluauit ab ira. Deniq; pro nihilo populis saluatis, & in ira deductis, spē uitæ suę sanctus hic nūciat, dicens: Deus

uitam

uitam meã nũciaui tibi, posuisti lachrymas meas in cõspectu tuo, sicut in promissione tua.) Dignus promissione dei est ob cõstantiã prędicandi, & ob meritum nõ tacendi, lachrymæ enim suę, quas uel per se propheta, uel pro nobis dominus profudit, in dei sunt cõspectu legatione earũ ad obtinẽda quæ deus promisit usurus, sed se gratiã æternę promissionis inituro, inimici eius cõuertentur retrorsum, ut quod ira deducetẽtur ostẽderet. Id enim sequitur: Cõuertãtur inimici mei retrorsum in quacũq; die inuocauero te.) Illo deũ inuocante, illi eò unde processerint cõuertentur, deducente eos dei ira & resumpto ad pœnas corpore puniẽdos. Sed illis ad æternitatẽ pœnæ in infernũ post resurrectionẽ reuersis, hic officio gratulatiõis suæ fungitur, dũ ait: Ecce cognoui quia dominus meus es tu, & in deo laudabo uerbũ.) Hoc ergo uerbũ suum in deo laudat, quod deum suum esse cognouit. Neq; id tantũ laudat, sed etiã illud quod sperauit in eo, nõ metuẽs quid homo sibi faciat. Hęc planè digna sanctis omnibus uox est, constantẽ inter insectationes humanas fidẽ tenere, & metu terrenæ turbulẽtiæ nõ moueri, speq; certissima quod aliquid aduersum animę æternitatẽ homo effecturus sit nõ timere, cum post intercessionẽ mortis istius in immortalẽ gloriã & corruptio & infirmitas nostra mutetur. Atq; ob id sermões suos quibus se sperantẽ in domino humanã uim protestatur nõ metuere collaudat, dicẽs: In domino laudabo sermonẽ, in domino sperabo, nõ timebo qd faciat mihi homo.) Ob hoc ergo sermonẽ suũ laudat in domino, quia sperãs in eo hominẽ nõ timebit. Sed ut doceret, idcirco se nihil ab homine ptimescere, quia si quid potestatis suę exeruisset in corpore, id rursum resurrectiõis gloria sine corporũ labe reciperet, subiecit: In me sũt deus uota tua, quæ reddã laudatiões tibi, qm̃ eruisti animã meam de morte, & pedes meos de lapsu, ut placeã corã deo in lumine uiuentiũ.) Nõ extra se sunt ista quæ sperat, nec laudatiõis uota quæ reddẽda sunt extrinsecus capessenda. Ipse em̃ sibi resurrectionis est dñs, ipse huic è mortuo & intra sepulchrũ relicto corpori diuinę naturę suę tribuit consortiũ. Neq; enim resurrecturis omnibus ab exteriore materia corpus acquirit, neq; peregrinæ originis externarumq; causarũ natura recipitur, sed id ipsum in profectũ æternæ claritatis emergit, fitq; in eo demutatiõe potius q̃ creatione quod nouũ sit. Sũt ergo in se uota quæ reddet, tum cũ infirmitas corporum detrahitur, id est, lapsus & lachrymę, tum cũ corruptionẽ incorruptio deuorauit, tũ cum mortẽ potestas immortalis absorbet, tum cũ fit deus omnia in omnibus, tum cum lumẽ uiuẽtiũ sit in eodem uiuẽtiũ lumine deo ipse placiturus. Nã si sibi in creatione mũdi secundũ sapiẽtiæ professionẽ super filios hominũ adgaudebat pater, lõge magis in recõciliatione mundi intelligendus est patri esse placiturus. Est enim lux uera mundi illuminans hominẽ uenientem in hũc mundum dominus noster Iesus Christus, qui benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem ne disperdas in tituli inscriptionem, cũ fugeret Dauid à facie Saul in speluncam. PSAL. LVI.

Atq; hic titulus non habetur in libris nostris.

DE superioris psalmi superscriptione id tantũ demutatũ in cõsequenti est, quod ubi pro populo longe à sanctis facto ęnigmatũ est, nunc ne corrumpas uel disperdas pręscribit, quod uno uerbo τὸ μὴ διαφθείρῃς utrũq; Græcus sermo cõplexus est. Cõsequens enim erat, quia corruptio eos qui longe à sanctis discederent mansura esset, ne huic sanctus subderetur oraret. Nam & in psalmo alio gratulationem auersæ huius à se corruptionis ostendit, dicens: Nec dabis sanctũ tuum uidere corruptionem. Neq; ambiguum est, psalmũ hunc secundum apostolorũ professionẽ ex persona esse domini intelligendum. Itaq; Dauid ad humanæ carnis gloriam resurrectionis dominicæ tempus expectãs, nunc & nõ corrũpi se rogat, & auersam à se corruptionẽ

in eo in quo primitiæ resurrectiõis sunt prophetiæ præsciẽtia gratulatur. Ideo autẽ in finẽ tituli inscriptio est, quia & gloriosa ad æternitatis honorẽ uita suscepta, & mors plurimis salutaris uirorũ fortium inscribat̃ sepulturis. Et hæc omnia ad eum referri oportebat, qui uel finis est legis, uel quẽ psalmi ipsius finis ostendat. Id autẽ quod in spelũca clausus hæc loquitur, tempus est prophetiæ, quo psalmũ intelligitur scripsisse, ipsa illa spelũcæ habitatione mansuro in corpore domini humilitatẽ prophetãs. Cæterũ uideri nõ potest, ut qui ob metũ erat intra speluncã reconditus, psalterio & cithara, ut testatur in psalmo, totius artis musicæ perstreperet apparatu. Cœpit autẽ ita: Miserere mei deus, miserere mei, quoniã in te confidit anima mea.) Misericordiã rogat, quia cõfidit in deo, docens ab his misericordiam dei sperandã esse q crederẽt. Et misericordię dei quod momentũ quiue sit effectus ostendit, dicens: Et in umbra alarũ tuarum sperabo donec transeat iniquitas. Auibus naturę est infirmitatẽ pullorũ alis inũbrare, eosq; à pręteruolantiũ ui atq; improbitate defendere. Quod & in gallinis maxime noscimus, cũ collectos intra pennas fœtus suos aut opperiãt aut tueant̃. Quarũ cõsuetudinẽ ad exemplũ solicitudinis suæ dominus cõmemorat, dicẽs ad Hierusalẽ interfectricẽ prophetarũ: Quotiens uolui colligere filios tuos, sicut gallina, quę cõgregat pullos suos sub alis suis, & noluisti: Sperat ergo in umbra alarũ dei sanctus, donec iniqtas trãseat, id est, dũ aut seculi scãdala, aut iniquitates impiorũ, terrenæ humilitatis infirmitatẽ, dũ hãc ipsam, quasi speluncã habitaculi & corporis sui Dauid, qua nũc est clausus euadit, & sperãs sub umbra alarũ dei, officio spei suę semper intẽtus est dicẽs: Clamabo ad deũ altissimũ, deũ qui benefecit mihi.) Clamat fide potius quàm uoce qui fugiẽs & latẽs clamat. Porro aũt nõ est in sermone sperãtis gratulatio ademptorũ, sed prophetice sciẽtiæ ac fidei est, gerendis nõ aliter gaudere quàm gestis, & idcirco ad eũ qui sub indemutabili cõstitutione bonitatis iã sibi benefecerit, clamat. Et quatenus benefecerit dominus cõsequentibus docet, dicẽs; Misit è cœlo & liberauit me, dedit in opprobriũ cõculcantes me, misit deus misericordã suã & ueritatẽ suã. Eripuit animã meam de medio catulorũ leonũ, dormiui cõturbatus.) Dignũ fuit etiã si nulla demutatio personæ esset ac sensus, diapsalma interuenire, quia ad intelligentiã dictorũ sensus esset credentiũ erigendus. Benefecit deus sancto suo mittẽdo de cœlo, ut liberato eo, in opprobriũ hi qui eum cõculcabant darent̃. Et misit misericordiã ac ueritatẽ ad eripiendã de catulorũ medio animam ipsius, tũ cum cõturbatus dormisset. Sicut mors significatur in somno, uel cũ dormiturus Dauid cum patribus suis est, uel cũ dormiens Lazarus excitandus est, uel cũ Cẽturionis illius nõ est mortua puella, sed dormit, uel cũ eos qui dormierint nõ præueniemus in resurrectione, sic cõturbatio dormientis significatio est passionis, cũ dicit̃: Nũc anima mea turbata est ualde, quã tamẽ eripi de manu canis ita antea deprecatus est: Libera me de ore leonis, & de manu canis unicã meã. & nõ alij canũ uel leonũ catuli intelligi possunt quàm q sunt & natio uiperarũ, de quorum medio anima eripitur, per missam è cœlo misericordiam & ueritatem, secundũ illud: Misericordia & ueritas se obuiauerũt. Et si misericordia & ueritas dominus Iesus Christus est, non ambigitur quin illi in opprobrium dedentur, qui cõculcantes dominum, in passione ista non credunt, quibus utiq; opprobrium est unigeniti dei aduentum & peccatorum indulgentiam perdidisse. Et quia huic sanctorum spei, uel persequentium odia uel negantium aduersatura semper essent, commemoratis humanæ salutis sacramentis, subiecit: Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta.) Vitia motusque animarum sub corporalibus officijs diuinus sermo significat, ut in Deuteronomio cantico incrassauit & calcitrauit dilectus, impietatis luxu sub significatione consuetudinis corporalis increpito, uel illud: Qui deuorant plebem ut cibum

Hic ponit in neutro.

cibum panis, uel etiam dentes peccatorum contriuisti. Nec non & apostoli: Quod si mordetis inuicem, uidete non consumamini ab inuicem, ut quod singulis quibusq; membris officij actionisq; mandatū est, id ad efficientiam mentis in animo tumq; referatur, ut nunc uel persequentiū, uel obtrectantium cōmemoraturus effectus ait: Filij hominū, dentes eorum scutum & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta, cū & cōsumerent sæuitia potestatis, & obtrectationū iaculis uulnerarēt. Sed inter hæc quæ sitit & expectat propheta nō tacuit: deprecatus enim ne corrumperetur, absorbēdæ incorruptionis istius tēpus exoptat, dicens: Exaltare super cœlos deus, & super omnē terrā gloria tua.) Quę in altum de humilibus efferuntur, ea exaltari uidentur, quia per profectū quendam in id quod sublimius est euadunt. Quod aūt super cœlos exaltandū est, necesse est ut prius descenderit ad inferiora de cœlis, per quod rursum exaltandū sit super cœlos. Quod ipsum Apostolus absolutissime ita dicit: Qui cum ascendisset in altitudinē, captiuā egit captiuitatem, dedit dona hominibus. Ascendit aūt quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ? Qui descendit ipse est, qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia: hinc exaltandi super cœlos causam significans extitisse, quòd descendendi usq; in inferiora terræ humilitas esset assumpta ex uoto. Ergo propheta prænunciat exaltari super cœlos deum, & quia exaltatus super cœlos impleturus esset in terris omnia sanctus spiritus sui gloria, subiecit: Et super omnē terrā gloria tua.) Cum effusum super omnē carnem spiritus donum gloriā exaltati super cœlos domini protestaretur. Omnis aūt hic profectus non naturę diuinæ, sed infirmitati hominis optatur, quia se per assumptionē carnis in cœlestibus collocandum propheta nō nescit, quippe cū corporales & cōparticipes effecti simus in Christo. Et ideirco hæc in carnis suæ infirmitatē, quæ in passionibus domini uexanda & super cœlos esse exaltanda cōnexuit: Laqueos parauerūt pedibus meis, & incuruauerunt animā meam, foderunt ante faciem meam foueā, & inciderunt in eam.) Per cōpassionis fidem etiam se ipso in domino propheta patiente, tanq; & ipse sit passus hæc queritur. Sed in eos qui maiestatis dominū persecuti sunt, cum in foueam præparatā inciderint, motus ipsius & sensus refertur & pœna. Et quia cōpatiendi & cōmoriendi fides nos glorificat Christo, uelut in procinctu spei fideiq; huius propheta consistit, dicens: Paratum cor meū deus, paratū cor meum, cantabo & psalmū dicam tibi. Exurge gloria mea, exurge psalteriū in cithara, exurgā diluculo. Et confitebor tibi in populis domine, psalmum dicam tibi in gentibus.) Interiecto diapsalmate hunc ad deū retulit propheta sermonē, psalmi interim fide hæc eadem in quæ cor eius paratum est cōcinendo, & animi sui corporis gaudia sub significatione psalterij & citharæ adhortatus sese ipsum in eo quod canter psalmūq; dicat ostendit. Ait enim: Exurge gloria mea, exurge psalteriū & cithara, exurgam diluculo. Seipsum scilicet ostendit in psalterio citharaq; declarans, cum ad exurgendū cithara psalterioq; cōmonitis ipse potius qui in his significetur exurgat. Exurgens aūt diluculo cum gloria sua spei euangelicæ gloriā cantat, cōgruente diluculi & orationis tempore & salutis. Nam id sequitur: Et confitebor tibi in populis domine, psalmū dicam tibi in gētibus.) Laudaturus in populis & in gentibus deum, necesse est, ut in eo salutem gentiū lauder, quia iam non in uno Israel funiculus hæreditatis artatus sit, neq; Iacob portio, sed terræ plenitudo iam dei sit, neq; simus iam imago terreni, sed imago cœlestis. Quid autem confitendum in populis, psallendumq; inter gentes esset ostendit: Quia magnificata est usq; ad cœlos misericordia tua, & ueritas tua usque ad nubes.) Hæc est ergo in populis gentibusq; confessio, quia magnificata usque ad cœlos sit misericordia, & ueritas usq; ad nubes. Nam cum domino obuiam sancti rapientur in nubibus, ipso illa nube in resurrectionis corporeæ gloriam elato, & creatura omnis secundum Apostolum à corruptione

Diapsalma

sit liberāda, pacificandaq; omnia per eū quæ & in cœlo sunt & in terra, merito & usq; ad nubes ueritas nostra in eo resurrectionis effertur, & magnificatur usq; ad cœlos misericordia eius, cōgemiscentis creaturæ corruptione depulsa. Sed horum quidem usq; ad nubes & usq; ad cœlos significatur elatio, uerum illi proprium est cœlos transgredi, & omnē sensum existimatę sublimitatis euadere. Repetita itaq; spei suæ precatione propheta sic clausit: Exaltare super cœlos deus, & super omnem terrā gloria tua.) Nullus exaltādo deo modus est, nam super cœlos eius elatio est. Dominus eñi creaturarū est ultra creaturas intelligendus, & cū nobis nō aliud sit in cognitione ꝙ cœlum, ultra omnem sensum est, qui super cœlos exaltatus sensum notionis excludit. Misericordiā quidē eius usq; in nos redundauit, sed magnificata usq; ad cœlos in cœlestibus mox futuris. Et cū usq; ad nubes ueritas eius elata sit, nobis obuiam in nube rapiendis scilicet, cœlos omnes tamen consessurus à dei dextris ipse transcendit, gloria quoq; eius in terris, id est, nobiscum mansura, cum dicit: Ecce ego uobiscū sum omnibus diebus uitæ usq; in consummationē seculi, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorū. Amen.

In finem, ne disperdas Dauid, in tituli inscriptione. Psalmus LVII.

DE superioris psalmi superscriptione sola deest significatio aliqua gestorum. Nam & in finē, & ne disperdas, & tituli inscriptio est. Neq; enim psalmus quicq; per rerum gesta cōtinet prophetiæ, sicut in cæteris sanctus Dauid & dictis prophetat & gestis, sed increpatio in impios est, & denunciatio iudicij dei in peccatores, & retributio lætitię in sanctos, & fructus omnis iustitiæ cōtinetur. Hic ergo finis in psalmo est, hæc depellendæ corruptionis fiducia, hæc ei qui nos per mortē redemit, tituli inscriptio est. Et quidem taliter psalmus ipse se profert: Si uere utiq; iusticiā loquimini, directa iudicate filij hominū. Etenim in corde iniquitates operamini in terra, iniquitatem cōplectuntur manus uestræ.) Iusticiæ sermo cōmunis est, sed quia iudicij studium & consuetudo paucorū est, & planè tum uere quis loqui iusticiā existimādus est, cum iudiciū retineat ueritatis, deo ob id non eloquia humana, sed cordis opera, id est, cogitationū molitiones iudicante. Solet aūt iniquitas sub publicæ conscientiæ pudore nō peragi, & ideo licet cōplexæ manus nō sint iniquitatē, tamen iniquitatē deo cor operatur in terra. Hinc adulteriū solo conceptum corde iam crimen est: hinc secundū Pauli euangelium secreta hominū deus iudicat, uoluntates hominū deo in ipsis humanę natiuitatis exordijs contuente. Nam cum naturæ potentius uirtus nō tam uiscerum fibras q̃ appetitus mentis introēat, necesse est ut nō per motus sensuū perspiciendi sumat exordium, sed per naturę scientiā etiam futurus motus sensuū præsciens apprehendat. Et idcirco de his qui cōplexas manibus iniquitates corde perficiūt, cōtinuo subiecit: Alienati sunt peccatores ab utero, errauerūt à uentre, locuti sunt falsa). Sic Esau alienatus ab utero est, cū maior minori seruiturus, etiā anteq̃ existeret nunciatur, deo futuræ nō nescio uoluntatis, cum & sermonis falsitas, & uitæ error à uentre est, ipso potius hoc sciente, ꝙ aliquo ad necessitatē genito naturamq; peccati, ac ne uitium referri posset ad originē prædaratę in his ad obediendum uoluntatis crimen exprobrat, dicens: Furor illis secundū similitudinē serpētis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas, quæ nō exaudiet uocē incantantiū medicamētis medicatis à sapiēte.) Nō excusat quidē necessitas naturalis in crimine. Nam serpens innocēs esse potuisset, cui aures per se ut surdæ sint obstruuntur, uocemq; incantātis non audit, cum medicata medicamina à sapiente nō percipit. Neq; hæc †Marsorum cantus & consopita uiperarū sibila memorat, quia hęc eadem maiore cum energia per fidem nominis dei uirtutemq; torpescunt, sed illam contumacem atq; insolentem antiqui serpentis inobedientiam docet aduersum sanctorum cantus & medicata à sapiente medicamina obsurdescentis, cum ei cotidie ne fallat, ne subrepat,

†Marsi populus efficax domandis uenenis, unde pro Marsorum reposuimmus Marsorum

subrepat, ne mordeat etiam sub diuini nominis denunciatione mandetur, & tamē obstructo desæuit auditu, ex quo non obedientes Euangelio nati uiperarū sunt. Sed quia potestas eius suorumq; conteritur, & omnia in his sæuitiæ arma franguntur, hæc subdita sunt: Deus contriuit dentes eorū in ore ipsorum, molas leonum confregit dominus. Spernentur uelut aqua decurrens, intendent arcum suum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur, supercecidit ignis, & non uiderunt solem.) De peccatorum dentibus & molis leonum frequenter nobis fuit sermo, quia in his desæuientis malignitatis significatur instinctus. His ergo confractis contritisq; uelut decurrens aqua spernentur. Omnis enim superfluentium aquarum cursus est ociosus, cum unusquisq; ex his id tantū quod sibi utile putet esset deriuet, cæteris meatu transcurrente perituris, cum ad solam sui abolitionem usque ad mana deferantur, atq; huius quidem in his naturæ atque contemptus in psalmo alio meminit, cum dicitur: Effusus sum tanquàm aqua, & dispersa sunt ossa mea. Factum est cor meum tanquàm cera liquescens in medio uentris mei. Et multa quidem quæ ex solidis in liquida soluuntur demutant habitum sine abolitione naturæ, ut† ex agentibus fluant, cera autem sola suscepta igni sic liquescit ut pereat, eodē nunc modo creationis utriusq; in perdendis peccatoribus posuit exemplum; Spernentur uelut aqua decurrens, intendit arcum suum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur. Primum ergo spernentur sine consistendi spe & manendi inutiliter defluentes, dehinc arcus domini erit donec infirmentur intentus, infirmati autem liquefacti ceræ modo auferentur, & in arcu seueritatem iudicij dei significari frequenter ostendimus, peccatorum hunc semper pœnis his qui putiētur intentum. Et sanè intento arcu igne iudicij eos ut liquefactam cerā auferendos sequens sermo declarat: Supercecidit ignis, & non uiderunt solem. Superiectus ergo ignis eos auferet, ne solem iustitiæ contemplentur: indigni enim sunt qui sint cohæredes æterni luminis. Tanquàm cera autem liquefacta auferentur, igne super eos, ne solem uideant, descendēte. Et ut abolitionem eorum potius quàm pœnā significaret, adiecit: Priusquàm producat spinas uestras rhamnus, sicut uiuētes sic in ira absorbet uos.) Rhamnus sentiū genus est, quod plures ex se condensasq; spinas modo rubi affert. Florescit autem cum cęteris uere consotū. Ergo antequàm rhamnus peccatorū spinas producat, uiuentes eos ignis in ira absorbebit. Neq; enim suspenso adhuc iudicij tempore quiescere peccatores sine pœna erat dignum: uiuentes itaque eos, cum pœnæ scilicet sensu absorbebit ignis etiam antequàm resurgent. Corporum enim resurrectio significatur in rhamno, quæ ipsa in se spinas, quibus compungenda sunt, exhibebunt, alijs fructus æterni floris habituris. His uero tantū ad efferendos in se modo rhamnorum spinarum aculeos excitandis, peccatorum autem uim & dolorem significari meminimus in spina, cum dicitur: In erumnam incidet dum confringitur spina, quousq; ad mortem humiliatus de peccato condemnauit peccatū in carne, uelut configens spina cōfigitur, & unusquisq; secundū Apostolum, siue bona siue mala percipiet in carne, cum ipsam materiam ac sensum, in qua cōpungatur, habiturus sit peccator. Ante resurrectionē carnis, id est, anteq; spinas suas rhamnus emittat, uiuens absorbetur ad pœnam anima eius (secundum diuitem in euangelio) punienda quæ uiuēs sit. Sed inter hæc iusti cuiusq; (tanquā Lazari in sinu Abrahæ requiescentis, lætitia mōstratur. Sequitur enim: Lętabitur iustus cū uiderit indictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicet homo si utiq; erit fructus iusto, utiq; est deus iudicans eos in terra.) Lætitia iusti est cū uiderit uindictā, quia peccatoribus puniendis deductum se per angelos in æternam requiem lętatur, manus suas non peccatorum sanguine abluens, sed cum peccatores in sanguine sint, quia rei sanguinum sunt, manus illæ ab omni reatu sanguinis ablutas cōtinebit, &

Forte ex algentibus

Rhamnus

ipsum

ipsum psalmo alio testatus est, cum dicit: Odio habui cōgregationem malignorum, & cum impijs non sedebo, lauabo inter innocentes manus meas. Et commemoratis innocentiæ officijs, adiecit: Ne perdas cum impijs deus animam meam, & cum uiris sanguinum uitam meam. In peccatorum scilicet sanguine manus ille abluet inter innocentes. Adeo autē hi uiri sanguinū sunt, ut omnium ab Abel usq; ad Zachariam interfectorū ab his sanguis sit reposcendus, & ab abluente manus suas Pilato super se suosq; esse iusti sanguinem sint professi, sed manus suas lauante iusto atq; lætante, dicet homo: an fructus erit iusto? & utiq; eum esse dicit, quia deus sit in terra eos iudicans. Dicens ergo homo, an fructus sit iusto, non ambigitur expectare iudicium iusto, tamen iam in terris, quia per angelos in Abrahæ sinum deductus sit, iudicato, secundū illud: Qui credit in me non iudicatur, sed transit de morte in uitam: qui autē nō credit, iam iudicatus est. Cum ergo sanctus non iudicandus sit, qui in uitā sit transiturus ex morte, & infidelis iam iudicatus ad pœnam sit, intelligitur in eos reliquum esse iudicium, qui pro gestorum qualitate inter peccata fidemq; sint iudicandi per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem ne disperdas David in tituli scriptione, quando misit Saul & custodiuit domum eius ut interficeret eum.

PSALMVS LVIII.

SVperscriptio psalmi à superiore non differt, sed psalmus eo differt, quod quædam ex his quæ in Dauid ipsum gesta sunt præferuntur, cum Saul misit & custodiuit ad interficiendū eum domum eius. Verum si ob id dirigenda ad deum esset oratio, superiora illa, id est, in finem, & ne disperdas uel corrumpas, & in tituli inscriptione, non necesse fuerat anteferri. Hæc aūt maxime quanquàm spiritali sint distributa ratione, cum & finis legis sit Christus, & corruptioni subiecta non fuerit eius æternitas, & gloriosæ mortis ipsius titulus in salute sit gentium, tamen etiam ipsa quæ de gestis eius præscripta sunt prophetica esse declarant, cum passionis dominicæ prophetam non nescijs, sub occasione ac tempore eorū quæ perpetiebatur odiorū & patiendo prophetam se docuerint & loquendo. Tractabimus autē psalmū, ut eorum qui secundum literam sapiunt intelligentiā non grauemus, sed & ut quod à Saul custoditus ad interficiendū est, non minus eius sit temporis propheta quàm Apostolus, & in Hierusalem tanq; in domo sua cōclusus & custoditus sit ad mortem. Eripe me de inimicis meis domine, & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de uiris sanguinum libera me.) Vitiorum humanorum causas prosecutusq; complexus est, ut unde orta est, & quò euaderet impietas nosceremus. Et idcirco iras & simultates & inimicitias euangelium cōpressit, cum irasci sine causa fratri reatus gehennæ sit, & oblatio muneris, nisi post reconciliationem non concessa sit simultatis, & inimicos non solum diligendos, sed & pro his orandum esse decernit, quia ex his ad uirum sanguinum peruenitur, nam primum inimici sunt, dehinc insurgunt in eum cuius inimici sunt. Insurgentes autē iniquitatis operarij sunt, postremo iniquitatis operarij usq; ad uiros sanguinum profecerunt. Viros autem sanguinum non solum admissa cædes, sed & cogitata consummat. Sequitur enim: Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes. Neq; iniquitas mea, neq; peccatum meum domine, sine iniquitate cucurri & direxi.) Arctata anima est cum Dauid ad interficiendum domo clausus est. Et quanquā exutus de Saul sit manibus, tamen uiri sanguinū sunt sanguinem eius optantes. Sed secundum psalmi præscriptionem aduersum unum esse precationem cōuenerat, regem utiq; hęc uolentem, sed orationi propheticę fuit sermo moderandus, ut querela referretur ad populum, cum captant animā fortes irruentes,

quippe

quippe quos fortis armauit, qui & cor Iudæ ad ministerium proditionis ingressus
est. Hi ergo fortes captant animam, & eius animam in quo neq; iniquitas, neq; pec
catum est, qui currens sine iniquitate direxit. Et nescio si anterior psalmus referri
in Dauid ista patiatur, quo dicitur: Ecce iniquitatem meam ego agnosco, & pecca
tum meum contra me est semper. Non conuenit psalmorũ ordini tanta diuersitas,
ut ab eodem dictum esse utrunq; intelligendum sit, & sit ut quia anterior confessi
peccati psalmus posterior in tempore est, uideatur Dauid ante peccatũ, ut peccati
nescius hæc locutus. Meminerimus eum sub eodem peccato de humanæ necessi/
tatis confessione dixisse: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis
peperit me mater mea, secundũ illud: Quis enim gloriabitur castum se habere cor
coram deo, nec si unius diei fuerit infans, manente in nobis etiam secundum Apo
stolum & origine & lege peccati? Non ergo conscientiæ humanæ uox ista conue/
niet. Sed uideamus ne fortè eius querelis hic abnegatæ de se iniquitatis competat
sermo, qui peccatũ non fecit, & in quo inuentus dolus non est, qui & dixerat: Ecce
ueniet princeps mundi, & non inueniet in me quicquã, peccati scilicet in se calum
niam non reperiendam, per quod de peccato peccatũ condemnaturus esset in car/
ne. Ergo hic intelligendus est conqueri captatam animã suam, & irruisse in se for/
tes, qui & hanc querelæ securitatem ut in se neq; iniquitatem, neq; peccatum esse
profiteretur, & qui se sine iniquitate cucurrisse dixerat secundum illud: Exultauit
ut gigas ad currendam uiam, à summo cœli egressio eius, & occursus eius usq; ad
summum eius. Hic ergo solus currens direxit, qui infirmitatis nostræ humilitate
suscepta egressus cœlos, regressus ad cœlos, qui reuehẽs nos secũ oblaturus q; deo
manus precatus sit: Exurge in occursum meũ & uide, tu domine deus uirtutum
deus Israel. Intende ad uisitandas omnes gentes, ne miserearis omnibus qui ope/
rantur iniquitatem.) Exurgere enim sibi in occursum deum uirtutum ad uisitan/
das omnes gentes precatur. In eo nanq; quo excitatæ & collocatæ à dextris eius in
cœlestibus gentes sunt. Et dignũ fuit reditum eius ambitione occursus cœlestis or
nari, ne ingressuro cœlos dignatio paterna de cœlo † esset. Neq; id mirum, cum pri *Fortè † deesset legendum*
mo nominis sui martyri Stephano, uelut in primoribus in occursum à deo patre
descensum sit. Visitari itaq; in occursum suum omnes gentes precatur secundum
illud: Neq; enim misit deus filium suum in hunc mundum, ut iudicet mundum,
sed ut saluus fiat mundus per eum. Descensum nanq; eius in carnem, & ex Maria
natiuitatem lætantes angeli & patentes cœli honorauerunt. Non impudens ergo
hæc occursus sui oratio est, cui ad salutẽ gentiũ, sicuti & psalmo alio & apostolico
testimonio continetur, primogenito ex mortuis uox occurrentis hæc fuerit: Filius
meus es tu, ego hodie genui te. Hanc itaq; occursus sui significationem uisitandis
à se gentibus deprecatur, non tamen iudicij seueritatem. Præterita enim misericor
dia, ab omnibus qui iniquitatẽ operantur auertitur, omnibus quidẽ in eo, quia ca/
ro factus est, gentibus uisitatis, sed ęque in omnibus iniqua operantibus iudicatis.
Interiecto enim diapsalmate, quæ in impietatem populi essent mansi a declarat.
Mox nanq; & templi desolatio & ciuitatis euersio, & ipsos illos capt tas conse/
cuta est. Quinetiã nunc ingressus ciuitatis eiusdem edicto Romani r is inhiben/
tur, & cum deserta sanctorum sancta, & prophetias silere, & placationum hostias
deesse, & dignitatem omnem de forma tam ministerij Leuitici recordantur, con/
uersi nunc, & fame uerbi dei, & cibi salutaris affecti, ad solatium præsentium mi/
seriarum circumire sunt soliti ciuitatem. Id enim sequitur: Conuertentur ad ue/
speram, & famem patientur ut canes, & circumibunt ciuitatẽ.) Famen huius tem
poris per prophetã alium denuncians dicit: Ecce induco famẽ super terram. Non
famem panis, neq; sitim aquæ, sed famẽ uerbi, ut audiatur uerbũ dei. Impudẽtiam
corum

corum ac rabiem in nuncupatione canum arguens, Secundum illud: Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam meã. Et hoc quidem habent interioris con scientiæ suæ dolorẽ, cum se dispersos, cũ captiuos, cum tributarios congemiscũt, sine templo, sine sacerdote, sine regno. Et hoc posteaq; in maiestatis dominum saluatorem mundi manus impias intulerunt. Sed ubi de peccato crucifixi unigeniti dei arguuntur, impij esse non desinunt, & dolore translatæ ad gentes diuinæ cognitionis accensiores adhuc uerbisque desæuiunt. Sequitur enim: Ecce eloquuntur in ore suo, gladius in labijs corũ.) Sed hanc obtrectandi atq; insectan impietatem, non solum in his, sed etiam in gentibus, quæ audite detrectant, ita diuinus sermo condemnat: Quoniam quis audiuit: & tu domine deridebis eos, pro nihilo habebis omnes gentes.) Nemine audiente irridentur à deo, quia ubi dicitur quis: ibi aut rarus significat, aut nullus. Nullus secundũ illud: Quis similis tibi in dijs domine: Rarus autem in eo quod dicitur: Quis dabit ex Sion salutare Israël: Irridentur igitur non audientes, & in quorũ ore labijsq; sit gladius. Quia in cœlis habitãs deus subsannabit aduersus deũ & Christum eius reges ac principes congregatos. Gentes etiã omnes spernet uisitatas, & nõ obedientes, quia quàmuis ex his sit portio quantalacunq; credentium, tamẽ uniuersitas reputatur in plurimis, secundum illud domini dictum: Nunquid cum uenerit filius hominis inueniet fidẽ super terram: Nõ quòd in aliquibus nõ reperiet, quibus & dicetur: Venite benedicti patris mei, possidete præparatũ uobis regnũ à constitutione mũdi. Sed cum pauci ex omnibus gẽtibus sint fideles, non per paucos efficitur ne non omnes gentes sint infideles. Irridendarum autem gentium ea maxime causa est, quòd dum crucifixum, dum mortuum, dum sepultũ stultitia prudentiæ secularis exprobrat, magnæ pietatis sacramentũ non intelligentes, filium dei resurgentem ex mortuis, & maiestatis esse dominũ non credũt. Sed habẽs ille potestatẽ animæ ponendæ, & animæ resumẽdæ, quia hoc mandatũ accepit à patre, irrisis spretisq; gentibus subiecit: Fortitudinem meam ad te custodiam, quia deus susceptor meus es, deus meus, misericordia eius præueniet me.) Deus meus ostendit mihi inter inimicos meos fortitudinẽ suam, ad deũ custodiet animã suam scilicet quã deposuit resumendo. Nemo em̃ aufert eam ab eo. Et quia uirtus sua, & refugium suum sit, in cuius manibus commẽdauerit spiritũ suum, cuius misericordia eum præuenier, ut etiam ante resurrectionẽ dei filius intelligatur, cũ moriente eo in obscuro sole lux deperit, cum pendente eo in cruce tremit terra, cũ descendẽte eo ad inferos, sanctos eius inferi non tenent, cum emittente eo spiritum, uelum templi tanq; custodia illinc spiritali erumpente discinditur, cũ postremo Centurio proclamat: Vere dei filius erat iste. Custodita igitur ad deũ fortitudine sua, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderũt, & præueniente eum misericordia sua ostendit ei inter inimicos eius, quia susceptor eius esset, cum id etiã inimici confessione patuisset, uere enim eum dei filium esse Centurio proclamat, & hæc tum quidem ita cognita sunt, sed quia secundum illud: Et uidebunt in quem compunxerunt, etiam in futurum inter inimicos eius ostendet deus, quòd eius sit susceptor, quippe cum secundum Apostolum introgressa gentium plenitudine, id quod de Israël sit reliquũ saluabit, ut quod scriptũ est impleatur: Veniet ex Siõ qui liberabit & auertet impietates ab Iacob. Et hoc illis à me testamentũ, cum auferã impietates eorũ. Ad significationẽ itaq; repositæ huius misericordiæ speiq;, subiecit: Ne occideris eos, nequãdo obliuiscãtur legis tuæ. Dispergẽ illos in uirtute tua, et destrue eos ꝓtector meus dñe. Delicta oris eorũ sermonẽ labiorũ ipsorũ, & cõprehendant in sup̃bia sua. Et de execratiõe et mẽdacio cõuellent in cõsummatiõe. Cõsũmmatio in ira cõsũmatiõis, & nõ erũt, & scient quoniam

quoniam deus Iacob dominabitur finiũ terræ.) Inimici quidem propter nos, sed dilecti propter patres misericordiæ, id quod eorum est reliquũ reseruat. Dispersi quidem interim circũ omnes ferè gentes, sed conspersione eorũ sancta atq; radice liberabuntur. Destruentur ergo secundũ prophetã non occisi, sed dispersi, & destruentur in delictis oris eorum, et sermone labiorũ, cum ex Sion ueniat liberator, de quo clamauerunt: crucifige, crucifige, & cui dixerũt: Nos patrem habemus Abraham. Et rursum: Quis tibi dedit hanc potestatem? Et: In qua potestate hæc facis? In hac igitur superbia comprehendentur, cum saluatori suo hæc à se ingesta esse non cognoscent, auersaq; impietate de execratione ac mendacio auellentur, & hoc in consummatione, quia cum intrauerit gentiũ plenitudo, tum quicquid Israël est reliquum saluabitur. In ira aũt consummationis non erunt, quia impietates ex Sion ueniens auertet. Non autẽ non erunt, qui & sunt cogniturí, cognoscentq;, quia deus Iacob dominetur finiũ terræ, nõ iam in funiculo hæreditatis, & in Iacob portione noscẽdus, sed deus Iacob, id est, quia in homine Iacob deus intellectus & uisus est, dominator sit terræ finiũ, quorũ & creator est cõfitendus, sed illos interim desolationis & dispersionis suę manet pœna. Tametsi consummationi temporũ propter patres & electos hæc dispensatio misericordiæ reseruet, interiecto tamen diapsalmate, quid in eos interim repetita significatione constitutũ fuerit ostenditur. Sequitur enim: Et cõuertentur in uesperũ, & famẽ patientur ut canes, & circuibunt ciuitatem. Ipsi dispergentur ad manducandũ, si autem non saturabuntur & murmurabunt.) Amissa ciuitate, temploq; deserto, & secundum Romani regis edicta circumeuntes tantum, nõ etiam ineuntes ciuitatẽ, fames eos nõ huius panis & cibi, sed oblationũ hostiarũ, uisionũ, quibus omnibus saturabuntur, afficiet, aduersum custodem suũ canum improbitate latrantes. Et dispergẽtur ad manducandum, quia per diuersa speciem sacerdocij illius legitimi, & holocausti, & circumcisionis imitantur, cum hæc tantũ non nisi intra Hierosolymã sint legitima constituta. Sed ad manducandũ dispersi nõ saturantur. Non enim sanctis & deo placitis, & loci ipsius ac templi cõstitutione religiosis solennitatibus explebunt, sed adhuc & murmurabũt, ne hac quidem fame festiuitatũ suarũ edomiti, ut secundũ murmur, quo in deserto deum exacerbauerũt, pœnitentiæ quiete resipiscant. Sed inter hæc spes omnes suas & gratulationes psalmi fine concludit, dicens: Ego aũt cantabo uirtuti tuæ, exaltabo mane misericordiã tuã. Quia factus es susceptor meus, refugium meũ in die tribulationis meę. Adiutor meus tibi psallã, quia susceptor meus, deus meus misericordia mea.) Et ista omnia possunt ad propheticã gratulationem referri, sed neq; à domini sunt cõfessione diuersa. Hæc enim eorũ dispersio passionis impietatẽ est cõsequuta. Sed quòd in misericordia dei manet, quia susceptor & refugiũ eius factus est, exultaturus, uidetur id ad resurrectionis tempus esse referendum. Quia cũ omni tẽpore laus dei cantanda sit à propheta, resurgenti tamen ex mortuis diluculo in cœlosq; redituro, exaltatio matutinæ gratulationis est propria domino Iesu Christo, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

Adhuc esurient

Psalmus LIX. In finem, pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptione, Dauid in doctrina cum succẽdit Mesopotamiã & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit in ualle Salinarum duodecim milia.

EXPOSITIO TITVLI.

VLta in psalmo ante rerum gesta præscripta sunt, quæ necesse est ad alicuius intelligentiæ significationẽ his quæ effecta sunt anteferri, cum in finem, cum pro his qui demutabuntur, cũ in tituli inscriptione, cum in doctrina Dauid, superscriptio cõprehendit, postquã gestorum tempus asscribi-

ascribitur. Succendit Mesopotamiam & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit in ualle Salinarũ duodecim milia. Quo psalmus ab historia dissentit. Nam cum Sobal percussus cum Mesopotamia & Syria, quæ ab eodem ad bellum commota & accensa, & capta est, hanc maximi belli uictoriam ingens gratulationis lætitia consequuta est. Psalmus autem totus tristis & mœstus est, cum super repulso destructoq; populo dolor est, cum cõmotæ turbatæq; terræ querela est, cum sanandæ contritionis eius oratio est. Deinde id quod in Salinarum ualle memoratũ est, neq; in historia, neq; in aliquorum translatorum intelligentia est. Nam secundum Aquilam, qui translator legis Iudæis post passionẽ domini fuit, ita scribitur: Cum percussit ualles. Sed hic secundum literam scribens, & extra spiritalem intelligentiam manens, belli locum ædidit. Translatio autem illa seniorũ septuaginta, & legitima & spiritalis ante passionem domini gestorumq; suscepta per nominum naturarumq; species nunc quoq; ut in omnibus psalmis causam sensumq; manifestat in cõmemoratione gestorum, non argumentũ psalmi, sed tempus ostendens, nec ob id quod continetur in gestis, sed ut tum cum ea gesta sunt, scriptus esse noscatur. Sed antequã de tempore loquamur prophetiæ, quia multum ad intelligentiam psalmi proficit scire quando sit scriptus, de superscriptione tractemus, quæ intelligenda refertur ad finem & his qui immutabuntur. Qui ex impietate scilicet ac uitijs desinentes, ad religionem atq; innocentiam transferentur, & ex peccatis synagogæ ad ecclesiæ gratiã demutabunt, sicut in eo psalmo qui primus in his qui immutabuntur est scriptus, ostendimus cum dicitur: Audi filia & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui quoniam concupiuit rex speciem tuam. Et rursum in eodem: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. Filiorum itaq; demutatione facta pro patribus, paternam domum obliuiscitur, deo regi magis regina placitura, cuius morte renouatur ad uitam. Et idcirco tituli inscripti pro his qui immutabuntur ascribitur gloriæ mortis eius, qui pro omnibus mortuus est, tituli inscriptione testante, & testante ad doctrinam David ut eum omnes David qui est oriens, & iustus, & rex, & ęternus est nouerimus, qui inimicas nobis infestasq; uirtutes cum duce suo peremit, omnibus his qui aduersum nos uitiorum bella accendere erant soliti, extinctis, non in ualle planctus, neq; in ualle tabernaculorũ, sed in ualle sali-

τῶν ἁλῶν um. Id enim magis quàm salinarũ Græcus sermo declarat, cum ex se iam non flebiles habitationes, nec lamentanda tabernacula, sed salem potius hæc mundi huius uallis exhibeat, eos scilicet eorumq; similes, quibus dictum est: Vos estis sal terræ, in quibus maxime antiquus ille nosq; inscẽdens hostis ille extinctus est. Pro his igitur in finem cõmutandis, & sub testimonio ac tituli inscriptione Dauid edocendis, psalmus hic scribitur non alio tempore, quàm cum Nathan propheta throni æterni regem ex Dauid semine esse nunciauit. In eo enim tempore hæc quæ in rebus gestis præscribuntur, effecta sunt, in quo prophetia æterni regis ostensa est. Intelligendus ergo psalmus pro his est qui immutabuntur in Dauid æternum regem, & qui pro amissis patribus erunt ex commutatione iam filij. Ita enim cœpit:

Enarratio Psalmi LIX.

Eus repulisti nos & destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis. Commouisti terram & conturbasti eam, sana cõtritiones eius, quia mota est. Ostendisti popolo tuo dura, potasti nos uino compunctionis. Dedisti metuentibus te significationẽ, ut fugiant à facie arcus.) Secundũ communem seculi sensum iræ miserationiq; nõ conuenit, neq; ipsius in eosdem uterq; hic idem cõuenier affectus, ut ultio uoluntati, uoluntas miserationi admixta sit. Solis autem hoc patribus pie irascentibus congruit, ut misericors eorum ira in pecca-

tis sit filiorum, secundum etiam illud beati Pauli, cum ita satanæ in interitũ carnis
tradit, ut spiritus saluus sit in die domini, uindictæ præsentis seueritatẽ ad salutem
spiritus proficere demonstrans. Aeternus ergo ille cœlestis omnibus pater, qui &
dixit: Ego occidam & ego sanabo, repellit & destruit suos ut misereatur iratus. De
struxit enim Hierusalem tẽplum, sed cœlestem sanctis reddidit ciuitatem: repulit
ab operationibus legis, sed iustificationem fidei iustificans ex fide impium tribuit;
dissoluit terrestre regnũ, sed reges constituit cœlorum, ita iram misericordia con
sequuta est, dum damno terrenorum pręsentiũ ingens æternorum bonorũ retribu
tio repensatur. Et hæc quidẽ non magis ad Israël quàm ad uniuersitatẽ humani ge
neris aptata sunt, quia ex uno in omnes sententia mortis & uitę labor exijt, cum di
ctum est: Maledicta terra in operibus tuis. Nunc autẽ per unum in omnes donum
uitæ iustificationis gratia abundauit, ut quorũ terra maledicta est, horũ nunc con
formia deo corpora sint, & quæ commota metu, & ignoratione turbata, & labore
cõtrita est & ipso illo lætificãtis uini cõpuncta potu, nunc susceptæ significationis
secura uirtute futurę iræ defugiat potestatem. In arcu enim, ut frequenter tractaui
mus, præparatę ad pœnã impijs iræ terror ostenditur, secundũ illud: Nunquid ira-
scetur per singulos dies? Arcum suũ tetendit, & parauit in eo uasa mortis, sagittas
suas arsuris operatus est. Metuentibus igitur significationẽ dedit, uel signi in fron
tibus, uel fidei in cordibus, uel testimonij in operibus, uel gloriæ in cõfessionibus,
uel uictoriæ in martyribus, ut à facie arcus iræq; fugiatur, ut dictũ est: Natio uipe-
rarum, quis mõstrauit uobis fugere ab ira uentura? Gratulantis igitur humani ge-
neris hæc uox est, post regnum mortis, post diaboli terrores, post laborũ peccato-
rumq; onera, post infelicis lætitiæ dolorẽ, quia uitiorũ gaudia cum sint intellecta,
compungũt. In uino enim secundũ Apostolum lasciuia est, & sicut est uinum cor
hominis lætificans, ita & uinum est cor hominis cõpungens. Nam & calix iræ est,
sicut & calix uitæ est. Post hæc ergo & post hoc cõpunctionis uinum significatio-
ne fugiendi arcus iræq; cõcessa uniuersitas fideliũ æternis spebus exultat. Id enim
mox diapsalmate interueniente declarat: Vt liberentur dilecti tui salua dextera
tua, & exaudi me.) Dextera domini fecit uirtutẽ, & à dextris dei uirtus dei coëx
citata cũ humilitatis nostræ carne cõsedit. Data ergo significatione fugiẽdi à facie
arcus liberantur dilecti, & per dei dexteram saluantur, & à qua facie liberentur sa-
luenturq;, Apostolus docuit, dicens: Qui liberauit nos de potestate tenebrarum,
& transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Liberandi ergo dilecti saluandiq; per
dextrã dei sunt, sed salutis huius ad fidei firmitatẽ noscẽda est prophetia. Sequitur
enim: Deus est loquutus in sancto suo: Lætabor & partibor, & Sichimam con-
uallem tabernaculorũ dimetiar. Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Effrem
fortitudo capitis mei, Iuda rex meus, Moab olla spei meę. In Idumæam extendam
calciamentũ meũ, mihi Allophyli sunt.) In sancto deus loquutus est, in eo nẽpe,
cui etiã dæmones clamant: Scimus quia tu sanctus dei es. Et de quo angelus euan
gelizat: Et quod ex te nasceẽ sanctũ, uocabitur filius dei. In hoc itaq; sancto loqui
tus est, cum dicit: Pater qui in me loquitur, ipse facit opera sua. Loquutus ergo de
us in sancto, in principio sermonis exultat. Exultauit enim ut gigas ad currendam
uiam, & exultauit in Sichima partienda. Sichima Samaria est, quę eadẽ in Sichem *Sichima Samaria.*
est, quam Iacob Ioseph filio suo sub benedictionis spiritu deputauit. Hæc cum om
nibus antea legis tẽporibus in impietate mansisset, euangeliũ domini ex parte su-
scepit. Nam hodieq; pars eius irreligiosissimis studijs de studio uetere detinetur.
Illic enim uaccæ adoratæ, illic mons relicto sacrario electus, illic regnũ aduersum
Iudæam excitatũ, sed eò primum dominus accedens, etiam credente Samaritana,
& aquæ uiuæ potum precante, fidem intulit. Mox etiam apostolis prædicantibus

participes sancti spiritus facti sunt. Patata ergo Sichima est, cum fideles ab infidelibus separantur, & est futuri iudicij ista diuisio, sicut scriptum est: Veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, patiemq; eius ponet cum hypoctitis. Diuisa ergo Samatia est, uel iudicio, uel fide, secundum illud: Non ueni pacem mittere in terram, sed diuisionē. Neq; solum loquens in sancto deus Sichimā partitus est, sed etiam conuallem tabernaculorum dimensus est: hanc siquidem habitationis humanę dimensam similemq; sedem, quam & alio loco ob ægritudines uitę ac lamentationes calamitatum, uallem planctus esse commemorat, dicens: Deposuerunt in ualle plorationis. Dimensus hanc est, quia gentium plenitudo spectatur. Et ubi modus est credentium futurus, illic dimensionis examen est, partim intra ecclesiam congregandis, parte alia in eadem ualle residentibus. Quisquis autem aliqua metitur, necesse est ut ea quæ sua sunt metiatur. Suus enim est Galaad, & suus est Manasses. Mons iste Phœnicum est Atabiæ Mesopotamiæq; contiguus, ex parte Manasse in passionem deputatus, & ideo suus est Manasses. Sub Manassis nomine terræ plenitudinem, sicuti & sub Galaad omnem orbem suum esse demonstrans, sed in his usurpandis nihil præter ius proprietatis ostensum est. Effrem autem assumptio capitis eius, & Iuda rex eius est. Hæc sanctus loquente in se deo loquitur, qui & per Iacob Effrem conuersa manuum sanctificatione benedixerit, & regem ex Iuda, qui expectatio gentium futurus esset, ostenderit. Assumptio ergo Effrem est, non etiam Manasses, cum Ioseph uterq; sit filius. Sed cum in capite significatio contineatur & corporis, secundum illud: De torrente in uia bibet, propterea exaltabit caput, & omnis sanctus caput est corporis Christi, idcirco assumptio capitis eius Effrem est, quia contra generationum ordinem ad præferendam ecclesiæ sanctificationem in prælato Effrem, & postposito Manasse minor maiori est antelatus. Assumptio itaq; capitis sui Effrem, id est, populus quē in Effrem pręfigurauit, uel potius ecclesia in corpus assumitur. Iuda etiam rex meus est, id est, à se dispositus & electus. Non utiq; uel Dauid ipse rex Iuda est, cum ex Iuda rex ipse sit primus, uel loquenti in sancto suo deo rex est, sed loqui hæc sanctus iste ei in quo deus loquitur intelligendus est, qui & spiritu Iacob repleuerit ad æterni regis istius prophetiā, cum ait: Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec ueniat qui mittēdus est, & ipse est expectatio gentium. Et qui non solum ex hac generatione sanctorū, sed etiam ex peccatorum origine huic dei sancto carnis esset ineunda susceptio, quia in similitudine carnis peccati deus filiū suum misit, idcirco etiam Moab olla spei eius est, & hæc quidem Moab generatio secundum eam quæ in Genesi sententia est, diuinæ maledictionis suscepit opprobrium. Sed post decem generationes per gradus susceptionis sancto digna fit genere, sanctusq; hic ex Iuda & ex Moab originem sumens, decocta tanquā per ollam carnis cruditate in speciē cibi significatur æterni, cum caro eius uere cibus uitæ sit. Est & olla secundum Hieremiā urens peccata atq; tollens, sicuti & dominus ipse mittere ignem uenit super terrā. Et multi secundum Apostolum tanquā per ignem erunt salui, cum defecatis & perustis uicijs, ut argentū ignitum probabiles iudicentur. Hinc ergo Moab spei suæ olla est, cui etiam ex Moab cruda utiq; atq; uitiosa iam cœlestis illa ad cibum uitæ sanctificatio carnis in spe est. Quin etiam usq; Idumæam calciamentum suum extensurum esse se dicit, scilicet usq; ad defectionem Esau, quia Idumæa Esau sedes est, & prædicationis apostolicæ dirigat gressum. Speciosi enim pedes euangelizantium sunt, & in calciamento pedes, in pedibus autem gressus ostenditur. Neq; solum in Idumæam cursum prædicationis extendit, sed etiam Allophyli subditi sunt, secundum illud: Exaudi deus orationem meam, ad te omnis caro ueniet, quia deo di-

gnum sit

num sit gentes ei omnes esse subiectas, & uniuersitatem carnis ad confessionem æternę huius misericordię erudiri. Sed cognitis his qui immutabuntur secundum tituli inscriptionem, & doctrina eius qui Dauid est æternus accepta, æternam illam primitiuorum in cœlestibus Hierusalem & circunstantiam deo sanctorum ciuitatem ingredi propheta festinat, ducem qui se eò deducat, expectans. Sequitur enim: Quis deducet me in ciuitatem circunstantiæ: quis deducet me usq; in Idumæam? Nonne tu deus qui reppulisti nos, & non egrederis in uirtutibus nostris? Esau defectio est, & idem secundum Genesim deficiens est, & secundum Apostolum, quod est reliquum Israël saluandum est. Optans ergo propheta in ciuitatē circunstantiæ deduci, scit se ante usq; in Idumæam esse uenturū, id est, in illam defectionē populi anterioris, qua maior seruiet minori. Et ultima prædicatio conuertet corda patrum ad filios, cū ueniens ex Sion peccata, & impietates ab Iacob auferat. Sed hic idem deducet, qui & ob impietatem ante destruxit & reppulit, quia capta Hierusalem, destitutoq; regno indignos spretosq; deseruit, solitus ante eos spiritalibus auxilijs confouere, & cœlesti militia aduersum inimicorum bella tutari. Nunc autem deferente eos custodia spiritus sancti, nullum in uirtutibus eorum, id est, in exercitibus diuinæ propugnationis auxilium est. Et ideo quia destruxit, non egredietur in uirtutibus eorum, sed repositæ spei, quia quod Israël est reliquum saluabit misericordiam propheta non tacuit, dicens: Da nobis auxilium de tribulatione, & uana salus hominis. In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducat tribulantes nos) Scit uanam salutem esse, quæ ab hominibus speratur, quia & uitæ huius usus sine misericordia dei nullus sit, secundum illud: Melior est misericordia tua super uitam, quia nisi ad profectum æternitatis uita suscepta sit, miseriarum in nobis potius erit origo, non uitæ. Auxilium itaq; à deo in tribulationibus sperat, quia hominum salus uana sit. Postulat ergo de tribulatione auxilium, in deo uirtutes concesso auxilio facturus, cum liberati omnes à lege peccati, in dei potius iustificatione maneamus, cum pugnam non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritales nequitias & mundi potestates, deo satanam ipso spiritu oris sui interficiente, peragamus, cum non regnet in immortali corpore nostro tribulans nos ante peccatū, cum absorbeatur mors à uita in contentione uictoriæ, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

In finem Hymni Dauid Psalmus LX.

Simplex est psalmus æternæ gratulationis cōtinens prophetiā. Nam neq; res gestas, neq; significationes alicuius cognomēti superscriptio cōprehendit. Tantum hymnus in finem est, ut id quod à propheta cantatum est, in finem uel psalmi, uel tēporum explicandum esse noscatur. Oratio autem iusti æterna est sperantis, seseq; in Christo coëxcitatum in cœlestibus gratulantis. Cœpit enim ita:

Enarratio psalmi LX.

Exaudi deus orationem meam, intende deprecationi meæ. A finibus terrę ad te clamaui, dum anxiaretur cor meum.) Exaudiri deprecationem suam sanctus hic postulat, cuius & ea fiducia est, ut in orationem suam uelit intendi, utrum sit innocens, casta, & fidelis, & ex intimo cōscientiæ atq; cordis metu profecta, quia secūdum Apostolum & corde credendum, & ore confitendum sit ad salutem. Intendendæ autem orationis hinc precatio est, quod dum corde anxio est, à terræ finibus clamauerit. Nō hic extima solitudinū aut cōtigua oceani incolebat, qui à terræ finibus anxio corde cla-

mabat. Sed sciens se in carne quidem, quæ terra est, degentē, iam in fine carnis ha-
bitare, dum secundū Apostolum habitans in corpore peregrinatur à corpore, dum
uiuens iam non sibi uiuit, neq; ipse uiuit, sed uiuit in eo Christus, congemiscens ta-
men in hoc suo habitaculo, superuestiriq; festinās, ideo anxio corde à terre finibus
clamat, quum & necessitatem habeat in carne uiuendi, & spem teneat à carnis ui-
tijs desinendi, dicens: In petra exaltasti me, quia factus es spes mea, turris fortitu-
dinis à facie inimici, habitabo in tabernaculo tuo in secula.) Hic itaq; iam sanctus
à terræ finibus clamat: quia exaltatus in petra sit. Petra autem secundum Aposto-
lum, Christus est, quem exaltauit deus, & donauit illi nomen quod est super omne
nomen. In quo & elegit nos ante mundi constitutionē in cœlestibus: per eum enim
sumus in spem æternitatis deducti, & in hac spe non confundimur, quia ab inimi-
ci facie hæc eadem spes nobis fortitudinis turris est facta. Nam cum in muris sit ua-
lida & firma munitio murorum, tamen ipsorum firmitas in turribus omnis est. Et
idcirco turris fortitudinis exaltans nos in petra deus factus est, quia per hanc spem
uim diaboli eiusq; insidias sustinemus, tutissima aduersus eum spiritalesq; eius ne-
quitias fidei munitione consepti, cum in tabernaculo dei habitaturi simus in secu-
la, sine ullo scilicet ætatis modo in æternum fluentibus seculis temporibusq; man-
suri. Et quia hæc quamuis spe reposita iam sancti sint, tamen adhuc sub dispensa-
tione temporum differunt, & qua munitione interim tutus sit, interiecto diapsal-
mate demonstrat, dicens: Protegar in uelamento alarum tuarum, quoniā tu de-
us exaudisti orationem meam.) Protectionem misericordiæ dei sub uelamento
alarum diuinus sermo significat, de quo, quia superioribus psalmis tractatum est,
superfluus nunc & ociosus erit sermo, sed protectionis meritum ex fide orationis
indultum est, secundum illud: Petite & dabitur uobis. Quin etiam ad quam spem
protectione alarū dei inumbrandus esset, ostendit dicens: Dedisti hæreditatem
timentibus nomen tuum. Dies super dies regis, adijcies annos eius usq; in dies ge-
nerationis & generationis. Permanet in æternū in conspectu dei.) Hæc enim hæ-
reditas sancti est, uita, & incorruptio, & regnū, & coæterna cū deo habitatio. Non
Israëli tantū hæc hæreditas scripta est, sed timentibus dei nomen. Dies enim æter-
ni sunt regis, siue quia sancti qui peccati serui non erunt reges sunt, secundū illud
Apostoli: Iam sine nobis regnatis, & utinā regnaretis, ut & nos uobiscū conregna-
remus: siue quia hic idem etiam rex sit propheta, siue quia in æterno regno consi-
dentē à dextris oportet regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis. Non
ut rex ipse tum nō sit, sed cum tradiderit regnū deo patri conregnabit his ipsis qui
reges sunt. Ex quo mihi uidet̄ hæc nunc ratio seruata, ut usq; in dies generationis
& generationis adijcerentur super dies dierum anni eius. In conspectu aūt dei ma-
nere in æternū, ut tēpus illud quo eum regnare donec ponat inimicos suos sub pe-
dibus suis, oportet à generatione usq; in generationē sit cōprehensum, quia gene-
rationē hanc spiritalis natiuitatis generatio ex mortuis cōsequetur, æternitatis au-
tem suæ exceptio, dum in æternū in conspectu dei esse prædicitur. Est aūt ipse pri-
mogenitus ex mortuis, sed huius regenerationis dominus ad apostolos ita memi-
nit: Amen dico uobis, quòd uos qui sequuti estis me, in regeneratione cum sederit
filius hominis in sede maiestatis suæ, & uos sedebitis super duodecim thronos iu-
dicantes duodecim tribus Israël. Huius igitur generationis tēpus ostendit, & usq;
in hanc super dies dierum anni regis adaugentur. Cæterū ipse in cōspectu dei, ipse
manebit æternus, iam omnibus quos redemit in reges cœlorū & cohæredes æter-
nitatis assumptis, tradens eos regnū deo patri. Et quia cōparticipes & cōcorpora-
les & cōformes eius effecti sint, iam in his nec corruptione, nec morte dominante,
cum in omnē plenitudinē dei repleantur, subiecit spiritus prophetiæ: Misericor-
diam &

diam & ueritatẽ eius quis requiret eorum?) Non inopes iam misericordiæ ueritatisq; eius hę scilicet generationes erunt, quas in se ex mortuis regenerabit ad uitã, quæq; in spe glorię dei manserint, tum cum in regnum traditæ deo patri suscipientur in reges, consummata in omnes eius misericordia ac ueritate, per quem redemptas se gratulentur ad uitam, fitq; omnibus accessus ad patrem. Post quod misericordiæ ac ueritatis nihil requiratur à domino, cum in dei plenitudinem impleantur. Simile autem huic prophetæ dictum est id, quod ad apostolos dominus ita loquutus est: Nunc quidem tristitiam habetis, rursum aũt uidebo uos, & lætabitur cor uestrum, & gaudium uestrum nemo auferet à uobis. In illa die me non rogabitis quicq;, quia iam gaudium nemo ablaturus ab his sit. In hanc igitur æternitatis spem sese propheta cõfirmat, dicens: Sic psallam nomini tuo in seculũ seculi, ut reddam uota mea de die in diem.) Psallet in seculum seculi, & uota de die in diem reddet, nullo temporũ fine conclusus, hymnis æternis æternorũ uotorum gaudia redditurus, cũ absoluta omni terrenorũ corporum infirmitate cœlestem atq; angelorum agat uitã, de die in diẽ uota reddẽdo, secundũ illud: Vota mea domino reddam in atrijs domus domini, in conspectu omnis populi eius in medio tui Hierusalem, cœlestis utiq; matris & liberæ per deum ac dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem pro Idithum psalmus Dauid. Psalmus. LXI.

PRophetiæ sermo non nisi ad aliquem profectum audientiũ scriptus est, ut aut scientiam doceat, aut ad uoluntatis innocentiam cõfirmet ut nũc hic psalmus ad Idithum à Dauid cantatur, in quo à dei timore ad humanarum siue spiritalium nequitiarum constantem tolerantiam eruditur, & ad contemptum opum, quia auaritia malorum omnium radix est, firmat̃. In his enim beatę æternęq; uitæ status certus est, si & pietas in deum sit, & patientia in aduersis, & contemptus opulentiæ. A dei itaq; confessione cœptus est psalmus.

Enarratio psalmi. LXI.

NOnne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Et ipse deus meus, saluator meus, susceptor meus, nõ mouebor amplius.) Cõfessio dei cõmuni hominũ affectu à propheta ita cœpta est, ut cũ post multã inscientiæ noctem, post ambiguã humanarũ sententiarũ incertamq; doctrinam, post diuersarum religionũ uariam opinionẽ, cum diu erratum quęsitumq; de deo sit, an unus, an plures: & sexus an unius, an duplicis: & potestatis an æqualis, an disparis: & ætatis an uniformis, an uariæ: & naturæ, an innascibilis omniũ, an aliquorũ aliquando generatæ: tum deinde cum aliquibus magna ætate & longo labore certatũ sit, aut nullos omnino esse, aut à cura humanæ uitæ abesse. Iam porrò cum à plerisq; tractatũ sit, uel solem astraq; cætera deos esse, uel mundum ipsum in æternitatis specie huius ac mutationũ manentẽ cum omnibus suis quæ ex se efferat, deum esse. Iam uero ut plerisq; ignẽ, uel aquas, uel spiritũ diuino nomini atq; honori donauerint, alij quoq; ligna, lapides, metalla sub specie hominum, uolucrũ, ferarum adorauerint: postremo confessis omniũ destitutisq; studijs plerisq; eorum, maximeq; prudentes, unum hoc se scire, id est, nihil horũ hominem scire docuissent, tum post hanc quasi necessarię cõfessionis inscitiã prudens quisq; conuersus ad prophetas atq; apostolos, dei legem omnem sub sacramento æternæ dispositionis perceperit, in qua rationem deductæ in hoc corpus animæ cõnexæq; tractauerit, in qua diuisionẽ gentium secundũ angelorũ numerũ acceperit, in qua & esse principẽ mundi, & unius electionẽ gentis audierit, in qua humanæ mortis autorẽ non ignorauerit, & habitare in carne sua peccati legẽ obnitentẽ legi mentis

suæ senserit & congemuerit, posteaquã dei spiritũ, dei uirtutem, dei sapientiã, dei filium, & unigenitum deum ad remissionẽ peccati condemnationemq; peccati legis hominẽ natum esse cognouerit, qui humanarũ passionum sorte perfunctus, ad condemnenda in se cœlestium nequitiarũ impia tentamẽta sit mortuus, ut æternitatem omnibus qui per habitantem in carne nostra peccati legem moriebamur, inueheret, tum hoc sacramento pietatis accepto, post ignorationis noctem in scientiæ lumine collocatus, ita dicit: Nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meũ. Etenim ipse deus meus est, saluator meus, susceptor meus, non mouebor amplius.) Reperta itaq; fidei sede post uagos errores impietatisq; sententiam, quia susceptorem suum saluatoremq; cognouerit, amplius non mouetur. Quid enim ultra ignorantiæ anxietatiq; hominum est relictum, cum æternitas animæ & corporis, id est, totius hominis prædicetur, cum assumptio atq; susceptio terrenæ nostræ carnis à deo sub sacramento magnæ huius pietatis ostensa sit, cum peccatorũ remissio cõdemnata peccati lege sit præstita, cum homini nostro à dextris dei concessus in cœlis sit? Sed hanc humanæ beatitudinis spem gentilium impietatum studia cõminuunt, prudentiæ secularis inanitate profectum homini ad deum denegantes, & deo consortium assumpti corporis detrahentes, arbitri moderatoresq; diuinæ potestatis, quasi difficilius deo sit assumpsisse hominem, quàm eum in tanta naturæ ac uitæ suæ ratione formasse. Hanc itaq; impietatum eorum obtrectationem propheta mox arguit, dicens: Quo usq; irruitis in hominem, interficitis uniuersi tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ.) Impellunt enim hæ ignorantes atq; impiæ disputationes hominẽ ad uicia procliuẽ, & quassatum iam cadentemq; demergunt, consilijs adhortationum fallacium noxiarumq; perimentes, quasi parua sibi ipsa conciliatrix uiciorũ uoluntas sit, quam adhuc desperatio iudicij æterni retributionisq; in usum tantum præsentium & corporalium adhortetur. Sed hunc corporis sui parietẽ quem ante libido, ebrietas, auaritia, ira perfoderat, iam se in domum dei uiuis lapidibus exstructum esse non nescit, & in imaginem dei creatũ esse recolit, certusq; conformẽ se dei gloriæ præparari, subiecit: Veruntamen honorẽ meum cogitauerũt repellere, cucurri in sitim. Illis honorem suũ detrahere cogitantibus, ille in sitim cucurrit. Est enim sitis bonorũ æternorum & spiritalis in sanctis, de qua dictum est: Beati qui esuriunt & sitiunt iusticiam. Cursum ergo iusticię suæ sciens tenuit, omnẽ uitã integrã etiã ab ipsa contradicentiũ sibi obtrectatione cõseruans. Nam & à domino suo didicit, ut opera omnia sua etiam gentilis testimonij iudicio laudentur, cũ dicitur: Sic luceant opera uestra coram hominibus, ut magnificẽt patrem uestrũ qui est in cœlis. Sic & Paulus placens per omnia omnibus, neq; Iudæis, neq; Græcis, neq; ecclesiæ scandalũ est, ne habeat aduersarius male de se quid loqui, illo quidem obtrectandi studiũ uoluntatemq; retinẽte, quã nis se ille liberũ ab omni obtrectationis occasione præstaret, quod & in hoc sancto in sitim currente cognoscimus. Sequitur enim: Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.) Cum & conseruantes honorẽ suum probabilis uitæ confessione benedicerent, & interioris odij malignitate maledicerent, sed id quod sibi maxime salutare est, sanctus iste etiam diapsalmate interueniente cõgeminat, indesessę in nobis cõfessionis perseuerantiã oportere esse demõstrans. Sequitur enim: Veruntamẽ deo subiecta est anima mea, quoniã ab ipso est patientia mea. Quia ipse est deus & saluator meus, adiutor meus, nõ emigrabo. In deo salutare meum, & gloria mea deus auxilij mei, & spes mea in deo est.) Impellant quidẽ isti inclinatũ parietem, maceriãq; iam quassam, & benedicente licet ore, corde maledicãt, scit tamen subiectam animã suam deo esse oportere, quia ab ipso patientia sua sit. Didicit enim ab eo nõ auertere faciem à sputamentis, nec subtrahere

alapis

alapis maxillas, nec potandum cum felle acetum renuere, nec post colaphos & flagella maledicere. Ipse enim deus suus est atq; saluator, ipse etiam adiutor, ne de patientiæ huius perseuerantia speiq; suæ fiducia motus emigret. In eo enim est salus & gloria eius & spes, qui se coexcitatum sibi conformem sit cœlesti gloriç suæ redditurus. Et quia spei huius ipse etiam cæteris, ut propheta sit prædicator, subiecit. Sperate in eum omnis cœtus plebis, & effundite coram illo corda uestra, quia deus adiutor noster est.) Nihil occultum, nihil clausum, nihil obligatum sub dei confessione in corde retinendum est. Effundendus coram eo omnis affectus est, ut nihil de nobismetipsis fiduciæ sit, sed ut per eum, ante quem non tanquam pro peccato effundimus, adiuuemur. Effundenda autem coram eo corda nostra lachrymis & fletibus sunt, secundum illud: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicit̃ mihi quotidie: ubi est deus tuus. Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, effusionem animæ in lachrymarum profusione esse demonstrans, quia per eas rogandus est, qui est solus fidelis adiutor. Sed officio suo functus propheta, admonitionẽ suam parui apud impios scit esse momenti, nam continuo diapsalmate intercedente, subiecit: Veruntamen uani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de uanitate in id ipsum.) Vani homines ipsi uana sperant, aut in eo sperare sit uanum. Mendaces quoq;, quia impietatis suæ sensu aut falluntur, aut fallunt, & in eo mendaces, ut decipiant in stateris, sub iusticiæ scilicet nomine iniusta peragentes. Nam ubi examen de se moderatæ prudentiæ pollicentur, ibi studia immoderatæ impietatis exercent, errore se ipsos quem à cæteris depellere se professi sunt, implicantes. Et idcirco ipsi de uanitate in idipsum illò scilicet recidentes, ex quo se excedere gloriantur. Sed radix maxime iniquitatum in pecuniæ cupiditate est, quam qui appetit, grauissimæ tempestatis naufragio mergitur. Sequitur enim: Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.) Magnæ enim in hisce desiderij sui & amoris illecebræ sunt, rapiunt ingenia, mentesq; pendulas apprehendunt. Non solum itaq; non concupiscendæ earum rapinç sunt, uerum ab his uoluntas nostra etiam si prçbeantur affluantq;, refrenanda est, ne desideratæ cupitæq; dominent̃. Non enim hæc spebus nostris bona sunt coæterna, neq; nobiscum aut condescendunt in infernum, aut conresurgunt de inferno. Fides, pietas, continentia, benignitas expetenda est, & maxime dei cognitio sectanda est. Cæterum hæc uana & per naturam sui ad omnem iniquitatũ necessitatem captiosa uitanda sunt, & quod illud magis ad spem æternitatis expetendum esset, propheta subiecit dicẽs: Semel locutus est deus, duo hçc audiui, quia potestas dei est, & tibi domine misericordia, quia tu reddes unicuiq; secundum opera eius.) Semel deo loquente duo audiuit, & necesse est, ea sibi esse cõnexa quæ sub unius sermonis significatione sunt cognita. Ad deũ nanq; in exordio psalmi propheticã confessionẽ retulerat, dicens: Nonne deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum. Depellendus itaq; absolute fuit Iudaicæ impietatis furor, ut in deo patre significari doceretur & filius, ut nunc in uno etiam alter ostenditur. Eam enim fidem esse subdendæ deo animæ suæ testatus est, quia ab ipso esset salutare eius, & salutarẽ Iesum esse sæpe tractatum est. Semel aũt deo loquente duo intellecta sunt & audita, sicut illud: Pater manifestaui nomen tuum hominibus, in patre significauit & filium, uti nunc semel loquente domino deo duo hæc audiuit, quia potestas dei est, & tibi domine misericordia, quia tu reddes unicuiq; secundũ opera eius. Nouit Paulus in uno utrunq;, id est, neutrũ sine altero cõfiteri, dicens: Vnus deus est, & unus dominus, quia & in deo dominus, & deus significatur in domino. Semel itaq; loquẽte deo hæc duo audiuit, & quia potestas dei est, &: Tibi

domine

domine misericordia: ab ipso enim salutare eius est. Et filius omnia accepit à patre, & idcirco in eo dei potestas, uel accepta, uel nata est. Pater enim non iudicat quenquam, sed omne iudiciū dedit filio. Retributor ergo unuscuiusq; est ille qui iudex est. Sed potestas eius est, à quo unigenitus deus est natus in iudicem: & potestas eius à deo est, qui iudiciū accepit à patre, atq; ita nec caret potestate qui iudex est, nec miseratione qui deus est. Necesse est enim æterni iudicij reus maneat in uno utrunq; non confitens, cum tamen non unus intelligendus sit esse, qui uterq; sit, dicens: Pater in me, & ego in patre, dominus noster Iesus Christus, qui benedictus est in secula seculorum. Amen.

Psalmus LXII. Dauid cum esset in deserto Idumææ.

DAuid in deserto habitasse libro regnorū continetur, ut qui passiones domini præfigurabat, etiam tum eas cum desertum habitat propheta ret, unigenito deo æque in deserto moraturo. Sed ut sancto uiro congruum, & tanto propheta erat dignum, cum declinans odia impiorum solitudini se dedisset, maximis rerum cœlestium sacramentis occupatur, & ab omni humanæ, aut impietatis, aut ignorationis cœtu remotus, animum ad ea quibus æternitatis cognitio ac meritum acquirebatur intendit. Non occupatus, non impeditus communium rerum ac seculi curis, sed in illo solitudinis suæ quieto ociosoq; secreto, cum nihil in oculos & in mentem offensionis incurreret, solis diuinis studijs negociosus. Et uideamus unde psalmi sermo sit cœptus.

ENARRATIO PSALMI.

DEus deus meus ad te de luce uigilo.) Huic planè ad gratulationē cognitionemq; dei dies cœpta est, cui idipsum orandi ad deum initiū, quod lucis est, deum quidem uniuersitatis, sed tamen per cognitionis scientiam deum suum deprecatur. Oratio aūt nō tam uerborū est quàm affectus, & idcirco subiecit: Sitiuit tibi anima mea quàm simpliciter caro mea. In terra deserta, & in inuio & in aquoso.) Adeo igitur penes quem fons uitæ est anima ipsi-
Fort. speciem us sitit desiderio intēta potandi, & quidē uniuscuiusq; mens ad cognitionē †spem æternitatis naturali quodam fertur instinctu, quia ueluti insitum impressumq; omnibus diuinam inesse nobis animarū originem opinari, cum non exiguā cœlestis in se generis cognationē mens ipsa cognoscat. Porrò autem terrena hæc corpora, quę ad uitiorum concreta materiā sunt, dum his quibus quasi naturaliter delectantur infecta sunt, desperant se consequi posse consortiū munusq; cœleste: quasi non & animę naturam uitia corporis, quibus oblectantur inficiatur: aut cum delectatio corporis redundet, ad mentem, & non mentē secum corpus retrahat ad oblationis affectum. Necesse est autem ut in eadem cōdemnatione sit uoluntatis, quod in eadem est uoluntate. Sed nos spiritalibus doctrinis eruditi scimus, & animæ & corpori salutem à deo esse datam, si modo post regenerationis gratiā mentis gladij sensus corporis imbuatur, id est, si non secundū carnem, sed secundum spiritū uixerimus, quia spiritus carnisq; opera secundum Apostolum, uitiorū & cōtinentiæ studijs distinguitur. Arduum autē, sed maxime uerum est æternitatē ita corporis, ut animæ sperare. Et ideo ad sitim propheta subiecit: Sitiuit tibi anima, quàm simpliciter caro mea.) Nihil in se sub infidelitatis ambiguitate retinēs incertū sed tam simpliciter, q̄ anima deo sitiens, & caro sua sitiat. Sitit enim non corpori, sed deo sitiens. Nam quamuis in eo deserto, & in inuio & aquoso manentē necessitas ipsa naturæ ad sitim corporis detineret, tamē etiam per has inediæ & sitis passiones scit fidem probandam esse credentiū, ut magis anima deo, quā corpori sitiat, sitiens & corpori, quia neq; fames neq; angustiæ, neq; ulla genera passionum à charitate dei quæ est in Christo, sint apostolorum separatura. Sitit ergo deo sanctus. Et quid

sitiat

sitiat psalmo alio testatus est, cum dicit: Sitiuit anima mea ad deum uiuū, quando ueniam & parebo ante faciem tuam. Hoc animæ desideriū. Hæc sitis spei eius est, ut dei sibi proueniat aspectus, ut quàm primū raptus in nubibus deo Christo obuiam eleuatus appareat, & desiderij huius affectū, nunc quoq; propheta declarat. Nam post sitis protestationē, post deserti & inuij, & inaquosi inopiam, quia in his ueluti militia, & uictoria sit fidei, subiecit: Sic in sancto apparui tibi, ut uiderem uirtutem tuam, & gloriā tuam, quia melior misericordia tua super uitam. Propheticæ scientiæ est pro gerendis gesta memorare, & hinc frequens autoritas est, cum aceto potauerint adhuc in passione potandum: cum diciderint uestem, quę discindenda post esset, ut nunc in sitim corporis deo sitiens, ei in sancto suo talis appareret, in simplicitate carnis, in siti animę, in oratione diluculi. Quia non nisi per hæc probati, uel assumpti habebuntur in Christo, uel ei obuiam rapientur in nubibus, sed in sancto dei non aliter apparebūt deo quam secundū illud: Qui me uidet, uidet & patrem. Atq; illud: Ego & pater unum sumus. Quia in filij, & natura, & nomine paternæ naturæ ac nominis significatio continetur, apparens filio. Apparens autem filio uel susceptus à filio patri apparebit in filio, atq; ut in sancto apparitiurus deo, cuius sancti desiderium, in hac sitis suæ significatione ostenderet subiecit: Vt uiderem uirtutem tuam, & gloriam tuam.) Eum scilicet, uideret qui secundum apostolum uirtus dei est, & in gloria dei est. Visurus autem non ad aliud, quàm ad consortium æternitatis merendum, & ad regni cœlestis æternitatem sortiendam, quia hæc per misericordiā dei ultra uitæ huius beatitudinē præparentur. Id enim sequitur: Quia melior est misericordia tua super uitam.) Magnum quidem dei munus est, quod uenimus in uitam, & ipsa natura duce nasci nos gratulamur. Sed quia plena omnium anxietatum, ac dolorum ætas nostra est, plus in misericordia dei spei est quàm in uita, quia hanc mors ex peccati lege consequitur. Hæc uero æternitatem ex morte restituit. Sicuti tritici satio ac dissolutio ipsa tritici conseruatione præstantior est, hoc enim deus prout uult uestit in spico, ita magnū misericordiæ dei munus est si commortui Christo uiuamus in Christo. Nam & ipsa Adæ mors ne æternitatis poena maneret sub misericordiæ significatione est constituta, & Apostolus dissolui se melius sibi esse deremit. Et propheta gaudium mansuræ sibi mortis ostendit, dicens: Præciosa in cōspectu domini mors sanctorū eius, quia per eam cum peccati lege resolutis demutationis gloriosæ profectu æternitas animæ corporisq; iam sine peccati corpore rependetur. Certus ergo misericordiæ dei quæ supra uitam melior sit propheta, officiū gratulationis exequitur, dicens: Labia mea laudabunt te domine. Sic benedicā te in uita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.) Et sermone suo, & opere laudat deum, atq; benedicit. Nam in uita sua benedicēs in nomine suo manus eleuabit. In eleuatione manuum non habitum orandi, sed excelsi operis iudiciū significari frequenter docuimus. In hac igitur uita sua deum cum misericordia eius supra uitas sit melior, laudauit. Est enim & uita post uitam, qua in Abrahæ finibus inuendum est, in qua dei nomen pauperis quiete benedicitur, secundum illud prophetæ: Non mortui laudabunt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernū, sed nos qui uiuimus benedicimus domino. Super has igitur uitas misericordia est, quæ quod oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, his qui dominū diligunt præparauit. Hanc igitur laudat, atq; benedicit, nō etiam nunc ab holocaustis pecudum, adipisq; pinguedine sacrificia legis expectans, sed in sola animæ confessione benedictionisq; laude seipsum deo hostiam statuens, secundum illud: Sacrificium laudis honorificabit me, & illud: Immola deo sacrificiū laudis. & illud: Quoniā si uoluisses sacrificiū dedissem, utiq; holocaustis non delectaberis, quia literæ ac legis allegoricorum

goricorum præſcriptione ceſſante, deus uiuæ intelligentisq; hodie ſit laudibus honorandus. Subiecit enim: Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labia exultationis laudabunt nomen tuum.) Neq; illa quaſi abominanda condemnat, ſed hæc ut magis expectata confirmans, cum ſicut adipe & pinguedine, quæ ſacrificiorum primitię habebantur, repleri animam ſuam exultationis laude depoſcat. Verum hæc non tam uerborum officia quàm mentis ſunt, ut ſacrificium laudis ex operum ſanctitate deſcendat. Itaq; continuo ſubiecit: Si memoratus ſum tui ſupra ſtratum meum in matutinis meditabor in te.) Meditationē matutinam recordatio nocturna cōſummat, & idcirco de luce ad deum uigilat, quia ex ſtrati, id eſt, ex lectuli puritate, & fiducia & conſcientia orationis eſt matutinæ. Obrepentes itaq; ſub ſecreto noctis cogitationes dei recordatione compreſſit, ſeſeq; aduerſum carnis incentiua luctantē, metus nominis dei iuuit. Sequitur enim: Quia fuiſti adiutor meus, in uelamento alarum tuarum ſperabo.) Dei ſe meditatione per quam ſibi adiutor eſt protegente. Non enim ei alia q̃ placendi deo cura eſt, cuius tantū in ſtrato meminit. In eo quoq; in matutinis ex nocturna recordatione meditatur, quia adiutor ſuus eſt, & ſub uelamento alarū eius exultat, id eſt, tegmine protegentis eſt tutus. Sed horū omniū hinc profectus eſt, hinc cauſa eſt, quia ſequitur:

Adhæſit anima mea poſt te, me ſuſcepit dextera tua.) Amoris hæc uis eſt, ut his quos amamus etiam ſi abſentes ſint hæreamus, dum affectum inſitum nequaquam aut locus diuellit, aut tempus. Adhæſit ergo deo propheta nō blandimentis ſeculi, non corporis uitijs amorem ſuum ab eo charitatemq; retrahentibus, quia ſecundum apoſtolum adhærens deo, unus eſt ſpiritus cum eo. Et dominus pro diſcipulis orauit: Pater ſicut nos unum ſumus, ut & illi unum ſint in nobis. Adhærens ergo deo ſuſceptus à dei dextera eſt, id eſt, per uirtutem dei quæ ſignificatur in dextera, ab eo qui dei & uirtus & ſapientia & uerbū caro eſt factus, aſſumptus eſt conformis gloriæ corporis iam futurus. Et qui ſuſceptus à dei dextera metum omnem à ſe qui ab inimicis ſuis eſſe poſſit abiecit, fiduciæ ſuæ non tacuit ſecuritatem, neq; iuſti iudicij dei ignorat ſeueritatē, dicens: Ipſi autem in uanum quæſierunt animā meā, introibunt in inferiora terrę, tradentur in manus gladij, partes uulpium erunt.) In uanum itaq; animā ſuam quæſierūt. Secundū enim euangelium homo cum corpore animam non perimit, & miſericordia dei melior ſuper uitas eſt, & hic iam ſuſceptus à dextra dei eſt. Terrę autē inferiora introibunt, quia chao inuio ſeparantur à ſanctis, & in manus gladij tradentur, quia ſecūdum diuitem poteſtas pœnæ, quæ in ore gladij ſignificatur, in impios exercetur. Partes etiam uulpium erunt, fallacium beſtiolarum ſordem adepturi: quia & Herodes eſt uulpes, & uineam ſponſi exterminant uulpes, & foueam ſibi filio hominis caput ſuum nuſquam reclinante in impiorum cordibus condiderunt: & dæmonum in his ſignificatas eſſe nequitias non dubium eſt, quibus cum principe eorum præparatus ignis gehennæ eſt. Sed inter hæc audi lætitiam eius, qui humanæ ſalutis gaudium frenquenter ad patrem exultauit. Rex autem lætabitur in deo, & laudabitur omnis qui iurat in eo, quoniam obſtructum eſt os loquentium iniqua.) Cauſam cur rex lætetur ſignificat, quia quiſquis in eo iurabit, in deo ſacramenti huius religione laudabitur, qui ſciat ſcilicet regem Chriſtum Ieſum, qui etiam deum ſuper omnia, qui ſecundum Paulum teſtetur magni dei ſaluatoris aduentum, qui ſecundum Eſaiam iurans iurauit in deum uerum. Obſtructum enim eſt os loquentium iniqua, quia prędicetur ex lege, & ex prophetis, atq; ab Apoſto, in eo nos ante conſtitutionem mundi, & elegiſſe pater, & benedixiſſe doceatur, & ipſe nos excitauerit & collocauerit à dextris dei in celeſtibus, & cū uidebūt eum in maieſtate ſua iudicare de uiuis & mortuis. Per hęc itaq; obſtruetur os loquentiū iniqua. Ipſe enim

est rex in

est rex in æternum, & in nomine domini Iesu omne genu flectetur, cœlestium, & terrestrium, & infernorũ, & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus LXIII. In finem psalmus Dauid.

Exaudi deus orationem meam cum precor ad te, à timore inimici eripe animam meam. Protexisti me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem. Quia exacuerunt ut gladium linguam suam, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatũ. Subito sagittabunt eum, & non timebunt, firmauerunt sibi sermonem nequam. Disputauerunt ut absconderent laqueos, dixerunt, quis uidebit eos? Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorũ, & infirmatæ sunt contra ipsos linguæ eorũ. Conturbati sunt omnes qui uidebãt eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerũt opera dei, & facta eius intellexerũt. Lætabitur iustus in domino & sperabit in eo, & laudabunt omnes recti corde.

ENARRATIO PSALMI

Psalmi superscriptio historiam non continet. Simplex est, & prophetali spiritu æditus, tantum per id quòd: In finem præscritur, res nõ sui, sed temporis quo scriptus est continere testatur. Sed quærendũ est, ex qua persona sit dictus, quid ue ex se intellegendũ enunciet. Nam sine dubio esse spiritalis est opinandus. Cũ enim ipsi illi psalmi qui secundum titulorum inscriptionem res gestas continere creduntur, in plurimis à tituli sui & rerum ac personarum proprietate dissentiant, magisq; per æditiones nominum, atq; gestorum spiritalium operationum significet effectus, quid de eo erit intelligendum, in quo simplex tantum psalmi, in finem intelligendi inscriptio continetur, nisi quòd spiritalis in eo doctrinæ forma sit constituta? Esse autem plures memini, qui omnia quæ in libris psalmorum scripta sunt ad personam domini nostri unigeniti filij dei existiment esse referenda, nihilq; in eis aliud, quàm quod ei sit proprium contineri. Quæ eorum opinio argui non potest. Omnis enim ex affectu religiosæ mentis hic sensus est, & caret culpa propensiori studio, omnia ei per quem ipsa omnia sunt, coaptare. Quanquam enim idipsum interdum imperite fiat, tamen per id quod ad eum cuncta referuntur, necesse est ut ea quæ ei sunt propria, uere ac fideliter prædicentur. Cauendum autem est, ne dum omnia conuenire in eum æqualiter opinamur, per assertionis huius studiosam intentionem plurimum & diuinitatis suæ dignitati, & corporationis sacramento, & operationum potestati, & passionis uirtuti, & resurrectionis gloriæ detrahatur. Tenendus igitur modus est: diligenter ac caute constituendum est, quid de diuinitatis suæ natiuitate, quę ei à patre est, fuerit prophetatum, quando eius hominis quem assumpsit persona tractetur, ubi operatio, passio, & resurrectio prædicetur. Quid uero uncuiq; tempori congruat, quando fides gentium nuncietur, quando peccata anterioris populi arguantur, quando doctrina timoris dei & confessionis eruditio ex prophetæ oratione præstetur. In his enim prophetiæ spiritalis ordo cõsistit. Et si dominus prædicatur, profectus scientiæ huius ad fidem utilis est. Si ad timorem & confessionem eius docemur, domino formamur, proficimus, acquirimur, ut per passionem eius redempti, ita eidem per doctrinæ suæ instituta placituri. Esse autem in præsenti psalmo quædam intelligo, quę ei homini quem dominus assumpsit aptari posse uideantur, ubi dicitur: Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. Significari enim forte in eo existimabitur Iudæorũ conspiratio,

Allegoria licet falsa, tamẽ pie probatur

tio, cũ testimonia, quibus argui posset quæruntur, nec reperiuntur, & omnia scrutantium ingenia deficiunt. Dehinc quòd sagittis paruulorum, id est, doctrinis Apostolorum uulnerentur, aduersum quos nullam causam iustæ persecutionis inuenerint, & ideo defecerint contra ipsos linguæ eorũ. Hæc quidem non tanquam improbabilia præmittimus, sed quædam alia in psalmo sunt quæ ordinem intelligentiæ huius impediant. Non longe tamen ab his sermo expositionis nostræ dissentiet. Existimamus enim non modo Apostolorum qui primi fuerunt, sed cuiusque sancti in domino sperantis cõfessionem præsenti psalmo contineri. Inter maximas enim seculi tempestates, & grauissimas humani generis in deum impietates sumus constituti, cuius fidelem per nos, & ueram confessionem nunc philosophia irrideat, nunc hæreticorum furor incurset, nunc auaritię studia condemnent, nũc ambitionis fauor inquietet. Quibus omnibus dissimulandis, tolerandis, uitandis, & coarguendis mens nostra nisi per deum erudita nõ sufficit. Quantis enim & quàm molestis disputationum aculeis dei prouidentiam & principalem, atque ininitiabilem in creato ab eo mundo dominatũ eius philosophia impugnat: nunc aquis, nunc terræ, nunc atomis, nunc cœlo dei nomen indulgens. Quàm uero ingenioso calliditatis usu fidei doctrinam hæreticus mentitur: quanto deinde audientium periculo opum gloriam auarus affirmat: quanto quoq; continentiæ excidio gaudia corporis uoluptatum assertor exequitur, quàm pestifera autem ambitiosorum in honoris adhortatione facundia est. Quibus omnibus peruigil cura, pernox oratio, & æterna ad deum confessio repugnabit. Ob hæc igitur fidei nostræ & æternæ salutis excidia propheta orare intelligitur in psalmo, ex persona sua quatenus in deum sperare nos conueniat ostendens. Ait enim: Exaudi deus orationem meam, cum tribulor, à timore inimici eripe animam meam.) Ingruentibus his quæ superius memorauimus, per quę fides nostra & spes periclitatur, ad eum qui solus mederi his potest refertur oratio. Metus est enim, ne infirmam per naturam & consortium carnis animam undiq; subrepentium illecebrarum æstus absorbeat. Adsunt namq; quotidie & pugnant blandimentis fallacibus, quasdam machinas excidij admouentes. Itaq; per doctrinam cœlestis eruditionis peruigilem curam fidei impendere admonemur: timere insidiantem semper hostem, ne incautam securitatem nostram ipse in speculis positus incurset. Vigilandum ergo in oratione dei est, & semper orandum, ut cum fatigari anima & affligi subrepentium illecebrarum aculeis cœperit, deus semper oratus exaudiat, nosq; ab his quæ timemus eripiat. Ait enim: A timore inimici eripe animã meam. Deus enim non tantum tum orandus est, cum quæ timentur ingruerint, sed timenda ea sunt quæ cum cœperint adesse, dominantur. & semper atque indefessis precibus orandus est, ut nos à timore eorum quorum dominatum timemus eripiat. Scriptum enim in prouerbijs est: Cum uocarem non exaudistis & cum extenderem uerba non intendistis, sed inania fecistis. Et ego perditionem uestram irridebo. Erit ergo cum inuocabitis me, & ego non exaudiam. Propheta ergo licet prior tempore, non tamen eorum quæ postea dicerentur ignarus est, sed impendentibus semper tribulationibus anxius, & ad omnem timorem inimici solicitus deum orat, ob ea quæ timet, & ut secum in tribulatione sit, & ut exaudiat deprecatur. Neque enim dei misericordiam metus noster, sed fides promeretur, & longæ præparationis documento opus est, ut mereamur audiri. Meminit ergo propheta ab his se omnibus precantem liberari, & docet orationem suam non ex dominatu eorum quæ timuerit, sed ex merito esse fidei exauditam. Ait enim: Protexisti me à conuentu malignantium, & à multitudine operantium iniquitatem. Qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent

gittent in obſcuro immaculatum.) Non hic propheta arma bellica, nec enſes, aut iacula, aut tormenta arcuum pertimeſcit. Omnis enim in lingua timor eſt: huius gladios ſpicula metuit, ab his quidem fide ſua tutus. Ait enim: Protexiſti me à conuentu malignantium. Sed arcus homicidæ linguæ ſemper intentus eſt, & acumen gladij in lingua eius præſto eſt. Volant autem letales eius ſagittæ, & nõ ambiguum eſt quid efficiant, ſcilicet ut ſagittent in obſcuro immaculatum. Et proprietas uerbi intelligenda eſt. Non ſanctum, non fidelem, non iuſtum, ſed immaculatum ſagittant eum, cui per ſacramentum baptiſmi ſordes & maculæ ueterum criminum recens ablutæ ſunt, nondum tamen firmatæ fidei, nondum doctrinis ſpiritalibus eruditum, nondum conrta hæc pugnacis linguæ arma certantem, ſed ſimplicem & ex nouæ natiuitatis infantia tenerum. Hunc ergo ſine metu conrtadictionis alicuius, intento iampridem arcu, per rerũ ignorantiam in obſcuro poſitum uulnerabunt. Ait enim: Subito ſagittabunt eum, & non timebunt.) Naturam ſimplicem, & immaculatam nouitate imperitam. Hanc enim fallunt, huic occultos laqueos prætendunt, inſidiarum ſecretis latentibus gloriantes. Sequitur enim: Firmauerunt ſibi uerbum malum, diſputauerunt ut abſconderent laqueos. Dixerunt quis uidebit eos?) Tempus diſcernitur & inferendi uulneris, & conſilij firmati. Nam cũ dicitur: ſubito ſagittabunt, futuri temporis opus docetur, cum autem: firmauerunt uerbum malum, iam ex præterito conſilium firmatæ pridem uoluntatis oſtenditur. Semper enim excidia aduerſus fidem præſto ſunt, & occultis ac fallentibus inſidijs peſtiferæ adhortationis doli adiacẽt, quos à raris quibuſq; conſpici opinantur. Et ideo dictum eſt: Abſconderunt laqueos & dixerunt: quis uidebit eos? Si enim hæreticus peruertere fidem tentet, incredibile eſt quantis eam dolis ſubuertere contendat. Si ſpem æternitatis noſtræ philoſophus impugnet, mirum in modum omne bonum præſentis uitæ ponet in corpore, omni ingenij ſui alacritate ea, quibus doctrinæ cœleſtis inſtitutio ſubrui poſſit uterq; ſcrutantes. Sed quid ad deum humana peruerſitas? Quid aduerſus opificem operis ingenium? Exquirant licet omnibus argumentationis ſuæ quæſtiunculis excidium ueritatis, deficiet tamen in ueritatis diſtinctione falſitatis aſſertio. atq; ideo ſubſequitur: Perſcrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.) Defectio ſcrutantium defectionem ſuperuacuæ contra deum adhortationis oſtendit. Quæ enim non labefactabuntur ingenia contradictioni ueritatis intenta? Rimentur licet omnia naturaliũ cauſarum ſecreta, peruicaciq; ſtudiorum ſuorum uigore ipſa cœleſtium motuum interna ſcrutentur, in ipſa tamen operis ſui intentione deficient doctrinis ſpiritalibus refutari. Qui enim fortuitis motibus agi omnia docent, audient à nobis æternæ uirtutis deum non in fortuitis manere, ſed eſſe mundi creatorem, indeſinitæ ut eſſentiæ, ita & uirtutis. Ipſum à nemine ſed ex eo omnia, moderantem ea ipſa omnia & continentem. Qui uero prædicabit animæ cum corpore occaſum, audiet animam non eſſe terrenam, ſed ex afflatu dei ortam, elementis corporis admiſceri: mortem autem non interitum eſſe, ſed diſceſſionem eius à corpore. Qui autem reſurrectionem carnis abnegabit, ſciet non difficilem eius inſtaurationem fututam ei, cui inchoatio prima ſit facilis. Porrò qui curam humanæ conuerſationis deo auferet, cognoſcet æterni regni deum iudicem: neq; hominem idcirco tantum conditum ut eſſet (quid enim eſſe hominem deo utile fuit?) ſed ut in cognitionem dei æditus, profectum ſibi ex opificis ſui cognitione ſperaret. Iam ſi fidem hæreticus deſtruet, dei filium ſemper eſſe cognoſcet nullo à patre interuallo temporis ſepatatum, ipſum eſſe uerbum, uirtutem, ſapientiam dei: hunc mundi opificem fuiſſe, hunc & hominis conditorem; hunc prima mundi crimina diluuio abluiſſe: hũc Moyſi legem dediſſe: hunc

in prophetis fuisse, & per eos ingentia illa corporationis & passionis suæ sacramenta cecinisse: hunc in corpore resurgentem caducæ carni claritatem spiritalis gloriæ intulisse, & in naturam diuinitatis suæ terrenæ corruptionis absorbuisse primordia. Deficient igitur aduersum ista scrutantes, & per uirum doctrina dei eruditum, & in altum humilitatem cordis sui erigentem, hæc diuinæ operationis præconia proferentur, ita ut hæc eminentia dei eorum ipsorum, qui hæc audiant confessione laudetur. Atq; ideo ita sequitur: Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus.) Cognita enim scrutantium defectione, & accedente homine cordis alti, magnificentia diuinæ bonitatis agnoscitur. Quantus autem fiet doctrinæ spiritalis profectus? Nam quis non magnificabit deum quem mundi huius cognouerit conditorem, quis non metuet quem iudicem sciet? Quis non renasci in innocentiam uolet, cum peccati remissionem sacramentum nouæ natiuitatis indulgeat? Quis nō à peccato desinat iam renatus, & in innocentia uelit paruuli permanere, cum talium sciat regnum esse coelorum? Hæc professio nostra scrutantium ingenia debilitat: hæc doctrinæ spicula quæ per regeneratorum exordium sagittæ sunt, paruulorum stultas disputationes, & ridicula de deo dogmata uulnerāt. His aduersari profanæ linguæ contradictio non potest, ad horum omnium disputationum, & adhortationum nostrarum fidem, & trepidatio abnuentium & metus est audientium. Annunciatis enim operibus dei tunc incipiēt facta eius intelligi, tunc in his lætabitur iustus, tunc eum omnes recti corde laudabunt. Et hoc ipsum psalmus ita edocet: Accedet homo ad cor altum & exaltabitur deus. Sagittæ paruulorū factæ sunt plagæ eorum, & nihil habuerunt contra ipsos linguæ eorum. Conturbati sunt omnes qui uidebant eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerunt opera dei, & facta eius intellexerunt. Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.) Aduersus uulnerantes sagittas paruulorum lo qui aliquid aduersantium lingua non habuit, & qui uidebant paruulos sagittantes conturbantur & metuunt: cum in se errores istos recognoscunt: cum diem iudicij & retributionem actæ uitæ in corpore agnoscunt: cum opera dei audiunt, & facta eius intelligunt. In his est lætitia sanctorum, in his spes firmissima. Ob hæc deum qui recto corde sunt laudant, scientes esse remissionem peccatorum, mortis peremptorem, & diaboli debellatorem, iudicem seculi, æternitatis largitorem deū & dominum nostrum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus LXIIII. In finem psalmus Dauid.

E decet domine hymnus deus in Sion, & tibi reddetur uotum in Hierusalem. Exaudi deus orationem meam, ad te omnis caro ueniet. Verba iniquorum præualuerunt super nos, & impietatibus nostris tu propiciaberis. Beatus quem elegisti & assumpsisti, inhabitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ, sanctū est templū tuum, mirabile in æquitate. Exaudi nos deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe. Præparans montes in uirtute tua accinctus potentia. Qui conturbas profundū maris sonum fluctuū eius. Turbabuntur gentes, & timebunt omnes qui habitant fines à signis tuis, exitus matutini & uespere delectationis. Visitasti terrā & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flumen dei repletum est aquis, parasti cibum illorū, quoniam ita est pręparatio eius. Riuos eius inebria, multiplica generationes eius, in stillicidijs eius lætabitur exoriens. Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Induti sunt arietes ouium

ouium,& conualles abundabunt frumento,etenim clamabunt & hymnũ dicent.

ENARRATIO PSALMI

Pportune superiorem psalmum hic qui subiacet consecutus est. Est autem & ipse,in finem,& congregationem gentium,quæ dominũ laudaturæ sunt nunciat,& ipse huius interpretationis nostrę fidem reddet. In exordio autem eius secundum consuetudinem suam propheta orationem omnem ad deum dirigit. Omnis enim nobis res atq; sermo cum confessione dei incundus est. Sed sciens propheta plures pro diuersitate rerum ac studiorũ in superuacuis demorari,specialem & proprium dei à nobis honorem requirit,dicens: Te decet hymnus deus in Sion.) Sion mons quidem Hierusalem adiacens est. Sed montem hunc eiusq; nomen,atq; etiam urbis ipsius ecclesiã,quæ corpus est Christi,nuncupatam semper accepimus in psalmis,domino dicente: Ego autẽ constitutus sum rex ab eo super Sion montẽ sanctum eius.) Et ne in regno eum collis huius constitutũ arbitraremur, in prophetis,atq; etiam in Euangelijs dictum est: Gaude ualde filia Sion, prædica filia Hierusalem. Ecce rex tuus uenit tibi. & apostolus: Ea autem quę sursum est Hierusalem libera est,quæ est mater nostra. Hymnus ergo hic deo condecet,qui sit in Sion spiritali & ecclesiastico cantico innocens,& dei laudibus dulcis. Omnia autem superstitionum genera quę extra religionem dei sunt condemnat. Plures enim sunt in diuersissimo erroris profundo locati, qui doctrinæ suæ peruersitatem quadam inanis laboris probitate cõmendent. Cernimus namq; nudis philosophos corporibus algere: ipso etiam coniugiorum usu magistri abstinent: hæretici sicco panis cibo uiuunt. Sed qui tandem ociosi huius propositi profectus est? Totum hoc inane atq; ridiculum est, & cum ipsis superstitionis causis miserabile. Deo ergo uouenda sunt,contemptus corporis, castitatis custodia, ieiunij tolerantia. Atq; ideo ait: Et tibi reddetur uotum in Hierusalem.) Vota enim tantũ ecclesiasticæ religionis utilia sunt,quæ cum & dignis deo cantionibus,& propositæ in ecclesia obseruantiæ studio probantur: tum digni erimus pro quibus deum sanctus spiritus interpellet. Idem namq; per prophetam loquitur, & docet. Ipse autem secundum apostolum pro nobis inenarrabilibus gemitibus interpellat. atq; ideo hic ita dictũ est: Exaudi orationem,non enim subsequitur meam,ut dicentis persona possit intelligi. Licet enim multi tanquam hoc deesset addiderint, nõ tamen in authenticis extat. Propheta enim nõ suo sensu,sed inspiratus hæc loquitur: Exaudi orationẽ: sequitur ut quorum oratio sit exaudienda demonstret, nec longe expectationem nostram differt. Subiecit enim: Omnis caro ad te ueniet.) Humani generis uniuersitatem scriptura sub carnis nomine designat. In lege scriptum est, & dixit deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis,quoniam caro sunt. & in eadem: Quoniam corrupit omnis caro uiam eius. & in propheta dominus: Et effundam de spiritu meo super omnem carnem. & in Euangelio: Et uerbum caro factum est,& habitauit in nobis. Huius igitur humani generis orationem exaudiet deus,quòd uanis infœlicium superstitionum doctrinis tenebatur, cum præcepta gentilia omnes eos ad studium impietatis imbuerent, deum in lignis, & saxis, & metallis prædicando, & mundi opificem, atq; animæ nostræ parentem intra inanem materiam collocando. Hinc igitur errorem gentes fatentur, quòd eos philosophiæ facundia detinuerit in errore, scientes tandem uetera delicta sua, & antiquæ impietatis crimina deo propicianda esse per Christum. Ipse enim secundum Apostolum nostra placatio est. ait namq;: Quem proposuit deus placationem per fidem in suo sanguine. Ea iterum: Ipse est placatio pro peccatis nostris. Veniet ergo ad eum omnis caro, dicens: Verba iniquorum præualuerunt super nos, & im-

Heretici sobrij

Vota qualia debeant esse

pictates nostras tu propiciabis. Sed qui tandem propitiationis affectus est, uel quid proderit errorem gentilem reliquisse, & doctrinam impiam spreuisse: Et idipsum nō dissimulauit, dicens: Beatus quem elegisti & assumpsisti, ut inhabitet in tabernaculis tuis. Omnis quidem caro ueniet.) id est, ex omni hominū genere congregabuntur. Sed beatus est quisquis fuerit electus. Multi enim secundum Euangelium uocati sunt, sed pauci electi. Electi autem sunt nuptiali ueste conspicui, puto atq; integro nouæ natiuitatis corpore splendidi. Itaq; non res indiscreti iudicij electio est, sed ex meriti delectu facta discretio est. Beatus ergo quem elegit deus. Beatus ob id quia electione sit dignus. Scire autem nos conuenit, hic beatus in quam rem fuerit electus, scilicet ad id quod sequitur: Inhabitabit in tabernaculis tuis. Omnis perfectio bonorum in habitationis cœlestis est requie. Multas mansiones dominus in cœlis esse testatur, sed patrem orat, ut apostoli ubi & ipse sit maneant, dicens: Pater quos mihi dedisti, uolo, ut ubi ego sum ibi & illi sint mecum. Ex plurimis mansionibus, apostolis suis eam quæ sibi est propria communicat. Scit propheta quanta beatitudo sit in tabernaculis dei esse, alio loco dicēs: Cōcupiscit & deficit anima mea in atria domini. Sed ob id bonorum cœlestium spes adimitur, si non omnes ad cohabitationem dei eligentur. Plures enim mansiones diuersæ dignitati habitantium præparantur. Sed licet diuersa sit dignitas: differt enim stella stellæ in gloria, tamen quotquot habitationibus uarijs licet digni habebuntur, fidei fructum & honorem cœlestis gloriæ sortientur. Post enim beatitudinem eius, qui ad habitandum in tabernaculis dei fuerit electus, hoc sequitur:

Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templū tuum mirabile in æquitate.) His ergo bonis domus dei replebimur, quia in tabernaculis dei beatus habitabit. Et quidem interim bona domus quę sint possumus æstimare, ecclesiæ scilicet munera, quæ ei secundum multiplicem fructum Christus indulsit, quia & ipsa secundum Apostolū domus dei est. Vt scias, inquit, quemadmodum oporteat in domo dei diuersari, quæ est ecclesia dei uiui, columna, & firmamentum ueritatis. Hæc ergo habet tricesimum sexagesimum centesimumq; fructum. His ergo bonis domus dei fides credentium explebitur, quæ interim donorum diuisionibus adornatur, sicut scriptum est: Huic enim datur sermo sapientiæ, alij uero scientiæ, alij fides in eodem spiritu, alij dona sanationum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Verum sunt & alia plena & perfecta domus dei munera, nequaq; naturis carnalium sensuum æstimanda. Nouit hęc usq; ad tertium cœlū Apostolus raptus, & prædicat, dicens: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus his, qui diligunt eum. His igitur domus dei bonis replebimur, & meritum percipiendorum horum fructuum docet, dicens: Sanctum est templum tuum mirabile in ęquitate. Omnia namq; credentium corpora templum dei esse Apostolus docet, dicens: An nescitis quod templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Si quis templum dei corruperit, corrumpet & hunc deus. Templum enim dei sanctum est. Ornandū ergo hoc templum dei est sanctitate atq; iustitia, ut bonis domus dei repleatur, ut æquitatis ac fidei operibus mirabile sit. Domum autem dei etiam ipsum assumptum à dei filio hominem intelligere erit promptum, quia in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis, & per naturæ proprietatem in eo pater habitat, bonis eius, id est, uirtutis, gloriæ, æternitatis unumquenq; replendo qui se templum deo sanctum & mirabile in æquitate seruauerit. Omnium itaq; nostrum spes ista est, ut bonis domus dei repleamur, ut sanctum & mirabile templum illius simus. Beati quidem sunt qui iam à deo ad habitandum in tabernaculis eius electi sunt. Sed festinare nos in consortium huius beatitudinis congruum est, operationibus id atq; orationibus expetentes.

petentes, ob quod ita sequitur: Exaudi nos deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe.) Non competit hæc oratio Iudæo. Et quanquam hic liber legis sit, prophetia tamen non est gentis unius. Spes enim hæc omnium finium terræ est, & quacunq; se habitabilis mundi huius temperies extēdit, omnibus Christus in spe est. Quin etiam interni atq; externi maris insulę in huius nominis uirtute requiescunt. Spes enim omnium finium, terræ & in mari longe est. Sed spem oportet non ex inani esse præsumptam, ne magis sit incertorum præsumptio, quam expectatio cognitorum. Itaq; cur in eo spes omnium sit in consequentibus docet, dicens: Præparans montes in uirtute tua accinctus potentia, qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius. Ad terrenorum montiū naturam sermo iste non pertinet, firmati enim sunt non præparati. Præparatio autem futuræ operationis est cœptū. De hinc memoratorū montium præparatio in accinctu potentiæ ac uirtute est. Terra autem omnis ex nihilo est iussa subsistere, resq; ea potentiæ nō eguit accinctu, quæ ex iubendi facilitate pendebat. Vtile est autem cognoscere sicubi in scripturis montiū facta est mentio. Ait namq; propheta: Audite populi omnes, & attendat terra & omnes habitantes in ea. Erit uobis dominus deus in testimonium, dominus de domo sancta sua. Propter quod ecce dominus descendet de loco suo, & descendet super excelsa terræ, & conteret montes subtus se, & ualles liquescent tanquàm cera à facie ignis propter impietatem Iacob. Hæc omnia propter peccata domus Israël. Et rursum: Et commota est & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt, quoniam iratus est his. Ascendit fumus ab ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succensi sunt ab eo, inclinauit cœlum, & descendit, & caligo sub pedibus eius. Et in consequentibus: Misit sagittas suas & dispersit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Et in his quantum lectio docet, descensionem domini de cœlo per prophetam spiritussanctus ostendit, motum terrę, montium trepidationem, ob id quia his dominus iratus sit fumo de ira eius exorto, igne deinceps de conspectu eius accendendo. In fumo qui ascendit præteriti temporis res est. In igne autem accendendo futuri significatio cōtinetur. De hinc nequicquam de natura hebeti & immobili dictum existimaretur, hos montes sagittæ missæ dispergunt, & fulgura multiplicata conturbant. In hoc igitur montium nomine omnem supereminentem uirtutem intelligi oportet, quę se contra deum exaltans atque efferens iræ dei subdidit. Descendens igitur deus uerbum assumptum sibi hominem potentia accingens, primum hæc cacumina montium depressit, diaboli scilicet & suorum contumacem excellentiam protriuit, quos per hanc primæ obtritionis potestatem pœnæ æternæ iudicij præparauit. Seruauit autem hanc eandem propheta rationem, dicens: Ascendit fumus ab ira eius, & ignis à conspectu eius ardescet. Fumus enim eos interim arsuri ignis inuoluit, atque ob id in præsenti psalmo ita scriptum est: Pręparans montes in uirtute tua accinctus potentia. Accinctio potentiæ ei quod indigebat corpori coaptatur. Non enim uirtus accingitur sed in uirtute dei potentia, homo quem dominus assumpsit accingitur. contemplandum autem est, quid præparationem montium subsequatur. Qui conturbat fundum maris sonum fluctuū eius.) Conturbat non mare sed maris fundum, neq; fluctus eius sed sonum fluctuum. Mare autē ut prophetiæ sermo edocet, pro seculo nuncupatur ut ait: Superinducet dominus machæram terribilem & magnam super draconem serpentem prauū & perimet draconem qui in mari est. Et iterum: Mare hoc magnū & latum, ibi requiescet draco quem figurasti ad illudendum ipsum, uel certe illud absolutius: Veni in altitudinē maris, & tempestas demersit me. Montes igitur, id est, aduersariæ omnes supereminentesq; uirtu-

 tes pœ-

tes pœnæ iudicij præparantur, & maris fundamenta turbantur. In harū enim inimicarū uirtutū fiducia seculū consistebat, & hęc in inuisibilibus seculi huius profundis latebant. Sonus autē fluctuū cū fundo maris perturbat̃. Turbato enim diabolo, omnia terroris sui ministeria turbantur, & ipse in quo gentes pauebant, aduersantium potestatū sonus trepidat. Recordemur uatū murmura, & inconditos bacchantiū fremitus, & nonnunq; confuso audientiū sensu incertū nescio quid simulacrorum aëra sonuisse, omnē deniq; prophano cerimoniarū cantu mundū resultantem. Nunc uero domino Christo prædicato silere omnia cōfutata & trepida, cū hi templorū & gentiū dij uirtute fideliū subijciuntur ad pœnam, cū credentium uerbis torquentur, laniantur, uruntur, & inuisibiles uobis atq; incomprehensibiles naturę uerbo cōtinentur, puniuntur, abigunt̃, cū uates silent, cū muta sunt templa. Per hæc itaq; iam iudicio præparant̃, & pręparatio ista quid proficit? proficiūt namq;: Turbabunt̃ gentes, timebūt.) Cernentes scilicet deos suos mutos & tantū ad impositionē manuū nostrarū pœnæ suæ uocibus ingemiscentes. Sed post turbationē gentiū alij timebūt. Timorē enim erit illatura turbatio. Nunquid omnes qui & turbabuntur timebūt? Nō utiq; omnes qui turbabuntur timebunt. Qui ergo timebunt? Qui inhabitant fines.) Non subiecit scriptura (ut assolet) fines terrę. Non enim hic de terrę finibus loquebatur, dehinc sermonis ratio nō patitur ut ita dictū existimemus. Ait enim: qui inhabitant fines. Nunquid & gentes quę intra fines sunt uō timebunt? & terrarū tantū extima deum metuent, ab eius metu cęterisq; in medio habentur alienis? Finis aūt est nō res ipsa, sed rei extimū. Extimum uero est, in quo res ipsa deficiet. Qui ergo fines inhabitant? scilicet qui in carne positi, neq; in totum adhuc secundū carnem agunt, neq; iam omnino finem peccati per desinendi à peccatis consuetudinem tenent, sed uolentes desinere, nec penitus desinentes, & finem etiamnum, id est, quandam proximam defectionem peccati, carne habitantes, nec à carne absunt, nec in totum interna carnis exercent. Apostolus autem cum in corpore sit, peregrinatur à corpore: Apostolus cum in uita sit, quotidie tamen moritur: uiuit autem iam non ipse, uiuit uero in eo Christus. Omnes ille fines ambiguæ uoluntatis excessit, etiam extra fines corporis peccatiq; habitat peregrinando à corpore dum in corpore est, & quotidie moriendo deo uiuit, & iam non ipse in se uiuendo, sed Christus. Cæterū timentium trepidatio ex ambiguæ habitationis incerto est, dū adhuc habitando fines timent, nondum penitus quod iam habitatum sit transeundo. Et tamen desinendi uoluntate in fine iam habitent desinendi. Sed uideamus, hi qui fines habitant cur timebunt, & unde illis metus ingruat. Neq; id occultum est. Sequitur namq;: Et timebunt qui inhabitāt fines à signis tuis.) Metus ergo omnis à signis est. Sed quę hæc erunt signa? Exitus matutini & uespere delectationes. Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flumen dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio tua.) Ab his igitur signis metus ortus est. Est enim magnum in singulis quibusq; eorum signum. Nam post pręparationes montium in accinctu potentiæ & conturbationem maris fundi, & sonitus fluctuum eius progressus ecclesiæ in matutinum & uespertinorū hymnorum delectationes maximū misericordiæ dei signum est. Dies in orationibus dei incboatur, dies hymnis dei clauditur, secundum quod dictum est: Suauis ei sit laudatio mea. Et rursum: Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Succedit igitur ex hoc sequens signum: Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Terra hæc qua utimur non locupletatur, sed ex fructuum suorum ubertate locupletat. Non ergo in eam sermo conueniet, quæ & locupletandi se caret sensu, & cuius id est ut locupletet officium. Visitauit autem deus terram,

id est,

id est, humani generis natiuitatem, eaq; uisitata à deo multiplicatis gratiarum muneribus ditescit, Apostolo dicente: In omnibus ditati estis in ipso, in omni uerbo & scientia. His enim bonis replemur, & sine cessatione potandi quotidie bonorum cœlestium munus haurimus, pleni diuinis copijs atque ebrij. Locupletatio enim ostēsa est esse ea quæ superius nuncupabatur ebrietas, & locupletationis atque ebrietatis huius fructus est contuendus. Et qui hic tandem sit non tacetur:

Flumen dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita præparatio sua.) Et de flumine ambigendi locus nullus est. Ait enim propheta: Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Et ipse dominus in Euangelijs ait: Qui biberit ex aqua quam ego dedero, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ salientis in uitam æternam. Et iterum: Qui crediderit in me (sicut scriptum est) flumina de uentre eius exient. Hoc autem dicebat de spiritusancto quem accepturi erant credentes in eum. Hoc ergo flumen dei aqua repletur. Spiritus enim sancti muneribus mundamur, & in nos ex illo uitæ fonte fluuius dei aqua repletus infunditur. Habemus etiam & cibum paratum. Et quis hic cibus est? Ille scilicet à quo ad dei consortium præparamur, per communionem sancti corporis in communionem deinceps sancti corporis collocandi. Id enim præsens psalmus significat dicens: Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio sua. Quia cibo illo quàmuis in præsens saluemur, tamen in posterum præparamur. Seruat autem consuetudinem suam propheta, ut tempora de quibus loquitur distinguat. Superior namque sermo tanquàm de præterito fuit, quæ autem adhuc gerenda erant, gerendorum fide & scientia tanquàm iam gesta memorauit. Vt autem ea omnia futuri temporis doceret esse ait: Riuos eius inebria, multiplica generationes eius, in stillicidijs eius lætabitur cum exorietur.) Omnis hic orantis est sermo, ut ea quæ commemorata sunt deus expleat deprecantis. Terra autem uisitata inebriata est. Et quomodo nūc riui eius inebriantur. Sed meminisse debemus, quòd si qui ex aqua domini potauerit flumina de uentre eius effluent. Ergo potatione aquæ opus est ut flumina fluant. Inebriamur autem ipsi, cum spiritumsanctum qui fluuius est nuncupatus accipimus. Dehinc, quia ex nobis diuersi gratiarum riui emanant, orat propheta ut hos eosdem dominus inebriet, ut his inebriatis & dono diuini muneris perfusis generationes nostræ multiplicentur, terra scilicet bona secundum Euangelicam comparationem, uerbi semen excipiens fructu trigesimo & sexagesimo & centesimo ditescat. Est autem nobis per sacramentum baptismi renatis maximum gaudium, cum quædam in nobis spiritussancti initia sentimus, cum subeat nos sacramentorum intelligentia, prophetiæ scientia, sermo sapientiæ, spei firmitas, sanationum charismata, & in dæmonia subiecta dominatus. Hęc enim tanquàm stillicidia nos penetrant, quę paulatim cœpta fructu multiplici exuberant. In his ergo stillicidijs cum exorietur terra lætabitur. Sed stillicidia multiplicantur ut riui sint, riui autem inebriantur ut flumina sint. Consequens autem est ut omnem expectationem nostram propheta confirmet, & doceat quid montium præparatio, fundi maris turbatio, terræ uisitatio & eius inebriatio, & fluminis plenitudo cōsummationis habitura sint. Docet itaq; in his quæ cōsequuntur dicēs: Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles erigentur. Induti sunt arietes ouiū, & conualles abundabūt frumento, etenim clamabūt & hymnū dicent.) Annū benignitatis dei ex propheticis atq; Apostolicis doctrinis cognouimus. Dictum est enim ex persona domini: Spiritus domini super me, propterea unxit me, euangelizare pauperibus misit me. Prędicare captiuis remissionē, & cęcis uisionē, uocare annū domini acceptū, & diē retributionis annū æterni & beati

illius

illius seculi sine dubio declarat. Namq; bonitatis domini hic annus est, quo erunt indefessa illa benignæ retributionis tempora auspicanda. Huius igitur anni dei benedicet coronam iucundissimus & suauissimus uisitatę terrę inebriatęq; fructus. Hæc enim Christi est, depulsa corporũ nostrorũ corruptione & perempta mortis potestate uictoria. Hæc corona sanctificatæ terræ nostræ flore benedicta est, dominus sanctorum suorum choro atq; ambitu gloriosus. Tunc ubertate campi replebuntur, tunc deserti fines pinguescent, tunc colles exultatione accingentur, tunc arietes ouium induentur. Illud enim retributionis est tempus. Sed discrimē prius retributionis est contuendum. In campis enim quorum in cultura usus est ea quæ sub lege & cultura dei fuerint opera ubertatem consequentur. Vbi autem fines deserti pinguescent, ecclesiæ quæ deserta diu fuit, populus repromissionis bonis opimatur. In collibus uero exultatione accinctis gloriosa martyrum gaudia nunciantur. Hi enim sunt terris cæteris celsiores. Cum autem arietes ouium induentur, æterna illa & beata patriarcharum & prophetarum & Apostolorum (qui duces gregis sancti sunt) uestis ostenditur, de qua ait beatus Apostolus Paulus: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionē. Et iterum: In quo nolumus dispoliari, sed superindui, ut absorbeatur hoc mortale à uita. Hoc ergo indumento arietes ouiũ induuntur, & hoc gloriosæ immortalitatis habitu uestiuntur. Sed quanquàm diuersa retributionum dona monstrata sint, spem tamen præter hæc non exiguam misericordiæ suæ deus tribuit, dicens per prophetam: Et conualles abundabunt frumento.) Humiliores scilicet, sed tamen non impiæ fidei atq; operis homines fructum uitæ sortientur. Non enim ubertate replebuntur ut campi, neq; ex deserto pinguescent, neq; exultatione accingentur ut montes, neq; tanquàm arietes ouiũ induentur, in quibus omnibus indefinitæ gloriæ munus ostenditur, sed frumento abundabunt, uiuendi scilicet substantia nō carebunt, quia per infirmitatem fidei humiles sunt, & editis circum se collibus ualliũ more depressi. Ac ne propheticus sermo hos campos, hęc deserta, hos colles, hos arietes, hæc conuallia quæ aspectui nostro subiacent, uoce & sensu carentia significare existimaretur, adiecit: Etenim clamabunt & hymnũ dicent.) Dei scilicet laudes ob hæc diuersa retributionum præmia indefessis & maximis uocibus concinentes.

In finem canticum Psalmi. Psalmus LXV

IVbilate deo omnis terra, psalmũ dicite nomini eius, date gloriam laudationi eius. Dicite deo, quàm terribilia sunt opera tua, in multitudine uirtutis tuæ mentientē tibi inimici tui. Omnis terra adoret te, & psallat tibi, psalmũ dicat nomini tuo. Diapsalma. Venite & uidete opera dei, terribilis in consilijs super filios hominum. Qui conuertit mare in aridam, in flumine perambulabunt pede, ibi lætabimur in ipso qui dominatur in uirtute sua in æternum. Oculi eius super gentes respiciunt, qui in iram prouocant nō exaltentur in se. Diapsalma. Benedicite gentes deum nostrum, & obaudite uocem laudis eius. Qui posuit animam meam ad uitam, & nō dedit commoueri pedes meos. Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti sicut examinatur argentũ. Induxisti nos in laqueũ, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. Transiuimus per ignē & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Introibo in domũ tuam, in holocaustis reddam tibi uota mea quæ distinxerunt labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi boues cũ hircis. Diapsalma. Venite & audite & narrabo uobis omnes qui timent deũ quanta fecit animæ meæ. Ad ipsum ore meo clamaui, & exultaui sub lingua mea.

mea. Iniquitatem si conspexi in corde meo non exaudiat deus. Propterea exaudiuit deus, & intendit uoci orationis meæ. Benedictus deus qui nō ammouit deprecationem meam, & misericordiam suam à me.

Vperscriptio psalmi à superiore eo distat, quòd in se habet canticum psalmi, cum in anteriore psalmus cantici æditus sit. Cæterum æqualiter præscribuntur in finem. Itaque secundum illam quam in exordio attulimus de titulorum inscriptione rationem, perspicuum est, psalmū hunc ob adepta per meritum boni operis spiritalis doctrinæ instituta cantari. Quia quando in superscriptione psalmus cantici est, per cognitionem cœlestium prędicationum gesta boni operis continentur in psalmo. Cum autem canticum psalmi est, ex operationis obedientia adepta, spiritalis scientiæ hymnus ostenditur. Canticū enim uocis officium est, psalmus autē ex coaptatione (quam harmoniam nuncupant) organis comparatur: fitque ex imparibus ac dissimilibus modis artificis ingenio apta & consonans & amœna modulatio. Quo exemplo uarijs officij nostri & scientiæ ministerijs gratum deo opus & sibi cōsonans comparamus. Et huius quidem intelligentiæ ipsi nobis psalmi autores erunt, cū quando fit in psalmo cantici per scientiæ & cognitionis doctrinam boni operis prædicatio. In cantico uero psalmi per gestorū meritum gratulatio adeptæ scientiæ intelligatur. Ob eam igitur causam in psalmo præsenti spiritus prophetiæ à gratulationis doctrina cœpit. Psalmum autem ex persona prophetarū consistere res ipsa & ratio demonstrat: Iubilate deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudationi eius. Dicite deo: quàm terribilia sunt opera tua, in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.) Primū ergo iubilandum deo præmonet, secundo psallendū nomini eius, dehinc gloriam dandam laudationi eius, tum dicendū deo: quàm terribilia sunt opera tua, postremo id confitendū in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Sed ut rationem atque ordinem ita dispositi huius sermonis intelligamus, necessariū est id quod difficultatem affert paucis absoluere, in Latinis codicibus ita legimus: Iubilate deo omnis terra. Et quantum ad eloquij nostri consuetudinem pertinet, iubilum pastoralis agrestisque uocis sonum nuncupamus. Cum in solitudinibus aut respondens, aut requirens per significantiam ductę in longum, expressæ in immensum sonus uocis auditur. In Græcis uero libris (qui ex Hebræo proximi sunt) non eadem significantia scribitur. Namque ita se habent: ἀλαλάξατε τῷ κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ, & cum illis ἀλαλαγμός, quem latine iubilum ponunt, significat uocem exercitus prælia̅tis, aut in cōcursu proterentis hostem, aut successum uictoriæ exultationis uoce testantis. Quam rem ubi ita se translationis ratio temperauit absolutius in psalmo altero intelligimus, cum dicit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate deo in uoce exultationis. Vox autem exultationis dissentit ab iubilo, sed pro translationis conditione (quia proprie exultantis uocis nuncupatio nō reperta est) per id quod iubilum dicitur, uox exultantis ostenditur. Positi igitur in uitæ istius prælijs, & in hoc carnis ac sanguinis nostri certamine aduersum diabolū exercitusque eius armis spiritalibus dimicantes, deo monemur in uoce exultationis iubilare. Et ne ad inanem hāc terræ molem esset sermo referendus, uniuersitas nostra ex terra in primo Adam parente genitorum sub plurali numero monstratur cum dicitur: Iubilate deo omnis terra. Simul enim & officium omnium docetur & origo. Terrendus ergo est confessionis nostræ sermone omnis prophanus auditor, & aduersum diabolū armaque eius orationū nostrarū sonitu certandum est, & belli nostri uictoria exultationis uoce monstranda est. Audiat orantis populi cōsistens quis extra ecclesiam uocem, spectet celebres hymnorū sonitus, & inter diuinorū quoque sacramentorū officia

Iubilū quid

officia responsionem deuotæ cõfessionis accipiat. Necesse est terreri omnẽ aduer-
santem, & bellari aduersus diabolũ, uinciq; resurrectionis fide mortẽ tali exultan-
tis uocis nostræ (ut dictũ est) iubilo. Sciat hoc deo placitũ esse, hoc spei nostrę te-
stimonium publicas uicinncesq; exultationis nostrę uoces personare. Quarũ pro-
pheta nõ negligẽs est, loco alio memorans: Circuiui & immolaui in tabernaculo
eius hostiam iubilationis. Et ne inanẽ iubilationis huius doctrinam atq; obseruan-
riam crederemus, alibi protestatur: Beatus populus qui scit iubilationẽ. Necessa-
rium ergo id fidei nostrę est, in cuius scientia beatitudo est, nam primũ in admoni-
tionum ordine propheta disposuit ut iubilet deo omnis terra, secundo ut psalmũ
dicat nomini eius. Deo itaq; iubilandũ est, quia debitũ ei a nobis est exultantis uo-
cis officiũ. Psallendũ autẽ nomini eius est, quia ut per organũ psalmus est, ita &
corporis nostri, quod animę & affectionis & negociorũ omniũ organũ est, artifi-
ciosis operibus est placendum. Digne ergo dei nomine agendum est, ut in quantũ
effici licet, dictis domini obsecundemus dicentis: Sic luceat lumẽ uestrum coram
hominibus, ut uideant opera uestra bona, & magnificent patrem uestrum qui in
cœlis est. Vitæ enim nostræ honestas ad eius laudem erit referenda cui uiuimus.
Deniq; idipsum ex subiectis docetur. Sequitur enim: Psallite nomini eius, date
gloriam laudationi eius.) Quia ex organi nostri psalterio, id est, corporis animę
famulantis effectibus præbetur per nos deo gloriosa laudatio, cum gentes opera
nostra contuentes, patrem nostrum qui in cœlis est magnificant. Et dabitur laudi
eius gloria, si digne nomini eius organi, id est, corporis nostri operatione psalla-
mus. Docemur etiam cõsequentibus monitis ad ordinem obsequelæ prophetalis
spiritu perprophetã ita admonente: Dicite deo quàm terribilia sunt opera tua.)
Quis enim nõ trepidet ad maiestatẽ eius, qui secula instituerit, mundũ cõdiderit,
tempora reuolubili uicissitudine cursuq; dimensus sit, cœlum astris ornauerit, ter-
ram fructibus repleuerit, mare obicibus cõcluserit, hominẽ ut his aut uteretur aut
dominaretur elegerit? Per hęc enim omnia uirtutis ac potestatis eius æternitas no-
scitur, Apostolo dicente: Quæ enim inuisibilia eius à creatura mundi ipsius fa-
cta intellecta aspiciuntur, æterna quoq; uirtus eius & diuinitas. Hæc terribile no-
men conditoris efficiunt, & operũ dignitas maiestatem eius, qui ea sit operatus,
ostendit. Horũ igitur operũ conditor esse deus & à nobis prædicandus est, & à cę-
teris confitendus, non hæc omnia esse dij mentienda sunt. Alij enim fortuitu hæc
extitisse cõmemorant, alij æterna mansisse cõfirmant. Et idcirco mundum ipsum
deũ esse cõtendunt, dum aut suapte cũ uoluitur potestate constiterit, aut dum ini-
tio caret, careat dominantis arbitrio. Alij autẽ solum cœlum, quia igneum sit: alij
aëra, quia motu ac natura indissecabili circunferatur: alij aquas, quia indesesse ef-
fluant, deũ nuncupãt: plures terræ metella, robora, scopulos, herbas deos adorauе-
rũt. Nõnulli deos esse aut putrefactorũ corporũ ossa, aut deflagrantiũ rogorũ bu-
sta mentiti sunt, horũ omniũ cõditorem deũ nescientes. Et idcirco talem confessio-
nis nostrę ordinẽ propheta esse docuit oportere: Dicite deo quàm terribilia sunt
opera tua, in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.) Ex multitudi-
ne scilicet uirtutũ dei uenerationem falsorũ in dijs nominũ mentientes. Sed quia
mentiuntur inimici, quid à cunctis fieri oporteat docetur ita. Omnis terra adorę
te, psallat tibi, psalmũ dicat nomini tuo altissime. Mendacio inimicorũ in nuncu-
patis dijs demonstrato, salutis nostræ instituta præbentur, ut terrena omnis origo
nostra adoret & psallat altissimo, uerum deũ & uniuersorũ cõditorem relictis im-
Diapsalma pietatum mendacijs recognoscens. Sensum diapsalma distinxit. Sermo enim ad
eum cum oratione directus ad homines nunc refertur, quos tanquam longe à co-
gnitione dei consistentes prophetia ad proximum aduocat, dicens:

Venite

Venite & uidete opera dei.) Docuit autem & Apostolus, esse plures longe à deo positos, quos doctrinę adhortatio tanquam in uicino collocauerit cũ ait: Et cum uenisset, euãgelizauit pacẽ uobis qui longe, & pacẽ his qui propè. Ex lege enim multi tanquam de prope manentes, crediderũt gentibus longe aduocatis. Prophetica igitur prædicano omnis ad dei opera cõtuenda aduocauit, sed non ea opera quæ cunctorũ aspectui subiecta sunt, cœli, aeris, terrę ac maris (hęc enim omnes cõtuentur) sed ea quæ fideliũ tantum studijs comperta sunt, quibusque saluti humanæ cum ingenti admirabiliũ uirtutũ terrore consultum est, Pharaone impietatis suæ pœnis in exemplum humani timoris cohercito, ut terror damnationis in religiosorum metu religionem inchoaret, cum in iter mare aruit, & aquę in aridam conuersæ sunt, cum Iordanẽ pedibus populus ingressus est, & ingressuro repromissionis terram Israel fluentis stare iussis, reliquus ad gradiendi securitatem fluuij alueus decucurrit. Ad huius igitur legis & prophetarum dei opera contuenda propheta gentes aduocat, dicens: Venite & uidete opera dei, terribilis in consilijs super filios hominum. Qui cõuertit mare in aridam, in flumine pertransibũt pede.) Ipse enim deus esse intelligendus est, cuius terribilibus consilijs humanæ saluti per hæc opera consultum est, ut opinionem de deo, quia nemo cœlum contuens deum esse non sentiet, scientia nos & cognitio talium operum de autore confirmet. Verum hæc quamuis uirtutum dei opera sunt, non tamen spei & saluti satisfaciunt uniuersorum. Populo enim tantum legis, mare in terram demutatum est, cuiusque itineri Iordanis aruit. Sed quid hoc ad uniuersæ terræ salutem proficit? Omnibus enim hoc quod uenite dictum est, competit, quia de uniuersis præscriptum erat, omnis terra adoret te. Quid ergo mihi ad salutẽ tanto post genito Iordanis tum arefactus impertit? Impertit planè. huius enim primum aquis peccatorum ablutio Ioanne pœnitentiam prædicante donata est, & per quem populo in repromissionis terram iter fuerat, per eum uia nobis cœlestis regni & nouæ generationis lauacro possessio æternorum corporum inchoatur, aquis ipsis baptismate domini consecratis. Ob quod ad id quod dictum erat: Venite & uidete opera domini, quia terribilis in cõsilijs super filios hominum, qui conuertit mare in aridam. In flumine pertransibunt pede: ne ab his quæ antea gesta sunt spei nostræ esset intercisa securitas, cum de futuro transibunt dixisset, ideo subiectũ est: Ibi lætabimur in ipso.) Per has enim Iordanis aquas in illa quæ à prophetis promissa sunt terrę bona gressu abluendorum corporum transitũ est atque transitur, & ibi cœlestis sacramẽti exordijs lętamur. Cuius lætitię & tempus & causam alius propheta testatur, dicens: Lætare desertum sitiens, exultet desertum & floreat tanquam lilium, & effloreant & exultent deserta Iordanis, inualescite manus inualidæ, & genua dissoluta consolamini, modici animi sensu inualescite, nolite timere. Ecce deus iudiciũ reddet, ipse ueniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures audiẽt, audietur lingua mutorum. Tunc saliet claudus tanquam ceruus. Hoc ergo illud est quod significatur: ibi lætabimur in ipso. Quæ in aduentu domini & Iordanis baptismo & infirmitatũ omniũ curatione expleta sunt. Quòd autem ibi lætabimur, ad Iordanem pertinet. Ita enim dictum est: In flumine pertransibunt pede, ibi lætabimur. Quod autem in ipso quis iste sit in quo lętabimur in ipso, propheta subiecit dicens: Qui dominabitur in potentia sua in æternũ.) Non ambigimus quis iste erit, si dicti huius euangelici recordemur: Data est mihi potestas in cœlo & in terra. Euntes nunc docete omnes gentes. Et Apostoli dicentis: Propter quod exaltauit eum deus, & donauit illi nomẽ quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium & terrestrium & infernorum, & omnis lingua cõfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris.

Et hæc non de diuinitatis suæ dicta sunt potestate. Illa enim ut semper est dominans, ita & dominabitur semper, sed in æternam gloriam eius assumptę ex uirgine carnis natura transfertur. Iesus enim est eius hominis, qui ex Maria natus est, nuncupatio. Et Iesu nomen quod super omne nomen est donatum. Non enim hic est, ut in cæteris, Iesu Christo, sed Iesu tantũ. Et enim à cœlestibus & terrestribus & infernis adorato, & per omnem linguam in dei patris gloria esse confesso, æterni regni donatur arbitrium. Sed ut in pluribus, nunc quoq; Latinitas nostra non satis proprie significationem dicti Græci elocuta est. Quod enim nobiscum scribitur, qui dominabitur in uirtute sua in æternum, in Græcis ita legitur. τῷ δεσπόζοντι ἐν δυναστείᾳ αὐτοῦ, τοῦ αἰῶνος: quod nobiscum in æternũ, id simplex & in omne tempus sine definitionis alicuius proprietate commune est, quod cum illis τοῦ αἰῶνος. Id certi designati seculi significationem habet. Vnigenitus enim dei filius & si regnauit semper, non tamen regnauit semper in corpore. Ergo ubi designati & tanquam demonstrati seculi dominatio per id quod τοῦ αἰῶνος dicitur, uirtute uerbi ipsius continetur. Tempus illud ostenditur, quod glorificato in gloriam dei corpori & nomen dei donatur & regnum. Et huius quidem dominandi seculi tempus absolute Apostolus docet, dicens: Cum euacuauerit omnẽ principatum & potestatem & uirtutem, & nouissima inimica deuincetur mors, tunc solus in uirtute sua seculo dominabitur. Nunc enim quamuis regnet, tamen princeps huius seculi petit, ut modo initici Apostolos cerneret: & sunt spiritales nequitiæ in cœlestibus, aduersum quas spiritalibus nos armis beatus Paulus instruxit, aduersus quas militantes nos fidei nostrę angeli, qui secundum euãgelia cotidie in cœlis deum patrem uident, prosequũtur, & misericordia dei protegit, atq; ob id consequitur: Oculi eius super gentes respiciunt.) Ab omni enim in peccatis morante uultus domini auersus est. Hoc namq; indemutabilis dei significata cõuersio est, non quòd tanquam per naturam corporalem se quoq; aut auertat aut referat, sed quòd par atq; idem æqualiter semper manens uniuscuiusq; auxilio pro meritorum diuersitate aut desit aut adsit. Ex persona enim peccatorum ita scriptum est: Auerte faciem tuam à peccatis eorum. Et iterum: Quare auertis faciem tuam & dexteram tuam? Et rursum: Auertisti faciem tuam, & factus sum cõturbatus. Vbi autem iustorum persona tractatur, hęc dicta sunt: Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Et iterum: Oculi tui uideant æquitates. Et deinceps: Designatum est super nos lumen uultus tui domine. Ergo incorporalis deus misericordiæ suæ oculis & tanquam ministerio famulantium angelorũ protegit gentes, & in omnes credentes donum diuinæ miserationis effundit. Hoc Iudæi denegant, his operibus dei infidelis populus contradicit, gloriam sibi in Abraham electi generis usurpans. Et consequentibus istud dictus propheta demonstrat ad id quod dixerat: Oculi eius super gentes respiciunt, connectens illud: Qui in iram prouocant non exaltentur in se: hoc quod in se exaltantur, dominus in euangelijs cõdemnat, dicens: Nolite proferre inter uos, dicentes: Patrẽ habemus Abraham. potẽs est enim deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Quòd autem in iram prouocat, omnifariam prophetæ loquuntur. Esaias: In iracundiam prouocasti sanctum Israel. Ad Ezechiel quoq; spiritus loquitur: Fili hominis mitto te ego ad domum Israel, qui exacerbauerunt me. Et in psalmis: Exacerbauerunt spiritum eius. Et rursum: Frequenter liberaui eos, ipsi uero me exacerbauerunt. Omnes ergo operationem & misericordiam dei in salutem gentium denegantes, in iram prouocant misericordię & salutis aurorẽ, quia in se gloriosi & exaltati, iram eius qui solus gloriosos potest efficere exacerbãt. Interiecto rursum diapsalmate, & sensus & personæ demutationẽ docet. Nam sub hac significatione frequenter

alterum

alterum, nonnunquam utrunque distinguitur. Superior enim sermo ex prophetæ persona omnis fuit dicentis: Venite & uidete opera dei, quàm terribilis in consilijs super filios hominum. Sequentem uero apostolicum esse oportebat, ut his inuitantibus, istis prædicantibus eadem doctrina ueteris ac noui testamenti prædicatio contineretur. Horum igitur adhortatio refertur ad gentes, cum dicitur:

Benedicite gentes deum nostrum.) Non ex inani, nostrum, prophetiæ sermo subiecit. Non utique illos quos deos putabatis, heroum nomina, uel elementorum creationes, uel materiem metallorum, sed nostrum, & eum cuius opera recensentur, qui terribilis in consilijs super filios hominum, qui conuertit mare in aridam, qui dominatur in uirtute sua in æternum. Hoc enim proprium apostolicæ doctrinæ est, deum ex lege ac prophetis in euangelijs prædicare. Sed id quod consequitur, & obaudite uocem laudis eius, intelligentiam confudit. Nam uox laudis non eius qui laudatur, sed eius qui laudet, auditur. Et quomodo gentes ut uocem laudis obaudiant admonentur? Verum & hic Latinitas nostra proprietatem dicti in translatione non reddidit. Nam hoc quod nobiscum scribitur, & obaudite uocem laudis eius, à Græcis ita dictum est, καὶ ἀκουτίσατε τὴν φωνὴν τ̃ αἰνέσεως αὐτ̃. Quo uerbo id significatur, ut obaudiri posse efficiant uocem laudis eius, quod plenius intelliget qui meminerit deum in euãgelijs dixisse: Quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Deus namque constanti & publica prædicatione laudandus est, neque debet in commemorandis uirtutibus eius fides nostra trepidare. Sed quæ tandem uox laudis eius audiri efficienda est? Nempe ea quòd credentium animam posuerit in uitam, quòd apostolicæ prædicationi & martyrum confessioni constantiam & perseuerantiam largitus sit confitendi, quorum discursibus orbem terræ quibusdam quasi pedibus cœlestis regni prædicatio transcurrit. In omnem enim terram exijt sonus eorum. Et alibi spiritalis discursus gloriã clamat spiritus sanctus: Quàm speciosi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem. Hæc ergo uox laudis dei prædicantium audienda præconio est propheta testante:

Græci sermonis usus

ἀκουστὸν exaudibile

ἀκουτίζω exaudibile facio

Qui posuit animam meam ad uitam, & non dedit commoueri pedes meos.) Non enim humanarum commutationum terriculis à cursu prædicationis suæ Apostoli deflexi sunt, neque firmitas pedum insistentium à fidei gressu commota est, quin semper iudicij & regni æterni dominum prædicarent. Locutus autem ex unius persona spiritus prophetiæ rem ipsam non uni tantum nomini competere significat. Nam cum dixisset: & non dedit cõmoueri pedes meos, subiecit:

Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.) Sermo itaque cœptus ex uno refertur ad plures. Est namque unius spiritus, & una credentium fides est. Et secundum quod in gestis apostolorum est: erat credentiũ anima & cor unum. Atque ita cum ab uno cœptum designatur in plures, unanimitas docetur in pluribus. Sed quæ tandem comparationis similitudo est, examinatos eos igni, sicut examinatur argentum? Et (ut arbitror) examinandi argenti illa sola ratio est, ut sordes quæ ex prima terræ materie adhæserint decoquãtur, & quæ fraudulenter ex alterius metalli natura admixta fuerint purgentur. Deus itaque credentes in se non tanquam fidei eorum ignarus examinat, sed quia etiam secundum Apostolũ tentatio probationem affert, examinantur credentes non ad cognitionem dei, sed ad sui probationem, ut igne purgati & ab admixtione uitiorum carnalium defecati splendeant examinatæ innocentiæ claritate. Tentationum autem genera & diuersas martyrum uictorias contuentes, scimus quibus modis anima ponatur in uitam, cuius contemptu desæuientibus pœnarum ingenijs à fidei gressu & testimonio non mouentur. Alij enim in uinculis carcerum gloriantur, alij cæsi in uerberibus

gratulantur, alij poteſtati irreligioſorum deſecanda felicium capitũ colla ſubmittunt, plures in extructos rogos currunt, & trepidantibus pœnæ miniſtris, ignem ſaltu deuoræ feſtinationis inſiliunt, alij in profundum demergendi non in aquas necaturas, ſed in refrigerium æternæ beatitudinis decidunt, toto ipſo ſe corpore deo hoſtiam tanquam holocauſta præbentes. Percurrit ergo per hæc paſſionum genera ex perſona apoſtolorum, euangeliſtarum, martyrum propheticus ſermo, dicens: Igne nos examinaſti, ſicut igne examinatur argentum: Induxiſti nos in laqueum.) id eſt, in cuſtodiarum cathenas. Poſuit tribulationem in dorſum noſtrum.) pœnas ſcilicet uerberum, quibus cum apoſtolis Petrus gaudet, & Paulus exultat. Impoſuit homines ſuper capita noſtra, tranſiuimus per ignem & aquam.) Glorioſas uidelicet martyrum mortes commemorat, gladij, ignis, profundi. Sed qui tranſit per ignẽ & aquã non his aboletur, ſed in aliud per illa tranſducitur. Et quò tranſducat propheta non neſcit, dicens: Et eduxiſti nos in refrigerium.) Huius refrigerij & in loco alio meminit, dicẽs: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit mihi. Eripuit animam meã de morte, oculos meos de lachrymis, & pedes meos de lapſu. Bene placebo domino in regione uiuentium. Animam uidelicet ſuam in requiem beatę illius reſurrectionis hortatus, in qua poſt mortis iſtius tempus omni humanarum calamitatum labe deterſa, non doletur, nõ fletur, non peccatur & uiuitur. In huius igitur beatitudinis per ignem & aquam refrigerium educti ſunt. Et ne aut pertranſeuntis aquas natatus, aut tranſilientis ignem ſaltus, aut introductio in refrigerium communis alicuius & terreni loci requies ſignificari exiſtimaretur, adiecit: Introibo in domũ tuam in holocauſtis.) Holocauſta ſunt integra hoſtiarum corpora, quæ quia tota ad ignem ſacrificij deferebantur, holocauſta ſunt nuncupata. Per hæc igitur genera pœnarum martyres in fidei teſtimonium corpora ſua holocauſta uouerunt, ut in dei domũ, id eſt, in cœleſtis domicilij habitationem conſummatis hoſtiarum ſuarum ſacrificijs introirent. Sed quid tandem in hac corporum ſuorum oblatione uouerũt? Scilicet ut per hęc martyrij ſui exempla gentes ad ſpem regni æterni erudirent. Qui enim tum Chriſtum prędicabant, non ſibi, quibus tum erat cognitus, ſed nobis qui futuri adhuc eramus, uel quibus tum erat incognitus, prædicabant. Quæ eorum prædicatio omnis poſteritatis fidem ad martyrij deſideriũ accendit. Non enim cauſa alia prædicabãt, niſi ut fidei ſuæ & martyrij exemplo plures martyres erudirent. Quod Paulus docuit, dicens: Ego Paulus uinctus Chriſti Ieſu pro uobis gentibus. Atq; ob id in huius prædicationis fructu deo ſe uota reddere confitentur, dicentes: Reddam tibi uota mea quæ diſtinxerunt labia mea. Et elocutum eſt os meum in tribulatione mea, holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo & arietibus, offeram tibi oues cum hircis.) An ignorat propheta ex perſona dei in ſpiritu ſancto ſe locutum: Nõ accipiam de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos? Et nũquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Et rurſum: Quoniam ſi uoluiſſes ſacrificium dediſſem, utique holocauſtis nõ delectaberis. Ceſſat igitur opinionis noſtræ error, ut hæc uouiſſe martyres exiſtimemus. Sed in martyrijs poſterorum reddunt deo quæ locuti ſunt uota, ipſi quidem ſe primum deo uouentes, & ſe ipſos holocauſta prębentes, quia in his domum dei introibunt in paſſionum ſuarum tribulationibus Pauli uoce clamantes: Quis nos ſeparabit à charitate dei? tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, aut fames, aut nuditas, aut periculum? Et: Confido quòd neq; mors, neq; uita, neque præſentia, neq; futura poterunt nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hæc ergo in tribulatione prima beatorum martyrũ uota ſunt, quæ in tribulationibus ſuis loquuntur & ſpondent; tum deinde, ut ex nobis holocauſta me-

dullata

dullata consumment. Medullata ob id, quia fides animæ & cordis officium est,
resq; hæc uoluntatis internæ est, cum incenso quoq; arietes offeruntur. Quid au-
tem sit incensum, ita hoc eodem psalmorum libro docemur: Fiat oratio mea tan-
quam incensum in conspectu tuo. In incenso orationes intelligendas esse signifi-
cans. Qui uero sub arietum nomine ostendãtur, anterior psalmus ostendit, cum *Solœcismus*
ait: Induti sunt arietes ouium. in his enim tanquam in principibus gregum signi-
ficat sacerdotes, quos doctrinę apostolicæ eruditio cum orationũ odore, (Bonus
enim secundum Paulum in Christo odor sumus) ad martyrij studium prosequi-
tur. Non solum autem arietes cum incenso offeruntur, sed etiam boues offerun-
tur, id est, contumacis naturæ pecora in culturam dei mitigatur, in hoc martyri-
um Christi nominis doctrinis apostolicis edomita. In hoc autem quod dicitur,
offeram tibi boues cum hircis, uirtutem uerbi ex Hebræo in Græcum demutati
Latinus sermo non tenuit. Nam quod nobiscum est, offeram tibi boues cum hir-
cis, cum illis ita babetur, ἀνοίσω σοι βόας μετὰ χιμάρων. Cum Græcis non propri-
um, sed appellatiuum nomen bircorum est, & eorum maxime qui in ipso hyemis
tempore æditi sint, & scriptura boc io loco rantum χιμάρους nuncupauit, cæteris
autem locis quos nos hircos dicimus, τράγους posuit. Confirmat autem spiritalis
intelligentiæ sensum aliorum consonans sibi & coocors translatio, qui pro χιμά-
ρους τράγους transtulerunt. τράγοι autẽ significãtur, qui ex ipso tempore æditi sunt,
χίμαροι autem quos hyems genuit, unde & torrentes eodem uocabulo Græcitas
nuncupat, quos ex nihilo in fluuios hyems auxerit. Ergo cum ait βόας, non de pe
cudibus se loqui propbeticus sermo demonstrat, sed in bubus ecclesiæ se homines
ostendere, χιμάρους autem eos quos ipsa persecutionis tempestas in martyrij glo-
riam genuerit. Scimus enim plures sacramẽtorum diuinorum ignaros, exemplo
martyrum ad martyrium cucurrisse, & extra scientiam fidei, aut uiuentes facto
fidei præsentis edoctos, ipsam illam consummatæ in martyrio fidei gloriam con-
secutos. Qualis fuit ille qui dominũ in ipsa sua damnatione confessus est, dicens:
Memento mei domine, cum ueneris in regnum tuum. Qui mox tale martyrij hu
ius à domino munus accepit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Hu-
ius igitur similes apostolicæ doctrinæ eruditio deo offert, cum hominibus diutur
næ frugiferæq; culturæ sub ipsa desæuientis byemis tempestate progenitos. Di-
cente autem deo: Quò mihi multitudinem hostiarũ uestrarum: plenus sum, ho-
locausta arietum & adipem agnorum & sanguinem taurorum & hircorum no-
lo, quis enim bæc exquisiuit de manibus uestris: superfluum est existimare in hir
cis & bubus tanquam perfecta solenniorum uota placuisse. Demutat ut in cæte-
ris interiectio diapsalmæ personam atq; sensum, doctrinæ tamen ordine dissiden-
te. Postea enim quàm ex persona apostolorum ac euangelistatum, martyrũ, pro-
phetarum ostenderat, quibus modis anima eius posita esset in uitam, id est, per
passionum pœnas atq; mortes, per quas in locum beatitudinis transisset reddens
in holocaustis deo uota. Post hunc ergo sermonẽ, quem omnem ad deum habue-
rat, eos nũc quos ad holocaustorum solennia erudierat affatur, dicens: Venite &
a udite & enarrabo uobis omnes qui timetis deum. Aduocat nõ incertos neq; ad
incerta. Nam qui sint quos aduocet docet: Omnes qui timetis deum, in religiosis
enim neq; adeundi, neq; audiendi uoluntas est, dehinc qui enarraturus sit signifi
cat, quanta fecit animæ meæ. Hanc enim posuit in uitam, hanc in refrigerium in-
duxit, hæc in holocaustis domum dei introibit. Sed ut hæc animæ fierent ex cau-
sis meruit ut fierent, quibus uero causis meruit ædidit: Ad ipsum clamaui ore
meo.) Meruit ergo bona animæ quod ad eum ore clamaui. Sed clamor oris ple-
runque mendax est, & non semper uerborum sonus affectum mentis enunciat.

Sequi ergo clamorem oris debet & sensus & secutus est. Nam propheta connexuit: Et exaltaui sub lingua mea,) Nō in lingua, sed sub lingua, in occultis scilicet linguæ, & quodam intra se tacitæ uoluntatis eloquio, quod id ipsum in euangelijs domino placuit dicenti: Intra in cubiculum tuum, & claude hostium tuum & ora, & pater tuus qui uidet in abscōso reddet tibi. Ergo nūc qui ore clamatus est exaltatur sub lingua deus. Sed qui sub lingua exaltatur omni cordis puritate uenerandus est. Nec sufficit non egisse aliquid impium, si mente cogitatur impietas. Ab eo autem qui sub lingua exaltat deum, hanc impietatis cogitationem abesse oportere propheta docuit, dicens: Iniustitiam si cōspexi in corde meo, non exaudiet deus. Propterea exaudiuit me deus, & intēdit uoci orationis meæ.) Iniquitatem non modo re non effecit, sed nec corde cōspexit. Vel certe iniquitatem non conspexit in corde, nullum uitium iniquæ suæ uoluntatis in corde suo contuens. Et ob id dignus audiri. In uitam enim eius anima posita est, pedesq; eius non commoti sunt, & in refrigerium inductus est, & domum dei introiuit, & quæ distinxerit labijs uota persoluit deo, honoris & gloriç confessione subnixus, dicens: Benedictus deus qui non amouit deprecationem meam, & misericordiam suam à me.) Laudem dei cœptam in exordio psalmi in fine confessus, cui est gloria in secula seculorum, amen.

In finem hymnus psalmus cantici Dauid, Deus misereatur nostri & benedicat nos. Psalmus LXVI

Psalmus breuis est, & euangelica prædicatione absolutus. Nam & in finem est, & psalmus cantici est, per quod confessio per scientiam gerendorum, & per doctrinam proficientia gesta cantantur, & principium eius unde oportuit sumptum est. Est autem omnis in eo sermo uel prophetarum, uel apostolorum, quorum alij uenturum in corpore unigenitum deum, alij uenisse docuerunt, sancto spiritu illuminati & honore gloriç cœlestis expleti. Oratio ergo eorum in psalmi exordio esse noscenda est. Deus misereatur nobis & benedicat nos, illuminet uultū suū super nos & misereatur nobis.) Secundū doctrinæ ordinē primū misericordia dei poscitur. Ex copia enim bonitatis suę misericordiam in peccatorum remissionem largitur, & peccatorum remissio non probitatis est meritum, sed spontaneæ indulgentiæ uoluntas ex bonitatis diuitijs ad miserandi munus exuberans. Ergo qui misericors est, ut benedicat oratur. Et benedictionis quidem fructum iam in exordio formati hominis cognouimus, cum talis ad Adam tum adhuc peccati nescium, sermo est: Crescite & multiplicamini & replete terram, & dominamini eius. Ista quidem quamuis corporaliter tantum dicta plerięq; arbitrentur, tamen spiritalis doctrina eruditis plus de se uirtutis præbuerunt. Hæc enim benedictio non creationis tantum corporalium successionum Adæ largita est, quamuis enim fœcundæ eius soboles futurę essent, tamen terram implere non poterant, quæ pro copia hominum, licet habitetur, non tamen adimpletur. Verum terram corporis nostri impleri doctrinis spiritalibus uoluit, & multiplicari & crescere sciētia dei. Per Adam enim atq; in ipso Adam, qui primus opus dei fuerat, oportuerat cognitionē dei inchoari, sed eo peccatis coinquinato, benedictionis istius fructum prophetæ sibi atq; apostoli deprecantur. Quem beatus Apostolus consecutus ita de se gloriatur: Benedictus deus qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo. Hi ergo crescunt, multiplicātur, replentur, qui in Christo cœlestes sunt, & benedicti sunt, qui spiritali benedictione in cœlestibus benedicuntur. Et uideamus an benedictionis istius fructum præsentis psalmi oratio deprecetur.

Post misericordiam enim & benedictionem id sequitur: Illuminet uultũ suum super nos & misereatur nobis.) Benedictione dei opus est, ut nos uultus eius illuminet, ut tenebrosa corda nostra cognitionis suæ lumen irradiet, ut maiestatis suæ spiritus lucem obscuritatis intelligentiæ nostræ sensibus tribuat, & gloriari deinceps liceat, dicentes: Designatũ est super nos lumen uultus tui domine. Hanc autem illuminationem uultus sui super nos misericordia ipsius quæ in peccati remissione in nobis est cœpta largitur. In quem autem profectum illuminationem uultus dei super se precentur, sermo consequens docet. Diapsalma. Vt cognoscamus in terra uiam tuam, & in omnibus gentibus salutare tuum.) Interiectio diapsalmæ, & si conuersionẽ personæ attulit, sensum tamen nõ demutauit. Nunc enim sermo est ad eum qui nunc usq; fuerat in uotis. Quod autem in Latinis libris ita scribitur, ut cognoscamus in terra uiam tuam, in Græcis ita est, τοῦ γνῶναι ἐν τῇ γῇ, τὴν ὁδόν σου. Et cognoscamus, id differt quod sine personæ definitione est τοῦ γνῶναι. Cognoscamus autem ipsos eos, qui hæc loquuntur ostendit. Ergo secundum ueram illam Græcitatis translationem illuminari se dei uultu ob id deprecantur, ut cognita fiat in terra dei uia, quæ est doctrina uitæ religiosæ. Per eam enim ad deum pergitur. Religiosę autem uitę doctrina Christus est, quam se esse in euãgelijs ostendit, dicens; Ego sum ueritas, uia & uita. & rursum: Nemo ad patrem uadit, nisi per me. Et hunc esse uiam ipse ille connexus sibi psalmi sermo testatur. Quæ in terra, id est, uel ex terra ortis, uel terram inhabitantibus cognoscibilis, & uota pręstanda est. Vt cognoscamus in terra uiam tuam. In omnibus gentibus salutare tuum.) Iesum salutare tuum. Iesum salutare ac salutarem dici ipse ille proprietatis sermo loquitur. Nam quod nobiscũ salutare est, id apud Hebræum Iesus est. Confirmat autem istud angelus ad Ioseph de Maria loquens: Pariet autem filium, & uocabis nomen eius Iesum, quia ipse saluũ faciet populum à peccatis eorum. Iesum itaq; ostẽdit angelus idcirco, quia salutaris esset populo, nuncupandum. Tantæ ergo prædicationis se impares esse nisi illuminentur ostendunt, nisi quodam uultus domini splendore lucescant. Sunt enim & ipsi secundum euangelicum lumen mundi (Dominus autem ipse lux uera est) à luce illuminati, ut lumen essent Apostoli & prophetæ. Cæterum superfluum est ideo illuminari se uelle ut cognoscant ea, de quibus quasi cognitis prædicabant. Hanc autem omnem propheticam atque apostolicam doctrinam necesse est confessio populorum & remissorum peccatorum lætitia consequatur. neque solum peccatorum remissorum, sed quod eum qui peccata remiserit ęquitatis futurum iudicem sciant, quod per eum in uiam uitę omnes gentes terram inhabitantes, dirigantur relicto idolorum errore ad cognitionem dei, erudite idcirco hęc sequuntur:

Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes. Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terram dirigis.) Cum confitentur populi, designari uidentur ex tribubus duodecim uel credentes, uel credituri. Cum confitentur populi omnes, exceptio nulla fit gentium, cum lætantur & exultant gentes, quoniam iudicabit populos in æquitate, & gentes in terram diriget: causa lætitiæ ex spe iudicij æterni, & directarum in uiam uitæ gentium prædicatur. Interiecto Diapsalmæ uidetur hic nihil innouasse, cum præsertim sub hisdem uerbis sensus iteratus sit: Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes. Sed cum adijcitur: Terra dedit fructum suum, intelligitur non ex nihilo eorundem uerborum facta esset repetitio, si tamen id ipsum sub hisdem uerbis significatum intelligere debeamus. Inuenimus confessionem duplici ratione tractandam esse, unam confessorum peccatorum, ubi in deserto Iordanis confitebantur peccata sua, esse aliam laudationis dei, ubi do-

minus loquitur ad patrem: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quoniam abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Prima ergo illa & superior confessio peccatorum esse credenda est, maximæ quæ prædicationi propheticæ atque apostolicæ connectitur. Sequens hæc laudationis dei intelligenda est populorum, deinde omnium, id est, gentium uniuersarum, & ob id quia terra fructum suum dederit. Sed quærendum est quem fructum terra dederit, ob quem populi omnes deum laudēt. Causa quidem deo debitæ laudationis æterna est, quod corporales hos & nobis necessarios fructus terra suppeditet. Sed terræ non sunt. Aut enim nostri sunt quibus præbentur, aut dei sunt per quem ministrantur. Requiramus ergo quos fructus terra habuerit & amiserit. Per id autē quod amisit, ostenditur habuisse. Adæ terram meminimus post peccatum datarum sibi benedictionum honore fuisse spoliatam. Ipsi enim dictum est: Quoniam terra es, & in terram ibis. Ergo quia terra est, hac post peccatum maledictione damnatur: Maledicta terra in operibus tuis, in doloribus edes eam in omnibus diebus uitæ tuæ, spinas & tribulos generabit tibi. Terræ elementum extra crimen fuit, caret ergo maledictione quod carebat & crimine. Verum hic Adæ terra quæ illecebra cibi erat criminosa, maledicitur. Hæc ergo ab eo omnibus præsentis uitæ mœroribus cōsumitur, ægritudinum doloribus editur omnibus, in spinis & tribulis uitiorum & cupiditatum aculeis compuncta. Omnis ergo terreno Adæ similis hos maledictos fructus terræ suæ reddit. Cæterum qui iam cœlesti Adæ configuratur, habet innocentem terræ suæ fructum, primum dei cognitione locupletem, dehinc castitatis, iustitiæ, misericordiæ operibus gloriosum, uetere homine cum uitijs & concupiscentijs eius exuto. Ob id ergo deo est reddenda cōfessio, quòd terra fructum suum dederit. Suum, quia eum Adam cum habuisset, amiserat. Dedit ergo quod suum est, id est, fructū, qui ei & in cognitione dei est exhibuit in ipso illo primum domino nostro, qui terrenum corpus sumpsit nihil peccans. Ob quæ demonstranda & docenda rursum benedictionis dei munus oratur, cum dicitur: Benedicat nos deus.) Ac ne de incerto & incognito deo sperari benedictio existimaretur, adiectum est: Deus noster.) Patriarcharū scilicet & prophetarum, & apostolis ipsis tanquam successionis hæreditate iam proprius, in quibus fructum suum dedit terra, continentiæ & fidei & iustitiæ & misericordię. Quinetiam inter ipsos sæuissimarum persecutionum cruciatus atq; mortes ipso iam diuini nominis deuora martyrio. Repetitur deinde benedictionis oratio, cum dicitur: Benedicat nos deus.) Non ex nihilo iterantur hæc uota, sed ut per benedictionem dei augescente doctrina deū omnes terræ fines timeant. Ait enim: Et metuant eum omnes fines terræ.) Metuant ergo omnes fines terræ deum, sed deum nostrum, sed deum benedicentem. Non est minimum officium fidei metus. Nam inter præcipua spiritalium gratiarum dona numeratur, cum dicitur per Esaiam: Et replebit eum spiritus timoris domini. Et per Salomonem: Initium sapientiæ timor domini est. Beatus cui prouenerit timere non ex naturæ humanæ trepidatione, sed ex cognitiōe rationis. Qui enim ex infirmitate in rebus trepidis metuit, hic in secundis rebus rursum ex naturæ uitio insolescit. At qui ex sciētia timet, semper timet, neq; minus secunda quàm aduersa formidat. Sumit igitur originem sapientia ex timore, res utiles atq; probabiles exequendo, quæ proprię peculiaresq; sapientiæ sunt. Hunc ergo dei timorem omnibus terrę finibus propheta optat, ut nulla gens terram incolens extra metum eius sit, Apostolo uoti istius summam explicante, cum dicit: Et omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem

In finem ipsi Dauid psalmus Cantici.

PSALMVS LXVII

Salmus non à Dauid, sed illi Dauid in finem præscribitur. Deinde non canticum psalmi, sed psalmus est cantici, ut in eo cognitionis & scientiæ propheticæ enunciatio doceretur. Est autem ipse totus sacramentis legis euangeliorumq; contextus, magnaq; & ex præteritis & ex futuris allegoricorum dictorum interpretatione confertus, qui & legis latæ in se doctrinam contineat, & assumptæ à domino carnis afferat notionem, & impietatem populi anterioris exprobret, & futuræ cognitionis nostræ fidem nunciet, & domini super cœlos complectatur ascensum, & futuri regni eius gloriam comprehendat. Initium autem ex eo sumpsit propheta, in quo salutis nostræ consistit effectus. Cœpit enim ita: τῷ Δαβίδ

Xurgat deus & dissipentur inimici eius, & fugiant odientes eum à facie eius.) Sermo uotorum est non ex incerto poscentis, sed ex cognitione scientiaq; sperantis. Resurrectionis enim nunc in deo tempus optat, cum de peccato peccatum in carne condemnans potestates, huius mundi ostentui fecit, cũ fiducia triumphans in semetipso. Venit eñ mundũ uincere, & principem mũdi cum peccati lege cõfigere, & decretũ mortis, peccati remissione delere. Hanc igitur propheta fugã horũ inimicorũ eius expectat. Neq; enim resurgẽtis ex mortuis occursum eius potuit hæc odientiũ cum dæmonũ turba perferre, cum ad primã apostolicæ fidei uocẽ post subiectas his spiritalis nequitiæ potestates excidisse de cœlo satanã modo sit fulguris prædicatũ, & princeps mũdi in passione sit iudicatus. Sed fugientes à facie dei trepidationẽ suã quidem dum fugiũt ostendũt, euadere tamen faciem dei quanq̃ fugiant nõ possunt. Nam & trepidationẽ earundem nequitiarũ spiritaliũ psalmo anteriore declarat dicens: Misit sagittas suas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Conturbãtur itaq; & fugiunt dissipati, uerũ dei uultus nõ effugient potestatẽ, secundum illud: Ascẽdit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succensi sunt ab eo. Horũ itaq; inimicorũ fugam hæc & interitus & iudicij pœna cõsequentur. Et sanè idem nũc qui in anteriore psalmo propheticę ordo distinguitur. Sequitur enim: Sicut deficit fumus deficiãt. Sicut liquefit cera à facie ignis, sic pereãt peccatores à facie dei.) Fumus cum emerserit licet globosus & crassus, tamen paulatim ita deficit aboleturq;, ne extet. Sicut in cõspectu ignis cera sic liquefit, ut nõ sit, fumo quidẽ in igne per leuitatẽ sui tenuitatemq; dilapso, cera aũt ui & calore ignis absumpta, quia infirmæ ipsa per sese naturæ potioris diripiatur ardore, quẽ in modũ omnis iniquorũ potestas à facie dei, id est, dei iudicio deliquescit. Et hunc peccatorũ à facie dei interitũ necesse est, ut iustorũ lætitia consequatur. Nam & cõtinuo subiectũ est: Et iusti lætentur lætitia.) Etenim iudicij cœlestis & iusta moderatio est, ut peccatores morte deficere, ita & iustos lætitia munerari. Idipsum aũt ad ostendendũ iudicij examen est cõsecutũ: Exultẽt in conspectu dei, epulẽtur in lætitia.) Mundo enim corde, secundũ euangelicę benedictionis merita, in cõspectu dei digni sunt. Verũ lætari in lætitia significationis est altioris, causam scilicet perfectæ lętitiæ ostendẽs. Pleriq; enim in his quæ sibi sunt nocitura lætãtur, ut gaudet lasciuus in scortis, ut fur lætat̃ in furtis, ut unũquenq; pro uitijs suis ea quæ exercet oblectãt. Verũ qui in lætitia lætatur, causam lętitiæ *ex ipsis lætitiæ honestamen taliq; ueritate suscipit. Et idcirco ait: in lætitia lætantur, qui in conspectu dei exultabunt, eam ueræ exultationis docens esse lætitiam, quæ conspectus dei iucunditate perfecta sit. Exultationis autẽ huius atq; epulantiũ gaudia, ex quibus est lætitia iusta, sanctus Moses in diuina illa Deuteronomij cantione

*Fortè sic legẽdũ *Ex ipsis honestis mortaliq;.*

cantione ita meminit, dicens: Iucundamini cœli simul cum eo, & adorēt eum omnes angeli dei. Iucundamini gentes cum populo eius, & consortentur omnes filij dei. In hac itaq; lætitia lætabuntur, & iusti cœlesti gaudio unanimes exultationis diuinæ societatem lætantes, ad cuius nos temporis gratulationem sub fidei euangelicæ confessione nunc propheta aduocat, dicens: Cantate deo, psallite nomini eius, iter facite ei qui ascendit super occasum, dominus nomen est illi, & exultate in conspectu eius. Adhortatio omnis licet multum ad quendam pulsum & uoluntatis nostræ proficiat & mentis, cum aliquid optandum agendumq; conciliante casu uel illiciente deducimur, tamen si maxime adhortationis ipsius causa proposita sit, iam ratione animus ac uia tanquam certissimo duce utitur, ut nunc propheta nos ad cantandum deo psallendumq; nomini eius hortatur, ne quid forte ambiguitatis relinqueret, cui deo & cuius nomini psallendum esset ostendit, ut iam non adhortatio adhibita, sed cognitio præcepta in dei nos exultatione canticum collocaret. Psallendum itaq; ei, iterq; eius parandum est qui ascendit super occasum. Occasu autem uniuersa quæ ueniunt in uitam intelliguntur aboleri. Abolitio autem omnium occidentium secundum humanam communemq; opinionem existimatur in morte. Ei ergo psallendum, eiusq; iter nobis est pręparandum, omnem qui occasum mortis ascenderit, id est, qui occasum omnem occasu ipso non detentus excesserit. Huic autem nomen est domino, qui se ex forma dei exinaniens, & formam serui suscipiens, obedientem se usq; ad mortē crucis egit. Propter quod eum exaltauit deus, nomenq; ei super omne nomen donauit, ut in eius nomine genu cœlestia, terrestria flecterent & inferna, linguaq; omnis confiteretur dominum Iesum esse in gloria dei patris. Ascēdit ergo super occasum, cui nomen est domino, idq; quo occidunt uniuersa transgrediens, legem mortis ex mortuis æternus egressus est. Huic itaq; iter parandum est secundum illud: Parate uias domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis collis humiliabitur. Parato itinere in nobis, id est, uitiorum infidelitatisq; nostræ uel cōpressis tumoribus, uel eleuata humilitate terrenæ labis, iturus cum rectis æquitatis uitæq; semitis in corda nostra descendet. In huius itaq; conspectu exultabimus, cui iter ex æquitatis & insolentiæ tumoribus & libidinum uoraginibus sit parandum, & in quo nos resurgentes ex mortuis contuebimur. Super occasum enim nostræ mortis ascendit, qui uitam nobis ex mortuis in se resurgente quæsiuit. Hæc illa apostolorum est lætitia, cum eum post resurrectionem contemplantes contrectantesq; uiderunt. Sed hanc sanctorū lætitiam trepidatio eorum quos cum mundo uicit insequitur. Id enim ait: Turbabuntur à facie eius patris orphanorum & iudicis uiduarum. Causam turbationis hanc docuit, etiam quod pater orphanorū sit iudexq; uiduarū. A facie enim patris orphanorū uiduarumq; iudicis fugient, nō relinquentis eos orphanos, qui agnoscentes patrē in cœlis, diabolo patri renunciauerint, easq; uiduas quæ legi mortuę sponsum sese sequutę sunt iudicātis. Viduā enim quæ à lege sit libera, beatus Paulus transire ad nuptias alterius sine adulterij crimine docuit. Idq; exemplū omne ad ecclesiam quæ legi sit mortua, Christo postea se sociari aptauit. Est autē etiam secundū huius seculi fortem sensus aptissimus, ut deus qui aduocatū nobis à patre aliū dedit, ne orphani essemus in seculo, orbatorū sit pater iudexq; uiduarū, quia & desolatæ à parentibus misereatur infantiæ, uiduarumq; quæ in se adquieuerint iudex sit. Iudex aūt ideo, quia sub nomine uiduarū pleræq; nō uiduæ sunt, uel deliciatę in Christo nubere uolūt, uel fallunt humana iudicia, & quia dignitas nominis in cōseruato proposito sit uoluntatis, scrutans corda & renes deus, idcirco sit iudex, quia solus earum mentē sensumq; dijudicet, & quidem hæc secundū desolationem cōditionis

humanæ

humanæ de orphanis uiduisq; sint dicta. Cæterũ ut ad ecclesiæ totius demonstrationem hæc ita significata esse possit intelligi, continuo subiecit: Deus in loco sancto suo, deus inhabitare facit unius mons in domo. Educens uinctos in fortitudine, similiter eos qui exacerbabant, qui inhabitant in sepulchris.) Hic ergo locus deo sanctus est, ubi sit uidua ex lege, ubi orphanus ex seculo, ubi unius moris ac uoluntatis pacificus unanimisq; conuentus. Erat enim secundũ Actus apostolorum credentiũ anima una, & cor unũ. Vbi qui uincti sunt educẽtũr in fortitudine. Ligato enim prius intra domũ suã forti, eos qui peccatis suis uinciebantur absoluit, ut Abrahæ filiã septem & decem annis ligatã in libertatem uerbo uirtutis eduxit. Eduxit etiã eos qui ante exacerbabãt, id est, qui transgressione legis, iram in se dei iudicis incitabãt, uel aduersum nomen eius gentili eloquio differebãt ad doctrinã diuinæ cognitionis instituit, ut ex persecutore Paulũ gentiũ apostolum doctoremq; præfecit. Hos itaq; exacerbantes, inhabitantes antea in sepulchris, id est, intra corporũ suorum emortua domicilia cõsepultos in cœlestem uitã spiritalemq; deduxit. Sunt enim multi in uiuentibus mortui. Nam & in euãgelicis mortui non putati nõ differre docentur à mortuis, domino dicente: Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Et Apostolus scit quasdã mortuas uiuere, id est, dum uiuunt esse iam mortuas. Sed hos homines de sepulchris dominus qui in filios dei regenerantur eduxit. Verũ hæc qui in nobis deus super occasum ascendens per uirtutem resurrectionis operatus est, idem omnia ad huius spei nostræ præparationem adumbrata gessit in lege, ut nõ alius propherarum, alius euangeliorum deus possit intelligi. Atq; ideo erga nos quoq; paribus hæc momentis, quibus ex Aegypto populum eduxit, impleuit. Nam & patres nostri sub nube fuerunt, & in Mose in mari baptisati sunt, & in similitudinem cœlestis panis manna è cœlis decidente saturati sunt, & Christo aquam petra præbente potati sunt, quæ quidem in illis salubriter gesta figuram quoq; nostræ in se salutis habuerũt, ut sequens prophetiæ sermo declarat dicens: Deus dum egredieris coram populo tuo, dum transgredieris in desertum terra mota est: Etenim cœli distillauerunt à facie dei, mons Sina à facie dei Israel.) Præisse dominum iter populi sui, dum desertum transgreditur in columna nubis ignisq;, cognouimus, & usque ad populi terrorem de cœlis stillasse manna, sed cum superiora omnia quæ ecclesiæ propria sunt atq; apta memorasset, scilicet cum super occasum ascendit dominus, cum orphanorum pater est, iudexq; uiduarum, cum in oleo sancto suo, id est, in domo congregatos unius moris, & uinctos in fortitudine, & exacerbantes extrahit è sepulchris, hæc tamen coram populo egrediens, & in desertum transiens consummare memoratus est, ut nunc ex præterito motam esse terram, distillasse cœlos, & hoc à facie dei Israel in Sina refertur effectũ. Hoc ideo ut cum illa quæ legis sunt gessit, in his quoq; ea quæ euangeliorum sunt præformasse sciretur. Egressus enim coram populo suo desertum transgressus est, in illud uidelicet desertum Iordanis, in quo lilia floruerunt, in quo fons aquæ uitalis desolatos & aridos irrigauit. Funiculus nanque ante erat hæreditatis Iacob, desertæq; gentes elementorum subditæ fuerunt potestati. At nunc inspectante eo, qui fuit dei populus, deus ad ea quæ ante erant desolata transiuit, ut iam irrigata ab eo finium deserta pinguescerent. Et hic idem est qui manna de cœlis dedit populo. Si enim lex disposita est per angelos, panemq; angelorum manducauit homo, cœliq; stillasse in Sina scribuntur, profecto ministerium hoc à cœlis, id est, ab angelis expletum esse non est dubium. Estq; idem largitor eius qui de cœlis est panis, qui in Sina mannæ fuerat indultor. Sed transiens ad desertum deus, id est, ad gentilium arida & desolata quondam corda transcendens, felicem illam bonæ uoluntatis

pluuiam

pluuiam segregauit. Segregauit enim ipse ex utero matris Paulũ in apostolum, quia quos præsciuit, hos & prædestinauit. Hanc etiã eloquij prædicationisq; pluuiam & in psalmo Salomon terræ ad spei securitatem nunciauit, dicens: Et descendet sicut pluuia in uellus, & sicut stillicidia super stillantia terram. Et aliquibus nubibus ne super uineam pluerent meminimus esse præceptũ. Sanctus quoq; Moses quæ sub uelamento uerborum communium ingentia cœlestis spei sacramenta cõdebat uerba sua excipi, ut pluuiam imbremq; cantauit, pluuiam irrigantem deserta & arida & præparatã dei hæreditatem, atq; ideo sequitur: Pluuiam uoluntariam segregabis deus hæreditati tuæ, & infirmata est, tu uero perfecisti eam. Animalia tua habitabũt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi.) Prouidus enim uoluntatum deus segregauit uoluntariam pluuiã præsciendo quæ infirmata est, cum iudicium in se mortis habuit Paulus, cum Petrus scandalo crucis motus ter denegat, admonitus ne negaret, cum apostoli timent, fugiunt, diffidunt. Sed quia in his bonæ uoluntatis esset affectus, perfecti ita sunt, ut & fundamenta ecclesiarum fierent & columnæ. Hæc ergo hæreditati dei pluuia segregatur. Quæ autem hæreditas sit non obscurum est, ea scilicet quæ data est poscenti, cum dicitur: Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Gentes itaq; animantium & pecorum ritu non intelligentes. Et ideo cum cura pecorum deo nulla sit, hæreditas illa in hac segregata uoluntaria pluuia est, in ea habitare monstrantur. Sequitur enim: Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. Habitabunt ergo animalia uel in hæreditate dei, uel in pluuia uoluntaria, & hæc in dulcedine pauperi uel hæreditas uel pluuia est præparata. Eloquia enim dei in sanctorum faucibus dulcia sunt, & beati sunt pauperes spiritu, quia ipsorũ est regnum cœlorum. Animalia autem cum essent, facta sunt spiritalia. Hæc ergo omnia in usum hæreditatis, uel uoluntariæ pluuiæ in ministerium sunt segregata. Atq; ut secundum præparatam dulcedinem pauperi, uel ecclesiæ congregatio, quæ hæreditas dei est, uel apostolicæ prædicationis significatum esse intelligeretur eloquium, subiecit: Dominus deus dabit uerbum euangelizantibus uirtutibus multis, rex uirtutum dilecti & pulchritudini domus diuidere spolia.) Segregatæ itaq; pluuiæ ad euangelium irrigandum dominus dabit uerbũ, idipsum in sensum nostrum & ora diffundens, secundum illud: Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis: Sed uirtutes multæ euangelizantibus sunt. Sunt quibus dabit uerbum, ut sit in Paulo uirtus, in Petro uirtus, in Ioanne uirtus, & in cæteris uirtus, multasq; ob id euangelij prædicandi significet esse uirtutes, quibus quamuis deus & dominus & rex dabit uerbum, uirtutes tamen istæ dilecti sunt, id est, eius qui regi & domino & deo sit dilectus. Laboriosius autem id & obscurius, dum collocationes uerborum non demutat, translatio Latina declarat. cæterum absolutius totum hoc sermo è Græco enunciatus eloquitur, hunc scilicet deum & dominum nostrum regem earum quæ dilecti sint esse uirtutum, ut uirtutes ad apostolos, dilectum uero referatur ad Christum, cuius uel in his, uel hi omnes intelligantur esse uirtutes. Oportuit autem propterea quæ sequuntur, licet in omnibus unus atq; idem esset spiritus, numerosarum uirtutum fieri mentionem, quia ad plenitudinem domus ipse uirtutis spolia diuideret. Ad ecclesiæ enim decus detracta ab diabolo gentium spolia diuiduntur, atq; etiam ex his spolijs domus pulchritudo perficitur, cum in sacerdotes dei ad mysterij sanctificationem ab aris templisq; dæmonum abstrahuntur, sanctoq; spiritu irrigati euangelizantes effecti sunt dilecti uirtutes. Ad has enim easdẽ uirtutes, quæ ad pulchritudinem domus uel spolia diuidẽtur, uel ipsæ sunt spolia, diuinus sermo se retulit, dicens: Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora

ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ, τῇ ὡραιότητι τοῦ οἴκου διελέσθαι σκῦλα.

ſteriora dorſi eius in uiriditate auri.) Propheriæ uota ſunt, quibus manere in me
dijs cleris hæc ad pulchritudinẽ domus diuiſa ſpolia exoptat, ut uſq; ad conſum-
mationis ſuæ diem, quia ſignificari mors ſoleat in ſomno, in domus pulchritudine
perſeuerent. Qui quidem ſunt in uſum prædicationis tanquam deargentatæ pen
næ columbæ, id eſt, ſpiritus ſancti munere ornatuq; precioſi. In his autẽ quæ poſt
eos ſunt, in auri uiriditate conſiſtent, ut his poſt prædicationem Euangelij honor
regius & indefeſſa æternitas ex conſcientiæ ſuæ fructu in auri uiriditate reddatur,
dum & aurum refertur ad honorem, & in uiriditate uigor æternus oſtenditur. Po
ſteriora itaq; dorſi, quæ interſcaplia magis Græcus ſermo ſignificet, id eſt, quę bo τὰ μετά-
næ cõſcientiæ atq; honoris poſteriora ſint tempore, ultra prædicationis huius ho φρενα
norem ſint honoranda, cum interim deargentatæ pennæ ſub munere ſancti ſpiri-
tus permanentes, poſt etiam ad conſcientiæ ſuæ fructum auri uiriditatem, id eſt,
florem honoris perpetui conſequentur. Vt autem hæc ad pulchritudinem domus
ſpolia diuiſa, quibus ut inter medios cleros dormirẽt, id eſt, ut morte tales conſum
marentur, optatum eſt, ad principes eccleſiarũ, per quos pulchritudo domus con-
ſiſtit, relatũ poſſit intelligi, continuo ſubiecit: Dum diſcernit cœleſtis reges ſu-
per eam, niue dealbabuntur in Selmon, mons dei, mons uber, mons conſecratus,
mons pinguis.) Dum itaq; hos cœleſtis reges ſuper eam diſcernit, id eſt, dum do
minus de cœlis deſcendens, eos qui ſpolia fuerant, conſtituit in reges, ſuper eam
domum, quæ per eos pulcherrima eſt, unumquenq; diſponit. In Selmon niue de-
albabuntur, in pace ſcilicet, quia Selmon interpretatio pacis eſt, gloriam æternita-
tis accipient. Hic enim dei mons, in quo pax dei nominis ipſius eſt ſignificata uir-
tute, & ubi conſecratus & pinguis eſt. Reges autem eos eſſe non obſcurum eſt, de
quibus dictum eſt: Iam ſine nobis regnatis, & utinam regnaretis, ut & nos uobiſ-
cum conregnaremus. Dominus ergo cœleſtis, quia qualis cœleſtis, tales & cœle-
ſtes, hos in Selmon reges ſuper domũ ſuam, per quos diuiſis ſpolijs ornabitur, ex
albatos niue diſponet in reges. Factus eſt enim in pace locus eius, & phœnicium,
ſecundum Eſaiam, ut nix dealbabitur. Sed reges neceſſe eſt penes quos ſit domus
pulchritudo, ultra candorem niuis præſtare. Lux enim mundi ſunt, & quiſquis di-
gnus erit cum domino montem regni cœleſtis aſcendere, ſuper niuem dealbabi-
tur. Quia cum ſe apoſtolis in habitu quo cũ ſanctis conregnaturus eſſet oſtendit,
ueſtimenta eius ſuper niuem alba ſunt uiſa. Hic ergo mons & hoc regnũ deo pa-
cis eſt, ſed pleriq; ſunt qui eccleſiæ pacem ſub hæreticorum cõſortio mentiuntur,
diſſoluentes noui ac ueteris teſtamenti connexam ſibi coniunctamq; rationem,
dum pleriq; alium Euangeliorum, alium deum legis effingunt, nonnulli uero ad-
uerſum unigeniti dei naturam nomenq; uenientes, ex tempore natum ſolum ho-
minem confitentur, neq; ex forma dei in formam ſerui eſſe deductum, ſed ex for-
ma ſerui tantum eſſe cœpiſſe confingunt. Plures autẽ nõ ueræ diuinitatis deum,
neq; ex paternæ maieſtatis naturæq; proprietate ſubſiſtere differunt, ſed externæ
ſubſtantiæ deoq; diuerſæ, quę in adoptionem filij electa ſit modo creaturarum ex
nihilo, quibus nulla origo anterior ſit, conſtiterit. Plures etiam in corpus atq; ex ſe
protenſum permanentemq; patrem loquuntur, ut aſſumptio illa carnis ex uirgi-
ne filij nomen acceperit, non qui ante erat dei filius, idem hominis filius ſit natus
in corpore. Et quidẽ omnia hæc ad ſpeciem humanæ prudentię coaptantur, poſt-
quam rationem cœleſtis ſapientiæ nõ comprehenderunt, quibus, ut ſpero, alijs lo
cis uberius copioſiusq; reſponſum eſt. Quia ergo uerę fidei una hæc eſt fides deo
quæ ſit placita, & hic æterni regni mons unus in pace ſit, de ſuſceptis plurimis ar-
guit nos propheta, dicens: Vt quid ſuſpicitis montes caſeatos?) Lac cum cor- ὄρη τετυ-
rumpitur denſatur, & ex uicio in coaguli caſeiq; ſpeciem cõcreſcit. Nam utrunq; ρωμένα

id unus Græcitatis fermo complectitur. Ergo sicuti ex natura sua lac ipsum uitio accedente degenerat, & quadam sui corruptione coacescit, ita hæc genera doctrinarum quæ initia cognitionis ex innoxio synceroq; lacte deducunt, corrumpuntur in uitia, fiuntq; corruptione sui coagulata uel caseata ne lac sint. Quod id ipsum loco alio ita meminit: Coagulauit sicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus sum, quia consilijs gestisq; impietatis cor infestum cũ per infantiæ simplicitatem naturam lactis habuisset, uitiorum postea corruptione degenerans, in coagulum densatum esset atq; concretũ. Referendus ergo ab his omnibus & sensus & studium est, neq; quisquam alius magis quàm hic mons pacis habitandus est. Nam post exprobrationem caseatorum coagulatorumq; montium, continuo subiecit: Mons in quo beneplacitum est deo babitare, in eo dominus habitabit

Fort.*sedem usq; in finem.) In eo monte æternæ habitationis*salem deo ostendens esse complacitam, qui ad sedem pacis esset electus. Sed quia post legis tempora circuncisionisq; præscripta sacrificiorumq; præcepta per Euangelicæ cõfessionis fidem ab his qui gloriantur in lege, id est, à carnali Israël quædam per nos uidetur pacis dei facta esse mutatio, cognitionisq; alterius quàm in lege præscripta est introducta confessio, cũ nos omnia per dominũ Iesum Christum quæcunq; præcepta sunt lege, in spem Euangelicam adumbrata esse doceamus, illis contrà deum patrem secum loquutũ, ac legem dedisse iactantibus, respondendũ est, hac ipsa psalmi prophetia per angelos potius legem in manu mediatoris esse dispositam, neque à no-

Fort.*salem his quicquàm esse mutatũ, sed in his manere quæ*sola sunt, id est, unam eandemque sedem dei pacis incolere, cum eundem prædicatorem Euangelij dominum Iesum Christum, quem & latorem legis habeamus. Post unius enim complaciti deo montis sedem, quam usq; in finem cœlestis habitabit, ut sedes hęc Euangelicę pacis præformata per mediatorem legis intelligeretur in lege, continuo subiecit:

Currus dei decem milium multiplex milia lætantium, dominus in illis in Syna sancto. Ascendit in altum, cepit captiuitatem, dedit dona hominibus, etenim non credentes inhabitare.) Fidem omnem breuia hæc quidem uerba significant, sed quæ uirtutibus suis magna & infinita complexa sunt. Hanc autem currus siue sedis dei dignitatem haud dissimiliter Daniel propheta descripsit, dicens: Sedes eius flamma ignis ardens, rota eius flumen ingens ducebat ante eum, milia milium seruiebant ei, & decies centena milia adstabãt ei. Atq; in his quidem siue sub specie talis ornatus, siue sub significationis exemplo nobis in curru opinio & sensus comitatus cœlestis affertur, ut sub concordi iugo milibus lætantiũ obsequelam cœlestem intelligamus. Et hoc ille in Syna ardentes faces conlucentesq; ignes, ingrauescentiaq; tonitrua, & totus domini aduentus terror ostendit, ministeria scilicet angelorum, legem in manu mediatoris disponentium adstitisse. Hic ergo currus dei decem milium multiplex est, miliaq; lætantium sunt. Et quia mediator dei hominumq; sit dominus, in cuius manu per angelos, ut dictum est, lata lex fuerit, sequens sermo subiecit: Dominus in illis in Syna.) In illis scilicet lætantibus milibus, currusq; numero multiplici decem milium, id est, infinitorũ intelligentiam sub decem miliũ multiplicatione subiecta. In his itaq; deus in Syna est. Sed ne fortè Euangelia nõ supplementa legis aliquatenus uiderentur, qui in illis in Syna est dominus, hic rursum in sancto ascendit in altum, captiuamq; cepit captiuitatem, in eo scilicet sancto, cuius formam ex forma dei euacuatus accepit. Quòd autem sanctus sit, cũ plures prophetiæ, tum Gabriel angelus ad Mariam testatur, dicens: Et quod ex te nascetur sanctũ, uocabitur filius dei. Et dæmones clamant: Scimus quia sis sanctus dei. In sancto ergo ascendit in altũ, & quid illud sit, ascendere in altum, sub huius ipsius dicti significatione Paulus docuit, dicens: Ascendit autẽ in

altum

altū, quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ? Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos. Ascendens ergo in altum, & sese hominem ex mortuis in cœlestibus reuehens, accepit eos qui à diabolo erant capti, quos & ad pulchritudinem domus spolia diuisit. Dehinc dona in hominibus accepit, cum primogenitus ex mortuis de se ipse testatur, dicens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Accepit ergo dona in hominibus, gentes scilicet in hæreditatem, in quibus in sancto in altum primogenitus ex mortuis capta captiuitate cōscendit. Et quia ultra humanæ spei fidem sit, eum terrenæ carnis corruptionem in cœlestem gloriam transtulisse, gentesq; impias, & ante uitiorum ac superstitionū furore peruersas ad cognitionem dei cōsortiumq; esse deductas, ob hoc in his dona hominibus accepit, qui se cum deo habitaturos esse nō crederent. Atq; ita huius mediatoris ex lege cognitio est, ut qui in lætantium milibus in Syna fuisset, hic idem in sancto rursum in altum captiua captiuitate cōscendens, dono nos qui secum cohabitaturos diffidebamus, acciperet. Post hanc itaque contra spei nostræ diffidentiam acceptorum in hominibus donorum hæreditatem digna hæc ad deum prophetæ subiecta cōfessio est: Dominus deus benedictus de die in diem, prosperum iter faciet nobis deus salutarium nostrorum.) Benedictus itaque dominus & deus est ascendens in altum, capiens captiuitatem in hominibus, dona percipiens, eos scilicet qui inhabitaturos se esse non crederent. Quotidie autem pro populi credentis accessione benedictionis multiplicatur augeturq; cōfessio, cum gentiles superstitiones, impięq; de dijs fabulæ, cum aræ dęmonum, idolorum inania relinquuntur, & iter omnibus ac profectus dirigitur in salutē. Hic igitur salutarium nostrorum dominus ac deus est, cuius de die in diem benedictionū significatur æternitas. In eo autem quod quotidie est continuatur, & semper cum tanta æui protenditur infinitas, quanta & dierum post dies successio cōsequatur. Cautissime autem semper propheticus sermo, ne quid per gentiles fabulas, philosophiæq; doctrinam notionem nostram de diuinæ ueritatis scientia perturbaret admonuit, quia uariæ eorum impijssimæq; sententiæ multa de deo stulte prophaneq; complexæ sunt. Nos uero ad cognitionē dei patris & dei filij instituti, sacramentum sumus ueræ cœlestisq; prudentię in eo quod uerbū caro factū est consequuti. Ipsum enim nobis, quod Iudæis scandalū, gentibus uero stultitia est, id est, dei passio, crux, mors, sepultura, siue per rationem diuinæ uoluntatis perfecta cœlestisq; sapientia est, siue per resurrectionis potestatem uirtutis æternitas est. Ad huius igitur nos propheta scientiam dei, qui nobis & passus, & mortuus est, & resurrexit, & dominus est, instituit dicens: Deus noster deus saluos faciendi, & domini * exitus mortis.) cum nobis deū intimans, qui cum esset deus, omnia ad sa- αἱ διέξοδοι
lutis nostræ incrementa suscepit. Et idcirco hic deus noster est, quia deus eorū sit, τοῦ θανάτου
qui fient salui. Saluos autem nos per id deus noster efficit, quod exitus sit mortis egressus. Id enim his uerbis, quæ Latine minus expresse atque absolute translata sunt, continetur. Admonui enim superius, plerunq; interpretes cunctos, dum collocationem ordinemq; uerborum demutare ac temperare nō audent, minus dilucide proprietatem declarasse dictorum. Veruntamen in his quæ dicta sunt: Deus noster deus saluos faciendi, & domini exitus mortis, & salutis nostræ deus, & exitus eius ultra exitū mortis ostendit, qui mortis exitus domini sit. Omnibus enim qui ueniunt in uitam, ingressus in mortem est, sed primogenito ex mortuis tanto propior fuit egressus ex morte. Atq; ideo proprius exitus mortis est domini, quia assumptæ ab eo carnis hæc uirtus sit, ut naturæ nostræ corruptionem in gloriam cœlestem post exitus mortis efferret. Verum susceptæ mortis ipsius non fuit oc-

cultanda uel causa, uel ratio, & quid nobis unigenitus deus ex forma dei exinanitus & formam serui assumens afferret auxilij, oportuit ad fidei nostræ & securitatem, & scientiam reuelari. Et primum quidem non alienum à dei misericordia & bonitate uideri potest, ut uitam omnibus in se ipso restitueret ex mortuis. Namq; qui primum animam nobis ac flatum respirationemq; uiuendi, cum hominem secundum imaginem sui similitudinem constituit, de thesauris potestatis suæ diuinitatisq; diffuderit. Secundum Apostolum enim ipsius genus sumus, & secundũ eundẽ omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt, scilicet ut in ipso habitatio nostra atq; incolatus ostensa sit sedes, dum omnia immensa uirtutis potestate complexus est. Per ipsum uero originis inchoatæ opus effectusq; monstretur, cum in nobis id ipsum quod sumus operatus sit, ex ipso autem initia uitæ ac exordia spiritus indulta notescerent. Non fuit ergo à beneficentia diuinæ bonitatis alienum, ut qui ex se ipso nobis, qui eius genus sumus, uitæ ac spiritus elementa tribuisset, in se ipso quoq; nobis per unigenitum deum æternitatis nostræ inchoaret exordia, uereq; nunc & ex se ipso, & per ipsum, & in ipso maneremus, cũ nos in hac ipsa habitatione ac sede mundi huius, qui omnia in omnibus est collocatus, rursum plenius iam atq; perfectius in se ac per se in ista uel ipsa carnis nostræ societate post exitus mortis iam collocaret æternos. Hæc quidem ad significationẽ diuinæ bonitatis ita dicta sint, sed suscipiendæ ab unigenito deo carnis, adeundæq; mortis & per Apostolũ, & nunc per prophetam grandior profundiorq; ratio tractatur. Ac primum quid in crucis sacramento atq; mortis ab unigenito deo & domino maiestatis effectum sit, per Apostolum intelligamus, ut duce eo docti, prophetiæ scientiam consequamur. Ait enim ita: Et uos cum essetis mortui in peccatis & præputio corporis uestri, conuiuificauit cum illo donans nobis omnia peccata, delens quod aduersum nos fuit, chirographũ in sententijs, quod erat contrarium nobis, tollens illud de medio, & affigens illud cruci, spolians se carne, & principatus & potestates ostentui fecit, cum fiducia triumphans eos in semet ipso. Sacramentum itaq; salutis nostrę primũ resurgens, ipse ex mortuis decretumq; mortis nostræ quo ante detinebamur absoluens, in se ipso qui ex mortuis æternus iam maneret, impleuit. Sed in eo ipso quod nobis uitæ autor in se est, dum per assumptionẽ corporis homo natus & mortuus, iam rursum æternus ex mortuis est, omnes quoq; inimicas uirtutes, mundiq; potestates, principesq; aëris huius ostentui reddidit, id est, uel nostrę spei, uel suę damnationis fecit ostenta, & ipsos quædam quasi ex dijs seculi portenta cõstituit, his ipsis in secum fiducia triumphatis, dum & per securitatẽ æternitatis mors ipsa in deo moriente fiducia est, & autores mortis humanæ, cũ etiam in se ipso per occupatũ à satana cor Iudæ autores sunt mortis, triumphat ex mortuis, ut neq; pœnæ mortis abessent, cũ se usq; ad mortis infirmitatem subiecisset æternus, & omnem pœnam humanæ mortis exciperet, ut autores cum in æternitatis dominum autores mortis, per id quod uerbũ caro factum est, extitissent. Hæc quidẽ ita Apostolus, sed propheta breuius, licet eandem intelligentiam uerbis significantibus eadem ista complexus est. Nam ubi dominũ in exitum mortis ostenderat, subiecit: Verumtamen conquassabit capita inimicorum suorum, uerticem capilli deambulantium in delictis suis.) Principatus enim ac potestates in quibus capita inimicorum significantur, fecit ostentui. Hęc igitur in mortis exitu conquassat, quorũ spiritalem nequitiam atq; naturam, in eo quod capilli uerticem perambulent, docet, dum & tanquam dominantes hominũ capitibus insistunt, & tanquam nequitiæ spiritales sine sensu eorum quibus insistant, ipsum illum capilli uerticem proculcent, quia & ipsa scilicet corpora usq; ad animæ mentisq; sedem sine sensu adeundi intrò labantur & penetrent. Aëris enim huius

sunt

sunt potestates, & ideo capilli uerticem perambulãt, uel insistendi leuitate, uel potestate dominandi, & toto in orbe per momenta singula commeantes. Sed hæc in delictis suis peragunt, dum unicuiq; in eo quod delinquant autores sunt, secundũ illud Apostoli: Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in carne. Cum causam in his exordiumq; peccati ex eo ipso quod in carne sua per instinctum proditionis peccant, id est, de peccato carnis peccatũ in carne condemnat. Tenet itaq; diuinæ dispensationis ordinem propheticus sermo, & Euangeliorum opera adumbrata esse per legem, ipsis illis legis operibus declarat. Multa enim plerunq; per nominũ proprietates ita expressa atque absoluta sunt, ut non gerendis in præsens potius quàm in futurum significandis rebus impensa sint, ut nunc post tantas ac tam manifestas Euangelicæ spei prędicationes altius quiddam nobis & ultra aurium sensum affert subiectus ordo dictorum uel gestorum. Dixit dominus ex Basan, conuertar, conuertar in profundum maris.) Videtur enim hic sermo domini fuisse, cum ad diuidendum ad iter mare, exerendamq; in Pharao iram conuersus est. Nunquid ex Basan conuersum eum esse lex docuit? Nõ utiq;. Basan uero est ciuitas hostilis, quondam regni quæ fuit Og regis habitatio, sed interpretatio nominis pudorem confusionemq; significat. Potest quidem uideri, ut ex pudore populi in Aegypto seruientis, cũ depressus à Pharaone, ipsam illam conseruandi educandiq; generis libertatem perdidisset, in profundum maris, id est, ad liberandi populi sui magnificentiam deus sit cõuersus. Sed qui secundum proximũ huic psalmum dixerit: Saluum me fac deus, quoniam intrauerũt aquæ usq; ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinẽ maris, & tempestas demersit me, non ambigendus est post humani corporis pudorem (quia ipsæ illæ corporũ atq; elementorum nostrorum origines sint pudendę) in hoc mare, id est, in hanc seculi tempestatem esse conuersus, ut usq; ad ultimæ confusionis uerecundiam subiectus crucis morti, per eam in se inimicorum capita conquassaret, spiritales scilicet nequitias potestatesq; omnes, & principatus aeris huius reddens ostentui triumpharet, cum eos æternæ pœnæ, postquam ipse & passus, & mortuus est, destinaret. Ob id ergo conuersus in profundũ maris intelligendus est, id est, usq; ad ultimas descendisse seculi passiones, ut conculcans capita inimicorum, ultionem diuinæ potestatis exerceret. Quod id ipsum uidetur sequens sermo complecti, cũ dicitur: Vt intinguatur pes tuus in sanguine, lingua canũ tuorũ ex inimicis ab ipso.) Diuitiæ autem ultionis ira sub humanæ uindictæ significatur exemplo. Ex Basan enim in profundum maris conuersus ob id est, uti pes tinguatur in sanguine, atq; ab ipso sanguine qui ex inimicis est, canũ quoq; lingua tinguatur. Hæc uero accidere solent omnibus bello consumptis, & captiuitate deletis, & uictorum arbitrio atq; ultione punitis. Per humanæ itaq;, ut dixi, consuetudinis morem, cum gladius, cum arcus, cum sagitta, cum framea, cum reliqua pœnarum ac mortium arma memorantur, diuinæ seueritatis significantur officia Et hęc quidem Iudæis post crucem & mortem domini omnia acciderunt, cum à Romanis capti uniuersa suppliciorũ ac miseriarum genera perpessi sunt, ut peremptorũ sanguine incedentium pedes tincti sint, & canũ lingua satiata sit. Sed id nõ minus ad eorum pœnam damnationemq; referendum est, qui ostentui redditi cũ fiducia triumphantur. Et quia sub his quæ in Iudæorũ populo temporibus legis expleta sunt, uniuersarum ferè gentium ad speciem futuræ misericordiæ salus est inchoata, ut per id quod tum gestũ est, id quoq; quod postea gerendum esset, doceretur, cum ipsos illos in quos illa tum gerebantur, & inumbratio nubis, & iter maris, & mannæ spiritalis cibus, & spiritalis potus ex petra in spe Euangelica fideq; concluderet, tunc quoq; ut sem-

per, in his ipsis noui ac ueteris testamenti per prophetam facta connexio est, cum dicit: Visa sunt itinera dei mei regis, qui est in sancto. Præuenerunt principes coniuncti psallentibus in medio iuuenum tympanistriarum. In ecclesijs benedicite dominum deum de fontibus Israël. Ibi Beniamin iunior in pauorem, principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Neptalim.) Dei quidem itinera sunt uisa, cum coactis in glaciem aquis præeunte eo in columna ignis & nubis iter populo siccatum est, cum in medio tympanistriarum iuuenes psallentes gloriose glorificatum dominum cantauerunt. Sed non minus itinera & alia regis in sancto, cum uirtutibus cœlestibus animisq; sanctorũ iter eius præeuntibus in eo qui primæ sabbati psalmus est, cantatur: Tollite portas principis uestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus uirtutum ipse est rex gloriæ. Et hæc itaq; dei nostri & regis in sancto itinera sunt uisa, cum ingressum eius tanta cœlestium cœtuũ gaudia præeunt. Sed quia quæ ante præformata in Pharao & in Israël fuerant, in diaboli suorumq; clade, & populorum omniũ salute perfecta sunt, non ad synagogæ confessionem, sed ad ecclesiæ benedictionẽ nos cohortatur propheta, ut quibus dei & regis in sancto itinera essent uisa firmaret, dicens: In ecclesijs benedicite dominũ deũ de fontibus Israël.) Ex initijs scilicet legis atq; adumbrationem gestorũ doctrinam ecclesię defluxisse commemorans, ac ne quid benedicentibus ecclesijs ambiguitatis existeret, quis hic maximus Euangelicæ spei prædicator futurus esset, ostendit dicens: Ibi Beniamin iunior in pauore, in ecclesiæ scilicet fontibus Beniamin iunior in pauore mansurus, post consternationem enim pauoris in Euangeliũ Christi de tribu Beniamin Paulus electus est, matutino deuoratas carnes ad uesperum diuidens in salutem. Cæteros quoq; principes Iuda ne ignorentur ostendit, id est, qui ab eo qui de Iudæ frutice expectatio gentium futurus erat, eligendi essent, reuelans: Principes Zabulon, principes Neptalim. Ex his enim, ut Euangelia declarant, apostolorum est cœpta delectio, hos principes eorum qui in ecclesijs cõgregarentur ostendens. Nam cum ex omnibus tribubus singulis quibusq; populis secundũ legem sint principes instituti, nunc tamen ubi Euangelicæ dispensationis principes declarabantur, eorum tantum tribuum ex quibus uocandi essent, cõmemorata sunt nomina. Orta enim in finibus Zabulon & Neptalim luce magna post umbram mortis, piscatores ex his sunt hominum cõstituti. Solum ergo id sub prophetiæ significatione ex illa principum uniuersitate memoratũ est, quod ad Euangelij confirmationem ipsis rerum effectibus & apostolorum electione esset explendum. Et quia tantæ expectationis spe detinerentur, quia non ambiguum est omnes sanctos & prophetas cœlesti desiderio Euangelicæ beatitudinis tempus optasse, domino dicente: Amen dico uobis, quia multi prophetæ & sancti cupierunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ uos auditis, consummari id quod tantopere concupiscit precatur dicens: Manda deus uirtuti tuæ, confirma deus quod operatus es in nobis. A templo tuo in Hierusalẽ tibi afferent reges munera.) Distinguit intelligentiæ significationẽ, ne quid confusum ambiguumq; subrepat in eo quod ait: Manda deus uirtuti tuæ. Quod uniq; contra humanum sensum & usum naturalis consuetudinis est loquutus. Mandare enim quisquam uirtuti suæ aliquid nõ uidetur, quia per eam internæ potestatis insit effectus: & cum omnia uirtute fiant, non existimatur uirtuti ipsi aliquid mandari solere faciendum. Sed enim dei uirtus deiq; sapientia est dominus Iesus Christus, qui & ponendæ animæ ac resumendæ mandatum accepit à patre. Idcirco non contra intelligentiæ communis sensum dictum uidetur, quod tamen propheticæ scientiæ proprietate memoratum est, ut uirtuti suæ mandaret deus, unigenito scilicet deo, qui & dei uirtus est.

Dehinc quia rerum subitarum in deum non cadit noua repensq́ molitio, cuius scientiam non subterfugiant quæ gerenda sunt, quia natura eius uniuersa quæ erunt, uirtutis suæ potestate complexa est, id nunc confirmari propheta postulat, quod iam sit idem deus operatus in nobis, secundum illud Apostoli: Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus, in quo & elegit nos ante mundi constitutionē, uti essemus sancti & immaculati in ipso. Deus itaque qui secundum prophetam fecit quæ uentura sunt, ea quæ iam ante constitutionem mundi per definitionem gerendorum operatus in nobis est, cōfirmauit in domino. Et quid illud sit, mox continuat ordo dictorum: A templo tuo in Hierusalem tibi afferent reges munera.) Templum in Hierusalem est, in quo hostiarū legitima offerebantur, nunc autem à templo in Hierusalem à regibus sunt munera afferenda. Quod utiq́ contra locorum significationem rationemq́ gestorum est, ut illinc quò inferri magis oporteret, id est, de templo auferenda sint munera. Sed quia est cœlestis illa nobis mater Hierusalem, & primitiuorum conscriptorū, & frequentantium cœtus, omnisq́ in Christo renatus dei templum est, maxime in quo non mors magis sit regnatura, sed uita, & qui ipse rex sit eius, cuius seruus fuerat ante, peccati, hostiam se ipsum uiuam, & rationabilem, & placentem deo offerens. Cum ergo ab hoc templo, id est, ab hac sancta corporis sui habitatione in illo conuentu angelorum frequentantium, id est, in illa cœlesti Hierusalem si qui reges sint, id est, qui peccato ultra non seruiant, offerent se ipsos deo munus. Quod quia carnalis Israel dum sibi tantum peculiarem dei misericordiam usurpat, uidetur tanquam soli ei sit proprium defendere, mox propheta subiecit: Increpa feras syluæ, concilium taurorum inter uaccas populorum, ut non excludantur hi, qui probati sunt argento, dissipa gentes quæ bellum uolunt.) Vaccas in Samaria adotatas esse cognitio ex libris est. Principes uero populi istius iam non populi, sed gregum duces esse propheticus sermo est, cum dicitur ex domini persona: Tauri pingues obsederunt me. Feras autem syluæ nequitiarum spiritalium supra uerticem capilli in peccatis suis deambulantium significatio intelligenda est, secundum illud: Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Hoc in loco ipsius principis mundi, id est, satanæ & immanitas significatur & uirtus. Id ergo nunc poscit propheta, ut uidelicet has feras syluarum uel hoc concilium taurorum inter populorum increpet uaccas, ne hi qui probati argento sunt, excludantur. Probati autem argento hi sunt, qui secundum argentum de peccati & passionū omnium igne decocti, immaculati & sine terrenæ sordis ammixtione iam splendent. Cum enim propheticus sermo fidem gentium prædicet, populiq́ huius exacerbantis improbam uoluntatem sæpissime increpet, iamq́ salus à deo in omnes, per omnesq́ sit cognita, idq́ ex scientia dispositionis dei notum sit, quum impietate populi exprobrata, sancti quiq́ in spem regni cœlestis uocantur. (non enim Iudæorum deus tantum est, & nō gentium, imò & gentium. Vnus enim deus est qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputiū per fidem) Postea ergo quàm increpitis his, qui principes Sodomorum & populus Gomorreorū esse meruerunt, tum ad gentes cognitio dei scientiaq́ defluxit, & iam non intra errorem neq́ contradictionem in scientia detinentur. Increpitis autem syluarum feris, taurorumq́ concilijs uaccisq́ populorum, eos qui adhuc perpetuis aduersum gentium spem ad salutem infidelitatis odijs persistunt decertare, condemnat dicens: Dissipa gentes quæ bellum uolunt. Pacificauit enim omnia dominus in cœlo & in terra. Et secundum Apostolum deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Earum ergo gentium dissipationem, quæ cœlestis pacis fœdus abnuant, magisq́ dissensionum uo

sunt bella, sub diuersarum tamẽ gentium congregatione denunciat. Nam ad conseruationem coniunctionemq; totius sensus, increpitis taurorum conciliis, ferisq; syluarum, gentibusq; bellũ uolentibus dissipatis, ne quid sibi ultra arrogans Israël impiusq; præsumeret, subiecit: Venient legati ex Aegypto, Aethyopia, præueniet manus eius deo. Regna terræ cantantes deo, psallite domino.) Expleta autẽ hæc eadem sunt uel Magis ex oriente uenientibus, uel tunc cum in apostolos spiritus sanctus diuisi ignis modo uenit. Nam illic ad prædicationis Euangelicæ cognitionem etiam ex Aegypto conuenisse scribuntur, quibus magnitudinem diuini muneris tanquam legatis renunciantibus, Aegyptus propè uniuersa est iam fidelis. Aethyopia uero in Candaces Eunucho fidei confessionem præuenit. Manu autem sua dum ipse baptismi gratiam sibi postulat, dicens: Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? sacramentum ipsum baptismi adeo impatientis desiderij cupiditate præueniens, ut à diacono ministerium apostolici officij salutis suæ cupidus exigeret. Et quia exinde per omnes ferè gentes prædicatio diuinæ cognitionis illuxit, quia & omnia regna dominum Christum deum intellectura licet sero sunt, & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris sit, consummationem temporis huius exoptat, dicens: Deo regna terræ cantate, deo psallite, domino omneis scilicet ad canendum ac deo psallendum adhortatur, uel quia salute omnium prophetica solicitudine lętatur, uel quia regnis omnibus deum cognoscentibus regni cœlestis succedit æternitas. Atq;, ut in cæteris solet, nunc quoque cum deo dominoq; cantandum psallendumq; esset, ostendit dicens: Psallite deo qui ascendit super cœlos cœli ad orientem, ecce dabit uocem suam uocem uirtutis.) Competenter nunc ascendentis super cœlũ cœli ad orientem dei honor poscitur, ut quia superius significata humilitas eius fuisset, cum uidelicet super occasum ascendit, & exitum mortis egreditur, nunc ubi non cœlum, sed cœlum cœli transgressus esse noscitur, diuitiitatis ac magnificentiæ eius non ignoraretur æternitas. Ad orientem uero idcirco, quia ipse secundũ prophetam oriens ex alto sit, ut regressus eò unde descenderat oriens, nosceretur, ipseq; sit omnibus in hũc cœlestis sedis ascensum rursus autor oriundi. Nam id ipsum sequẽs sermo significat, cum dicitur: Ecce dabit uocem suam uocem uirtutis. In omnibus quidem quæcunque in corpore manens gessit, uirtutis uocem dedit, quum paralytico dicit: Surge & ambula, quum Lazarũ uocat è sepulchro, quum Petro cæterisq; apostolis ait: Quæcunq; ligaueritis super terram, ligata erunt & in cœlis: & quæcunq; solueritis super terram, soluta erunt & in cœlis. Vox planè est ista uirtutis, humanæ infirmitati tantum posse concedere. Sed scimus adhuc aliam uocem superesse uirtutis, de qua ipse testatus est, dicens: Amen amen dico uobis, quoniam uenit hora, & nunc est, in qua audient mortui uocem filij dei, & qui audierint, uiuent. Nunquid ulla uox potest maior esse uirtutis, quàm dissolutorũ corporum puluerem in formam cogere, soliditatemq; membrorũ, & uitam rursum in homines animasq; renouare, & corruptionem naturæ imbecillis naturæ cœlestis incorruptione mutare? Hæc humanæ spei uera & perfecta constantia est, hæc diuinæ magnificentiæ bonitas absoluta est, ob quod uniuersos ad honorem huius tantæ uirtutis hortatur, dicens: Date honorem deo, ut perceptæ immortalitatis laudem ad honorem eius qui tanti nobis muneris parens est, referamus. Dehinc ne quid sibi uel carnalis Israël uniuersitas gentium ipsarum ex his pietatis scientiæq; dei meritis præsumeret, à quibus hic honor deo reddendus esset, ostendit dicens: Super Israël magnificentia eius, & uirtus eius in nubibus.) Super eum scilicet Israël magnificentiam futuram esse demonstrans, qui iam ex comparatione nubiũ spiritalis existeret, uel qui secundum Apostolum rapi obuiam Christo in nubibus mereretur. Et

idcirco

idcirco uirtus eius in nubibus est, quia his qui ultra terrenam originē mortalemq́; degentes se in sensum cœlestem & uitam, ut ita dicam, aëream extulissent, obuiamq́; elati in nubibus astitissent, his esset proprium uirtute dei magnificentiaq́; lætari. Frequenter autem memini his ipsis nubibus tanquam ratione scientiaq́; perfectis, ne super impiam Israël uineam pluerent, esse præceptum, quia indigni sancto eloquio, quos iam spinæ & tribuli, id est, terrena uitia obsederant, extitissent. Namq́; cum omnibus sit ad nouam resurrectionis originem uoce uirtutis utendum, nō uniuersis tamen gloriosius, id est, resurrectionis honor est præparatus, domino dicente: Nolite mirari ista quoniā uenit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient uocem eius, & prodient qui bona gesserunt in resurrectionem uitæ, qui autem iniqua gesserunt in resurrectionem iudicij. Et idcirco super eum Israël magnificentia & uirtus dei est, qui esset in nubibus, quia pro discrimine uitæ innocentis atq́; impiæ resurrectionis sit, aut in uitam, aut in iudicium distincta diuersitas. Deinde id ipsum sequens sermo designat, dicens: Mirabilis deus in sanctis suis.) In eis scilicet mirabilis, quos in uitę resurrectione excitabit ęternos. Mirabilis autem est, cum omnem beneuolentiæ suæ in eos conferet uoluntatem, cum ipsos intra perfectionem cœlestis gloriæ collocabit. Sicuti ad patrem pro his precatus est, dicens: Pater, uolo ut ubi ego sum, & hi mecū sint. Vel illud: Vt omnes unum sint, ego in illis, & hi in me. Mirabilis ergo in sanctis deus est, quos cū conformes gloriæ corporis sui fecerit, per se, qui mediator est, etiam in unitatē paternæ maiestatis assumet, dum & in eo per naturam pater est, & ille rursum per societatem carnis in nobis est, quos in regnum præparatū illis ante constitutionem mundi obtinendū locauerit, quibus absorpta morte immortalē uitam æternamq́; reddiderit. Non enim iam incrementis corporum escarumq́; alimentis, infirmitatumq́; casibus uitæ humanæ demutatio laborq́; tolerabitur, sed æternitas cunctis quæ naturæ suæ uirtute ipsa se continens, id est, quæ se ipsam alat conseruetq́;, donabitur, certiq́; omnes fore se sempiternos, quod non aliunde iam, id est, nō extrinsecus contineantur ad uitam, sed ex deo, per quem resurrexerint, & iam immortales maneant, & æterni. Et ideo hæc humanæ spei sacramenta tali confessionis fide propheta cōclusit: Mirabilis deus in sanctis suis deus Israël, ipse dabit uirtutem & fortitudinem plebi suæ, benedictus deus est.) Dat itaq́; uirtutem plebi suæ & fortitudinē deus, quæ immortalis effecta, intra uitam uirtutemq́; contineatur, dispoliato q́; corpore, superinducta sit honore cœlesti, ut omni corruptione & infirmitate depulsa, deum æternitatis suæ laude benedicat, per unigenitum & primogenitum suum deum ac dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculotum. Amen.

In finē pro his, qui uel immutabunt̃ Psalmus ipsi Dauid. Psalmus LXVIII

SAluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.) Tertius hic pro his qui immutabuntur est psalmus, qui & si nihil sub historiæ commemoratione complexus est, ut in quinquagesimo & nono in esse tractauimus, neq́; ut in quadragesimoquarto aliquid proprium in superscriptione prætulerit, ubi: Pro dilecto canticum prænotatur, in eo tamen quod non: illius Dauid, sed illi Dauid psalmus: In finem præscribitur, in illum potius Dauid qui, & oriens & iustus & finis est legis conuenire intelligenda prophetia est. Per id enim non ab illo sed in illum psalmus docetur esse cantatus. In his autem qui immutabuntur Euangelicæ spei fideles significari docuimus, qui aut ex legis obseruatione, aut ex gentis impietate ad cognitionē dei demutati tanquam renascentes

renascentes incorruptæ æternitatis candore florerent, quod id ipsum psalmi fine tractabitur. Non ambigitur autem psalmus ipse sacramentum passionis domini continere. Nam præter Ioannem apostolum qui in potatione aceti consistere consummationem scripturarũ testatus est, cum etiam dictum hoc ab eodem sub Apostolorum recordatione præsumptus sit: Zelus domus tuæ comedit me, adimit ambiguitatem, confirmatq; omnia ad eum dicta gestaq; esse referenda. Vniuersarũ itaq; humanarum passionum sorte perfunctus, secundum susceptas infirmitates nostras loquitur, & dolet ipse quidem extra necessitatem & timoris positus & doloris, sed his se tamen quæ suscepit accommodans, ut qui carnis nostræ homo natus esset, ex dolorum nostrorũ querelis & infirmitatis precatione loqueretur. Cœpit itaq; ita: Salua me deus, quoniam intrauerũt aquæ usq; ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & nõ est substantia.) Viuendi omnibus finẽ mors in cunctos cõstituta præscribit. Et quid sibi nunc oratio ista uult, quæ se saluari deprecatur, cum lex mortis in omnes sit constituta? Dehinc nunc orandę salutis hæc causa est, quia intrauerint aquæ usq; ad animam. Introeundi autem aquis ad animam hinc facultas sit, quòd infixus sit in limũ profundi. Defixi uero in limo profundi nulla substantia sit. Ergo quia nemo nisi quod sperat precatur. Sperat autẽ nemo se mori talis, hæc eius merito oratio est, quæ moriturus licet, morte non erat obtinendus. Assumpta ergo infirmitas habuit officiũ deprecandę salutis, diuinitatis uero cõscientia spem tenuit salutis in morte speranda. Saluari ergo se orat qui & dixerit: Deus deus meus quare me dereliquisti? Introeuntibus enim aquis usq; ad animam subiectus morti crucis fiebat, cum passionũ uniuersarũ impetus usq; ad mortem animæ prorumperet. In aquis autem insectationes populi motusq; gentium significari solere non dubium est, cum dicitur: Torrentem pertransiuit anima mea. uel illud: Et pertransiuit anima mea aquam immensam. Sunt & aquę arenosam domum subruentes, eamq; in casum ruinamq; pellentes. Hę ergo nunc aquæ usq; ad animam intrantes ad precem eum orandæ salutis coëgerunt. Verũ ineuntium harum passionum non aliunde, quàm ex assumptione carnis & uirtus est & potestas. Non enim incidere in deum hic infirmitatum nostrarum terror ualebat, aut exerere se nisi in carnem corporis nostri ante quàm in subiacente materia potuerant passiones. Porrò autem haurienda fuit natura cœlestis, ut exinaniens se ex dei forma in formam serui hominisq; decederet. Et ideo usque ad animam aquæ penetrant, quia substantia ei non sit infixa in limo profundi. Non utique substantia ea nõ erat quæ assumpta habebatur, sed quæ seipsam inaniens hauferat. Nullo autem modo se * coruit qui seipsum exinaniuit euacuans, nec tamen idipsum uidebatur extare, quod iam in aliud se euacuando congesserat. Non est ergo substantia, per id quod infixus est in limo profundi. Primus enim homo de terræ limo, & secundus Adam in huius limi profundum de cœlis descendens seipsum tanquam ex alto ueniens defixit. Euacuans ergo se, quippe cui substantia non erat, non iam usque ad carnis, uerum etiam usque ad mortis profunda descendit, & omnis in eum terror desæuientis in nos tempestatis incubuit. Cum enim se contra naturæ cœlestis terrenæq; diuersitatem in hanc humum potestatis suæ uirtute defixit, quia ea quæ natura dissident, ad quandam connexionis suæ soliditatem non generis ipsius propinquitate conueniunt, sed potiore uita, quàm confixa sociantur: tunc & pati cœpit & mori posse, per occasum mortis in terram ac in inferna descendens. Sequitur enim: Veni in altitudinem maris & tempestas demersit me.) Imitator ille & dominicæ mortis & temporis Ionas, mari mersus cetoq; susceptus, non tam in mari se, quàm in inferno positum testatur. Clamaui in pressura mea ad deum meum, & exaudiuit de uentre inferorum

Fort. horruit aut se corruit, pro se coniecit

inferorum clamores meos. Et quamuis eum cetus ad speciem infernæ mortis hausisset, ait: Introiuit caput meum in scissuras petrarum, descendi in terram cuius seræ tenaces & æternæ. Sancto etiam Iob post illud uniuersarum passionum gloriosissimum bellum, cum dignus iam esset eloquio diuino scientiaq; naturę, post confracti intra se maris portas, rugientesq; eius in matris suæ uentre terrores, rursum quid etiam in mari significaretur dominus reuelauit, dicens: Venisti autem super fontes abyssi, aut in uestigijs maris ambulasti. Aperiuntur autem tibi præ timore portæ mortis. In uestigijs utiq; maris tanquam in profundo uel altitudine maris portas mortis esse significans. Nam cum profunda maris inferiora sint terræ, necesse est in profundo maris, id est, in inferioribus sedem mortis ostendi. Veniens ergo in hoc profundum maris tempestate demersus est, cuius in anteriori psalmo ita meminit, dicens: Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transierũt. Sed & ille, ut dixi, dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus externisq; terrę feris immanissimus ille maris istius cetus euomuit, haud dissimilis est. Omnes suspensiones tuæ & fluctus tui super me transiebant.) Vsque ad mortis igitur ueniens profundum, mortis ipsius tempestate demersus est, aduersarumq; uirtutũ depressius procellis est, nõ tamen * tactu eorum qui seipsos diabolo præbituri erant uelut ministerij arma peccato; quippe qui & nonnunquam consilia initæ mortis suæ exprobrauerit, & stans in templo sæpe clamauerit, & eleuatis ad deum frequenter oculis intenderit, ut ad unumquodq; diuinitatis suæ opus maximum aspectare intelligeretur ad patrem, ob quod sequitur: Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei, dum spero in deum meum.) Infirmitates nostras suscipiens, portansq; peccata, usu & consuetudine humanæ defatigationis loquutus est. Nempe qui se somno & lassitudini sæpe commisent, etiam usq; ad sitis & esuritionis necessitatem, fauces itaq; eius raucæ sunt, oculiq; defecti. Causam uero maxime clamoris & intentionis oculorum hanc esse docuit, quia speraret in deum, uel cum clamat dicens: Qui credit in me, non in me credit, sed in eum qui me misit: uel cum clamaturus Lazarum uoce magna, eleuatis sursum oculis, ait; Pater gratias tibi ago quia audisti me. Sed illo uel paterni nominis magnificentiam testante, uel humanæ salutis opus moliente, odia in eum multiplicantur incassum. Sequitur enim: Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Conualuerunt qui persequuntur me inimici mei iniuste, quæ nõ rapui tunc exoluere repetebar.) Numerus odientiũ ultra capillos capitis est multiplex, siue ob impiorum copiosam multitudinem, siue quia indigni sint dei cura. Nam Apostolorum capillos cum tanta eorum deo cura esset, scimus esse numeratos; siue quia infidelium numerus ultra numerum sit fidelium. Nam decus capitis in capillis est, & ecclesiæ quæ corpus est Christi, in apostolorum decore omnis ornatus est. Super hoc capitis sui decus odientium est multitudo. Oderunt autem eum gratis, id est, causam odij non habentes, & conualescentes inimici iniuste sunt persecuti. Non enim peccatum egerat, nec dolum habuerat, & ideo quæ non rapuerat, tunc repetebatur exoluere. Cum enim debitor mortis peccatiq; non esset, tanquam peccati & mortis debitor tenebatur, ab his scilicet qui in eo peccati legem, quæ in membris nostris est, exerebant. De peccato enim condemnauit peccatum in carne. In quo quia magnum diuinæ sapientiæ consilium explebat, crucisq; mors in deo stultitia gentibus uidebatur, magnaq; in eo cœlestis terrenæq; spei expectatio inerat, subiecit: Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. Non confundantur in me, qui expectant te domine uirtutum. Non uereantur super me qui quærunt te deus Isaël.) Insipientiæ suæ deus conscius est, & delicta sua abscondita ab eo non sunt. Pœnas scilicet insipientiæ

Fort. *actu

entiæ & delictorum quas non rapuerat repetebatur exoluere. Vſque ad crucis autem ſtultitiam, id eſt, quia ſtultum ſit genribus peccata noſtra ſic ſuſcipi, ut peccator & ſtultus gratis iniuſteq; uexatur. Sed quia ſtultitiam atq; delicta propter ſapientiam noſtram uitamq; ſuſceptat, ut & principem ſeculi iudicaret, & de peccato condemnaret in carne peccatum, cum in ſe, in carne ſcilicet corporis ſui in qua nihil inueniri poterat peccati, ſecundũ quod ait: Ecce ueniet princeps mundi, & non inueniet in me quicquam. Veniens hic mundi princeps nihilq; inueniens, peccati tamen pœnam, id eſt, ius mortis exercuit, per quod humanæ mortis autor, quia in autorem uitæ peccati neſcium mortem molitus ſit, iudicatur. & hæc ſanctorũ expectatio fuit, ut omnis caro redimeretur in Chriſto, ut in eo æternæ reſurrectionis primitiæ exiſterent. Non confundi in ſe eos rogat qui expectent dominum, neq; quærentes deum Iſraël ſuper ſe uereri aut pudere, quia ſuſcipiendæ ab eo carnis tempus deſideratum ſit, ſecundum illud: Multi prophetæ & iuſti cupierunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ auditis uos. Ne quid ergo in ſe imbecillum infirmumq; maneat deprecatur, ne ſpem expectantium infirmitas corporis carniſq; confundat. Pet eum enim & in eo expectatio nobis omnis ad deũ eſt. Et ueniens ergo in corpus, ne in ſe ſanctorum ſpes cõfundatur orat. Quòd autẽ infirmitates noſtras ad ſalutem generis humani ex paterna uoluntate ſuſceperit, quia non uoluntatem ſuam facturus uenerit, ſed uoluntatem eius qui ſe miſerit patris, nunc quoq; per ſubiecta declarat: Quoniam propter te ſuſtinui improperium, operuit reuerentia faciem meam. Extra factus ſum fratribus meis, & hoſpes filijs matris meæ. Quoniam zelus domus tuæ comedit me.) Non fuit ergo in unigenito deo naturalis infirmitas, ſed aſſumpta, quia propter deum hæc improperia ſuſceperit paſſionum. quanquam ne in naturis quidem hominum ineſt neceſſitas aliqua peccati, ſed ex appetitu uoluntatis oblectationeq; uitiorum peccati uſus arripitur. Et ideo dominus non ſe rapuiſſe, quæ ut ſolueret repetebatur oſtendit, quia ea quæ contra naturam ſint deſiderata rapiantur, ſolutis omnibus quadrantem nouiſſimum talium debitorum, & ob hoc orationis dominicæ præſcripto, remitti nobis debita deprecamur. Suſtinuit ergo improperiũ propter deum, dum alienum à natura ſua corpus aſſumit: dum ſecundum Apoſtolum peccatum neſciuit, pater facit eſſe peccatum: dum fit obediens uſq; ad mortem crucis: dum ipſe ex probratur quòd cæteros ſaluans ſe ipſe non ſaluet: dum contumelias ſputorum alaparumq; perpetitur. Hoc igitur pudore coopertus ob deum fit alienus à fratribus ſuis, & filijs matris ſuæ hoſpes efficitur, à uitijs ſcilicet eorum qui ſibi ſecundum carnem conſanguinei habebantur alienus: dum numulariorum menſas templum ingreſſus euertit: dum nundinas ouium ac boum prohibet: dum uendentibus columbas cur domum patris ſui domum fecerint negociationis exprobrat. Zelo enim domus dei peruaſus hæc egit. Eſt autem hæc amoris pij indignatio, ut corũ quos diligimus contumelijs tanquam zelo efferueſcente moueamur. Hoc enim pollutæ domus zelo, ut Euangelium (ſicut ſuperius docui) teſtatũ eſt, turbam omnem ementium ac uendentium templũ ingreſſus eiecit. Zelo autẽ dei etiam uſq; ad mortis ſeueritatem, & finem placuiſſe laudabile eſt. Per hanc igitur exprobratarum his cupiditatum indignationem, omnium in eum maledictorum congeſta conuitia ſunt. Quæcunq; autem in impios dirigi ſolent, hæc in eum opprobria ſunt relara, cum blaſphemus, cum Samaritanus, cum Belzebub, cum dæmonium habens dicitur. Id enim ſubiecit: Et opprobria exprobrantium te ceciderunt ſuper me.) Blaſphemiæ opprobrium ei potius, qui deo contumeliam exprobret ingeritur, ſicuti dæmonij infamia ei magis qui à deo ſit alienus, eſt propria. Quæ cum omnia ei exprobrata ſint propter domus dei zelum, eorum

qui

qui deum exprobrant super eum opprobria congeruntur. Et huius dicti ad Romanos Apostolus scribens sub huius significationis meminit intelligentia. Ipsa enim ieiunij continentia recidit in opprobriũ, cum à diabolo tentatur, cum in templi pinnacula locatur, cum supra montem fertur, cum postremo ad adorandum satanam totius mundi ambitione tentatur. Flet interdum & ingemiscit & tristis est, & id ipsum ad infirmitatis tribuitur exemplũ. Omni deniq; generi hominum & obtrectatio efficitur & canticum. Ipsi enim, qui in portis orandi uictus causa sedebant, obloquuntur & detrahunt, & in eo ebrij psallunt. Hæc autem omnia uel secundum gestorum fidem, uel secundum humanæ consuetudinis modum in se ita gesta esse conqueritur. Et operui in ieiunio animam meam, factum est mihi in opprobrium. Et posui uestimentum meum saccum, & factus sum illis in parabolam. Aduersum me detrahebant qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant uinum.) Fuit itaq; ieiunium ei in opprobrium, quia per esuriendi opprobrium usq; ad adorandi satanæ contumeliã tentatus est. Vestis autem de sacco habitus est luctus. Luctus uero omnis affectus in fletu est. & cum Lazarũ excitaturus lacbrymat, infidelitatẽ humani generis lugebat. In habitu enim luctus, flendi significatur effectus. Quòd autem non Lazarum, cuius & morte lætatur, quem & ex mortuis excitaturus erat fleuerit, omnis ipse euãgelij sermo declarat. Sed cum resurrectionis fidem nullam futuram, in ipso resurrectionis opere fleuisset, fletus eius in parabolam profecit, ut documentum amoris sui in Lazarũ flendo dictus sit præbuisse: & à plerisq; hodie, quia fleuerit, arguatᷣ infirmus. In ebrijs autem psallentibus, & his qui in porta sederent detrahentibus, omnium etiam infirmorum in eum contumeliæ per hanc consuetudinem uulgi docentur. Adeo autem nullum genus hominum de deo tacuisse manifestum est, ut Cleophas ei qui tanquam rerum ignarus causam sermonis interrogaret, respondisse ita scribatur: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in ea in diebus his? Stupor enim est de ignoratione unius in cognitione uniuersorũ. Sed inter has omnium de se & obtrectationes & contumelias, humanæ salutis sacramenta peragebat, & salutem à deo homini quẽ assumpserat deprecatur. Id enim sequitur: Ego uero orationem meam ad te domine tempus beneplaciti deus. In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in ueritate salutis tuę. Eripe me de luto ut non hæream, & de profundo aquarũ. Non me demergat tempestas aquę, neq; absorbeat me profundum, neq; contineat puteus super me os suum.) Cæteris in contumelias & opprobria eius intentis, ipse oratione sua totus ad deum est, susceptas quidem infirmitates nostras in se habens, sed in his quibus afficitur cœlestis erga nos misericordiæ munus exequitur. Neq; inuitus hæc sumens in multitudine misericordiæ, beneplacitum deo esse tempus ostendit. In hoc ergo beneplacito tempore rogat, quia nõ ignorat hanc patris de se prophetiam etiam ab Apostolo Paulo recognitam: Tempore accepto exaudiuit te. Omnia quidem deo pro magnificentia operũ intelligenda sunt, placere quæ gesta sunt, & cum in Genesi scribitur: Et uidit deus quia bona sunt, uitium nullum in rerum relinquitur creaturis. Tametsi quędam humani ingenij corrupta nequitijs sunt, ut ex remedijs uenena, ut ex ferro ensis, ut ex igni conflagratio, ut ex cibis cruditas, ut ebrietas ex uino, ut postremo partes ipsæ & membra corporum ad naturalis utiq; usus utilesq; formatæ, uitiorum se ac criminũ ministeria præbuerunt. Et cum deo cuncta sint placita, beneplacitum tamen tempus hoc est, quo unigenitus deus in sanguine corporis nostri, tanquam inimica ac diffidentia reconciliaturus omnia in cœlis & in terra deo esset: cum multiformis illa dei sapiẽtia alijs occulta temporibus, nullisq; principibus ac magistratibus seculi cognita, ad laudem claritatis dei esset reuelan *

da:cum cohæredes & cõcorporales & comparticipes Christo gentes fierent:cum in eo omnes aduersæ deo uirtutes dehonestarentur: cum mors postquàm in deo esset grassata desineret:cum lex peccati,quæ in carne nostra est tolleretur: cum reuelationem filiorum dei congemiscens omnis creatura speraret: cum in passione unigeniti dei omniũ ante constitutionem mundi causarum & originum consummaretur effectus:principem seculi iudicando,hominem ex peccati lege redimendo:creaturis à corruptionis uanitate cui seruierant liberandis: nequitijs spiritalibus domini morte damnandis:deo in omnibus & per omnes æternitatis munere immortalitatis nostræ claritate laudando. Omnia autem hæc uirtus resurrectionis impleuit, & per primitias ex mortuis ab hominum genere morte depulsa, in autores mortis æternæ mortis pœna decreta est. In se enim ipso principatus & potestates dehonestatas cum fiducia triumphauit. Et ideo post beneplaciti temporis significationem omnis tribuendæ ueræ salutis oratio est, ut ea ipsa salutis ueritas intelligeretur,quæ ex resurrectione speratur. Dehinc qui infixus esset in limo profundi,ut luto non inhæret rogaret,secundũ illud: Quoniam non derelinques animam meam in inferno,nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Qui enim de terra est, & in terram ex qua acceptus est reuertetur, luto & limo quo infixus est inhærebit,naturæ suæ,id est,corporis origine dissolutus. Liberari se etiam ex odientibus se deprecatur, & de profundo aquarum, quia usq; ad animam suam, id est,usq; ad passionem insectantium odia proruperant. Veniens quoq; in altitudinem maris ac tempestate demersus,nunc ne demergatur orat, ut superius assumptæ infirmitatis nostræ professio sit, cum se demersum esse profitetur: nunc uero consciæ suæ salutis fiducia est, cum ne se aquæ tempestas demergat precatur. Nam eiusdem naturę non est,& demersam iam esse,& ne demergatur orare, sed eius quæ per corpus licet mersa,non tamen sit detinenda per spiritum. Et ideo nunc ne absorbeatur profundo, néue super se puteus os suum claudat, precatur. In puteo enim infernæ mortis sedem significari & psalmus alius testis est,cum dicitur: Tu uero domine deduces eos in puteum interitus: demersum hoc profundumq; puteorum in inferna terræ significari demonstrans. Ne contineat ergo super eum puteus os suum postulat. Impossibile enim est deum uitæ, portis inferni detineri. Ac ne in eo quòd mortem nostræ infirmitatis assumpsit secundũ humanam necessitatem aliquid ei ex mortis acerbitate hęreret, ideo subiecit: Exaudi me domine,quoniam suauis est mihi misericordia tua, secundum multitudinem misericordiæ tuæ conspice in me.) Hoc enim in multitudine misericordiæ beneplacitum est tempus, cum in se uniuersorum hominum uitam deus miserans, ut miserator deus uitã esset largiturus ex mortuis, sed qui suauem hanc sibi esse dei misericordiam testabatur, susceptæ tamen infirmitatis nostræ solicitudinem non relaxat, dicens: Ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniam tribulor, uelociter exaudi me. Intende animæ meæ,& libera eam,propter inimicos meos eripe me.) Omnia ut homo patitur & loquitur. Nam ex susceptiõe carnis & puer est, secundum illud: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo cõplacuit animæ meæ. Et citum auxilium tribulationi suæ orat,& intendi in animam suam rogat,ut per id quod in eam intendit deus digna sit liberari. Et hæc quidẽ, ut homo noster obediens usq; ad mortem crucis precatur. Sed cum eripi se propter inimicos suos rogat,consuetudinẽ humanæ & spei & moris excedit. Nemo enim saluus alia magis quàm salutis suæ causa uult esse, & à malis quis eripi se ob id necesse est,ne malis afficiatur optabit. At uero nunc eripi se non sua causa, sed propter inimicos suos,ex his quibus afficitur deposcit, quia hi inimici dehonestandi in se patiente,& triumphandi cum fiducia in se ex mortuis resurgẽte mox essent.

Deniq;

Denique nihil se sua causa agere ac pati consequentibus docet, dicens: Tu enim scis improperium meum & confusionem & uerecundiã meam. In conspectu tuo sunt omnes tribulantes me. Improperium expectauit cor meũ & miseriam.) Superior nõ dispar professio est, cum dicit: Deus tu scis insipientiã meam, & delicta mea à te non sunt absconsa. Contra humanæ enim opinionis errorem, soli deo assumpta magis hæc ab eo infirmitas, quàm naturalis esse erat nota. Et quia propter inimicos suos hæc perpetienda sibi fuerant, per quæ humanæ saluti atque æternitati consulebat, huius beneplaciti temporis testatur affectum, dicens: Improperiũ expectauit cor meum & miseriam, desideratas sibi esse huius temporis significans passiones, secundum illud diuinæ cõmunionis sacramentũ: Desiderio cupiui hoc manducare, quia in his passionis suę desiderijs beneplaciti temporis cõsistebat effectus. Sed pati ad profectũ nostræ salutis expectans, alterius quoque expectationis desiderio detentus est. Sequitur enim: Et sustinui cõmœrentem, & nõ fuit, & cõsolantem, & non inueni.) Commœrentis & cõsolantis non solatium, sed fidem quærit, ut si quis ueniens ex lege, & harum omnium passionum intelligens, prophetiam secum, tanquam in cõsummatione ipsius legis adsisteret, ut postea Paulus adimplens passiones Iesu Christi, & cõsepultus in baptismo, Christum finem esse scit legis. Nam ad cõsummationem humanarum passionũ propheticorumque dictorum, qui gestorum futurus finis erat, idem est & querelarum. Id enim sequitur: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.) Hæc enim ita ut scripta leguntur, expleta sunt. Nam & fel ingestum ei, & aceto potatum euangelia testantur. Oblatum quidem secundum Matthæũ fel renuens: sed secundum Ioannem, ut acetum potaret sitiuit. Locus autem ipse his uerbis est dictus: Post hæc Iesus sciens, quoniam omnia cõsummata sunt, ut impleretur scriptura, ait: Sitio. & erat concha posita aceto plena. Spongiam igitur plenam aceto hysopo admiscentes, obtulerũt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum dixit: Consummatum est. Venerat ad oues perditas domus Israel, & expectans consolantem commœrentemque nõ habuit, non quòd cõsolatione eguit uolens pati atque mori, sed qui secum super totius populi impietate mœreret, & qui seipsum ipsa mœrentis secum salute cõsolaretur, ut omnibus tanto scelere perfunctis solanum in his saltem qui salui fierent acciperet, secundum illud: Et infernis suis cõsolabitur, quia non credente Israel gentes in eum essent credituræ. Verum prophetice non sitisse scribitur, sed ut implerentur omnia, sitisse se dixit, quia cunctæ nostræ quæ in eo fuerunt infirmitates, nõ naturales sunt sed assumptæ. Dehinc ut satisfecisse scripturæ propheticæ nosceretur, potato aceto omnia cõsummata esse testatus est, ut plenitudo legis & prophetarum, qui legem & prophetas cõsummabat, existeret. Iam uero quia intra cõsummationem oblati fellis & potandi aceti consummãda quoque erat passionis totius prophetia, ad ea quæ postea impietatẽ tanti facinoris consecuta sunt sermo se retulit, dicens: Fiat mensa eorũ coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne uideãt, & dorsum eorum perpetuo incurua.) Esse mensam sacrificiorum, ut de lege quæ in se futuri est speciem complexa taceamus, Apostolus testatus est, dicens: Non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. Sed esse mensam scientiæ, cum nonnullis locis cognitum sit, tum etiam in his ipsis dictis id intelligi oportere, idem beatus Apostolus ad Romanos scribens interpres est, cum eos obcæcatos esse ne quid intelligerent testatur. Hæc ergo mensa unde cibus uitæ spiritalis accipitur, coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in retributionem, & in scandalum facta est: cum uel præscripta legis, uel prophetarum uoces ab ecclesiæ uiris ad reuelationem diuini consilij tractantur:

Quõ non naturalis, qui naturam assumpsit.

cum ad assumendæ carnis fidem unigenitus deus in hominis specie, & ab Abraham adoratur, & cum Iacob colluctatus ostēditur: cum ex Iuda princeps ueniens
πατριαὶ idem expectatio gentium nunciatur: cum in Abraham semine omnes patriæ gentium benedicendæ sunt: cum ex Dauid utero æterni regni dominus prædicatur: cum secundum Esaiam, dominus tanquam ouis ad occisionem ductus, nec maxillas ab alapis, nec faciem auertit à sputis: cum secundum Hieremiam, hic deus noster est, qui disciplinis omnibus Israel dilecto suo traditis postea in terris uisus sit, & inter homines conuersatus sit: cum denique de aduentu eius omniū prophetarum dicta conueniunt. Hęc itaque doctrinę mensa uel hic uitalis cibi sermo & laqueus, & captio, & retributio, & scandalum est, cum à nobis deus Iacob esse qui ab his sit crucifixus ostenditur. Hæc enim est retributio tantæ impietatis, ut quod nobis est dei uirtus, his scandalum sit. Nam cum illaqueati captique sint scriptis, intelligentiæ tamen carent sensu, & ideo obscurati sunt oculis ne uideant, idest, ne lumen intelligentiæ contuerentur, quia, secundum euangelium, Omni habēti dabitur, qui autem non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. Indigni uidelicet, qui intelligentiæ sensum ac lumen acceperant, & ideo euangelicæ libertatis scientiam non adepti, perpetuo adhuc legis onere deprimuntur, ut ferant quod sustinere non possunt. Id enim in incuruando dorso per corporaliū operū speciem significatur. Sed hanc eorum obcæcati cordis inscitiam alia etiam debitæ ultionis pœna consequitur: Effunde super eos iram tuam, & animatio iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum nō sit qui inhabitet.) In ira dei pœnæ cōstitutionem, non motum animi ad ultionis uoluntatem exardescentis significari sæpe tractauimus, quam non subito puniturus intenderet, sed in quam pœnam dignus incideret. Mansit autem hæc a prophetis omnibus huic genti impiæ denunciata damnatio. Nam euersa mox ac diruta ciuitate deleti sunt, gloriosissimo illo templi cultu deleto ornatuque detracto. Et ideo habitatione deserta in tabernaculo eorum nullus habitabit. Verum adhuc secundū impietatis incrementa prophetia quoque pœnæ & ultionis extenditur: Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, & nō intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur.) Causam apponendæ iniquitatis super iniquitatem ipsorum, & repellendi eos ne in iustitiam intrarent, & delendis de uiuentium libro nō scribendisque, cum iustis eam esse demonstrans, quod quem deus percusserit, hi persecuti sunt, & super dolorem uulnerum suorum addiderint quod doleret. Et forte nō iniuste quem deus percusserit, persecuti esse uideantur. Ac de his quæ percussa à deo sint, quid sentiri oporteat ante tractandum est, ut quatenus & hæc percussio salutaris, & illa percussio impia sit, possit intelligi. Percussit dominus Sodomam & Gomorram ultimis sceleribus pollutas & abominatas: & inuenio his ad misericordiæ recōciliationem, id quod percussæ sunt profecisse, cum tolerabilius his in die iudicij sit futurū, quàm his ciuitatibus, in quibus de apostolorum pedibus puluis excussus sit. Percussam quoque synagogam Dathan & Abiron plaga dignissima cognitum est, sed in animis eorum ea, quibus maxime peccauerant sanctificata sint opera. Et ne per singula quæ sunt multa discurram, cum & Apostolus in interitum carnis ad salutem spiritus tradat, dominus ipse quid percutiens proficiat, ostēdit dicens: Videte uidete quoniam ego sum, & nō est deus præter me. Et ego interimam, & ego uiuificabo: percutiam & ego sanabo, ut percutiendi causam proficisci ex causa sanationis ostenderet. Percussus ergo est dominus, peccata nostra suscipiens, & pro nobis dolens, ut in eo usque ad infirmitatem crucis mortisque percusso sanitas nobis

per

per resurrectionem ex mortuis redderetur. Percussum autem se, ipse testatus est, commonefaciens discipulos dicti huius: Percutiam pastorem, & dispergent oues gregis. Sed & Apostolus dicti huius significationem haud dissimiliter cõfirmat, dicens: Qui filio suo dilecto nõ pepercit. Non pepercit itaq; dilecto filio suo, quẽ & colonis uineæ non ignarus quod occisuri eum essent, destinauit. Non pepercerat autem primo illi de terrę limo Adę, quem de paradiso post culpam, ne lignum uitæ attingens in ęternitatem pœnæ maneret, eiecit, ut naturam corporis eius Adam è cœlis secũdus assumens, pariq; morte percussus, eam rursus in uitam æternam iam sine pœnæ æternitate reuocaret. Hunc igitur ita à deo percussum persecuti sunt, super dolorem uulnerum dolorem persecutionis huius addẽtes. Pro nobis enim secundum prophetam dolet, & idcirco esse in doloribus ęstimandus est. Quod enim postea nominis sui odium susceperint, quatenus silentiũ resurrectionis pecunia emerint, quibus Apostolos terroribus iniurijsq; uexauerint, cognitũ est. Et quia hæc super dolorem uulnerum addiderunt, apponetur super iniquitatem iniquitas. Appositæ autem iniquitatis pœna est, ne intrent in iustitiam dei, id est, ne concorporales & comparticipes Christo fiant, qui nobis secundum Apostolum iustitiæ sanctificatio, & redemptio à deo factus est. Exclusi uero à iustitiæ ingressu necesse est à libro uiuentium deleantur. Scripti enim erant in Abrahę benedictionibus, cuius semen sicut stellæ cœli, & sicut arena ad oram littoris abundaret. A quo libro cum omnem populum deleri Moses metueret, se primum deleri deprecatus est, optans, ut opinor, secundum Apostolũ anathema pro fratribus suis esse. Et quia super dolorem uulnerum dolorem persecutionis addentes rursum pœnitentiæ locum perdiderunt, deleti de uiuentium libro, ne postea quidem scribi cum iustis meruerunt, ut intelligi possit alius uiuentium, alius liber esse iustorum. Nec ambiguum est eos in uiuentium libro esse, qui antea sine ulla Christi cognitione pie in lege uersati omnia præscripta legis impleuerint, de quibus secundum legem apostolus Paulus ita docuit: Quia qui fecerit ea uiuet in illis. Scribuntur autem in libro iustorum, quibus iustitia Christus est factus. Iustus enim ex fide uiuit. Quo de libro ad Apostolos dominus ita loquitur, dicens: Gaudete & exultate, quia nomina uestra scripta sunt in cœlo. Et idcirco duplex significantia delendorum de libro uiuentium, & non scribendorum in libro iustorum fuit, quia post librum uiuentium liber esset reliquus iustorum. Apostolis autem hinc magnæ gratulationis causa suggeritur, quia plus sit in libro scriptos esse iustorũ, quàm de uiuentium libro non esse deletos. Tenet autem in se eum confessionis modum, quem in nobis esse oportet fidei, ut in eo tam natura hominis, quàm natura dei cognita sit. In forma enim serui ueniens, euacuauit se à dei forma. Nam in forma hominis existere, manens in dei forma potuit: aboleri autem dei forma, ut tantum serui esset forma, non potuit. Ipse enim est & se ex forma dei inaniens, & formam hominis assumens, quia neq; euacuatio illa ex dei forma naturæ cœlestis interitus est, neq; formæ seruilis assumptio, tanquam geminæ originis conditionisq; natura est: cum id quod assumptum est, non proprietas interior sit, sed exterior accessio, quod ipsum cõsequẽtibus docet, dicens: Pauper & dolens sum ego, & salus uultus tui deus suscepit me. Pauper est, qui secundum Apostolum cum esset omniũ diues, seipsum ut nos ditesceremus paupertauit: dolens est, qui secundum prophetam pro nobis dolet. Sed hunc pauperem ac dolentem salus ea quæ uultus dei est, suscepit. Forma & uultus & facies & imago non differunt. Id ipsum enim in utroq; horum significari communis est sensus. Hinc igitur pauperem in salutem uultus dei, qui forma dei est, suscepit, id est, assumptum hominem unigenitus deus, qui imago inuisibilis dei est in æternitatis suæ uita, quæ in deo

salus esse intelligitur, collocauit. Omnis enim lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est, id est, susceptus homo in naturã diuinitatis acceptus. Esse autem in eo finem legis, & sacrificium laudis euangelica confessio est, ita ut hostiarum sanguine ex oblatione cessante sacrificium gratiæ laudisq; prælatum sit. Hoc enim isto paupere & dolente in salutem uultus dei formæ quæ suscepta cõtinuatur. & sequitur: Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude. Et placebit deo super uitulum nouellum cornua producentem & ungulas.) Hęc itaq; laudatio nominis dei, laudisq; ipsius magnificatio super uitulum nouellum placebit. Talis enim ante in lege pro peccato offerebatur, cuius ętatem per terrena ungularum & cornuum incrementa significat. Placebit ergo super uitulum peccati honor laudis, secundum illud: Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter in quo ostendam illi salutare dei. Iter igitur ostendendi salutaris dei in laudis sacrificio, & ipsum in consequentibus psalmus ostendit. Nam post placituram magnificentiam laudis super uitulum nouellum, subiecit: Videant pauperes & lætentur, & quærite deum, & uiuet anima uestra. Quoniam exaudiuit pauperem dominus, & uinctos suos non despexit.) Hoc scilicet tempus lætentur uidentes, cuius sacrificium in laude sit, quia illic ostendetur salutare dei. Et ideo deus ab his ad uitã animæ quæret. Carnis enim & corporis timeri iudicem uetuit, quia animam in gehennam mittere solus potens sit deus. Quærẽdi autem dei ad uitam animæ ea causa est, quia exaudiuit deus pauperem, eum scilicet qui se pauperauit, ut nos ditesceremus, quem in salutem uultus sui suscepit, in quo nobis peccata donauit, nõ spernens uinctos suos, siue qui uincti sunt Christi, ut Paulus in uinculis gloriatur, siue quos satanas peccatis uinctos ut armatus & præpotens obtinebat, secundum illud: Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Lætentur ergo in his quæ uident pauperes, quia scriptum est: Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cœlorum. Et quia his qui pauperes spiritu sunt in cœlorum regno constituris, creatura omnis congemiscens & dolens in gloria filiorum dei liberanda est, uanitati non sua sponte subiecta, nunc quoq; ob lætantes pauperes uitamq; quærentes, exauditumq; pauperem uinctosq; non spretos ipsa illa ad laudem dei expectãs reuelationem gloriæ, pauperum creatura aduocatur.

Laudent eum cœli & terra, mare, & omnia repentia in eo.) Sub horũ elementorum commemoratione creaturarum omnium liberandarũ sensum mentemq; significans, ut dum cœlũ & terra & mare dicitur, cognoscãtur domino Iesu Christo cœlestia & terrestria & inferna genu flectere. In his enim quę in mari repunt, cum tamen in aquatilibus natatus magis sit ex natura quàm reptio, ea quæ in inferis degunt docentur, cum profundũ maris sedem intelligamus inferni. Causam autem adhuc cur cœlum & terra & mare deum laudent, ostendit dicens: Quoniam dominus saluificauit Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudę, & inhabitabunt in ea, & hæreditabunt terram. Et semen seruorum eius possidebit eam, & qui diligunt nomen eius inhabitabunt eam.) Laus uniuersa ex rerum admirabilitate proficiscitur. Tum enim aliquid laude dignum uidetur, cum opus ipsum ita magnificum atq; præclarum est, ut & prudentiam ac uirtutem gerentis & gestorum decus usumq; contineat. Quòd itaq; sensum atq; opinionem ingenij communis excellat, id per admirationẽ sui meretur ad laudem. Cœlum ergo quod tanto ornatu distinctum impletumq; est, tantosq; motus atq; cursus incredibili constantia ac uarietate conseruat, ut annum inter hyemem caloremq; æstatis temperatis autumni & ueris temporibus moderetur & finiat, terra autem quæ supernis inumbrata naturis, uel complexa in sese, uel suscepta sinu semina & contineat & alat, & fœcundet secundũ uniuscuiusq; generis naturã, usu ac maturitate consolidet,

mate

mare autem quod uitæ nostræ modo, nunc hausto spiritu, nunc refuso animetur & maneat, motuq; in tanta sui uarietate rationibus se lunaris incremẽti detrimentiq; moderetur, & profunda infinitaq; sui obice mentem humanæ opinionis excedat, ut neq; quid extra, neq; quid intra sit sensu persequente capiamus, in his tamen tantis tamq; admirabilibus rerum naturarumq; uirtutibus in deo, hoc quod Sion salua sit, ciuitatesq; Iudæ ędificandæ sint, cœli, terra, maria laudabũt, humana utiq; opera & caduca, & ipso tempore ac uetustate soluenda. Quòd si extructas eas esse ut sint, laude sit dignum, nónne magis cõseruatas eas esse ne destruerentur proficeret ad laudem? Non ergo hæ maximæ utiq; præstantissimæq; rerum omnium, uel magis quibus uniuersæ res contineantur alanturq; naturæ maris, terræ & cœli ad inanium pœnæ ac leuium operum laudem aduocãtur, id est, quia Sion saluificata sit, extructæq; Iudææ ciuitates, quas post Babyloniorũ Antiochiq; uictoriã bellum quoq; Romani regis absumeret. Dehinc ipsam hanc inopem impiamq; sententiã, rei quoq; communis scientia & ratio cõdemnat. Nam ob id ædificari ciuitates Iudææ propheticus sermo declarat, ut in ea quæ salua facta sit Sion inhabitet. Et quid hic secundum humanas extructiones ciuitatumq; fabricas intelligẽtiæ loci est? cum neq; in ædificandis his laus ulla sit, quæ sint postea destruendæ, neq; ratio & natura patiatur ædificari ob id ciuitates, ut inhabitent ciuitatem. Est autem digna planè deo laus cœli & terræ ac maris confessione tribuenda, quòd illa filia Sion quæ inuecta in Hierusalem tanto præeuntium sequentiumq; comitatu salua per deum sit, in quam angeli concupiscunt, in quam creatura omnis gemens dolensq; prospectat, in qua æternitatis nostræ gloriã laudemq; speculamur, in qua ædificatæ ecclesiarum ciuitates manebunt. Sion enim licet colliculus templo quod in Hierusalem fuit iunctus sit, tamen secundum interpretationem ex Hebræo in Latinum Græcumq; sermonem speculatio dicitur. In hoc ergo corpore domini, quod resurrexit ex mortuis, quod à dextris uirtùtis cõsedit, quod in gloria dei patris est, spem nostram uitamq; speculamur. Et quia reuelationem nostræ in eo claritatis & ipsa in eandem liberãda creatura omnis expectat, salutem huius Sion sub significatione cœli & terræ & maris laudat, quia omnia in cœlis & in terra pacificata & reconciliata per eam deo sint, quia in resurrectionis gloriam, cuius spem in ipso ex mortuis resurgente speculamur, peccatũ, mors, corruptio à uita & immortalitate deuorata sint & exhausta. Nam si super unius peccatoris pœnitentia magnum in cœlis gaudium est angelorum, quanto magis in totius mundi reconciliatione lætitia sit? Et quia in finem pro his qui immutabuntur est psalmus, Iudææ etiam ciuitates, ut in Sion inhabitẽt, ædificandæ esse laudantur. Et ciuitates ipsas conuentus hominum esse quis dubitet? ecclesias uero ex conuentu plebium effici notum est. In hac ergo Sion, quæ illam in se etiam primituorum conscriptorum in cœlis, complexaq; sit ciuitatem, habitatio nostra perficitur, qui ut semen Abrahæ, ita & semen Iudæ manemus. Non enim qui in carne Iudæus, sed qui in spiritu. Ob quod in his nostris conuentibus ciuitates quoq; Iudæ sumus. Ac ne sibi Israel impius ciuitatũ Iudææ gloriam eo quòd secundum carnem seruorum dei semen est uendicaret, eorum hæreditatem, eorum habitationem in Sion esse demonstrat, qui nomen domini diligant, ut pietatis magis sit, non generis electio, quia præstet omnibus charitas dei, quæ in Christo est: & Petrum nihil aliud quàm utrum se amaret interrogat dominus noster Iesus Christus dei filius, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

In finem psalmus Dauid in rememoratione, eo quòd saluum me fecit dominus. PSALMVS LXIX

Omine deus in adiutorium meũ intende, domine ad adiuuandum me festina. Confundãtur & reuereantur qui quærũt animã meam. Auertantur retrorsum & erubescãr, qui cogitãt mihi mala. Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge euge. Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te, & dicant semper magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum. Ego uero egenus & pauper sum, deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus esto domine, ne tardaueris.

Lius hic in rememoratione psalmus est: nam trigesimoseptimo eadem inscriptio est. Ex ipsa autem uerbi huius significatione usuq; communi quòd in rememoratione præscribi intelligendũ sit, edocemur. Nam rememorationis precatio ei competit, qui se incidere in obliuionẽ eius à quo uel auxiliũ uel ueniam expectat pertimescit, & aut sui ad salutem commemorationem fieri desiderat, aut eorum ad pœnam, qui sibi semper infesti sunt. Et quidem in anteriori superscriptionis ipsius psalmo de uenia & salute tractatũ est, qui totus ex persona dolentis domini pro nobis portantisq; peccata nostra consistit. In hoc uero necessitas poscẽdæ ueniæ nõ relicta est, quia tam superior & contiguus huic psalmus saluificatæ Sion, ędificatarumq; ciuitatum Iudęæ laude conclusus est. Sed in eo rememoratio in impios ultionis est, & retributionis in sanctos. Et quia nõ illi Dauid, sed in illũ Dauid psalmus in finem est secundũ æditam in anterioribus ex nominis proprietate rationem, ex persona domini tractabitur, ut ipso psalmi fine noscetur: Domine deus in adiutoriũ meum intende.) Præconfessionis hæc uox est, adiutorium à domino & deo sperare, sed plus hic quàm in deprecationibus sperandi auxilij solet esse, sermo significat. Videri enim id potest, ut qui in adiutorium positus sit super potentem, nunc in adiutorium in quod positus est, ut intendatur orare. Et quis hic sit nõ ambigitur ex psalmo, in quo ut est scriptum: Posui adiutorium meum super potentem, & exaltaui electũ de plebe mea, inueni Dauid seruũ meum. Et ne aliquid in illum Dauid Iesse referri posset, adiecit: Et ego primogenitum ponam eum, excelsum super reges terræ. At ne quod primogenitus est, ad primitias indulti ei à deo regni trahi posset, id quod soli domino Iesu Christo proprium esset ostendit dicens: Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta manet in æternũ, & testis in cœlo fidelis. Nunc ergo qui aduersum potentem positus sit adiutor, & qui intendi in adiutorium suum precatur, pœnam in eos qui sibi aduersantur expostulat, dicens: Confundantur & reuereantur qui quærunt animam meam. Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala. Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge euge.) Ex uerbis loquelæ sermonis nostri diuinus sermo pendẽdus est. Pudor & confusio ex dedecore est, auersio ex repulsa est. Reditus uero in noua loca magis ꝙ in ea unde digressio est. Qui quærũt animam sancti huius, qui in adiutorium suum orauit dominum cõfundentur, post etiam auertentur nõ in alia, sed in eadem. Et idem est dictorum ordo qui & rerum. Confundẽtur iusti animam quærendo, quem cum peremerint, scient quoniam deus uitæ & resurrectionis est dominus. Ac deinde auertẽtur, ne occurrãt cum sanctis obuiã Christo in nubibus rapti. Postremo auersi nõ ibunt in aliena loca. Surgẽtes enim impij ex mortuis, rursum detrudentur in infima terræ unde emerserãt. Nam, ut Apostolus ait: Omnis quidẽ caro resurget, sed nõ omnis demutabitur. Resurget autẽ, quia in carne siue bona siue mala egerint recipere constitutũ est. Ergo & quærentes animã iusti, &

euge

euge euge dicentes,& cõfundentur & reuertentur in resurrectione,cõfundentur inquã ad iudicium reuocati. Euge euge autẽ iusto dixisse constat, qui dixerunt: Saluos fecit alios,se ipse saluare nõ potest. Sed post hanc malorũ pœnam, quia re memorationis erat psalmus, pro sanctorũ quoq; fuit spebus orandum. Sequitur enim: Exultent & lætetur in te omnes qui quęrũt te & dicãt semper,magnifice tur deus,qui diligunt salutare tuum.) Vt confusio & reuerẽtia iusti animã quærentibus,ita exultatio & lætitia quærentibus deum, quia secundũ prophetam resurgent alij in cõfusionem,alij in lætitiam. Et ut retrorsum erubescentes auertentur, qui mala cogitãt,qui dicunt euge euge,ita qui salutare dei diligũt,ad cõfessionem magnificentiæ dei proficiunt,ut ex gratia indultæ sibi à deo exultationis,laudis confessio augeatur. Non enim aliquo deus qui idem atq; æternus est indiget, aut quicquam in rerum naturis & mentiũ opinionibus est quod expectet. Quod enim incremento demutabile est, id detrimento sæpe mutatur. Deus autem qui idem origo & causa gignẽtibus est,ad æternæ beatitudinis naturam sibi ipse sufficiens,nihil extra uel ultra quod sibi desit,ne aliunde expetat,dereliquit. Magnificatur autem per beneficiorum suorum incrementa nobiscum,cum magnificentia eius & commodorum nostrorum sensu ac iocũditate & referendæ gratiæ, laus de cumulatur. Ergo quotiescunq; magnificatur dominus, toties aut optandi nobis à deo muneris uota sunt, aut sumpti perceptiq; confessio est, magnificentiæ eius laude nobiscum per commodorum nostrorum incrementa nascente. Oportuit autem psalmum qui rememorationis in finem est, digno rememorationis fine concludi. Sequitur enim: Ego autẽ egenus & pauper sum, deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus es tu domine,ne tardaueris.) Neq; regis dignitati neque regni,summæ paupertatis atq; inopiæ professio congruit,sed eius uox est, qui ut nos ditesceremus pauperem se præstitit, cui ne ad supremam quidem cœnam, nisi quæsita & aliena domus fuerit. Auxilium pro nobis itaq; rogat. In forma enim serui,obediens usq; ad mortem factus est. Citum quoq; auxilium ut liberetur orat, in quo nullius morationis tarditas sit, qui & ipsas passionis moras non ferens,proditori dixerit: Fac quod facis cito,memorari in se susceptæ carnis infirmitatem,ut liberetur paterni numinis uirtute festinat.

PSALMVS CXVIII ℵ Aleph

Eati immaculati in uia qui ambulãt &c. Vsq; ibi:derelinquas usq; quaque.) Qui ad doctrinam rationalis & perfectæ prudentiæ pręparantur,ab ipsis statim literarum elementis docendi sunt, ut perfectam ueram q; rationem tanq; ab exordio primæ institutionis consequantur. Sciens istud sanctus Paulus apostolus eam solã ueram atq; utilis doctrinæ esse prudentiã,quæ ab ætatis initijs atq; ab infantiæ ipsius inchoaretur exordijs, hæc ad Timotheum inter magna atq; præclara fidei studijq; præconia,in secunda epistola scribit:Tu uero permane in his quæ didicisti & credidisti, & sciens à quibus didicisti, & quod ab infantia sacras literas nosti,quæ te possunt instruere in salutem. Hoc propter præsentem psalmum ita dictum sit,ut quo cum cognitio ueritatis ad eruditionẽ humanæ ignorantiæ esset edenda per ipsa literarum atq; elementorum initia,doctrinæ ordo est distributus. Secundum enim Hebręorũ literas singulis octonis uersibus singulæ literę præferũtur. Est aũt omnis numerus uersuũ incentum septuaginta octo uersibus. Nam cum ex uiginti duabus literis omnis Hebręus sermo coueniat,& octonos uersus literę singulę explicent,numerus iste uersuũ octonis partibus multiplicatus expletur. Hanc igitur extitisse causam existimo,ut per literas totius istius psalmi ordo decurreret,ut sicut paruuli & imperiti & ad legẽdũ imbuendi,hæc primum per quę sibi uerba

contexta

contexta sunt literarum elementa cognoscerent, ita & humana ignoratio ad mores, ad disciplinam, ad cognitionem dei per hunc singularum literarum octonarium numerum ipsis ueluti infantulis doctrinę initijs erudiretur. arduũ enim & difficillimum est, hominem per se ipsum ui per seculiq; doctores rationem præceptorum cœlestium cõsequi: nec naturæ nostrę recipit infirmitas, diuinis institutis nisi per eius gratiam, quæ hæc ipsi dederit, eruditi. Nanq; qui simpliciter ea quæ inter manus sibi inciderint legunt, existimant nihil differentiæ in uerbis, nihil in nominibus, nihil in rebus existere. Sed si istud cõmunis colloquij sermo nõ patitur, ut sub diuersis rerum nuncupationibus, nisi diuersa significata esse intelligãtur, nunquid dei eloquia tam imperita & tam cõfusa esse credimus, ut aut inopia uerborum, quibus iterantur laborauerint, aut distinctionum genera nescierint? Plures enim cum audiunt legem, iustificationem, præcepta, testimonia, iudicia, quæ omnia Moses sub diuersa uniuscuiusq; generis uirtute disposuit, unũ atq; idem esse existimant, ignorantes aliud legem, aliud iustificationem, aliud præceptum, aliud testimonium, aliud esse iudicium, quæ multum à se differre & discrepare testis nobis est octauus decimus psalmus, quo continetur proprietas uniuscuiusq; & nuncupationis & generis. Lex enim immaculata conuertens animas, testimonium domini fidele erudiens paruulos. Iustitiæ domini rectæ lætificantes corda, præceptũ domini lucidum illuminans oculos. Timor domini sanctus permanens in seculũ seculi, iudicia domini uera iustificata in semetipsa. Sunt ergo distantiæ in singulis quibusq; rebus: & prudentis atq; intelligentis uiri est, in quæ scripta sunt discernere, ubi lex, ubi præceptum, ubi testimoniũ, ubi iustificationes, ubi iudicia constituta sint, ne illa quæ sermo propheticus mirabili uniuscuiusq; proprietate distinxit, ea ignorãtiæ nostræ infirmitas indocta imperitiæ opinione confundat. Itaq; per literas singulas hæc omnia maximus & ultra cæteros copiosissimus psalmus iste discreuit, ut per hæc uerborum elementa credendi & uiuendi & erudiendi in domini doctrina ratio, distinctio doceretur. Plures autem arbitrãtur, simplicitatem fidei ad absolutam æternitatis spem posse sufficere, tanq; innocentiæ, secundum iudicium seculi, studium doctrinæ cœlestis nõ egeat institutis. Et quia aliter se res habet, idcirco nunc uiuendi in deo innocenter, & in innocentia religiose manendi cognitio multa cum copia prophetici sermonis exposita est, quia difficile est quenq; per semetipsum, id est, per seculi instituta, hanc innocentiæ religiosæ cognitionem ad uerum usum uitæ piæ & innocentis adipisci. Nouit etiam infirmam per se esse humanã naturam Apostolus ad hanc uiuẽdi scientiã capessendam. Nam cum de charismatum & munerũ dei donis doceret, cum primum sermonem sapientiæ prætulisset, statim sermonem scientiæ subiecit. Hoc enim scientiæ, post sapientiæ sequens à deo donum dei est, quia usus sapientiæ in usu scientiæ perfectus est. Occurrit autẽ in præsenti psalmo etiã ea nobis difficultas, quòd cum duos tantũ psalmos accepimus per literas Hebræas cõscriptos, id est, centesimum undecimum atq; duodecimũ, ita ut à prima usq; uigesimã secundam secundum Hebræos literã uersuum numerus cõueniret, uersusq; singuli à singulorum elementorũ inuijs inchoarẽtur, in hoc nũc psalmos octonos uersus elementa singula obtinerẽt. Sed cum omnia uiuẽdi, credendi & placendi deo præcepta con

Ogdoas tinerentur in psalmo, in eo numero omnia literarũ initia cõtinentur, qui maxime secundũ plenã & religiosam eiusdem numeri uirtutẽ primus omniũ cõuenientiũ in se undiq; partiũ æqualitate perfectus est. Primum etenim per duas in se partes ex partibus coæqualis, tum deinde per quatuor æque partes conuenit. Et uirtutes psalmorũ, q in hoc numero uel singulari uel multiplicato collocati sunt, docẽt numeri huius esse sanctã & religiosam plenitudinẽ. Hic aũt numerus etiam in lege

sanctus

sanctus est. Iussum enim est ut qui natus esset, in octauo signũ circuncisionis acciperet. Hæc etiam in circuncisione domini ratio seruata est, & in hoc dierum numero cum ipse circuncisione non egeret, oblatus in templo est, ut in corpore eius humanę carnis recideretur infirmitas. Hic etiã numerus omnia genera pecudum ut digna sacrificijs habeantur, enunciat, octaua enim die iubentur offerri. Et in hoc numero diluuij diebus origo rursum humanæ generationis eligitur. Cõsummatio igitur nunc doctrinæ & eruditionis nostræ sub perfecti huius numeri absolutione per singula elementa concluditur, antequam neq; mundi deo hostia fuit, neq; in generis familia quis cessante circũcisione susceptus est, & ex quo rursum iterandæ generationis cœpit exordiũ. Primæ igitur literæ hi uersus sunt: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.) Dictorũ ordo non negligẽdus est, qui si non diligenter à nobis cognoscitur, neq; dispositæ quidem beatitudinis ordinẽ consequemur. Non enim primũ beati scrutantes testimonia, sed primũ beati immaculati in uia. Prius enim est cõfirmatis moribus, & in innocentiæ studijs ex communi probitatis honestate compositis uiam ueritatis ingredi, sequens deinde est scrutari dei testimonia, & expurgato emundatoq; animo ad inuestiganda adesse. Ordinis autem huius & alius propheta nõ immemor est, dicens: Serite in iustitia uosmetipsos, & metite uos in fructũ uitæ, & illuminate uos in lumine scientiæ. Non illuminatio primũ, sed satio nostra præceptũ est, & cum ante nosmetipsos, id est, uitæ nostræ usum in spem fructuũ seuerimus. Deinde cum quæ sata sunt messuerimus, tunc nos lumine scientiæ illuminemur. Tenendus igitur hic ordo est sationis, messis & illuminationis. Plures enim nostrũ illuminari se priusq; serere ac metere festinãt, cum satio atq; messis quædã cõsequendi luminis præparatio sit. Prima igitur hæc beatitudo est, beatos esse qui immaculati in uia sint. Sed nõ in uia fortuita & incerta & inerratica, sed in uia in qua in lege domini ambulat. Plures enim utilem & necessariã uiam esse se ingressos existimãt, sed immaculati in uia non erunt, quia nõ in lege domini ambulãt. Sed uia hæc non solũ ineunda est, sed etiam peragenda est. Nemo enim dum in uia est, id ad quod per uiam tendit obtinuit. Beatus Paulus ait: Non quod iam acceperim aut perfectus sim, sequor autẽ si apprehendam, in quo & apprehensus sum à Christo. Ergo adhuc ille pergebat, ea quæ retro sunt obliuiscens, in his aũt quæ in priora sunt se extendens. Itaq; uiam hanc agens beatus est, qui cum obliuione prȩteritorũ in futurorũ spem extenditur. Et quæ uia sit in qua unusquisq; ambulãs beatus sit, dominus docet dicens: Ego sum uia. Quisquis igitur in præceptis eius institerit, hic beatus est, dum uitia carnis coercet, dum animi petulantiã edomat, dum auaritiæ famem uincit, dum terrenorũ honorum gloriã euitat. Quisquis ergo in his manserit, hic est immaculatus in uia, & in lege domini ambulans. Adiectio autem ea qua dictũ est, in lege domini, nõ est ociosa. Est enim et peccati lex de qua ait beatus Apostolus: Video aliam legẽ in mẽbris meis contramilitantẽ legi mentis meę, & captiuũ me ducentem in legem peccati. Ergo quia & lex peccati esset, idcirco domini lex dicta est. Nisi enim & lex exterior, non cum adiectione proprietatis legem domini propheticus sermo dixisset. Sequens deinde uersus est primæ literæ: Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.) In primo uersu est: Qui ambulant in lege domini. in secundo: Qui scrutantur testimonia eius. In quarto, quia tertius supplementũ dedit, secundo de mandatis ait dicens: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.) In quinto de iustificatione: Utinam dirigãtur uię meæ ad custodiendas iustificationes tuas.) In sexto rursum de mandatorum effectibus: Non confundar cum respicio in mandata tua. In septimo de iudicijs: Confitebor

Aleph

fitebor in directione cordis in eo quod didici iudicia tua. In octauo de iustificatione iustificationes tuas domine custodiam, non me derelinquas usquequaq; nimis.) Si ergo aliud lex, aliud præceptum, aliud iudiciũ, aliud iustificatio, aliud testimonium, necessarium est ab eo qui hæc omnia constituit & condidit, intelligentiæ gratiam nos & munus orare. Totum autem hoc in se habet legis nuncupationem. Quid ergo est lex? umbra scilicet (ut Apostolus ait) futurorũ. Quod de cæteris scriptum nunquam est, sui ut futurorũ umbra sit, aut iustificatio, aut testimonia, aut mandata, sed tantum legi id proprium est (ut Apostolus in pluribus docet) non secundum literæ intelligentiam legem esse tractandam, sed secundũ spiritalem doctrinam futurorum in ea umbram esse noscendam. Ait enim: Non obturabis os boui trituranti. Et adiecit: Nunquid pecudum deo cura est? An non propter nos dicta scriptaq; sunt. Et rursum: Legem legentes non audistis quòd Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, & unum ex libera: Sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est: qui autem ex libera, secundũ repromissionem: & quia lex futurorum umbra est, adiecit, quæ sunt. Hæc enim sunt duo testamenta. Ergo quæcunq; doctrinarum spiritalium umbra complexa est, hæc lex esse dicẽda est, quia lex & spiritalis & umbra est futurorum. Mandatũ autem domini est, in quo obseruatio præceptorum & custodia continetur, ut illud: Non occides, non mœchaberis, & cætera horum similia. Et quia hæc simplicia & splendida sunt, nosq; in uerum lumen per obseruantiam sui diligentia, idcirco ita dictum est: Præceptum domini lucidum, illuminãs oculos. De lege autẽ non cõuenerat ista dixisse quæ per umbram futurorum aucta est, & animas per futurorũ cognitionem conuertens, mandatum autem per obseruantiam sui illuminans. Ergo quia beati sunt scrutantes testimonia dei, & aliud legem, aliud mandatũ, aliud testimonia esse, sicut cætera diximus, quæ hæc sint dei testimonia noscendum est. Legis enim totius liber sub testimonijs datus est. Cœlum nanq; & terrã Moses librum testamenti traditurus in testimonium aduocauit. Sunt & plurima in causa testimoniorum constituta, cum Iacob ait: Testimonium erit uobis collis iste, & testimonium erit lapis iste, & in Iesu scriptum est: Duodecim lapides tollite, ut sint hi in testimonium filijs uestris. Curato etiam leproso dominus ait: Offer munus tuũ in testimonium quod constituit Moses illis. Apostolus plura ad Timotheum per epistolam loquens denunciat sub testibus dicens: In cõspectu multorum testium denuncio tibi, & in cõspectu dei uiuificantis omnia, & Iesu Christi & electorũ angelorum, ut hæc custodias. Plura igitur & innumerabilia sunt dei testimonia, quæ si quis scrutari per cognitionem legis, prophetarum, apostolorum, euangeliorum uellet, in beatitudine permaneret, neq; uelut uacuo & solitario orbe uiuens sciret se nisi sub teste peccare. Plena sunt enim omnia diuinis testimonijs, & omne hoc uacuum quod putatur, repletum est angelis dei, nihilq; quod non hæc diuinorum ministeriorum frequentia incolat. Horum itaq; cognitionem per doctrinã quis adeptus, scit se sub testibus uiuere. Et cum natura humanæ infirmitatis procliuis ad uitia est, refugit tamen uel sub teste peccare, quod ipsum docet nos cõmunis consuetudinis ratio. Quis enim furari sub teste non metuit? Quis ad scelus nisi secretum elegit? quis ad adulteriũ non aut solitudinem aut noctem optauit? Et si quando incalescentibus uitijs iam ad crimen animus promptus est, tamen furor insanientis uoluntatis occursu testis coercetur, & in sese abruptam humanæ petulantiæ naturam nõnunquam intercessio repentina reuocauit. Si ergo metu intercessionis iam præsumptum animo facinus demoratur, quid Christianum hominem agere cõueniet, scientem se tot undiq; spiritalium uirtutum testimonijs, non dico operum suorũ, sed ipsius tantũ uoluntatis obsessum? Nonne cum in aliquã tur-

bidæ

bidæ affectionis uolũtatem infirmitas nostræ aculeis commouetur, metuimus adsistentes undiq; nobis choros angelorum, & plenũ ministerijs cœlestibus mundum: Si enim angeli paruulorum patrem nostrum quotidie uident, qui in cœlis est, possumus testimonia eorum metuere, quos & uobiscum manere, & deo quotidie scimus adsistere. Quinetiam ipsum diabolicũ illum, per quem ipsa illa uitiorum nostrorum incentiua præbentur, suosque omnes testes metuere debemus, puncto temporis omnem amplitudinem mundi huius obeuntẽ. Cui dulce est peccare nos, ut peccatorũ nostrorum testimonio glorietur. Est enim eius hæc propria calliditas, instigare ad peccandum, & arguere peccãtes, dictum est enim: An nescitis quia adest diabolus accusator fratrum uestrorum, & quia hæ sunt aduersariæ nobis uirtutes: In testimonio cum cæteris permanẽres, de sanctis tantum prophetam meminisse dignũ fuit dicentem: Beati scrutantes testimonia tua nõ aliena scilicet, sed illa quæ dei sunt.) Non negligens autem testimoniorum dei oportere? esse scrutatio, ob quod dictum est: In toto corde exquirũt eum. Non pro parte studium cœlesti doctrinæ adhibendum est, sed toto corde dei testimonia inquirenda sunt, ut quia sunt & alia quæ dei non sunt, ea quæ dei dicimus esse, non auocato in alia negocia corde hæc scrutemur. Succedit deinde hic uersus: Non enim qui operantur iniquitatem, in uijs eius ambulauerunt.) In primo uersu singulariter uia commemoratur, in hoc tertio plures: ex quo intelligẽdum, ẽst per multas uias ad unam perueniri, in qua quisq; immaculatus si sit hic, beatus est. De pluribus mis autem uijs atq; una Hieremias paria testatus est dicens: State in uijs & interrogate uias domini æternales, & quærite quæ sit uia bona. In plurimis ergo uijs standum est, & plurimæ interrogandæ sunt, & hæ quidem plures & domini sunt & æternales, & in his cernendum est quæ sit uia optima. Viæ plures sunt, & pluri ma dei mandata, plures prophetæ per quos omnes in unam uiam pergitur, sed in his operarij iniquitatis non ambulauerunt. Nam si in eis mansissent, usque ad optimam illam noui testamenti uiam peruenirent. Est uia per Mosen, est per Iesum, est per Dauid, est per Esaiam, est per Hieremiam, est per Apostolos, per has omnes ad eum necesse est peruenire, qui dixit: Ego sum uia, & nemo uenit ad patrem nisi per me. Simile quiddam sub margaritæ nomine dictum esse intelligendum est. Multarum enim margaritarum negociatorem oportet ut unam margaritam multi precij consequatur. De margaritis uero cum sit sermo, sufficit ad honorem earum quod margaritæ sint nuncupatæ. Vna autem illa margarita quæ reperta est, magni esse precij dicitur. Ita & cũ de uijs plurimis prophetatur, quod & dominĩ & æternales sunt dictæ. Cum autem in his uijs quæritur quæ sit utilis uia, ea quæ reperta est optima prædicatur. Ergo quamuis uel illæ uiæ æternales sint, uel margaritæ ipsæ suo nomine honorabiles sint, in multis uijs standum est, ut bona uia reperiatur, & uendendæ omnes margaritę sunt, ut ea quæ multi precij est reperta ematur. Dehinc cõsequitur hic uersus: Tu mãdasti mandata tua custodiri nimis.) Superius cõmemorauimus aliud significare mandata, aliud legem. Et de lege, quantum arbitror, Apostolus nobis testis fuit, quia umbra sit futurorum, in qua species ueritatis tanq; corpus in umbra describitur. Mandatum uero est, quod per obseruantiam implendum est, ut illud: Non mœchaberis, & nõ occides. Non enim in eo species futuræ imaginis continetur, sed præsentem operationis habet effectum. Tu mandasti mãdata tua custodiri ualde. Nihil igitur dissoluto animo, nihil incurioso agendum est, sed solliciti atq; anxios curam mandatorum dei exequi nos oportet, ut id quod agimus, in profectũ fidei nostræ, in reuerẽtiam eius cuius negociũ agimus exequamur. Cęterum si aliquid remissa uoluntate & occupata in res alias cogitatione egerimus, officia quidem corporis in

Diuersæ uiæ domini.

agendo occupabuntur, sed deuotionis meritũ per negligentiã non consequemur.

Vtinam dirigantur uiæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.) Habemus nunc post mandatorũ custodiam etiam iustificationũ obseruantiam, & mandata iam superius quæ esse existimaremus ostendimus. Iustificationes autẽ sunt plures atq; diuersæ in obseruandis singulis officiorũ generibus temperãdæ: ad quorum custodiam, nisi à deo dirigamur, infirmi per naturam nostram erimus: adiuuandi igitur per gratiam eius dirigendiq; sumus, ut præceptarũ ordinem iustificationum consequamur. Est uobis iustificatio circa seruum distributa, est circa filiũ, est circa patrem, est circa patres, est circa fideles uiros, est circa ecclesiæ principes, est circa angelos, est circa deum ac dominũ nostrum, unigenitum dei uerbum. In singulis ergo quibusq; generibus atq; nominibus iustificationis ratio obseruãda est, quia nisi hæc omnia ex comparibus deuotæ uoluntatis officijs retineantur, iustificationem dei nõ tenebimus. Religiosus in patrem si oderit filium, modum iustificationis amisit. Religiosus in seruum si fratrem oderit, prædictę iustificatiõis ordinem dereliquit. Religiosus in dominum si oderit sacerdotem, quam iustificationis obseruantiã in religione dei expleuit, odia in ipsa ministeria diuinæ iustificationis exercens? Iam uero in ipsam fidei ueritatem, id est, dei patris & domini intelligentiam per quam maxime iustificatio nobis erit probata, quanta opus est nobis dei gratia, ut recte sapiamus, ut ex propheticis atq; euangelicis autoritatibus unũ idemq; teneamus, ne in uno aut altero opinio nostra & sermo dissideat, sed uniuersas dei iustificationes æqua ac pari, operum ac doctrinæ obseruantia dirigamus, quod cum consequemur tum dicere id quod consequenti uersu continetur licebit: Tunc nõ confundar cũ respicio in omnia mandata tua.) Nisi enim attenti in omnibus mãdatis eius fuerimus, fuerintq; alia prętermita, alia pro uoluntate obseruata, iustificationis ordinem non tenebimus: cæterum si directis uijs nostris erit par in omnia æqualisq; custodia, nullo obliuionis uel negligẽtiæ pudore confusi cõfidenter omnium mandatorũ obseruatione gaudebimus. Sequitur deinde septimus uersus: Cõfitebor tibi in directiõe cordis, in eo quod didici iudicia iusticiæ tuæ. Iustificatiões tuas domine custodiã.) Abijciẽda ergo est omnis animæ peruersitas, & directo atq; in nullã aliam partẽ deflexo corde est confitendum, ne cedat animus in seculi curã, ne ex illis doctrinæ dei semitis in deuia euagetur, sed directæ huius confessionis hæc causa est, quę cõsequenti uersu continetur: In eo quod didici iudicia iusticiæ tuæ.) Primũ igitur orauit ut ad custodiendas iustificationes directæ uiæ ipsius fierent. Secundo in nullo confundendum se esse subiecit, cũ in omnia dei mandata respiceret. Tertio quoq; in directiõe cordis deo se confessurũ spopondit, ob id quia iudicia iusticiæ eius didicisset. Per doctrinam scilicet directi cordis cognitæq; iusticiæ laudẽ deo reddens, sed iusticiæ cognitæ hic fructus est, ut iustificationes dei retineãtur, & idcirco subiecit: Iustificationes tuas domine custodiã.) Quis enim didicisse iudicia dei fructus est, nisi cognitionẽ nostram iustificationũ obseruantia consequatur? Sed meminisse debemus, licet cognitio præstanda à deo sit, tamen esse semper orandũ, ut his quę in custodiendis iustificationibus suis custodire uolumus faueat, scientes quidem frequenter nos ab eo ob tentationes derelinqui, ut per eas fides nostra probabilis fiat. Veruntamẽ secundum prophetam ne nos penitus derelinquat deprecãdus est, ait enim: Non me derelinquas usquequaq; nimis.) Quod & in dominicæ orationis ordine cõtinetur cũ dicitur: Nõ derelinquas nos in tentationẽ quã ferre non possumus. Scit Apostolus derelinqui nos ad tentandum, sed nouit & mensuram infirmitatis nostræ deum nosse, dicens: Fidelis est deus, qui nõ permittat nos tentari supra quàm possumus. Iob deus tentari permittẽs à iure diaboli potestatẽ

animæ

animæ eius excerpsit, & secundum modum infirmitatis humanæ tentanti ius derelinquit infirmitatis suæ. Igitur propheta conscius orat, ne ualde derelinquatur, ut imbecillitatem eius tanquàm Petri demergentis fluctibus dominus assumat, ut quanquàm ad tentandum relictus sit, non tamen usquequaq; & ualde, scilicet ne usque animæ & fidei periculum derelinquatur.

ב Beth.

IN quo corrigit iunior uiam suam? &c. Vsq; ibi, & considerabo uias tuas.) In secunda consequentium octo uersuum litera ipse sibipropheta his quibus responsurus sit proposuit dicens: In quo corrigit adolescens uiam suam?) Hæc ex proponentis persona dicta sunt. Dehinc nũc tanq; respõdentis confessio subditur, in custodiendo sermones tuos. Cõtuendum autem est, secundum eum quem in exordio habuimus sermonem, uera atque perfecta timoris dei instituta sub his elementis literarum contineri, quibus quasi ad usum confessionis dei per ipsa infantiæ rudimenta formamur. Ergo intelligendus est propheta non ociose locutus esse: In quo corrigit adolescens uiam suam? Omni quidem ætati optabile est, ex his corporis sui uicijs ad innocentiæ studium transferri, quia & sera scilicet emẽdatio utilis sit obliuione uitiorum. Sed placiturum deo uirum propheta conformans, nõ expectat post longam ac diuturnam criminum consuetudinem doctrina dei & præceptis timoris instituti, sed rudes à peccatis annos, & ætatem adhuc criminum nesciam uult non modo studijs aliquando innocentiæ, sed etiam ipsa adolescentiæ consuetudine imbui. Difficile est ab usitatis desinere, difficile est à familiaribus abstrahi. Magnum in se consuetudo habet uinculũ, & idcirco optimus ille fuerit cultor, quem non modo delictorum remissio sine crimine constituerit, sed ipsa illa præstiterit uitiorum ignorantia innocentem. Nouit Hieremias propheta ætatis huius beatitudinem, dicens: Bonum, inquit, est iuueni uiro cum fert iugum graue in iuuentute sua, sedebit singulariter & tacebit. Non expectat frigescentes senectutis annos, nec emortuam iam per ætatem uitiorum consuetudinem, uult longi prælij militem, uult eum Christi seruum, quem ne ipsa quidem præteritorum criminũ recordatio polluat. Nam in his qui iam prouectioris ætatis crediderunt, inest quidem per donum gratiæ præteritorum indulgentia, sed non abest per conscientiæ naturam gestorum recordatio: Bonum, inquit, iuueni ferre iugum graue. Onus istud maturi ad obediendum anni ægre ferunt. Cæterum ætas reuera grauioneris molestiam per uirtutis incrementa non sentit. Sed suscepto in iuuentute onere quid faciet? Sedebit, inquit, singulariter & tacebit. Rarus ipse est cum quo perfectio timoris dei per annorum augumenta concrescat, & idcirco singularis sedebit lasciuos adolescentiæ cœtus derelinquens, & ab ipso senum nuper credentium consessu remotus, quia comperit se non dicere: Delicta iuuentutis meæ domine ne memineris. Silebit etiam, congruam fidei & iuuentuti existimans taciturnitatem, non tumultibus negociorum secularium admixtus, sed per molestiam tacens, sola diuina sacramentorum cognitione occupatus, & sermones dei tacita rerum atq; operum obseruatione custodiens. Redit deinde ad personam suam propheta, ut id quod superius dixerat significasse de se nosceretur, dicens: In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.) Competere bonitati dei non uidetur, ut à mandatis suis quempiam repellat, sed sermonum adiectio & uirtus uerborum quæ ex perfectæ cœlestisq; doctrinæ ratione disposita est, nihil dubium, nihil contrarium in se habet. Qui ergo secundum prophetam mauult peccatorum pœnitentiam quàm mortem, nunquid existimandus est à mandatis suis quenq; repellere? Absit istud existimare. Sed neque hoc nunc propheta sentit,

maxime qui in toto corde deum perquisierit. Sed absolutio difficultatum in his ipsis requirenda est, è quibus uidet̃ existere. Propheta enim quid senserit in promptu est noscere. Legimus scriptum in Hieremia: Maledictus qui facit opera domini negligenter. Legimus & in euangelijs scriptum: Omni enim habenti dabitur, & abundabit: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Ergo habẽs abundabit, non habens uero ipso illo quod habet indigebit. Propheta non est obnoxius maledictionis conditioni, quia non negligenter opera dei egit, cum toto corde perquirens Dauid confidenter ait, ne à mandatis dei repellatur, quia cum toto corde perquirat. Secundũ euangelia enim habenti dabitur, & ei qui nõ habet etiã quod habet auferetur. Deus ergo non aufert nisi non habenti, secundum quod neq; repellit nisi negligentem. Adeo autem bonitate plenus est, ut habentem abundantia muneretur: adeo uero non uult quenq; non habere, ut nõ habenti ipsum quod habet adimat. Neminem igitur nisi obnitentem repellit, neminem nisi negligentem reijcit. Hanc enim propheta prætulit causam, cur se non repelli à mandatis dei precaretur, quia non ex parte, neq; per desidiam deum, sed toto corde quæsisset, per quod intelligimus etiam à mandatis repelli, qui per multam incuriam fuerit indignus admitti, & extra inhibentis inuidiam est, quod de culpa proficiscitur non merentis. Tertius iste fœcundæ literæ uersus est: In corde meo abscõdi eloquia tua, ut non peccem tibi.) Meminimus simile huic dicto legi solere ubi dicitur: Mysterium regis bonum est abscondere. Meminimus enim Paulũ ad Corinthios adhuc in fide paruulos quædam dei eloquia occuluisse, cum dicit: Lacte uos potaui non cibo, nondum enim poteratis, sed neq; adhuc potestis. Legimus & in euangelio in agro uberi atq; fœcundo repertum thesaurum, eundemq; empto agro occultari. Nouimus neq; margaritas ante porcos proijciendas esse, neq; sanctum canibus dare oportere. Ergo intelligimus quædam nos cordis nostri secreto continere, quæ diuulgata inexpiabilis peccat̃ culpam comparabunt. Ita enim dixit: In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi. Quia cum cætera peccata secundum differentias rerum aut in nos ipsos aut in alios exercẽtur, tamen tum fierent in deum propria, cum quę occultorum cordium essent condenda secreto, hæc in profanæ cognitionis scientiam proderentur. Contuendus autẽ est in quarto hoc qui cõsequitur uersu ordo doctrinæ. Primus uersus de custodiendis ab adolescente mãdatis dei cõstitit, sequẽs quia in toto corde deũ exquisierit, ne à mãdatis dei pelleretur, dehinc quòd sacramẽta abscõsa sapientiæ & occulta dei mysteria mẽtis suæ secreto cõtinuerit, quarto nũc id deprecat̃ ut iustificatiões suas eidẽ ostendat, & deprecat̃ cõfessionis honore prælato, dicens: Benedictus es domine, doce me iustificatiões tuas.) De iustificationibus nonnulla anteriori sermone cõplexi sumus, & superfluũ est eadẽ frequenter iterare. Maximus igitur & præcipuus labor est, hanc iustificationũ dei scientiã consequi, & humanæ naturæ infirmitas difficulter tot tantarumq; rerũ cognitionem consequitur, atq; ob id ut doceat̃ orat, quia diuinæ bonitatis munus est, animi humani imperitiam ad congruã atq; unicuiq; tenenti competentem officiorũ obseruantiam temperare. Succedit deinde etiam de iudicijs dei sermo quo dicit: In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.) Quanta rerum & nuncupatuum differentia est: Primum à iuuentute mandata domini custodiuntur, dehinc deus toto corde exquiritur, cum dei eloquia occuluntur, & iustificationes disci desiderantur, nunc iudicia prædicantur. Sed propheta fortè existimabitur à se excidisse, & uel suorum, uel alienorum dictorum inuentor fuisse. In hoc enim psalmorum libro legimus: Iudicia tua abyssus multa. Paulus apostolus ait: Inscrutabilia iudicia dei. & rursum propheta; Magna enim sunt iudicia tua, & innumerabilia: & quomodo

audebat

audebat propheta dicere, in labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui? Sed nihil neq; contra se, neque contra alium eiusdem spiritus prophetam nunc locutus est. Non enim ait: In labijs meis pronunciaui omnia iudicia tua, sed ait: omnia iudicia oris tui, sciens nonnullam differentiam esse iudiciorum dei, & iudiciorum oris dei. Nunquid cum ait: Iudicia tua abyssus multa, dixit iudicia oris tui sicut abyssus multa? Nunc autem ait: Iudicia oris tui annunciaui. Ea ergo quæ cognita esse per prophetas, uel ex dei uerbis iudicia esse potuerunt, ea propheta non tacuit. Quæ idcirco prædicata sunt ut doceantur. Post iudiciorum autem dei oris publicam & cōstantem prædicationem, id quę sequitur: In uia testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs.) Non timet propheta uitæ suę testes, sed in his delectatur, & ei conscientia spectantium se & cōuenientium iucunda est. Trepidat enim ad omnem intercessionem pollutæ conscientiæ metus, cæterum ubi cōstans innocentis uitæ est fiducia, plurium testium interuentio grata est, sed non de communis consuetudine gaudij iucundus propheta est. delectatur enim sicut in diuitijs omnibus. Sunt opes in auro, sunt in argēto, sunt in pecunijs, sunt in uestibus, sunt in domibus, sunt in agris eorumq; aut uitibus, aut oleis, aut frugibus. Sed domini propheta doctrinarum fruge perfectus est, & legis ac prophetalium institutionū facultatibus diues, & anterior licet tempore, non tamen euangelicorū & apostolicorū præceptorum ignarus est. Nouit enim & has diuitias Paulus ad Corinthios loquens: Gratias ago deo meo semper pro uobis, per gratiam dei quæ data est nobis in Christo Iesu, quoniā in omnibus diuites estis in ipso in omni uerbo & in omni scientia. In his ergo diues est, & in his delectatur propheta. Cæterum non est æstimandus secularium opum comparatione delectatus esse, qui nisi cum contemptu atq; inopia seculi diues in domino esse non potuit. Delectatus autem in uijs testimoniorum dei opus delectationis suæ agere debet, & non ambiguum est quin agat. Ait enim septimo uersu: In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas.) Exercitatione igitur & assiduitate opus est, ut usus rerum necessariarum retineatur, quia periculosa est humanarum mentium & molesta desidia; ac ne ocij consuetudo subrepat assiduitas exercitationis adhibenda est. Sed retentus etiam hic ordo rationis est. Nam prius exercendum est in mandatis dei, tum deinde uiæ eius considerandæ. Quia nisi fidelium operū usus præcesserit, doctrinæ cognitio non apprehendetur. Agendum à nobis antea fideliter est, ut scientiam consequamur. Vias ergo, secundum superiorem expositionem, legem, prophetas, & omnia euēgelia & apostolos esse existimamus, quos in mandatis dei se exercens propheta considerauit ut nouerit. Conclusit autem octauum numerum hoc uersu: In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.) A doctrinæ perfectæ ordine propheta non excidit. In iustificationibus dei, quas doceri se orauit exercetur, sicut meditetur in mandatis. Mandatotum enim ea est ratio quo nos ad obseruantiam atq; opus innocentiæ instituant, ut illud est: Non occides, non mœchaberis, & cætera his similia. Hæc ergo exercentur, quia in his operationis est usus, per præsentium se exercitationem ad futura confirmans. Iustificationes autem sunt, quibus Hebræus puer sex annis seruus, liber deinceps anno septimo fiet, & post sex annorum fructus ager ociosus relinquendus est, & cætera in iustificationum obseruantiam constituta, quæ ingentem in se habent futuræ spei meditationem per negocij præsentis effectum. Atq; ideo in his meditatur, ut in mandatis exerceatur, quia exercitatio ad usum pertinet consuetudinis institutæ. Meditatio autem se in id quod nondum obtinuit extendit, ut per meditationem id quod expetit consequatur, ne sermonum & promissionum subrepat obliuio.

Non omnia dei scrutanda

ג Gimel.

Etribue seruo tuo &c.usque ibi: & consolatio mea iustificationes tuæ.) Quibus non est constans emundati cordis conscientia, precari ista prophetæ uoce non possunt; retribue seruo tuo. Si enim digna secundum opera nostra retributio aderit, peccatorum ac delictorum nostrorum pœnas merebimur. Satis est autem si cui uel hæc fiducia saltem gratulandi ad deum fuerit, non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniustitias nostras reddidit nobis. Quia secundum altitudinem cœli à terra longauit iniquitates nostras à nobis, quia ipse cognouit figurationem nostram. Magnum est, tantam in se dei misericordiam recognoscere, & scire consuetudinem criminum procul à se abesse, & dignum dei misericordia se esse cœpisse. Propheta autem hic, in cuius scilicet corpore habitatio dei digna est, qui sancto spiritu plenus, non communia, nec terrena cogitat & effatur. Libertatis eius est ut oret: Retribue seruo tuo. Sed fortè insolentis istud audaciæ est sine aliqua confessionis modestia meritum retributionis optasse, nec se in corpore situm, id est, in uili atque humili forte esse meminisse. Exclusit autem propheta omnem de se uanitatis ac iactantiæ opinionem, nam cum dixisset; Retribue, ex fiducia innocentiæ; seruo tuo, ex seruitutis officio, & ex conditionis suæ confessione subiecit. Constanter igitur hæc postulat qui dei se seruum, non peccati esse meminisset, quia omnis qui peccat, seruus est peccati: Viuam iam, inquit, & obseruabo sermones tuos.) Viuam atque obseruabo non præsentis temporis res est, sed significatio sermonis huius in futurum se tempus extendit. Scit enim propheta quando beata illa & uera uiuentium uita sit. Nunc uero & in puluere mortis manemus, & in mortis corpore sumus, à quo se liberari Apostolus orat, dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Habemus autem etiam nunc non admixtam nobis materiam quæ mortis legi & peccati obnoxia est, & in huius caducæ carnis infirmæque domicilio corruptionis labem ex eius consortio mutuamur, ac nisi glorificato in naturam spiritus corpore, uitæ ueræ in nobis nō potest esse natura. Audiamus eum qui se meminit in corpore mortis habitare dicentem: Quia uita nostra absconsa est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit uita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Hanc ergo retributionem sibi propheta orat, ut uiuat futuræ huius uitæ tempus in loco altero docens, quo ait: Et placebo deo in regione uiuentium. Scit hanc mundi istius sedem regionem non esse uiuentium, scit nos adhuc secundum præfigurationem legis emundandos esse, nūc enim admiscemur morticinæ, & in lege quisquis mortuum contrectat immundus est. Sed absit istud ut quicquàm horum in lege corporaliter intelligatur, tanquam per contrectationē mortui quisquàm fiat immundus. Ioseph ossa egrediēs Aegyptum Moses ipse lator legis euexit. Helisæus mortuo ut eum uiuificaret incubuit. Dominus ipse mortuos manu apprehensos in uitam retraxit, & contrectatio mortui si immundū effectura fuisset, neque à tantis uiris, neque à domino uiolata lex esset ipso dicente: Non ueni legem soluere, sed adimplere. Sed quia lex umbra est futurorum bonorum, idcirco per hanc præformatam significātiam docuit, nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo mundos esse non posse, nisi per ablutionem cœlestis misericordiæ emundationem consequamur, post demutationem resurrectionis terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura. Er fortè si quis existimet sibi in sacramento baptismi perfectam illam innocentiam, & cœlestis uitæ dignam redditam puritatem, Ioannem baptistam dixisse recolat: Ego quidam baptizo uos in aqua pœnitentiæ, qui

Contagium animi.

qui autem post me uenit, fortior me est, ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni. Ipsum autem dominum baptizatum à Ioanne cum adhuc esset in corpore meminerit locutum: Adhuc habeo alio baptismo baptizari. Est ergo quantum licet existimare perfectæ illius emundatio puritatis etiam post baptismi aquas reposita, quæ nos sancti spiritus sanctificet aduentu, iudicij igne nos decoquat, quæ per mortis iniuriam à labe morticinæ & societate purgabit, quę martyrij passione deuoto ac fideli sanguine abluet. Et idcirco sanctus propheta uicturũ se dicit esse cum uiuat, per hanc scilicet umbram uitæ ad ueram illam regionem uiuentium transferendum. Secundum quod exemplum, ut dixit, uiuam, ita & custodiam sermones tuos. Custodiuntur interim secundum apostolum Paulum pro parte & per speculum. Sunt enim multa seculi scandala quæ prohibent perfectam in nobis mandatorum esse custodiam. Taceo de naturis corporum, quæ nos interim aut per infirmitatem, aut per incentiua uitiorum imperfectos esse compellunt. At uero morte uicta, & aculeo eius obtuso, cum facie ad faciem audiemus atque cernemus, tunc uere & uiuemus, & mandata dei sequemur. Ordo intelligentiæ qui primo uersu continetur, hic idem in consequentibus est. Ait enim: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.) Scit mortalibus oculis atque corporis nubem obscuritatis obsistere, scit ea quæ corporaliter in lege præcepta sunt umbram esse & speculum futurorum. Legem quidem legit, sed optat legis mirabilia contueri. Meminit sancta esse sabbata, sed in æternorum sabbatorum requie esse desiderat. Vtitur quidem azymis panibus, sed fermentum eijcere naturæ ueteris festinat. Immolat paschæ ouem, sed assistere ei qui per Ioannem reuelatur agno, concupiscit. Septimi anni legi satisfacit, sed ipsi exactis septem milibus, seculi esse liber expostulat. Iubilei quinquagesimi anni legem explet, sed pentecostadis remissionem ac renouationem obtinere festinat. Scit ex præcepto dei secundum cœleste exemplar & altarium à Mose institutum, & Aaron sacerdotali habitu ornatuque uestitum, sed principis sacerdotum in cuius exemplum hæc fuerant, interesse ministerijs properat. Induci quoque in terram sanctam & terram fluentem lac & mel, tanquàm totius huius orbis peregrinus orat. Vniuersa quidem ista Iudæi corporaliter gerunt, sed hoc Paulus aliter intelligit, dicens: Scimus enim quia lex spiritalis est. Hæc igitur legis mirabilia quæ uelatis oculis adumbrantur propheta orat ut cernat, scilicet ut caduco atque infirmo corpore absolutus, hæc quæ per corporalem obseruantiam legis magna & mirabilia in cœlis præfigurantur aspiciat. Non demutatur affectus orantis. Post hæc enim ait: Accola sum in terra, ne abscondas à me mãdata tua.) Accola non iuris sui terram incolit, sed aduena, & peregrinus fructum extemporariæ operationis expectat. Nouit incolatus huius Apostolus ordinem, dicens: Peregrinandum à corpore, & cum Christo manendum esse. Propheta itaque quasdam imagines cœlestium conuersationum decernens, licet corpus incolat, tamen rem non suam incolit. Oculis in cœlum mentis erectis scit in cœlo thesauros collocandos, quia ubi thesaurus sit, illic & cor futurum sit. Non erat ille sensu suæ terræ accola, qui in euangelica comparatione horrea extruit capacia ingentium fructuum, & animam suam per præsentium copiam ad delitias adhortatur stultus anima ipsa eadem nocte priuandus. Ergo accolam se propheta confitens orat ne mandata dei à se oculantur. Nemo enim nisi peregrinus corporis sui cognitione mandatorum dei est dignus. Quod mandatum cum lucidum sit illuminans oculos, absurde nunc uidebitur dixisse, ne sibi mandata dei oculantur, quæ hoc naturæ in se habent, ut & lucida sint & illuminent. Sed negligentia auriũ affert sensuum difficultatẽ. Illic enim mandatum lucidũ & illuminãs est, hic mandata absconsa sunt.

Baptismus martyrum.

Allegoriæ ueteris legis.

Lucidum mandatum est, per quod ad contuendum lumen mandatorum illuminamur. Per mãdatum quod in lege primum est, quo deum ex tota anima, ex tota uirtute amare præcipimur, digni illuminatione cognitionis efficimur, & sicut de gloria in gloriam transibimus, & in lumine uidebimus lumen, sic per speculum faciem ipsam quandoque cernemus. Per hoc enim nunc corporalis uitæ mandatũ sacramento baptismi & præcepto dei illuminamur, & lumine utimur, & in gloria manemus. Per hoc rursum ex mandato mandata cernemus, per hoc ex lumine lumen uidebimus, per hoc ex gloria in gloriam transferemur. Scit autem in cœlis propheta plura dei esse mãdata, scit per diuersitatem ministeriorum diuersas esse præceptorum obseruantias, angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, potestatum, & principatuum. Quos utique necesse est, ut nominibus ita & officijs esse diuersos, perpetuam tamen mandatorum custodiam pro naturæ suæ firmitate retinentes. Atque ob id reuelari sibi coelestium mandatorum sacramenta orat, quia sciat se in terræ huius corpore esse peregrinum. Quartus hic tertiæ literæ uersus est: Concupiuit anima mea ut desyderem iudicia tua in omni tempore.) Non est prophetæ huius communis cum cæteris uel seculi sermo, altius sub significatione familiarium uerborum intelligentiæ suæ extulit sensum, dicẽs: Concupiuit anima mea ut desiderem iudicia tua in omni tempore. Multis enim uidetur rectius dictum fuisse: Desiderat anima mea iudicia in omni tempore. Et fortè quidam existimant idipsum sub his dictis contineri. Sed meminit propheta, arduum esse & naturæ humanæ periculosissimum dei desiderare iudicia. Cum enim nemo uiuens in conspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile eius potest esse iudicium? An cum ex omni ocioso uerbo rationem sumus præstituri, diem iudicij concupiscimus, in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt grauia illa expiandæ à peccatis animæ supplicia? Beatæ Mariæ animam gladius pertransiuit, ut reuelentur multorum cordium cogitationes. Si in iudicij seueritatem capax illa dei uirgo uentura est, desidetate quis audebit à deo iudicari? Iob omnium humanarum calamitatum militia & uictoria perfunctus, qui cum tentaretur ait: Dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum in secula. Cinerem se esse confessus, audita de nube dei uoce non loquendum sibi ultra decreuit. Et quis erit ausus dei desiderare iudicia, cuius uocẽ de coelis nec tãtus propheta sustinuit, neque apostoli in monte cum domino ferre potuerunt? Tenuit itaque propheta & humanæ naturæ & conscientiæ modum, dicens: Concupiuit anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore. Non enim iudicium desiderat, sed ut desideret concupiscit, desiderij eum cupiditas nõ iudicij continebat. Concupiscit enim desiderare scilicet, ut in tanta innocentia maneat, ut tuto iam & sine metuendi iudicij terrore desideret rem ipsam, nondum per conscientiam humanæ conditionis desiderans, sed eius desiderium ex conscientia perfectæ si proueniat innocentiæ concupiscens. Scit uero continentem & indefessam desiderij huius concupiscentiam esse oportere, atque ideo adiecit, in omni tempore, nullum scilicet docens ocium nobis esse debere, quin semper desiderij buius cupiditate teneamur. Dehinc sequitur: Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mãdatis tuis.) O infelix superbia, dedignatũ sub præceptis coelestibus uiuere, quæ madata diuina animi infidelis tumore fastidit. Plurima sunt humanorũ uitiorũ crimina, & diuersæ atq; innumerabiles peccatorũ operatiões, sed nulla magis prouocandi in nos iram dei quàm superbiæ causa est. Increpasti enim non auaros, non lasciuos, quibus utique increpatio debita est, sed superbos. Quia plures superbia qua humana contemnunt, etiam deo obsequi spernunt. Sed sint licet præclara cætera fidei opera, & in omnium diuinorum

Aliud sentiũt qui liberant eã à peccato originis.

præceptorum

præceptorum custodia deuotio immoretur, tamen subrepente superbia eorum memoria, quæ recte operamur abolebitur, quando euangelicus ille pharisæus labore se in uitæ uiam statuit, ne alienæ rei rapax esset, ne in quenquàm iniuriosus existeret, ne adulterijs dissolueretur, laborauit bis in sabbato ieiunans, & infoelix hoc uiciosum corpus per abstinentiam cibi ingentis patientię uirtute confecit, quando deinde labore auaritiæ uincendæ decimas substantiæ suæ in usum egentium intulit. Quid his præclarius? quid horum operum executione difficilius? Sed incidit in superbiæ laqueum, dicens: Quia non sum sicut peccator iste & publicanus. Ex ingentibus operibus cecidit in crimen, & insolens per hanc uirtutum suarum gloriam factus iustificato magis publicano recessit. Sed quid de pharisæo dicimus? Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, aduersum quem diabolus omni uirtutis suæ arte luctatus est, angelum Satanæ qui se colaphiset accepit, ut per passionum omnium indefessas molestias nulla superbiendi occasio per ocium temporis posset obrepere. Ipse quoque eligendi & constituendi sacerdotis quandam legem ferens, cum iam eum in his quibus episcopum dignum est uirtutibus collocasset, neophytum elegi uetuit, ne superbiret, dicens: Non neophytum, ne inflatus incidat in iudicium diaboli, id est, ne per recens adeptam regenerationis gratiam insolescat, uult illum multo passionum bello ante tentari, uult multis humilitatis & fidei stipendijs prouehi. Cor enim humiliatum deus non spernit, & sacrificium optimum cor contribulatum. Quia qui se humilat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur. Et idcirco maledicti qui declinant à mandatis tuis, quia increpantur superbi, quia superbia animi insolentis & humana despicimus, & diuina negligimus. Sed uirtus uerbi hic collocati non negligenter est audienda. Promptum enim fuerat dicere, maledicti qui non obtemperant mandatis tuis, de uno & de plurimis mandatis in superiore uersu competentia diximus: Maledicti autem sunt, qui per hanc prophetiæ doctrinā eruditi à mandatis dei declinant, id est, per uiciorum præsentium desideria ab spe æternorum mandatorum decidunt. Qui enim declinat, id in quo est deuitat, ex alia parte in aliam deducitur, & deflexu quodam de itinere decedit. Vel leuiter ergo declinantem à mandatis dei maledictionis sententia comptehendit, ut intelligeremus quanti periculi res esset, ea omnia ignorare nos, à quibus declinare maledictum est: Aufer à me opprobrium & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.) Peccata opprobrio sunt digna, & idcirco peccatores exurgent in opprobrium sempiternum. Quòd autem peccata omnia opprobrio sint digna in euangelijs discamus, tum cum dominus exprobrare illis ciuitatibus cœpit, in quibus plures uirtutes eius effectæ essent, nec pœnituissent Cotrozaim & Bethsaida. Quod ab illis cœptum, necesse est ut in omnes eiusdem criminis pares fiat, & tunc humano generi exprobret non pœnitenti, neq; in uiam euangelicā pergenti, id quod psalmo continetur: Quę utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Exprobrat enim superbis atque maledictis, cur nihil in sacramento sanguinis sui atque mortis utilitatis esse existimarint, cum ille nostri causa, & natus & passus & mortuus sit. Tenuit etiam propheta rationem infirmitatis humanæ. Scit inesse quædam quæ per dei misericordiam auferenda à nobis sint, scit deum tali peccatorum nostrorum confessione orandum, ut & si digni arguitione habeamur, non tamen arguamur. Confitendum enim crimen est, ut obtineatur & uenia. Scit deinde post arguitionem in cōtemptum, id est, in nihilum gentes æstimari, quia scriptum est: Omnes gentes nihil sunt, & omnia quæ à malitia sunt, in nihilum æstimata sunt. Sed secundum prophetiæ exemplum auferri à nobis opprobrium & contemptum hac spe ac fiducia nos deptecari oportet, ut addamus

ad id quod dicitur: Aufer à me opprobrium & contemptum, & id quod sequitur: quia testimonia tua exquisiui. Et testimonia dei exquirit, ut argui non debeat, & auferri à se opprobrium contemptumq; precatur, ut uerecundiam non derelinquat. Esse quidem in natura sua cōfessus arguitionis & opprobrij causam quā à se deprecatur auferri, sed per deuotionem exquisitorum testimoniorū eam sperat auferri. Exquirit autem testimonia dei propheta, non in ocio, neq; insolentia rerum secularium, sed exquirit multis aduersus se residentibus, aduersus se colloquentibus, dicens: Etenim sederunt principes, & aduersus me detrahebant.)

Scit enim omnem prophetiæ fidem mundi huius deesse principibus, scit & apostolos cunctis futuros propter Christianum nomen odiosos. Sedent aduersus prophetam principes & detrahunt tunc cum audiunt Esaiam dicentem: Audite uerbum domini principes Sodomorum, attendite legem dei populus Gomorrhæ. Ex consilio enim talium, Esaias sectus est. Hieremias quoq; carcere clauditur, Daniel leonibus fame ad sęuitiam incitatis obijcitur, Zacharias inter templum & altare occiditur, apostoli cæduntur, desecantur, crucifiguntur, ut prædicatio dei auferatur, ut doctrina prophetiæ inhibeatur, ut uitę æternæ uia obsepiatur. Sed hos principum consessus, & hęc obtrectationis eloquia spreuit fides cōstans. Consequitur enim: Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus.) Obstrepentibus illis uidelicet, & totis pœnarum armis inhibētibus, in exercitationibus iustificationum dei spiritus perseuerat. Sed ut iam superius tractauimus, exercitatio iustificationum & meditatio testimoniorum illa est, qua cum legis opera per corporales efficientias exerceamur. Exercitatione iustificationum tamen, & testimoniorum meditatione bonorum æternorum per præsentium meditationē quędam præparatio comparatur. Sed testimoniorum meditatio unde oriatur ostendit. Adiecit enim: Et consilia mea iustificationes tuæ.) Omnem scilicet uitæ curam, omnes consiliorum uarios diuersosque motus intentos esse iustificationibus confitens dei in Christo Iesu, cui gloria & honor in secula seculorum. Amen.

ד Daleth.

Adhæsit pauimento anima mea & cætera, usq; ibi: cum dilatasti cor meum.) Multiplex intelligentia non potest in se habere dictorum difficultatem, cum amota omni obscuritate intelligendi magis abundet electio, ut in primo quartæ literæ uersu cōtuemur. Ait enim: Adhæsit pauimento anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuum.) Potest istud & de assiduitate orationis intelligi, tanq; ex peccatorum confessione in terra propheta prostratus adhæserit pauimento. Sed ut altius aliquid sub his dictis intelligamus, perspecta diligentius uerborum uirtute necessarium ducimus. Non enim ait: Adhæsi pauimento, sed ait: Adhæsit pauimento anima mea, & admonemur intelligere hic eum esse de animæ & corporis societate conquestum. Et multa sunt quæ nos ut potius probabile existimemus admoneant. Dixit enim Apostolus, corpus humiliationis nostræ, dixit & propheta: Humiliatata est in puluere anima mea. dixit rursum: Et in puluere mortis deduxisti me. Igitur uel quia in terræ huius solo commoramur, uel quia ex terra instituti conformarique sumus, anima quæ alterius originis est, terræ corporis adhęsisse creditur, maximum ipsa certamen suscipiens, ut se immanēs in eo, ab eius societate diuellat, ut tanquàm peregrina incolatu eius utatur. Non ignarus est autem propheta, licet anterior ætate, apostolici dicti, quia qui adhærent domino, in uno spiritu sunt. Scit etiam à se prædicatum: adæsit post te anima mea. Quin etiam legit in lege: Post dominum deum ambulabis, adhęrebis ipsi.

Adhęrere

Adhærere igitur huic magis quàm illi concupiſcit. Sed quia meminit ex conſortio eius nonnullam ſe labem contraxiſſe peccati, orat ut per uerbum dei quàmuis admixta terrenæ mortaliꝗ naturæ anima eius ſit, ipſe tamen in uitam uitæ cœleſtis animetur. Scit enim ſe nunc pauimẽto adhęrere non uiuere, ſed ſecundum uerbũ dei, cui mortui uiuunt, orat ut uiuificetur in uitã. Dehinc ſequitur:

Vias meas pronũciaui & exaudiſti me, doce me iuſtificationes tuas.) Qui ſecundũ uoluptates corporis uitã agunt, in uijs ſuis ambulant. Qui autem omniuiciorum carnalium conſuetudine derelicta in præceptis dei degunt, iam illis nõ in ſua, ſed in uia dei iter eſt. Et hęc audiamus in Deuteronomij præcepto: Sed nũc Iſraël quid dominus deus tuus poſcit à te, niſi ut timeas dominũ deum tuum, & ambules in omnibus uijs eius, & diligas eum, & ſeruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & cuſtodias præcepta domini dei tui, & iuſtificationes eius, quæ ego præcipio tibi hodie ut bene ſit tibi. Ergo deo adhęrens, in uia dei eſt. Et qua ratione prophetã hic locutum exiſtimabimus dicentẽ: Vias meas pronunciaui, & exaudiſti me, doce me iuſtificationes tuas: Si enim uias ſuas prædicat, neceſſe eſt peccati uias prædicet: quia in uia peccati ſit, quiſquis in uia dei non ſit. Sed huic præſenti dicto cõſentiens illud uidetur, quod dictũ eſt: Pronunciabo aduerſum me iniuſticias meas domine. Et rurſum: Iuſtus in exordio ſermonis ſui ipſe ſibi accuſatus eſt. Ergo hic pronunciatio quæ dicitur non laudatio eſt, ſed cõfeſſio uiatũ ſuarum, id eſt, peccatorũ ſuorum pœnitẽs profeſſio. Et propheta ut eſſet dignus ſpiritu prophetiæ, uias ſuas, id eſt, peccata ſua ante cõfeſſus eſt, ut per hanc pronuciatiõnẽ eorum, doctrinæ iuſtificationũ dei capax eſſet. Quod utrumꝗ abſolute docetur. Nam cum dicit pronunciaui, confeſſionem hanc præteriti temporis eſſe demonſtrat; cum dicit, doce me, oratio eſt ex futuro. Quia confitendum ante eſt de peccatis, & exacta confeſſione diſcendũ. Manẽs autem propheta in lege non ex his doceri ſe poſtulat, quæ corporali tũ miniſterio gerebantur, ſed ex his quę per ſpeciẽ præſentiũ futuri erant ſacramenta cõplexa. Viam iuſtificationũ tuarũ fac ut intelligã, & exercebor in mirabilibus tuis.) Sermo pręſens diſcreuiſſe cognoſcitur iuſtificatiões à uia eorũ. Et quantũ re ipſa intelligitur, omne quod eſt ad quod per uiã tẽditur, nõ idem eſt quod & uia ipſa qua pergitur. Quærenda igitur cauſa eſt, cur propheta præſtari ſibi, ut uiã iuſtificationũ intelligat, potius quàm ut ipſas iuſtificationes cognoſcat, orauerit. Meminit etenim omnes iuſtificationes legis umbrã in ſe ſanctarũ iuſtificationum continere, cum poſt ſexennij ſeruitutem Hebræus puer liber eſt, cum ſeptimi anni fructus indigentibus & pecoribus terræ relinquitur, cũ poſt quinquageſimũ annum omnia in ius familiæ eius unde deceſſerint reuertantur. Et quia hæc quæ in lege ſunt conſtituta, uia eſt eorũ quorum in his præformatur exemplum, uiã harum iuſtificationũ ut intelligens in mirabilibus dei exerceatur orat, id eſt, in legis operibus uerſetur, quia lex ſit ad futurorum bonorum ſpeculum conſtituta. De ſequenti uerſu comperi multos uaria ſenſiſſe, eo quòd non eadem proprietate à cæteris trãſlationibus ex Hebræo demutatus eſſet, ut ab his Septuaginta interpretantibus conſcriptus eſt. Nõnulli enim pro eo quod ab alijs dictũ eſt, ἐνύσαξεν, diſtillauit uerterũt. Sed nobis neꝗ tutũ eſt tranſlationẽ Septuaginta interpretũ tranſgredi. Et ſanè ratio eſt, & ſenſus dictorũ ita admonet, ut recte ac probabiliter uerſum tranſlatũ intelligamus. Eſt enim cũ illis & nobiſcũ ita: Dormitauit anima mea præ tædio.) Et ſuperior omnis ſermo & cõſequens humilitatis & infirmitatis confeſſionẽ in ſe habet, cũ pauimento anima mea adhæſit, cum peccatorũ uiæ confitentur, cũ intelligentiã uiæ iuſtificationum orat. Conſequens ergo eſt, ut nunc animam ſuam præ tædio mortalis habitaculi dormitare conqueſtus ſit, quæ nondum iuſtificationum

Νυσάζω dormito, σαλάζω ſtillo, notat hoc Ambroſius, & legit ſtillauit, Hieronimus uertit diſtillauit.

ficationum uiam intelligat, quæ etiam non pauimento adhæserit. Atque ob id in uijs dei confirmandum sese orat, quia præ tædio dormitet. Sed hic ea ratio seruata est, ut dormitare se non dormire dicat: Quia qui dormit in ipso somni opere est, qui autem dormitat, antequàm dormiat dormitat. Quæ & in alio loco ratio seruata est, cum dicat: Ecce non dormit, neq; dormitabit qui custodit Israël. Sed & illic ubi meminit: Si dedero somnũ oculis meis, & palpebris meis dormitationẽ. Dormitationem dixit palpebrarũ, somnũ uero esse dixit oculorũ, quia palpebrarum officium est, ut somnũ ex dormitatione conciliẽt. Propheta igitur et si dormitat, nõ tamẽ dormit, atq; ob id ne dormitãs obdormiat adiecit: Confirma me in uerbis tuis, id est, ut per omniũ iustificationum, quas superius memorauit, intelligentiã confirmatus non modo non dormiat, sed etiã sine aliqua dormitatione peruigilet. Ait enim post hæc: Viam iniquitatis amoue à me, & lege tua miserere mei.) Promptũ fuerat dicere: iniquitatẽ amoue à me, sed licet infirmitatis suę conscius, cum meminerit in corpore suo uiam inesse peccandi, tamẽ per timorem dei à peractione peccati omnis alienus est. Viã igitur peccati qua ad peccatũ pergere promptum est amoueri à se deprecatur, id est, omnia corporaliũ uoluptatum desideria auferri, nec tentationẽ aliquã concupiscentiæ, aut ignorantiæ quã tanq; per uiam ad peccatũ itur ingruere. Nec solum id orat deum, sed etiã ut per legem suã misereatur eius. Per legẽ autem hoc modo misericordiam cõsequetur, quia ut superius ostendi, ita in lege est scriptum: Et nũc Israël quid dominus deus tuus poscit à te, nisi ut timeas dominũ deum tuũ, et ambules in omnibus uijs eius, & diligas eum, & seruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & custodias præcepta domini dei tui, & iustificationes eius, quas ego præcipio tibi hodie, ut bene sit tibi: Ergo cum lex doceat in uijs dei ambulandum, ut ambulanti in his bene in posterũ sit, & nunc fortè propheta oret uias iniusticię à se amoueri, sibiq; ut deus misereatur ex lege, id orat quod lege conclusum est, ut in uijs dei ambulãs in beatitudine collocetur. Dehinc sequitur: Viã ueritatis dilexi, iudicia tua nõ sum oblitus.) Viã multi diligũt, sed nõ omnes diligunt uiã ueritatis. Et quicunq; aut uoluptatũ, aut diuitiarum, aut honorũ uiã ineunt, sed & qui hæreticorũ doctrinis, uagi & incerti & impij differunt, in uia quidẽ sunt, sed non in uia ueritatis. Sed ꝓpheta ex spiritu eius loquit̃ qui assumpto corpore dicturus postea erat: ego sum uia, ueritas & uita. Et quia hoc iudiciũ est, secundũ quod in euãgelijs continet̃. Hoc eñ iudiciũ est, ut qui credit in me habeat uitã æternã. Merito propheta ait: Viã ueritatis dilexi, & iudicia tua nõ sum oblitus. Nobis enim hæc ad cognitionẽ posterius dicta sunt, sed propheta in his & uiuit & loquitur. Cohæret aũt sibi doctrinę & cõfessionis propheticæ sermo. Ait enim: Adhæsi testimonijs tuis domine, noli me confundere.) Quia ueterũ & anteriorum peccatorum ueniã testimonijs domini adhęrendo sit meritus. Scit eñ uerbis dei dictũ esse: Ecce deleã ut nubẽ iniusticias tuas, & tanq; nebulã peccata tua. Dominus potens est omnia ea quæ in nobis pudoris & confusionis sunt, amouere, si & nos dicere cum libertate possimus: Adhęsi testimonijs tuis. His enim adhęrentes, confusione pudendorũ & anteriorum criminũ liberamur, sed concludẽtur omnia suo ordine & suis rebus. Superius enim ait, Viã iniustitiæ amoue à me, deinde subiecit: Viã ueritatis dilexi. tertium id sequitur: Adhæsi testimonijs tuis, nunc deinde ita finit:

In uia præceptorum tuorũ cucurri, cum dilatasti cor meũ.) Per gradus ad id uentum est uiæ iniquitatis amotæ, uiæ ueritatis dilectæ, testimoniorum indiuisibili societate, ut in uia mandatorum dei curreretur, sed uia quæ ad uitã ducit, & angusta, & tribulata est. Angusta, quia diligenter & caute in ea ingrediendũ est. Tribulata, quia per multas tribulatiões & passiones adit̃. Ergo insolens propheta

existimabitur

existimabitur, qui se tam hanc currere glorietur? Meminit autē inter innocentiæ studium & humilitatis confessionem sermonum suorum moderandam esse uirtutem. Idcirco postea quàm dixerat: In uia mandatorū tuorū cucurri, hoc addidit: cum dilatasti cor meum. Dilatatum est cor, quod per fidem capax doctrinę dei panditur. Et hoc de credentibus dictum est: Et inhabitabo & inambulabo in his. Cor igitur dilatatur, in quo sacramentū patris & filij residet, in quo capaci habitatione spiritus sanctus dilatatur. Meminit & Salomon dicēs: Sapiētia in exitibus canitur, in plateis cū libertate agit. Verbi utriusq; huius latinitas nostra uel obscuritatem nobis affert, uel alterius intelligentiæ opinionē præbet. Nam quod nos in exitibus dicimus, Græcitas ex Hebrę ἐν ἐξόδοις trāstulit. Et exodus proprie est, ubi ex multis angustis uijs in unā patentē uiam coitur. Quod uero nos plateas nūcupamus, eodē nomine Gręcitas nuncupauit. Sed plateas latitudines esse Gręcus sermo designat, & nos putamus has esse urbiū uias. Ergo sapientia, quæ Christus est, in uia illa in qua nobis ex multis egressus est, canitur. In latitudinibus autē cum libertate agit, in quibus nō solū habitare, sed etiā deambulaturā se esse promisit. Ergo uiam domini propheta libere currit, postea quàm dilatato corde esse cœpit. Non enim ante potuit uiam dei currere, quā ipse illa digna & ampla deo efficeretur habitatio.

ὧν ἐν πλατείαις imò latas

ה He.

Egem pone mihi domine &c. usq; ibi: in æquitate tua uiuifica me.) Inusitatā ac nouam deprecationē prophetæ in primo quintæ literæ uersu inuenimus. Ita enim cœpit: Legē statue mihi domine uiam iustificationum tuarum.) Sed rationem consequi uersus huius ex Latina interpretatione difficile est. Per conditionē enim communis sermonis nostri non ita absolute potuit uirtus uerbi Græci & Hebraici explicari. Græci nanq; ex Hebræo transtulerunt, νομοθέτησόν με κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων σου. Orat enim in hoc uersu, ut sibi lex statuatur iustificationū. & quod Græce est νομοθέτησον, ad eiusdem sensus intelligentiam Latinitas explicare non potuit. Propheta ergo orat, ut uiam iustificationū suarum legē sibi dominus constituat, id est, ut qua lege uiam iustificationum dei adeat & intelligat, sciat. Non enim uiæ tantum ait, sed iustificationū uiæ postulat legem. Et quę tandem iustificationis uia lex erit? Nam in communibus & terrenis uijs legem meminimus esse in spacijs mensuras, cum passuum mille interualla quædam legis uiæ signa statuuntur, cum mansionum requies disponitur, cum usque ad urbem refectione uiantium congrua rursum mansionum interualla dimensa sunt. Sed etiam tunc cum ex Aegypto populus per rubrū mare pedester transiuit, legem quandam uiæ suæ meminimus, et nō humani arbitrij iudicio sed diuini constitutā in columna ignis & nubis. Nam cum oporteret populū iter agere, columna ignis nocturno tēpore anteibat, die uero columna nubis. At cū placitū deo fuisset, diu in hisdem castris populum cōtineri, columna neq; ignis noctu prouehebatur, neq; nubis die anteibat. Legem itaq; hanc uiæ statuit, & si diligenter stationes eas, mansionesq; castrorū, & conditiones locorū quæ Exodo cōtinentur, retractemus, magna in ipsis cœlestis itineris mirabilia cernemus. Ob quod frequenter propheta orauit, dicens: Cōsiderabo mirabilia de lege tua. Sed non iam istis se uiæ legibus contineri propheta orat, non enim uię legem, sed uiam iustificationum poposcit. Scit esse uiam testimoniorum, cum dicit: In uia testimoniorum tuorum delectatus sum. Scit esse uiam præceptorum, cum ait: Viam præceptorum tuorum cucurri. Nouit etiam uiam legis, cum beati sunt qui ambulant in lege domini. Scit esse hanc uiam iustificationū, de qua nunc deprecatur; scit etiam esse uiam in prophetis, scit esse uiam in euangelijs, scit

etiam uiam in apostolis, de quibus sæpe testatus est. Vult ergo per uiæ huius legem usq; in perfectam illam uitæ uiam tendere. Plures enim sunt hæreticorũ qui uiam legis probant, plures qui prophetarũ, multi qui euangeliorum, multi qui apostolorum. Scimus etiam quosdam non omnibus his uijs esse contentos, sed scriba doctus nouit diuitis patrisfamiliæ se exemplo de thesauris proferre uetera & noua. Hanc igitur iustificationum uiæ legem propheta desiderat. Lex enim iustificationum quibusdam religiosi cordis disciplinis continetur, & intra fines nos constitutionis suæ quibus se uerteret, arctauit; ne excedentes eos ad opiniones hæreticæ intelligentiæ euagaremur. Non uult igitur ab ea lege excedere, quam cõstitui sibi orat. Sed in quam causam hanc legem orat institui? Scilicet ut exquirat eam. Lex erat iustificationũ per Mosem scripta, & hanc propheta operibus exercebat. Non ergo hanc statui sibi orat, quæ iam statuta erat, & ab eo religiose agebatur, sed eam quam optat inquirere. Quid ergo optat inquirere? Finem scilicet legis. Et quis erit finis legis? Apostolum audiamus: Finis enim legis Christus est. Sed per has iustificationũ uias, quibus statuta lex fuerit, finem legis optat exquirere: neq; solum exquirere, sed semper exquirere. Ita enim ait: Et exquirã eam semper.) Officium exquirendi non suffecerat per uoluntatẽ, nisi etiam indefessa ab eo temporis continuatione gereretur. Da mihi intellectũ, & scrutabor legem tuã, & seruabo eam in toto corde meo.) In Prouerbijs Salomonis scriptum meminimus: Ignorando sapientiam sapienter interrogantibus sapientia deputatur. Quo sensu id ostendi uidetur, quòd qui nõ intelligat, & sapienter interroget, sapere credatur. Hoc itaq; eò proficit, quia propheta in lege manens, & secundum Apostolum Hebræus ex Hebræis octaua die circuncisus, & secundum genus ex tribu Iuda, & secundum gratiam corporeæ unctionis, & rex electus, & Christus, & sacramento dominicæ natiuitatis dignus, cuius filius Iesus Christus esset tanquã peregrinus legis, orat: Da mihi intellectũ, & scrutabor legẽ tuam, & seruabo eam in toto corde meo.) Nondum ergo seruat, nondum scrutatus est, nondum intelligit. Non ergo de ea lege loquitur, in qua natus est, eruditus est, operatus est propheta. Sciens itaq; primã partem esse prudentiæ, ut quis quod non intelligit, sapienter interroget, & quod ignorat, intelligat, idcirco intellectũ ut accipiat rogat. Sciens uero adepto spiritu intelligendi, studio opus esse scrutandi, ait: Et scrutabor legẽ tuam. Scrutationis aũt fructum huius rei custodiam esse cognoscens, dixit: Et seruabo eam. Intelligens uero perfectam custodiæ diligentiã in toto esse cordis officio, consummauit omnem sermonis sui ordinem, dicens: Da mihi intellectũ, & scrutabor legem tuam, & seruabo eam in toto corde meo. Sed quid tandẽ istud est quod intelligere optat, quod scrutaturum se & seruaturum toto corde promittit? Meminit nanq; non ociosos dies Mosi libro in mundi huius operatione monstrari. Scit non superfluã esse diei septimi requiem. Recordatur in mensis noui religionem sacramentum festiuitatis cœlestis tanquam in speculo figurari. Nouit annum illum quo post sex annorũ serui-

Allegoriæ legis

tutem liber Hebræus est, quo post multam operationem requiescit, fructibus eius relictis proselyto pauperi & bestijs terræ, quo & debita uniuersa Hebræis omnibus remittuntur. Quinquagesimi quoq; anni legem concupiscit scrutari. Vult quæ sit in primo mense decimi diei usq; in quartamdecimã, & deinde usq; in uigesimã primam religio, illam quoq; septimi mensis cogitat solennitatem, cuius memoriale in tubis est. Decimi quoq; diei in eo placationẽ, & post quintam decimã in tabernaculis dierũ octo lætitiã. Quomodo ex his & prima & octaua sit sancta. Scit circuncisionem primã fuisse, scit & iteratam per Iesum esse gestam. Azyma sancta desiderat, litare pascha concupiscit, de quo in agni ipsius immolatione scriptũ est: Hoc est pascha domini. Terram repromissionis, terrã fluentem lac & mel, scit nondum

uere à populo, qui secundo est circuncisus, obtentam. Ob hæc igitur intellectum orat: hæc intelligens scrutaturum se pollicetur: hæc scrutatus seruaturum se professus est: hæc seruans in toto corde custodiet. Post sequitur: Deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam uolui.) Et in hoc nunc uersu sermonis uirtus non proprie per conditionẽ translationis expressa est. Nam id quod nostri ita dixere: Deduc me in semita, Gręcitas sic locuta est, ὁδήγησόν με, et id quod cũ illis τρίβος dicitur, trita & frequentata discursibus semita intelligitur. Nobiscũ aũt semita potest & esse semita, & esse non trita. Ergo quia Græcitas utrunq; eadem nuncupatione cõplexa est, nos quoq; ita sentiamus, & semitã equidem sciamus esse quæ trita est. Et obseruandum est, quod hic non legis, sed mandatorũ semitam esse dicat. Via enim legis Mosi gradienda est, postq̃ ipsa constituta est, quia in mandatis dei iam à seculi institutione perrectũ sit. In hac enim semita & Abel cucurrit, & Seth institit, & Enoch placuit, & Noë reseruari meruit, & Melchisedech & benedicere potuit, & decimas accepit, & Abraham amicus dei est, & ex Iuda expectatio gentium est, & Ioseph in testimoniũ positus est, Iob à lege liber de hoste legis triumphat, & Hebræũ Moses uindicat, & Iesus secundo Israël circuncidit, & Samuhel dignus in ungendo rege eligitur. Et nunc in hanc orat se hic & unctus, & rex, & propheta deduci. Scit enim imbecillam sibi esse naturã, neq; se posse hanc semitam sine duce aggredi. Dux enim est, cũ dicitur: Retro post eum ambulabis, quoniam ipse te deducet. Deducet autem, cum ait: Qui nõ tulerit crucem suam, & sequutus me fuerit, non est me dignus. Deducit etiam, cum prior omnem euangelicatũ passionum semitam triuit. Si Apostoli docent, prior ille docuit. Cõstituit enim sapientia amicos dei & prophetas. Si iuste nunc aliquid geritur à nobis, princeps iusticiæ nostræ est. Est enim ipse iusticia. Si ob fidem, ob terrorem flagellamur, flagellis ille dorsum suum præbuit. Si alapis ad iniuriam cædimur, has ille suscepit. Si per contumeliam cõspuimur, faciem suam ille nõ auertit à sputis. Dux in omnibus ille est, sed dux est diligentibus legem, quam superius se toto in corde custoditurum propheta professus est. Non enim hic secundum sermonem Græcitatis, cum dicitur: Quia ipsam uolui, ad semitam mandatorum referri potest, quia Græcitas, ubi fœminino genere semita scripta est, id quod uellet, masculino genere pronũciat. Lex enim à nobis fœminino genere nuncupatur, quæ Græce nomos dicta est, quod ab his genere masculino enunciatur. Et cum illic fœminino genere semita nuncupetur, id quod uoluit ad id refertur, quod per masculinum genus Græcitatis proprietate memoratum est. Sequitur nunc: Inclina cor meum in testimonia tua, & non in utilitatem.) Omnia propheta ad munus dei retulit, siue ut lex iustificationum sibi statuatur à domino, siue ut sibi intelligẽtia præstetur, siue ut deducatur in semita, siue ut cor eius in testimonia inclinetur, id est, in ea quæ sub testibus scripta sunt. Teste enim cœlo & terra, lex tradita est. Sed fortè per hanc prophetæ religiosam modestiã quisquã impie loqui ita audebit: Si, inquit, omnia à deo sunt, humana ergo ignorantia caret culpa, cũ nihil obtinere possit, nisi quod donatũ à deo sumpserit. Et primũ hoc impiæ est uoluntatis existimare, idcirco se ea quæ sunt credentium propria nõ consequi, quòd sibi à deo indulta nõ fuerint. Sed omnẽ occasionem huius impię excusationis propheta submouit. Primũ enim cum orat, cõuenies infirmitati suæ egit officiũ, dehinc dei muneribus humanæ deuotionis studia cõnexuit. Cum enim ait: Legẽ mihi statue domine uiam pręceptorũ tuorum, quid secundum orationis nostræ humilitatẽ dei esset ostendit. Cum aũt subiecit: Et exquiram eam semper, officiũ deuotionis suæ protulit. Et in cæteris quoq; utrunq; quodam cõplexu sibi inuicem colligauit, cũ deduci se in semita postulauit, & cum id ipsum uoluit. Prius enim quæ à deo sunt, cum honore præposuit, & tunc quæ à

ἐν τῇ τρίβῳ

Liberum arbitrium

se cum cõfessione subiecit. Orat igitur ut deus tribuat. Est ergo à nobis cũ oramus exordium ut munus ab eo sit: dehinc quia de exordio nostro munus est eius, ex nostro rursum est, ut exquiratur & obtineatur & maneat. In eo aũt quod ita se habet: Inclina cor meum in testimonia tua, & nõ in utilitatẽ, quidam transtulerũt: Inclina cor meũ in testimonia tua, & nõ in auaritiã. Id enim quod in Hebręis codicibus continetur, ambigua in definitione utriusq; intelligẽtiæ positũ est. Sed nos, sicut oportet, sequimur Septuaginta interpretẽ religiosam & antiquã autoritatũ, ex iudicio tamen cæterorũ translatorum proprietatẽ intelligentiæ huius, quæ est difficilis, captãtes. Cum enim hi dixerint, in utilitatẽ, illi dixerint, in auariciã, per id ipsum quomodo utilitas hic nunc sit subiecta noscẽ. Nam seculi homines pecuniã, argentũ, aurum, & cætera opum instrumenta utilitatẽ uocant. Ergo cũ in dei testimonium inclinari cor suum, & non in utilitatẽ propheta orat, inclinatũ in dei testimoniũ cor ab his sine dubio refert, quæ humano iudicio existimantur utilia. Et quidem intelligentiæ nostræ sensum uersu eo qui cõsequitur, cõfirmat. Ait enim: Auerte oculos meos ne uideant uanitatẽ, & in uia tua uiuifica me.) Vanitatẽ eorum dicens, quæ ab hominibus existimãtur utilia. Et quærendũ est, quos oculos, & à qua uanitate oraret auerti. Orat aũt & animi & corporis oculos, eos scilicet, qui in theatralibus ludis captiui incubant, eos qui Circensium certaminibus seruiunt, eos qui uestium precia mirantur, eos quos auri splendor & gemmarũ uarietas occupat. Nisi fortè nõ magis equorum cursu astrorũ cursus est gratior, & obscœnis illis spectaculorũ turpium fabulis, nõ amœnius diuina illa humanæ spei eloquia cantant. Nisi fortè huic terrenorum metallorũ usui non magis æternitatis repositæ diuitiæ honor & gloria præferetur, & blandior mihi erit auri species, q̃ hominis, & terræ, & lucis, & cœli? Ab eorũ igitur uanitatibus auerti oculos, & hos corporis sui, & illos animę deprę̃catur, de quibus occæcatis beatus Apostolus docet, cũ ait: In uanitate sensus eorũ intenebrati, alienati à uita dei. Et auersorũ oculorum à uanitate quod præmiũ sit, longe requirendum est. Sequitur enim: Et in uia tua uiuifica me. Declinandi enim à uanitate sunt oculi, ut nobis in uia dei uita sit, nõ ea uita quæ nũc est, sed ea quæ in cœlis reposita est, & in Christo absconsa. Ita enim in omni hoc psalmo locutus est, tanq̃ uicturus sit, nõ modo uiuat. Erigendi igitur oculi sunt, quibus Christi potius gloria, quàm mũdi huius inania & uana cernantur. In uia enim dei referentes oculos à uanitate uiuemus. Dehinc sequitur: Statue in seruo tuo eloquium tuũ in timore tuo.) Nouit à plurimis propheta eloquia dei sine metu non suscipi. Plures enim auditas cœlestis eloquij scripturas tanq̃ fabulam rerum inanium negligunt, & dei uerba quæ præterire cœlo & terra prætereunte non possunt, magno cum periculo irreligiosæ temeritatis irrident. Nouit initium sapientiæ dei esse timorem, nouit in illa septiformis spiritus gratia timorẽ in postremo tanquã firmamentum eorum quæ superius sunt dicta numerari. Constitui ergo in se dei eloquia in timore dei precatur, quia scit ea nobis eloquia futura esse, quæ tanquã dei timebuntur, utilia. Dehinc adiecit: Circuncide opprobriũ meum quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda.) Propheta in corpore positus loquitur, & neminem uiuentium scit sine peccato esse posse. Vnum meminit esse, qui peccatũ non fecit, neq; dolus inuentus est in ore eius. Ergo cũ circuncidi à se opprobriũ deprecatur, peccata circuncidi orat, quia peccatũ sequatur opprobriũ. Sed cum circuncidi à se orat, non tanquã de admisso perpetratoq; cõfessus est, sed quia id per infirmitatem carnis suæ in se suspicatur habitare. Non enim ait: Circuncide opprobrium meum quod perpetraui, sed: Circuncide opprobriũ meum quod suspicatus sum, suspicationem opprobrij ex conscientia propriæ infirmitatis ostendens: In iudicijs enim multi ad opprobriũ resurgent. Quæ quia his iucunda sunt, in quibus peccati non

Imò nunc omnes interpretes habent auaritiam, nec πλεονεξία significat utilitatẽ. Ambrosius ostẽdit in nonnullis codicibus fuisse scriptum, utilitatem

Imò multi nunc sunt

ti non manebit opprobriū, ipsam illam quæ in se est suspicationem opprobrij à se circuncidi orat, ut sibi dei sint iucunda iudicia. Ac ne de admissa peccati cōscientia precatus esse existimaretur, circuncisionē omnem, quam sub singulis octonis uersibus desert, hac libertate cōclusit: Ecce concupiui præcepta tua, in æquitate tua uiuifica me. Superius orauit, ut in dei timore, dei in se statuerentur eloquia, de hinc ut à se suspicitio circunciderettur opprobrij, nunc concupiscentiā ac desiderium suum erga dei præcepta demonstrat, & ut in æquitate dei uiuificetur, orat, sciens proprium diuinæ æquitatis esse munus, ut uiuificet eum, qui & præcepta dei sentaue rit & desideraverit, cui & circuncisa opprobrij suspicitione iucunda iudicia sint, & in timore dei in se constituantur eloquia.

ו Vau.

ET ueniat super me misericordia tua domine, salutare tuū secundum eloquiū tuum.) Plures secundum Apostolum sunt, qui sapientiam seculi sequentes, sapientiā dei reprobauerūt. Ob quod stultam fecit deus seculi sapientiam. Quid enim infidelibus stultius est, qui præter illum cōmunem irreligiosorum errorem etiam hoc adijciunt piaculi, ut diuinarū scripturarum eloquia putent perfectæ doctrinæ carere ratione: Et quia pro impietate ingenij sui diuinorū dictorū capaces esse nō possunt, ad contumeliam cœlestiū uerborū pro excusatione hebetudinis suę prorumpūt, dicētes, in his nihil rationabile, nihil esse perfectū, uolentes ea quæ à se dicantur, sola esse erudita, & doctrinæ suæ prudentia expolita, stulti, deo negātes, quæ assumere ipsi sibi audent. Nec mirum est, si irreligiose de eis opinantur, quorū pecuniæ hebetudinis modo intelligentiā non consequunt. Verum quis in eo sermone quem superius habuimus, hi qui sapientiā dei sequuntur, cognitā dictorū cœlestiū perfectionem existiment, nihilq; eorum esse, quod non consummatū, atq; omni ex parte perfectum sit, tamen id quoq; etiā in his sextæ literę uersibus absolutius licebit intelligi. Post superiorē enim sensum ita loquitur: Et uenit super me misericordia tua domine, salutare tuum secundū uerbū tuum.) Misericordiā itaq; primū deprecatus est, dehinc salutare. Salus enim nostra ex misericordia dei est, & bonitatis suæ hoc munus in nobis est: & inde cœpit oratio, unde & salus inchoat deprecātis. Dehinc ne ex incerta & ex inopinata spe precari propheta existimaretur, primū misericordiam, dehinc salutare cōmemorat, tum tertio subiecit, secundū uerbū tuū, ut hanc orandi fiduciā proficisci secundū uerbū dei, id est, secundū doctrinā legis ostenderet. Post hunc itaq; perfectæ orationis ordinē id sequitur: Et respondebo exprobrantibus mihi uerbū, quia speraui in uerbis tuis.) Tenet ordinē ratio perfecta: Si, inquit, in me ueniet misericordia tua, & salutare tuum secundū uerbū tuum, & ita fuero misericordiā consecutus, & à te cōseruatus ut spopondisti, cōsequens erit ut in his qui insipientiā mihi, & errorem spei, & uerbum hoc quod iu te spero exprobrant, respondeā. Quid itaq; aduersus hanc prophetę responsionē exprobrare irreligiosa mens poterit? Misericordia primū oratur à deo, salus etiā expectatur à deo, & inde eam spopondisse per uerbum suum deus ostenditur. Concluditur itaq; exprobrantiū impietas ab his qui in dei uerbis sperant, cum quando deus precatur, & misericordiā & salutem ab eo credentiū fides sperat, & doctrina hæc spei nostræ sit, ut oratus misereatur & saluet. Dehinc sequitur: Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaq; nimis, quia in iudicijs tuis speraui.) Accipiat humana insolentia humilitatis modestiæq; doctrinā. Prius propheta concedi sibi orat, quod se id mereri ut obtineat ostēdat. Omnia uult à bonitate dei in se inchoari, nec tamen causam fiduciæ suæ subtrahit, Ait enim: Et ne auferas de ore meo uerbū ueritatis usque-

tis usquequaq; nimis.) In quo primum maiestatem eius confitetur, qui semper orandus est, dehinc se non ex inani sperare subiecit, dicens: Quia in iudicijs tuis speraui. Humanæ autem temeritatis est hic mos, prius ad obtinendum aliquid meritum quàm mereatur ingerere, & eum à quo quid postulet, tanquã ex officij debito cõuenire. Sed non sufficit nobis, ut modestiæ tantum tenuerit propheta rationem: collocationes etiam uerborũ uirtutesq; conoscendæ sunt cur ita dixerit: Et ne auferas de ore meo uerbum ue itatis usquequaq; nimis: omne oris officiũ cordis sensui motibusq; famulatur. Et cur prophera ne ab ore sibi uerbũ ueritatis auferatur oret, uersus istius consequentia docent. Non enim metũ hunc prophetæ fuisse existimandũ est, ut sibi ueritatis uerbũ ex corde ac ore uereretur auferri. Scit autem quędam esse peccata, quę ex ore uerbũ auferant ueritatis. Peccatori enim dixit deus: Quare tu enarras iusticias meas? Non enim ait: Quare memor es iusticiarum mearum? Sed peccatorẽ monuit eum, qui in peccato mansisset, prædicationis officio abstinere, uult enim liberum à crimine esse doctrinæ cœlestis prædicatorẽ, uult eloquia sua à casti corporis casto ore tractari. Cauendũ igitur est, ne quando ex ore nostro uerbi ueritatis auferatur eloquiũ. Hinc illud est quod Apostolus monet: Noli negligere quod in te est charisma, ne per negligentiã ac desidiam indigni prędicatione uerbi dei simus. Sed propheta nõ audet in tãtum se à peccato liberũ effici uelle, ut non meminerit unum solum esse qui peccatũ nõ fecerit, & dolus in ore eius nõ inuentus sit. Et idcirco subiecit: usq; quaq; nimis, per modestiã scilicet confessionis, & ut non auferatur à se uerbũ ueritatis orat, & per honorẽ eius qui unus tantum sine peccato est, ne usq; quaq; nimis à se auferatur expostulat, quia se hominem meminit, qui per naturæ infirmitatẽ sine peccato esse nõ possit. Custodiam legẽ tuam semper in seculum & in seculũ seculi.) Nullum propheta uitæ suæ finem pertimescit. Non enim cõcluditur fides sua seculis, sed se in infinitatẽ temporum officio custodiendę legis extendit. Scit & altare à Mose in exẽplum esse superioris altaris extructũ, scit & Aron sacerdotẽ ad speciẽ esse ostensi in monte sacerdotis ornatũ. Mosi enim deus ait: Vade fac omnia secundũ exemplũ quod ostendi tibi in monte. Festinat ergo in leges illas æternorũ seculorũ. Nam cũ lex futuri umbra sit, necesse est corpus illud ueræ legis æternũ sit. Distinxit aũt hoc officiũ ab indefessa illa perpetui officij iugitate, dicens: Et custodiã legem tuam semper in seculum, & in seculũ seculi. Cum ait: semper in seculũ, nullum in hac tẽporis uita subrependę obliuionis tempus admisit. Cum aũt adiecit, & in seculũ seculi, scit per hanc umbrã legis ad mysteriũ ueræ & æternæ legis ascendi. Ait enim: seculũ seculi tanquam tẽporis tempus, succedente quadã uicissitudine huius seculi seculũ sit futurum. Nouit esse secundũ euangelicũ diuitem & pauperẽ Lazarũ, exemptæ à corporæ animæ legem, per quam alia ab alia chao impenetrabili separetur. Scit secundum apostolũ Paulum resurrectionis quoq; esse legẽ, in qua differt stella ab stella in claritate. Scit esse leges angelorũ, cũ alij assistentes deum indefessa uoce collaudant, alij ante conspectum inuisibilis nobis dei, tanquã lege officij proprioris assistunt. Nouit & pusillorũ angelos faciem dei quotidie ex quadã lege cõspicere. Scit utiq; esse ęternas leges, & eas omnes se in illo seculi seculo custoditorũ esse cõsidit, quia ea quæ per umbrã sunt constituta, in hoc nunc seculo semper obseruet. Et ingrediebar in dilatatione, quia mandata tua perquisiui.) Non est angustus propheta, & superius iam dixerat: In uia pręceptorũ tuorũ cucurri, cũ dilatasti cor meum. Scit inter humanarũ tribulationũ passiones semper ad deum patulo se esse corde oportere. Quod ipsum Apostolus docet, dicens: In omnibus tribulati, sed nõ angustiati. Nouit hac ipsa amplitudine cordis de se idem Apostolus gloriari, cum ad Corinthios ait: Non angustiamini in nobis, sed angustiamini in uobis. Pater etiam

hic pro-

hic propheta, dicente deo: Et inhabitabo in his, & inambulabo in ipsis. Angusta igitur peccantium sunt corda, & hospitio deũ mens polluta non recipit. Patulum enim domiciliũ incõceptibili deo opus est, & idcirco in amplitudine propheta ambulat, quia in eo in se loquẽtis habitatio est. Causam uero amplitudinis suæ docet, dicens: Quia mandata tua perquisiui. Naturæ nostræ consuetudinẽ recordamur, quotienscũq; lectioni uacantes, mandata dei & præcepta scrutamur, in quantã amplitudinem intelligentiæ mentiũ nostrarum dilatantur angustiæ, & q̃ patulus nostræ humilitatis in desideria diuina sit sensus. Per peccatorũ autem nostrorũ conscientiam coarctatur nobis omnis animæ amplitudo, ac difficilia omnia & angusta sunt, cum diuini uerbi habitatione sumus indigni. Sed ambulans in latitudine propheta, uersari in officio digno adeptæ amplitudinis debet, & uersatur planè. Sequitur enim: Et loquebar de testimonijs tuis in conspectu regum, & non confundebar.) Hoc officiũ dilatati cordis est, ut ex eo inhabitantia diuinæ doctrinæ uerba procedãt. Loquitur enim propheta cõstanter aduersus principes terræ, deum prædicans. Et quidẽ duplex significatio sensus huius est, quia secundũ dominica præcepta oporteat à nobis Christum corã regibus & potestatibus prædicari, neq; nos terrenarũ potestatũ fas est iure terreri, quo minus omni cõfusione reiecta cõstanti & publica fide deum qui negantes negaturus sit non negemus. Potest & sermo ad eos referri, de quibus & Apostolus ait: Iam sine nobis regnatis, & utinã regnetis, id est, tanq; in conspectu sanctorũ, qui utiq; frequẽter reges terræ sunt nũcupati, propheta dei testimonia sit loqutus, neq; cõfusus per prædicationẽ suam doctrinę cœlestis instituta præbere. Geminam aũt lectio intelligentiã ex se præstat, ut quia utrunq; ex testimonij scripturarũ intelligi promptum est, aut utrunq; significatum existimetur, aut quod magis uidebitur probabile eligatur. Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi uehementer.) Non solum igitur loqui nos in testimonijs dei cõuenit, sed legis mandata omnia diuturna meditatione percensere. Neq; tantum meditatio utilis est, nisi lex ipsa, quæ in meditatione est, diligat͛. Neq; diligere communi dilectione sufficiet, nisi etiã uehementer id quod diligitur diligat͛. Atq; ideo hunc omnẽ perfectę rationis ordinẽ sermo propheticus percurrit, dicẽs: Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi ualde. Et erexi manus meas ad mãdata tua quæ dilexi.) Manus ad mãdata ea quę diligebat erexit, nõ utiq; cõtumeliosas aut procaces, sed mandatis humilitatis seruientes, sed operibus misericordię insistentes, & fidei præcepta peragẽtes. Operis uero officiũ semper oportet esse intentũ, & nulla interdũ negligẽns ocij dissimulatione cessare. In hoc quoq; se manere propheta testatur, dicens: Et exercebat in iustificationibus tuis.) Exercitatio assiduitatẽ operationis ostendit. Frequentẽ itaq; sibi esse & semper intentã pręceptorũ obseruantiam docet ad illas, de quibus supra memorauimus, cœlestiũ iustificationũ efficientias, nunc se in iustificationibus pręsentis & ex futuris adumbratæ legis exercens.

ז Zain.

Eemor esto uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.) Omnis dei sermo qui scripturis diuinis continetur, in spem bonorũ cœlestium uocat. Atq; ob id propheta in omnibus se dei præceptis mansisse confidens constanter ait: Memorare uerbum tuum seruo tuo. Nunquid promissi sui deus immemor est? Absit istud, ut aliqua subrepere in æternam atq; defessam uirtutem humanarũ infirmitatum genera credantur. Sed propheta qui promissis dei credidit, qui desiderio cœlestium detentus est, qui contemptu præsentiũ futura sperauit, non ad memoriã uerbi sui deum admonet, sed ut uerbi sui in se seruo suo memor sit deprecatur, id est, ut dignus habea-

 tur, in

tur,in quo uerbi sui memor esse dignetur,quo in uerbo spem dederit.Et spem non inanem esse oportet,neq; uerbis tantummodo prædicari,sed rebus ipsis doceri. Et si quando incidant infirmitates,persequutiones,damna, orbitates, cõtumeliæ,has præsentis seculi minas ac potestates spe æternorũ promissorum consolemur. Sed iam ipsis omnibus propheta perfunctus est,dicens: Hæc me consolata est in humilitate mea,quia eloquiũ tuum uiuificauit me.) Hæc ad spem refertur,quæ sperare eum in deum fecit.Consolata uero est eum in humilitate, id est,cum contemnitur,cum irridetur,cum iniurijs uexatur,cũ contumelijs inhonestatur,sciens hanc sibi tentationũ præsentiũ esse militiam.Sed se inter hæc infirmitatis suæ bella spes à domino præstita consolatatur,uiuificatur autem per eloquia dei.Scit in his excellentem esse in cœlis humilitatis suæ gloriam.Scit animã eloquijs dei refertam, tanquã pabulum aliquod uitæ in se æternæ cõtinere. Non mouetur in eloquijs dei uiuens inani superbientiũ gloria. Nouit enim indigentiã suam eorũ esse opulentia ditiorem.Scit ieiunia sua cœlesti atq; euangelica benedictione saturari. Scit humilitatem suam glorioso esse honoris præmio munerandã,atq; ideo subiecit: Superbi inique agebant usquequaq;,à lege autẽ tua nõ declinaui.) Inter nimias & consummatas superborũ iniquitates,ualde enim inique agebant,nullo propheta desexu à lege dei declinat. Oportet esse eum memorem iudiciorũ dei.In omni enim uitæ nostræ genere memoria nobis diuini iudicij inserenda & cõtinenda est, ut cum aliquid agimus,residente in nobis iudicij memoria,uel nunquam potius abeunte, præceptis dei opera nostra famulentur,beatus erit,quisquis non sine memoria diuini iudicij omnia gesserit.Quod de se profitetur propheta,dicens: Memoratus sum iudiciorum tuorum à seculo,& exhortatus sum.) Hic nunc à seculo tantum, non etiam à seculo seculi, quia omnia in nos iudicia dei ex seculi huius ac mundi temporibus instituta sunt. In his aũt se hortatus est,inter nos scilicet mundi turbines,& inter hæc passionum corporalium prælia ad tolerantiam ac uictoriam infestantium malorum humilitatẽ suam iudiciorũ dei memoria adhortatus.Deinde sequitur: Defectio animę tenuit me à peccatoribus derelinquentibus legẽ tuam.) Virtutes propriæ suæ prophetę huic ad spem uitæ æternæ nõ sufficiũt,neq; quod spem in uerbo dei habuit,neq; quòd in spe eadem collocatus est,neq; quòd dei uiuificatur eloquio,neq; quòd nõ declinat à lege, neq; quòd se per memoriã iudiciorum dei adhortatur, quin etiam dolore humanæ impietatis fatigatur, & ob irreligiosas hominum iniquitates exanimis est. Sanctus enim quisq; cum cæditur,non humilitatis suæ qui cæsus est, sed insolentiæ eius qui cædit,miseretur,ut à uæsano filio pater,ut ab amente ægroto medicus contumeliam passus,dolorem non ex eo quod perpessus fuerit, sentit, sed ob id quòd ille quem sanũ esse cuperet, iniuriam sibi uesanus intulerit. Membro autem uno aliquid patiente,secundũ Apostolum, cõpatiuntur & cætera membra.Defectio itaq; secundum hæc tenet prophetam super peccatores derelinquentes dei legem,affectu miserantis scilicet & dolentis, & tanquã membris suis pro parte ægrotis,iniquiorũ & irreligiosorũ periculo fatigatur.Manet autẽ ipse quantũ ad se iustificationibus dei semper intentus,& in omni quacunq; sede habitat,nequaq; ex ore eius religiosæ confessionis hymnus abscedit. Ait enim: Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco incolatus mei.) Exemplo suo docet,suscepta semel in aures psalmorum cantica,in corde esse continenda,& semper ea officio oris iteranda.Non negligenter,ut ipse prædicat,legit atq; audit, neq; irreligiositatis nostræ modo diuina eloquia, aut occupatis in aliud aut incuriosis oculis legit,aut mox obliuiosis auribus excipit,sed cantabiles mihi, id est, sine intermissione cantatæ. In omni autem cuiusque generis loco nequaquam à se abesse psallendi consuetudinem docet, cum ait; In loco incolatus mei,Non

mei. Non enim ait: In incolatu meo, sed ita ait, in loco incolatus mei, in quacunq; scilicet sede mansisset, intelligens se mundi huius esse peregrinum, dei tamen semper sibi iustificationes esse cantabiles. Sed quàm cantabiles sint iustificationes dei ostendit, cum nullum omittat tempus, quo nõ in illo cœlestium sacramentorũ ope se uersetur. Ait enim: Memor fui noctе nominis tui domine, & custodiam legem tuam.) Scit præcipue nocturno tẽpore diuini esse à nobis nominis recordandum: scit tum maxime custodiã dei legis à nobis esse retinendam, cũ subrepunt animo impuræ cupiditates, cum uiriorum stimuli per recens assumptũ cibum corpus exagitant, tum dei nomen recordandum est, tum custodienda lex eius est, pudicitiam, continentiã, timorem dei statuens. Nouit hoc præcipue tempore dominum orandum, deprecãdum, promerendum, dicens in loco alio: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Non est periculoso nocturnarũ uigiliarũ ocio animus relaxandus, sed in orationibus, in deprecationibus, in cõfessionibus peccatorũ occupandus est, ut cũ maxime corporis uitijs opportunitas datur, tum præcipue eadem uitia diuinæ legis recordatione frangantur. Sequitur deinde: Hæc mihi facta est, quia iustificationes tuas exquisiui.) Hæc ad memoriam refertur, per quam memor fuit noctibus nominis dei. Quod autem ait: Mihi facta est, id est, nõ subito recurrens, neq; temporarie assumpta, sed semper in se manens, & intra se quodam fidei opere instituta, & ob id ei facta, quia iustificationes exquisierit. Vtile igitur est, iustificationes dei sine aliqua temporis intermissione scrutari, quia per exquisitionem earum eius memoriam nos perpetem continemus in Christo Iesu, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

ח Heth.

Portio mea dominus dixi ut custodiã legem tuam &c. usq; ibi: Iustificationes tuas doce me.) Plures psalmorum codices legentes & nos ita opinabamur uersum qui octaue literę primus est, id est, hunc portio mea dominus, in superioribus septimæ literæ octo uersibus contineri, quia ita in Latinis codicibus, atq; etiã in nonnullis Græcis scriptum continebatur, & sane absolutior sensus uidebatur. Sed secundum Hebræos emendatũ apud Græcos psalmorum librũ legentes, inuenimus hunc uersum nõ septimæ literæ nouissimũ esse, sed octauæ primũ. Itaq; secundum hanc cognitionem nos quoq; tractare de eo aggressi sumus. Cœpit enim ita: Portio mea dominus dixi ut custodiam legem tuam.) Rarus quisq; est, cui ista fiducia est, ut portionẽ sui am esse deum audeat dicere. Renunciandũ est seculo omnibusq; rebus eius, ut nobis deus portio sit. Cæterũ si nos ambitio detineat, si cura pecunię occupet, si illecebræ libidinum capiant, si negocia rerum familiariũ demorentur, portio nobis domini nus nõ erit, secularĩ curarum atq; uitiorũ possessione detentis. Mosi cum iussum esset portiones incolatus distribuere duodecim gentibus Israël, ita de tribu Leuiti ea præceptũ est: Filijs Leui nõ erit portio neq; sors in medio fratrum suorum, quia dominus deus est pars eorum. Et rursum scriptũ meminimus: Ego dominus pars eorum. Nullam ergo deo seruientibus lex data terrenam esse uoluit portionẽ, quia pars eorũ deus esset. Meminit & euangelij prædicator ille Petrus, nullam sibi esse portionem possessionis humanę, cum oranti alimoniã respondit: Aurum & argentum nõ est mihi, quod autẽ habeo hoc tibi do. Quid est istud Petre quod possides? Renunciaueras omnibus deo tuo, dicens: Ecce nos omnia dereliquimus, & secuti sumus te, quid erit nobis? Et tibi ille respondetur: Amen dico uobis, quòd uos qui secuti estis me, in regeneratione sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israël. Et exemplo uestro cęteris relinquentibus cuncta spoponderat, Nũc secus est

quòd

quod & centuplum acciperent, & dehinc uitam æternam possessuri essent. Quid est igitur istud Petre quod habes? Habes planè & non audeo dicere plus te centuplo obtinere: dico tamē te sine multiplicatione calculi possidere. Dicis enim, quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge & ambula. O felix possessio, o perfecta dei portio. Non terrena largiris, sed naturæ opus rependis, & uitiosi partus damna instauras. Claudū natum ingredi iubes, & multę ætatis uirum incessu rudi incitas. Has opes tribuit, cui deus portio est. Nouit & Paulus diuitiæ suæ glorias, dicens: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini mei Iesu Christi, per quē mihi mūdus crucifixus est, & ego mundo. Talis Apostolo gloria, talis est portio. Humanarum igitur hæreditatum modo portionem, quæ melior est, & quæ utilior eligamus. Si circa terrena patrimonia sua in cohæredum diuisione quis nititur sortem cōmodioris portionis appetere, quanto propensiore cura partem cœlestis hæreditatis diligemus? Centuplum dominus promittit, & centuplū non in æternum, sed in præsens. Aeternorum autem bonorum immensa & infinita retributio est. Cæterum sub definitione centupli, præsentium mensura concluditur. Ego autem ambigo utrum hoc centuplum Petri excesserit portio. Certe secundū domini præceptum sperandum nunc in hoc seculo, relictis omnibus seculi rebus centuplum munus est. Etenim nobis deus portio est, qui ait: Et inhabitabo in his. Non ergo centupli præmium est, ut in hoc corpusculo nostro terreno deus habitet? Sed ad quid deus habitet? Ait & ipse: Et ambulabo in his. Patens deo est fidelis pectoris & ampla possessio, ut inhabitet, & inambulet. Sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? Et ego ero illorum deus. Ecce promissam nobis ab eo portionem, ut simus dei habitatio. Et dum in nobis ambulat, fit nobis ipse possessio, si seculum relinquamus, si possessioni terrenæ labili renunciemus, si hæreditatem caducorū respuamus, si uiuentes de seculo exeamus. Quæ enim merces est è mortuis corporibus & exeunte anima dissolutis seculum reliquisse? Carendum est eo per contemptum eius, nesciendum est ignoratione uoluptatum suarum. Moriendum nobis in eo est, dum non et uiuimus. Scit Paulus iam non se sibi uiuere, dicens: Quod enim uiuo, iam non ego uiuo, uiuit autem in me Christus. Propheta itaq; secundum Apostolum, non seculo uiuens, cōstanter & liber ait: Portio mea domine. Tenuit hunc quem in superioribus modum, cum se custoditurum legem dei spopondit. Non enim de ea quam corporaliter agebat, loqui intelligitur, cum custoditurum se potius quàm custodire fateatur. Sequitur deinde: Deprecatus sum faciem tuam in corde meo, miserere mei secundum eloquiū tuum.) Mosem deprecatū esse meminimus, ut deum uideret. Et forte cognata preci eius prophetæ huius oratio existimabitur. Sed dictum memini à deo: Nemo hominū uidebit faciem meam & uiuet. Ergo quod negatum Mosi meminerat, id concedi sibi postulat? Sed rursum licet dicto euangelico anterior sit, meminit tamen hanc fidei beatitudinem reseruari, qua dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Itaq; cum in lege sciat dictum quod nemo faciē dei uideat, & uiuat: & ex euangelica beatitudine nō ambigat omnes mundo corde deum esse uisuros, perfectæ modestiæ tēperamento cupiditatem desiderij sui elocutus est, dicēs: Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. Scit nunc impossibile sibi esse, quod nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, ut uideat. Scit inuisibilē esse carnalibus oculis gloriam dei. Meminit non dico ad angelorū claritates hoc humanæ uisionis lumen habere, sed ipsam gloriam uultus Mosi humani corporis oculos non tulisse. Sed nūc ex desiderijs humanis prophetę desideria metiamur. Ad egressus regum quanta expectationis solicitudine curritur? Et quod uidentibus gaudium esse, cum se prębuerint cōtuendos? Quid illum cœlestis spiritus capacē uirum existima-

existimabimus uelle? Quanto desiderij ardore cupere ut deum cernat, qui ipsam illam inuisibilem maiestatem per has angelorum claritates, & per hanc Mosi gloriam metiatur? Et sciat etiam eos, qui digni sunt conspectu dei, gloriam ex conspectu gloriæ esse sumpturos, quòd eos uisio tantum & dignatio contemplatæ maiestatis illuminet? Quod sanctus Apostolus ita intelligens loquitur: Nos, inquit, omnes reuelata facie gloriã dei spectantes in eandẽ ipsam transferetur imagine, à gloria in gloriã sicut à domini spiritu. Et nunc quia id impossibile istis corporeis oculis sciat esse, toto istud corde desiderat. Et cui est portio deus confidenter faciem eius deprecatur, quia quamuis nemo hominũ uideat faciẽ dei & uiuat, tamen deum omnes mundo corde uisuri sunt. Ergo misericordiã hanc à deo postulat, ut sibi uidendo faciem eius beatitudo contingat, & postulat nõ sine ratione modoq; præstandi. Ait enim: Miserere mei secundum eloquiũ tuum.) Fidei modestæ uox est, misericordiam dei non secundum peccatorũ suorum conscientiam, sed secundum eiusdem dei eloquia deprecari. Scit deum etiam peccatoribus esse ignem consumentem. Moses enim ait: Deus noster ignis consumens est. Nouit eundem esse fidelibus lucem, de quo & alibi propheta ipse dicit: Illuminans tu mirabiliter de montibus sanctis. Discernit & hanc Apostolus bonitatis & seueritatis dei consuetudinem, cum ait: Vide ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatẽ, in te uero bonitatem, & rursum: Et nisi permaneas in bonitate, excideris. Illi uero si non permaneant in infidelitate, inserentur. Bonitatem dei propheta expectat, cum ait: Miserere mei. Scit enim neminem sine peccato esse qui uiuat, & omnes in carne sitos misericordia dei egere. Officij autem sui deuotionisq; non immemor est, cum ait: Secundum eloquiũ tuum. Eius scilicet eloquij quo & peccatoribus pœnam denunciat, & in se credentibus uitæ æternæ beatitudinem pollicetur. Dehinc sequitur: Quia cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.) Ex his quæ propheta se gerere uel gessisse cõmemorat, quid nos quoq; facere oporteat docet. Vias enim suas cogitat, & cogitatis his pedem in testimonia dei refert. Nihil egit, quod nõ antea cogitatione pręuoluerit: nõ linguam in officium suum mouit, non pedem in aliquod quod acturus esset opus protulit: non manũ ad agendum aliquid exeruit, nisi antea super his omnibus cogitasset, & tum operationem atq; effectum cogitatis rebus attulerit. Vidit igitur ante omnia uitæ suæ uias, & cum placentem sibi ac probabilem reperit, tunc in eam pedem contulit: scilicet perspectis omnibus humanæ operationis uijs, postquàm quid esset sibi utile cogitauit, fidei sitæ pedem in testimonia diuina detorsit. Cogitatio enim nihil potest subitum, nihil nouum, nihil inopinatum pertimescere, cum de consilij sententia omnia quæ accidere solent sperantur, præfiniuntur, adeuntur. Et id consequenti uersu docetur. Postea enim quàm uias suas propheta cogitauerat, & pedem ad testimonia dei conuerterat, libere loquitur: Paratus sum & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.) Qui ad aliquid præparatur, longo usu ad id in quo ei est meditatio præparatur, ne eum de propositi sui sententia negligentem & incautum uis aliqua repentinæ turbationis excutiat. Propheta itaq; nouit esse plurima seculi scandala, nouit insidiantes esse humanæ naturæ aduersantesq; uirtutes, scit periculose dulcem esse opinionẽ ambitionemq; glorię secularis, nouit occursus lasciuientium fœminarũ esse continentiũ oculis captiosos, scit turpes corporũ cupiditates affectu blandæ uoluptatis irrepere, scit cætera uitiorũ genera illecebrosis aditibus ingruere: nouit enã plurimis se irreligiosorũ odijs subiacere, & ob prædicationẽ dei pietatisq; doctrinam uarijs persequentiũ contumelijs esse uexandum. Ne igitur turbari tot & tantis excidijs ingruentibus posset, contra omnia se hæc fidei excidia præparauit, dicens: Paratus sum & nõ sum turbatus ut

custodiam

custodiã mandata tua. Habet paratam beatus Apostolus huius preparationis suę fiduciam, dicens: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, aut angustiæ? aut passio? aut fames? aut nuditas? aut periculũ? aut gladius? Sicut scriptũ est: Quia propter te mortificamur tota die, deputati sumus tanq̃ oues occisionis. Sed in his omnibus superamus & uincimus, propter eũ qui dilexit nos. Et quia aduersum horum tolerantiã, ne per hęc à charitate separari posset, sese pręparasset, adiecit. Confido enim, quia neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; potestates, neq; præsentia, neq; futura, neq; uirtutes, neq; altitudo, neq; profundum, neq; creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Nulla Apostolum rerum earum quæ accidere possunt genera, tali spe præparatũ firmatumq; perturbant, sit ergo in nobis & fiducia hæc & uox, ut cum subrepant cupiditates, cum passiones ingruant, cũ pericula fatigent, cum supplicia crucient, dicere audeamus, paratus sum & non sum turbatus, ut custodiã mandata tua. Dominus noster unigenitus dei filius inter cætera præcepta discipulis suis mandat, dicens: Non turbetur cor uestrum, neq; trepidet. Aduersum turbationem quæcunq; ex accidentibus erit longæ præparationis, opus est firmitate, ut robusta fide atq; firmata, dei mandata custodiat. In quem autem se profectum, quamúe in causam propheta præparauerit, neq; turbatus sit, quo minus custodiret mandata dei, continuo subiecit, dicens: Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam nõ sum oblitus.) Esse peccatorũ funes per Esaiam docemur dicentem: Væ qui ligant peccata tanquã funem longum. Modo funis ex pluribus minimis crescenũs in multum, peccata semper tanquam longo fune tendentur. Sunt enim hæc delictorum uincula quibus humanæ mentes illigantur, de quibus in Prouerbijs scriptũ est: Fascijs peccatorum suorum unusquisq; cõstringitur. Stringit enim nos atq; alligat, & his uiriorum funibus implicat diabolus, in omni uitæ nostræ cursu laqueos prætendens. Quod autem liget, in euangelijs cognouimus, cum dicitur: Hanc autem filiam Abrahæ ligauit satanas annis decem & octo. Ligat igitur omni uitiorum genere, ebrietatis cõsuetudine, uoluptatum desiderijs, infidelitatis piaculo. Sed inter hos funium laqueos nõ est admittẽda legis obliuio. Pręparatos enim nos esse conuenit, ut ab his laqueis, si quando circumligent, exuamur, ut legis dei omni tempore recordemur. Et recordatur planè propheta, dicens: Media nocte surgebam ad confitendũ tibi, super iudicia iustificationis tuæ.) Nõ uacat totis noctibus somno, nec ociosus lecto continetur, ad confitendum deo non solum nocte, sed etiam media nocte consurgit. Meminit hoc esse tempus quo primitiæ Aegyptiorum meritissima impiæ obstinationis clade percussæ sunt. His ergo horis nõ laxatur in somnum, ne gladio Aegypti admisceatur: hoc noctis tempore introëunte sponso sapientes uirgines in nuptias cum lampadibus introibunt. Vigilat ergo ne cum stultis mereatur excludi. Hoc tempore psallentibus Paulo & Silæ apostolis catenę & uincula resoluuntur. Non dormit itaq; ne uinctus sit, nec habet eum nocturni tẽporis somnus, nec ei obliuio officij sui requie mediæ noctis obrepit: surgit enim ad confitendum deo. Confessio uero non semper ad peccata referenda est, uerum etiam in dei laudibus intelligenda est. Nunc ergo cõfitetur deo super iudicia iustificationis eius, laudans ergo deum, quòd nihil nisi in iudiciorũ iustificatione decreuerit. Sequitur deinde: Particeps ego sum omniũ timentiũ te, & custodientium mandata tua.) Apostolũ dixisse meminimus: Participes Christi facti sumus. Sed & in quadragesimoquarto psalmo quosdam participes dei significatos esse meminimus, cum dicitur. Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis præ consortibus tuis. Sunt ergo secundum Apostolum, & secundum prophetam plures domini nostri Iesu Christi participes, Et particeps eius erit quisquis in uirtute persistit. Ipse

est enim

est enim ueritas. Et quisquis in nouitate uitæ ambulabit, erit particeps eius, quia ipse est resurrectio. Ergo cum sciat propheta plures dei esse participes, nunc per uerecundam ac modestiã de se prędicationem, cum se, quia & ipse Christus & factus & dictus sit, Christi meminerit esse participẽ: tamen omniũ timentiũ deum potius se cõfessus est esse participem. Est autem tunc timentiũ deum particeps, cum patientibus compatitur, cum plorantibus complorat, cum tanquam eiusdem corporis membrũ in dolore membri alterius dolet. Hac igitur passionũ cõmunione timentium deum particeps fit. Cęterum quisquis per insolentiã suam credentem in Christo & redemptum à Christo dedignatur, exacerbat, inhonorat, non est ille timentium deum particeps, qui non sit in compatiendis passionibus consors. Non nudum autem hoc, neq; solitariũ propheta posuit, cum dicit: Particeps sum ego omnium timentium te. Plures sunt timentes deum, & tamen infideles, quos naturæ suæ conditio timori quidẽ dei subdidit, sed uoluntatis suæ peruersitas ab obsequijs dei auocat, atq; ob id nõ sufficeisset prophetæ dixisse ita: Particeps ego sum omnium timentium te, nisi addidisset: & custodientium mandata tua. Timor enim fidei in sola obediẽtia est, & metus religionis in obsequela est. Horum itaq; particeps est, qui timorem suum in mandatorum dei custodia comprobabunt. Dehinc sequitur:

Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.) Terra misericordia dei plena est, quæ contaminata, quæ corrupta, quæ in eligiosa, quæ infida, quæ perdita est. Et si quis forte audebit impio ore prophetam mendacij arguere, tanquam non in omnem terram dei misericordiam putet esse diffusam, dominum in euangelijs recolat dixisse: Estote boni sicut pater uester, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Patiens enim & miserator deus, dum mauult pœnitentiam peccatorum quàm mortem, dona sua iustis iniustisq; largitur, unicuiq; per patientiam longæ æquanimitatis pœnitendi tempus impertiens. Et quia hanc bonitatem patientiæ dei perfectionemq; sub illis iustificationibus legis corporaliter adumbratã meminit, semper sibi propheta sperandum ait: Iustificationes tuas doce me domine. Iustificationes omnes in lege legerat. Sed quia cœlestes sperabat, quæ in terrenis præformabantur, non eger doctore terreno. Doceri enim se ab eo orat, qui ait: Petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Aperiri sibi & dari clauẽ à doctore legis dedignatur propheta, scientiæ cœlestis expectans dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

ט Theth.

Onitatem fecisti &c. usq; ibi: Super millia auri & argenti.) Iam in exordio psalmi cõmemorauimus, nihil aliud in eo, quàm doctrinam humanæ uitæ contineri, per quam ad cognitionẽ dei ipsis tanq; paruuli literarum elementis erudiremur. Ex persona enim sua nos propheta confirmat, qualiter in omni genere diuini officij uersari nos oportet, & per disciplinã adeptæ institutionis, fidei ordinem teneremus: ut ipso illo primo nonæ literæ uersu docetur. Ita enim dicitur: Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum uerbum tuum. Et forte quidam existimabũt, de secundis rebus prophetam locutum, deoq; gratiam ob ea quæ sibi prospere acciderint retulisse. Sed nouit etiam in aduersis rebus gratiam deo esse referendã, scit in omni passione ac tribulatione eum, cuius iudicio hæc ingruunt, gratulationibus honorandum. Scit indiligentem esse medicum putribus uulnerum finibus parcentem. Meminit piam esse patrum in filios seueritatem, argui se per tentationes, ac probari per patientiam à deo optat, & in his quæ aduersa existimantur agit gratiam. Atq; hanc no-

ſtram intelligentiam, ut id prophetam oraſſe credamus, uerſus qui ſubiectus eſt docet, dicens: Bonitatem & diſciplinam & ſcientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.) Quicquid ergo deus in ſeruum ſuum facit, bonum eſt: ſecundum enim uerbum ſuum facit. Et quicquid ſecundum uerbum eius eſt, non poteſt malum exiſtimari, quia qui ſolus bonus eſt, uoluntas ſit plena bonitatis. Verſus itaque, ut diximus, ſecundus prophetæ exponit affectum, cum orat dicens: Et bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me. Bonitatem ſuperius confeſſus eſt erga ſe factam, quomodo hanc quaſi ignotans doceri ſe precatur? Niſi quod tunc fuit ex fidei confeſſione gratulatio, cum quicquid illud fieret in ſe, id eſſe bonum credidit, nunc uero eſt per naturam humanam ignorantiæ cauſa, cum ut doceatur orat. Sed eam bonitatem uult diſcere, cui diſciplina ſit iuncta. Diſciplinam enim neceſſe eſt eſſe ſeueritatis officium peccata arguentis, & uitia corrigentis. Correctio uero uitiorum magnum affert in bonitatem profectum. Bona ergo eſt ſeueritatis diſciplina, ſed adhuc eam propheta ignotat. Non enim tantum bonitatem & diſciplinam, ſed etiam ſciennam uult doceri, affectum in eo fidei ſuæ oſtendens, cum bonitatem & diſciplinam quam nondum ſciat, tamen bonam ſibi à deo eſſe fateatur. De ſcientia autem locis plurimis admonuimus, hanc & Apoſtolum, hanc & prophetam inter præcipua gratiarum ſpiritualium dona numerare. Ergo ut bonitatem & diſciplinam, ita & ſcientiam doceri orat. Et doceri ob id, quia mandatis dei credat, oſtendens non niſi fideles, atque credentes ſcientiæ conſequi poſſe doctrinam. Manet autem etiam in tertio uerſu eiuſdem intelligentiæ ſenſus. Ait enim: Prius quàm humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum ego cuſtodiui.) Non prius tribulatio paſſionum ingruit, quàm delicta præcedant: neque per paſſiones ante humiliamur, quàm per peccatorum iniquitatem digni paſſionibus ſimus. Docet itaque propheta humiliationem ſuam emendationem eſſe delicti, atque ob id bonum ſcit eſſe ſibi quicquid à deo eſt, qui pati meruit, quod pati cœpit. Et ſcit diſciplinam emendationem eſſe uitiorum. Prius ergo deliquit, ſecundo autem humiliatus eſt, & per humilitatis diſciplinam oportet eum ne delinquat doceri, & in eloquijs dei manere, quia iam ſit delinquens humiliatus, & in mandatis dei, ne ultra poſſit peccare, manſurus ſit. Bonus es domine, in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas.) Scit iuſtificationes dei propheta bonas eſſe, quia bonus ſit qui eas ſtatuit: ſcit ſibi nihil niſi ex iuſtificatione dei accidere, quia profeſſus ſit prius ſe deliquiſſe, dehinc poſtea humiliatum eſſe. Et quia ſuperius oraſſet, ut bonitatem & diſciplinam & ſcientiam doceretur, nunc orat, ut iuſtificationes dei in bonitate doceatur, quia iuſtificatio opus ſit rei iuſtæ quæ ſibi ignorabilis ſit: quia iuſtificationes, quæ in lege ſunt conſtitutæ, umbram in ſe iuſtificationum cœleſtium continerent. Deinde adiecit: Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum, ego autem in toto corde ſcrutabor mandata tua.) Patienter omnia & æquanimiter propheta tolerans, in opprobrium ſuperborum atque iniquorum deductus eſt. Si quis enim obiurgationis trium regum in Iob recolat, intelliget quanto illudentium exacerbetur opprobrio. Nanque cum irreligioſi, quique per paſſiones aliquas emendari dei ſeruos contuentur, exprobrare hæc ita ſolent: Vbi fides? ubi ſpes in deum? ubi auxiliantis uirtus? ubi boni dei miſericordia eſt? Contra quæ firmo animo fidelique opus eſt, & in mandatis dei intento atque occupato, ne multiplicatis tot in ſe ſuperborum iniquitatibus cedat, ſed ſemper dicat: Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo domine, ut ait illic paſſionum humanarum glorioſus & beatus uictor: Dominus dedit, dominus abſtulit, ſit nomen domini benedictum. Deinde ſequitur: Coagulatum eſt ſicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus ſum.) Cor ſuperborum ait ſicut lac coagulatum. Lac ſpecie &

sapore blandissimum est, quod uitio aliquo corruptum coagulari solet, & ex naturæ suæ suauitate decedens inutili sapore amaroq; corrumpitur. Ergo antea iniqui, cum in secundis rebus esse prophetam conuerterentur, felicium rerum amici, simplicitatis specie blandientes tanquam lac fuerunt, at ubi eos ex humilitate sancti uiri superbia & fastidiũ tenuit, ex lacte coagulati sunt, & ex blandis ac suauissimis adulationibus, in uitiosi & acescentis saporis amaritudinem sunt redacti. His uero sicut lac coagulatis, legem tamen dei propheta meditatus est. Meditatus autem in id, ut diceret quod sequenti uersu continetur: Bonum mihi quòd humiliasti me.) Iniquitas licet superborum multiplicetur, & cor eorum ut lac coaguletur, scit humiliationẽ tamen suam sibi propheta bonam esse: nouit secundum Apostolum uirtutẽ in infirmitatibus perfici. Bona omnis passio, bonæ omnes tribulationes, per quas iustificationes dei cognoscũtur, ut peccantes humilitate emendet, ut delinquentes seueritate coërceat, ut ignorãtes doctrina doceat. Idcireo enim bonum sibi quòd humiliatus est ait, quia per humiliationem iustificationes dei disceret. Deliquit enim prius quàm humiliaretur: & humilitas ei bonũ est, quia per eam iustificatio dei discitur. Conclusit autem hoc modo: Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti.) Non est simplex conclusionis istius sermo. Suffecerat enim ad prophetæ gratulationem dixisse: Bonum mihi est lex tua. Sed cum ait, lex oris tui, plus uoluit intelligi. Locutus est deus per Mosen legẽ, locutus est per prophetas, sed hæc lex dei est, non etiam lex oris dei. Os autem dei est ille qui & uirtus dei est, qui sapientia dei est, qui & brachium dei est, qui & imago dei est, de us scilicet & dominus noster Iesus Christus, dicens: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, dicens: Beati lugentes, quia ipsi consolabuntur, dicens: Benedicite qui uos persequuntur, & orate pro columniantibus ac persequentibus uos. Hanc legem oris dei bonum sibi esse propheta confessus est. Et bonum non comparationis & definitionis & modi numero, sed super milia auri & argenti. Indefinitus hic sermo est, cum dicitur milia: quia indefinite bona est lex oris dei. Ex cõparatione enim rerum maxime in terris preciosarum, utilitatem bonorum eorum quæ à deo sunt statuta significat.

Ioth.

Anus tuæ fecerunt me &c. usq; ibi: In iustificationibus tuis nõ confundar.) Commune iudicium est, inter omnia terrena dei opera nihil homine utilius, nihil esse speciosius. Quia & si sint aliqua pulchra & ornata, magnitudinem quidem eius, qui ea tam decora genuerit testantur, uerum speciei & ornatus & constitutionis suæ fructum ipsa non sentiunt. Loquimur enim de his, quæ humano subiecta conspectui sunt, scilicet de creatis in terra & mari & aëre, & quæ singulis quibusq; generibus naturisq; permixta sunt. Pulchra hæc, sed quod tandem in oceano, aut terra, aut cœlo, aut aëre bonum quæ in his creata sunt eo quòd talia creata sunt consequentur? In homine autem quicquid est, sibi proficit. Et hoc unum in terris animal rationale, intelligens, dijudicans, sentiens constitutum est, horumq; omnium generum quæ in eo sunt nihil aliud aliquid proficit, quàm ut ipse in cæteris alijs & his in quibus est natus utatur. Vtatur autem ad cognoscendum uenerandumq; eum qui tantorum in se bonorum autor & parens sit. Ex quo magnum illud atq; mirabile Salomonis dictum esse intelligitur, quod tale est: Grande homo, & preciosum uir misericors: uirum uero fidelem opus est inuenire. Quid enim tam difficile est, quidue tam ardui operis est, quàm inuenire eum, qui meminerit secũdum imaginem & similitudinem dei se esse factum, qui diuinorum eloquiorum studio

intentus, rationem animæ suæ corporisq; cognouerit, & originem utriusq; generis naturam q; perceperit: ad quem deniq; finem hæc institutio sua ortusq; contendat: atq; ob id magnum quiddam est homo. Hoc enim nomen, ubi rerum superius cõmemoratarum cognitione neglecta in uitia deciderit, amittit, indignus scilicet iam iudicatus homo nuncupari: & qui secundum imaginẽ & similitudinem dei factus sit, secundum exprobrationes propheticas & euangelicas, aut serpens, aut progenies uiperarum, aut equus, aut mulus, aut uulpes ei nomen est, & proprietas ei nominis sui ubi de innocentia exciderit aufertur. Verum qui studiosa fide doctrinam dei & præcepta scrutatus sit, & per innocentię studium dignum se præstare uelit: qui secundum imaginem & similitudinem dei factus sit, uti & ipse prophetæ uoce poterit dicentis: Manus tuæ fecerunt me, & præparauerunt me: & in aliquibus codicibus ita scriptum deprehendimus: Manus tuæ fecerunt me, & finxerunt me, da mihi intellectum ut discam mandata tua. Et sine dubio non ociosum esse existimandum est, quod non satis erat prophetæ dixisse: Manus tuæ fecerunt me, nisi & adiecisset finxerunt, uel præparauerunt. Sed honorem conditionis suæ in hoc significare uoluit dignitatemq; primam, dicens: Manus tuæ fecerunt me. In creatione mundi omnia uerbo effecta esse accepimus, cũ dicitur: Fiat lux, cum dicitur, fiat firmamentũ, cum dicitur, & appareat arida, cum dicitur: Germinet terra herbam pabuli seminantẽ semen secundum suum genus, cum dicitur: Fiant luminaria in firmamento, cum dicitur: Eijciant aquæ reptilia animarum uiuarum. Ergo omne ex quo uel in quo mundi totius corpus creatum est, originem sumit ex dicto, & subsistere in id quod est ex uerbo dei cœpit. Verum de homine ita deus locutus est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Differt itaq; natura & origo hominis ab institutione uniuersæ creationis, & proprie de eo ante & tractatur & confirmatur ut fiat, cum cætera sine quadam consilij sententia esse sint iussa. Habet ergo primam hanc origo hominis dignitatem, quòd ei proprium fuit de se ante tractari. Verum & in hoc præsenti prophetico dicto ingens humanæ originis priuilegium continetur. Non enim manus domini pecora & aquatilia, & uolatilia fecerunt: nusquam istud scripturæ tradidere. Egregium hoc itaq; & præclarum in homine est, quia à cæteris dignitate operationis excipitur. De confirmatione autem cœli ita in quodam loco legimus: Ego manu mea firmaui cœlum. Ergo exequatur operationi hominis istud elementum, cum id ipsum manu dei firmatum esse memoratur. Sed quanquam cœlum manu, homo tamen manibus. Præstat ergo officio unius manus duarum operatio. Et id quod ad confirmationem cœli satis est, in hominis conditione non sufficit. Intelligendum autem est cur manibus propheta se factum esse dicat, neque solum factum, sed etiam figuratum, uel præparatum. Cæterorum omnium elementorum creatio, eo ipso in tempore & instituta & affecta est, quo subsistere iubebatur. Neq; inchoationem eorum & perfectionem tempus aliquod decernit. Nam & consummationem inchoatio in eo quod est cœpta præcepit. Homo uero cum externam & internam in se naturam dissonantem aliam ab alia contineat, & ex duobus generibus in unum fit animal rationis particeps constitutum, duplici est institutus exordio. Primum enim dictum est: Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostram. Dehinc secundo: Et accepit deus puluerem de terra, & finxit hominem. Primum opus non habet in se assumptæ aliunde alterius naturæ originẽ, incorporale est quicquid illud de consilij sententia inchoatur. Fit enim ad imaginem dei non dei imago, quia imago dei est primogenitus omnis creaturæ. Sed ad imaginem, id est, secundum imaginis & similitudinis speciem: diuinũ in eo & incorporale condendum. Quod secundum imaginẽ dei & similitudinẽ cum fiebat, exem

bat,exemplum ſcilicet quoddam in nobis imaginis dei eſt,& ſimilitudinis inſtitu/
tum.Eſt ergo in hac rationali & incorporali animæ noſtræ ſubſtantia primũ,quod
ad imaginem dei ſit factum.Secundi uero operis efficientia,quanto differt ab inſti
tutione primæ:deus terræ puluerem accepit.Iam ſumitur puluis,& terrena mate/
ries formatur in hominem uel præparatur, & ex alio in aliud opere ac ſtudio artifi
cis expolitur.Primum ergo non accepit,ſed fecit ſecundum,nõ ut prius fecit acce/
pit,ſed conformauit uel præparauit. Vtrunq; autem rectè intelligi poteſt, quia u/
trunq; ſcriptum deprehendimus,ut formauerit in id quod eſt corporis, ſcilicet ſpe
ciem,uel præparauerit in id quod dicitur:Et inſpirauit in eum ſpiritum uitæ,& fa/
ctus eſt homo in animam uiuentem.Inſpirationi ergo huic præparatus ſiue forma
tus eſt per quam natura animæ & corporis in uitæ perfectionem quodam inſpira/
ti ſpiritus fœdere contineretur. Scit in ſe duplicem beatus Paulus eſſe naturam,
cum ſecundum interiorem hominem delectatur in lege, & cum aliam in membris
ſuis uidet legem,quæ ſe captiuũ ducat in legem peccati. Quod ergo fit ſecundum
imaginem dei,ad animi pertinet dignitatem. Quod autem formatur ex terra,ſpe/
ciei corporis naturæq; primordium eſt. Et quia uel locutus ad alterum deus intelli
gitur,cum dicitur: Faciamus hominem: uel triplex cognoſcitur hominis facti for/
mauiq; perfectio, cum & fiat ad imaginem dei, & formetur è terra, & inſpiratione
ſpiritus in uiuentem animam cõmoueatur. Idcirco manibus ſe factum & forma/
tum, non manu tantum propheta teſtatur, quia in conſtitutione ſua & non ſolita/
ri tantum, & eadem triplex fuiſſe docetur operatio. Et quia iſtud ſciat propheta *Fort. ſolitarij*
ualde eſſe occultum atq; reconditum, quatenus ſcilicet manibus dei formatus ſit, *tamen*
tamen ut plenam atq; abſolutam intelligentiæ huius rationem conſequatur, ait:

Da mihi intellectum,ut diſcam mandata tua.) Tanquam ignorans hæc loqui/
tur, & tanquam nondum intelligentiam adeptus dari ſibi intelligentiam depreca/
tur.Et audent non dico eccleſiæ homines,ſed gentium ſophiſtæ quædam de natu/
ræ humanæ inſtitutione uelle tractare.Audemus etiam gloriari rectę,ac perfectæ
nos uitæ eſſe ſcientiam conſecutos. Sed doceri nos oportet prophetæ huius exem
plo,ut uel diuinarum rerum ignorantiam confiteamur, uel ignotarum intelligenti *Imò de his ma*
am deprecemur. Optimum eſt autem cœleſtium mandatorũ ſcientiam à deo per *xime deſi/*
precem poſtulare, & infirmitatem ingenij noſtri paupertatemq; cognoſcere. Pri/ *nimus*
mum enim,ſecundum Apoſtolum,munus eſt gratiarũ,ſapientiæ donum,ſequens
ſcientiæ: & idcirco hunc ordinem etiam hic propheta ſeruat,dicens:Da mihi intel
lectum,ut diſcam mandata tua.Primum intelligentiã,poſt etiam ſcientiam depre/
catus eſt. Sequitur deinde: Qui timent te,uidebunt me & lætabuntur, quia in
uerba tua ſperaui.) Conſuetudo impiorum eſt, ut cõſpectis religioſis uiris triſtes
ſint.Oderit enim neceſſe eſt ebrioſus ſobrium, continentẽ impudicus,iuſtum ini/
quus,& tanquam conſcientiæ onus præſentiam ſancti cuiuſq; non ſuſtinet. Con/
trà uero ad conſpectum uiri fidelis,religioſi omnes quibus timor dei eſt lætantur,
ut uel ſolo corpore contemplationis uiſu gratulentur, modo auium herbarumq;
quarundam quæ uiſæ tantũ & conſpectæ morbis aliquibus & infirmitatibus me/
dentur. Vtilis ergo eſt præſentia ſancti timentibus deum, quia neceſſe eſt profe/
ctum aliquem ex contemplatione illius conſequantur.Sed propheta non hoc in ſe
ſolum contuendum putat,quod publicis ac promiſcuis oculis ſubiectum eſt. Vult
ille probitatem uitæ ſuæ conſpici, uult iuſtitiam ſuam & religionem & continen/
tiam cerni. Non enim tantum timentes deum,quia tantum uident eum,lætabun/
tur,ſed quia uident eum in uerba dei ſperantem,& ſperantẽ non mediocriter,neq;
confuſo humanæ opinionis errore,ſed dicentẽ cum libertate id quod conſequitur:

Cognoui domine quia æquitas iudicia tua,& uere humiliaſti me.) In locis cæ/

teris meminimus, ita prophetam dicere solitum: Da mihi intellectum, & doce me, & obseruabo præcepta tua; nunc autem tanquam de adeptis profitetur, dicens: Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua. Sed hic non de iudicijs illis æternis, sed de præsentibus sermo est. Iudicia illa æterna secundum eundem prophetam, sicut abyssus multa: & secundum Apostolum: Iudicia dei ininuestigabilia & inscrutabilia. Scit autem in his iudicijs, quæ nunc sunt, quicquid in se geratur, ex iudicio dei fieri omnes tribulationes, omnes pressuras, omnia insectationum odia, omnes persecutionum infestationes ex iudicio in se dei adesse, ut per hæc probabilis, ut per hæc emendatus, & tanquam per ignem examinatus atq; purgatus sit. Plus est autem nescio quid in cognitione, quàm in fide operis, & idcirco non credidit, sed cognouit, quia fides habet obedientiæ meritum, non habet autem cognitæ ueritatis fiduciam. Distinguit Apostolus plurimum inter cognitionem fidemq; differre, posteriore loco eam inter gratiarum dona connumerans. Primum enim sapientiam, sequenter cognitionem, tertio fidem prædicauit, quia qui credit potest ignorare quod credit. Qui autem iam cognouit, non potest id quod cognouit adepta cognitione non credere. Ergo ambiguitatem hic non admittit propheta, qui sciat iusta esse dei iudicia, id est, humiliationis suæ & tribulationis & contemptus & iniuriæ & doloris. Ita enim ait: Cognoui domine quia æquitas iudicia tua, & uere humiliasti me. Non sine causa se scilicet esse tribulationibus subditum: non sine causa passionibus permissum: non sine causa per iniurias humiliatum, sed ad humanorum uitiorum expianda peccata ex iustis se ac ueris dei iudicijs humiliationi esse subiectum, sed quia in his passionibus ex æquitate diuini iudicij uersetur: Fiat misericordia tua, ut* exhortetur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.) Exhortationem præsentium humiliationum ex misericordia dei deprecatur, quia humana infirmitas ipsarum sit tolerantia passionum, dicens: Fiat misericordia tua ut exhortetur me. Sed meminit bonum sibi esse humiliari, bonum sibi esse passionibus subdi, & ea omnia à quibus uexatur, purgationē sibi terrenorum esse uitiorum. Non enim ut humilitas ac tribulatio à se auferatur orat, sed ut sibi ex misericordia dei adhortatio in tribulatione præstetur. Optat ergo diuino prælio in his corporis sui infirmitatibus militare: optat longo certamine aduersus mundi huius nequitias consistere. Sed adhortationem ex misericordia dei sperat, ut tribulatus licet & afflictus, diuinę adhortationis auxilio firmetur. Scit & beatus Apostolus Paulus omni ipse tentationū genere perfunctus, uti se diuinæ misericordiæ adhortatione, dicens: Benedictus deus pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni tribulatione. Et adhortationē hanc scit sibi propheta promissam à deo patre & domino miserationum, qui per tentationes eum qui se credat examinet. atq; ideo subiecit: Secundum uerbum tuum seruo tuo, id est, secundum eam promissionē quia spoponderit se tribulatos in passionibus nō relicturum. Dixit enim in euangelijs: Cum ergo tradent uos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Et hoc quidem quantum ad præsens pertinet tempus, futuræ autem spei propheta nō immemor est dicens: Veniant mihi miserationes tuę, & uiuā, quia lex tua meditatio mea est.) Naturæ corporalis infirmitas eget miserationibus dei. Neq; enim beatæ illius uitæ æternitatē consequi merito suo potent, nisi miserationibus eius, qui pater miserationum est prouehatur. Scit se propheta nondum ea uiuere uita quæ uita sit: nemo enim nostrum hoc quod nunc uiuit uitam audebit existimare. Nunc enim in corpore mortis sumus, Paulo dicēte: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et hoc ipsum eodem propheta testante

Fides obedientia non iudicium

Consoletur

testante ita: Et in puluerem mortis deduxisti me. Vera enim uita nostra cum Christo abscondita est in deo. Sed neque hæc nunc in qua agimus regio uiuentium est: ea autem est de qua hic idem propheta ait: Et complacebo deo in regione uiuorum. Atque ideo uiuam dixit, quia non in usu istius uitæ uiuit, sed in dei sit misératione uicturus. Sed sperat istud, quia lex dei meditatio eius est. Vacemus igitur diuinæ lectioni, uacemus præceptis dei, & opera legis uitæ nostræ officijs exequamur. Quia propter meditationem legis ueniente in se domini miseratione sperat se propheta uicturum. Non est uero sufficiens huic prophetæ, ut sibi tantum sollicitus sit, ac solum sui memor sit. Oportet enim curam humani generis sumere, & publicæ sollicitudinis affectum subire, & orare pro his qui in peccatis & religiositate uersantur. Huius itaque affectus sui sollicitudinem consequenti uersu docet, dicens: Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt super me.) Non est hic maledicti oratio, neque retributionem iniuriæ sibi illatæ precatur, & absit ut propheta & euangelij prædicator rationem euangelicæ charitatis excesserit, domino dicete: Diligite inimicos uestros, & orate pro calumniantibus ac persequentibus uos: ratio non patitur ut uindictam in superbos atque iniuriosos precetur. Sed quia à peccatis qui desinit, in his erubescit, & qui uitia derelinquit necesse est in ea idcirco quia oderit derelinquat, orat propheta ut qui in se superbi iniuste fuerant, hi per cognitionem uitiorum suorum in his quæ gesserint erubescant. Quàm diu enim quis peccat, in his quæ peccat non confunditur consuetudine & uoluntate peccandi. Vbi uero peccare destiterit, finem peccandi habet ex pudore peccati. Ipse autem exercetur in mādatis dei uiuendo iuste, religiose prædicando, iniurias non retribuendo, & tolerando patienter. Ob id enim multorum in se superborum contradictiones iniquitatesque sustinuit. Absolute enim consequenti uersu id quod de confusione superborum tractamus, significasse intelligitur. Sequitur enim: Conuertantur mihi qui timent te, & qui cognoscunt testimonia tua.) Vult ergo eos qui deum timere cœperunt ad se prophetæ conuerti, ut per doctrinam suam in uitijs suis & criminibus erubescant. Cognitis scilicet testimonijs dei, de quibus multa iam diximus, & confusi in ueteribus delictis ad institutionem prophetæ doctrinamque se referant, quorum ex superbia atque peccatis ad pietatem modestiamque conuersio est. Conclusit autem uerecundiæ suæ more dicens: Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis ut nō confundar.) Exercetur in mandatis, meditatur in lege, iustitiam iudiciorum dei cognouit. Timentes deum conspectu eius lætantur, manibus dei factus atque formatus est, & non audet dicere immaculatum cor sibi esse: & audemus interdum præferre innocentiam nostram, iactare uitiorum abstinentiam, & puros nos à peccatis atque iniquitatibus gloriari. Sed ut fidem, ita & humilitatem ac modestiam discere à propheta nos conuenit orante, ut sibi immaculatum cor fiat. Scit enim eo progredi secundum id quod dictum est: De corde enim exeūt cogitationes malæ, cædes, lasciuiæ, fornicationes, furta, falsitates, blasphemiæ, & horum similia. Hoc igitur immaculatum fieri deprecatur, unde tot tantorumque uitiorum quasi ex quodam fomite initia suggeruntur. Immaculatum autem hoc modo sciens fieri, si in iustificationibus dei maneat: iustificationum autem hunc fructū esse intelligit, ne in his manens confundatur. Confusio enim ex peccatorū cōscientia est, & ex opprobrio delictorum. Vbi ergo confusio nō erit, nec peccatum erit. Peccatū uero ubi non erit, in iustificationibus dei manebitur. Iustificationes autem dei immaculatum cor esse præstabunt.

ב Caph.

Efecit in salutare tuũ anima mea &c. usq; ibi, & custodiam testimonia oris tui.) Naturæ humanæ est, ut cũ id quod desiderat nõ potest obtinere, per desiderij iugẽ cupiditatẽ, animi defectione teneatur. Et hoc nosse ex ipsis affectionis nostrę motibus promptũ est, in quantã animi defectionem eorũ quæ desideramus expectatione redigimur. Propheta itaq; cu omnis ad deũ expectatio est, cui omne in mãdatis eius desideriũ est, loquitur & dicit: Defecit in salutare tuũ anima mea, & in uerbũ tuũ spero.) Nõ habet alia, quæ desideriũ suum occupent, & sancti cupiditas non uacat seculi rebus. Defecit igitur in desiderio salutaris, & defecit ob id, quia in uerbũ dei sperat: finis enim legis Christus Iesus est. Et hic est de quo scripserũt Moses & prophetæ. Est aũt salutaris ipso illo nomine quo Iesus nũcupatur. Iesus enim secundũ Hebraicam linguam, salutaris est, & idipsum angelus ad Ioseph loquẽs docet, cũ dicit: Et uocabis nomẽ eius Iesum: ipse enim saluum faciet populũ suum à peccatis. Causa itaq; defectionis est desiderium salutaris. Desiderij aũt hinc origo est, quòd in uerbum dei sperat. Salutaris enim noster Iesus est, qui & desideratus & natus est, sed defectionem animæ desiderantis intelligendum est, quia sequenter ait: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quando exhortaberis me?) Sequitur ergo defectionem animæ defectio oculorum. Sed ut de natura defectionis animæ tractauimus, uideamus qualis oculorum soleat esse defectio. Pone igitur in expectatione aut peregrinantis uiri coniugem, aut iam diu absentis filij patrem, quẽ omni tempore existimet reuersurum. Nonne ei itineri, quo uenturum opinabitur semper intendet? Nonne intentio ac uisus oculorum contuitionis ipsius expectatione deficiet? desideria hæc in se prophetarum dominus testatur, cum dicit: Amẽ amen dico uobis, multi prophetæ & iusti quæsierunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ auditis. Propheta itaq; & animo & oculis deficit. Sed hi modo oculi prophetæ licet deum uidere desiderauerint, non sunt tamen corporis oculi. Loquuntur enim, expectant, & mentis potius est contuitio ista & loquela, nõ corporis. Dicunt enim, quando exhortaberis me? Scit ergo exhortationem hãc sanctos quiescentes in inferno desiderare, scit testante Apostolo Petro, descendente in inferna domino, etiam his qui in carcere erant, & increduli quondam fuerant in diebus Noë exhortationem prædicatã fuisse. In hæc igitur dei eloquia oculis loquentibus deficit, non tam uisu corporeo deũ ex eloquijs dei nunciatũ, quàm contemplatione animæ & mentis expectans. Dehinc sequitur: Quia factus sum sicut uter in pruina, iustificationes tuas nõ sum oblitus.) Noui generis hęc causa est, ut ideo iustificationes dei nõ oblitus sit, quia factus sit sicut uter in pruina. Et si rẽ solis auribus metiamur, inanis & ridiculus prophetæ sermo existimabitur. Sed meminit utrem pro humanis corporibus nuncupari, domino in euangelijs dicente: Nemo inquit, mittet uinum nouum in utres ueteres, & non ambiguitur eũ in utribus corpora, in peccatis suis ueterna memorasse. Per cõtinentiæ autem studium frigent fidelium corpora, & calore naturæ interioris extincto, utres erunt frigidi. Quæ cũ intrinsecus per naturã uitiorum efferuentiũ incalescat, extrinsecus tamẽ continentiæ patientia tanq; pruinæ frigore obrigescũt. Ergo in hoc corporum frigore iustificationũ dei immemores esse nõ possumus. Quisquis autẽ per uitiorũ ardorẽ uere pleno caluerit, neq; per metũ dei religionem; frigescat, necesse est iustificationũ dei obliuiscatur. Quæ obliuisci sanctus nõ potest, cũ uter in pruina modo obrigescens extrinsecus internarum cupiditatũ omniũ instigatione sit frigidus. Dehinc sequitur: Quot sunt dies serui tui, quãdo facies mihi de persequentibus me iudicium?) Iudiciũ post consummationẽ seculi, ꝓpheta esse nõ ignorat, cum ait

cum ait: Propterea non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum. Quod ergo nunc orat de persequentibus se fieri iudicium, non illud utique quod in resurrectionis seculo meminit futurum, cum se paucorum nunc dierum secundum corporalem uitam sciat esse. Ita enim ait: Quot sunt dies serui tui. Cum dicit quot, scit esse non plures. Et superius dixerat, esse se tanquàm utrem in pruina. Ergo quia se paucorum dierum scit, fieri iudicium ab his qui se persequuntur desiderat, à diabolo scilicet ministrisque eius. Sunt enim spirituales nequitiæ in cœlestibus, sed scit & diabolum in resurrectionis seculo iudicandum. Paucorum itaque dierum ipse cum sit, fieri hoc iudicium desiderat, scilicet ut consummate sanctus & perfecte deo placens conterat infra se diabolum, conterat aduersantes sibi inimicasque uirtutes, & fidei suæ animæ subdat nequitias spirituales. Nondum igitur de naturæ suæ firmitate confidit, licet etiam ut uter frigeat, sed ut per misericordiam dei iudicium inimico suo sit deprecatur. Hanc potestatem iudicij dominus Apostolis suis dedit, dicens: Ecce dedi uobis potestatem calcare super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici. Vocem hanc quidem nondum propheta domini in corpore manentis audiuit, sed dari sibi id potestatis orat, ut constituatur sibi in persequentes se tale iudicium. Tentatur enim undique, cum ei per naturam corporis uitiorum inest cognata materies, eamque diabolus conatur ardore geminæ cupiditatis accendere, cum impijs irreligiosorum uocibus læditur, cum prophanas gentium contra deum disputationes & eloquia uesana perpetitur, ideo in consequenti ait: Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non ita ut lex tua.) Quanti enim sunt qui quædam humanæ uitæ instituta docente se afferant, cum ad uirtutes seculi studia animæ nostræ deo rectius seruientia accendunt? Quanti etiam sunt qui cognitionem se habere diuinarum scripturarum mentientes, hæretica & peruersa dogmata prædicant? Sed sciens propheta perfectam humanæ doctrinæ eruditionem in dei lege esse ait: Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non ita ut lex tua. Iniqui enim sunt hæc prędicantes. Et ideo uox dei uetuit peccatorem eloquia sancta narrare, quia iniquitas doctrinæ cœlestis nõ recipit ueritatem. Peccatori enim dixit deus: Quare tu enarras iusticias meas, & assumis testamentum meum per os tuum: Tu autem reiecisti sermones meos retro. Et has igitur exercitationes propheta non fert, sciens nihil narrationi legis ęquandum. Denique adiecit: Omnia iudicia tua ueritas, iniqui persecuti sunt me, adiuua me.) Iustum qui persequitur, necesse est ut inique persequatur, quia iniquitas iniustæ operationis effectus est. Scit & hanc Apostolus persecutionum iniquitatem, cum dicit: Omnes uolentes religiose uiuere in Christo, persecutionem patientur. Multę enim tribulationes iustorum sunt. Nunc sathanas insectatur, nunc ministeria eius impugnant, nunc falsorum fratrum simulatio ad nocendum arte fraudulentæ insectationis irrepit. Sed propheta qui ueritatem esse mandata dei meminerit, iniustæ iniquitatis persecutionem fideli animo sustinet. Et quia persecutionem fidei sciat esse documentũ, nõ orat eam à se remoueri, sed adiuuari se in ea postulat, & opẽ atque auxiliũ misericordiæ dei precatur, euãgelici huius pręcepti nõ ignarus: Qui non accipit crucẽ suam & sequitur me, nõ est me dignus. Veritas ergo est in præceptis dei. Veritas nihil falsum, nihil incertũ, nihil imperfectum habet: persecutio autẽ iusto intentata iniquitas est. Iniquitas enim prędicatorẽ necesse est oderit ueritatis. Sed auxiliũ à deo est ueritatis prædicatori. Graues enim meminit has esse persecutorũ molestias, & quia iusto utiles sint, non putat amouendas. Periculosa namque ociosæ fidei pax est, & faciles securis excubijs insidiæ sunt. Bellis aũt exercitatũ uirũ nõ cito doli capiẽt, & glorioso certamine opus est, ut corona uictoriæ deferat. Ob quod nõ orat sibi adimi

causam

causam certādi, sed tribui auxilium uincendi. Meminit autem non in leui se tentationum esse pugna. Sequitur enim: Paulominus cōsummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.) Propè usq; ad finem uitæ iniustæ persecutiones prophetam redegerunt, illæ scilicet de quibus superius diximus, spirituales nequitiæ in cœlestibus, quæ nos ad corporalia uitia ingestis cupiditatum illecebris instigant. Pœnè igitur est propheta consummatus in terram, id est, in corporum uitia & peccata deiectus: ut enim cōsummatio bonorum, ita & malorum est. Sed ingruentibus licet his perniciosissimis inimicis ac persequentibus se, mandata dei non dereliquit, & infirmata licet naturæ suæ imbecillitate in præceptis dei permanet, hoc gloriosius in mandatis dei permanens, quod pœnæ naturę suæ infirmitas sit subacta. Concludit deinde modestiæ & spei suæ more, dicens: Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & custodiā testimonia oris tui.) Viuificari se tanq; nondum uiuens precatur, & custoditurum se testimonia oris dei, tanquàm nunc non custodiat pollicetur. Sed cum uiuat in corpore, uitam ille non huius seculi concupiscit, & cum testimonia dei in lege custodiat, tamen testimonia oris dei custoditurum se pollicetur, quæ euangelicis innouata præceptis non adulterio tantum, sed etiam desiderio adulterij abstinentes sola fidei sanctificatione consummant, per dominum nostrum Iesum Christum, qui os & dextera & uirtus & sapientia dei est, benedictus in secula seculorum. Amen.

ל Lamed.

In æternum domine & reliqua.) Sermonem prophetæ non in humilibus ac peruulgatis demorari decet, sed semper excelsa & deo digna tractare, atq; ita ut dum nos ad innocentis uitæ obseruantiam imbuit, ingenij quoq; nostri humilitatem ad intelligentiam diuinorum & inuisibilium sacramentorum extollat. Nec sanè humana infirmitas in cœlestem scientiam se ipsa proueheret, nisi dei donum scientiæ per doctrinam spiritus largiente ad cognitionem diuinæ & imperspicabilis naturæ erudiretur. Volens igitur propheta præstare nos ac perficere deo dignos, & sciens repositum humanæ spei esse ut in cœlestem gloriam si disciplinam cœlestis obedientiæ consectaretur accederet, ita cœpit: In seculum permanet uerbum tuum in cœlo.) In cœlo ait, quia scit in terris propter falsitatem hominum non manere. Et quomodo in cœlo maneat, ipsa ueluti corporalis contemplationis fide cernitur. Non est illic transgressio, non demutatio, non infirmitas, non ocium. Contueamur solis annuum cursum, & menstruum lunæ recursum, astrorum quoque aut stationes, aut conuersiones, aut demutationes, nunquid non finibus suis & constitutis terminis ac decretis uicissitudinibus continentur? Nihil illic demutatur, nihil differtur, nihil negligitur, sed in constitutionis suæ manet lege, & in indefessis obedientiæ ministerijs perseuerat. Sed seruauit hanc desinendorum & præteritorum officiorum propheta rationem, dicens: In seculum domine uerbum tuum permanet in cœlo. Latini quidam interpretes ambigua id significatione & minus propria transtulerunt. Nam quod apud illos est εἰς τὸν αἰῶνα κύριε, id nobiscum est in æternum domine translatum. Accipi autem æternum ita potest, ut intelligatur nullo id quod æternum est fine desinere. Seculum uero quod αἰὼν Græce est, intra spacium definiti temporis continetur. Non enim ait in seculum seculi, neque in secula seculorum, sed in seculum uerbum tuum permanet. Scit post hoc seculum cœlum & terram præterire, domino dicente: Amen dico uobis cœlum & terra præterient, uerba autem mea non transient. Meminit etiam hoc seculum præteriturum esse, ut sit cœlum nouum, & terra noua. Idcirco ait: In seculo domine permanet uerbum tuum in cœlo.)

Quia

Quia postq̃ hoc seculum transierit, in cœlo uerbum hoc obedientiæ cõstitutæ in creaturis, quæ reuelationem filiorum dei expectant, necesse sit permanere. Sed non idcirco nõ & in terris aliquando dei uerbum est, licet id tantum in cœlo propheta prædicet manere. Nemo enim nostrũ est, qui nõ interdum donũ spiritualis gratiæ sentiat, qui nõ aliquãdo in se habeat dei uerbũ, cum sobrius, cũ trãquillus, cum cõtinens est, cũ beneuolus est, cũ misericors est. In his enim cũ sumus, manet in nobis dei uerbũ, cum præceptis eius bonarũ rerũ obeditione famulamur. Sed subrepẽtibus turbidarũ affectionũ motibus cum subit pecuniæ cura, cũ æstus turpis lasciuæ cupiditatis accẽditur, cũ ira pectus cõmouetur, cũ ebrietas desideratũ, iam nõ in nobis manet uerbũ dei. Est aũt in his qui secundũ Apostolum exuti ueterem hominẽ cũ peccatis suis, nouũ induerũt, qui cõmortui Christo & cõsepulti iam in nouitatẽ uitæ resurrexerunt, & collocati sunt in cœlestibus, qui terrestris imagine derelicta cœlestis imaginẽ portant. In his enim tanq̃ in cœlo uerbũ dei permanet, in quibus hoc uerbũ non offenditur, ira, ebrietate, odio, infidelitate, lasciuia. Nam & si aliquãdo manet in nobis, tamẽ à sancto habitationis suæ contumelias non fert, ut semper inesse permaneat. Si uero hæc cõmemorata uitia semper in nobis erunt, ne introire quidem polluta corporũ domicilia dignabitur. Adest autem unicuiq; proximũ, ut dictum est: stat enim ad ostiũ uerbum dei, & pulsat ostium animæ nostræ, & dicit: Ecce stans ante ostiũ pulso: si quis aperiet mihi ostiũ, ingrediar ad eũ. Vult ergo semper introire, sed à nobis ne introeat excluditur. Claudimus enim per hæc corporis uitia animæ nostræ aditũ, qui si cœperit emundatis omnibus patere, ilico introibit, modo solis, qui clausis fenestræ ualuis introire prohibetur, patẽtibus uero totus immittitur. Ipsi quidẽ semper ut illuminet prõptũ est, sed lumen sibi domus ipsa obseratis aditibus excludit. Est enim uerbum dei sol iusticiæ adsistẽs unicuiq; ut introeat, nec moratur lucẽ suam apertis aditibus infundere. Manet igitur hoc uerbum dei in cœlis per indesessam cœlestium obedientiã. Quo exemplo in sanctis quoq;, qui cœlestes secundũ cœlestis imaginem sunt, dei uerbũ manere credendum est. Sequitur dehinc: In generationem & generationẽ ueritas tua.) Duplicem hanc sensus nostri intelligentiã quia uerbũ dei manere ut in cœlo, ita & in sanctis hominibus existimamus, uersus hic qui cõsequitur confirmat. Non enim ait: in generationẽ generationis, aut à generationibus generationũ, sed in generationẽ & generationẽ ueritas tua. Vtrãq; generationẽ simplici significatione cõmemorat. Duas igitur generationes in duobus populis cognouimus, quorũ unus est legis & prophetarũ, alter est euangeliorum & Apostolorũ. Veritas ergo dei in solis his duabus generationibus manet. Sed cũ prior generatio ueritatẽ dei intra se haberet, nulla alia eum habuit. Erant enim plures generationes gentiũ atq; populorum. Et nunc cum hæc eadẽ generatio indigna extitit, in qua ueritas dei esset, hanc eandẽ dei ueritatem præter eam quæ euãgelijs credidit, nõ habet alia ulla generatio. Sequitur uero: Fundasti terram, & permanebit.) Cõuenerat ordini ut post cœlum, de hinc terra nuncuparetur, sed hoc quod medium est, id est, in generationẽ & generationem ueritas tua, ob eam causam interuenisse existimo, ut duplex illa de cœlo, in quo dei uerbũ manet, intelligẽtia cõfirmaretur. Nunc ergo tanq̃ integer ordo seruatus est, cũ post cœlũ in quo permanet dei uerbũ, fundata terra mansura est. Et quidẽ hoc etiã de hac terra forte dictũ intelligitur, quæ fũdata permanet, quam secundũ Salomonẽ deus p sapientiã fundauit, quę cũ fluidæ sit aquarũ naturę subiecta, & incõstanti innatet substrata elemẽto, ita tamẽ sapiẽtia & uirtute & spiritu dei fundata fuerit ut pmaneat. Sed mihi ꝓpheticus sermo etiã de terra humani corporis uidetũ locutus, quę ita fundata sit, ut in ea tanq̃ in cœlo uerbũ dei maneat. Cœlũ eñ & terra

præteribit

præteribit. Et quomodo hæc terra fundata mansura est? nisi forte fundata in hoc seculo tantũ mansura sit, id est, secundum seculi huius cõstitutionem & ipsa mansura. Sed si permansura est, quo uerbo significatur imperpetuum mansura? Earũ necesse est generatio nõ terra fundata & mansura esse credenda est, quibus ob ueritatem in his dei manentem cœlestis horum modo terrenorum corporum gloria præparatur. Et absolutius id ita consequenti uersu poterit intelligi. Ait enim:

Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.) Dies iste qui nunc est, non perseuerat interuentu noctis exemptus. Aut si de huius diei temporibus locutus esset, mentionẽ etiam noctis fieri conuenerat, quæ pari ut dies, dei ordinatione persistit. Sed quia dies lux est, & sanctus quisq; mundi istius lumen est, huius ergo luminis dies non ambigue ordinatione dei perseuerare creditur, & perseueraturus, quia omnia deo seruiant. Nunc enim non omnia deo seruiunt. Nunquid & peccatores deo seruiunt? Nunquid & hi seruiunt qui scamnello domini pedum subdendi sunt? Dixit enim Dauid: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scamnellũ pedum tuorum. Et secundum Apostolum. Oportet eum regnare donec ponat inimicos suos sub pedibus eius. Ergo tũc dies, id est, sanctorum lumẽ permanebit, cum deo cœperint uniuersa seruire. Et hæc quidem à nobis secundum propheticam atq; Apostolicam doctrinam commemorata sunt. Vt quanq; in præsentibus dictis futurorũ bonorum significari tempus intelligatur, in quo & cœlum nouum & terra noua & fœlix demutandorum corporum gloria & æterna oblitis terrenorum uiciorum noctibus nostri luminis dies spei & expectationi nostrę præparantur, tamen ut magnificentiam dei omnes huius quoq; mundi creationes indemutabili officiorum suorum constitutione testentur, cum ita firmata, fundata, statutaq; omnia sint, ut perpetuis quibus manebunt cõstitutorum ab exordio temporum cursibus perseuerẽt, propheta perseuerare se ut diem postulat, & in sequẽtibus seruum se esse domini sui meminit, dicens: Nisi quod lex tua meditatio mea est, tũc forte perijssem in humilitate mea.) Frequẽter admonuimus humiliatiõe id significari, cũ tentationibus anima subiecta est, & infirmitati suæ derelicta humilis efficitur. Lex ergo ei meditatio est, & nisi meditatio ei fuisset, forsitan in humiliatiõe perijsset. Non est ergo meditatio legis dei cũ tribulamur & angustiamur relinquẽda, sed cũ uarijs corporũ infirmitatibus affligimur, cũ inter persecutionũ bella uexamur, cõstans in nobis debet legis esse meditatio. Vrant enim licet in excidiũ fidei ignes, lacerẽt quoq; ad periculum salutis nostrę flagella, effodiant etiam ad eliciendã impietatis confessionem redempta à deo corpora ungulæ, dicti tamen prophetici meminisse debemus, ut cõsortes ipsius simus. Dicamus & nos patientes atq; uincentes, nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forsitan perijssem in humilitate mea. Et beatitudinem meditationis huius iam in exordio psalmorum propheta meminit, dicens: Beatus uir qui non abijt in concilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et uere beatus erit quisquis in lege dei meditabitur, qua meditatione in ipsa quoque tribulatioonum humiliatione seruabitur. De hinc sequitur: In seculum non obliuiscar iustificationum tuarum, quia in ipsis uiuificasti me.) Scit propheta, secundum Apostolum, finem legis esse Christum, in qua iustificationum obseruatio constituta est, scit & in euangelia credituris legem esse pædagogam, scit & iustum ex fide uiuere, scit & legem spiritualem esse, scit quòd qui ea quæ in lege sunt fecerit uiuet, & idcirco ait: In seculum non obliuiscar iustificationum tuarũ, quia in ipsis uiuificasti me. Vt quanquàm fides euangelica finitis legis sit operibus prædicanda, iustificationum legis

Scamnellum.

num legis tamen quæ sibi uitæ initium sit immemor non sit, quia legis iustifica-
tio Euangelicæ iustificationis fideique pædagoga sit. Constanter uero cum sibi
nulla iustificationum dei subrepere possit obliuio, id quod consequitur est profes-
sus, dicens: Tuus sum ego, salua me, quia iustificationes tuas exquisiui.) Non
omnibus uox professionis istius competit, sed rarus quisque est qui se dei audeat
dicere. Audebit sanè ille qui dixit, Mihi uiuere Christus est, & mori lucrum. Et
uiuo iam non ego, uiuit autem in me Christus. Et qui huius fidei erunt similes,
non imprudenter quod dei sint confitebuntur. Vox ista animæ semper deo in-
tentæ, opus istud est misericordiæ indefessæ, continentiæ immobilis, ieiunij usi-
tati, largitionis impœnitentis. Quomodo enim se dei esse profitebitur in libidi-
nem calens, in iram mobilis, in auaritiam sollicitus, in ebrietatem sitiens, in glori-
am seculi inanis? Horum potius erit iste, non dei. In quo enim hæc passionum ui-
tia abundabunt, quomodo non eorum erit quibus seruiet? Plures gentium dij, sed
unus solus deus ex quo omnia, & unus dominus noster Iesus per quē omnia. Con
stanter ergo propheta cui soli seruit, quod suus sit confitetur. Et quia suus sit, ut
saluetur orat. Suus autē per id est, quia iustificationes eius exquirat. Alijs quęren-
tibus gloriam mundi, alijs quærentibus agros, domos, pecuniam, ille iustitias dei
exquirit, & quod dei sit gloriatur. Est autem in istiusmodi pios ac religiosos uiros
ingens odium irreligiosorū. Et scit propheta, uel seculi hominibus, uel diabolo &
ministris eius, eum qui se dei profitetur, esse pertæsum. Hoc etiam cōsequenti uer
su docet, quo ait: Me expectauerunt peccatores ut perderēt me, testimonia tua
domine dilexi.) Diabolo uel ministris eius cura est pugnam & omnem gloriam
uiri fidelis auferre, & eum non ex portione dei sinere esse, sed damnationis suę cō
sortium assumere. Longo itaq; ac diutino prælio cōtra fidem prophetę dimicatur.
Sed memor ille mandatorū dei, & testimonia eius intelligens, restitit atq; perman
sit. Neq; aliter spem eorum qui perditionem suam expectabāt elusit, quàm quod
uitæ sibi in testimonijs dei intellexit esse doctrinam. Arduum autem atq; difficile
est intelligere dei testimonia, & ultra præsentis cognitionis scientiam eorū intelli-
gentia procedit. De testimonijs uero iam in psalmi exordio tractauimus. Per hæc
enim præsentia legis testimonia testimoniorum æternorū cognitio præstatur. De
niq; id ipsum consequens sermo demonstrat. Sequitur enim: Omnis consum-
mationis uidi finem.) Frequenter admonuimus, non posse satisfactionem intelli *Audi osor*
gentiæ ex Latinitatis translatione pręstari. Alia enim uis dicti huius est ex Gręco *Græcitatis*
enunciati: ita enim est: πάσης συντελείας εἶδον πέρας, id quod cum Græcis πέρας
nuncupatur, ultra finem est rerum statutarum neq; aliquo ut definat continetur,
sed omnem limitem sub indefinita significatione transcendit. Quod autem nobi-
scum scribitur in finem, sine eo qui significatur existimatur id unde agitur cōtine *τέλος*
ri. Sed propheta, qui non corporalia neq; terrena testimonia legis intelligit, secun
dum Græcam significantiam ultra omnem consummationē contuetur. Scit con-
summationem esse temporum legis, cum post plenitudinem temporū deus in cor
pore contuendus sit, sed ultra hanc consummationem uidet. Videt enim Euange-
licæ spei tempus, sed & huius quidē consummatio nō ignota ei est. Vltra id enim
intelligentiæ suæ oculos extendit. Namq; & resurrectionis consummationem ui-
det. Scit enim & demutationis esse ordinem constitutū Apostolo dicente: Vnus-
quisq; autem in suo ordine. Et rursum: Omnes quidem resurgent, sed non omnes
commutabuntur. Nouit & dies regni domini nostri Iesu Christi, ex quo in regnū
dei patris prouehemur, & illa inexquisita & ininuestigabilia dei iudicia transfere
mur. Scit & tempus esse iudicij, & hoc scire ei ex amplitudine mandatorum dei li-
cuit, quia se in immensam cognitionis doctrinam diuinus sermo diffuderit. Ait

enim: Latum mandatum tuū uehementer.) Latum planè est, siue quòd in infinitum cognitionem humanę ignorantię extendit, siue quòd multa sunt in quibus dei præceptis obtemperetur atq; placeatur, secundum diuisiones & munera gratiarum. Nō enim ab omnibus omnia expectantur, neq; uniuersi uniuersa ad summam placendi implere possunt. Alius ieiunio placet, alius simplicitate fidei promeretur, alius uitia eleemosynis redimit, alius securitate consummat, sicut alij curationum concessa uirtus est, alij prophetiæ scientia contributa est, alij fidei firmitas data est, alij sapientia & cognitio donata est. Latum igitur mandatum dei est, & in omnia spei nostræ genera diffunditur, ut non difficile sit si uoluntas adsit pręcepto dei obtemperare: cum latum & diffusum sit ad placendum officiosæ religionis uarietate. Neq; solum latum, sed uehementer latum, latitudinis infinitate hac ipsa superlatiui adiectione monstrata.

מ Mem.

Quomodo dilexi &c.) Utile hoc nobis ac necessariū prophetæ opus est, quo ad perfectam dei cognitionē atq; obedientiam edocemur, duabus rebus maxime infirmitati nostræ congruis instituti, ut & deum qui ignotus sit no uerimus, & mandatis eius secundum uoluntatem decreti sui obtemperemus. Perfectum enim legis & prophetarum & Euangeliorum uirum in omni psalmi istius corpore propheta confirmat, uel ex sua, uel alterius quem instituerat persona, cui in fiducia sit, hæc de se quæ subiecta sunt prædicare. Est autem dignum contueri, qua uerborum diligentia, qua intelligentiæ absolutione nos in singulis quibusq; dictorū generibus propheta confirmet. Dicit enim in tertiadecima literæ uersu: Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio est mihi.) Promptum utiq; fuerat dixisse, quo feci legem tuam. Sed quia maius meritum est, amantem aliquid potius agere, quàm timentem, idcirco ait dilexi legem tuam. Differt enim longe obsequium amoris à timoris officio, nec habet gratiam uoluntatis necessitatis operatio. Non omnia enim ad perfecti obsequij cōsummationem sibi illa sufficiunt, quæ quamuis opus suum impleant, tamen quia coacta sunt, merito plenæ gratiæ indigent. Vult igitur propheta opus suum dilectionis potius, quàm terroris esse, & ex charitate obsequium suum, nō ex metu suscipi. Multi ieiunant, dum à nobis obiurgari timēt. Multi aliquid in usum indigentiū præbent, dum exprobrari irreligiosam auaritię suę inutilē cupiditatē pertimescūt. Multi ecclesiam adeūt dū argui absentiam suam & negligentiam erubescunt. Sed nō omnes id quod faciunt, & amant. In amorem ergo nō potest incidere necessitas obsequelæ: quia nemo id quod diligit nō uult. In facto uero potest & nō subesse dilectio, dum id efficitur, quod non effecisse aut terror aut pudor sit. Sed propheta in nullo infirmus est. Quod amat facit, & quod facit indeficienter exercet. Legem enim quam diligit omni die & sine intermissione meditatur. Non subrepunt alia occupationum studia, nō interueniunt diuersi secularium curarū æstus, nec in eum incidit intereūdū nouæ alicuius cognitionis obliuio, semper idem est & in eodem est. Tantus ipse in dilectæ sibi legis meditatione est, quantus dies uniuersus in tempore sit. Et quia, ut superius commemorauimus, legis & prophetarum atq; Euangeliorū hominem in se propheta demonstrat, ait in consequenti: Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quoniam in seculum mihi est.) Mandata dei prudentius propheta quàm inimici eius intelligit: sed quid cōmune nobis & inimicis nostris in præceptis est dei, qui nō solum ne mediocriter quidem comperta habent, uerum nec initium saltem cognoscendi sectantur? Et quid magnum si inimicis suis in mandatis dei propheta prudentior sit? Quando em inanimantia saxa, aut metalla, aut ligna generantes

Forte *cogitationis

uenerantes consequi aliquid de uiuentis atq; æterni dei cognitione potuissent, ut his comparatis fieret propheta prudentior? Sed omnis hic impiorum error ipsum illud nomen cum lege & prophetis & Apostolis respuit, detrectat, horrescit. Sed habet alios propheta hic sanctus inimicos, quibus prudentius in mandatis dei est eruditus. Mandatum dei in prophetis & in lege hæretici habent, sed nullo eorum per imperitiam irreligiosæ uoluntatis utuntur. Mandatum legis Iudæi tanq; proprium & hęreditarium sibi uendicant, sed spiritualis circuncisionis autorem non habentibus quid circuncisio in signo tantũ constituta iam proderit? Quid sabbati religio deum sabbati nescientibus opis afferet? Quid paschæ agnus, & liminũ sanguis, & azymorum festiuitas, agnum dei & azyma synceritatis & sanguinem salutis ignorantibus auxilij præstabit? Mandata exercent, sed efficientiam mandatorum & tempus ignorant. Legem legunt, sed eam legente & nesciente Iudæo Christianus intelligit. Inimicus planè hic prophetæ est, parricidales manus unigenito dei filio inferẽs, & saluatorẽ generis humani & uitæ æternę largitorẽ morte quantum in ipso est cõdemnans. Præ his ergo omnibus in dei mandato prudentior est. Atq; ut absolute hos inimicos significasse intelligeretur, id quod consequitur adiecit: Super omnes docentes me intellexi, quoniam testimonia tua meditatio mea est.) Didicisti ô David à Mose legem, & Aaron tibi sacrificiorum omnium doctor est: Iesus iteratæ circuncisionis magister est. Samuël unguendo tibi sacramentum in te ipso & prophetæ & regis ostendit. Quid est istud quod loqui ausus es, quod super omnes te docentes intellexeris? Sed superior uersus super quos omnes docentes se intelligat, ostendit, id est, super inimicos. Et rursum hic qui tũc est uersus inferior qui inimici sint declarat, id est, omnes docentes. Claues enim cœlorum se habere profitentur, & doctores esse se legis gloriantur. Et cum omnia legis testimonia aduentũ domini nostri Iesu Christi testentur, super doctores suos propheta intelligit, qui unigenitum dei filium in carne uenturum testimonia eius meditans semper expectat. O felix discipuli intelligentia, ô doctorum miserabilis imperitia. Docentes nesciunt, & intelligunt qui docentur. Caret autem propheta uitio iactantię: intelligentiæ enim præstantiam unde adeptus esset ostendit. Nam superius ait, quod super inimicos suos prudentior à deo in mandatis eius esset effectus. Intelligentia enim omnis ex eo est, qui prudentiorem eum esse constituit. Super docentes se ergo intelligit. Et quia interdum ex naturæ diuersitate solet accidere, ut discipulus prudentior sit magistro, tamen hoc ipsum diligentiæ suæ & studij esse demonstrat. Ait enim: Super seniores intellexi, quia mandata tua exquisiui.) Et super docentes intelligit, & super seniores intelligit doctrinæ atque intelligentiæ suæ officiũ, cũ ipsa temporis antiquitate demonstrãs, id est, populi ante se anterioris significans ætatem. In quo utrunq; cõuenit, ut & antiquior sit, & se putet esse doctiorem. Sed super eum ille intelligit, qui & docetur & iunior est. Intelligit uero, quia mandata dei exquisierit, quæ doctor dum se docere credit, ignorat. Consequens autem est, ut qui super seniores & doctores intelligit, fructum intelligentiæ suę reddat, scilicet ut & quę cognita & perfecta habere cœpit, exerceat, & uideamus an hoc ipsum in cõsequentibus sit. Ait enim: Ab omni uia mala prohibui pedes meos ut custodiam uerbum tuum.) Perfecta hæc & Euangelici uiri uox est, ab omni se malitię uia abstinere, & tot ubiq; occurrẽtibus erroris semitis, nulla earũ, per quã nequitia adeatur, incedere. Sed alius nescio quid in eo propheta significat, cũ dicit, prohibui pedes meos. Natura corporis nostri fert nos in omnem criminis cursum, & humanarũ cupiditatũ impetus in hanc nos uiam cogit. Sed qui super seniores & docentes intelligit, per intelligentiæ doctrinam se prohibuit, & exeuntem procurrentemq; reuocauit. Resistendũ ergo est & obnitendũ,

ut nosmetipsos ab omni uia mala primum arceamus, tum deinde si quis nos instinctus eò cœperit ferre, ut retrahamus. Et prius nostra & ipsius potestate sumus inhibendi, ut deinceps custodiamus dei uerbum. Antea autẽ propria inhibitione opus est, ut possit dei uerbi esse custodia. Neq; enim quisquam uerbũ antè custodier, quàm prohibere se poterit. Prohibitio enim ea demũ est, ut id quod fiebat fieri arceatur: custodia uero tum firma est, cum se quis à malis inhibens bona obseruat sine intermissione custodiæ. Qualis autem custodia uerbi dei esse debeat, sequens uersus docet. Sequitur enim: A iudicijs tuis nõ declinaui, quia tu legem posuisti mihi.) Hæc est igitur uera custodia nullam in partem à dei se iudicijs deflectere, neq; leui saltẽ declinare decessu, sed intentum semper, & semper immobilem, in eo quo institit permanere. Non declinat autẽ, quia legem sibi deus statuerit. Legem quidem Moses statuerat, sed hic idem propheta in psalmo altero orauerat, dicens: Domine constitue legislatorem super eos, sciant gentes quoniam homines sunt. Ea enim lex quam Moses scripserat, pædagoga nobis in Christo fuit. Et idcirco super docentes se & seniores intellexit, quia legem Euangelicam quę lege Mosi nõ continetur intelligit. Hæc ergo per deũ collata est, hæc omnẽ hominẽ in scientiam dei erudiuit. Et idcirco ad id quod dixerat: Constitue legislatorẽ super eos, adiecit, sciant gentes quoniam homines sunt, id est, ex terra genitæ, & in cognitionem dei ex limo conformatæ. Quod enim antea per ignorantionem legis Mosi præsciebant, nunc per prędicationem domini nostri Iesu Christi sciunt: & ut originem suam, id est, corporis naturam in nouo latore legis agnoscunt, ita & gloriam noui huius latoris expectant, in exordio sui iam ad imaginem & similitudinem dei cõstitutæ. Et prædicationis huius Euangelicæ dulcedinem in consequentibus propheta testatur. Ait enim: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.) Mel in ore nõ etiam in faucibus dulce est. Extra regionẽ enim oris corporalium saporũ nullus est sensus. Sed dei eloquia in faucibus dulcia sunt, in animam scilicet defluentia & intima penetrantia, non in ore modo cibi placentia, sed illic dulcia ubi cognitionis & prudentiæ & intelligentiæ sensus est. Et ideo eloquia in faucibus & in ore mel dulce est. Sed ut mel per ægritudinem æstumq; febrium ea quæ acciderint oris amara mitificat, ita animę nostrę amaritudines & tristes cupiditatum insalutarium febres infusa dei eloquia mitificant, si modo nõ ore contineantur, sed faucibus deuorentur. Sequitur deinde: A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem uiam iniquitatis.) Intelligentes nos faciũt præcepta, sed præcepta re atq; opere expleta, id est, ut ea quæ his continentur in quantum possumus expleamus. Et licet à deo intelligentia perfecta sit, tamẽ à nobis incipiendum est, ut possimus perfectam intelligentiam promereri. His enim qui nõ per se inchoant clausa à deo omnia sunt. Et id ipsum propheticus sermo per Esaiã docet dicentẽ: Ne dicas de mandatis meis quòd cognoueris ea, neq; cognouisti, neq; credidisti ea, neque ab initio aperui tibi aures. Cognoui enim quòd spernens spreuens, & quòd iniquus adhuc ex uentre uocandus esses. Ergo non indulgetur scientia nõ appetentibus eam. Et quia deus cordium scrutator est, his qui spreturi eam essent, obtusæ aures sunt, & hebes sensus est. Sed propheta à pręceptis dei intelligit, præcepta scilicet agens, intelligentiam consecutus, intelligens uero omnẽ iniquitatis uiam odit. Humanæ enim naturæ omnes diuersarũ affectionum adiacent motus, ut sunt odij & amoris. Sed amor impendendus est in dilectionem bonorum, odium autẽ assumendum est ex offensa malorum. Bonum ergo est modo utilis organi corpora nostra in coaptatos & continentes modos temperare, ut nõ uitia diligamus, ut non uirtutes bonas oderimus, ut unicuiq; nos generi decenter atq; utiliter coaptemus: Propheta mandata dei diligit, & qui mandata dei diligit,

iniquitatis

iniquitatis uias odit. Vt enim perfectæ fidei & obsequelæ est obedientiam diligere, & id quod quis agit affectu charitatis explere, & necessitatem agendi amantis uoluntate præcurrere, ita & magnæ innocentiæ est, iniquitates non modo non agere, sed odisse, quia interdum nos ab his metus & terror auertat. Odium autem nobis eatū indiciū ueræ, & perfectæ de his opinionis insinuat. Diligamus iustitiam, modestiam, frugalitatē, misericordiā, & oderimus rixas & ebrietates, cædes, superbias, stupra, cum quibus necesse est & diabolum oderimus. Diligentes uero pacem, ueritatem, iustitiam, diligemus eum qui est pax, iustitia & ueritas, dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

נ Nun.

Vcerna pedibus meis &c.) Vita sensusq; hominum in errore ac potius nocte inscientiæ manet, dum carnali inserta cogitatione in profundo ignorantiæ per grauitatem naturæ, cui admixta est, detinetur. Quando enim per semetipsam causam & rationē originis suæ nouerit? quando siquis fructus uitæ suæ sit, quæ conditio spei? quæ promerendæ posteritatis uia? Neq; enim quisquàm tam demens, aut inops sensu est, ut * in id cū nullus esset, cum sine dubio meminerit ex bonitate dei profectum esse quod natus est: nec id in bonitatem eius malitiæ cadat, ut in nobis hoc suum quod nascimur munus interimat. Sed propheta cognitione rerum cœlestium dignus ut in luce scientiæ, munere dei & eloquio collocatus, ducem ad bene & innocenter uiuendum eum sequitur, qui lux uera est, & qui omnem hominem lucificat. Hanc ergo uitæ suæ ignorantiam quodam prælato lumine ad intelligentiam dirigit, dicens: Lucerna pedibus meis uerbū tuum domine.) Scit se nisi in uerbo dei illuminatum has corporum tenebras, & hanc seculi noctem ferre non posse. Scit ubiq; adesse lapides offensionum, laqueos funium, scrobes fouearum. Vt enim quis nocte egressus lucernam antefert, & quò pedem inserat contuetur, atque ad singulos gressus natū se esse existimet, ut rursum postquàm natus est nullus esset, lumine præeunte solicitus est: ita unusquisque nostrum manens in se uerbum dei in omnes operum processus tanquàm lucernam prætendit. Omnis etenim doctrina cœlestis dux nobis ad iter uitæ est, quæ lucernæ modo in hac nocte seculi præferenda est, cum aliquid aut agimus, aut cogitamus, aut loquimur, ut ea in omnem progressum cuiuscunq; operationis utamur. Iubet dominus in Euangelijs hanc præceptorum suorum lucernam non ociosam, nec inutilem oculis dicens: Nemo enim lucernam accendit, & ponit eam sub modio. Quæ enim lucernæ si modio tegatur utilitas est? Vsum suum tantum intra id quo operitur impendit. Iubet igitur eam in candelabro, id est, in officij sui sede constitui. Itaq; hanc doctrinam, atq; hoc uerbum dei intra nos receptum non ociosum, neq; inutile tanquam modio occulamus, sed lumen istud nobis ipsis primum, & rursus ex nobis omnibus gentibus præbeamus. Sequenti quoque istud mandatum dominus ammonuit dicens: Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ uestræ ardentes. Iubet ergo nihil nos agere in obscuro, quia omnis in peccatis agens odit lumē, & diligit tenebras. Vult has lucernas nostras esse semper accensas, ne quando in nocte huius seculi relinquamur. Iudæis in tabernaculo testimonij lucerna accenditur, & hæc omnis festiuitatis suæ tempore ardet. Illi hoc quod agunt nesciunt, sed nos in his tabernaculorum nostrorum, id est, corporum testimonijs ardentes lucernas semper habeamus, & festiuitatem spei nostræ earum luce peragamus. Apostolos quoque, quos sal terræ, quos & lumen mundi dominus nuncupat, per hanc significationem hos & lucernas esse ecclesiæ ostendit, dicens: Lucerna corporis tui est ocu-

Forte legendum, ut cum nullus esset, nam sine dubio meminerit &c.*

lus tuus. Corporis scilicet ecclesiæ, quæ unũ corpus in Christo est, nosq; inuicem membra eius sumus. Primo enim unicuiq; nostrum est dei uerbum oculus siue lucerna, deinde uir apostolicus toti corpori suo, id est, ecclesię lucerna est: neq; enim omne corpus, aut pes, aut oculus, aut manus est. Ergo si oculi totius corporis pars lucidissima, & ob id membris suis cæteris præstans, erunt tenebræ, id est, si apostolorum lucernæ non ardebunt, lumine ipso in tenebris sito, quanta totius corporis nox manebit? Ioannes prædicator pœnitentiæ lucerna & Iudæis & gentibus fuit domino dicente: Ille erat lucerna ardens, & lucens, & uos uoluistis ad horam exultare in lumine eius. Habemus ergo doctrinæ lumen, exultemus in eo, non ad horam, sed semper, neq; ad tempus, sed in æternum. Beatæ uirgines illæ & utiles olei mercatrices, solæ in lampadum suarum lumine cum sponso thalamum ingressæ sunt, cæteris negligentibus & dormientibus ab ingressu thalami exclusis. Ad omnem igitur animæ nostræ pedem utamur dei uerbo ut lucerna, sed lucerna semper ardente, semper in officium suum per nostram prudentiam pręparata. Verbũ autem quod pedibus lucerna est, ipsum illud & semitis lumẽ est. Sensim enim & domestice ingredientibus lucerna opus est, peregrinum autem & publicum iter ingredientibus lumen potius necessarium est, ne latro insidietur, ne ambiguę uię error occurrat. Per incrementa enim à minori ad maius acceditur. Vt ei cui uerbũ dei primum lucerna sit pedibus, id ipsum uerbũ ei fiat lumen in semitis. Sed lucerna pedibus & lumẽ in semitis utilem profectum præstare debent. Et uideamus an dignum aliquid propheta subiecerit. Ait enim: Iurauit & statuit custodire iudicia iustitiæ tuæ.) Iam nõ in nocte seculi errat, nec pedem metuit offendere. Sacramentum enim omne firmatæ scientiæ res est, & iurandi religio ex ueritatis cognitione suscipitur. Iurat ergo propheta, nec tantũ iurat, sed & statuit, quia sacramenti uinculum hæc firmitas sit statutorum. Statuit ergo iurans custodire iudicia iustitiæ dei. Et difficile est statuta conuelli, & optimũ est statuere iurata. Sed meminit nihil esse in dei iudicijs iniustũ. Si enim humana iudicia ea uere iudicia existimantur, quæ ex arbitrio iusti iudicij sanciuntur, quomodo ambigendum sit nihil esse in dei iudcijs iniustum? Amittimus liberos, iniustum hoc iudicium existimamus. Nunquid iniuste deus in Iob filios dedit diabolo potestatem? Damna nostra tanquam inique accidentia dolemus. Nunquid egere solum illum perfectum uirum deus sine iustitiæ ratione permisit? Cruciamur doloribus, & contra deum impatientiæ nostræ querelis increpamus. An ne incerto consilio exesus uermibus, sanie defluens, perfossus ulcere fuit? Certe hæc omnia ad documentum fidei & ad præmium gloriosæ patientiæ profecerunt. Infirmitas nostra efficit, ut malum esse id quod patimur existimemus. Cæterũ dei semper uoluntas est, ut patientia passionum probemur, nos uero diuini iudicij iustitiam dum sine documento fidei latere uolumus improbamus. Sed qui superius & iurauerat & statuerat, ut custodiret iudicia iustitiæ dei, dignum aliquid sacramento & constitutione sua in obseruandis debet præstare iudicijs. Non enim leue est quod custoditurum se statuit iuratus. Et quid illud illud sit, sequẽs uersus loquitur. Ait enim: Humiliatus sum usquequaq; domine, uiuifica me secundum uerbum tuum.) Vnigenitus dei filius naturæ nostræ ex uirgine sibi corpus assumens cum in seipso ueram & perfectam humanæ prudentiæ formam præbuisset, quid à se disci tanq; exemplo doctrinæ uoluerit noscendum est. Ait enim: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Tollite iugum meum super uos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris: ipse utiq; perfectus, & sine peccato solus, & unus in cuius ore dolus non fuit, hoc præcipuum à se doctrinæ sumi uoluit exemplum, mansuetudinis scilicet & humilitatis, per quæ

animabus

animabus requies inueniretur. Scit insolentem esse & incapacem rerum secundarum naturæ nostræ infirmitatem. Alij per opes insolescunt, nescientes de largitione opum dictum esse: Eleemosyna enim abscondit peccatū. Et rursum: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Et deum ipsum his qui esurientem cibassent, sitientem potassent, peregrinum domo recepissent, nudum ueste texissent, infirmum uisitassent, clausum carcere consolati essent, dicturum: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum a constitutione mundi. Alij gloria seculi rumēt, nescientes hanc principalem benedictionē cœlestium fuisse sermonū, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Alios nobilitas carnalis in fastigium erigit, non cogitantes illis qui in Christo renati sunt dictum esse, uos autem genus electum, regale sacerdotum, gens sancta. Aliæ sunt seculi leges, alia dei munera. Diabolus cum deum tentare ausus est, suū esse seculū gloriatur, dominus uero mori nos seculo iubet ut uiuamus ipsi. Cum domino opum contemptus, opulentia est. Cum domino terreni honoris despectus, cœlorum regnum est. Cum domino humilitas cordis, generosæ & regiæ natiuitatis ornatus est. Hoc igitur à se disci uoluit, quod uirtutum omnium maximū est. Apostolus etiam ad humilitatem nos docens talibus adhortatur: Hoc enim sapite in uobis, quod est in Christo Iesu. Qui cum in forma dei esset non rapinam existimauit esse se æqualē deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, & habitu repertus ut homo, humiliauit se factus obediens usq; ad mortē, mortē aūt crucis. Habemus exemplum ab unigenito deo humilitatis, sed uideamus & præmiū. Propter hoc enim eum deus exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Hoc humilitatis fuit præmium, ut corpus assumptum in gloria dei patris maneret, ut in nomine eius genu cœlestia, & terrestria, & inferna curuarent. Manens enim in dei forma non ui aliqua sibi ac rapina, id quod erat præsumendum existimauit, scilicet ut deo esset æqualis. Erat enim in dei forma, nihilq; ei ex eius gloria deerat, in cuius forma manebat, sed formam serui per humilitatem accepit, & habitu ut homo repertus est, humilians se per obedientiam usque ad mortem, nec solum usque ad mortem, sed usque ad mortem crucis. Cœlum ex præcepto dei ipse formauit, mundum ex paterno iussu in hanc speciem tanti decoris ornauit, terram & quæ in ea sunt creauit. Sed nunquid ob illa meruit hominem assumptū in æterni patris gloria collocare? Humiliatis hoc præmiū est, humilitatis hæc merces est, ut quia manens antea in forma dei esset, in forma serui deinceps effectus & manens in forma dei, & effectus forma serui confessione cœlestium & terrestrium & infernorum esse in dei patris gloria nosceretur. Verens quoque idem Apostolus, ne quos ipsa illa diuinorum munerum gratia efficeret insolentes, ait: Vnicuique data est demonstratio spiritus ad utilitatem. In eo enim quod ait, ad utilitatem, docuit eo utiliter utendum, ne fortè quenquam spiritualium donorum confidentia efficeret insolentem, & dei gratia per insolentiæ uitium fieret ociosa. Ex persona autem sua ipse demonstrat, etiam hoc se à deo gratiæ consecutum, ne per confidentiam plurium in se gratiarum in aliquem tumorem superbiæ tolleretur, dicens: Et propter eminentiam reuelationum datus est mihi stimulus carnis angelus Sathanæ, qui me collaphizet ne extollar. Etiam hoc ille uas electionis & doctor gentium meruit, ne ultra humanæ infirmitatis naturam per spiritualium in se munerum confidentiam superbiret. Ezechiam regem scriptura laudat quòd fecerit rectum & bonum in conspectu dei, sed non usque in finem potuit hæc manere laudatio. Scriptum enim est in secundo Patalipomenū libro: Et cecidit Ezechias

ab altitudine cordis sui, ubi cor in altum erexerat, ubi in superbiam se per confidentiam laudationis extulerat, præteritorum gestorum gratiam per superbiæ crimen amisit. Propheta igitur sacramento cõstituens ut iusta dei iudicia custodiret, hoc primũ opus sumpsit ut humilis fieret. Neq; solum humilis, sed humilis ualde, per adiectionẽ hanc consummatam in se humilitatis modestiam docens. Et erant causæ in eo plures superbiendi. Præbebat insolentiæ causas nobilitas ex Iuda, & in eo primum potestas benedictionis regiæ inchoata. Mansit enim aliquandiu ex Dauid tribu regiæ potestatis familia, ex qua secundũ carnẽ rex æternus emersit. Erat etiam prudentissimus. Ait enim ipse: Inuisibilia & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Meruit etiam & propheta esse, cum dicitur: Aperiam in parabolis os meũ, eructabo absconsa à constitutione mundi. Humanæ quoq; opulentiæ copijs abundauit. Ait enim ipse: Ecce congregaui de paupertate mea auri talenta tot milia, & argenti alia, & æris & ferri quorum numerus non est. Hinc familiæ nobilitas, hinc regis potestas, hinc sapientiæ fiducia, hinc prophetiæ meritum, hinc copiæ facultatum: non erexerunt tamen in superbiam, neque in aliquem fastigij tumorem extulerunt. Tuto ergo postulat, dicens, uiuifica me secundum uerbum tuum, id est, ut tanquàm nondum uiuens æternæ uitæ uitam secundum uerbum dei meteatur, quia eum humilitas modesta intra disciplinam & doctrinam prædicationis Euangelicæ contineret. Deinceps sequitur: Voluntaria oris mei fac beneplacita domine, & iudicia tua doce me.) Digne exequitur propheta sacramentum constitutionis suæ. Primum enim humilis ualde effectus est, sequenter nunc orat ut uoluntaria oris sui beneplaceant. Non contentus est iam præscriptis legis contineri, neq; tantum necessitati obedientiæ subiacere. Lex præceperat malum pro malo esse reddendum. Dauid iste cum Saul totis imperij sui uiribus se persequentem, frequenter captum & conclusum habuisset, non modo non peremit, sed etiam cum honore dimisit, dicens: Non inferam super eum manum meam, quia Christus domini est. Hunc etiam cum in bello peremptum comperisset, & fleuit, & uindicauit: filius quoq; eius Absalon regnum occupat, exercitum contrahit, patrem bello parricidali persequitur. Sed militibus Dauid dicit: Parcite puero Absalon. Illi quidem ad resistendum necessitas imposita est ut regi, sed pietas & bonitas affuit ad parcendum ut prophetę. Mortuum quoq; affectu paterno & dolore defleuit. Hæc enim uoluntaria, non legitima sunt, & his obtemperare libertatis potius quàm necessitatis officium. Habet hanc Apostolus uoluntariæ doctrinæ & non legitimæ consuetudinem, dicens: De uirginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do. Aut cum gloriam uiduitatis & continentiam laudat nõ inhibita potestate nubendi, sed meritum cœlibatus prædicator ultra legem instituit, & ultra præceptum adhortatur, uoluntaria legitimis anteponens. Et rursum ait: Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? nunquid non habemus potestatem mulieres circunducendi, sicut cæteri apostoli & fratres domini & Cephas? Aut ego solus & Barnabas nõ habemus potestatem hoc operandi? Sed non utimur hac potestate. Potestas in licito est, cum lex infidelitati nostræ parcens præscriptis nos grauibus non onerat. At uero uoluntaris professio ex incremento fidei est, cum in his quæ moderata lex nobis est nosmetipsos uoluntariæ deuotionis studio cõtinemus. Hęc igitur uoluntaria ut deo sint placita propheta orat, quia illa quæ ex præscripto legis gerantur, ipsa seruitij sui necessitate peragunt. Causam autem semper prætendit deprecationis suę. Postea enim quàm uoluntaria oris sui ut beneplacita essent orauit, adiecit: & iudicia tua doce me. Iudicia legis ait, & quantum in se est gestis atque operibus exercet, sed nondum ea intelligit. Scit enim esse legem spiritualem. Et illud quod sub specie

præsentium

præsentium operationum continetur nosse festinat: ea enim quis necesse est doceri postulet quæ ignorat. Totum autem se propheta secundum sacramenti sui constitutionem deo dedit. Humiliatus est ualde, uoluntaria oris eius placentia sunt: nunc eius anima in dei manibus semper est, & legis dei non obliuiscitur, dicens:

Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam nō sum oblitus.) Totum quod uiuit deo uiuit. Omnis eius sensus & spiritus in deo est, nullum tempus admittitur, quo subrepere legis possit obliuio. In omnibus operibus & cogitationibus deus cogitatẽ. Lex in memoria est, in dei manibus semper anima uiuentis est. Scit quàm sibi istud utile sit, scit quàm necessariũ quotidie se manibus dei gestis atq; operibus suis, & per indefessam memoriam legis inserere. Ait enim: Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis nō erraui.) Scit in hac seculi sylua plures laqueos extendi, plures uitæ suæ captiones parari. Sermo, cogitatio, opus nostrum, semper adiacentes habent laqueos, cum interdũ occurrit causa iræ, doloris affectio, querelæ necessitas, malæ cupiditatis occasio. Hos diabolus, angeliq; eius ab initio transgressores, & ab exordio peccatores laqueos semper extendunt. Sed cuius in manibus dei anima est, & qui nunq; legis dei immemor est, is undiq; licet laqueis circuniectis, à præceptis tamen non aberrauit. Semper enim deum cogitans ab his euolat, ut in psalmo alio loquitur: Sicut passer liberatus ex laqueo uenatorũ. Et dominus ipse per prophetam ait: Liberate nos ex laqueo uenatorum, & à uerbo conturbationis. Non enim iniuste tenduntur retia auibus. In cœlestem scientiam homo eruditus est, quid tibi cum terrenis operibus & gestis? Auis effectus es, cur non in naturæ tuæ elemento moraris? uolucres enim cœli nuncupantur. Non iniuste ergo illis in possessione terrenæ habitationis insidiæ sunt. Seculo renunciasti, quid tibi cum seculi rebus? Quid quereris captus in seculo? quid quereris iniuriam laquei in regione non tua? Dic potius & utere ipse tu uoce psalmistæ dicentis ista: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam? Natura auium est, ut nō nisi cum uolent requiescant, tu autẽ iam factus es columba, uolando requiescis, id est, in cœlestem te sedem & cognitionem à laqueis terrenis uolatu fidelis animæ efferendo. Dehinc sequitur: Hæreditaui testimonia tua in seculum, quia exultatio cordis mei sunt.) Hæres secundum humanam consuetudinem omnia eius obtinet cuius & hæres est. Sed humanas hæreditates dedignatur propheta, qui testimonia dei hæreditauit, gratũ ipsi si dei fiat ipse testis, quia exultatio cordis sui sit, si se dei inter persecutionis bella testet. Sic & meminimus his testimonijs apostolos gratulatos, cũ exeuntes de consessu persecutorum lętati sunt propter dei nomen dignos se iniurijs iudicatos. Testimonia ergo eius exultatio eorum cordis fuit. Sed propheta ut apostoli licet inter multas persecutiones hæc testimonia dei, id est, testandi de eo cum exultatione cordis tam quàm hæreditatem retineat, tamen etiam illa dei testimonnia hæreditate acquisita habet, quæ sub testibus dicta sunt. Moses legem sub testibus dedit cœlo atque terra: Esaias sub testibus arguit cœlo atq; terra: Apostolus iam celsioribus testimonijs ut prædicator Euangelicus usus est, dicens: Testor uobis coram deo & Christo Iesu & angelis eius. Hęc ergo testimonia sub his scripta, & sub his testata, & in his testata tanquam noui patrimonij hæres occupat, non ex parte, sed in totum. Ius enim hæreditatis ex solido est, etsi inter plures secundum humanam successionem hæreditas diuidatur, tamen hæreditas ipsa nomen hæredis ex solido est. Ac ne, quod à multis dici sępe solet, rationis aliquam habeat autoritatem, cum afferunt proprium dei munus esse, ut quis in dei rebus atq; operibus uersetur, excusantes infidelitatem suam quòd cessante erga se dei uoluntate maneant infideles. Est quidem in fide manendi à deo munus, sed impediendi à nobis origo est.

Audi Christiane

Et

Et uoluntas nostra hoc proprium ex se habere debet, ut uelit deus incipienti cremcntum dare, quia consummationem per se infirmitas nostra non obtinet, merirum tamen adipiscendæ consummationis est ex initio uoluntatis. Idcirco psalmū ita propheta conclusit: Declina cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem.) Cor suum ipse declinat, & ex naturæ humanæ peccatis in obedientiam dei inflectit. Natura quidem & origo carnis suæ eum deunebat, sed uoluntas & religio cor eius ex eo in quo manebat originis uitio ad iustificationum opera declinat. Et declinat in omni uitæ suæ tempore, non in definitione aliqua spacij, sed in omni uitæ suæ seculo. Declinat autem propter retributionem, certus scilicet ea fidei meritis reseruari, & in his retributionem eius esse quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus his, qui diligunt eum in Christo Iesu, cui gloria est, & nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

ס Samech.

INiquos odio habui &c.) Præcepti euangelici doctrina est, ut inimicos diligamus, & non solū amantibus nos amorem, sed etiam his qui nos oderunt debeamus. Ergo hæc prophetæ professio aduersari uidetur dominicis mandatis, ut cum amor nobis inimicorum imperetur, ille quòd iniquos oderit tanquam bonum opus præferat, dicens: Iniquos odio habui.) Sed huius ipsius dicti ratio ex ipsis Euangelijs noscenda est. Nam dominus qui inimicos diligi iussit, & maledicentes patrē aut matrē reos mortis esse constituit. Rursum alio in loco præcepit, dicens: Si quis uenit ad me, & nō odit patrem suū, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc etiam & animam suam, nō potest meus esse discipulus. Ergo hæc uidentur sibi esse contraria, ut cuius ex præcepto non solū odium in parentes, sed maledictio tantum morte sit digna, ipse rursum dicat neminem discipulum suum esse posse, nisi qui patrem, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, & animam suam oderit. Durus hic sermo, & præceptum graue est, impietatis necessitatem ad consummationem religionis imponere. Verū nihil adeo durum, nihil impium, nihil contrariū anterioribus præceptis iubetur. Irasci autē charissima hæc nobis nomina pater scilicet aut mater, & uxor & filij non possunt, quòd eos præcipimur odisse, cum animam ipsam nostram odisse iubeamur. Scit enim esse dominus plures tam inconsultū amoris, ut cum persistere in martyrij gloria filios suos uideant, ut tempori cedant, rogent ut sententiam mutent, precentur: & pietatis impiæ erga eos utantur affectu: cum anus mater, & pater senex miserabiles canos filijs in ipso martyrij certamine cum inuidia pręduræ uoluntatis corū ostendant. Hinc & uxor assit filiorum ambitiosa comitatu, oret ut potius sibi illisq; uiuat, hinc fratres sorores blandis nominum suorum familiaritatibus deprecentur. Ipsa quoq; anima ille cebris iampridem capta uiuendi, tacitis quibusdam cōsilijs ad cohibentiam desflectendæ uoluntatis irrepat. Hoc igitur in tempore odisse nos patrem, matrem, uxorem, filios, fratres, sorores, & ipsam quoq; animam dominus præcepit. Nam hunc eundem sermonem ita clausit, post odium uniuersorum, dicens: Et si quis nō portat crucem suam, & uenit post me, nō poterit meus discipulus esse. Ergo tūc odio habendi sunt, cum portare nos martyrij crucem nolint, cum sequi deum exemplo passionis dehortentur: honestum hoc odium & utile est, eos qui ab amore Christi abducere conantur odisse. Itaq; nunc propheta nihil contrarium Euangelicis præceptis quibus amare inimicos iubemur, locutus uidetur, dicens: iniquos odio habui. Non enim inimicos suos odit, sed iniquos, id est, transgressores legis. Proprioré istud uerbo Græcitas nuncupat, παρανόμους dicens, id est, extra legem agentes.

Contraria in specie

Sed

Sed qui præteritores legis odit, non potest non id amare quod oderit esse neglectum, & ideo ait: Et legem tuam dilexi. Conuenit autem ut qui legem amat, eos oderit qui legis inimici sunt. Dehinc sequitur: Adiutor & susceptor meus es tu, & in uerbū tuum spero.) Magno nobis auxilio dei opus est in tanto atq; assiduo seculi istius prælio. Non enim nobis, secundū Apostolum, pugna est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates, & mundi potentes hatum tenebrarū, aduersus spirituales nequitias in cœlestibus. Hos ergo hostes habemus, aduersus hos adiutor deus precandus est, ut nos in susceptiotiem suam recipiat. Sed nō tam timoris hæc precatio debet esse, q̄ meriti. Timor enim ex trepidatione cōditionis humanæ est, propheta autem in uerbo dei sperat. Spes non res præsentes obtinet, sed futuras. Sperat ergo quæ uerbo dei, id est, dictis propheticis continentur. Sperat autem uel retributiones fidei in uitam spiritualem, uel ipsum illum domini nostri, qui dei uerbum est, aduentum expectat. Spes enim ista meretur auxilium & adiutorium dei. Non aliter aut nos meremur, aut aliqui ante meruerūt, quàm uerbum dei deum naturæ nostræ carnem uel habiturum sperasse, uel quod habuerit credidisse. Sed propheta multa in se esse meminit, quæ spei suæ conentur obsistere. Et ideo subiecit: Declinate à me maligni, & scrutabor mandata dei mei.) Doctrinæ cœlestis ratio admonet, ut dictum hoc referēdū ad personam hominum, in quibus insit malignitas, existimetur. Propheta enim qui gentes docet, qui uerbum dei prædicat, iubet ut à se uniuersi maligni declinent, quia congregatio sancta ad malitiæ operarios sit indigna, & nescit quē possit excipere. Omtubus etum per naturæ demutabilis uoluntatem adiacet, ipsisq; apostolis uerbo licet iam fidei emundatis atque sanctis, non obesse tamen miliciam per conditionem communis nobis originis docuit, dicens: Si ergo uos cum sitis mali, nostis bona data dare filijs uestris. Nostrum autem malos amare, & bonos ad bonitatem docere, secundū eum, qui uniuersos ad se potius inuitat, dicens: Vetute ad me omtes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Sed scit propheta plures malignitates in occulto humani cordis esse. Secundum enim domini dictum, deintus exeunt cogitationes malæ, cædes, mœchiæ, fornicationes, furta, falsitates, blasphemiæ. Hæc enim sunt, quæ communem hominem faciunt. Huius igitur modi ut à se declinent aduersantes fidei suæ postulat. Obsistunt enim innocentiæ studijs, obsistunt doctrinæ spirituali, atque his per consiliorum suotum assiduam familiaritatem se ingerentibus, non uacat animo dei mandata scrutati, quia maligni uiri præsentia multum eum qui mandata dei scrutari uelit, impediat. Et quia dei opus est misericordia, ut in familiam eius recepti à dominatu malignorū horum liberemur, propheta orat dicens: Suscipe me secundum eloquium tuum & uiuam, & nō confundas me ab expectatione mea.) Propheta expectat, & sperat: nihil præsens, nihil temporarium sectatur. Plures autem sunt qui hanc expectationem fidei nostræ arguunt & irrident, dicentes: Quid ieiunia, quid continentia, quid castitas, quid iactura patrimoniorum utilitatis affert? ubi spes uestra est Christiani? Mors æqualiter dominatur uniuersorum, in omnium corporum tiaturas commune ius illi est. Quin etiam uniuersis nos bonis seculi fruimur, & uitæ ueræ licentia utimur, & in quo tandem nobis spei nostræ expectatione præstatis? Non confundi ergo se in hac expectatione sua prophera orat, sed ut maneat confidens, & fructus ueræ illius uitæ quam expectat, accipiat. Scit enim se nondum uiuere, licet uiuat. Vita enim nostra, secundum Apostolum, absconsa cum Christo est. Et idcirco ait: Suscipe me secundum eloquium tuum & uiuam. Quia ueræ illius & indeficientis uitæ expectatione hac spe detinetur. Sperat enim æternitatem, sperat regnum cœlorum, sperat regnum dei, sperat spirituales benedictiones in cœlestibus

cœlestibus in Christo. In hac spe, in qua nõ confunditur, rogat ut suscipiatur & uiuat. Dehinc sequitur: Adiuua me & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper.) Superius dixerat adiutor & susceptor meus, nunc autem nominum commemoratorum rem precatur, ut qui susceptor est suscipiat, & qui adiutor est adiuuet. Non abesse à se adiutorium adiuuantis precatur, nõ orat ne malignantes non habeat, quia per passionum patientiam fides probatur: sed ut aduersus eos adiuuerit orat, quia auxilium à domino semper orandum est. Sed quemadmodum in superiore susceptus uiuet, ita & in hoc adiutus saluabitur. Adhuc enim sibi obeundã mors est, adhuc inferi sustinendi. Tunc saluabitur cum ex corporea terrenaq; natura in spiritualem gloriam transformatus nullum aduersantis inimici periculum metuat, uiuat inter electos angelos, sit paradisi incola, & absorpta corruptione ex mortali immortalis existat. Sed quomodo meditaturum se in iustificationibus dei dicit, & meditaturum semper? nunquid non meditatur, qui & in meditatione sperauit? Potest quidem & præsens uitæ opus accipi, ut quousque in corpore sit, semper iustificationes meditetur. Sed nihilominus & in futurũ sermo procedit, scit in cœlo omnes angelos in meditatione iustificationũ dei esse. Nihil enim illic ociosum, nihil iners est. Omnes uirtutes cœlestes in opere ministerij sui permanent. Et cum nobis tunc uita angelorum uiuendũ sit, potest secundum eos qui semper operantur, nobis quoq; æterna iustificationum esse meditatio. Dehinc sequitur: Spreuisti omnes discedentes à iustitijs tuis, quia iniqua cogitatio eorum.) Auxilium & susceptionem ob hoc propheta orat, ne cum discedentibus à iustificationibus dei & ipse spernatur. Sed hic seruata ea ratio est, ut non dictũ sit, spreuisti omnes peccatores, sed spreuisti omnes discedentes. Si enim peccatores sperneret, omnes utiq; sperneret, quia sine peccato nemo sit. Sed spernit discedentes à se, quos apostatas uocant. Neq; enim interest an in iustificationibus dei quis aliquando fuerit. Spernẽdus enim est à deo quisquis discesserit, quia manentis meritum conseruat consummatio spernendi. Differt uero à peccatore discessio, quia peccatori uenia per pœnitentiam reseruatur, discessio uero cum ipsa pœnitentiæ discessione se damnat, quæ hinc oritur, cum uoluntas eorum qui discessuri sunt est iniqua. Dehinc sequitur: Preuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi iustitias tuas semper.) Prophetæ sermo longe se, & ultra communem sensum tendit. Nos enim præuaricatores eos existimamus, qui susceptam fidem, & cognitionem dei adeptam relinquũt, aliud pollicitos, & aliud nunc agentes. Sed hic præuaricatores existimantur omnes peccatores terræ, nullus excipitur, generaliter ad omnes preuaricationis nomen refertur. Lex enim ueluti naturalis est, iniuriam nemini inferre, nihil alienũ præcipere, fraude ac periurio abstinere, alieno coniugio non insidiari. Nouit & hanc naturæ Apostolus legem, dicens: Cum enim nationes quæ legem non habent naturaliter secundum legem faciunt, tales homines legem non habentes sibijpsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Ergo præuaricatores existimantur, qui quod à natura legis accipiunt, derelinquunt. Furem quis deprehensum, aut adulterum, aut homicidam arguit lege naturæ. Sed si in his ipse uersetur, præuaricator est legis. Nouit etiam cum ait: Peccatores terræ alios esse, & cœli peccatores. Audiamus enim Euangelicæ prædicationis prodigum filium proditum atq; mortuum, de peccato suo patri confitentem: Peccaui, inquit, pater in cœlo & coram te. Quisquis cœlestis doctrinæ & spiritalis gratiæ particeps factus in peccato demoratur, non terræ peccator est ille, sed cœli. Omnes enim credentes in se dominus noster Iesus Christus excitauit, & collocauit in cœlestibus, ex quibus qui decidit, tanq; cœli peccator arguitur. Cum igitur propheta terrę peccatores prȩuaricatores esse existimet,

Peccare in cœlo quid

quia

quia naturæ legem peccando transgressi sunt, ob hoc ipse testimonia dei diligit: quia cum prævaricatio sit decidere ex lege naturæ, tamen iam sine uenia sit ex cœlesti lege discessio. Concludit autem ita: Confige de timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.) Nouæ & inusitatæ preces prophetæ sunt, ut à timore dei carnes suæ configantur, sed meminit compatiendum & commoriendum esse cum Christo his, qui conregnare cum eo uelint. Et minore istud dictū uirtute Latinitatis translatio eloquuta est. Quod enim nobiscum est confige, illic καθήλωσον id significat, ut clauis se configat. Moriendum ergo nobis est, & omnia carnis nostræ uitia configenda cruce domini sunt. Morimur enim secundum Apostolum cum Christo, & consepelimur in baptismo. Et hoc propheta quanquam in sua uoluntate habeat, tamen ut per misericordiam dei consequatur expostulat. Configi enim ex timore dei carnes suas orat, quia iudicia dei metuat. Timet enim æterni iudicij sententiā, timet non cum Christo configi, & cōmori, & cōsepeliri, nonum se hominē, nisi uetere conuitijs & concupiscentijs exuto, intelligens nō futurum.

ע Ain.

Feci iudicium & iustitiā &c.) Et in psalmi exordio, & deinceps frequenter meminimus, per hæc singularum literarum quædam quasi elementa discendi doctrina nos pietatis, continentiæ, intelligentiæ, fidei & timoris institui, & ut rudem infantiam ad loquendi scientiam, quam & agendi doctrina consequitur, ipsis humanæ uocis initijs erudiri, quod ex consequentibus sextædecimæ literæ octo uersibus intelligi licet. Propheta enim ex persona sua uniuersos docet, quid uelle, quid agere, quid profiteri unūquenq; pro cōscientia infirmitatis ac naturæ suæ utile sit, quid etiam metui, quid caueri, quid emundari oporteat. Beatus idem propheta, qui per misericordiam dei ipse sibi & prospector & emundator & iudex est. Certe dignitati eius decentissimum est, ut qui spiritu dei loquitur, ea quæ humanæ, & salutis, & æternitatis sunt, eloquatur. Ait enim ita: Feci iudicium & iustitiam, non tradas me nocentibus me.) Feci placentia deo opera, & quia fecit, ne nocentibus se tradatur orat. Opus merendi antefertur, & dehinc meriti præmium postulatur. Fit enim primum quod placeat, & tum dignatio eius, cui per opus placetur orat. At nos nec operamur, nec placemus, quin etiam impijs & irreligiosis rebus offendimus, & quia tales non placemus, irascimur. Sed dignum est cōtueri, qualia sint quæ propheta faciens, ne nocentibus se tradatur orat, & omnia quæcunq; quis timens deum fecerit, utilia ei atq; pulchra sunt. Pudicitiā quis colens, gloriosum ac timens sordem corporis sui carni lumen inuexit. Contemptū uero pecuniæ assumens, liberum se à terrenis dominationibus præseruauit. Frugalitatem autem & parsimoniam diligens, nobilitatem animæ cœlestis captiuam ebrietati non dereliquit. Sed hæc quamuis magna atq; præclara sint, tamen quia prophetæ propria, eiq; tantummodo utilia sunt, non referuntur ad meritum. Sed quid fecit, ut nō tradi se nocentibus deprecetur: Iudicium & iusticiam scilicet. Nihil inconsultum, nihil iniustum agens, sed primum faciēs iudicium. Omnia nanq; ratione, modo, & ueritate pertractans, ut id quod in alterū agat, perpensum antea atq; perspectum iam de consilij sententia exequatur. Non permittit autem consilio tantum suo iudicij sententiā, sed facit cum iudicio iustitiam. Iudicantis autem cum consilio hoc opus maximum est, ut quod iudicat iustum sit. Iustitia etenim est amicitiæ concordia, unanimitatis uinculum, fundamentum pacis, diuinæ atq; humanæ rationis operatio. Hoc itaq; propheta fecit, in quibus cum opus suum sit, tamen & eorum quibus iudicium & iusticiam fecit, utilitas est. Postulat uero ne nocentibus se tradatur. Omnis enim in quo peccati uoluntas est, deo uacuus est: & ubi deus

non erit, illic diaboli locus est, qui insidians atque obsidens, ubi adeundi opportunitatem habuerit, tanquam uacuam domum occupat, quæ ei deo eam deserente sit tradita. Et propheta quidem, qui ex persona omnium loquebatur, ne à deo tradatur orat. Cæterum Apostolus habet iam id in se fiduciæ, ut peccatores diabolo tradat ipse, cum ad Corinthios de eo qui fornicationes omnes supergressus, uxorem patris sui acceperat, scribit: Ego autem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui tanquam præsens eum qui hoc fecit, congregatis uobis & meo spiritu cum uirtute domini Iesu, tradere istiusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die domini. Sed licet Apostolus tradat, scit tamen se in uirtute Christi, & in suo spiritu traditurũ. Sed & in alia epistola ait de Phygello & Hermogene: Quos tradidi, inquit, satanæ, ut discant non blasphemare. Qui enim ab ecclesiæ corpore respuuntur, quæ Christi est corpus, tanquam peregrini & alieni à dei corpore, dominatui diaboli traduntur. Sed propheta ne nocentibus se tradatur orat. Adsunt enim inimicæ infestæque uirtutes, quæ fidei propositum conturbent, quæ timorem dei obliterent, quæ in terrenas cupiditates & desideria solicitent, quæ infirmam corporis naturam quibusdam blandimentorum aculeis in uitia commoueant. Nouit & Apostolus hanc multitudinem dominantiũ uirtutum dicens: In quibus & uos aliquando ambulastis, secundũ principem potestatis aeris spiritus, qui nunc operatur in filijs diffidentiæ. Fecit ergo propheta iudicium & iustitiam, & ne tradatur se nocentibus rogat. Et hoc modo nocentibus cum in peccatum impellunt, cum in gloriam inflant, cum in iram accendunt, cum in odium exacerbant, cum ad lasciuiam illiciunt, cum ad auaritiam prouocant, sed cum per hæc nocere properent, obtinere tamen eos qui innocentes sunt, nisi sibi per sessionem dei traditi fuerint, non ualebunt. Dehinc sequitur: Excipe me seruũ tuum in bonum, non calumnientur me superbi.) Proficit in spes suas propheta, & celsiorem iam deprecationis suæ gradum scandit. Qui enim orauerat ne tradatur nocentibus se, iam ut in proprietatem serui excipiatur rogat, beatum illum in se dei dominatum cum bona susceptione sua deprecans, & non ob leuem causam ut in bonum suscipiatur orat, scilicet ne superbi calumnientur. Et qui sunt superbi? Nempe illi, quorum principem loquentem Esaias introducit ita: Dixit enim, uirtute faciam, & sapientia intellectus, auferam fines gentium, & uirtutẽ eorum, & commouebo ciuitates inhabitabiles, & omnẽ orbem terræ apprehendam manu mea ut pullos, & tanquam confracta oua auferam. Hæc superbientis uox est, diaboli scilicet, qui deo ac domino nostro Iesu Christo ostensa terrenorum imperiorum gloria dicere ausus est: Omnia hæc tibi dabo, si procidens adoraueris me. Non esse autem hunc solitarium, sed plures ei adesse spiritualium nequitiarũ ministros, per eum docemur qui ait: Discedite à me maledicti in ignẽ æternũ, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Ab horum igitur se superborum calumnia esse liberum rogat. Calumniantur enim, quia cum ipsi peccati incentiua suppeditent, calumniam nobis ante deum peccati, quod per eos gessimus, intendunt. Causam namque peccati ad crimen iniiciunt, & criminis inuidiam per calumniam exacerbant, scriptura in Apocalypsi calumniatorem eum esse testante. Verum etiam nũc se extendit propheta in celsiorem profectum, dicens: Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquiũ iustitiæ tuæ.) Oculi deficiũt, cum intentus in aliquam expectationem uisus laborat. Propheta itaque animæ suæ oculos in dei salutare defixit, & de salutari quid intelligi oporteret, sæpe tractauimus, eum scilicet esse Iesum, qui saluum faciet populum suum à peccatis. Alijs igitur oculos in desideria secularia occupantibus, & in uoluntates rerum præsentiũ tendentibus, propheta in dei salutare defixus est. Et ne per corporales oculos eum

deficere sub hac contemplandi intentione existimaremus, non solum in dei salutare deficiunt, sed etiam in eloquium iustitiæ. Iusta itaq; esse dei eloquia confitetur. Scit esse quædam, quæ cum imperitis atq; impijs iniusti eloquij habeant opinionem. Cum Pharaonis cor ad contumaciam obduratur, & pertinacia ei irreligiosæ uoluntatis affigitur, cum ex duabus adhuc in utero gentibus minori maior sit servitura, & neutro quicquam boni promerente, seruitus alteri imponitur, dominatus alteri donatur: cum Adam de paradiso ne arborem uitæ contingat expellitur: quæ homines diuinæ uirtutis & bonitatis & iusticiæ incapaces, dum intelligere non possunt, iniusta esse constituunt. Sed prophetæ huius in istiusmodi eloquium iuste oculi deficiunt, quia sciat nihil iniustum esse in his dictis dei, sed omnia aduentu salutaris dei hæc eloquia & cōsummanda & intelligenda esse iustitiæ. Procedit autem per hanc intentam usq; ad defectionem oculorū expectationem, ut aliquid ultra precari audeat. Confessus itaq; eloquiū iustitiæ, hæc subdidit: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me.) Insolens fortè uox existimaretur, quæ diceret: Fac cum seruo tuo. Quod enim dicitur, fac, tanquam ex fiducia aliqua præsumptio est usurpata poscendi. Sed nō impudenter id diceret, qui iudicium & iustitiam fecisset, qui se excipi in seruum deprecatus esset, cuius oculi in salutare dei & in eloquium iustitiæ defecissent. Sed ne in his quidem propheta insolens est. Nam in eo ipso quod dixit, fac, adiecit, cum seruo tuo. Et quia seruitus nostra ad id ipsum, ut in seruitutis fide maneat, misericordia domini indiget, superaddidit: secundum misericordiam tuam, quia miseratione eius opus est, ut in hac seruitutis nostræ professione maneamus. Imbecilla enim est per se aliquid obtinēdi humana infirmitas, & hoc tantum naturæ suæ officium est, ut aggregare se in familiam dei & uelit & cœperit. Diuinæ uero misericordiæ est, ut uolentes adiuuet, incipientes confirmet, adeuntes recipiat: ex nobis autem initium est ut illa perficiat. Sed quid tandem ut faciat cum seruo suo secundum misericordiam suam postulat? Nempe ut iustificationibus quas Moses constituere præceptus est, magnū nescio quid, & incomprehensibile humanæ intelligentiæ contineri. Scire optat quis iste sit, ut frequenter diximus, coemptus Hebræus puer, sex tantū annis seruiturus. Legit hæc quidem, sed non statim quod legit & intelligit. Scire uult quæ illa seruitus sit, quę septimi anni libertas, quid sit auris forata ex subula, si liber esse nolit, quę illa mulier Hebręa, quid illud, ut sine muliere ingrediatur ipse: quid deinde secunda iustificatio, quid tertia, quid sequentes habeant futurorum sacramentorum præformationes. Non est humani ingenij hæc cōsequi posse: cœlesti opus est magistro, & plurimis fidei nostrę meritis necessarium est ut doceri ista mereamur. Scire autem nos cōuenit, in omnibus prophetæ uerbis nihil humile esse, nihil cōmune cum cæteris, sed proprium uel sibi ipsi, uel suis similibus enunciari. Latet autem sub familiaribus uerbis maxima conscientiæ & fidei professio, ut nunc in eo quod loquitur, intelligimus. Ait enim: Seruus tuus ego sum, da mihi intellectum ut sciam testimonia tua.) Nemo nostrum est, qui non uel in orationis suæ prece, uel in communium sermonum consuetudine seruum se esse dei fateatur. Et quid magnū propheta fecit, seruū se profitendo, quod nullus ausus sit denegare? Sed professio cæterorum fallax est, quæ cum habeat conscientiæ necessitatem, non habet tamen confessionis ueritatem. Proprium hoc prophetæ est, ut se seruū dei profiteatur, in omni uitæ genere famulatu cōditionis suæ fungens, siue ambulans, siue uigilans, siue dormiens, in cibo etiam atq; ieiunijs deo aut esuriat aut saturus sit, & nullo in tempore à seruitutis suæ officijs absistat. Hic libere dicit: Seruus tuus sum ego. At uero qui stupris dormit, latrocinijs uigilat, quæstibus peregrinatur, luxui requiescit, si

dicat, seruus tuus sum, profitetur quidem quod est, sed quod non est agit. Propheta autem quamuis conditionem sui officij etiam ipso famulatu suo confiteatur, tamen infirmitatis suæ memor est. Dari enim intellectum sibi rogat. Est enim intellectus in quodam thesauro repositus spiritualium gratiarũ, quem interdum sub falsæ opinionis errore imprudentium mentibus diabolus insinuat. Sed à deo intelligentiam propheta postulat, ne sibi inanis intelligentia subrepat, qualis gentium, qualis Iudæorum, qualis hæreticorũ, & postulat ob id, ut testimonia dei sciat, quæ sub testibus tradita sunt, quę sub testibus neglecta & uiolata esse exprobrantur, quæ in aduentum eius ob quem testandũ dicta sunt, neglecta & fastidita uindicabuntur. Et horum quidem testimoniorum tempus non ignorat propheta, dicens: Tempus faciendi domine dissipauerunt legem tuam. Lex populo sub testibus data est, quæ cum dissipata & abiecta à Iudæis est, tunc fuit tempus domino, ea quæ continebantur lege faciendi. Pollicitus enim in lege est, ut salutem gentibus daret, ut ipse sibi hominis corpus, quo secundum imaginem & similitudinem dei factus est, assumeret, ut dissipata lege, fidei gratiam donaret. Temporis huius meminit per Esaiam prophetam, dicens: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tibi. Apostolus uero dicti huius interpres hęc scribit: Ecce tũc uenit acceptum tempus, ecce dies salutis, id est, dissipata lege, tempus euangelicæ prædicationis aduenit. Sed illis legem dissipantibus, aliud opus prophetæ est. Et quod sit, ex subiectis docemur. Ait enim: Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion.) Quod ait, ideo, ad id retulit quod dixerat: Tempus faciendi domine, quia sciret tempus faciendi domino esse, cum legẽ dissipassent. Ideo autẽ mandata dilexit, quia in his tempus faciendi domino contineretur. Lex enim omnis aduentum domini testata est, ipso dicente: Si crederis Mosi, crederis utiq; mihi. De me enim ille scripsit. Mandata igitur ob id propheta dilexit, quia in his aduentum dominicę corporationis intelligit. In eo autem quod diligit, plus nescio quid significat. Facere autem aliquid, minus est quàm diligere, quia plerunq; id quod agimus, necessitatis est. Dilectio uero eadẽ perfecta est, quæ maxima est, & quæ nulli comparatione similium coæquatur. Diligit autem mãdata dei super aurum & topazion. Humanus error preciosius nihil auro & gemmis opinatur, & hæc sunt quæ hominum cupiditates dominatui precij sui & honoris subdiderunt. Auro uiris honestas pudicitiæ uenalis est. Per gemmas uero humani corporis præstantior, ut putant, species ad naturæ contumeliam expolitur. Et idcirco nihil habet sexus uterq; preciosius, dum uiri posse omnia auro uolunt, mulieres uero per gemmas fieri se existimant pulchriores. Præstat autem ut cæteris metallis aurum, ita & alijs lapidibus topazius. Est enim ipse rarissimus & speciosissimus omnium & maximus. In Thebaidis uero loco, cui alabastra nomẽ est, reperiri solet. Hunc etiam ferunt secularium gestorum literæ in topazio insula ab incolis eius, id est, Troglodytis Arabis inuentũ, ad matrem regis Aegypti Ptolemęi, sub quo scripturæ legis ex Hebræo in Græcum translatæ sunt, munere fuisse delatũ. Continet autem ipse in se solus cæterarum gemmarum optimarũ preciosissimarumq; speciem, & in uno illo diuersissimorũ colorum permixtio continetur. Super hunc igitur topazion, & super aurum mandata dei propheta dilexit, non terrenis, sed cœlestibus se desiderijs significans detinen. Contempta autem secularium opum cupiditate, omnem à se occasionẽ peruersæ & prauæ uoluntatis recidit. Diligens enim super aurũ & topazion mandata dei, dehinc ait: Propter hoc ad omnia mandata tua dirigebar, omnem uiam iniquã odio habui. Non deflectitur, nõ detorquetur per terrenas cupiditates, sed ad omnia dei mandata dirigitur. Non obuia occupant. Vidit aurum, scit hoc terræ limũ esse; uidit gemmas, meminit esse aut mon-

tium aut maris calculos: uidit illicem ad lasciuiam uultum, scit tanquam auibus cœli ex his sibi laqueis euadendum. Resistit ergo coalitus sibi naturæ suæ uitijs, & omnem uiam iniquitatis odit. Ideo itaque ad mandata omnia dirigitur, quia ea super terrena desideria diligit. Et dirigitur ne particeps eorũ fiat quibus dicitur: Natio praua & peruersa. Et omnem uiam iniquitatis odit, ut sit in eo qui est uia, domino scilicet nostro, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Phe

Mirabilia testimonia tua domine &c.) Natura humani sensus ea est, ut ea mirabilia habeat, quæ ante compererit. Ex compertis enim iudicium admirationis exstitit. Cæterum nemo poterit ignorata mirari. Hæc idcirco antea cõmemorata sunt, ut diligentius dicti prophetici ratio quæreretur. Contra opinionem enim generalis sensus hęc dixisse existimatur: Mirabilia testimonia tua domine, ideo perscrutata est ea anima mea.) Nam cum prius secundum humanam cõsuetudinem oporteat perscrutari & reperire, et reperta mirari, testimonia domini ante mirabilia sunt, & ob id perscrutatione sunt digna. Dicti autem huius perfecti & pulcherrimi ea ratio est: Testimonia etenim dei, id est, ea quæ sub testibus scripta sunt, etiã si per obseruantiam legis humanam infirmitatem ad cognitionem & famulatum dei imbuant: quippe ubi castitas, pietas, pudicitia, ueritas, innocentia, frugalitas & religio mandatur, & per quasdam religionum consuetudines, historiarumq́; diuersitates diuini honoris officium præcipitur: in quibus cum admiratio magna sit, pro peccatis oblata hostia, & datum pro redemptione animæ munus, & agnus in sacramento paschæ occisus, tamen in his plus de futurorum spe atq; doctrina admirationis continetur. Hæc itaq; huic prophetæ admirabilia sunt: sed quia præsentes admirationes futurorum atque æternorum bonorum exemplaribus admirabilia sunt, perscrutatur ea. Non inquirit tantummodo in quo est rerum abscõditarum diligens exquisitio, sed perscrutatur etiam, per adiectionẽ scilicet diligẽtions exquisitionis, laborem suum in perscrutatione demonstrans. Neq; tantũmodo perscrutatur, sed perscrutatur ex anima, ad uoluntatis officium animæ intentione sociata. Sequitur deinde: Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intelligentiam dat paruulis.) Et is quoq; sermo fortè uidetur à naturæ nostræ consuetudine esse diuersus. Cum enim ante intelligendũ sit, & sic lumine intelligentiæ utendum, quia noctem ignorantiæ intelligentiæ adeptæ lumen expellat, propheta tamen dicit declarationem uerborum dei prius illuminare, & post illuminationem intelligentiam præstare. Sed quæ sint dei uerba, ante discendum est, & tunc illuminationis, & postea intelligentiæ ratio præstanda est. Verba dei sunt, quæcunq; prophetæ loquuti sunt. Cum enim Moses uerbis suis populo Hebræo legis obseruantiam nunciauerit, tamen in libro eiusdem legis ita scriptum est: Et dixit dominus ad Mosen: Dic filijs Israel. Vsus igitur est his legislator uerbis, quibus ei uteretur præceptum est. Ergo uerba dei sunt, quæ per officium licet humani oris audita sunt. Sed & magnus ille propheta ipso iudicio domini nostri Iesu Christi bene loquutus, cum dixisset: Audi cœlum, & auribus percipe terra, ait, quoniam dominus loquutus est. Et post aliqua quæ querelis maximis increpabantur, dixit: Os enim domini loquutum est hæc. Hæc ergo omnia dei uerba sunt, sed declaratio sermonum maxime necessaria est. Sunt enim sub uelamine opinionis alterius prædicata, sunt secundum Apostolum allegorumena, sunt comparatiuis significationibus amphibola. Testis est dominus hæc eadem per Esaiam ita dicta esse, Iudæis infidelibus exprobrans & dicens: Auditu audietis, & non intelligetis. Signata enim omnia sunt, & per solam spiritualem doctrinã resignanda. Hæc enim

ad Danielem desideriorum uirum dicta sunt: Vade Daniel, quia clausi sunt signatiq; sermones. Ait etiam Esaias: Dabitur liber iste in manus hominis scientis literas, & dicetur ei: Lege hæc, & respondebit: Non possum legere, signatũ est enim. Sed declaratio uerborum mysticorum per euangelia præstatur, ubi legis abscondita & occulta prophetica domino in corpore manente pandũtur, ex quibus primum fides discitur. Ibi enim ea quæ à prophetis dicta sunt, per eum rebus & operibus explentur, cum uirgo parit, cum dominus uerbũ est, & uerbum caro fit, & habitat in nobis, cum muti loquuntur, cum surdi audiunt, cum claudi incedunt, cum leprosi emundantur, cum cæci uident, cum dæmoniaci curantur, cum mortui resurgunt: declaratio hæc uerborum dei nostræ hanc naturæ obscuritatem fidei luce illuminat. Nunc enim intelligimus resurrectionis gloriam, iudicij potestatem, æternitatis honorem. Intelligimus hæc paruuli, uel ad innocẽtiam renati, uel per ignorantiam imperiti. Hæc declaratio uerborum dei, & intelligentia paruulis præstita huius temporis & ætatis est, ut dominus in euãgelio demonstrat, dicens: Confiteor tibi domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Ecce declarationis & illuminationis & intelligentiæ tempus: absconsa enim huc usq; sunt. In his diebus hæc declarantur, & declarata illuminant, & illuminata intelligentiam paruulis subministrant. Fiunt per hanc intelligentiam sancti spiritus iam capaces. Denique id ipsum sequens sermo subiecit, dicens: Os meum aperui & attraxi spiritum, quia mandata tua concupiscebam.) Non de hoc utiq; humani corporis ore dixit, quod per labia concluditur ac patet. Nam spiritum officio narium magis quàm oris haurimus. Laboriosius autem auditu auris in animam transfunditur, absolutus uero per naturalem cursum famulatu atq; officio narium commeat. Sed hos scriptura non labiorum tantum, sed & cordis solita est nuncupare. Corde enim per fidem patente, & per desiderium ad hauriendum hiante intelligentia doctrinæ cœlestis accipitur. Non animæ hoc, sed cordis officium est. Apostolus enim ait: Animalis enim homo nõ percipit quæ sunt spiritus, Stultitia enim est ei. Et idem doctor gentium ait: Lex enim non in tabulis lapideis scripta, sed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo os suum propheta pandens attraxit spiritum. Non enim ultro ingruit, expetendus est, attrahendus est, & infantum modo tanquam lac innocens hauriendum. Ideo autem propheta os aperuit, quia meminerit sibi in psalmo altero dictum: Dilata os tuum, & adimplebo illud. Et in lege scriptum sit: Describe hęc in latitudine cordis tui. Corde enim dei prædicatio, non ore suscipitur. Et secundum euangelicam prædicationem, uerbum dei ex corde malus abripit, quod ultra mel & fauum iustum in ore delectat. Vt enim per os in alimoniã corporis cibos sumimus, ita per cor ad uiuificandam animam escas doctrinæ cœlestis accipimus, quæ nisi amplificato & patente corde attracta quodam modo fuerint, non abibunt. Sequitur deinde: Respice in me, & miserere mei secundum iudicium diligentium nomen tuum.) Ad id quod dixerat, respice in me, mox addidit, & miserere mei. Scit enĩ dominum etiam in ultionem impiorũ pœnamq; respicere. Respexit enim, ut scriptum est, super castra Aegyptiorum, & colligauit axes curruum eorum. Et rursum: Respexit dominus super Sodomam & Gomorram. Respexit uero non solum ad pœnam, sed etiam ad terrorem, cum dicitur: Aspicies in terram, & facies eam tremere. Propheta ergo non solitariũ hoc orat, ut in se deus respiciat, sed cum miseratione respiciat: neq; cum miseratione tantum, sed secundum iudicium diligentium nomen eius. Est quidẽ ex bonitate dei misericordia, sed promerenda est hæc à nobis studio innocẽti, ut in nos respiciat, qualiter respexit in Abraham, qualiter in Isaac, qualiter in Iacob, qualiter in Ioseph, qualiter in Iob, qualiter in Mosen. Scit

ſen. Scit enim ad hæc miſericordiæ ſuæ opera deum ſolere reſpicere, cum dicitur: Deus de cœlo reſpexit in terram, ut audiret gemitum uinculatorũ, & ſolueret filios interemptorum. Et rurſum: Reſpexit ſuper filios pauperũ, & non ſpreuit deprecationem eorum. Secundum ergo hoc iudicium timentium deum orat ut deus ſuper ſe reſpiciat & miſereatur, ut ſi ieiunantem uidet, ſi miſerantem cõtuetur, ſi pium ac religioſum in omni opere conſpicit, tunc ſecundum iudiciũ eorum qui diligunt nomen ſuum, ipſe quoq; dei miſeratione ſit dignus. Dehinc ſequitur:

Greſſus meos dirige ſecundũ eloquium tuũ, ac ne dominetur mei omnis iniuſtitia.) Incedit quidẽ propheta ex uoluntate ſua iuſtitiæ greſſibus, ſed ſcit undiq; ſibi iniuſtitię dominationes imminere. Superius orauerat, ut in ſe deus reſpiceret, ac miſereretur ſecundũ eos qui diligũt nomen ſuum. Miſericordiæ autem quam orat, hunc fructum eſſe ſentit, ut greſſus ſui dirigantur, non ſecundũ ſeculi uias, non ſecundũ humanam gloriam, non ſecundum corporis uoluptates, ſed ſecundum eloquium dei. Si nihil impedimenti uſquam occurreret, ſi aduerſantes ſibi non undiq; adeſſent, ſuis ipſe uiribus in ea quæ agere uellet confirmaretur. Sed ubi inſidiæ ſunt, ubi bellũ eſt, opus eſt potioris auxilio, ut nõ in ſe dominetur omnis iniuſtitia. Non ut à ſe abſit, ſed ne dominetur ſui orat. Scit per tentationes ad gloriam perueniri. Meminit Abraham & peregrinationis iniuria, & amittendæ uxoris metu, & per immolandi filij dolorem fuiſſe tentatum. Scit Iob omni tentationum eſſe militia perfectũ. Recolit Ioſeph cum à fratribus uenditur, cum à domini ſui cõiuge ad adulteriũ compellitur, cum carcere pœnæ reſetiatur, gloriam maximæ fidei per hæc iniuſtitiæ tentamenta meruiſſe. Dominationem iniuſtitiæ propheta metuit, tentationem uero eius nõ recuſat. Dirigendos autẽ eſſe à domino greſſus ſuos ſecundũ eloquia ſua meminit, ne iniquitas qua tentatur, poteſtatem poſſit habere dominandi. Poſt quæ id cõſequitur: Redime me à calumnijs hominum, ut cuſtodiam præcepta tua.) Humana tentatio grauis non eſt, Apoſtolo dicente: Tentatio autem non apprehendat uos, niſi humana. Sed calumnia grauis eſt. Calumnia autem eſt, uel cum bono operi facinoris mali nomen adſcribitur, uel cum ſpecie blandiente internæ malitiæ uirus occulitur. Neq; enim eius directæ maleuolentiæ opus eſt, ſed fallax & ſubdolum, & ſub ſpecie bonæ uoluntatis maliciæ operatione deſæuiens. Et difficile eſt cauere à talibus, qui ſub nomine fratrum inimici ſunt, ſub nomine amicorum hoſtes ſunt, ſub filiorũ ſpecie parricidæ ſunt, ſub ſpecie unanimitatis coniugum ineuitabile malum ſunt. Abel iuſtum Cain ſceleſtus per familiaritatem fratris occidit. Noen deo probatũ Cham filius eius irriſit. Eſau Iacob exulem eſſe paterna domo fecit: ualidiſſimum prælia torem diaboli Iob, ſola uxor eius tentauit inflectere. Hunc ipſum ſanctum prophetam quoties calumniæ hominũ fefellerunt? Quoties Sauli proditus eſt? Quoties quibus in locis ageret, nunciatũ eſt? Vbiq; ei calumniantiũ inſidiæ affuerũt. Nouit hæc dominus, domeſticę calumniæ ſcandala grauiſſimũ ſolere fidei excidium afferre, dicens: Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, & ſi pes dexter, aut manus ſcandalizat te, erue & abcide abs te. Nõ de membris corporũ hic locutus eſt, cum ſcandala nec pes, nec manus poſſit afferre, ſed de cõiunctiſſimis nobis ac maxime neceſſarijs mẽbris, quia omnes unũ corpus ſumus in Chriſto. Hæc iubet, ne domeſticis calũnijs ac ſcandalis penes nos manentibus aliqua nobis uitiorũ labes adhæreat. Ergo propheta ſi ab his redemptus eſſet, cuſtoditurum ſe præcepta dei pollicetur, quia iſtæ domeſticorum omnium calumniæ impedimentum fidei frequenter afferrẽt. Dehinc ſequitur: Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum, & doce me iuſtificationes tuas.) Vultus domini quidem eſt ſuper faciẽtes mala, ut expugnet de terra memoriam eorum. Sed ſicut deus reſpicit ad pœnam,

respicit & ad misericordiam, ita & uultũ suum ad utrunque deflectit. Sed hanc faciem domini ad illuminationem suã propheta orat. Ex maiestate enim & uultu uidentis nos dei lumen accipit, & deflexus in nos misericordiæ suę uultus ad gratiam spiritualis uirtutis irradiat. Vel certe cum iudicij dies aderit, cum uisibilis nobis in gloria paternæ maiestatis assistet, tũc nos faciei suæ lumine illuminabit. Vt enim quędã metalla atque gemmę naturæ suæ fulgorẽ in ea quę sibi proxima sunt, refundũt, & æmulantẽ speciem ex intima sui specie præstant, & ut Moses ex contemplatione gloriæ dei lumen accepit, ita ut honorẽ gloriæ suæ populus sustinere nõ posset, sic & propheta seruũ dei se illuminari precatur, & iustificationes dei doceri, ut à se nõ ex parte, neque per legis umbrã, sed facie ad faciem, & spirituali contemplatione cernatur. Dehinc sequitur: Exitus aquarum transierũt oculi mei, quia nõ custodierũt legem tuam.) Conscius peccatorũ ueterum, ut historia ipsa docetur, licet toto corde se direxerit, tamen quia & peccati sui dolorẽ ante re ipsa iam scripserit, tunc cum Nathan propheta arguente crimen suũ recognouit & fleuit, nunc quoque nõ desinit uerae pœnitẽtiæ lachrymis facti ueteris crimen abluere, dicens: Exitus aquarũ transierũt oculi mei, fontes scilicet lachrymarum suarum, fontes fluminũ esse transgressos.) Hæc enim pœnitentiæ uox est, lachrymis orare, lachrymis ingemiscere, & per hanc cõfidentiam dicere: Lauabo per singulas noctes lectũ meum, & lachrymis meis stratũ meum rigabo. Hęc uenia peccati est, fonte fletuum flere, & largo lachrymarũ imbre madefieri. Sed secundũ rationem temporis & fidei etiã immobilis firmitatẽ, dicti quoque sui temperauit modũ. De pręterito enim dixit: Quia nõ seruauerunt legẽ tuã. Confessio quidẽ criminis semper in tempore est, quia oporteat peccati pœnitentiã nõ desinere. Finis enim peccati interioris est temporis, quia uera peccati confessio est, sine intermissione temporis pœnitere. Peccati uero pœnitẽtia est, ab eo quod pœnitendũ intellexeris destitisse. Atque ob id propheta nec cõfiten peccatũ desinit, & peccatũ ex pręterito confitetur.

צ Zade

Vstus es domine.) Indefessa & perseueranti fide necessãtiũ est, ut immobilis in nobis & inconcussa confessio sit, ne uel aliqua temporum iniuria, aut persecutionum dolore commoti, deuotionis studium relaxemus, sed quando morbi uexabunt, passiones & cruciatus corporum desæuient, damna defatigabunt, luctus & orbitates affligent, semper utemur hac qua nũc propheta usus est uoce, dicens: Iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Mandasti iustitiam, testimonia tua & ueritatem tuam ualde.) Meminerimus enim primum, qui uniuersorũ dominus est, iustum esse, & iudicia eius recta esse. Quur enim in suos iniquus sit? Quur in eos quos ipse genuit, iniustus sit? Bonitatis suæ immensitas non sinit istud de eo existimare. Genuit nos non ad iniuriam, genuit nos non ad originis nostræ naturæ dolorem. Si quid est quod patimur, ex iudicio bonitatis suæ accidit. Vinci diabolũ patientiæ nostræ uirtutibus delectatur, & probari nos per luctus & dolores & damna desiderat, ut nihil in seruos suos seculi potestas sibi esse iuris & dominationis intelligat. Quæcunque uis sit, iusta & testata & uera sunt cum augmento adiectionis. Valde enim uera sunt. Et quia rarũ est horum obseruãtem esse, & difficile est inconcussam fidem inter has seculi procellas & inter humanorũ uitiorum naufragia dirigere: quia si quid aduersi accidit, prona in deũ querela est. Deum enim inter damna sua auarus accusat, deo cum inuidia fletuũ suorũ orbatus irascitur, deo iniustitiã qui ad confessionis gloriam persecutionibus probatur exprobrat. Vniuersorum stultissima hæc querela est, cum iniustitiæ deum per impatientiã impij doloris accusant, & idcirco propheta subiecit dicens: Tabescere me fecit zelus

tuus

tuus, quia obliti sunt uerborũ tuorum inimici mei.) Dei zelo ad omnia uitia nostra & crimina exanimatur propheta. Habet hanc etiam natura humana consuetudinem, ut si quando eorum quos diligimus, uoluntati aduersari aliquos uiderimus, zelo eius cui non paretur, uiamur. Quantus autem nobis dolor est, cum unum ex dei populo effici uidemus seculi ministrum, & operatorũ diaboli, & uas mortis, & materiam gehennæ: Zelo ergo dei irascitur, quisquis Christianum ieiunij die luxuriantem conuiuijs uiderit. Zelo dei irascitur, qui insolentem in fratres ministrosq; conspexerit. Zelo dei irascitur, quisquis diuersari in stupris sanctificatum iam in Christo corpus arguerit. Zeli huius & apostolos meminisse accepimus, cum dominus templum ingressus, flagello è funibus omnes uendentes & ementes cœpit ejcere, & eius zeli de quo scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Efficimus enim nos interdum templum dei, aut domũ negociationis, aut speluncam latronum. Templum enim dei secundũ Apostolum corpora sunt, quæ in Christo sanctificata sunt. Et hæc eadem corpora cum cogitamus atq; agimus stupra, cædes, furta, falsitates, rapinas, speluncã latronum cõstituimus. Cum autem seculi negocijs, & negociationum commercijs laboramus, tunc domũ dei domũ negociationis efficimus, ut quę orationis sedes esse debebat, fiat uel latibulum latrocinantium, uel domus negociationum. Hoc ergo zelo dominus ut istiusmodi homines de templo ejciat, commouetur. Vsi sunt & hoc zelo probabiles & accepti deo uiri. Nam & Phinees ob hunc zelum meruit iudicium plebis æternæ. Cum enim fornicati essent filij Israel, & dei zelo incitatus in pœnam eorũ fuisset, tunc ait dominus: Phinees filius Eleazar filij Aaron requiescere fecit animationem animæ meæ, quia zelauit zelum meum. Sanctus ille & in cœlestem habitationem raptus in corpore Helias propheta ait: Zelans zelaui, quia dereliquerunt te filij Israel, & prophetas tuos occiderũt, & ego derelictus sum solus. Tenet itaq; & hunc prophetam zelus iste: uidet enim irreligiosas damni querelas, impios luctuum fletus, prophanã legis dei obliuionem, & idcirco hæc agentes, inimici eius sunt. Nullum enim religiosis uiris cum talibus esse ius amicitiæ potest, quando declinandi detestandiq; sint odio irreligiosorum. Nam idipsum psalmo altero docetur, cum dicitur: Odientes te domine odiui, & super inimicos tuos tabescebam. Perfecto odio oderam illos. Abrahæ quoq; dominus dixit: Qui te maledixerit, maledictus erit, & inimicus ero inimicis tuis, & aduersantibus tibi aduersabor. Si Abrahæ inimici deo inimici sunt, quales nobis oportet, quos deo uidemus inimicos: Causam deinde affert quur eos oderit, qui uerborum dei fuerint obliti, non enim sunt inania, non terrena, non leuia. Ait enim: Ignitum eloquiũ tuum ualde, & seruus tuus dilexit illud.) Non explicat proprietatem uerbi huius Latinitatis translatio. Quod enim nobiscum ignitum, id Græce πεπυρωμένον scribitur. πεπυρωμένον autem id significat, quod tanq; conflatum igne purgatum sit. Quæcunq; metalla igne conflantur, fecem in se alienam atq; inutilem non continent. Totum quicquid in his residet, uerum & perfectum & omni uitiorũ contagione purgatũ est, ut eloquium dei æternorũ in se bonorũ continens fidem. Hinc illud est quod in euangelio dominus ait: Iota unũ aut apex nõ pręteribit ex lege, donec hæc omnia fiant. Vera eñ omnia sunt, & neq; ociose, neq; inutiliter cõstituta dei uerba, sed extra omnem ambiguitatẽ superfluæ inanitatis ignita. Et ignita uehementer, ne quid illic esse quod nõ perfectũ ac propriũ sit existimetur. Hæc itaq; diligit seruus eius. Non solũ hæc agit, sed etiam diligit, quia operatio nõ obedientię solũ, sed plerunq; terroris est. Cæterũ dilectio nõ nisi ex deuota mentis uoluntate proficiscitur. Dehinc ait: Adolescentior sum ego & cõtemptus, iustificationes tuas nõ sum oblitus.) Ex persona quidẽ sua propheta hæc loquit̃, sed cõpetenter

& nostri

& nostri temporis populo: & quatenus id Dauid de se dixisse credatur, absolute ostēditur. Samuel enim propheta uenire ad Iesse domū à deo missus est, ut unum ex filijs eius in regem ungeret. Quò cum uenisset, adesse omnes filios Iesse iubet. Vidit deinde natu maiorem, specie pulchrum, habitu & procentate eminentem. Sed respōso ita mouetur: Ne inspexeris pulchritudinem eius ac magnitudinem, quia non ita uidet homo ut deus. Homo enim in facie uidet, deus autem in corde. Adest secundus, adest tertius, adsunt & omnes, quos tunc Iesse præsentes habebat, sed nullus de præsentibus exitit qui placeret. Verum quia propheta Samuel sciret nō mendacem eum, qui se adesse iussisset, & ex ijs qui præsentes erant intelligeret nullum à deo esse electum, Iesse ait: Nūquid est tibi adhuc filius? Qui respondit, Est mihi modicus, quē dereliqui in pastorali. Ergo electus à spiritu sancto, & unctus in regem, & ex iuniore atq; contempto gloriam & prophetæ & regis accepit. Ad populū uero, qui & iunior est, & ante contemptus est, hęc ita pertinent. Erat enim in uicijs seculi, erat in agresti ac rustica & ruinosi terreni corporis domo. Sed hic iustificationū dei non obliuiscitur, hic reprobato populo seniore iunior in hæreditatē familiæ eligitur. Emit enim Iacob primogenita Esau, quæ sibi tanquam moriturus inutilia existimauit. Scit has populus iunior natiuitatis suæ primitias æternas nec morte intercipi posse. Has igitur nō obliuiscitur, quas senior & desperauit & uendidit. Deniq; id ipsum sequenti uersu docet: Iustitię tuæ in æternum, & lex tua ueritas.) Has iustitias non cogitauit populus ex Aegypto progressus, cui mare aruit, cui columna nubis de die, nocte autem columna ignis famulata est, cui manna matutinum cœlum subministrauit, cui uigintiseptem regna cesserunt, cui Iordanis stetit aridus, cui muri Hiericho ad sonitum exercitus, & arcæ testamenti circuitum concidēre. Has iusticias scit populus qui est iunior æternas. Has quia æternas sciret, emit fide: has quia moriturum se crederet senior, distraxit infidelitate. Populo enim iuniori lex ueritas est. Nam uere ab co circūcisio cordis per Iesum iteratur ad uitam, uere per mare huius seculi transit in promissam sibi terram, uere cœleste manna sumit æternum, uere in Iordane lætatur renatus, uere pascha agni sanguine liberādus immolat, uere in azymis syncenritatis epulatur, fermentoq; malitię purgatur. Iam non legis ei umbra, sed ueritas est. Scit autem ob hanc ueritatis confessionem multis se persecutionibus hic iunior urgeri. Hinc enim sunt in toto orbe terrarū beata fidelium confessorum & sancta martyria. Hinc plures patrimonijs expoliati, exilijs dispersi, uincti, cęsi, usti, necati, sed fideli semper mandatorū meditatione, omnia quæcunq; ingruerunt confirmante fidei uirtute uicerunt. Et ideo ait: Tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata autē tua meditatio mea est.) Vrgeāt licet pugnæ, intententur exilia, proscriptiones adhibeantur, mortes nō dico inferantur, sed cum pœnarū ingenijs innouentur, uox tamen ea esse semper fidelis uiri debet: Tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata autē tua meditatio mea est. Non ui occupante, non obliuione temporis subrepente, meditationē à nobis mandatorum abesse conuenit. Dehinc ait: Aequitas testimonia tua in æternum. Intellectū da mihi eorum & uiuificer.) Non contentus est, dei testimonia in præsens tantū æqua existimare & expectare. Aequitatem eorū in æternum sperat, & per superiores tribulationes & angustias obtinere ea quæ æterna sunt nititur. Nihil æternū esse diues ille euāgelicus existimans, beatitudinē præsentem suā pœnali morte mutauit. Aeterna autem dei testimonia Lazarus pauper expectans, & Abrahæ sinu continetur, & miseriam uitæ laboriosæ beatæ quietis honore demutat. Horū intelligentiam propheta orat, donum scilicet inter multa dona, præcipuū spiritualiū gratiarū, & per eā se uiuificari deprecat̄. Sicut enim nūc in præsens testimonia dei & mādata

meditatur

meditatur, ita expectat æterna: & sicut uiuit corporis uita, ita per intellectũ quem à deo acceperit, ut æterna gloria uiuat, expostulat.

ב Caph

Lamaui in toto corde, exaudi me domine &c.) Inter multa euangelicæ doctrinæ præcepta silentium à nobis orandi dominus exegit, ut taciti, & ex secreto cordis precemur, neq; in eo uocis potius esset officium quàm mentis, deo orationis nostræ secreta (quia secretorum inspector est) audiente. Ergo contrarium euangelicis institutis uidetur hoc quod ait propheta dicens: Clamaui ex toto corde meo, exaudi me domine. Iustificationes tuas requiram.) Sed scit propheta clamorem potius cordis oportere esse, non uocis, & idcirco de corde clamat. Non hic elatæ uocis sonus est, neq; corporalis auditio, sed clamor fidei, clamor mentis, usq; ad thronum dei non uocis, sed fidei spiritu efferendus. Ille enim ad deum toto corde clamat, qui magna postulat, qui cœlestia precatur, qui æterna sperat, qui innocentis timoris uiuit officijs. Sic & in huius mũdi exordio iustus Abel etiam peremptus magna loquitur & clamat. Scriptũ est enim: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Non humilis sanctorum querela est, nec depressa fidelium oratio est. Altum est quod postulat, excelsum est quod spectat, clamore personum est quod precatur. Vrgebat Pharao infestis dei populum manibus, mare rubrum fugæ obsistebat. Conclusus undiq; Israel iam ad mortem urgebatur, hoste proximo, mari obuio. Inter hæc nullam Mosi ad deum uocem fuisse scriptura testatur. Stabat mœstus, stabat tacens, sed secreto cordis sui personans, & orationis suæ fide clamans. Vox enim istud diuina testatur, dicẽs: Dixit autẽ dominus ad Mosen, Quid proclamas ad me? Silebat uir ille, sed oratio fidei eius clamor ad deum. Nouit & Apostolus, hunc in uiris fidelibus spiritus esse clamorẽ, cum dicit: Spiritus enim in cordibus nostris clamat, abba pater. Penetrat hic silentij clamor usque ad aures dei, sed aures non clamorem, sed fidem audientes, fidem quæ non terrenas opes poscat, non gloriam inanem caducamq; desideret, non quæ moritura corporis gaudia precetur. Exiguis quidem epistolas suas Apostolus literis scribit, & communis hæc et elementorum atq; apicum forma est, sed nouit ingẽtes has esse literas suas dicens: Ecce qualibus uobis literis scripsi mea manu, magnitudinẽ sensuum præceptorum utilitatem literis talibus comprehendens. Clamat igitur propheta ex toto corde. Et quia ex corde clamat, ut audiatur orat, & auditus hæc postulat, ut iustificationes dei exquirat. Scit has esse occultas & latentes & umbra legis obductas. Has optat inquirere, ad quas multis opus sit magnisq; rebus. Clamore cordis, exauditionis merito, inquisitionis officio. Sed qui clamauit ut audiretur, & inquireret iustificationes dei, nũc clamat ut saluus fiat, & custodiet testimonia dei. Quantæ autem modestiæ ordinem tenuit, nõ statim clamorem suum sperare ausus est proficere in salutẽ. Prius fuit ut auditione dignus esset, prius fuit ut iustificatiões inquireret. Merẽda fuit auditio, adhibẽda inquisitio, & salus post ista speranda. Nos uero salutẽ tanq̃ debitũ postulamus, & ueluti deo sit hãc eandẽ prestare necesse, primis ab eo precibus oramus, atq; utinã cordis clamore loqueremur. Labia tantũ nostra sensu peregrinãte quod nesciũt murmurãt, & officiũ corporis mens in res alias occupata nõ sequitur. Propheta uero cũ post tot præcedẽtes preces antea ut saluus esset orasset, salutis ipsius stipendiũ docet, dicens: Et custdiam mandata tua. Hæc fidei nostræ milicia est, custodire mandata, & secreto fidelissimo hunc thesaurũ depositi & cõmendati nobis præcepti reseruare. Qui uero clamauit, & testimonia dei, id est, sub testibus cœlo ac terra & angelis scripta custoditurum se professus est, addidit adhuc & meritum obtinendæ salutis dicens:

cap. ult.

Præueni

*Græce est *ὑ-πήλπισα, id est, superspe raui, ut uidetur, errore librariorum deprauatum, in codice quo usus est Hilarius, quũ nec apud Hebreos sit.*

Præueni in maturitate & clamaui, in uerba tua *semper speraui.) Num expectauit infirmam à uitijs senectutem: Neque de feruescentibus longo usu luxuriæ æstibus frigidæ ætatis tempus elegit, sed maturitatẽ omnem fide & religione præuenit, uincens per continentiam lasciuientes annos, & senectus maturitatem modestæ & castæ adolescẽtiæ tranquillitate præueniens. Et prophetæ clamor est sperantis in dei uerba non aliquando, sed semper. Finis enim nullus est spei nostræ, sed in cœlestes res semper extenditur, & in ęterna dei promissa procedit. Nullum tempus uacuum habet, nullum ociosum. Deniq; id sequitur: Et præuenerunt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua.) Qui in maturitate clamorem præuenerat, nunc ipsos dies meditationibus præuenit: uigilat ille diluculo, non expectat ut grauatos somno oculos lux infusa proturbet. Vigilat ille, & ipsum tedentem lucis ortum orationibus opetitur, nunc prophetarum dictis occupatus, nunc psalmorum hymnis intentus, nunc patriarcharum & sanctorum gestis negociosus, omne eloquium dei in omni tempore & assiduitate meditatus. Dehinc sequitur: Vocem meam exaudi secundum misericordiam tuam domine, secundum iudicium tuum uiuifica me.) Discamus modestiam ex dictis prophetæ tot superioribus, clamore cordis, iustificationum inquisitione, custodia testimoniorũ dei, & cõtinentia iuuentutis, & antelucanæ meditationis uigilijs, & per hæc omnem in misericordia dei spem reponentes. Postremo audiri uocem suam secundũ misericordiam rogat, & misericordiam secundum iudicium dei postulat. Nos si se-

[redacted]

mel ieiunamus, satisfecisse nos arbitramur. Si aliquid ex horreo domesticarum facultatum inopi damus, impleuisse nos iustitiã credimus, ieiunãtes ut aut placeamus hominibus, aut corpora cibis fessa releuemus, & inter ipsa ieiunia, stupra, iniurias, odia cogitantes, donantes autem exiguum nescio quid, dum pulsantem fores nostras inopem non sustinemus, aut dum bonitatis famam inani & ociosa hominum opinione sectamur, & deberi nobis ut audiamur existimamus. Sed tot ũ de deo propheta sperat, totum ex misericordia eius expectat. In operibus quidem bonitatis tonus ipse perfectus est, sed satis esse hoc sibi non putat ad salutem, nisi secundum miserationes dei & iudicia misericordiam consequatur. Nunquam au-

[redacted]

tem ociosus est, nunquã non infestantes insectantesq; proximi sunt, uita eius omnis secundũ scripturæ fidem in insidijs fuit. Sed & quisquis nũc placere deo uult, displiceat impijs necesse est. Et ideo ait: Appropiauerunt persequentes me iniquitati, à lege autem tua longe facti sunt.) Hæc quidem de se cuius infestata fuit undiq; uita dixisse creditur. Sed qui in psalmo hoc humanæ doctrinæ ordinem tenet, ad eruditionem nostram omnia temperauit, ut cognosceremus eos qui proximi iniuriæ fidelium fierent, à dei lege longe abesse. Quãta enim sit in sanctis iniuriæ accessio, tanta sit ex lege dei decessio. Cauendum autem est, ne quando nos aduersum fratres ira commoueat, ne quando inuidia stimulet, ne quando æmulatio irritet, ut aliquid in eos irreligiosum ac fastidiosum agamus, quia iniuriæ cum assistimus, tum à lege dei desistimus. Dehinc sequitur: Prope es domine, & omnia mandata tua ueritas.) Alio in loco legimus: Deus appropiãs ego sum, & non deus de longe, dicit dominus. Non corporalibus locis deus continetur, neq; finibus aut spacijs diuinę uirtutis immensitas coarctatur. Adest ubiq;, & totus ubiq; est, non pro parte usquam est, sed in omnibus omnis est. Beatus Apostolus Atheniensibus philosophiæ inanitate ridiculis, pro concione respondens ait: Non longè à nobis manentem quærimus deũ, in ipso enim uiuimus, mouemur & sumus. Et spiritus dei secũdum prophetam repleuit orbem terrarum. Et rursum: Nonne cœlũ & terrã ego impleo, dicit dominus: Nihil à deo uacat, nihil indiget. Vbiq; est modo animę incorporalis, quæ in mẽbris omnibus diffusa, à singulis quibusq; partibus

Vt aïa in mẽbris, ita deus ubiq;

partibus non abest, etiam si priuata quædam ei regia in toto corpore sedes est, tamen in medullis, digitis, artubus infunditur. Iam si corruptis aliquibus corporis membris recisione erit necesse, cum usum suum eadem membra uitijs emortua non habebunt, id quod putre caducumque carnis est sine detrimento animæ recidi tur. Ipsa enim corporis nostri anima sanis & integris admixta membris est, & cũ eadem fuerint putrida & recidenda non sequitur. Hęc quidem superflue diuinæ naturæ ad comparationem similitudinis cõferuntur, quia incomparabile est quicquid æternum est: nec recipit configuratæ ueritatis speciem inimitabilis diuinitatis exceptio. Sed intelligentiæ nostræ istiusmodi coaptatur exemplar, ut per id secundum cœlestium dictorum autoritatem incorporalem & immensum deum circunscripto huic & corporali mundo intelligeremus admixtum, uitiosis uero & per opera sua mortuis non inesse. Quin etiam adhuc cum diuinarum atque inuisibilium rerum intellectus ex contemplatione corporalium rerum naturisque sectamur, solem uidemus in quadam cœli parte prout ei cursus est, demorantem, & certe ubique protenditur, ubique adest, & quantus per omnia est, ita ubicunque est, tantus infunditur: sed si in clausas domorum fenestras incidet, lumen quidem illius præsto est, sed ipsa sibi lucem eius quæ obserata sunt denegabunt. In omnibus igitur uitæ nostræ operibus circunspecti & ad deum patentes esse debemus. Primum ut liberis, & per innocentiam patulis cordibus nostris lumẽ suum digne tur infundere. Deinde uti nos in diuinitatis suæ sinu agere credamus, neque eum abesse cum irascimur, cum cædimus, cum contemnimus, cum maledicimus, cum inebriamur, cum libidinamur, cum diuina & humana negligimus, maiore contumelia eius intra quem hæc agimus peccantes. Sed ad id etiam illud accedit, quia mandata sua ueritas est. Nihil illic anceps, nihil dubium, totum ueritatis absolutione perfectum est, quæ hoc maiore periculo negliguntur, quo magis ueritatis præcepta sunt constituta. Quatenus autem id propheta cognouerit, subdidit dicens: In initijs cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.) Hęc licet propheta de se dicat, legem dei ab exordio ipse cognoscens, uniuersæ ætati tamen congruunt, quæ ab institutione mundi doctrinis dei sit erudita. Qui enim statutam Adæ uoluntatis legem meminit, qui ipsam illam Euæ creationem didicerit, qui maledictionem serpentis audierit, qui clausum uitæ lignũ Cherubin flammeo gladio & conuertibili legerit, qui occisi Abel clamantem sanguinem scierit, qui pœnæ & in Cham & in Lamech numerum reputet, qui translatũ Enoch, qui reseruatum Noë, qui benedictionem Sem & Iaphet, & maledictionem Caim, Abraham electum, Isaac promissum, Iacob prælatum, Ioseph uenditum, sanctificatum Iudam, Mosen nutritum, eruditum, & post ingentia latæ legis sacramenta in uerbo dei mortuum, & Iesum diuisorem promissæ terræ, & autorem iteratę circuncisionis intelliget, profecto uti prophetę uoce poterit: In principio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea. In omnium enim superius memoratorum uirorum uita atque gestis æternorum bonorum spes continetur, & per eos ad doctrinam Euangelicæ prædicationis imbuimur, sed quæ fundata sunt, in ædificationem fututæ domus pręparantur. Aedificamur enim secundũ beatum Paulum super fundamentum prophetarum & Apostolorũ, in quibus testimonia dei fundata sunt in æternũ, ubi extruitur cœlestis illa & regia ciuitas sancta Hierusalem, quæ domus angelorum frequentia, & electorum primitiuorum est, cuius fundamenta sunt uiui lapides pręciosæque gemmæ in Christo uiuentes, resurgentes, regnantes, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

ר Res.

Vide humilitatem meam, & eripe me &c.) Multa quidem nobis atque magna sanctus propheta fidei confessionisque suæ toto in psalmo proposuit exempla, per quæ formam seipsum cæteris credendi, agendi, intelligendi, ignorandi, sperandi, prædicandi cõstituit, Euangelicum uirum perfecta legis obseruatione cõsummans, & quanquam omnia quę uel diuinę uoluntati placita, uel humanę spei proposita sunt aut agat, aut testetur, aut speret, meminit tamen in quo obseruantiæ genere mandatorum omniũ caput & summa consistat, sciretque quid à domino suo etiam ipsis quibus cõmittendæ claues cœlorum erant Apostolis quæreretur. Namque cum inter se opinionibus ac studijs dissiderent, sibique singulis principatum humana contentione præsumerent, dum præstantiorem se cæteris unusquisque esse aut optat aut poscit, dominus meriti huius ac nominis præmium unde petendum esset ostendens ait: Qui uult esse ex uobis maior, fiat omnium minimus. Omnis enim qui se humiliauerit exaltabitur, & qui se exaltauerit humiliabitur. In humilitate scilicet docuit omnia fidei nomina & præmia contineri. Vtilissimum itaque est obedientes diuinis præceptis omnem intra se ipsos humanæ insolentiæ ac petulantiæ inanitatem fractam protritamque cohibere, seseque & magnificentia & miseratione reputata intra humilitatis modestiam cõtinere. Ob quod hic noster sanctus & rex & propheta deo ac domino suo secundum carnem in feminis sui originem deputatus, inter has seculi infestationes ac spiritualiũ nequitiarũ pugnas sola ac tali ad deum precationis suæ ambitione proclamat: Vide humilitatem meam & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.) Non regni opes, non spiritum prophetiæ, nõ alia aliqua humanæ iactantiæ nomina conspici in se, sed humilitatem precatur. Non enim aduersum infectantes se armis belli resistit, nec humanæ indignationis impatiens rapit ad ultionem suam & potentiæ tempus & regni. Sed sciens hanc diuinæ uoluntatis esse sententiam: Mihi uindictam, & ego retribuam dicit dominus, non obliuiscitur legis dei in humilitate retinenda, sed eripi se ob id quia sit humilis deprecatur, memoriam legis dei in humilitatis conseruatione esse declarans. Reseruans itaque omnia iudicio diuino, & eripi se ob humilitatis meritum deposcens, qui in nullo aduersum dei constitutiones, aduersum odia humana, aduersum præsentium molestiarum patientiam moueretur, nihilque in hoc nunc seculo sibi de his iudicandum esse decerneret, consequenter hæc addidit: Iudica iudicium meum & redime me, propter eloquium tuũ uiuifica me.) Magnæ & securę conscientię uox est, iudicij sui iudicium postulare. Vt ad id quod statutum à se sibique complacitum est, etiam diuinæ sententiæ examen exoptet. Non hic ut alios aut seipsum dijudicans corrupti sensus opinione deflectitur, neque à ueri iudicio, ira, aut gratia, aut odio, aut amore decidit, non ignarus huius Euangelici mandati: Quo enim iudicio iudicauentis, iudicabitur de uobis. Sed ne ille quidem iudicij sui iudicium pertimescit, qui ait: Ego autem non iudicaui quicquam scire me, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum. In hac igitur iudicij sui securitate propheta tempus redemptionis expectans, redimi se & propter eloquia dei uiuificari precatur. Venundati sub peccato, per redemptionem & iustificationem in sanguine domini liberamur. Hoc legislatio, hoc omnes spiritus prophetiæ, hoc patriarcharum spes, hoc angelorũ uoces, hoc toto in seculi tempore diuini eloquij sermo testatus est, ob quod redimi ac uiuificari se deprecatur. Sed hæc eadem eloquia dei ut pijs spe bus uitam redemptionemque denunciant, ita impijs non relinquunt. Nam expectationem prophetæ hæc de peccatoribus mox sequuntur: Longe est à peccatoribus salus, quoniam iustificationes tuas non exquisierunt.) Non habet ueniam

ignoratio

ignoratio uoluntatis: quia sub sciẽtiæ facultate nescire, repudiatę magis quàm nõ repertæ scientiæ est reatus. Ob id enim longe à peccatoribus salus, quia nõ exquisierint iustificationes dei. Nam utiq; nõ ob aliud consignatæ literis manent, quàm ut ad uniuersorum scientiam notionemq; defluerent. Sed sciens propheta cum à peccatoribus nõ exquirentibus iudicia dei salus longe sit, iuxta tamẽ dominum esse his qui recto sunt corde, secundum etiam illud Apostoli: Vos qui eratis longe, facti estis propè, ne & ab ipso salus longe sit, cognitionem iustificationum dei experit, non ignorans quantum in his sacramentum nostræ salutis expressum sit per quasdam præfigurationum æternorum in rebus præsentibus notiones. In Hebræo scilicet sex tantum annis seruiente, & post hoc idem sexennij tempus & terra omnis in onũ relinquenda & fructibus etiam bestijs deputandis. In Iubilei quoque anni, id est, quinquagesimi lege, per quam & laxatis pactionibus debitorũ, & agris omnibus ad dominorum si qui fortè uenissent iura redeuntibus, noua & cœlestis rerum omniũ & remissio & reformatio prænunciatur. Et quia ab his qui nõ ista exquisierint, salus longe est, totus in exquirendis his propheta detentus, & diuinæ atq; æternæ misericordiæ iustificationes in speculo contemplans subiecit:

Iubileum

Miserationes tuæ multæ domine ualde, secundum iudicia tua uiuifica me.) Valde itaq; multæ sunt miserationes dei. Modum enim humanæ opinionis excedunt, sed confidentem in his prophetam ac se uiuificandum in dei iudicijs sperantem, multorum extrinsecus odia & insectationes fatigant. Verum misericordiarũ eius (quarum secundum eundem prophetam non est numerus) nõ immemor à testimonijs eius nõ declinauit. Sequitur enim: Multi qui persequuntur me & tribulant me, de testimonijs tuis non declinaui.) Non pellitur, nõ mouetur, & cum multi persequantur, ne declinat quidem. Sed qui in mandatis dei permanet, ut ab insectantibus impelli deflectiq; non possit, habet quod se graui dolore perturbet, se etiam usq; ad tabem liquescentis quodam modo animæ dissoluat, cum se à testimonijs dei non declinante alij à dei timore desciscunt, & susceptam legis fidem pactionemq; corrumpunt. Hos habet æstus, has tantũ defatigationes sentit propheta, cum dicit: Vidi non seruantes pactũ, & tabescebam, quia eloquia tua nõ custodierunt.) Cõsignati testamenti Israël hæres nuncupatus est, & audita de monte domini uoce respondit: Omnia quęcunq; dixit deus & audiemus & faciemus. At uero ubi deos alienos adorauit, ubi omnium se scelerũ uitijs contaminauit, pactum & auditę nuncupationis & professę obseruationis amisit. Eloquia enim dei non custodierunt, quæ se esse facturos auditurosq; responderant. Nec noua prophetæ huius super præuaricatione populi uox tabescit: quippe cum & dominum ipsum ad impietatem Hierusalem illachrymasse noscamus, & ex doctrina eadem super impœnitentes Apostolus fleat, & insuper ipse siquis scandalizetur uratur. Sed qui dolet super non seruantes pactum atq; tabescit, mandatorum in se dei nõ refugit examen. Dicit enim: Vide quoniam mandata tua dilexi, domine in tua misericordia uiuifica me.) Parum prophetę est, per metum explere mandata, sed ea magis diligit, quia extra necessitatem timoris sit dilectionis operatio. Et quanquam amor legis potior quàm metus sit, non tamen ita sui fidens est, ut nõ magis uiuificari se per misericordiam dei deprecetur. Non nunc se ille uiuere putat, sed uitam exempto hoc mortali corpore & absorpto in gloriam immortalitatis expectat. Scit sibi hoc iam in exordio creationis suæ promissum, cum à deo dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram. Hoc super homine principium uocis est dei, cũ ad imaginem interminatæ æternitatis originis nostræ exordium conderetur. Certus ergo se uita illa atque imagine dei esse uicturum, ait:

Principium uerborũ tuorum ueritas, in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.)

Verba dei cœlo & terra prætereunte non transeunt. Quæcunq; de labijs eius ef-fusa sunt, non irrita sunt, æternæ sunt iustificationes, & æterna iustitia est. Princi-pium ergo uerborum dei ueritas est, neq; de se, id est, de hominis creatione ullum alium anteriorem dei scit esse sermonem, ut secundum imaginem ac similitudinē fieret. Hæc itaq; indemutandæ ueritatis est constitutio, sic in principio uerborum dei ueritas est, ut nouus homo regeneratus in Christo uiuat, deinceps secundum æterni dei, id est, cœlestis Adæ imaginem tam æternus.

ש Sin.

Rincipes persecuti sunt me gratis &c.) Grauia quidem propheta Dauid, & regis Saul & principum populi odia & insectationes su-stinuit, quia præ cōscientiæ constantiam ferre impietas professa nō potuit. Sed conformans Euangelicum deo atq; apostolicum uirum non ignarus est Euangelici sermonis, quo ait: Tradent enim uos & flagellabunt in Synagogis, & stabitis ante reges & potestates in testimonium illis & gentibus. quin etiam constantiam prædicationis insinuans, & confessionis glo-riam docens, antea eos fuerat adhortatus: Omnis qui confitetur me coram homi-nibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui est in cœlis: qui autem ne ga-uerit me coram hominibus, & ego ne gabo eum coram patre meo qui est in cœlis. Siue igitur dedicatus ex lege, siue etiam in Euangelij gloriam præparatus, qui ne-que Saul populoq; eius causam insectandi se reliquisset, & per multa principum & gentium odia sciret cœlorum regnū sæculo nunciandum, confidenter hæc de lo-quitur: Principes persecuti sunt me gratis, & à uerbis tuis formidauit cor meū.) Metuit enim negari se, si negaret. Sed cum beatæ huius insectationis præmia non ignoret, domino dicente: Beati estis cum uos persequentur, & dicent omne malū aduersus uos propter iustitiam, gaudete & exultate, quoniam merces uestra co-piosa est in cœlo. Post principum odia formidinem uerborum dei ita consequenti-bus temperauit: Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.) Fuit ergo formidinis ne persecutionibus principū aut indigne subderetur, aut ce-deret: quia & causam odiorum præbuisse non sancti est, & dei gratiam metu secu-li amisisse sine uenia sit, sed spolia inuenisse uictoris est. Certe ea ex se præbuisse iam uicti est. Cum his itaq; insectationibus propheta non frangitur, & odia prin-cipum fide uincit, refert quædam impietatis spolia de uictis. Scit enim secundum Euangelium ligatum esse in domo sua fortem, & armis suæ potestatis exutum, di-ripienda iam de se fidelibus spolia præbuisse. Lætatur ergo nunc in eloquijs dei, tanquam qui multa spolia inuenerat, cum fracta impiorum potestate & uictor fide permanens omnibus eos armis seu impietatis seu crudelitatis exuerit. Sed huius lætitiæ affectus nō inest, nisi & in diuinæ legis dilectione, & in exectatione iniqui tatis. Quia neq; defugere quisquam nisi quod odit optabit, neq; nisi quod diligit obtinere nititur. Lætatus ergo tanquam super spolia multa, subiecit: Iniquitatē odio habui & abominatus sum, legem autē tuam dilexi.) Iniquitatem ergo odit, & diligit dei legē. Sed diligens dei legē, nō in his tantū quæ per obedientiam legis explentur intentus est, ad aliquid aūt se aliud necesse est per opus legis extendat. Et quo præterea in officio sit audiamus: Septies in die laudē dixi tibi super iudi cia iustitię tuę.) Sanctus propheta primū, quod ait, diligit, opus scilicet legis: quia uitiorū omniū & usus recidit, & uoluntas. Sed postea iudicia iustitiæ dei laudat.

Allegoria Hæc enim, ut sæpe admonuimus, plus significant quàm agunt, dum gesta ipsa no tionem nobis æternæ dispositionis insinuant, ut sabbati requies, ut Hebræus puer, ut terra ociatur, ut annus quinquagesimus sub imagine sacramentorum non par-ui esse momenti intelliguntur. Hoc ergo in die septies laudatur. Ac non ambiguū est,

est, cur laudis hic numerus sit. Hæc enim eadem uel in die, uel in puero, uel in terra, uel in anno atq; annis, sub sanctificatione huius numeri continentur, cum usq; ad illam quinquagesimę æternam requiem, quod est sabbata sabbatorũ, septenus numerus expleatur. Multa de numeri huius sanctificatione sunt cognita, ut ipsa dierũ constitutio, ut angelorum throno dei adstantium electio, ut spiritualium potestatum & requiescentium gratiarum in domino plenitudo. Certe iudicia iustitię dei hoc in numero laudari à propheta conuenit, per quem & in quo earundem iustificationum uirtus & constitutio continetur. Non alius autem nunc prædicationis propheticæ ordo est quàm fidei. Nam & tolerantia persecutionum, & formido uerborum, & lætitia eloquij, & odium iniquitatis, & amor legis, & laudatio iustitiæ, & omne omnino si quod aliud in lege mandatum est, in huius tantũ præcepti obseruatione concluditur; Diliges proximum tuum tanquàm teipsum. Hoc holocaustis, hoc sacrificijs omnibus maius est, unum atq; idem sibi meminisse cũ alio corpus esse, qui Christi est, & ut corpus suũ, id est, ut seipsum amare qui proximus sit. Sequitur enim: Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.) Apostolus non quæ sua sunt, sed quæ aliorum cogitans carne se abstenrurum in seculo, ne fratrem scandalizet, professus est. Adeo perfectæ charitatis & pacis tenuit affectum, ut ab ipso uitæ communis usu dummodo causam offensionis absciderct temperaret. Pax ergo retinenda est, & non quid unicuiq;, sed quid uniuersitati congruat expendendum est. Quia secundum Euangelium, utilius sit, in uitam non uenisse, quàm scandalum minimis intulisse. In his itaq; pacis charitatisq; præcepris manens prophera Euangelicæ spei desiderio detentus est. Scit enim in quo uel quis finis sit testis, cum ait: Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua feci.) Salutaris Iesus est. Hæc enunciatio ex Hebræo nominis. Hoc ad Ioseph angelus est locutus. Hoc Simeon exinde in pace remittendus agnouit. Hoc reddita nobis per eum salus edocet. In eo autem mandata dei se profiretur fecisse, quòd salutare domini expectet, declarans omnia legis mandata aduentu dei unigeniti cõtineri. Testimonia quoq; dei custodiuit, uehementerq; dilexit, dicens: Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer. Custodiui mandata tua & testimonia tua, quia omnes uiæ meæ in conspectu tuo.) Agens propheta sub iudice & scrutatore cordium deo, in custodia mandatorum testimoniorumq; dei permanet, non uias seculi, neq; uias uitiorum & impietatis incedit. Nam quodcunq; uitę suę iter egerit, à deo tam probabile tamq; innocens agit, ut conspectu dei dignũ sit, deo ipsas cogitationes cordiũ motusq; noscente. Et neq; cõspectu eius qui mũdo sit corde cõdigno. Fidelis enim in cœlo testis hęc λέπτα dixit dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorũ. Amen.

ת Tau.

Ppropiet oratio mea in conspectu tuo domine &c.) Finem sumit secundum literam psalmus. Nam omnibus in his quæ sancto uiro erant propria iuxta Hebraicorum elementorum ordinem comprehensis, nunc propheta ut oratio eius deo sit proxima deprecatur: Appropiet oratio mea in conspectu tuo domine, secundum eloquium tuum domine da mihi intellectum.) Multa sunt quæ toto psalmo orauit ad dominum, sed quia eloquia dei plurimum in se obscuritatis per rerum cœlestium sacramenta complexa sunt, nunc maxime ut intellectu huius eloquij dei sit dignus precatur. Ac primum ordinem modestæ spei suæ tenuit, cum proximam fieri conspectui dei orationem suam poposcit. Sequens iam per gradum altioris profectus postulatio eius iteratur, cum ait: Intret postulatio mea in conspectu tuo domine, secundum eloquium tuum eripe me.) Appropinquantis orationis

ad conspectum dei hic fuit ordo, ut cum cœpisset esse proxima, introiret, & iam eloquio dei intellecto eripi se secundum id ipsum eloquium dei precaretur. Non enim primum ibi est intellectus, ubi salus est, sed intelligentia adepta salus est obtinenda. Et quia hæc eadem per spiritum prophetiæ uel sub futurarum rerum umbra, uel sub quadam ueti tanquam de speculo imagine antelara, uel sub diuinorum uerborum occulta profundaq; ratione spiritu prophetiæ magis quàm intelligentiæ humanæ sensus proferebantur, adiecit: Eructauerunt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas. Pronunciabit lingua mea eloquia tua, quia omnia mandata tua æquitas.) Omne prophetiæ eloquium super eructandi significatione meminimus ostendi, cum dicitur: Eructauit cor meum uerbum bonum. Vel illud: Eructabo abscondita à constitutione mundi. Vel illud: Dies diei eructat uerbum. Omnis autem sermo hominum ex sensu cogitationis initur ac motu, ubi ad aliquid enunciandum mota mens nostra id quod in affectum sibi inciderit per uerba declarat. At uero ubi extra humanæ mentis instinctum non ad animæ sententiam lingua famulatur, sed per ineuntem spiritū officio oris nostri diuini sensus sermo diffunditur, illuc eructatum uidetur esse quod dicitur, cum nō ante cogitatione motuq; percepto ad id quod pulsa sit mens loquatur. Sed ignorante sensu spiritus uocem in uerba distinguat. Nunc autem quamuis eructauerint labia hymnum, tamen post doctrinam iustificationum dei pronunciauit lingua quod loquitur, ut rerum dictarum cum sit percepta cognitio, tum cognitionis ipsius declaratio consequatur. Non sunt autem ita mandata dei ab æquitate diuersa, ut non deo dignum sit eorum primum intelligentiam tribuere prophetandi: tum deinde ad conscientiæ publicæ notionem, prædicationis confessione clarescere. Quòd si extra bonitatem dei sit, aut occultare quod uoluerit pronunciari, aut aliud aliquid nisi cum æquitate mandare. Aequitatis autē mandatorū dei ea summa est, ut in omnibus sint salutaria, ut hoc quod in hanc uitam uenimus, cum profectu æternitatis ineamus. Nam nasci ad mortem, nō uitæ est causa, sed mortis: & huius spei sitæ fiduciam mox propheta subiecit dicens: Fiat manus tua ut saluum me faciat, quoniam mandata tua elegi.) Alijs gloriam seculi eligentibus, alijs uenerationem elementorum ac dæmonum capessentibus, alijs terrenas opes ex petentibus, sanctus iste mandata dei elegit. Elegit autem non naturali necessitate, sed uoluntate pietatis. Quia unicuiq; ad id quod uolet, uia est proposita uiuendi, & appetendi atq; agendi permissa libertas. Et ob id uniuscuiusque aut pœna aut præmijs afficietur electio. Sed mandatorū domini quis esset fons ostendit, dicens: *Liberum arbitrium*

Concupiui salutare tuū domine, & lex tua meditatio mea est.) Totum se iste in aduentum Iesu, id est, saluatoris extendit. Et illud quod Apostolorum beatitudini uidere fuit proprium, desiderijs impatientibus concupiscit. Hoc tamen ipsum, quod in lege ait, meditationem futuræ spei esse significans, quia non ad præsentiū effectum, sed ad futurorū profectum omnis intelligitur suscipi solere meditatio. Ac meditationis istius quod præmium esset ostendit: Viuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me.) Viuere se in hac uita non reputat, quippe qui dixerit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Scit se sub peccati origine, & sub peccati lege esse natum: meditationem autem legis dei ob id elegit, ut uiuat. Animam suam superiore psalmo ad uitæ istius gaudia adhortatus est, cum ait: Conuertere anima mea in requiem tuam, quoniam dominus benefecit mihi. Quia eripuit animam meam à morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Placebo domino in regione uiuorum. Has laudes deo referre festinat, iudicijs dei absorpta terrenæ corruptionis infirmitate, ad æternitatis aditus profectum: ob id utiq;, quia elegit mandata, & concupiuit salutare

salutare domini. Et quia meditatio eius in lege dei semper est, digno autem omni Euangelici sacramentu fine conclusit, dicens: Erraui sicut ouis quæ perijt, uiuifi ca seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.) Referri enim se errabundam ac perditam ouem pastoris sui humeris festinat, ut per salutare suum æternumq; pastorem in cœlo angelis æterna gaudia præbeat se recepta. Filius enim hominis uenit saluare quod perierat, missus ad oues perditas domus Israël, dominus Iesus Iesus Christus, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

In canticum graduum Commentarius. Præfatio

Psalmorum tituli, ut in plurimis ostendimus, habent proprias suas significationes, rationem & argumenta scriptorum, quæ subiacent breuissime continentes, usque quodam doctrinæ iudicio in intelligentiæ semitam dirigentes, de quibus nunc non necesse est aliquid tractare. Tum enim id fieri oportet, cum psalmus unusquisq; tractabitur. Cum enim sibi inuicem autoritatem præstent & psalmus & titulus, debilis erit sermo si de aliquo eorum absq; altero disseratur. Nunc uero canticum graduum attingimus, quorum & continua & æqualis inscriptio est: atq; ideo significatione conuenientem titulorum sub unius expositionis negocio uniuersorum reperietur ratio esse monstrata. In plerisq; psalmis multa secundum historiæ ordinem in superscriptionibus eorum esse ædita legimus: ut cum fugit Dauid à facie filij sui Absalon: cum mutauit uultum suum coram Abimelech: cum propter Bersabee ab Nathan monetur, & in reliquis sicubi gestorum ueritas ipsis psalmorum titulis continetur. Sed meminisse nos oportet, hos eosdem psalmos nõ idcirco omnes corporaliter intelligendos, quia his corporalium negociorum significatio antefertur: quin potius oportet nos spiritualem intelligentiam sub hac quadam gestarum rerum commemoratione sectari: de quo non est nunc temporis dicere: sed simplicitati legentium consulentes, legentem fuit congruum cõmonere. Ergo ne secundum prædictos ex pluribus titulos, hi quoq; graduum psalmi aliquid de historia contineant, uidendum est. In Esaiæ enim libro, orante Ezechia signũ ei positum prorogatæ salutis in gradibus est. Erant autem in domo eius gradus decem, quos sol ultra temporis sui cursum lumine suo accedente cõscendit, rursumq; die mortis sui lumine decedente descendit. Sed nulla ad psalmos historiæ similitudo est, cum graduũ nec numerus quidem ipse conueniat. Hoc tamen quod Ezechiæ datum est signum, manifeste ostendit dei lumen his quibus ob negociorum secularium merita, futuræ uitæ beatitudo impertietur accedere: illis uero quibus sit negata decedere. Esse autẽ in templo gradus quindecim historia nobis locuta est, dispositosq; ordines consistentiũ, quibus quædam quasi dignitas in antecedentibus obtineretur: ut leuitę primũ consisterent, post Israëlitę, tum proselyti, & deinceps alij. Sed quid de psalmis antea scriptis, ex historia posteriore præsumimus, cum si quid ex ea suscipiendũ sit suscipi ita debeat, ut psalmi historiã subsequantur, nisi tamen aliquid sit ad futuram historiam prophetatũ. Sed conuentes ipsam illam templi atq; altaris ædificationẽ, umbram esse incorrupti templi & sancti speciem altaris, his quę in eodẽ corporaliter pręfigurata sunt intelligeremus, nisi autoritas præsumitur ex psalmis. Psalmi enim nõ sui tantũ temporis res enunciant, neq; in eas solũ ætates cõuenlũt quibus scripti sunt, sed uniuersis qui in uitã uenerint dei sermo consuluit, uniuersę ętati ipse aptissimus ad profectũ. Erat namq; illa sacerdotij lex, quã secundũ legis obseruantiam in Euangelio Lucas sub Ioannis Baptistæ natiuitate diligenter exposuit, neminem in sancta sanctorum ascendere, nisi qui esset princeps sacerdotum: eundemq; toto in anno uno tantum die, quę omnia in similitudi-

Allegoria nõ excludit sensum historicũ

similitudinem antea gesta in uno domino nostro expleta esse, & fides nostra & ipse dominus nobis in Euangelio autor est, dicens: Non ueni soluere legem, sed adimplere. Apostolus quoq; omnem consummationem legis in domino Iesu Christo esse testatur, dicens: Finis enim legis Christus est. Sed & hic idem Dauid propheta æternum eum sacerdotem docet, dicens: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hic enim princeps sacerdotũ ingressus cœlos sedẽs ad dexteram dei, orans ad patrem, ut ubi ille esset nos quoq; essemus, qui & excitauit & collocauit nos in cœlestibus: ille iam per prophetã monuerat quibus modis, quibusq; uitæ operationibus ascendi posset ad sese. Sed per Esaiam ita ait: Lauamini: mundi estote: auferte nequitias ab animis uestris è conspectu oculorum meorum. Desinite à malicijs uestris: discite bonum facere: exquirite iudicium, eripite iniuriam accipientem: iudicate pupillo: & iustificate uiduam, & uenite disputemus, dicit dominus omnipotens. Hi sunt igitur gradus perfecti illius æterniq; templi, quos princeps sacerdotum facta per sanguinem suum peccatorum nostrorũ propiciatione transcendit: modo terreni ex lege sacerdotis seu gradibus in sanctorũ sancta scandentis, seu litationis hostiã pro populo offerentis. Ac de quindecim gradibus quidem ex superscriptione cantici iam in exordio psalmorũ, tum cũ sermo de numeris & de superscriptionibus incidit, aliqua tractauimus: ex duobus scilicet numeris hebdomadæ & ogdoadæ, quorũ unus ob sabbatum legis sit, alius ob accedentem ad sabbatum octauam, quæ & prima est Euangeliorum: sic hunc numerum conuenire, per quem eorum canticum quasi legis & Euangeliorum gradibus ad cœlestia nos & æterna conscendimus, congnoscentes collocandos nos cum summo sacerdote in cœlestibus, si tamen secundũ Paulũ cõuersatio nostra in cœlis sit. Hos gradus canticorum quæramus, per quos ascendere ad loca quæ sunt sanctorum sancta possimus. Arduus enim usq; in ea, & angusti itineris ascensus est. Gradus quindecim fuisse scimus in templo: psalmos quoq; graduũ quindecim legimus. Numerosus est hic desideratæ sedis illius ascensus. Forte enĩ, ut in templo paulatim, & per gradus singulos ascendebatur ad sancta: ita per singulos psalmorum profectus docebimur his gradibus, qui cantantur ascensis, posse nos in excelsis & sanctis & æternis collocari. Plures autem sunt, qui in his psalmis solam captiuitatem populi, qui in Babylonia septuaginta annis detentus est, existimant prophetatum, sed & reditum populi eiusdem cum restauratione ciuitatis amissæ, quibus nunc nõ calumniamur. Neq; enim ambigitur, prophetam ea quæ impietati huius populi imminerẽt scire potuisse. Sed quam captiuitatem populi, & cuius ciuitatis ędificationem propheta commemoret, ipsi psalmi nobis autores erunt, qui ita cœpti sunt.

Canticum graduum. Psal. CXIX

AD te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.) Propheticus sermo licet cõmuni usu humani sermonis utatur, tamen nõ eandem, quæ cõmuni sensui adiacet significantiam continet. Nam quamuis prout possumus intelligere rerum cœlestium enunciationem temperet, uirtutem tamen significantiæ suæ moderata licet uerborũ electione seruauit. Cœpit enim ita: Ad te domine cũ tribularer clamaui, & exaudisti me.) De consuetudine enim forte & pro humani sensus affectione clamor hic ad deũ prophetę existimabitur, ut promiscuus hic dolor sit, ob quem etiam cum uociferatione deum precetur, quia multos aut periculi metus mortisq; terror, aut damni anxietas, aut pecuniæ dolor, aut orbitatis telum dolorumq; uulnera ad deũ uocem efferre compellũt; quatiq; omnia quæ eorum quæ accidant, bonis spebus ap-

tissima

tissima sint. Apostolus dissolui, & cum Christo esse sibi melius testatur: cutam pecuniæ radicem totius maliciæ cōdemnat, & flendos potius uiuos Euangelia dixerunt. Et quid contra hæc fidei nostræ proposito firmato loci aduersus nos seculo relinquetur, cum Christi consortium mors acquirat, inopia pecuniæ præstet inopiam, peccatorũ nostrorum abscessio spei cõmunis sit accelerata properatio? Sed si istæ nõ sunt, quæ ergo erunt tribulationes ob quas clametur ad deum? Sunt planè & maximæ, trahentes nos in profundũ peccati. Propheta enim hominem gradibus ad æterna scandentem ex persona sua formans, à quibus maxime malis cauere debeat docet. His namq; quæ consiliorum autoritatibus, & hortationum impulsibus, & blanditiarum illecebris, nos in infernũ demergunt, cum alius nos hortatur ad honores, alius ocio, somno, gula, luxu ad præsentẽ uitam detinet: alius ad falsarum religionũ superstitionẽ deducit: alius hortatur ad schismata, alius ad hæresim solicitat, de quibus scriptum est: Subuertunt mores bonos colloquia mala. Aduersus hæc omnia animi nostri imbecilla natura est. Circumcursant enim undique, ac uarijs nos blandimentorũ suorũ aculeis compungũt. Ac prima illa spes uitæ est, ut irrumpentibus illis in sensum nostrum tanquam ui, fraude, dominatu, è media tribulatione clamemus ad deum, ut conuersio nostra ad eum conflictantibus calamitatibus totis clamoris uiribus audiatur. Iam autem ipse clamor ad eum nostra erit requies, & ipsa cõuersio deprecandi maxima pars ac spes est salutis. Et idcirco ait: Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.) Ipse enim solitus est precantibus dicere: Ecce adsum. Et quia adest, de his quæ consequemur rogandus est. Domine libera animã meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.) Hæc enim sola tribulatio iustis periculosa est, malæ adhortationis societas, & pestiferi cõsilij cõsuetudo, à qua animus refrenandus est, & aures obstruendæ sunt. Distinxit autẽ labia iniqua, & linguam dolosam. Et quidem iniquitas inuerecunda est, palàm audet, palàm molitur, palàm perficit. Ii sunt qui abnegantes deũ, nullum humanis rebus asserunt reliquũ esse in regione dei profectum, sed solum hoc sibi bonũ esse, quod luxui & corpori uiuãt, adimentes deo curam, prouidentiam, arbitriũ, potestatẽ. Horũ ergo labia sunt iniqua, dolosę autẽ linguę, opus fallax est, cũ per simulationẽ noxiam sub religionis lumine euertat religionẽ, & per uitę spem deducat in mortem. Hæreticorũ quoq; ista mendacia sunt, prophetarũ dictis & Euangeliorũ uirtutibus, & Apostolorũ præscriptionibus mendacio occultatis aliter omnia tradere & docere, quàm scripta sunt. Ab his igitur per uim misericordiam orantes, & inter illorũ tribulationes clamantes ad deũ exaudiemur. Sequitur:

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?) Bene ad id quod dictum est: Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me. Domine libera animam meam à labijs iniquis & à lingua dolosa, subijcitur: Quid tibi detur, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? ut per prophetam impleatur, quod à domino dictũ est: Ecce adsum tibi. Tanquam in ipso puncto imprecationis hæc domini uox refertur: Et quid detur tibi, & quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Frequenter autẽ interrogantis domini personam legimus & in nouo & ueteri testamento, ut ad Adam: Vbi es Adã? ut ad Cain: Vbi est frater tuus? ut ad turbas cũ mulier fimbriam attigisset: Quis me tetigit? ut ad discipulos: Quem dicunt homines filium hominis? uos autem quem me dicitis? Non ille doceri uult, qui scrutans corda & renes deus est, & cogitationum nostrarũ inspector est, sed per confessionem interrogatorum aut peccatis ueniam, aut fidei honorem redditurus interrogat. Denique Adam confessus, ueniæ reseruatus, & glorificatus in Christo est. Cain negans maledicto diaboli adæquatus est. Est enim à principio iam designatus homicida. Confessa mulier fide sanata est: respondens fidem Petrus

claues

claues cœli sortitus est. Atq; ita omne spei nostræ præmium in confessione consistit, ut ea quæ consequi posse nos credidimus, consecuturos esse testemur. Et idcirco quædam à propheta interrogationis est facta conuersio, sed fidei digna consecuta responsio est. Ad id enim quod quæsitum est: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? id est, quid tibi aduersus falsitatem huius præsidij afferatur? Responsum est: Sagittæ potentis acutæ, cũ carbonibus desolatorijs.) Solæ enim domini potentes sunt & acutæ sagittæ, quæ linguam dolosam ualeant configere, habentes in se uirtutem perurendæ fraudulentiæ atq; uastandæ, de quibus in septimo psalmo ait: Sagittas suas ardentibus effecit, quæ sibi utræq; conueniunt. Dei enim uerbum omnem nequitiam configit, & omnem sensum petulantiæ conuulnerat, & ipsum illum uehementissimum mortis aculeum compungit. Namq; peccator cum audiat, deum æternum, deum mundi conditorem, deum iudicem, seseq; hominem intelligat deo debere quòd natus sit, quanto doctrinæ dei telo conscientia eius errorq; ferietur, cum se igni inextinguibili separatum, ut paleas à tritico, & desolatum bonorum fructuum consortio cognoscat urendum? Cuius doctrinæ per Apostolos reuerendæ, in psalmo altero meminit dicens: Sagittæ paruulorũ factæ sunt plagæ eorũ. Has potentis sagittas, hos carbones desolationis dari sibi fidelis quisq; orat, & ad linguam dolosam expectat apponi emendandis his qui tribulant, uel doctrinæ telo, uel metu pœnæ. Sed & beatus Iob hostem suum quo confixus fuerat ignorans, cruciatus corporis sui & dolores sagittas domini esse dixit, dicens: Sagittæ enim domini in corpore meo sunt, quarũ indignatio ebibit ut sanguinem spiritum meum. Et forte has quoq; ultricum pœnarum sagittas aduersus labia iniqua & linguam dolosam imprecetur propheta,

Ita Græci legunt

quibus confixa cum lingua dolosa, uniuersa labia dolosa perurantur. Quanquam sint plures qui spiritualiter suscepta à fidelibus cœlestis doctrinæ præcepta sagittas uelint existimari, & carbones desolationum peccatorum emendationem: atq; ita accipiendum putent carbones desolationis, quia dominus dixerit: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo si iam accensus est? Non est autem dubium, peccatorum eum ablutionem & remissionem attulisse, in qua ignem iam accensum esse dixerit, quia per eum uitiorum omnium fiat sordiumq; purgatio. Accommodatur autẽ ad hoc illud quod dictum ad Esaiam est, cum per forcipem carbone comprehenso labia eius cõtacta sunt: Ecce abstuli peccata tua, & iniquitates tuas purgaui. Sagittam autẽ ipsum deum nuncupatum in eodem Esaia meminimus, hoc modo: Et posuit me tanquam sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & ait: Grande tibi est hoc, uocari te puerum meum. Esse itaq; intelligimus etiam hanc utilem sagittam & potentem, confixis uitiorum nostrorum aculeis, salubri nos uulnere utiliq; penetrantẽ. De qua sagitta sponsa illa in Canticis dixerit: Vulnerata dilectionis ego sum. Sint ergo hæ sagittæ utrunque in modum expectatæ, uel in pœna conscientiæ iniquos ac dolosos configentes, uel in dilectorũ sibi corporibus peccata & uitia uulnerantes. Sitq; uel deuastans carbo, uel purgans, dummodo abnegantes deum per pœnam absumat, purget autem ad perfectam innocentiam consitentes. Sed quæ ad superiora dicta sequens prophetę responsio est?

Heu me, quòd incolatus meus prolongatus est.) Bona non possunt uideri uerè bona à nobis iudicari, nisi expectentur. Nam quomodo fidem iudicij nostri, nisi eorum de quibus bene iudicauerimus, efficientia præstabimus? Bonam pudicitiam existimamus. Quis ergo opinionis nostræ fructus, nisi in ipsa pudicitiæ appetitione consistet? Bona innocentia, sed nisi festinantes atq; exercentes eam, uere ita sentire non intelligeremur. Mentium enim iudicia uerbis significanda sunt, sed rebus explenda. Conuenit igitur prophetam expectantem post sagittas domini, &

ni, &

ni, & illos carbones desolationis beati illius regni, & æterni temporis gloriam, id quod expectat desiderare. Et desiderat planè, neq; solũ desiderat, sed moras odit, & ipsam illam non potiundi iam desiderij tanti dolet dilationem, dicens: Heu me quod incolatus meus prolongatus est. Querelam istiusmodi à plurimis sanctis frequenter audiuimus, de tarditate spei suæ, & morosa corporũ dissolutione deflentium. Dominus in Euangelijs suis docuit accelerationem regni cœlestis orandũ: impatientem enim charitatem esse eorũ, qui amant conuenit: atq; ideo dici oportet, quod ut dicamus à domino præcipimur: Adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua. Paulus beatus in habitatione corporis sui congemiscit, per incolatũ carnis peregrinari se à deo conquerens, ex quo contra peregrinandum in carne scit sibi esse, ut ei cum deo incolatus sit. Sed tamen melius et esset dissolui, & cum Christo esse. & Ecclesiastes ait: Et laudaui omnes qui mortui sunt super omnes qui uiuũt usq; nunc, libera scilicet per dissolutionem corporis anima, onere atq; consortio, atq; etiam infirmis huius atq; periculosæ carnis exuta. In hoc igitur nimium sibi prolixo in corpore incolatu cõgemiscit propheta, festinans peregrinari a terrenis & incolere cœlestia, ut derelictis corruptibilibus atq; præsentibus cõsequatur inuisibilia & æterna. Iob sanctus & testimonio dei dignus, nõ solum corporis istius incolatu cõgemiscit, sed ipsam illam natiuitatis suæ diem maledicit, dicens: Pereat dies ille in quo natus sum, & nox in qua dixerũt: Ecce masculus natus est. & Hieremias similiter: Maledicta dies in qua genitus sum, maledictus nuncians patri meo, & dicens: quia natus est tibi masculus. Atqui idem à domino audierat: Prius quàm te formarẽ in utero noui te, & priusq; exires de uentre sanctificaui te. Quid ergo maledicit ne cœpisse se qui ante quàm esset, & deo cognitus est, & sanctificatus à deo est? Absit istud. Non enim hoc in se quod sanctificatus est odit, sed ea quæ in sanctificationem consecuta sunt maledicit, profectũ scilicet per incrementa corporis in has molestias corporei incolatus. Formatus enim intra matris uuluam, & per uirtutem creatoris sui in substantiam animæ ad dei imaginem figuratus, nõ conceptus, nec figurationis suæ ortũ, sed eum qui ex incremento accessit profectũ æditi corporis cõgemiscit, in quo sibi in malis seculi & infirmitatibus carnis, uitisq; uiuendũ sit. Iam tamen conformato in utero, & in uulua sanctificato, speciem se originis cœlestis ęterna nõ ambiguum quin ex dei significatione post legem mortis huius esset mansurus æternus. Sed prophetæ huius non multũ longe alius affectus est quàm Iob atq; Hieremiæ. non enim incolatum, sed prolongatum incolatum suum queritur. Nam post prolixi huius incolatus sui querelam consequitur ad id quod ait: Heu me quòd incolatus meus prolongatus est, & habitaui cum habitantibus Cedar.) Cedar gens est Ismaëlitarum deserta incolens, cuius fines usq; ad Medos & Persas proferuntur. Cedar enim Ismahel filius fuit, Genesi testante. Primitiuus, inquit, Ismahel Nabaioth & Cedar, hi sunt nunc Saraceni nuncupati. Qui ergo psalmos istos terreno ingenio intelligendos putãt, id uolunt ex persona populi captiui prophetam conquestum fuisse, quod in habitaculis Cedar longus ei fuerit incolatus. Sed uirtutem uerbi non intelligentes, nec prophetæ spiritum sentientes, autoritatem nominis ad confirmationem stultæ opinionis assumunt, psalmo omnino nihil quod captiuitati populi congruat continente. Cedar enim secundum Hebraicam linguam id est, quod nobiscum pronunciatur obscuratio. In hoc enim obscuro tenebrosoq; corporum habitaculo inuisibilis illa animarum nostratum confirmatio continetur, habetq; hunc contagiosi incolatus sui carcerem cœlestis naturæ captiua generositas. Meminit huius tabernaculi sponsa illa in Canticis canticorum, dicens: Nigra sum, sed formosa filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar. Ex tabernaculi huius obscuritate confessa

Cedar quid

confessa est se nigram, sed non abnuens quia Christi sponsa sit, se esse formosam. Omnis enim se spondens Christo, in spe iam consistit æterna. In his nos illuminari tabernaculis dominus præcepit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si autem lumen quod in te est tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quantæ sunt? Et rursum: Vos filij estis lucis, non filij tenebrarum. Seruauit autem hanc rationem propheta, ut cum habitantibus Cedar habitauerit, non in habitationibus. Licet enim sancti in carne uiuant, tamen si habeant arma militiæ non carnalia, sed fortia deo, cohabitabunt tabernaculis Cedar, non inhabitabunt. Peregrinantes enim a corpore ut dei accolæ audient ab Apostolo: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in uobis. Sic ergo habitauit ut cohabitaret habitantibus, ostendens in eo quem doleat incolatu se esse peregrinum, & quia iniquorum consortium, & cohabitationes habitantium in obscuritatibus odisset, quanquam de futuro iam questus esset, adhuc etiam de præterito ait: Multum incola fuit anima mea.) In multis scilicet tribulationibus labiorum iniquorũ & linguæ dolosæ, ob quas ad deum proclamauit. Sed cuiusmodi incolatus sibi fuerit ostendit, dicens: Cum odientibus pacem eram pacificus.) Hoc proprium & dignũ prophetæ est, simultates & motus naturæ alienæ uoluntatis suæ pace cohibere, & insidias quasq; animorum ac turbulentas affectiones omni placabilitatis modestia continere. Et hæc dominus docuit, pacificans ipse in semet, quæ in cœlis & terra sunt, orare pro persequentibus, neminẽ odisse, amare inimicos. Et Apostolus mo-
Pax ner: Si possibile est in uobis, cum omnibus hominibus pacem habeatis. Et dominus hanc ueluti præceptorum summam cõsignat: Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. Hęc igitur conseruabit corda nostra in Christo: hæc nos patriarchis adæquabit: hęc etiam eos qui pacem oderunt, per pacem obsequentes in pace retinebit. Sed prophetæ restat & aliud officiũ, doctrinam scilicet dei uniuersis constanter ingerere, & uerbum uitæ æternæ iugiter prędicare. Non immemor quoq; huius fuit ministerij. Nam ait: Cum loquebar illis impugnabant me gratis.) Erat quidem pacificus cum pacis inimicis, sed prædicationem pacis ipsius oderant pacis inimici, & ad doctrinam dei commouebantur, quos per modestiam prophetæ silentium eius in pace cohibebat: atq; ita cum inimicis pacis propheta pacificus est, & prædicare pacem propheta nõ desinit, sed pacis prædicatorem inimici pacis impugnant.

Canticum graduum. Psal. CXX

Secundum hunc psalmum cantici graduum, aliqui referendum esse ad personam domini & saluatoris nostri existimant, aptantes maxime ei dictum hoc: Per diem sol non uret te, neq; luna per noctem. Impletam enim hanc prophetiam eo tempore putant quo in passione domini sole obscurato nox intercessit. Sed iudiciorum nihil decerpimus. Neq; enim sensum intelligentiæ huius arguimus, uniuscuiusq; arbitrio relinquentes, quid ex his, quæ aut legerint, aut intellexerint, sequi magis uelint. Nos tamen nõ potuimus sermonem nostrum nisi his quæ intelligebamus aptare. Leuaui oculos meos in montes.) Humanæ mentis natura est, ut si cogitatione aliquid contemplemur, talem se nobis unaquęq; species exhibeat, qualem eam & cogitando formemus. Quoquò enim mentis nostræ oculos intenderimus, id ipsum in quo defixi sunt referunt ad sensum. Et ut planius intelligi id quod dictum est possit, afferemus exemplum. Si quis hyemis die uer cogitauerit, & ornatum eius lumine mentis inspexerit, obliterata hyeme in qua sit atq; algeat, totũ ei in sensu suo uer cum habitu suo ornatuq; consistet, adeo mentis oculi oculis corporis præ-

stant,

stant, ut ineunte in nos obliuione præsentium totos nos obtineat quidam quasi animo præsumptus usus absentiũ. Hoc igitur quò spectet mox uidebimus. Leuat in montes propheta oculos. Quosnam oculos? Nempe de quibus scriptũ est: Reuela oculos meos, & cõsiderabo mirabilia de lege tua. Et rursum: Præceptũ domini lucidum illuminans oculos. Nunquid non isti oculi nostri corporali lumine ad contemplandũ accensi sunt? Nunquid nõ naturã uidendi sortiti sunt? Quæ illuminatio & reuelatio erit necessaria? Deinde quæ uisuri mirabilia in lege? Nisi forte in casis festa frondiũ, in templo pecudum sanguinẽ, in pascha agni uictimã, in summa religione sabbati ocium, & ut puto fieri hæc ab his qui spectatores aderant uidebatur. Nõ ergo ad id reuelandi sunt oculi quod cernebãt, sed ad id quod intelligi optabatur in lege. Mentis ergo oculos propheta eleuauit in mõtes. Quosnam mõtes? Nõ utiq; in hos lucis atq; aris profanatos, & cõuenientibus impios, neq; in illos syluis horridos, saxis nudos, præruptis inuios, niuibus cõcretos. Quid enim in his aut admirationis aut spei situ est? Sed mõtes accipimus ꝓpheticos libros ex terra in altũ eleuatos, per quos sit in superiora cõscensus, & gradus in æterna. Possumus aũt & mõtes existimare angelica ministeria, & cœlorũ uirtutes, & potestates, quarũ ministerio nobis in sublimia præstatur ascensus. Si enim secundum Danielẽ dominus ipse mõs magnus est, nõ ambigendũ est, montes eos nuncupari, qui præcepti eius & uoluntatis, & cõmunicandæ in nos beatitudinis sunt ministri. In hos igitur montes propheta oculos cordis eleuãs, horumq; intra se omnium monita, ministeria, officia, dona cõtemplans, & in his intelligentiæ suæ lumẽ intendens, reddidit sensui suo contemplatæ speciei integrã perfectamq; naturam, & totũ id quod cogitatione uiderat, mente continuit, sciens unde ei uenturũ esset auxilium dicens: Vnde ueniet auxilium mihi.) Statimq; sibi beata confessiõe respõdit: Auxiliũ meũ à domino, qui fecit cœlũ & terrã.) Ad montes quidem oculi eleuantur, quia per eos est doctrinæ ministeriũ profectus accessus. Sed cum confitendum sit unde ueniat auxilium, auxiliũ meum à dominn est, qui fecit cœlum & terrã. Hæc felix fides est, hæc uera confessio, hæc spes æternæ & cœlestis benedictionis digna muneribus. Deniq; quia omnis propheria in spiritu est, statim beatã hanc eius confessionẽ ad personã prophetæ, sancti spiritus cõsecuta benedictio est: Non det in commotionẽ pedem tuum, neq; dormitet qui custodit te.) Sensus ipse significat conuersionẽ factam esse personæ. Ad eũ qui superius locutus est, sermo cõuersus est: Non det in commotionẽ. Quis? Nempe qui fecit cœlum & terram. Pedem tuum. Cuius? quærimus. Nanq; eius qui leuauit oculos in montes, & qui confessus est, quod auxiliũ esset à domino. Sed & illud: non det, optantis & benedicentis affectus est. Et quis optauit? Ille utiq; optauit, qui in nobis est, præter deum alius aduocatus, de quo ait: Et alium aduocatũ mitto uobis, qui & loquitur in propbetis. Quid ergo aduocatus hic loquitur? Confessorẽ utiq; huius fidei & spei benedicit: Non det in cõmotionem pedem tuũ, neq; dormitet qui custodit te. Sed utraq; hæc indigna deo sunt, ut & cõmotioni tradat & dormitet, & post custodiæ uigiliã ex quadam laboris continuatione requiescat. Sed antequàm id attingamus, quid in pede significationis sit, tractandũ est. Pes est pars corporis, omne corpus in res efficiendas agendasq; circumferens. Et quia scriptura per corporalia spiritualia docet, & inuisibilia per uisibilia demõstrat, sub pedis nomine motus mentis nostræ incessusq; significatur, ut in hoc eodem propbeta: Mei aũt paulominus moti sunt. pedes utiq; hi semper carnales mouentur in corpore. Aut quomodo periculi res est, quòd penè sint moti, quorum ut semper moueantur proprium officium est? Sed & in euangelijs dominus pedes alios significans, dextrum scãdalizantem iussit abscindi, dicens: Et si pes tuus dexter scanda-

lizat te, abscinde eum. Nunquid si in pede dextro scandalum est, minus scandalizabit sinister? Aut quid illa pars corporis potest tentationis afferre, cū ipsa absq; aliquo appetitionis affectu solum in se habeat ministerium necessariç seruitutis? Ergo ut oculi mentis, ita & pedes intelligendi sunt, habentes in se & intelligentię usum & uoluntatis motionem. Non est autem intelligendum, quòd ideo ista benedictio sit, nō det in commotionem pedem tuum, tanquàm aliquos deus tradat in uitia, uel aliter in quæ pedibus corruptæ mētis inuehimur. Non ille nos tradit, sed cum ab eo abscedimus consequitur. Nam cum pedibus corruptæ mentis inuehimur, non ille nos tradit, sed cum ab eo per peccata desciscimus, & cum in peccatoribus ipse non habitet, discessionem nostram ab eo consequitur: & abscessio eius à nobis, quia nos ab eo per peccata discedimus: discedēte eo à nobis in omnes delictorum foueas incidimus, & per amplissimam mortis uiam currimus, dominatui dæmonum subditi, quibus nos dei à nobis abscessio derelinquit. Et desolatio eius idcirco traditio est, quia peccatores obtinere diabolus nisi deo ab his discedente non poterit. Cæterum nobis penes eum manentibus, uel eo in nobis manente peruigil custodia est, & indefessa munitio. Verum si per teporem fidei dormiamus, nunquid dormit & ipse nobiscum? Nequaquàm. Non enim in æterna uirtute somnus aut requies est, cuius angeli & nomine & natura uigilantes sunt: hæc enim sunt terrenis corporibus necessaria: sed quia secundum fidem nostram, aut uigilantem, aut dormientem, dei auxilium nobiscum aut uigilabit, aut dormiet, idcirco dominus frequenter & uigilans significatur & dormiens. Quo exemplo illud in hoc eodem propheta dictum est: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso subuerteris. Nunquid deus non semper sanctus est, ut etiam aliquando peruersus sit? Non utique. Non enim quicquam nisi bonum in eo & æternum est: sed quia secundum uniuscuiusque mores ac studium unicuique deus adiacet, idcirco peruersis auersus, & sanctus in sanctis est. Atq; ut ostēderet ex nostra potius ad fidē dormitatione somnū esse custodiæ, neq; in naturā custodiæ cœlestis somni requiē cōuenire, quia indefessa sit & ęterna, statim cōnexuit: Ecce nō dormitabit, neq; dormiet q custodit Israël.) Imprecatus superius ne dormitaret, nunc neq; dormitare neq; dormire ait, dormitationē superius ex nostra ab eo discessione significans: nunc autem neque dormitare, neque dormire, quia sit æternitas indefessa demonstrans. Sed quis hic est, qui neque dormit, neq; dormitat? Ille scilicet qui custodit Israël. Liber Genesis exponit eum esse qui deum uiderit. Iacob autem patriarcha post luctam, quam cum deo habuerat, hoc nomen accepit: ultra humanam naturam deum contuens fidei suæ oculis dignus hoc nomine est. Deum autem adeo uidit, ut benedici se ab eo precaretur. Meminit & Paulus esse nunc in plebe gentium, id est, in populo ecclesię, Israël, dicens: Pax super eum & super Israël dei, ne forte nomen hoc antiquæ tantum illius plebis fuisse existimaretur. Ergo & si ille non dormit, qui custodit Israël, & proprium nomen Israël est, deum uidentis, ille necesse est custodiatur, qui eleuatis ad montes oculis uidit & dixit: Auxilium meum à domino, qui fecit cœlum & terram. Impenditur ergo fidei huic cœlestis custodia, & æternæ uigilię munitionem confessio ista sortitur, quæ perfectè sectanda, obtinenda, retinenda est, nunquam custodia eius in nos quem sic confitebimur, dormiente. Ac ne alicuius alterius insomnis custodiam demonstrari existimaremus, subijcitur: Dominus custodiet te.) Ille utique, qui fecit cœlum & terram. Dehinc custodiæ ipsius ratio distincta est. Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ.) Iam & superius diximus, per ea quæ corporalia sunt significari incorporalia. Infirmitas enim intelligentiæ nostræ consequi inuisibilia non potest, nisi per uisibilium comparationē, ut nunc id quod dicitur

Israël uidens deum: sic omnes, cum magis sonet fortis deo.

dicitur, sensum nostrum nisi per nomen manus & dexteræ non adit. Quanq; hic contra naturæ intelligentiã manus dexteræ posita sit. Sic enim dicitur: Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ. Absoluta res esset si ita dictum esset: Super manum dexteram tuã. At uero cũ ita dicatur: Super manum dexteræ tuæ, significari uidetur dextera habẽs manum & dexterã & sinistram. Hoc nõ recipit, nec natura hominis, nec sensus. Verum semper scriptura dexterã partẽ optimam atq; utilissimã demõstrat. Et quidem euangelia per eos qui à dextera & à sinistra sunt, significantiam intelligentiæ utriusq; monstrabunt. Manum uero effectum omnis operis accipimus. Vnde illud etiam ab hoc eodem propheta sic dictũ est: Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam meam. Neq; enim in hoc arimali oblatrans & rabidum pars huius corporis conueniebat, sed ab operibus se maliciæ liberari deprecatur. Ergo qui aduersantes nobis dæmonum uirtutes, optima & ualidissima fidei nostræ opera debilitare & conuulnerare contendunt, idcirco super manum dexteræ custodia dei uigilatura promittitur, ut illibata in nobis bonæ uoluntatis opera perseuerent, quibus manentibus æterni illius & beati temporis regno absterfa omni infirmitate corporea mancipemur. Nam id nobis in eo quod sequitur prophetia pollicetur, dicens: Per diẽ sol non uret te, neq; luna per noctem. Elementorum horum natura hãc in se efficientiam habet, ut unũquodq; in suo tempore humanorum corporum uires per demutationem imbecillæ in nobis substantiæ infirmet, ut sol calore, luna frigore adurat: fitq; per anni cursum talis eorundem conuersio, ut hyberno tempore sol non adurat luna adurente, sed soluat, luna auertente se sole urat: rursumq; æstiuis mensibus sol urat, & luna dissoluat. Qui itaq; hæc putant corporaliter intelligẽda, quæro quid afferãt propheta ei qui in mõtes oculos suos eleuauerit polliceri in eo, quod dicit: Per diẽ sol nõ uret te, neq; luna per noctẽ?) Non enim manente natura corporis nostri, natura quoq; elementorum demutabilis fiet, ut non naturæ suæ in naturam nostram consuetudine perseuerent. Aut nunquid quisquam audebit hanc sibi in hoc seculo firmitatem corporis sperare? ne aduri nocte ac die possit beato patriarcha Iacob perustum se noctis frigore & calore diei conquerente, cum dicit: Et fui diei perustus calore, & gelu noctis? Sed propheta nunc, uel spiritus per prophetã nouit illam beatitudinem temporum, in qua à nobis omnis demutatio corporeæ infirmitatis abscedet, in qua non frigus, non calor, non nox & demutatio, sed æterna dies & beata temperies sit, iusticiæ in nos sole dominante. Cuius temporis requiem iam in deserto dominus præformans populo suo diurnum calorem eis columna nubis, & nocturnum frigus ac tenebras columna ignis temperabat. In hac igitur æterna temporum & beata temperie quisquis domini custodiã promeruerit permanebit, ne natura corporis gelu lunæ, & calore solis urat, sed seculi huius malis & iniurijs liberatus, in æternis & beatis & temperatis quiescens, glorificati corporis sui sumat solidam indemutabilemq; naturam. Sequitur deinde: Dominus custodiat te ab omni malo.) Et à quibus malis custodiet dominus? Non opinor ab his quæ putantur: hæc enim sunt infirmitati nostræ & corpori debita, mori, infirmari, egere: quæ si mala essent, & Abel uiueret, nec Iob cruciatus esset, nec Petrus pecunia quæ in eleemosynam poscebatur eguisset. Ergo fidelem animam ab omni malo dominus custodit, id est, ne eam diaboli tinea corrumpat, ne fur obrepat, ne canis oblatret, ne lupus laceret, ne ursus desæuiat, ne pardus insiliat, ne tigris aduolet, ne leo uastet. Hæc enim nunc sunt diaboli ministeria, hæc omnia eius in tempore seculi huius officia sunt, uicijs consumere, blandimentis subrepere, obtrectationibus lacerare, ambitione insilire, lasciuijs allicere, & tota uirtutis suæ potestate uastare. Ab hoc igitur omni malo dei expectanda custodia

Atqui nunc etiam Græci dextram legunt, non dextræ.

est. Et quia in animam maxime sæuiat, nam debitum nobis est, ut aduersus eum pugnemus in corpore, non est enim nisi ex cõcertatione uictoria, idcirco subsequitur: Custodiat animam tuam dominus.) Ne quid tot tantisq; malis superius memoratis in eam sit potestatis. Tenuit autem propheticus sermo ordinem suum, dicens: Dominus custodiet introitũ tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usq; in seculum.) Non enim temporis huius & seculi est ista custodia, nõ aduri sole atq; luna & ab omni malo cooercuari, sed futuri boni expectatio est, cum exeuntes de corpore ad introitum illum regni cœlestis per custodiã domini fideles omnes reseruabuntur in sinu scilicet interim Abrahæ collocati, quod adire impios interiectum chaos inhibet, quousq; introeundi rursum in regnum cœlorum tempus adueniat. Custodit ergo dominus exitũ, dum de corpore exeuntes secreti ab impijs interiecto chao quiescunt. Custodit & introitum, dum nos in æternum illud & beatum regnum introducit. Ipse est enim qui ait: Ego sum ianua & nemo uadit ad patrem nisi per me, id est, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum PSAL. CXXI.

Vi spei cœlestis desiderio detinetur, nihil obscuritatis in psalmo habebit. Ex suo enim sensu intelligentiam propheticæ magniloquentiæ consequetur. Nanq; cum se meminerit scriptum dei cohæredẽ, & consortem æternorum bonorum, & similem angelis ex resurrectione renouandum, & corruptione deposita in gloriam dei ac domini nostri Iesu Christi corporis conformandum, futurumq; incolam cœlestis ciuitatis uiuis lapidibus extructæ, de qua scriptum est in euangelio, cum dominus iurare per cœlum inhibuisset, adiecit dicens: neq; per Hierosolymam, quia ciuitas est regis magni: non utiq; eam significans quæ prophetas occidit & lapidauit, sed eam cuius beatus apostolus Paulus ita meminit. Vos estis ciues sanctorum & domestici dei superædificati super fundamentũ apostolorum & prophetarũ: cumq; legerit ea quæ nunc sunt ex parte esse, nosq; per speculum interim & in ænigmate uidere, perfecto autem ueniente, ea quæ nunc pro parte sunt destruenda, & facie ad faciem tanq; corporali uisu ea quæ nobis nunc sunt inuisibilia contemplaturos, ubi non ægritudo, non mors, non mœsticia, nõ terror sit. Hæc enim si quis adnunciata ab angelis, præformata in lege, exposita à prophetis, à domino exemplis repræsentata, prædicata ab apostolis ipse sibi hæc eadem per fidem possibilia cognouerit, proclamabit necesse est, exemplo prophetæ: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi.) Sed quæ sunt illa quę dicta sunt, ex quibus læticia suscepta est? Nempe id quod sequitur: In domum domini ibimus.) Hinc gaudetur, hoc exultatur, quia hæc quæ dicta sunt, quod eundũ in domũ domini sit. Domus domini quæ sit psalmo altero docuit, dicens: Quoniã elegit dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Non utiq; ut diximus hanc terrenam & caducam & pœnas luentem impietatis suæ, sed illã liberã & cœlestẽ Hierusalẽ, quæ eadẽ & Sion est, per cuius incolatum, quia domus dei est, nos quoq; ciues sanctorũ & domestici dei sumus. Hinc ergo læticia est, quod dictũ sit in domum domini nos ituros. Sed qui ista dixerint, ne forte ignorent, ne ue à domo eadẽ, in quam nos ituros nuncient peregrinentur, sed dicant: Stantes erant pedes nostri in atrijs Hierusalem.) Non incerta nunciant, non incognita pollicẽtur, hanc domum desiderabilem & dilectam à multis agnouimus. Nam dicit scriptura: Vnam petij à domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnes dies uitæ meæ. Vt uideam delectationes domini, & uisitem templum eius. Et rursum: Domine dilexi decorem domus tuę, & locum

& locum habitationis gloriæ tuæ. Hæc domus desiderabilis, hic auditus lætabilis, fundamento duodecim uiuarum gemmarum esse muros lapides extructos, excisos primũ ad opus ædificationis à Mose in lege, à prophetis in passionibus suis, à domino in corpore, ab apostolis in martyrijs, ab sancto spiritu in uirtutibus. Hi ædificatores, hæc ædificia, hæc ciuitas. Hinc stãtes pedes in eius atrijs, scilicet quibus oblatę sunt claues domus huius. Dictũ est enim: Vobis dabo claues regni cœlorum, speciẽ domus ignorantibus nunciantes beati pedes, & à propheta merito laudati, quàm pulchri pedes euangelizantiũ pacẽ. Ac ne conuenire quicq; horũ in eam Hierusalẽ quæ terrena fuit existimaretur, id consecutũ est: Hierusalem quæ ædificatur ut ciuitas.) Non ciuitas, sed ut ciuitas: quia illa terrenæ ciuitatis ædificatio, & templi extructio, & tabernaculi institutio, speciẽ illius æternę & cœlestis ciuitatis præfigurabãt. Et quia in omne tempus & usq; ad seculi consummationem, & per omnium generationũ ætatẽ ædificatio cœlestis huius ciuitatis explenda est, ideo eã ædificari sine temporis definitione significat, dicens: ædificatur ut ciuitas: donec ut Apostolus ait, intret plenitudo gentiũ, & tunc reliquiæ Israël saluæ fiãt. Sed quia unũ ecclesiæ corpus est, nõ quadam corporũ confusione permixtum, neq; singulis in indiscretũ aceruum, & informẽ cumulum unitis, sed per fidei unitatẽ, per charitatis societatẽ, per operum uoluntatisq; concordiam, per sacramẽti unum in omnibus donũ unum omnes sumus, in quod nos hortatur Paulus dicens: Obsecro uos fratres, ut idipsum sapiatis omnes, eandem charitatẽ exercentes. Et cum fuerit, ut scriptum est: Erat autẽ omnium qui credebãt cor & anima una: tunc erimus ciuitas dei, tunc sancta Hierusalẽ, quia Hierusalem ædificatur ut ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Dissidentes aũt à cœtu sanctorũ & se ab ecclesiæ corpore peccatis pręcipitãtibus separantes, participationem sanctæ istius domus nõ habent, quia participatio huius ciuitatis in id ipsum est. Ex cõsortio enim perfectæ ciuitatis unanimes nõ possunt participationẽ in diuerso habere, sed in idipsum. Omnes igitur qui unũ erunt, in ea erunt. Et testis est psalmus. Ait nanq;: Illuc ascenderũt tribus, tribus.) Non una, sed plures. Sed fortè sine ulla exceptione ab uniuersis ædificãda uidebitur ciuitas, quod in tribubus cognominatis nulla fiat exceptio, eritq; populis deũ nescientibus in hanc domũ cõmunis ingressus. Sed intelligi illud scriptura nõ patitur, adijciens ad id quod dixerat: Illuc ascenderunt tribus, tribus domini testimoniũ Israel.) Sunt enim qui nõ sunt domini, quibus dictũ est: Vos de diabolo estis. Et rursum. Abite à me maledicti in præparatum ignem diabolo & angelis eius: Tribus ergo quæ erunt domini ascendent. Sed fortè sibi Israel hoc esse debitũ uendicabit, id est, qui secundũ literam, & nõ secundũ spiritũ, qui carnalis, & nõ cœlestis, qui crucifigẽs dominũ, nõ qui adorans est, sed qui ab hac spe repulsus est. Illuc enim ascenderũt tribus, tribus domini testimoniũ Israël. Nõ tribus Israël in testimonium gentiũ, sed tribus domini in testimoniũ Israël. Tribus enim domini sumus, & in domum dei Iacob introibimus, & annũciabit nobis uiã suam & ambulabimus in ea. Tribus enim domini dixerũt. Venite ascendamus ad montẽ domini, & in domũ dei Iacob, & annũciabit nobis uiam suã, & ambulabimus in ea. Ex Sion enim prodiet lex, & uerbũ domini ex Hierusalẽ. Ex Hierusalẽ enim exiens uerbũ domini uenit ad gentes. Hæ introẽunt in sanctã ciuitatẽ in testimoniũ Israël. In quod tandẽ testimoniũ? Ad confitendũ, inquit, nomini domini.) Tribus enim domini nomẽ domini cõfitentur. Hoc aũt est testimoniũ, Ille Israël à domino Pharaone uindicatus, in mari ablutus, in deserto angelorũ cibo pastus, in lege eruditus, in ꝓphetis obiurgatus, in natiuitate à domino per consortiũ corporis susceptus, in cruce si crederet saluatus, in resurrectiõe si cõfiteretur glorificatus, nihil horũ suum credidit, nihil horũ

manere suũ uoluit. Habẽs manna, cucumeres Aegypti desiderauit. Legẽ autem à deo expectãs uitulum adorauit. Prophetas audiens occidit. Virginis partum prophetatum sibi infamauit. Deum in carne nõ credidit. Peccati remissorem falsi peccati reum arguit, emit ad mortem, in crucẽ sustulit. Testes resurrectionis ad silentium corrupit: Apostolos morte interfecit. In hoc sceleris sui testimoniũ tribus domini ascendunt. Illi promissum est, hæ obtinent. Illius testamentum, sed harum hereditas est. Hunc eius cruciatum, deum suum tribus cõfitentur. In hoc itaq; testimonio agnoscit Israël quem compunxit, & ab accessu eius inhibetur, quem surrexisse non credidit. Hunc archangeli adorant, huic omnes uirtutes cœlestes ministrant, hic tribus suas conformes gloriæ corporis sui præstat. Cõfitentur ergo nomen domini, quia deus est, quia filius unigenitus ingeniti est. In hoc itaq; testimonium Israël in domum domini tribus domini cõscendunt, confitentes nomẽ domini. Sed confessio ista iudicium est. Iudicatur enim per eos quibus dictũ est: Sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israël. Non solum hi iudicabunt, sed & regina austri condemnabit, & Niniuitæ cõdemnabunt, quia hi pœnitentiam propter Ionæ prædicationem egerunt, & illa ex ultimis terræ partibus uenit audire sapientiam Salomonis. In quibus ecclesiæ præfiguratio est, quia peregrina & incognita, & pœnitentiæ credidit, & sapientiam desiderauit audire. Hæc igitur sedes iudicij erit, ubi in testimonium Israël tribus domini ascendẽt ad nomẽ domini confitendum, in ecclesiam utiq; sanctorum lapidum ciuitatẽ, quæ domus domini est. Ait enim: Quia illic sederũt sedes in iudicio, sedes sup domũ Dauid.) Dauid nunc quoq; sicut in cæteris locis domini nomen ex corpore est. Scriptura enim ubicunq; mentionem assumendi corporis facit, Dauid eum solita est nuncupare, nomen ei ex parente carnis assumens. Non est autem ex eo perturbatio intelligentiæ suscipienda, quod quædam ex præterito prophetæ locuti sunt. Iam enim de hoc eodẽ in plurimis locis rationẽ & frequenter edidimus. Deo nanq; cõplectenti in se omnia futura pro factis sunt. Et eius tam fidelis præscientia est, ut quę nondũ gesta sunt tamen ab eo iã perfecta & pro præteritis habeantur & gestis. Deniq; statim res se futuri tẽporis loqui ꝓpheta demonstrat. Nam cum tanq; de pręterito cõmemorasset ascendisse illic tribus domini, & sedisse super sedes domus Dauid, nunc iã uelut publicæ doctrinę & admonitionis affectu, cõmonuit in fututum, dicens: Rogate quæ ad pacẽ sunt Hierusalem.) Vt præscientiam fidei in his quæ gesta dixisset, ostenderet, conseruaret uero temporum ordinem in gerendis. Extructio itaq; eius in pace est, & participatio in idipsum est, &

Pax ecclesiæ. unius mẽtis & fidei & charitatis domus illa est. Discenda est ergo doctrina pacis.

Ἐρωτήσατε. Nũc enim rogate non orãdi, sed interrogãdi secundum proprietatẽ græcitatis est sermo. Sed pacẽ discere in uoluntate est audientiũ. Cum enim de pace eius interrogauerit, nunc letabunt̃ dici sibi in domũ domini ibimus. Neq; enim interrogatę pacis fructus exiguus est, quia id sequitur: Et abundãtia diligentibus.) Perfectos fructus dilectio pacis expectat, & abundantẽ felicium prouentuum copiã sperat. Quod ipsum benedictio in Iacob ad spem fidelium præformata significat, benedictus enim ita est fratris benedictionibus occupatis. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni quẽ benedixit dominus, ager plenus & fertilis, reddẽs centesimũ fructum. Hinc æternis copijs abundabit. Et nunc quidem interim beatis fructibus abũdamus, quos nobis in spẽ fructuũ æternorũ ecclesiæ sacramentũ & pacis unitas subministrat. Hoc autẽ sacramentũ spei cõmunis corporaliũ & cõmuniũ rerũ nominibus ostensum est, quod sciẽtes intelligẽt. Nãq; abundãtiæ huius & copiæ idẽ propheta psalmo altero meminit, dicẽs: Dedisti lætitiã in corde meo à tẽpore frumẽti & uini & olei sui multiplicati sunt in idipsum. Hæc igit̃ abundãtia est in idipsum. Per hãc enim pacis & sacramentorũ abundantiã beata illa pax & indefi-

cietis

ciens & ęterna bonorũ cœlestiũ abundãtia pręparaẽ. Dehinc sequiẽ: Fiat pax in uirtute tua & abundantia in turribus grauibus tuis.) Pax atq; uirtus domus huius cõnexa sibi sunt. Posse enim aliqd nisi ex pace nõ poterit, quia participatio eius in idipsum est: in idipsum autem esse pax sola consequitur. Perfecta uero ac pacata uirtus eorum est, qui cõgregantur in idipsum, & idcirco ait: Fiat pax in uirtutibus tuis. Ciuitatẽ aũt necesse est diuerso ędificiorũ genere cõsistere. Nõ enim omnis est murus porta. Rursus neq; omnis plateæ porticus, tabernę, neq; domus, forũ, templa, palatiũ, sed & differẽtibus inter se domorũ magnificentijs differunt quęq; cohabitantium dignitates. In omni uero genere ciuitatis nihil neq; firmius, neq; utilius, neq; celsius turribus est. Solita uero scriptura est grauia pro firmis & immobilibus nuncupare, sicuti ait: In populo graui laudabo te. Nũc quoq; cũ de pace uirtutis memorasset, abundantiã beatitudinis perfectæ & æternæ ciuitatis huius principibus tanq; firmissimis & grauissimis deputauit, dicẽs: Et abundantia in turribus tuis grauibus. Superius dixerat: Et abundãtia diligentibus te. Non ergo omniũ est abundantia, sed diligentiũ deum. Inde adiecit, fiat pax in uirtute tua. Pax enim ecclesiæ & unitas uirtutẽ nobis firmitatẽq; præstat. Vnde illud apostoli: Et pax dei quæ exuperat omnẽ sensum prudẽtiæ custodiat corda uestra in Christo Iesu. Nunc quoq; hanc abundantiã quam diligentibus spoponderat propriam esse grauium turrium cõmemorat, eos graues turres significãs esse quicũq; diligerent: per quod intelligendum est abundantiã hanc nõ promiscuam esse, nec totius admodũ ciuitatis, sed eorum tantũ fidelium & sanctorũ uirorum qui cęteræ ciuitatis huius ædificationi tanq; turrium firmitatẽ præstiterint. Sequitur deinde prophetæ magnus affectus, & in omnẽ hominem credentẽ sollicitudo piæ ammonitionis. Ait enim: Propter fratres meos & ꝓximos meos loquebar pacẽ de te, propter domũ domini mei quæsiui bona tibi.) Multitudinem in fratribus suis proximisq; huius significat ciuitatis, ꝓpter quos pacẽ de ea locutus est, ut audientes se ipsos in ædificium cõsummandæ huius ciuitatis aptarent. Sed qui pacẽ propter fratres & propinquos suos de ea loquiẽ, ciuitati eidẽ propter domum dei bona quęrit, dicẽs: Propter domũ domini mei quęsiui bona tibi. Ciuitati ergo bona propter domũ domini quæsita sunt. Discernẽtis enim gloriã domus dei à ciuitatis uniuersitate, quia necesse est ornatũ domus regiæ ædificationi ciuitatis totius anteferri, quæsiuit eidem ciuitati bona. Primum enim fratres & propinqui eius per prædicationem pacis facti sunt domini ciuitas. Secundo uero ciuitas ipsa iam ex propinquis eius & fratribus constituta, audiens dignitatẽ domus dei domum dei ipsa se præparauit. Ac sic ciuitati huic quæsita sunt bona, dum ex ciuitate domini in domum dei proficit, secundum illud apostoli. Vos estis templũ dei, & spiritus domini habitat in uobis: fidelis enim est qui ait, pater pro his te rogo, ut omnes unum simus, ego in illis, & tu in me, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Εμπυργο βάρεσιν.

Populi prima ratio.

Canticum graduum PSAL. CXXII.

Fficitur rebus quod titulo præscriptũ est: gradibus enim cãtici tanq; de humilibus ad excelsa cõscenditur. Nanq; in primo cantico graduũ ad dominũ de tribulatione clamatũ est. Postea leuati oculi in mõtes sunt, & quæsitũ unde ueniret auxiliũ. Dehinc quia leuãti oculos, & unde auxiliũ ueniat quærẽti adest doctrinæ prophetic ę institutio, in his quæ sibi sunt dicta lętatus est. Nũc uero quia usq; ad id quod doctrina instituebat accessum est, de quodã quasi ꝓfectus sui gradu cantat propheta: Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlo.) Incrementis cõpetentibus contẽplandi dei usus tanq; post multã cæcitarẽ per modica & dimẽsa admissę sibi lucis interualla cõsuetudini totius luminis pręparaẽ. Deus enim qui primũ in tribulatione inuocatus est, quæsi-

tus à prophetis, eosq; prophetiæ lętificauit auditus, & nũc iam oculis mentis per fidei fiduciã cõtemplãdus est, habitãs in cœlo. Sed cœlũ hoc quod uisibus nostris per materiẽ sui subiacet, quod tanq̃ fumus solidatũ, firmamenti & naturã & nomen accepit, præteribit & nõ erit, sedes aũt domini manet inæternũ. Necesse est uero ut habitatio habitatore suo digna sit, & si corruptibili loco id quod infinitum & incorruptibile est cõcludamus, & si deũ in cœlo hoc habitare credimus. Quæramus ergo quæ habitatio dei sit. Nẽpe eius qui dixit: Pater enim in me, & ego in patre. Et rursum: Ego & pater unum sumus. Et de quo dictũ est, deus erat in Christo mundũ reconciliãs sibi, digno & sufficiẽte filio, in quo pater per eandẽ naturę habitet uirtutẽ. Pater aũt filium quẽ ex se genuit, nõ separat à se differentia diuinitatis. Sed nõ nunc de inseparabili uirtute patris & filij sermo est. Deus enim ex deo genitus nõ abest per naturã ab eo ex quo genitus cõfitendus est, & deus innascibilis unigenitũ deum gignẽs manet in illo quẽ genuit proprietate generandi. Omnis aũt spes in eo nostra est, ut unigenitũ deũ nouerimus. Nam de innascibili deo nemo tam amens est, qui cœlũ cõtuens deũ esse nõ sentiat. In hoc ergo cœlo deus inhabitat digno maiestatis suæ & diuinitatis habitaculo. Sed est & alia complacita deo & electa habitatio, eorũ scilicet, de quibus dictũ est. Habitabo in his & deambulabo in ipsis, & ipsi mihi erunt in populũ, & ego illis in deũ. De quibus & Apostolus ait: Vos estis templũ dei, & spiritus dei habitat in uobis. Idem quoq; Apostolus ait: Qualis de limo, tales & de limo. Et qualis cœlestis tales & cœlestes. Cœlestis ergo est secũdus Adã, & idcirco cœlestis, quia uerbũ caro factũ est, ex spiritu scilicet & deo homo natus est. In hoc ergo uerbo nõ inani sono uocis, sed in deo uerbo, neq; in dissidẽti à se diuersaq; substãtia, sed in dei uerbo tanq; in cœlo habitat. In eo scilicet unq;, quod ex se ac suũ est manens per eũ, in eis quoq; qui cœlestes sunt habitans, sicut ipse ad patrẽ ait: Vt omnes unũ sint, sicut ego in illis, & tu in me. Ergo si qui in Adã limus fuimus, nũc cœlestes sumus in Christo, & Christus habitator est nostri per habitantẽ Christũ in nobis, etiã ille quoq; habitator est nostri, cui est habitãs in nobis Christus habitatio. Et quia secundũ corporalem intelligentiã ille nobis subest sensus, ut cœlũ quod ultra firmamenti huius naturã est deus inhabitare existimetur: nõ excludimus publicã illam de sede dei opinionẽ, ut ei cœlũ cœli thronus sit, sed illam dignã deo habitationẽ in cœlesti Adam suo significatã esse credentes. Etiã hoc ergo cœlũ habitare deus noscẽdus est, per eũ quoq; inhabitãs quos in eo cõstituit esse cœlestes. Oportet aũt eos qui ad dominũ oculos mentis erexerint nõ retorquere eos atq; deflectere. Quia ut in euangelijs dictũ est, nemo retro respiciens & aratrũ tenens aptus est regno cœlorum. Relinquẽtes enim templa, aras, cupiditates, lasciuias, & omne uitiorũ profundum cõuenit indefesso obtutu inuictoq; persistere. Si enim gentes errore suo cæcæ indemutabili pertinacia falsis religionibus detinentur, ita ut reflecti à superstitionibus suis ueri ratione non possint, diuersis dijs ut uocant perseuerãte stulticia seruientes, & si anima peccantium capta uitiorum illecebris deuotissime seruit tanquàm imperanti sibi corpori: quanto nos magis conuenit deum conditorem cœli & terræ cognoscentes, qui ut potens fuerit ex terra inanima animare hominem, ita & potens sit hominẽ, qui iam animatus occiderit, in æternitatis consortium excitare, sine deflexu aliquo ac deuia religione uenerari, neq; quoquàm intentæ fidei pertinaciam deflectere? Et docet propheta hos mentis suæ oculos indemutabili ad deum esse semper obtutu, dicens: Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorũ. Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum donec misereatur nobis.) Exempli comparationẽ propheta posuit, ut sicut in manibus dominorum oculi seruorum

sunt

sunt, ita ad deū fidei suæ oculi intenti sint: quia fidelis seruus ad omnem obedientiam uolūtatis dominicę sollicitus sit, indeflexosq; oculos semper intendat. Sed si de seruis ac dominis corporalibus sermo esset, dictū ita fuerat, oculos seruorū in oculis uel in lingua, uel in cōspectu esse dominorū. Aut nutu enim his iubet aut ore. Sed manus pro operibus frequēter scriptura significat. Sunt aūt qui neq; hominū, neq; dei serui sunt, sed serui sunt peccati, domino dicente: Omnis qui facit peccatū, seruus est peccati. Hi ergo serui harū spiritualiū nequitiarū in cœlestibus in opera corū tanq; in manus dominorū suorū oculis mentis suæ semper intenti sunt, uiciorū in id desiderio atq; admiratione defixi. Sunt aūt hęc diabolica, id est, deorum gentiliū opera, quæ significātur in manibus, uenter, ociū, luxus, libido, superbia, auaritia, ambitio. In hæc ergo uoluptatum quarum dominatui subiacent opera spectantes sensus sui oculis intendunt, quibus dij plures sunt & numerosi domini, prout uniuscuiusq; studium & natura autorē sibi religionis elegerit. Nobis autem unus deus est, non tamen per unionem dei domini nostri Iesu Christi quod deus est abnegantes, sed sequentes legē & propheras & euāgelia & apostolos diuinitatis unitatē in innascibili deo & unigenito deo secundū proprietatē atq; naturā cum fide & ueritate profitemur. Nusq; enim genere plurali, nec deos, neq; dominos sermo propheticus nūcupauit, sed unūquenq; suo ordine. Genesis nāq; ait: Et pluit sulphur & ignē dominus à domino. Et propheta: Vnxit te deus, deus tuus. Et rursū: Dixit dominus domino meo. Et euāgelia: Et uerbū erat apud deū, & deus erat uerbū. Et Apostolus: Vnus deus ex quo omnia, & unus dominus Iesus per quē omnia, & nos in ipsum. Et rursum: Ex quibus Christus qui est super omnia benedictus. Hoc ergo propter dominū dictum est, ut intelligeremus per id quod unus innascibilis deus est, non adimi unigenito deo posse quod deus est. Deus enim uterq; unus est, nō quod unus diuisus in duos sit, aut uterq; ipse sit, ut nuncupatio sola fecerit patrē & filiū, non natura gignendi, sed idcirco deus unus quia neq; duo innascibiles, neq; unigeniti duo, sed unus ex uno, & ambo unum, nō dissimili scilicet aut differenti à se substātia diuinitatis in utroq;. Sequitē deinde: Et sicut oculi ancillæ in manibus dominę suæ.) Tenuit uero eundem propheta ordinē, ut in cōparationis exemplū ancillæ quoq; oculos in manus dominæ esse cōmemoraret intētos, ut in operū potius efficiētias hæc desideria seruorum doceret intenta. Sed cū plures serui pluriū dominorū sint positi in exemplū, quærendū cur ancilla una unius cōmemorata sit dominę. Plures enim serui ut superius diximus, plurimorū sunt dominorū. Nūc ergo una ancilla & una domina, quia natura una est animæ humanæ, sicuti & terrenæ carnis una natura est. Et quia nūc de peccatoribus qui peccati serui sunt, sermo est, hæc ancilla anima carni dominæ suæ dedita est, & per corporaliū uiciorū blādimenta subiecta est, habetq; inferioris sui per illecebrarū fomēta dominatū fructus operū eius inspiciēs. Ergo ut hos seruos & hanc ancillā indemutabiles uitia sua detinēt, ut in his quadā religiosæ stultitiæ suæ intentione persistāt: ita fidē esse oportere, quæ nō temporaria ac mobilis sit, neq; emissis tētationibus defatigetur, sed usq; ad cōsummationē misericordiæ dei immobilis & indemutata pmaneat. Et idcirco ppheta pertinaciā suę spei usq; ad finē accipiēdæ misericordiæ demōstrat, dicēs: Ita oculi nostri ad dominū deū nostrū donec misereatur nobis.) Nō desinit, nō absistit, tradat licet ad tentationē fidei misericordiā suā dominus, quia fides constantē præstare debet fiduciæ suæ expectationē, ut desperatio omnis diffidētiæ confessio sit. Sed propheta nō incertus est misericordiæ dei. Nā oculi eius in eū, quoadusq; misereatur intēti sunt. Intenti aūt adeo, ut intentioni eorum oratio geminata subiecta sit. Ait enim post hæc: Miserere nobis domine, miserere nobis.) Et intentus est, & intentus

orat

orat, ea scilicet perseuerātia, quia uiciorū serui in dominantibus sibi uicijs demo-tant illa certissima bonorū æternorum spe, & perfectæ in se misericordiæ fiducia perseuerat. Sequit̃ uero, ut sæpenumero cognouimus, hanc fidelis̃ spē grauis ini quorum obtrectatio & molesta malignorū infectatio. Iustitiā enim à nobis prædicari iniquus odit, Pudicitiam si laudamus, impudicus offenditur, Execratur in nobis ieiunia ebrietas. At uero cum ad liberalitatem cohortamur, insipientiam nostram auarus accusat. Cum Christum deum prædicamus crucifixum, religionem Iudæus & omnis ex gentibus persecutor exprobrat. Cum iudicium dei expectamus, offenduntur seculi reges, & deum arbitrum uitæ ab unoquoque actæ recusant. Cum resurrectionem annunciamus, mortua cum uicijs suis infideliū corpora contradicunt, fidem quoq; nostram à lege & prophetis & euangelijs & apostolis susceptam omnes hæretici cocum falsitates coarguunt. Cædimur, maledicimur, fugamur, necamur ferro, flammis, profundo, desæuitur in nostram uerecundiam, desæuitur in corpora, dolor nobis est ex iniurijs nostris. Et quia iniuriæ nostræ his qui eas inferunt mors est, dolor nobis ex miseratione pereuntium est. Ideoq; post geminam precationem qua dixerat, miserete nobis domine miserere nobis, adiecit: Quia multum repleti sumus aspernatione, quia multum repleta est anima nostra.) Deo solo aduersum hæc opitulari potente, ut ab aspernatione atque contemptu eximat usque in finem misericordiæ in se semper intentum. Et quia donec sibi deus misereatur intentus est, idcirco gemina oratione misericordiam dei sibi precatur. Quia sit ipse atque anima sua repleta aspernatione, misericordia dei ut diximus, tantum potente in multa aspernatione misereri, neque solum in id potente, sed potente etiam introuersum omnia retorquere, & quandam uicissitudinem præstare patienti. Testis nobis est & pauper in Abrahæ sinu quiescens, & diues perustus in pœna, Illo enim posito in aggestu diuitiarum, ad ianuam eius fame rabidus pauper, ulcerum sanie defluens sederat, canibus ulnera dissoluta lingentibus. Sed hæc erat militia corporis, hæc aduersum seculum pugna: interius tamen anima eius per fidē inuulnerabilis, & ab omne telū uoluptatis ac uicia inuicta, & idcirco ab angelis post carnis dissolutionem beata in Abrahę sinum fertur. Ille uero cui omnis erat uestitus in purpura, cui totius ciuitatis nobilitas graui dominatu subdita famulabatur, cui aëris, terræ, maris copiæ in usum conuiuij congerebantur, uni uentri eius officijs elementorum omnium seruientibus, qui huic pauperi ianuam clauserat, micas de mensa excidentes negauerat, & tanquam contumeliam suam occursum eius exprobrauerat, excedens hoc quo male usus erat corpore, impenetrabili à sanctis chao separatur, omni pœnarum ministerio excipitur, dolet, uexatur, uritur, erorari se ac refrigerari minimo digito requiescens in sinu Abrahę pauperis deprecatur. Cui Abraham respondit: Fili recordare, quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. Fit alterna conuersio, & demutatur lætitia in mœrorem, & mœror in gaudium. Et uideamus an idipsum quod euangelium exposuit, nunc quoq; propheta significet. Ait nanque: Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis.) Post superbas quas commemorauimus infectationes regum, gentium, Iudæorum, hæreticorum, atq; etiam sæpe nostrorum, facta hic quoq; est euangelica conuersio, ut abundantibus sit opprobrium, & superbis aspernatio. Superbia in cōtemptum, & copia mutatur in inopiam. Rursumq; inopia in copiam, & contemptus demutatur in superbiam, propheta utrumque istud per uerba eadē monstrante, cū dicit: Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis. Siue quòd modo opprobriū ferāt qui postea in regno dei abundabunt, quòd & nūc in aspernatione sint, qui postea per fidei confidentiā superbiāt: siue quòd iudicij tempore opprobrium

opprobrium & aspernatio in eos qui nunc in seculo abundēt ac superbiant reuertantur. Paulus in infirmitatibus & in angustijs suis gloriatur, iudicem quoq; eligi potentium ex contemptibilibus ecclesiæ præcepit. Mutuam sibi legem ille & Petrus instituunt, ut meminissent egenorū, eorumq; curam facerent solicite. Minimorū angeli deum quotidie uident, humilis exaltabitur, & optimū sacrificiū deo est cor contritū & humiliatū. Nō ergo abijciamus humilē, non cōtemnamus pauperem, non trāseamus indigentē, ne profundo ab chao separemur, ne refrigerare nos minimo digito suo dedignetur, quia opprobriū abundātibus, et aspernatio superbis sit. Demutabilis est ista conuersio, & digna in bonos ac malos uicissitudo, quam in euangelijs ostendit, dicens: Beati lugentes, quoniam ipsi cōsolabuntur. Et rursum: Vę uobis qui ridetis, quoniam flebitis, ait dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum PSAL. CXXIII.

ATtulit magnum nobis compendium psalmus anterior. Ab eo enim in hunc scanditur. Oculi nanq; mentis nostræ intenti in deum fuerūt usq; ad misericordiæ finem, multis undiq; aspernationibus & opprobrijs circūstantibus. Post quę misericordiam cōsecutos, & de opprobrio in abundantiam, & de aspernatione in superbiā collocatos, quid agere ac loqui nos oporteat propheta demonstrat, dicens: Nisi quòd dominus erat in nobis dicat nunc Israël, nisi quòd dominus erat in nobis. Cū exurgerent homines in nos, fortè uiuos deglutissent nos.) Et quidem sermo ipse talis est, ut intelligatur prophetę esse instructis quid dici à cæteris oporteat. Primum enim res ipsa dicta est, dehinc qualiter sit dicenda mōstratur. Et hic fuit ordo, ut quid agendum, dehinc quatenus agendū esset ostenderetur. Nisi quòd dominus erat in nobis dicat nunc Israël. Dictū est ergo quid dici ab Israël oporteret de Israël. Israël frequenter admonuimus eum existimandū esse, qui deum mentis oculis contemplatus sit. Nunc ergo secundum propheticam doctrinā cognito quid dicere debeat Israel loquitur, nisi quòd dominus erat in nobis. Cum insurgerēt homines in nos, fortè uiuos deglutissent nos. Hoc ergo Israel ille exemplum accipiens à propheta dicit, quia audiuit, nisi quòd dominus erat in nobis, dicat nunc Israël. Non est aūt leue mandatum illud, quod necesse fuit præeunte quodam prophetæ præconio demonstrari. In his nanque rebus quæ difficiles sunt, desideratur exemplum. Omnis enim natura hominum insolens ad res secūdas est, & imbecillitatis suæ immemor inconsulte in prosperis iactans est, quod ab homine doctrina dei erudito abesse oportet. Quis enim relictus est nobis gloriandi locus, recordantibus omnia ex deo esse? Si nos nobis uitam inseruimus, debemus & nobis corporum speciē: si ipsi pluuias æstusq; moderātes, ex nostro esse prouentus fructuum gloriemur: si nō in omnibus opus est dei misericordia, etiā omnia nobis tanq; ex nostro sint uendicemus. Nūquid fortis fortē se gloriabitur, quem corporis ægritudo efficiet infirmum? Nunquid diues in opibus gloriabitur, cui hæc omnia fortè fur, prædo, tyrannus abripiet? Nunquid nobilitas gloriabitur, effecta nonnunq; indigna & miserabilis seruitus? Nunquid sapiens gloriabitur, incertus quid in momento sibi accidat? Sed si quid horum sine molestiæ alicuius interpellatione utimur, delectamur, efferimur. Et si ex aliqua tristicia in gaudiū reuertamur, huius ipsius uix adepti gaudij incapaces ultra sensū humanæ imbecillitatis extollimur, immemores dicti huius: Nō glorieť sapiēs in sapiētia sua, neq; fortis in fortitudine sua, neq; diues in diuicijs suis, sed in eo glorietur, qui gloriať intelligere se & cognoscere quoniam ego sum dominus. Ergo nos de cōsuetudinis nostrę uitio insolētes quodam prescripto cōfessionis ꝓpheta formauit, & ad honorē deo reddendū, & in eo glo-

riandum

riandũ exemplo ammonitionis edocuit, dicens: Nisi quòd dominus erat in nobis dicat nũc Israël. Audistis igitur à propheta quę dicere nos oportet, dicamus & nos nisi quòd dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, fortè uiuos deglutissent nos.) Perpessi nanq; hominum insectationes, regum impias constitutiones, conciliatorum illecebrosas adhortationes: cum in fide maneamus, cum in timore dei resideamus, cum in spe bonorum æternorum immoremur, adiuti dei misericordia scientes fidelem eum, qui dixit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Ad hunc habitantem in nobis gaudia nostra referamus, huic si quid in nobis est debeamus, à Paulo beato docti, nihil nostrum existimandum, dicẽte: Quid autem habes, quod nõ accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? A sancto uero Iacob patriarcha modestiam referendæ gratiæ cognoscentes, cum dicit: Deus qui nutriuit me à iuuentute mea, & angelus eruens me ex omnibus malis. Nõ est aũt in usu hominũ, ut uiuos alios uorent, neque usq; ad carnes glutiendas odia procedunt. Sed neq; nunc de eruto à morte corpore gaudium est, sed de anima à peccato conseruata, atq; à peccatorum consortio liberata. Idcirco ait, forsitan uiuos deglutiendos fuisse, scilicet in corpore adhuc positos, à morte peruasos, atq; à peccato comestos. Hæc uiuorum mors est, uiuere luxui, somno, sacrilegijs, adulterijs, cædibus. Deo ergo gratiæ agendæ sunt manenti in nobis, quòd per fidem eius doctrinamq; uiuentes non deglutimur ab istis. Fit ergo hic in gratulatione ordo, qui est in iniquitatibus. Nanq; ab insurgentibus primum aduersus nos deglutiti non erimus: sed ne postea quidem irascentibus eorum animis ab aqua domino protegente absorbemur. Ait enim: In eo, cum irasceretur animus eorum aduersus nos, forsitan aqua absorbuisset nos.) Sed quid hoc est? animi hominũ irascuntur, & aqua nos absorbet? Nunquid ad motus mentium incitatarum ultrices aquæ assistunt, aut animales sunt ut absorbeant? Enecari aqua qui demersi sunt possunt: absorbere autem id quod inanimale est non potest: quærendum ergo nobis est, quid hic intelligi oporteat. Et meminisse eorum locorum necessarium est, in quibus aquæ facta sit mentio. Et quidem in exordio libri Genesis ita scriptum est: Et spiritus dei ferebatur super aquas. Et rursum: Tenebræ erant super faciem abyssi. Et iterũ: Dixit deus: Fiat firmamentũ in medio aquæ, & sit diuidens inter aquam quę est sub firmamẽto, & inter aquã quæ est super firmamentũ. Et rursum: Aqua quę sup coelos est, laudet nomen domini. Et rursũ: Viderũt te aquę deus, uiderũt & timuerũt. Ergo quia lex spiritalis est, & fides historię nõ periclitaẽ, si rebus effectis inesse connexã sibi extrinsecus significantiã existimemus, uidemus & aquas esse super quas sit spiritus dei, & aquas esse quæ super coelos sint, esse & quæ in terris sint, & aquas esse quæ laudẽt, & aquas esse quę timeãt. Per quas recte significari nationes intelligemus, in qbus sint spirituales, sint tenebrosæ, sint coelestes, sint terrestres, sint gloriosum aduentũ domini laudaturæ, sint & timẽtes. Hæ ergo sunt trepidę, terrenæ, tenebrosæ, absorbere nos uolẽtes animis cõcitatis in ira, & toto diabolici furoris impetu cõmotis, tanq; maximę hyemis tẽpestates torrentibus, & p præceps ruẽtibus. Atq; ita in ordine cõfessionis nostræ ad dominũ adiecit propheta: Torrentẽ pertrãsiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquã immensam.) Ecce diaboli & suorum irruentes impetus, & ex turbidis moribus concitatos furentesq; procursus, tempestates temporarię torrentes. Sed hæc intolerabilis aqua animam non transit, in qua deus habitat. Intolerabilis autem est deo uacuis. His autem in quibus deus est, torrens repentinus est, post paululum uero ad transeundi facultatem aridus & exhaustus. Atque ut nullus hic de aquis sensus esset, consequitur: Benedictus dominus, qui non dedit

nos in captionem dentibus eorum.) Et qui sunt torrentium dentes? Sunt plane ad laniandum apprehendendumq; uehementes, ira, cupiditas, lasciuia, odium, gula, auaritia. Hi sunt dentes mali & tenaces. Per hæc enim in nos captos laniatosq; dominantur, dum uinorum suorum aut ministros aut consortes esse nos faciunt. quibus nō carnes nostræ, sed animæ, nisi deus in nobis esset, manderētur. Ait enī:

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantium.) Laqueos qui uenantur occultæ & fallentes prætendunt, aut absconsos uallibus, aut herbis contectos, aut cibis obliteratos, nubibus concolores. Et hæc quidē ad bestias atq; aues cæteras, nobis uero aduersus animam hæc parantur. Est enim nobis laqueus ocium, pecunia, ambitio, lasciuia. Hæc prætenduntur, hæc blandiuntur, hæc fallunt: sed ab his omnibus uoluntas nostra est refrenanda. Omnibus enim hi laquei prætenti sunt, sicut scriptum est: Non enim iniuste in terram prætenduntur retia auibus: perfecta enim gloria est, ab his laqueis qui prætēsi sunt euolare. Deniq; psalmus ita dicit: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenatorū. Non utiq; uenantium, sed eorū quibus in uenatione tensi sunt laquei. Non enim cum quis in laqueum inciderit, tunc fiet peccator: sed cum omnibus tendantur, ille tantum qui iam sit peccator in laqueo est, sicut scriptū est: Oculus meretricis, laqueus est peccatoris. Ergo à peccatis omnibus abstinendum est, ne incidamus in laqueum. Spirituales enim sumus, & euolamus ut passeres. Passer auis domestica, & ædificiorum incola, non momentanea, non temporaria, sed sine demutatione ulla aut temporis obseruatione consistens. Nos ergo sine uicissitudine temporum ecclesiam incolentes, abstineamus à peccatis, ut à laqueis euolemus. Laqueus enim per deum in nos habitantem conteritur, quia ita sequitur: Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Adiutorium nostrū in nomine domini, qui fecit cœlum & terram.) Hoc adiutorio laqueus conteritur, hoc adiutorio liberamur in nomine domini, qui fecit cœlū & terram, quod est scilicet super omne nomen, in quo omne genu flectitur, cœlestium, terrestriū & infernorū, & omnis lingua cōfitebitur, quia dn̄s Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorū. Amē.

Canticum graduum. Psalmus CXXIIII

Vi confidunt in domino sicut mons Sion.) Faciunt nobis plerique obscuritatem, uolentes scripturas propheticas solo aurium iudicio æstimare, & non aliud in his intelligere, quàm quod sub singulis rerum quarumcunq; uocabulis audiatur. Quod cum uolunt, neq; nobis quod intelligamus relinquunt, neq; prophetas nō dico cœlestia, sed ne terrena quidem rationabiliter dixisse constituunt. Quid enim aut à nobis congrue tractabitur, aut ab illis recte dictum existimabitur, cum aquas laudātes, uidentes, timentes & plaudentes manibus audiemus, nisi ex autoribus scripturarum earundē sub aquarū nomine aliud significari quod alterius sit generis monstremus? Id scilicet quod sit uiuum ac sentiens, & ad rei uniuscuiusq; iudiciū suo se motu sensuq; semper mouens, quod esse homo intelligitur laudans, uidens, timens, plaudens, iudicans. Nec enim humanæ affectionis genera in aquis esse sermo pheticus ædidit, quorum quia in aquas natura non conuenit, nec propheta de aquis dixerit, nec nos de aquis dictum intelligamus. Hæc propter ea quæ in præsenti psalmo sunt retractari conuenit, quæ talia sunt: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem, montes in circuitu eius.) Nomen montis Sion, & habitano in Hierusalem, & montes circum eam, si nullam interioris intelligentiæ habent causam, inanis est psalmus, & mēdax propheta, in quo spiritus sanctus loquutus esse credat. Est enim mons

Sion ciuitati Hierusalem imminens, est eadem ciuitas, circa quã extrinsecus plures sunt montes. Qui ergo confidit in domino, quem profectum habebit, ut sit sicuti mons Sion? Ex rationabili homine fieri saxum, arborem, cespitem, & de natura animali in naturã inanimalem referri? Iam uero quomodo fidelis hic sermo sit, non commouendum eum in æternum, qui habitat in Hierusalem? Nunquid Hierusalem ipsa sanctificationẽ habitãtibus afferebat, ut habitatio eius firmitas esset æterna, cum illic sacrilegia, cædes prophetarum, iudicium mortis in deum, fuga apostolorum, crucis scandalum sit? Habitantes autem in ea quoties captiui, quoties perempti? Ad ultimum urbs ipsa funditus diruta est, & qui uastationi eius residui erant, iam capti atq; dispersi sunt, propheta hoc impietatis eius excidium ita antea nunciante: Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni crematæ, regionẽ uestram in conspectu uestro exteri comedent, & desolata & subuersa à populis extraneis derelinquetur filia Sion, ut tabernaculũ in uinea, & sicut casa custodiaria in cucumerario. Iam ergo inanis est sermo, inanis est prophetia quæ addiderit:

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc & usq; in seculum.) Hierusalem euersa est, populi eius extincti sunt, reliquiæ eius dissiparæ sunt, hodie in ea non habitat non sacerdos, non propheta, non princeps, sed ipsa obtrita, deserta, sine fructu est. Et quomodo habitator eius non commouebitur in æternum? & dominus in circuitu populi eius ex hoc usq; in seculum? Ergo non potest de ea prophetatum uideri, à qua prophetiæ ueritas dissidebit. Sequens igitur est, ut quæramus in quos dictorum ratio conueniat. Et quidem primum animaduertendum est, non alterius montis q̃ Sion factam mentionem. Legimus enim montem esse domini & Choreb, usq; ad quem primum Moses cum mulia obisset, accessit. Esse & montem domini Sina, in quo populo lex scripta sit. Est & Sion mons supereminens Hierusalem, sed quia in hunc montem prophetię nullus est fructus, uidendum est quid in monte intelligi oporteat, & habemus optimum intelligentiæ ducem Esaiam. Nam cum superius montem domini excelsum significasset, ad quem gentes uenturæ essent ait: Propter hoc sic dicit dominus. Ecce mitto in fundamenta Sion lapidem præclarũ, electum, angularem, preciosum in fundamenta eius, & qui credit in eum, non confundetur. Et non ambiguum est Apostolum fundamentum Christi significasse, per quod beata illa dominici corporis ecclesia, cuius fundamentũ est Christus, significari uidet̃ in montem, quam idem Apostolus & Hierusalem nuncupat, dicens: Quæ nunc est Hierusalem, & seruit cum filijs suis. Ea autem quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Habemus ergo montẽ Sion domini, habemus & ciuitatem dei Hierusalem. Et nominis Sion interpretatio est speculatio. Sic ergo montẽ domini in Daniele accipimus ex monte in lapidem, & rursum ex lapide in montem: exinaniuit enim se in forma dei constitutus, & formam serui accepit, & per passionem suam mũdo cum superstitionibus suis terroribusq; prostrato, in gloria dei patris est, & deus super omnia est propter infirmitatem carnis ex monte in lapidem exinanitus, propter gloriam passionis ex lapide rursum effectus in montem, mons supereminens & excelsus, in quo ipsi nosmetipsos per assumptionem carnis nostræ corporisq; speculamur. In eo enim sumus resurrectio in resurrectione nostri, in eo nobis est corporis contemplatione speculatio. Est enim Sion mons. Loquitur interpretationẽ hanc Hebraica lingua, qua dictũ est, mons Sion mons speculationis est. Loquatur & Paulus & dicat: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Vnde & saluatorem nostrum expectamus dominum Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conformatũ corpori gloriæ suæ. Dicat & rursum: Et cum essemus mortui peccatis, uiuificauit nos simul cum Christo, &

coexcitauit

coexcitauit & collocauit in cœlestibus. Dicat & euangelium: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Dicat ergo nunc & propheta: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non cõmouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem. Sequamur Apostolum, sequamur euangelium, sequamur prophetam. Confidamus in domino, ut conformes corporis gloriæ dei simus. Habitemus nunc ecclesiam cœlestem Hierusalem, ut non moueamur in ęternum. In hac enim habitãtes, habitabimus & in illa, quia hęc illius forma est. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Et nunc uidemus per speculũ in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Sed & hæc cœlestis, & illa cœlestis, & hæc Hierusalem, illa quidem ecclesia angelorum multitudine frequentium. Sed est ecclesia primitiuorum, & est ecclesia spirituum in domino fundatorum. Fundandi ergo sumus in spiritu, & in hac habitantibus standum est, nõ discurrendum, sicuti Mosi dictum est: Tu autem hic mecum sta. Non simus procursibus uagi, neq; uijs incerti, neq; inanis doctrinæ uento euolantes. In æternum enim manendũ est, si sine commotione steterimus. Sed neq; desunt stare uolẽtibus sanctorum custodiæ, neq; angelorum munitiones. Dicitur enim: Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc & usq; in seculum. Hos ergo secundum superiora exempla montes esse existimabimus, humilitatem terræ excedẽtes, firmos & excelsos & immobiles. Cum enim & montem significari ecclesiam, id est, dominum in corpore legimus, & inuenimus mõtes dei exultare atq; lætari (Scriptum est enim: Montes exultauerunt ut arietes) quomodo possumus montes non eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam gloriosi iam in dei rebus exultant? Ac ne leue præsidium in apostolis, uel patriarchis ac prophetis, uel potius in angelis, qui ecclesiam quadã custodia circumsepiant, crederemus, adiectum est: Et dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc & usq; in seculũ. Sed fortè apostolorum uel angelorum custodia sufficiẽs existimetur: uerum id quidem est, sed & Mosen audiamus. Nanq; cum ei dominus dixisset: Ecce angelus meus antecedet te, & ille respondit: Nisi tu mecum ambulaturus es, ne me expellas hinc. Bonum quidem præsidium angeli, sed melius domini. Multis anima nostra laqueis appetitur, multis aduersus nos armis dimicatur. Non terra, nõ maria, non aer à fidei nostræ periculo uacant. Rapiũt oculos nostros raræ incogniti maris gemmæ, occupat animã terræ aurum, totis nos mortis nostræ illecebris spirituales nequitiæ & aeris huius uirtutes circumuolant, per uitæ præsentis molestias, per alienæ uoluntatis mores atq; lasciuiã insidiantes ut irascamur, ut oderimus, ut amemus, undiq; expectamur & appetimur. Sciens ergo dominus nõ aduersus carnem & sanguinem nobis pugnam esse, sed aduersus mundi huius potentes & nequitias spirituales, ait euangelia consummans: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Adest enim, & cum fideliter inuocatur, per naturam suam præsens est. Spiritus nanq; est omnia penetrans & continens. Non enim secundum nos corporalis est, ut cum alicubi adsit, absit aliunde, sed uirtute præsenti, & se quacunq; est porrigenti. Cum replente omnia eius spiritu in omnibus sit, tamen ei qui in eum credit adsistit. Nam & tribus uel duobus in nomine suo congregatis erit præsens, & in circuitu omnis populi sui ex hoc & usq; in seculum. Sed quid sibi uult, esse eum in circuitu populi sui ex hoc & usq; in seculum: Quia non relinquet uirgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.) In uirga potestatem intelligi conuenit, insigne enim potestatis est. Virgam accepit Moses, qua posset omnia. Fuit & uirga Aaron, sed fuit & uirga Pharaonis, fuit & uirga Nabuchodonosor. Ergo in circuitu nos dominus custodit, ne super sortem nostram peccatorum uirga

derelinquatur. Veniunt quidem tribulationes, sed non permanebũt: ueniunt persecutiones, sed nõ persistent. Multi redigere libertatem fidei nostræ in captiuitatem uolunt, sed confessioni nostræ quam in Christo habemus, nemo dominatur. Non enim super sortem nostram peccatoris uirga derelinquitur. Dominus namque in circuitu populi sui est in æternum, ne uicti & fatigati uirgæ imperio ad iniquitatem extẽdamus manus nostras. Sed uirga cum inciderit, auferetur: & peccator cum incubuerit, non derelinquetur. Breue est quicquid patiemur ab aduersarijs dei: & habet uictoriæ præmium, licet non habeat prælij longi laborem. Dominus adest, etiam si uis aliqua cõpellit. Abstineamus manus nostras ab iniquitatibus. Non extendamus opera nostra in peccata, quia domino in circuitu nobis constituto, uirga peccatoris nõ derelinquetur ut maneat. Postque cõuersio sit prophetæ, retributionem à domino et qui ab iniquitate manus abstinuerit imprecantis.

Bene fac domine bonis & rectis corde.) Probitatem & facti & uoluntatis in utroque significans. Multis enim uel propter hominũ fauorem, uel propter periculum & metum facti opus bonum est. Verum nisi ex uoluntate boni simus, etiam si hominibus boni uidebimur, tamen deo boni non sumus: quia perfecta bonitas in recti cordis consistit affectu. Retributio autem ut bonis adest, ita & malis non abest. Nam sequitur: Declinantes autẽ ad obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem.) Et hic quoque duplicis significantiæ sermo est, declinantium ad obligationes, & operantium iniquitates. Qui declinant, ex alio in aliud declinant, id est, ex bonis operibus recti cordis in obligationes. Et quas esse obligationes existimabimus? Eas nempe, quas solui monuit propheta, dicens: Non tale ieiunium elegit dominus, sed solue omne uinculũ, nodum iniquitatis dissolue, obligationes uehementium commutationum. Si quis ergo se à præceptis dei declinans, his obligationibus colligauerit, adducetur cum operantibus iniquitatem, in eandem scilicet sententiæ pœnam transgressor & iniquus futurus. Qui enim operatur iniquitatem, ab obseruatione legis alienus est: qui autem declinat ex lege, legem in qua mansit ante, transgreditur. Non declinandum igitur ad obligationes est, neque libertas nostra est nexibus seculi & mundialium negociorum uinculis inserenda. Nouit beatus Paulus hãc libertatis solutionem, qui dicit: Solutus es ab uxore, noli quærere ligationem. Et hoc non de criminoso uinculo necessariæ ligationis sensit. Cæterum sunt alia uincula, quæ fidem nostram impediunt & obligant, sibique connectunt: maxime augendæ pecuniæ labor, & negociandi insyncerus profectus. Hæc enim ita obligant peccatis, sacramẽtis, commercijs, ut sibi nos captos seruosque detineant. Ab his ergo mens, uoluntas, studium soluendum est, quia declinantes ad obligationes unà adducentur cum operantibus iniquitatem. Erit autem Israel pacificus, non derelicta super se uirga peccatoris, sed in fide perfecta, ac spe æterna manens, audiet pro portione sibi dici: Pax super Israel. Ille est enim pax nostra, qui fecit utraque unum, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Solœcismus — *εἰς τὰς στραγγαλιὰς*

Canticum graduum. Psalmus CXXV

IN conuertendo dominus captiuitatẽ Sion &c.) Nisi essent in psalmis quædam tales prophetiæ, ut in res atque homines eorum temporum, quibus scripta sunt, non conuenirent, profecto audirent multi nihil in psalmis spiritaliter dictum existimare, putarentque nos quasdam cõmentitias assertiones, & ementitas interpretationes inquirere, quibus uideremur altius nescio quid ac profundius cæterorum sensu intellexisse, perinde quasi nos sensui nostro ea quæ scripta sunt, coaptemus, & nõ magis ex his

ex his quæ scripta sunt, sensum legentis & solicitæ intelligẽtiæ cõsequamur. Scriptura enim legis manet, atq; est anterioribus q̃ adesset dominus in carne temporibus, cõsummata à prophetis, adita à Iudęis, pertractata à regibus, suscepta à gentibus, sed intellecta & probata à Christianis. Hoc fortè insolẽs existimetur. Planè insolens est, si nobis hanc gloriã præsumimus, si tantũ infirmitati nostræ licere uolumus, ut tantis temporibus abstrusa, tantis humani generis obscura ætatibus, in quibus intelligẽdis frustra reges laborauerint, ipsi doctores & magistri legis errauerint, nos stulti seculo, & purgamenta mundi, & deliramenta sapientibus, de eorum intelligentia gloriemur. Sed tamen intelligimus, quia nõ mendax est qui dicit: Petite & dabitur uobis, quęrite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Et scriptum est: Quia qui dixit, quoniã oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi, & prophetis, & in psalmis de me: tũc aperuit illis sensum, ut intelligerẽt scripturas, & dixit illis: Quoniam sic scriptũ est, Christũ pati, & resurgere ex mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitentiã & remissionem peccatorum in omnes gentes. Nõ ergo ex nobis est quod intelligimus, sed ex eo, qui quæ innoscibilia erant fecit intelligi. Itaq; ab eo speranda intelligẽtia est, qui & pulsantibus aperiet, & quærentibus demonstrabit, & petentibus nõ negabit. Nam quomodo intelligi poterit hic psalmus, cum à rerum gestarũ historia dissonet? Nusq; enim captiuitas populi huius, quæ usq; ad Dauid tempora scribitur, sed longe postea q̃ Salomon filius eius regnũ obtinuit, seruiuit captus Israel Assyrijs, dehinc Iuda Babylonijs. Quomodo ergo Dauid in eodẽ psalmo tanq; captus orat? Aut quomodo auersa à se captiuitate lętatur? dicens: In cõuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletũ est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicẽt inter gentes, magnificauit dominus facere cum illis.) Quanq; autẽ religiosum sit, existimare futuræ captiuitatis demutationem secundã prophetiæ scientiã prænunciatã fuisse, & ea quæ indubitate essent gerenda per fidem gerendorũ commemorasse pro gestis, tamen dictorum uerborumq; uirtus eius reditus gratulationẽ, qui post captiuitatem Babylonię indultus est, nunc nos intelligere nõ patitur: cum præsertim eundem reditũ grauior postea sit cõsecuta captiuitas, & indignũ sit propheta, tanq; ignorantẽ, amoto omni captiuitatis opprobrio gratulari, cum indemutabili rursus opprobrio captiuitas iterata successerit. Est autẽ nunc omnis in psalmo, sicuti singularũ rerum expositione monstrabimus, ex captiuitate uitiorũ in libertatem cognitionis dei redeuntis animæ gratulatio. Et quidẽ grauis est captiuitas corporalis, quæ iure libertatis amisso, uictorũ dominatui subditur, & seruiũt tum quidem corpora, sed nequaq; capitur fidelis animæ libertas. Testes sunt mihi tres pueri inter flammas cantantes: testis Daniel in fame leonũ, prophetę prandio saturatus: testis Eleazar inter iura dominorum, patrijs suis legibus liber: testes cum matre sua martyres septẽ, deo gratias inter nouá mortis tormẽta referentes. At uero quanto infelicior est animæ captiuitas? Si auaritia cœperit, per corpus latrocinatur ac grassatur: si libido uicerit, cõmunicat cum corporis seruitute: si luxus, ira, odium, temeritas, ebrietas, inuidia subegerit, his imperãtibus sibi dominis, & anima, & corpus in cõmune famulantur, atq; ita captiuitatẽ animæ & corporis sequitur captiuitas. Cæterũ conditionem corporis religiosæ animæ generositas despicit. Officiũ quidem durũ, tamen homini non omnino miserabile, quia seruitur à feris. At uero animæ captiuitas q̃ infelix est? Auarus cariturus semetipso, carere timet pecunia, negociosus, tristis, anxius, sine requie ulla, damni metu semper detinetur: honestatis immemor est, amicitiarũ inobseruans, humanitatis fugax, religionẽ nescit, bonitatẽ omnino odit. At uero cui libido domina est, in quo cœno dedecoris uolutatur? Pendet ad

occasiones adulteriorum, anxius circa lasciuiæ suæ feruorem, oculis, mente, corpore totus in scortis est. Videns quotidie atq; audiens humanas in adulteros leges, adulteriũ in ipso foro cogitat: quod agit timet, & quod timet nõ fugit. Quid uero infelicius ebrietatis dominatu? Ventri ultra capacitatẽ infundere, sensui rationem adimere, non loqui, non meminisse, non stare, & mortem quandã naturæ incolumi imperare? q; dedecorosus autem est furentiũ motus, temeritatis impetus, odiorum stimulus, liuoris anxietas? Quanta ergo perturbatio eorũ est, quanta calamitas, qui supra memoratis malis seruiunt? Verũ si cognita sapientiæ doctrina, & dei prædicatione, & remissione uniuersorũ horum peccatorum & resurrectione corporum, & æternitatis consortio, & regno cœlesti à dominatibus superioribus de auaritia ad munificentiã transeamus, de libidinibus ad continentiam migremus, de ebrietate ad ieiunia reuertamur, de furoris temeritate, odio, liuore ad placabilitatem, rationem, misericordiã, benignitatem euolemus, discentes hæc omnia à lege & prophetis & euãgelijs, & apostolis, & cantãtes ex lege: Dominus conterens bella, dominus nomen est illi, cognoscentes à propheta: Ego sum qui feci cœlum & terram ex nihilo, credentes ab euangelio: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbũ, pronunciantes ab Apostolo: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus uniuersæ creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra. Et cum gentes conuersionem nostram ex uitijs in uirtutes, ex ignorantia dei in cõfessionem eius effectam admirabuntur, tunc psalmi prophetiã nobis intelligi posse testabimur, dicentes: Dum auertit dominus captiuitatẽ Sion, facti sumus sicut cõsolati. Tunc repletũ est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum illis.) Auertit enim dominus captiuitatem nostrã per remissionem peccatorum. A dominatu enim uitiorum animam liberauit, anteriora delicta nõ reputans, & nos in uitam nouam renouans, & in nouum hominem reformans, constituens nos in corpore carnis suæ. Ipse est enim ecclesia per sacramentum corporis sui in se uniuersam eam continens. Non erat Sion anteq; liberaretur, sed Sion est quæ liberata est. Nomen cum libertate cõuenit. Neq; enim manentis, sed auersæ captiuitatis hoc nomen est. Quod uero ait, facti sumus tanquã cõsolati, meminit & Apostolus interim tanquam consolatũ esse se, dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et qui nunc pro parte scit, & pro parte prophetat, & qui scit repositã nobis esse Hierusalẽ in cœlo, & cum dicit, dissolui melius esse, & cum Christo manere. Sumus nunc quidẽ consolati, quia dominus ait: Mittet uobis pater & aliũ cõsolatorem. Cum dicit aliũ, superesse se docet. Superest enim: Expectat nanq; omnis creatura reuelationem filiorũ dei. Reuelatio illa,

Solœcismus

cõsummata consolatio est. Cęterũ nunc tanq; consolatione ipsa interim nõ carentes, licet sit cõsummationis suę nobis residua perfectio. Repletur enim gaudio os nostrũ, & lingua nostra exultatione. Non enim sufficientia sunt ad reddẽdas deo laudes linguæ nostræ atq; oris officia. Mutauimus crimina in innocentiam, uitia in uirtutes, ignorantiã in cognitionem, interitũ in immortalitatẽ. Et hoc à dei gratia faciente, pœnitendorũ finem, & nouorum bonorũ initia reddẽte. Quod enim optabilius nobis est tempus? quo adulterabamus, an quo maluissemus uirgines fuisse? Quo ebrij eramus, an quo ieiunijs lætamur? Quo pecuniæ seruiebamus, an quo pecunię nostrę benignitatis est usus? Quo dęmonia adorabamus, an quo pecunijs imperamus? Quo placere seculo gestiebamus, an quo seculũ uincimus? Quo deum nesciebamus, an quo hæredes deo præparamur? Hanc spei nostræ fidem gentes contemplantes, dicunt: Magnificauit dominus facere cum illis. Hanc in uirtutes uitiorum demutationem cõtuentes, dei in nos magnificentiam admirantur

rantur. Id ipsum etiam ex sensu adeptæ huius beatitudinis nos quoq; confitemur in oris gaudio, & linguæ exultatione: Magnificauit dominus facere nobiscum, fa cti sumus lætantes. Lætamur enim de profundo ac miserabili cœno nunc ablutos nos fuisse, & nouos ex omnibus uitæ anterioris uitijs cõstitisse. Et quia propheta futuræ spei gaudia loquebatur, licet secundum scripturæ consuetudinẽ tanquam de præteritis gratularetur, tamen per consequentẽ precem non sui tẽporis res has esse declarat, dicens: Conuerte domine captiuitatẽ nostram.) Si fuit tanquam consolatus cũ auersa est captiuitas, quomodo nunc ut ea à se auertatur orat? Sed in superioribus propheticæ scientiæ fuit sermo futurorũ gaudia tanquã de præte rito nunciantis, nunc autem de auertendis communis oratio, cui se propheta tan quam & ipse captus admiscet, tanquã adhuc in hisdem se esse cognoscat. Scriptũ est enim: Iustus in principio sermonis sui ipse sibi accusator est. Et rursum: Confite re primũ peccata tua, ut iustificeris. Et: Beati qui lugent, quia ipse consolabuntur. Scit quidem propheta se liberũ, sed tanquam captus deo subditus est, siue per pro priæ cõfessionis disciplinã: quia ubi peccati confessio est, ibi & iustificatio à deo est, quod in publicano & pharisæo dominus testatus est, cum Pharisæus iustum se gloriatus est, publicanus uero pro peccatis orasset. Ait enim: Amẽ dico uobis, quoniã magis iustificatus est publicanus quàm Pharisæus. Siue ergo ob id pro pheta cõuerti captiuitatem cõmunem precatur, seu quòd populum omnem à pec catis captum sciebat, & sicut, cum Apostolo, membro uni corpus omne compari tur, ita & populo & captiuo à peccatis propheta concaptus est, sed tamen orare pro captiuitate sua bonum sibi esse demonstrat, dicens: Qui seminat in lachry mis, in gaudio metet. Euntes ibant & flebant mittentes semina sua. Venientes au tem uenient in exultatione portãtes manipulos suos.) Quis hic ad Iudæos sermo est, ut eorũ in hoc psalmo uideat prophetata captiuitas? Quę uero ad cõmunem humani generis consuetudinem ratio est? Quis enim unquam ferens fleuit? Aut nunquid huius lamentabilis sationis Iudæis usus ex lege est? Nequaquam igitur istud scriptum usquã aut gestum est, sed est prophetia superioribus dictis cõnexa. Duas autem esse sationes sanctus Apostolus docuit, carnis & spiritus, demonstra tis & enumeratis seminibus sationis utriusq;, cũ caro adulteria, ueneficia, comes sationes, ebrietatẽ, auariciam, idololatriã, & cætera his similia fereret: spiritus ue ro pacem, gaudium, continentiã, charitatem, sobrietatem, mansuetudinẽ, & quæ sunt his consequentia seminaret, & sata sua unoquoq; messuro. Cum igitur opti mum deo sacrificiũ sit cor contribulatum, & beati sint lugentes, quoniam ipsi con solabuntur, & unusquisq; quę seuerit metet, operũ suorum fructus in iudiciũ tan quam manipulos laturus, seminandum nobis est cum cõfessione peccatorũ, cum luctu corporalis infirmitatis, cum lamẽtatione ac dolore cõscientiæ nostræ, quod nequaq; possimus digne dei præcepta secundum propositũ uoluntatis explere. Tũc quæ in lachrymis seuerimus, metemus in gaudio: eũteśq; flentes, cum exul tatione ueniemus, repleti fructibus nostris, & manipulis elaborate à nobis messis onerati, consolari per Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psalmus CXXVI

Nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædi ficant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, inuanum uigilauit qui custodiet &c.) Ratio & temporum & prophetiæ intentam ad hiberi ad præsentem psalmum cognitionis postulat diligentiam, ne fortè nos ad inanem intelligentiam absoluta quædam uerborũ spe cies & ipse ille gestorum corporaliũ ordo solicitet, maxime cum plures interiores

causas doctrinæ propheticæ nescientes, sensu Iudaico præteritorũ temporum prophetiam contineri in his graduũ canticis opinentur, ut ea captiuitas Hierusalem prænunciata sit, quæ sub Hieremiæ diebus acciderit, & eiusdem rursus depulsæ ciuitatis gratulationem profiteatur, sitq; eorum quæ psalmis his enunciantur, aut seruitutis dolor, aut reditus lætitia. Non improbamus hunc sensum, neq; eorum intelligentiam coarguimus. Dignum est enim, ut miserabilem populi casum, & impietatis eius debitam pœnam, & post longæ seruitutis sufficientẽ peccatis grauibus satisfactionem, & misericordem in eos indulto reditu uoluntatẽ, secundum prophetiæ scientiam prophetæ spiritus præloquatur. Verum cum captiuitatis illius reditum grauior sit & irremissa captiuitas consecuta, & ædificationem ciuitatis receptæ miserabilis maneat & non demutanda uastatio, sciantq; & spiritalis reditus gloriam Israel reliquo reseruari, & cœlestis ac sanctæ Hierusalem ædificationem usq; ad beati ac dominici regni tempora comparari, maximeq; cum spes illorum dierum atq; res omnium horum psalmorum uirtutes & genera testentur, non intelligo cur tantum de caducis ac demutabilibus malis, ac nõ etiam de æternis esse uelint prophetiæ dolorem, & temporalium magis gaudiorum, & eorum quæ grauissime postea demutaturæ essent calamitates, potius quàm indemutabilium & æternorum intelligant demonstrarã esse lætitiam: cum magnificentia prophetica magis dignum sit beata & æterna & cœlestia prædicasse. Quanquam igitur psalmi superiores captiuitatem non corporalem tantum & terrenam, sed sicuti libertatem non caducam, non præsentem, non secularem in se demonstrati sunt continere, tamen etiam hic quoq; psalmus nihil in se terrenum, nihil humile, nihil præteritis temporibus conueniens intelligitur esse complexus, sed secundum propheticam & apostolicam atq; euangelicam autoritatem eas spes omnes prænunciare, in quas se patriarcharum desiderium, sanctorum expectatio, apostolorum fides, martyrum confessio, & omnium credentium cursus extendit, id est, in sancta tempora: in æternæ ciuitatis incolatum atq; cœtum, in regni dominici beatitudinem, in spiritualis libertatis nouam gloriam, in consortium diuinæ æternitatis & regni. Atq; ut id absolutius intelligatur, ipsas uerborũ uirtutes proprietatesq; tractemus. Nisi dominus ædificauerit sibi domum, in uanum laborauerũt qui ædificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilauerũt qui custodiunt eam. In uanum est uobis ante lucem surgere.) Volunt plures sanctum Salomonem ædificationi ciuitatis & templi studentem in eo ipso molitionis suæ tempore euersionem ciuitatis & templi quod condiderit prophetasse, quia & titulus antelatus autorem eum psalmi huius esse demõstret. Magnis enim uiribus & totis sui regni opibus magnum aliquid & deo dignum efficere tentabat. Nam usq; ad centum quinquaginta milia uirorum, sicuti scriptum est, in diuersos ædificationis usus ac ministeria occupabantur. Et quanquam instituta à se consuetudine perfectis omnibus maxima custodia ciuitatis & templi solicitudo esset adhibenda, tamen cum ignoraret inanem tanti laboris operationẽ futuram, ciuitatem eandem à Babylonijs ob peccata populi diruendã, ista dixisse: Nisi dominus ædificauerit sibi domum, incassum laborauerunt ædificantes eam. Putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captiuitatem populi Dario rege reditum impertiente, & ædificata rursum per Zorobabel & Iosedech ciuitas fuit. Quorũ inopẽ sensum ipsa illa posset cõsummatio ædificationis arguere Nam per Aggeũ prophetã ita ad hos eosdẽ instauratores Hierusalẽ dominus est loquutus: Adhuc ego semel & ego mouebo cœlũ & terram, & mare & aridam, & subuertam sedes regum. Psalmi ergo uirtus nõ in tempora tantum Salomonis, sed etiã in Aggei intelligẽda est cõuenire. Aedificationis enim utriusq;

labor

labor inanis est. Aedificata nanque per Zorobabel ciuitas, solum hodie ex se cõflagrationis suæ cinerem, & deformium ruinarum præbet fœditatem. Et has sedes regum, quas se ædificatores ad regni æterni gloriam instaurare arbitrabantur, uastatio iterata subuertit, sede adhuc etiam cæterorum subuertenda regnorum. Bene autẽ inania humani operis propheta esse opera prophetauit. Scit inutiles esse humanarum custodiarum uigilias, scit incassum esse consurgentium matutinas solicitudines. Ciuitas & à se instituta, & ab alijs restituta, iam nulla est. Non profecit ædificatio uel prima, uel consequens. Et rectè ille ipse euertendæ ciuitatis propheta est, qui autor fuerat extruendæ. A deo ergo domus est ædificanda, quæ maneat: quia nisi quæ à domino ædificata sit, non manebit. A deo ciuitas custodienda ne pereat: quia nisi à deo custodita sit ciuitas, diruetur. Et primum quæ domus dei sit, intelligamus, ut per id cognoscamus, quatenus ab eo ædificanda mansura sit. Domus est habitantis habitatio. Sermo enim diuinus secundum intelligentiæ nostræ consuetudinem naturamque se temperat, communibus rerum uocabulis ad significationem doctrinæ suæ & institutiones aptatis. Nobis enim, non sibi loquitur, atque ideo nostris utitur in loquẽdo. Conuentus quidem ecclesiarum siue templi, quos ad secretam sacramentorum religionem ædificiorum septa concludunt, consuetudo nostra uel domum dei solita est nuncupare, uel templum: scriptura quoque uel prophetica, uel apostolica ad demonstrationem locorum his est usa nominibus, uerum non hanc quæ à nobis ac nobiscum ita nuncupatur, domum dei esse ex ipsius dictis docemur. Ait enim: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum mihi ædificabitis, aut quis locus requietionis meæ? Nonne hæc omnia fecit manus mea? Non concluditur ergo ædificiorum domibus infinitus deus, nec locis in aliquo continetur uirtus immensa, quæ omnia fecit, Apostolo id ipsum ita testante: Deus qui fecit mundũ, & omnia quæ in eo sunt, hic cũ sit cœli & terræ dominus, non manufactis templis habitat. Nulla ergo deo requies est, & nulla habitatio. Et fortè nequaquã creditur esse qui nusquam est? Audiamus ergo ipsum de requie sua & habitatiõe testantẽ. Ait enim: Hæc requies mea in secula seculorum, hic habitabo, quoniam elegi eam.) Elegit autem Sion, sed nunquid eam, de qua præsens prophetiæ huius querela est, nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam? Sion in qua templum fuerat, euersa est. Et ubi sedes ęterna domini? ubi requies sempiterna? Quod habitabile ei templum? Nempe illud, de quo dictum est: Vos estis templum dei, & spiritus dei habitat in uobis. Hęc domus & hoc templum dei est, doctrinis & uirtutibus dei plenum, & sanctitate cordis diuini capax incolatus, de quo idem hic propheta ita testatus est: Sanctum templum tuum mirabile in æquitate. Sanctitas, æquitas, continentia humana deo templum est. Domus ergo hæc ædificanda per deum est. Humanis enim operibus extructa non permanet, nec doctrinis seculi instituta consistit, nec inani labore solicitudinis nostræ custodietur. Extruenda aliter est, custodienda aliter est: non super terram, non super fluxam & dilabentem arenam initianda, sed fundamentum eius super prophetas & Apostolos collocandum. Lapidibus uiuis augenda est, angulari lapide continenda, & mutuæ connexionis augmentis in uirum consummatum, & in mensuram Christi corporis extruenda, specie quoque ac decore gratiarum spiritualium adornanda. Hæc ita à deo, id est, doctrinis eius ædificanda, non concidet. Huius domus ædificationem nunc Israel captiuus post plenitudinem gentium consequetur. Hæc domus in domos plures diuersis fidelium ædificationibus in unoquoque nostrum ad ornatum & amplitudinem beatæ illius ciuitatis excrescet, cuius ciuitatis iam diu dominus uigil custos est: cum Abraham peregrinum tuetur:

cum

cum immolandum Isaac reseruat: cum Iacob seruientem ditat: cum Aegypto Ioseph uenditum præficit: cum Mosen aduersus Pharaonem confirmat: cum ducem bellis Iesum deligit: cum Dauid omnibus periculis liberat: cum Salomonem dono sapientiæ munerat: cum prophetis adest: cum Heliam rapit: cum Helisæum eligit: cum Danielem pascit: cum in camino pueros irrorat: cum tribus quartus adsistit: cum gignendo se ex uirgine Ioseph per angelum instruit: Mariam confirmat, Ioannem præmittit, Apostolos eligit, patrem precatur, dicens: Pater sancte serua eos, cum essem cum his, custodiebam eos in nomine tuo: cum denique ipse ille post passionem æternæ in nos custodię suæ uigilias pollicetur, dicens: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Hæc ciuitatis illius beatæ atq; sanctæ æterna custodia est, quæ ex multis in unum conuenientibus, & in unoquoque nostrum deo ciuitas est. Est enim hæc sancti corporis & fidelis animæ ei placita possessio. Quam domum ædificandam ipse in Euangelio testatur, dicens: Amen dico uobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec ueniat filius hominis. Et huius quidem temporis & ædificationis beatus Apostolus meminit, dicens: Cum autem intrauerit plenitudo gentium, tum quod reliquum est Israel saluabitur. Hæ igitur ciuitates, id est, sancti huius corporis atque animæ deo placitus incolatus & cœtus hunc unum habent perfectæ huius beatitudinis & ædificationis artificem. Aedificanda ergo per deum hæc ciuitas est, ut in augmentum consummationis suæ crescat. Non enim iam ædificatio cœpta perfecta est, sed per ædificationem perfectionis consummatio comparatur. Cæterum in ædificandis his domibus corporum & animarum ciuitatibus humanæ artes uacant. Inanes enim sunt omnes philosophorum uigiliæ, & ociosæ solicitudines, & frustratum in inuestigandis naturæ secretis, & perscrutandis mundi laboribus studium. Sed lapsuram cito domum operatio talis ædificat. Inanis quoque erit matutina eorum resurrectio, quæ quanquam omnibus, quæ in lucem uenerint, sit constituta corporibus, tamen ea quæ non fuerint ędificata per deum, nequaquam eam quæ in domino ex mortuis resurgente iam cœpta est, matutinæ resurrectionis gloriam consequentur. Ac ne aliquam psalmus opinionem intelligentiæ in se terrenæ, & corporalis admitteret perfectionis istius tempus, & ædificandorum significationem ipso dictorum suorũ ordine docet. Nam humanis ædificationibus, & terrenis custodijs, & matutinis eorum surrectionibus improbatis, ait: Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini filij merces fructus uentris.) Nullus est relictus in his dictis ambigendi locus, intelligentiæ tantum fides necessaria est. Rem enim uerba eloquuntur. Nam prophetiæ ueritatem gesta deinceps consummant, cognitionem uero gestorum doctrina euangelica atque apostolica subministrat. Ciuitas ergo à deo est ædificanda quæ maneat, quia humana ædificatio infirma sit & caduca. Ac ne lapides, cæmenta, ligna ciuitatem hanc esse existimaremus, quæ hæc esset, & quando esset perfecta ciuitas docet, dicens: Surgite postquam sederitis. Sessio quiescentium requies est, à qua surgere iubentur, qui ad perfectam hanc ciuitatem sunt comparandi. Et qui tandem sunt isti qui surgere postquam sederint iubentur? Nempe qui manducant panem doloris. Panem doloris manducat quisquis se hominem in uitijs natum ac uiuere meminit. Cum enim uoluntas nostra per dei metum & spem æternorum ad perfecta innocentiæ opera contendat, & contrà naturalis quædam consuetudo uitiorum in ipsis illis, è quibus emergere nititur immoretur, uitæ dolorem per infirmitatem destitutæ uoluntatis accipimus, secundum dictum prophetæ: Qui apponit scientiam, apponit dolorem. Cum enim ueritatis cognitio

uoluntatem

uoluntatem nostram ad profectum cõsequendæ utilitatis instiget, & naturæ con/suetudo uoluntatem scientem se proficere oportere detineat: profectus scientiæ, profectus doloris est, cum in tantum se per naturam doleat detineri, in quantum naturam sibi per cognitionem intelligat relinquendam. Huic ergo dolor uitæ est, huic panis doloris est, cuius uitæ & doloris hic idem propheta meminit, dicens: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis lachrymarum in mensu/ra. Tendendum est autem semper non etiam desinendum, neq; idcirco ad perfe/ctum non contendendum, quia doleamus id quò tenditur non posse cõtingi. Sed in ipsa contendendi pertinacia dolendum est, nos contingere non posse quo ten/dimus. Doloris huius dominus meminit, dicens: Beati lugẽtes, quoniam ipsi con/solabuntur: beatitudinem consolationis, ob luctum & dolorem non adeptæ con/summationis impertiens. Propheticam autem uirtutem ipse ille dispositus in tem pora uerborum ordo seruauit, dicens: Surgite postquàm sederitis. Quorum alte/rum in præsens est, id est, surgite, ne fide tanquã de incertis & dubijs ambigeret, cum uelutí præsentem efficientiam ueritas propheticæ ammonitionis afferret, & uiuis nobis fiduciam spei non cunctantis infereret. Tempus autem huius quod præsens est mandati distulit in futurum in eo, quod ait: Cum sederitis. In non am/bigendis ergo mandatis præsentis est ueritas, in consequendis autem expectandi temporis dispensatio reseruatur. Vt autem quando sibi surgendum esset, cum se/derint sciant, temporis ipsius demõstrata est plenitudo. Cum dederit, inquit, dile/ctis suis somnum. Mortem sanctorum deus frequentissime somnum nuncupat, ut ad hunc eundem Dauid: Cum obdormieris & requieueris cum patribus tuis, tunc excitabo de semine tuo, qui mihi erit in filium, & ego ero ei in patrem. Et do minus de Lazaro: Lazarus dormit. Et Apostolus de resurrectionis ait: Quia nos qui uiuimus non præueniemus eos qui dormierunt. Plenitudine itaque gentium post somnum mortis recepta, & Israel reliquo saluato, tunc post hanc sessionem atq; somnum resurrectionis est tempus. Et quia dum temporum plenitudo cõclu ditur, gentium quoq; crediturarum, secundum Apostolum consummabitur ple/nitudo, idcirco ait: Cum dederit dilectis suis somnum, hoc surgẽdi sedentiũ, quod & dandi dilectis somni tempus esse demonstrans, id est, omni plenitudine iam re/cepta. Qui autem sint dormientes dilecti, & sessuri resurgentes cõtinuo cum qua dam significatione rei præsentis ostendit, dicens: Ecce hæreditas domini. Sancti scilicet dormientes, & resurrecturi sedentes hæreditas domini est. Non ille carna/lis Iacob, neq; terrenus Israel factus ex diuisione gentium, portio & funiculus hæ/reditatis, secundum Mosen dicentem: Cum diuisisset excelsus gentes secundum numerum electorum dei, & facta est portio domini Iacob funiculus hæreditatis Israel. Et quia iam hic Israel ob impietatem suam esse non meretur dici hęreditas, quæ hæreditas esset ostendit, dicens: Ecce hæreditas domini filij merces fructus uentris. Ea ergo in filijs hæreditas domini est, quam ex mercede fructus uentris acceperit. Non enim inanis hic fructus est, quo cum ex uirginali uentre manens antea deus nascitur. Nam merces eius hæreditas est, & hęreditas filij sunt. Quot/quot, inquit, eum receperunt, dedit eis potestatem filios dei fieri. Et rursum: Filio/li mei, adhuc pusillum sum uobiscum. Hi ergo filij hæreditas est, & hæc hæreditas merces fructus uentris. Est ergo dominus fructus uentris, quem ex se in uitæ no/stræ fructum pariens uirgo progenuit. Et hæc eius merces est, qui ex uirgine nas/cendo fructum uentris esse se uoluit, ut ei gentes quas in filios per fidem genera/ret hæreditas sit. Quòd autem quia fructus uentris effectus sit hanc mercedem hæreditatis acceperit, psalmus alius testatur, dicens: Posce à me, & dabo tibi gen/tes hæreditatem tuã, & possessionem tuã terminos terræ. Testatur & Apostolus:

Qui

Qui cum in forma dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed se exinaniuit, formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu repertus ut homo, humiliauit se, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod exaltauit illum deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Hæc ergo merces fructus uentris est, quæ donat in nomine, quæ defertur in honore, quæ præstatur in gloria. Et hanc habet retributionem ab immortali eius natura humanæ infirmitatis suscepta natiuitas, ut quia fructus uentris factus ipse est, merces quoq; eius gentiū fiat hæreditas, & hæreditas ipsa sint filij. Dehinc sequitur: Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum.) Sagittarum hic usus est, ut emissæ celeri uolatu ferantur, & ad destinata quæq; indeflexa linea dirigantur. Esse autē sagittas quibus dominus utatur, ita legimus cum ait: Misit sagittas suas, & dissipauit eos. In Esaia quoq; ita scriptū est, quod etiam de ipso domino dictum esse possit intelligi: Et posuit me tanq; sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & dixit mihi: Magnum tibi est uocari te puerum meū. Sunt ergo istiusmodi dei sagittæ uolatu citæ, iactu fideles: quas, quantum ratio spiritualis demonstrat, significari doctrinas propheticas atq; apostolicas, in quibus dei uerbum est, oportet intelligi ubiq; missas, compungentes, arguentes, uolantes: quanquam in plurimis locis meminerimus, esse & mortiferas & letales sagittas, de quibus scriptum est: Sagittas suas ardentibus operatus est: uerum hic non de ultricibus sagittis dici aliquid intelligi potest, quia nunc sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. Pharao in mari rubro in interitum ob crimen impietatis excussus est: excussum quoq; apostolicis pedibus puluerem scimus sententiam esse maledicti. Et quia siue prophetæ ipsi qui excussorum, id est, peccatorum & maledictorum filij, tanquā uolantes & fideles sagittæ doctrinæ cœlestis emissi sunt: uel Apostoli ecclesiæq; doctores de excussis per impietatem suam in maledictum gentibus crediderint, idcirco ait: Tanquam sagittæ in manu potentis, ita filij excussorū, orbem terræ uolatu peragrantes, infidelia corda doctrinæ telo uulnerantes, & peccatorum omnium incentiua salutari iaculo pungentes. Atq; ut id ex his dictum intelligi posset, quos deus de excussorum ad doctrinam salutis modo emitteret sagittarum, id cōsecutum in dictis est: Beatus uir qui impleuit desiderium suum, ex ipsis non confundentur, cum loquētur inimicis suis in porta.) Beatus ergo ille est, qui ex ipsis desiderium suū potuerit implere, id est, uel de sagittis, uel de filijs excussorū desiderabilibus se scilicet doctrinæ uerbis replere, & de speratis fructibus futurorum bonorū expectatisq; satiare. Atq; ut hos ex dei doctrina ædificatores esse illius, quam superius memorauit, ciuitatis ostenderet, idcirco ita conclusit: Ex ipsis non cōfundentur, cum loquētur inimicis suis in porta. Quod ait ex ipsis, siue ad beatum uirum pertinet, qui desiderium suum impleuit ex ipsis: uel ipsis filijs excussorum erit proprium, quia ex ipsis non confundantur, cum in porta inimicis suis loquantur. Neq; ambiguū est qui in porta loquentur ædificatæ per prædicationem suā à domino ciuitatis. Meminimus autē psalmo altero dictum: Qui exaltas me de portis mortis, ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Et hic quidem plures portę sunt, in quibus propheta à portis mortis exaltatus omnes dei laudes prędicat. Sed scimus unam esse portam regiam, dominicam, cœlestem, de qua dictum est: Hęc porta domini, iusti intrabunt per eam. Et cum non confundantur hi excussorum filij in porta inimicis suis loquētes, necesse est ut his inimicis suis loquentes non cōfundantur, qui cum iustis non merebuntur intrare, exprobrantes illis impietatem in deum, inobedientiam

tiam

tiam in prædicantes, infidelitatem in æterna promissa, odia in innocentes, & in ipsa ecclesiæ membra sæuitiam, ipsi confidentes, & nulla fidei suæ ac religionis ambiguitate trepidantes, sed hos inimicos suos ab eius aditu ingressuq; prohibẽtes, qui ait: Nemo uadit ad patrem nisi per me, id est, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXVII.

Eati omnes qui timent dominum, qui ambulant in uijs eius. & reliqua.) Quotiescunq; de timore domini in scripturis est sermo, animaduertendum est, nunquam eum solitariũ relinqui tanquam sufficientẽ nobis ad cõsummationẽ fidei, sed subijci multa, aut anteferri, ex quibus timoris domini ratio & perfectio intelligatur. Vt cognoscimus ex eo quod per Salomonem in Prouerbijs dictum est: Si enim sapientiam inuoces, & intellectui des uocem tuam, & exquiras eam tanquã argentum, & tanquam thesauros inuestiges eam, tunc intelliges timorem domini. Videmus enim quantis usq; ad timorem domini gradibus peruentum sit. Ante enim inuocanda sapientia est, & omne legendi officium intellectui est deputandum, & exquirenda ac peruestiganda est sapientia, & tunc timor domini est intelligendus. Et quantum ad communem humanæ opinionis pertinet sensum, non ita de timore sentitur. Timor est enim humanæ imbecillitatis trepidatio, metuentis id perpeti, quod sibi nolit accidere. Existit autem & commouetur in nobis de reatus conscientia, de iure potioris, de impetu fortioris, de ægritudinis casu, de feræ occursu, & de omnis mali passione. Hic ergo timor non docetur, sed ex naturæ infirmitate occurrit. Neq; quid timendum sit discimus, sed terrorem suum ipsa illa nobis inijciunt quæ timentur. At uero de timore domini ita scriptum est: Venite filij, audite me, timorem domini docebo uos. Discendus ergo dei timor est, quia docetur. Non enim in terrore, sed in ratione doctrinæ est. Neq; ex trepidatione naturæ, sed præceptorum obseruãtia, & operibus uitæ innocentis, & cognitione ueritatis incundus est. Nam si idcirco deus timendus est, quia plura fulminibus arserint, tonitruo prostrata sint, terræ nunc motu conciderint, nunc hiatu recepta sint, nullum fidei meritum in timore est, qui ex terrore accidentium commouetur. Nobis autem timor domini omnis in amore est, motumq; eius dilectio perfecta consummat. Dilectionis autem nostræ in eum hoc propriũ officium est, parêre monitis, statutis obtemperare, pollicitis cõfidere. Audiamus ergo scripturã dicentem: Et nunc Israël quid dominus deus tuus postulat à te, nisi ut timeas dominum deum tuum, & ambules in omnibus uijs eius, & diligas eum, & custodias mandata eius ex toto corde tuo & ex tota anima tua, ut bene sit tibi? Quibus dictis conuenientia & congrua propheta in exordio psalmi locutus est, dicens: Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in uijs eius.) Ostendens nõ ex trepidatione nostra, quia hæc timoris autor est in terris, neq; ex terrore eius, qui terribilis sit, beatos esse qui timeant, sed ex eo quòd in uijs dei incedant. Timor enim, ut diximus, nõ in metu, sed in obedientia est, & timoris testimonium est obsequela. Cæterum si quis timeat neq; pareat, erit quidem timens ex trepidatione naturæ, sed non erit beatus ex timoris officijs. Multæ sunt autẽ uiæ domini, cum ipse tamen uia sit. Sed cum de se loquitur, uiam se ipse nuncupat, & rationem cur se uiam nuncupasset ostendit, dicens: Nemo enim potest ad patrem uenire nisi per me. Verum cum de prophetis ac scriptis eorum quibus ad Christum pergitur sermo est, tunc uiæ plures sunt in unam uiam undique congruentes, quod utrunq; per Hieremiam prophetam significatum est dicentem; State in uijs domini, & interrogate semitas dei æternales, & ui-

dete quæ est uia bona, & ambulate in ea. Multæ itaq; uiæ interrogandæ sunt & in multis insistendum est, ut unam quæ bona est inueniamus, per multorum scilicet doctrinam unam uiam uitæ æternę reperturi. Viæ enim in lege, uiæ in prophetis, uiæ in euangelijs, uiæ in Apostolis sunt: uiæ quoq; in diuersis præceptorum operibus sunt in quibus per timorem dei ambulantes, beati sunt quibus dicitur: Labores fructuum tuorum manducabis.) Sermo ad plures cœptus ad unum refertur docens, nos omnes qui in Christo crediderimus unum esse, Apostolo ita confirmante: Omnes enim uos unum estis in Christo Iesu. Siue ergo ad unum siue ad plures loquitur, in uno erit id significantiæ, quod in pluribus. Est enim contuendum propheticum hunc sermonem ab usu communis opinionis discrepare. In hac enim uitæ conuersatione, qui manducant laborum fructus suorum manducant ex prouentibus elaborati operis sumentes. At uero propheta ait: Labores fructuum manducandos. Non consequitur sensus humanus dicti huius intelligentiam. Ex laboribus enim fructus est, non ex fructibus labor. Deinde labor ministerium corporis est, fructus uero merces laboris. Ministerium autem corporis incorporale est, licet corpore fit. Nihil uero edere, nisi quod corporale est, possumus. Sed propheta nihil de terrenis & præsentibus tractat. De beatitudine enim timentium dominum, & in uijs eius ambulantium ei sermo est. Qui enim in uijs domini ambulabunt, illi labores fructuum suorum manducabunt. Non enim hic manducatio corporalis est, quia neque id quod manducandum est corporale fit, sed habemus hic cibum spiritualem, animam nostram in uita alentem, bona scilicet opera castitatis, misericordiæ, patientiæ, pœnitentiæ, tranquillitatis, in quibus nobis contra corporum nostrorum uitia laborandum est. Horum laborum fructus in æternitate est, sed labor hic æternorum fructuum ante comedendus est: eoq; in uita hac corporali anima nostra alenda est, per cibum horum laborum obtinentes panem uiuum, panem cœlestem, ab eo qui dixit: Ego sum panis uiuus de cœlo. Quem qui indigne secundum mandatum Apostoli acceperit, iudicium sibi adquirit. Hi sunt ergo labores fructuum manducandi, eorum scilicet fructuum, qui in cœlis metentur. Nunc dum in terra sumus opera sumenda sunt. Hæc enim nunc animum saturant, hæc in cœlum suis fructibus prosequuntur. Deniq; sequenti uersu utriusque huius temporis beatitudinem propheta demonstrat, dicens: Beatus es & bene tibi erit.) Quorum alterum in præsens obtinetur quod beatus es, quod uero bene tibi erit repositum est in futurum, quo iterum labor futurorum fructuum manducabitur. Vxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut nouella oliuarũ in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet dominum.) Multis forte sermo iste in præsentis benedictionis gaudium aptus uidebitur, ut ex misericordia domini suppetat pacifica & utilis in domo coniugis salus, & dulcissimus circa conuiuium cœtus filiorum. Sed si hæc perfecta bona fuissent, quæ cum sint bona, non tamen cœlestia bona sunt: tum si in his beatitudo timoris dei constitisset, obtinuisset utiq; princeps fidei & timoris dei Abraham cui uxor diu sterilis bis arrepta est: filius ex promissione unicus offerri in hostiam iussus, & sacrificio admotus intulit orbitatis dolorem. Ipsi deinde Isaac duo filij dissidentes, & usq; ad odium mortis inimici: Iacob autem ignoratæ uxoris inopinatus maritus, & ad nuptias alias falso coactus, & uiuentis funus parricidali fratrum mendacio plangens, caruit timentium dominum benedictionibus, & apud quos, & à quibus fides est, apud eos fidei sanctificatio non reperietur. Quantos autem peccatorũ uidemus florere domo, coniuge, liberis: Iam uero benedictionibus dei priuabitur felix illa & beata uirginitas causam sibi beatitudinis non relinquens. Et ubi illud erit Pauli: Vellem autem omnes ho-

nes homines esse sicut & me? Et nescio quomodo propheta perfectam eam beati-
tudinem cōstituerit quæ negata sanctis est, pecca oribus usitata nō speranda uirgi
nibus sit. Ergo quia secundum humanam intelligentiā propriam & perfectam bea
titudinem dictū huius sermo non explicat, erigendæ sunt ad spiritalem doctrinam
mentes atque aures. Lex enim omnis secundū Apostolum spiritualis est, & ipse non
humilem, nec terrenam beatudinem, sed spirituale̅ secutus est, dicens: Benedictus
pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali
in cœlestibus. Cum itaque in spiritalibus, & cœlestibus benedici se ostendat, perfe-
cta illa beatitudo sanctorū non in his terrenis & corporalibus esse speranda est, sed
potius intelligendum est per corporaliū & terrenorum nuncupatione̅ cœlestium
bonorū esse intelligentiā cōsequendam. Nunquid cum dominus secundū euange-
lia sponsus est, & secundum Ioanne̅ habet sponsam, de sponsis terrenis & corpora
libus significari existimandum est? Non utique, sed per hanc sermonis consuetudi-
nem docemur eum esse, qui promissus sit gentibus, cuique à patre ecclesiæ hęreditas
per adeptione̅ corporis, quod ex uirgine præsumpturus esset, desponsata sit. Vt au
tem nunc cognoscamus quid sub uxoris nuncupatione intelligi oporteat, cōtuen-
dum est quid & alibi sub hoc code̅ uxoris nomine tractetur à Salomone ita: Quia
quæsiui sapientiam sponsam accipere mihi ipsi. Et quia qui sponsam requirit diui-
tem quærit, huius sponsæ suæ opes memorat, dicens: Honestate̅ glorificat conui-
ctum habens dei, & omniū dominus dilexit eam. Et si multam quis cognitione̅ de-
siderat, nouit & quæ à principio sunt, & quæ futura sunt conspicit. Et iterū: Vxo-
rem uirilem quis inueniet? Preciosior est autem lapidibus multi precij. Et hæc isti-
usmodi in prouerbijs dicta sunt, quia prouerbium nō hoc quod uerbis sonat expli- *Prouerbium*
cat, sed dictorum uirtutem ex usu uerborum cōmunium nunciat. Docet autem do
minus in euangelijs, quid prouerbia intelligenda sint, dicens: Veniet hora ut iam
in prouerbijs non loquar uobis, sed palàm de patre nuncie̅ uobis. Ergo secundum
prouerbiorū rationem uxorem uirilem nosse debemus, eam nempe quam sibi Sa-
lomon sponsam quæsiuit assumere, de qua & rursum ait: Iudicaui igitur hanc ad-
ducere ad cōuiuendum mecum, & amator factus sum pulchritudinis eius. Hęc igi
tur tanquā uxor assumpta sapientia uirilis est perficiens omnia & sibi subdens, &
in labore utilium operum ualida, ipsa deo placita, & per doctrinam eius digna &
præteritorum scientia, & futurorū cognitione perfecta. Hæc timentis deum uxor,
totis domus suæ lateribus diffusa fœcundæ uitis modo se per omnia operū nostro
rum latera extendit. Domus autem non ambigitur hoc animæ nostræ esse domici
lium, quod sibi unusquisque per timorem dei & uitam eius ineundo ad habitatio-
nem sapientiæ emundat. Ex hac igitur filij, qui erunt tanquā nouella oliuarum in
circuitu mensæ nostræ erunt. Non in conuiuij circuitu futuros ait esse sed mensæ.
Mensa enim domini ex qua cibum sumimus, panis scilicet uiui, cuius est hæc uir-
tus, ut ipse uiuens eos quoque qui se accipiant uiuificet. Est & mensa lectionum do
minicarum in qua spiritualis doctrinæ cibo alimur, sed qui doctrinam dei conse-
ctantur, de qua in psalmo alio scriptum est: Fiat mensa eorum coram ipsis in laque
um, & in captionem, & retributione̅, & scandalum. in captionem enim illis & scan
dalum omnis intellectæ ipsius prophetiæ lectio proficit. Sed qui doctrinā dei con-
sectantur nisi in operum bonorum ministerio uersentur, mensę illius cibo non pro
ficient. Nam sicut ex coniuge liberi, ita ex sapientia bonæ uoluntatis opera procre
antur. Hæc igitur tanquam nouella oliuarum mensam nostrā circumibunt, id est,
doctrinæ nostrę cognitionem optimorū quasi ramorum fructibus obumbrabunt.
Seruauit autem etiam hanc propheta rationem, ut neophytam oliuam diceret, id
est, nuper plantatam, quia per sapientiam tanquā coniugem assumptam, cuius filij

sunt opera fidelia, hæc eadem in hac terra nostri corporis plantatur. Hæc igitur uxor est modo uitis abundantis in domus nostræ lateribus diffusa: hi filij, id est, tali coniuge opera procreata, tanquam plantatæ oliuæ in mensæ nostræ circuitu adsistent. Et quia hæc timentiū deum beatitudo est, propheta subiecit: Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet dominū.) Iungitur ad timentis meritum etiam uotum prophetæ dicentis: Benedicat te dominus ex Sion & uideas quæ sunt bona Hierusalem. De Hierusalē & Sion iam in superioribus psalmis frequenter sumus locuti, ex quibus uel in quibus bonorū omnium consummatio speranda est. Nunc enim quamuis bonis cœlestibus perfruamur, tamen maiora nobis in Sion & Hierusalem temporibus spe reseruantur. Hoc enim seculum promissorū bonorum capax non est. Væ enim mundo nunc ab scandalis, in quo & zizaniam diabolus superserit, in quo regio est corruptionis, & locus iniquitatis, & conuallis plorationis,
κοσμοκράτορες in quo mundi potentes sunt harum tenebrarum. Sed habemus interim promissorum nobis bonorum lumen in quo tantum per speculum & in ænigmate felicium rerum imaginem cōtuemur, tunc facie ad faciem uisuri non interposita obscuritatis nube, aut speculi æmulante splendore, sed uera & conspicabili beatitudinis nostræ contemplatione lætabimur operum nostrorum fructus contuentes, & mercedem uitæ innocētis uidentes. Nam ut opera ex sapientia gignūtur, ita ex operibus retributio nascitur. Est ergo sapientia innocentiæ mater, & rursus innocentia fructus retributionis parit. Hos ergo consequemur diabolo contrito, aculeo mortis retuso, & omni principe ac potestate huius seculi exempto, cum iam pax in nobis sit hoste uicto & perempto, quod propheta psalmi ipsius cōclusione testatur, dicens:
Benedicat te dominus ex Sion & uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ. Et uideas filios filiorū tuorum & pacem super Israël.) Speremus ergo bona Hierusalem cœlestis & Sion montis & pacis Israël, quia locus domini in pace est, in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXVIII.

SAepe expugnauerunt me à iuuentute mea dicat nunc Israël. &c.) Instituimur dictis propheticis ad tolerantiam præsentiū passionum, & naturæ nostræ infirmitas aduersus seculi iniurias semper impatiens suscipit patientiæ doctrinam ab eo, qui in præsenti psalmo ait: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea.) Non ociosa ætas religiosi uiri est, neq; quietam exigit uitam. Impugnatur iam ab ipsis iuuentutis suæ annis, & impugnatur sæpe. Non nouella itaq;, neq; rara impugnantium odia sunt, sed ea sæpe etiam ab ipsis initijs ætatis infesta sunt. Et idcirco hæc sunt, quæ fidem probant, quæ patientiam testantur, quæ inuictæ uirtutis coronam merentur. Nouit beatus Apostolus Paulus hanc longi prælij coronam dicens: Nemo coronatur, nisi qui legitime certauerit. Certamen tantum non sufficit ad coronam. Legitime certandum est, id est omnia passionum bella peragenda sunt. Non sufficit semel neq; unius certaminis bello militasse. Et audiamus hunc ipsum legitime certantem cum de se dicit: In laboribus copiosius, in plagis abundantius: in custodijs eminentius: in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadraginta una minus accepi. Ter uirgis cæsus sum: semel lapidatus sum, ter naufragium feci: noctem & diem in profundo maris fui. Merito iste tot & tantis prælijs perfunctus dicere ausus est: De cætero iam superest mihi corona iusticiæ, quia nemo nisi qui legitime pugnauerit coronabitur. Huic etiam uox hæc prophetica competit: Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea. Fiduciæ maxime gratulatio est, tantorum & tam numerosorū bellorum memorari. Sed nunc tacito impugnantium nomine impu-

gnatio

gnatio sola memoratur. Et causa noscenda est cur autores impugnationis silentur. Omnes humanæ iniuriæ, quæ religiosis uiris inferuntur, non eosdem habent autores quos habent ministros. Executio quidem hominum est, sed diaboli instinctus est. Et huius nobis intelligentiç Apostolus autor est, dicens: Non enim nobis certamen est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates mundi huius potestates harum tenebrarum spiritualis nequitiæ in cœlestibus. Et rursum: Secundum principem aëris huius spiritus, qui nunc operatur in filijs inobedientiæ. Operantur ergo hæ spirituales nequitiæ in his qui inobedientes dei legi sunt, quos uoluntatis suæ tanquã operarios eligunt in res suas alienæ intercessionis ministerio suo usuri. Necq; solum id ex Apostolicis dictis intelligimus, sed etiam ex libro Iob docemur. Cum enim diabolus potestatẽ tentandi Iob postulasset, per direptionem substantiæ eius primũ desæuiturus homines ad pastorum cædem & direptionem pecudum citauit, eosq; in hanc uoluntatem latrocinij accendit. Egit ergo quod uolebat per humanæ operationis officium. Iudas quocq; in passione domini ministerium diaboli fuit, & per eum effectum uoluntatis propriæ est executus, euangelista testante qui ita: Intrauit inquit, satanas in Iudam qui cognominatur Scariotes. In omni igitur quam perpetimur iniuria, alterius opus, alterius instinctus est. Et non sibi efficit quisquis aliquid per turbulentæ uoluntatis impetũ gerit. Non ergo his irascendum est à quibus aliqua perpetimur, sed quoties per contumelias ad iracundiam prouocamur, quotiescunq; per conuicia ad lites exhortamur, quotiescunq; ad dolorem ad impiam damni querelam per rapinas & furta cõpellimur, aut in corporis uoluptates blandæ adhortationis solicitamur instinctu, agnoscendus est hostis ille, per quem hæc operum ac dictorũ incentiua præbentur. Necq; irascendum est hominibus alienæ instigationis operarijs, sed potius in his detestandi officij intercessio fœda miseranda est, quod sint uasa diaboli, satanæ ministerium & latrocinantiũ telum, & alienæ maliciæ ac nequitiæ paritores. Ob hanc ergo cognitionem propheta sine distinctione nominis tantum impugnantiũ meminit, de his atq; illis indiscrete locutus, quia per homines in se id quod spiritualiũ nequitiarum est gerebatur. Cœpit itaq; tanquam ex persona sua propheta, sed quid à nobis dici oporteret, quodam ipse cõfessionis exemplo ante præloquitur. Talis ergo ordo dictorum est. Sæpe impugnauerũt me à iuuentute mea dicat nunc Israël.) Ante ergo docetur Israël quid dicere debeat, tum deinde tanquam doctus, & exemplo propheticæ confessionis Israël ipse iam loquitur. Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea. Etenim non poterant mihi.) Talis religiosorum debet esse confessio. Et hæc uera fidei probatio est, ut qui eos sæpe à iuuentute impugnant, nunquam tamen eorum quos & sæpe, & quidem à iuuentute impugnauerint, prępotentes sint. Aduersus autem ualidiores & longum & frequens est prælium. Et idcirco inimicæ spiritualesq; uirtutes firmos fide & timore dei uiros & diu & sæpe pertentãt, quia iterari necesse est, quod & diu geritur, & nunquam obtinetur. Maneamus ergo, ut sæpe impugnemur, & sæpe impugnati habeamus hanc gloriam ne aliquando cedamus, & hinc sit impugnationis nostræ assiduitas, quia non sit impugnantium præpotens fortitudo. Mos autem est eorum, qui nequaquam longis atq; assiduis prælijs præualent, ut uictorem exercitum & firmis agminibus incedentem à tergo adeant, & dorso sicubi uiam prætereat insidias machinentur. Illic dolos fabricantur, illic omnia insidiarum artificia exercent. Ita & peccatores tentatos incassum fideles uiros euntes iam in ueritatis uia dorso adeũt, dorso insidiantur, dorso dolos concinnant. Et idcirco ait: Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.) Currit Apostolus ea quæ retro sunt obliuiscens, secq; in ea quæ priora sunt extendens, Lex ad fideles ita locuta est: Persequentur te inimici tui, & non compre

hendent. Non comprehendisse autem eos docet, cum ait fabricantur. Indefiniti enim temporis significatio est. fabricantur enim semper, nunquam fabricationis suæ effectum consequentes, indefesso fidei cursu eò quò quondie supra dorsum fabricabantur bella, currente. Atq; hanc pertinacem infestantium iniquitatem sequens uersus absoluit: Prolongauerunt iniquitatem suam. Esaiæ prophetia est, dicentis: Væ qui trahunt peccata sua tanquam funem longum. Non desinunt enim peccatis peccata connectere, & tanquā funem longum implexa ea semper extendere. Sancto nanq; currente & peccatoribus in dorsum fabricantibus, cum huic ad destinatum currendi, illis semper fabricandi, modus nullus sit, fit peccatorum prolixa series & multiplex longitudo. Sed quid tandem post hanc iniquitatum longitudinem maneat noscendum est. Sequitur enim: Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.) Iustus dominus, patiens scilicet in ultionem dissimulator ad pœnitentiæ tempus, nō inter exordia humanę iniquitatis promptus ad pœnam, sed desinendi à criminibus seram scilicet uoluntatem peccatorum expectans, tunc ceruices concidet, cum sine aliquo desinendi modo fabricantur: cum in longum peccata tenduntur; cum iam omne patientis misericordiæ tempus exclusum est. Exprobrari autem semper contumacibus legis meminimus, quod dura ceruice sint, cum ceruicosum populum esse Moses ad deum arguit: cū propheta filiabus Sion exprobrat quòd alta ceruice incedant: ceruice scilicet iugum dedignante, ac operibus fidei insolente, patientia dei ad perducendam peccatorum longitudinem abnuente. Submittenda autem ceruix est iugo suaui, ad quod dominus inuitat, dicens: Tollite iugū meum super uos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde. Non cōcidenda ceruix est, huic se subdens iugo. Est etenim hoc humilitatis & mansuetudinis iugum, non semper impugnans, non in dorso fabricans, non peccata prolongans, sed humilitate & patientia ceruicem subditam fouens, superba illa insolentiq; ceruice iusti iudicij cōcidenda decreto. Dehinc sequitur: Confundantur & reuereantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion. & reliqua.) Frequenter admonuimus Sion montem esse Hierusalem proximum. Sed cum rex Sion, cum filia Sion, cum portæ Sion à prophetis nuncupantur, primum ipso nomine intelligi oportet aliud sub Sion significatione monstrari. Sion enim speculationis interpretatio est: Et quod nobiscum speculario, id Hebraice Sion dicitur. Tum deinde dicti apostolici meminisse nos conuenit ad montem Sion & Hierusalem cœlestem accessisse nos, in dominum nostrum Iesum Christum credentes, in cuius glorificato corpore, quod in cœlestem gloriam transformatum est, spei nostræ honorē speculamur, humilitatis nostræ corpore in gloriā corporis sui conformando. Ecclesiā autem esse corpus Christi cuius inuicem membra sumus, Apostolus testis est dicēs: Quia ipsa Sion mons domini, regis filia, ciuitas sancta uiuis lapidibus in fundamento prophetarū & Apostolorū ædificata est. Hanc ergo quisquis odit, odit eum cuius & corpus est. Est enim speciale hoc aduersus fideles infidelium odium. Confundendi ergo erunt qui Sion oderunt, & retrorsum reuertentur, non in cœlestia currētes, neq; ad futura tendentes, sed ad terrena sua & originalia reuertentes pudorem iniquitatis & infidelitatis suæ iudicij tempore sentientes, & in pœnalem corporū sensum amissa resurrectionis demutatione redeuntes. Hoc ipsum autem psalmi consequentia docent: Fiant sicut fœnum ædificiorum quod priusquā euellatur aruit. De quo non implebit manū suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget. Et non dixerunt qui præteribant benedictio domini super uos.) Nullum (ut arbitror) secundum corporalem intelligentiā ædificiorum fœnum est. Est autem agri, eiusdemq; fructuosissimi. Ergo nihil hic secundum aurium sensum tractandū atq; opinandum est. Sunt autem secundum scripturę auto-

ritatem

ritatē ædificia firma, sunt & infirma. Firma sunt quæ fundamentis fidelibus supra
petram iacta, fluuijs uentis inundationibus non mouentur. Sunt & infirma, quæ
arenoso ædificara fundamine, cum tempestates ortæ erunt efficiunt ingentes ruinas.
Sunt & sationes duæ secundum Apostolum, spiritus uidelicet & carnis. Et
qui spiritualia seuerit, spiritualia metet, & qui carnalia seuerit, carnalia metet. Ergo
qui sæpe & quidem à iuuentute impugnabant, qui super dorsum fabricabantur,
qui prolongauerunt iniquitates, quorum concidentur ceruices, qui oderunt
Sion: hi sicut fœnum ædificiorum erunt inutiles, & corporeæ huius præsentisq;
uitæ fructum cassum inanemq; ferentes. Aedificia enim atque tecta secundum
euangelicam comparationem humana sunt corpora, aut fide firma, aut infidelitate
ruitura. Ab hoc etiam ædificij tecto instante persecutione dominus unumquenq;
uetuit descendere, dicens: Et qui super tectum est, non descendat tollere de
domo aliquid. Certe in persecutione fugiendum est, & quomodo de tecto inhibuit Coacte
descendere, nisi quod cura corporis derelicta, quia super tectum insistens, id est, sit
per terrenam naturam manens; humilia repetere & descendere ad inferiora prohibetur?
Verum impij ædificiorū fœnum sunt, inania enim seuerunt. Et fœnum etiam
antequā euellatur arescens, de quo neq; manum suam messor implebit, neq; sinum
manipulos collecturus onerabit, non præteriens fructuum gratulatione benedixit,
Inanes sunt, uacui sunt, inutiles sunt: inania enim & inutilia seuerunt. O infelices
labores & in fructuosa carnis opera, infructuoso ædificiorū fœno comparara,
& antequā euellantur arida, id est, ante ipsum inutilis ipsius messis tempus emortua.
Sed quia horum ædificiorū fœnum carnalium operum esse fructus tractauimus,
considerandum est quæ differentia sit in eo qui implet manum, & qui manipulos
sinu colligit. Non enim idem est, neq; scriptura res easdē iterare geminis elocutionibus
solita est. Plus est enim sinu colligere quàm manum replere. Et quidem Imò sæpe
qui manū replent fructum recipere recte gestorū uidentur, quia in manibus sermo
diuinus opera significat. In sinu uero conscientiæ & fidei & perfectæ uoluntatis
demonstratur affectus. Plus enim metit cōscientia quàm gesta. Hęc nanq; manum
replent, manipulos uero illa sinu colligit. Duos denarios uiduæ inopis acceptiores
dominus habet copiosis diuitū nummis. Tanto præstat operibus uoluntas, & opera
ob id manum implent. Sed sinus manipulorum sunt capaces. Ergo hoc ædificij
fœnum neq; metentis manum neq; manipulos colligentis sinum replebit, sed neq;
prætereuntes dicent: benedictio domini super uos. Et qui sunt prætereuntes, nisi
qui tanquā peregrinantes corporalis uitæ seculum transeunt, non manentes in his
quæ nulla sunt, sed ad æterna tendentes, neq; his quæ conspectui subiacent immorantes,
sed ad inuisibilia pergentes? Vt autē penitus qui sint transeuntes intelligamus,
audiamus Mosen dicentē, cum in rubo ignem conspexit, sine damno rubi in
quo conflagrabat ardentem. Ait enim: Transibo & uidebo uisionē hanc. Quid est
istud transibo? Nulla enim locorum interualla discreuerant, eodem in loco & loquitur
& uidet. Quid ergo transit? Transit planè corporales carnalesq; curas, & soceri
sui oues pascens in cœlestem cognitionem relictis terrenis operibus excedit.
Verum & ipse pertransijt qui in superiore psalmo ait: Vidi impium superexaltatum
& eleuatum sicut cedros libani, & transiui & ecce non erat. Quem ammiratus
in seculi rebus est, quem in corporeis rebus manens excellsum eleuatūq;
conspexit, hunc transiens, id est, peregrinus seculo factus, & in cœlestem ac spiritualem
cognitionem de terrenis & caducis rebus excedens, in nihilum habuit, &
iam non esse dixit, & mortuum deputauit. Negant ergo ædificiorum fœno prætereuntes
dei benedictionem, fructibus aridis & caducis scientes gratiam diuini
muneris denegandam. Sed prophetæ uota dura atq; aspera esse credentur: totus

enim eius sermo tanquam optantis fuit, cum ait: Fiant sicut fœnum ædificiorum. Sed absit istud ut propheta imprecatus esse credatur. Ex prophetali autem scientia hæc locutus est, & cognitionis fuit sermo iste, non uoti, simul ut peccatoribus terror ingrueret inanitatem fructuum suorum arescentium cognituris. Porrò autem uotorum suorū ostendit affectum, dicens: Benedicam uos in nomine domini.) Prompta benedictio est, si hi qui ferebant ædificiorum fœnum, ferete incipiant quod messoris manum & colligentis manipulos sinum repleat. Aridis ergo operibus emortuos fructus suos in fœno ædificiorum monstrauit propheta benedictiones negando, uota autem sua erga pœnitentium salutem pro reditu bonæ operationis ostendit, benedictiones rursum quas negauit optando. Seramus ergo utiliter, & labores nostros replendis manibus ac sinibus præparemus, ut benedictionis dei participes simus in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum Psalmus. CXXIX.

E profundis clamaui ad te domine, domine exaudi uocē meam. Et reliqua.) Inter multa pręclara quę ad Romanos Apostolus scribit, cum de fide gentium & infidelitate Iudæorū locutus esset, & multa de iudicijs dei decretisq; tractasset, ait: O profundum diuitiarum sapientiæ & scientię dei, quàm sunt inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius? Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis ante dedit ei & retribuetur illi? Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi claritas in secula seculorum. Humanæ infirmitatis religiosa cōfessio est, ex deo hoc solum nosse quod deus est. Cæterum secreta illa & profunda imperspicabilis iudicij decreta, mens terrena nō penetrat. Inuestigare quidē ea pscrutariq; pium est, sed inscrutabilia ea esse & ininuestigabilia confitenda sunt, quorum est alterum religiosæ uoluntatis, alterum impetispicabilis naturæ. Quis enim causas naturasq; cœli & huius & superioris & cæterorum sciet? Quis angelorum & potestatum & dominatuum & thronorum & principatuum officia rationesq; percipiet? Quis Cherubin & Seraphin perpetuas uoces ęternasq; intelliget? Quis laudantes dominum super cœlum aquas cognoscet? Quis Solis lunæ & astrorum lumina comperta esse sibi gloriabitur? quis hanc inanis nobis ut falso putamus aëris plenitudinem metietur? Iam uero aut dispositionem orbis terrarum, aut elementorum uirtutes, aut temporum mutationes, aut fluminum cursus, aut maris fines, aut oceani uicissitudines, aur uentorum flatus, aut naturas animalium, aut iras bestiarum, aut genera arborum, aut uirtutes radicum, & origines animarum, & incrementa corporum, & infantium mortes, & senum uitam, & labores seculi, & sanctorum gloriosas calamitates, & irreligiosorum infelices beatudines, & legis & prophetarum & euangeliorum & Apostolorum arcano cœlesti libros consecratos plenæ cognitionis scientia cōsequetur? In his igitur omnibus hærens ac detentus propheta ex interno cordis sui secreto secundum Apostoli uocem & ipse clamat, dicens: De profundis clamaui ad te domine,) Pone illum secundum Apostolum in profundo diuitiarū dei imperscrutabiliū & ininuestigabilium demorantē, statue illum de profundo humanarū calamitatū æstu precantē, secundū eam domini quæ est in anteriore psalmo uocē: Veni in profundū maris & tēpestas demersit me. Existima illum nō labijs, sed secreto (ut iussum est) cordis orare, apta aut ignorationi, aut passioni, aut orationi uox ista dicētis est: De profundis clamaui ad te domine, dum aut nescit, aut patitur, aut precaē. Et quia de profūdis clamat, confidenter ait: domine exaudi uocem meam: Fiant aures tuę intendentes

in uocem

ia uocem orationis meæ.) Sed quærendum est an id ipsum sit exaudi uocem meam, & fiant aures tuæ intendentes in uocem orationis meæ. De profundis enim orat, & profundum est quicquid orat. Ac primū intelligendum est deum incorporalem esse, neq; ex partibus quibusdam atq; officijs membrorum (ex quibus unum corpus efficitur) consistere. Legimus enim in euangelio quoniam deus spiritus est, inuisibilis scilicet & immensa atq; intra se manens & æterna natura. Scriptum quoq; est, quoniam spiritus carnem & ossa non habet. Ex his enim corporis membra consistunt quibus substantia dei non eget. Deus autem qui & ubiq; & in omnibus est, totus audit, totus uidet, totus efficit, totus incedit. Et hoc ex scripturis docemur, cum dicitur: Ego sum deus appropinquans, & non de longe. Et rursum, quoniā in ipso & uiuimus, & mouemur, & sumus. Virtus ergo dei quæ æqualis & indiscreta est, officiorum & membrorum habet nomina. Vt uirtus qua uidet oculi sint, uirtus qua audit aures sint, uirtus qua efficit manus sint, uirtus qua adest pedes sint, officiorum diuersitates uirtutis huius potestate peragente. Deus ergo ubiq; est, & ubiq; adest, audit, uidet, efficit. Sed orandus à nobis est, ut secundum precem nostram assit, audeat, uideat, efficiat. Naturæ suæ est ut audiat, sed fidei nostræ est ut precemur audiri. Audit conuiciantes, audit maledicentes, audit etiam intra secreta cordis loquentes. Sed fides officium suum exequitur, ut dei auditionem roget: ut qui per naturam suam audit, per orantis precem dignetur audire. Quod si quis forte corporeū deum & conformabilem, & membris diuersum, quia non idem oculus quod & manus est, ob id esse existimabit quod dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, primum meminisse debet hominum institutionem naturis duabus contineri, animæ scilicet & corporis, quarum alia spiritalis, alia terrena est. Et inferiorem hanc materiam in efficientiā atq; operationem naturæ illius fuisse potioris aptatam. Ergo quisquis ita uolet credere, ut corporalis deus sit, quia ad imaginem eius homo factus est, compositum esse deum statuet ex potiore scilicet inferioreq; natura, quia de talibus homo constat. Quicquid autem compositum est, necesse est non fuerit æternū, quia compositio habet initium quo componatur ut maneat. Sed hæc infidelitatis deliramenta sunt, dum per cœlestis naturæ ignoratione intra has opinionis angustias uitio ingenij degeneris coarctamur. Deus autē semper & in omnibus manens & ubiq; idem, & nusquàm ipse non totus. Cumq; pulcherrimū opus perfecto iam mundo inchoaret, hominē scilicet ad imaginē sui faciens, eum ex humili natura cœlestiq; composuit, anima uidelicet atq; corpore. Et prius quidem animā illam diuino illo & incomprehensibili nobis uirtutis suæ opere constituit. Non enim cum ad imaginem dei hominē fecit, tunc & corpus effecit. Genesis docet longe postea quàm ad imaginem dei homo erat factus puluerem sumptum formatumq; corpus, dehinc rursus in animam uiuentem per inspirationem dei factum: Naturam hanc scilicet terrenam atq; cœlestem quodam inspirationis fœdere copulatā. Scit se beatus Apostolus Paulus per interiorem & exteriorem hominem dissidere. Per interiorem quidem hominē condelectatur legi, per exteriorem uero hoc quod non uult agit, cum interior homo spiritus opera desiderat, exterior uoluptates corporis concupiscit. Ergo ad imaginē dei homo interior effectus est rationabilis, mobilis, mouens, citus, incorporeus, subtilis, ęternus, quantū in se est speciem naturę principalis imitatur, dum trāscurrit, dum circumuolat, & dicto citius nunc ultra oceanū est, nunc in cœlos euolat, nunc in abyssis est, nunc orientē occidenteq; perlustrat, dum nunquam ut nō sit aboletur. Natura quidē dei in his omnibus est, neq; ut alibi assit decidit aliunde. Sed animus humanus in hac sensus sui mobilitate ad imaginē opificis sui factus est, dum naturam dei mobilitas animæ perhennis imitatur, nihil in se

habens

habens corporale, nihil terrenũ, nihil graue, nihil caducũ. Et audiamus adhuc Paulum hoc ita docentem: Expoliantes ueterem hominem cum gestis eius, & induentes nouum qui renouatur in cognitionẽ secundum imaginem creatoris. Nunquid aliquid corporale induimus cum in agnitione renouamur? Nihil, ut opinor: induimus autem agnitionem dei, fidem æternitatis, innocentiæ sinceritatem & bonitatis mores. Hæc enim animæ magis sunt indumẽta quàm corporis, quæ omnia deo propria sunt. Hæc in agnitionẽ noui hominis induimus, ut in omni ministerio animæ nostræ simus secundum imaginem creatoris, bonitatis, & sanctitatis, & charitatis agnitione perfecti. Hæc propter aures dei ne corporalis existimaretur tractata breuibus sunt. Et quanquàm hæc ita se (ut dictum est) habeant, tamen meminimus esse plures spirituales uirtutes quibus angelorum est nomen, ecclesijs præsidentes. Sunt enim secundum Ioannem asianis ecclesijs angeli, sunt & Mose testante, secundum numerum angelorũ fines gentium Adæ filijs constituti. Et domino docente pusillorum angeli quotidie deum uident. Sunt secundum raphaëlem ad Tobiam loquentem angeli adsistentes ante claritatem dei, & orationes deprecantium ad deum deferentes. Hoc ideo cõmemoratum est, ut si forte hos esse oculos uel aures, uel manus, uel pedes dei intelligere uoluerimus, habeamus non improbabilis intelligentiæ autoritatem, maxime cum scriptum sit: Sunt enim efficientes spiritus in ministeriũ missi propter eos qui hæreditabunt salutẽ. Intercessione itaq; horum non natura dei eget, sed infirmitas nostra. Missi enim sunt propter eos qui hæreditabunt salutem, deo nihil ex his quæ agimus ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum & promerendum spiritualis intercessionis ministerio indigente. Dehinc sequitur: Si iniquitates obseruabis domine, domine quis sustinebit?) Non negligenter dicti huius ratio tractanda est. Non enim ait, Si peccata obseruabis, sed si iniquitates obseruabis. Differt enim iniquitas à peccato. Nunquid deus peccata non obseruabit, & criminum memoria non erit? Erit certe: quia etiam de ocioso uerbo rationem unusquisq; præstabit. Et omnis in carcerem missus reddet nouissimum quadrantem. Differre autem iniquitatem & peccatũ docemur, cum dicitur: Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata. Et rursum: Iniquitatem meam ego agnoui, & peccatum meum non abscondi. Iniquitas enim transgressio legis dei est, quæ est grauior peccato, quod id ipsum Apostolus absolutissime distinxit dicens: Qui enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, qui autem per legem peccauerunt per legem iudicabuntur. Ergo peccatum iniquitatis iam perijt, cæterum peccatum legis iudicabitur. Peccatum autem iniquitatis est, quicquid extra legem delinquitur, ut gentilium crimina sunt, quæ iam cum lapsa legis ignoratione damnata sunt. Peccata autem in lege nõ pereunt, sed iudicanda sunt, quia licet peccata sunt, tamen in lege peccata sunt. Ergo si deus iniquitatum recordetur, quis sustinebit furta, cędes, falsa testimonia, stupra, periuria? Hæc enim crimina sunt, quæ iniq; extra legem dei geruntur, quæq; nouæ generationis sacramento abluuntur. Sed horum planè iam deus nõ recordatur, & cur non recordetur in sequenti uersu propheta demonstrat, dicens: Quia apud te propiciatio est.) Est enim unigenitus dei filius deus uerbum redemptio nostra, pax nostra, in cuius sanguine recõciliati deo sumus. Hic est qui uenit tollere peccata mundi, qui cruci suæ chirographũ legis affigens, edictũ damnationis ueteris deleuit. Siue igitur ad patrẽ, siue ad filiũ, oratio prophetę esse existimabitur, unum enim ambo sunt. Et qui uidet filiũ, uidet & patrẽ, quia pater in filio & filius in patre est. Ex similitudine glorię alter in altero gloriosus est, gloriosus filius, quia dignus cõsortio patris sit. Gloriosus pater dignus cõsortio filij sui. Pater recte uolens per prophetam dixisse creditur, quoniã apud te propiciatio, quia in patre secundũ similitudinem

gloriæ

gloriæ filius est, & filius ipse pro peccatis nostris & propiciatio, & redemptio, & deprecatio est iniquitatũ nostrarũ, quia ipse earum propiciatio sit non recordans. Scit autẽ propheta ingentis periculi rem esse iniqua, id est, sine lege peccare, quia peccati sine lege perditio est. Peccato autem in lege iudicium est. & idcirco ait:

Propter legem tuam sustinui te domine.) Lex ergo sancta & spiritualis est, & in ea uerba uitæ sunt. Et legis finis Christus est: Et hoc sequenti uersu ostenditur. Ait enim: Sustinuit anima mea in uerbũ tuum.) Corporalia quidẽ legis officia propheta exequitur, scilicet sacrificiorum & holocaustomatũ & neomeniarum & sabbatorũ, quæ omnia umbra sunt futurorũ, sed anima eius sustinuit in uerbũ dei. Propter legem ipse sustinet, id est, ut dixi corporaliter officia legis gerit: in uerbum autem dei anima sua sustinet, scilicet filij dei aduentum, qui & uerbum dei & deus uerbũ est spirituali fide expectat. Qualiter aũt expectet demonstrat, dicens: Sperauit anima mea in dominũ, à custodia matutina usq; in noctem.) Recordemur euangelicæ comparationis tenorem, & meminerimus quosdam operarios uineæ omnem in labore diem transigere. A custodia matutina usq; in noctem propheta sperat, nullum tempus habet uacuum, totius diei indefessus operarius est. Sed quid tandem spei erit? Non omnis ita diem suum in spe domini exegit. Sunt enim operarij horæ tertiæ, sunt sextæ, sunt nonæ, sunt & undecimæ. Et uidetur propheta qui à custodia matutina sperauit usq; ad noctem, spem nobis euangelicæ mercedis abscindere Non abscindit planè. Ait enim: Speret Israël in domino.) Sine præfinitione temporis spei adhortatio est. Ille quidem ut perfectus operarius à custodia matutina usq; in noctẽ sperauit. Sed ad spem omne tempus est liberum, [redacted] & mercedem non operis sed misericordiæ undecimæ horæ operarij cõsequentur. Ita enim ait: Speret Israël in domino, quia apud dominũ misericordia & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israël, ex omnibus iniquitatibus eorum.)

Bonus est in quem speratur, & sperandum in eo est quia misericors est, quia copiosa apud eum redemptio est, quia redimet ab iniquitatibus suis uniuersos. Hora undecima est, conclusa diei sunt tempora, curramus omnes, festinemus ne nox adsit, ne hora prætereat. Senes sumus, nox mortis insistit, nec ad undecimam saltem uitæ nostræ horam procederemus. Beatus quidem qui à mane usq; in noctem laborans pactum denarium tanquàm debitum postulat. Sed quia bonus est dominus, quia misericors est, speremus in eum, ut undecimæ licet horæ operarij diurni laboris denarium cõsequamur, per dominum nostrum Iesum Christum qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum Psalmus. CXXX.

Omine nõ est exaltatum cor meum, neq; elati sunt oculi mei. Breuis psalmus est & distinctione magis quàm tractatu explicandus, ad humilitatem nos & mansuetudinem inducens. Et quia plurimis alijs locis nonnulla de humilitate tractauimus, ociosum est eadem repetere. Certe meminisse debemus maximum fidei nostræ opus esse humilitatem, cum hanc pro optimi operis conscientia propheta commemorat, dicens:

Domine non est exaltatum cor meum.) Optimum enim sacrificium deo cor contribulatũ. Non ergo cor secundis rebus efferendum est, sed dei metu intra mansuetudinis fines humilitate cohibendum. Neq; elati sunt oculi mei. Alia istud proprietate Græcitas elocuta est dicens, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν, id est ex alio in aliud elati sunt. Eleuandi autẽ oculi secundũ dicta prophetę sunt: eleuate oculos uestros & uidete quis ostendit hæc omnia. Et dominus in euangelio ait: Eleuate oculos uestros & cõspicite regiones quia albescunt ad messem. Eleuandi ergo sunt oculi, sed non

rursum

rursum ex alio in aliud eleuandi, ut semel in id quod eleuati sunt perseuerent. Dehinc sequitur: Neq; ambulaui in magnis, neq; in mirabilibus super me.) Magni periculi res est si in modicis ambulamus, & si non in mirabilibus immoramur. Magna eloquia dei sunt, ipse mirabilis in excelsis est. Et quomodo tanquam bonum opus de se propheta profert quòd in magnis & mirabilibus non ambulet? Sed cum addidit, super me, in his non ambulat quæ homini magna & mirabilia creduntur. Dauid enim & propheta & rex erat, humilis antea & abiectus, neque conuiuio patris sui dignus, sed deo complacuit. Vnctus in regem est, aspiratus est in prophetam. Non insolescit in regno, non odijs commouetur. Persequentes se amat, inimicorum mortes honorat, incestuosis & parricidalibus filijs parcit. Imperator contemnitur, pater læditur, propheta uexatur, ultionem nō ut propheta orat, uindictam non ut pater sumit, cōtumeliam non ut imperator exequitur. In his ergo quæ super se magna & mirabilia sunt non ambulat. Sed uideamus quæ sequuntur: Si nō humiliter sentiebā, sed exaltaui animā meam.) Quæ prophetæ ista diuersitas? Non exaltat cor, exaltat animam. Non in magnis & mirabilibus super se ambulat, sed non humiliter sentit. Excelsus animo est, & corde submissus, humilis in suis est, sed non humilis in sensu est. Sensus enim eius in cœlo est, anima eius in excelsis est. Cur autem (ex quo secundum euangeliū exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ) humile est suaui illo mansuetudinis iugo subditum. Tenendus ergo humilitatis & altitudinis modus est, ut corde humiles, sensu uero & anima simus excelsi. Dehinc sequitur: Sicut ablactatū super matre sua, sic retribues in animam meam.) Ab lactato Isaac accepimus Abrahā fecisse cœnam quod ablactatus iam puerili ætate proximus cibum lactis excederet. Apostolus omnes rudes fidei, & infantiles adhuc in dei rebus scientiæ lacte potat. Ergo profectus maximus est, iam lacte non indigere. Ad fortiorē enim cibum transisse filium suum Abraham, etiam conuiuij lætitia testatus est, & Apostolus carnalibus & paruulis in Christo panem negat. Propheta itaq; orat, quia non exaltauerit cor suum, quia nō in magnis & mirabilibus suis ambulauerit, quia non humilia senserit, sed exaltauerit animam suam, ut tanquā ablactato super matre sua retribuatur animæ eius. Scilicet ut perfectū & cœlestis & uiuentis panis retributione sit dignus, quia per superiora quæ commemorauit opera cibū iam lactis excesserit. Sed neq; sibi tantū hunc uiuū è cœlis panem precatur, uniuersos autem ad eius spem adhortatur, dicens: Speret Israel in domino ex hoc nunc & usq; in seculum seculi.) Spem nostram nullo fine temporum claudit, in immensum expectationis nostræ fidem tendit. In seculum seculi sperandum est, quia per spem præsentis seculi spem futuri seculi consequemur in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXXI

Memento domine Dauid & omnis mansuetudinis eius &c.) Omnes quidem anteriores psalmi graduū in profectum nos spei celsioris extollunt, & per doctrinā fidei, spei, confessionis, humilitatis, operationis in sublime gradibus suis prouehunt. Sed hic præcipue psalmus nos & cognitionē filij dei edocet, & sacramento assumptæ ab eo carnis instituit. Cœpit enim ita: Memento domine Dauid & omnis mansuetudinis eius.) Audent Iudæi aduentū domini nostri, quo in corpore salutem humano generi reddidit, abnegantes hunc psalmum ad Dauid referre. Vt in passione domini impij, ita & in prophetiæ scientia imperiti, legentes et nō intelligentes, habentes & nescientes, uenerantes & nō obedientes. Qua enim religionis simulatione prophetarum li-

rarum libros uenerentur, multis cognitum est. Contrectare legentes manu non audent, lintheo substernunt, ad finem sacramenti testes adhibent, & hoc eo profi- cit, ut maiore irreligiositatis crimine eorū quibus tantus honor debetur, dicta aut contaminent, aut dissimulent, aut nesciant. Hoc eo dictum est, quia cum in prophe tis longe postea quàm Dauid corpore excesserat, scriptū habeant in Hieremia ita: In illa die, dicit dominus, cōtribulabo iugum à ceruice eorū, uincula eorum disrum pam, & non operabuntur ipsi adhuc alijs dijs, & operabuntur domino deo suo. Et Dauid regem ipsorum suscitabo illis, & rursum suscitabo illis Dauid regem orien tem iustum, & regnabit rex, & intelliget, & faciet iustitiā & iudiciū super terrā. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel cōmorabitur fidens. Item in Esaia: Et excitabo pastorē super eos unum altum, & pascet eos seruus meus Dauid. Et erit his pastor, & ego ero illis in deum, & Dauid princeps in medio eorum. Ego dominus locutus sum. Et disponam ad Dauid testamentū pacis. Nolunt credere quod docetur, neq; his fidem habent quibus deberi uenerationem confitentur. Et religiosi quomodo erunt, autoritatem abnegantes religioni? Dauid cum patribus qui escebat, ipse te- stamentum datæ per Mosen legis cognouerat, tanto postea deus per prophetas lo cutus est, Dauid excitandum regem pastorē orientem iustum, in cuius diebus sa- lus Israēl sit, ad quem deus testamentum pacis disponit. Ergo est Dauid non hic Iesse filius psalmorum ex parte conscriptor, sed Dauid ob custodiam gregis sui pa stor, Pastor enim bonus pro ouibus suis animam ponit. Ob æterni regni gloriā rex, cui dictum est: Rabbi tu es rex Israel. Ob iudicium dei iustus: Pater enim non iudi cat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Ob lumen mundi, oriens: Erat enim lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Ob filij di gnitatem, testamenti pacis hæres: Omnia enim mihi data sunt in coelo & in terra. Et pacem meam relinquo uobis. Confiteantur ergo necesse est Iudæi, longe post tempora Dauid esse hæc prædicata. Est autem Dauid iste, qui nomen parentis se- cundum originē carnis accepit, nomen sumens eius, cuius ex genere sumebat & corpus. Omnia autem quæ psalmo continentur & à gestis prophetæ Dauid, & à natura humanæ infirmitatis, & ab eius temporibus diuersa sunt. Et quia ei nō res, non conditio, non tempus aptatur, & in eum Dauid quem postea per prophetas dominus pollicitus est conuenium, non est ambiguum quin etiam hic qui prophe ta egregius & magnus est, de eo Dauid qui postea extitit dei spiritu prophetiæ of- ficio sit locutus: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Non ait: Memento mei, sed memento domine Dauid.) Vt alterum qui loqueretur o- stenderet. Orationem autem omnem hanc esse unigeniti filij dei per prophetam lo quentis existimari necesse est, memoriam dei patris erga eum sibi quem assum- pturus erat hominem deprecantis. Est enim Iesus nunc, secundum Apostolum, in gloria dei patris, & ei omne cœlestrium & terrestrium & infernorum genu flecti- tur. Ergo se primogenitus dei filius deus uerbū iam Dauid nuncupat, per prophe- tam eius sibi hominis nomen assumens, qui secundum diuinitatis suæ priuilegi- um unà secum esset in patris gloria collocandus. Memento domine Dauid, & om- nes mansuetudinis eius. Ait enim ipse: Quia mansuetus & humilis corde sum. Et testimonium dei patris est: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo com placuit animæ meę. Ponam spiritum meum super eum, & gentibus iudicium nun ciabit. Non contendet, neq; clamabit, neq; audiet aliquis in plateis uocem eius. Vt omnis ergo huius mansuetudinis pater meminerit deprecatur, per cuius man- suetudinis modestiam deo patri officium humilitatis suæ uouerit: Sicut, inquit, iurauit domino, uotum uouit deo Iacob.) Sacramenti mentio ad professionem uoluntatis assumitur. Et nescio an unigenitus iurauerit. Certe ita gessit & locutus

Superstitio Iudæorum

Kk est omnia

est omnia, ut sacramento religionis satis facere uideretur. Nanq; cum quædam de passione sua locutus ad discipulos fuisset, & Petrus tanquàm indignum hoc dei filio detestatus esset, Petro cui superius claues regni cœlorũ dederat, super quem ecclesiam ædificaturus erat, aduersus quam portæ inferi nihil ualerent, qui quæ in terris uel soluisset uel ligasset ea in cœlis uel soluta persisterent uel ligata. Hunc itaq; tali conuicio detestantem hoc sacramentũ passionis excepit. Vade post me Sathana, scandalum mihi es. Tanta enim ei religio fuit pro humani generis salute patiendi, ut Petrum primum filij dei confessorem, ecclesiæ fundamentum, cœlestis regni ianitorem, & in terreno iudicio iudicem cœli, sathanæ conuicio nuncuparet. Quinetiam in tumultu eo quo se dedendum passioni præbuerat, cum idem Petrus seruo sacerdotis gladio aurem abscidisset ait: Reconde gladium tuum in thecam: Calicem quem dedit mihi pater non bibam illum? Impium & profanum docens esse, si non omnia quæ erga humanam salutem patri uouisset, expleret. Absolute autem in eo ostendit deuotam passionis suæ religionem, cum post aceti poculum esset spiritum traditurus. Perfectis enim omnibus ait: Consummatum est: Et inclinans caput tradidit spiritum. Percurrerat enim omnia sacramenti officia, & ubi consummatione gaudetur, ibi in suscepti operis perfectione lætitia est. Ergo quia secundum hanc gestorum deuotionem ita omnia gesta sunt, ut uideantur studiose pro religione, quia iurata sunt hæc esse perfecta, sequens est ut uideatur quid sit quod Dauid iste & iurauit & uouit: Si intraro in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob.) Humanæ naturæ uota hęc esse non possunt, & conditio sacramenti infirmitatẽ terrenæ necessitatis excedit. Ad eundum tabernaculum domus non est, strato lecti abstinendum est, somnus oculis & palpebris dormitatio & requies temporibus non danda est, donec inueniatur domino locus & tabernaculum deo Iacob. Standum ergo erit nocte dieq; sub cœlo, & nunquàm in requie corpus iacebit, oculi autem semper uigiles laborabunt, & ne ipsis quidem palpebris conniuendi in dormitatione permittitur obductio. Tempora uero quæ maxime toto in corpore iniurijs uigiliarum & stationis obnoxia sunt, requiem non habebunt. Homo istud de se iurare non sinitur, etiam si maxime nolit, conditionem tamen uoti huius pro ipsa naturæ suæ necessitate uiolabit. Vigilet licet animus & corpus in statione contineat, tamen necesse est infirmitatis dominante natura & procidat, & dormiat, & requiescat inuitus. De hinc quem locum deo homo inueniet? Et incõprehensibilem infinitamq; naturam quali tabernaculo continebit, cum de se ipse per prophetam dominus locutus est, dicens: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum? quam domum ædificabitis mihi aut quis locus requietionis meæ? Omnia enim hæc fecit manus mea, & mea sunt omnia hæc. Non ignarus autem huius diuinæ uocis propheta est, & scit humanæ & terrenæ operationis domum deo esse non posse, id ipsum psalmo anteriore contestans, cum ait: Nisi dominus ædificauerit domum, inuanum laborauerunt qui ædificant eam. Ergo si neq; natura hominis conditionem uoti istius recipiet, neq; locum & tabernaculum deo humana requiret operatio, cognoscendum est per cœlestium scripturarum autoritatem quid sit hoc uotum per cuius satisfactionem locus domino & deo Iacob tabernaculum sit repertum. Domino nostro Iesu Christo unigenito dei filio qui omnia humanæ salutis sacramenta tanquã iuratus expleuit, & quem à prophetis Dauid significatum docuimus, hoc opus maximũ fuit, ut hominem ad scientiam diuinam eruditum dignum habitaculum deo redderet. Et esse homines sedem atq; habitationem

Petrus fundamentum

tionem deo ita docemur deo ipso per prophetã loquente: Quia inhabitabo in his & in illis ambulabo, & ero illorũ deus & ipsi erũt mihi populus. Et rursum: In æternum exultabunt & habitabo in his. Dominus autem ipse in euangelio ait: Si quis diligit me & uerbum meum seruabit, & pater meus diliget eum & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et Apostolus quoq; ait: Vos estis templum dei & spiritus dei habitat in uobis. Habitat autem deus religiosorum mentes non corporali aditu neq; naturæ grauioris ingressu, ut alibi nõ degens illic tantum quo se intulerit insistat, sed spiritali uirtute in uacua se à terrenis labibus corda permittit, seseq; luminis modo in patentibus innocentiæ foribus mentes illuminaturus infundit. Assumpto igitur corpore unigenitus deus neq; ante secundum hominem se ingressurũ tabernaculum domus suæ iurat, id est, in cœlestẽ habitationem suam esse rediturũ, quàm hæc religiosi pectoris loca inueniat, sed neq; stratum lecti sui ascensurum se esse uouit. Stratus requies humanorũ laborum est, & fessorum corporum refectio. Sed quia in cœlo semper quiescitur, & quia indefessa illa natura laborẽ nescit, semper in stratu, id est, semper est in quiete. Dominus noster in forma dei manens formã serui accepit, & obediens usq; ad mortem fuit, & mortem crucis, ut plus nescio quid morte pateretur. Ob id autem tantũ obediens usq; ad crucis mortem est, ut nos habitatione dei dignos esse præstaret. Mori igitur uoluit qui uita est, & effici se indefessa uirtus ad habitationẽ corporis nõ recusauit infirmam, ut in forma dei manens formam serui acciperet. Excessit ergo ex illo æternæ beatitudinis suæ stratu. Et testis nobis quadragesimus psalmus est qui ex persona domini omne sacramentum passionis eloquitur, dicens: Vniuersum stratum suum uersasti in infirmitate eius. Cum per obedientiã uoluntatis paternæ ex deo homo, ex potente infirmus, ex uiuificante mortuus, ex æternorũ seculorum iudice crucis reus dicitur, tum stratum eius in infirmitatẽ conuertitur. In illum igitur æternæ & beatæ quietis stratũ uouit nisi reperto dei tabernaculo non redire, sed nec ante somnum oculis suis dare. Quis iste est somnus? Nempe ille, de quo ait: Ego dormiui & somnum cepi & surrexi, quia dominus suscipiet me. Mortis hic somnus est, quem nõ ante oculis suis dabit, quàm locũ habitationis inueniat. Huius etiam somni beatus patriarcha Iacob in benedictione Iudę (qui princeps gentis istius extitit) meminit, dicens: Catulus leonis Iuda ex frutice filius meus, procidens dormiuit ut leo, & sicut catulus leonis. Quis suscitabit eum? Et superior & cõsequens benedictio, nec ætati Iudæ, nec gestis conuenit, sed ei qui ex Iudæ frutice sicuti ex radice Iesse est, qui & catulus leonis est, & Iacob erit filius. Ex hac enim tribu Iudæ Maria est, quæ domini secundũ carnem mater fuit. Hic ergo procidens dormiuit ut leo. Leo terrori est feris omnibus, & ueluti dominans est cęterarũ bestiarum, & hic solus per confidentiam & securitatem dormit intrepidus. Terror omniũ uigilans est, ipse autẽ securus in somno est. Et idcirco addidit, quis suscitabit eum, quia intrepidæ & præpotentis naturæ securitatẽ nulla æterni terroris timiditas inquietet. Ne ergo quicquã humile atq; passibile impassibilem unigeniti dei substantiam perpessam existimaremus, in ea morte quam subijt, feræ huius intrepide dormientis exemplum ad securitæ mortis intelligentiã est relatum, ut extra humani timoris esse in somno illo inquietudinẽ doceretur, qui per generis sui naturæq; uirtutẽ dormiens licet timere non posset. Seruata autem diligentissime ea ratio est, ut in unigenito deo æterni & gignentis eum dei gloria nosceretur, cum dicitur: sicut leo, & sicut catulus leonis. Ad id enim quod ex deo ipse subsistit, catulus est leonis: ad id uero quod leo est, paternæ io eo maiestatis indifferens generositas prædicatur. Vt unum ambo sint, leo est: ne unus atq; ipse sit, catulus leonis est. Id autẽ ipsum etiam psalmi consequentia docent. Ne enim indefessa illa uirtus & impassibilis unigeniti

geniti dei natura mortis somno dormitatura existimaretur, rem omnem ad officium corporis cui discessio immortalis animæ mors est, retulit dicens: Si dedero somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum domino tabernaculum deo Iacob.) Temporibus secundum translationis fidem nō ætatis spatijs, sed capitis partibus requiem negat. Et hæ affectiones sunt corporales quas labor longus & uitæ anxietas exagitant. Quieuit autem ille, cui mors somnus est, & id quod nobis poenalis demutatio est, unigenito & in corpore manenti deo requies fuit. Sed ante hanc requiē & Apostoli eliguntur, & soluendi ac ligandi & in terra & in coelo ius sortiuntur, & potestatem aduersus uirtutē omnem aduersariam sumunt, & templum dei sunt, & ipsi ex lege uetientes dignum deo Iacob tabernaculum sunt reperti. Ac ne fortè nos per multiplicem humani generis intelligentiam uim ueritati afferre quidam arbitrentur, ut quod ex Dauid persona dictum sit, id ad dominum saluatoremq; nostrum multimodis translationum subtilitatibus transferamus, contuenda sunt quæ sequuntur, ut ex his ueritatem inuitis scilicet & renitentibus ingeramus. Ait enim:

Ecce audiuimus eam in Effrata, inuenimus eam in campis siluę. Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco ubi steterūt pedes eius.) Superius ubi iuratur ac uouetur uoti sacramentū non conuenire naturæ humanæ edocuimus, quia tanti temporis uigilias labor terreni corporis recusaret. Et nunc ubi loca ipsa eorumq; nomina cōmemorantur, ne quid in Dauid referri possit, ueritas ipsa & extantis hodie regionis fides contradicit. Dauid enim dispersum populum in regno suo habens, cui nulla religionis sedes esset, aream in Hierusalem coëmit ad locum templi, ut illuc ad explenda legis solennia conueniretur. Sed tēplum hoc filius eius Salomon ædificauit, ornauit & religionibus initiauit. Volunt ergo Iudæi Dauid areæ huius coëmptorem peregrinationē à domo & uigiliarū iniuriam & laborem corporis, donec hunc locum & hoc tabernaculum deo Iacob posset inuenire nouisse. Sed hoc neq; historia regnorum aut præteritorū, in quibus Dauid gesta continentur loquitur, neq; psalmus admittit. Et cur non admittat in absoluto est. Dauid aream coëmit, locus templi locus areæ fuit, ubi fruges congestæ, ubi tritæ, ubi & paleæ à tritico separatęq; sunt. Requies autem domini in Effrata est, & prius audita in Effrata est, & postea in campis syluæ reperta. Et quid cōmune Hierusalem & Effratæ? quid areæ ad syluæ campos? nihil hic cōueniens est, nihil non dissonans est. Aream in qua requieuisse Deus Iacob existimatur nouissimis tēporibus uentilabro dominus emundat, triticum eius horreis condit, paleas autem inextinguibili igne urit. Probatos legis uiros, apothecis dignos habet, inutiles & infructuosos igni iudicij deputat. Templum illud hodie iam nullum est, incensum est, dirutum est, informe ruinis est. Et ubi ergo dei requies? Mentitus propheta est, & irritum sacramenti ipsius uotum est? Deus etenim requiem quam ei se iuratus reperturum uouebat, amisit. Itaq; quia neq; dei dignitati, neq; naturæ hominis, neque locorum ueritati, neq; temporum demutationi hæc irreligiosatum opinionum figmenta cōueniunt, ex ipsis nunc scripturarū coelestium autoritatibus demonstrandum est, ad personam domini nostri Iesu Christi & ad ecclesiæ sanctificationem psalmum esse referendum. Diximus superius etiam hunc prophetam de Dauid illo iusto pastore rege oriente, in psalmo isto prophetasse, & ex persona eius locutum esse, cum dixit: Si intrabo in tabernaculū domus meę, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem tēporibus meis donec inueniā locum domino, tabernaculum deo Iacob.)

Nunc uero ut se uoti huius non ignarum neq; impetitū propheta esse ostenderet, ex persona sua loquitur, dicēs Ecce audiuimus eam in Effrata, inuenimus eam

in campis

in campis syluæ. Supetius ubi sacramenti religio commemoratur, unus iurauit ac uouit. Vnus enim in forma dei manens formam serui accepit, & unus dominus Iesus Christus est, pet quem omnia, Vnus deus pater ex quo omnia. Nunc autem ubi scientiæ propheticæ cognitio ostenditut, ex persona plurium dicitur, Audiuimus eam in Effrata, inuenimus eam in campis syluæ. Quia plurimis requies domini prophetabatur, auditur itaq; in Effrata. Et Effrata eadem est quæ Bethleem, in qua dominus natus ex Maria est. Testis nobis est & propheta, dicens: Et tu Bethleem domus Effrata, non es minima ut sis in milibus Iuda. Ex te enim exiet, qui etit dux Israel. Et rursum: Et tu Bethleem Iudæ non es minima inter principes Iuda. Ex te enim exiet qui reget populum meum Israel. Illic enim primum requies dei auditur, ubi primum unigenitus deus corpus humanæ carnis habitauit. Et quod in Effrata auditur, in campis syluæ inuenitur. Initium itaque ecclesiæ in Bethleem auditur. Esse enim cœpit à Christo, sed in gentibus tepetitur quæ sunt ex syluæ campis: ex horrentibus nitidæ, ex sterilibus fructuosæ, ex ignis pabulo uitalis cibi regio, ex ferarum cubilibus dei requies, domus, templum, atq; possessio. Quod autẽ gentes tanquam syluę cubili diaboli fuerint, psalmus nobis septuagesimusnonus testis est, dicens: Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Illic enim de uinea sermo est, id est, de dei, ut tunc putabatur, populo, quem infidelem & impiũ diabolus gentes inhabitans uastauerat. In his ergo campis syluæ dei requies, quæ in Effrata audita est, inuenitur. Setuata autem temporum ratio est, ut quod & audiuimus & inuenimus præteritam significet ætatem. Id autem quod deinceps consequitur, spem futuri temporis docet, cum ait: In tabernacula eius intrabimus, adorabimus ubi steterunt pedes eius. Corporali istius uitæ præsentis officio propheta desperans, fide & spiritu præsumit ut tabernacula requiei dei qui ea uidit & audiuit introeat: Sed superius super uno tantum tabernaculo iuratum est, nunc autem multa tabernacula introibunt, sed eadem dei requies in pluribus est. Hæc ergo requiei dei tabernacula introibunt. Neq; solum introibunt, sed etiam adorabunt ubi steterũt pedes eius. Cum statur, uno in loco, ex quo decidi non oporteat, consistitur. Vbi uero pedibus statur, illic toto corporis officio insistitur. Lex præterijt, prophetia clausa est, finis eorum Christus est. Demutationis alterius nullus locus est. In hoc inæternum standum est, ubi iam decursu legis & prophetarum dominus insistit. Discurrit quidem per apostolos prædicatio, quos frequenter pedes significatos meminimus, sed in euangelijs consistitur. Illic ergo adorabitur, ubi domini pedes, id est, prædicationes nouissimæ sine demutationis alicuius transcensione constiterint. Et quia in euangelijs legimus dictum, multi prophetæ & iusti cupierunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ auditis, sanctus propheta desiderij huius impatiens est. Postquàm enim requiem dei audiuit, & repperit, postquam introiturum se adoraturumq; credidit, spei tantæ fieri iam particeps deprecatur, dicens: Exurge domine in requiem tuam.) Quam reperturum se Dauid tuus uouit, quam nos in Effrata audiuimus, quam in campis syluæ inuenimus, in cuius tabernacula introibimus, adoraturi illic ubi pedes tui steterunt. Exurge igitur in eam requiem quæ uoti sacramento quæsita est, quæ prophetiæ scientia in loco audita est, quæ in gentium fructu frugifero reperta est, quæ introeũtibus frequentabilis est, quæ loco indemutabilis est, quæ adorantum religione uenerabilis est. Sed non solum tu domine exurge in requiem tuam, sed & tu & arca sanctificationis tuæ. Non arca testamenti, non arca legis, sed arca sanctificationis tuæ. Et quidem esse arcam testamenti meminimus, intus ac foris auream, ubi tabulæ testamenti, ubi sanctæ literæ, ubi liber testamenti, ubi Gomor mannæ. Sed hæc omnia eius quod

domitus assumpsit corporis species est, omne in se sacramentum continens legis hoc & deitatis spiritu & origine carnis munitum, intus scilicet ac foris aureum. Est enim dominus noster Iesus Christus in gloria dei patris, manna in se continens æternum, Ipse enim panis est uiuus, testamenti intra se tabulas & legis librum conseruans: Sunt enim in eo uerba uitæ. Vt igitur cum domino etiam hæc sanctificationis arca (hanc enim secundum euangelia & sanctificauit & signauit pater) in requiem exurgat, prophera orat. Cæterum arca illa terrena & frequenter ab allophylis capta est & polluta à regibus, & hodie templo atq; urbe subuersa iam nulla est. Et uideamus quid sequitur. Ait enim Sacerdotes tui induantur iusticia, & sancti tui exultent.) Induuntur deo, & arca sanctificationis eius in requiem resurgente iustitia sacerdotes, ualidissimo (ut Apostolus ait) thorace, induentes thoracem iustitiæ, quo inimici iacula excipiant, quo in æternum hominem cõmuniant, sancti autem lætentur. Et uideamus causam cur & sacerdotes iustitiam induant, & sancti lætentur. Ait enim: Propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui.) Christum ad deitatis spiritum retulit, Dauid ad corporis carnem. Formam enim serui qui in dei forma manebat accepit. Ne igitur auertat à sacerdotibus atq; à sanctis Christi faciem rogat, ut eos diuinitatis suæ gloria qui propter Dauid, id est, propter assumpti ab eo corporis sacramentum lætantur, illuminet. Et cur propter Dauid seruum suum, faciem Christi sui non auertat ostendit dicens: Iurauit dominus Dauid ueritatem & non frustrabitur eum.)

Dominus iurat & iurat ueritatem & dicti sui fidem etiam sacramento ne ambigamus affirmat. Non fraudabit igitur Dauid suum ueritate iurata. Et quid ei iurauerit dignum est contueri. De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos. Et filij eorum usq; in seculum sedebunt super sedem tuam. Quoniã elegit dominus Sion, prçelegit eam in habitationẽ sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo quoniam præelegi eam.) Quid hic quod Dauid sit proprium continetur: Vrbs illa quæ generi eius fuit regia, capta est à Babylonijs, & euersa regni dignitatem sub dominantiũ iure non tenuit. Post etiam à Romanis capta & incensa iam nulla est. Et ubi dei requies in æternum est: ubi ex fructu uentris eius in sede dei reges sunt: Seruiunt enim hodie exules patria carentes toto in orbe dispersi. Et ubi illa quæ iurata est ueritas: ubi illud quod non frustrandus est ueritate? Et ubi filijs Dauid regni æterni sedes sempiterna? Quæ electa Sion dicitur, horret ruinis, uacua incolis est. Et quomodo dei requies est in secula seculorum? Currunt tempora & hoc uitæ nostræ seculũ manet. Deus ergo sine requie est. Sed qui hæc infelicis erroris opinione credunt, audiant cui Dauid iuratum sit. Nempe illi de quo dictum est: Posui adiutorium meum super potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo liniui eum. Manus enim mea auxiliabitur ei & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adijciet nocere ei: Et concidã inimicos eius à facie ipsius, & odientes eum in fugam cõuertam. Et ueritas mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponã in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitũ ponam illum, excelsum super reges terræ. In æternum seruabo illi misericordiã meam, & testamentũ meum fidele ipsi. Et ponam in seculũ seculi semen eius, & thronũ eius sicut dies cœli. Si dereliquerint filij eius legẽ meam, & in iudicijs meis nõ ambulauerint. Si iustitias meas profanauerint, & mandata mea nõ custodierint. Visitabo in uirga iniustitias eorũ, & in uerberibus peccata eorum. Misericordiã u ero meam nõ dispergã ab eo, neq; decipiam

Vt ubiq; demolitur sensum historicum

decipiam in ueritate mea. Neq; profanabo testamentum meũ, & quæ procedunt de labijs meis nõ faciam irrita. Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius inæternum manebit, Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta inæternum, & testis in cœlo fidelis.) Promissiones istæ Dauid eius sunt, qui aduersus potentem adiutor electus est, cuius in man manus est, cuius in fluminibus dextera est, qui nuncupare deum patrem audet, quia est, qui ipse primogenitus est, qui excelsus super reges terræ. Cuius semen in seculũ seculi est, cui quæ sunt dicta, non irrita sunt, cui semel sine mendacio iuratur in sancto, cui sedes sicut sol in conspectu dei est, & permanet ut luna perfecta inæternum. Ex huius igitur uẽtris fructu sup sedẽ dei collocabunt, quomodo aũt ex fructu simus uentris eius audiamus prophetã Hieremiã dicentẽ: Si itaq; audistis huiusmodi, si peperit masculus. Partũ sexus iste nõ recipit, sed genetatio quæ ab eo est partus instar obtinuit. Audiamus & Paulũ parturientẽ in filijs procreandis, cũ dicit: filij mei quos ego iterũ parturio. Esse autẽ omnes nos filios sibi ipse dominus in Euangelio testatur, dicens: fili remissa sunt tibi peccata. Et iterũ: filioli adhuc uobiscum sum. Filij itaq; sunt ipsius in sede domini collocãdi. Et spei cõditio præponitur, si inquit custodierint filij tui testamentũ meum & testimonia mea hæc quæ docebo eos. Moses enim legẽ scripsit, in qua testimonia dei cõtinentur. Propheta hic idẽ totus diuersatur in lege. Et quomodo adhuc filij illius Dauid in testimonijs sunt docendi? Non præsentis ætatis est sermo, sed his proprius, de quibus dictum est: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis. Sed docti & manentes in his quæ docebuntur quid consequentur? Vsque in seculum, inquit, sedebunt super sedem tuã.)

Et qui isti qui sedebunt? Nempe de quibus dictum est. Et uos sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israël. Non negligendum est autem, id quod superius & inferius dicitur. Superius enim dictum est, ponam super sedem meam. Nunc autem dicitur, sedebunt super sedem tuam. Et hoc quid erit? Nempe id quod dicitur: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Sedes patris, sedes & filij est, quia ego & pater unum sumus. Aut quomodo intelligitur, ponã super sedem meã, & sedebunt super sedẽ tuã, nisi quod per concordẽ & non dissimilem à se innascibilis unigenitiq; naturam, & pater in filio, & in patre filius est? deitatis in utroque nec genere, nec uoluntate dissidente substantia, cum paternæ maiestatis gloria unigenito congenita sit: atque ob id sedem filij, sedem suam pater nuncupat, quia & ex se & in gloria indemutabilis diuinitatis suæ unigenitus & uerus deus natus sit, nec contumeliam cõmunicatarum cum eo sediũ sentiat, cui ex se genito in naturæ similitudine nulla diuersitas est dignitatis. Deinde eorũ habitatio qui in seculum super sedẽ sessuri sunt ita ostenditur. Quoniã elegit dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo quia præelegi eam. Non montẽ scilicet Sion desertũ & inutilem elegit, neq; ciuitatem erutam & euersam. Locis enim deus non cõtinetur, neq; omnipotens & æterna substantia, aut in desertis montium solitudinibus, aut in urbium ruinis iam deformiũ conquiescit, sed elegit eorũ requiẽ, de quibus dominus in euãgelio ait: Nemo uenit ad me, nisi pater qui misit me adducat illũ. Illam Siõ sanctã & cœlestẽ Hierusalem elegit, concordẽ scilicet fideliũ cœtum, & sanctificatas sacramẽtis ecclesię animas, in qbus tanq; rationabili & intelligẽti & emũdata & æterna p resurrectiõis gloriã domo, rationabilis & intelligẽs & impolluta & æterna inenarrabilis diuinitatis natura reqescat. Nõ quod ex ea, in qua est infinitatis suę immensitate desistat, ut humanarũ mentium angustijs coarctetur, sed quia per digni se habitaculi sedẽ, qui & ubiq; & idẽ & totus & semper est, in

sanctis probatisq; requiescat; ubi nulla offensio, nulla demutatio, sed in seculum seculi, id est, in æterna tempora digna & placens habitatio sit electa. Dehinc sequitur: Viduam eius benedicens benedicā.) Quidā translatorum interpretatus esse ita repertus est. Capnonē eius benedicens benedicā, tanq; uenatoribus & piscatoribus hominum effectis apostolis hæc eorum benedicta sit captio. Maxime quod Bethsaida ex qua apostoli sunt, per interpretationē linguæ Hebraicæ domus uenannū ouncupetur. Sed nobis sequenda est prima illa, & sub Iudæorum temporibus ante domini aduentū ad ecclesiæ doctrinā consignata trāslationis autoritas. Viduam eius benedicēs benedicā. Quanta uiduarū dignitas est, & honesta unius thori conscientia, & felicis cōtinentiæ indemutata cōstantia: Hæc enim benedicitur, & benedicendo benedicitur, ex iudicio scilicet benedicentis, benedictione sit digna. Sed Apostolus gentiū doctor hortatur nos & aliud de uidua quæ benedicenda est sentire. Lege enim nō per uirtutē spiritualis efficientiæ, sed per sinem obseruantiæ eius emortua, uiduā eam esse quæ ex Synagoga effecta ecclesia sit, docet, dicens: An ignoratis fratres, scientibus enim legē loquor, quoniam lex dominatur homini, in quantū temporis uiuit? Quæ enim sub marito est mulier, uiuo marito iuncta est legi. Si aūt mortuus fuerit maritus, euacuata est à lege mariti. Ergo uiuente marito adultera uocabitur, si iungatur alij uiro. Si uero moriatur uir eius, liberata est à lege, ne adultera teneatur cōiuncta alij uiro. itaq; fratres mei, & mortificati estis legi per corpus Christi, ut & ipsi sitis alterius, huius qui à mortuis resurrexit. Cōparatione uiduæ quæ mortuo marito libera quibus uolet nuptijs sit, desinente iam lege, uiduā legis ecclesiam esse demōstrat Christo legitime copulandam; Hanc ergo legis uiduam benedicendo benedicet. Deinde ait: Pauperes eius saturabo panibus.) Bonū est in ecclesia pauperes non esurire, quia cū inops pascitur, aut sitiēs potat, aut nudus uestitur, aut infirmus uisitatur, aut carcere clausus requirit, ei hæc officiorū obsequia deserūtur, q in singulis nobis esurit, & sitit, & alget, & infirmat, & clauditur, quiq; ait: Amen amē dico uobis, quia quæ fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis. Per hāc ergo dictorū eius fidelem promissionē paupes eius panibus saturat. Saturat aūt & eos panibus qui per humilitatē cordis cōtemptumq; seculi seipsos in paupertate cōstituunt, quos cibo uitæ perennis expleuit, sicut alio loco dictū est: Diuites eguerūt & esurierūt, inquirentes aūt dominū nō minuentur omni bono. Deinde sequitur: Sacerdotes eius induā salutari, & sancti eius exultatiōe exultabūt.) Sacerdotes superius iusticia induuntur, sed profectū honoris sui sumūt, salutari scilicet induuntur, conformes effecti glorię salutaris. Quia secundū Apostolū de cœlis saluificatorē nostrum expectamus, qui potens est secundū operationē efficientiæ suæ corpus humilitatis nostrę cōformare corpori gloriæ suę. Hoc ergo salutari sacerdotes induuntur, sed domini & sancti exultatione exultabūt. Supius exultabūt tantū adhuc in humilitatis corpore positi, & spe tantummodo æternitatis læti, cęterū tunc perfecta exultatione exultātes, nō spe, sed ueritate, nō imagine, sed corpore. Est enim plerūq; exultatio, quę demutari solet, uel casu uel infirmitate, uel tēpore. Ad hoc uero hęc sanctorū exultatio ea est, ut exultatione cōsummatæ in se exultatiōis exultent. Causa autē exultationis ostēditur: Illic producā cornu Dauid.) Cornu regni insigne est. Per hoc enim cornu unguentū regiū regnaturis infundebatur. Illic cū dicitur requies, significatur de qua dictū est: Hęc requies mea in seculū seculi. In hac igitur requie cornu Dauid, id est, regnū illius de quo prophetat Dauid, deus produeit, non illud humanum, nec corruptibile, nec caducum, sed illud quod secundum regnum dei in seculum seculi est, & quorum erit regnum cœlorum. Nempe de quibus dictum est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum

ϑήρα, Sic Hieronymus uenationem uertit χήρα uiduam sonat.

est

est regnũ cœlorum, id est, in quos æternus rex, & cuius secundum Danielẽ regni finis nullus est, regnabit. Non occultus igitur hic rex est, hunc lex prædicat, hunc prophetæ pollicentur, hunc Ioannes pœnitentiæ prędicator ostendit. Ille est enim secundum domini in euangelio dictum lucerna ardens, Christum tenebris mundi huius ostendens. Omnis igitur de eo prophetia lucerna est eius, ignorantiæ nostræ nocti scientiæ lumen ostendens, infideles atq; impios ueritatis luce confundens, & in unigenito paternæ maiestatis gloriam docens. Et hoc illud est quod sequitur: Paraui lucernã Christo meo, inimicos eius induam confusione, super ipsum autem florebit sanctificatio mea.) Parata lucerna est, ne ad cognoscendũ eum nox ignorationis existeret. Inimici eius cõfusione induentur: uidebunt enim filium hominis in maiestate patris sui, & non salute, sed confusione induentur, terreno scilicet & indecoro corpore resurgentes, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. Exaltauit, inquit, eum deus & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum PSAL. CXXXII.

Er omnem doctrinæ ordinem gradibus scanditur, nam per gradus ad superiora prouehimur. In eo quod ita cœpit propheta, Ecce quàm bonum & quàm iocundum, docemur quid bonum atq; iocundum sit, ut per cognitionem eorum in bonis iocundisq; maneamus. Seruata autem scienter ea ratio à propheta est, ut bonum iocundumq; sociaret, quia non omne quod bonũ est, iocundum est, neq; omne quod iocundũ est, bonũ est. Iocundus est luxus, sed bonus nõ est. Est enim in ipsa illa corporalis lasciuiæ amœnitate detrimentum & salutis & famæ. Bona est tollerantia iniuriæ maxime eum ad irreligiositatẽ compellimur pœnis, famis, sitis, frigoris, uigiliarũ, cõtumeliarum, dolorum, sed iocunda non est. Illic enim iniuriosum perfectæ uirtutis officium est. Et ita per hæc nõnunq; & bonum iocundo, & iocunditas solet eo carere quod bonũ est. Videamus quid sit illud quod bonum & iocundum esse propheta demonstrat, scilicet habitare fratres in unũ. Non humanas cohabitationes, nec terrenarum domorum cõmunionem propheta Dauid dicit. Nam fratres ob hæc ipsa tectorum consortia dissidentes uidemus, & inimicos sæpe eiusdem domicilij habitatio cõtinet, & nonnunq; incrementum odijs ipsa illa cohabitandi indignatio subministrat. Sed nouit esse Apostolus communem & religiosam domum, dicens: Vt scias quemadmodum te oporteat in domo dei conuersari quæ est ecclesia dei uiui, columna & firmamentum ueritatis. Itaq; bonum & iocundũ est in unum habitare fratres. Cum in unum habitant, conuentum ecclesiæ congregant. Cum fratres nuncupantur, unicæ uoluntatis charitate concordes sunt. Ad primam enim apostolorum prædicationẽ hoc præcipuum fuisse credentium præconium legimus, quod dicitur: Erat enim omnium credentium cor unum & anima una assensu, eadem uoluntate non dissonans fide, socia amoris ac sententiæ unanimitate perfecta. Et hoc testatur ille gentium doctor, dicens: Vt sitis omnes perfecti eodem sensu eadem sententia. Et rursum: Implete gaudium meum ut idipsum sapiatis, eandem charitatem habẽtes, unanimes unum sentientes; nihil per æmulationem, siue per inanem gloriam agentes, sed in humilitate inuicem arbitrantes præcellere super inuicem, non sua, sed aliorum unusquisq; uestrum contẽplantes. Hoc Apostoli gaudiũ est, idipsum nos sapere, amore eodẽ cõtineri, per unius sensus sententiã unanimes permanere, nõ per æmulationẽ separare, neq; per inanis gloriæ studiũ dissidere, non sua, sed aliorũ unumquẽq; cogitare oportere, ut

Nimium uidemus in rem bonam.

γνώμῃ.

tere, ut ea quibus alienæ uoluntates in cõcordia detinendæ sint cogitemus, quod alio in loco admonet, dicens: Si possibile est ex uobis ad omnes pacem habentes. Ex nobis uult esse, ut si possibile est pax ad omnes sit, uoluntas nostra omniũ amicitijs dedita sit, & si cæterorum natura nõ habeat pacis affectũ, dummodo non ex nobis causa aut interruptę, aut non cõseruatæ pacis existat. Hoc itaqꝫ populo dei cõgruit, sub uno patre fratres, & sub uno spiritu unum esse, sub una domo unanimes incedere, sub uno capite unius corporis mẽbra esse. Non enim oculus aurem odit, nec nares os execrãtur, nec manus pedẽ spernit. Hæc enim ut officijs mutuis sibi, ita & amore districta sunt. Hoc iocundũ & bonũ est habitare fratres in unũ, in eodem esse, idẽ esse, nec congregatione fieri, nec amore diuersos. Comparationem uero huius boni iocundiqꝫ propheta cõstituit, dicens: Sicut unguentũ in capite quod descendit in barbã Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius.)

Aaron unguento cuius compositio & confectio ex odoribus continetur unctus est in sacerdotem. Hanc consecrationem primi sacerdotis sui deo esse cõplacuit. Dominum quoqꝫ nostrũ inuisibiliter & incorporaliter unctum esse cognouimus, cum dicitur: Vnxit te deus tuus oleo exultationis. Vnctio ista terrena non est, incorporea est, inuisibilis est, nõ in oleo ut sacerdos & propheta, nõ cornu ut rex, sed oleo exultationis ungitur. Opus istud læticię spiritualis est, & ad sacramentũ cœlestis unctionis exultationis fructus adhibetur, non materialis creaturæ est, quia corporalia corporalibus indigebãt, Aaron myro cõfusionis ungitur. Sed id quod corporale est, per efficientiã uirtutis spiritualis imbutum speciẽ olei cœlestis imitatur. Deniqꝫ post hãc unctionem Aaron secundum legẽ Christus est nuncupatus, postqꝫ unctionis cõfusio per id quod à deo confici demonstrata est in speciẽ unctionis inuisibilis cõsecratur. Vt igitur hoc myrum omnes fœtentes odores & immundos cordium spiritus quocunqꝫ infusum fuerit extinguit, seqꝫ in omnia in quo inserĩ odor hic suauitatis infundit: ita per hoc sacramentũ unctionis infusæ, & per eã omni terrenorum ac sordentiũ uitiorum nostrorum fœtore deterso deo iam quod suaue est, spiramus. Nouit hunc suaueolentiæ spiritum beatus apostolus Paulus, dicens: Ita Christi bonus odor sumus deo in omni loco, in his qui saluantur, & in his qui pereunt. Et in istis quidẽ ex morte in mortem, istis autẽ odor ex uita in uitã. Vt odorem uitæ nos esse uiuentibus, ita odorẽ esse mortis, his qui in peccatis suis morerentur ostendens: ipse autẽ Christi odor ex nobis bonus deo est. Vt igitur placitũ hoc in primo, id est, Aaron sacerdote unguẽtum deo extitit, quo in exemplum olei exultationis perungebatur, & gratum deo ex se fidei & innocentiæ odorem præbet: ita bonum & iocundum est habitare fratres in unum, per quod unanimitas uoluntatis eiusdem primis & maximis sacramentis bonorũ cœlestium cõparatur. Descendit autem hoc unguentum à capite in barbam. Barba uirilis ætatis ornatus est. Neqꝫ enim nos paruulos esse in Christo oportet, nisi ad id tantum quod dictum est, paruuli malitia, non sensu. Infideles autem omnes idem Apostolus paruulos esse, quia infirmi sumere cibum firmum minime ualentes adhuc lactis egeant, obiurgat, dicẽs: Lacte uos potaui, non cibo: nõdum enim poteratis, sed neque adhuc potestis. De se autem ita: Cum factus sum uir ea quæ sunt paruuli dereliqui. occurrere uero in id festinat, in uirum consummatum, in mensuram ætatis plenitudinis corporis Christi. Vnguentum hoc ergo in barbam Aaron, id est, cõsummatæ fidei uirum descendit à capite. Caput secundum Apostolum uiri Christus est. Moses unguentum hoc composuit & confudit, sed componendum & confundendum deus docuit, & deus mediator in lege. De capite ergo, id est, de Christo descendit in barbã, & ab eo descendit, cui dictũ est, unguentum exinanitũ nomen tuum. Descendit autem in eum qui per ætatis firmitatẽ in-

Μύρον unguentum.

demutabilis

demutabilis esset fidei firmitate mansurus. Descendit aūt etiā in oram uestimēti. Ora uestimenti ea sunt,quæ usq; ad pedes defluūt,per quod ad omne corpus hic ungenti odor à capite in barbam, & deinde ad uestimenti oram descendit. In his autem mulieribus quæ ungentes dominum typum ecclesiæ in euangelio prætulerunt,ita docemur,quod una caput,alia pedes unxerit, per quod quæq; earum significatur in parte corporis omne corpus unxisse. Media itaq; corporis prætermissa sunt. Nam dum ora uestimenti & barba memorantur, omne in his corpus ostenditur. Additur etiam & alterius comparationis exæquario, cum dicitur:

Sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion.) Ros ab Hermon in Sion non descendit,multo enim à se interuallo hi montes diuisi sunt. Neq; sanè natura fert ut ros à loco in locum descendat. Sion autē est secundū doctrinam cœleste ecclesia,uel quæ nunc est,uel quæ erit sanctorū,quæ per resurrectionem glorificatorum & lætantiū angelorū cœtu frequentatur. Hermon autem mons est in Phœnice,cuius interpretatio anathema est: quod enim nobis Anathema nuncupatur,id Hebraice Hermon dicitur. Fertur autem id de quo etiam nescio cuius liber extat,quod angeli concupiscentes filias hominum,cum de cœlo descenderent, in hunc montē maxime cōuenirent excelsum. Sed hæc prætermittamus. Quæ enim libro legis non cōtinentur,ea nec nosse debemus:cōmemorata autē ob id tantum sunt,quod nos hoc mōte dei per prophetā professio cōmouebat. Certe hodie gentes mōtem hunc prophana religione uenerantur, & interpretatione nominis sui, quod est anathema, ipsum illū impiæ superstitionis sedē testatur. Ros uero de cœlis est, & inter benedictionū munera optari eū meminimus, cū Isaac ad Iacob ait Et det tibi deus à rore cœli & ab ubertate terræ multitudinem. Ergo quia munera & benedictiones dei,quibus primū omnia cum creata & facta sunt benedixit, postea uero ex peccato Adæ in anathemate cōstiterunt, gratum deo est ea rursum in sanctificationis sedem redire atq; descendere. Benedictus enim homo fuit, sed post benedictionē peccauit, & statim impius fuit:sed qui mauult peccatoris pœnitentiam quàm mortē,uult benedictionis suæ rorem ab Hermon in Sion descendere,id est,ex impietatis sede in sanctificationis locū transire. Rore enim omnia uirescunt,aluntur,augētur:ita principali illa dei benedictione homo gignitur,spicat,& crescit. Est ergo bonū atq; iocundū ut à gentili errore, id est, profana Hermon ueneratione descendēs ad Sion,id est,ad æternæ beatitudinis domū trāseat, & eum qui salute omniū lætatur oblectet,ob id quoniam illic mandauit dominus benedictionē & uitam usq; in secula,in Sion scilicet uel etiā in unanimitatē cohabitantiū fratrū. Benedictiones enim ecclesia sola largit, uitam æternā unanimitas promeretur. Qui dixit enim æternę uitæ uiā pādens, diligite inuicē sicut ego dilexi uos,nō mendax est. Est enim ipse ueritas,uia,uita,dominus noster Iesus Christus,qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum PSAL. CXXXIII.

Inem sumunt cantica graduum, sed ascensionibus suis dignum. Cum enim per ea ad cognitionem sacramenti cœlestis scandatur, necesse est,ut postea benedictio ei ad quem consensum sit debeatur. Vocat igitur omnes prophetia ad benedicendum, & tanquàm cōsummatis omnibus uniuersos ad contestationem honoris debiti congregat,dicens: Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini.) In eo autem quod ait,ecce nunc,elaboratæ ascensionis perfectum opus esse significat,ut iam nunc benedicant,quia proficiētes ascenderint. Benedicendus est, quia nos in excelsum prouexerit,quia fidei gradibus in sublime domus suę eleuauerit. Benedictione autem dei os peccatoris indignū est, & idcirco ait: omnes serui eius

Non

Nō omnium est deo accepta benedictio, neq; se promiscuus putet placere posse. Soli istud competit dei seruo, non peccati seruo, nec seculi seruo. Omnis enim, inquit, qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruo igitur dei competit, ut dominū suum religioso ore benedicat, ac ne ipsi quidem seruo hoc erit propriū, qui se seruum nomine solo profiteatur, qui etiam nunc cūctabundus & fluctuāns incerto fidei uoto circumferatur, cuius cogitatio & uoluntas in recordationem peccaminum, & in curas uoluntatum euagetur. Et idcirco cum dixisset: Ecce nunc benedicite dominū omnes serui eius. adiecit: Qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri.) Qui stat, loco non mouetur, iam currit, iam ascendit, iam immobilis manet, iam auide bibit beatā illā prophetę uocem: Statuit super petram pedes meos. Et rursum: In petra exaltasti me: & audiet tanq; Mosi sibi dici, tu autem sta hic mecum. De peccatoribus autem ita legimus: Dilexerunt mouere pedes suos. Standum ergo est in domo domini, quia benedictio stantium placeat, & stantium in domo illa sancta & cœlesti Hierusalem, & angelorum frequentiū, ad quā per hanc ecclesiæ & conuentus nostri domum scanditur. Et quia plures apud patrem mansiones sunt, benedicunt dominum, non solum in domo stantes, sed etiā in atrijs eius. Non omnis domus atrium est, domus est etiam quicquid extra atrium est. Interior autem & familiarior atrij sedes est. Interius ergo stabunt, qui in atrio sunt, quia sit licet dignitas, in domo stare, præuenit tamen ille qui in atrio steterit. Diuersos uero esse eos qui in domo, & eos qui in atrio sunt, alibi propheta demonstrat, dicens: Plantati in domo domini, in atrijs dei nostri florent. Maior fructus est effloruisse. Et licet plantatio habeat dignitatem, pręcellit tamen efflorescentium honor. Quia ut initium in plantatione est, ita gaudium boni operis in flore est. Reperi autem quosdam ambiguos circa hoc, in atrijs domus domini fuisse, dicentes, idcirco hoc à translatoribus primis adiectum esse, quia sub hisdem uersibus sequenti psalmo continetur, opinantibus ipsis scriptorum uitio in libris

Nihil tale Hieronymus.

Hebraicis fuisse præteritum. Sed noui interpretes quæ uolunt tractent: nobis uero obsequendum est, & autoritati translationum, & uetustati. In hanc autē spem standi in domo, & in atrijs domini, propheta nos hortatur, dicens: In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite dominum.) Agimus enim, secundum Apostolum, sub principibus harum tenebrarum, & nox nos seculi detinet, quæ per euangelicam prædicationem iam prodijt in lucem. Nox enim iam proficiscitur, sicut in die decenter ambulate. In hac igitur nocte ignorantiæ, insidiarū, infirmitatum, cōcupiscentiarum, uiciorum eleuandæ manus sunt in sancta, non ad prædicandum & orandum tantum, sed etiam ad operandum. Preces enim nudę non proficiunt. Eleuanda autem opera nostra sunt in dei sancta, id est, in nudis uestiendis, in esurientibus cibandis, in sitientibus potandis, in afflictis cōsolandis, in oppressis adiuuandis, in omnibus diligendis. Hæc enim nos in hac corporis nostri infirmitate sanctificāt, hæc deo placita & sancta sunt. Et hoc non ignorat propheta, dicens: Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Nunc enim in consummationē seculi, quod est uespertinū, non in tauris & hircis, sed in operibus bonis deo hostia est. Moses nos docuit exemplo, qui cum eleuatis constituisset manibus uincebat: summissis uero in terram uincēdum populum ab hoste prębebat, ostendens per hanc formam, hostem nostrum, si terrena opera nostra sint, uincere: si excelsa uero sint, esse uincendum. Eleuandę igitur manus nostræ sunt in noctibus, ut plantemur in domo, ut in atrijs floreamus, & benedicendus est dominus, id est, cum dei benedictione semper orandum est, ne cum panem inopi præbeas, metu famis tristis sis: ne cum sumptum indigenti offeras, damnum putes: ne cum nudum ueste induas, exui te existimes. Hilarem enim

datorem

datorem amat deus. Quid autem læta & benedicentia eleuatarum manuum opera mereantur, ostendit dicens: Benedicat te dominus ex Sion.) Dominus scilicet ecclesiæ, & sanctæ Hierusalem, & ciuitatis uiuis gemmarum lapidibus extructæ. In deo uero æterno ut spem omnem nostram positam cognosceremus, adiecit: Qui fecit coelum & terram.) Eum scilicet ecclesiarum deum esse demonstrans, qui coelum fecisset & terram, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Alleluia. Psalmus CXXXIIII.

Psalmus secundum simplicitatem audientium absolutus uidetur. Ea enim ex maiore parte in eo continentur, quæ libro Exodi inscripta sunt, Aegypti plagæ, Pharaonis poena, regum mortes, & hostilis terræ obtenta hæreditas: sed secundum Apostolum quæ in lege sunt, umbra est futurorum, quæ in ea gesta sunt, allegorumena non negligenter audienda sunt, quia sub corporalium gestorum fide in exemplum sunt spiritualium operum constituta. Magnæ autem diligentiæ res est, uirtutem uerborũ collocatorum expendere, & scire quid cuiqȝ rei sub eorum quæ dicta sunt significatione sit proprium. Vt enim nõ omnium est, herbarum genera uirtutesqȝ nosse, & si quis imperitus aut nescius in agrum his salubribus herbis diuitẽ uenent, omnia inutilia & promiscue genita existimans prætenbit: at uero si peritus & doctus hunc preciosum in his germinibus agrum fuerit ingressus, omnia quę ab alijs prętenta erunt demetet, & ea quæ ab ignaris erunt neglecta mirabitur: sciens quando utile metendorum eorum tempus sit, & in quę genera sanitatum his utendum sit, & quantum ex his, aut quousqȝ moderandum sit: sic & in diuinis scripturis esse intelligendum est, ut si eas impia auris & mens rustica audiat, tanquam ociosas & non necessarias negligat: at uero si calens ad cognitionem dei auditor ac lector adstiterit, & cui frequens lectio, & spiritualis gratiæ donũ scientiam dijudicandi singula, intelligendiqȝ præstitetit, mirabitur omnia, atqȝ his secundũ naturales eorum uirtutes & efficientias utetur, nõ ignarus quando quid præsumendum sit, & in quã curationem eligendũ, quando ex eo corpori sanatio, quando animę medela tribuenda sit, ne quid præproperum, ne quid importunum ac tardium, sed collatis & uirtutibus, & temporibus, & rebus, non imperite his quę sibi comperta fuerint utatur, quod quidem maxime in hoc psalmo ita esse intelligitur. Incredibilem enim in modum ea rebus gestis uerba subiecta sunt, ut cum fideliter illa quæ gesta sunt enunciarent, maiorem tamen internę & spiritualis intelligentiæ profectũ ex se ita collocata præstarent. Neqȝ tantũ hæc ratio seruata est, ut res ipsæ quæ corporaliter gestæ sunt, ad ostendendam dei magnificentiam commemorarentur, uerum etiam ut per cognitiones gestorũ, & uirtutes nominum exemplum de se gerendis in his quæ sunt gesta, præberẽt. Itaqȝ necessarium est, hæc singula personis, temporibus, uirtutibus discernere, ut ea quę incuriosæ aures tanquam nõ necessaria forte perdiderint, ipsa illa ad humanę infidelitatis medelam sanationemqȝ referantur. Et hoc ipsis rebus in psalmo docebimus, qui ita coeptus est: Laudate nomen domini, laudate serui dominũ, qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Laudate dominũ, quia benignus est dominus, psallite nomini eius, quoniam suaue est.) Et contuendum in exordio psalmi est, quòd ad laudem nos dei aduocat, cum in superiore psalmo ad solam benedictionem hortatus sit. Præstare autem laudi benedictionem non ambiguum est. Primus enim odor in benedictione positus est, sed consummatur in laude, & laus non incipienda confuse est, sed ordine ac modo confitenda est. Hoc enim primum est, laudate nomẽ domini. Nomen ergo domini primum laudare admonemur, quia deus coeli sit, quia deus terræ sit,

quia deus mundi sit, quia deus, quod fidei nostræ & spei proprium est, Abrahæ, & Isaac, & Iacob sit. In his enim primum deo laus est. Sequens uero præceptum est, laudate serui dominum. Per cognitionem nominis dei ad scientiam eius proficimus. Iam enim non nomen domini, sed dominum laudamus, cognoscentes quur deus cœli sit, quur terræ deus sit, quur deus mundi, quur Abrahæ, & Isaac, & Iacob sit. Hæc enim primum puerilis doctrinæ rudimenta transgressi, deum nõ iam per obedientiam subditorum, sed per immensæ uirtutis suæ magnificentiam laudamus, & laudamus serui eius. Neq; solum serui eius nudo tantũ professionis nostræ uocabulo nuncupati, sed stantes in domo eius iam non uagi, neq; erratici, sed stantium firmitate stabiliti. Neq; tantummodo stantes, sed etiam in atrio domini dei nostri, internæ potius & mediæ domus sede suscepti. Per hunc igitur ordinem à seruis & à stantibus in domo atq; in atrio laus inchoatur. Laudandus deus ob id est, quia benignus est. Nam ut omnipotens sit, naturæ suæ uirtus est: ut uero benignus sit, nobis necessariũ est, quos corporis infirmitas & conditio originis in peccatis detinet. Et quid spei est humanis delictis, si benignitas dei absit? Sed dictorũ ratio consideranda est. Namq; qui laudandus est quia benignus est, psallendũ nomini eius est, quia suaue est. Psallite nomini eius quoniam suaue est. Psallite ubi dicitur, ad corporis opera refertur, ut per organi nostri, id est, corporis multimoda opera consonans deo fiat & apta laudatio. Psallere ergo nomini eius iubemur, quia suaue est. Suaue enim est deo, corpora nostra cõplacito ministerio probabiliq; famulari, uel ipsum illud potius nomen domini suaue est. Et quid suauitatis in se habet, uel nomẽ eius, uel ei psallere, continuo subiecit, dicens: Quoniã Iacob elegit sibi dominus Israël in possessionẽ sibi.) Initiũ originis Iudæorũ secundum sanctificationẽ generis Abraham est. Ad hunc enim dei fuit sermo. Et cur potius Iacob quàm Abrahã dominus elegit? Dehinc cũ idem secundũ nuncupationis allocutionẽ sit Israël qui & Iacob, cur iterũ additur, Israël in possessionẽ sibi? Ordo exigebat principem electionis Abraham, non eum qui iam tertius in electione est Iacob commemorari: ratio quoq; ammonebat, ut significatus Israël in Iacob intelligeretur: quin etiam illud accedit, quòd qui Iacob est eligitur, qui Israël possidetur. Sed iam in exordio sermonis monuimus, illa ex rebus corporaliter gestis commemorata in psalmo esse, in quibus futuri species tanquam in speculo reluceret, ea quoq; gestis rebus coaptata uerba esse, quæ cum ea quæ gesta sunt, nunciarẽt, tamen intelligentiam nobis absolutiorem eorum quæ spiritualiter in gestis rebus præfigurabantur, afferrent. Dei nomen suaue est, non uni tantum genti, atq; ipsi irreligiosæ, sed omnibus iam gentibus atq; linguis. Iacob enim sibi elegit maiorẽ natu supplantantem, ementem primitias cibo & desperatione uenales, abripientem benedictionem, impœnitentem post seruitutem, deinde post luctam deum uidentem, & Israël nuncupatum. Ante enim Iacob est, & sic Israel. Circunspiciamus ecclesiæ corpus, quæ per differentiam fidei & Iacob, & Israël habet, & hic cœtus populũ legis fide supplantat, primitias eius accipit, benedictionẽ eius diripit, secũdũ domini dictũ dicentis: A diebus aũt Ioannis regnũ cœlorũ uim patitur, & uim facientes diripiunt illud. Iacob est ergo qui eligitur, domino dicente: Ego uos elegi, non uos me. Israël est qui possidetur in præteritis primogenitis, & benedictionibus cognitus, in seruitute multi temporis fidelis, in sacramento luctæ potens, in promerendis rursum benedictionibus pertinax, in dei cognitione & cõspectu Israël. Nouit autem spiritus prophetiæ præpotentem hanc nominis dei in congregandis gentibus, & possidendis fidelibus suauitatem, dicens: Quia ego noui quàm magnus est dominus.) Officio quidem oris sui propheta loquitur, sed cognitione sua uox ista eius est, qui ait: Nemo nouit patrem nisi filius, & cui uolue-

rit fi

rit filius reuelare. Et filius quidem patrem, si cui uoluerit, reuelabit. Sed magnitudinem eius nemo cognoscit, propheta dicente: Cuius magnificentiæ non est finis. Cognitio huius ergo infinitatis ei soli erit propria, qui secundum perfectam originis suæ plenitudinem ipse imago est infiniti. Quia ego cognoui quàm magnus est dominus: & deus noster præ omnibus dijs.) Non præ dijs omnibus illis est, de quibus infra ait: Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur. Nihil enim magnum, si metallis, & saxis, & lignis comparatus præfertur. Et quia isti dij non sunt, quærendum est quos deos dixerit. Non enim deorum multitudinem ecclesia cognoscit. Error hic gentiũ est, ut cœtus, & conceptus, & procreationes, & successiones deorum aut fingat, aut credat. Nobis autem secundum Apostolum unus deus, ex quo omnia, & nos in ipso, & unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vnus ex uno deus ex deo est. Non recipit alterum innascibilis ut duo sint, nec admittit quod est unus unigenitus ne deus sit. Non sunt duo innascibiles, non sunt duo unigeniti. In eo autem unusquisque quod est, unus est, dum parem nec unigenitus habet, nec innascibilis admittit: neque unigenitus deus ex alio quàm innascibili deo subsistit. Videndum est autem, præ quibus omnibus dijs deus noster sit. Inuenio deos dici per prophetam ita; Deus stetit in congregatione deorum, in medio autem deos discernit. Et hoc quidem uidetur ambiguũ, necessitatis absolutæ nunciare quos deus significet, sed dominus in Euangelijs errore nos nuncupationis huius liberauit, dicens: Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes. Et adiecit: Si ergo illos dixit deos, ad quos uerba dei facta sunt, & non potest solui scriptura, indissolubilis dei sermo est, homines deos nuncupantis. Inuenio & Mosem deum nuncupari, cum ei dicitur: Deum te posui Pharaoni. Sed & Apostolus docuit dici alios deos, cum ait: Namque & si sunt dij qui dicuntur siue in cœlo, siue in terra, sicut sunt dij multi, & domini multi, sed nobis deus pater est, ex quo omnia, & unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia. Vnus quidem deus nobis est, & unus dominus, sed multi dij sunt qui uocantur in cœlo & in terra. Et quidem si hoc deorum nomen hominibus secundum sententiam dei competit, multo magis, angelis, archangelis, thronis, dominationibus, principatibus, potestatibus dignum, quos Apostolus deos in cœlo nuncupari demonstrat. Dij ergo sunt qui uocantur, sed præ omnibus deus noster est, non comparatione, qui incomparabilis præcellit, sed potestate præ cæteris est. Et quomodo præ cæteris sit, mox ostendit, dicens: Omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyssis.) Soli deo congruit omnia facere quæ uelit. Sola enim perfecta uirtus in nullo impeditur, quo minus quod uelit & faciat, & ei ex quo omnia sunt, nihil difficultatis occurrat. Inferioris ab eo naturæ est, ne totum quod uelit & faciat. Dum enim alij se debet, caret omnipotentiæ uirtute, quia in id ipsum quod subsistit, habeat alium autorem. Et qui non se sibi debet, non omnia potest, dum à potiore subsistit. Sed uideamus quid sit illud quod omnipotentia dei secundum uoluntatem suam fecerit in cœlo, & in terra, in mari, & in abyssis. Et quidem magnum est, si cõtueamur indemutabilem cœli firmitatem, solem annuis cursibus indefessisque moderatum, uicesque anni definitis limitibus temperantem, perennes quoque lunæ uicissitudines & imperturbatos ortus, lapsus conuersionesque signorum. Iam uero terræ opes, & fœcundos eius fructus in uitam hominum, uolucrum, pecudum, bestiarum: plena deinde incolis suis maria & spirantiũ intra fluctus piscium uitam: tum porrò quia plurali genere maria Græcitas eloquuta est, Oceani inæstimabiles uices & capacis abyssi imperspicabilem naturam, qua refusus in terram æstus resorbetur. Sed cum hæc secundũ humanam opinionem plena miraculis sint, ac de ipsis dici meri

ἐν ταῖς θαλάσσαις, Latinus interpres uitauit amphibologiam in maribus

to debeat: Omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyssis, uideamus quæ omnia sint quæ uoluit & fecit. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit uentos de thesauris suis. Præterito thronorũ, dominationum, principatuum & potestatum, cherubin & Seraphin, angelorum & archangelorum, cœli, terræ, maris, abyssi, miraculo, in his omnia deus quæ uoluit fecit, in cœlo & in terra, in mari & abysso. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit uentos de thesauris suis.) An hæc tantũ perfectæ in deo uoluntatis omnipotentia est, terram exhalare nubes? coruscare pluuijs imminentibus fulgura? alternatis spiritibus flare uentos? Sed arguunt hanc opinionẽ nostram uirtutes herbarũ, & naturę gemmarũ. Educẽs, inquit, nubes ab extremo terræ. Quid enĩ sibi uult quod nubes deducunt & educunt ab extremo terræ? Exhalant quidem ualles uuidæ nebulas, sed neq; ualles extrema terrę sunt, neq; quisquam nebulam id ipsum existimauit esse quod nubem. Dehinc fulgura

Destruit historiam in pluuiam fecit. Quæ hic humani sensus intelligentia est? Fulgura nonnunquam sine pluuijs uidemus, & pluuias sæpe esse sine fulgure. Non pluuiæ fulgura afferunt, neq; rursum fulgura pluuias defundunt. Sequitur quoq;: Qui producit uentos de thesauris suis. Quę hic humani sensus intelligentia est? An ne in cõcauo aliquo & cõmunito thesaurorum loco conditos esse uentos existimabimus, ex quibus uenti soleant tanquam preciosissima thesauri portio produci: & cũ solent mutationes uentorum frequentes & incertæ sæpe & contrariæ cõmoueri, totiens negociosus ad hæc deus ipsos istos ut demutentur, ut dissideant ex secreto diuitiarũ suarum producit? Sed hæc à me uolenti uirtutem & rationem dictorum ostendere, ita commemorata sint, ut nihilo minus inuisibilis & omnipotentis uirtutis esse intelligatur à mari, quod est ab extremo terrę, nubes educi, & inter pluuias fulgura coruscare, & uentos ex occultis suorum spirituum sedibus flare. Verum quia non in his tantum omnipotentia dei est, neq; in his solum quæ uoluit, fecit in cœlo & in terra, in mari & in abyssis, & in his quæ corporaliter gesta esse memorantur, spiritualia significati meminimus. Demonstrandum est nunc, quid sub his dictis per uirtutem prophetiæ intelligere debeamus. In eo quod omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra, in mari & abyssis, quantum cognitioni nostræ permissum est, nihil amabilius deo homine est. Et subest causa, ut peculiare ei hoc animal sit. Mundus uerbo constitit, homo autem cum consilio efficitur, non uerbo, sed opere cogitato: fit quoq; ad imaginem dei per inspirationem, & ea dei uiuens anima perficitur: legem accepit, uoluntati suę permittitur, liber ab omnibus mundi dominus constituitur: paradisi incola est, inuidia diaboli dignus est: post peccatum misericordiæ reseruatur, omnis seculi huius ætate ad cognitionẽ dei eruditur, iudex angelis præparatur, reuelationem eius creatura expectat, uanitati in spem & ipsa subiecta, ob poenitentiam eius ex peccato angelorum in cœlis maximũ gaudium est. Hic ipse per sacramentum natiuitatis, secundũ hominem Iesum Christum assumptus est in eum. Iam ubiq; irreligiosum ante os eius religionẽ docet, iam pollutum stupris corpus continentia purum est, iam cæca quondam à cognitione dei mens, Israël facta est. Inuidia in mutationem boni proficit, iam ebrietas in ieiunia exarsit, iam odium in amorem demutatum est, iam uitia in uirtutum uita perempta sunt. Fecit ergo dominus omnia quæ uoluit in cœlo & in terra, in mari & in abyssis. Nihil enim in his omnibus charius homine suo habuit, ob quẽ etiam unigenitus eius deus homo extitit, & fecit ita: Educens nubes ab extremo terræ. Nubibus dominus præcepit, ne super spinosam & infœcundam uineam pluerent: Mandabo, inquit, nubibus ne pluant super eam. Cognoui & nubem in qua locutus est deus; In columna, inquit, nubis loquebatur ad eos. Et testatur mihi Paulus

in hac nube nō solum hoc quod legitur intelligendum, dicens: An nescitis quia patres nostri sub nube fuerunt, & in Mose baptizati sunt: Nubem hanc itaq; significat doctrinam apostolicam, quæ inumbrãs, & à calore defendens, æstum omnem futuri iudicij excludit. Quod autem à nouissimis terræ sunt, audiamus Apostolũ dicentem: Puto autem deus nos apostolos extremos ostendit sicut abortiuos. Dominus ipse cum de loco & de dignitate inter discipulos sermo esset, ait: Qui uoluerit in uobis esse primus, sit omnium nouissimus. Has ergo nubes deus omnia quæ uult faciens, à nouissimis terræ educit, & hanc inumbrantem doctrinam terræ humilia exhalant, Fulgura in pluuias fecit. Fulgur est uirtutis cœlestis agnitio, & hoc ipse dominus testatur, dicens: Sicut enim fulgur exit ab oriente & patet usque ad occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Et hoc quidem ita in domino, qui non in locis corporalibus, sed ubiq; adueniens cernitur. Cæterum in singulis hodie quicunq; uirtutem dei annunciabunt, qui cognitionem eius per doctrinam præstabunt, fulgura inter pluuias facti sunt. Fulgura primum ipsi icita coruscantes, tum deinde uerborum imbrem profundentes. Et huius pluuiæ ex se profundendæ Moses non iam spiritualiter per doctrinam, sed corporaliter per gloriam fulgens, ita meminit: Attende cœlum & loquar, & audiat terra uerba ex ore meo. Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros uerba mea, & sicut pluuia super gramen, & ut niues super fœnum. Illa fulgura in has pluuias facta sunt, uerba scilicet uiuificantia, & potantes irrigantia. Seruatus autem ordo est, ut post congregatas ex nouissimis terræ nubes, post fulgura constituta producat uentos de thesauris suis. Quos autem uentos producat, nō ambiguũ est, eos nempe de quibus ait: Faciens angelos suos spiritus. Sunt enim angeli paruulorum quotidie deum uidentes. Hi igitur spiritus ad salutem humani generis emissi sunt: neq; enim infirmitas nostra nisi datis ad custodiã angelis, tot tantisq; spiritualium cœlestium nequitijs obsisteret. Opus ad id fuit naturæ potioris auxilio, & hoc ita esse ex his dictis docemur, quibus trepidũ ac pauentem Mosem dominus confirmat, dicens: Ecce angelus meus antecedet te. Hos igitur de thesauris suis uentos producit, tribuens in his auxilium humanæ infirmitati, ut hæc nos diuina præsidia aduersus mundi potentes harum tenebrarum in hæreditanda nobis salute tueantur. Sequitur deinde hic ordo dictorum: Qui percussit primogenita Aegypti ab homine usq; ad pecus, & misit signa & prodigia in medio tui Aegypte in Pharaonem, & in omnes seruos eius, qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes, Seon regem Amorreorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan occidit, & dedit terram eorũ hæreditatem Israel populo suo.) Frequenter sermo diuinus eum intelligendum esse deum cœli atq; terræ, & uniuersitatis creatorem docet, qui Aegyptum percusserit, mare diuiserit, Aegyptios demerserit, populũ suũ magnis & mirabilibus uirtutibus eduxerit, in eremo manna aluerit, eiectis gentibus in terram repromissionis induxerit. Et quidem omnia hæc magnifica & præclara opera deum esse testantur. Neq; enim mediocris & moderatæ uirtutis est tanta gessisse, admirandus in his intelligendus est. Sed docet nos Apostolus cum ueneratione gestorum præformationem in his doctrinis atq; operis spiritualis agnoscere, cũ lex spiritualis est, cũ gesta eius allegorumena sunt, cũ sub nube patres fuerunt, cum in Mosen baptizati sunt, cum de spirituali petra biberunt, cum petra Christus est, eum postremo secundũ exaltati in deserto serpentis formam exaltandus est dominus. Ergo licet illa in Aegypto corpotaliter gesta sint, spiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Aegyptus in quo seculi forma est, uirtutibus & plagis dei percutitur, signis portentisq; terretur, plagis dei percutitur, cum iudicium suum audit, cum damnationem suam cognoscit, cum in ipso

conscientiæ suæ reatu quotidie iudicatur, cum principales suas originariasq; uirtutes cruci suæ dominus confixit, locutus quoq; est tanquam ad uiuentem animalemq; Aegyptum, ut non habentem terram inanimemq; regionem, sed incolas eius, quos rationales animalesq; constituerat, alioquin existimaretur. Misit signa & prodigia in medio tui Aegypte in Pharaonem, & in omnes seruos eius. In medio tui quid est? Cognoscimus ex eo quod dictum est: Deus autẽ deus noster ante secula operatus est salutem in medio orbis terræ. In medio itaq; orbis terræ loco, in quo dominus salutẽ nobis operans passus est, signa & prodigia misit: dum crucis suæ horis sol effugit, tremit terra, saxa rumpuntur, sepulchra panduntur, mortui exurgunt. Hæc in medio tui Aegypte signa facta sunt. Pharao tuus, id est, diabolus a quis necatur, baptizato populo, ipse cum exercitu suo obrutus: percussæ deinde gentes multæ, extincti scilicet innumerabiles in nobis uitiorum incolatus, reges quoque fortes perempti. Fortes planè. Seon regem Amorrcorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan occidit. Et quid istud est? Tot regna euersa sunt, tot reges extincti sunt, & horum tantum fit memoria? Fit quidem secundum gestorum fidem paucorum memoria ex pluribus, sed hi tantum memorantur, in quibus quamuis quidem res gesta cognosceretur, tamen per conditiones uirtutesq; nominum spiritualis in his esset conditio subiexta. Nam Seon infructuosæ arboris interpretatio est. Quod enim nobiscũ arbor infructuosa, id Hebraice Seon nuncupatur, Amorreus uero exacerbans. Has ergo sub horum nominum significatione infructuosas in nobis exacerbantibus uirtutes deleuit, infructuosos scilicet principes, qui nos qui exacerbabamus dominũ obtinebant. Et ob id secundum dictum Euangelicum exemplo infructuosæ arboris excisos. Og uero rex interpretationẽ habet maceriæ siue ualli. Basa uero confusionis siue pudoris. Regem hunc ergo confusionis pudorisq; nostri extinxit, soluens secundum Apostolum maceriam, uel ualli, id est, quo ad cognitionem dei prohibebamur obstaculum diruens. Occidit deinde omnia regna Chanaan. Maledictum Chanaan esse Genesis docet, & esse seruum fratrum suorum, ob contumeliosam eius in patrem iniuriam. Interpretatio autem nominis Chanaan motio est. Quæ igitur nos in uitia & in maledictam impietatem commouebant, atq; in nos ui sua ac potestate regnabant, dominus extinxit. Quod autem per uarias uirtutes quæ in filijs obedientiæ operantur, hæc regnant peccata in nobis, Apostolũ audiamus dicentem: Non regnet amplius in mortali corpore uestro peccatum. Regna ergo hæc occisa sunt. Iam enim non dominantur in nobis. Sed occisis his, quid consequitur?

Dedit terram eorũ hæreditatem Israël populo suo.) Data quidem terra est regum & gentium superius memoratarũ, sed amissa rursum est. Hodie à gentibus incolitur, Israël ubiq; exul est. Et quomodo terra quæ data est, hæreditas est? Manet ergo idẽ ordo, ut sub his quę corporaliter gesta sunt, ea quę spiritualiter essent gerenda, pręscripta sint. Data igitur corporũ nostrorũ terra in hæreditatẽ est, quæ antea erat in Chanaan maledicta, in uitia mobilis, in Basan confusionis pudorisq; plena, in Amorreo exacerbans & irritans, quam possidebat in Og infidelitatis maceria, quam occupauerat in Seon arbor infructuosa. Hæc igitur terra, soluto infidelitatis uallo, & excisa ex ea arbore infructuosa, data est hæreditas, & data est Israël populo suo. Quæ autem hæc hæreditatis terra sit, & qui sit hic Israël, audiamus apostolum Paulum dicentem: Sicut portauimus imaginem terrestris, portemus imaginem cœlestis. Hæc est Israël, cui terræ beatæ huius continget hæreditas, cui conglorificati in domino, terreni corporis sui erit æterna possessio. Hoc Christianis est proprium, qui hoc in se nomen incolume per cœlestis imaginem usque ad finem retinuerint. Atq; ita ait: Domine nomen tuum in seculum.)

Nunquid à nobis optandum hoc deo est, aut æterna uirtus eget uoto nostro, ut maneat in æternum? Vt in nobis potius maneat, optandum est. Sicuti cum dicimus: Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra. Non utique ut hæc deo proueniant, optamus, ut sanctificetur qui sanctus est, ut uoluntas sua fiat, cuius factum in uoluntate est. Nostræ hæc potius rei uota sunt, ut per egregia fidei nostræ opera nomen eius sanctificetur in nobis. Ait enim: Estote sancti, quoniam ego sanctus sum: ut in nos regnū eius adueniat, & digni æterno regno per indultam nobis æternitatis substantiam simus, quia spes uitæ est, confiteri regnum eius. Et dicenti sibi latroni: Domine memento mei dum ueneris in regnum tuum, respondit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: ut sicuti uoluntati eius in cœlis ab indefessis & cœlestibus uirtutibus paretur, ita & à nobis in terra pareatur, ne corporalis nos infirmitas ab exequenda eius uoluntate deflectat. In cœlis enim indefessis quotidie uocibus dicitur: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth, pleni sunt cœli & terra gloria tua. Vt nobis quoque nihil aliud in opere sit, nisi per quod sanctificatur nomen eius: nihil aliud in spe, nisi per quod etiam in nos regnum eius speramus, nihil aliud in uoluntate, nisi per quod deo æternæ à nobis laudes sunt deferendæ. Profectus hic uoti nostri indigentiæ res est, ut nobiscum nomen eius maneat in æternum. Dehinc sequitur: Et memoriale tuum in generationem & generationem.) Non sicut sæpe à seculo in seculum, neque à generationibus in generationes, sed in generationem & generationem. Et hoc nō de nomine, sed de memoria. Memoriale enim est memoria operum dei, quæ libro legis continentur. Et quia lex & memoriale dei in generatione prima, Iudæorū scilicet, usq; in plenitudinem temporū mansit, sicuti plebi Sodomæ & Gomorræ usq; ad plenitudinem peccati pœna dilata est, ita mensuram omnium impietatū cum prima generatio expleset, memoriale dei, & omnium operū suorum memoria in generationem alteram transijt. In Christianos nempe, cū quibus hodie legis ueneratio est, & prophetia, & nomen domini. Tenuit autē hunc eundem in consequentibus ordinem, dicēs: Quia iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis consolabitur.) Differt iudicari & consolari, & differt populus & seruus. In seruis autem cōsolatio, in populo uero iudicium est. Populum dei Israël secundum carnem nuncupatū esse quis nescit? Dictum autem ab Apostolo est: Qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Iudicabit ergo deus populum suum, sed in seruis suis consolabitur. Nempe illis de quibus dominus ait: Qui credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam: qui autem non credit, iam iudicatus est. Consolabitur autē dominus iudicato Israël in seruis suis. In omnibus enim fidelibus terra solatium habebit ex damno. Voluisset enim populum suum, quem in patribus eorum Abraham, & Isaac, & Iacob elegerat, non iudicari, ob quem post diuersas plagas Aegyptum afflixerat, ob quem in columna ignis & nubis astiterat, ob quem mare diuiserat, aquam è petra eiecerat, manna è cœlo miserat, legem posuerat, ueniam tantis sacrilegijs indulserat, tot irreligiosorū regna deiecerat, prophetas miserat, unigenitum suum nasci hominem uoluerat. Sed tot tantisq; beneficijs populus ingratus & colonus uineæ primus electus, in ipsum dominū uineæ parricidales manus intulit, deum quantum in se est, crucifixū in homine mortificans. Sed electi sunt serui quibus uinea fructum eius reddentibus traderetur. In quibus dominus iudicato populo suo, pietatis suæ damnum consolaretur. Itaq; consolantur eum gentes in martyribus, & confessoribus, & fidelibus suis, fructus ex se cōmissæ sibi gratiæ rependentes. Non noua autem, nec huius tantū prophetæ uox ista est. Moses in præclaro illo Deuteronomij cantico, cum peccata populi huius, & impietates

nouissimas, & fidem generationis alterius prædicaret, ait: Quoniam iudicabit dominus populũ suum, & in seruis suis consolabitur. Sanctus etiam Eleazar cum à principibus populi sui degustare* emenrium sacrificatum cogeretur, gloriam martyrij sub hac eadem uoce consummat. Sciens dominum in seruis suis uoluntatem eius operantibus iudicato populo cõsolandum, conuertitur deinde ad depellendũ errorem gentilium prophetico sermone, ut stultas atque irreligiosas superstitiones ex ipsis superstitionum causis coarguat, dicens: Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, aures habent & non audient: nares habent & non odorabunt, manus habent & nõ palpabunt: pedes habent & non ambulabunt, neque est spiritus in ore eorum, non clamabunt in gutture suo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.) Frequenter & in alijs psalmis id ipsum de simulacris gentium dictum est, & prophetia omnis hoc laborat, ut humanũ errorem à stultissimis his irreligiositatũ studijs auertat. Addunt enim plerique his impietatibus suis autoritatem, ut precijs metallorum honorem dijs quos sibi fecerint, quærant, auro eos argentoque formando, sed hoc tantum quod possunt largiuntur, imaginem scilicet oris, oculorum, narũ, manuum & pedum, deos suos in forma mortui corporis adorantes, cui spiritus est sine uoluntate, os mutum est, oculi hebetes, aures surdæ, nares inanes sunt, manus dissolutæ, pedes rigentes, omne corpus immobile est. Sed errori eorũ id quod nec sperare audent, deputatur, ut eorum sint similes quos adorant, uenerantes sint in consortio ueneratorũ, ipsi simulacrorũ modo in emortuo corpore sine uitæ spiritu relinquendi. Demonstrato aũt errore gentili, ad doctrinæ ordinẽ propheticus sermo se retulit, dicens: Domus Israël benedicite dominum, domus Aaron benedicite dominum, domus Leui benedicite dominum: qui timetis dominum, benedicite eum.) In his nominum atque officiorum distinctionibus omnem ecclesiæ populum complexus est, sed per nuncupationum & proprietatũ significationem ipsa illa officiorũ merita diuisit. In eo enim quod dicitur, domus Israël, & domus Aaron, & domus Leui, & qui timetis dominũ, aliud ab alio esse discernitur, ut secundum Apostolum ad Corinthios scribentem, quædam sit in hominibus distinctio, cũ uocatis sanctis, cũ omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, ut aliud uocatos, aliud sanctos, aliud inuocantes nomen domini esse significet. Nunc autem primũ Israël nuncupari uidemus, secundo Aaron, tertio Leui, quarto timentes dominum. Et in Aaron sacerdotes significari non ambiguum est. Sacerdos enim in lege primus fuit Aaron, & exinde in successione eius sacerdotum honor mansit. In Leui autem ministros ostendi absolutum est: hæc enim tribus in ministerium electa est. reliquus autem populus, cui nõ sacerdotij, neque ministerij, sed timoris officium est, in his qui timent dominum nuncupatur. Docet autẽ nos Apostolus super omnes hos esse Israel, cum ait: Et quotquot regulæ huic obsecundabunt, pax super eos, & misericordia, & super Israël. Sacerdotes & ministros officij sui regula, in eo quod agunt, cõtinet, sed præstat longe uoluntate magis aliquid agere, quàm lege. Et optimum est per ministerij ordinem nõ solum satisfacere ministerio, sed per doctrinæ scientiam, & fidei calorem ad cognitionem dei contemplationemque contendere. Eum ergo qui deum intelligens & uidens esset, quod est proprium Israël, in primo benedicentium ordine collocauit, qui officiũ in quo esset, atque honorem sacerdotis, hac ipsa cogniti per fidem & contemplati dei uirtute præcelleret: quia cum plures sint Aaron, id est sacerdotes, pauci tamen Israël, id est, qui cognitione mentis deum contemplaturi sint, reperientur. Hi ergo primum ad benedicendum aduocantur, cæteris alijs post eos, in eo quo & ipsi essent officio, benedicturis. Sed & benedicunt deum, & domus Israël, & domus Aaron, &

Suspicor legendum, gentium sacrificatum

domus

domus Leui, & omnes qui timent deum, eum scilicet, qui est benedictus deus in Sion, qui habitat Hierusalem sanctum montem Sion, & ciuitatem cœlestem ecclesiam primitiuotum manentium, & scriptorum in cœlis in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Alleluia. Psalmus CXXXV

Onfitemini domino quoniam bonus, quoniam in secula misericordia eius &c.) Non est ociosus sermo propheticus, neq; ex inanibus ac superfluis causis spiritualis loquela est. Si enim in uiris prudentibus expectari id maxime solet, ut ea quæ loquuntur, grauitate eorum doctrinaq; digna sint, omnisq; sermo nõ sit fortuitus & uagus, sed ex rationabilibus causis profectus, & expectationi audientium utilis, & autori congruus differentium, quanto magis id in cœlestibus eloquijs opinandum est, ut quicquid in his excelsum est, diuinum, rationabile, & perfectum esse existimetur. Sed plerũq;, imò semper uitio nostro accidit, ut quæ legi in ecclesia audimus, auribus atq; animis nostris longe ab his peregrinantibus negligamus, ut per audiendi incuriam uilescat apud nos dictorum cœlestium dignitas, cum in lectionis tempore rationem supputamus, iras concipimus, iniurias cogitamus, luxus recolimus. Tunc ad hæc occupatis nobis surdæ aures sunt, & hebes mens est, & si quid fortè in aures nostras eorum quæ leguntur, inciderit, uirtutem tamen dictorũ obrutus seculi curis animus non sentit: & quorũ intelligentiam non sequitur, leuem existimabit autoritatẽ. Omnia autẽ quæ in libris prophericis sunt, maximũ humanæ & salutis & doctrinę profectũ in se habẽt, nostriq; causa uniuersa scripta sunt, ut nunc nobis institutionem uitæ innocentis afferrent, nunc scientiam dei intimarent, nunc originis naturæq; nostræ cognitionem tribuerent, nunc futurorum intelligentiam nõ spe tantũ, sed ratione præstarent, nunc causas uniuersitatis huius ortusq; proferrẽt, & humanum sensum tantarum rerum intelligentiæ incapacem ad capiendum horum cognitionem uarijs doctrinæ generibus distenderent. Partibus enim quibusdam & diuisionibus opus fuit, per quas sensim sub usu exercitationis assiduo opinio saltem incomprehensibilis nobis huius intelligentiæ posset irrepere. Plures prophetæ sunt, & ingentia eorum copiosaq; dicta. Plures etiam psalmi sunt, & in singulis multa & uaria cõgesta sunt. Et quanquam omnes unam atq; eandem in se doctrinæ formam complectantur, diuersis tamẽ institutis in eandem nos scientiæ uiam dirigunt, non omnia in unum congerentes, incapaces enim omnium sumus, sed partes partibus explicantes, ut per id quod singula cognoscuntur, proficiatur ad multa. In hoc autem psalmo, quia singulis eiusdem rei argumenta diuersa sunt id cõtinetur, ut causam uniuersitatis huius, id est, cur cœlum, cur terra, cur homines, cur cætera sint, ex bonitate & misericordia dei profectam intelligamus, per id quod dicitur: Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculũ misericordia eius.) Ac primũ in eo quod ita cœptũ est, confitemini domino, duplicis intelligentię significatio deferẽ, ut aut deũ in confessione laudemus, quia bonus, quia misericordia eius in secula sit: aut peccata nostra cõfiteamur, & ab eo indulgenda, quia bonus est, & cuius indeficiens misericordia sit. Vtrunq; enim naturę nostrę est cõueniẽs, ut & eũ ad cuius cognitionẽ nascimur laudemus, & ei qui bonus est & cuius misericordia in secula sit, cõfiteamur peccata sub agnitione peccati. Nõ enim necessaria est cõfessio deo qui nihil ignoret, ut ea quę gesseris cõfitearis. Quia porrò cõfessione ista deus nõ eget, cuius agnitioni nihil occultũ est, cuius auditui nihil inuium est, cuius uirtuti nihil reliquũ, extra quẽ locus nullus est. Sed confessio est rei eius quę ignorabaẽ professa cognitio, ex

alterius

alterius iudicij opinione in alterius intelligentię proficiens sententiam: utile enim sibi ac iocundum quisq; esse ante existimauerat, rapere, cædere, furari, superbire, potare, luxuriari. Sed ubi hæc omnia æternæ damnationi obnoxia esse cognouit, cognitis his confitetur errorem. Confessio autem erroris, professio est desinendi. Desinendum ergo à peccato est, ob quod peccati cœpta confessio est. Cæterũ extra ueniam est, qui peccatũ cognouit, nec cognitũ confitetur. Confitendũ aũt semper est, non quod peccandũ semper sit, ut semper sit confitendũ, sed quia peccati ueteris & antiqui utilis sit indefessa confessio. Docet autẽ spiritus sanctus semper confitendũ, cum ait per prophetam: Iustus ipse sibi accusator est in primo sermone suo. Iustus non se ex præsentibus, sed ex præteritis accusat. Cui enim adest pręsentium accusatio, iusti nomen aufertur. Et audiamus se Apostolum Paulum ex præteritis arguentem, cum ait: Quia non sum dignus uocari Apostolus, ea propter quod persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum, quod sum. Hæc est illa iusti uiri uera confessio, qui iustitiam præsentem ex præteritorum conscientia & confessione commendat. Ad quam & alibi per prophetam monemur: Confitere, inquit, peccata tua prior, ut iustificeris. Ad hanc ergo confessionem in psalmo uocamur: Quoniam deus bonus est, quoniam in secula misericordia eius. Confessionis nostræ hunc impensiore maximæ fidei fiducia inuocantes, quia cui confitemur & bonus est, & nescit misericors esse desinere. Confitemini deo deorũ quoniam in seculum misericordia eius.) Vt in Euangelijs responsione domini ad sadducæos docemur, nõ est deus mortuorũ, sed uiuorum, per quem & dictũ est: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Non dignatur deus corruptibiliũ & mortalium deus esse, sed eorum qui in cœlestem gloriam transformandi exuti uetere homine terreno, nouum eum qui in cœlis est induerint, qui conformes erunt corpori gloriæ dei. Et deós hós effici licet fidei eorum meritum exigat, tamen ea maxime causa est quoniam in seculum misericordia eius. Nõ ille eguit deorum deus nuncupari, sed bonitatis & misericordiæ suæ est, ut deos faciat, honorem nominis sui ex affectu misericordiæ & bonitatis impertiens. Confitemini domino dominorum, quoniam in secula misericordia eius.) Deos plures nuncupari, siue in cœlo, siue in terra, Apostolus docuit, ut non solum humanæ naturæ istud, sed spirituali competere uideatur cum ait: Sed & si sunt dij qui nominantur in cœlo, & in terra, per cœli & terræ significationem utriq; naturæ nomen hoc competens esse demonstrans. Idem quoq; Apostolus deum dominum dominorũ esse significat, cum ait: Rex regum & dominus dominantium. Dominatus in uiles & degeneres indignus deo est. Rex ille regum est, & dominus dominorum, ut est deus deorũ. Et deos quidem quos significet non ambiguum est, de quibus dixit: Deus stetit in synagoga deorum. Reges autem idem Apostolus absolute ostendit dicens: Iam sine nobis regnatis, & utinam regnaretis. Reges sunt in quos non regnat peccatum, qui dominantur corporibus suis, quibus est huius subditæ & subiectæ sibi carnis imperium. Hi ergo reges sunt, & horum deus rex est: hi etiam domini sunt, qui non erunt serui peccati, quia qui facit peccatum seruus est peccati. Dominandum ergo est peccato non seruiendum. Domini autem sunt qui hæc peccati corpora dominationi suæ per subiectionem uitiorum suorũ peccatorumq; subdunt. Nouit se esse Apostolus corporis sui dominum, cum ait: Subijcio enim mihi corpus meum, & in seruitutem redigo. Qui in seruitutem redigit, domini necesse est iure in seruitutem eum qui seruiturus est redigat. Horum ergo talium dominorum deus dominus est, uocans eos per spem æternitatis, ut domini sint, ut in his dominus deus dominus sit. Et hoc non ob aliam causam nisi ob id quia in secula misericordia eius, donans nobis per æternæ misericordiæ suæ benignitatem, ut

effectis

effectis nobis dominis digni simus, quorũ ipse sit dominus. Qui fecit mirabilia magna solus.) In plurimis quidem humanorum operum gestis multa magna & mirabilia extiterunt. Sed quicquid in his gestum est, ad eum refertur cuius uirtus illa gessit. Multa mirabilia Moses in Aegypto egit, sed testimonium magi incantatoresq́ perhibent, quia in operibus illis digitus dei est, sicut scriptum est: Dixerunt ergo incantatores Pharaoni: Digitus dei est hoc. Ex quo ostenditur uirtutem dei per Moysen operatam fuisse, cuius tum illa ministerio gerebantur. Magni quoque miraculi illud fuit, tum cum dicente Iesu Naue sol stetit contra Gabaon, & luna contra uallem Haylon. Nescio quid hoc mirabilius effici possit, cum in uerbo hominis sol & luna in diei unius moram excursus sui lege detenti sunt. Sed uirtutis huius autorem scriptura mox addidit, dicens: Non fuit dies neque prius neque postea, ut sic exaudiret deus hominem, quia dominus pugnauit pro Israel. In eo enim quòd Iesus exauditus est, & pugnabat deus in Israel, uirtus eius in gestis, qui & pugnabat, & exaudiuit ostenditur. Qui fecit coelos in intellectu, quoniam in seculum misericordia eius.) Faciendorum coelorum sola misericordiæ suæ causa est, neque enim eguit ut fierent. Sed qui bonus est, in id uniuersa fecit, ut plures bonitatis suæ copijs uterentur. Fecit autem coelos in intellectu non irrationabiles, neque informes, neque confusos & inordinatos. Sed cum regionem cognitionis suæ qui infinitus est collocaret, coelo superiore atque primo eodemq́ in orbem collocato terminum quendam uirtutibus, quæ primum ad cognoscendum se gignerentur inclusit. Neque enim gignendæ creationes uirtutem inconspicabilis dei ferre potuissent, nisi naturæ temperationis obiectu sedem hanc moderatæ ad infirmitatem habitationis incolerēt. A quis etenim eleuatis illam ipsam primi coeli naturam temperauit, quæ superni dei accensa uirtute nequaquam ab inferioribus esset patienda naturis. Coelum uero inferius non uniforme, sed multiplex tetendit: quod totum firmamentum nuncupans, ualida ad sustentationem aquarum superiorum temperationemq́ aëris nostri firmitate solidauit. Et idcirco plures coelos doctrina prophetica prodidit, quia necessarium naturæ nostræ fuit, per momenta quędam, & profectus rationabilium moderationum regionem hanc indulti nobis ad præsens habitaculi temperari. De numero uero coelorum ni hil sibi humanæ doctrinæ temeritas præsumat. Apostolus usque ad tertium tantum coelum sese raptum intelligit. Plures quidem thronos, dominatus, potestates, principatus connumerat, quibus necesse est, proprias sedes habitationis congrue deputari. Sed & aliquorum cognitionem futuris temporibus promittit esse, quod significat cum ait: Et super omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Sed de numero Apostolus nihil docuit, & nescio an tacuerit an ignorauerit. Nunc enim & professus est, se ex parte cognouisse, & tamen cum raptus ad coelum est, audisse se quæ non sint loquenda testatur. Nobis sufficit plures coelos scire esse, quippe cum & coeli coelorum, & aquæ quæ super coelos sunt laudent deum. Sub inferiore autem superioris circuli coelo, quod firmamentum nuncupant, terram inferius collocauit: quam mediam suspendens, & confirmans, ita manendi sede moderatus est, ut paribus undiq́ mensuris ponderibusq́ librata, & substrata consisteret, ut is qui infinitus est deus primo illi superioris coeli circulo circunfuse supereminens æqualibus ex omni transfusione sua spacijs omnia uirtutis suæ, spiritu in usum ac naturam animantium temperato, ea quæ crearentur attingeret. Apostolus enim ait: Quia in ipso uiuimus, & mouemur, & sumus, per quod ostenditur terram in spiritu eius tanquã in transfusi spiritus ambitu constitisse, cum in deo omnes & uiuamus, & moueamur, & simus. Quòd autem in omnia temperationis spiritu transfusus & penetrans sit, id docet

propheta

propheta, dicens: Spiritus dei repleuit orbem terrarum. Itaque intus atque extra ambitu, atque aditu, & circumfusus, & transfusus ostenditur. Quòd autem terra nõ sit in unam demersa regionem, consequenter spiritus sanctus ostendit, dicens:

Qui firmauit terram super aquas, quoniam in secula misericordia eius.) Altius nos quærere ratio tractatus præsentis & loci nõ finit. Satis sit terram super aquas pendula firmitate consistere ex prophetica autoritate didicisse, inumbratum cœli temperatioris obtentu hoc firmamentum, quod extensum tanquam pellis, & solidatum tanquam fumus aquas supernas infernasq; discernat, certe aquis pendulam contineri. Et in hoc sicuti in omnibus ea causa est, quoniam in secula misericordia eius. In eo autem quod sequitur: Qui fecit mirabilia magna solus, quoniam in seculum misericordia eius.) Non id intelligendũ est, ut extra sapientiam, & uerbum, & uirtutem, id est, unigenitũ dei dominũ nostrum Iesum Christum ea fecisse credatur, quippe qui ex persona sapientiæ dixerit: Ego eram apud eũ cuncta disponens. Sed qui disponebat, ab eo cũ quo disponebat & genitus & natus est. Cũ aũt opera filij opera patris sint, & pater operetur in filio: per id enim, quod ait: Pater qui in me est ipse opera sua facit. & rursum: Ego opera patris facio, solus operatur in eo, & per eum operando quem genuit. In cæteris uero absoluta ostendendæ misericordiæ dei doctrina est, ut sciamus omnia non ob aliam causam, nisi quia semper deus misericors sit, esse perfecta. De his autem quę de Aegypti negocijs intelligi spiritualiter oporter, tractatus psalmi anterioris, inquantũ exequi ualuimus, complexus est, ad quorum confirmationem etiam hoc quod in psalmo dictum est accedit: Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam in seculum misericordia eius.) Vnam diuisionem rubri maris liber Exodi docet, dicens: Et fecit mare siccum, & diuisa est aqua. Et quomodo nunc rubrum mare in diuisiones diuiditur? Nisi quia existimo sub relatione gestorũ spiritualis doctrinæ ordinem contineri. Euadentes enim Aegyptum quæ seculi forma est, & ad terram repromissionis quam secundum Euangelium beati hæreditabunt euntes per mare rubrum, id est, per eius turbidos ęstus & fluctuantes motus transimus, in quo plures ad iter diuisiones sunt. Aliud enim per ieiuniũ iter est, aliud per pudicitiam, aliud per eleemosynam, per fidem, per spem, per charitatem. Et hæc omnia diuersas necesse est habeant diuisiones huius maris transeundi, omnibus tamen per has uiarum diuisiones iter seculi transituris. Conclusio autẽ psalmi, ut hæc omnia de futuris intelligantur, maiore fide firmat, cum ait: In humilitate nostra memor fuit nostri dominus, quoniam in seculum misericordia eius. Et redemit nos de manu inimicorum nostrorum. Qui dat escam omni carni, quoniam in seculũ misericordia eius. Confitemini deo cœli, quoniam in secula misericordia eius.) Non enim tantum memor fuit humilitatis humanæ deus, cum ad liberandum populũ ex Aegypto Mosen ducem elegit, sed perfectius memor fuit humilitatis nostrę, cum ipsam humilitatem nostram corporeus natus assumpsit, cũ hoc humile terrenumq; corpus gloria in se naturę cœlestis absorpsit. Neq; tunc redemit de manu inimicorum, cum eos à dominatu Aegyptiorũ exemit. Nam postea inimicis subditi sunt, & hodie iure alieni imperij coërcentur: sed redemit nos, cũ se pro peccatis nostris dedit, redemit nos per sanguinem suum, per passionem suam, per mortem, per resurrectionem suam. Hæc magna uitæ nostræ pretia sunt. Magno enim, ait Apostolus, pretio redempti estis. Et redempti ab inimicis, à diabolo, ab angelis eius, à filio perditionis, à principibus aëris, à mundi potestatibus, ab inimica morte. Et redemit escam dando omni carni. Qui dat escam omni carni, id est, quæ redempta est, dat escam incorruptam, æternam, panis uiui, panis cœlestis. Et in his singulis, quòd humilitatis nostrę memor est, quòd redempti sumus, quòd omnis redempto

rum

rum caro escam accipit, ea causa est, quoniam in secula misericordia eius. Et quid ei confitendum est? Confitemini enim deo cœli, quoniam in secula misericordia eius. Quòd cœlum, terra, quod cętera sunt, & ipsum illud, quòd sumus qui nõ fuimus, quòd erimus, quod nõ sumus, causam aliam nõ habet, nisi misericordiæ dei, quia ad cõsortiũ bonorũ suorũ nasci nos uoluit ille q bonus est. Vnus enĩ bonus est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorũ. Amen.

Psalmus CXXXVI

SVper flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cum recordaremur tui Sion, & reliqua.) Captos secundum Hieremiæ prophetiam Iudæos, & in Babyloniam deductos fuisse nõ obscura cognitio est. Neq; dubium est, per hunc eundem psalmorũ librum potuisse captiuitatẽ populo prophetari. Nam & in alio psalmo manifestum est, absolute euersionem gentis istius atq; urbis prophetatam fuisse, cum dicitur: Deus uenerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctũ tuum, posuerunt Hierusalem uelut pomorum custodiam. Et in hoc quoq; præsenti psalmo idipsum significari uidetur, maxime cum quibusdam placuerit, eum tanquã Hieremiæ titulo inscribi, quia ab ipso sit antequam accidit denunciata captiuitas. Certe cum Hebræis senioribus secundum cognitionem, quam ab his adepti sumus, psalmus hic sine inscriptionis istius titulo est. Non dubium autem est, quin omnia in patribus, aut per patres nostros gesta, futuri formam in his quæ gesta sunt prætulissent, & idipsum ita esse, hic quoque psalmorũ liber testis est. Nanq; cum in LXXVII psalmo omnia quæ in Aegypto atq; in deserto, & in cæteris locis deinceps gesta essent recenserẽtur, ea ipsa parabolica esse ita demõstrata sunt: Attende populus meum legem meam, inclinate aurem uestrã in uerba oris mei. Aperiam in parabolis os meũ, loquar propositiones ab initio. Per idem quod & parabolæ & propositiones sunt, rerum futurarum effectibus comparantur. Apostolus quoq; docet, ea ipsa quæ gesta sunt, in præfiguratione gesta esse, dicens: Quia lex umbram habet futurorum bonorum, & omnia in præformationem acciderunt his. Scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum deuenerũt. Gesta igitur ipsa illa in exemplum, & scripta in doctrinam sunt. Itaq; & hanc corporalem populi captiuitatem referri in exemplũ spiritualis captiuitatis oportet. Captæ enim mentes nostræ sunt corporum seculiq; dominatu, captæ à dæmonibus sunt iure potiorum, quæ imperium in nos suum per diuersa ministeriorũ genera exercẽt, dum nos ebrietas possidet: dum luxus subijcit: dum auaritia deuincit: dum ambitio occupat: dum maleuolentia obtinet: dum ira usurpat: dum omnia in nobis regnant hęc incenoua uitiorum. Venit enim dominus, secundũ prophetam, captiuitatem auertere, cum dicitur: Prædicare captiuis remissionem. Venit ligatos soluere, cum ait: Hanc filiam Abrahæ quam ligauerat satanas decem & octo annis, nõnne oportuit solui die sabbati? Venit seruientes in libertatem reducere, dicens: Amen amen dico uobis, quoniam omnis qui facit peccatũ, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si uero filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Capimur ergo & ligamur & seruimus non tam corpore quàm mente. Et mihi in pręsenti psalmo omnis uirtus & rano uerborum non tam corporalem captiuitatem tractare quàm spiritualem uidetur. Ecce enim & in querelis, & in locis, & in rebus, & in nominibus momenta sunt, ut spiritualem potius captiuitatem hæc lamentabilis prophetæ querela significet: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dũ recordaremur Sion. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.) Affectus humani

sensus iste est, ut inter iniurias præsentium calamitatum ad præteritorum bonorum recordationem ingemiscat. Contemplemur enim animo captã Hierusalem: seruientes dominis uictoribus reges: subditos antistitibus gentilium impietarum sacerdotes: ereptũ omnibus ius matrimonij: substratum libidini Babyloniorum captiuæ uirginitatis pudorem, & ex gemitu eorum qui perpessuri erant ista proclamasse digne prophetã existimabimus: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cum recordaremur Sion. Sed quia Sion illa æternæ beatitudinis sedes est, & mater cœlestis nobis Hierusalem, & frequentium angelorum, & primitiuorum in cœlis conscriptorum ciuitas sancta est, & illa Babylon ciuitas cõfusionis, & irrationabili motu turbulenta, quę, ut Genesis docet, à confusarum linguarum hominibus nuncupata Babylon est. Illic enim loqui uniuersarũ gentium linguis, cum unus omnium esset sermo cœperunt. Et ipsum illud Babylonis uocabulum interpretationem habet confusionis. Quisquis ergo in crimine primi parentis Adæ exulem se factum illius Sion recordabitur, in qua sine cupiditate, sine dolore, sine metu, sine crimine uita est, & traditum se seculo confusionis huius tanquam Babylonico, traditum corpori, quod uitiorum & appetitionum & cupiditatum perturbatione confusum est, recte & ipse spiritualiter captiuus proclamabit: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion. In salicibus in medio eius s. o. n. Eos qui secundũ literam intelligenda omnia existimant, interrogare uellem, quæ flumina Babyloniam prætermeant, ut illic captus populus consederit, & non potius aut in plateis, aut in portis, aut in turribus, aut in domibus captiuitatem suam fleuerit: deinde cum quibus tympanis, aut citharis, aut organis captus sit, quæ historia ista illud locuta sit, cum omni musico apparatu Israelem uictoribus seruisse: postremo quæ unquã salices in media urbe fronduerint, ut illic tanquam in publica musicorum apotheca organa suspensa penderent. Quæ si omnia gestis negociorum corporalium inania sunt, sequenda ea ratio est, quæ ex propheticis autoritatibus ad spiritualem nos scientiam cohortatur. Flent omnes qui se captos in Babylonia sentiunt, sedent super flumina. Omnia enim seculi & corporalium opera, modo fluminum sine aliqua cursus sui statione præterfluunt, currunt nanq; & elabuntur & transeunt. Quæ enim corporalis uoluptas non præterita iam nulla est: quod terrenum gaudium, non cum ipso fugitiuo sensu præsentis fructus sui transit: Super hæc igitur secularium captiuitatum flumina sedentes, & flentes ad recordationem Sion, amissorum desiderio & presentium calamitate ingemiscunt. Neq; solum sedent atq; flent, sed etiam in medio eius organa sua in salicibus suspendunt. Lignorum salicum natura ea est, ut arefacta licet si modo aquis alluendo alantur, uirescant, deinde excisa in humido fixa radicibus sese ipsa demergant. Et sub huius arboris natura sanctos & fideles significari prophetica autoritas est, Esaia dicente: Exorientur tanquam fœnum in medio aquæ, & tanquam salix super defluentem aquam. Oritur enim ex mortuo quisque antea peccatis aridus, & ab anterioris uitæ radice decisus, tunc eloquio dei, & sacramento baptismi aquis uitalibus reuiuiscit. Sed & cum festiuitas scenopegiorum Iudæis corporaliter traderetur, quod tabernaculum frondeum, cum ad futuræ lætitiæ, & tabernaculi exemplum ex electatum arborum ramis pararetur, etiam ex ramis fluuialis salicis effici iussum est, quia ex conuentu sanctorum uirorum cœlestis tabernaculi futura esset lætitia perfecta. Organa autem scriptura humana corpora, quorum honestis motibus & concinentibus operationibus, quæ deo placita sunt, psalmus esse significat. In media igitur earum secularium confusionũ captiuitate, hi qui amissam Sion recordantur, qui in Adam extorres factos se esse cœlestis Hierusalem meminerunt, qui & captos se esse in

Babylonia

Babylonia sentiunt: hi sedentes & flentes corpora sua in formam sanctorum uirorum habitumq; suspendunt, à terrenis se desiderijs erigentes. Sed licet per continentiæ studium in salicibus suspensa nostra sint corpora, tamen ea quæ captiuos nos efficiunt, non quiescunt. Sequitur enim: Quia illic interrogauerũt nos qui c. d. n. u. c. Et qui abduxerunt nos h. c. n. d. c. s.) Si quis humanæ naturæ consuetudinem recolat, sensum omnem absolutum habebit. Nanq; qui laborant à uitijs desinere, & eorum quæ impie gesserunt obliuisci uolũt, incentiuo tamen consuetudinis ægre desinentis agitantur, & ea quæ occulta sunt uitia in nobis admiscere se fidei sacramentis, & inserere pertentant, ut inter diuinos hymnos, & sacras lectiones harum inimicarum captiuantium nos cupiditatum cogitatio subrepat. Nec sanè deest hoc absolutum in plurimis exemplũ. Multos enim iniquos uidemus legere atq; disserere, & hos rursum accidit diuersatos esse semper in stupris, & impietatibus deprehendi. Sanctus uero quisq; qui organum suum in salice suspenderit, istis qui se captiuos duxerant cõsortium Sion cantici negat, neq; in inimicis sibi uirnitibus sanctarum cantionum uerba communicat. Quæ autem sunt quæ captiuos ducant, nos Apostolus docet, dicens: Video aliam legem in membris meis militantem aduersus legem mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis. Cum igitur inter cõcupiscentiam carnis & spiritus pugna est, tum ea quæ captiuos nos conantur sibi subdere pertentant occupare corpus eius, & dominari, & sese doctrinis spiritualibus, ut per consuetudinem his autoritatem adimant inserere. Sed resistendũ est, & prophetæ uoce respondendum: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?) Terra nostra retinenda est, & in libertatem tuenda. Polluta enim terrena corpora audire de canticis Sion nihil possunt. Et aliena à deo, licet nostra sint, erunt, si à lege peccati cœperint esse captiua. Sed memoria semper cœlestis illius Hierusalem, & sanctæ Sion continenda est, uel dum redhiberi optatur, uel dum fletur amissa. Id enim sequitur: Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si n. m. t. Si non proposuero Hierusalẽ principium lætitię meæ.) Cum obliuionis pœna recordationis memoria spondetur. Sed id quod ait, obliuiscatur me dextera mea, obscurum est per conditionem Latinitatis. Nam secundum Græcitatis proprietatem, qua dictum est ἐπιλανθάνῃ ἡ δεξιά μου, non ut ipsa obliuiscatur, sed ne obliuio eius fiat ostenditur. Et magni periculi res est, si dexteræ nostræ fiat obliuio. Omnes enim qui spei bonæ pleni sunt, dexteræ deputantur, peccatoribus in sinistra collocandis. Conditionem ergo obliuiscendæ dexteræ suæ, quam sibi fide & expectatione præsumit, sub pœna non recordatæ Hierusalem ipse proposuit, ut à memoria dexteræ suæ, id est, qua in dextera locaretur, si ipse memoriam Hierusalem non retinuisset excideret. Addidit aliam poenam obliuionis, dicens: Adhæreat lingua mea gutturi meo, si nõ meminero tui.) Scit infelix os suum esse à dei laudibus mutum: scit beatas illas ęternasq; uirtutes throno dei adsistentes continuata uoce in dei laudibus permanere dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth. Scit & de his qui mortuorum modo taciti in dei laudibus uiuerent dictum esse: Sepulchrum patens est guttur eorum, quia in gutture eorum, tanquam in sepulchro patente in laudes dei emortua uox sileret. Huius igitur sese silentij pœnæ sub obliuionis cõditione subiecit, si memor Hierusalem non fuisset. Sed etiam per id quod sequitur: Si nõ proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Vnicuiq; nostrum secundũ uoluntatis suæ sententiam lætitiæ causa subiecta est, & ex affectu animi sui initiũ gaudij sumit, ut potator ex ebrietate, ut gulosus ex cibis, ut auarus ex pecunia, ut libidinosus ex stupris. Hæc ergo unicuiq; pro ut his delectatur lætitiæ afferunt eau-

fam. Sed propheta Hierusalem sibi initium lætitiæ proponit, hinc exordium gaudij sumens, quod in Hierusalem receptus immortalis ex mortali erit: quod angelorum frequentiũ cœtui admiscebitur: quod in regnum dei recipietur: quod conformis gloriæ ipsius fiet. Nescit ergo alia gaudia, neq; aliud habet unde lætetur, solam sibi Hierusalem gaudij initium præponens. Et quia meminit per multas sibi corporis infirmitates, per multas spiritus angustias, per multa subrepẽtium uitiorum incentiua eò esse ueniendum, ueretur, ne quid sibi per naturam corporis ex uitijs adhærescat. Post hæc enim ad deum precatur, dicens: Memento domine filiorum Edom in diem Hierusalem. Qui dicunt exinanite quoadusq; fundamentum in ea.) Edom interpretatur terrenum. Vitia itaque terreni corporis nostri, quia ex natura corporis nostri exeunt Edom filij nuncupantur. His Babylonijs, id est, confusionibus & perturbationibus sensus nostri imperant, ut nos ex ea plenitudine, qua repleti sumus, euacuent. Scriptum est enim: Quoniam de plenitudine eius omnes accepimus. Quisquis enim capax est domini, quoniam de plenitudine eius impletus est. Est autem hæc natura turbidi cõfusiq; per uitia corporis sensus, ut si semel nos in omnem peccati uoluntatem & consuetudinem traxerit, omnibus nos bonarum uirtutum studijs exinaniant. Hæc ergo uitia his sensus nostri turbidis confusionibus imperant, ut nos fundamento ipso exinaniant. Quisquis enim sanctus est, pro parte Hierusalem ipse est, quia ex conuentu beatorum uirorum, & cœlesti consortio dignorum, Hierusalem uiuorũ & preciosorum lapidum ciuitas erit, quam hęc terrena uitia usq; ad fundamẽtum exinanire nituntur. Quod fundamentum in nobis sit, Apostolus docet, dicens: Fundamentum autem alius nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus. Omne igitur religionis initium, omne fundamentum spei nostræ euacuare tentant, ne qua in nobis memoria & recordatio dei resideat, ne qua spes boni alicuius relinquatur. Fundamento enim fidei, quod est Christus, eruto & euerso, ne ipsius quidem ędificandæ nobis per pœnitentiam ueniæ consolatio relinquetur. Commemorata autẽ Hierusalem captiuitate, & filiorum Edom in exinaniendis nobis usq; ad fundamentum adhortatione, consequens est, ut quatenus aduersus hæc nobis prouidendum sit propheta demonstret. Demonstrat planè non inopes nos, neq; imperitos relinquens cum ait: Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam r. n. Beatus qui tenebit & allidet p. t. a. p.) Vellem percunctari eos, qui ociosas esse spirituales psalmorum intelligentias existimant, quam hic à propheta Babylonis filiam dictã esse intelligãt. Et cum superius super Babylonis flumina sessum atq; ploratum sit, cur tũc Babylonis filia misera sit. Sed quia sensus legentis corporali intelligentia caret, spiritualis ratio tractanda est. Ad infelicem enim illam confusionis & perturbationis nostræ carnem sermo omnis reuertitur, quæ secundum historiæ fidem ex cõfusionis patribus genita est. Quia omnis caro superioris carnis est filia. Ex his enim qui primum confusis linguis confusionis urbem quæ Babylonia est cõdiderunt, uniuersarum gentium initia dispersa sunt. Hęc ergo misera Babylonis est filia, id est, caro omnium, cui qui retribuet retributiones suas beatus est, si quis carnẽ suam dominatui animæ subiecerit. Quisquis enim eam spiritui subiecerit, ille omnes eos, qui imperiti deo & ignari sunt, omnibus uoluptatibus & desiderijs suis subegerit, & captiuæ menti dominans imperabit. Sed cum per cognitionem deitatis uitia eius non dico abolitione, sed morte perimuntur, cum religio, pudicitia, largitio, sobrietas & charitas, impietatem, libidinem, ebrietatem, simultatem, odia consumpserit, omnibusq; operibus spiritus caro uicta famulatur, tunc beatus est, qui retributionem suam ei retribuit: id est, qui dominatum in eam spiritus, quo uti ipsa in spiritum

erat

erat solita demutat. Neq; solum retributor retributionis suę beatus, sed & ille beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. Vitia corporis non sunt sinenda coalescere, sed in exordijs statim enecanda sunt. Periculosæ sunt iam robustæ cupiditates, & difficulter adulta quæq; perimũtur. Leuius autem est prorumpentes auellere, teneras excidere, flexibiles retorquere. Beatus itaq; est quisquis in exordio inhonestas quasque omnium cupiditatum appetitiones, quæ ex uoluntate carnis oriũtur, primum intra ius patientiæ suæ uirtutisq; cohibebit, deinde eas ad fidem atq; ad metum dei elisas enecabit. Omnis enim qui ex peccatis ad religionem transferetur, peccata omnia in eam ad quam decesserit religionem elisa commituet. In eo autem quod paruulos miseræ filiæ Babylonis tenet & allidit ad petram, & uirtus qua nascentes cõhibet, & fides qua ne adolescãt allidit, ostenditur. Et allidit ad petram. Petra autem secundũ Apostolũ Christus est. In quem beatus est qui filiæ Babylonis paruulos, id est, tenera adhuc corporis uitia allidit & conterit. Ipsi unigenito deo ac domino nostro gloria & laus in secula seculorũ. Amen

Psalmus CXXXVII

Onfitebor tibi domine in toto corde meo, quoniã audisti uerba oris mei, & reliqua.) Duplicem in confessione significationẽ esse in plurimis locis demonstrauimus, aut peccati nostri aut laudationis dei. Et hoc ita esse ex euangelicis dictis promptũ est noscere. Nam cum ait dominus: Cõfitebor tibi domine pater cœli & terrę, quia absconditi hæc à sapientibus & prudentibus seculi, & reuelasti ea paruulis, laudem dei præsens ob reuelata paruulis, quæ ignorata essent prudentibus cõfitetur, docens ideo absconsa ea esse his qui prudentes uiderentur, quia non secundum innocentiam paruulorum præceptis euangelicis credidissent. At uero ubi in eisdem euangelijs dicitur: Et baptizabantur omnes in Iordane, cõfitentes peccata sua, illic confessio peccatorũ suorum sine ambiguitate significationis alterius continetur. Maxima autem & utilissima est letalium uitiorum morbis in eorum confessione medicina: sed confessio peccati non est tanquam rerum alijs ignoratarum professio, ut si fur de furto, aut homicida de cæde interrogatus confitetur. Neq; tanquam ignorans qui scrutatur corda & renes deus esset, ad scientiã suam cõfessione tua indiget, cui promptum est non solum cogitata, sed cogitanda perspicere. Confessio autem peccati ea est, ut id quod à te gestum est per cognitionem peccati confitearis esse peccatum. Nemo enim quod agit, ad id agendum non aut fructu oblectationis alicuius, aut iudicio bonę in eo opinionis aggreditur, dum aut rectum putat, aut eo gaudet: sed cum per doctrinã dei uericq; rationem ea quæ sub specie aut utilitatis aut uoluptatis elegit, intelligit esse peccatum, per peccati intelligentiam peccatum id esse quod à se gestum est confitetur. Nullus autem id quod peccatum esse confessus est, deinceps debet admittere, quia confessio peccati professio est desinendi. Cæterum in intellectis & confessis admittit. Confiteri enim, id tanquam recens cognitũ nõ potest, quod à se cum peccati cognitione sit gestum. Desinendum ergo à peccatis est postquam in confusione est cognitio peccati: & confitendum est, ut propheta docuit, corde toto non ex parte, neq; aliqua adhuc nobiscum cognitorum peccatorũ operatione residente. Quid enim si quis de furto pœnitens iniquis & turpibus lucris pecuniam suam auxerit: Non erit quidem fur, sed erit auarus & raptor. Aut si quis ex fornicatione desinens, uino se nimio corrumpet, corpus quidem suum non polluet, sed animam cõtaminabit. Et si quis à cædibus temperans maledicus esse persistet, manum quidem homicidam non habebit, sed linguam habebit. Et quomodo quis ex toto corde poterit confiteri

Quõ confitemur deo

non exigua secum peccati parte residẽte. Detersis itaq; omnibus uitijs confessione opus est desinendi, & orandum semper ad deum est, ut in cohibendis peccatis extinguendisq; incentiuis eorum, pendula uoluntatis nostrę studia cõfirmet. Ob quod iam confitens propheta per confessionem ac precem suam in portu se innocentiæ collocatum ait: Confitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti uerba oris mei.) Duplex intelligentiæ huius, ut superius iam diximus, sensus est. Nam siue laudem deo cõfitetur, quia uerba oris eius audita sunt: siue per misericordiã dei, cum diu orasset adiutus iam omnibus peccatis desinẽtibus confitetur. Fidei nostræ utrunq; cõueniens, ut & deum laudemus, & cõfiteamur intellecta peccata. Dehinc sequitur: Et in conspectu angelorũ psallam tibi.) Parum sibi existimat propheta esse, ut hominibus tantũ præsentibus psallat, quia homines corporaliũ tantum negociorum officia inspiciunt. In eo enim quod psallit, motum cõplacitæ deo operationis ostendit. Non ergo quæ uidentur in corpore cerni desiderat, sed ea quæ spiritualiter naturæ spirituales cõtuentur gerere festinat. Scit enim se sub specula angelorũ uitam omnem moresq; agere, & ubiq; hęc diuinorum mysteriorũ auxilia fidelibus cunctis adsistere, ut scriptũ est: Præest angelus domini in circuitu timentiũ eum. Legem etiam Mosi in manu mediatoris per angelos fuisse dispositã docet Apostolus. Nec non & Helisæus absolutissime docuit humanas infirmitates angelorũ auxilijs defendi, & in omnibus periculis si fides maneat in nobis, adesse spiritualiũ uirtutũ defensionem. Nanq; cum rex Syriæ capere Geth urbem, in qua idem Helisæus propheta esset pararet, & nocturnis itineribus exercitũ suũ, qui antelucanus urbẽ obsideret destinasset, puer Helisæi cõspecta obsidione dixit: O domine quid faciemus? & dixit Helisæus: Noli timere, quia plures sunt nobiscum, q̃ cum illis. Et orauit Helisæus ad dominũ, & dixit: Adaperi domine oculos pueri huius, ut uideat. Et aperuit dominus oculos pueri & uidit, & ecce mons erat plenus equis & curribus in gyro Helisæi, & descenderunt ad eos. Tantus & tam nobilis propheta solus contemplatione auxiliorum spiritualiũ dignus est. Sed oratio eius ad deum uisum incorporalium etiam puero suo meruit. In horum igitur adsistentiũ humanis auxilijs angelorum conspectu psallat propheta spiritualibus spiritualiũ operum contemplatione placiturus. Sed non solũ coram angelis psallit, sed etiam id quod sequitur efficiet: Adorabo ad templũ sanctum tuum. Non in templo, ne quid secundũ consuetudinem Iudæorum corporaliter loqui uideretur, si adoret in templo, sed ad templum, id est, apud templũ spiritu & corpore adoraturus. Templum autem deo esse sanctũ sanctos quosq; Apostolus docet dicens: Vos enim estis templũ dei, & spiritus dei habitat in uobis. Habitatio ergo quæ ex nobis deo digna erit, deo templũ est. Apud hoc ergo templũ deo sanctum adorabit, nõ sine perfecta ratione doctrinæ, ne qua hæreticis de incompositæ orationis confusione ad studia sua pateret irreligiositatis occasio. Ait enim: Et confitebor nomini tuo super misericordiã tuam & ueritatem tuam.) Cum dei nomini confitetur, tenet euangeliorum & legis congruam fidem. Quod enim sibi nomen esse sciri deus uoluit, eodem dicto euangelij & legis dominus Sadducæis resurrectionem corporum abnegantibus respondens ostendit. Ait enim: De resurrectione autem mortuorum nõ legistis, quod dictum est uobis à deo dicẽte: Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? Non est deus mortuorum, sed uiuentium. In absoluto ergo hæreticorum error est, qui alium atque alium euangeliorum & legis deum asserunt, cum dominus id quod principale in lege est ad confirmationem spei euangelicæ cõmemorat. Est autem & nomen aliud deo quod in euangelijs cognoscimus domino dicente: Pater uenit hora honorifica filium suum, ut & filius tuus honorificet te. Et post multa alia

ſequitur: Manifeſtaui nomen tuũ hominibus. Et quod nomẽ eſſet ſuperius oſtendit dicens: Pater uenit hora, honorifica filium tuum. Huius ergo nomen confitetur, adorat, qui & ſecundum legem deus Abrahæ & deus Iſaac & deus Iacob ſit, & ſecundum euangelia unigeniti dei pater eſt. Extinguit quoq; inſolentẽ eorum profeſſionẽ, qui humanæ naturæ & infirmitatis immemores & immiſericordem deum prædicantes peccatis pœnitentium ueniam & ſolanũ non relinquunt, cum ad pœnitentiam, per quam à peccatis deſiſtitur, doctrina legis prophetarũ euangeliorum Apoſtolorũ eos qui peccauerint adhortetur, ut deſpetatæ iam ſpei aliquantulum per eam ſolatij comparetur, ut amiſſis licet beatis & maximis & deo proximis, ne his ſaltem quæ talibus ſunt ſecunda careamus. Tollit etiam ſtultiſſimam eorum temeritatem, qui fruſtrato falſoq; corpore dominum in carne uiſum eſſe contendunt, ut eum pater emẽtita ueritate in habitu falſæ carnis oſtenderit, non recordantes poſt reſurrectionem corporis ſpiritũ ſe uidere credentibus apoſtolis dictum eſſe: Quid conturbati eſtis, & quæ cogitationes aſcenderunt in corda ueſtra? Videte manus meas & pedes meos, quoniam ipſe ego ſum, palpate & uidete, quoniam ſpiritus carnem & oſſa nõ habet, ſicut me uidetis habere. Ab horum igitur confeſſione confeſſionem ſuam propheta diſcernit, perfectæ fidei tenens ordinem, cum in nomine deũ Abrahę, & deum Iſaac, & deum Iacob, cum in miſericordia pœnitenti miſericordem, cum in ueritate uerbũ caro factũ confitetur. Cauſa etiã confeſſionis hinc ſumitur. Quoniã magnificaſti ſuper omnia nomen ſanctũ tuum: Non uni tantũ genti dei nomen eſt cognitum, ſed ſuper omnia magnificatum eſt, & in omnes magnitudo ſanctitatis extenditur. Non barbarus, nõ Scytha, non ſeruus, non liber, non mulier, non uir, non ętas ulla ſecernitur. Super omnia enim magnificatũ dei nomen eſt. Templa collapſa ſunt, ſimulachra mutata ſunt, aruſpices interuentu ſanctorum ſilent, augurũ fides fallit, unum dei nomen in omnibus gentibus ſanctum eſt. Adeſt enim ſemper in ſe ſperãtibus ſanctis ſuis, ut ubicunq; inuocatum fuerit, præſentem opem tribuat. Ait enim: In quacunq; die inuocauero te exaudi me.) Nullum diem iuſtus quiſq; ſine metu tranſigit, neq; anxia ſemper erga ſe fides ſecuri temporis ocium recipit. Scit omnes dies plenos inſidiarum ſibi eſſe, Diabolo atq; angelis eius excidium ſibi ſemper mouentibus. Scit diem illam domini occultam & inſpetatã, & modo nocturni furis repentinam futuram. Vt igitur ſe in quacunq; die inuocantem exaudiat deprecatur: Nec diffidit propheta quid in quacunq; die exauditus obtineat. Sequitur enim: Multiplicabis me in anima uirtute tua.) Per inuentã fidei curam multiplicabitur ipſe in animæ uirtute. Ne quid in ſe tribulationibus, ne quid terroribus pateat, ſed cum tentationes ingruerint, cum metus inciderit, omnia multiplicata animæ uirtute tolerent. Et quia certa ſpes iſta eſt, ut animæ uirtus diuinæ miſericordiæ multiplicet auxilio, debitã ob id ab omnibus deo cõfeſſionẽ fatetur dicens: Confiteãtur tibi domine omnes reges terræ, quia audierunt uerba oris tui. Et cantent in uijs domini, quoniã magna gloria domini. Quoniã excelſus dominus, & humilia reſpicit, & alta à longe cognoſcit.) Et quos reges terræ propheta ſignificet, iam in plurimis pſalmis oſtenſum eſt. Reges non gentiũ, ſed terrę, id eſt, ſui uniuſcuiuſq; corporis reges deſinente à ſe regno peccati: uocati enĩ ſumus in regnum cœlorũ, & regno mortis euerſo: mors enim regnauit ab Adam uſq; ad Moſen, & iam unuſquiſq; rex ſuus eſt ſecũdũ Apoſtolũ. Iam ſine nobis regnatis. Horum igitur cõfeſſio deo digna eſt. Audierunt enim omnia uerba oris dei, & in reges ſe conſtitutos ſciunt. Neq; ſolum cõfiteantur, ſed & cantent in uijs domini, non tranſgredientes uias dei, ſed in his euntes. Viæ autem dei ſunt prophetę omnes & apoſtoli in unam uiam unũquenq; uia ſua dirigẽtes. Et quod ex omnibus

in unam concurratur propheta demonstrat dicens: State in uijs domini & interrogate semitas dei æternales, & uidete quæ est uia bona, & ambulate in ea. Viæ em̃ domini æternæ. In his itaq; uijs domini cantandum est, & hymnis prophetalibus concinendum, quia magna dei gloria est. Magnificentiæ enim eius non est finis. Nam magnitudinem gloriæ suæ opera testantur, cœlũ, terra, æther, maria, homo ipse qui rationis particeps horum cognitione perfectus est, ut per hæc uisibilia inuisibilem dei gloriam contueretur. Neq; solũ magna est dei gloria, sed etiam excelsus est, & humilia respicit. Hinc eminentis celsitudinis suæ admiratio maxima est, quod humilia respicit qui excelsus est. Sed quæ humilia respicit? Nempe ista: Cor contritum & humiliatum deus non spernet. Et rursum: Et super quem respiciam, nisi super humilem & trementem uerba mea? Sed quia excelsus humilia respicit, habet in se aliam quoq; admirationem, quod & alta de longe cognoscit. Superbæ & insolentes cogitationes deum non fallunt, agnoscit omnia, & nihil scientiæ eius impenetrabile est. Deus (ut scriptum est) propè est his qui tribulato sunt corde. Non admiscetur autẽ arrogantibus, neq; insolentibus propè est. Vnicuiq; enim nostrum pro fidei diuersitate aut proximus est aut remotus: Spirituali uirtute ubi se dignum est acquiescens, & ideo humilia de corpore, & à longe alta cognoscit. Et qui per indignitatem abest ab insolente, per uirtutem longe quæ licet sunt, superba cognoscit. Si ambulauero in medio tribulationis uiuificabis me.) Non abnuit iustus iste, ne in medijs tribulatiõibus ambulet. Scit enim quia tribulatio patientiam secundum Apostolum operatur. Scit improbabilem uirum non placere, scit uictorem militem nisi bello non futurũ, scit intentatam fidem languere, scit in tribulationibus secundum Apostolum gloriandum, scit imparem se tribulationibus sine auxilio dei esse, & idcirco per deũ salutis suæ certus est. Et cum in medijs tribulationibus ambulet, per easdem se uiuificandum esse confidit. Ait enim: Super iram inimicorum meorum extendisti manus tuas, & saluum me fecit dextera tua. Dominus retribuet pro me.) Irascentibus inimicis extensa nos manus dei protegit. Tribulationes enim inimici afferunt irascẽtes fidei & spei nostræ, quia aduersarius noster secundum Apostnlum diabolus, tanquam leo rugiens ambulat, quærens nos deuorare. Sed super iram inimicorum, per quos diabolus semper operatur, manus domini extenditur, & sperantes in se saluos facit dextera eius. Virtus significatur in dextera, & ideo dominus, qui dei uirtus & dei sapientia est, non nunquam dei dextera cognominatur, per quem aduersus omnes inimicos in omni tribulationum bello protegimur. Seruauit autem euangelicæ mansuetudinis propheta rationem, qua iniuriam reddere his qui nos persequuntur inhibemur dicens: Dominus retribuet pro me. Illi enim uindicta seruanda est, qui in calumnia uestes dimitti & pallium iussit, qui post iniuriã alapæ unius præberi & maxillam alteram uoluit, qui uetuit malum pro malo reddi, plus uindictæ adepturis his qui æterno iudici ultionem præsentis iniuriæ reseruassent. Conclusit deinde fidelissime spei uoce: Domine misericordia tua in seculum, opera manuum tuarum ne omittas.) Vt quia dei misericordia in seculum est, extendens super iram inimicorum manum suã, & fideles suos protegens dextera sua, & pro his retribuens opera manuum suarum, non omittat hominem scilicet qui ait: Manus tuæ fecerunt me &c. Nonnunquam manu dei facta commemorari solent, homo uero semper manibus dei effectus, nobiliore in eum opere ex manuum commemoratione monstrato. Vt igitur hunc non omittat precatur, ut sit ei auxiliator assiduus per eum & in eo qui dicit: Ecce ego sum uobiscum omnibus diebus usque ad consummationem seculi, dominum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXXXVIII

Domine probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam, & reliqua.) Omnis quidem propheticus sermo ex diuini spiritus instinctu profectus est, & hoc non in obscuro est, cum legimus: Hæc dicit dominus. Et iterū: Audite uerba domini. Et rursum: Quoniam dominus locutus est. Et in codē: Os enim domini locutum est ita. De psalmis autē ipse dominus in euangelijs confirmat, cum de se loquēs ait: Si Dauid in spiritu uocat eum dominum, quomodo dicitis quod filius eius est: Docens omnia Dauid spiritu prophetico elocutū. Locutum autem de se, licet in hoc eodem loco ostenderit, cum ab eo ait dominum se esse in spiritu nuncupatum, absolutius tamen ostendit in psalmis sacramentū omne corporei aduentus sui contineri, dicens: Hæc sunt uerba mea quæ locutus sum ad uos cum adhuc essem uobiscum, quoniam oportebat omnia impleri quæ scripta sunt in libro Mosi & propbetis & psalmis de me. Nō est ergo ambiguū quin in psalmis de eo scriptum sit. Nam & si pleraq; in his talia sint, ut ad personam patriarcharum, prophetarum, martyrum, apostolorum, generationis quoq; primæ & generationis sequentis referri oporteat, tamen quia omnia in Christo & per Christū sunt, quicquid illud in psalmis, & sub diuersorum est personis prophetatum, omne de ipso est. Quia doctrina omnis diuersis licet præceptorū generibus multiformis, hoc per diuersos præstat ut ipse noscatur. Hæc nobis propter præsentem psalmum commemoranda necessario fuerunt, ne forte sine probabili autoritate præsumpsisse existimaremur, ut ad personam Christi omnem hanc eius prophetiā referremus. Diligenter autem ea obseruāda ratio est, ut quæcunq; hominis illi, quem ex utero sanctæ uirginis assumpsit, & in quo se nasci hominē qui deus erat uoluit, apta esse & congrua uidebūtur, cum debita cœlestis naturæ suæ dignitate tractentur, neq; sacramentum salutis nostræ, qua in forma dei manens formam serui accepit, ad contumeliam indemutabilis suæ & inuisibilis & incorporeæ & impassibilis substantiæ coaptemus. Quod enim homo fuit nobis profecit, sibi nihil dempsit. Exinaniuit enim se in forma dei manēs, ut forma serui esset, & non ut forma dei esse desineret. Ait enim ipse: Quæcunq; pater facit eadem & filius facit similiter: nunquid in forma serui manens, uirtutem & diuinitatem, qua in forma dei manebat amisit: Cum enim in corpore humilitatis nostræ quæcunq; pater facit, eadem & ipse facit, similiter nihil per consortiū carnis à paternæ diuinitatis potestate degenerat; neq; id corpus quod assumptum est, uirtutem naturæ antea manentis aboleuit, cum in eo corpore quod assumptū est, uirtus naturæ antea manentis operetur. Itaq; si quid infirmū ex persona eius dictum reperiretur, ad hominem referri oportebit, per quem babitabit in nobis. Verbū enim caro factum est, & habitauit in nobis. Referendum autem ob id est, quia non alienæ aut simulatæ naturæ hominem assumpsit. Verbum nanq; caro factū habitauit in nobis, non in uitia infirmitatesq; carnis ex uerbi uirtute deficiens, sed naturæ nostræ infirmitates homo natus assumens. Assumptio autem infirmitatis non fecit infirmum, quia aliud est naturam esse, aliud assumpsisse naturam. Et extra generis necessitatem uoluntatis accessio est. Non enim peccator fuit, sed peccata suscepit. Neq; infirmus extitit, sed portauit iofirmitates. Ipse enim secundū prophetā peccata nostra suscepit, & infirmates nostras portauit. Et ne quid in impassibilem atque indemutabilem diuinitatē infirmitatis incidere existimaretur, adiecit: Et nos putabamus eum in doloribus esse. Suscepit ergo infirmitates, quia homo nascitur: & putat dolere, quia patitur: caret uero doloribus ipse, quia deus est. Et cum

inhabitauit

inhabitauit in nobis, cumq; infirmitates nostras suscepit, cum susceptis infirmitatibus non dolet, non potest non esse qui habitat, nec à se defecisse qui suscepit, nec abolitus deus esse qui non dolet. Et hæc quidem propter præsentem psalmũ commemorata paucis sunt, quia uidet̃ statim ex persona hominis cœpisse, ne per hoc quod tanquam homo loquitur decessisse ex paternæ diuinitatis gloria uideretur. Ait enim: Domine probasti me & cognouisti me.) Apostolus cum nos patientiæ & spei doctrina erudiret ait: Tribulatio patientiam perficit, patiẽtia autem probationem, probatio uero spem, spes autem non confundit. Et hæc quidem in sanctorũ quoq; uita atq; operibus fuisse cognoscimus, ut multis passionibus tribulationibusq; iactati, probabiles deo facti sint. Si quis enim exulem Abraham, & in metu parricidij & cœlibatus, & in cæterarum passionũ iniurijs mansisse fidelem semper meminerit, si quis fugam Iacob, & præter æstiuorum dierum laborem, hybernarũ noctium uigilias in custodijs ouium recordetur, si quis Mosi quadraginta annorum seruitutem, & in eo acerba plebis opprobria, & magorum aduersus eum æmulas potestates recenseat, intelliget eos patientia & cõstantia spei probatos, non immerito id esse præmij consecutos, ut in Abrahæ semine gentes benedicerentur, ex Iacob Israel esset, Moses Pharaoni in deum fieret. Longum est passiones cæterorum patriarcharum, prophetarum, apostolorũ, & beata illa atq; inuicta Pauli in mari, in fluminibus, in terra, in solitudinibus, in urbibus, in proprijs, in exteris, in plagis, in uinculis, in carceribus, in theatris fidei documenta memorare. Certe hos omnes patientia probabiles reddidit, per quam non erubescendæ spei suæ fiduciam probauerunt. Sed hæc oportunius & plenius suis locis tractata patent, nunc ad eum ex cuius persona psalmum constare diximus, reuertendum est. Non confundenda autẽ persona diuinitatis & corporis est. Omnis enim nũc in exordio ex persona eius hominis, quem assumpsit, oratio est. Probasti me & cognouisti me. Probatus est, ut cognosceretur, quia posterior est probatione cognitio. Et uideamus secundum euãgelicam doctrinam hic dei filius quomodo sit & probatus & cognitus. Humilitas nanq; eius, per quam meruit ab omni cœlesti, terrestri & inferno adorari, & in gloria dei patris esse, probatio eius fuit. Ita enim Apostolus ait: Fuit obediens usq; ad mortem, mortem autẽ crucis. Propter hoc exaltauit eum deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Et omnis lingua cõfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Propter hanc itaque usq; ad mortem crucis obedientiam infirmitas carnis assumptę & in nomine atq; honore immortalitatis, & in patris dei gloria collocatur. Dei enim nomen donatur, & nomen non sine honore donatur, honor autem qui donatur non alius potest esse quàm nominis. Nomen uero indulti honoris nõ aliud est quàm quod gloria est paterna: ut qui in forma dei manens, formã serui accepit, propter obedientiam formę seruilis cũ crucis morte susceptæ in gloria dei patris esset, cuius antea manebat in forma. Sed hæc Apostolus iam de perfectis locutus est. Demonstrandum autem in euangelio est, ubi & probatus & cognitus est. Humilitas itaq; eius probatio est. Vnigenitus nanq; deus peccatorum remissor, ęterni regni dominus baptizari se tanq̃ peccator exposcit. Officiũ istud baptista renuit, agnoscens eum qui sibi potius peccata donaret, ille autem susceptã in se hominis iustitiam etiam sacramẽto baptismi expleuit. Et peccati nostri ipse peccati nescius particeps fieri non recusat, & omnem in se humilitatẽ caducæ carnis assumens, Iordanem turbis peccatorũ mixtus ingreditur. Probatur in istis omnibus dum gerũtur, sed uideamus an probatus agnoscit̃. Ait enim euãgelista: Et baptizato Iesu cõfestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt cœli, & uidit spiritũ dei descendentẽ de cœlo sicut

columbam

columbam uenientem in ipsum, & ecce uox de coelo dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo cõplacui. Probationem mox cõsecuta cognitio est. Et quem humilitas probabilem fecerat, hunc paterna uox filiũ complacitũ sibi postq; probauit ostendit. Est & probatio quã statim cõsecuta cognitio est. In deserto igitur tentationi diaboli subijcitur, seseq; nunc in fastigiũ templi, nunc in excelsum montem patitur efferri. Cõtumeliæ itaq; & iniuriæ iam graui se dedit, dum in deserto est, dum cõditione tentationis illuditur, dum eleuari potest in templũ atq; montem. Sed tentationũ probationem agnoscentis testimoniũ non reliquit. Ait enim scriptura: Tunc reliquit eum diabolus, & ecce angeli ministrabãt ei. Homo tentatur, homo circũfertur, sed post hæc angeli ministrant. Per probationem cognoscitur, per cognitionem dignus est ministerio angelorum. In cæteris autem quoties probatus est, toties & cognitus est. Petrus autem passionẽ eius detestatus est, crucis in eo scandalum præ amore & confessæ iam à se diuinitatis cognitione non sustinens. Sed quia eum ob infidelitatem crucis satanam nuncupasset, non multo post cum in monte gloriæ suæ habitu cõstitisset tali à patris uoce cognoscitur: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui, hunc audite. Probationem quam tentatio Apostoli effecerat, paternæ uocis agnitio est consecuta. Deinde sequitur: Cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.) In sessione doctrinã significari euangelica est autoritas. Sessiones autem nobiscum hæ sunt quæ à Græcis cathedræ nuncupantur. Moses cathredram habuit secundum domini dictum: Super cathedram Mosi sederunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcunq; dicunt uobis, facite & obseruate, secundũ autem opera eorum nolite facere. Dicũt enim & non faciunt. Cum igitur doctrina pharisæorum ob id probabilis esse docetur, quia ipsi in Mosi cathedra sederunt, doctrina necessario significatur in cathedra. Cognouit itaq; sessionem eius, cum dignitatem eius in omnibus prædicat, cum uoluntatem eius qui se misit exequitur, cum humilitati corporis sui gloriã postulans audit è coelo: Et honorificaui & honorificabo. Sed doctrina eius nõ minus in sessione quàm in resurrectione eius cognoscitur. Nam ut sessio doctrinæ præceptum est, ita & resurrectio operationis effectus est. Sedens Iesus docuit in monte, sed post doctrinam ad opera descendit. Ita enim scriptũ est: Et descendente eo de monte secutæ sunt eum turbę. Et ecce leprosus quidam adorabat eum dicens: Domine, si uis potes me mundare: Et extendens manũ tetigit eum Iesus dicens: Volo, mundare. Ad sanandam quoq; archisynagogi filiam surrexit dominus. Scriptum est enim: Et surgens Iesus sequebatur eum cum discipulis suis. Cum autem perfectum illud in lauandis apostolorum pedibus humilitatis suæ officium expleuit, ita legimus: Surrexit à coena, & posuit uestimenta sua, & accepto lintheo præcinxit se. Cognoscitur itaq; in sessione eius & resurrectione doctrina atq; opus, quia & sermone & opere dei in se patris gloriam prædicabat. Intellexisti cogitationes meas de longe.) Scrutans corda & renes deus est. Et quomodo de longe cogitationes eius intellectæ sunt: De longe, nõ ad locum, sed ad tempus refert. Non enim de longe se intellexisse ait, ut significatio loci esse credatur, tanquã longe ab humanis operibus sit, cum uisu uirtutis suæ & scientia quæ cogitantur intelligat, sed de longe intellexisti ait, præteriti potius temporis significans ætatem. Et ubi istud quod longe ante cogitationes suas cognouerit reperiemus? Nempe ubi dicit: Ecce puer meus quẽ elegi, dilectus meus in quo cõplacuit animæ meæ. Ponã spiritũ meũ super eum, & iudiciũ gẽtibus nũciabit. Nõ clamabit, nõ cõtendet, neq; quisq̃ in plateis uocẽ eius audiet. Et huius ꝓphetię tũ euãgelista meminit, cũ his quos curabat, ut de se tacerẽt iubebat. Has ergo cogitatiões eius humilitatis scilicet & patiẽtię lõge ante intellexit, q̃a de his erat ꝓphetarũ ore testatus:

Semitam

Semitam meam & directionem meã inuestigasti.) Est etiam de semita & directione antequam id ipsum tractetur non nihilum præloquẽdum, id nanq; quod
τὴν τρίβον nobiscum semita est, alia uirtute atq; intelligentia cum Græcis est. Tritam enim nuncupant, id est, frequenti gressu discursuq; contritam, per quam nõ semel neq; aliquando, sed semper ineundum sit. Quod autem nostri directionem transtulerunt, id illi ex Hebræo χοῖνον interpretati sunt, χοῖνος autem quarundam gentium consuetudine certum & constitutum modum itineris significat, ut quod nos miliarium, id illi χοῖνον nuncupent. Dominus itaq; noster in eo corpore quod assumpsit iam transcursam à se atq; tritam in prophetis semitam percurrit, & certũ constitutumq; sibi itineris sui finem confecit. Quod autẽ per tritam prędicationis semitam ambulauerit, audiamus ipsum dicentem: Hierusalem Hierusalem quę occidis prophetas, & lapidas eos qui missi sunt ad te. Quoties uolui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos, & noluisti? Quoties cum ait, frequentiam numerosæ significationis ostẽdit. Nihil ergo noui & egit & passus est, cum per nolentem congregari filios suos Hierusalem toties & auditus & inhonoratus est in prophetis. Quòd autem definitum & præscriptum iter confecturus esset, ostendit in eo cum ait: Ego te honorificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi. Qui datum sibi opus consummat, modum præscriptæ operationis expleuit. Scit autem sibi constitutũ esse quid gerere oporteat, cum ait Petro, gladio his qui ad comprehendendum eum uenerant resistenti: Calicem quem dedit mihi pater meus, non uis ut bibam illum? Docens se sibi traditũ à patre passionis calicem esse bibiturum. Scit se etiam semitam suam directionemq; cõplesse, cum potato aceto spiritũ traditurus ait: Consummatum est, & mox tradidit spiritum. Hanc ergo semitam & directionem suam pater inuestigauit. Inuestigauit autem cum per prophetam de sorte uestis prophetauit, ut scriptũ est: Et super uestimentum meum miserunt sortem. Et iterum cum de tradito inter latrones atq; suspenso recognitus est propheta dicens: Et cum iniquis æstimatus est. Et cum de osse intacto atq; impresso uulnere ante prædictum est: Os eius non confringetis, & uidebunt quem compunxerunt. Hæc itaq; & omnia quæ erant in passione pręscripta, à deo peruestigata sunt ut fuerãt prophetata. Ac ne quid ex his quę gessit ac passus est, incognitum fuisse patri existimaretur, generaliter cuncta cõplexus est, dicens: Et omnes uias meas pręuidisti.) Sed qui pręuidit, uidit antequã res esset. Præuidit etiam hoc, quia nõ est dolus in lingua mea. Est enim secundũ propriam professionem, ueritas, uia & uita. Non recipit dolum ueritas, non enim mentitus est aut fefellit: lingua omnis eius officio functa est ueritatis, qua ait: Cœlũ & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt. Patrem deum prædicat, se uero esse & hominis & dei filium confitetur. Dolum prædicatio ista nõ habuit, quæ & de se & de honore eius qui se miserat fatebatũ. Proficit deinde paulatim sermo cœptus ab homine, & ad significationẽ naturæ in eo cœlestis extollitur, cum ait:

Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua, tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Mirabilis facta est scientia tua ex me, cõfortata est, non potero ad eam.) Personæ istud prophetæ non cõuenit, ut ex se dixisse uideatur, mirabilis facta est scientia tua ex me, ut mirabilis facta dei cognitio ex eo sit, Mose antea cognitionem nobis dei libro legis loquente. Sed ne ipsi quidem Mosi hoc esse proprium potuit, deum antequam flagrantem rubum cõspicit nescienti. Opinione quidem electi in Abraham & Isaac & Iacob populi sui religioso, ueruntamen familiarem cognitionem ante hoc tempus, nisi à deo non adepto. Sed omnis sermo iste ei non competit qui ait: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Et qui ait: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum,

& quem

& quē misisti Iesum Christū. Sed hęc suo loco plenius prosequemur. Descendendum autē ad id est secundum ordinem dictorum. Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua. Nouissima sunt cum probasti, cū cognouisti, & cætera quæ propria sunt eius hominis quē assumpsit. Antiqua sunt quæ modū non habent, quæ indefiniti temporis significant uetustatē. In principio enim erat uerbū & omnia per ipsum facta sunt. Dehinc ut nouissima deus & antiqua cognouit, ita in eo quod sequitur, tu formasti me & posuisti super me manū tuā, utrūq; significat, ut quod formauit antiquū sit, quod superposuit manum nouissimū sit. Quod enim secundum naturā diuinitatis formatus sit, Apostolus docet dicens: Qui cū in forma dei esset. Quod enim in forma est, formatur in formam, & quidem paternæ naturæ & diuinitatis formam. Et nescio an quod formatus in forma serui est, referri possit ad patrem ut formatus ab ipso sit. Sapientia enim ipsa sibi ædificauit domum. Sed hinc nec temporis, nec quæstionis est amplius loqui. Quod autem proprie ad corpoream natiuitatē referri oporteat, & posuisti super me manū tuam, ita docemur ex persona patris. Inueni Dauid seruum meū, oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachiū meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere eum. Et nō est ambiguum omnem hunc psālmū ad personam domini esse referendū, quia ea omnia in eo sint, quæ & diuinitati ipsius propria sint, & à naturæ nostræ infirmitate non dissentiant. Et quia utroq; in tēpore, id est, nouissimo & antiquo, uel ipse prædicando, uel in Apostolis & prophetis loquendo, cognitionē ex se dei mirabilem fecit, ait: Mirabilis facta est sciēna tua ex me. Sed mirabilis quomodo? Nēpe dum omnia esse intra deum docentur, dum deus esse in omnibus prędicatur, dum immensa & incōprehensibilis natura intus atq; extra manens locos omnes quibus contineri possit excedat. Mirabile est deum ubiq; esse, & nusq; abesse. In omnibus esse & totum esse & extra locos ac tempora pro infinitate atq; æternitate sua semper esse. Hoc mirificum, hoc confortatū, id est, sine infirmæ iam intelligentiæ opinione firmatum. Sed quid est istud quod dicitur non potero ad eam? unigenitus ait: Omnia quæ patris sunt mea sunt, Et sicut habet pater uitā in semetipso, ita & filio dedit uitam babere in semetipso, & sicut pater uiuificat mortuos, ita & filius quos uult uiuificat, similiter & ego & pater unū sumus. Nulla discretio potestatis in uerbis est, nulla etiam differentia uirtutis in factis est. Quod unum sumus, plærīq; irreligiosorum ad uoluntatis tātum concordiam retulerūt. Sed cum dicitur, uel operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre, non tantū uoluntatis unitas, sed etiam diuinæ uirtutis ostenditur. Ergo cum omnia quæ pater facit, faciat & filius eadem similiter, quærendū est, quid sit quod dictum est, nō potero ad eam. Sed cum audio pater maior me est, Et rursum: non potest filius à se facere quicq; nisi quod uiderit patrem facientem, hęc mihi intelligentiam suggerūt dicti huius, non potero ad eam. Est enim pater maior filio, sed ut pater filio, generatione non genere. Filius enim est, & ex eo exiuit, & licet paternæ nuncupationis proprietas differat, tamen natura non differt. Natus enim à deo deus non dissimilis est à gignente substantia. Non potest ergo ad eū ex quo est exæquari. Nā quàmuis alter in altero per uniformem ac similē eiusdem naturæ gloriā maneat, tamē & ex quo genitus est nō exæquari in eo uidetur posse quod genuit. Et uideamus an hoc quod nō potero ad eā, ad dignitatē paternæ cōfessionis relatum sit. Sequitur enim: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlū tu illic es, si descendero ad infernū ades. Si sumpsero pennas meas ante lucē & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.) Non excedit paternā filius infinitatem, neq; naturā quæ

ultra locos omnes est is qui in sinu est transgredit̃. Sit licet in cœlo, sit in infernis & ultra postrema maris euolet, adest tamen ille ubicũq; qui ubiq; est. Nec subterfugi potest intra quẽ omnia sunt, & qui in omnibus est. Et ne quid irreligiose ad contumeliam indemutabilis atq; impassibilis substãtiæ opinemur ex eo quod dictũ sit, aut à facie tua quò fugiam, ut uideatur fugã ob passionis metum cogitasse, dictorũ uirtus noscenda est, ut incolumi dignitate hæc necessario cõmemorata esse intelligãtur. Nemo autẽ eorum qui in studijs doctrinæ cœlestis demorant̃ poterit ambigere deũ atq; hominẽ dominum nostrũ Iesum Christum cõfiteri. Et hominẽ quidem in tempore, deũ uero semper, & ante hominẽ & post hominem. Vtrũq; uero deũ scilicet atq; hominem, tunc tantũ cum in homine fuit. Erat enim in forma dei & formã hominis accepit: Et rursum: in gloria dei patris est, forma seruilis in gloriã eius cuius in forma ante manebat proficiente, corruptionis scilicet natura per profectũ incorruptionis absorpta. Cum igitur psalmũ hunc cœptũ ex persona hominis quẽ assumpsit meminerimus, diligẽter cõtuendum est, ut intelligamus quid diuinitati eius, quid homini sit aptandum: atq; ita ut sensum nostrum dictis magis applicemus, quàm per fallacis intelligentiæ opinionẽ sensui dicta subdamus. Ait enim: Quò ibo à spiritu tuo, aut à facie tua quo fugiã. Diuersa significatio est spiritus atq; faciei. Et à spiritu quidẽ abibo, à facie autem fugiã. Dehinc sequitur: Si ascendero in cœlum illic es, si descẽdero in infernũ ades. Non eadem est ascensio in cœlum, quæ & descensio in infernũ. Tertium deinde est, si sumpsero pennas meas ante lucẽ, & habitauero in postremis maris, & enim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Iam nõ hominis hęc uox est, ut pennas sumat, ut suas sumat, ut trans oceanũ habitet, ut deducatur illuc manu dei, ut teneatur dextera dei. Potioris istud naturæ est. Et quis hic sit qui confidenter hæc dicat, ipsa dictorum ratio monstrabit. Ostendens igitur unigenitus deus eã quæ per se mirabilis facta est, & ad quã non potest paternæ admirationis confessionẽ; utrumq; in se tempus & naturam utranq; significat, scilicet eam quia & in spiritu & in corpore manens docuit. Cum enim ait, quò ibo à spiritu tuo, tẽpus illud quo & ipse spiritus in spiritu paternæ gloriæ ante assumptionem hominis mãsit ostendit. Nõ enim poterat spiritu quoq; abesse qui spiritus est, quia nec hic falli potest, nec ille deficere. At cum ait: A facie tua quò fugiam, assumptæ à se infirmitatis docuit ætatem: humana enim infirmitas faciei dei non patitur occursum, quia dictum Mosi est: quis est homo qui uidebit faciem meam & uiuet: Quod non sustinemus defugimus, quia infirmitatis humanæ est occursum naturæ inconspicabilis fugere. Et fugit quidem quantum ad impatientiam uisionis. Sed quia secundum prophetam uultus dei super facientes mala, naturæ quoque humanæ est, iudicium dei quod significatur in uultu fugere non posse. Non enim tanquàm peccator, qui peccati nescius est loquebatur ut fugeret, sed paternam infinitatem extra omnia manentem cum in spiritu ante docuisset, nunc quoque ex hominis persona qui nusquàm deum fugere possẽt ostendit. Sequitur quoque ratio dictorum, ut utrunque ex eo quod & homo & deus erat dixerit. Si ascendero in cœlũ tu illic es, hoc diuinitatis est proprium. Nemo enim ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Terreni enim corporis natura ascensionem hanc nisi in cœlestem gloriam demutata non obtinet. Si descendero in infernum ades. Humanæ ista lex necessitatis est, ut sepultis corporibus ad inferos animæ descendant. Quam descensionem dominus ad consummationem ueri hominis non recusauit. Id autem quò abibo aut quò fugiam, & illic es, & ades, ad significationem doctrinæ eius quæ mirabilis ex eo facta est pertinet, per quã deus omnia esse & in omnibus esse sit cognitus. Vt licet faciem dei homo fugiat quia

non

non sustinet,licet de supernis ad inferos mortis lege descendat, deus tamen ubiq; sit semper & in omnibus.Et quia per hęc superiora discretū ex utroq; in quo erat naturę genere prædicauit,dei scilicet atq; hominis,tertio unitatē naturæ iam in se proficiētis ostendit dicens:Si sumpsero pennas meas ante lucē, & habitauero in postremis maris.Et enim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Cū sumpsit pennas iā corpore nō grauatur.Cum suas sumpsit,docet hāc euolādi semper sibi fuisse uirtutē.Cū ante lucē sumpsit,tēpus resurrectionis ostēdit:Cum in postremis maris est,loca ut deus humanę demorationis excedit, Cum deducit᷑ manu,nō timet.Cū tenetur dextera dei,nō demutat᷑ aut decidit.Donauit enim illi deus nomē quod est super omne nomē,ut in nomine eius omne genu flectatur cœlestiū, terrestriū,& infernorū,& omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris.In eo eīn quod datur ei nomē super omne nomē, manu ac potestate dei patris in gloria ipsius homo susceptus assumit᷑.Pennas aūt ad demutationē terrenorum corporū in spiritualē atq; æthereā naturam referri ꝓphetica autoritas est,cū ad inopē fidei & bonorū operum pauperē dicitur: ne extendas te cū sis paup diuiti,sensu aūt tuo abstine. Præparauit enim sibi pennas ut aquila,& reuertetur in domum eius qui præest ei. Pauperem extendentē se in opes diuitis arguit,quod infidelitatis suæ inopiam fidelium exæquet opulentiæ. Diues enim nō humanis opibus,sed cœlesti thesauro parat sibi pennas quibus reuertatur in domū eius qui præest ei.Reuertitur enim unde decidit, unde per peccatū primi hominis expulsus est.Et quis est iste cuius hæc domus est,& qui ei præest? Nēpe ille qui dixit. Amē dico tibi hodie mecū eris in paradiso. Meminit & alibi dicens cum de spiritualiū indefessa iā æternitate tractaret,pennigerabūt tanq; aquilę, naturam euolandi in cœlū in resurrectionis demutatione sumpturi. Sed hic pennas sumit uolaturus,nō alienas,non nouas,sed proprietatis usurpatione præsumptas, quia post passionis uoluntariæ sacramentum & naturæ & potestatis pennas ad cœlum se habuerit efferendi. Sequitur etiam idem ordo dictorum, & ex utriusq; naturæ intelligentia hominis scilicet & dei sermo decurrit. Ait enim: Et dixi forsitan tenebræ conculcabunt me.) Vox ista humana esse existimatur,quia uidetur quibusdam aut irreligiosis aut imperitis sub illa passionis timiditate trepidare,quasi uero nunc sermo iste timoris alicuius habeat professionem,& non magis susceptę mortis significauerit uoluntatem,nullo eius metu ac terrore pręlato. Non enim ait tenebræ conculcabūt me,sed ait,forsitan tenebræ cōculcabunt me. Quod fortuitu adiecit, incertum humanæ de se opinionis, qua timere inferos creditus est irrisit terrorē.Non enim cōculcari se certus,idem rursum an conculcetur incertus est. Vt autē hoc quod ait,forsitan tenebræ conculcabunt me, non ad naturæ suæ trepidationem posset intelligi,sed impiæ de se intelligentiæ significaret incertum,continuo subiecit: Et nox illuminatio in delicijs meis.) Quomodo enim conculcatur à tenebris cui mors illuminatio in delicijs sit futura? Domino itaq; passio ista delicię sunt,dum portas æreas confringit,dum uectes ferreos conterit,dum omnē potestatem despoliat,dum de his in se triumphat, dum eum quē ad imaginem suam fecerat redimit,dum delicijs paradisi restituit.In his igitur passionis oblectamentis atq; delicijs nox et illuminatio est,& illuminatio ob id, quia tenebræ nō obscurabuntur à te per naturæ unitatem ad indemutabilem diuinitatis similitudinem. In filio pater est,& operibus ipsis testantibus, quod in eo pater sit cōfidenter ait:Nō obscurabuntur à te,quia ex persona patris dictū in psalmis meminerimus, cū ipso sum in tribulatiōe. Et ipse dominus in euāgelijs,cū de apostolorum trepidatione loqueretur ait:Ecce uenit hora ut dispergat᷑ unusquisq; uestrum,& me solū relinquatis,Sed non sum solus,quoniā pater mecū est. Siue uir-

tute qua similia patri potest, siue natura & genere & diuinitate, qua ex deo natus est, patet cũ eo est. Cõfidenter ergo ait, quia tenebræ nõ obscurabuntur à te. Non enim sentit uirtus indemutabilis tenebras, & infernã noctem lux uera nõ patitur. Sequitur enim: Et nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius ita & lumen eius.) Hoc totum ad id refertur quod dictũ est à te. Tenebræ nõ obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur à te, & sicut tenebræ eius, ita & lumẽ eius à te. Semel dictũ à te refertur ad plurima. Ideo autẽ in delicijs nox est, quia sicut dies illuminabitur: illuminabitur autẽ ob id, quia ut tenebræ ita & lumen à deo sint, potente tenebrarum conditore cõdere lumen in tenebris. Et audiamus istud euangelicum docentẽ ita, & lux lucet in tenebris, & tenebræ eam nõ comprehenderunt. Illo potente ut lux sit in tenebris, tenebris non potentibus obscuritatis suæ nocte lumẽ indefessi luminis cõprehendere. Sequit̃ deinde: Quia tu domine possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ. Cõfitebor tibi quia terribiliter mirificatus sum.) Tenet etiã nũc ordinẽ significationis utriusq; ut se & hominẽ & deũ doceat. Cũ enim possident̃ à deo renes eius, & à matris utero suscipit̃, corporalis in eo cõditio monstratur. In renibus enim uoluptatis est causa. Sed cuius renes à deo possidẽtur, nõ exeunt in uoluptates corporis incentiuæ lasciuiæ. Et q ab utero matris suscipitur, nõ ad opera seculi à deo susceptus excedit. Omnis igit̃ eius uoluntas ac labor est patrẽ prædicare, uoluntatẽ patris explere, acceptũ à patre calicẽ bibere. Hæc enim hominis sui quẽ assumpsit officia sunt. Sed cũ ait: cõfitebor tibi, quia terribiliter mirificatus sum, confessionẽ omnẽ terribilis de se admirationis ad gloriã diuinæ substantiæ suæ reddit. Mirificatus est enim ob id, quia deus possedit renes eius, quia à matris utero susceptus est. Per id enim quod uoluntas & operatio deo dedita fuit, mirificari terribiliter ꝓmeruit. Mirificatus aũt terribiliter est, dũ hora crucis tenebrę sunt, dũ tremit terra, dũ saxa rumpuntur, dũ patent sepulchra, dũ mortui resurgunt, dũ in eodẽ corpore ipso conspicitur, dum clausis ianuis soli sibi penetrabili aditu assistit, dũ ad cœlos eleuatur, dum apostoli gentiũ linguis loquũtur, dum umbræ corũ morbis medentur, dum claudis nummum poscentibus cursus donatur, dũ eleemosynis inopũ mortuus redditur, dum persecutores fiunt prædicatores, dũ dissolutis cathenis cantatur in carcere, dum in martyrio à martyre uidetur in cœlis, dum postremo in eo quo eleuatus est corpore à dextris dei sedet, cuius in gloria & manebat & permanet. Omnẽ autem eam qua terribiliter mirificatus est dignitatem ad opus eius refert, cuius & paruit uoluntati, dicens: Mira opera tua & anima mea nouit ualde.) Quod enim, inquit, terribiliter mirificatus sum, opus tuum est. Eadem autem & in euangelijs ratio seruata est, ut cum ad demonstrationem uirtutis suæ dixerit, quæcunq; pater facit, eadem & filius facit similiter, Et rursum: Sicut pater uiuificat mortuos, sic & filius quos uult uiuificat: tamen dignitatem operum omnium patri deferens, cum dicat non potest facere filius à se quicquàm nisi quod uiderit patrem facientem, contestatam de se potestatem per reuerentiæ honorem ei, cui omnia meminerat confitenda, subiecit non sibi adimens, quod similia patris posset, sed eum per quẽ similia posset ostendens. Hæc igitur quibus terribiliter mirificatus est, licet quia potuit uirtutis suæ fuerint, tamẽ patris operibus uniuersa ea detulit dicens, mira opa tua, & anima mea nouit ualde. Humanæ infirmitatis uox ista nõ est, ut mira opera dei se nosse iactet. Soli hoc competit qui ait, nemo nouit patrem nisi filius. Nouit enim non utcunq;, non leuiter. Nouit autem ualde per eam fiduciam qua dicit: Pater in me, & ego in patre. In eo enim quod ait ualde, perfectam scientiam intimę cognitionis ostendit. Et quia omnia mira opera dei ualde anima ipsius nouit, eruditionem doctrinæ in nos suæ memorat, quia nobis paternæ operationis

iam

tam nō sint occultata mysteria, dicens: Nō est occultatū os meū à te, quod fecisti in occulto.) Os Christi ecclesiam esse & prophetica & apostolica autoritas est. Nam cum secundum ea quæ in Genesi dicta sunt de Adā atq; Eua apostolus tractaret, ita ait: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Ad expositionem dicti huius adiecit, dicens: in ecclesia hoc mysteriū magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia. Quod autem per misericordiam dei patris ecclesiæ hæc occultata non fuerint, ipse dominus in euangelijs testatus est, cum ait: Confitebor tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita pater quia sic fuit placitum ante te. Ab eo igitur nobis non occultantur quæ facta sunt in occulto. Nobis quidem non occulta sunt, sed seculi huius prudentibus facta sunt in occulto. Quod autem omnia ecclesiasticæ spei sacramenta in occulto fuerint, testatur & apostolus, dicens: Prout potestis intelligere intellectum in sacramento Christi, quod alijs temporibus non est cognitū filijs hominū, sicut nunc reuelatū est sanctis eius apostolis & prophetis, in spiritu esse gentes cohæredes & concorporales & comparticipes pollicitationis eius in Christo. Et iterū: secundum dispensationem dei quæ data est mihi ad uos ad implendum uerbum dei, sacramentum quod absconditum fuit ante secula & generationibus, nunc manifestatum est sanctis eius, quibus uoluit ostendere diuitias gloriæ sacramenti dei inter gentes, quod est Christus in nobis spes gloriæ. Occultum itaq; mysterium fuit quod reuelatum est, esse deo gentes cohæredes & concorporales & comparticipes pollicitationis eius in Christo. Occultum autem mysterium est, quibus uoluit ostendere diuitias gloriæ sacramenti dei inter gentes quod est Christus in nobis spes gloriæ. Occultum igitur hoc mysterium fuit. Quod esset Christus in nobis, hoc pater reuelauit. Petro enim dictum est, non caro & sanguis reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Reuelatum autem est Christum esse in nobis in pauperibus, in tribulatis corde, in humilibus terræ, in purgamentis mundi, in ecclesiæ infimis. Infimum est enim ecclesiæ, id est, omni humilitate summissum. Hoc ergo occultum mysterium reuelatum est, quod est Christus in nobis. Non per Apostolum hæc tantum dominus, sed etiam in hoc eodem psalmo ita loquitur dicēs: Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto: Et substantia mea in inferioribus terræ.) Non in inferno sicut superius cum de passione tractabat, sed in inferioribus terræ cum de reuelatis à patre quæ in occulto fuerant prædicabat. Occultum autē fuerat quod est Christus in nobis, id est, substantia mea in inferioribus terræ. In inferioribus scilicet omnium humilitatis officijs. Procedit deinde secundum profectum euangelicum sermo psalmi, cum ait: Imperfectum tuum uiderunt oculi mei, & in libro tuo omnes scribentur dies, replebunt, & nemo in eis. Atq; ut omnia secundū doctrinā cœlestem intelligere possimus, id quod difficultatē affert absoluendū est. Quod enim Latini translatores imperfectū interpretati sunt, id in Græcis libris ἀκατέργαστον scribitur. Nec querimur de translatoribus. Vereor enim ne nō aliter significari ab his potuerit. Id autem quod Græce est ἀκατέργαστον significat id quod sine operatione maneat, ut sit id ipsum cū factum tamē non sit. Imperfectū autem nobiscū id demonstrat, quod cœptum, nec consummatū sit. Sed si interius uerbi huius uirtutem pertractemus, potest nō sanè à Græcitatis proprietate esse diuersum. Deo aūt soli propriū potest esse ut sit, & infectus sit, quia quod est, non est necessitatis ut fiat. Quod aūt fit, nō est antequā fiat. Sed quia æternus est manet, neq; factus est. Hoc ergo imperfectū, & (ut ad intelligētiæ profectū dicere audeamus) inoperatū dei oculi eius uiderunt. Imperfectū enim tuū uiderūt oculi mei. Sed qui tandē oculi: Nūquid spirituales illi quibus deū patrē solus unigenitus uidet: Sed isti non egent his

Os ossis. τὸ ὀστοῦν

ἀτελὲς

gent his quæ sequuntur. Et in libro, inquit, tuo omnes scribentur, dies replebūtur, & nemo in his. Profectum indemutabilis illa unigeniti dei natura nō expetit. Et qui tandem ei erit profectus, ut omnes oculi eius in libro scribātur, ut dies repleantur, ut in his nemo sit? Hoc totum contumeliosum & impudens est opinari. Sed quemadmodum os eius, in quo ecclesiæ corpus ostenditur, quæ occulta erant nō occultata sunt, & oculi eius hoc quod imperfectū dei est, uiderunt. Os autē ad ecclesiam referri (quæ corpus est Christi) superius admonuimus. In corpore uero oculū principalis esse officij ac uirtutis nemini dubium est. Et quia oculi potiores cæteris membris sunt, in his apostolos significari nō ambigendū est, per quos lumen ecclesiæ & operationis diuina mysteria prębētur. Quod dominus manifeste in euāgelijs ostendit. Nāq; cū apostolos sal terræ, lumē mundi, & lucernam domus in candelabro ob egregia & conspicabilia ad cōparationis exemplū fidei suę opera nuncupasset: rursum uocās eos à terrenis & corruptibilibus thesauris, & à seculi lucris, esse oculos corporis dixit ita: Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus simplex est, totum corpus tuum erit lucidū, si autē oculus tuus nequā est, totū corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumē quod in te est tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quātę erunt. Extra corporalē intelligentiam locus iste est, & idcirco spiritualiter intelligendus est. Apostoli itaq; qui ecclesiæ, id est, Christi corporis oculi sunt, lucidi & simplices iubentur esse, corpore toto lucido his simplicibus mansuro. Si autem nequā fuerint, toto corpore necessario tenebroso futuro nulla scilicet tenebris spes luminis residua, si lumē ipsum in tenebris sit. Ex quo ingenti periculo sacerdotes, qui ecclesiæ oculi sunt, negocijs seculi, curis pecuniæ, & familiarium rerum incrementis & conuiuiorum luxibus occupantur. Ecclesiæ enim lumen sunt, id est, corporis oculi. Et si lumen ipsum auariciæ & lasciuiæ nocte tenebrescat corpori, id est, ecclesiæ, cui per naturam suam tenebræ sunt, quantæ insuper tenebræ de exemplo tenebrosi luminis inuehentur? Hi ergo oculi eius imperfectum dei uiderunt. Imperfectum autem dei diximus, quod factum non sit, & maneat in quo æternitas infectæ diuinitatis ostenditur. Sed audax forte est ut initialem illam dei patris æternitatem uisam ab apostolis asseramus. Maxime cū dictum sit, deum nemo uidit unq; nisi unigenitus filius qui est in sinu patris. Sed nihil nostrum dicimus, nihil audax prædicamus. Dicat ille qui dixit, qui me uidet, uidet & patrem, non ipsum se patrem esse significans. Non enim roganti Philippo ut sibi patrem ostenderet, respondit: ego pater sum, sed ait: qui uidet me, uidet & patrem. Per indifferentis naturæ uirtutem eum de quo quærebatur patrē conspici in sese respondit, & id adhuc absolutius subiecit: Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis mihi, quoniam ego in patre & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet ipse facit opera. Credite mihi, quoniam ego in patre & pater in me. Sin autē, uel propter opera ipsa credite. Arguit non intelligentem & adhuc de patre quærentem, & per operum efficientiam uirtutem patris in unigenito non contuentem. Manet enim pater. Est nanq; genitus ex eo, non est in eo nouæ creationis aliena natura. Virtute filius est, diuinitate filius est, substantia filius est, generatione filius est. Opera testantur, potestates loquuntur per naturæ progeniem in filio patrem esse, & per legitimæ originis substantiam filium in patre esse. Non dissensit hæc ab unigenito nata generositas, una ambo sunt, pater uidetur in filio, & uidetur non per inuisibilis nobis naturæ contemplationem, sed per operum admirationē. Filij enim opera opera patris sunt, nō imbecillo ad efficienda ea filio, neq; diuersa uirtute naturæ, sed id filio efficiēte, qcquid is à quo ipse est genitus efficiat. Atq; ideo per id quod in maiestate operū filius contēplabilis est, pater quoq; uidet in filio. His ergo oculis qui

lis qui

His qui æternitatẽ in filio paternæ uirtutis cõuentur, id est, apostolis id precatur, ut in dei libro scribantũ. Maneãt scilicet in memoriã æternã, pro quibus tali prece in euãgelijs orauit: Pater manifestaui nomẽ tuũ hominibus, quos dedisti mihi de seculo: tui erãt, & mihi eos dedisti, & uerbũ tuum seruauerunt. Nũc cognouerũt, quoniã omnia quæ dedisti mihi dedi eis, & ipsi acceperũt & scierunt uere quoniã à te prodierunt, & crediderunt quoniã tu me misisti. Ego pro his rogo, nõ pro seculo rogo, sed pro his quos dedisti mihi. Pro his ergo orat, ut in libro dei scribantur. Et si fortè ambigant, cur non in libro uiuentium scripti sunt, mihi maioris dignitatis uidetur esse in libro dei scribi, quia peccatores de libro uiuentium delentur, iusti autem in libro dei scribuntur. Quod utrumq; sub his dictis significatur: Deleantur de libro uiuentiũ, & cum iustis nõ scribantur. Pro resurrectionis enim diuersitate, quia stella à stella differt in gloria, plures in libro uiuentiũ erunt. Iusti aũt in libro dei scribentur, quia peccatores nõ modo cũ iustis non scribentur, sed ne in libro quidẽ uiuentium relinquentur. Sed contuendũ est qui profectus eorũ sit qui in libro dei scribentur. Nempe iste: Die replebuntur, & nemo in his. In quibusdam codicibus ita legimus: Die formabuntur. Nec multum differt repleri & formari. Formamur enim ut conformes simus gloriæ corporis dei: Et apostoli dictum est. Filioli quos iterũ parturio, donec Christus formetur in uobis. Replemur autem secundum dictũ prophetæ: Replebimur ab ubertate domus tuæ. Die itaq; replebuntur, id est, uero lumine. Lux enim Christus est. Erat enim lux uera quæ illuminat omnẽ hominẽ uenientem in hunc mundũ. Non iam ignorantiæ nocte detenti, neq; tenebris huius seculi cæci, sed ueritatis luce illuminati & die repleti. Quod autẽ repletum est, nihil præter id ex quo implerũ est recipit. Nox enim in eũ qui die repletus est, nõ penetrat secundũ illud Apostoli: Quæ enim participatio est luci ad tenebras? Neq; sedẽ Christi accipit spiritus mundi, ut scriptum est: Vos enim non spiritum huius mũdi accepistis, sed spiritum qui à deo est. Neque qui mundo mortuus est uiuit sicut Apostolus docet: Viuo enim iam non ego, uiuit autem in me Christus. Qui die repletus est, diẽ tantum in se habet, & ideo ait: Die replebuntur & nemo in his. Nemo in his erit præter diẽ, quo repleti sunt, nõ pecuniæ æstus, nõ uoluptatũ stimulus, nõ ambitiõis ardor, nõ odiorũ malignitas, nõ inuidiæ aculeus, non cõuiciorum furor, nõ superbiæ amentia, non cætera quæ diaboli sunt arma atq; uirtutes, sed lux uera, sed dies sola qua repleti sunt. Ceterarum quoq; iã rerum effecti sunt incapaces, & dignum planè hi qui sola die pleni sunt testimoniũ sumunt. Sequitur enim: Mihi autẽ nimis honorificati sunt amici tui deus, nimis cõfortatus est principatus eorum. Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur.) Quid cum his dictis homini cõmune, ut eos qui super arenam multiplicabuntur dinumeraret? Ei tantum istud competit, cui sine recensione & calculo innumerabilis numeri cognitio est. Amici autem eius nimis honorificati sunt. Nimis cum dicitur, non secundum Latinitatis consuetudinem intelligendum est. Nimis enim nobiscum id significare solet quod necessarium modum inutiliter excedat. Sed Græci id quod nostri nimis transtulerũt, λίαν interpretati sunt, in quo magis ualde quàm nimis cõtinetur. Valde ergo honorificati amici eius sunt. Et amicum quidẽ Abrahã deo fuisse cognoscimus. Amicum & Mosen lex esse deo locuta est. Euangelia uero plures iam deo amicos esse significant domino dicente. Iam non dico uos seruos, quia seruus nescit quid uelit dominus eius, sed uos dico amicos, quoniam perstitistis mecum in omnibus tentationibus. Hos igiť quos nũc amicos nuncupat, ut superius ostẽdimus, & à patre sibi datos, & patris esse cõfessus est, secundũ id quod ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea, amicos patris esse eos dicit. Nõ solũ aũt ipsi honorificati sunt, sed etiã principatus

πλησθήσονται ἡμέρας

corũ cõfortati sunt. Ipsi quidem honorificantur cũ amici sunt, cũ die pleni sunt, cũ in his nemo est. Sed principatus eorum confortantur, ecclesiæ scilicet ab ipsis cœptæ, ab his principia sumentes, quæ super terram toto in orbe fundatæ fortibus principijs constiterint. Et ut ad ecclesiæ populos referri istud necessario intelligeretur adiecit: dinumerabo eos, & super arenam multiplicabũtur. Nunquid numerus eorum incertus est, qui in libro dei scribuntur? Ergo nulla est difficultas in numero, quorum ueritas maneat in scripto. Sed id quod dictum est: Super arenam multiplicabuntur, non ad homines tantum existimauerunt, quod Abrahæ dictũ esset: Et erit semen tuum sicut arena maris. Vt quia Abrahæ semen, sicut arena maris est, ad id quod super arenam multiplicabuntur amicis dei multitudo angelicæ numerositatis accedat. Non enim aliter sibi conuenire sicut arena maris & super arenam maris putauerunt, nisi hominum multitudini connumeraretur copia angelorum. Sed nos uniuscuiusq; sensui nõ contraimus. Quid autem secundum donum spiritualis gratiæ senserimus, sine cuiusq; contumelia tractabimus. Promissiones duas Abrahæ fuisse in Genesi accipimus, unam Ismahelis generationem deo dicente: Quia omnem terram quam tu uides tibi dabo eam, & semini tuo in æternũ, & faciam semen tuum tanq; arenam maris. Si potest quis enumerare arenam maris, ita & semẽ tuũ dinumerabitur. Nato uero Isaac & in holocaustum quantũ ad Abrahã spectat oblato, hęc sequẽs repromissio fuit: Nisi benedicẽs benedicã tibi, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenã quæ est ad oram maris. Et si secundum Apostolũ hæc duo testamenta sunt, unum secundum Ismahelẽ in seruitutem generans, aliud secundum Isaac in libertatem matris nostræ Hierusalem quę in cœlis est educens, dum necesse est seminum in stellis & arenis numerositas prædicetur. Ergo amici dei super arenam maris dinumerabuntur. Quis enim ambigat secundum ecclesiam toto in orbe numerosam multitudinem gentis Iudæę copia in Christo credentium præueniri? Atq; ideo super arenam multiplicabuntur, quia copiosiores his erunt qui ex legis impio populo terreni & aridi significantur in arenis. Hinc sequitur: Et surrexi & adhuc tecum sum.) Surrexi ad resurrectionis gloriam spectat. Sed secundum pręscientiam dei id quod futurum est tanquàm præteritum loquitur, ob scientiam atq; uirtutem qua quæ futura sunt facta sunt, ut etiam nosmetipsi facta esse existimamus quæ futura esse confidimus. Id autem & adhuc tecum sum, nõdum tẽporis esse significat ut resurgat, quia nondũ tempus sit passionis, cũ se adhuc esse cũ deo profiteatur. Ipse enim ait: A deo exiui & ueni. Adhuc ergo tecum sum, quia nondum tẽporis est, ut ante ueniã & ueniã in mundũ, ut quę prophetata sunt expleamus. Quod autem ait: si occidas deus peccatorem: nunquid qui uenit saluare quod perierat & peccatorẽ redimere, peccatorẽ precatur occidi? Absit ut uelit occidi. Sed peccator occiditur cum seculo moritur, cũ Christo cõmoritur, ut uiuat in Christo. Beatus Apostolus ait: Quotidie morimur. Et rursum: Mortuus sum legi ut uiuã Christo. Moriuntur aũt ita, quando in nobis per fidẽ peremptа peccata moriuntur. Audiamus adhuc quomodo deus peccatores occidit per id quod dicitur: Mortificate ergo mẽbra uestra super terrã, fornicationẽ, immundiciam, libidinẽ, concupiscentiã malam, & auariciam. Sic peccator occiditur, cum in generationẽ uitę spiritualis uiciorũ omnium & peccatorũ morte renouat. Sequitur deinde: Viri sanguinũ declinate à me. Quoniã dices in cogitatione, accipiẽt in uanitatẽ ciuitates suas.) Latina trãslatio dũ uirtutẽ dicti ignorat, magnã intulit obscuritatẽ, nõ discernẽs ambigui sermonis ꝓprietatẽ. Quod enim nobis scriptũ scribit: quoniã dices in cogitatione, cũ Græcis hoc modo est ὅτι ἐρεῖς εἰς διαλογισμὸν, & illud ἐρεῖς ꝓnunciatione distinguit, ut aut dicis intelligatur, aut cõtentio. utrunq;

utrinq; enim sub iisdem uerbis significatur hoc dicto. Sed hi qui Hebraici sermonis scientiã cõsecuti sunt, nõ dicis, sed cõtentiones in eo quod ἔριδες translatum est prodiderunt. Et sanè id ita esse ratio & intelligentia monstrabit: Viri, inquit, sanguinum declinate à me. Memini in Ezechiele dictũ æque reos sanguinis futuros, quorũ adulanti silentio plures in interitum incidissent, ita: Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel, & audies ex ore meo uerbũ, & cõminaberis. & si non dixisti, neque locutus es, ut distingueres iniquo, ut se auerteret ab itineribus suis & uiueret: iniquus ille in iniquitate sua morietur, sed sanguinem eius de manu tua requiram. Inuenio & alium sanguinem de quo dictũ est: uirum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Vt igitur uiri sanguinũ sunt, quorum adulans doctrina est, ita & uiri sanguinũ sunt, quorum dolosa est doctrina. Dolosa autem doctrina est hæreticorum, sub nomine dei blasphema, sub prætextu religionis impia, sub ueritatis specie fallax. Quorum in animo & cogitatione solum contentionis studium persistit, nihil ad salutem hominum laborant, nihil ad spem acquirunt, nihil pacificum cogitantes. Vt omnibus his in contentionibus labor sit & pugnam meditentur. Isti infelices animas extingunt, & in uanum ecclesias sibi congregant, quas ciuitates dei secundum propheticam euangelicamq; consuetudinem nuncupari frequens & plurima autoritas est. Hoc ergo significatur his dictis: Viri sanguinum declinate à me, quia cõtentiones in cogitatione, accipient in uanum ciuitates suas. Viri sanguinũ sunt, & deperditarum animarum reatum declinare iubentur, quia cõtentiones in cogitatione sunt. Hi in uanũ ciuitates dei accipient, infructuosarũ ecclesiarum cœtus per schismatũ dissidia reddentes. Sed plane quia pax & iusticia & ueritas est, affectũ in eos suũ ostẽdit, dicẽs: (Nõne odientes te o domine odiui, & super inimicos tuos tabescebã? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi.) Est religiosum odiũ, quotiens is nobis odio est qui deum odit. Inimicos quidem nostros amare pręcipimur, sed nostros, nõ & dei. Nam iuxta deum, & patrẽ, & matrem, & cõiugem, & filios, & fratres odisse deuotum est. Odit ergo odientes deũ & inimicorũ odio tabescit, & odit odio perfecto & inimici sibi facti sunt. Nõ eñ filius diuersus à patre est, ut nõ alterius inimicus utriusq; fiat inimicus. Cõcludit deinde libertatis suæ fiduciã. Simulq; ut ea quæ per præsentiã tanq; gesta memorauerat nũc ad demonstrationẽ temporis gerẽda monstraret, dixit (Proba me deus & scito cor meũ, interroga me & scito semitas meas. Et uide si uia iniquitatis in me est, & deduc me in uiam æternã.) Humanę naturæ fiducia ista nõ est ut probari se uelit, ut sciri cor suũ postulet, ut cognosci semitas suas expectet, ut inspici nõ metuat si uia iniquitatis in se sit, ut per hãc cognitionẽ in æternã uitã deducatur. Vox ista eius tantũ potest esse qui dixit: Ecce uenit princeps huius mũdi, & nõ inuenit in me quicq;. Solus eñ extra peccatũ est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amẽ.

PSALMVS CXXXIX.

ERipe me domine ab homine malo, à uiro iniquo libera me. Quia cogitauerunt maliciã in corde, tota die cõstituebant prælia. Et reliqua.

Cœptus est psalmus ex persona hominis inter multas infestatiões inimicorum anxij, aduersus quem multæ insidiæ & doli plures sint, & conuenire hæc omnia in personam huius prophetæ Dauid uidentur, cuius uita infestata undiq; & plena semper periculis fuit. Saul eũ in deserto, illum in urbibus bello ac dolis sequebatur, persequente quoq; filio ipsius Abessalon & multa aduersus regnum uitamq; eius moliente & audẽte, multis præterea alijs & domesticis & extraneis insidijs subiectus semper fuit. Sed nihil speciale ex his omnibus in psalmo cõtinetur, ut proprie ex persona eius oratio esse credatur.

Generalis

Palàm est ex hoc loco Hilarium aliud legisse quàm hodie reperimus in nostris codicibus in quibus ita scriptum est. ὅτι ἐρισταί εἰσι διαλογισμούς.

Generalis autem forte & ex spiritu prophetiæ psalmus esse noscitur unumquēq; nostrū per orationis exemplum cum in medijs infestantiū in nos odijs. iactemur erudiens, quali deū prece oporteat deprecari. Sed contuenti mihi penitus quasdā uirtutes proprietatesq; uerborū, quæ ultra humani sermonis consuetudinē altius nescio quid & sublimius eloquuntur, eius potius hominis in quo ex partu uirginis ad sacramentū humanæ salutis unigenitus dei filius natus est, repertus est psalmus iste intelligi oportere. Secundū enim eam quæ in se fuit genetis prius naturā dei uidelicet atq; hominis, nō modo in euangelijs, sed etiā in prophetis, ita coaptatis ad utrūq; dictis locutus est, ut dum diuinitatis suę impassibilē atq; immutabilē uirtutem docet, infirmitatē quoq; naturæ corporeę nō taceret. Rursumq; cum ex susceptione carnis infirmitatis in eo sermo esset, præconium quoq; mox nō infirmādæ ex aliquo diuinitatis adsisteret. Quod enim deus est, naturę suę est. Quod aūt homo fuit, naturæ nostræ assumptio est. Loquitur itaq; in psalmo ex infirmitatis nostræ quā assumpsit affectu, cū traditorē suum nouit, cum cōsilia aduersus se inita prospicit, cum quæstionū prælia & obtrectationū uenena perpetitur, cum tentationū scandala & uerborum laqueos euitat, cū patri confitetur, cum ad eum orat, cum ei omnis uirtus ab eo est, cum licet ex infirmitate corporis anxius sit, nō solum tamē se relinquendū in die passionis meminerit. Hæc igitur omnia ex persona eius in psalmo cōtineri docemur, atq; ita, ut in his quæ naturæ humanę societas permittit, personæ etiā nostræ ex aliquo intelligi possit oratio. Hoc enim quod ita cœptū est: eripe me domine ab homine malo, à uiro iniquo libera me, ad communem quoq; credentiū omnium precē pertinet. Omnes enim insidiæ quascūq; nobis spirituales nequitiæ prætendunt, maxime per homines aptātur, & occasiones uitijs nostris alienæ naturæ peruersitas subministrat. In lites nos iniquus exagitat, in anxietates aduersantium & insidiantiū nobis terror impellit. In libidinem facultas se in id præbētis loci inuitat. Oculus enim meretricis, laqueus peccatoris est. Oramus ergo in his malis positi dicentes: Eripe me domine ex homine malo, à uiro iniquo libera me. Sed propria hæc esse oratio domini ex consequenti docetur, cum ait: Qui cogitauerunt mala in corde. Cogitationes cordis nosse non nostrum est, sed eius de quo dictum est. Scrutās corda & renes deus. Eius quoq; qui dixit, sciens cogitationes eorū. Quid cogitatis mala in cordibus uestris: Ille occultos omnes malignorum cordiū sensus impenetrabiles atq; inuios aditus obeunte natura uirtutis suæ cōtuetur. Sed qui eripi se de homine uno malo & iniquo deprecatus est, in quo significare traditorē suum existimatur, iam de plurimis mala in corde cogitantibus loquitur, dicens: Qui cogitauerunt malicias in corde, tota die constituebant prælia. Acuerunt linguas suas sicut serpentes, uenenū aspidū sub labijs eorum.) Non omni die aduersum Dauid armis certatum est, neq; semper instructa sunt pręlia. Aduersum aūt dominum secundū euangelicas narrationes eius nullū tempus uacuū fuisse ab infectantiū odijs inuenimus. Paralyticū sanat, mox de eo ob illicitā, ut putabant, peccati indulgētiam uenenato ore differit. Aridā manū reformat, statim uiolatę legis reatus ascribit. Dęmoniacos curat, cōtinuo per Beelzebub dęmonū principē hæc pficere arguit. Nihil est quod non ei plenū semp insidijs sit, quod nō uipereę linguę ueneno obiectū sit. Nostra quoq; omniū uita, maximeq; eorū qui religiosi studēt, qui aduersantiū uirtutū sustinent bella atq; obtrectationū uenenata iacula suscipiūt, fraudulētę blādiloquētię ueneno appetit. Et hęc omnia p homnies, in qbus spirituales neqtię operant, insistūt. Scriptū est enim: Excitauit dominus Sathanā Salomō, Ader Idumeū, & aduersatus est Ader nō ut homo, sed ut Sathanas Salomoni omnibus diebus uitæ eius. Et Salomoni quidē quia meruit, Ader in Sathanan à deo est excitatus, sed per istius/

modi

modi homines hæc multimoda infestantiū in nos odia desæuiunt, inimicæq; uirtutes horū ministerio grassantur. Intercessio autem diapsalmatis attulisse uidet, aut personæ, aut sensus demutationem. Fit autem repetitio orationis eiusdem, ita tamen ut absolutius ea quæ in confusum ante adiecta sunt recenseantur, & quæ superius fuerat de uerbis, nunc sit querela de factis: Custodi me domine de manu peccatoris, ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitauerunt supplantare gressus meos.) Ab uno tantū cœpta deprecatio refertur ad plures, ut significaret, & in uno traditorem, & in pluribus populus nosceretur. Et uni quidē, & nunc & superius maliciam & peccatum, & iniquitatē exprobrat, in plurimis uero cogitatas supplantationes, absconsos laqueos, extēsas funium captiones & cōtinuata semitis scandala arguit, dicens: Qui cogitauerunt supplantare gressus meos, absconderunt superbi laqueū mihi: Et funes extenderunt in muscipulam pedibus meis, cōtinuata semitis scādala posuerunt mihi.) Cogitauerūt enim synagogæ principes supplantare gressus eius, cū post depulsam necem Lazari de eo occidendo cogitant, cum ob receptos oculos cæco illi à natiuitate maledicunt, cum tacere de eo decernunt, cum mortē confessoribus eius denunciāt. Egregium itaq; diuinarum operationum stratum gressum atq; cursum istiusmodi rebus supplantare cogitauerunt. Abscōderunt autem laqueos superbi cum Saducæi fraudulentiā simulatę de resurrectione interrogationis occultant, cum responsionis laqueū captioso sermone prætendunt. Superbi, cum admisceri peccatoribus dedignantur, cum conuiuia publicanorum ei qui peccatorum est remissor exprobrant. Funes etiam extenderunt in muscipulam pedibus eius, cum tributum poscitur, cum de dando cæsari tributo interrogatur. Absconsus autem superius laqueus fuit, nunc autem funes extensi sunt. Validior hic interrogationis laqueus esse noscitur in funibus, cū per extensum interrogationis laqueum copiosæ ab eo professionis responsio aduersus nomen cæsaris quæreretur. Continuantes autem semitæ scandala posuerunt ei, cum de mandatis legis interrogaretur, cum diues legi utpote satisfaciens, quid sibi adhuc desit requirit, cum apud eum de repudij cōditione tractatur. Hæc enim interrogationū scandala uiæ suæ doctrinæq; legis continuata statuerunt, ut sub specie ac earum familiaritate quæ in lege scriptæ sunt quæstionum, hæc ei ubiq; continuantium semitæ interrogationum & responsionum scandala ponerentur. Nobis autē meminimus uitæq; nostræ ubiq; scandala, ubiq; funes, ubiq; laqueos occurrere, nihilq; esse ubi non prætentę nobis semper insidię sint. Et difficile est nunc laqueo uentrem absoluere, quia confusio illis est, quorum deus uenter est. Rarum etiam est nunc à laqueo oculū liberare, quia qui ad concupiscentiā uidit, iam mœchatus in corde est. Arduum quoq; est linguam laqueo eximere, de omni enim ocioso uerbo in die iudicij erit ratio reddenda. Maximi etiam laboris est cor à laqueo referre. Malę enim cogitationes de corde exeunt. Hi omnibus nobis laquei ubiq; prætenti sunt, & orandus est dominus, ut ab his omnibus laqueis fidei nostræ pennis & spiritus euolemus. Dehinc sequitur: Dixi domino deus meus es tu, inhauri domine uocē orationis meæ. Domine uirtus salutis meæ obumbrasti sup caput meū in die belli. Ne tradas domine à desiderio meo peccatori; cogitauerūt aduersum me, nō tradas me domine, ne unq; exaltent.) Et hic intercedens diapsalma uidetur aliquā demutationē atulisse, & nō exiguam quidem. Nāq; cū superius de cogitata supplātatione, de abscōditis laqueis, de extēsis muscipulis, de scādalis positis sermo omnis fuisset, nūc ad deū refert oratio. Dixi domino deus meus es tu. Nō leuis atq; exiguę fiduciæ est domino dixisse, deus meus es tu. Loqui istud mēs libidinosa, auara, insolēs, ebria fideliter nō potest. Renūciandū his omnibus, & à seruitute eorū ac famulatu desinendū est, ut ab his desi-

nentes

netites dicere audeamus: Dixi domino deus meus es tu. Et hęc quidē psonæ nostræ quā in quantū fas est psalmo admiscemus, ita coaptata sunt. Sed & domino quoq; usitatum & frequēs & propriū est, ut diximus: Dixi domino deus meus es tu. Nunq; confessionis huius honorem negauit, ut & dominū cōfiteretur, & deū, dicens: Confitebor tibi pater domine cœli & terræ. Et rursum: Ad deum meum, & deum uestrum. Oratio quoq; ei ad deum semper omnis fuit. Lazarum suscitaturus orat, panes & pisces benedicturus ipso ad cœlum aspectu precatur, calicē bibiturus pernox orat. Per confessionem itaq; domini & dei sui, sequitur: Inhauri domine uocem orationis meæ. Honoris confessio præcessit, cum dominū suum, & deum dicit. Exaudiendæ autē orationis precatio cōsequitur cum se orat audiri. Sed in eo quod sequitur, domine uirtus salutis meæ, non cōmunis est fiducia & professio. Nō enim ait, salus uirtutis meæ. Humani nanq; uoti res ista est, ut uirtuti nostræ salutē precemur, ut sanitas his in quibus ualemus à deo sit. Hæc autem econtrario precatio est, ut non uirtutis suæ salus, sed salutis suæ uirtus à deo sit. Qui saluti uirtutem precatur, iam de salute non ambigit, & certus est nihil in se caducum, nihil mortale esse. Sed & quod assumpsit infirmo ut uirtus præstetur, orat, per corpus quod dominus in se gerebat. Quod tametsi secundum nos morti deditum erat, non tamen erat obnoxium corruptioni ipso per prophetā loquente. Quoniā non derelinques animā meam in inferno, nec dabis sanctū tuum uidere corruptionē. Non est igitur de salute naturæ huius in se infirmæ incertus, solam à deo uirtutem eius, quæ in se sit salutis orat. Et orat per hanc confidentiam qua ait: Obumbrasti super caput meū in die belli. Si ex persona cuiusq; hominis psalmus hic omnis est, quomodo sibi tam diuersa conuenient, ut cum dictum sit, Eripe me domine ab homine malo, & custodi me de manu peccatoris domine, nūc rursum securus de omnibus dicat: Obumbrasti super caput meum in die belli? & cum superius ex metu fuerit oratio, nunc sit gratulatio ex securitate? Hoc autē totum dici ab eo ex ratione poterit, qui gerens hominis deiq; natutam, habeat & ex hominis infirmitate trepidationis affectum, & ex conscientia diuinitatis fiduciā securitatis. Scit autē se in die gloriosi illius belli quo mortē perimet, quo diabolū uincet, quo omnes potestates inimicas triūpho crucis suę cōfiget, obumbratū protectūq; iri. Nanq; cum ex persona dei patris dictū de eo ante fuerit, cū ipso sum in tribulatione, & rursum, manus mea auxiliabitur ei & brachium meum cōfortabit eum, Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adijciet noceri ei: quid profecit inimicus Iudam ad uoluntatē traditionis inspirans? Permissum corpus passioni est, sed permissi sibi corporis dominata mors non fuit. Sanctus enim non uidit corruptionem. Et iniquitatis filius cum eum traderet, ad nocendum ei quid adiecit? Non modo in uitam corpus redijt ex morte, sed etiam ad diuinitatis gloriā natura corruptionis absorpta est. Securus itaq; & confidens obumbratum se esse in die belli, etiam hoc precatur. Ne tradas domine à desiderio meo peccatori. Qui ait: Non ueni uoluntatem meam facere, sed uoluntatem eius qui me misit, susceptum opus etiam pro obedientiæ obsequela festinat implere, sed ita, ut meminerimus esse in eo uoluntatis officium. Vult nanq; quæ pater uoluit. Id enim quod ait: Non ueni uoluntatem meam facere, sed uoluntatem eius qui misit me, eū à quo est missus, cuiq; obedit, ostendit, non tamen sibi detrahit uolunratem. Omnia ergo quæcunque patri placita sunt, consummare optat, & uniuersa quæcunque sibi in passione desideria sunt, exequi properat, ne quid ex his sit, quod præueniens peccator impediat desiderio. Desiderauit cum discipulis pascha manducare, festinato paschæ cœnam peregit. Desiderauit calicem passionis bibere, dicens: Calicem quem pater meus mihi dedit, nō bibam illum? Quærentibus se ultro his

qui ad comprehendendum eum uenerant, & interrogantibus quis Iesus esset, ingessit. Scit sibi aceti poculum esse potandum, hoc ut bibat, postulat, magnū in eo cum bibisset, uoluntatis suæ fructum capiens, ait: Consummatum est. Quo in uerbo desiderabilis uoti gratulatio continetur. Liberari animam suam à framea in psalmis frequenter orauerat, os non comminuendum significauerat, sortitu uestem suam obtinendam denunciauerat. Hæc omnia quæ desiderij sui sint ad prophetiæ fidem, ut impleantur orat, ne quid ex his peccatori sit potestatis, ne pascha præueniat quæ desiderio desideratur, ne calicem passionis ingerere nō audeat. Nam ad primam domini responsionem peccator omnis qui ad comprehendendū eum uenerat, procidit: ne acetum quod potandum est, nō præsto sit: ne antequam spiritū amittat, lancea miles latus fodiat: ne frangendi ossis manente adhuc spiritu pateat occasio: ne quid ex prophetia minus fiat: ne aliquid peccatori ex desiderijs suis tradatur, sed in se omnia quæ desiderata sibi, & prophetata sunt, impleantur. Orat autem de his, non quod implenda non essent, sed ut de se prophetata intelligi possint. Cogitauerunt, inquit, aduersum me, nō derelinquas me ne quando exaltentur. Multa aduersus eum cogitata sunt, sed maxime illud, ut pecunia militibus collata, fama ab his furati corporis uenderetur. Sed eo in corpore rursus adstante, inanis hæc impiæ cogitationis meditatio fuit. Nec relictus peccatoribus exaltandi se locus ullus est. Impletur prophetia, pendet in ligno, uita eorum aceto ac felle potatur, anima eius à framea liberatur, os non conteritur, sors super uestem mittitur, nihil è desiderijs unigeniti filij dei peccatori traditur, tertia die resurrexit, nō relinquitur in inferno, nec corruptionem sanctus uidet, & omnia quæ geruntur in domino, ad confundendas & consternandas impiorum cogitationes habent in se & rerum præsentium admirabilem efficientiam, & prophetiæ indemutabilem ueritatem. Dehinc sequitur: Caput circuitus eorum labor labiorum ipsorum operiet eos. Cadent super eos carbones, in igne deijcies eos, in miserijs nō subsistent.) Post superiorem sermonem, in quo omnis oratio ad deum, de se nunc etiam interuentu diapsalmatis demutauit ordinem sensus. Retulit enim peccatorum iustissimam pœnam, quos primum ipsum illud circuitus sui caput, deinde labor labiorū suorū, & omne maledictionis opus operiet. Vt enim omnibus sanctis caput Christus est, ita omnibus iniquis caput diabolus est. Testatur autē frequenter impios erga se circuitus dominus, cum ait: Circundederunt me gemitus mortis. Et rursum. Tauri pingues obsederūt me. Et iterum: Circundantes circundederunt me. Et statim: Circundederunt me sicut apes. Quod autem principe diabolo hæc gesta sunt, testantur Euangelia, cum dicunt: Et immisit se diabolus in cor Iudæ, ut traderet eum. Laboratum est autem multa uoce populi, cum clamatum est: Crucifige, crucifige. Operiet igitur eos caput circuitus & labor labiorum eorum, ut cum alij immortalitatis gloriam induantur, illi impietatis suæ pudore & damnatione diaboli operiantur. Et quæ ea damnatio esset qua operirentur, adiecit: Cadent super eos carbones ignis, super terram deijciet eos, in miserijs non subsistent. Hæc impiorum operimenta sunt, hæc irreligiosorum æterna uestis est, ut aduersus decidentes carbones & ingruentes miserias non subsistentes tali cum ipso circuitus sui capite & labore labiorum damnationis suæ onere deprimantur. Tenuit autem etiam nunc eum ordinem, quo in superioribus usus est, ut cū in pluribus populum ostendat, nunc in uno Iudam significare uideatur, dicens: Vir linguosus non dirigetur super terram, uirum iniustū mala capient in interitu.) In linguoso anceps & dubium & fallax os proditoris ostenditur, qui sero criminis sui scelere comperto, laqueo se uita & fide profugus suspendit. Nihil enim directū in eo, nihil simplex, nihil absolutum fuit. Fur antea, dehinc proditor, postremo ipse

indignus ultor. Nunc mulierem effuso in caput domini unguento, damni inutilis arguens, nunc Iudaeis omnes domini aditus & egressus nuncians, nunc de precio iusti sanguinis paciscens. Linguosus semper in uerbis, ut in eum prophetæ dictum competenter aptetur: De multiloquio non effugies peccatum. Hic ergo in hoc multiloquio suo peccator non directus in uitam est, neq; rectum fidei iter tenuit, sed, ut dignum est, mala eum interitu ceperunt. Impius in deum cum fuisset, postea in semet quoq; ipsum impius mansit. Fur pecuniæ, uenditor sanguinis iusti, proditor dei, & quantũ in se est, parricida, nec uitæ ueniam potuit habere, nec mortis. Non nescius itaq; huius uindictæ suæ unigenitus deus est. Ait enim:

Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis, & uindictam pauperũ.) Pauper dominus secundum hominem est. Paupertauit enim se secundũ Apostolum, ut nos locupletaremur, cum in seculi rebus nihil nisi corpus fuit. Huius enim salutis causa nasci inops uoluit ex uirgine, nõ pecuniam, nõ agrum, nõ pecus, cœlorũ dominus elegit. Pauper ergo in homine tantum suo fuit, sed non solum iudicium inopis, sed & uindictam pauperũ dominus faciet. Iudicium inopis referri ad damnationem eorum, qui iniusti in dominum extiterunt, oportet. Conuenit enim eos secundum iudicium, nõ secundum uindictam iudicari. Inferioris naturæ est, qui debeat uindicari. Vindicantur cęteri pauperes, id est, qui dominũ exemplo passionis sequuti sunt, qui ex contemptu seculi & pecuniæ pauperes fuerunt. Fit ergo iudicium inopis, cum ob passionem domini impij iudicantur. Pauperes uero uindicantur, quorum sub ara occisorum sanguis clamat, uindictam in impios postulans, qui quotidie in gloria martyrij manentes, dei nomini cõfitentur. Et sermo ipse, quo psalmus clauditur, ita loquitur: Attamen iusti cõfitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cũ facie tua.) Iustorũ confessio potest etiam corporalis uideri, quia plures in carne adhuc licet positi, dei nomini confitentur. Recti autem habitantes cũ facie dei, nihil in se corporale retinere intelliguntur. Natura enim carnis dei non patitur aspectum, ipso dicente: Nemo uidebit hominum faciem meam & uiuet. Hoc iam cœlestium est, & transformatorũ, & terrenam corruptionem cœlesti incorruptione mutantium, quos iam diuinitatis honore claros conregnaturos ipsi deo patri tradet in regnum dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXL.

Domine clamaui ad te exaudi me, intende uoci orationis meæ, cũ clamauero ad te, & reliqua.) Omnium sanctorum fidelis oratio clamor est deo. Fidei enim ad eũ non uocis clamore clamatur. Moses instante Aegyptiorum rege, mœstus stabat in littore, sed tacente licet eo, excelsæ mentis fidelem orationem dominus audiuit, dicens: Quid proclamas ad me? Martyrum quoque sanguis uoce corporis caret, sed indignitas necis eorum deo clamor est, ipso domino de Abel ad Cain dicente: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Sic & sub ara dei, martyrum animæ proclamare scribuntur, magna uoce dicentes: Quousq; dominus sanctus & uerus non iudicas, & uindicas sanguinem nostrum de habitantibus in terra? Si igitur non humilia, nec terrena, nec corporalia fidei spiritu oremus, tacens licet oratio nostra, deo clamor est. Atq; ideo propheta totus ad deum spiritu orationi intentus, ita cœpit: Domine clamaui ad te, exaudi me.) Et ut clamorem istum non uocis, sed fidei doceret esse, adiecit: Intende uoci orationis meæ dum clamabo ad te.) Clamor etiam inuitis nobis penetrat in auditum, ac se sponte in aures nostras ui nitente uocis immittit. Sed quia propheta non tali clamore clamat, orat ut clamante se deus in uocem orationis intendat. Per id namq; quod intenditur, fidei inspectio est, nõ clamoris auditio. Id enim quod interius est intenditur. Cæterũ clamorem intendi

non

non necesse est, per semet ipsum omnem sensum aurium occupantem. Debitè sequitur: Domine dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.) Quorum pura & recta & synceris oratio est, hi dicere poterunt: Dirigatur oratio mea. Cæterum si externarum cogitationum interuentu deprauabitur, non dirigetur. Sed quod ait: dirigatur ut incensum, intelligendum est quid sibi uelit comparatio proposita incensi. Et primum natura incensi ea est, ut in altum se de humilibus extollat, spirans optime, & sese nobis in sensum suaueolentiæ immittens. Dein ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis componitur, stacte, onyche, galbano, thure, quæ omnia hęc in forma orationum fidelium constituta esse, beati Ioannis Apocalypsis ostendit, cum ait: Et illi quidem uigintiquatuor seniores ciderunt ante agnum, habentes quisque citharam & phialas aureas plenas odoribus, quæ sunt orationes sanctorum. Quatuor autem genera orationum Apostolus esse significat, ad Timotheum scribens: Exoro ergo primo omnium fieri precationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostræ est deprecari, magnificentiæ dei est orari, fidei est postulare, confessionis & laudis est gratulari. Et forte quatuor illa genera odorum ad unum thymiama ex partibus subtilissimis comparata singulis quoq; generibus poterũt cõsummandæ orationis aptari. Quanq; speciem quoq; quatuor elementorũ, horũ quatuor odorũ natura & species significare uideatur. Ut thus, quod perlucidum est, spiritui comparetur, stacte uero aquis, galbanum & onyx, terræ & igni, ut per hæc omnium quæ in cœlo, & infra cœlum, & in terra, & in aquis sint, placita deo incensi modo hæc offeratur laudis oratio. Sed hæc his quos profundioris scientiæ cognitio delectat, relinquamus, nobis sufficit prophetica atque apostolica autoritas, quę & incensum orationes esse significat, & orationes deprecatur dirigi ut incensum. Sed qui deprecatus est orationem suam dirigi ut incensum, etiam illud post hæc ait: Alleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.) Plurimis locis tractauimus, in alleuatione manuum excelsi operis officium monstrari, ut cũ Moses eleuatis manibus stare pręceptus est, populo in alleuatione & demissione manuum suarum uel uictore, uel uicto. Apostolus quoq; orantes iubet eleuare manus puras. Et cum ait: sine ira & contentione, non habitum orandi constituit, sed præscriptum diuinæ operationis adiecit. Deniq; dominus per Esaiam prophetam orationes impiorum improbans, ita loquutus est: Si extendatis manus, auertam oculos meos à uobis. Non utiq; si eleuetis, sed si extendatis manus, quia habitus orandi in manibus extendendis est: perfecti autem operis efficientia est in eleuandis. Manuum ergo eleuatio sacrificium uespertinum est. Non enim sanguine & holocaustis nos, in quos consummatio seculorum deuenit, sacrificamus deo. Sed quod sacrificium uespertinum placitum sit, audiamus dominum in Euangelijs dicentem: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & suscepistis me: infirmus, & uisitastis me: in carcere fui, & liberastis me. Et respondentibus illis quod nunquam his officijs humanæ necessitatis eguisset, dicet: Amen dico uobis, quandiu fecistis uni ex his fratribus minimis, mihi fecistis. Hoc sacrificium uespertinum, id est, temporum nouissimorum est, in hoc manus eleuandæ sunt, quia istiusmodi orationibus iam ab initio mundi benedictis dei, regni cœlestis præparata possessio est. Sed meminit propheta, præter clamorem fidei, præter orationem, quæ dirigenda est ut incensum, & præter eleuationem manuum, in qua sacrificium uespertinũ est, & aliud sibi adhuc opus consummandæ in se iustificationis oprandum, dicti scilicet huius Euangelici memor. Ex uerbis tuis iustificaberis, aut ex uerbis tuis condemnaberis. Re-

colens quoq; de omni se uerbo ocioso rationem in die iudicij redditurum, necessario deprecatus est, dicens: Pone domine custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labijs meis.) Nõ leuem custodiam ori orat apponi, ostium scilicet circunstantiæ, ut custodia illa non obseruatio sit aliqua, sed claustrum. Periculosus enim linguæ & promptissimus lapsus est, & ex ea maledictum, mendaciũ, periurium, obtrectatio, motu facili, & aditu patenti efferuntur. Oremus ergo nobis circunstantiæ ostium. In eo enim libro, qui nobiscum Salomonis inscribitur, apud Græcos autem atq; Hebræos sapientia Sirac habetur, ita monemur: Ecce circunualla possessionem tuam spinis, argentum & aurũ tuum cõstitue, & ori tuo fac ostium & seram, & uerbis tuis iugum & mensuram. Ostium & seram ori iussit apponi, ne uerbis esset facilis egressus. Hisdem autem uerbis iugum mensuramq; constituit, ut rationis iugo subdita, librata per mensuram moderatione penderent. Tendit adhuc propheta ad iustitiæ perfectionem. Namque post fidei clamorem, post orationem, post opera, post ostium oris consummari se quoq; officio cordis orat, dicens: Non declines cor meum in uerba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem.) Cum ex innocentiæ ac iustitiæ studijs in uitiosam uoluntatem decidimus, tum cor nostrum in mala uerba declinat, non ut peccatum excusemus, omne enim peccatum inexcusabile est, sed ut excusationes excusemus. Crimen enim cædis atq; adulterij, & talium cæterorũ per naturam atq; indignitatem facti inexcusabile est. Sed qui in eo deprehensus erit, non dicet, adulterium aut cædes non habet crimen, sed dicet mulier importuna, incontinens, adblandiens pellexit, & in uoluntatem coëgit. Vel alius ille dicet, conuitijs mouit iram, iniurijs armauit dolorem, casus litis dolore cædem peregit. In hęc uerba cor se, postquam ab eo peccatũ est, declinat, ut per excusationes peccati quod admisit, se excuset. Cor autem rectum atq; purum in hæc uerba excusationum non declinat, sed manet inuiolatum atq; constans sine solicitudine uerborum ad excusandas excusationes quærendorum, cum uitę innocentia peccati excusatione nõ egeat. Et hæc quidem in corporalibus rebus ita sunt. In his uero quæ spiritualia existimantur, id est, in hæreseos doctrina, incredibile est quo cordis labore, qua uerborum exquisitione excusationes suas hæretici excusent. In quę omnia ne declinetur cor suum iustus exposcit, ne per hanc declinati cordis ad excusandas excusationes necessitatem cum electis eorum combinetur: Et non combinabor, inquit, cum electis eorum.) Combinari cum electis iniquorum nõ uult propheta. Meminit enim numerum hunc rebus immundis deputatum, cum ad Noë de recondendis in arca animabus constitueretur præceptum: A pecoribus autem mundis induces ad te septem & septem, & à pecoribus immundis bina & bina. Est & maius adhuc, & absolutius, inutilis huius numeri exemplum. Dominus enim noster Iesus Christus omnes immundicias nostras & peccata nostra auferens, fecit secundum Apostolum utrunq; unum, & secundum eundem, ut duos constitueret in se unum nouum hominem, faciens pacem, ut reconciliaret ambos deo in corpore uno, internum scilicet hominem & externum fecit unum. Non ergo combinamur, sed unimur, quia unitas fidei est, at uero combinatio consortium factionis. Non modo autem non combinari se propheta cum electis iniquorum non optat, sed etiam quia homini errare debitum est, si quid fortè secus & humanitus gesserit, corripi se à iusto in misericordia & argui mauult. Formam namque in se naturæ nostrę infirmitatisq; constituit. Plures etenim nostrum cum lapsi fuerint, cum errauerint, emendari se iuste misericordiæ arguitione fastidiunt, & combinari malunt peccatoribus, quàm per iustorum correptionem ad pœnitentiam retorqueri. Tenuit autem egregie rationem ueri propheticus sermo, dicens:

Corripiet

Corripiet me in misericordia, & increpabit me.) Est enim misericordiæ modus, & miserandi adhibenda iustitia est. Proh dolor, quid potest esse erga eos, quorum crimina grauia sunt? Sed misericordiæ locus nullus est. Misericordia enim se ad ueniam de deo orandam his quæ sunt gesta, deflectit. Cæterum ueniam præstare illicitis, non est misericordiam præstare, sed iustitiam misericordiæ non tenere. Quam rationem diligentissime Apostolus Ioannes retinuit, dicens: Si quis scit fratrem suum delinquere, sed non ad mortem, petat, & dabit illi deus uitam. Est enim peccatum ad mortem, sed non pro eo dico. Quod autem iustus in misericordia corripere atque arguere eum qui lapsus sit, debeat, beatus Paulus docet, dicens: Fratres, & si præuentus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui estis spirituales, consummate eum in spiritu lenitatis. Sed ipse quidem rationis iustæ misericordiæ immemor fuit. Præuentum enim in delicto non uoluntate delinquentem, consummari per arguitionem iubet. Atque ideo propheta cum ait: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, & fidei suæ, & humanæ infirmitatis memor, corripiendum se in his ait, quæ iustæ misericordiæ arguitione sunt digna. Orat autem & aliud, ne doctrinis uidelicet peccatorũ imbuatur, neue usque ad peccandi usum per misericordiam decidat: Oleum peccatoris non impinguet caput meum.) Vult eum qui nos doceat atque arguat conscientiæ puræ esse. Dominus uero in Euangelijs, cum de ieiuniorum puritate loqueretur, ait: Vos autem cum ieiunaus, ungite caput uestrum, & faciem uestram lauate. In abluenda facie, nitorem puræ conscientiæ exegit, ne quid in nobis sordidum, ne quid oblitum adhæreret. In capite uero ungendo, doctrinis nos atque operibus spiritualis institutionis perfectos esse præcepit. Oleum enim luminis pabulum, & doctrina atque opus spirituale coelestis nobis gloriæ causa est. Vt enim lumen ex oleo luminis habet causam, ita ut lucem spiritualis gloriæ retineamus, doctrina atque operatio præstat: ut caput nostrum sedes scilicet & prudentiæ uitæ & omnium sensuum, oleo operationis doctrinæque pinguescat. Sed oleum hoc nõ à peccatore sumendum est, & orandus est deus, ne hoc peccator infundat. Vt enim a sancto & à fideli uiro argui se uelle prudentis est, quia ægris animis, & peccatorum morbo languentibus, utilis est seueræ obiurgationis sub honesto autore medicina, ita miserum est per peccati miserationem usque ad ipsam peccantium misericordiam decidisse. Hoc ergo utrunque à se detestatur propheta. Sequitur deinde: Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum, absorpti sunt continuati petræ iudices eorum.) Causam quur absorbeantur continuati petræ eam dicit, quia adhuc sit oratio sua in beneplacitis eorum. Orat propheta eadem quæ superiora sunt, ne oleum peccatoris caput suum impinguet. Hoc propheta orat. Sed peccatores ne hac quidem prophetę oratione terrentur, ut ab his quæ placita sunt sibi desistant. Nemo enim in peccatis, nisi qui his delectetur, perseuerat, & causam in unaquaque re permanendi uoluptatis oblectatio subministrat. Ergo qui adhuc orante eo, in beneplacitis eorum sunt, id est, quia quod erant, non demutatur per eos uoluntate peccandi, & peccatores esse persistunt, nec oratio finem accipit, quia tam diu in beneplacitis eorum eius oratio est, quàm diu beneplacitum illis fuerit peccare. Idcirco absorpti sunt continuati petræ iudices eorum. Petram non nouimus nisi Christũ, quia dictum est de eo: Petra autem erat Christus. Quo adueniente cum et hi peccatorum electi & iudices ipsi continuabuntur, absorbentur. Mors enim tunc, & corruptio, & peccatum absorbebitur, ut scriptum est: Absorpta est mors in cõtentionem. Vbi est aculeus tuus? ubi est contentio? Aculeus enim mortis peccatum est. Absorbentur autem continuati petræ horum iudices, cum illo suo principe, de quo dictum est: Et tunc reuelabitur ille impius, quē dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit

eum praesentia aduentus sui. Per hanc ergo aduentus domini praesentiam euacuabuntur absorpti, & absorpti iudicio sanctorum. Sequitur enim: Audient uerba mea quia potuerunt.) Potuerunt uel absorbere, uel audire. In praesentia enim domini absorbentur propheticae ueritatis arguitione, & impiae suae falsitatis opprobrio. Neq; solū audiēt uerba quae possunt, sed etiam id quod sequitur his accidet.

Tanquam crassitudo terrae erupta est super terram.) Quod autem crassitudo impietatis uitiorum aut comes sit, aut causa, propheta testatur, dicēs: Incrassatum est cor populi huius. Sed & Moses irreligiositatem populi insolentis pronunciās ait: Manducauit & bibit Iacob, & repletus est, & incrassatus, & calcitrauit dilectus: Virtutem dicti huius ex ipsa terrae natura absolutius intelligimus. Namque scimus crassiores pinguioresq; terras in eas scrobes, e quibus effossae sunt, ex solido nō redire, quia erumpente earum crassitudine, rerum ipsarum sunt incapaces. Itaq; secundū id quod ait: Tanquam crassitudo terrae erupta est super terram, docuit exemplo, quia omnis terrae nostrae, id est, corporis crassitudo ex naturae suę lege uitijs effossa erumpit, & capax sui non est, id est, perniciem suam ne in se reformari possit, exaestuans. Erumpente autem hac crassitudine, super se habet moerorem propheta, dicens: Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.) Se dissipari, se dispergi, se secus infernū abigi in peccatorū calamitate existimat. Si enim unū membrum compatitur, compatiuntur & omnia membra. Omnes enim inuicem unius corporis membra sumus, ut & in altero psalmo ait: Dispersa sunt omnia ossa mea. Nō utiq; ea ossa, per quae corpus nostrū in hanc firmitatē uirtutis suae continetur, sed quia omnes unum corpus sumus, & inuicem membra sumus, corporis nostri ossa sunt caeteri, uellet potius non erumpere crassitudinem terrae eorum, neq; dissipari ossa secus infernū, sed omnes magis hac quae consequitur, uoce uoti uti. Quia ad te domine oculi mei, in te speraui, nō auferas animam meam, custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.) Intenti prophetae ad deum oculi, nō deflectuntur in aliquas superfluarum rerum admirationes, non ad contumeliam pudicitiae honestas humanorum corporum species contuentur, non capiuntur aut preciosarum uestium opere, aut blando argenti nitore, aut illecebroso auri, aut inani honore gemmarū, aut factioso spectaculi theatralis certamine, aut ambitiosa potestatum secularium pompa, sed in omnia magnifica dei opera ad admirationem eius qui est operatus, intendunt. Neq; solum oculis, sed etiam mente semper intentus est, dicens: In te speraui, non auferas animam meam. Ablatio animę nō abolitio eius est, sed cum à gloria constituti sibi honoris aufertur, cum ab expectatione & affectu spei suae decidit. Multa autem animae suae pericula non ignorat esse, cum ait: Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem. Vbique laquei, ubique sunt scandala, mundus omnis plenus insidijs est, siue per principem aeris huius, siue per spirituales uirtutes in coelestibus, siue per filios inobedientiae, in quibus spiritus erroris operatur. Habemus enim laqueos in hominibus malae adhortationis, periculosi exempli, & elicitae necessitatis, cum nos ad uoluptates hortantur, cum in prosperis rebus suis in deum impij sunt, cum per cōtumelias & iniurias ad mo-

Laqueus tum nos turbulentae uoluntatis exagitant. Differt autem laqueus à scandalo. Laqueus enim est adhortatio uoluptatum, & ingeniū appetitionis inhonestae, quod

Scandalum modo laquei fallens capit. Scandalum autem est uxor irreligiosa, filius iniquus, & caetera deinceps domi nomina, & omnis ex ecclesia frater, aut contumeliosus, aut auarus, aut ebriosus, aut turpis. In his enim nobis est scandalum, quotiens ad necessitatem irascendi, arguendi, inhibendi, uindicandi ex illa quieta fidei nostrae mansuetudine prouocamur. Nouit autem unum, qui per omnes iniquitatem operantes

rantes, ipse potius in his laqueis semper operetur, dicens: Cadent in retiacula eius peccatores.) Eius scilicet qui operatur in plurimis. Quicquid enim iniquitatum homines gerunt, à diabolo suggeritur. Quem nunc sub singulari numero demonstrat, cum superius sub plurali ministeria eius significasset in plurimis. Plures in eo, & eum significat in pluribus. Atq; ideo iniqui laqueos prætendunt, & in retiaculo eius cadent peccatores, iniqui retiaculi sui laqueos prætendunt. Cadent autem peccatores, non tunc peccatores cum ceciderint effecti, sed cadentes ob id quia peccatores sunt, captioni retiaculi effecti per id quod peccatores sunt opportuni. Propheta autem per spem suam ac fidem tutus, confidenter de se ait:

Singulariter sum ego donec transeam.) Scit impiam esse, ut supra ostendimus, combinationem. Deo autem deditus, nullis alijs seculi negocijs occupatus est & singularis, donec transeat. Et quid est illud quod transeat? Scandala scilicet, & retiacula, & laqueos. Et quò transeat quęrendū est. Nempe eò quò dictum est: Fidelis enim & sanctus & uerus est, qui ait: Qui autem credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLI. intellectus Dauid cum esset in spelunca oratio.

Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominū deprecatus sum, & reliqua.) Psalmi huius ratio titulo cōunetur, sed potius spirituali quàm corporali intelligentia, & ideo in titulo intellectus oratio est. Nam si simplex secundum Dauid gesta sensus esset, oratio tantum psalmi titulo fuisset inscripta. Sed quia ad orationis cognitionem spirituali intelligentia opus esset, idcirco intellectus oratio, quia sit intelligenda præscribitur. Scimus enim esse & illum Dauid, cuius tabernaculum quod ceciderat, excitatum est, iustum orientem regnantem, id est, dominū nostrum dei filiū, qui frequenter fugerit, frequenter latuerit, frequenter orauerit. In ipso quoq; tempore passionis & fleuerit, & ad deum in tribulatione clamauerit, non ob naturalem quasi passionis metum, sed affectum hominis quem gerebat, ostendens, ut per hanc orationem & filius dei ad quem oraret, & ipse non simulatus homo, sed uerus posset intelligi. Eius itaq; esse hæc intelligitur oratio. Dauid quidem in spelunca loquitur, sed prophetat in Christo. Dauid fugit, sed fugam domini sui non tam per uerba quàm per fugam prophetat. Dauid spiritu defecit, sed & domini: Tristis est anima mea usq; ad mortem. Dauid semitas deus cognoscit, sed & filiū nemo nouit, nisi pater. Dauid in fidei suæ uijs laquei absconsi sunt, domino quoq; in prædicationis suæ cursu ubiq; parantur insidiæ. Hic in spelunca orat, ille orat in corpore. Seruus dominum prophetat Christum, Dauid ille illum Dauid omnium passionum prophetat exemplo. Atq; ideo hæc non tam de se ipso, quàm de domino per Dauid dicta intelligitur oratio: Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum. Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio. In deficiendo ex me spiritū meū.) Egregie uerborum ordo dispositus est. Primum uoce clamatur. Omnis enim fidelis uiri etiam facta & spiritualis expectatio deo clamor est. Deinde uoce oratur, id est, desiderij fidei petitio uerbis uocis effertur, secundum illud Apostoli: Psallam spiritu, psallam & mente. Tertio in conspectu domini oratio effunditur, non uerbis scilicet de lingua excidentibus, sed de profundo & interno fidei fonte oratio precantis effunditur. Et effunditur in conspectu dei non negligenter, neque ex securitate, sed tanquam domino præsente. Qui enim oratur, ut exaudiat, præsens necesse est esse credatur. Qui autem præsens existimatur, non absentis dissi-

mulatione,sed præsentis honore reuerendus est. Quarto quoq; tribulationem suam pronunciat. Non impeditur cum tribulatur, quin semper ad deum omniũ angustiarum suarum & passionum molestias referat. Neq; sanè leues tribulationes sunt,quas ante deum effusa oratione pronunciat,sed in eo cum deficit ab eo spiritus suus. At uero nos leues tantũ tentationes ab assiduitate orationis impediunt, & quantulumcunq; in secundis modo rebus animi nostri constantiam à deuotionis officio repentinus exiguæ difficultatis motus auertit. At uero hic nec deficiente quidem spiritu suo cessat, & tribulationem suam pronunciare,& orationem effundere,& uoce orare,& ipsa spiritualis fidei uoce clamare: Tu cognouisti semitas meas. In uia hac qua ambulabam absconderunt laqueum mihi.) Hæc tam illius quàm huius Dauid oratio esse poterit existimari, quia ut diximus,omnia domini dicta atq; gesta,& serui fide & prophetæ præfigurauit exemplo. Nunquam uero psalmorũ prophetia quotienscunq; ex persona domini profertur, nõ aliquid peculiare eius ac propriũ,quod alij cum eo cõmune esse nõ possit,adiecit, ut quia multa ex persona eius hominis quem assumpsit cõmemorata, personis hominum essent naturisq; cõmunia, psalmi potius de eo prophetia ea quæ proprie ex persona eius dicerentur ostenderet,ut illud nunc: Considerabam ad dexteram & uidebam,quia nõ est qui cognoscat me. Perijt fuga à me, & nõ est qui requirat animam meam.) Dauid enim licet fugeret,nõ tamen incognitus erat,neq; solum ad dexteram contuebatur,sed etiam ad sinistram ei conspectus patebat. Illud autem quomodo personæ eius aptabitur: Perijt fuga à me? Dehinc illud,& nõ est qui requirat animam meam. Postremo etiam illud quo psalmus concluditur: Me expectant iusti donec retribuas mihi. Contraria sibi ista sunt ex persona hominis intellecta. Si enim sunt iusti expectantes, quomodo nemo cognoscit? Quomodo animam nemo requirit? Per id enim nemo animam requirit,& nemo cognoscit,quia respiciente eo à dextris,nemo iustus est uisus. Sed hæc omnia in domino tempore passionis impleta sunt, cũ euntem eũ ad crucẽ, eorũ nemo comitatus est, quos ad possessionem regni cœlestis secundũ Euangelicam dispositionem separatos à sinistra ad dexteram præparabat,ob quos & homo erat natus, cum in tot tantisq; crucis ipsius signis deum nemo cognouit,cum frequenter antea latens se his qui eum quærebant,& prodidit,& ingessit. Et per oblationem spontaneæ uoluntatis fuga ab eo perijt,cũ nullus uirtutem uitæ eius quæ in anima significatur,inquirit. Corpus enim quod cruci affixerant contuentes, potestatem animæ quæ se signis & factis deum probauerat,nemo quærebat. Iam illa quæ sequuntur, licet cõmunia uideantur esse cum cęteris,tamen etiam per eum tempore passionis omnia dicta gestaq; sunt. Clamaui ad te domine, dixi tu es spes mea, portio mea in terra uiuentium.) Clamans dixit, tu es spes mea, cum ait: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Pars eius in terra uiuentium est, cum latroni die eodem incolatum paradisi promittit, id est, sortem, & regnum hæreditatis suæ, ut licet ad inferos adiret, tamen per spiritualem potestatem doceret à paradiso non abesse. Redit deinde ad orationis suæ modestiam, dicens: Intende orationem meam, quia humiliatus sum nimis.) Humiliatus est enim, formam serui accipiens, & obediens factus usque ad mortem,& mortem crucis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo domine.) Quanquam enim potestatem haberet ponendi animam suam,& resumendi,tamen semper per reuerentiam filij,honorem paternæ maiestatis reseruauit,cum orat: Pater clarifica me, cum proclamat: Deus meus quare me dereliquisti? in his enim non est infirmitatis suæ confessio, sed paternæ uirtutis prædicatio. Liberari ergo se nunc similiter à persequentibus orat,

quia

quia confortati sunt. Confortati enim sunt, cum crucifigere audent, cum per carnem deum nesciunt, cum eos habitus humilitatis & formæ in eo seruilis hortatur. Deinde rogat, ut anima sua educatur è carcere. Si in carcere positus etiam ante Noë tempora resurrectionem secundū beatum Petrum dominus prædicauit, carcer est inferi, à quo se educi rogat, ut & in altero psalmo erat prædicatum, non contineat super me puteus os suum. Oratio omnis ista ad confessionem, ut diximus, uirtutis paternæ est. Sed adiecit & causam, qur sese de carcere oret educi: Ad cōfitendum, inquit, nomini tuo. Resurrectio eius paternæ in se uirtutis operatio est, quia potestas ei omnis ex patre est. Sed per quod sit dei nomini confitendum, subiecit dicens: Me expectant iusti donec retribuas mihi.) Omnium apostolorū fides usq; ad resurrectionis tempus fuit trepida, quam in domino continentes, expectationis suæ securitate firmati sunt. Et hinc illud est à domino dictum: Tristis est anima mea usq; ad mortem. Nō enim ait, propter mortem, quia licet se passioni daret, non tamen uirtus æterna dolorem passionis exciperet. Sed quia apostolorum metus per humilitatem passionis exortus, adeo ut & firma illa superædificandæ ecclesiæ petra trepidaret, post mortem & resurrectionem domini in eadem trepidatione esse desineret, idcirco usq; ad mortem tristis est, post quam trepidantis fidei essent securitate firmandi. Expectant ergo iusti donec sibi retribuatur à deo. Et quid ei à deo retribuatur, Apostolus docuit, dicens: Propter hoc exaltauit eum deus, & donauit ei nomen quod est super omne nomē, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est. Hæc ei à deo retributio est, ut ei corpori quod assumpsit, paternæ gloriæ donetur æternitas. Quæ autem sit iustorum expectatio, idem Apostolus docet, dicens: Nostra autem conuersatio in cœlis est, unde & saluatorem nostrum expectamus Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suæ. Expectant ergo eum iusti dum retribuatur illi, scilicet ut conformes fiant gloriæ corporis eius, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLII ipsius Dauid quando persequebatur eum Abessalon.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, in ueritate tua exaudi me in tua iustitia. & reliqua.) Psalmi superscriptio nulla esse secundum Hebræos uidetur. Id enim ab his qui utraq; lingua eruditi sunt traditur, translatores cæteriq; nihil omnino de rebus gestis, id est, de Abessalon in Dauid patris sui insectatione scripserunt. Sed hi septuaginta seniores quibus legis ac prophetarum scientia ultra præscriptum & ambiguitatem literæ fuit, addendum hoc psalmo iudicauerunt. Causam uero iudicij istius in exordio psalmorū docuimus, per quam nihil in psalmis nisi propheticum cognoscimus oportere tractari. Cum enim nec gestis sermo, nec temporibus ordo conueniat, reliquum est, ut in exemplum ac scientiam gerendorum & gesta omnia in Dauid, & ab his intellecta esse doceamur. Apposita ergo nunc psalmo superscriptio est quæ non extat in libro: ut ubi extat, id est, sicut in psalmo tertio, in quo à facie eius qui nunc persequi inscribitur fugerit, ad scientiam propheticæ intelligentiæ uocaremur. Prophetat ergo nunc Dauid passionibus suis dominicas passiones, nō de Abessalon conquerens, sed de his qui Abessalon ad impietatis crimen ignirent. Ignita enim secundum Apostolum diaboli sunt iacula, quæ se in cor Iudę ut dominus traderetur iniecerint, & nunc in filijs inobedientiæ operentur. Ob quod dominus assumpta peccati carnis similitudine, de peccato condemnauit peccatum in carne. Tractabimus ergo psalmum

ex perſona prophetæ intelligentis ſe in peccati corpore poſitũ, & inter multas & graues diaboli tentationes per hominẽ fatigari. Nam ut dominus principẽ mundi nõ ignorauit hęc in ſe per Iudæos Iudamq; geſſiſſe, cum ad Apoſtolos dicit: Ecce ex uobis unus eſt ſatanas. Totus enim hoc eſſe, quia per eũ animabatur oſtenditur, ita & Dauid in Abeſſalon eos per quos Abeſſalon eſt talis intelligit. Et quia iam in tertio pſalmo latior hinc fuit ſermo, nunc pſalmi ipſius dicta tractemus, ita ut meminerimus omnia quæcunq; ſub prophetæ nomine dicuntur, etiam ad perſonam domini eſſe referenda, qui ſe ex forma dei euacuans, & formam ſerui aſſumens, infirmiſſimum naturæ noſtræ hominem etiam uſq; ad ignoratæ diei, atque horæ ſuæ ſcientiam ſit profeſſus. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe obſecrationem meam in ueritate tua, exaudi me in tua iuſtitia. Primum orationem ſuam deprecatur audiri, quia id humilitatis humanæ eſt, ut audientiam de his quæ oret exoptet. Secundo deinde ſecundum propheticam ſcientiam, ut in ueritate dei audiatur expoſtulat. Non eſt huic fideli uiro deus ex elementis ſeculi, nõ ex regum nominibus, non ex errore ſeculi in ſaxis & metallis & lignis, ſed uerus ei deus eſt, æternus omnipotens, & uniuerſitatis effector. Tertia quoq; poſtulatio eſt, ut iuſtitia dei audiatur. Non eſt tyrannicæ uoluntatis deus, nõ præduræ & iniquæ pertinaciæ arbiter, ſed qui rationem habeat infirmitatis humanę. Neq; qui hos demutabilis naturæ noſtræ promptiſſimos lapſus ſecundum indemutabilis ſubſtantiæ ſuæ indeflexam conſtantiam metiatur, ſed iuſtus & moderans tantum ab homine expectet quantum meminerit humanæ licere naturæ. Et ideo ſubiecit, ad id quod ſe in iuſtitia dei orauit audiri: Et non intres in iudicium cũ ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens.) Quid enim ſpei eſt ſi iudicari nos ſecundum ſe deus uelit, ſi ad comparationem ſui uitæ noſtræ innocentiam poſtulabit? Iuſtificari autem in conſpectu dei quis uiuentium poteſt, cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui obliuio, cui caſus, cui neceſſitas, uel per naturam corporis, uel per motũ animæ ſemper fluctuantis admixta ſint? Cui & quotidie grauiſſimus hoſtis immineat, diabolus uidelicet animæ uiri fidelis inſidians, eamq; ad interitum perſequens? Hanc enim eſſe cauſam docet qua nemo uiuens iuſtificari in conſpectu dei poſſit. Quia perſecutus eſt inimicus animam meam, humiliauit in terra uitam meam. Collocauit me in obſcuris ſicut mortuos ſeculi.) Obſcuritas per corporis uitia effunditur, & cum per diaboli laqueos in cupiditates carnis incidimus, à cogitationis luce depulſi in obſcuris collocamur gentium tenebris demerſi, & ſecularium operũ nocte detenti. Sed quantumlibet perſequens animam inimicus, & humilians in corpore tanquam mortuum ſeculi collocet in obſcuro, ſpiritualis tamen uiri anxietas his corporis tenebris nõ tenetur, & cor ſuper hac ipſa naturæ ſuæ infirmitate turbatur, repugnãſq; uitijs hominem ſuum in memoriam primę ſuæ cõſtitutionis, & in meditationem dei operum conuertit. Non enim eum inimicus in obſcuris mortuũ, ſed tanquam mortuum ſeculi collocauit, per quod libertas ſpiritus ſemper in ſe anxij reſeruatur. Id enim ſequitur: Et anxiatus eſt ſuper me ſpiritus meus, in me turbatũ eſt cor meum. Memor fuit dierum antiquorum, meditatus ſum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabor.) Scit Adam à diabolo captum, & idcirco memor eſt antiquorum dierum. Scit eum per tranſgreſſionem legis conſtitutæ, & à promiſſionibus dei & ab incolatu paradiſi excidiſſe. Et ideo memor eſt operum dei. Scit non ſufficere ex præterito innocentiam, ſed beatum eſſe qui uſque in finem innocens eſſe permanſerit, & ideo in factis manuum dei meditabitur. Facta manuum dei homo ipſe eſt, qui poſt quàm peccauit, peccati ſeruus efficitur. Talis igitur eſſe meditatur, qualis ille à deo factus fuit ante peccatum.

Per

Per quod quia nō mortuus seculi, sed tanquam mortuus seculi in obscuris est collocatus, meditabitur semper, quia antiquorum dierum memor sit per trangressionem legis mortem introisse peccati. In eo autem, quod & memor antiquorum dierum & in operibus dei meditatus est, atq; meditabitur, quanquam per fidē suam cœperit, tamen nō proprium suum esse ne insolens existimetur, sed per auxilium dei ad quem orauit sibi indultū esse demonstrat, dicens: Expandi manus meas ad te anima mea sicut terra sine aqua.) Terra sine aqua arida & infœcunda est, & irrigari semper imbre pluuiæ cœlestis expectat. Ita & sancti anima naturæ suæ conscia immadescere se dono diuini eloquij desiderat. De quo Moses ait: Expectetur sicut pluuia dictum meum, & descendant sicut ros uerba mea, ut pluuia super gramen, & ut niues super fœnum. Arens ergo & sitiens anima tali propheticæ doctrinæ imbre perfunditur, ut mortua & ieiuna ariditate naturæ in uberes fructus præceptorum dei cognitione reuiuescat. Iam in his quæ sequuntur humanæ fidei & conscientiæ confessio est, per diapsalmatis intercessionem impatientia prophetici desiderij monstrata. Velociter exaudi me domine defecit spiritus meus.) Moras corporis sui propheta non patitur, & secundum illud Apostoli: Dissolui melius est, & cum Christo esse. Et illud: Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis istius? Et illud: Quia in hoc ueteri tabernaculo congemiscimus desiderantes superindui. Tædium & ipse in corpore mortis patitur, sed uelocitatem auxilij, quod ob defectionem spiritus deprecatur, cum gratia diuini in se muneris optat expleri. Quid enim sibi proderit exauditum esse uelociter, nisi tanquam fidelis, & deo placens & beatis locis quieturus excedat è corpore? Et idcirco ait:

Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum.) Lacum pœnalem inferorū locum scriptura cōmemorat, ut in his psalmis ait: Tu domine abstraxisti ab inferno animam meam, seruasti me à descendentibus in lacū. Ergo nisi facies dei, qui utiq; Christus est, qui imago dei inuisibilis est, unicuique sancto affuerit, erit illis similis qui pœnæ infernæ deputati è uita sine spe quietis excesserint. Sed de spe sua propheta non ambigit, neq; extra Euangelicæ securitatis fiduciam est. Tempore quidem ipse anterior, sed in spiritu Apostolici gaudij particeps, qui resurrectionem domini contuentes æternitatem caducorum corporum crediderunt. Id enim in consequentibus ait: Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui.) Matutinæ huius misericordiæ gaudium locis plurimis demonstratur, uelut tum cum ait: Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Hoc enim resurrectionis est tempus, in quo per misericordiam dei potestas mortis infracta est. Quam misericordiam, quia in ea propheta sperauit, optat audire. Dehinc sequitur: Notam fac mihi uiam in qua ambulē, quia ad te leuaui animam meā.) Apostolus per speculum, & in ænigmate uidet, & pro parte scit, & pro parte prophetat. Propheta quoque tanquam per naturam humanæ fragilitatis ignorans, notas sibi fieri in quibus ambulet uias orat. Non enim hæ seculi uiæ utiles sunt, spirituales illas & cœlestes ille nosse desiderat. Id enim ait: Quia ad te leuaui animam meam. Non in humilibus est anima illius, sed in excelsis. Et idcirco excelsarum uiarum postulat notionem. Scit enim esse inimicos sibi qui se in alias auocent, qui in uoluntatem alteram deducant. De inimicis istis spiritualibus Apostolus multa, & frequenter ingessit. Ab his ergo se eripi orat, & uiam illam tribulatam, quæ ad cœlum agit cognoscere rogat, & de uoluntate domini doceri, & per spiritum eius in terram rectam deduci, id est, ut constituatur in hominem non uitijs peruersum. Nam in rectam terram se dirigi quomodo optasset, cum elementi huius natura existimabitur, nisi quod secundum primi hominis naturam, cui post peccatū dictum: Terra es, & in terram ibis, constituisse

hominem

hominem rectum indeflexumque desiderat? Id enim sub his dictis continetur:

Notam fac mihi uiam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam. Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere uoluntatem tuam, quia tu es deus meus. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum domine uiuificabis me.) Consonans Apostoli confessio est ad id quod ait: Doce me facere uoluntatem tuam: illud quod per eum dictum est, & qui putat se scire, nondum scit quemadmodū oporteat se scire. Quod si nec orare quidem adhuc scimus, & loqui desideria nostra non nouimus, spiritu potius pro nobis inenarrabilibus gemitibus postulante, & imperitiam nostram arcanæ scientiæ effectu repensante, secundum hoc Apostoli dictum: Quid enim oremus secundū id quod oporteat nescimus, sed ipse spiritus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus, non incondite propheta creditur orare ut uoluntatem dei doceatur explere. Et competens illa humanæ uerecundiæ professio est, ut quod per spiritū dei in terram rectam deducendus sit, id nō meriti esse sui arroget, neque per satisfactionem pij obsequij id sibi postulet, sed totum hoc ad clarificandum in se dei nomen expectet, ut propter honorem dei nominis in terra recta esse statuatur. Et quia hanc terram rectam scit sibi non in corpore mortis huius posse concedi, quia labes carnis humanæ per admixtam in se uitiorum consuetudinem aboleri penitus nisi cum naturæ demutatione non possit, uiuificari se, quasi nondum uiuat expostulat, dicens: Viuificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et perdes omnes qui persequuntur animam meam, quoniam seruus tuus ego sum.) Habuit quidem, ut diximus hoc iustitia uerecundiæ, ut quicquid aliud sibi beatitudinis sperat, id pro magnificentia dei potius, quia deo beata & æterna & bona tribuere sit dignum, quàm pro merito suo postulet, sed tamē præferens honorem & misericordiam dei merendi quoque id per se non exclusit officium. Nam cū uiuificandus sit, uiuificandus tamen est in æquitate, quia æquum sit uitam retribui stipendijs sanctitatis. Et cum per misericordiam dei educto eo de tribulatione disperdendi sint eius inimici, iam nō est misericordia indiscreti confusique iudicij, cum quæ à tribulatione educit, eadem disperdit inimicos, quia ex meritorum diuersitate uel in pœnam, uel in misericordiæ iudicium temperetur. Non leues autem sibi esse inimicos propheta demonstrat, sed eos qui etiam animam persequantur: non quod cum corpore possit occidi, sed quod ita diabolicis infestationibus fatigetur, & sub iniectorum sibi uitiorum incentiuis aduratur, ut à deo mereatur occidi. Verum ut etiam inimici sui pereant, quanquam ad id potissimū & nomen & misericordia dei est, tamen etiam ea causa est, quod seruus dei est, cuius animam persequantur, & liberalitas admiscetur & meritum, atque ad domini misericordiam serui quoque & fides & nomen adiungitur, ut misericordia dei quanquam omnibus prompta sit, his tamen qui serui eius sunt intelligatur assistere per eum, & in eo qui ait: Ego sum uobiscū omnibus diebus usque ad consummationem seculi, dominū nostrum Iesum Christum, qui est benedictus & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLIII. Psalmus Dauid in Goliam.

Enedictus dominus deus meus, qui docet manus meas ad bellum, & digitos meos in prælium. Misericordia mea & refugium meum susceptor meus & liberator meus. & reliqua.) Et huic quoque psalmo addendam hanc septuaginta superscriptionē putauerunt: Psalmus Dauid in Goliam, cum neque in Hebraicis libris reperiatur, neque translatores alij quicquam aliud quàm simplicem titulū præscripserint, id est,

David. Quod nõ sine spirituali ratione effectum fuisse psalmi ipsius textu docetur, nihilq; hic psalmus proprium habet, quod ad gratulationem perempti Goliæ possit referri, cum magis illic & gestis & tempori multa cõtraria sint. Cum enim dicitur: Subijciens populum meum sub me, nũquid tum David rex erat: aut quis tum ei populus subiectus est, si allophylorum non erat suus? Sed ne ipse quidem Israel Saul adhuc regnante poterat esse subiectus. Deinde & illud: Domine inclina cœlos & descende, tange montes & fumigabũt. Corusca coruscationes & dissipabis eos: quæ esse intelligetur ob humanum tempus oratio? Aut cum secundum titulum Golia esset occisus, quid sibi hæ preces uolũt: Eripe me & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum? Aut cum rex tantum unus in Israel esset, quid est illud, quod dicitur: Qui das salutẽ regibus? Numerus plurimorum intelligentiam eius temporis, quo unus tantum habeatur, excludit. Sed cum nec in Hebraicis libris ita sit, neq; translatores cæteri horũ aliquid addiderint, intelligimus septuaginta hos seniores uoluisse nobis spiritualis scientiæ sensum dare, ut in David & Golia bellum præfiguratũ esse satanæ dominiq; sciremus, cum neq; superscriptio extaret in libris, neq; rebus gestis propheticę sermo concineret. Affert autem plerunq; nobis difficultatem intelligentiæ ratio Latinitatis, quæ nominibus pronomina nõ est solita præponere, ut in David nomine accidit. Cessante enim pronomine incertum est utrum in illum, aut per illum psalmus extiterit. Cum enim scribitur psalmus David, utrum ab illo dictus sit, aut propter illum ambiguum facit nominis sola præscriptio. Græcitas uero cum per David psalmum scriptum esse significat, ita titulũ inscribit: psalmus τῷ David. At uero cum de David uult psalmũ qui sit scriptus intelligi, ita superscribit τῷ Δαβίδ, discernens per utriusq; pronominis propriã significationem, utrum David scripti psalmi autor an causa sit, ut superscriptio psalmi istius cõtinet, τῷ David. Id enim est quod propter eum, uel illi potius quàm ab eo scriptus sit. Ex qua etiam psalmi superscriptione mõstratur, in eum hominẽ quem dominus assumpsit in eo nascens, & quem David sæpissime nominari docuimus, psalmum hunc spiritus uirtute & ore cantatum. Benedictus dñs deus meus, qui docet manus meas in bellum, & digitos meos in pręlium.) Si ob id gratulationi interfecti Goliæ deputatur hic psalmus, quia dictum est: Qui docet manus meas in bellum, accipiant exemplum personæ hoc potius domini conuenire. Nam in septimodecimo psalmo, qui totus ex persona domini consistit, id ipsum dictum ita meminimus: Qui docet manus meas in prælium, & posuisti ut arcum æreum brachia mea. Quod autem nihil in illũ David referri possit, in omni quidem psalmo, sed maxime his dictis docetur: Audiuit de templo sancto suo uocem meam, & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius. Et commota est & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt. Et illud: Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad dominum, nec exaudiuit eos. Et comminuam illos, ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearum delebo eos. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, ad auditum auris obediuit mihi. Rebus ipsis inepta eorum intelligentia coarguitur, qui hæc David de se ipso dixisse cõtendunt, cum omnia in eum quem dominus in eo natus assumpsit, secundum spiritualem rationem & gesta conueniant. Manus igitur eius edoctæ ad bellum sunt, cum uicit seculum. Ego enim ait, uici mundũ: cum extensis in crucem inuictissimis armis ipsius passionis instruitur. Et posuisti, inquit, ut arcũ æreum brachia mea: cum de omnibus uirtutibus ac potestatibus in ipso se trophæo gloriosæ crucis triumphat, & principatus potestates traduxit cum fiducia triumphans in semetipso, cum dissidẽtia inter se cœlestia & terrena pacificat. Et in ipso,

inquit, reconciliari omnia in eum pacificans per sanguinem crucis suæ, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cœlis. Ad hoc igitur bellum manus eius edoctæ sunt, in quo arcus ærei certamine uincitur: de honestatione potentes triumphantur: pace reconciliãtur inimici. Sed post manuum bellum, succedit & digitorum prælium. Omnis enim in eo habitus & pugna passionis ostẽditur. Manus enim extenduntur, & digiti configuntur in psalmis: uetus scilicet chirographum, secundum Apostolum delens & affigens illud cruci. Etiam eas partes manuum commemorat in prælio, cum quibus omnia ueterum criminum peccata confixa sunt. Dehinc sequitur: Misericordia mea & refugium meum, salus mea, liberator meus es tu. Protector meus, & in ipso speraui.) Carẽt ista difficultate. Omnia enim in euangelijs ita gesta ab eo atq; dicta sunt, ut honorem maiestatis patemæ per humilitatis nostræ confessionem, quorum habitum assumpserat, prædicaret. Illud autem, quod ait: Subijciens populum meum sub me, non ex persona unius Iudaici populi dictum existimandum est, cum uniuersitatem ecclesiæ unum populum in psalmo alio nuncupauerit, dicens: Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Quod autem etiam hic, qui eum non cognouit suus sit, euangelia docent cum aiunt: In sua uenit, & sui eum non receperunt. In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. Sed ne fortè hic populus quem cognoui, & sibi seruiuit, non suus fuisse, quia non erat cognitus existimetur, diuina illa Mosi cantio errorem hunc omnem ambiguitatis excludit, dicens: Cum diuisisset excelsus gentes, statuit fines gentium secundum numerum angelorum suorum, & facta est portio domini Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel. Iste in hæreditatem æternam fuerat electus. Et ideo quia ille portio domini erat, cæteri quasi incogniti habebantur, quia illi essent per priuilegium portionis electi. Sui autem omnes, quia sibi quod sunt tanquam autori suo debent. Subditi autem ei sunt, cum dicitur: Sicut dedisti ei potestatẽ omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det illi uitam æternam. Et illud: Omnia data sunt mihi in cœlo & in terra. Data autem nondum ei primum, quia iam in mundo erat, per quem mundus erat factus, qui gloriam repetit, quam ante constitutionem mundi habuerat apud patrem: sed data post hominis assumptionem, quia ita dictum est: Qui cum in forma dei esset, formam serui accepit. Propter quod exaltauit illum deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Quid ergo uel cui donatur? Non ei utiq; qui in forma dei erat donatur, ut dei forma sit. Erat enim, & quia erat iam non egebat hoc dono. Sed fuit causa donandi, quia in forma dei erat, formam serui accepit, & se de forma dei euacuans, formam serui assumens, usq; ad mortem obediens fuit. Obedientiæ ergo illi, per quã habitus seruilis assumitur, & ipsi habitui seruili id donat, ut quod erat esset, in forma scilicet dei esset. Damnum enim ad detrimẽtum sui euacuatę formæ dei nescit, assumptioni potius seruili formam dei rursus adquirens: ita neque uirtus in humilitatem sese licet cohibens defecit ex sese, cum quod erat est: & humilitas cohibita in sese uirtute suscepta, cum quod non erat esse cœpit, profectum eius quæ à se non defecerat uirtutis accepit. Et hæc quidem Euangelici sacramenti, & humanæ spei ueritas est, humanam naturã corruptibilemq; carnem per huius gloriæ demutationem in æternam transformatã esse substantiam. Sed huius tanquam difficillimi facti admirationem, & maximæ ac pulchertimæ spei donum, etiam præsenti psalmo propheticus sermo testatur, ad id quod dixerat.

Subijciẽs populum meum sub me. Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quod deputas eum? Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra pretereũt.) Non differenter in octauo quoq; psalmo proclamat spiritus sanctus: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam

uisitas

uisitas eum? Confessio ista pulcherrima est, ut indignum se homo tanto munere ipse testetur. Et cum se indignum confitetur, gratiam eius, qui sibi hæc largiatur extollit. Quod enim meritum homini est, ut ei se cognoscibilem deus præstet: ut incognoscibilis natura cognitioni nostræ sese ipsa submittat? Aut quæ dignitas est filij hominis ut deputetur? Deputatur autē quicquid de eo in quo est in aliud destinatur. Rei naturam uerborum uirtus eloquitur. Homo uanitati similis effectus, & cuius dies tanquam umbra prætereunt, per indultam cognitionem dei deputatur. Vanitas seculum est, cuius habitus & forma tolletur. Deo enim inane est quicquid quāuis extet, tamen non ita subsistit ut maneat: & umbra quęcunque etiam si fit, tamen nō est, quia cum fit abeunte eo, per quem efficiebatur exinanitur. Homo itaque non umbra, sed umbrę similis, non uanitas, sed similis uanitati per intercessionem mortis effectus. Per indultam uero sibi cognitionem dei deputatur, & in quid deputetur cognitio indulta testatur. Si enim cognitus fieri deus homini, nisi assumpto homine nō potuit, quia incognoscibilem cognoscere, nisi per naturam nostram natura nostra non potuit, & per hanc cognitionem homo qui deputatur, necesse est ut inde deputetur, in quo deum ipse cognouit, scilicet, ut conformis deo fiat, quia hæc sit deputatio cognitionis indultæ. Et quia ex persona eius hominis, quem dominus assumpsit, hæc omnis oratio est, scit cum quanta se dignitate deus legibus mortis absoluat, & iniquorum manibus per gloriam resurrectionis abripiat dicens: Domine inclina cœlos tuos & descende, tange montes & fumigabunt. Corusca coruscationes & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Emittes manum tuam de alto.) Simile his dictis psalmo, cuius superius meminimus, continetur: Et inclinauit cœlum & descendit, & carbones succēsi sunt ab eo, & ignis à facie eius exardescit, & ascēdit fumus in ira eius. Misit sagittas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Misit è summo & accepit me, assumpsit me de multitudine aquarum. Eripuit me de inimicis meis fortissimis.) In eo autem quod fortissimos dixit, possumus intelligere quos dixerit: nempe de quibus Apostolus ait: Nō est nobis pugna aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi potentes, aduersus spirituales nequitias in cœlestibus, satana ipso se in cor Iudæ, ut dominum traderet inserente. Sed & in hoc psalmo hoc conuendū est: Corusca coruscationes, & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & cōturbabis eos. Nō illos superius, de quibus ita memorarat ostendit, quod necesse est ad montes hos referri, qui ad solum dei tactum fumabunt. Et ne de terrenis istis montibus dictum existimemus, psalmo alio admonemur, cum dicitur: Vt quid suspicitis montes coagulatos? Et quantum intelligi conceditur, montes interdum etiam diabolicas potestates, ut nunc in hoc loco significari arbitramur, qui constitutione diuinæ legis transgressa, tanquam ex lactis synceritate uitiosa coagulari corruptione coagulauerint. Et hos esse potentissimos inimicos suos psalmus anterior locutus est. Descendit ergo dominus inclinato cœlo suo, non corporali motu, ut declinatum descendente eo cœlum sit, sed per corporalem significationem spiritualis sensus instruitur, ut cum deo somnus, uigiliæ, memoria, obliuio, discessus & accessus asscribitur, quia secundum meritorū nostrorum differentiam unicuique nostrum, aut dormiens, aut uigilans, aut immemor, aut recordans, aut desit, aut adsit. Atque ita inclinatum declināte eo cœlum est, quia cum descendente eo ad assumendum hominem famulatus cœlestis astiterit: cum Maria euangelizatur, cum pastores æthereum cœtum & sonum uident atque audiunt, cum post tentationē diaboli angeli ministrant, cum ipse totus in forma licet serui, tamen in paternæ maiestatis uirtute se gessit, sic inclinatur cœlum, cum ad terras cœlestiū uirtus honorque deducitur. In eo autem quod tacti mōtes fumant,

potius quàm uruntur, cum tamen id quod fumat uratur, deinde cum coruscantibus coruscationibus dissipantur potius quam illucescunt: tum quod emissis sagittis conturbantur magis quam configuntur, non sine maxima ratione spiritualis intelligentiæ, ita dicitur. Et quidē iam & alius psalmus his paria significat, cum ait: Præparans montes in uirtute tua accinctus potentia. Aduentu enim domini cōfracta & obtrita diaboli potestas est, cum fidei sanctorum hominum subiectus est. Non quod non adhuc potentiæ suæ maximas habeat uires, sed per id quod utcūq; subiectus est, præsentis subiectionis cōditione ultioni & pœnæ legitime præparatur. Vt nunc per hanc eandem subiectionem uirtute dei tactus fumet, licet nondum totus uratur, sed per id quod interim fumare potuit, & uri posse noscēdus est. Vritur non ille tantum, sed & omnes eius. Non uni tantum præparatus hic ignis est domino docente: Abite in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Hi ergo montes tacti à domino fumabūt. Dissipabuntur etiam per coruscatas coruscationes, lumen scilicet eorum, de quibus dictū est: Vos estis lumen mundi, non ferentes. Domini nanq; aduentus, tanquam fulgor ab oriente usq; in occidentem apparens intelligetur. Sed interim coruscationes multæ sunt, id est, apostolicæ prædicationes, & splendor doctrinæ dei, quæ condensam illam & conspiratam dæmonum uirtutem coruscationis luce disperget. Sagittæ enim emissæ cōturbabunt eos. Meminit eadem quoq; prophetia, & loco alio harum sagittarum: Sagittæ, inquit, paruulorum factæ sunt plagæ eorū. Paruulorū, ut Apostolus ait, malicia non sensu. Horum igitur, id est, fidelium ad innocentiam renatorum uerba, tanquam sagittæ emissæ illos fumantes montes conturbabunt, cum regni cœlestis beatitudo & æternitas prædicetur: cum honor seculi cōtemnatur, & Christi gloria speretur: cum luxus & ebrietas relinquatur, & corpus ieiunijs purgetur: cum auaritia uincatur, & largitio exerceatur: cum uirgines corpus suū cōderint, cum uiduæ fuisse uirgines maluissent: cum confessores uitam suam detestentur, cum mori martyribus sit optabile. Et hoc totū sagittæ istæ, id est, doctrinæ & orationum uerba præstiterint, quæ emissæ eos, qui his aduersabātur conturbant: cum cessante regno eorum Christi regni expectatio prædicatur. Sed ex alto manus domini emittitur. Manum autem dei dominum nostrum Iesum Christum significari in spiritu non obscura doctrina est. Per eum enim facta sunt omnia. Et scriptum legimus: Manus enim, inquit, mea auxiliabitur ei. Quia per filium dei homo assumptus laqueis mortis, & à iudicio iniquæ damnationis per gloriam resurrectionis eripitur. Sequitur enim: Eripe me de aquis multis.) Aquas populos dici usitata cognitio est, ut etiam per Esaiam dicentem docemur: Propter hoc ecce dominus inducet super uos aquam fluuij ualidam & multā & regem Assyriorum. Quorum uirtus atq; uita in abolendū finem exemplo aquæ transfluentis elabitur. Vt hic idem propheta ait: Perierunt sicuti aquæ præterfluentes, quia natura corū cessante incremento maris, in quod ferūtur, eximitur. Et de manu iniqua filiorū alienorum.) Dei enim esse destiterant, de quibus dictum est: Filij alieni inueterauerūt. Et quibus dictū est: Vos de diabolo patre estis. Sed nō solum filij alieni sunt, dominū suum nō recipiendo, sed etiam id quod sequitur: Quorum os locutū est uanitatem.) Vanitas oris & cōfusionis fuit illa, qua dictū est: Nos nō habemus regem, nisi Cęsarem. Regem enim seculi, id est, uanitatis populus in regnū æternū electus elegit. Et dextera corū dextera iniquitatis.) Iniqua dextera est cum palmis cædit, cum uirgis laniat, cū calamo collidit, cum coronam spineam coarctat, cum clauo manus ac pedes figit, cum fel aceto admiscet: cum omnia iniquitatis opera cōsummat. Post quæ potenter à domino gesta atq; perfecta, nouo nobis gloriosæ uictoriæ erit cantico cōcinendū. Ait enim: Deus can-

ticum nouum cantabo tibi, psalterio decachordo psallam tibi.) Et quod hoc nouum canticum sit contuendum est. Plures autem nouũ canticum cantantes psalmi reperiuntur. Nonagesimus enim quintus psalmus, ita cœpit: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Et rursum: Annunciate inter gentes gloriã eius, in omni populo mirabilia eius. Et rursum: Commoueatur à facie eius omnis terra, dicite in nationibus dominus regnabit. Hoc canticũ nouũ, quod omnis terra cantat, quòd iam non intra Iudeæ limbos atq; fines cognitio eius, qui omnia creauit esse celebratur: quòd iam inter gentes gloria dei inuisibilis nunciatur: quòd omnes patriæ gentium laudationem honoris debiti cõfitentur, quòd in πατριαὶ nationibus deus regnaturus ostenditur. Nouum hoc inter tot errores seculi canticum est, & errantibus antea gentibus inopinatus hic hymnus, per quem deus inuisibilis, incorporeus, æternus, & iusti iudicij iudex, & beatæ hæreditatis rex esse cantatur. Est & nonagesimus septimus psalmus canticum nouum cantans: Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit dominus. Sed nescio an idcirco sit canticum cantandum, quia mirabilia deus fecerit. Olim cœlum pulcherrimum atq; immobile manet. Olim in eo astra indefessis officiorum suorum cursibus perseuerãt. Olim tempora alterno & indemutabili recursu temperãtur. Olim terra annuis fructibus diues est. Olim homo maxime mirabile opus dei nascitur. Et si nihil postea deus mirabile quum hæc creauit adiecit, quæro quod nouũ canticum ob mirabilia facta cantandum sit. Et nõ diu nos psalmus patitur errare. Ob quæ enim mirabilia nouum canticum cantaret ostendit dicens: Liberauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius. Notum fecit dominus salutare suum ante conspectum gentium.) Hoc nouum canticum est, hoc mirabile dei est, quod liberauit eum dextera eius, quod sibi ipsi salutem uirtus sua tribuit. Potestatem, inquit, habeo animam meam ponendi, & potestatem habeo animã meam resumendi. Nam externo eguit unigenitus dei filius ad saluandum hominem, in quo nasci uoluit, auxilio, & in gloria paternę maiestatis manẽs sua in se usus est potestate, per quam resurrectionis gloriam salutare suum notum gentibus fecit, cum in eo naturæ suæ carnem io æternæ salutis substantiam transformatã esse cognoscunt. Cantat & centesimus quadragesimusnonus psalmus canticum nouum. Et cur sit hoc canticum nouum mox propheta subiecit, dicens: Exaltabit mansuetos in salutem. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Et exultationes dei in gutture eorum, & gladij bis acuti in manibus eorum. Ad faciẽdam uindictam in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorum in manicis & compedibus, & nobiles eorum in uinculis ferreis. Vt faciant in his iudicium conscriptum, gloria hæc est omnibus sanctis eius. Hoc canticum nouum est dei sanctos iudicij æterni sumere potestatem. Sancti enim secundum Apostolum mundum iudicabũt. Hoc igitur nouum cantatur à nobis, ultio in nationes, arguitio in populos, manicæ & compedes regum & nobilium uincula ferrea, & conscripti in eos iudicij sententia. Quod etiã in huius psalmi nouo cantico simile cantatur: Deus cantionem nouam cantabo tibi, in psalterio decachordo psallam tibi. Qui das salutem regibus. In decachordo igitur psalterio, id est, uel quod decẽ chordarum illud psalterium sit, uel quod decem uerborũ organo atq; gestis cantio noua ista cantatur: uel quod homo ipse decem quibusdam chordis manibus ac pedibus extentus, perfectus spiritualium operum suorum gestu motuq; sic psallat, ut cantionem nouam hanc cautet. Qui das salutem regibus.) Regibus quibus dictum est: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Qui nobiles ligabunt, qui reges manicis & compedibus cõstringẽt, qui iudicabunt, arguent, uindicabunt. Et quomodo salus regibus detur ostendit.

Qui, inquit, liberas Dauid seruũ tuum.) Eum nempe Dauid, de quo hic idem liber ex persona dei patris alio psalmo prophetat: Posui adiutorium super potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei. Ipse inuocabit, pater meus es tu deus meus, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitũ ponam eum excelsum super omnes reges terræ. Et sedes eius sicut sol in cõspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in coelo fidelis. Et rursum in psalmo eodem ex persona eius ad patrẽ: Sicut iurasti Dauid in ueritate tua, memor esto domine opprobrij serui tui, quod continui in sinu meo multarum gentium. Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt cõmutationem Christi tui. Opprobria multarum gentium in sinum suum Dauid hic unus excepit. Ipse enim peccata nostra suscepit, et infirmitates nostras portauit, liuore eius nos sanati sumus. Ita dum hic Dauid liberatur, & legi mortis eximitur, salus quoque regibus datur. Ipse est enim primogenitus ex mortuis. Et ut in Adam omnes morimur, ita & in Christo omnes resurgemus. Liberatio ergo eius salus regum est. Regnabunt enim conformes gloriæ suæ per assumptam ab eo naturæ nostrę conditionem, rursum omnes in naturę eius communione mansuri. Eripitur ergo hic Dauid de gladio malignorum. Spiritum enim Iesus posuit cum uoluit, nec expectauit, ut animam impressum uiolaus emitteret. Ius animę eius manus irreligiosa non habuit. Ait enim: De gladio maligno erue me. Quanquã enim exanimi iam corporis latus miles transfoderit usus ministerio sæuitiæ, cæterum potestas spiritus emittendi, causam uiolandæ in se animæ non reliquit. Consummat deinde cantionem nouam nouę confessionis hymno, terrena iudicia & secularium bonorũ gaudia falsa condemnans, cum ait: Quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouella plantatio stabilita in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ circum ornatæ quomodo similitudo templi. Et promptuaria eorũ plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis, boues eorum crassæ. Non est ruina macerię, non transitus, neq; clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populũ cui hæc sunt, beatus populus cuius dominus deus eius.) Et hæc sunt, quantum arbitror, huius seculi bona cõmuni uniuersorum beata iudicio, res seculi loqui atq; agere, rapere aut emere honores, sub precio falso ditescere, gloriari in adultæ ætatis liberis, quorum efflorescentes anni nouellæ exultationis firmitate cõfidant, optare speciosi corporis filias, atq; eas in modum templi damno inutili pecuniæ ingẽtis ornare, multiplicatis horrea fructibus rumpere, quę congestas opes in promptuaria alia angustiis his quæ in se cõduntur eructuent, geminatis quoque oues fœtibus uelle, quas egressas nullus feræ occursus imminuat, delectari boum suorum sagina, circumsepta etiam domorũ firma præbere, ne transeundi per ea cuiquam sit potestas, non flere, non lugere, nõ gemere, sed prospero felicitatis suæ cursu nulla aduersæ calamitatis molestia impediri. Beatum hunc populum cui hæc essent dixerunt, sed propheta scit falsam esse huius beatitudinis opinionem. Quid enim hæc tot & tanta seculi bona ad uitam, quæ morte intercipienda esset adquirerent? Et ideo qui populus beatus esset ostendit dicens: Beatus populus cuius dominus deus eius. Deus ille dominus, qui cum superiora hæc terrena præstiterit, æternitatem tamen illis qui his recte utuntur impertiet, qui cohæredes nos filij sui in ipso ante cõstitutionem seculi elegit, qui erit deus omnia in omnibus, ipsi gloria, laus, honor, uirtus, imperium patri in filio, filio in patre & in spiritu sancto, & nunc & semper & in omnia secula seculorum. Amen.

Psalmus

Psalmus CXLIIII. Laudatio ipsi Dauid.

Xaltabo te deus meus rex meus, & benedicam nomen tuum in seculum & in seculum seculi, & reliqua.) Absolutus est psalmus dei tantum laudibus occupatus. Sed & titulus ipse solam contineri in psalmo prædicationem dei edocet. Adiecto autem secundum Græcitatis consuetudinem nunc quoque ut in cæteris alijs pronomine ostendit illum Dauid isto laudante laudari. Et quis hic sit quem psalmus hic laudet clamant omnium temporum omnes prophetiæ, ut hic ipse propheta sæpe de eo ita contestatus est: Sedes tua deus in seculum seculi, uirga æquitatis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus. Et rursum: Et adorabũt eum omnes reges, & omnes gentes seruient ei. Erit nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabũt eum. Huius igitur laus cantatur hoc psalmo, ex cuius persona dictum meminimus, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuã terminos terræ. Reges eos in uirga ferrea. Cuius regni perennitatem Daniel ita contestatus est dicens: Et in diebus regum illorum excitabit deus cœli regnum aliud quod nũquam corrumpetur usq; in secula, regnumq; alteri populo non relinquetur, cõminuet & uentilabit omnia regna, & hoc regnum in æternum. Et rursum: Et ecce cum nubibus cœli, sicut filius hominis ueniens, & usq; ad uetustum dierum peruenit, & oblatus est ei & datus est ei principatus & honor & regnum, & omnes populi tribus & linguæ seruiẽt ei, & potestas eius potestas perpetua, quæ nunquam transibit, & regnum eius nõ corrumpetur. Hic igitur rex laudatur per ista quæ psalmo cõtinentur: Exaltabo te deus meus & rex meus, & per illud, Sancti tui confitebuntur tibi, gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Notam faciant filijs hominum potentiam tuam & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & progenie.) Et quanquam hic ob æterni regni gloriam, quia sanctis cõregnantibus ipse regnabit, laus deo prophetæ cõfessione cantetur, tamen ita laudationis ipsius ratio & ordo dispositus est, ut ea quæ de eo dicta sunt ex sensu communis intelligentiæ prædicẽtur, ut in quantum humani sermonis cõsuetudo permittit, de immensa illa & incomprehensibili dei natura licet non ad perfectam cognitionis ueritatẽ, tamen ad admirationem nos ingentis illius uirtutis instituat. Possumus enim eum maxime quantum in nobis est admirari, cognosci autem à nobis, quantus ipse est non potest. Verum cum nomen in psalmo simplex dei & absoluta laudatio est, meminisse debemus patrẽ in filio & filiũ in patre laudari. Et cum ex substantiæ similitudine ac proprietate naturæ alter in altero sit, & ambo unũ sint, & qui uidet patrem, uideat & filiũ, nõ differre quis ex duobus laudari existimetur, cum utrũq; sibi inuicem & uirtutis atq; operum similitudo, & indifferẽtis naturæ ex patre deo genita, & in filio dei nata diuinitas unũ eos esse testetur. Cœptus ergo ita psalmus est: Exaltabo te deus meus, & rex meus, & benedicam nomen tuũ in seculũ & in seculũ seculi. Per singulos dies benedicam te, & laudabo nomen tuũ in seculũ & in seculũ seculi.) Ratio & uirtus propheticę magniloquentię per intentã audiendi diligentiam noscenda est. Ait enim: Exaltabo te deus meus & rex meus. Multi deũ per ea quę in operibus mundi ab eo instituti cognitioni nostræ sunt subiecta magnificant, sed pauci sunt, qui regẽ sibi futurũ uelint credere, dum aut curã negant humanorũ operum

deo esse, aut ad consolandam eorum qui impie egerunt cõscientiam, præsumpta animæ & corporis abolitione, nolunt diuinum in bonos & malos cõstitutum esse iudicium. Sed propheta hinc prædicandi dei sumit exordiũ, quod sibi rex sit. Sed & nũc quidem nomen eius, qui sibi rex atq; deus sit, ob expectationẽ regni benedicit, cum ait: Benedicam nomen tuũ in seculum. Sed quia scit se gratiam deo atq; regi suo, etiam tum cum in regno eius maneat debere, quia demutata caduci corporis sui infirmitate, depulsoq; inimicæ mortis imperio, regi suo conformis & coæternus adsistat, adiecit: & in seculum seculi, id est, in illo seculo, quo habitu seculi huius exempto, iam in seculum seculi æternitatis successione renouabitur. Et in hoc quidem seculo quisq; benedicens deum potest non semper in benedictionis officio permanere, dum aut luctu impeditur, aut metu occupatur, aut ægritudine anxius detinetur, & aut reposcẽte animo, aut ingrato in benedictionibus dei mutus est, sed perfectio prophetalis fidei ab istiusmodi infirmitatũ demutationibus libera est dicens: Per singulos dies benedicam te. Nullum uacuum habet tempus, & dies ei nulla est ociosa, quin semper in benedictionũ confessione uersetur. Accidit autem frequenter, ut de quibus bene loqui possumus, laudare eos non possimus. Abstinere à malo, benedictione dignum est. Sed solum malum non admittere non habet laudem, nisi mali abstinentiam etiam gloria boni operis cõsequatur. Et beneficium quidem in nos benedicere possumus, quia natura exigit, nõ obtrectare nos illis, quorum beneuolentia cõfouemur. Sed si & alijs uitijs aspersi sunt, nostro quidem commodo benedicuntur, sed ueri iudicio nõ prædicantur. Perfectio autem dei nihil in se esse patitur pro parte. Nam ut benedictus ita & laudabilis est, habens & ex his, quibus beneficentia in nos utimur benedictionis nostræ confessionem, & ex perfectarum in se uirtutum admiratione præconiũ. Ob quod benedicturus per dies singulos propheta etiã id adiecit: Et laudabo nomen tuum in seculum & in seculũ seculi. Cum benedictũ laudat, & laudat in seculum seculi, in nullo prophetę officium infirmũ est, nec benedictione, nec laude, nec tempore. Dehinc sequitur: Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.) Hęc dei prima & præcipua laudatio est, quod nihil in se mediocre, nihil circumscriptum, nihil emensum, & magnitudinis suæ habeat & laudis. Virtus eius opinione non clauditur, locis non cõtinetur, nominibus non enunciatur, temporibus nõ subditur, arctus ad id sensus noster est, ingenium hebes est, sermo mutus est. Finem magnificentia ipsius nescit, & aliquã emetiendi se opinionem immensa magnitudo non patitur. Extenta ubiq;, extenta semper est, hanc habens infinitatis suæ laudem, cęterum omnem intelligentiam infinitæ huius in se qualitatis excedens. Et quia hæc uel immensæ magnitudinis cognitio uel laudatio operum dei, non omnium gentium est, quibus à constitutione mundi uita & sensus fuisset futuraq; esset, consequenter subiecit: Generatio & generatio laudabit opera tua) Non utiq; generationes & generationes, quæ & temporibus & gentibus multæ atq; diuersæ sunt, sed generatio quæ ab Abraham cœpit, quæq; per signũ circuncisionis deputatur in legem, & generatio quæ renouatur in Christo, quæ ex doctrinis propheticis ad fidem euangelicæ iustificationis instruitur. Harum igitur generationũ proprium est dei opera laudare. Laudari autẽ opera dei non alia ratio ammonet, q̃ quod omnia ab eo potenter effecta sunt, qui præconium habeat non aliquid egisse, sed potenter egisse. Et ideo subiecit: Et potentiam tuam pronunciabunt.) Sed potentia operum ea demum prædicãda est, quæ magnificentiam exequatur operantis, ut potentis magnificentiæ potens intelligatur operatio. Ob quod consequitur: & magnificentiam maiestatis tuæ. Sed magnificentia si quod in se est tantum sibi habeat, habet admirationem non habet

laudem

laudem. Et ociosa alijs est potentis operatio, nisi per operantis sanctitatem usum
aliquem ex se illis qui laudabunt & admirabũtur impertiet. Ex quo competenter
hoc sequitur: Et sanctitatem tuã loquentur.) Et sanctitas quidẽ iam bona est,
neq; tantum sibi proficit, neq; hoc quod ex se est, intra usum cõmodi proprij con
sumit. Nam etiam ad prouocandum in se aliorum beneficentiam sanctitatis offi-
cijs sese ipsa commendat. Sed nihil de se dignum admiratione præstabit, si sibi so-
la sit. At uero hoc proprium est & mirabile sanctitatis, cum hoc quod in se est in
usum aliorum, quibus est sancta, concedat, ipsa aliquo non egens, nisi fortè per be
neuolentiam eo tantum ut se alius utatur. Ad id ergo quod dictum est: Et sanctita
tem tuam loquentur, merito subiecit: Et mirabilia tua narrabunt.) Et mirabile
quidem est sanctitatem nihil sibi proficientem in usum alienæ beatitudinis exu-
berare, sed mirabilius est sanctitatem plenam esse erroris, nisi non indiscretam se
utentibus aut abundantibus præstet, dum bonis ac malis promiscua, & tanquam
ex naturæ necessitate se prębens, admirationem non habeat sanctitatis. Et idcirco
mox subdidit: Et uirtutem terribilium tuorũ dicent.) Vt sanctitatem loquen-
tes, & mirabilia narrantes, dicant quoq; terribilium uirtutem, media admiratione
inter sanctitatem atq; terrorem, dum & terror suauis, & terribilis suauitas, admi-
rabilem facit & terrorẽ suauem & terribilem suauitatẽ. Ob quod ingentem hanc
admirandæ temperationis magnitudinem propheta intelligens subiecit: Et ma
gnitudinem tuam narrabunt.) Magnitudinis enim infinitæ est in deo quod ter-
ribile est suaue esse, & quod suaue est esse terribile. Magnitudo autem non habet
modũ, ne si moderata sit, iam magnitudo nõ sit per id quod modo nõ caret. Vt er-
go propriæ admiratio sanctitatis atq; terroris in magnitudinis suæ infinitate con
sistat, mensura est, & semper abundans, nec tempore definita nec copia. Et idcir-
co cõnexuit: Memoriã abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt.) Quia nec me
moria obliuione intercipitur, nec abundantia per inopiam detrahitur. Tenuit
autem ordinem propheta rationis, ut memoriam & abundantiam suauitatis con-
ditione & moderatæ & conseruatæ magnitudinis temperaret dicens: Et iusti-
tiam tuam exultabunt.) Infinita quidem est memoria & abundantia suauitatis,
quia nequaquam deus aut obliuiscitur, aut suauis esse desinit, sed infinitatem me
moriæ atq; abundantiæ iustitia interiecta moderatur. Moderatur autem non prę
bendi modo, sed utendi, dum quod per abundantiam & memoriam dei semper
æquus omnibus patet, id ab iniquis utendi indignitate non capitur. Sanctitas dei
iter populo suo diuiso mari præbuit, sed eadem sanctitas & terribilis fuit uirtus,
cum ingressis in ipsum iter impijs, ubi fuerat salus religiosorum, ibi pœna consti-
tit impiorum. Circunstant alios firmitate muri solidatæ undæ, alios refusæ ipsæ
illæ, quæ constiterant absorbent. Ad istos pelagus naturam suam nescit, hos per
naturam suam punit. Ad istos ex mari terra est, istis quod erat mare est. Horum sa
lus sanctitas est, horum mors terror est. At cum tribus pueris in camino cantanti-
bus circumstantes flammis, quas illi non sentiunt, aduruntur, illis in roris humore
ignis temperatur, hos exæstuans ignis amburit. Ipsę intus extraq; flammæ sunt,
quarum pro diuersitate meritorũ, & deficit à se natura, nec deficit. Nam quod est
manet erga eos ignis esse quos urit, & quod necesse est in his esse, quibus ros est.
Atq; ita magnitudinẽ memoriæ & sanctitatis dei iustitia sola moderat̃, cum per
iustitia dei ad iniquos atq; iustos, & terrorẽ sanctitas, & terror temperet sanctita-
tem. Et iustitia quidẽ recta atq; utilis est, sed tamen eadẽ ipsa aliquando prædura
est, ita ut sibi uti bonitate nõ liceat, dum pro diuersitate iudicij decernendo quod-
iustũ est, fit seuera. Sed dei iustitia iustitiæ nõ coæquatur humanæ. Neq; enim na
turæ legi subdita est, pet quã est lex statuta naturæ, ut necessitatẽ nõ habeat bona-

tion

non esse cum iusta sit. Habet dei iustitia miserandi uoluntatẽ, neq; tamen per miserandi uoluntatem ita à se erit demutata ne iustitia sit. Humana autem iustitia solet in id deuenire ne misericors sit, & misericordia ita se præstare ne iusta sit. Misericordia enim non erit, si miserabiliter inopi calumnianti ius opulentioris inuideas, si fœminæ lachrymis uiri præferas contumelias, si cæci conuitia non pures arguenda. At uero econtrario misericordiã iustitia non tenebit, si furem unius nummi, ut furem ingẽtis thesauri plectas, cum tamen in uno nummo thesaurũ habuerit qui amisit: ut adolescentem in uno tantũ & eodem infami adulterio irretitum, pari in morte ut plurium adulteriorum artificem pœna, non quæstione uexabis, cum tamen crimen sit mortis in utroq;. Hæc itaq; istiusmodi imperfectam faciũt & misericordiam & iustitiam humanam, dei autem iustitiam misericordem præstat criminosorum pœnis indulta patientia. Qui cum contra morem humanæ impatientiæ non festinat punire, miseratus est tenens iustitiam in pœna, post misericordiam non proficiente patientia, habens misericordiam in pœna, post patientiam exercendo iustitiam. Non enim deus rapit humanorũ criminum occasiones, neq; tanq̃ infirmitatis nostræ naturæq; nescius ipsum illud ad pœnam erroris & peccati nostri tempus inuadit, sed dissimulat & differt, & patientiæ solatium dilatione ultionis expectat, suauem se omnibus præstans, dum per misericordię & iustitiæ modum temperandæ seueritatis indulgentiæ se reseruat. Hoc in deo præcipuum, hoc in potente laudandum, non cœlum fecisse, quia potens est, non terram fundasse, quia uirtus est, non annum astris temperasse, quia sapiens est, non hominem animasse, quia uita est, non mare in accessus ac decessus mouisse, quia spiritus est, sed misericordem esse, qui iustus est, sed miserantẽ esse, qui rex est, sed dissimulantem esse, qui deus est. Ad id enim quod dictum est: Iustitiam tuam exultabunt, tanq̃ necessarium sequitur: Miserator & misericors dominus, patiens & multę misericordię. Suauis dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.) Quod enim potens est naturæ suæ uirtus est, quod autẽ misericors est, salutis nostræ profectus est. Et plus est nõ suis uti, sed alijs præstitisse quæ sua sunt. Atq; ideo prestat cęteris dei operibus misericordia, quia magnifica eius operatio uirtutis suę res est, misericordia uero eius usus alienus est. Ob quod tanq̃ in apice ipso diuinarũ ob misericordiam laudũ propheta cõsistens debitũ deo honorem ueluti publicæ cõfessionis ostendit dicens: Confiteãtur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui cõfiteantur tibi. Gloriã regni tui dicent, & potentiã tuam loquentur. Vt notã faciant filijs hominũ potentiã tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnũ tuum omnium seculorũ, & dominatio tua in omni generatione & progenie.) Dignus propheticæ magniloquẽtiæ ordo, ut dictũ est: Opera deum cõfitentur, q̃ magnificus enim sit operũ & creaturę magnificentia cõfitentur. Sed cõfitentur & sancti, quibus rex esse dignatur. Gloriã regni eloquũtur, ne ignorata non desideretur usuris. Magnificentiã quoq; gloriæ regni dei nunciant, ne desperetur æterna. Dominatus etiã in generationem & generationẽ ostenditur, ut se dominatui subijciant coæterno. Atq; ita cognitio dei in operibus est, sanctorum officiũ in doctrina est, prophetiæ usus in prædicatione est, regni gloria in æternitate dominatus est. Dominatus æternitas eos necesse est habeat, in quos agatur æternus. Atq; ad id spebus fidelibus expetendũ, adhortatio prophetæ continuo subiecta est: Fidelis dñs in uerbis suis, & sanctus in operibus suis.) Verborum fides fortè nutaret, nisi sanctitas operibus esset admixta. Atq; ita sanctitas in operibus fidẽ cõfirmat in uerbis, ut de sancti fide in promissis nõ ambigas, cuius sanctitate utaris in rebus. Si enim sanctũ esse deũ intelligimus per id quod nascimur, uiuimus, alimur, & copijs omnibus humanæ naturæ congruis abundamus,

sanctitas

ſanctitas ita eſſe non poteſt infidelis in dictis. Scit propheta eſſe & aliud ſanctitatis dei opus in eo quod ſequitur:) Suffulcit dominus omnes qui ruunt & erigit omnes eliſos.) Adeſt omnibus dei ſanctitas, & humanis auxilijs non ſubtrahit. Sed ſeruat etiam nunc iuſtitiæ & miſericordiæ prophetationẽ. Suffulcit enim dominus non collapſos, ſed cadentes. Quos & ſi trahat pronus naturæ lapſus in caſum, pœnitentia tamen quæ autor eſt deſinendi, ne penitus iam ceciderit, ſi ſtet in lapſu, ſuffulcit. Ruere enim nõ ruiſſe, poteſt in id confirmatum eſſe ne ruerit. Sed & eriguntur alliſi. Differt autem ui exteriore collidi, & ruiſſe ſuo caſu. Alliditur nanq; ille, quem per diaboli inſtinctum calens ætas præcipitauit in caſum, quem ignoratio compulit in errorem, quem fraudulentis uſa blandicijs naturæ infirmitas egit in crimen. Hic potius eliditur q̃ ille qui uoluntate permanſerit, quem *uitioſus oblectet, quem nõ pœniteat admiſſi: habet enim ueniam & apud deum ſolatium pœnituiſſe de geſtis. Nec temperamento ſeueritatis indignũ eſt, quod per admiſſi dolorem affectum profitetur inuiti. Et cur cadẽtes ſuffulciat & alliſos corrigat conſequentibus docet dicens: Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das eſcam illorum in tempore oportuno. Aperies tu manum tuam, & imples omnem animam benedictione.) Totis itaq; in deum alliſi & cadentes oculis aſpectant, neq; quiſquã ita de ſe confidat, ut nõ ſemper cadere, ſemper ſe uereatur alliди. Ab illo ſperãdum, ne caſu periclitemur, ne allidamur infirmitate naturæ. Omnia autem nobis uitæ ſubſidia ex ipſo ſunt, cum opportunitate fructuum indultis cibis uiuimus, cum manum aperiendo animas noſtras donis ſpiritualibus replet, & cum ex uirtutis ſuæ fonte copia in nos eorum quæ ſibi beneplacita ſunt exuberet. Quod utrunq; in his quæ conſequũtur diſcernit ita: Iuſtus dominus in omnibus uijs ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.) Iuſtus in uijs eſt, cum infirmitatem noſtram in æternum regnum ſuum confirmata donorum ſpiritualium communione deducit. Sanctus autem in operibus ſuis, cum uniuerſis fructus in temporum oportunitate ſuppeditat. Sanctitatem ſuam in omnium alimonia docens, iuſtitiam uero in replendis beneplacito animis conſeruans. Poſt hæc ſequitur: Propè eſt dominus inuocantibus eum.) Non longe abeſt, qui per naturæ ſuæ uirtutẽ, & ipſe ubiq; ſemper eſt, & totus ſempet ubiq; eſt, ſecundũ illud Apoſtoli: Quia in ipſo ſumus, & in ipſo uiuimus ac mouemur. Propè eſt ergo inuocantibus, cum nihil ſit quod ſine eo ſit. Sed quibus inuocantibus propè ſit ex ſubiectis docet: Omnibus inuocantibus eum in ueritate.) Non ex ocio inuocantibus, neq; ex infidelis ambiguitatis incerto, ſed uerum deum fideli inuocantibus ueritate. Et cum propè adſit, quid inuocantibus ſe in ueritate tribuat, demonſtrat dicens: Voluntatem timentium ſe faciet. Non turbidorum uoluntatẽ, neq; uitioſorum cupiditates deus faciet, ſed timentium ſe. Pet metum innocẽtes, per fidem honeſtas, per reuerentiã uerecundas & uoluntates non ocioſas, neq; mutas, neq; ſperare aliquid à ſe quodã cõtemptu ſilentij dedignantes, ſed quas eloquatur oratio, quas preces conteſtentur. Et ideo ſubiecit: Et orationẽ eorum exaudiet. Voluntas ergo ea à deo ſit, quæ uoce orationis audit. Sed quæ uoluntas fiet orantiũ? Et ſaluos, inquit, faciet eos. hoc uolunt timentes deum, hoc ut audiantur orant, ut non dominetur eorũ æterna mors, non in interitum perpetui iudicij deputentur, ſed ſub cuſtodia dei tuti ſint. Sequitur enim. Cuſtodit dominus diligentes ipſum.) Saluos ergo faciet eos cuſtodiendo, id eſt, ęterni regni participes reſeruando, ſed eos qui & timebunt & precabuntur & diligent. Dehinc ſequitur: Et omnes peccatores diſperdet.) Qui nec ut homines timuerint, nec ut ſubditi orauerim, nec ut donati uita mundoq; dilexerint. Concluſit autẽ propheta honoris debiti confeſſionẽ dicens: Laudationẽ domini loquetur os meũ.) Laudaſſe non

Forte* uitij uſus

sufficit

sufficit, nisi & laudare non desinat. Laudabit enim adhuc, cum iam tamen laudet. Sed cum ille laudet, omne quoque ad benedictionem dei humanum genus adhortatur: Et benedicat omnis caro nomen sanctũ eius.) Per officij sui & fidei constantiam semper quidem ille laudabilis: Sed propheta hæc curat, ut omnes deum benedicant, & optat. Non enim ait benedicẽt, tanquam certus sit id futurum, sed ex uoti affectu ait, benedicant, ut illud potius intelligeretur optare quàm confidere sic futurũ. Deinde benedictionem nõ temporariam esse postulat, sed æternam in seculum & in seculum seculi. Nobis potius optandum, ut in æternum benedicamus æternum, quia in æternum benedicens æterno ille necesse est maneat coæternus, domino scilicet nostro unigenito & primogenito dei filio Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLV. Psalmus Dauid Alleluia Aggæi & Zachariæ.

LAuda anima mea dominũ, laudabo deum in uita mea, psallam deo meo quàm diu ero, & reliqua.) Etiam huic psalmo addere aliquid translatoribus uisum est. Nam cum Hebræis solæ alleluiæ sit prælata confessio, illis placuit Aggæum & Zachariam in titulo anteferre. Hoc eo, ut psalmum esse propheticum nosceremus, quia per hos prophetas, sub quibus ædificata rursum Hierusalẽ est, ipso illo tum tempore æternæ Hierusalem ædificatio prædicatur, etiam euangelio testante, cum ingressuro templum domino, & nummulariorũ mensas, & ementium ac uendentium negocia subuersuro, ita scriptum est: Hoc autem factũ est, ut impleretur quod dictum est per Zachariam prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum nouellũ subiugalem. Et ut arbitror huius Hierusalem potius & Sion regem psalmus ostẽdit, qui ita cœpit: Lauda anima mea dominum, laudabo dominũ in uita mea, psallam deo meo quàm diu ero.) Scienter & de prophetæ doctrina dictorum ordinem tenuit. Primum enim eam hortatur ad laudem, quæ in hanc est constituta naturam, ut maneat æterna, tum deinde quia per donum resurrectionis glorificato corpore totum se ei meminerit coæternum, tanquam de futuro confidens ait: Laudabo dominum in uita mea. Non enim ea uita quæ nunc est per infirmitates corporis sua est. Ab Adam nanque ita cœpit, non cum Adam inchoata est. Quam non uitam, sed mortem esse Apostolus nouit dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. In hac ergo uita sua deum, qualis primum in homine est cõstituta laudabit. Tum tertio ne in hoc eodem nũc corpore irreligiosus existimaretur, adiecit: Psallam deo meo quàm diu ero.) In omni autem hoc psalmorum libro in psallere religiosas operationes corporis significari meminimus apta & consona corporei motus uarietate placituri. Postque stultas hominum opiniones, & inanes in regum nominibus religiones, quos sibi deos antiquitas confinxit, redarguit dicens: Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus nõ est salus. Exibit spiritus eorum, & reuertentur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.) Cõfidere uetuit in regibus. Et quibus regibus: Subiecit, & in filijs, inquit, hominum. Et quibus filijs hominũ: quibus non est salus. Et cur salus non sit ostendit: Exibit spiritus eorum, & reuertẽtur in terram. Et reuersuris in terrã quid erit: In illa die peribũt cogitationes eorũ. Corruptæ ipsi scilicet originis, quia esse filij hominũ perstiterũt, nec filij dei esse uoluerũt. Nullius quoque salutis, quia exeunte spiritu, & in terram corporibus dissolutis, cogitationes eorũ corporeæ atque terrenæ cum terreno corpore interibunt. Sed ut ita in istiusmodi reges fiduciã non conferas, in quem sperandum esset ostendit: Beatus cuius deus Iacob adiutor

eius

eius, ſpes eius in domino deo ipſius qui fecit cœlum & terrã, mare & omnia quæ in eis ſunt. Qui cuſtodit ueritatem in ſeculum, facit iudiciũ his qui patiuntur iniuriam.) Non eſt caduca cogitatio in regẽ iſtiuſmodi ſperare, & ſpes illa nõ interit quæ in creatorem cœli & terræ & maris & omnis uniuerſitatis huius extenditur. Hic ſperandus adiutor eſt, in quo dolus nõ eſt. Nam cum ſecundũ prophetiã omnis homo mendax ſit, ueritatẽ in ſeculo ſolus ille cuſtodit, & cuſtodiens ueritatem iudicium facit ob eos qui patiuntur iniuriã. Beatus ille eſt quem adiuuando ex Iacob faciet Iſraël. Spes eius æterna eſt, qui in creatore cœli & terræ mariſq; cõſidit. Creator autem horum omniũ hic & uerus & iudex eſt, & ueritatem cuſtodiendo & faciendo iudiciũ. Neq; ſolum iudicium facit ſed etiam id quod ſequitur: Dat eſcam eſurientibus.) dominus ſoluit cõpeditos, dominus ſapientificat cæcos, dominus erigit eliſos, dominus diligit iuſtos. Dominus cuſtodit proſelytũ, pupillum & uiduã ſuſcipiet, & uiam peccatorũ exterminabit.) Hęc quidem & corporaliter intelligere nõ ocioſum eſt. Sed altius neſcio quid & maius ſermo cõplectitur: Dat, inquit, eſcã eſurientibus. Videamus quã eſcam, & quibus eſurientibus. Et hę equidem eſcæ corporales nõ tamen ſemper præbentur à deo cum eſuritur à nobis. An nuum nanq; hoc carum munus eſt, & ideo intra tẽpus præbentur ut intra tempus ne quis eſuriat. Eſt igitur alia eſuritio, & ſunt aliter eſurientes, quibus eſurientibus eſca præbetur. Scriptũ nanq; eſt in Amos propheta: Ecce induco famem ſuper terram, non famem panis, neq; ſitim aquæ, ſed famem ut audiatur uerbum dei. Hanc igitur eſcam prędicationis eſurientibus dominus impertit, quæ cũ in cibum fuerit aſſumpta, uincula diaboli reſoluuntur. Ligauit enim ſecundum euangelia decem & octo annis Abrahæ filiam. Compedes quoq; auariciæ, libidinis, ebrietatis cibus talis abſoluit, & abſolutis compedibus cæcis ſapientiã præſtat. Si de corporalibus donis propheta loqueretur, cõmemoraſſet potius cæcis lumen indultum. Sed quia per cibum uerbi eſuritione depulſa, ſoluebantur cõpedes ſeculi, enã cæcitas ſeculi ſapientiæ impertione depellitur. Alimur enim poſt ingentẽ famem diuinæ cognitionis ſpiritualibus cibis, & compedibus quibus currere ad æterna nõ ſinimur abſolutis, diſcuſſa per indultam ſapientiam cæcitate creatorem noſtrum oculis intelligentię contuemur. Deſinit ergo fames longa, compedes graues, cæcitas ſtulta, & id quod ſequitur ſuccedit: Alliſi eriguntur, iuſti diliguntur, aduenæ ſiue proſelyti cuſtodiuntur, pupillus & uidua ſuſcipitur, & uia peccatorũ diſperditur. Quiſquis ille eſt qui modo dei eſt, & ſi non uniforme tamen proprium habet munus, ut alliſus licet ſit, nunc eſuriat, ſi nunc compeditus & ſtultus ſit, tamen erigi poſſit ne iaceat in æternum, ut iuſtus ob iuſticiam diligatur, ut aduena & ſi non tanquàm iuſtus diligitur, tamẽ uel ob hoc, quia aduenerit reſeruetur. Vt pupillus, quia patrem ſibi diabolum adiurauerat, exemplo Apoſtolorum nõ orphanus relinquatur, ut uidua ſuſcipiatur in ſponſam poſtea quàm ſibi in Chriſto confixus hic mundus eſt. Omnem enim credentiũ fidem cui per adimpletionẽ temporũ lex tanq̃ uir primus emortuus ſit, uiduã Apoſtolus nuncupauit. Sed nõ ſolum uidua ſuſcipitur, ſed etiam uia peccatorũ exterminaẽ. Quibus in interitũ demerſis Hieruſalẽ ſancti illius regis ciuitas incoleẽ. Non iſta utiq;, quę deſolata & ſubuerſa prophani parricidij luit pœnas. Cõcluſit eñ ita: Regnabit dominus in æternũ, deus tuus Siõ in generatione & generationẽ.) Vbi illa Sion eſt in qua regnaturus eſt dominus, niſi fortè in ea quæ, pphetas occidit & lapidat eos qui ad ſe miſſi ſunt? Hæc utiq; hodie iam nõ eſt. Et quomodo dominus in æternum regnabit regni fuiſede ſubuerſa? Sed regnabit in ea quæ mater cœleſtis eſt, quæ uiuis ex lapidibus extructa & ſanctis ciuibus plena, per generationem legis & generationem fidei frequentabiẽ, à domeſticis dei & domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorũ. Amen.

Psalmus CXLVI. Alleluia Aggæi & Zachariæ.

Audate dominum quoniã bonus est psalmus, deo nostro iocunda sit laudatio. Et reliqua.) Post primam Hierusalem subuersionẽ traductoq; in Babyloniam populo captiuo, ædificatã rursum eandem ciuitatem fuisse & historia regnorũ & libri Esdræ loquuntur. Sed hodie eandem nullam esse, rerũ fides edocet. hoc idcirco prædiximus, ne quia translatoribus uisum est huic & anteriori psalmo in Aggęum & Zachariam titulum præscribere, existimemus in illius temporis homines prophetiæ huius præscientiã cõuenire. Propheta enim nõ ignarus mysterij cœlestis, cum in ædificatione dei ciuitatis humanã ędificationẽ inanẽ esse dixisset, cum deo ciuitas nisi per ipsum ædificara æterna esse nõ posset, nõ nos nũc ad gratulationẽ ædificatę à deo rursum Hierusalem adhortaretur, quã uane ab hominibus ædificari ante prædixerat. Quod si quis forte putabit id quod in alio psalmo ita dictum est: Nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborant qui ædificant eam, Nisi custodierit ciuitatem, in uanum uigilabit qui custodiet eam: idcirco dictum fuisse, quia euersionem eius urbis in qua templum ædificandũ esset propheta prænosceret: meminisse hæc debet ita intelligens eundem hunc prophetã ædificationẽ eam quæ à Zorobabel secundo innouara est inanẽ & caducam futurã fuisse nõ ignorare potuisse: neq; illam quæ à Salomone coepta est non, à deo institutã idcirco dixisse, quia per regem Babyloniæ esset destruenda, cũ post septuaginta deinde annos rursum eadem sit reformata. Hanc uero quæ à Zorobabel gesta est esse ædificationẽ dei prædicatã, cum exinde diruta & sine aliqua instauratione sit dissoluta. Et eam quam dirutam licet reuocatio iam sit consecuta, inanem atq; humanã prædicasse. hanc uero quæ sine spe reformationis ceciderit, diuini operis perpetuitate renouari, hęc omnia intelligentiæ genera, stulta atq; ridicula sunt. Laudat autẽ propheta dominum ædificantẽ Hierusalem illam quæ secundũ euangelia sancti regis est ciuitas, in qua per dominum resurgentes sancti demorantur, quæ inuectũ pullo asinæ dominũ & spe sanctorũ laeta suscepit. Corporaliter tum quidẽ tali uectione illam quæ occidit prophetas & lapidat Apostolos dominus ingressus est. Sed alterius ciuitatis erit illa lęticia. Ob illius ergo ædificationẽ prophera nos aduocat dicens. Laudate dominum quoniã bonus est psalmus, domino nostro iucunda sit laudatio.) Non leuis gratulationis laus est cuius psalmus bonus est. Et psalmus nõ tam uocẽ ut frequenter diximus, quàm corporeæ operationis officiũ significare solet. Deum enim non tam sermone q̃ re & gestis obedientię laudamus, ut mare & terra & cœlum deum non tam uoce quàm officiorũ suorũ uicissitudine atq; obseruatione laudant. Aduocat igitur nos propheta ad dei laudem, quia bonus psalmus est, & optat ut huius boni psalmi deo nostro fiat iocunda laudatio. Scilicet ut placẽtia deo opera nostra sint, per quæ à nobis gestorum nostrorũ laudatur obsequio. Aedificans Hierusalem dominus, & dispersiones Israël cõgregans. Qui sanat cõtritos corde & alligat contritiones eorum. Numerans multitudinẽ stellarum & omnibus his nomina uocans.) Reuersuris de Babylonia in Hierusalem Iudæis sub Dario rege, edicto potestas data est reuertendi. Neq; alibi tum quàm in regni Babyloniæ finibus detinebantur. Ex qua ergo dispersione Israël congregatur: Nempe de ea de qua ait dominus: Emittet angelos suos cum tuba & uoce magna, & congregabit electos à quatuor angulis uentorũ. Quorum congregatio cœtum sanctæ ciuitatis efficiet, quæ hodie per spei & fidei opus ædificatur in nobis. Et idcirco anterior ædificatio congregatio non est, quia nos ad futuræ ciuitatis congregationẽ dei misericordia per gratiam iustificationis ædificet. Cæterũ si de terrena ædificatione loqueretur prior fuerat

or fuerat cōgregatio prædicanda, quia non nisi cōgregatus Israël Hierusalem ædificare posset euersam. Tenet deinde ordinē cōpetenter, dicens: Qui sanat contritos corde & alligat cōtritiones eorū.) Cōgregato enim Israel & in unam quæ ædificatur ciuitatē collecto, omnes humanæ infirmitates & labes corporeæ auferentur. absorpta enim corruptione & omnibus humanę naturæ uicijs deuorans, incorruptio æterna & in nullis anxietatū motibus cōterenda succedet. Venit enim dominus secundū euangelia sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem & cæcis uisum, dimittere cōfractos in requiē, prædicare annum domini acceptum & diem retributionis. Et hæc quidē pro parte iam cœpta sunt, quia per speculum & in ænigmate & in imagine futurorū secundum Apostolum demoramur. Sed tamen nondum nobis eius tēporis fructus est quo secundum prophetā dicere adepta spei cōsummatione possimus: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit mihi. Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu: Placebo domino in regione uiuorum. Sanata enim cum omnimodis contritione, & ne perpetuo rursum subeat alligata, his omnibus humanatū passionū infirmitatibus liberati, placebimus deo in regione uiuorum, anima nostra in requiem suam, ex qua per transgressionē primi parentis sui Adæ eiecta est, reuertente. Sed post prædicationē sancti cordis etiam id ad præconium diuinæ bonitatis adiectum est: Numerans multitudinem stellarum, & omnibus his nomina uocans.) Si laus deo ob ædificatam corporaliter Hierusalem esset, quid hic numerus stellarum & omnibus his nomina tanquam ad præcipuā diuini operis laudationem proferuntur? Aut nunquid laudabilius deo est numerasse & nuncupasse stellas quàm creasse, cum creatio & numerū fecerit, & nomina imposuerit, & uocabulis nomina numerūq; discreuerit? Sed numerātur hic stellæ quas Abraham cōtuitus in cœlo est, quas Isaac accepit in semine, quas Paulus discreuit in gloria. Quod autē nominibus suis uocentur audiamus eum qui uocaturus est, dicit enim in euangelijs: Nolite mirari ista, quoniam uenit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient uocem eius & procedent. Vocantur ergo & prodient. Adeo autē enumerantur per deum, ut capilli quoq; qui in singulis nobis innumerabiles esse existimantur, in numero sint eodem domino dicente: Nonne & capilli capitis uestri numerati sunt? Hoc deo potius dignum, hoc in misericordia eius præferendum, ut eos quos cōtritos corde sanauerit, quorū alligauerit contritiones, nominibus uocet, proprietate numeret, cœlesti luce clarificet. Ob quæ mirabilia eius atq; præclara ait: Magnus dominus noster & magna uirtus eius, & sapientiæ eius nō est numerus. Suscipiens mā suetos dominus, humilians aūt peccatores usq; ad terram.) Hoc enim mansuetorū proprium est, quia secundum euangelia mansueti possidebunt terrā, ut digni apud deum sint nuncupatione, numero, claritate. Magnus est dominus, cū dispersiones cōgregat. Magna uirtus eius, cum contrita clarificat. Innumerabilis sapientia eius est, cum uniuersa & nominibus discernit & numero. Sed qui suscipit mansuetos, humiliat quoq; peccatores usq; ad terram: post meritū sanctitatis impietatis pœna subiecta est, cum susceptis mansuetis in claritate stellarum, peccatores usq; ad terram humiliati internæ legis iudicio destinantur. Ob quæ nos tanquam cunctantes & hæsitantes propheta cohortatur ad laudem, dicens: Inchoate domino in confessione, psallite deo nostro in cithara. Qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiam: Qui producit in montibus fœnum: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.) Frequēter admonet propheticus sermo, ut eum uniuersitatis huius esse dominum credamus, quem omnis lex deum locuta est, qui se nuncupari deum Israël uoluerit, ut nunc in eodem hoc psalmo cum dixisset: ædificans Hierusalem & con

gregans dispersos Israël, ad laudem eius cohortans adiecit: Qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiam: ut nõ alius atq; alius legis latæ & creationis istius deus posset intelligi. Ita autem temperata doctrinæ istius ratio est, ut ea creationis enumeratæ & nomina commemorarentur & genera, quæ cum creatorem deum esse latæ legis ostenderent, significationem tamen in se institutionis typicæ & propheticæ continerent. Vt nunc cõfiteri deum ob id admonemur, quia operit cœlum nubibus, quia parat terræ pluuiam, quia producit in montibus fœnum, quia dat iumentis escam ipsorum, & herbam seruituti hominum, & pullis coruorũ inuocantibus eum. In his enim omnibus dei & prouidentia significatur & bonitas, ut subtecto nubibus cœlo, terris pluuias infundat, ut uertices colliũ fœno uestiat, ut iumentis pabulum præbeat, & auibus cibos præstet, quia ab eo alimoniam uniuersa quæ creauit expectent. Sed hæc omnia diligentius introspecta significationis alterius uirtutem in se habent. Scimus enim esse nubes quibus deus ne super uineam pluant mandat, sicut per Esaiam dictum est: Et nubibus mandabo, ne pluant super eam pluuiam. Vinea enim domini sabaoth domus Israël est. Nouimus nubes quæ præ fulgore eius in conspectu domini transeunt: præ fulgore, inquit, eius in conspectu eius nubes transierunt. Nouimus nubes quas deus in ascensum suum posuit. Et posuit nubem ascensum suũ. Nouimus nubes ad quas usq; dei ueritas est, Et usq; ad nubes ueritas tua. Et has nubes aliquot locis sanctorũ doctrinam significare ratio absoluta est, quæ uetitæ infidelibus pluere, eloquio arida impiorum corda non rigant. Quæ cum dominus adsit esse cessabunt, ut orto sole stellarum lumen hebetatur, ita & doctrinę nubiũ domino ipso iam per se fulgente prætereunt. Per quas etiam ad dominum conscenditur, dum diuina prædicatio iter nobis regni cœlestis ostendit. Et ideo hæ nubes nobis positæ sunt in ascensum, ueritas quoq; dei usq; ad nubes easdem est, quia in se ueram dei cognitionem hæc doctrina prophetica continet. Hæc ergo ad commemorationem dei laudum creaturarum genera electa sunt, quæ cum præconium in se creatoris ostenderent, parabolicam tamen, siue ut Apostolus ait, allegoricam nobis doctrinam ita cõmemorata præberent. Cœlum ergo nubibus subtegitur, id est, prophetica doctrina rebus est subiecta diuinis. Pluuia terris infunditur, eloquia scilicet harum subtectarum nubium profunduntur, per quæ infructuosi ipsi atq; aridi ad eliciendos ex nobis fructus dono diuini imbris excitamur. Et hæc eloquia diuina tanquam imbrem intelligenda esse, Moses testatus est, dicens: Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros uerba mea, ut pluuia super gramẽ. Hæc ergo terræ pluuia præparatur, per quam fœnum in montibus producitur, & iumentis in escam propriam præbetur. Opinor fœcundiores esse montibus ualles, quæ circumiectorum collium concauo decliui in se humore pinguescant. Et quid rationis est, ut ad escam iumentorum produci fœna laudentur in montibus? Et quanquam plures montes fœcundis uerticibus atq; herbidis sunt, tamen rerum corporalium nominibus spiritualis doctrina conferta est. Producunt ergo montes iumentis in escam suam fœnum, sed montes qui exultauerunt sicut arietes, in quos frequenter propheta oculos erexit, dicens: Leuaui oculos meos in montes. Hi ergo montes, patriarcharum, prophetarum, Apostolorum, martyrũ altitudines fœnum pecoribus producunt. Et quibus tandẽ pecoribus? Esaiam audiamus: Agnouit, inquit, bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israel uero me non cognouit. Et quia per hebetis naturæ irreligiosam ignorationem pecora sunt dicta, cibus quoq; eorum significatur in fœno. Hoc ergo fœnum, his iumentis prębetur in montibus. In pluribus autem codicibus insertum hunc uersum deprehendimus, & herbam seruituti hominum, ut ea quæ superius dicta sunt, de homine dicta esse per nuncupa-

tionem

tionem ipsius hominis intelligerentur. Sed nos non egemus hoc sensu. Nam licet non impediat adiectus: nō tamen eum, tanquā non alijs ad huius intelligentię confirmationē uti possimus, amplectimur. Hic enim ordo dictorum est: qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiā, & reliqua. Si ergo per nubiū pluuiā productū iumentis in montibus fœno, ut allegorica doctrina posset intelligi, hæc herba seruituti hominū prębetur, qui pecudea ignoratione deposita, deum tandem rationabiliter cōpensassent: siue, quod absolutius intelligi potest, in herba fructus humanis cibis præstiti edocentur, quia omnes fructus per herbam confirmantur in messem: deo utrunq; laudi est, infirmitati eum nostræ uel corporales cibos, uel spiritalia in prophetis uitæ pabula præbuisse. Sed id quod sequitur quomodo intelligi oportebit? Et pullis coruorū inuocantibus eum.) Deum inuocare proprium hominis officiū est, qui solus ex uniuersis animantibus particeps rationis effectus est. Coruorum uero pulli deum quomodo uocant? Et cur pulli coruorū potiusquā corui, quorum natura hebes, improuida, nulla dei cognitione donata sit? Aut quæ esca præbetur? Nunquid ut fœnum iumentis, & ut herba hominibus, corruptorū cadauerum fœtidas sordes deus orantibus se coruorū pullis & pecudum mortes ad cibum uitæ præsentis impertiet? Hæc ita intelligere non dicam erroris, sed irreligiositatis extremæ est. Quid ergo intelligi oporteat, pro ut ipsi dono gratiæ cœlestis adepti sumus loquemur. Coruum in forma peccatoris constitutū esse tum cum ex arca emissus non redijt meminimus. Cum enim consistendi nusquā locus esset aquis in uniuersa diffusis, ipse columba postea nō reperta requie reueniente non redijt. Cum enim illic arca ecclesiæ formam habuerit, is qui ecclesiā cum nunq; alibi posset cōsistere dereliquit, peccatoris in eo exemplū est cōstitutū: qui cum nullam aliam præter quàm ecclesiæ requiē habeat in seculo, mauult tamen in inanibus seculi demorari. Hanc quoq; auem legimus in pastum Helię deputatā, cibos semper ei fuisse solitā inferre. Et hoc totū, cum impijssime omnis populus & irreligiosissime diuersaret. In famulatū ergo tanti prophetæ hęc auis, quæ in forma peccatoris erat cōstituta, delecta est. Cum enim anterior populus improbabilis repertus est, tum dei prædicatio qui cibus & esuritio est prophetarū, per eorum qui peccatores erant officia expletur. Nos enim uel cæteri ante nos ex impudentibus & procacibus, & immundis, & cruentis geniti atq; nati, tanquā pulli coruorū deum inuocamus, agnitione, cōfessione, famulatu, ut ex iumentis & pecoribus per agnitionem dei homines effecti, ratiōis scilicet participes, ex rationis ignaris, quibus quotidie à deo, producente in prophetis doctrinę prædicationē tanquā in montibus fœnum, cibi cœlestis præbetur alimonia. Vt autē omnia hæc quæ allegorice cōmemorata sunt in profectū humanæ salutis geri intelligerentur, psalmi cōclusione confirmat. Ita enim ait: Non in uiribus equi uoluntatē habet, nec in tabernaculis uiri beneplacitum est ei. Beneplacitū est domino super timentes eum, & omnes qui sperant super misericordia eius.) Contraria ista sibi sunt, si corporaliter intelligātur. Quomodo enim deus iumentis fœnum producit in montibus, cui nō est beneplacitum in equis? Necessitatis nanq; ministeriū nō prouidentiæ benignitas est, alimoniam prębere nō placitis. Sed quia omnis dei misericordia curam babet humanę salutis, allegorice superius dicta cōclusionis absolutione cōsummat. Non pecorū speciem atq; uirtutē, nec preciosarū domorū deo ornamenta placuisse, quæ maxima est humanę opinionis ambitio, habere nobiles equos, domos pulchras: sed placere tātum timentem, sperantē, & potestatē dei & misericordiam spe metuq; testantē. Misericors enim & potens est, qui dixit: Qui credit in me nō iudicabitur, sed transiet de morte in uitā: & potens mortē demutare uita, & misericors iudicij amouere terrorem, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorū. Amen.

Psalmus. CXLVII. Alleluia alleluia. Aggæi & Zachariæ.

AUda Hierusalem dominum, lauda deum tuum Sion.) Et reliqua. Et huic psalmo et ei qui ante superiorē fuit, Aggæi & Zachariæ cum in Hebraicis nō extet nomē, ascribitur, ut & per hunc & per eos, sicut superius ostendi, æternæ Hierusalē prophetia possit intelligi. Lauda Hierusalem dominum, lauda deum tuum Sion.) Non differt Hierusalem à Sion, nam secundum locorum nomina urbis ipsius locus idem est, sed nominum interpraetatio geminam hanc eiusdem urbis commemorationem necessario desyderabat. Hierusalem enim est ciuitas pacis. Et quia domini nostri regnum in pace & unanimitate sanctorū est: & factus est, inquit, in pace locus eius: conuentus ille beatorum qui dei regnum est, Hierusalem tanquam ciuitas pacis est dictus. Ciuitatem uero hanc uiuis, ut ait Apostolus, lapidibus extructā sanctorum coetus conformis gloriæ dei ex resurrectione consummat. Qui se qualis futurus esset per fidem in corpore domini ante speculatus est, & idcirco etiam Sion nuncupatur. Corpus quidem domini secundum interpretationis uirtutem, quia in eo spem nostram fide contemplamur in omnibus scripturis Sion nuncupari existimatur, quia Sion speculatio est. sed & ciuitas illa quæ Hierusalem est, quæ propter unanimitatem ciuitas pacis est, etiam propter conformationem in se corporis dei, in quo se ante speculata est, Sion nuncupatur. Et cuius gloriam adepta est, accepit quoq; eius & nomen. Ergo & conuentus ille pacificus, & gloria illa corporum demutatorum in Hierusalem, & Sion nomine quod utrunq; unum est, non saxa inanima, neq; ædificationem hebetem, sed rationale animal fundamentorum uiuarumq; lapides gemmarum & ciues sanctitatis & dei in domesticos suos deputatis hæc ciuitas est, quæ ex sensu beatitudinis suæ, & confessione præconij aduocatur ad laudem. Et propheta causam laudationis adiecit: Quoniam confortauit seras portarum tuarum benedixit filijs tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti faciat te.) Hæc est illa beatæ terræ hæreditas, quam dominus in euangelio mansuetis spopondit, dicens: Beati mansueti, quoniam ipsi hæreditabunt terram. Plurimis in locis prophetæ beatitudinis huius tempus prædicauerunt, & firmitatem ciuitatis huius æternæ, cuius ita portæ & seræ confirmatæ sunt, ut aduersarijs nobis inimicisq; uirtutibus impenetrabilis, inuia, indissolubilisq; perseueret, nullis egens ad corporis animæq; substantiam æternitate, firma, benedicta in incolis est, uoluntate pacifica, uitæ substantia copiosa. Sed ad hanc dei prædicationem etiam illud adiungitur: Qui emittit eloquium suum terræ uelociter currit sermo eius.) Prædicationis regni dei non fuit lenta præparatio, sed in omnem terram indefessa mobilitate & celeri transcurrit. Vbi enim non statim cum dominus gloriam in corpore natus ostendit, apostolicæ & propheticæ doctrinæ cursus egressus est? Per hanc nanque uelocem transcursionem ædificatio beatæ huius ciuitatis est cœpta, quæ auditis opulentiæ suæ copijs ubiq; uiuis fidelium lapidibus structa usq; ad incolatus sui plenitudinem comparatur, cuius in congregandis omnibus ex quatuor partibus mundi uelox sermo percurreret, rursum ad confrequentandam hanc beati regni ciuitatem coetu consummatæ plenitudinis congregandis. Sed & prædicatio alia connectitur: Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit.) Vitæ uia, sicut dominus in euangelijs ait, angusta & tribulata est, neq; nisi per maximas difficultates & molestias hac ad cœlorum regnum uia pergitur. Quod quidem de molestijs huius seculi dictum fuisse intelligi oportet. Per præsentes enim uexationes in requiem

æternam aditur. Et quamuis rerum præsentium laboribus quasi quadam uiolentia asperrimæ hyemis uramur, tamen post harum præsentium acerbitatum rigores, deo eos resoluente, in placidis, & tranquillis, & serenis quiescimus. secundum enim dictum propheticum & allegoricam consuetudinem nunc in niue, & nebula, & crystallo, quæ omnia per naturam suam urunt atque mortificant, secularium in nos molestiarum & calamitatum dolorem, & nocturnos ignorantiæ rigores significari credendũ est. Scit hic idem propheta beatæ huius ciuitatis participem nequaquam iam frigore isto iniuriæ secularis urendum, dicens: Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Hæc enim omnia quibus per præsentes calamitates adurimur, rursum dei bonitate resoluti liquimur. Nix namque lanæ mollitudine defluens, tegens omnia intra se detinet, pruina quoque nebulæ descẽdentis cineris modo sparsa constringit, crystallum etiam ultra consuetudinẽ grandinis duratũ, & in frusta solidatum habet in se & impetũ, & rigorem. Et si hæc perpetuo permanerent, nunquid nõ uniuersa horum frigore perusta semper arerent? Quis enim ferre æternas corporis calamitates indeficientesque posset, si series mali nostri sempiterna traheretur? Sed dissolutis infirmitatibus corporis regni beati huius tempus æternum est, ubi nõ flendum, non dolendũ, non corporeæ cupiditatis demutatione labendum est, sed in his uiuendum, quæ inquit oculus non uidit, & auris nõ audiuit, & in cor hominis nõ ascendit. Cessat in bonis futuris intelligentiæ auditus & aspectus, nec cõspectui subijcitur, nec auditu capitur, nec mente percipitur, quicquid illud beatis æternis, beatum æternumque promittitur. Soluuntur igitur hęc omnia niuis pruinæ crystalli frigora tanquam flatu repenti, tum cum post hos secularis noctis rigores tempora illa regni æterni in unam atque indemutabilem tranquillitatem dei spiritus temperabit. Atque ut sub niuis & nebulæ & crystalli frigore intolerabili si maneret, dei tamen spiritu in deliquium soluendo, significasse illam æterni regni æterno populo beatam temperiẽ nosceremus, Psalmum propheta tali confessione conclusit: Ante faciẽ frigoris eius quis sustinebit? Emittet uerbũ suũ, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Qui anounciat uerbũ suum Iacob, iusticias & iudicia sua Israel.) Peculiaris hæc in Iacob & Israël dei uoluntas est, nõ in eum Israël, neque in eum Iacob, qui hoc corporis nomen ad solatiũ ueluti generosæ in se stirpis amplectitur, sed eum Iacob qui supplantauit priorem, qui primogenita spe æternitatis emit, cui Israël de deo uidendo cognomen est, qui ipse Hierusalem & pacis est ciuitas, quia ædificatus supra petram fidei, cõfirmatis portarũ seris fortiores portarũ portas inferi obtinebit. Qui in uerbo cõgregatur, qui nõ inopia eget, non secularis rigoris frigore aduretur, sed liquefactis omnibus, & dei spiritu absolutis, tẽperie æternæ serenitatis utetur, huic pronunciatur hoc uerbũ, hic per spiritualem intelligentiã has dei iusticias & iudicia expectat, consors boni huius nulla gẽs alia est, neque hanc iudicij gloriã infidelitas irreligiosa cognoscit. In sua enim uenit & sui eum non receperũt. Quotquot receperunt, dedit his potestatẽ filios dei fieri, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorũ. Amen.

Psalmus CXLVIII. Alleluia.

Audate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis &c.) Superiores tres psalmi, quibus prophetia nos ad laudẽ domini aduocat, beatæ illius spei nostræ distributionem ipso collocationum suarum ordine sunt sequuti. Primus enim eorum ob spem æternitatis, & cœlestis regni expectationem cantatus est. Secundus ob ædificationem sanctæ ciuitatis, & congregationem sanctorum qui ad plenitudinem sanctæ huius ciuitatis conueniant, subsequutus est. Tertius ille iam ob gratulationem

exædificatæ ciuitatis, & æterna pace fundatæ, & post seculi urens arensq; frigus cœlesti spiritu temperatæ, in hunc hymnum est comparatus. Doctrinæ ergo idem est ordo qui rerum. Nam secundum propheticam & apostolicam prædicationem, beati istius regni & ciuitatis æternæ in his ordo dispositus est, in resurrectionis demutatione, in congregatione sanctorum, in dominicorum ciuium cum frequentatione incolatu. Post quæ iam in æterna beatitudine omnibus constitutis ad canendas dei laudes hoc consequenti psalmo chorus cœlestium uirtutum potestatumq; contrahitur, ut ob depulsam seculi uanitatem creatura omnis ex magnis officiorum suorum laboribus absoluta, & in beato regno æternitatis aliquando respirans, deum suum & læta prædicet & quieta, & ipsa secundum Apostolum in gloriam beatæ æternitatis assumpta, cum ait: Etenim expectatio ipsius creaturæ reuelationem filiorum dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est, non sponte, sed propter eum qui subiecit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem claritatis filiorum dei. Hinc ergo hymnus est libertatis indultæ, quod officiorũ necessitate absoluta, & antea in usus humani subiecta seruitij, iam conformata tandem filiorum dei gloria in æternã beatitudinem creationum elementa requiescunt. Cuius beatitudinis longo iam diu secundum apostolum Petrum desiderio detinebantur, cum ait: Hæc quæ modo uobis nunciata sunt per eos qui uobis spiritu sancto euangelizauerũt quæ missa sunt è cœlo, in qua re concupiscunt angeli prospicere. Expectatio itaq; cœlestium est beatitudo terrena, & corruptionis nostrę demutatio diuinarum creationũ demoratur elementa, prospicere hanc euangelicę prædicationis spem concupiscentia, gloriã suam ex gloriæ nostræ conformatione susceptura: qua iam secundum prophetiam psalmi adepta, in consonam laudem præceptę beatitudinis aduocantur: Laudate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis.) & reliqua. Absoluto quidẽ ad intelligentiam sermone, propheta omnes cœlestes uirtutes adhortatur ad laudem non sine perfecta ratione doctrinæ. Primũ enim errorem hunc humanæ ignorationis auertit, quo fortuitis concursibus hunc mundi habitum in se coisse, atq; ita ex inordinatione in ordinem constitisse, quidam ausi sunt opinari. Tum quod alij hunc ipsum mundum deum esse qui se agitet ac moueat, & inanimã temperiem cursu dimensæ rationis moderetur, existiment. Postremo quod quædã sibi ex his ipsis unusquisq; legit elementis, aut cœlum, aut solem, aquam, aut aëra, quibus dei honorem inani atq; impia religione deferret. Omnem igitur errorẽ ignorationis exclusit, dicens: Quoniã ipse dixit & facta sunt, ipse præcepit & creata sunt. Nullus igitur hic fortuitorũ cõcursus, nulla naturæ propriæ uirtus, nulla æternitatis ex semet substantia in his quæ creata docentur, admittitur. In quo dicto etiam id docetur, quod & Genesis distinxit, & euangelia testata sunt, & Apostolus prædicauit, dei iussu facta esse omnia, non per se extitisse, tanquam ipsa illa materia obedientiæ uitalis existeret, cum esse ac subsistere iubetur: sed omnia ex mandato creata esse, & dictum fuisse ab eo qui dicebat ut fieret. Ita enim Genesis est loquuta: Et dixit deus, & fecit deus. Et nunc propheta ait: Dixit & facta sunt. Non enim sibi præcepit ut fierent, sed sunt facta cum dixit: facta autẽ sunt per eum, de quo euangelista testatus est: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Et Apostolus ait: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso condita sunt. Et sapientia de se ita loquuta est: Ego eram apud illum componens, mihi aggaudebat cum lętaretur orbe perfecto. Cessat ambiguitas intelligentiæ, & nunc ueteris testamenti autoritate coniuncta, patri filium ante secula manentem in creandi mundi

exordio adstitisse. Causam etiam propheta aliam laudis adiecit: Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit eum in seculum seculi.) Manent enim ex nihilo substituta, & gratiã ex eo quod sunt, creatori suo debent, cum sensum uitæ suæ bonitate eius, & uirtutem, & scientiã, per quem minere seu sentire cœperũt. Viuunt autem adeo, ut et in seculum seculi maneãt, & secundum Apostolum, reuelationem filiorum dei expectent, à corruptionis seruitio in consortem eorum gloriam liberanda. Contuendum autem est, in his creaturis quæ in seculum seculi sunt statutæ, neq; cœlum hoc quod firmamentum nuncupatur, neq; terram, quæ arida dicta est, cõmemoratam fuisse cum à propheta dictum sit: Ecce ego facio cœlum nouũ, & terram nouam. Et dominus in euangelio dixit: Cœlum & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt, de quibus nõ huius loci sermo est. Tantum illud ad admonitionẽ cõmemorandum à nobis fuit, non dissolubiles creationes nunc ad laudem dei fuisse numeratas, sed eas quæ in æternitatis sunt substantia constitutæ. Ac ne fortè quod in æternũ manerent, naturale illis esse ex substantiæ suæ beatitudine crederetur, subiecit: Præceptũ posuit, & non præteribit.) Vt hoc quod sunt, id est, ut maneant in æternum, non naturę suæ esse intelligant, sed præcepti eius sit, qui potens sit rebus ex nihilo substitutis naturã æternitatis afferre. Non enim, inquit, præteribit præceptũ, id est, mandati eius non est finis: quia in æternum manent, quibus æternitatem uirtus æternitatis indulsit. Post quæ rursum terrena cætera aduocantur ad laudem, quæ & si non omnia sunt honorum cœlestiũ & beatorum bonorum consortia, partim per irrationabilem sensum, partim per inanimalem naturã, partim per impietatis offensam, tamen deum per id quod talia sunt instituta, ipsa institutionis in se habitę prouidentia prædicãt. Ait enim ita: Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi, & reliqua. Omnia laudem dei concinunt, licet quædam sensu laudis carentia sint, sed per institutionis ordinem qualitatemq; gignendi præconium creatoris ostendunt. Detenti in terra dracones, eorumq; plures in abyssis demersi, ut nos intra metũ & religionẽ, dum ipsi intra abyssum terramq; religati impietatis nostræ pœnis præparantur, coercerent. Natura ignis, niuis candor, crystalli glacies, procellæ spiritus, montiũ celsitas, distinctio collium, arborum fructus, bestiarum uarietas, pecorum utilitas, serpentum nisus, uolucrum uolatus, regum potestas, populorũ famulatus, principum dignitas, iudicum æquitas, ætatum omnium & sexuum mores, studia, uirtutes. Hæc itaq; omnia in diuersos ineffabilesq; usus formata, distincta, animata, perfecta, creatoris prouidentiã laudant. Et eorũ quæ aut inanimalia, aut irrationabilia sunt qualis laudatio esset ostendit, dicens: Quæ faciunt uerbum eius, ut ex eo quod in hunc officiorũ suorum sint ordinem constituta, præconium eius à quo ita sint instituta testentur. Regibus uero & cæteris talibus tanquã rationis cõsortibus, hæc laudandi causa proposita est: Quia exaltatum est nomen eius solius, confessio eius super cœlum & terram.) Et hic quidem deus regum, & populorũ, & principum, & iudicum ætatum omnium constitutione laudabilis est, qui humanæ uitæ cursum tali diuersorũ officiorũ temperatione contineat. Tamen quia omnis superior laudatio beati illius regni tẽpus ostendit, hanc causam adiecit, quia exaltatum est nomen eius solius. Tum enim deus unus etiam ab inuitis, & intelligetur, & uidebitur, religato diabolo, & angelis eius pœnæ cum eo æterni ignis addictis, & omni spiritualium nequitiarũ potestate sublata, cum iam non peccatum, non mors, non terrenus hic mundus sit. Ait enim: Confessio eius super cœlum & terrã, & exaltauit cornu populi sui.) Id est, in illo beatæ ciuitatis illius seculo, ubi cornu populi sui dominus exaltabit, & incorruptionem quæ significatur in cornu per honorem immortalitatis impertiet. Tum enim cœlum nouum & terra noua erit, cum his præsenti-

præsentibus dissolutis, noua illa & æterna succedente, deo confessio eius super cœlum & terram reddetur: quia non in hoc seculo, neq; in hoc aëre, sed in superioribus locis sedes beati illius regni est constituta. Et quia illud sanctorum est regnum per quod regnante domino ad beatū regnum dei patris ascendent, psalmū ita propheta cōclusit. Hymnus omnibus sanctis eius, filijs Israël populo appropinquanti sibi.) Sanctorum omnis hic hymnus est, qui deum non ut cæteri reges, aut principes, aut iudices pro uirtutis & confessionis admiratione laudent, sed pro gaudio consummatæ in se beatudinis & gratulatione cantantiū. Sancti scilicet, qui Israël filij sunt deo propinquantes, non illi utiq; de quibus dictum est: Plebs hæc labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me, sed hi qui mete bunt audire, Propè est dominus omnibus inuocantibus eum. Illis ergo proprius hic hymnus est, qui deo propinquabunt, qui per hoc sanctæ Hierusalem regnum beatum æterno regno proximum, post regnum domini nostri Iesu Christi in regnum dei patris domino cōgregante transibunt, apostolo dicente: Cum tradet regnum deo patri, cum euacuauerit omnem principatum & omnem potestatem & uirtutem. Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Omnes enim subijciet sub pedibus eius. Nouissima enim euacuabitur mors. Cum dixerit: omnia sunt subiecta præter illum qui ei subiecit omnia, tunc ipse subiectus erit illi qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus, hic ergo populus est propinquans regno dei patris per regnum filij dei proximus. Regnat itaq; dominus traditurus deo patri regnum, non regni potestate cariturus, sed nos qui regnum eius sumus, deo patri tradituris in regnū. Regni traditio nostra prouectio est, ut qui in regno filij erimus, in regno quoq; simus & patris, digni per id regno patris, quia digni regno erimus & filij, proximi tum patris regno cum filij erimus regnum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus. CXLVII. Alleluia.

Cantate domino canticum nouum, laus eius in ecclesia sanctorum. Et reliqua. Superior psalmus omnem creationum diuersitatem ad laudem dei creatoris est adhortatus, & ordo à cœlestibus cœptus cuncta terræ ac maris, & aëris animantia percurrit, uniuerso quoq; genere ætatum, sexuum, potestatū ad honorem debitæ confessionis admonito, ut gloriam eius, qui se ad uitam animasset, firmasset, ornasset pius gratiarum sermo celebraret. Postquam (ut dignum fuit) propheta psalmi huius fine proprium officij sui munus expleuerat, omnibus quidem ad laudem diuinam adhortatis, hymnum tantum esse sanctorum eius ostendit. Filijs scilicet Israël populo qui fieret deo proximus, cum uniuersitas omnis deum ex uitæ suæ sensu, & gratulatione laudasset, Israël tamen eius solus appropians hymnū de cognitionis ac dignationis diuinæ familiaritate cantaret. Post quæ nunc ad cantandū deo nouum canticum.

Aberat finis huius operis, quod extremæ paginæ ferè soleant, uel elabi, uel exscindi.

Diui Hila

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE PATRIS ET FILII VNItate, & aliquot locorum sacræ scripturæ interpretatio.

EVS qui ubiq; est, & ubiq; totus est, ita regionem intelligentiæ excedit, extra quem nihil est, cui semper est ut semper sit, ut hoc modo se uelit in ueritate sacramenti intelligi. Hoc imperspicabilis naturæ est nomen in patre, quod deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus: ad quem & eloquendum sermo sileat, & inuestigandum sensus hebetetur, & complectendum intelligentia coartetur. Deficit ergo in nuncupatione confessio, & quicquid illi sermonum aptabitur, deum ut est, quantusq; est, non loquetur. Perfecta scientia est, sic deum scire, †ut licet ignorabilem, nō tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus, adorandus est, & ijs officijs eloquendus. Est autem filius progenies ingeniti, unus ex uno, uerus à uero, uiuus à uiuo, perfectus à perfecto, uirtutis uirtus, sapientię sapientia, gloria gloriæ, imago inuisibilis dei, forma patris ingeniti. Habet igitur natiuitatis huius uterq; secretum, & si quis forte intelligentiæ suæ imputauerit generationis huius sacramentum non posse consequi, cum tamen & pater sit absolute intellectus, & filius nec maior eo, nec minor, sine dolore à me audiet, ignoro, ego nescio, non requiro. Consolabor me tamen: Archangeli nesciunt, Angeli non audierunt, Propheta non sensit, Apostolus interrogauit, filius ipse non addidit. Cessat dolor querelarum. Non te quisquis es qui hæc quæris, reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum. Hæc de natura diuinitatis attigimus, non summam intelligentiæ comprehendentes, sed intelligentes incōprehensibilia esse quæ loquimur. Nullum ergo, dicis, officium fidei est, si nil poterit cōprehendi. Imò hoc officium fides profiteatur. Deinde quæritur incomprehensibile sibi esse se scire. Superest de inenarrabili generatione filij adhuc aliquid, imò aliquid illud adhuc totū est. Aestuo, differor, hebesco, & unde incipiam nescio: Nescio enim quando natus sit filius, & nefas mihi est scire quando natus sit filius. Quem imprecer? quem implorem? ex quibus libris ad tantarum difficultatum narrationem uerba præsumam? Euoluam Græciæ scholam? Sed legi: Vbi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor seculi? In hoc ergo mundo Sophistæ multi & sapientes sunt, sapientiam autem dei reprobauerunt. Scribam legis consulam? Sed ignorat, & crux Christi scandalum est. Hortabor forte uos conniuere, & tacere: Quia ad generationem eius satis sit, quod in Euangelijs prædicatur tanta inter homines fecisse stupenda prodigia. Constat enim mecum in patrocinium meditatarum difficultatum piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, ueste humida, pedibus lino oblitus totus è naui. Quærite & inuenite, utrum mirabilius fuerit, mortuos suscitasse, an imperito scientiam istius doctrinæ intimasse. Ait enim: In principio erat uerbum. Transeunt tempora, transmittuntur secula, tolluntur ætates, piscator meus illiteratus liber à tempore est, uicit omne principium. Tractantes ante paucos dies de indifferenti natura dei patris, & dei filij, & quod dictum est: ego & pater unum sumus, demonstrauimus filium non ad solitarium deum proficere, sed ad unitatem indiscretæ secundum generationem diuinitatis: dum neq; aliunde, quàm ex deo natus est, & ex deo deus non potest non id esse, quod deus est. Percursisq;, etsi non omnibus, tamen ad intelligentiam sufficientibus, dictorum diuinorum atque Apostolicorum testimonijs, quibus inseparabilis natura ac potestas patris & filij docebatur, usq;

Deus quomodo uelit intelligi

†Forte sic legendum est: ut licet inenarrabilem, non tamen ignorabilem

Recte quedā ignoramus circa diuinitatem

Fidei officium

Sophi circa res diuinas hallucinantur

Coloss. 2.

tur, usque ad hunc apostolicæ fidei locum uenimus quo ait: Videte ne quis uos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum: quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. In quo per inhabitantem in eo corporalem diuinitatis plenitudinē, uerum & perfectum, & paternæ naturæ deum demonstrari docuimus. Ita & inhabitans plenitudo nec diuersum intelligeretur, nec unicum, cum & corporalis habitatio proprietatem naturalis unitatis in deo, qui ex deo substitisset, doceret: & habitans in Christo deus, subsistentis Christi natiuitatem, dum eius est & habitator, ostenderet. Per quod impietati eorum satis superque arbitror fuisse responsum, qui id quod à domino dictum est: Qui me uidet, uidet & patrem, Et: Pater in me, & ego in patre, Et: Ego & pater unum sumus, Et: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, ad unitatem & concordiam uoluntatis tantum referrent; ut quia dicti fides maneret, tamen dicti intelligentiam fallacis doctrinæ religio ementita corrumperet, & cum negari non posset in ijs uoluntatis assensus, in quibus naturæ unitas prædicatur, ad abolendam tamen eam, quæ secundum natiuitatem est unitatem, societas tantum concordiæ crederetur. Sed beato Apostolo post multa naturalis ueritatis non ambigua præconia, corporaliter habitantis diuinitatis plenitudinem in Christo docente, abscissa est omnis impietas falsæ assertionis: cum naturalem unitatem incorporalis diuinitatis habitatio corporaliter efficeret, ut id quod non solus est filius, sed quod in eo manet pater: neque solum manet, sed & operatur & loquitur, neque solum operatur & loquitur, sed & uidetur, ne sint nuncupatiua, sed uera: dum habet in se per sacramentum natiuitatis & uirtus uirtutem, & potestas potestatem, & natura naturam tenens per natiuitatem ipsa. Quod cum est, & ex se per imaginem referens quod in se est, dum & imago est autoris, & ueritas: Quia perfecta natiuitas perfectam imaginem præstat, & plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitans, naturalem obtinet ueritatem. Et hæc quidem quamuis ita se, ut sunt, habeant: quia naturalis ex deo deus non potest nisi in ea natiuitatis suæ natura esse, qua deus est, & uiuentis naturæ indifferens unitas inseparabilis à se est sub uiuentis natiuitate naturæ, tamen per fidei euangelicę salutarem confessionē subrepunt Hæretici ad ueritatis excidiū, ut naturalem filio detrahant unitatem, dum aliter atque ad aliud dicta, aliter atque in aliud intelligenda componunt. Negantes itaque dei filium, utuntur ea autoritate qua dixerat: Quid me dicis bonum? nemo est bonus, nisi unus deus. Vt quia unum deum professio eius locuta sit, quicquid illud exinde in dei nomine erit, iam non in natura dei maneat, quia deus unus est. Atque ut id quod ipse, quod deus dicitur, nuncupatione potius, quàm ueritate sit, hinc confirmare nituntur, quia dixerit: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et ut extra proprietatem ueri dei sit, id adijciunt: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quid quod & illud? Quia uado ad patrem, quoniam pater maior me est. Postremo iam quasi indissolubili abnegatæ diuinitatis professione subuertisse se fidem ecclesiæ gloriantur, cum relegunt: De die autem illa, & hora, nemo scit, neque Angeli in cœlis nec filius, nisi pater solus. Non enim uidetur exæquabilis per natiuitatem esse natura, quæ ignorationis sit necessitate diuersa: Et pater sciendo, & filius nesciendo manifestent dissimilitudinē diuinitatis: quia & ignorare deus nihil debeat, & ignorans non comparandus sit scienti. Sed hęc omnia nec ratione intelligentes nec temporibus discernentes, nec sacramentis euangelicis apprehendentes, nec dictorum uirtutibus sentientes, stulto atque imperito furore aduersus diuinitatis naturam loquuntur, ad implendas aures ignorantium sola hæc & nuda memorantes, aut

Vnitatem quidam putauerunt tantummodo esse uoluntatem

Negantes filium quibus nitantur argumentis

Intelligentiæ diuinæ scripturæ amusses quædam

absolutio-

absolutionibus eorum tacitis, aut causis cum dictorũ intelligentia, aut ex propositis, aut ex consequentibus expetatur. Quorum quidem superius memoratorum rationem ex ipsis uel Euangelicis uel apostolicis professionibus præstituri, admonendos esse omnes cõmunis fidei existimamus, ut in qua cõfessione æternitas uitæ est, in eadem sit intelligentia æternitatis. Nescit planè uitam suam, nescit, qui Christũ Iesum ut uerũ deum, ita & uerum hominem ignorat. Et eiusdem periculi reatus est, Christum Iesum, uel spiritum deum, uel carnem nostri corporis denegare. Omnis ergo, inquit, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cœlis: Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis est. Hæc uerbũ caro factũ loquebatur, & homo Christus Iesus dominus maiestatis docebat, mediator ipse in se ad salutem ecclesiæ constitutus, & ipso illo inter deum & homines mediatoris sacramento utrunq; unum existens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis naturæ utriusq; res eadem est. Ita tamen, ut neutro careret in utroq;, ne forte deus homo nascendo esse deus desineret: & homo deus rursum manendo homo nõ esset. Hęc itaq; humanæ beatitudinis fides uera est, deũ & hominem prædicare, uerbum & carnem confiteri, neq; deum nescire quod homo sit, neque carnem ignorare quod uerbum sit. Quum autem contra naturam sensus nostri deus manens homo nascitur, iam non est contra naturam spei nostræ, ut natus homo deus maneat, cum potior natura in inferiorem nata fidem pręster, inferiorem in naturam nasci posse potiorem. Et quidem secundũ legem & consuetudinẽ mundi, promptius magis spei nostræ, ut natus homo deus maneat, quàm diuini sacramenti effectus est. Namq; mundus in ijs quæ nascuntur, habet incrementi uirtutem, nõ habet diminutionis potestatem. Cerne arbores, sata, pecudes, ipsum quoq; participem rationis hominem contuere, semper proficit augmento, nunq; uero diminutione contrahitur, nec sese caret quod excreuit ex sese. Nam tametsi & ætate marcescat, aut morte perimatur, habet quidem aut diminutionem in tempore, aut finem in constitutione uiuendi. Cæterum hoc quod sit non habet in uirtute non esse, ut nouum se per diminutionẽ condat ex eodem, id est, ut ex sene decedat in paruulũ. Naturæ ergo nostræ necessitas in augmentum semper mundi lege profecta, non impudentem profectum naturæ potioris expectat, cui & incrementum secundum naturam est; & diminutio contra naturam est. Deo itaq; proprium fuit, esse aliud quàm manebat, nec tamen nõ esse quod manserat: nasci in hominem deum, nec tamen deum esse desinere, contrahere se usq; ad cõceptum & cunas, & infantiam, nec tamẽ dei potestate decedere. Hoc non sibi, sed nobis est sacramentũ: neq; assumptio nostra deo profectus est, sed cõtumeliæ suæ uoluntas nostra profectio est; dum nec amittit ille quod deus est, & homini acquirit ut deus sit. Natus igitur uoigenitus deus ex uirgine homo, & secundum plenitudinem temporũ in semetipso perfecturus in deum hominem, hunc per omnia Euangelici sermonis modũ tenuit, ut se dei filium credi doceret, & hominis filium prædicari admoneret: loquutus & currens homo, uniuersa quæ dei sunt loquens, deinde & gerens deus uniuersa quæ hominis sunt: ita tamẽ, ut ipso illo utriusq; generis sermone nunquam sine significatione & hominis loquutus, & dei sit. Vno tamen deo patre semper ostenso, & in natura unius dei per natiuitatis ueritatem professo: nec tamen se deo patri non & filij honore, & hominis conditione subdente, cum & natiuitas omnis se referat ad autorem, & caro se uniuersa secundũ deum profiteatur infirmam. Hinc itaq; fallendi simplices atq; ignorantes Hęreticis occasio est, ut quæ ab eo secundũ hominem dicta sunt, dicta esse secundũ naturæ diuinæ infirmitatẽ mentiantur. Et quia unus atq; idem est loquens omnia quæ loquitur, de seipso omnia cum locutũ esse

Matth.10

Superior natura in inferiorem potest descendere

Incrementum secundum naturam est

Hæreses circa diuinitatẽ unde ortæ sint

contendant. Nec sanè negamus, totum illius uiri qui eius naturæ est, fuisse sermonem. Sed si Iesus Christus & homo & deus, & neq; cũ homo sit, tum primũ deus, neq; tum cum homo, tum nõ etiam & deus: neq; post hominem in deo non totus homo, totus deus, unum atq; idem necesse est dictorũ eius sacramentũ esse quod generis. Et cum in eo secundũ tempus discernis hominem à deo, dei tum atq; hominis discerne sermonẽ. Et cũ deũ atq; hominem in tempore cõfiteberis, dei atq; hominis in tempore dicta diiudica. Cum autẽ ex homine & deo rursus totius hominis, totius etiam dei tempus intelligis, si quid illud ad demonstrationẽ eius temporis dictum est, tempori coaptato quæ dicta sunt: ut cũ aliud sit ante hominem deus, aliud sit deus & homo, aliud sit post hominem & deum totus homo, totus deus, nõ confundas temporibus in generibus dispensationis sacramentum: cum pro qualitate generum ac naturarum, alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse nõ nato, alium adhuc morituro, alium iam æterno. Nostri igitur causa hæc omnia Christus Iesus manẽs quod erat, & corporis nostri homo natus secundum consuetudinem naturæ nostræ locutus est, non tamen omittens nõ naturæ suæ nõ esse quod deus est. Nam tametsi in partu, & passione, & morte naturæ nostræ res peregerit, res ipsas omnes tamen uirtute naturæ suæ gessit, dum sibi ipse origo nascendi est, dum pati uult, quod eum pati nõ licet, dum moritur qui uiuit. Et tamen cum hæc deus per hominem agit, per se natus, per se passus, & ex se mortuus, nõ & hominem se nõ egit, dum & natus & passus, & mortuus est. Hæc autẽ ante conditionem mundi sacramenta sunt cœlestiũ mysteriorũ constituta, ut unigenitus deus homo nasci uellet, mansuro in ęternũ in deo homine; ut deus pati uellet, ne passionibus humanæ infirmitatis diabolus desæuiens, legem in nobis peccati deo infirmitatẽ nostram assumente redimeret: ut deus mori uellet, ne qua insolens potestas aduersus deũ esset, neq; creatæ in se uirtutis posset usurpare naturam, cum se immortalis deus intra legem mortis habuisset. Nascitur itaq; deus assumptioni nostræ, patitur uero innocentiæ, postremo moritur ultioni, dum & homo noster in deo permanet, & infirmitatũ nostrarum passiones deo sociæ sint, & spiritalis nequitiæ ac malitiæ potestates triumpho carnis deo per carnem moriente subduntur. Huius ergo sacramenti Apostolus conscius, & per dominum ipsum fidei scientiam adeptus, cum nõ ignoraret incapacem esse mundũ & homines eius philosophiæ ait: Videte, ne quis uos seducat per philosophiam, & inanẽ deceptionem secundum traditionem hominum, secundũ elementa mundi, & nõ secundum Christum: quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti qui est caput omnis principatus & potestatis. Exposita itaq; habitantis corporaliter in eo diuinitatis plenitudine, sacramentũ assumptionis nostræ cõtinuo subiecit, dicens: Et estis in illo repleti. Vt enim in eo diuinitatis est plenitudo, ita nos in eo repleti sumus. Neq; sanè ait estis repleti, sed in illo estis repleti: quia per fidei spem in uitam æternã regenerati, ac regenerandi omnes nũc in Christi corpore manent, replendis postea ipsis non iam in eo, sed in ipsis secundum tempus illud de quo Apostolus ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori claritatis suæ. Nunc igitur in eo repleti sumus, id est, per assumptionem carnis eius, in qua diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat, & huius spei nostræ non exigua in eo potestas est. Nam quod repleti in illo sumus, hoc est caput & principium omnis potestatis, secundum illud: ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Confessio enim hæc erit, quia Iesus in gloria est dei patris, & natũ in homine, iam nõ in infirmitate nostri corporis manere, sed in dei gloria. Et hoc lingua omnis confitebitur. Et cũ cœlestia & terrestria genua flectent, hoc caput omnis principatus & potestatis est, ut & om-

Alius atque alius est sermo filij

Christus naturæ nostræ se attemperauit

Repletos nos esse in Christo quid sit in Paulo

& omnia genua flectendo subiecta sint, in quo sumus subiecti, & cui sumus subiecti, & quia per habitantē in se corporaliter diuinitatis plenitudinē in dei patris sit gloria cōfitendus. Demonstrato autē & naturæ suæ & assumptionis nostrę sacramento, cum in eo plenitudine diuinitatis manente, nos in eo per id quod homo natus est repleamur, reliquam dispensationem salutis humanæ exequitur dicens: In quo & circuncisi estis, circuncisione nō manu facta, in expoliationē corporis carnis, sed in circuncisionem Christi, consepulti ei in baptismate, in quo & conresurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit eum à mortuis. Circuncidimur itaqꝫ nō circuncisione carnali, sed circuncisione Christi, id est, in nouū hominē renati. Cū enim consepelimur baptismate, ei mori necesse est, & ueteri homini, quia regeneratio baptismi resurrectionis est uirtus. Et hæc resurrectio Christi est, nō expoliari carne præputij, sed totos cōmori ei, & per id postea totos uiuere: In eo enī resurgemus, per eius fidem qui eū suscitauit à mortuis.

Commori Christo est uere uiuere

Credendus ergo deus est, cuius operatione Christus excitatur à mortuis, quia fides ista conresurgit in Christo, consummaturqꝫ deinde omne adsumpti hominis sacramentū. Et uos mortui, inquit, cū essetis in delictis, & præputio carnis uestræ, uiuificauit cum illo donatis nobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum in sententijs, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, exutus carne, & potestates ostentui esse fecit, triumphatis eis in semetipso. Apostolicam fidem seculi homo nō capit, & sensus sui dicta alius præterqꝫ ipsius sermo nō explicat. Deus Christum à mortuis excitat, Christū, in quo corporaliter diuinitatis plenitudo inhabitat, sed conuiuificauit nos in illo, donans nobis peccata, & delens chirographum legis peccati, quod per sententias anteriores cōtrarium nobis erat. Hoc tollens de medio, & cruci affigens, mortis lege carne se spolians, potestates ostentui reddens, triumphatis ijs in semetipso.

Paulus optimus est sui interpres

At de triumphatis potestatibus in seipso, atqꝫ ostentui redditis, deletoqꝫ chirographo, uiuificatis nobis, iam superius tractauimus. Hoc uero sacramentū quis uel apprehendet, uel loquetur? Suscitat operatio dei Christū à mortuis, & hæc eadē operatio donat peccata, delet chirographū, affigit cruci, carne se exuit, potestates ostentui reddit, & de ijs in semetipso triumphat. Habes & Christū hæc ipsa in se, quæ deus operatꝫ, operantē. Christus enim mortuus est, carne se expolians. Tene ergo Christū hominem à deo excitatum, tene deum Christū salutis nostræ operationes cū esset moriturus operantem, ut cū hæc deus operatur in Christo, operans licet deus, spolians se tamē Christus carne moriturus sit. Et cum mortuus sit Christus, operās ante mortem deus, mortuum tamen Christū operatio dei excitet, cū ipse sit Christum à mortuis excitans, qui est ante mortē Christi operatus, & idem sit spolians se carne moriturus.

Christum à mortuis suscitatum quomodo intelligatur

Iam ne Apostolicæ fidei sacramentū intelligis? iam ne Christū cognitum habes? Quæro enim à te, qui sit carne expoliatus? & quæ sit caro illa spoliata? Duplicis enim ab Apostolo teneo intelligentiæ significationem, spoliatæ carnis, seqꝫ carne spoliantis. Et inter hæc Christū audio per operationem dei à mortuis excitatū. Et cum sit Christū à mortuis excitans deus, sitqꝫ & Christus excitatus à mortuis, interrogo, quis est carne se spolians? & quis est Christū à mortuis excitans, nosqꝫ uiuificans cum Christo? Si enim nō idem est Christus mortuus, qui est caro spoliata, carnis spoliatæ nomen ostende: & rursum naturam eius qui se carne spoliauit expone. Eundem enim esse inuenio deum Christū à mortuis excitatum qui se carne spoliauit: & rursum spoliatam carnem Christū à mortuis excitatū: deinde principatus & potestates ostentui reddentem, & triumphantem repetio in semetipso. Sentis ne quod à se differat caro spoliata, & carne se spolians? In semetipso enim triumphat, id est, in ea qua se carne spoliauit. Vides ne ita deū & hominem prędi-

Alia à Christo diuinitati accommodantur, alia humanitati

cari, ut mors homini, deo uero carnis excitatio deputetur? Non tamen ut alius sit per quem mortuus resurgat: Spoliata enim caro Christus est mortuus, & rursum Christum à mortuis excitans idem Christus est carne se expolians. Naturam dei in uirtute resurrectionis intellige, dispensationem hominis in morte cognosce. Et cũ sint utraq; suis gesta naturis, unum tamẽ Christũ Iesum eũ esse memento, qui utrunq; est. Quanq; enim meminerim frequenter ad deũ patrem per Apostolum referri Christum à mortuis excitatum, sed nõ est Apostolus extra Euangelicam fidem dictis suis ipse cõtrarius, maxime domino dicente: Propter hoc diligit me pater, quod ego pono animam meam, ut iterum sumam eam: nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me: potestatem habeo ponendi eam, & iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre. Vel cum postulatũ ab eo esset, ut signũ ad fidem de se ostenderet, ait de templo corporis sui: Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud.

Ioan. 2

Cum enim & per accipiendæ animæ potestatem, & per suscitandi templi uirtutem unum sibi resurrectionis suę deum doceat, totũ hoc tamen ad mandati paterni referens autoritatem, nõ contrarie intelligitur Apostolus, Christum dei uirtutem, & dei sapientiam prædicans, omnẽ operis sui magnificentiam per id ad gloriam patris retulisse: quia quicquid gerit Christus, uirtus dei & sapientia gerit, deus sine dubio gerit, cuius & sapientia & uirtus est Christus.

Christus sapientia est patris

Denique nunc per operationem dei excitatus Christus à mortuis est: quia opera dei patris ipse natura a deo nõ differente operatus est, & in eo deo fides est resurrectionis, qui Christum suscitauit à mortuis. Hanc ergo Apostolus geminæ in Christo significationis tenuit prædicationẽ, ut & infirmitatẽ in eo hominis, & uirtutẽ dei ac naturam doceret, secundũ illud Corinthijs dictum: Nam & si crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei.

2. Cor. 13

Rom. 6

Mortem infirmitatem ostendens. Et illud ad Romanos: Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit deo: Sed & uos deputate uosmetipsos mortuos quidẽ esse peccato, uiuere autẽ deo in Christo.

Mors peccato, id est, corpori adscribenda

Mortẽ peccato, id est, corpori nostro ascribentes, uitam aũt deo, cui est naturale quod uiuit, & per id corpori nostro mori oportere, ut deo uiuamus in Christo Iesu, qui peccati nostri corpus assumens, totus iam deo uiuit, naturæ nostræ societate in cõmunione diuinæ immortalitatis unita. Hæc igitur demonstranda à me paucis fuerunt, ut utriusq; naturæ personam tractari in domino Iesu Christo meminissemus, quia qui in forma dei manebat, formam serui accepit, per quã obediens usq; ad mortem fuit. Obedientia enim mortis nõ est in dei forma, sicuti nec dei forma inest in forma serui. Per sacramentũ autẽ Euangelicæ dispensationis nõ alius est in forma serui, quàm qui in forma dei, quanq; tamẽ formam serui accipere, & in forma dei manere nõ idem sit. Cumq; accipere formam serui non nisi per euacuationem suam nõ sit impotens, qui manebat in dei forma, nõ conueniunt sibi formæ utriusq; concursu, sed non alius est atq; diuersus, & qui se exinaniuit, & qui formam serui accepit. Accepisse enim nõ potest eius esse qui nõ sit, quia eius sit qui subsistat accipere. Ergo euacuatio formæ nõ est abolitio naturę: quia qui se euacuauit, nõ caret sese: & qui accepit manet: & cũ ipse sit euacuans, & accipiẽs, habet quidem in eo sacramentũ quod ipse euacuet & accipiat, nõ tamẽ habet interitum, ne nõ extet euacuans, & ne non sit accipiens. Itaq; euacuatio eò proficit, ut proficiat forma serui, nõ ut Christus, qui in forma dei erat, Christus esse nõ maneat, cum formam serui non nisi Christus acceperit. Qui cum se euacuauerit, ut manens esset in spiritu, idem Christus homo est factus in corpore: demutatio habitus, & assumptio naturæ naturam manentis diuinitatis non perimit: quia unus atque idem Christus sit & demutans habitum, & assumens. Ostensa itaque sacramentorum dispensatione, per quam Hæretici ignorantes quosque fallerent,

ut ea

ut ea quæ pro assumpti hominis natura dicta gestaq; sunt, omnia infirmitati diuinitatis ascriberent, & formæ dei deputarent quicquid formæ serui aptatũ proprie est. Nunc ipsis propositionibus eorum respondendum est. Tutò enim iam dictorum singulorum genera dijudicabuntur, cum uerbũ & carnem, id est, deum & hominem Iesum Christum sola fide sit confiteri. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christum ex eo negandum per naturam Hæretici existimant, quia dixerit: Quid me dicis bonum? nemo est bonus, nisi solus deus. Omnis responsionum ratio necesse est ut ex interrogationum causis proficiscatur: ad id enim respondebitur, unde quæritur. Et primum requiro à dicti huius calumniatore, utrum ne id arguere dominũ existimet, cur bonus dictus sit, quum maluerit malus dici? Id enim significare uidetur hoc dicto, quid me dicis bonũ? Non opinor quisquam tam uecors erit, ut malitiæ professionem ei uelit ascribere, qui dixerit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam: discite à me quia mitis sum & humilis corde. Mitem se profitetur atq; humilem, & irasci creditur cur bonus dictus sit. Professionum hæc diuersitas dissidet, ut bonitatis suæ testis nomen in se bonitatis accuset. Non ergo irasci intelligitur se bonũ dici. Et quærendũ est, quam aliam de se professionem arguat, qui non credendus est nomen in se bonitatis arguere. Videamus itaq;, quid nisi bonum interrogans dixerit. Ait enim, magister bone, quid boni faciam? Duas igitur res cõnuncupauit, & bonum, & magistrum. Et quoniam non arguit se bonum dici, hoc necesse est arguat, quod magister bonus dictus sit: Ita autem arguit se magistrũ bonum dici, ut fidem interrogantis potius, quàm magistri in se uel boni nomen argueret. Iuuenis enim insolens, per obseruantiam legis, & finem legis, qui Christus est, insciens, & iustificatum se in operibus bonis existimans, & intelligens uenisse eum ad oues perditas domus Israel, & impossibile esse legi per fidem iustificationis saluare credentes, tanquam commnium præceptorum, & in lege scriptorum, magistrum interrogat, dominum legis & unigenitum deum detestatus. Itaq; dominus ad hanc de se irreligiosæ fidei professionem, quod tanqoam magister legis interrogaretur, respondit: Quid me dicis bonum? Atq; ut significaret, quatenus deus intelligendus & profitendus esset, subiecit: Nemo bonus, nisi solus deus. Nõ respuens bonitatis nomẽ, si sibi hoc tanquam deo deputaretur. Deniq; ostendẽs se magistri in se boni, per fidem eius, qui tanquam hominem interrogabat, nomen arguere, post iactantiam iuuenis, & gloriam legis impletę ita respondit: Vnum tibi deest, uade, quodcunq; habes uende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni, sequere. Non refugit de se bonitatis nomen, qui cœlestem thesaurum pollicetur: nec magistrum se non uult uideri, qui ducem se huius perfectæ beatitudinis præstat: terrenę autem de se opinionis fidem arguit, bonitatem in solo deo docens esse: & ut se & deum, & bonum significaret, & bonitatis est usus officijs, cœlestes thesauros pandẽs, & se ad eos præuium tribuens. Ita & quæ sibi tanquam homini tantum deferebantur, detestatur, neq; se ab ijs quæ deo deputabat, professus est alienũ esse: cum unum bonum deum confitens, ea ipse loqueretur atq; ageret, quę unius dei uirtutis, bonitatis atq; naturæ sunt. Quàm igitur bonitatis nomen non refugerit, sed neq; magistri honorem recusauerit, sed fidem eius, qui in se nihil nisi corporeum & carnale sapuisset, arguerit, hinc intelligitur, quod aliter ad Apostolos magistrum se confitentes locutus est, dicens: Vos uocatis me magistrum & domiuũ, & bene dicitis, sum etenim. Et cũ alibi dixisset: nec uocemini magistri, quia magister uester unus est Christus. Vbi cum fide magister est, ibi adeo laudat, ut & profiteatur hoc nomen: hic uero boni magistri nomen non recognoscit, ubi nec dominus intellectus est esse, nec Christus, solum unum deũ bonum prædicans: nõ se utiq; à deo discer-

Calumniæ Hæreticorũ

Matth. 11

Bonum se dici Christus non arguit

Magister legis non uoluit Christus dici

Matth. 23

nens, qui & dominum se professus est & Christũ, ducem thesauri cœlestis ostendens. Tenuit autem huius semper dominus modum in docendo nominis, ut patrem deum unum prædicans, à sacramento dei non se separet unius, dum per naturam natiuitatis neque alium deum se profitetur esse, neque ipsum: quia cum nec diuersi generis deum esse natura in eo unius dei patitur, neque natiuitas admittit non perfectum ei esse, quod filius est: per quod ita omnem sermonis sui significationem temperarat, ut quicquid deo patri honoris protestaretur, modestissima confessione etiam sibi proprium esse monstraret. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite: quæro in quo natura se discreuerit, qui non discreuit in honore? Dicens enim, & in me credite, cum dixisset, in deum credite, an ne per se quod ait, in me, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam plane separa, si fidem separas. Si credidisse sine Christo in deum uita est, Christũ à dei & nomine & proprietate auelle. Quod si ad uitam proficit credere in Christo eos qui in deum credunt, uerbi uirtutem diligens lector expendat: Credite in deum, & in me credite. Cum enim ait, credite in deum, & in me credite, uiuens se fidei dei & naturæ eius uerbum, cum memorato deo, & in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum, deum se per id docens, cum credendum in eo sit ab ijs qui in deũ credant. Occasionẽ tamen irreligioso unionis exclusit: quia cum, & in deũ & in se credendum professus sit, fidem de se solitario nõ reliquit. Quanquam igitur in plurimis ac penè omnibus dictis sacramenti huius præstiterit absolutionẽ: ne quando confessus deum patrem, ab eius unitate discederet, neque se in unitate ipsius collocans, eundem tamen unum & solitarium profiteretur: tamen etiam ex hoc uel maxime intelligitur sacramentũ & unitatis & natiuitatis doceri, cum ait:

Ioan. 5 Ego autem habeo testimonium maius Ioanne, opera quæ dedit mihi pater ut perficiam ea: ipsa opera quæ facio testimonium perhibent de me, quia pater me misit, & qui me misit pater, ipse testificatus est de me, neque uocem eius unquam audistis, neque figuram eius uidistis, & uerbũ eius non habetis in uobis manens, dum quem misit ille, huic uos non creditis.

Patrem de filio testari Patrem testatum esse de filio quomodo uero intelligitur, cum nec ipse uisus sit, nec uox eius audita sit? Memini quidem de cœlis auditam uocem fuisse, dicentem: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Et quomodo uox eius audita non est, cũ paternę uocis significationem in se audita contineant? Sed forte in Hierosolymis manentes non audierunt, quia in desertis locis Ioannes solus audierit. Quærendum ergo in Hierosolymis quomodo testatus est pater: non enim iam testimonio utitur Ioannis, uocem è cœlo audientis, sed habet testimonium maius Ioanne. Et quod hoc esset, continuo subiecit: Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa testimonium perhibent de me, quia pater me misit. Agnosco testimonij autoritatẽ: neque enim quisquam nisi filius à patre missus hæc ageret: opus ergo suum testimonium est. Sed quid tandem sequitur? Et qui me misit pater, ipse testificatus est de me, neque uocem eius unquam audistis, neque figuram eius uidistis, & uerbum eius nõ habetis in uobis manens. Extra crimen ergo sint ignorantes testimonium patris? qui in ijs unquam auditus, uel uisus sit, ut in ijs non maneat uerbum eius? Sed non sunt subuenti incognita sibi excusatione testimonij: quia testimonium

Filij de patre testimonium quale de se patris operum suorum testimonium esse profitetur: Opera ergo de eo testantur, quod à patre sit missus, sed hoc operum testimonium patris est. Et cum operatio filij testimonium patris sit, eam necesse est operari in Christo naturam intelligendum esse, per quam testis & pater est: atque ita simul Christus operans, in eius opere pater testans, ostendunt se inseparabilis secundum natiuitatem esse naturæ, cum dei de Christo testimonium ea ipsa Christi esse significetur operatio.

Non

Non sunt itaq; extra reatū non cogniti sibi testimonij, cum opus Christi testimonium dei patris sit: neq; in eo quod testantis uocem nō audierint, & figuram non uiderint, & uerbum eius manens non habuerint, idcirco sine testimonij sunt conscientia, ad id quod dictum est: neq; uocem eius audistis, neq; figuram uidistis, & uerbum eius nō habetis in uobis manens: ut cum testatus de eo pater fuisset, caussa tamen neq; uocis auditæ, neq; uisæ figuræ, aut uerbi in his non manentis posset intelligi. continuo subiecit: Quoniam quem misit ille, huic uos non creditis, Se credito, & uocem dei audiendam, & figuram uidendam, & uerbū eius in his qui credunt esse demonstrans, cum per naturæ unitatem in se pater & loqueretur & haberetur. Nunquid non & patrem significat, cum missus ab eo sit? Nunquid se per aliquam naturæ differentiam à patre discernit? cum hinc pater testans de eo, neq; auditus, neq; uisus sit, nec intellectus sit: quia misso sibi à patre creditū non sit. Non se ergo unigenitus deus à deo separat, patrem deum confitens, sed per significationē patris deo patre demōstrato, se quoq; in dei honore cōstituit. Nanq; in hoc ipso eodem sermone, in quo operibus suis testari seipsum à patre esse missum docet, & patrem testantem, quod ab eo missus sit significat, cum dixisset: Et honorem eius qui est solus deus non quæritis: non tamen dictum hoc nudum, & non antea ad unitatis fidem præparatum reliquit. Superius enim ita ait: Non uultis uenire ad me, ut uitā habeatis. honorem ab hominibus non accipio, sed cognoui uos, quia dilectionem dei non habetis in uobis. Ego ueni in nomine patris mei, & non accepistis me; Si alius uenerit in nomine suo, illū accipietis. quomodo potestis uos credere, qui honorem ab inuicem accipitis, & honorem eius qui est solus deus non quæritis? Honorem improbat hominum, quia honor potius quęrendus à deo est, & infidelium est honorem ab alterutro accipere: quid enim homini honoris impertiet? Cognitum sibi ait dilectionem dei in his non esse, & non manentis in his dilectionis dei hanc docet causam, quia se uenientem in nomine patris non accipiunt. Quid ergo est eum in nomine patris uenire? nunquid aliud, q̄ in nomine dei? Aut nunquid non idcirco in his dilectio dei non est, quia non susceptus est in nomine domini ueniens? Aut nunquid in se non & naturam significauerat dicens: Non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis? Nam & in eodem ipso sermone iam dixerat: Amen amen dico uobis, quia uenit hora, & nunc est, in qua audient mortui uocem filij dei, & qui audierint uiuent.

Honorē apud hoīes uenantur Ethnici

In nomine patris uenisse Christum

Cum in nomine patris uenit, neq; ipse pater est, nec tamen non in ea est diuinitatis natura, qua pater est, quia & filio, & deo proprium est in nomine patris uenire. Deinde & alius accipiendus in nomine eodem ueniens, sed hic homo est, à quo sibi honorem homines sperabunt, & cui honorem reddent uicissim: cum tamen se idem in nomine patris uenisse fallet. Et hic quidem Antichristum significari non obscurum est, mendacio paterni nominis gloriantem: & cum hunc honorabūt, atq; ab eo honorabuntur, hunc enim spiritū erroris excipient, honorem eius qui est solus deus nō quærent. An'ne cum ob hoc dilectionem dei nō habeant, quia uenientem se in nomine patris non acceperint, & rursum uenientem alium in eodem nomine recipientes, & honorem ab alterutro acceipientes, honorem eius qui solus deus est, non requirant, separare se Christus ab honore unius dei poterit intelligi? cū idcirco non quæratur honor solius dei, quia Antichristum suscipiendo non sit ille susceptus. Nam cuius repudiatio honoris solius dei susceptio, ipsius nimirum solius dei prętermissio est, in huius honore necesse est solius dei esse honorem, in cuius si susceptione digne mansissent, honorem solius dei quęsissent. Et hic quidem ipse sermo testis est nobis, in cuius exordio cōtinetur, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem qui misit illum. Nunquā nisi naturalia exæquantur in honore,

Antichristus

neq; exæquatus honor separat honorãdos, cum sacramento tamen natiuitatis poscitur honoris æqualitas, cum filius ita honorãdus sit, ut pater. Et cum eius qui solus est deus honor quæritur, non est extra unius dei honorem, cuius honor idem atq; unus & dei est: quia ut honorificans filium, nõ honorificat patrem, ita & filius dei honorem nõ quærens, non quærit & Christi. Et q unus atq; idem utriusq;

Mors Lazari
Ioan. 11

etiam ex eo docet, cum ait, nunciata sibi Lazari infirmitate: Infirmitas ista nõ est ad mortem, sed pro gloria dei, ut honorificetur filius dei per eum. Lazarus mortuus est, ut filius dei glorificetur per Lazarum. Nũquid ambigitur in gloria filij dei esse gloriam dei: cum mors Lazari, quæ deo sit gloria, gloriam sit filij dei operatura? Atq; ita & naturalis per natiuitatem unitas dei patris in Christo docetur, cum infirmitas Lazari pro gloria dei est: & sacramentum fidei retinetur, cum per Lazarum glorificandus sit dei filius, deo per id in dei filio cõfitendo, cum glorificando per Lazarum deo, dei sit filius gloriosus. Inseparabilis sacramento diuinæ naturæ est uiuentis à uiuente natiuitas, nec demutationem generis accipit filius dei, ne non in eo paternæ naturæ ueritas maneat. Nam in his ipsis significationibus, quibus confesso uno tantum deo abnegasse in se naturam dei uidetur, sub solius demonstratione, in unitate se tamen naturæ paternæ unius dei fidem non cõuellens locauit. Interrogatus enim à scriba, quod in lege esset principale mandatũ, respondit: Audi Israel, dominus deus tuus deus unus est, & diliges dominum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus uiribus tuis, hoc est primũ mandatum. Secundũ autẽ simile est huic: Diliges proximũ tuum sicut teipsum: maius autem horum mandatum non est. Alienasse se à natura & religione unius

Matthei 22

dei existimatur, cum principalis mandati hæc sit professio: Audi Israel: Dominus deus tuus unus est deus? Deinde in cõsequenti se quidem mandati religione constituat, cum ad proximi nos dilectionẽ lex, sicut ad unius domini fidẽ uocaret. Et quidẽ responsio Scribæ nõ est negligenda, dicentis: Bene magister in ueritate dixisti, quod unus sit deus, nec est alius prę ter illũ ita diligendus ex toto corde, & ex totis uiribus, & ex totis uirtutibus, & ex tota anima, & diligere proximũ tanq; seipsum, hoc maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificijs. Respõsio Scribæ uidetur cum dictis dei cõuenire, unius dei charitatẽ intimã internamq; profitentis, & dilectionẽ proximi secundũ propriæ dilectionis ueritatẽ pollicentis, & super sacrificiorũ holocaustomata charitatẽ in deũ & hominẽ intelligẽtis. Sed quod sequitur uidendũ est: Videns aũt Iesus quòd sapiẽter respondisset, dixit illi: Non longe es à regno dei. Quid sibi uult ista moderatæ responsionis professio? cum hominem ad cœlorũ regnũ fides ista cõsummet, unũ deum credere, & eum tota anima, & totis uiribus, & toto corde diligere: proximũ quoq; ita ut seipsum amare, quòd Scriba hic nõ iam in regno dei sit, sed nõ longe à regno dei? Sed alia istud significatione nudũ uestientibus, & ægrotũ uisitantibus, & esurientẽ alentibus, ac sitientem potantibus, & clausum carcere frequentãtibus datur: Venite benedicti patris mei, possidete paratũ uobis regnũ à cõstitutione mũdi: uel illis quibus hæc pauperies spiritus merces est: Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorũ est regnũ cœlorum. Perfectus hic fructus est, & absoluta possessio, & præparati regni non incerta traditio. Aut nunquid adolescens minus aliquid horũ confitebatur? Nam exæquata ad amorẽ sui dilectione proximi, quid de boni operis consummatione nõ egerat? Interdũ enim indulgentẽ officiosumq; esse nõ perfectæ charitatis est:

Perfectæ charitatis officiũ

Perfecta aũt charitas omne cuiusq; modi indulgentiæ implebit officiũ, cum nõ requierit quod alteri debeat, qui tantũ alteri, quantum sibi reddat. Sed ignoratione cõsummati sacramenti detentũ Scribã, per professionẽ fidei dominus collaudãs, & non longe eum à dei regno esse respondens, non tamen eum in ipsa beatæ fidei

possessione

possessione constituit: Tendebat enim felici cursu,& si ignorantem,& prælatum
omnibus dilectione dei & proximi,suæ ipsum dilectioni exæquauit. Cum tamen
& ipsi proximi charitati amorẽ dei pretulisset,iam nõ holocaustomatũ & sacrifi/
ciorum præscriptis cõtinebatur,non erat longe iste ab euangelico sacramento. Et
cui nõ longe à regno dei sit,cum futurus magis in dei regno sit,ex ipsis domini di
ctis intelligendũ est. Sequitur enim: Et nemo tamen audebat interrogare eum. Et
respondens dixit in templo docens: Quomodo dicunt Scribæ Christũ filium esse
Dauid? Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede
à dextris meis,donec ponam inimicos tuos scabellũ pedum tuorũ. ipse Dauid di/
cit eum dominum, & unde filius eius est? Non longe ergo à dei regno est Scriba,
unũ deum cõfitens,qui ultra omnia esset diligendus. Sed admonet sua ipsius pro/
fessione,cur sacramentũ legis ignoraret,& Christũ deum filium dei nesciat per na
tiuitatis naturã in fide unius dei confitendũ. Et quia per unius domini secundũ le
gem professionem dei filio in unius domini sacramento manere nõ relinqui uide
batur, Scribã admonet,quomodo Christũ Dauid filium diceret, cum Dauid eum
dominũ suum esset professus: nec natura sineret, ut qui tanti Patriarchæ esset fili/
us,esset & dominus. Hoc ideo, ut Scriba secundũ carnem , & beatæ uirginis par/
tum, quæ ex Dauid esset , solũ eum intelligens , dominũ potius secundũ spiritum
Dauid meminisset esse, quàm filium. Et quod dictũ est: Audi Israel,dominus deus tu/
us deus unus est , à domini unius sacramento Christũ non separaret : cum tantus
Patriarcha & Prophetes eum , qui ex utero domini ante luciferũ genitus fuisset,
dominũ sibi profiteretur ; nõ utique immemor legis, neque ignorans dominũ alium
non cõfitendum , sed eum qui naturali sacramento natiuitatis ex incorporalis dei
utero substitisset,absque uiolatæ legis fide deũ esse intelligendũ, cum unus ex uno,
per unius domini naturã habet in se naturale quod dñs est. Quis ergo nũc etiã re
lictus est ambigẽdi locus? Dñs ipse præcipuũ mandatũ legis in unius dñi cõfessio *Mãdatũ præ/*
ne ac dilectione docens esse , nõ suo ad Scribã, sed Prophetæ testimonio usus est, *cipuũ legis.*
esse se deũ, dñm se tamen per id quod dei filius est esse significans . Per id enim in
sacramento dei unius per natiuitatẽ manet , quia dei in se naturã diuinitas tenens
in deũ alterũ nõ excedit diuersitate naturæ,ne patri adimat,ne nõ dñs sit,nec filio
nõ uel acto perficiat,ne nõ sit & dominus . Atque ita neque autoritatẽ pater amittit,
nec naturã filius,& non ita nõ dominus,nõ unus non est , neque unigenitus domi/
nus separat ab uno, cũ ex uno domino unus ipse subsistat in dominũ : dominum
unũ ita ex lege docens,ut se quoque dominũ Propheta teste cõfirmet. Tendat per
cæteras impij furoris propositiones fidei Euãgelicæ responsio,& his ipsis,quibus
impugnat repugnet,& arma excidij cõuincens,unius spiritus dicta,unius quoque
fidei demõstret esse doctrinã. Neque enim alius Christus, quàm qui est prædicatus,de/
us scilicet uerus,et in dei unius ueri gloria manẽs. Et sicut se dñm ex lege,dum ne
gare uideretur est professus,ita & in Euãgelijs uerũ se dominũ , dum non cõfiteri
existimatur, ostẽdens. Hoc enim se dicto eius,ne eum uerũ deũ esse Hæretici con
fiteantur excusant: Hæc est aũt uita æterna, ut cognoscãt te solũ uerũ deũ,& quẽ
misisti Iesum Christũ. In eo nanque quod ait, te solũ uerũ deũ,separare se à ueritate
dei,per exceptionẽ solitarij existimat , cum solus uerus deus,nisi se tantũ solitariũ
deũ nõ patiatur intelligi. Et uere istud fides apostolica non patit , duos ueros deos
credi: quia naturæ unius dei nihil alienũ à natura eiusdẽ exæquandũ sit ueritatis.
Nõ erit enim in dei unius ueritate deus unus, si extra naturã unius dei ueri alterius
& generis,& non secundũ natiuitatẽ naturalis sibi deus uerus existat. Sed ut hoc
ipso eodẽ dicto uõ ambigue ipse se in unius dei ueri natura deũ uerũ ꝓfessus esse *Forte propo/*
intelligat , à superioribus huic tamen dicto cõtinuatis atque iũctis professionibus *sitionibus*

 responsionis

responsionis nostræ sermo descẽdat, ut per gradus demonstratæ fidei, iam in ipso apice ueri dei Christi libertas nostræ fiduciæ conquiescat. Post sacramentũ itaq; sermonis eius quod dixerat: Qui me uidet, uidet & patrem. Et: Non creditis, quia ego in patre, & pater in me est, uerba quæ ego loquor uobis, à me ipso nõ loquor, sed pater qui in me est, ipse facit opera: credite mihi, quia ego in patre, & pater in me est: sin autem, propter opera ipsa credite. Post multiplicem ergo hunc itigentium mysteriorum sermonem, sequitur respondentium discipulorum sermo iste: Nunc scimus, quia nosti omnia, & non habes necesse, ut aliquis te interroget: In hoc credimus, quia à deo existi. Virtutibus in eo dei agẽtibus, naturam quoq; dei intellexerunt. Neq; enim nosse omnia, & cordium cogitationes scire, missi à deo potius posset esse q̃ nati. In hoc ergo se credere profitentur quod à deo exierit, quia naturæ in eo dei esset potestas. Intelligẽtiam autem eorum collaudans dominus respondit, nõ utiq; quòd missus esset, quòd à deo exisset, sed profectum natiuitatis ex incorporali deo sub exitionis significatione testans: nam & ipse natiuitatem suam sub exitionis demõstratione fuerat elocutus dicens: Vos me amastis & credidistis, quia à deo exiui, & à patre in hunc mundum ueni. A deo patre in hunc mundum uenerat, quia à deo exierat. Nam ut natiuitatem suã in exitione significasse intelligeretur, subiecit se à patre uenisse. Et cũ per id à patre uenerit, quod à deo exierit, exitio eius à deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est cõfessio prosequuta. Intelligentibus itaq; Apostolis hoc exitionis sacramentum, hoc locutus: Modo creditis: Ecce ueniet hora, & uenit, ut dispergatur unusquisq; in sua, & me solum relinquatis: sed non solus sum, quoniam pater mecum est: ut exitionem illam non alienationem à deo patre doceret esse, sed natiuitatem naturam in se dei patris nascendo retinentem, subiecit non se solum esse, sed patrem secum esse, uirtute utiq; atq; natiuitate naturæ: cum secum pater retineretur manens, essetq; in loquente se atq; operante & operans & loquens. deinde ut causam totius huius sermonis ostẽderet, adiecit: Hæc locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in hoc uero seculo pressuram habebitis, sed confidite, quia ego uici mundum. Locutus ergo ista est, ut pacifici in eo manerẽt, neq; dissensionum studio super fidei disputationibus dissiderẽt. Cumq; solus relinqueretur, nõ solus esset, ut qui à deo exisset, eum à quo exisset deum in se haberet: deinde in seculo uexati, patientes eius promissionum essent, qui mundum à deo exiens, deum secum habendo uicisset. Postremo totius mysterij fidem locuturus, eleuans in cœlum oculos ait: Pater uenit hora, honorifica filium tuum, ut filius tuus honorificet te, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi det eis uitam æternam. An ne tibi infirmus uidetur, cum honorari se rogat? Sit planè infirmus, nisi honorificari se idcirco postulet, ut ipse honorificet honorãtem. De honore accipiendo & reddendo iam dudum tractauimus, & eadem reuoluere admodum ociosum est. Certe non ambigitur gloriam idcirco posci, ut glorificetur impartiens. Sed fortè in eo imbecillus est, quod potestatem omnis carnis accepit. Sit quoque acceptio potestatis imbecilla, nisi potens sit illis quibus accepit uitæ tribuere æternitatẽ. Sed in eo ipso quoq; quod accepit naturæ aliqua infirmitas arguetur: Sit planè acceptio infirmitas, nisi Christus ex natiuitate potius q̃ ex innascibilitate deus uerus est. Quod si acceptio potestatis sola est significatio natiuitatis, in qua accepit id quod est, nõ est infirmitati datio deputanda, quæ totum hoc nascentem cõsummat esse quod deus est. cũ enim innascibilis deus ad perfectam diuinæ beatitudinis natiuitatem unigenito deo autor sit, autorem natiuitatis esse sacramentum paternum est. Cæterum nõ habet contumeliam, qui se autoris sui imagine gemina natiuitate cõsummat: dedisse enim potestatem omnis carnis, &

Pacẽ habere in mũdo, est superfedere disputationibus

Honorificari filiũ à patre

ad id

ad id dedisse, ut det ei uitam æternam, habet in danre quod pater est, in accipiente quod deus est: cum & in eo significetur parer esse quod dederit, in eo filius deus maneat, quod uitæ æternæ dandæ sumpserit potestatem. Naturalis igitur filio & congenita omnis potestas sit: quæ cum data sit, non alienat eum per id ab autore, quia data est, cum quod sit autoris, hoc datum sit, dare scilicet uitam æternam, & corruptionem in incorruptionẽ mutare. Dedit itaq; pater omnia, & accepit filius omnia, neq; ambiguum est, cum dixerit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et hic quidem non creationum species, neq; elementorum diuersas substitutiones præsens sermo significat, sed beatæ atq; absolutæ diuinitatis nobis gloriam pandens, deum in ijs ostendit intelligendum esse, quæ sua sunt in uirtute, in æternitate, in prouidentia, in potestate: non quod hæc deus ita habeat, tanquam aliud quid extra ista esse credendus sit, sed quod in ijs aliquantula sensus nostri opinione significatum sit, ipse quæ habeat unigenitus. Igitur in ijs se docens substitisse, quæ patris sunt, cum ex se sumpturum sanctum spiritum dixisset, adiecit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, propterea dixi de meo accipiet. Omnia quæ patris sunt, sua sunt: tradita utiq; & accepta, sed data non infirmant diuinitatem, quæ in ijs eum constituunt esse quibus pater est. Et in ijs nunc gradibus præmissæ de se intelligentiæ usus est, ut cum se à deo exisse docuisset, secumq; esse patrem professus sit, seq; mundum uicisse testatus esset, & honorandus à patre patrem honoraturus esset, & accepta potestate in dando uniuersæ carni uitę æternitate esset usurus, tum postremo omnia hæc tali absolutione concluserat: Hæc est autẽ uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Vitæ æternæ fidem, uel loqui Hæretice disce credere, & separa à deo Christum, si potes à patre filium, à deo uero super omnia deum, à solo unum: Vnus enim dominus est Christus Iesus. Si uita æterna est in deum solum uerũ credidisse, sine Christo confitendum est solum uerum deum salutem non dedisse. Si uero separato Christo à solo uero deo, in confessione solius dei ueri uita æterna non capitur, non intelligo quomodo nobis à deo uero ad fidem separandus sit, qui non sit separabilis ad salutem. Quanquam igitur sciam morosas difficultates tantarum quæstionum legentium desiderijs graues esse, tamen dilata ad modicum totius ueritatis demonstratione indulgeri mihi existimo, non sine aliquo fidei profectu. Iis ipsis dictis Euangelicis tecum Hęretice luctantibus, cum audis professionem domini dicentis: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, quęro quid sit quod sensum moueat, ne uerus deus Christus sit? Non enim dico nunc quid de Christo credideris, si nõ significatio aliqua alia subiecta demonstrat. Non habes quicquam præterquam Christum Iesum: nõ filium hominis, ut de se solet dicere: non filium dei, ut profiteri ei de se usitatum est: non descendentem panem uiuum de cœlis, quod cum multorum scandalo de se frequentat, sed dicens: Habet te solũ uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Omnem enim & prænominis & cognominum suorum uel naturalium uel assumptorum consuetudinem prætermisit, ut confitendus solus uerus deus & Christus Iesus esset, significatione qua deus est. Sed forte quod ait: Te solũ, cõmunionem atq; unitatem suam à deo separat. Separet sanè, si non ad id quoq; ait: te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et sensum audientis interrogo, quid credendus sit Christus Iesus? cũ ad id quod pater solus deus uerus credendus sit, credendus & Christus sit. Sed solus forte pater uerus deus Christo nõ relinquit ut deus sit? Nõ relinquat sanè, si unus deus pater Christo nõ relinquat ut unus sit dominus. Ita solus deus pater uerus. Quod si unus deus pater Christo non adimit ut unus sit dominus, ita solus deus pater uerus Christo Iesu nõ aufert ut deus uerus

Omnia patris filij esse

Vita æterna quæ

fit

sit, cum ad uitæ æternæ meritum hoc proficiat, ut cum credatur solus deus uerus, credatur & Christus. Quid, rogo, nunc stultitiæ tuæ sensu Christo deputas Hæretice ut esse credatur? Christo, qui uitam æternam tribuit, qui honorificandus à patre patrem honorificauit; qui mundum uicit, qui solus relinquendus solus non est, sed secum habet patrem, qui à deo exiuit, atque à patre uenit, quid in tantis uirtutibus nato naturæ ac ueritatis imparties? Solum enim uerum deum patrem inutiliter credimus, nisi credamus & quem misit Iesum Christum. Quid hæres? quid moraris? quin Christus cõfitendus sit, doce. Nam qui quę scripta sunt negas, quid restat nisi ut quę nõ scripta sunt credas? O infelix uoluntas, & ueritati obnitẽs falsitas. In fide & cõfessione ueri dei patris Christus unitus est. Rogo qua fide uerus deus negatus creatura esse dicatur, cum fides nulla sit in solum uerum deum credidisse sine Christo? Sed angustum te, Hæretice, & diuini spiritus incapacem cœlestium dictorum non adit sensus, & uipereo inspiratus errore Christum uerum deum nescis in fide solius ueri dei ad uitæ æternitatem confitendum. Sed ecclesiæ fides solum uerum deum patrem confessa confitetur & Christum, neque Christum confitendo non & solum uerum deum patrem confitetur, neque rursum solum uerum deum patrem confessa non confitetur & Christũ. Per id enim Christum confessa deum uerum esse, quod solum uerum deum confessa sit patrem, ita quod solus pater deus uerus est, deum uerum esse confirmat & Christum. Non enim unigenito deo naturæ demutationem naturalis natiuitas intulit, nec qui ex subsistente deo secundum diuinæ generationis naturam deus substitit, ab eo qui solus uerus deus est, separabilis est ueritate naturæ. Tenuit enim natura ueritatis suæ ordinem, ut natiuitatẽ ueritas naturalis inueheret, nec alterius in se deũ generis deus unus efferret: atque ita sacramentum dei nec in solitudine, nec in diuersitate consisVt: cum neque alter deus deputetur, qui ex deo cum naturæ suæ proprietate substiterit, neque in unione maneat, quem patrem natiuitatis ueritas doceat cõfitendum. Non deseruit igitur natus deus naturæ suæ proprietatem, & naturali in eo uirtute subsistens est, cuius in se tenet naturali natiuitate naturam. Nõ enim in eo deus aut demutatus aut degener est, cũ si quod uitium natiuitas intulisset, eius potius naturæ contumelia sit, per quam natiuitas inhæret, dum quod ex se est desineret esse quod suũ est. Atque ita non eundem mutatio corrumpebat, qui in substantiam nouam natiuitate substiterat, sed eum ita pater exinaniuerat, non ut ille qui in natiuitate filij impotens naturæ suæ tenere constantiam, externum aliquid à se alienumque genuisset. Non est autem, ut sæpe iam cõmemorauimus, in unitate dei patris & dei filij humanarum uitium opinionum, ut sit uel extensio, uel series, uel fluxus, ut aut riuum fons effundat ab origine, aut ramum arbor extendat in caudice, aut calorem ignis emitat in spatiũ. Hęc enim à se inseparabili protentione manent potius detenta, quàm sibi sint distantia, dũ & calor in igne est, & in arbore ramus est, & riuus in fonte est: & hæc ipsa res sola sibi res est potius, quàm res ex re substitura sit: quia non aliud arbor quàm ramus, neque ignis quàm calor, neque fons potest esse quàm riuus. At uero unigenitus deus ex perfecta atque inenarrabili natiuitate subsistens deus est, ut uera progenies inæstimabilis dei, est & incorporalis naturæ generatio incorporalis, est deus uiuus & uerus à uiuente & uero, & inseparabilis à deo naturæ deus, dum subsistens natiuitas non alterius naturę deum perficit, neque generatio quæ substantiam prouehebat, substantiæ naturam demutauit in genere, sed dispensatione assumptæ carnis, & per exinanientis se ex dei forma obedientiam, naturę sibi natiuitatem Christus homo natus intulerat, nõ uirtutis naturæque damno, sed habitus demutatione. Exinaniens se igitur, ex dei forma

Inutiliter patrẽ credimus nisi & filium crediderimus

Pater uerus deus filium uerum deũ confirmat

serui

serui formam natus acceperat, sed hanc carnis assumptionem cũ ea qua sibi naturalis unitas erat patris natura non senserat: & nouitas temporalis licet maneret in uirtute naturę, quæ amissa uidebatur, cum forma dei naturæ serui secundũ assumptum hominem unita est. Sed summa dispensationis hęc erat, ut totus nunc filius, homo scilicet & deus, per indulgentiam paternæ naturæ inesset, & qui manebat in uirtute naturę, maneret quoq; in genere naturæ: Id enim homini acquirebat ut deus esset, sed manere in dei unitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per unitatem dei in unitatẽ dei naturalis euaderet: ut per hoc quod in natura dei erat deus uerbum, uerbũ quoq; caro factum, rursum in natura dei inesset. Atq; ita homo Iesus Christus maneret in gloria dei patris, cũ in uerbi gloriam caro esset unita, rediretq; tunc in naturæ paternæ etiam secundũ hominem unitatem uerbum caro factum, cũ gloriam uerbi caro assumpta tenuisset. Reddenda igitur apud se ipsum patri erat unitas sua, ut naturæ suæ natiuitas in se rursum glorificanda resideret, quia dispensationis nouitas offensionem unitatis intulerat, & unitas, ut perfecta antea fuerat, nulla esse nunc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumptio. Et idcirco tanto antea pręparato ad fidei huius intelligentiam sensu cum dixisset: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deũ, & quem misisti Iesum Christum, subiecit secundũ dispensationem suam obedientiam: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut faciam.

Post quæ ut meritum obedientiæ & sacramentũ dispensationis intelligeretur, adiecit: Et tunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Qui manere Christum in natura dei denegat, & inseparabilem esse atq; indifferentẽ solo uero deo non credit, respondeat quæ huius petitionis sit ratio. & nũc clarifica me tu pater apud temetipsum. Quid enim causæ est, ut eum pater clarificet apud semetipsum? Aut quæ uerbi huius significatio est, quiue significationis effectus est? Pater namq; non eget gloria, nec se exinaniuerat de forma gloriæ suæ. Quomodo autem apud semetipsum glorificaturus est filium, & ea gloria quam habuit apud eum ante mundi cõstitutionem? Sed apud deum habere qui sensus est? Non enim ait, gloriam quam habebam antequam seculum esset, cũ essem apud te, sed gloria quam habui apud te. Esse enim apud te, consistentem significat: habere autem apud te, naturę sacramentũ docet. Et glorificabor apud te, nõ idem est quod glorifica me. Non enim seipsum glorificari tantum ita ut sibi aliquid sit propriũ gloriæ rogat, sed apud semetipsum patrem glorificari se ab eo precatur. Vt enim in unitate sua maneret ut manserat, glorificaturus eum apud se pater erat: quia gloriæ suæ unitas per obedientiam dispensationis excesserat, scilicet ut in ea natura per glorificationẽ rursus esset, in qua per sacramentum diuinæ natiuitatis unitus, essetq; patri apud semetipsum glorificatus, ut quod apud eum ante habebat maneret, nec alienaret ab eo formæ dei naturam formæ seruilis assumptio. Sed apud semetipsum glorificaret formam serui, ut maneret in se dei forma: Quia in dei forma manserat, idem erat in serui forma. Et cũ serui forma glorificanda esset, in dei forma apud eum ipsum glorificanda erat, in cuius formam formæ seruilis erat habitus honorandus. Non noua uero hæc, neque nunc primum Euangelicis doctrinis cõsignata uox domini est, & hoc ipsum glorificandi filij apud semetipsum dei patris sacramentum pulcherrima spei suæ illa gratulatione testatus est. Dum enim Iuda ad proditionem exeunte, gaudio consummatæ suæ dispensationis elatus est, hæc dixit: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo. Si deus honorificatus est in eo, & deus honorificat eum in se, & deus protinus honorificauit eum: quid limo corporis graues animæ, & sordentes peccatis conscientia facti, cœnosæque mentes usque

Clarifica me apud temetipsum

ad

ad iudicium diuinæ de se professionis inflamut, & arbitros nos diuinæ naturæ deputantes, impijs ad deum calumniæ nostræ disputationibus bellamus? Quanta enim potuit dominus uerborum simplicitate Euangelicam fidem locutus est, & in tantum ad intelligentiam nostram sermones aptauit, in quantum naturæ nostræ ferret infirmitas, non tamen ut quicquam minus dignum naturæ suæ maiestate loqueretur. Et primam quidem dicti significationem non ambiguam existimo, cum ait: Nunc honorificatus est filius hominis. Gloria enim omnis non uerbo, sed carni acquirebatur, id est nõ natiuitati dei, sed nati hominis dispensationi. Hoc uero quod sequitur quid significet interrogo, & deus honorificatus in eo? Honorificatum enim in eo deum audio, & quid istud sit secundum intelligentiam Hæretice ignoro. Deus in eo honorificatus est, in filio utique hominis: ut qui ante filius hominis, idem sit & filius dei. Et cum non alius sit filius hominis, neque alius filius dei, uerbum enim caro factum est, eum qui filius dei est ipsum esse necesse sit hominis filium, requiro quis in hoc filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus est deus? Et quia in filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus deus est, uideamus quid sit hoc quod tertio subditur: Si deus glorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se. Quod istud, rogo, sacramenti mysterium est? Deus in filio hominis glorificato glorificatum deum glorificat in sese. In filio hominis dei glotia est, & gloria dei in gloria filij hominis dei glorificati in sese. Homo utique non per se glorificatur, neque rursum qui in homine glorificatur deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse quàm deus est. At uero cum glorificato filio hominis glorificans deũ deus glorificat in sese, inuenio naturæ gloriam in gloriam naturæ natutam glorificantis assumi: Non enim se deus glorificat, sed glorificat in homine deũ glorificans in sese. Quod autẽ glorificat in sese, licet non se glorificet, tamen in naturæ suæ gloriam naturam glorificans assumit. Et cum glorificans deũ deus, quia glorificatus in homine sit, glorificat in sese eum quem glorificauit deum in sese demonstrari, cũ eum glorificat in sese. Affer nunc, quisquis es Hæretice, flexuosæ doctrinæ tuæ ineuolubiles quæstiones, quæ cum se nodis suis illigent, in nullo tamen hærendi molestiam continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo deus, & deus glorificatum eum in homine glorificauit in sese: Non enim ipsum est glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis deum, uel glorificare in sese glorificatum in homine deum. Loquere hoc secundum impietatis tuę sensum uerbis tuis, quid uelis esse glorificari in filio hominis deum: utiq; aut Christum necesse est esse qui glorificatur in carne, aut patrem qui glorificatur in Christo. Si Christus est, deus certe Christus est qui glorificatur in carne: si pater est, sacramentum unitatis est, cum pater glorificatur in filio. Aut Christũ confitendo, deum etiam inuitus loqueris, aut patrem deum intelligendo, naturam dei patris non negabis in Christo. Atque hęc de glorificato filio hominis & glorificato in eodem deo dicta sint. De eo uero quod glorificatũ in filio hominis deum deus glotificat in sese, in quo tandem tibi relictam facultatem exerendæ impietatis existimas, ne secundũ naturæ ueritatem iterus deus Christus sit? Christus enim deus natum hominem glorificat in sese. Nunquid extra se est quod glorificat in sese? Reddit enim in se Christo gloriam, quam apud se habuit. Et cum in formam dei assumptio formæ seruilis assumitur, in se glorificatur glorificatus in homine deus, qui ante euacuantis formæ dispensationem in se erat, & per formam sui & natiuitatis unitus. Natiuitas enim non nouę nec; alienę naturę deũ fecerat, sed naturalis filius patri naturali generatione substiterat, & cũ post natiuitatem hominis glorificatus in homine, in naturæ suæ rursum gloriam clarescit, in se eum deus clarificat, cũ in naturæ paternæ gloriam

Perspicuitas sacræ scripturæ

t .

ab ea

ab ea per dispensationem euacuatus assumitur. Concludit autẽ audacissimum impietatis tuæ furorem apostolica fides, ne cum licentia liberæ intelligentię uageris, quum ait: Omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. *Philip.* Quem enim in sese pater glorificauit, in his sine dubio intelligendus est esse quibus pater est: cum & in se eum glorificauerit, & in gloria eius sit confitendus. Nõ enim hic nunc tantummodo in dei gloria est, sed in gloria dei patris est, neq; pater glorificauit gloria exteriore, sed glorificauit filium gloria in sese: in eam eum quæ sua est gloria resumendo, & in eam gloriam, quam apud eum habuit, & ea gloria eum & apud sese glorificat in sese. Atq; ea gloria ita inseparabilis à fidei huius cõiunctione intelligitur etiam sub hominis humilitate sic dicens: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christũ, cum sine Christo, solo deo patre cognito, uita æterna nõ sit, & Christus glorificatus in patre sit. Si autem ea demũ uita æterna est, solum uerum deum nosse, & quem misisti Iesum Christum, nõ existimetur planè uerus deus Christus, si uita sit in deum credidisse sine Christo: Et quod solus deus pater deus uerus est, non pertineat ad deum Christum, nisi gloria Christi omnis in solo uero deo patre sit. Si enim in se eum glorificat pater, & solus pater deus uerus est, & extra solum uerum deum Christus est, quia glorificatum in deum Christum glorificet, pater uerus deus solus in sese. Et quod à solo uero glorificatur in sese, non alienatur à solo uero, quia in se solo glorificatur à uero. Sed forte piæ huic fidei nostræ impia perfidiæ tuæ occurrat assertio, ut aliena ab intelligentia dei ueri sit hæc necessitatis confessio: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Si duplicem responsionem duplex Iudæorũ indignatio exigit, sit hæc planè infirmitatis professio, nil à se facere filium posse, nisi quod facientem uiderit patrem. Quod si Iudæis & uiolati sabbati reatum obijcientibus, & æqualitatem in Christo dei per professum sibi deum patrem non ferentibus, sub eodem dicto ad utrunque responsum est, putas ne per confessionem responsionis posse dictorum occultari ueritatem? Et quanquam in alio libello tractatus hic à nobis locatus fuerit, tamen non modo quia non obest, sed etiam ad religionem proficit retractari, eundem ipsum quia causa postulat reuoluamus. Hinc autem primum responsionis necessitas orta est, & propter hoc persequebantur Iudæi Iesum, & quærebant eum interficere, quoniam hæc faciebat sabbato. Ira itaque eorum usque ad cupiditatem interficiendi eum accendebatur, propter opera sabbato gesta. Sed & uideamus quid dominus responderit: pater, inquit, meus usq; modo operatur, & ego operor. Quod rogo istud opus patris est, Hæretice? demonstra. per filium enim & in filio omnia sunt, uisibilia & inuisibilia, & tu qui ultra Euangelium sapis, necesse est ut alijs alibi arcanorum doctrinis cognitionem paterni nominis adeptus sis, ut operantem nobis patrem ostendas. Quod si pater operatur in filio, secundũ quod ipse ait: Verba quæ loquor uobis ego nõ loquor, sed pater in me manens ipse facit opera sua: uides ne quid hoc sit: pater meus usque modo operatur? Hoc enim ideo ait, ut paternæ in se naturæ intelligeretur potestas, in sabbati opere potestatis suæ usus natura. Cum in se operante pater operetur, ipse necesse est patre operetur operante, atque ideo ait: Pater meus usque modo operatur, ut ipsum illud hoc præsens dictorum atque gestorum per se opus paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enim quod usque modo operatur, unum atque idem dicti temporisq; momentum est, ut non aliud aliquod opus esse patris, quàm suum hoc quod agit crederetur: cum per id quod usque modo operatur pater, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantum patris relicta uitæ æternæ spei

Filium nihil facere nisi quod patrem uiderit facientem

esset

esset, continuo subiecit: & ego operor, ut hoc ipsum quod modo operatur pater operetur & filius, ac sic perfectam fidem docuit, cum id quod modo est, eiusdem temporis opus sit, & id quod pater operatur, operatur & filius, extra singularis dei sit unionem. Denique pro captu, pro uiribus, pro fide nostra intueamur deus quid sit, & uideamus an illi possit aliquid comparari. Certe hoc est deus, quod & cum dicitur non potest dici, cum aestimatur non potest aestimari, cum comparatur non potest comparari, cum definitur, ipsa definitione sua crescit. Qui coelum manu sua operit, pugno omnem mundum claudit, quem totum omnia nesciunt, & metuendo sciunt, cuius nomini & uirtuti famulantur. Hunc orbis ex ipsa elementorum sibi succedentium momentanea uicissitudine testatur. Ratio quaedam est, quae apud Graecos λόγος appellatur, quae inter patrem & filium personas uel uocabula distinguit, quia ipse filius ratio dicitur, quae tamen ratio multis nominibus appellatur: modo enim uerbum, modo uirtus, modo sapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo thesaurus, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo lapis angularis, modo agnus, modo homo, modo uitulus, modo aquila, modo leo, modo uia, modo ueritas, modo uita, cum sit deus omnia & in omnibus: Et per haec uocabula diuinarum dispensationum mysteria cognoscuntur. Nam & ob hoc Verbum nuncupatur, quia & proprie diuino ore processit, & nihil pater sine eo aut iussit, aut fecit. Virtus dicitur, quia uere de deo, & semper cum deo, & omnis potestas patris in ipso consistit. Sapientia appellatur, quia de corde patris adueniens arcana in coelestibus reserauit. Dextera nuncupatur, quod per eum omnia opera diuina perfecta sunt. Brachium dicitur, quia ab ipso omnia continentur. Margarita appellatur, quia nihil illo preciosius inuenitur. Thesaurus dicitur, ut in ipso omnes diuitiae regnorum coelestium quae reconditae sunt, agnoscantur. Retia dicitur, quia per ipsum, & in ipso de mari seculi, Gentium quasi multitudo piscium in ecclesia congregantur, ubi bonorum malorumque discrimina cognoscuntur. Aratrum nuncupatur, quia signo crucis suae Gentium pectora subiguntur, ut necessario semini praeparentur. Fons aquae appellatur, quia ex eo sitientium corda coelestis aquae gratia irrigantur. Petra dicitur, quia credentibus fortitudinem, incredulis duritiem praestat. Lapis dicitur angularis, quia utrosque parietes ueteris ac noui Testamenti, unus mediator in semetipso continens copulauit. Agnus appellatur, ut innocentia Christi, & passio demonstretur. Homo dicitur, quia secundum carnem propter nos homines nasci dignatus est. Vitulus dicitur, quia propter nostram salutem pati sustinuit. Aquila dicitur, quia post uenerabilem resurrectionem, quasi remis alitum ad patrem reuolauit. Idem leo dictus est, quia ipse est rex regum, qui mortem ac diabolum uirtutis suae potestate commouit. Via est, quia per ipsum accessum habemus ad deum patrem. Veritas est, quia mendacium nescit. Vita est, quia ipse uniuersa uiuificat. Vides ergo, quia per haec uocabula significationes dispositionum & operum diuinorum praeostensae sunt, non tamen ipse deus per haec proprie definitus est. Est ergo pater deus immensus, aeternus, incomprehensibilis, inaestimabilis, est & filius eius dominus noster tantus, quantus est pater, sed non aliunde, sed de patre: quia inquit, de patre exiui, hoc est lumen de lumine. Quod si filium dei, ut iam dictum est, uisum à patribus approbamus, ut non totum in illo quod dei est uideretur, sed dispositiones rerum futurarum, quae suis quibusque temporibus complendae erant, in ipso per imaginem cernerentur: nam filium quis uidere potuit, antequam conspicabilem materiam cum placuit adsumpsit: uel ipsum hominem induere dignatus est? Quia & si Abrahae uisus est, sed in forma humani corporis uisus est, qua de eius fuerat carne,

Deus quid sit · *Ratio filius* · VARIA CHRISTI VOCABVLA · *Verbum* · *Virtus* · *Sapientia* · *Dextera* · *Brachium* · *Margarita* · *Thesaurus* · *Rete* · *Aratrum* · *Fons* · *Petra* · *Lapis angularis* · *Agnus* · *Homo* · *Vitulus* · *Aquila* · *Leo* · *Via* · *Veritas* · *Vita*

INDEX RERVM INSIGNIORVM APVD HILARIVM.

Aron primus sacerdos in lege 680
Abraham deum agnouit cũ tres uideret uiros specie similes &c. 53
Abraham adorauit deũ in homine 68
Abrahæ duas promissiones factas 704
Abraham conspiciens uirum, futurum corporationis sacramentũ nouit 54
Absir, quid 387
ἀκυτέργαστον 701
Achimelech quid significat 460
Actorum locus, multitudinis credentiũ erat cor unum &c. 240
Adoratores ueri 28
Adulterium separat coniugium 338
Adulterium in corde 488
Adulterij crimen tempore Hilarij capitale 730
Aeternum quid 248
ἀλλεγορία quid proprie 515
Alexãdria male sentiẽs de Christo 106
Alexandria uerbo domini priuata 204
Alienis operibus ac meritis nemo iuuatur 420
Allegoria non excludit sensum historicum 619
Allegoria licet falsa, non improbatur tamen 505
Allegoriæ legis ueteris 559.566
Allegoricus sensus quomodo querendus 505
Amorræus quid 678
Angelus dei etiam filius dei dictus 53.57
Angelus ad Agar loquens deus fuit 56
Angelus domini, & deus, idem Ibidẽ
Angelus est nomen officij non naturæ 66.71
Angelus Christum cõfortauit, uariant codices 203
Angeli ante mundum creati 283
Angeli præsunt orationibus 392
Angeli, spiritus ministerij 658
Angelorum ministerium erga homines 677
Animæ Christi mentio 195
Animam in Christo ponere & resumere cui conueniat 211
Anima deo quomodo tribuitur Ibidẽ
Animæ captiuitas 643
Animæ indumenta 658
Animæ ad inferos descendunt 698
Animæ laquei 714
Animi contagium 558
Annus domini acceptus 513
Antiochus rex à martyre reprehensus 262
Antiochena synodus 268
A patre uenire, quid 95
Apostolorum sapiens imperitia 22
Apostoli fortiti sunt claues regni cœlorum ob diuinitatis Christi confessionem 95.469
Apostoli sententia Rom. x. Si dixeris in corde tuo declaratur 216
Apostoli quomodo fratres Christi 224
Aquarum mentio 636
Aquæ populos significant 724
Arelatensis synodus 275
Arij dogma 8.&28
Ariani Antichristi sunt discipuli 25
Arianorum fides circa trinitatem 80
Ariani ὁμοούσιον euitant 265
Ariminensis synodus 282
Articuli Græci uis 225
Ascendo ad patrem meum, locus declaratur 222.224
Athanasius prædicare Christum prohibetur 264
Auxentij de Christo error 281
Auxentius episcopus Mediolanẽ. 284

B

Baptizare in nomine patris & filij &c. quomodo intelligendum 17
Baptismi ordo apud ueteres 384
Baptismus martyrum 559
Barabbæ interpretatio 429
Basan ciuitas 533

Basan quid 678
Beatus uir quinq; in se habet 440
Beati qui 551
Biterensis synodus 260
Blasphemia in spiritum 426
Bonus pastor sit bonus, simul & doctus 128
Bonus quomodo nemo nisi solus deus 158
Bonitatis dei usus 450
Bonitatis nomen Christus non respuit 159

C

Calumniæ hæreticorum 749
Cameli natura, & quid significet 396
Cananæi qui 382
Canticum quid 437
Canticum psalmi quid 438
Captiosæ quæstiones 7
Carbones desolationis 682
Caro mea uere esca, & sanguis meus &c. 134
Caro spoliata & Christus mortuus 156
Carne se spolians quid Ibidem
Cathedræ pestilentiæ 441
Cædar quid 623
Cellæ septuaginta interpretum 447
Centurio quis fuerit 348
Ceremoniæ abolitæ 6
Chanaan quid 678
Charitas perfecta 163
Charitatis perfectæ officium 752
Charitatis ordo 393
χιμαῤῥοι 521
Christi incarnatio 26
Christus peculiari modo filius dei 34
Christus naturæ nostræ se attemperauit 746
Christum filium dei esse, necessario credendum 99
Christus sapientia uera ex natura 367
Christum deum, & meum deum esse 67
Christi conceptionis & partus dignitas 26
Christi uaria epitheta 760
Christus quomodo uiuat per patrem, & nos uiuamus per eius carnem 134
Christi honor est inseparabilis ab honore dei 162
Christi diuinitas 101
Christus est deus nomine, natura, natiuitate potestate, & professione 109.111.112
Christum signauit pater deus 146
Christi exinanitio Ibidem
Christi exitio à deo, quid sit 165
Christus non erat seruus, sed factus est, quomodo intellig. 223
Christus deus, spiritus & uirtus 226
Christus quomodo ab angelo confortatus 203
Christus affuit condendo coelo 252
Christum à mortuis suscitatum, quomodo intellig. 747
Christum factum de muliere, quomodo intelligendum 256
Christi proprium officium 410
Christi gloria in terris manet 488
Circuncisio duplex 155
Clarificatio Christi quid sit 34
Clauis psalmi 438
Clericis secularia negotia periculosa 442
Coelum uisibile præterit 382
Coeli multi 683
Cognosci à deo quid 446
Commori Christo quid 747
Communionem pij cum hæreticis non habent 260
Communis sensus dicit unū esse in natura, quæ eadem nomina habent naturarum 130
Comparatio ad diuina nulla perfecta 9
Conceptionis Christi dignitas 26
Concordiæ laus 668
Confessio uera 608
Confessio erroris uera 682
Confessio peccatorum qualis esse debeat erga deum 689
Constantium imp. uocat antichristum Hilarius 261
Constantius donat Christianis uestigia ut à Christo auocet 264
Corpus Christi absq; peccato 197
Corporalis habitatio quæ sit 150
Corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo habitat Ibidem
Corporalia docent spiritualia 625

Coruorum

Coruorum pulli quomodo deum uocant 737
Creaturarum præparatio est deo coæterna 252
Creatura quomodo Christus 255
Credentium paucitas 308
Crux, fidei est documentum 585
Cruce probantur Christiani 608

D

Dandũ omnibus quomodo intellig. 339
Dauidis patientia 473
Dauidis passio, Christi passionis exemplum est 474
Deserere dei, est tradere satanæ 626
Dei magnificentia & uirtus intelligenda 20
Deus inenarrabilis 20
Deus spiritus est, quomodo intellig. 28
Deus unus est, quomodo intellig. 49
Dei filio proprium 60
Deo patri proprium Ibidem
Deus supra terrã quomodo sit uisus 61
Deus est & uerus deus 67
Deus uideri uoluit homo infirmus antequam nasceretur 69
Deus non per difficiles quæstiones ad uitam nos uocat 217
Deus nõ intelligit nisi per deum 70
Deum de deo, ex lege & prophetis quomodo confitemur 78
Deus corporali modo quare loquat 87
Deum dari & deum esse differt 109
Deus aliquando honoris nomen est 110
Deus est Christus, unus cum deo spiritus 139
Deus quomodo sciat aut nesciat 182
Deus nec mortuus est, nec sepultus 212
Deus est nomen plenæ & perfectæ diuinitatis 238
Dei in forma esse, est manere in natura dei 241
Dei sermo, pro filio dei 251
Deo quæ sunt reddenda 409
Deus non mutatur etiam si puniat malos 451
Deus quomodo cognoscat aut ignoret 446
Deus pios non deseret 476
Dei non omnia scrutanda 557
Deus est ubiq; ut anima in membris 612, 613
Deus quomodo ubiq; adsit 639
Dei uirtus, officiorum & membrorum habet nomina 657
Deus noster præ omnibus dijs quomodo intelligendus 675, 682
Deus legis & Euangelij unus 690
Dij numerosi 2
Diaboli ministeria 627
Diapsalma quid 438
Dies ultimus quare absconditus 419
Dies pro ætate hominis 461, 483
Dies cœpit à uespera Iudæis 482
Dilectio dei sine Christo inutilis 410
Diripi regnum cœlorũ quid sit 366
Dionysius Mediolanẽ. episcopus 275
Diuina uirtus ex miraculis 32
Diuina neq; abolitioni neq; exordio obnoxia 5
Diuina per fidem asseq uuntur 6
Diuina quomodo contemplanda 209
Diuinis non præiudicat humana intelligentia 241
Diuinitas Christi 101
Diuitiarum incommoda 109
Doech mulio Saulis 461
Dolor & timor Christi qualis fuerit 192
Domus dei uera 645
Dominus creauit initium uiarum suarum, explicatur 250

E

Ebrietatis initium 642
Ecclesiæ fundamentum quod 97, 386
Ecclesiæ dissidium unde 106
Ecclesiam syllogismi non sustinent 34
Ecclesia in dissensionibus fide cõfirmatur 106
Edom quid 688
Effectus quidam noscuntur, quorũ causæ sunt ignotæ 257
Ego & pater unum sumus, quomodo intelligitur 40
Eleusius episcopus pius 308
Episcopi summum officium 127
Episcopus ecclesiæ sit bonus simul & doctus 410
Episcopus ecclesiæ duplicem curam habet in refellendis falsis doctrinis 129
Error plurimorum periculosus 79, 80
Esaias dissectus est 261

Esaiæ loci interpretantur 65.73
Esca esurientium 733
Esdra psalmos collegit 434
Esse in forma dei, quid sit 241
Essentia quid 290
Ethnici uenantur honorem apud homines 751
Euacuare potestatem 231
Eusebius Vercellensis episcopus 275
Exire à deo 94
Exire ex deo, & à patre uenire non sunt idem 95
Exire significationem natiuitatis habet non inchoationis 96
Exitio Christi à deo quid 165
Exodi locus: Dedi te deum Pharaoni, quomodo intellig. 109
Ex quo omnia, per quem omnia, quid sit 144

F

Facere opera dei non conuenit creaturæ 119
Fides capriosas quæstiones reijcit 7
Fide præcepta expleamus 17
Fidei officium in trinitate 21
Fidei calor ad respondendum hæreticos incitet 104
Fides subinde noua in scriptis 277
Fides uera quæ sit 108
Fides iustum consummat 215
Fides uera non habet periculum 215
Fidei confessio non sit coacta 274
Fides multæ tempore Hilarij 277
Fides nō in quæstione philosophiæ 279
Fides uera non est ambigua 341
Fidei uirtus 355
Fides mysteria regni dei percipit 375
Fides ecclesiæ fundamentum 386
Fides aperit prophetiæ recondita 434
Fides & cognitio differunt 582
Filij ratio qualis 20
Filius à patre & in patre quomodo 31
Filius est angelus dei & angelus 53
Filij nomen proprietates adiectas habet 91
Filij natiuitas quomodo intelligenda sit
Filius in patre & pater in filio per uiuentis naturæ perfectam natiuitatem 122
Filius quomodo nescit diem 180
Filius subiectus patri, quomodo 227
Filius quomodo tradet regnum deo patri declaratur 229
Filius primogenitus meus Israēl 243
Filius quomodo clarificet patrē &c. 35
Finis 229.230 & 459
Fœminę cōstantia & libere dictū 262
Foliorum quis usus 443.444
Fratres Christi apostoli 224
Fratres Christi qui 374

G

Galaad mons 496
Galatia Christum negat 106
Gallicani episcopi 260
Genealogię eloquia abominatur Christianus 209
Generatio filij non potest per creata comprehendi 251
Generationis ratio in Christo simplex
Genesis locus: Faciamus hominem interpretatur (327 50.51.65
Genuisse deum legimus filios sed sine proprietatis significatione 243
Germinij scientia de Christo 281
Gloria dei per glorificationem humanitatis apparuit 235
Gloriam Christus carni quæsiuit non uerbo 170
Gloria quædam experenda 460
Græcæ linguæ utilitas 519.589

H

Habitatio dei 632 & 663
Hæreditas domini 647
Hæreseon origo 8.17.745
Hæreses confortantur 25
Hæreses ex literis sacris oriuntur 316
Hæreticorum testimonia falsè adducta contra trinitatem 45 & 46
Hæreticorum doli in docendo 82
Hæreticis nulla concordia 107
Hæreticorum opiniones de Christo 108
Hæreticorum obiectiones quod Christus non est deus 129
Hæreticorum cauilli Christi diuinitatem negantes 152
Hæretici erroris occasio 154
Hæreticorum obiectiones contra Christum 221

Hęretici damnati reges & principes cō tra pios incitant 266
Hæreticorum astutiæ 282
Hæretici sobrij 509
Hebion photinus 106
Hebionis error 18
Hermon mons 771
Hierachæ error de Christo 47.51
Hierachæ fides 84
Hieremię locus: Non deputabitur alter ad eum enodatur 61
Hilarij confessio fidei 88.89
Hilarij lapsus 196 & 197.206
Hilarius sub quo Cæs. uixit 264
Hilarius in exilium missus est 276
Hilarius origenem secutus 456
Holocaustum quid 520
Homo conditus est ad imaginem patris & filij 65
Homo genitus quomodo maneat in patre gignente 120
Hominem in tria diuidit 302
Hominem mortuum statuta aut felicitas aut poena excipit 459
Hominibus quomodo placendū sit 471
Hominis formati triplex perfectio 581
Hominis officium 737
Honor Christi inseparabilis ab honore dei 162
Humana sapientia 149
Humiliatio prijs bona 579
Humilitatis laus 614
Hymni qui 478
Hypocritarum fraudulentia 346

I

Iacob luctatus est cum deo 69
Iactantia à fidelibus procul sit 332
Ianuis clausis uenit Iesus 271
Iesus quid 472.584
Ieiunium uerum 340
Ieiunium inutile 612
Ignorantia non excusat 615
Imago dei Christus 147.148
Impietas quid proprie 441
Impietas extrema quę 465
Impius & peccator differunt 441
Impiorum poenæ 444
Infidelitas ducit in errores 41
In forma dei esse, quid 241
In Ioanne quid contuendum 529
Inimici crucis Christi 232
Inimici qui diligendi 705
Iniquitas quid 658
Ioannis locus cap. 17 Hæc est uita æterna &c. declaratur 36
Ioannis locus de ianuis clausis 38
Ioannis locus: Pater meus usq; adhuc operatur, quomodo intellig. 113
Ioannis locus cap. 14. Domine ostende nobis patrem, enodatur 124
Ioannis locus cap. 6 Caro mea uere est esca &c. declaratur 134
Ioannis locus cap. 17 Hæc est uita æterna declaratur 167.168
Ioanis locus. Non potest filius à se facere quicq; &c. declaratur 172.173
Ioannis locus. Pater maior me est declaratur 697
Ioannis locus. Qui uidit me, uidet & patrem decl. 702
Ioseph aliam uxorem habuit 327
Ira dei quid 451
Israel uerus qui 74
Israel quid & quos significet 74
Iubilum quid 515
Iudæ malitia describitur 709.710
Iudæi Christum filium dei esse uerum confessi sunt 102
Iudæi reiecti 465
Iudæorum superstitio 661
Iudex filius ostenditur ex lege 68
Iudex uiduarum deus quare 526
Iudicia dei quæ scrutanda 557
Iudicij dies quare absconditus 184
Iulianus Cæsar 276
Iustificationes diuersæ 574
Iustitia dei miserādi uolūtatē habet 730
Iustitiæ inanis iactantia 353

L

Lætitiæ causæ uariæ 687
Laqueus spiritualis, & quid differat à scandalo 714
Lazarus quare fletus sit à Christo 210
Lazari mors 752
Lazarum quare Christus defleat 541
Lex uetus cum prophetis quomodo legenda 505
Lex dei quomodo legenda 550

Lex naturalis 600
Lex quid sit 552.553
Lepra morbum animi designat 347
Lex non iustificat 159.472
Legis ratio cum uxore demortui fratris
Lex Christum præfigurauit 336 (326
Legis dominicæ meditatio 442
Legis Mosaicæ secreta 446
Liberum arbitrium 450,568,598
Liberi arbitrij uires 346.362
Liberi arbitrij uires extenuat 635,& 636
Libertas naturæ est uelle in Christo 114
Ligare & soluere quid 393
Linguæ dolosæ 621
Linguæ Græcanicæ usus 519
Linguæ humanæ officium 461,462
Loquendi causa 261
Lucæ locus cap.18 Nemo bonus nisi deus declaratur 158.159
Lucifer Sardiniæ episcopus 275
Lugendum quid sit 334
Luminis natura 335

M

Magni consilij angelus 53
Mala quæ propriè 627
Mandatum domini 552.553
Manichæi error 47
Manichæi error de filij natiuitate 83
Manus dei 724
Manus patris est manus filij 116
Marcelli error 279
Marcion legem odit Ibidem
Mariam cognouit Ioseph post partum quomodo intellig. 327
Marsorum cantus 488
Matrimonij locum intactum relinquit 394
Matthæi locus cap.16 de petra interpretatur 25
Matthæi locus cap. 16 Tu es filius dei uiui excutitur 97
Matthæi locus uade post me satana declaratur 387
Matthæi locus. Tristis est anima mea usque ad mortem decl. 717
Medij soli iudicabuntur 445
Melchisedech de filio deo mentionem facit 240
Meritum hominis nullum 723
Merces nulla 399
Mentis humanæ sapientia 149
Memoriale dei 679
Mortem pij optant 719
Mediolanenses sacerdotes uexauit Cõstantius 264
Minimum quid 364
Misericordia matutina 719
Mors domini 638
Montani error 279
Morbis aues quædam uisæ medentur 581
Morientium consolatio 193
Mors uiuorum 636
Mors umbræ similis 723
Mors à peccatis liberat 720
Moysi ex rubo deus filius locutus ē 71
Moyses unum deum prædicans, de filio significat 63
Mundum quidam dicunt esse deũ 516

N

Nasci deum quomodo intelli. 222
Nasci ante secula deum quid 254
Natiuitatem intemporalem sensus humanus non apprehendit 247
Natiuitatis filij uera intelligentia 113
Natum semper esse quid 249
Naturam quidam uenerati sunt 2
Naturę instinctus impellit ad uitia 441
Natura superior potest in inferiorem descendere 745
Necessitas an filij sit 175
Neophytus in sacerdotem non eligatur 562
Nescire dei & scire 182,183
Nescit diem filius quomodo intelligatur 180 & 181, 191,192
Nicææ trecenti decem & octo episcopi fuerunt 270
Nicena fidei confessio 268
Nicolaus falsus propheta 415
Non deputabitur alter ad eum interpretatur 61
Nubes sunt sanctorum doctrinæ 736
Numerorum mysteria in psalmis 435

O

Obedientia mortis non est in dei forma 157

Obedientia Christi 312
Oblatio munerum Christo quid signi-ficet 328
Obsequium amoris differt à timoris officio 590
Oculi mentis eleuandi sunt 625
Oculi corporis Christi sunt Apostoli
Odium honestum 598 (602
Odium impio est pius 581
Odium religiosum 705
Og quid 678
Ogdoas in Euangelio 436
Olei fructus 340
Omnia quæ patris sunt, mea sunt, quo-modo intelligitur 149
Oleum peccatoris 482
ὁμοούσιον uitant Ariani 265
ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον quid 265
Operationes dei per membra nostri cor poris significantur 242
Operimenta impiorum 709
Opiniones de deo sunt religiosæ 3 & 4
Opiniones uariæ de deo 499
Opus dei qui laudent 728
Opus patris, & filij opus, unum opus dei est 115
Operum demonstratio ingenit fidem natiuitatis 114
Opera dei facere non potest conuenire creaturæ 119
Operum uiæ domini an Christus ini-tium sit 254
Operibus alienis nemo iuuatur 420
Opera nostra qualia esse debeant 672
Opulentia sine ocio fol. 1
Opulentia insolentes facit 465
Orandi modus 718
Orandum secundū dominī uerbū 569
Oratio fit ex fide 498
Oratio uera 502
Oratio rememorationis 548
Oratio sapientiam acquirit 581
Oratio ex corde fluat 611
Oratio fidei exauditur 710
Orationi promptæ sunt dei aures 478
Orationes quæ despiciantur 479
Orationum armis pugnandum 515
Orationum quatuor genera 711
Oseæ uersus: Saluos faciam illos in do-mino deo ipsorum &c. 58
Osij impij uita prolongatur 308
Otium sine diuitijs fol. 1
Otium periculosum nocturnæ uigiliæ 573

P

Pannonia de Christo pessime sentit 105
Panis cœlestis sacramentum in fide re-surrectionis accipitur 354
Panum quinque incrementum 32
Panem doloris comedere quid 646
Parentes quomodo odio sunt habendi
Participes Christi 226 (598
Partus Christi dignitas 26
Pater natura 8
Patris natura 19
Patris omnia esse filij 755
Patris iussu per filium omnia sunt con-dita 49
Pater & filius sunt nomina rerum, sed unum est naturæ possessio 118
Pater & filius unū sunt nō unus 122
Pater in filio non tanquam aliud in alio 126
Pater deus significatur in spiritu dei 137
Pater est maior, sed filius nō minor 179
Paulus optimus sui interpres 747
Paulus Christum deum esse scribit uerum 142.143
Paulus Samosatenus hæreticus 515
Paulus Treuerorum episcopus 264
Pax offerenda 358
Pacis fructus 630 & 631
Pacem habere in mundo quid 754
Pacis utilitas 624
Peccatum quid 658
Peccare in cœlum quid sit 690
Peccatū in spiritū sanctū 344.371.372
Peccata Iudæorum uaria narrantur 629.630
Peccatorē quomodo deus occidat 704
Peccatorum uia quid 441
Peccatorum remissio bonitatis dei est 522
Pedes mentis 626
Pedem nō dare in commotionem quo-modo intellig. Ibidem
Periurio lex pœnam posuit 338
Personæ in Christo non sunt confun-dendæ 693 & 694.698

Petræ interpretatio 25
Petri locus 381
Petri locus de descensu Christi ad in-ferna 717
Petrus ædificationi ecclesiæ subiacet 88. 662
Phinees zelus 609
Photinus à Sabellio & Ario dissentit
Photinus Syrmius 268 (108
Photini blasphemia 279
Photini hæresis unde sit orta 316
Pietas in animis 7
Pietas non ambigit de diuinis 216
Piscatores quare in apostolos selecti
Plenitudo diuinitatis in Christo (333
corporaliter 150
Pœnę sensus quatenus in Christo 477
Pœnitentia est à peccatis desinere 457
Pœnitentia peccati 608
Pœnitentiæ uox Ibidem
Pœnitentiæ mentio in ueteri & nouo testamento 691
Populi iudicium in re fidei 275
Populum dei ut cibum panis qui co-medant 470
Populi prima ratio 631
Porci hæreticis comparantur 345
Prædicare super tecta 360
Præuaricatores qui 600
Pronomina proprietatem dicunt 90
Propheta quare prædixerit, non solum deum, sed deū uerū benedicendū 73
Prophetarum nomen æditum aliquorū antequam nascerentur 433
Prophetæ Christum uerum deum esse ostendunt 73
Proprietas cognitionis arguit proprie-tatem generationis 93
Prouerbiorum usus 651
Prouidentiam dei omnia laudant 741
Psallere quid sit in libro psalmorum 732. 734
Psalmus quid 437. 438
Psalmus cantici quid 438
Psalmi locus unxit te deus deus tuus interpretatur 57. 58
Psalmi 81 locus: Ego dixi dij estis de-clararur 118
Psalmorum autores qui certi, qui dubij 433
Psalmi sine titulis Ibidem
Psalmi canunt Euangelicam histo-riam 434
Psalmorum obscuritas Ibidem
Psalmorum argumenti summa Ibidē
Psalmorum uaria diuisio Ibidem
Psalmis lxx addiderunt numeros 435
Psalmorum tituli quid habeant my-sterij 437
Psalmi titulus in finem, quid uelit 437
Psalmorum claues 439
Psalmorum intelligentia à persona & in quem 439
Psalmi graduum 620
Psalmos qui cum fructu legunt 628
Psalmorum difficilis intellectus 643
Psalmi Christum præfigurant 693
Psalterium quid sit 435
Psalterium est Christi corpus 435
Psalterium decachordum 725
Puerorum simplicitas 391

Q

Quæstiones captiosæ 7
Quæstionibus difficilibus deus nos nō uocat ad uitam 217
Qui plantat & qui rigat, unum sunt 131
Quinq; in beato uiro 440
Qui in te est deus &c 59

R

Racha 337
Rachel ecclesiæ typus 328
Regnum Christi sunt beati 234
Regnum cœlorum diripi quid sit 366
Regnum cœlorum pharisæi quomodo claudant 412
Religio falsa placita magis quàm do-cenda conquirit 189
Religionis sub specie Christum oppu-gnare grauior est iactura 263
Religiosæ uitæ doctrina 523
Renes uoluptatum causa 700
Repletos nos esse in Christo, quid sit apud Paulum 746
Resipiscentiæ spatium 260
Resurrectio est finis uitæ & mor-tis 235
Resurrectio credenda 409
Rhamnus quid 489

Sabellij

S

Sabellij error 18
Sabellij error testimonijs confutatur 25
Sabellij dogma 47.81.279
Sabellij impia scientia 84
Sabellium confutat 107
Sabellius & Ariani quomodo dissentiant Ibidem
Sacerdotum luxus taxatur 702
Sagittæ domini 622
Sal terræ apostoli 335
Salicis ligni natura 686
Salomonis locus. Dominus creauit me declaratur 250
Salus non ex meritis 612
Samaria adorauit uaccas 535
Sancti quare deflent tardam corporum dissolutionem 623
Sapientia mundi stulta 22
Sapientia humana in diuinis iudicare nescit 33
Sapientiæ opus 367
Sapientia ex timore originem habet 524
Sapientia, qui est, filius dei, quomodo dicitur creata 15
Sardicensis synodus 268.299
Satan nihil in hominem potest nisi concedatur 331
Satan ignita habet iacula 717
Satan animã hominis curat occidi 720
Satanæ bellum in Dauid & Golia præfiguratur 721
Satanæ compedes 733
Saturninus hæreticus 260
Scandalum spirituale quo differat à laqueo 714
σχοῖν@- quid 696
Scripturis diuinis hæretici conuincendi 8
Scriptura perperam intellecta erroribus ansam dat 17
Scripturarum uerus usus 279
Scripturæ sacræ perspicuitas 758
Scripturæ quomodo tractandæ 693
Scripturarum intelligentia dei donum est 641
Seleuciana synodus 265
Sensus humani imbecillitas 247
Seon quid 678
Sermo dei ab æterno æternus 22.23
Sermo dei pro filio dei 251
Serpentis prudentia 359
Sichima 495
Simon Samaritanus 415
Sion mons 636
Sophisticæ captiones uitandæ 245
Spiritus sancti ratio 27
Spiritus sanctus pro patre & filio nonnunquam intellig. 28
Spiritus sanctus unus in ueteri & nouo testamento 29
Spiritus sancti officium Ibidem
Spiritus sanctus à patre procedere, & à filio mitti quomodo intelligatur 136
Spiritus paracleti significatio est in spiritu dei 138
Spiritus Christi idem etiam spiritus dei &c. 137.139
Spiritus dei, quid significet 137.138
Spiritus sancti cauta confessio 259
Spiritus blasphemia nõ remittitur 426
Stare in domo domini 672
Stellæ ortus Magis quid significet 328
Stulta mundi sapientia 22
Subiectio Christi 230 & deinceps 301.305.309
Substantiæ tres in deo 47.298
Sudorem sanguinis Christũ sudasse in aliquibus codicibus non est 203
Superbi qui 602
Superstitio Iudæorum 661
Synagoga modio comparatur 335
Syrmiensis synodus 269

T

Temeritas definiendi de Christo 213
Templum dei 690
Tempus quid 23
Tempora omnia uel opinione uel scientia complectuntur 248
Tertullianum erroris incusat 340
Testimonia contra Sabellium & alios 25
Thomas Christum uerum deum agnoscit 110
Timentes deum ab errore diu non detinentur 86
Timentes dominũ soli exaudiuntur 731

Timor quid 649
Timor dei bonus Ibidem
Timor mortis in Christo quomodo intelligitur 192 & 193
Tituli psal. quid habeant mysterij 437
Tolossanam ecclesiam Cõstantius crudeliter perdidit 264
Topazius lapis 604
Traditio regni 230,233,234
Τετράγωνον 521
Tria in diuinis 297
Tristitia Christi 201, 202
Tristitia quomodo in Christo 425
V
Væ uox dolentis 412
Valens hæreticus 260
Valentis error 268,269
Valentini error 47,81
Valentini ridiculum cõmentum 82
Verbum domini sæpe repetendũ propter nostram infirmitatem 83
Verbum dei in Iesu quomodo 195
Verbum habitare in nobis est nostræ carnis assumptio 225
Verbi dei ministerium nihil uenale habeat 357
Verbum dei in quibus 587
Verbum dei soli comparatur Ibidem
Veritas intelligitur obiectis falsis detectis 64
Veritas in præceptis est dei 585
Verum esse, nõ separatur ab esse 67
Vespertinum sacrificium 711
Vestis Christi diuisa qd significet 430
Via peccatorum 441
Viæ domini diuersæ 553
Viæ domini multæ 649
Vigilare dei & dormire quid 626
Vincula fidem impedientia 640
Vinum ex aqua factum 32
Virga insigne potestatis 630
Virga apostolica 456,457
Vita æterna quæ 90,755
Vnctio data ob meritum 226
Vnctus Christus secundũ carnẽ Ibidẽ
Vnxit te deus &c. interpretatur 57
Vnitas filij & patris quomodo intelligenda 744
Vocationes duæ ex Israël 400
Vota qualia debeant esse 509
Vrsatij blasphemia 269
Vrsatius hæreticus 260
Vt anima in mẽbris, ita deus ubiq; 612
Vt & ipsi unum sint in nobis, quomodo intelligatur 135
Vulpes pseudoprophetæ 349
Vulpis astutia Ibidem
Vulpes est satan 504
Z
Zabulus pro diabolus 371
Zachariæ sanguinis ultio 414
Ziphei quid sonet Hebraice 474
Zona sine auro & argento 357

FINIS

EXCVSVM BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA PER HIERONYMVM FROBENIVM AC NICOLAVM EPISCOPIVM ANNO M. D. XXXV MENSE AVGVSTO.

INDEX CHARTARVM
aabb abcdefghiklmnopqrstuxyz ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ AaBbCcDdEeFfGgHhIiKkLlMmNnOoPpQqRrSs Omnes terniones præter Rr quaternionem.

ERRATORVM IN HOC OPERE POST AEDITIONEM

recognito castigatio, ubi nota ex duobus numeris priore significari paginam, posteriore uersum.

Pagina 1. *uersu* 9. *religiosum.* 12.17 *affirment.* 29.16 *uobis.* 34.32 *filium.* 65.18 *ordo.* 80.5 *tamen.* 106.11 *prædicaui.* 121.29 *autem.* 122 19 *posßit.* 127.38 *etiam.* 147.13 Euangelicæ. 163.21 *carcere.* 165.39 *ostenderet.* 167 *ult proficiat.* 168.16 *patrem.* Ibidē 34 *qui in subst.* 169.1 *potius de.* 174.26 *facere.* 180.10 *opinione.* 181.14 *non.* 203 30 *permittebat.* 205.24 *igne.* Ibidem 37 *hymnis.* 206.3 *sentiat.* 208.24 *existimetur.* 209.16 *hebetis.* 224 *de in margine, deus relatiue &c.* 226.2 Per. 233.31 *regno.* 236.25 *dele alterum de.* 250 *in margine, creauit me initium.* 286 32 *apud.* 288.38 *ineo.* 281 25 *gignentis.* Ibidē 26 *tamen.* 294.37 *proficit.* 297.3 *pro agnus, quidam legunt, ambiguus.* 308.1 *expositione.* 309.8 *periclitatur.* 312.34 *differre.* 314 6 *autoritate.* 315.24 *Si.* Ibidem 35 *autem.* 320.20 *interrogari.* 321.10 *miserere.* 348.9 *Succedit.* 352.25 *tuum.* 369.16 *præscripto.* 373.3 *noctibus.* 394.1 Neq; *enim pbas est, nos ex præscripto.* 397.25 *responsione.* 400.8 *possumus.* Ibidē 15 *instruendi causa sint.* 402.38 Templum. 408.16 *quomodo.* 411.5 *iudicium.* 412.14 *longe.* 435.1 *rire librum.* Ibidem 16 *musici.* 439.2 *festiuus.* 440.1 *coarguunt.* 444 *ult. carebunt.* 447.35 *transferentium.* 450.30 *idcirco à nobis expetit.* 451.34 *constitutione.* 455.24 *Israel.* 457.21 *confractio.* 460.4 & 13 Aebimelech. Ibidem 6 & 40 Golia. Ibidem 9 *sacerdotum.* Ibidem 17 *imperium.* Ibidem *ult. eloquenda.* 467.26 & 32 Achimelech. 468.24 *diluuium.* 472.10 *etiam.* 476.26 *nostræ, &* 28 Quoniam. 477.27 *admittebat.* 480.29 *detrahen.* 481.3 *licet, &* 4 *amitterent, &* 22 *subiecit.* 483.45 *contumeliam.* Ibidē ult. Neq; *enim uel* David, *uel dominus unius tantum.* 485.17 Atq;. 487.10 *sublimius.* 489.45 *uindictam.* 492.8 *insectandi.* 500.15 *confessus.* 564.47 Apostolo. 505.18 *præscribitur.* 514.36 *psallat.* 543.31 Et in *seruis.* 555.7 *uias.* Ibidē 32 *onus, &* 33 *grauis.* 557.34 Euangelia. 562.42 Humiliata *est.* & *penult. adhæsit.* 593.22 *pronuntiationem.* Ibidem 39 *futurorum.* 569.6 *suspitio.* 570.6 *cognoscendæ.* Ibidem 27 Aaron. 571.37 *obseruan.* 572 10 *consolatur.* 574.38 *faciem.* 575.6 *transferemur imaginem.* 584.6 *itaque cui.* 588.45 *tribulationum.* 590.11 *uarietate.* 591.39 *tumor.* 594.41 *dele alterum illud.* 619.17 *negotio.* & 20 Aebimelech. 673.30 *tardum.* 685.24 *meus.* 692.17 *humilia de prope &c.* 707.25 *laqueum captiose.* 716.33 *qua se.* 725,26 Non pro Nam.

FRO
BEN.

...uo uidetis m defecit
...celli om̄s amicos meos
...sliu singl'os de quibz
...s m erat pt̄es elemo
...ā stalē ⁊ tenne m da
...e habūdātia diuin
...spūalm̄ ⁊ bonoꝝ ope
...suoꝝ ī suppletionē ege
...tis mee ⁊ ī emendā de
...oꝝ meoꝝ ⁊ fructū' su.
...pulerūt me dicētes.
...forte nō sufficiat nob'
...ob. Ah d's p̄pīci mā
...p̄ꝝ miſiſſe h' respice
...pate patienti. Heu q̄ra
...a ī tāto tp̄e sano corp̄e
...uiſſe fecisse ⁊ nō feci.
...ī mensas diuinas sp̄u
...s ⁊ thesauros celestes
...uiſſe ggregasse ⁊ nos
... D's m̄s ⁊ q̄ nūc m̄
...a opa satisfc̄oria m g̃
...t accepta eēnt cupiēs
...cari de micis q̄ cadūt
...mēsa dn̄oꝝ suoꝝ ⁊ ne
... illi ualeat. O uos oēs
...atum m ⁊ mysericm̄ mei

⁊ q̄ dum uires suppetūt ⁊
tēpus uiuat ggregate
ī horrea celestia thesau
ros celestes ut cū defeciti'
recipiāt uos ī et'na tab
nacula ⁊ nō relīq̄mi ua
cui ī tali h'ō nob' supuēn
ra sicut me uacuū ⁊ bonis
oībz p̄uatū uidetis.
Discipl's aūt rurs' dix
ad eū. Amice dilēe uideo
dolorē tuū uehemētē esse
nimis ⁊ ideo ex corde t' opa
toꝝ adiurās p deū oīp̄o
tentē ut m des gsiliū ne
piculū sile mortis īdispo
site tā subitanee īcurrā.
Ad hec ymago p̄dicta
resp̄odit. Optimū gsiliū
sūma p̄dētia ⁊ maxia p
uidētia ī h' gsistit ut p ue
rā gtrionē ⁊ purā ac īte
gralē gfessionē te dispo
nas sanus et fortis ⁊ p
satisfc̄onē gdignā gcta
q̄ nocia a salute et'na te
retinētia. ac īpedietia p

citatē in hoc fragili corp̄e
ichoauis. Hec ē filiu
salutis mia quā tunc ar
seni' ab angelo edoctus
seruauit ⁊ seruari disci
pulis suis mādauit. fu
ge ⁊ tace ⁊ q̄esce. Hec īqui
ens sūt p̄ncipia salutis.
Hac q̄z doct'nā clarissimā
diua sapia cuidā disciplō
suo quē nosti reuelauit.
cū eū de statu suo euidēt'
īformauit. p̄d'cs naqz di
scipl's cū sc̄is h'uāit' ī
uētis adhuc sp̄ēterius in
sistē p̄ponēt. cepit pl'
me uanitates q̄i p' ter
gū suū succedē ⁊ cepit
ad h'ōres ⁊ p'motōes pl'
q̄ oportuit aspirare tā
les. Cūqz tēp' ei' p q̄uo
diu laborauit atellz et
subleuari ad h'ōres dedi
cātos debuisset. cepit co
gitare ītra se q̄d ua ma
gis ei expediret l'q̄d deo
placet. Quadā g' uice p'

matutinas lōge sep'l
ut deuotissimē p̄ces a dn̄o
ut q̄d s' faciendū eēt re
uelare dignaret'. Tandē
ab orōe surgēs ⁊ sup asse
rē se reclinās uidit ī uisi
one quēdā iuuenē decoꝝ
ad se uenientē q̄ rp̄m p ma
nū accipiēs dixit ad q̄n
dā ecclam ī qua erat co
structa q̄dā p'ua cellula
quā h'itabat solitarius
quidā anachoriticā uitā
ducēs ⁊ hic erat grātiuus
et cari' p̄luā h'is larlā
et lucebat ī eo gr̄a diuina.
Apparuit aūt iuxta cellā
ei' de celis scala sursū e
recta ī q̄ iuuenis p̄d'cs
q̄i ascendēdo ⁊ descendo
ludebat. Vocās g' iuuēis
ille frēm dixit ei. Veni et
audi lc̄onē quā t' uolo legē.
Cui fr' lec' accedat cupiē'
p'mo uidē librū de q̄ lc̄io
nē auditur' erat. Et
ecce ī manu ei' liber āti

